

Rerum Hispanicarum scriptores aliquot, quorum nomina versa pagina indicabit.

<https://hdl.handle.net/1874/456649>

2.

R E R V M
H I S P A N I C A -
R V M S C R I P T O R V M T O -

mus posterior:

EX BIBLIOTHECA CLARISSIMI VIRI
DOMINI ROBERTI BELI ANGLI.

*Autorum nomina sequens pagina indicabit: in fine verò
additus est rerum memorabilium, in utroque
tomo contentarum, INDEX
copiosissimus.*

FRANCOFVRTI AD MOENVM,
APVD AND. WECHELVM,
M D LXXIX.

Lectori S.

CONSILIUM nostrum erat, Hispanicas historias in vnum corpus redactas coniunctim edere: sed quia in progressu iusti voluminis magnitudinem excessurę videbantur, eas separauimus, inque duos tomos digessimus. Hinc ergo posteriorem inchoamus, cum id nullo alio in loco commodius fieri potuerit, nisi plura immutare & recudere uoluissimus. Damus autem in hac parte secunda,

Alfonsi a Carthagenā, episcopi Burgensis, regum Hispanorum anacephaleosin pag. 611.

Michaelis Ritij Neapolitani de regibus Hispaniæ lib. III. pag. 664.

Francisci Taraphæ Canonici Barcinonensis de regibus Hispaniæ lib. I. pag. 676.

Breuem rerum a Philippo II. Catholico rege gestarum descriptionem pag. 735.

Lucij Marinei Siculi de rebus Hispaniæ memorabilibus lib. XXII. pag. 738.

Laurentij Vallæ, patritij Romani, de rebus a Ferdinando Aragoniæ rege gestis lib. III. 1005.

Ælij Antonij Nebrissenfis rerum a Ferdinando V. & Elisabe Hispaniarum regibus gestarum Decadas II. pag. 1073.

Eiusdem de bello Nauariensi lib. II. 1211.

Damiani a Goes Equitis Lusitanici Hispaniam 1255

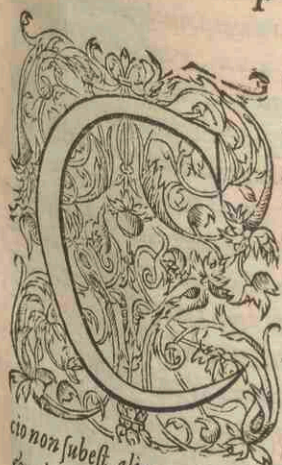
Genealogiam regum Hispaniarum ex Italico translata: & diuersorum principum ac ducum catalogos 1251.

DN.

DN. ALFONSI A
CARTHAGENA EPISCO-
PI BVRGENSIS REGVM HISPANO-
RVM, ROMANORVM IMPERATO-
rum, summorum Pontificum, necnon
Regum Francorum anace-
phalæosis.

P R Æ F A T I O.

COGITANTI mihi fratres dilectissimi, & frequenter in ani-
mo reuoluenti, quantum sit humanis animis sciendi infixæ cu-
pido, ut nullo precipiente, nemine suadente, omnis homo a
natura scire desideret, quatenus hominem exuere videatur,
cuius animus ad sciendum nullo desiderio teneatur, & illius
repulsionis dignus haberi merito debeat: Tu scientiam repu-
listi, & ego te repellam: dulcedo quædam mētis aduenit. Con-
sidero enim prompto humano animo iucunditatem adesse, si
sciendi desiderium operi applicare aliquantulum voluerit. Sed cū
infinita pene scientiarum & artium sit multitudo, quarum
aliqua de necessariis natura, quorum directio humano iudi-
cio non subest, alia vero in contingentibus occupantur, quæ aliter & aliter interdum eueniunt,
& ad quæ dirigenda cogitationes humana accurate declinant: multorum animos ad diuersas
sciendi species inclinari videmus. Alii enim ad scientifica, & naturalia, & supra naturam:
alii vero ad aliquas alias disciplinas vehementius inclinantur, prout ingeniorum suorum acu-
men vel hebetudo videtur exposcere. Sed hoc unū inter cætera, quod nec ingenii altitudinem
poscit, nec etiam capacitatem, licet mediocrem aut paruum transcendit, contemnendum non
est. Historiarum quippe notitia, audiendi quid in sua, quidve in alia regione antiquis in sæcu-
lis & prope nostra tempora actū sit, & qui principes has terras quas incolimus, per diuersa sæ-
cula gubernarunt, rationi cōgruum desiderium est. Nec enim, cum homines simus, aliena pro-
adherentes: Homo sum, nihil humanum alienum puto. At licet hoc cōtinue in memoria ha-
bere necessarium non erat, utile tamen pariter ac delectabile censeo, libellum aliquem tenere
qui hæc sub breui compendio cōtineat, ut cum sermo de huiusmodi rebus occurrerit, aliqua-
lem cognitionem apprehendere valeamus. Hac itaq; intentione motus conscribere feceram ar-
borem quandam genealogiæ Regum Hispaniæ, eorum gesta aliquantulum miscens, ut nec hi-
storiciæ prolixitatem, nec arboris breuitatem haberet, sed quodam mediocri modo historiali la-
titudini & arboreæ breuitati responderet: illique excellentissimo ac indelebilis memoriæ Regi,
honestorum studiorum avidissimo, qui nuper ab humanis oculis ad superos euocatus est, dedi-
caueram. At cum particula prima suæ Regiæ maiestati tradita, transitus eius interuenisset,
quieuit opusculum illud, aliis temporibus per me, vel alium altioris & abundantioris ingenii,
forte, si placuerit diuinæ mansuetudini, prosequendum. Interim autem ascendit in mentem,

ne ex toto calamus refrigesceret, ex illis quæ tunc scripseram, quantum ad tempora quæ attigerunt, & aliis scriptis quæ sequentium temporum actiones enarrant, breuiorem arborem transplantare, quæ nec historiam lato sermone contineat, nec ex toto illam sub silentio dimittat, sed Reges omnes qui in Hispania regnarunt, ab illo tempore quo hæc politia in Regum nostrorum genealogia ac eorum regia familia continuata est, seriose describat. Aliorum enim sæculorum quæ ante præcesserant, profundissima abyssus inuestigabilis facta, nobiscum nullam iam proportionem habere videtur. Reduxi ergo ad modum arboris omnes qui in hac Hispania nostra Regis diademate sunt potiti, ab Athanarico incipiens, in quo stipiti genealogia huius rationabiliter, ut puto, construxi, usque ad insignem ac potentissimū Enricum quartum hodie regnantem, cuius regnum Regum Rex fœliciter dirigat & exaltet. At quia imaginum rerum fortius memoriam coadiuuant, quam nuda scriptura, Reges ipsos congruo arbore loco depingi feci in recta linea Regibus solis depictis: in marginibus vero aliquibus aliis quorum strenuitas non ab re iuxta Reges collocari petebat, per sola capita figuratis. Et quia aliorum insignium etiam extraneorum Principum nosse tempora, concurrentiamque quam cum nostris principibus habuerunt, nedum deletat, quinimo etiam ad cognoscendum aliqua quæ interdum inuestigamus, non modicum confert, congruere mihi visum est, illorum aducere tempora quorum celsitudo imperiique magnitudo abscondenda non sunt, sed perpetuis temporibus propalanda. Posui itaque summos Pontifices, qui non alieni Principes iudicandi sunt, quia tam nostri, quam aliorum hominum omnium superiores existunt, & in uniuerso orbe plenissimam habent potestatem. Denique Romanorum Imperatores, quibus licet non subiungantur cum Hispani Romanum Imperium supra se non recognoscant (eruerunt enim in temporalibus de faucibus infidelium regnum. solum enim Reges suos, ut supremos principes in temporalibus habent) sunt tamen merito memorandi Imperatores Romani, qui inter omnes Reges primam sedem, & quasi quandam primogenituram non incongrue habent. Ideo in illis concurrentiis adiunxisse, & Reges Francorum qui in altitudine solii magno splendore clarescunt, amicitia, & sanguinis necessitudine ab antiquis temporibus nostris extuerunt Principibus sociati, indignum fuisset a concurrentia hac segregare. Ideo hæc concurrentia his tribus principibus, supremo siquidem pontificatu qui omnes principatus excedit, Romanoque, & Gallicano temporalibus, regū quæ insignissima sunt inuenire decreui. Sed & illud non æqualitate præsentia motus, cum non æquari, sed pontificatu Romano subiaci, & regna temporalia cum debita humilitate reuereri dignissimum est, qualitate tamen personarum tam scribentis, quam scribitur, attente pensata, non indignum arbitratus sum, ut in calce concurrentia adicere Pontifices qui in ecclesia Burgensi sederunt, ab illo incipiens tempore, quo sedes ipsa cathedralis effecta est, & usque ad tempora nostra producens. Nam etsi principatus alij supremi tam eminentia, quam magnitudine, & aliis numerosis dotibus longe altius præsent, quoad nos tamen, nosse præfules qui & quo tempore in hac insigni ecclesia præfuerunt, deletabile pariter ac vtile est. Consonumque rationi putavi hæc arborem charitati ac fraternitatis vestra dirigere, cum ecclesia hæc caput diæcesum Castelle capitis civitatis omnibus populis vulgariter insignitur. Cum ergo capita sint ecclesia ecclesiarum, & civitas civitatum Castelle, nescio cui congruentius adaptari queat, memoriam omnium regum tenere, quam illis qui capita dicuntur, & sunt illarum terrarum quarum Monarchia describitur, & in perpetuam recordationem redigi breui stylo tentatur. caput enim principalis pars corporis est, quinimo & totum corpus representare videtur, eiusque mausoleum locum religiosum facere solet, ac si totum corpus cum capite ibi esset. Sit ergo Principum ibi seriosa memoria, ubi principalis pars regnorum in quibus principatū gesserunt, consistit. Accipiat ergo fraternitatis vestra munusculum hoc, quod fraterna manu donatur, illudque multitudini librorum quibus insignis bibliotheca vestra abundanter munita est, adicere curet, ut qui annalia antiqua hæc ex parte sciendi cupidus fuerit, illud legendi aliqualis notitiæ adeptione congaudeat. Sed iam his præludii finem imponens, quod dicere gestio, diuino auxilio humilimis precibus inuocato, ut sequitur, prosequar.

ALFONSI

ALFONSI A CARTHAGENA EPISCOPI BVRGENSIS REGVM HISPANIÆ ANACEPHALÆOSIS.

613

Caput I.

NLV D autem præmittendū est, Hispaniam de cuius Regibus loqui intendimus, partem quandam honorabilem orbis esse. De qua vt sciamus, quanta sit, & in quot prouincias diuidatur, menti adducendum est, orbem a rotunditate circuli dictum, quia rota quædam est, cum Oceanus vndiq; circumfluens fines eius circulo ambiat. Hunc in tres partes antiqui diuidendum dixerunt, quarum vna Asia vocatur, altera Europa, tertia Africa, quæ etiam Libya aliquibus in libris nuncupari solet. Hæ autem partes æquales non sunt. Nam Asia a Meridie per Orientem vsq; ad Septentrionem peruenit, Europa vero a Septentrione vsq; ad Occidentem, & inde Africa vsq; ad Meridiem: & sic dimidium orbis tenent Europa & Africa, aliud vero dimidium sola Asia occupat. Quod ideo sic a sapientibus descriptum esse putandum est, quia mare Tyrrhenum quod Mediterraneum vocatur, ab Occidenti inter Septam & Gibeltariū & Aquilonem ingreditur, & versus Orientem fluens, has duas partes Meridianam & Aquilonem interfecat, & cum vna esse deberent, aquarum inundatione diuiditur. Sic ergo si in duas partes Orientis & Occidentis diuidatur orbis, Asia Orientalis, Europa vero & Africa Occidentalem partem tenebunt. At cum Hispania in Europa sit, congruens est, vt Asiam & Africam dimittentes de Europa mox per Septentrionalem Oceanum vsq; ad fines Hispaniæ veniat. Cuius pars Orientalis & Meridiana a Ponto confugiens tota mari magno cōiungitur, & in insula Gadibus finitur. Prima Europæ regio Scythia inferior est, quæ a Mæotidis paludibus incipiens inter Danubium & Oceanū, vsq; ad Septentrionalem Germaniam porrigitur. Quæ terra generaliter propter Barbaras gentes quibus inhabitatur, Barbarica dicitur. Huius pars prima Alemania est, quæ ad Mæotidas paludes pertinet. Post hanc Dacia, vbi & Gothia, & post illas multæ aliæ prouinciæ sequuntur, donec ad Hispaniā perueniatur, quas describere operosius esset intentu, quia non de cuius Regibus dicturus sum, sitū ad mentem adducere. Qui autem de aliis Europæ prouinciis informari desiderat, Isidorū, & alios qui orbis partes sermone lato curauerunt distinguere, diligenter inquirat. Ego enim hanc solam primam Europæ partem breuiter in memoriā adduxi, quia intra eam Dacia continetur & Gothia, vnde & Gothi exisse feruntur, qui in Hispania, vt infra dicetur, regnarunt. Aliis ergo Europæ prouinciis omissis Hispaniam calamo nostro Daciæ & Gothiæ, a quibus primi Reges nostri ortum habuerunt, coniungamus.

Caput II.

FVIT autem Hispania prius ab Ibero amne, seu flumine, Iberia nuncupata, postea ab Hispano Hispania cognominata est. Ipsa est enim vera Hesperia ab Hespero stella Occidentali dicta. Sita autem est inter Africam & Galliam, a Septentrione Pyrenæis montibus clausa, a reliquis partibus vndiq; mari conclusa, salubritate cæli æqualis, omnium frugum generibus fœcunda, gemmarum metallorumq; copiis ditissima: interfluunt eam flumina magna, Bætis (quod modo Guadalquivirum vocatur) Minius, Iberus, Tagus, in aliquibus aluei sui partibus aurum trahens. Habet prouincias sex, Tarraconensem, Carthaginensem, Lusitaniā,

Ff

An. dom. Galleciam, Baticam, & trans fretum in regione Aphricæ Tingitaniam. Dux sunt autem Hispaniæ, citerior, quæ in Septentrionali plaga a Pyrenæo vsque ad Carthaginem porrigitur: vltior, quæ in Meridiem a Celtiberis vsque ad Gaditanum fretum extenditur: citerior & vltior dicta, quasi citra terras, & vltra, quod vltima, vel quod non sit post hanc vlla. Est autem Hispania de latioribus prouinciis quæ sub Europa includuntur, habens in se sex prouincias, vt prædixi, quæ iam aliis nominibus nominantur. Neque enim dicimus Tarraconensem, quia hic loquimur de prouincia ecclesiastice sumpto vocabulo, pro vt metropolim & ecclesias suffraganeas designat: sed quandam particulam seu contractum terrarum. Illam igitur quæ Tarraconensis dicebatur, Cataloniam vocamus. Carthaginensis vero est illa particula terræ in qua regna Valentis & Murciæ consistunt. Lusitania continet partem Portugalliæ quæ intra Tagum & Guadianam, necnon etiam particulam illam quæ citra Tagum & vltra Dorium est, aliasque huius regni terras quas Extrematuram dicimus. Gallecia vero in suo nomine durat. Sed sub Galleciæ nomine etiam pars Portugalliæ intelligenda est, quæ intra Dorium & Minium consistit. Batica vero Vandalia est, quam Andaluziam dicimus, dicta a Bæti flumine, quod Guadalquivirum vocatur, ab Arabibus sumpto vocabulo. Etenim apud Arabes Guadalquivir flumen magnum significat. Hæc intra se Granatæ partem continet. Tingitania autem est in Aphricæ parte, quam dicimus Benaarim, a Tingi ciuitate quam Taniar vocamus, nomen assumens. Alias vero terras quas in Hispania hodie diuersis nominibus nominamus, sub illis quas diximus, tunc contineri putarem, vt Castella & Nauarra cum Carthaginensi, Legionensis pars cum Gallecia, Toletana & Conchensis cum Lusitania, quæ simul cum Batica quam Andaluziam & Granatam dicimus, Hispaniam vltiorem faciebant, quam citeriorem post respectum ad nos possumus appellare, cum vltra & citra respectiue ad locum in quo loquentes existunt, dicitur. Nos igitur cum citra Iberum sumus, has partes Hispaniæ citeriorem Hispaniam vocamus, Italici & alii Orientales vltiorem vocant, cum per respectum ad eos vltra Iberum comoremur. Quæ sic grosse tetigi, vt aliquam cognitionem horum nominum habeamus, & aliquantulum correspondere denominationibus quas hodie partes Hispaniæ habent ex ipsa propinquitate vocabulorum, sentiamus, non quod sigillatim his finibus distinguantur. Difficillimum enim esset nunc limites illarum diuisionum certitudine plena tenere. Hoc tamen ex his diuisionibus constat, Tingitaniam quæ vltra mare Mediterraneum est, licet in Asia sita sit, intra Hispaniæ partes contineri. quod licet peregrinum ab aliquo importuno videatur, intentius tamen intuentibus aliquid forte non parum importuno videatur, vt memor sum alibi ad propositum aliud dixisse.

Caput III.

NVNC vero intentum nostrum prosequens, hoc de regno Hispaniæ, prout terram in qua regnatur, designat, sufficiat dixisse, tamen pro vt Reges & potentiam demonstrat, aliqua dicamus. Nescio enim quare apud nos vnico verbo hæc duo diuersa coniungimus, vt regnum ipsam terram vocemus, & hoc eodem verbo regnandi vim & potentiam exprimamus. Dicimus namque regnum Hispaniæ vel Franciæ, cum de terris illis loquimur, similiter quoque cum de aliquibus Regibus earum sermo sit, regnum eorum tot annis durasse scribimus, vel dicimus exercitium ac potestatem regnandi, quæ temporalia sunt, & regnum vocantes, vt Salomon edixit: nam terra in æternum stat: non sicut apud Italicos qui terram in qua regnant, non regnum, sed reamum vocant. Cum ergo de Hispania, pro vt reamum est, modicum diximus, de regno eius, pro vt regnantium tempora significat, paulum quoque dicamus. Nemo autem dicere posset, qui fuerunt hi qui ab initio sæculi ante diluuium in Hispania regnarunt, quia impossibile esset hoc scire, cum omnes Chronicæ post diluuium principium narratio-

narrationis assumant, nec aliqua auctentica historia reperiri potest, quæ ante a-
 10 quas diluuii gesta hominum narret, excepto canone sacro, qui ab initio creationis
 mundi sermonem assumens, tam ante Noæ, quam etiam postea, multa historice
 prophetica reuelatione descripsit. Quicumq; tamen illi fuissent, si aliqui fuerunt
 qui Hispaniam gubernassent, sub inundatione aquarum constat perisse. Sed &
 post ipsum diluuium expleta infantia sæculi, & in quandam adolescentiam mun-
 do quodam modo ascendente, hoc distinctum sciri non posset: licet aliqui sub
 20 globo diuisionem gentium post discessum a Babel descriptarunt. Sed nos illud
 non quærimus specificè & particulariter scire, grosse tamen, pro vt attentæ anti-
 quitatis abyssus inuestigari aliquialiter potest, coniecere conuiuentibus oculis
 vrcunq; vellemus, qui fuerunt illi qui Hispaniam antiquis in sæculis inuaserunt.
 Ferunt autem, quod Europa recepit populos a generatione Iaphet, qui septem fi-
 lios dicitur habuisse. Quorum primus fuit vocatus Gomer, secundus Magoth, ter-
 tius Madans, quartus Inanus, quintus Tubal, sextus Moretus, septimus Tirafus. A
 Gomero primo filio dicunt populatam Galleciam. A Tubalo quinto filio alii de-
 scenderunt Hispani. A Magotho secundo filio Scythæ, Gothi, Vandalh, Sueui, &
 Alani, & ab aliis vero filiis alii profluxerunt nationes. Inter istos deniq; adinuicem
 magna bella & grandes dissensiones processerunt. Alii enim alios e terris expel-
 20 lentibus, & aliis resistentibus, oportebat vt bellici labores insurgerent. Nam inter
 offedentes & defendentes tunc & nunc consequens est, vt gladius hostilis insur-
 gat. Nam alii inuasionem potentia incitante desiderant, alii defensionem necessi-
 tate cogente procurant. Et nec hoc, nec illud ad rationis persuasionem quiete con-
 sci potest, ad arma oportet recurrere. Transierunt ergo multa tunc tempora, & in
 30 eis armorum plurimi actus, quos referre calamus non valeret. Sed hoc vnum di-
 citur, quia a confusione linguarum in Babel, vsq; ad tempora Gedeonis iudicis
 Israel, fluxerunt anni mille, & ducenti, & triginta, & tres. Et huius Gedeonis tem-
 pore natus est Hercules magnus, qui ingentia facinora & armorum miranda ex-
 ercicia per diuetas orbis partes, præsertim in Hispania egit. Hic enim (vt ferunt) v-
 na cum Iasone obtinuit vellus aureum insulæ Colchos, & destruxit Troiam pri-
 30 ma irruptione occidens Laomedontem Troiæ Regem, necnon vicit Diomedem
 Thraciæ, ac Centauros, & Lacedæmonios. Superauit quoq; filios Leui, qui erant
 nepotes Regis Saturni, necnon Busirim Ægypti, & Antæum Aphricæ Reges,
 fœminas quoq; Amazonas, quæ tunc erant multarum gentium victrices, pro vt
 hæc omnia aliqua historiarum ferunt & fabulæ poetarum. Boetius quoq; in metris
 suis horum aliqua narrat, dicens,

Herculem duri celebrant labores,

Ille Centauros domuit superbos,

Abstulit sano spolia leoni.

Reliqua quæ illic in metro sequuntur, quæ hic succincte tetigi, veritatem eorum
 40 Deo qui omnia cognoscit, relinquens, vt scripta reperi, huic scripturæ inferere,
 non asserere curam cepi. Cum autem hæc omnia Hercules aliis in orbis partibus
 expleuisset, ab Aphrica in Hispanias transit. Audierat enim Geryonem Hispa-
 niæ principem potentia suæ robori plus debito nitentem, erga Hispanos tyranni-
 ce se habere. Aduentum vero eius audientes Hispani nimium lætati sunt, speran-
 tes manu Herculis a Geryonis tyrannide liberari, quod & factum est. Nam Her-
 cules Geryonem desidans, duellum cum eo aggressus est, victumq; strangulauit,
 & super caput eius turrim dicitur fundasse prope Curuniam, quod oppidum in
 Galleciæ finibus ipse fundauerat. Demum occidit Cacus illum ferum hominē,
 70 qui tanta feritate vigeat, vt potius fabulæ quam historiarum narratio feritatis eius ab
 aliquibus scribenda putetur. Ab hoc Caco montem Caci, quem vulgariter Mon-
 caio dicimus, prope Tirasonam & Agredam situatum, nomen assumpsisse ferunt.
 Hercules itaq; occisis Geryone & Caco, & multis magnificis operibus in Hispa-
 10 nia factis, ad Græciam est reuersus, dimittensq; nepotem quendam suum qui Hi-
 spanus vocabatur, vt in Hispania regnaret, a cuius nomine Hispaniam vocatam
 putant. Nam primo Iberia ab Ibero flumine, seu Hesperia ab Hespero Planeta qui

An. dom. prope occidentem aduesperante die lucet, vocabatur. Hic Hispanus est primus quem in Hispania regium titulum assumpsisse historia narrat. Qui magno tempore in pace regnans, multa magnifica opera dicitur construxisse. Inter quæ ille singularis aquæ ductus habetur qui apud Segouiam in sua firmitate huc vsq; perdurans, ciuitati aquarum copiam ministrat, pulchritudinem nimiam in ipsa operis fortitudine ostendens. Nam cum quædam particula supereminens per quam cloaca dirigitur, sæpe reficiatur, & refecta faciliter corruat, ipse tamen pons & aquæ ductus tanta firmitate edificatus fuit, vt ab illo sæculo vsq; in præsentem diem quasi quadam incorruptione fulgens maneat. Tantaque differentia diuturnitatis inter moderna opera & vetustissima est, quod quidquid ibi nostris diebus reficitur, raro per decennium durat, tanto ponte qui Hispani temporibus factus est, per tot sæcula immutabiliter perdurante.

Capitulum IIII.

Hic Hispanus filiam suam nomine Liberiam in matrimonium tradidit insigni Principi Græciæ vocato Pyrrho, qui ex iure vxoris suæ post mortem Hispani foci sui in Hispania regnauit. Hoc tempore dicunt tantam ariditatem per totam Hispaniam fuisse, quod viginti septem annis pluuia visa non est descendisse: quo factum est, vt omnia flumina profus atrescerent, præter modicum aquarum quæ in Guadalqueuiro & Ibero profluebant, & vt aliqui dicunt, in Guadiana. Cuius causa Hispani ad diuersas terras vitam saluaturi abierunt, ariditate autem cessante habitatores ad Hispaniam reuersi sunt. Pyrrho denique defuncto Græci post eum aliquo tempore regnauerunt, quorum nomina expresse non legi. Post hæc gentes quædam extraneæ quæ Almonizi vocabantur, Hispaniam intrantes Græcos expulerunt, & regnarunt in ea quadraginta annis. Demum exercitus multi ab Alemania & insulis adiacentibus Hispaniam inundantes, Almonizis expulsi apud Hispanos magnis temporibus regnauerunt, donec Pœni ab Aphricam transientes magnam partem Hispaniæ subiecerunt. Etenim Hamilcar primus Saguntum obsidens occisus fuit. Deinde Hannibal immanissimus fortissimusque obsidionem repetens, Saguntum oppidum expugnauit. Quod vique non ciuitatem Saguntiam nostram, sed castrum illud iuxta Valentiam Montedrum vulgariter nuncupatum fuisse autumant. Sagunto autem occupato, & aliis multis partibus Hispaniæ suæ ditioni subiectis, Hannibal nomine & gloria excellere incipiebat, quod Romanus populus qui tunc quasi adolescens erat, & alii cum iam Saguntum Romani in amicitiam recepissent. Cuius occasione bellum contra Hannibalem & Pœnos implacabile indixerunt. Quo factum est, vt Hannibal qui potentia magna & animo bellicoso vigeat, in Italiam proficisceretur, dimissis Hasdrubale & Magone fratribus eius, vt ea tuerentur quæ apud Hispanos acquisierat. Romani vero miserunt contra eos nobiles quosdam de familia Scipionum, qui pugnantes contra Hasdrubalem victi & occisi sunt. Post quorum mortem alium de Scipionibus, qui P. Cornelius Scipio Minor dictus est, ad Hispanos miserunt. multi nanque fuerunt Scipiones. Scipionis enim verbum cognomentum familiæ, non nomen particulare hominis est. Hic Scipio dimicauit contra Magonem acerrimo prælio, vt hinc inde occisi plurimum caderent, & Magonem victum & captum cum aliis captiuis misit ad urbem. Magone vero sic victo Hasdrubal frater eius occurrit obuiam Scipioni, præliumque intrans victus euasit, & profectus est in Italiam ad Hannibalem fratrem suum. Scipio vero victor existens, expugnatis Hasdrubale & Magone fratribus Hannibalis, rediit Romam, Hispania manente sub regimine Romanorum. Aliquibus autem temporibus sic elapsis, cum Romani gubernantes insolenter, ceu fieri solet, haberent (raro enim euenit, vt peregrina potentia si diu continuatur, ad grauamina non profiliat subditorum. vnde & Bonifacius Papa dicebat, non modica dispendia Romæ attulisse peregrina regimina.

gmina. hinc est quod successione principantium naturalitas acquisita, Regum *An. dom.*
 ad subditos, & subditorum ad Reges, nimium conciliat animos, & regnantis iu-
 gum benignum & tolerabile reddit) Hispani ergo proteruiam Romanorum non
 ferentes, rebellare cœperunt. Contra quos Romani miserunt ducem nomine Ti-
 berium Sempronium, qui vi armorum plusquam centum & viginti ciuitates, op-
 acito aliquo tempore, sexcentesimo fere anno postquam Roma condita fuerat,
 iterum rebellarunt Hispani, & taliter se inuenerunt contra Romanos, quod nul-
 lus ex ducibus Romanis reperiebatur, qui acceptare auderet se mitti aduersus
 eos. Et tunc miserunt quendam nomine Sergium Galbam consulem, qui multis
 praeliis cum Hispanis confectis, postremo ab eis fuit deuictus. Quo sic deuicto
 miserunt Romani alium ducem, qui obsedit Numantiam quæ nunc Zamora
 vocatur, in cuius obsidione magnam stragem, damna, & pericula Romani ha-
 buerunt, ciuitate in sua rebellionem contra eos manente. Sed post istud missus est
 P. Scipio, qui post Aphricanus inferior vocatus est, nepos alterius Scipionis
 quem Aphricanum superiorem appellant. Hic Numantiam tam strictissima ob-
 sidione afflixit, quod expugnatam ex toto destruxit. Et sic mansit Hispania sub
 ditione Romanorum aliquo tempore. Sed post consueta animositate rebellan-
 ces Petreium & Afranium, & in Italiam rediit. At cum inter Romanos tunc il-
 lud intestinum & famosum bellum surrexisset, & Pompeio cum Iulio Cæsare ge-
 nero suo implacabiliter desidente, Iulius Cæsar in Hispaniam venit, & contra Pe-
 treium & Afranium apud Ilerdam dimicauit, vbi exercitum Petreii & Afranii
 imensa siti afflictum in deditiōem reduxit. Mansit itaque tunc, Cæsare subii-
 ciente, sub potestate Romanorum Hispania vsque ad tempora Honorii Impera-
 toris. Cuius tempore Vandali & Alani ad Hispaniam venerunt, & eam magna ex
 parte occupauerunt, ac Sueui Galleciam. Sed paulo post Vandali in Aphri-
 caniam intrarunt, & quidam alii Barbari quorum nomina non habentur, Hi-
 spaniam intrarunt. Et sic huiuscemodi inundationibus diuersarum gentium &
 rituum, magnis temporibus Hispania afflicta fuit, partim Romanis, partim
 Vandalis, Alanis, Hugnīs, & Suenis illam sibi iuxta potentiam suam tyranni-
 ce occupantibus, donec exercitus nobilis militiæ Gothorum illis expulsis ad il-
 ni effecti in ea regnarunt, & regnant, non iam Gothorum, sed Hispanorum sub
 diuersis titulis Reges vocati.

Caput V.

ET quia de his sub arboris figura particulariter dicendum assumpsimus, aliqua
 ex illis quæ intra Hispaniam gesserunt, suis congruis locis dicturi, de origine
 eorum, & his quæ ante Hispaniæ ingressum aliis in locis per eos gesta sunt, breuif-
 sine, vt aliena, non vt nostra, ad clariorem intellectum dicendorum breuissimo
 cursu transeamus. Origo autem Gothorum, vt ex aliquibus historiis colligitur,
 ex insula Scanthia, seu Scythia fuit. Illam namque primo sunt adepti, cuius posses-
 sione non contenti, inde exeuntes propinquas Scythiæ insulas & terras peragran-
 tes, vicinas gentes bellis laceſcebant, quod antiquissimum est. Nam ante Hercu-
 lem qui tempore Gedeonis iudicis Israel fuisse dicitur, Gothi Reges habuisse di-
 sum, quos nominant Beric, & Gadaric, & Philimer, & Zamolxem, & Tanau-
 eius multos Reges Gothi habuisse feruntur, ac plurima bella tam versus Aquilo-
 nem, quam etiam Orientalem mundi plagam gessisse. Tamque in illis animositas
 bellandique desiderium erat, quod etiam fortitudinem & militare exercitium
 ex eorum origine ad fœminas dicitur pertransisse. Nam illæ pugnatissimæ fœmi-
 næ quas Amazonas vocarunt, ex genere eorum profluxisse narrantur, vt in homi-
 nibus qui animalia rationabilia sunt, illud quod in auibus rapacibus natura ope-

An.dom. rante fieri videmus, in illis sæculis factum audiamus. Et sicut inter aues rapaces, seu de rapina viuentes, fœmellæ soleant esse audaciores: sic apud illos qui aliena rapere, & populos ex suis sedibus expellere continue insistebant, Amazonæ fœmellæ impetum etiam audaciorem habeant, licet ipsi Gothi masculi audacissimi fuerunt. Etenim Tomyris Amazona Regina Getarum, immo Gotharum, Cyrorum Regem Persarum & Medorum, qui tantæ potentia fuit, vt regnum Chaldæorum Balthare Rege occiso, & Babylone destructa extinxerit, & in regnum Persarum mutauerit, bellum gerens, illum deuicit, ac occisum capite mutilauit, quod in vtre pleno sanguine consanguineorum & nobilium de exercitu suo misit, dicens: Satia te sanguine quem sitisti: vt qui sanguinem aliorum crudeli cæde sepiissime fuderat, sanguine suo & suorum infœlix operiretur, vt illud euangelicum verbum etiam illo tempore compleretur: Qui gladio occidit, gladio peribit. Sic & Samuel Propheta cum Galaath Regem gladio scinderet, dixit, Sicut fecit absq; liberis mulieres gladius tuus, sic etiam erit sine liberis inter mulieres mater tua. Sæpe enim impii & crudeles crudeliter opprimuntur, & potentes, vt Sapiens ait, potenter tormenta patiuntur. Nam iuxta prouerbum vulgare, canis lupos occidens, plærung; a lupis occiditur. Tomyris vero adepta victoriam & maximam prædam, in partem Myfiæ quæ ab Amazonis Amazona dicitur, victrix abcessit, & mutato nomine minorem Scythiam appellauit, & ciuitatem Tamera a suo nomine ædificauit. Et adhuc hodie successores earum fœminæ agentes militiam, strenue habentur in opere militari, & terra earum (vt Roderici historia refert) vulgariter Fœminea vocatur. Ego tamen licet, vt legi, describo, non tamen memini me vidisse aliquem qui militarem exercitum fœminarum segregatum vidisset, licet vna, vel alia militari exercitio dedita aliquando videatur, sicuti apud Francos pridie Poncella militabat.

Capitulum VI.

SED exercitum fœminarum dimittentes, ad viriles Gothorū cuneos redeamus. Post mortem autem Beric qui primus inter Gothos Rex nominatur, successit Gadaricus, qui fuit magnificus triumphator, & multos in Scythia quæ nunc Dacia dicitur, populos subiugauit. Post hunc filius eius Philimerus videns Philimerorum terram vbertatis penuria laborare, dedit consilium, vt ab illis sedibus emigrarent, & cum diu altissimas sedes & congrua loca perquirerent, ad vltiores Scythiæ terras venit, vbi regionum vbertatem & votiuia gaudia admiratus, decreuit ibi, vt in propriis residere. Et cum terram explorans deambulasset, & pontem in vasto flumine reperisset, regionemq; vltra flumen illud placidam prospexisset, voluit regionis vltima peragrare, & parte exercitus iam transmissa, pontis struere, nec aliis transeuntium pedibus conuassata: & sic nec transmissis licuit remeare, & ex vtraq; parte confusione imperuius inuenitur, & forsan pons ille ligneus erat, & pondere multitudinis ruit, ac citra remanentibus quia difficilis reparatio videbatur, reparare noluerunt, vel forte cum nullam aliam causam circa flumen remanentes confederunt, grandi parte exercitus sui vltra prodeunte, satis sibi habitationis videbatur in terris citra flumen situatis mansisse. Pars vero Gothorum quæ cum Philimero citra remanserat, optatum potita solum, ad gentem Spalorum quæ cum vbi conferto prælio victoriam sunt adepti. Exinde vt victores ad extremam partem Scythiæ quæ adiacet Ponto mari, cum triumpho venerunt, & Scythiam suis victoriis subiecerunt. Et quia ibi diutius resederunt, & regimen tenuerunt, Scythiæ tamen suos in Scythia dimittebant, penes quos gentis regimen consistebat. Hinc euenit, quod Iosephus Scythas, Isidorus Getas appellat. Vnde & illud in laudem eorum per quendam poetam dictum est:

Contemnunt mortem laudato vulnere Geta.

Ac si diceret, tantā animositas Gothorum militiæ est, quod pro honore adipiscen-
do mortem contemptui habent, laudantes vulnera quæ pro Reipublicæ tuitione
ac exaltatione in præliis viriliter recipiuntur. Nam mutata prima litera e in o, &
ultima e in i, qui Getæ appellabantur, Gothi dicuntur. Hi septemtrionalia iuga
tentantes, Scythica regna montibus ardua possederunt, & pars illa adhuc Gothia
appellatur. interpretatio autem nominis eorum in lingua nostra est fortitudo, &
re vera nullius gentis strenuitas ita regnis & imperiis se obiecit, sicuti huius. In pri-
mo enim egressu a Scanthia gentem stolidam Vlmerrigorum & Vandalorum a
suis sedibus eiecerunt, iuga Scythica subiecerunt, Vexorem Regem Ægypti præ-
lio fugauerunt, Asiam subiugarunt, & eorum aliqui inibi remanserunt, ex quibus
Parthi (vt dicitur) processerunt, & partem Asiæ subiecerunt, Armeniam, Syriam,
Ciliciam, Galatiam, Pisidiam, Ioniam, & Æoliā expugnaverunt. Telephus Rex
Gothorum vicit Danaos, interemit Therlandrum, insecutus fuit Vlysses. Darius
Hystaspis filius, & Xerxes ab Anciro Rege Gothorum inferiores in prælio sunt
inuenti. Hos Alexander vitandos docuit, Pyrrhus perimuit, Cæsar exhorruit.
At cum Pompeius pro arripiendo Reipublicæ principatu contra Iulium Cæsa-
rem arma moueret, isti cæteris fortius dimicarunt, in Franciam irruerunt, Italiam
vastauerunt, Romam ceperunt, Veronam ædificauerunt, nomen imponentes Ve-
rona, quasi ve Roma, in odium Romanorum. Gallias sunt aggressi, Hispanias sunt
adepti, ibique apud Toletum sedem vitæ & imperii locauerunt, in habitaculis &
tentoriis habitauerunt. Terras vberes seminabant, nusquam munitiones vel domi-
cilia fabricabant. Et licet terras, & ciuitates, & oppida subiugarent, semper bellis
& vastationibus insistebant, non contenti dominio populorum, sed præliis omnia
infestantes. Et licet in sui principio ferocitati dediti, vix humanæ rationis debitum
attendebant, tamen postquam mores aliarum gentium viderunt & vrbes, huma-
niores effecti benignitatem & mansuetudinem induerunt, adeo quod & philoso-
phis ad quorum sapientiam humilistudio peruenerunt, diu propriis ducibus se re-
xerunt, & postea regale fastigium adsciuerunt, quod & sacerdotio ornauerunt.
Hos omnes Europæ populi tremuerunt, Alpiū obices his cesserunt. Post exter-
minium Scythæ gens Vandaliæ, a Pannonia non tantum eorum præsentia fuit ex-
territa, quam opinione fugata, eorum impetu Alani sunt extincti, Sueui inter an-
gustos Hispaniarum angulos eorum arma proprio periculo sunt experti, & regno
quod seditiose tenebant, turpiori dispendio caruerunt. Libertatem Gothi po-
tius bello, quam pace seruauerunt, in bellandi necessitate vires precibus prætule-
runt, & in armis spectabiles hastis & iaculis, arcibus & sagittis, ensibus ac clauis,
tam equestri, quam pedestri prælio conflegebant, & in armorum experientia solo
naualis belli exercitio caruerunt, vsque ad tempora Sisebuti. Sub quo ad tantam
gloriam peruenerunt, vt victoriarum insignia non solum in terris, sed in ipso ma-
ri publicarent. Fuerunt autem naturaliter magnanimi & audaces, ingenio faciles
& subiles, in proposito prouidi & constantes, gestu & habitu approbandi, viribus
præpollentes, statu ardui & proceri, duri vulneris, & manu prompti, corporis va-
lidi, membris apti, dispositione compositi.

Caput VII.

SEd sic confuse generaliter scripsi, prout scriptum inueni, vt aliqualem notitiam
Gothiæ gentis sub genere habeamus. Nam illorum temporum seriosa & spe-
cialis narratio certitudinaliter non habetur, quia Salomon inquit: Tempus cuncta
obliuione operit: nec ad gesta principaliter attinet, quid Gothi in remotis regioni-
bus sæculis antiquis gesserunt. Sed hoc addendum est, quod Gothi qui cum Phi-
limero Rege citra pontis fretum manserunt, multa strenuissima opera armorum
agentes, sub multis Regibus ac ducibus suis per discursum temporis succedenti-
bus contra plurimos Reges, gentes, & nationes dimicarunt, pluries victores, li-
cet aliquando tamen raro fuissent deuicti. At cum ad hanc partem Europæ,
quæ Italia, Alemania, & Gallia, & Hispania est, venissent, se iterum subdiviserunt:

An. dom. & illi qui apud Italiam & circumadiacentes terras remanserunt, Ostrogothi vocati sunt, illi vero qui ad Hispanos accesserunt, Vesogothi sunt vocati, Ostrogothos, id est Orientales Gothos, Vesogothos, id est Occidentales, vocantes ex vulgari suo idiomate, ut arbitror, interpretatione recepta. Et quia Gothi qui in Italia remanserunt, Ostrogothi appellabantur, ideo Theodoricus de quo mentionem fiet, Ostrogothorum Rex appellatus est. Gothi vero qui Pyrenæos montes transiunt, Vesogothi dicti sunt, procedente tempore Gothicum titulum exuentium Hispanorum nomen induerunt, ut in dicendis exprimeretur. At licet differentia nominum esset, large tamen assumpto vocabulo omnes dicebantur Gothi, cum ab eadem origine descendissent. Origo autem, ut proxime dixi, ab Aquilonari parte fuit. Et si accurate attendere volumus, terram illam quam hodie Reges Dacia tenent cum aliquibus adiacentibus, fuisse illam unde Gothi principaliter exierunt, existimandum est. Sunt enim quatuor regna, Dacia, Suecia, Noruegia, ac Gothia, siue Gothorum. A quibus terris, necnon aliquibus aliis quæ ultra illas intra illum sinum Aquilonis in magna latitudine sitæ a Barbaris hodie incoluntur, putandum est illam multitudinem armatæ militiæ copioso numero exiuisse. Nam Gothiam solam quæ parua terra est, incredibile esset, tot populos genuisse. Nec huic rei obstat, quod omnes nomen Gothicum assumpserunt, quia tam antiquas multas interdum nomen accipere, cum generaliter nominantur, licet in particulari suas nominum subdivisiones accipiant, sicuti omnes quotquot sub amplitudine horum regnorum morantur, Castellanos vocamus, licet Castellana vna prouincia sit, & multæ aliæ propria nomina & designationes habentes sub hac monarchia spaciosis finibus sitæ consistant. Sic itaque fieri potuit, ut a terra Gothiæ licet non magna, omnes finitimæ gentes quæ ad occupandas terras aliorum animositate vigenti exierunt, nomen acceperunt. At quia inter regna Regis Dacia, Gothia computatur, illa arma regia Regibus qui in arbore sequenti depicta sunt, quandiu titulum Gothorum habuerunt, apponi feci, quæ Reges Daciæ pro omnibus quatuor regnis adducunt. Titulo vero mutato, & Castellæ, & Legionis separatim, vel coniunctim assumpto, arma quæ procedente tempore assumpserunt, prope illos ponuntur. Nec tamen volo, ut quisquam putet eos qui in illis regionibus frigidissimis remanserunt, Hispanis præstare, quia ab illis descendunt, cum hoc in vetustis, & in recentibus sæculis crebro vñsitatum sit, quod cum ex aliquibus terris insigniores & animosiores viri exeuntes, alias regiones virili animo expugnant, easque perpetua habitatione incolunt, licet a terris unde exierunt, denominationem & arma retineant, longe tamen eminentiores sunt illis qui in originis suæ terra quieti manserunt. Nam Alexander Magnus a Macedonia prouincia Græciæ exiens, nomen Macedonis retinuit. Sed quis non dicat illum totius esse dominum factum, ac illos qui post eum in regnis expugnatibus regnarunt, illustriores fuisse illis qui intra Macedonia latebras resederunt? Sic & Pharamundus a Pannonia Vngariæ prouincia exiuit, sed eo in Francia manente, Reges Francorum qui ab eo descenderunt, quis dubitat clariores Vngarorum Principibus esse? licet illi clari & excellentes existant. Sic & Hispaniæ Reges, licet ab illis Gethorum Principibus in suis protoparentibus descenderunt, tamen sceptrum altiora & clariora acquirentes, manentibus intra illarum terrarum confinia eorumque successoribus nimium præstare, non incongruum est. Sic & apud nos in aliisque regionibus sit, ut nobiles & Barones ex montaneis domibus exeuntes, ac in aliis partibus terrarum dominia acquirentes, Duces, Comites, & Barones effecti, longe præstantiores habeantur illis qui in domibus quas solarum vocant, morantur: licet etiam ipsi cognomen illarum domorum retineant. Quæ similia memotum respondiisse cuidam Prælato oratori Regis Daciæ, qui audiens aliqua quæ in disputatione sedium cum Anglicis, de antiqua claritate & clara antiquitate Gothorum ad Regis nostri eminentiam demonstrandam in medium adducebantur, se interfereere voluit, & Regi Daciæ qui Gothorum Rex nuncupatur, sedem eminentem quærere. Nam etsi magnum & insignem illum Regem faterer, tamen maiores

maiores & insigniores illos fuisse qui a Gothia & circumuicinis regionibus ex- *An. dom.*
cuntes Italiam, & Galliam, ac etiam Hispaniam occuparunt, quis negare valeret?
Et ex illis profuit is qui hodie Hispaniæ sceptrum gubernat: licet a Gothia quasi quo-
dam solario cognomentum magnis temporibus seruauerunt, & etiam hodie rea-
liter tenent, licet titulorum nomina ex præliis & aliis insignibus gestis quæ postea
venerunt, sunt mutata. Hæc ad intelligentiam dicendorum præmissis sufficiat,
& iam quod mente concepimus, exequamur, & ex deuotis præcordiis omnipo-
rentis Dei iterata deprecatione suffragio implorato, Reges ipsos, prout tempo-
rum suorum ordo deposcit, huic arbori inferamus.

Caput VIII.

ATHANARICVS iuxta propositum huius arboris ponitur primus, qui gentis
Gothorum regium solium suscepit anno a natiuitate Domini trecentesimo 343
quadragésimo tertio, & regnauit annis tredecim. Nam licet dubitandum non est,
quin Gothi ante istum plurimos alios Reges & Principes habuissent, tamen post-
quam fines terrarum suarum exeuntes, terras & regna aliorum tam per Italiam,
quam per Græciam & Hispaniam occupare decreuerunt, hic Athanaricus pri-
mus Rex habetur. Ideo merito vt radix arboris proponitur, ab hoc enim tempo-
re cum Gothis Hispani quandam communionem habemus, vt intra Hispaniæ
historiam illos includere debeamus. Primo namque intra fines suos morantes,
vel partes Orientales infestantes, ad annalia nostra non pertinent, sed tanquam
exteri, vt cæteræ nationes sunt reputandi. Huius Athanarici tempore Gothi sub
gentilitatis erroribus tenebantur, licet aliqui eorum catholicam fidem suscepe-
runt. Ideo Athanaricus gentili errori fauens, persecutione crudelissima aduersus
fidem mota, contra Gothos qui in gente sua censebantur, cædes incepit exercere,
ex quibus plurimos qui nolebant idolis immolare, martyres fecit. Tunc Gudilla
Episcopus legem eos docuit Christianam, & in linguam eorum scripturas noui &
veteris Testamenti transtulit. Gothi itaque qui hæcenus idololatriæ superstitione
ni dediti, gentilibus sacrificiis se vouebant, iam fide suscepta ecclesias construxe-
runt, & sacerdotes Evangelicos, speciales literas quas eis vna cum lege Gudilla eo-
rum Episcopus tradiderat, habuerunt, quæ in antiquis Hispaniarum & Galliarum
libris adhuc hodie apparent, quam literam aliqui Toleranam vocant, sed commu-
niter Gothicam dicimus. Legitur cum difficultate propter dissuetudinem, quia
ille modus scribendi desit, & alia forma literæ vtimur. In Italia tamen a paucis ci-
uibus temporibus, vetustissimum modum scribendi cum diphthongis qui iam ab
vniuersis recesserant, oratores in eloquentiæ libris, & etiam in epistolis fami-
liaribus sequi ceperunt, & quasi a sepulchro vetustæ antiquitatis sepultam lite-
ram, vt alium Lazarum, suscitare voluerunt. Hic autem Athanaricus a Theo-
dosio Imperatore inuitatus ad Constantinopolim accessit, vrbisque illius situm,
stationemque nauium, populosque diuersarum gentium quas in vno fonte ex di-
uersis mundi partibus scaturire videns, Nunc denique, inquit, cerno quod incre-
dulus audiebam: paucisque mensibus interiectis obiit. Quem Imperator sicut vi-
uentem honorauerat, sic mortuum honorans dignæ tradidit sepulturæ. De-
pingitur Athanaricus sub cultu armorum, quia fuit bellicosus, strenuus, & in ar-
mis exercitatus. Habet autem in scuto suo arma regia Gothorum, quæ continu-
antur vsque ad Pelagii tempora. Depingitur etiam hic Gudilla Episcopus, quia
Gothos legem Christianam docuit. Concurrentia. Concurrerunt cum Atha-
nario & prope tempora eius, in sede Apostolica Liberius primus natione Roma-
nus annis quinque, & Felix secundus natione Romanus anno vno, & Damasus
primus natione Hispanus annis decem & octo: in solio vero Imperii Romani Va-
lentinianus, qui imperauit cum fratre suo Valentiannis vndecim, &
Valens cum Gratiano imperauit annis quatuor. Hoc tem-
pore Sanctus Ambrosius Mediolanensis Archi-
episcopus claruit.

An. dom.

Caput IX.

ALARICVS huius nominis primus post Athanaricum regni Gothorum culmē
 356 ascendit, non tamē confestim, nec pacifice, sed tempore intermedio, & etiam
 trecentesimo quinquagesimo sexto, attendentes Athanarico anno Domini
 Romani benignitatem Romano Imperio se dederunt, & fuerunt sine Rege viginti
 384 octogesimo quarto, regni Hispaniæ anno quadragesimo primo, & regnavit annis
 viginti & septem. Hic Romam expugnauit, sed ad ecclesias confugientibus nul-
 lam offensam intulit. Huius expugnationis causa Augustinus librum de ciuitate
 Dei composuit, vt in prologo eius patet. Obiit autem Alaricus apud Consentiam
 quam ipse destruxerat, morte subita, quem sui nimia dilectione lugentes, flumine
 quodam a suo alueo in aliam partem deriuato, in medio aluei collecto captiuorum
 agmine locum effodiunt sepulturæ. In cuius fontis gremio Alaricus cum multis
 copiis sepelitur, & loco confestim obrecto rursus flumen proprio cursu reddide-
 runt, & vt nesciretur locus sepulturæ eius ab aliquo, omnes fossores captiuos qui
 interfuerant, extinxerunt. Tanta superbia elati, vt quod Deus immortalis in se-
 pultura Moyse serui sui propter causas suæ infinitæ sapientiæ notas obseruare de-
 creuit, secretam illam sine alicuius periculo esse volens, isti timidi & inflati in se-
 temporalis Regis tumulo cum cæde innocetum seruorum imitari quomodo vo-
 luerunt. Depingitur autem Alaricus cum vexillo alto, enseque nudo in manu
 eleuata contra cuiusdam imaginem vrbis, propter euerfionem quam fecit in vr-
 bem Romanam, quæ præcipua inter omnes vrbes mundi fuit & est. Concur-
 rentia. Concurrerunt tempore illo quo Gothi sine Rege erant, quod durauit vi-
 ginti octo annis, & post cum Alarico, & prope tempora eius, in sede Apostolica
 Quiricus primus natione Romanus annis vndecim, Anastasius natione Roma-
 nus annis tribus, & Innocentius primus natione Albanensis annis quindecim: in
 solio vero Imperii Romani Gratianus cum fratre suo Valentiniano, & Theodo-
 sio patre annis sex. Per idem tempus Christianorum templa iubente Theodosio
 destructa reficiuntur. Et hic Theodosius postquã cum Gratiano imperauerat
 annis sex, imperauit cum Valentiniano aliis vndecim. Hic destruxit templa Deorum.
 Et Arcadius in Oriente, & Honorius in Occidente imperauerunt annis tredecim.

Caput X.

ATHAULPHVS consanguineus Alarici, & ei forma, menteque consimilis post
 411 Alaricum in regni fastigio sublimatur anno Domini quadringentesimo vn-
 decimo, regni vero Hispaniæ anno sexagesimo octauo, & regnavit annis sex, &
 apud Barcinonam fuit inter familiares fabulas iugulatus, & depingitur sub arma-
 to cultu, quia armis se dederat, in terram tamē prostratus & mortuus, quia fuit oc-
 cusus. Concurrentia. Concurrerunt cum Athaulpho, & prope tempora eius, in
 sede Apostolica Sozimus natione Græcus annis duobus, & Bonifacius natione
 Romanus annis tribus: in solio vero Imperii Romani Honorius cum Theodosio
 iuniore Arcadii fratris sui filio imperauit annis quindecim.

Caput XI.

SIGERICVS Athaulpho defuncto Rex a Gothis præficitur, anno Domini qua-
 417 dringentesimo decimo septimo, regni vero Hispaniæ anno septuagesimo quar-
 to, & regnavit anno vno. Depingitur in veste pacifica absque cultu armorum,
 quia bella non gessit. Fuit autem tanta breuitas temporis regni eius,
 vt concurrentiam Pontificum Romanorum &
 Imperatorum non capiat.

Caput

Caput XII.

VALIA successit in regno post Sigericum anno Domini quadringentesimo decimo octavo, regni Hispaniæ anno septuagesimo quinto, & regnavit tribus annis. Hic ad Hispanias per Constantiū Patritiū euocatus Romani nominis causa Barbaris intulit magnas cædes, Vandalos Silinguos in Bætica bello prostravit, devictisq; Vandalis Vndericus Rex Vandalorum, qui in Gallecia resederat, in Africam transfretavit. Post hæc apud Tolosam Valia longa valetudine reprimente rebus excessit humanis. Depingitur sub cultu armorum, quia bella plurima gessit. Concurrentia. Concurrerunt cum Valia, & prope tempora eius, in sede Apostolica Celestinus primus natione Romanus annis octo: in solio vero Imperii Romani imperabat præfatus Honorius. Anno vero secundo huius Valiæ primus regni sibi imposuit Pharamundus Marcomiri Ducis filius, cœpitq; regnare Imperii Honorii anno nono, a natiuitate vero Domini quadringentesimo decimo nono, vel vicesimo. Regnavit autem in Germania super Francos annis vndecim.

Caput XIII.

THEVDOREDVS post Valiæ obitum successit in regno anno Domini quadringentesimo vicesimo primo, regni Hispanorum sexagesimo octavo, & regnavit annis tribus. Hic cum Athila Rege Hugnorum in campis Cathalanicis magnam prælium habuit, in quo Theudoredus est interfectus, & Athila Rex victus. Hoc autem prælium fuit de famosioribus præliis mundi. Depingitur Theudoredus sub cultu armorum in campo mortuus, quia in prælio fuit occisus. Concurrentia. Concurrerunt cum Theudoredo Rege, & prope tempora eius, in sede Apostolica Sixtus tertius natione Romanus annis octo, & Leo primus natione Tusculana annis viginti quatuor: in solio vero Imperii Romani Theodosius iunior cum Valentiniano consobrino suo, imperavit annis viginti septem. Anno autem decimo regni Theudoredi obiit Pharamundus primus Rex Francorum, & successit ei Clodius filius eius, & regnavit annis viginti. iste fuit secundus Rex Francorum, sed tricesimo anno regni Theudoredi obiit hic Clodius Rex Francorum, & successit ei Meroneus filius eius, qui regnavit annis duodecim. iste fuit tertius Rex Francorum.

Caput XIII.

THVRISMUNDVS filius Theudoredi patre mortuo in campis Cathalanicis, ubi pugnaverat, & victor extiterat, ad maiestatem regiam subleuatur, anno Domini quadringentesimo quinquagesimo secundo, regni Hispaniæ nonagesimo primo, regnavit anno vno, & a suo cliente fratrum consilio interfectus est. Sed ante mortem vna manu paruo ganipulo quem tenebat, sui sanguinis ultor fuit, & de insidiantibus aliquos interfecit. Depingitur Thurismundus in veste pacifica vulneratus, quia licet bellicosus extiterat, in domo tamen pacifice sedens a promanoribus & Imperatoribus non capit.

Caput XV.

THEODORICVS huius nominis primus, Thurismundi germanus, post mortem fratrum regni solium ascēdit, anno Domini quadringentesimo quinquagesimo quarto, Hispaniæ vero regni nonagesimo secundo, & regnavit annis tredecim. Hic in principio sui regni iniuit prælium contra Rheciarium Regem Suevorum qui in Gallecia regnabat, in quo Rheciarius Rex interfectus est. Paululum vero postea cum ad Gallias redisset, a fratre suo Enrico occisus est. Ideo depingi-

An. dom. tur Theodoricus occisus, quia fraterno occubuit gladio. Concurrentia. Concurrerunt cum Theodorico, & prope tempora eius, in sede Apostolica Hilarius natione Sardus annis sex: in solio vero Imperii Romani Martianus & Valentinianus imperauerunt annis septem. Sub istis martyrizantur vndecim millia virginum. Anno octauo præfati Theodorici obiit Meroueus Rex Francorum, & successit ei Childericus filius eius, & regnavit annis viginti duobus, & iste fuit quartus Rex Francorum.

Caput XVI.

467 **ENRICVS** post necem fratris successit in regno anno Domini quadringentesimo sexagesimo septimo, regni Hispaniæ anno centesimo quinto, & regnavit annis decem & septem. Hic Enricus apud Arelatum conuocatis magnatibus & proceribus, attento quod Gothi leges in scripto non habebant, sed moribus ab dæmonii legibus sine scripto regebantur, sicut apud Græcos Lacedæmonii & hic inter cæteros legislatores merito computari potest. Et vbi Isidorus in quinto Etymologiarum narrat Phoroneum primo Græcis leges tradidisse, Mercurium Trimegistum Ægyptiis, Solonem Atheniensibus, Lycurgum Lacedæmoniis, Numam Pompilium Romanis, congrue hic Enricus potest computari, qui primus leges tradidit Gothis, vt inter illos, qui leges humanas primi in scriptis tradiderunt, hic noster interferatur: vt de lege diuina taceamus, quæ excellentior abliq; aliqua proportione superior omnibus est. Obiit autem Enricus Arelati, & mortu naturali vitâ finiuit. Depingitur in veste pacifica, quia in pace & quiete mortuus est. Concurrentia. Concurrerunt cum Enrico, & prope tempora eius, in sede apostolica Simplicius natione Tiburtinus annis quindecim: in solio vero Imperii Romani Leo primus imperauit annis decem & septem.

Caput XVII.

485 **ALARICVS** huius nominis secundus, Enrici filius, patre defuncto ad Gothorum regimen apud Tolosam sublimatur, anno Domini quadringentesimo octogesimo quinto, regni Hispaniæ centesimo vicesimo secundo, & regnavit annis viginti tribus, aduersus quem Fludiguinus Francorum Princeps Galliarum Gothicæ regnum affectans Burgundionibus sibi auxiliantibus bellum mouit, fuisse Gothorum copiis ipsum postremo Regem apud Pictauium prælio interfecit. Ideo depingitur armatus, & occisus, quia in prælio vulneratus occubuit. Concurrentia. Concurrerunt cum Alarico, & prope tempora eius, in sede apostolica Felix tertius natione Romanus annis octo, & Gelasius natione Africanus annis tribus, & Anastasius natione Romanus annis tribus, & Symmachus natione Sardus annis quindecim: in solio vero Imperii Romani Zeno imperauit annis decem & septem. Anno vndecimo huius regni Alarici obiit Childericus Rex Francorum, & successit illi Clodoueus eius filius, qui regnavit annis triginta, sed tamen quindecim annis Paganus fuit, aliis quindecim Christianus. Iste fuit quintus Rex Francorum, & primus ex Regibus Franciæ fidem catholicam suscepit.

Caput XVIII.

508 **GISELARICVS** filius Enrici Regis ex concubina, Alarico fratre defuncto qui filium Amalaricum nomine quem ex Amalafenta vxore sua filia Theodorici Regis Ostrogothorum in Italia regnantis genuerat, & infantem quinque annorum reliquerat, ad regnum Gothorum tyrannide assumptus est, anno Domini quingentesimo octauo, regni Hispaniæ centesimo quadragesimo quinto, & regnavit annis quatuor, & a quodam duce Regis Theodorici Ostrogothorum in prælio campestri apud Barcinonam victus fugit, & Africam transfretauit, & nunquam rediit, & extunc in antea Rex reputatus non est. Depingitur Giselaricus in veste

veste pacifica, ense extra manum erepto, quia armis depositis fugitiuus euasit. *An. dom.*
 Concurrentia. Concurrerunt cum Gesalarico, & prope tempora eius, in sede Apostolica, Hormisdas natione Campanus annis nouem: in solio uero Imperii Romani Anastasius imperauit annis viginti & sex.

Caput XIX.

REX Ostrogothorum Theudoricus huius nominis secundus, annis maternis
 Amalarici Gothorum regnum assumpsit, anno Domini quingentesimo duo- 512
 decimo, regni Hispaniæ centesimo quadagesimo nono, & regnauit annis duode-
 cim, mensibus septem. Hic cum audisset Gisalaricum sua timiditate ac cordis pu-
 sillanimitate fugatum, & per diuersas orbis prouincias vanum incedere, & regi-
 to Gothorum ad Amalaricum nepotem suum pertinere, maturo consilio habi-
 to potentem exercitum congregauit, & in Hispaniam ueniens cum esset nobilif-
 simus, magnificus, & uirtuosus, libenter ab omnibus in Regem assumptus est,
 quando Alarici nepotis sui pueritia duraret. Ea namque mente regnum assum-
 pfit, ut nepoti cum uir ætatis perfectæ factus esset, confestim regnum dimitteret,
 quod & fecit. Ei namque adolescenti facto regnum dimisit, & ab Hispania in Ita-
 liam se reduxit, ubi obiit morte subita. Depingitur senex in veste longa, quia in pa-
 ce obiit grandæuus ætate, & magnæ auctoritatis quo ad alia, licet in fide erroneus
 fuit, sequens hæresin Arianam, & catholicos persequens. Et quia nedum in Hi-
 spania, sed etiam in Italia regnabat, habet in quarta parte scuti aquilam, ad deno-
 tandum quod regni Italiæ aliquam partem habuit. Concurrentia. Concurrerunt cum Theodorico, & prope tempora eius, in sede Apostolica Ioannes pri-
 mus natione Tuscus annis duobus: in solio uero Imperii Romani Iustinus pri-
 mus imperauit annis septem. Anno tertio huius regni Theodorici obiit Clodo-
 uagus Rex Francorum, & successit ei Clotarius filius eius, qui regnauit annis quin-
 quaginta. Iste fuit sextus Rex Francorum.

Caput XX.

AMALARICVS Alarici filius, & nepos Theodorici ex filia, post Theodorici
 in regni solio collocatur, anno Domini quingentesimo uicesimo quarto, regni 514
 Hispaniæ centesimo sexagesimo primo, & regnauit annis quinque, mensibus octo,
 & a Chiliberto Rege Francorum in quodam prælio occisus est. Depingitur autem
 armatus occisus, quia in prælio interfectus. Concurrentia. Concurrerunt cum
 Amalarico, & prope tempora eius, in sede Apostolica Felix quartus natione Saba-
 nus annis quatuor, & Bonifacius secundus natione Romanus annis quatuor, A-
 gapitus natione Romanus annis undecim: in solio uero Imperii Romani Iusti-
 nianus primus imperauit annis triginta & octo.

Caput XXI.

POST mortem Amalarici Theudius in regno assumitur anno Domini quingentesimo 512
 tricesimo secundo, regni Hispaniæ anno centesimo sexagesimo septi-
 mo, & regnauit annis decem & septem, mensibus quinque. Assumptio autem eius
 sic fuisse dicitur. Amalasenta mater Amalarici timens sexus fragilitatem, cum
 sperneretur a Gothis, hunc Theudium consobrinum suum, olim filii sui tutorem
 ob consanguinitatis gratiam a Tuscia accersuit, ubi priuatiute degebat, & tunc in
 Regem cum fauore Principum eleuauit. Qui licet esset hæreticus, pacem tamen
 concessit, ut licentiam catholicis Episcopis daret, in unum apud Toletum, quæ tunc
 urbs Regia habebatur, conuenire, & quæcunque ad disciplinam ecclesiæ perti-
 nent, libere ordinare. Hic Theudius immemor beneficii ab Amalasenta Regi-
 na recepti, post aliquos dies eam fecit in balneo strangulari: & quia ipsa se & fili-
 um Iustiniano catholico Orientis Principi commendarat, qui cum audisset faci-

An. dom. nus, condoluit interfectæ, & misit Belisarium ducem & patritium, vt in Theudiu-
um vindicaret. Sed ipso intercepto negotiis Romanorum, ante aduētum eius fuit
Theudius interfectus in hunc modum. Cum quadam die in palatio cum suis pro-
ceribus loqueretur, quidam histrio quem vulgari nomine Aluardanum voca-
mus, fingens se insanum, vulnerauit eum, ex quo vulnere Rex prostratus vi gladii
indignantem animam exhalauit. Fertur autem in emissione sanguinis coniuraf-
se, ne quisquam interficeret percussorem, dicens se congruam meriti vicissitudi-
nem recepisse, quia ipse priuatus occiderat Amalasantam Reginam dominam
suam. Depingitur Theudius occisus, & quasi percussus claua, quia ab histrione
seu Albardano percussus interiit. Concurrentia. Concurrerunt cum Theu-
dio, & prope tempora eius, in sede Apostolica Ioannes secundus annis duobus, &
Siluerius natione Campanus ex patre Ormizeda Episcopo Romano anno vno,
& Vigilius natione Romanus annis decem & octo: in solio vero Imperii Roma-
ni imperabat prædictus Iustinianus primus. Huius Iustiniani tempore Respubli-
ca Romana multum est prosperata tam in Oriente, quam in Occidente. His
temporibus apud montem Casinum post solitariam, & arctam vitam in cœ-
nobio monastico sanctus Benedictus degebat.

Caput XXI.

540 **T**HEVDISELVS dux exercitus, interempto Theudio, a Gothis in Regem præ-
ficitur, anno Domini quingentesimo quadragesimo, regni Hispaniæ anno ce-
tesimo sexagesimo octauo, & regnauit anno vno, mensibus tribus. qui dum pluri-
morum potentium connubia prostitutione publica macularer, & necem pluribus
procuraret, magnates Gothorum attendentes grandem maculam, ac plurima op-
probria ex hoc posse venire Gothicæ nobilitati, necnon ingentia pericula (nam
si sub tam scelerato & turpi principe prælia intrassent, vinci & perire timebant,
quia nonnunquam propter peccata ducum exercitus militares sunt cum magna
strage prostrati) deliberauerunt eum capere & occidere, quod opere compleue-
runt. Nam cum quadam die apud Hispalim in prandio esset, ingressi sunt omnes
qui illius coniurationis & tractatus fuerant participes, & ceperunt eum: aliqui
vero ex illis quorum vxores adulterio maculauerat, & consanguineos occide-
rat, tam lethaliter vulnerauerunt eum, quod mortuus est. Depingitur cum in
mensa prandet, occisus. Cuius breuitas temporis tanta fuit, quod concurren-
tiam Pontificum & Imperatorum non capit.

Caput XXIII.

541 **A**GILA, extincto Theudifelo, in regno subleuatur, anno Domino quingente-
simo quadragesimo primo, regni Hispaniæ anno centesimo sexagesimo no-
no, & regnauit annis quinque. Ille aduersus Cordubam mouit bellum, & in con-
temptum religionis catholicæ sepulturam beatissimi Acisceli & Victorii marty-
rum hostium & iumentorum præsentia profanauit, & inito certamine contra ci-
ues, pœnas dignas sanctis inferentibus, prout meruit, est expertus. Nam & in illo
conflictu filius eius interfectus est, & thesaurum suum & partem exercitus amisit,
& post aliquod tempus apud Emeritam a suis occisus est. Depingitur autem Agi-
la pugione in corpore fixo, quia sic occisus est. Concurrentia. Concurrerunt
cum Agila, & prope tempora eius, in sede Apostolica Pelagius primus natione
Romanus annis quatuor: in solio vero Imperii Romani imperabat idem Iustinia-
nus primus. Hoc tempore Armeni fidem Christianam receperunt.

Caput XXIII.

555 **A**THANAGILDVS post mortem Agilæ per tyrannidem efficitur successor in
regno, anno Domini quingentesimo quinquagesimo quinto, regni Hispaniæ
centesimo

centesimo septuagesimo quarto, & regnavit annis quatuordecim. Hic cum iam-
 dudum Agilam regno priuare conaretur, auxilia militum ab Imperatore Iusti-
 niano poposcit, sed submouere Agilam a regno non potuit, donec a suis fuit apud
 Emeritam interfectus. Decessit autem Athanagildus Toleti morte propria, & va-
 cauit regnum mensibus quinque. His diebus Theodomirus Rex Sueuorum,
 & Sueui qui in Gallecia morabantur, ab hæresi Ariana qua infecti erant, ad fidem
 catholicam sunt conuersi, prædicante quodam sanctæ vitæ Episcopo, nomine
 Martino, per cuius saluberrimam doctrinam & honestam vitam ecclesiæ Galle-
 cia magnum decorem & honorem receperunt. Sanctus quoque Æmilianus Ab-
 10 bas hoc tempore in Hispania claruit. Depingitur Athanagildus in veste paci-
 fica, quia bella non dicitur gessisse, & ex propria ægritudine obiit. Depinguntur
 etiam in latere capita illius Martini Episcopi qui in Gallecia prædicabat, & san-
 20 cti Æmiliani. Concurrentia. Concurrerunt cum Athanagildo, & prope tem-
 pora eius, in sede Apostolica Ioannes tertius natione Romanus annis septem:
 in solio vero Imperii Romani Iustinus secundus imperauit annis vndecim.
 Anno decimo huius Athanagildi, obiit Clotarius Rex Francorum, & suc-
 cessit Chilpericus filius eius, qui regnavit annis viginti tribus. Iste fuit septi-
 mus Rex Francorum.

Caput XXV.

10
 20
 30
 LIBA primus, Gothus, in regno præficitur anno Domini quingentesimo se- 569
 xagesimo nono, regni Hispaniæ centesimo octogesimo octauo, regnavit an-
 nis tribus, qui secundo anno postquam adeptus est principatum, Leouigildum
 fratrem suum non solum successorem, sed & participem regni fecit, & Hispaniæ
 prouiso rem, ipse vero Galliæ regno fuit contentus. obiit autem Luiba Narbonæ
 morte communi. Depingitur in veste pacifica, quia non fuit bellicosus. Con-
 currentia. Concurrerunt cum Luiba, & prope tempora eius, in sede Apostolica
 Benedictus quintus natione Romanus annis quatuor: in solio vero Imperii Ro-
 mani Tiberius secundus imperauit annis septem.

Caput XXVI.

40
 50
 LEOVIGILDVS, defuncto Luiba fratre eius, Hispaniæ & Galliæ adeptus est
 principatum, anno Domini quingentesimo septuagesimo secundo, regni Hi- 572
 spaniæ centesimo octogesimo nono, quia vnus annus solum Luibæ computatur,
 & regnavit annis decem & octo. Hic Leouigildus habuit vxorem Theodosiam
 filiam Seueriani, qui erat Dux prouinciæ Carthaginensis, filius Regis Theodorici,
 qui Seuerianus ex vxore nomine Theodora quæ ex genere Regum descendebat,
 genuit inclytos filios & filias: inter hos quidem Leandrum, Isidorum, qui fuerunt
 Archiepiscopi Hispalenses, vnus post alium, & Fulgentium Astygitanum Episcō-
 40 pum, & duas filias Florentiam virginem Abbatissam, & Theodosiam Reginam,
 quam diximus vxorē Leouigildi, ex qua Leouigildus genuit duos filios, Hemer-
 gildum qui fuit martyr, & Recaredum qui fuit Rex, vt statim dicetur. Hic Leoui-
 gildus bellis regnum desiderans ampliare, opes instituit congregare, & studio eius
 exercitum concordante fauore victoriarum, & animositate præclarus multos po-
 50 pulos subiugauit. Cantabriam namq; iste obtinuit, & destruxit Baregiam, iste ce-
 dit Sabandriam, & cesserunt ei plurimi rebelles Hispaniæ ciuitates, fudit quoque
 tulit dimicādo. Hemergildum deinde filium obsessum Hispali dolo cepit, & quia
 nefandis ritibus Arianiæ perfidiæ noluit cōsentire, tormentis variis cruciauit. De-
 stremo securi percussus parricida ipsius dignum Deo martyrem consecrauit. Po-
 mutauit, & magna ex parte Hispaniam ampliauit. Nam antea gens Gothorum an-
 gustis finibus arctabatur, non tantum totam Hispaniam, sed aliquas partes eius

An. dom. tenebat. Hoc tempore regnum Sueuorum destructum est. Nam Leouigildus, in Gallecia pugnans contra Andecam Regem Sueuorum, illum deuicit, & extitit in antea regnum Sueuorum quod centum & septuaginta & septem annis durauerat, extinctum est, & Gothorum regno applicatum, ut deinceps sub Gothico nomine censeretur, & Sueuicum nomen cessaret. Hic Romanos milites apud Legionem bello extinxit, urbemque cepit, & ex suo nomine Legionem vocauit. Obiit autem Leouigildus morte propria Toleti, & depingitur in veste pacifica ac longa, quia leges condidit, quarum promulgatio auctoritatem & maturitatem desiderat, sed habet enssem nudum sub manu, quia bellicosus fuerat. Depingitur etiam in margine prope eum Seuerianus Dux Carthaginensis, & Theodora uxor eius, & Leander & Isidorus Hispalenses Archiepiscopi, ac Fulgentius Episcopus Tingitanus, illius siquidem ciuitatis quam hodie Tanger uocant. Hi fuerunt probissimi pontifices, filii Seueriani & Theodoræ. Nec non depingitur Florentia Abbatisa, & Theodosia Regina uxor Leouigildi, filiarum prefatorum Seueriani & Theodoræ, ac post eos Recaredus filius Leouigildi, qui postea fuit Rex, & ibi integre est depictus, & Hemergildus habens securim in capite fixam, quia a patre Leouigildo securi percussus martyrium consummauit. Concurrentia. Concurrenterunt cum Leouigildo prope tempora eius, in sede Apostolica Pelagius secundus annis decem, & Gregorius primus natione Romanus, insignis sanctus & doctor ecclesiarum, annis quatuordecim: in solio uero Imperii Romani Mauricius imperauit annis viginti. Anno quintodecimo regni Leouigildi obiit Chilpericus Rex Francorum, & successit ei Clotarius filius eius, qui regnauit annis quadraginta tribus. iste fuit octauus Rex Francorum.

Caput XXVII.

590 **R**ECAREDVVS post mortem Leouigildi patris eius successit in regno, anno Domini quingentesimo nonagesimo, regni Hispaniarum ducentesimo sexto, & regnauit annis quindecim. Hic fuit cultu præditus religionis, & paternis moribus longe dissimilis. Nam ille religiosus & bello promptus: hic fide pius & pace præclarus. Ille armorum exercitio gentis imperium dilatauit: hic gloriosus eandem gentem trophæo fidei sublimauit. In ipsis regni enim sui exordiis per Leandrum & Fulgentium auunculos suos (erant enim fratres Theodosiarum Regine suarum matris) in fide catholica institutus, totius Gothicæ gentis populos, Ariani erroris labe deterta, ad cultum rectæ fidei reuocauit. Synodum deinde Episcoporum sexaginta quatuor ad condemnationem Arianæ hæresis de diuersis Hispaniarum & Galliarum prouinciis, in urbe regia Toletum congregauit, & eidem concilio religiosissimus princeps deuotus aduenit, gesta que concilio subscriptione firmauit, Pontificibus & palatii primoribus, clero & militia approbantibus, abdicans cum populo uniuersam perfidiam quam hucusque Gothorum populus didicerat ex dogmate Ariano, & prædicans trium personarum unitatem, unum Deum, Filium a Patre consubstantialiter genitum, Spiritum sanctum inseparabiliter a Patre & Filio procedentem, & esse amborum unum Spiritum, unde & unum sunt. Egit etiam gloriose bellum aduersus infestas gentes fidei auxilio subleuatus. Francos enim cum quadraginta fere millibus armatorum in Galliam Gothicam irruentes, misso aduersus eos Claudio duce, glorioso triumpho repulit & prostrauit. Nulla unquam in Hispaniis Gothorum uictoria maior, uel similis inuenitur. prostratis enim & captis plurimis millibus hostium, residua pars exercitus Gothicis sequentibus usque ad limina regni sui cæsa fuit. Sæpe etiam contra insolentiam Romanorum, & irruptiones Valconum, plurima bella gessit. Toleti sine pacifica migravit ad Christum. Depingitur Recaredus sedens in veste pacifica, magnæ auctoritatis propter excellentiam suam, quia fuit unus de melioribus Regibus Hispaniarum, & habet crucem in manu propter expulsionem hæresis Arianæ, quam fecit. ab eius tempore usque in præsens nulla alia apud Hispanos publice hæresis reperta est. Habet etiã enssem nudum in alia manu, quia bella feliciter tam per se, quam per suos duces & exercitus egit. sic enim

fic enim decet Principes catholicos, fidem nedum monitis, sed etiam ense tueri. *An. dom.*
 Concurrentia. Concurrerunt enim cum Recaredo, & prope tempora eius, in sede Apostolica Saunianus natione Tuscus anno vno, & Bonifacius tertius natione Romanus mensibus septem, & Bonifacius quartus de ciuitate Valentiaë annis sex: in folio vero Imperii Romani Phocas imperauit annis octo. Hic cōcessit beato Bonifacio quarto Pontifici Romano templum quod Pantheon dicebatur, vt consecraretur in honorem beatæ Mariæ & omnium sanctorum, vt latius continetur in legenda illius festi, quod celebratur Calendis Nouembris.

Caput XXVIII.

LUIBA huius nominis secundus, Recaredi filius, nomen assumpsit, anno Domini sexcentesimo quinto, regni Hispaniæ ducentesimo vicesimo primo, & 605 regnavit annis duobus, mensibus quinque, de ignobili quidem matre progenitus, sed virtute indolis insignitus, quem in primo flore adolescentiæ Vitericus sumpta tyrannide innocuum deiecit, præcisq; dextera occidit anno ætatis suæ sexto decimo. Depingitur Luiba in ætate adolescentiæ gladio in pectore fixo, quia adolescens interfectus est, cuius breuitas temporis tanta fuit, quod cōcurrentiam Romanorum Pontificum & Imperatorum non capit. Hoc tempore prælia grandissima aduersus Regem Persarum exorta sunt, quibus Romani fortiter debellarunt plurimas prouincias, & Hierosolymam dimiserunt.

Caput XXIX.

VITERICVS extincto Luiba per tyrannidem regnum assumpsit anno Domini 607 sexcentesimo septimo, regni Hispaniæ ducentesimo vicesimo tertio, & regnavit annis septem, strenuus quippe in armis, & tamen victoriæ expertus. Nam cum aduersus Romanos bellū tentasset, semper inglorius est inuentus, nisi quod quosdam milites captos duxit Saguntiam. Hic in vita sua multa illicita fecit, in morte gladio periit, quia gladio innocentem Luibam occiderat, vt illius innocentis faniret. inter epulas enim prandii, coniuratione quorundam qui Luibæ consanguinei esse dicuntur excita, interfectus est. Corpus autem viliter exportatum, vilius est humatum. Depingitur Vitericus cum ense in capite percussus, & occisus, quia gladio interiit. Concurrentia. Concurrerunt cum Viterico, & prope tempora eius, in sede Apostolica Deusdedit natione Romanus annis tribus: in folio vero Imperii Romani Heraclius cum Constantio filio suo imperauit annis triginta vno. Hoc tempore Machometus nefandus pseudopropheta Agarenorum nequitiam sectæ suæ stultis populis prædicauit. Tertio anno Imperii huius Heraclii Chosroes Persarum Rex multam partem Reipublicæ Romanæ cepit, deuastauitque Hierosolymam, & venerabilia loca incendit, populorum captiuans copias vna cum Patriarcha Zacharia, & preciosum lignum sanctæ Crucis in Persidem duxit. His temporibus floruit sanctus Galius in Alemania sancti Columbani discipulus.

Caput XXX.

GVNDAMIRVS post interitum Viterici ccepit regnare anno Domini sexcentesimo quarto decimo, regni Hispaniæ ducentesimo tricesimo, & regnavit annis duobus. Hic Vascones vna expeditione vastauit, alia militem Romanum obsegit. Hic statuit, vt nullus ad ecclesiā confugiens inde inuitus extraheretur. quod non quasi quid nouum accipiendum est, sed corroboratiuum priuilegiorum quæ Romani Pontifices & Imperatores alii Principes ecclesiæ Dei cōcesserunt. Propria morte Toleti decessit. Depingitur in veste pacifica cū ense in manu propter bella quæ gessit. Concurrentia. Concurrerunt cum Gundamiro, & prope tempora

An. dom. eius, in sede Apostolica Honorius primus natione Campanus annis duodecim: in solio vero Imperii Romani imperabat idem Heraclius. Hoc tempore Chosroes Persarum Rex interemptus est per Heraclium, & tunc populus a captiuitate liberatus, & cum sancta Cruce reuocatus. Hic Heraclius deuicta Perside cum gloria rediens, Patriarcham Zachariam & omnem populum Christianum captiuum Hierosolymam reduxit, & sanctam Crucem quam a Chosroe receperat, portans ornatus regio schemate dum per portam per quam Christus baiulans Crucem ad passionem exiuit, vellet intrare, porta diuinitus clauditur, & humiliato illo ad intrandum aperitur, & Cruce reportata celebritatem exaltationis ipsius instituit fieri annuatim: & fit hoc festum quartadecima die Septembris.

Caput XXXI.

616 **SISEBVTVS** post Gundamirum ad regale fastigium reuocatur, anno Domini sexcentesimo decimo sexto, regni Hispaniæ ducentesimo tricesimo secundo, & regnauit annis nouem, mensibus sex. Hic Christianissimus per historiatores vocatur. Zelo autem fidei accensus in initio regni sui Iudæos ad fidem Christianam permouens, æmulationem quidem habuit, sed non secundum scientiam. potestate enim cōpulit, quos prouocari oportuit fidei ratione. Attendens tamen, quod sicut Paulus dicit, siue per occasionem, siue per veritatem Christus annuncietur, in hoc gaudeo, & gaudebo, fecit baptizari omnes Iudæos in regno suo. Hic Sisebutus per Hispaniam vrbes Romanas sibi subiecit. Hoc tempore venerabilem Heladium Toletanum sedis metropolitanæ, sanctitatis præconio præfulgentem, ecclesia veneratur. Isidorum quoque Hispalensem metropolitanum tunc temporis Hispania celebrabat, vt sanctissimum doctorem, egregium, & præclarum, qui anno septimo præfati principis Sisebuti contra Acephalorum hæresin apud Hispaniam in sacrario sanctæ Hierusalem concilium celebrauit. Hic Sisebutus de Romanis personaliter bis feliciter triumphauit, & quasdam eorū vrbes pugnando subiecit, & classe nauigans aliquas gentes iuxta fretum morâtes bello contrauit, quas gens Gothorum post in suam redegit facile ditionem. Tantæ clementiæ extitit erga victos quos hostilis potentia mancipauerat seruituti, vt dato precio restitueret libertati, eiusq; thesaurus redemptio existeret captiuorū. Hunc alii proprio merito non solum religiosus, sed etiam optimis laicis extitit luctuosus. Depingitur Sisebutus armatus, & cū ensenudo, & brachio eleuato propter bella quæ gessit, scuto vero rubeo, & cruce alba propter zelum fidei quem habuit. sic enim depinguntur Reges ac milites Hispanorum, qui inuocantes sanctum Iacobum infideles expugnant. Concurrentia. Concurrerunt cum Sisebuto, & prope tempora eius in sede Apostolica Seuerinus natione Romanus anno vno, & Ioannes tertius natione Dalmatius anno vno: in solio vero Imperii Romani imperabat idem Heraclius. Hoc tempore Machometus Princeps Sarracenorum moritur, post quem Obier principatur.

Caput XXXII.

625 **RECAEDVS** huius nominis secundus, Sisebuti filius, post patris obitum Rex effectus anno domini sexcentesimo vigesimo quinto, regni Hispaniæ ducentesimo trigesimo tertio, septem mensibus duntaxat regnauit, cuius vitæ breuitas nihil habuit memoria dignum. Depingitur autem puer, & in veste puerili, quia puer obiit.

Caput XXXIII.

626 **SVINTILA** huius nominis primus, filius Recaredi primi Regis gloriosissimi, Rex efficitur anno Domini sexcentesimo vigesimo sexto, regni Hispaniæ ducentesimo trigesimo quarto, & regnauit annis decem. iste sub Rege Sisebuto ducis nactus officium, castra domuit Romanorum, Rucones etiam superauit. Postquam

quam vero regni apicem est adeptus, vrbes residuas quas in Hispaniis manus occupauerat Romanorum, confecto prælio obtinuit, & subiecit, tantaq; triumphigloria præ cæteris Regibus claruit, vt fœlicitatem mirabiliter reportare videretur. Totius autem Hispaniæ monarchiam intra fretum Oceani, quod nulli retro principum est collatum exclusis Romanis, primus obtinuit inter Gothos. Auxit eo prælio virtutis suæ titulum duorum patriciorum obtentus, quorum alterum prudentia suam fecit, alterum virtute prælii subiugauit. Toleti propria morte decessit. Huius filius Rachimirus in consortio regni assumptus pari cum patre solio corregnauit, in cuius infantia ita sacræ indolis splendor enituit, vt in eo & vultus & mentis paternarum virtutum effigies appareret. Isto fere cum patre mortuo successores remanserunt alii duo filii, Suintila & Sisenandus, quos susceperat ex Theodora filia Principis Sisebuti. Hoc tempore beatus Isidorus Gothorum historiæ descriptor, egregiusq; doctor, Hispalensis Archiepiscopus migravit ad Christum anno quarto prædicti Principis, secundo nonas Aprilis. Depingitur Suintila armatus, quia bella plurima fœliciter gessit, & habet prope se adolescentem filium Rachimirum, quia illum se viuente corregnare fecit. Concurrentia. Concurrenterunt cum Suintila, & prope tempora eius, in sede Apostolica Theodorus primus natione Græcus annis sex: in solio vero imperii Romani Constantinus tertius cū Adriano fratre suo imperauit annis viginti sex. Anno octauo regni Suintilæ obiit Clotarius Rex Francorum, & successit ei Dagibertus filius eius, qui regnauit annis decem & sex. iste fuit nonus Rex Francorum.

Caput XXXIIII.

SISENANDVS Suintilæ filius coepit regnare anno Domini sexcentesimo trigesimo quinto, regni Hispaniæ ducentesimo quadragesimo secundo, & regnauit annis quinque, mensibus vndecim. Iste per tyrannidem in regni Gothorum solio collocatur, cum Suintilæ fratri suo primogenito deberetur. Propria morte Toleti obiit. Depingitur Sisenandus in veste pacifica, quia non legitur bellagessisse, sed leges condidit, quæ in foro illo, quem librum Iudicum vocant, continentur. Concurrentia. Concurrerunt cum Sisenando, & prope tempora eius, in sede Apostolica Martinus primus natus de ciuitate Tiburtina annis sex: in solio vero Imperii Romani imperabat idem Constantinus tertius. Sub hoc magna pars Romanæ reipublicæ a Sarracenis destructa est.

Caput XXXV.

SUINTILA huius nominis secundus Gothis præficitur anno Domini sexcentesimo quadragesimo, regni Hispaniæ ducentesimo quadragesimo nono, & regnauit annis quatuor. Hoc tempore duo concilia apud Toletum fuerunt celebrata sub Beato Eugenio vrbis regiæ metropolitanæ primate, subscribentibus Salua Narbonensi, & Honorato Hispalensi, & Protasio Tarraconensi, & eorum suffraganeis, & vicariis absentium Episcoporum. Depingitur autem Suintila in veste pacifica, quia pacem habuit, & in margine caput sancti Eugenii Archiepiscopi Toletani, quia famosus Pontifex fuit, & sub eo concilia aliqua celebrata fuerunt. Concurrentia. Concurrerunt cum Suintila, & prope tempora eius, in sede Apostolica Eugenius primus natione Romanus annis duobus: in solio vero Imperii Romani imperabat idem Constantinus tertius.

Caput XXXVI.

TVLGAS bonæ indolis ex radice regia Gothorū, regnū assumpsit anno Domini sexcentesimo quadragesimo quinto, regni Hispaniæ ducentesimo quinquagesimo tertio, & regnauit annis duob. Iste blandus & catholicus est inuētus, regna sibi subdita pacifice dilatauit, in iudicio rectus iudex, claruit largitate, præfuit le-

An. dom. nitate, synodos a suis prædecessoribus confirmatas autoritate simili confirmavit. doluit autem gens Gothorum tam cito tam bonæ indolis iuuenem amisisse, cuius flentibus, quia flos tantæ indolis in fructum non adoleuit. Toleti propria morte decessit. Etenim nonnunquam accidit, ut optimi Reges tollantur de medio propter demerita subditorum. Depingitur iuuenis, & in veste pacifica, quia iuuenis obiit, & bella non gessit. Concurrentia. Concurrerunt cum Tulga, & prope tempora eius, in sede Apostolica Vitilianus natione Campanus annis quatuordecim: in folio vero Imperii Romani imperabat idem Constantinus tertius.

Caput XXXVII.

647 **C**INDASVINDVS post Tulgam regno Gothorum per tyrannidem inuaso cepit regnare anno Domini sexcentesimo quadagesimo septimo, regni Hispanie ducentesimo quinquagesimo quinto, & regnavit annis decem. Huius tempore in Toletana vrbe duo concilia sunt celebrata. Obit propria morte Toleti. Depingitur in veste pacifica, quia bella gessisse non legitur. Concurrentia. Concurrerunt cum Cindasuindo, & prope tempora eius, in sede Apostolica Deodatus natione Romanus annis quatuor: in folio vero Imperii Romani Constantinus quartus imperavit annis decem & octo. Huius tempore Sarraceni Siciliam inuadunt, & cum spoliis multis recedunt. Istius tempore sexta synodus celebratur Constantinopoli contra Græcorum Patriarcham, cui interfuerunt ducenti & octo Episcopi. Anno secundo huius regni Cindasuindi obiit Dagibertus Rex Francorum, & successit ei Clodoueus secundus filius eius, qui regnavit annis decem & septem. iste fuit decimus Rex Francorum.

Caput XXXVIII.

657 **R**ECENSIVINDVS filius Cindasuindi post mortem patris successit in regno anno Domini sexcentesimo quinquagesimo septimo, regni Hispanie ducentesimo sexagesimo quinto, & regnavit annis decem & octo, mensibus vnde cinit. Hic tria concilia clarente Eugenio vrbis regie metropolitano Toleti instituta celebrari. Huius Recensuindi Principis anno nono suscepit sanctus Illefonus Pontificatum ecclesie Toletane. Fuit autem beatus Illefonus de genere nobili, discipulus Sancti Isidori, monachus professione, vir per omnia laudabilis, & principuus sanctitate, demum Pontifex Toletanus. Et cum hoc tempore Heluidius & Pelagius a Gallis venientes plærasque partes Hispanie errore infecissent, virginitatem beatæ virginis infamantes: beatus Illefonus illis occurrens sacrarum literarum testimoniis, & lingua melliflua, & gratia in labiis suis diffusa eorum dogmata confutauit, & ab Hispaniis confusos abegit. vnde etiam in festo gloriosæ virginis quod in Hispaniis quintodecimo Kalendas Ianuarii celebratur, cum ipse ad matutinale officium comitatus clero, & populo, & multis luminaribus ad ecclesiam conuenisset, apparuit ei beata virgo choris Apostolorum, martyrum, & virginum comitata, & sic ait: Quia fide certa & conscientia pura lumbos tuos virginitatis cingulo accinxisti, & gratia in labiis tuis diffusa virginitatis meæ gloriam in cordibus fidelium depinxisti, accipe vestem de thesauris filii mei, ut iam in hac vita vestimento gloriæ adoreris, & ea in meis & filii mei solennitatibus vestiaris. Et his dictis cum glorioso cœtu quo apparuerat, ad gloriam filii remansit. Beatus autem Illefonus de promissis securus suscepto munere lætus remansit. Hac autem veste nullus post eum vti præsumpsit, nisi Desibertus Archiepiscopus, qui culpa sua ab illa sede propulsus fuit exilio relegatus. Sedit autem nouo anno Recensuindi principis, decimo Kalendas Februarii vitam finiuit Toleti, & in ecclesia beatæ Leocadiæ ad pedes beati Eugenio prædecessoris ac aunculi sui cum magna reuerentia est sepultus. Obit autem Recensuindus morte propria Toleti relicto filio Theudofredo, quem Vitiza postea excæcauit. Et depingi-

depingitur in veste pacifica quia pacem habuit. Depinguntur etiam in margine *An. dom.*
 sanctus Illesonfus, quia illo tempore claruit, & Theudofredus filius Recensuindi,
 qui excacatus fuit, & duo filii Theudofredi, Costa & Rodericus nepotes Recen-
 suindi, ut genealogia clarius cognoscatur, de quibus suis locis congruentibus di-
 cetur. Concurrentia. Concurrerunt cum Recensuindo, & prope tempora e-
 ius, in sede Apostolica Donus natione Romanus annis tribus: in solio vero Impe-
 rii Romani imperabat idem Constantinus quartus. Anno nono regni Recen-
 suindi obiit Clodoveus Rex Francorum, & successit ei Theodoricus filius eius,
 qui regnavit annis decem & novem. Ille fuit undecimus Rex Francorum.

Caput XXXIX.

VIR nobilis Bamba de Gothorum genere procreatus, strenuus, pacificus, man-
 suetus, qui ante regni fastigium multorum celebrationibus celebris habeban-
 tur, defuncto Recensuindo ad regni solium vnanimiter subleuatur anno Domi-
 ni sexcentesimo septuagesimo sexto, regni Hispaniæ ducentesimo octogesimo 676
 quarto, & regnavit annis novem, mense vno. In principio regni eius Paulus Græ-
 cus vnus de magnatibus eius contra eum rebellavit, quem Bamba cum magno
 exercitu apud Nemausum obsedit, & per vim obrinuit civitatem, atque muros eius
 destruxit, & captum Paulum vinculis ad Toletum reduxit, ubi triumphaliter Bam-
 ba est receptus præcedentibus Paulo & complicibus suis decalvatis capitibus, &
 barbæ rasis, pedibusque nudatis. Ibant autem induti fassis, & camelis impositi, Pau-
 lus vero corona picea coronatus, ubi carceribus mancipati manserunt. Rex vero
 civitatem miris operibus insigniuit. Quarto autem regni sui anno concilium To-
 leti celebravit sub Quirico primate, cuius tempore ducentæ & septuaginta naues
 Arabum ad littus Hispaniæ peruenierunt, sed misso per Regem exercitu concre-
 mantur. Accum humana prosperitas aduersantibus carere non soleat, & extre-
 ma gaudii luctus occupet, Rex Bamba qui cum insigni triumpho coronatus exti-
 terat, postremo per Frigidium consobrinum Cindasuindi Regis veneno potui
 mixto inficitur, qua potione memoria Regis turbatur. Quod Quiricus pontifex
 Toleranus & optimates palatii cernentes, & causam penitus ignorantes, ne Rex
 catholicus sacramentis fidei fraudaretur, statim confessionis & penitentiam anti-
 dorum obtulerunt: quod religiosus Rex deuote suscipiens, religionis habitum
 postulavit, & ad monasterium conuolans quod in villa quæ Pampliga dicitur, in
 districtu Burgenfi, in quadam ecclesia extra muros subdita monasterio Sancti Pe-
 tri de Arlanca tunc situm erat, finiuit vitam. Vixit autem in regno annis novem, &
 monasterio annis septem. Depingitur Bamba armatus, sed coopertus cucullo
 sine monachus effectus ab hac luce subtractus est. Concurrentia. Concurrerunt
 cum Bamba, & prope tempora eius, in sede Apostolica Agatho natione Sici-
 lus annis duobus, & Leo secundus natione Syrus mensibus decem: in solio vero
 Imperii Romani imperabat idem Constantinus quartus.

Caput XL.

HERMIGIVS eo quod esset Recensuindi sobrinus, successit in regno tyranni-
 ce, & non de iure. reliquerat enim Recensuindus filium paruulum Theodo-
 fredum, cui successio regni debebatur. Cæpit autem regnare Hermigius anno
 Domini sexcentesimo octogesimo quinto, regni Hispaniæ ducentesimo nonage- 685
 simo tertio, & regnavit annis septem. Hic Cifilonem filiam suam magno viro Egi-
 cæ, Bambæ Principis consobriño dedit vxorē, propter Recensuindi filium Theu-
 fredum, ne regni eius primordia impediret. Huius tempore fames valida Hispaniã
 pro parte depopulavit. Hoc tempore tria concilia in Toletana vrbe sunt celebrata
 sub Iuliano primate. Hic Iulianus Archiepiscopus dictus Pomerius, ex genere Iu-
 dæorū, ut flores rosarū inter vepres spinarū productus, omnib. mundi partibus in

An. dom. doctrina Christi manet præclarus. Non enim perfidia maiorum suorum qui fidem catholicam pertinaciter recipere noluerunt, sed fidelis Abrahamæ qui credit Deo, & reputatum est illi ad iustitiam, vestigia securus, rebellium & incredulorum Iudæorum pertinaciam abhorrens, vt verus Israelita in quo dolus non est, Christianæ veritatis cultor & prædicator fuit, & inter multos claros pontifices qui Toleti fuerunt, vnus hic de clarioribus fulsit. Depingitur Hermigius in veste pacifica, quia bella non legitur gessisse, sed plura concilia celebrari fecisse. Depingitur quoq; in margine Iulianus Pomerius Archipontifex, quia famosus vita & scientia fuit: non tamen ponitur ei Aureola, quia non legitur eum in catalogo sanctorum collocatum, licet sanctus communiter reputatur. Concurrentia. Concurrentes cum Hermigio, & prope tempora eius, in sede Apostolica Benedictus secundus natione Romanus mensibus decem: in folio vero Imperii Romani Iustinianus secundus imperauit annis decem.

Caput XLI.

692 **EGICA** gener & successor Hermigii post mortem eius ad regni Gothorum assumitur principatum anno domini sexcentesimo nonagesimo secundo, regni Hispaniæ trecentesimo, regnavit annis decem, & cum filio annis tribus: sed isti tres anni patri, non filio computantur, & ita in vniuerso regnavit annis tredecim, & confestim vt habuit regnum, filiam Hermigii quam in vxorem acceperat, ob crimen Hermigii patris sui, quod in venenatione Bambæ Regis commiserat, a se abiecit. communi morte dicitur obiisse. Depingitur Egica in pacifica veste, quia bella non gessit. Concurrentia. Concurrerunt cum Egica in pacifica veste, quia bellis, in sede Apostolica Sergius primus natione Syrus annis tredecim, & Leo tertius annis duobus: in folio vero Imperii Romani Leo secundus annis tribus, & Theodericus tertius annis septem. Anno sexto Egicæ obiit Theodericus Rex Francorum, & successit Childebertus secundus, filius eius, qui regnavit annis duodecim. iste fuit duodecimus Rex Francorum.

Caput XLII.

702 **VITIZA** filius Egicæ post patris mortem successit in regno anno Domini septingentesimo secundo, regni Hispaniæ trecentesimo decimo, & regnavit annis nouem. Iste luxuriose vixit, & aliis luxuriandi causam dedit. In initio regni sui Theodofredum filium Recinsuindi Regis apud Cordubam exilio relegauit, & oculos eius effodit. Qui Theodofredus Rex ex vxore sua nomine Retilene de Regum genere procreata genuit Costam & Rodericum. Hic Vitiza voluit occidere Pelagium, cuius patrem apud Tudam fuste peremerat, sed ad Cantabriam fugiens euasit furiam persequentis, quia volebat dominus liberationis asylum in Hispaniis conseruare. Vitiza autem sacrorum canonum inimicus, Oppæ fratri suo Archiepiscopo Hispalensi tradidit ecclesiam Toletanam, eiusdem vrbis viuentente pontifice Sinderedo, vt sicut ipse carnali, ita & frater spirituali adulterio sceddaretur, & vt iniquitatē iniquitati adiiceret, violatis priuilegiis ecclesiarum reuocauit Iudæos, & maioris immunitatis priuilegiis, quam ecclesias, honorauit. Sed quia iusto iudicio Dei agitur, vt actores scelerum pœnas subeant vltionis, de manu Domini duplicia suscepit qui pro simplicibus satisfacere noluit. Igitur Rodericus filius Theodofredi, quem Vitiza, vt patrem, priuare oculis nisus fuit, fauore Romani senatus qui eum ob Recinsuindi gratiam diligebat, contra Vitizam deuenit publice rebellare, qui viribus præminens cepit eum, & quod patri suo fecerat, fecit ei, & regno expulso sibi regnum electione Gothorum & senatus auxilio vindicauit. Vitiza itaq; plenus abominationibus, vacuus regno, orbis oculis propria morte Cordubæ quo Theodofredum relegauerat, exul & Rex vitam finiuit. Cumq; duos filios reliquisset Sifibertum & Ebam, nullus successit in regno, eo quod

eo quod essent propter patris insolentias omnibus odiosi. Depingitur Vitiza absq; *An.dom.* oculis, & cum compedibus ferreis, quia cæcus & incarceratus vitâ exiit. Concurrentia. Concurrerunt cum Vitiza, & propè tempora eius, in sede Apostolica Græcus sextus natione Græcus anno vno, & Ioannes septimus similiter natione Græcus annis tribus: in folio vero Imperii Romani Iustinus secundus qui primo imperauerat, & expulsus fuerat, recuperauit imperium annis sex.

Caput XLIII.

COSTA Theodofredi filius regnum Gothorum assumpsit anno Domini septingentesimo vndecimo, regni Hispaniæ trecentesimo decimo nono, & di- 711
citur regnasse quinque annis, & septem mensibus, quod tamen temporum computatio non recepit: quia secundum tempora quibus alii Reges regnarunt, totter anni ei attribui non possunt. Sed licet quanto tempore regnauit, certitudinaliter nesciatur, hoc tamen testantur historiæ vulgari sermone conscriptæ, quod Vitiza ex abundantia malitiæ suæ voluit eum excæcare, sicut Theodofredum patrem suum excæcauerat. Sed Costa viriliter existens, fretus auxilio Senatus & 20
populi Romani, qui intuitu amicitia quam cum Recinsuindo Rege auo suo habuerant, fauorem ei præstiterunt & auxilium, rebellauit patenter contra Vitizam, & indixit ei bellum, & venerunt ad prælium campestre, in quo Vitiza fuit victus & captus, cui Costa præcepit effodi oculos, sicut ipse fecerat Theodofredo patri suo, & sic vita & regno priuatum ac cæcum misit Cordubam in exilium, vbi infelicitè vitam finiuit. Sæpe namque iustitiæ diuinæ ineffabilis statera in hoc sæculo male meritos digne punit, vt prauitatis suæ exuberantia petente exuberantes pœnas recipiant, & in hac vita temporalibus suppliciis afflicti ad æternas supplicia in futuro sæculo transeant puniendi. Merebantur enim Vitizæ exsecranda flagitia, vt hic & ibi acriter puniretur. Hic Costa relictis duobus filiis parvulis morte propria obiit. De regno huius historicus Rodericus mentionem non facit, sed post Vitizam immediate inseruit Rodericum, posui tamen illum, vt vtriq; 30
historiæ satisfacerem. Depingitur Costa in veste pacifica, quia in pace obiisse dicitur.

Caput XLIIII.

RODERICVS vltimus Rex Gothorum, qui etiam viuente Vitiza correignare cœperat, hortante & adiuuante Senatu Rex Gothorum efficitur. Cœpit autem regnare anno secundo regni Vitizæ, qui fuit annus Domini septingentesimus nonus, & regnauit annis duobus cum Vitiza, & vno per se. Ideo dicendus est cœ- 40
pisse regnare anno Domini septingentesimo vndecimo, regni Hispaniæ tricentesimo decimo nono, & regnasse per vnum annum, vt alii duo anni Vitizæ computentur, quod vtriq; intelligendum est secundum illos qui nullam mentionem faciunt de Costa Rege. Nam iuxta opinionem illorum qui dicunt Costam regnasse immediate post Vitizam, hoc non obtineret, quia quinque anni addi deberent. Sed nos licet interseruimus Costam, vt satisfaceremus vni opinioni, prosequamur tamen secundum aliam quam historiator pontifex Rodericus sequitur, vt iuxta Rodericum historiorem Roderici Regis gesta narrentur. Erat autem Rodericus durus in bellis, & ad negotia expeditus, sed in moribus dissimilis Vitizæ. Nam & circa initium regni sui Vitizæ filios Sifibertum & Ebam opprobriis & iniuriis lacessitos a patria propulsauit, qui relicta patria ad Riciliam Comitum Tingitanæ ob patris amicitiam transfretarunt. Hic Rodericus filiam Iuliani Comitis in regali curia morabatur, violenter oppressit, Iuliano per eum legationis causam in Africam misso. Quo redeunte, stuprum filiz intensissime doluit, & nauigio Septam veniens ibi vxorem cum rebus domesticis collocauit, & habita coniuratione secreta cum Arabibus in Hispaniam est reuersus, & ægotantis matris dissidium simulans a Rege filiã impetrauit iussione matris solatio destinandam, quam

An. dom. receptam restituit matri suæ, & ex tunc in antea cœpit ad destructionem Hispaniæ totis viribus properare, & se Arabibus qui Machometistæ erant, copulare. Et quia Arabes timebant in Hispaniâ transire, voluerunt primo paulatim experiri. Et quidam Princeps nomine Muza præses Aphricæ constitutus ab Vlic Miramabolino, misit cum Comite Iuliano quendam Principem nomine Tarif cum aliquibus militibus & peditibus Aphricanis, qui transeuntes strictû maris venerunt Tarifam, & post hæc fecerunt insultum suum in Algeziram & alia loca maritima, & multis hominibus occisis, magnaq; præda habita redierunt in Aphricam, & cum eis Iulianus Comes. Qui referentes hoc Muza magnam confidentiam tribuerunt iterum in Hispaniam audacius transeundi. Muza vero vocatus ab Vlic Miramabolino iuit in Aphricâ relicto in patriæ principatu Tarif, cui iniunxit, vt Iuliano Comiti auxilia largiretur, qui ei dedit duodecim millia bellatorum, quos Iulianus separatim in Hispaniam duxit in nauibus mercatorum, ne causa transitus perciperetur, qui omnes conuenerunt in monte qui Atarif Gebel dicitur (Gebel enim Arabice, idem est quod mons) hodie autê corrupto vocabulo dicitur Gibraltar. Quod cum ad Roderici Regis notitiam peruenisset, misit contra eos nepotem suum nomine Sanciû, qui cum eis sæpius dimicans, sæpius fuit victus, & vltimo interfectus. Vnde & Arabes sumptis animis audaciâ sumferunt, Iuliano Comite eos per Bæticam quæ hodie dicitur Andaluzia, & Lusitaniam quam vocamus Strematuram, deducente, cœperunt diruptiones & excidia exercere. Rex autem Rodericus ad dita strage suorum, & prouinciæ vastatione, Gothis omnibus congregatis aduentum Arabum se obiecit, & ad occursum strenue properauit. Cumq; venissent ad flumen quod Guadales vocatur, prope Assidonam quæ nunc Xericum dicitur, ex alia parte sedit exercitus Aphricanus. Rex autê Rodericus cum corona aurea, & vestibus deauratis, a duobus mulis in lecto eburneo ferebatur, vt Gothorum Regum dignitas exigebat, & per octo dies continuos a Dominica in Dominicam dimicarunt, ita quod de Tarif exercitu fere decem & sex millia ceciderunt. Iuliano Comite & Gothis qui secum aderant, dure instantibus, franguntur acies Christianorum, qui longa pace & abundantia desides, imbelles, & ignaui certantibus sunt inuenti, & obicibus terga dantes die Dominica anno Domini septingentesimo quarto decimo, a Machometi vero errore principis anno nonagesimo tertio secundo, Rex Rodericus & Christianus exercitus deuincuntur, & fuga indocili perierunt. Duo autem filii Vitizæ qui cum Iuliano Comite conspirauerunt, Regi Roderico in hoc prælio astiterunt, & alter a dextris, & alter a sinistris, collaterales acies gubernabant, & dicuntur in præcedenti nocte cum Tarif consilium habuisse, vt ipsis a bello cessantibus Gothorum exercitus de facili vinceretur, & Rex Rodericus cum esset magnanimus, antequam fugetet, permitteret se occidi, vt eo mortuo posset eis regnum peruenire (non enim credebant, quod possent, vel velent Arabes patriam retinere) vnde in conflictu armis depositis quantocius effugerunt: & hoc ipsum Tarif promiserat, quod restitueret eis omnia quæ fuerant patris sui, quod postea non impleuit. Alii tamen putant hos fuisse filios Costæ fratris Roderici, qui prætendebant ad se regnum pertinere. Sed siue Vitizæ, siue Costæ fuissent, constat eos infideliter se habuisse. Prælio itaq; infeliciter acto, quid Regi Roderico aduenerit, ex certo nescitur, nisi quod corona, & Rex Rodericus & calciamenta auro & lapidibus adornata, & equus qui Orelia dicebatur, in loco tremulo iuxta flumen sine corpore sunt inuenta: quid autem de corpore fuerit factum, penitus ignoratur, nisi quod post multa tempora apud Viseum ciuitatem Portugalliæ inscriptus tumulus fuit inuentus: **HIC IACET RODERICVS VLTIMVS REX GOTHORVM.** Depingitur autem Rodericus sub luctuosa veste, vt qui superbe cum pomposis insignibus ad prælium processit, infeliciter victus sub nigra veste miserabiliter depingitur. Habuit enim magnam lamentandi causam: & cum eius tempore Hispani regni monarchia humiliata est, Gothorum nomen apud Hispanos prorsus cessauit. Nam licet Hispaniæ Reges a Rege illo descenderant, titulum tamen Gothicum dimiserunt, aliis regibus titulis sunt insigniti. Depinguntur etiam in margine iuxta eum sceleratissimi

tiffimi proditores, Iulianus Comes, & Oppa Archiepiscopus. decet enim, vt
 sicut proborum virorum depinguntur imagines, vt ad memoriam nostram
 veniant laudandi, sic & sceleratorum, vt veniant execrandi, sicut & Iudas in
 ccena Domini solet depingi. Tarif quoque infidelis Machometista depingi-
 tur, qui cum eis venit in exercitum Hispanorum, vt a memoria nostra non ca-
 10 dar ab istis Machometistis terras nostras occupatas fuisse, vt cum eos debella-
 mus, non existimemus, quod a terris suis illos expellimus, sed quod nostras quas
 violenter occuparunt, recuperamus. Concurrentia. Concurrerunt cum Ro-
 derico, & prope tempora eius, in sede Apostolica Sofimus natione Romanus
 diebus viginti, & Constantinus natione Syrus annis septem, cum isto Constan-
 tino fuerunt in sede Apostolica nonaginta & duo Pontifices. In folio vero impe-
 20 rii Romani Philippus secundus imperauit anno vno, mensibus sex.

Caput XLV.

PELAGIUS post cladem cœpit rebellare Agarenis, & principatum Hispaniæ in-
 ter Christianos obtinere. Sed quia hoc paulatim effectum est, clare non appa-
 ret in Chronicis, quo tempore regni titulum assumpsit, licet aliqui post biennium
 a clade in regem assumptrū dicant. Ne tamē interruptionem ponamus, congruē-
 20 ter dici potest, quod ex eo die quo Rodericus infœliciter regnum amisit, Pelagium
 illi forsan regnum vacasset, attribuamus. Sic ergo regni eius tempora computan-
 do regnare illum cœpisse existimandum est, anno Domini septingentesimo duo-
 decimo, regni Hispaniæ trecentesimo vicesimo, & regnauit annis viginti. Hic de
 regio Gothorum genere descendens plurimas Agarenorum ciuitates cepit, &
 fuerunt Reges Gothorum, sed Reges Legionis, vel Asturiarum. Hic Pelagius ge-
 30 nitur duo filios, scilicet Faslam, qui post mortem eius regnauit, & Ormiseldam
 Reginam vxorem Alfonso Regis Catholici. Et quia in isto cœpit regnum Hispaniæ
 reparari, ideo ab eo incipit tertia computatio annorum, videlicet a reparatione
 regni. Obiit autem Pelagius morte communi, & depingitur armatus, in manu
 enslem nudum habens, quia multa prælia & vrbiū obsidiones gloriose peregit.
 Habet in scuto leonē depictum rubeum in campo albo, quæ sunt arma Regū Le-
 40 gionis, quia ab eius tēpore cessauit in Hispania intitlatio Gothorum & arma eo-
 rum, & successit intitlatio a regno Legionis, quod forte fuit, quia prima ciuitas
 est. Continuauerunt autem hæc arma in Regibus Legionis qui separatim in Legio-
 ne regnauerunt: coniunguntur vero per catella scuti cum armis Castellæ, quando
 regna mutata fuerunt. Depingitur etiam in margine Regina vxor eius. Concur-
 50 rentia. Concurrerūt cum Pelagio, & prope tempora eius, in sede Apostolica Gre-
 gorius secundus natione Syrus annis decem & sex: in folio vero Imperii Romani
 Anastasius secundus imperauit annis tribus. Hic Philippum Imperatorem captū o-
 culis priuauit. Ille in omnibus malus fuit. Huius exercitus Theodosium elegit Im-
 peratorem, qui Anastasio deuictō ordinauit ipsum in presbyterum. Post quem
 Theodosius imperauit anno vno. Secundo vero anno huius regni Pelagii obiit
 Childeburtus Rex Francorum, & successit ei Dagibertus secundus filius eius, qui
 regnauit annis quinque. Ille fuit tertius decimus Rex Francorum. Post quem
 successit Theodoricus filius eius, qui regnauit annis quindecim, & iste fuit quar-
 60 tus decimus Rex Francorum.

Caput XLVI.

FASILA Pelagii filius cœpit regnare anno Domini septingentesimo tricesimo
 secundo, regni Hispaniæ trecentesimo tricesimo primo, & ab eius reparatione
 vicessimo, & regnauit annis duobus. Hic a quodam vrsō cum venationi insisteret,

An. dom.

miserabiliter est interfectus. Ideo depingitur cum vrsō pugnans, quia vrsi dentibus & brachiis depressus obiit. Concurrentia. Concurrerunt cum Fasila, & prope tēpora eius, in sede Apostolica Gregorius tertius natione Romanus annis decem: in solio vero Imperii Romani Leo tertius imperauit annis viginti quinque. Huius tempore Sarraceni Constantinopolim venerunt, & tribus annis ciuitatem obsidentes abceserunt, & inde multa bona abstulerunt.

Caput XLVII.

734

ALPHONSVS huius nominis primus, cognominatus Catholicus, gener Pelagii, post mortem Fasilæ cœpit regnare anno Domini septingentesimo tricesimo quarto, regni Hispaniæ trecentesimo tricesimo tertio, & ab eius reparatione anno viceesimo secundo, & regnauit decem & nouem annis. Hic vir catholicus, & bellator, & magnanimus est inuentus. Ex vxore sua Ormiselda Pelagii genuit hos filios, Froilam & Aurelium, qui regnauerunt post eum gradatim, vt sequitur, & Egimadam quæ fuit vxor Silonis, qui propter eam regnauit, & Ilmarum patrem Veremundi Regis in arbore sua descripti, & Mauracatum ex concubina, qui etiam regnauit: sicque habuit duos filios legitimos, & vnum bastardum, & vnum generum, & duos nepotes Veremundum & Alphonsum Castum, vnum post alium in gradibus suis. Depingitur autem Alphonsus armatus, ensē nudum manu tenens, quia multa bella fœliciter peregit. Obiit autē Alphonsus morte communi. Depingitur autem in margine Ormiselda vxor eius, & Aurelius qui regnauit post Froilam primogenitum, & Ilmarus qui non fuit Rex, sed fuit pater Veremundi Regis, & Egimada vxor Silonis, qui propter eam regnum habuit, & Veremundus, & Mauracatus, qui regnauerunt, & infra in rectitudine arboris inter regre sunt depicti. Concurrentia. Concurrerunt cum Alphonso, & prope tempora eius, in sede Apostolica Zacharias natione Græcus annis decem: in solio vero Imperii Romani Constantinus quintus imperauit annis quindecim. Anno octauo regni Alphonsi obiit Theodoricus Rex Francorum, & successit ei Childericus frater eius, qui regnauit annis nouem.

Caput XLVIII.

753

FROILA huius nominis primus post mortem patris cœpit regnare anno Domini septingentesimo quinquagesimo tertio, regni Hispaniæ trecentesimo quinquagesimo secundo, & ab eius reparatione anno quadragesimo primo, & regnauit annis tredecim. Iste populauit Ouetum, & construxit ecclesiam cathedralem. Hoc tempore Homa Dux Cordubæ fines Galleciæ infestabat, & occurrens ei Rex Froila prælium contra Agarenos habuit, & deuicit. In quo prælio quinquaginta quatuor millia Arabum ceciderunt. Postea vero apud Tangas oppidum Asturiarum a fratre suo Aurelio fuit interfectus, relinquens filium paruulum Alphonsum, qui fuit cognominatus Castus. Depingitur Froila cum ense in manu, quia Agarenos deuicit, & pugione in pectore, quia ab Aurelio fratre suo occisus est. Depingitur & in margine Regina vxor eius, & Alphonsus Castus filius eius, qui postea loco suo integre depictus est. Concurrentia. Concurrerunt cum Froila, & prope tempora eius, in sede Apostolica Stephanus secundus natione Romanus annis sex: in solio vero Imperii Romani Constantinus sextus cum filio suo Leone imperauit annis quindecim. Anno secundo huius regni Froilæ Childericus Rex Francorum depulsus est a regno Franciæ per Pipinum filium Caroli Martelli, qui in Regem Francorum est assumptus autoritate Zachariæ Papæ, vt habetur libro Decretorum, & regnauit annis quindecim.

Caput XLIX.

766

AVRELIVS Alphonsi Catholici filius post interitum fratris cœpit regnare anno Domini septingentesimo sexagesimo sexto, regni Hispaniæ trecentesimo sexagesimo.

sexagesimo quinto, & ab eius reparatione quinquagesimo quarto, & regnavit *An. dom.*
 annis sex, & morte propria vitam finiuit. Depingitur Aurelius versa facie, quia fra-
 trem suum iniuste occidit, & quasi ex verecundia de tanto flagitio faciem non mon-
 strans, ut alter Cain verecundans ob Abel occisum. Concurrentia. Concurrerunt
 cum Aurelio, & prope tempora eius, in sede Apostolica Paulus natione Ro-
 manus annis decem: in folio vero Imperii Romani Leo quartus imperavit annis
 sex.

Caput L.

¹⁰ **S**ILONE gener Catholici Regis Alphonfi, post mortem Aurelii ex iure Egimadae v-
 xoris suae Regis Alphonsi filiae, cepit regnare anno Domini septingentesimo se- 772
 ptuagesimo secundo, regni Hispaniae trecentesimo septuagesimo primo, & ab eius
 reparatione sexagesimo, & regnavit annis octo. Cum Arabibus pacem firmavit,
 & Galleciam rebellantem in monte Ciperio superavit, & suo imperio subiun-
 gavit. Obiit autem Silo morte communi, & depingitur in veste pacifica, & ense
 in manu prope montes, quia suos rebellantes in montibus subiecit, licet cum ho-
 stibus bellum non habuerit. Depingitur etiam in margine Regina vxor eius, quia
 propter eam habuit regnum. Concurrentia. Concurrerunt cum Silone, & pro-
²⁰ no vno, & Stephanus tertius natione Syrus annis quatuor: in folio vero Imperii
 Romani Constantinus imperavit annis decem.

Caput LI.

MAURACATVS commemorati Alphonfi Catholici ex concubina filius, Si-
 lone defuncto, per tyrannidem Rex efficitur anno Domini septingentesi- 780
 mo octogesimo, regni Hispaniae trecentesimo septuagesimo nono, & ab eius re-
 paratione sexagesimo octavo, & regnavit annis tribus. Hic Mauracatus ut fauo-
 rem Arabum acquireret, contra Dei legem multa commisit. Puellas namque vir-
³⁰ gines tam nobiles, quam plebeias, sub certo numero quolibet anno Arabibus
 dabat. Iniquus & malus in omnibus est inuentus. Obiit morte communi. Depin-
 gitur Mauracatus in veste longa, & coopertus chlamyde iuxta morem Arabum,
 quia cum Arabibus turpem amicitiam fecit. Concurrentia. Concurrerunt cum
 Mauracato, & prope tempora eius, in sede Apostolica Adrianus primus annis qua-
 tuordecim: in folio vero Imperii Romani Nicephorus imperavit annis nouem.

Caput LII.

⁴⁰ **VEREMUNDVS** huius nominis primus, filius Bilmarai, filii Alphonfi cogno-
 mēto Catholici, Mauracato mortuo in Regem eligitur anno Domini septin- 783
 gentesimo octogesimo tertio, regni Hispaniae trecentesimo octogesimo primo, &
 ab eius reparatione septuagesimo primo, & regnavit annis duobus. Hic fuit ma-
 gnanimus, & regnum sponte dimisit, recolens se olim ordinem diaconi suscepisse,
 & consobrinum suum Alphonsum qui ad Navarros confugerat, reuocavit, & in
 regno substituit successorem, & cum eo aliis quatuor annis & sex mensibus dul-
 cissimam duxit vitam, & communi morte vitam finiuit cum vxore sua Imclone
 quam a se propter conscientiam ordinis separavit, relictis ex ea duobus filiis par-
⁵⁰ uulis, Ranimiro qui fuit Rex, & Garfia. Depingitur Veremundus in veste longa &
 pacifica, quia bella non gessit. Depingitur etiam in margine Regina vxor eius, &
 duo filii eorum, Ranimirus qui fuit Rex, & Garfias qui cum Ranimiro fratre cor-
 regnavit. Concurrentia. Concurrerunt cum Veremundo, & prope tem-
 pora eius, in sede Apostolica Leo tertius natione Romanus an-
 nis viginti tribus: in folio vero Imperii Roma-
 ni Michael imperavit annis
 duobus.

*An. dom.**Caput LIII.*

785 **A**LPHONSUS secundus cognominatus Castus, filius Regis Froilæ, cœpit regnare anno Domini septingentesimo octogesimo quinto, regni Hispaniæ octogesimo tertio, & ab eius reparatione septuagesimo tertio, & regnavit annis quadraginta vno. Hic fuit optimus Rex, & ædificator ecclesiarum, & reedificavit Ecclesiam Ouetensem. Et quia desiderabat in ea ponere aliquam preciosissimam crucem, Deus voluit, ut miraculose per Angelum crux insignis fieret, quæ hodie ibi inter reliquias in magna veneratione habetur. Hic dicitur deicisse Carolum Magnum Regem Francorum, & Rolandum, & alios famosissimos milites vocatos Pares, in Nauarra apud Ronces valles, ubi Carolo ad Hispaniam venienti obuiam occurrebat. Hic Castus vocatus sine liberis decessit. Depingitur hic Alphonsus senex in veste longa & honesta, angelis sibi dantibus crucem quam fabricauerant. Concurrentia. Concurrerunt cum Alphonso, & prope tempora eius, in sede Apostolica Stephanus quartus natione Romanus sedit mensibus septem, & Paschalius natione Romanus annis septem, & Eugenius secundus natione Romanus annis tribus: in solio vero Imperii Romani Carolus Magnus Rex Francorum electus fuit in Imperatorem Romanorum anno vno, regni huius Alfonsi vicesimo tertio. Et ex tunc cœperunt esse simul Reges Francorum & Imperatores, quod duravit aliquo tempore.

Caput LIIII.

823 **R**ANIMIRVS huius nominis primus, filius Regis Veremundi, cœpit regnare anno Domini octingentesimo vicesimo tertio, regni Hispaniæ quadringentesimo vicesimo quarto, & ab eius reparatione centesimo decimo quarto, & regnavit annis sex, mensibus nouem. Hic cum Arabibus decertavit in illo celeberrimo prælio campestri quod apud Calagurram habitum est, in quo sanctus Iacobus apparuit, & deicita immensa copia Arabum, vota emissa fuerunt de dando perpetuis temporibus ex quolibet iugere boum, seu iumentorum serentium, certam mensuram grani ecclesiæ sancti Iacobi, quæ hodie in multis huius regni partibus campestribus pugnant, eleuatis dextris clamando inuocare sanctum Iacobum. Obiit morte communi relicto Ordonio filio. Depingitur hic Ranimirus dormiens in castris armatus, eo quod sic dormienti apparuit ei S. Iacobus. Depingitur etiam in margine vxor eius, & Garsias frater, qui licet non fuit Rex, correxnavit tamen cum eo, & Ordonius filius eius, qui post eum regnavit, qui infra depingitur integre in rectitudine arboris. Concurrentia. Concurrerunt cum Ranimiro, & prope tempora eius, in sede Apostolica Valentinus natione Romanus diebus quadraginta, & Gregorius quartus natione Romanus annis decem & sex: in solio vero Imperii Romani Ludouicus Rex Francorum imperavit annis decem & octo.

Caput LV.

827 **O**RDONIVS huius nominis primus, filius Ranimiri, cœpit regnare anno Domini octingentesimo vicesimo septimo, regni Hispaniæ quadringentesimo vicesimo, & ab eius reparatione centesimo vicesimo, & regnavit annis decem. Hic deicxit in prælio Muzam Regem Cordubiæ, in quo prælio dicuntur occisi duodecim millia militum Arabum, & alii plurimi pedites. Obiit autem Rex ægritudine podagrica, relicto filio Alfonso qui fuit Rex, & aliis filiis, videlicet Veremundo, & Nunnio, & Ordonio, & Froila. Depingitur armatus sub cappa longa. Depinguntur etiam in margine Regina vxor eius, & præfati filii Veremundus & Nunnus, Ordonius & Froila. Concurrentia. Concurrerunt cum Ordonio, & prope tempora eius, in sede Apostolica Sergius natione Romanus annis tribus: in solio vero Imperii Romani Lotarius imperavit annis decem. Huius tempore Saraceni

raceni funditus ecclesias beatorum Apostolorum Petri & Pauli cum omnibus *An. dom.*
Romanorum finibus dilapidarunt.

Caput LVI.

ALPHONSUS huius nominis tertius, cognominatus Magnus, filius Regis Or-
donii, cœpit regnare anno Domini octingentesimo tricesimo tertio, regni Hi- 833
spaniæ quadringentesimo, & ab eius reparatione centesimo tricesimo, & regnavit
annis quadraginta. Hic genuit duos filios, videlicet Garsiam, Ordonium, & Froi-
lam, qui omnes fuerunt Reges, vnus post alium: & vnum alium vocatum Gundil-
salum, qui fuit Archidiaconus Ouetensis. Iste erigi fecit ecclesiam Compostel-
lanam in cathedralem, & postea fuit erecta in metropolitanam. Huic rebellauit
Bernardus de Carpio famosus Baro. Obiit autē Alphonso apud Zamorā morte
communi. Depingitur sub cultu armorum, quia bella gloriose gessit. Depingitur
etiam in margine Ximena Regina vxor eius, & quatuor filii, tres Reges, & vnus
Archidiaconus. Concurrentia. Concurrerunt cum Alphonso, & prope tempo-
ra eius, in sede Apostolica Leo quartus natione Romanus annis octo. post obitum
Leonis Ioānes Anglicus natione Maguntinus sedit annis duobus, & mortuus est.
fertur per aliquos, quod erat scemina. Et Benedictus tertius annis duobus. In folio
vero Imperii Romani Ludouicus secundus imperauit annis viginti.

Caput LVII.

GARSIA primogenitus Alphonso cœpit regnare anno Domini octingente- 883
simo octogesimo tertio, regni Hispaniæ quadringentesimo octogesimo sexto,
& ab eius reparatione centesimo septuagesimo sexto, & regnavit annis tribus. O-
bit apud Zamoram iuuenis absque liberis morte communi. Ideo depingitur iu-
uenis, & in veste pacifica, quia non legitur bella gessisse. Concurrentia. Con-
currerunt cum Garsia, & prope tempora eius, in sede Apostolica Adrianus se-
cundus natione Romanus annis quinque: in folio vero Imperii Romani Caro-
lus secundus cognominatus Caluus Rex Francorum, regnavit in Francia annis
vndecim, & in Imperio anno vno, mensibus nouem.

Caput LVIII.

ORDONIUS secundus, frater Garsia, cœpit regnare anno Domini octingen- 887
tesimo octogesimo septimo, regni Hispaniæ quadringentesimo nono, & ab
eius reparatione centesimo septuagesimo nono, & regnavit annis octo, mensibus
sex. Hic multa prælia contra Arabes vicit, semel tamen ab eis fuit deuictus, in præ-
lio apud vallem Iunquerem, quo plurimi ex catholicis ceciderunt, & aliqui captiui
fuerunt. Inter quos duo Episcopi, Legionensis & Asturiensis capti sunt, & pro Episco-
po Legionensi Pelagius nepos eius obses datus, apud Cordubam pro fide catholica
martyrium suscepit. Hic Ordonius Comites Castellæ qui Regi Legionis tunc obe-
diebant, ad palatium regium venientes sub securitate eius occidi fecit. Quam ob-
rem Castellani Regibus Legionis ex tunc in antea rebellarunt, & sibi duos iudices
constituerunt ex nobilibus & prudentioribus regni, videlicet Nunium Rasuram,
auum celeberrimi & bellicosissimi Principis Fernandi Gundisalui Comitis, &
Lainum Caluum, proauum proauis insignis bellatoris Roderici de Biuar, qui Ci-
dus cognominatus est, quod in lingua Arabica Dominum sonat. Ex vtroque autem
horum iudicum Reges Castellæ descendunt per aliqua latera, vt infra suo loco in
duobus ramis arboris demonstrabitur, quorum vnus ramus, in quo Fernandus Com-
es ad dexteram: alius, in quo Cidus ad sinistrā per respectum ad arborem depin-
guntur. Obiit autē Ordonius apud Zamoram absque liberis morte cōmuni. Depin-
& Pelagius martyr, qui fuit tēpore eius. Concurrentia. Concurrerunt cū Ordonio,
& prope tēpora eius, in sede Apostolica Ioānes octauus decem annis: in folio vero

An. dom. Imperii Romani Carolus secundus Rex Francorum, qui tunc imperabat, obiit anno tertio eiusdem Ordonii, & successit ei in Imperio Carolus tertius filius eius, qui imperavit annis duodecim, & in regno Franciæ Ludovicus secundus, filius eiusdem Imperatoris & Regis Caroli, & regnavit annis duobus. Iste fuit decimus nonus Rex Francorum. Anno quinto eiusdem Regis Ordonii obiit Ludovicus Rex Francorum, & successit ei Carolus tertius, frater eius, qui regnavit annis sex. Iste fuit vicesimus Rex Francorum.

Caput LIX.

894 **F**ROILA huius nominis secundus, frater Ordonii, & filius Alphonfi tertii, cepit regnare anno Domini octingentesimo nonagesimo quarto, regni vero Hispaniæ quadringentesimo nonagesimo septimo, & ab eius reparatione centesimo octogesimo septimo, & regnavit anno vno, mensibus duobus. Hic genuit quatuor filios, Alphonsum quartum, & Ranimirum secundum, qui ambo Reges fuerunt, & alios duos, Ordonium & Froilam, qui non fuerunt Reges. Hic occidit absque culpa filios Dimundi magnatis, & fratrem eius Freminum Episcopum relegavit, & ob hæc crimina, ut creditur, lepra percussus vitam finiuit. Depingitur Froila in veste pacifica, quia bella non gessit. Depingitur etiam in margine Regina vxor eius, & duo filii qui non fuerunt Reges, videlicet Ordonius & Froila. Concurrentia. Concurrerunt cum Froila, & prope tempora eius, in sede Apostolica Martinus secundus anno vno: in folio vero Imperii Romani Arnulphus imperavit annis duodecim.

Caput LX.

895 **A**LPHONSVS huius nominis quartus, filius Froilæ Regis, cepit regnare anno Domini octingentesimo nonagesimo quinto, regni vero Hispaniæ quadringentesimo nonagesimo octavo, & regnavit annis quinque, mensibus septem. Hic ex Ximena vxore genuit Ordonium vocatum Malum, & monachus effectus regnum Ranimiro fratri dimisit. Sed leuitate ductus pœnituit, & cum regnum reciperare vellet, a Ranimiro fratre suo iam Rege factò apud Legionem obfessus, captus & excæcatus in vinculis vitam finiuit. Depingitur Alphonfus cæcus in veste longa, quia bella non gessit, & cæcus mortuus est. Depingitur etiam in margine Regina vxor eius, & Ordonius filius eius cognomento Malus, qui postea regnum assumpsit. Concurrentia. Concurrerunt cum Alphonso, & prope tempora eius, in sede Apostolica Stephanus quintus annis sex, & Formosus anno vno, & Bonifacius tertius quindecim, & Stephanus sextus anno vno: in folio vero Imperii Romani Ludovicus secundus imperavit annis sex. Anno secundo huius regni Alphonfi obiit Carolus Rex Francorum, & successit ei Ludovicus tertius, qui regnavit annis duobus. Iste fuit vicesimus primus Rex Francorum.

Caput LXI.

901 **R**ANIMIRVS huius nominis secundus, frater Alphonfi, & filius Froilæ, cepit regnare anno Domini nongentesimo primo, regni Hispaniæ quingentesimo tertio, & ab eius reparatione centesimo nonagesimo tertio, & regnavit annis decem & nouem, duobus mensibus. Hic genuit duos filios qui ambo Reges fuerunt, Ordonium & Sancium, & multis bellis prospere actis obiit morte communi. Depingitur ens in manu habens, quia bella gessit. Depingitur etiam in margine vxor eius, & Sancius cognomento Grossus, qui postea fuit Rex. Concurrentia. Concurrerunt cum Ranimiro, & prope tempora eius, in sede Apostolica Romanus diebus quindecim, & Theodorus natione Romanus diebus quindecim, & Ioannes nonus annis duobus, & Benedictus quartus annis tribus, & Leo quintus diebus quadraginta, & Christophorus mensibus sex. Hic de Papatu eiectus est, & factus est monachus. In folio vero Imperii Romani Verengarius primus imperavit annis

uit annis quatuor, & Corradus imperauit annis septem, qui fuit Alemanus. Anno primo huius Regis Ranimiri obiit Ludouicus Rex Francorum, & successit ei Carolus quartus cognominatus Simplex, qui regnauit annis viginti quinque, qui fuit vicefimus secundus Rex Francorum. *An. dom.*

Caput LXII.

ORDONIVS huius nominis tertius, filius Ranimiri, cœpit regnare anno Domini nongentesimo vicefimo, regni Hispaniæ quingentesimo vicefimo secundo, 920 & ab eius reparatione ducentesimo duodecimo, & regnauit annis quinque. Hic genuit Veremūdum, qui fuit Rex. Obiit autem apud Zamoram morte commune Depingitur in veste pacifica, quia bella non gessit. Depingitur etiam in margine Regina vxor eius, & Veremundus filius, qui postea fuit Rex. Concurrentia. Concurrerunt cum Ordonio, & prope tempora eius, in sede Apostolica Sergius natione Romanus annis septem, & Anastasius natione Romanus annis duobus: in folio vero Imperii Romani Verengarius secundus imperauit in Italia annis septem. Anno secundo huius regis Ordonii obiit Carolus Rex Francorum, & successit ei Ludouicus quartus filius eius, qui regnauit annis decem & septem. iste fuit vicefimus tertius Rex Francorum.

Caput LXIII.

ORDONIVS quartus cognominatus Malus, filius Alphonsi Regis excæcati, vsurpare conatus est regnum. Habuit autem filiam Comitissæ Fernandi Gundifaldi in vxorem: sed propter malitiam eius abstulit eam ab eo Comes. ipse vero fugatus a regno per Sancium Regem, apud Cordubam occisus est. Ideo depingitur cum gladio in pectore fixo. Nec computantur ei anni regnandi, nec cœcurrentia, quia hæc omnia attribuuntur Sancio.

Caput LXIII.

SANCIVS huius nominis primus, cognominatus Grossus, filius Ranimiri, & frater Ordonii tertii, cœpit regnare anno Domini nongentesimo vicefimo sexto, 926 regni vero Hispaniæ quingentesimo vicefimo sexto, & ab eius reparatione ducentesimo decimo sexto, & regnauit annis duodecim. Contra hunc rebellauit Ordonius malus filius Alphonsi Regis excæcati, & se Regem vocauit: sed fugatus a regno, prope Cordubam, vt præmisimus, occisus est. Huius Sancii tempore Fernandus Gundifaldi Comes bellum contra Arabes continue gerens multa prælia gloriose gessit. Cum hoc Rege Sancio (vt fertur) idem Fernandus illum contractum qui vulgariter narratur super equo & accipitre, iniuit, cuius occasione Castella a subiectione Regum Legionis ex toto liberata est. Obiit autem Sancius (vt aiunt) ex veste in pomo sumpto, relicto Ranimiro filio qui fuit Rex. Depingitur Sancius in veste pacifica, & grossus corpore, quia magna pinguedine occupatus erat. Depingitur etiam in margine Regina vxor eius, & Ranimirus filius qui etiam fuit Rex. Concurrentia. Concurrerunt cum Sancio, & prope tempora eius, in sede Apostolica Anastasius tertius natione Romanus annis duobus, & Laudo natione Romani mensibus sex, & Ioannes decimus sedit annis tredecim: in folio vero Imperii Romani Enricus primus imperauit annis decem & octo.

Caput LXV.

RANIMIRVS huius nominis tertius, filius Sancii, cœpit regnare anno Domini nongentesimo tricesimo septimo, regni Hispaniæ quingentesimo tricesimo nono, & ab eius reparatione ducentesimo vicefimo nono, & regnauit annis viginti quinque, obiit absque liberis apud Legionem morte communi. Huius Ra-

nimiti tempore illi famosi nobiles vocati Infantes de Salas, filii nobilis viri Gudi-
 falui Gustios ab Arabibus occisi sunt dolo & coniuratione Enrici de Lara auun-
 culi sui. Depingitur Ranimirus in veste pacifica, quia bella non gessit. Concur-
 rentia. Concurrerunt cum Ranimiro, & prope tempora eius, in sede Apostolica
 Leo sextus natione Romanus mēsisibus sex, & Stephanus natione Romanus men-
 ctavus mensibus quatuor: in solio vero Imperii Romani Hugo imperavit annis
 sex, & Verēgarius tertius imperavit annis septem. His temporibus maximū schi-
 sma fuit in Italia. Anno decimo nono huius regni Ranimiri obiit Ludouicus, &
 successit ei Lotarius primus, qui regnavit annis triginta tribus, iste fuit vicissimus
 quartus Rex Francorum.

Caput LXVI.

VEREMUNDVS huius nominis secundus, filius Regis Ordonii tertii, mortuo
 Sancio patruo suo, & Ranimiro consobri-
 962 erat, suscepit anno Domini nongentesimo sexagesimo secundo, regni Hispaniæ
 quingentesimo quadragésimo quarto, & ab eius reparatione ducentesimo trice-
 simo quarto, & regnavit annis decem & septem. Hic duxit duas vxores, ex quarū
 prima genuit Alphonsum, qui post eum regnavit. Huius tempore Almanfor Dux
 Arabum multa mala Christianis intulit, & vsque ad Compostellam fertur accel-
 20 fuisse. Sed hic Veremundus Rex & Garfias Fernandi Comes Castellę simul con-
 tra eum procedentes, apud Calatannazor in famosissimo prælio illum devicerūt,
 qui ex huius victorię dolore, cum vincere asuetus esset, intra paucos dies dicitur
 decessisse. Hic Veremundus falsa seductione ductus, Athaulpho Episcopo Com-
 postellano taurum ferocem iniici iussit: Episcopus vero benigne spectās suscepit,
 & taurus mansuete accedens cornua in manibus eius dimisit. Quo miraculo viso
 Rex stupefactus de commissio pœnituit. Iste idem Rex Athaulphum Episcopum
 Ouetensem incarceravit, quo in carcere existente siccitas magna venit in terra,
 donec Rex pœnituit, illumque liberavit, & illo liberato pluvia de cælo descendit.
 Obiit autem Veremundus ex podagræ ægitudine, & depingitur cum malis pe-
 30 dibus, & baculo in manu, quia propter podagram incedere libere nō valebat. De-
 pingitur etiam in margine Archiepiscopus Compostellanus cū tauro, & Episco-
 pus Ouetēsis in turri vbi erat in carceribus, & duę Regine vxores eius, & Alphon-
 sus filius eius qui fuit Rex, & Elvira filia quæ fuit monialis. Concur-
 40 ruerunt cum Veremundo, & prope tempora eius, in sede Apostolica Martinus
 tertius natione Romanus annis tribus, & Agapitus secundus natione Romani
 annis octo, & Ioannes duodecimus annis septem: in solio vero Imperii Romani
 Ioannes secundus imperavit annis duobus, & Verengarius quartus annis duode-
 50 cim.

Caput LXVII.

ALPHONSVS huius nominis quintus, filius Veremundi, cœpit regnare anno
 979 Domini nongentesimo septuagesimo nono, regni Hispaniæ quingentesimo
 sexagesimo primo, & ab eius reparatione ducentesimo quinquagesimo primo,
 & regnavit annis viginti septem. Hic genuit Veremundum qui successit in regno,
 & Sanciam quæ nupsit Fernando filio Regis Navarra, qui fuit Rex Castellæ, &
 postea propter eam fuit Rex Legionis, vt infra dicitur. Hic Alphonfus cum tene-
 ret obsessam Viseum civitatem Portugallię, quæ tunc erat Arabum, & quadam
 die ambularet in circuitu eius inspiciendo muros, sagitta e muro emissa letaliter est
 percussus, ex quo vulnere vitam finiuit. Huius tempore Sancier Comes Castellæ
 50 devicit Arabes in vno magno prælio apud Cordubā. Ierat enim in auxilium cu-
 iusdam Arabis contra alium Arabem Regem. Depingitur Alphonfus armatus sa-
 gitta in corpore fixa, quia sagitta periit. Depingitur etiā in margine Regina vxor
 eius & Sancia filia eius, quæ postea fuit Regina Castellæ & Legionis. Concur-
 60 rentia. Concurrerunt cum Alphōso, & prope tempora eius, in sede Apostolica Bene-
 dictus

dictus quintus mēſibus ſex, & Leo octauus anno vno, & Ioannes tertius decimus
 annis octo, & Benedictus ſextus anno vno, & Bonus anno vno, & Bonifacius ſe-
 primus annis octo: in ſolio vero Imperii Romani Otho primus imperauit annis
 duodecim, & Otho ſecūduſ annis viginti. Anno nono huius Regis Alphōſi obiit
 Lotarius Rex Francorum, & ſucceſſit ei Ludouicus quintus, filius eius, qui regna-
 uit in Francia annis duobus. iſte Ludouicus fuit vltimus Rex Francorum ex rega-
 li proſapia Pipini & Caroli Magni. In ipſo ſiquidem defecit regalis progenies Ca-
 roli Magni, quæ regnauerat annis ducentis & triginta octo, translato regno ad pro-
 geniem Comitū Pariſienſium. Anno vndecimo huius Regis Alphonſi poſt mor-
 tem Ludouici Regis Frācorum regnauit in Francia Robertus Piſſimus, filius Hu-
 gonis Pariſienſis Comitum, qui regnauit cum patre ſuo annis nouem, & poſt mor-
 tem patris annis triginta tribus. Iſte fuit viceſimus quintus Rex Francorum.

Caput LXVIII.

VEREMUNDVS huius nominis tertius, filius Alphonſi quinti, cœpit regnare
 anno Domini milleſimo ſexto, regni Hiſpaniæ quingenteſimo octogeſimo o- 1006
 ctavo, & ab eius reparatione ducēteſimo ſeptuageſimo octavo, & regnauit annis
 decem. Hic Veremundus deſponſauit Sanciam ſororem ſuam cum Infantē Gar-
 ſia filio Sancii Comitum & Domini Caſtellæ, qui Garſias fuit proditorie interfectus
 apud Legionem, & poſt mortem eius hæc Sancia fuit deſponſata Fernando filio
 Sancii vocati Maioris Regis Nauarræ, qui poſtea fuit primus Rex Caſtellæ propter
 vxorem ſuam, quæ erat filia Comitum Sancii. Et cum inter hos Fernādum & Verē-
 mundum diſſenſio exorta fuiſſet, in prælium venerunt, illiſque apud Carrionem
 ad inuicem pugnantibus Veremundus victus & mortuus eſt, & abſque liberis ob-
 it, & regnum Legionis translatum eſt ad Fernandum Regem Caſtellæ propter
 Sanciam vxorem ſuam, & ſic fuerunt tunc vnita regna Caſtellæ & Legionis. De-
 pingitur Veremundus armatus lancea fixa in corpore, quia in prælio occiſus eſt.
 Concurrentia. Concurrerunt cum Veremundo, & prope tempora eius, in ſede A-
 poſtolica Benedictus ſeptimus annis octo, & Ioannes quartus decimus menſibus
 ſeptem, & Ioannes quintus decimus quatuor, & Ioannes decimus ſextus natione
 Romanus menſibus decem, & Gregorius quintus natione Saxo annis duobus, &
 Ioannes decimus ſeptimus natione Græcus menſibus decem, & Silueſter ſecun-
 dus natione Gallicus annis quatuor: in ſolio vero Imperii Romani Otho tertius
 imperauit annis decem.

Caput LXIX.

HVCVSQVE in hac arbore textura facta eſt Regum Legionis. Nam licet in Ca-
 ſtella Comites gubernarent abſque recognitione ſuperioris, non tamen titu-
 lum regum aſſumpſerunt. Sic ergo prima gubernatio Hiſpaniæ, ab Athanarico
 quem primum in arbore poſuimus, vſque ad Rodericum incluſiue, fuit ſub titulo
 regio Gothorum. Ideo illis depinximus arma Gothica quibus hodie vtuntur Re-
 ges Daciæ, qui etiam intitulantur Reges Gothorum. Demum poſt ingreſſum A-
 rabum magna ex parte Hiſpania occupata, & regno ad anguſtos fines reducto, re-
 gnauit Pelagius, qui de regio genere Gothico erat, ſed nō eſt intitulatus Rex Go-
 thorum, aſſumpſit enim titulum a Legionem, vel Aſturiis, & vocatus eſt interdum
 Rex Legionis, aliquādo Aſturiarum. Ideo depinximus ei & ſucceſſoribus ſuis ar-
 ma Legionis ſola, Leonem videlicet rubeum in campo albo. Durauit autem hæc
 intitulatio abſque eo quod in Caſtella aliquis Rex eſſet, vſque ad Sancium incluſi-
 ue, qui cum Rex Nauarræ eſſet, propter vxorem quæ filia Sancii Comitum Caſtel-
 læ erat, Caſtellam habuit, & extunc in Caſtella regius titulus fulſit, vt in arboris
 diſcurſu patebit. Et vt clarius radix iſtius arboris ex omni parte clareſcat, non in-
 cōgruum puto ad memoriam reducere, quod nobilis quidam de partibus Bigot-
 tæ ad Nauarram veniens, Arabibus expulſis regni titulum in ea aſſumpſit. Hic
 autem vocabatur Enecus Ariſta, & fuit primus Rex Nauarrorum, & poſt eum fi-

An. dom.

lius Garfias cognomento Eneci, quia filius Eneci erat (illis enim temporibus etiam Reges a patribus cognomina accipiebant) ac post eum Sancius filius eius, quem ferunt a matre prægnante, & ab Arabibus lancea percussa, per aperturam vulneris extractum fuisse. Hic Sancius Abarca cognominatus est euentu, ex eo quod montes tempore niuium ad bellandum contra Arabes transiens, quia pedibus transire oportebat, abarcis iuxta rusticorum morem vsus est, totusque exercitus suus abarcarum ministerio niues pertransit, propter quam animositatem, & nimique ad pugnandum feruorem Abarca cognomen assumpsit. Post hunc regnavit Garfias filius eius, huius nominis secundus, qui Tremulentus cognominatus est, quia licet strenuus in armis esset, tamen cum prælium illud ingredieretur, membra tremebant. Hic fuit quartus Rex Nauarrorum, & post hunc regnavit Sancius filius eius, qui cognominatus est Maior. Hic Castellæ regnum propter uxorem assumpsit, & ponuntur infra in rectitudine arboris hi quatuor Reges Nauarræ, videlicet Enecus, Garfias, Sancius, & alius Garfias, licet in Castellæ non regnarunt, ut sciatur tamen a qua radice descenderit Sancius qui propter uxorem in Castellæ primus regnavit, eos hic nominauimus.

Caput LXX.

NOMINATIS supra proximis Regibus Nauarræ, & in recta linea arboris politis, a quibus per lineam masculinam Sancius Maior, demum Fernandus filius eius, Reges Castellæ descendunt: deinde in margine descriptis Nunio Rasura, vno de iudicibus Castellæ, ac Comite Ferdinando, cæterisque Comitibus, de quorum genere Ferdinandus Rex ex latere materno propagatus est, congruens est, ut non omittamus illos, per quorum texturam Reges Castellæ a Laino Caluo vna cum Nunio Rasura Castellæ iudice per lineam maternam processerunt, licet non in præfatum Fernandum, sed in Alphonsum octauum, vnum ex descendentibus eius qui prælium Vbetæ deuicit, & monasterium de Huelgas ædificauit. Illa linea deriuata est in modum qui sequitur. Lainus Caluus vna cum Nunio Rasura iudicauit Castellam. Hic genuit Fernandum, a quo genitus est Lainus Fernandi, qui genuit Nunium Laini, a quo genitus Lainus Nunii, qui genuit Didacum Laini, qui ex uxore sua Theresia Nunii, quæ neptis fertur fuisse ex concubina Roderici Legionis, genuit illum strenuū bellatorem Rodericū cognomento Cidi, qui fuit pater Eluiræ Regine Nauarræ, a qua natus est Garfias Rex Nauarræ pater Blanche, quæ fuit Regina Castellæ, vxor Sancii Regis cognomento Deliderati, ex quorum matrimonio præfatus Rex Alphonfus octauus procreatus est. Fuit autem hic Alphonfus vndecimus a Laino Caluo, & quintus a Cido, & duodecimus a Nunio Rasura, & decimus a Comite Fernando Gundisalui. Depinguntur autem descendentes per lineam Laini Calui in margine omnes per capita exempto Cido, qui propter strenuitatem operum depingitur integre, & supra equum, sicuti Fernandus Comes. hi enim duo inter cæteros strenuos Hispaniæ bellatores famosissimi fuerunt, illorumque celebris fama nostris temporibus durat.

Caput LXXI.

SICUTI Reges Nauarrorum præmisimus, ut clarius sciretur a qua radice Sancius Maior descendebat, sic non incongruum est, ut nominemus Castellæ gubernatores a quorum sanguine Fernandus Rex Sancii Regis filius ex latere materno descendit. Ad mentem ergo reducendū est, quod antiquis temporibus regnum Castellæ aliquantulum Reges Legionis in superiores cognoscebat, sed cū Ordonius huius nominis secundus, qui in Legionibus regnabat, ad se euocasset, illique secure ad præsentiam regiam irent, ille, nescio quo spiritu ductus, illos occidi fecit. Quo sceleratissimo facinore Castellani nimium, & non immerito moti, ab obedientia Regū Legionis perpetuo recesserunt, & ne absque gubernatore vagarentur, ex nobilibus regni duos sibi iudices elegerunt, quorū vnus Nunius Rasura, alius Lainus Caluus vocabatur, & ex utroque eorum Reges moderni descenderunt. Sed quia prius stirps Nunii

Nunii Rafuræ stirpi regiæ coniuncta est, illam primo describamus: deinde stirpem Laini Calui, quæ tardius regio generi vnita fuit, enarremus. Fuit namque Nunius Rafura iudex Castellæ, & post illum iudicauit Gundifaluus Nunii filius eius, quia, vt diximus, mos antiquorum erat filio cognomen patris apponere. Hic fuit pater Ferdinandi Gundifalui, qui iam nō solum iudicis, sed Comitis nomen assumpsit, cuius corpus apud monasterium de Arlanza quiescit. Post hunc gubernauit Camellam Garfias Ferdinandi Comes filius eius, qui in monasterio de Cardenia tumulatus est. Cui successit Sācius Comes filius eius, qui monasteriū de Onia ædificauit, & in eo sepultus quiescit. Post hunc incepit gubernare Castellā Infans Garfias filius eius, qui adolescens apud Legionem occisus, absque liberis obiit, deuolutumque est regnum ad Eluiram sororem suam, vxorem Sancii Regis Nauarræ; ex quibus ortus est Fernandus Rex, sextus a Nunio Rafura primo iudice Castellæ, & quartus a Comite Fernando Gundifaluo. Depinguntur autem hi progenitores sui in margine vno per capita, solo Comite Fernando integre, armatoque supra eum depicto, quia strenuitas & singularitas operū eius, vt singularius depingetur, merito poscunt.

Caput LXXII.

SANCIVS Rex Nauarræ dictus Maior, filius Garfiae Tremulēti Regis Nauarræ, genuit ex Eluira filia Sancii Comitis Castellæ vxore sua duos filios, Garfiam & Fernādum, & ex concubina alium qui dictus est Ramirus. Et quia Infans Garfias, filius Sancii Comitis Castellæ, apud Legionem per proditionem filiorum Comitis Vela occisus est, priusquam Sanciam filiam Regis Legionis sponsam suam in matrimonium duceret, dominium Castellæ deuolutum est ad Eluiram Reginam Nauarræ, & eius causa ad Sancium virum eius, qui potest dici primus Rex Castellæ. Sed quia paruo tempore se intitulauit Regem Castellæ, non computantur illi tempora regnandi. Diuisit autem dominia sua, & Nauarram dedit Garfiae primo genito, Castellam Fernando secundo genito, Aragoniam Ramiro bastardo, qui primus in Aragonia Rex vocatus est. Et Fernandus fuit primus, qui segregatim in Castella regium titulum assumpsit. Ideo in eo computantur tempora regnandi. Sed quia Sancius pater eius habuit dominium Castellæ vna cum dominio Nauarræ & Aragoniæ, depinguntur iuxta eum duo scuta, vnum cum armis Castellæ ad dexteram, & aliud cum armis Nauarræ & Aragoniæ ad sinistram, ipse vero depingitur in veste longa, tanquam vir magnæ autoritatis. Depingitur etiam in margine Eluira vxor eius, & tres filii, Fernandus Castellæ, Garfias Nauarræ, Ramirus Aragoniæ Reges. Non additur enim concurrentia, quia infra addetur Fernando.

Caput LXXIII.

FERNANDVS huius nominis primus, filius Sācii dicti Maioris Regis Nauarræ, cepit regnare in Castella anno Domini millesimo decimo septimo, regni Hispaniæ quingentesimo nonagesimo octauo, & ab eius reparatione ducētesimo octogesimo octauo, & regnauit annis quadraginta. Hic duxit vxorem Sanciam filiā Alphonfi Regis Legionis, sororem Veremundi Regis. Et cum hic Veremundus absque liberis in prælio cecidisset, Fernandus propter Sanciam vxorem suam regnum Legionis obtinuit. Et sic fuit primus qui Rex Castellæ & Legionis intitulatus est. Hic genuit ex vxore sua Sancium & Alphonsum, qui ei, vnus post alium, in regno successerunt, & Garfiam qui Rex Galliciæ vocatus est, sed captus in vinculis ferreis decessit, & Vrracam dominam Zamoræ, & Eluiram dominā Tauri sororem eius. Ex concubina vero genuit Fernandum qui fuit Cardinalis. Hic Rex optimus & bellicosissimus Coimbriam diuturna obsidione expugnatam sancto Iacobo visibiliter apparente obtinuit, & magnam partem Portugalliæ cum ea. In huius regia camera insignis Rodericus de Biuar, qui strenuitate operū Cidi cognomen accepit, quod in lingua Arabica dominum sonat, adolescens nutritus est, & sub eo arma exercere cepit. Obiit Fernādus morte communi apud Ca-

An. dom.

bezonem prope Vallem oleti. Depingitur in equo armatus sancto Iacobo clauis ciuitatis Colimbræ tradente, quia cum diuino auxilio ad preces sancti Iacobi ciuitatem habuit. Depingitur etiã in margine Sancia Regina vxor eius, & Sancius & Alphonfus filii eius, qui in Castella post eum regnarunt, & Garfias qui Rex Galliciã intitulatus est, licet in vinculis decessit, & filia eius Vrraca domina Zamora, & Eluira domina Tauri, necnon Fernãdus filius eius ex concubina, qui fuit Cardinalis. Depingitur etiam sanctus Dominicus de Sillos, qui eius tempore claruit. Depinguntur in suo scuto arma Castellæ & Legionis quæ hodie durant, quia iste fuit primus Regum qui in Castella & Legionẽ simul regnauit. Concurrentia. Concurrerunt cum Fernando, & prope tempora eius, in sede Apostolica Ioannes decimus octauus mensibus quinque, & Sergius quartus annis duobus, & Ioannes decimus nonus annis quinque natione Romanus, & Benedictus octauus natione Tusculanus annis vndecim. Hic fuit eiectus de papatu, & factus est quidam alius Papa, vnde maximum schisma fuit. Et Ioannes vicesimus natione Romanus annis nouem, & Benedictus nonus natione Tusculanus annis quatuordecim. Iste fuit eiectus de papatu, & factus est Papa Sabinensis Episcopus, qui vocatus est Siluester tertius, qui sedit diebus quadraginta quinque, & Gregorius sextus annis duobus, & Clemens secundus mensibus decem & nouem. Hic fuit inuasor ecclesiæ, & per vim habuit papatum. Et Damasus secundus sedit diebus viginti tribus. Hic fuit inuasor sedis Apostolicæ & subito defunctus est. Et Leo nonus natione Alemanus sedit annis quinque. In folio vero Imperii Romani Enricus secundus imperauit annis duodecim, & Conradus secundus annis viginti, & Enricus tertius annis decem & sex. Anno tertio decimo huius Regis Fernandi obiit Robertus Rex Francorum, & regnauit Enricus primus filius eius in Frãcia viginti quinque annis: & anno tricesimo nono obiit Enricus Rex Francorum, & successit Philippus primus filius eius, qui regnauit in Francia annis quadraginta nouem.

Caput LXXIII.

1057

SANCTVS huius nominis secundus, primogenitus Fernandi, cœpit regnare anno Domini millesimo quinquagesimo septimo, regni Hispaniæ sexcentesimo tricesimo octauo, & ab eius reparatione tricesimo octauo, & regnauit annis sex. Hic cum Alphonso fratre suo contendens, regnum Legionis quod ei pater dimiserat, obtinuit, & cum Vrracam sororem suã apud Zamoram obsessam teneret, a Vellido proditore prodicionaliter occisus est. Ideo depingitur in terra prostratus proditore in illo lanceã mittente. sepultus enim est in monasterio Onienfi. Concurrentia. Concurrerunt cum Sancio, & prope tempora eius, in sede Apostolica Victor secundus genere Alemanus annis duobus (hic timore imperiali factus est Papa) & Stephanus nonus natione Tuscus mensibus nouem, & Benedictus decimus mensibus nouem, per violẽtiam est Papa factus, postea cessit, & Nicolaus secundus annis duobus, & Alexander secundus natione Mediolanensis annis duodecim: in folio vero Imperii Romani imperabat idem Enricus quartus.

Caput LXXV.

1063

ALPHONSVS huius nominis sextus, filius Fernandi, ac frater Sancii, cœpit regnare anno Domini millesimo sexagesimo tertio, regni Hispaniæ sexcentesimo quadragesimo quarto, & ab eius reparatione tricesimo quarto, & regnauit annis quadraginta tribus. Hic habuit sex vxores, ex quarum prima genuit Vrracam, ex aliis alias filias, & ex vna earum quæ fuit Sarracena, filia Regis Seuillie, quæ vocabatur Zaida, & ad fidem conuersa nominata est Maria, genuit filium masculum qui dictus est Infans Sancius, qui puer existens occisus est in prælio cum Arabibus octo prope Alcazarium de Consuegra. Ex nobili vero quadam concubina genuit Therasiam filiam, quæ nupsit Enrico Comiti Lotoringiæ consanguineo Imperatoris, & dedit illis partem Galliciæ quæ nunc Portugallia vocatur. Ex istis autem descendunt

descendunt Portugallia Reges. ille enim Enricus fuit pater Alphonfi primi Regis Portugallia. Hic Alphonfus Castellæ insignissimam urbem Toletum variis & crebris vastationibus fatigatam, & diuina obsidione afflictam obtinuit, & in ea metropolitanam sedem antiquissimam ac honorabilissimam reparauit, multaque oppida in vicinia Toleti ab Arabibus erepta Christiano nomini adiecit. Hic Rex inter alia insignia opera sedem Burgensem instituit, illiq; magnam dotem, & multa priuilegia contulit: & sic ab vno eodemq; Rege, & eodem tempore, & sub eodem Romano Pontifice, videlicet Urbano II. Toletana metropolis reparata, & Burgensis sedes instituta est. Obiit autem Alphonfus morte communi, & apud monasterium S. Facundi vna cū Zaidā iam Maria sepultus est. Receperat enim ibi primo habitum monachalem sic ob timorem Sancii fratris sui. Depingitur autem Alphonfus armatus in equo, quia gloria multa bellicosa peregit. Depinguntur in margine ex utroq; latere sex vxores sic nominatae, Agnes, Cōstantia, Beatrix, Elisabet, Therasia, & Zaida vocata Maria. Depingitur etiam nobilis Ximena cōcubina, quā ferunt de domo Guzmanica fuisse, ex qua Reges Portugallia processerunt. Depinguntur quoq; in linea inferiori præfatus Sancius Infans, & Vrraca Regina, quæ fuit filia Constantiæ Reginae, & duæ Infantissæ Eluira & Sancia, filia Elisabet Reginae. Depinguntur etiam Enricus Comes & Therasia vxor eius, filia Alphonfi ex Ximena. Depinguntur etiam Reges Portugallia qui ab eis processerunt, vt uenerunt: Alphonfus qui fuit primus Rex, Sancius, Alphonfus secundus, Sancius secundus cognomento Capello, cuius corpus Toleti tumulatum est, Alphonfus tertius, Dionysius, Alphonfus quartus, Petrus, Fernandus, Ioannes, Eduardus, Alphonfus quintus, qui nunc in Portugallia regnat. Fuerunt autem omnes numero duodecim. Concurrentia. Concurrenterunt cum Alphonso, & prope tempora eorundem in sede Apostolica Gregorius septimus natione Tuscus annis septem, & Victricius tertius anno vno, qui veneno misso in calice dicitur obiisse, & Urbanus II. natione Campanus anno vno, & Calixtus secundus natione Burgundus Comitis filius sedit annis quinque. Hic ecclesiam Compostellanam in metropolitana nam erexit, & illi prouinciam Emeritensem subiecit. Huius tempore Burdinus qui olim Archidiaconus Toletanus fuerat, deinde Bracarensis Archiepiscopus, qui per Enricum Imperatorem in papatum fuerat intrusus, in carcere obiit. Et Honorius secundus natione Bononiensis sedit annis duobus. In solio vero Imperii Rodolphi quintus imperauit annis quindecim, & Lotarius tertius annis vndecim. At licet hucusq; solum illorum principatum cōcurrentiam adiecimus quorum excellentia omnibus notissima est (summorum enim Pontificum superioritas, ac potestatis plenitudo ab omni catholico humiliter recognoscitur, & merito tempora in sede Romana sedentium in omnibus annalibus ac historiis annotanda sunt. Imperatorum quoq; Romanorum etsi aliquantulum potentia debilitata sit, eminentiam tamen dignitatis ac quandam prioritatem inter ceteros mundi principes nullis illis vnquam negauit, vt quasi primogenitus Regum, & primus eorum in generalibus Christianorum conuentionibus Imperator Romanus sedeat & loquatur. Non ergo ab re de nominibus ac temporibus illorum in Chronicis aliorum re non ignota omnibus est, & etiam illorum memoria non immerito haberi debet, præsertim in Hispanorum annalibus, qui cum eis antiquam & modestam communem habemus. Etenim hæ duæ domus gloriosæ Hispaniæ & Franciæ, vt alibi non nunquam dixisse & scripisse sum memor, sanguinis coniunctionem, arctamq; & strictam confidentiam tā antiquis, quā modernis temporibus habuerunt nunc tantum ultra has, & alia quarta concurrentia occurrit. Quæ licet tantæ reputationis non sit, vt his concurrentiis tribus adæquari debeat: scribentis tamē, & loci in quo hæc scribuntur, & personarum quibus præfatus dirigitur arbor, qualitas nō ab re annectendam proclamat. Hæ autem est Burgensis sedis ortus & continuatio, quæ ab huius Regis diebus vsque ad moderna tempora continuatis pontificibus durat. Non incōgruum ergo cuiquam videri debet, si aliarum concurrētiarum calcibus Burgenses Pontifices annectamus, vt breui cōpendio sciatur qui fuerint Præsules,

An. dom. & quorum Regum temporibus ab institutione ipsa sedis in cathedra Burgenſi ſederunt. Fuit autē eccleſia Burgenſis cathedralis, & Aucenſis ſedes quę dirupta per Arabes ab antiquis temporibus erat, cum ſua diœceſi ad eā translata per hunc Alphonſum vi. dotantem, Urbano Papa ſecundo erectionem hanc confirmante, illamq; Apoſtolicę ſedi immediate ſubiiciente, anno Domini milleſimo nonageſimo ſeptimo, huius regni anno Sedit autē in ea primus Simeon, qui prius Aucenſis Epicoſopus erat, viginti tribus annis. Ac poſt illum ſucceſſit Gometius inſecognomento Aragonenſis, nepos Simeonis, ſedit in ea decem & octo annis, qui tres Epicoſopi ſucceſſiue ſedem Burgenſem rexerunt huius ſexti Alphonſi temporibus.

Caput LXXVI.

POST obitum huius Alphonſi Vrraca filia eius cœpit regnare. nam, vt præmiſimus, Alphonſus Rex habuit multas filias, & quia filium maſculum non reliquerat, ſuccedere debuerat Vrraca quę primogenita erat earum. Hęc in vita patris nupſit Raimundo Comiti, ex quo genuit Alphonſum, qui intitulatus eſt Imperator Hiſpaniarum. Mortuo vero hoc Raimundo in vita Alphonſi Regis, ſecundo nupſit Alphonſo Regi Aragonum, ex quo nullum genuit filium, neque etiam matrimonialē vitam duxerunt. Nam etſi non diuertiffent in forma eccleſiæ, ſemper tamen vix erāt adinuicem ſeparati, illam nimis honeſtam vitam ducente. Poſt mortem vero Alphonſi Regis Caſtellę patris ſui, Alphonſus Rex Aragoniæ voluiſſet regnum habere propter vxorem. illa vero renuebat, multi etiam de magnatibus nobilibus Caſtellę adhæſerunt Alphonſo puerulo, filio Vrracę & Raimundi Comitis. Et huius occasione fuerunt multa diſcordia in Caſtella, aliis pro Alphonſo Rege Aragonum, & aliis pro Vrraca, aliis pro Alphonſo infantulo decertantibus, ſed finaliter regnum manſit Infanti Alphonſo. Vrraca vero obiit apud Legionem morte ſubita: & quia modico tempore durauit, & etiam illo non recte, nec libere cœpit, non computantur tempora regni, ſed ſcribuntur Alphonſo Imperatori filio eius. Hoc tempore claruit ſanctus Ioannes de Vrteca, & adedepingitur autem Vrraca in rectitudine arboris, quia ad regnum pertinebat, & in margine depinguntur duo viri quos habuit, Raimundus Comes, & Alphonſus Rex Aragonum. Depingitur etiam Alphonſus Imperator filius eius, in recta linea iterum integre depingendus, & ſanctus Ioannes de Vrteca.

Caput LXXVII.

ALPHONSVS huius nominis ſeptimus, intitulatus Imperator Hiſpaniæ, cœpit 40 regnare anno Domini milleſimo centeſimo octauo, regni Hiſpaniæ ſexteſimo octogeſimo ſexto, & ab eius reparatione trecenteſimo ſeptuageſimo octauo, & regnauit annis quinquaginta vno. Hic Alphonſus fuit, vt diximus, nepos ex filia Alphonſi ſexti, qui deceſſerat abſq; filio maſculo, relictis filiabus, quarum primogenita vocabatur Vrraca, quę primo nupſit in ſigni Comiti Raimundo, ex qua genuit hunc Alphonſum ſeptimum. Hic Alphonſus cōſtruxit Hoſpitale quod Imperatoris vocabatur, in ſuburbio Burgenſis, & obtinuit Almeriam, a qua rediens obiit in via ex ægitudine ſub quadam arbore, in portu qui dicitur del Muradar, diuiſis regnis ſuis. Dedit enim regnum Caſtellę Sancio primogenito, & regnum Legionis Fernando ſecundogenito, quę diuiſio nimiū diſplicuit regnicolis. Depingitur Alphonſus cum diademate imperiali, & ſedens propter eminentiam dignitatis, quia Imperator vocatus eſt. Nullus autem aliorum Regum ſedens depingitur præter iſtum, propter ſingularitatem tituli imperialis. Depingitur in margine Imperatrix vxor eius, & Beatrix filia eorum, quę nupſit Regi Franciæ, & ſanctus Adelelmus qui tempore illo florebat, cuius corpus reconditum eſt in eccleſia ab eius nomine intitulata, quę vocatur ſanctus Adelelmus, prope extra muros 50

ros Burgenfis. Concurrentia. Concurrerunt autem cum Alphonfo Imperatore, & prope tempora eius, in fede Apostolica Innocentius secundus natione Romanus annis tredecim, & Celestinus secundus natione Tuscus mensibus quinque, & Lucius secundus natione Bononiensis mensibus decem, & Eugenius tertius natione Pisanus annis octo, & Anastasius quartus natione Romanus anno vno, & Hadrianus tertius natione Anglicus annis quatuor, & Alexander tertius natione Tuscus annis viginti vno. Hic vicit quatuor schismaticos. Fuit autem illud magnū schisma. In solio vero Imperii Romani Cōradus secundus imperavit annis quindecim, & Fredericus primus imperavit annis triginta septem. Anno tertio huius regni Imperatoris obiit Philippus Rex Francorum, & successit ei Ludouicus sextus filius eius cognominatus Grossus, qui regnavit in Francia annis triginta. Iste fuit vicissimus octauus Rex Francorum. Anno trigesimo secūdo huius regni Alphonfi obiit Ludouicus sextus Rex Francorum, & successit ei filius eius Ludouicissimus Rex Francorum, qui regnavit in Francia annis quadraginta tribus, qui fuit Christianissimus Rex Francorum. Iste Ludouicus duxit in vxorem Beatricem filiam huius Alphonfi Imperatoris. Venit autem ad sanctum Iacobum, & cum magna honorificentia ab Alphonfo Imperatore socero suo receptus & tractatus est. Sederūt autem in sede Burgenfi tempore huius Alphonfi Regis Imperatoris tres Episcopi, videlicet Paschasius annis quatuor, & Simeon huius nominis secundus annis viginti, & Petrus huius nominis primus annis octo.

Capit LXXVIII.

SANCIVS huius nominis tertius, cognominatus Desideratus, primogenitus Alphonfi Imperatoris, cœpit regnare segregatim in Castella, vt pater disposuerat, anno Domini millesimo centesimo quinquagesimo nono, regni Hispaniæ septingentesimo tricesimo sexto, & ab eius reparatione quadringentesimo viceesimo nono, & regnavit anno vno. Hic duxit vxorem Blancham, filiam Garthæ Regis Navarra, qui fuit nepos ex filia insignis bellatoris Roderici Cidi. Genuit autē Sancius ex ea Alphonsum octauum, qui post eum regnavit in Castella. Obiit hic Sancius iuuenis morte communi, Alphonso filio suo infantulo remanēte. Depingitur in veste longa & pacifica, quia propter breuitatem temporis bella non gessit, & in latere depingitur Regina vxor eius, & Alphonfus eorum filius qui post eum regnavit. Concurrentia. Concurrerunt cum Sancio, & prope tempora eius, in sede Apostolica Lucius tertius natione Tuscus annis quatuor: in solio vero Imperii Romani imperabat idem Federicus primus. Tempore huius Sancii Victor Episcopus sedebat in sede Burgenfi decem annis, computatis illis quibus federat viuente Imperatore.

Capit LXXIX.

FERNANDVS secundus, frater Sancii, & filius Imperatoris, cœpit regnare segregatim in Legionē anno Domini millesimo centesimo quinquagesimo nono, regni Hispaniæ septingentesimo tricesimo sexto, & ab eius reparatione quadringentesimo viceesimo nono. Etenim vno eodemque tempore ceperunt regnare, Sancius in Castella, & Fernandus in Legionē iuxta dispositionem paternam, sed duratio regnandi fuit diuersa. Nam Sancius regnavit anno vno, vt proxime scriptum est, Fernandus vero regnavit annis triginta vno. Hic deuicit in prælio Alphonsum qui primus fuit Rex Portugallia. Obiit autem Fernandus morte communi, relicto Alphonso filio qui post eum regnavit in Legionē. Depingitur hic Fernandus in parte sinistra, depictis etiam prope in latere Regina vxore eius, & Alphonso filio qui post eum regnavit in Legionē. Non assignatur ei, nec Alphonso filio eius concurrentia, quia attribuitur Regibus Castellæ, & victorum regnum vnum, & idem est tempus.

1160 **A**LPHONSUS VIII. filius Regis Sancii, cum esset ætatis tantū trium annorum, successit in regno Castellæ anno Domini millesimo centesimo sexagesimo, regni Hispaniæ septingentesimo tricesimo octavo, & ab eius reparatione quadringentesimo tricesimo, & regnavit annis quinquaginta tribus. Hic duxit uxorem Eleonorem filiam Rechardi Regis Angliæ, qua genuit Sancium qui decessit in ætate infanti, & Fernandum qui decessit in adolescentia, & Enricum qui post eum regnavit: filias vero, Blancham quæ nupsit Regi Franciæ, & Enricum qui post eum Ætus Ludouicus Rex Francorum, & Berengariam quæ fuit vxor Alphonsi Regis Legionis, ex qua genitus est Fernadus Rex qui Seulliam expugnauit, & Leonorem quæ fuit Regina Aragonum, & Constantiam quæ fuit monialis & Abbatisa de Huelgas. Hic Alphonfus fuit deuictus ab Arabibus in prælio de Alarcos, & post illam aduersitatem reuertens ad cor, fundauit in signe monasterium de Huelgas prope Burgis cum solenni Hospitali, quod Hospitale Regis vocatur, & alia monasteria monialium in diuersis locis subdita monasterio de Huelgas, quæ eius filia vocantur, & post multa pia opera profectus iterum ad bellum contra Arabes, deuicit eos in prælio quod dicitur de Nauis Tolosæ. Et quia ibi ter uenisse dicitur miraculum Crucis, celebratur festum quod dicitur triumphum sanctæ Crucis, decima sexta die Iulii aliquibus ecclesiis, præsertim Toletana & Burgensibus cathedralibus, & in monasterio de Huelgas quod ipse ædificauerat, & in quo corpus suum tumulatum quiescit. Obiit autem morte communi. Depingitur armatus in equo, propter illud insignissimum & vltimum prælium quod apud Nauas deuicit, & depingitur in latere Eleonor Regina vxor eius, & filii eius, videlicet Sancius qui decessit in ætate infanti, & Fernandus qui decessit in adolescentia, & Blanca quæ fuit vxor Regis Franciæ, ex qua genitus est Sanctus Ludouicus Rex Francorum, qui etiam depingitur hic infra matrem suam, & Vrraca quæ fuit Regina Portugalliæ, & Leonor quæ fuit Regina Aragonum, & infra istas depingitur Constantia Abbatisa de Huelgas. Depingitur etiam hic sanctus Dominicus pater prædicatorum, qui claruit tempore illo. Enricus autem filius eius non depingitur hic in latere, quia est depictus integre infra in recta linea arboris Berengaria quoque filia sua depingitur supra prope Alphonsum Regem Legionis virum suum. Concurrentia. Concurrerunt cum Alphonso, & prope tempora eius, in sede Apostolica Urbanus tertius natione Lombardus anno vno, mensibus decem (hoc tempore erepta est Hierosolyma a Sarracenis, qui cum a transmarinis partibus rem tam flebilem audisset, præ nimio dolore obiit) & Gregorius octauus natione Romanus mense vno, & Clemens tertius natione Romanus diebus decem & sex, & Celestinus tertius natione Romanus annis septem, & Innocentius tertius natione Campanus annis decem & octo, mensibus quatuor, diebus viginti tribus. Huius tempore a Francis & a Venetis capta est Constantinopolis. Tempore huius Innocentii Papæ tertii inceperunt duo ordines prædicatorum, videlicet ordo Fratrum prædicatorum, & ordo Minorum. ordinis prædicatorum fuit inuentus sanctus Dominicus natione Hispanus. incepit autem in partibus Tolosanis, vbi contra hæreticos verbo & exemplo prædicabat anno Domini millesimo ducentesimo tertio, Pontificatus domini Papæ Innocentii anno sextato. Ordinis vero Minorum fuit pater sanctus Franciscus. incepit vero prope ciuitatem Afsiam apud sanctam Mariam de Portiuncula anno Domini millesimo ducentesimo sexto. In solio vero Imperii Romani Enricus sextus imperauit annis octo, & Otho quartus imperauit annis duobus. Anno nono regni huius Alphonsi obiit Ludouicus septimus Rex Francorum, & successit Philippus secundus filius eius, qui regnavit in Fræcia annis quadraginta tribus. Iste fuit tricesimus primus Rex Francorum, qui regnavit in Francia annis tribus, qui fuit tricesimus primus Rex Francorum. Hic Blancham filiam huius Alphonsi Regis Castellæ habuit uxorem, ex qua natus est filius ei nomine Ludouicus no-

cus nonus, qui fuit canonizatus per Bonifacium Papam octauum, & regnauit in Francia annis quadraginta quatuor. Iste fuit tricesimus primus Rex Francorum. Sederunt autem in cathedra Burgenſi tempore huius Alphonſi quatuor Epifcopi, videlicet Petrus ſecundus viginti ſex annis, & Martinus decem & octo, & Mathæus annis tribus, & Fernandus primus duobus annis. Hic dicitur fuiſſe nepos Regis. Huic fuit data Villaſur de Ferreros.

Caput LXXXI.

ALPHONSVS huius nominis nonus, filius Fernandi Regis Legionis, cœpit regnare anno Domini milleſimo ducenteſimo, regni Hiſpaniæ ſeptingenteſimo 1200 ſexageſimo octauo, & ab eius reparatione quadringenteſimo ſexageſimo, & regnauit annis viginti octo, qui fuit annus tricesimus regni Alphonſi Regis Caſtellæ. Duxit in vxorem Berengariam, filiam Alphonſi Regis Caſtellæ, ex qua genuit, vt proxime dictum eſt, Fernandum, in quo vnita ſunt regna, & Alphonſum Infantem Molinæ. Obiit autem morte cõmuni. Depingitur in veſte pacifica in latere arboris, & prope eum Berengaria Regina vxor eius, & infra eos duo filii, videlicet Fernandus qui poſtea regnauit in Caſtella & Legionẽ, & Alphonſus Infans Molinæ.

Caput LXXXII.

ENRICVS huius nominis primus, filius Alphonſi Regis Caſtellæ, cœpit regnare in Caſtella anno Domini milleſimo ducenteſimo decimo quarto, regni veſtigio 1214 Hiſpaniæ ſeptingenteſimo nonageſimo primo, & ab eius reparatione quadringenteſimo octogefimo tertio, & regnauit annis duobus. Obiit puer in ætate tenèbus vulnere ſibi illato a tegula ex caſu cadente, cum luderet cum pueris nobilibus domicellis ſuis Pallentiæ ad tegulum, vt interdum facere ſolent. Depingitur puer, quia in ætate puerili deceſſit, & manu poſita in capite ad oſtendendum dolorem illati vulneris, & prope eum filia Regis Portugalliæ, quæ in vxorem delata eſt, licet poſtea diuerterunt. Concurrentia. Concurrerunt cum Enrico, & prope tempora eius, in ſede Apoſtolica Innocentius quartus: in ſolio vero Imperii Romani imperabat idem Otho quartus. Sedebat autem tempore huius Regis in Burgenſi ſede Garſias huius nominis ſecundus, cognomento de Contreras, qui ſedit annis ſex, & ſic tetigit tempus duorum Regum.

Caput LXXXIII.

FERNANDVS huius nominis tertius (nam computamus in nominatione Reges Legionis) fuit filius Regis Legionis Alphonſi ex Regina Berengaria filia Alphonſi Regis Caſtellæ, & mortuo Enrico auunculo ſuo cœpit regnare in Caſtella 1216 anno Domini milleſimo ducenteſimo decimo ſexto, regni Hiſpaniæ ſeptingenteſimo nonageſimo tertio, & ab eius reparatione quadringenteſimo octogefimo quinto, & regnauit annis triginta quinque. Mortuo enim Enrico deſerebatur reſignum Caſtellæ ad Berengariam ſororeẽ eius. Sed illa, vt nobiliſſima Domina, ceſſit regnum Fernando filio ſuo, qui veniens a Legionẽ vbi cum patre morabatur, in Regem Caſtellæ receptus eſt viuẽre Alphonſo patre ſuo, & regnauit in Caſtella. Poſtea vero decimo ſexto anno regni ſui deceſſit Alphonſus Rex Legionis, & hodie durat, durabitq; Deo dirigente in perpetuum. Et quia in hac vnione renouata eſt quodam modo monarchia, & arma regia mixta ſunt ex Caſtellis & Legionibus, ideo incipimus ex ea quartam computationẽ annorum, vt legens ſciat, quo tempore incepit hæc vnio, anno Domini milleſimo duceteſimo tricesimo ſecundo, qui fuit annus regni Fernandi in Caſtella decimus ſextus. Hic Fernandus duxit duas vxores, quarum prima vocata Beatrix, fuit filia Philippi Ducis Bauariæ, qui electus in Imperatorem Romanorum obiit antea quam coronam aſſumeret, & poſt obitum eius fuit Imperator Federicus frater eius, apud quẽ erat hæc Bea-

An. dom. trix Domicella, ex qua Rex Fernandus genuit Alphonsum qui post regnavit, & Federicum, & Manuelem, & Philippum, & Sancium, & Enricum. Et post obitum huius Beatricis Reginae duxit secundam uxorem, Ioannam filiam Comitis de Pontis, ex qua genuit Ludouicum, & Eleonorem. Hic gloriosus Rex obtinuit Seulliam, Cordubam, Gienum, & totam fere Vandaluziam, & etiam regnum Murciae per Alphosum primogenitum suum. Et post insignissima opera obiit deuotissime apud Seulliam quam de manibus infidelium eripuerat, morte communi, praesentibus filiis & magna copia Praelatorum. Depingitur Fernandus armatus in equo prope ciuitatem Seulliam, quodam Arabe dante illi clauis, quia ciuitas illa per longam & obstrictam obsidionem ab eo afflictata in deditionem eius deuenit. Depinguntur in latere duae Reginae uxores, & infra eas quinque filii masculi quos genuit ex prima Regina, videlicet Federicus, Emmanuel, Enricus, Philippus, & Sancius. Alphosus autem primogenitus infra in recta linea, ut Rex depingitur. Depinguntur etiam duo filii ex secunda uxore, videlicet Ludouicus, & Eleonor. Concurrentia. Concurrerunt cum Fernando, & prope tempora eius, in sede Apostolica Honorius tertius natione Romanus annis decem, & Gregorius nonus natione Campanus annis nouem, & Celestinus quartus natione Mediolanensis diebus viginti: in solio vero Imperii Romani Federicus secundus imperauit annis triginta tribus. Sederunt autem in sede Burgenfi huius Regis tempore tres Episcopi, videlicet Ioannes huius nominis primus, qui fuit electus, sed munus consecrationis non recepit, vixit anno vno, & Mauricius Famosus Episcopus, quem ferunt Anglicum fuisse, vixit viginti sex annis. Hic insignis Pontifex aedificauit ecclesiam Burgensem quae hodie est. Primo enim (ut aiunt) sedes erat in ecclesia sancti Laurentii, apud quam palatium Pontificale constructum hodie durat. Fuit autem primus lapis positus in Ecclesia Burgenfi vicesima die mensis Iulii anno Domini millesimo ducentesimo vigesimo secundo. Et, ut creditur, fuit totum corpus ecclesiae aedificatum temporibus huius Mauricii, claustrum tamen & insignis capella sanctae Catharinae fuerunt post eum aliis temporibus aedificata, necnon turres duae principales quae sunt in porta quam vocant Regiam, non fuerunt tunc ex toto finitae, sed post anno Domini millesimo quadringentesimo quadragesimo secundo, ducentesimo vigesimo postquam incepta fuerat aedificari ecclesia. In eadem fere die coepit continuare aedificium illarum turrium Alphonfus Episcopus huius nominis secundus, qui hodie per diuinam misericordiam sedet, & cum diuino auxilio opus hoc facit continuari. Illo vero tempore quo Mauricius coepit aedificare ecclesiam Burgensem, Rodericus pontifex Toletanus coepit aedificium ecclesiae Toletanae. Post Mauricium sedit in ecclesia Burgenfi Ioannes huius nominis secundus duodecim annis.

Caput LXXXIII.

1252 **A**LPHONSUS decimus, filius Fernadi, coepit regnare anno Domini millesimo ducentesimo quinquagesimo secundo, regni Hispaniae octingentesimo vicesimo octauo, & ab eius reparatione quingentesimo vicesimo, & regnavit annis triginta duobus. Hic duxit uxorem Violantam filiam Iacobi Regis Aragonu, ex qua genuit Fernandum primogenitum, qui ex Blanca uxore sua, filia sancti Ludouici Regis Francorum, genuit Alphonsum & Fernadum, qui vocati sunt de la Cerda. Obiit autem Fernandus primogenitus viuentem Alphonso patre suo apud Villam regiam. Genuit autem idem Alphonfus Rex alios filios, videlicet Sancium qui post eum regnavit, & Ioannem, & Iacobum, ac Petrum, & Berengariam, & Eleonorem: & ex concubina genuit Beatricem quae fuit vxor Alphonfi Regis Portugalliae, ex qua genitus est Dionysius qui fuit Rex Portugalliae. Hic Alphosus fuit electus in Imperatorem Romanoru in discordia Electoru. Ex eo enim quod erat de domo Bauariae, voluissent aliqui, ut imperaret in Alemania. Habuit autem hic Alphonfus vigentem discordiam cum Philippo fratre suo, & cum multis magnatibus, demum cum Sancio filio suo, & plurimis laboribus fatigatus se retraxit ad Seulliam, vbi obiit morte communi. Hic fecit componi Partitas, quarum legibus regnum

regnum regitur. Huic attribuuntur illæ tabulæ Astrologiæ quæ vocatur Alphon-
 sianæ, & etiã illa copiosissima historia quæ Generalis dicitur. Depingitur Alphon-
 sus sedens indutus veste longa, vt mos est peritorum, habens librum in manu, quia
 scientificus fuit, & communiter vocatus Astrologus. Et in latere depingitur Regi-
 na vxor eius, & infra eam duo filii, videlicet Sancius secundo genitus cum corona,
 quia fuit Rex, & Fernandus primogenitus sine corona, quia decedens in vita pa-
 terna regnum non habuit. Et infra hos duos depinguntur alii quinque, tres filii, &
 dua filia, videlicet Ioannes, Iacobus, Petrus, & Berengaria & Eleonor. Hic obti-
 nuit Regnum Murcia, necnon Xericium, & alia oppida illius contractæ. Con-
 currentia. Concurrerunt cum Alphonso, & prope tempora eius, in sede Aposto-
 10 quarta Alexander quartus natione Campanus annis septem, & Urbanus Gallicus
 quartus annis tribus, & Clemens quartus natione Prouincialis annis tribus, & Gre-
 gorius decimus natione Lombardus annis quatuor, & Innocentius quintus nati-
 one Burgundus mensibus quinque, & Adrianus quintus natione Gebenensis men-
 20 se vno, & Ioannes vicefimus primus natione Hispanus mensibus octo, & Nicolatus
 tertius natione Romanus annis duobus, & Martinus quartus natione Italicus an-
 nis quatuor. In folio vero Imperii Romani obiit Federicus secundus Imperator,
 & post mortem eius electores se in duo diuidentes, quidam eorum hunc Alphon-
 20 sum Regem Castellæ, quidam vero Ricardum Comitem Coimbræ fratrem Re-
 gis Angliæ ad Imperium elegerunt, quod schisma multo tempore durauit, neque
 aliquis eorum benedictionem imperialem obtinuit. Anno decimo quarto huius
 regni Alphonso obiit sanctus Ludouicus Rex Francorum, & successit ei Philippus
 quartus, filius eius, qui regnauit in Francia annis viginti quinque. Ille fuit triceti-
 mus Rex Francorum. Sederunt autem tempore huius Alphonso in ecclesia Bur-
 30 gensi quinque Episcopi, videlicet Aparitius vndecim annis, & Mattheus huius
 nominis secundus duobus annis, & Martinus cognomento de Contreras annis o-
 cto, & Ioannes cognomento de Villahaoz duobus annis, & post istum vacauit ec-
 30 clesia Burgenfis septem annis. Quibus expletis Gúdisaluus Conchenfis Episco-
 pus fuit translatus ad ecclesiam Burgensem, & rexit eam sex annis. Demum ab
 ea translatus est ad ecclesiam Toletanam.

Capit LXXXV.

Sancius quartus, filius Alphonso decimi, cœpit regnare anno Domini millesi- 1284
 mo ducentesimo octogesimo quarto, regni Hispaniæ octingentesimo sexage-
 simo, & ab eius reparatione quadringentesimo secundo, & ab vltima vnione re-
 gnorum quinquagesimo quinto, & regnauit annis vndecim. Duxit vxorem Ma-
 riam filiam Alphonso vocati Infantis de Molina, qui fuit frater Regis Fernadi qui
 40 & Philippum, & Enricum qui fuit mutus, & Elisabeth quæ fuit vxor Regis Britan-
 niæ. Hic Sancius obtinuit Tarifam, quæ fuit vnum de primis oppidis quod occu-
 paerunt Arabes temporibus Roderici Regis. Obit autem Sancius morte com-
 40 muni. Depingitur in veste longa, & ense nudo in manu, quia licet multa bella nõ
 & quatuor filii, videlicet Fernadus qui fuit Rex, & Petrus, & Enricus qui fuit mu-
 tus, & Philippus, & Elisabeth quæ fuit vxor Ducis Britaniæ. Cœcurrentia. Con-
 40 currerunt cum Sancio, & prope tempora eius, in sede Apostolica Honorius quar-
 tus natione Romanus annis duobus, & Nicolaus quartus natione Lombardus an-
 nis quatuor: in folio vero Imperii Romani Radolphus primus imperauit annis
 50 decem & octo. Anno secundo huius Regis Sancii obiit Philippus quartus Rex
 Francorum, & decessit apud Gironam Cataloniæ quam tunc obsessam tenebat,
 & successit ei Philippus quintus, filius eius, qui regnauit in Francia viginti nouem
 50 annis. Ille fuit tricessimus quartus Rex Francorum. Sedit in sede Burgen-
 si tempore huius Regis Sancii frater Fernandus de
 Cuevas ruuias vndecim annis.

1295 **S**ANCII filius Fernandus quartus cœpit regnare anno Domini millesimo ducesimo nonagesimo quinto, regni Hispaniæ octingentesimo septuagesimo primo, & ab eius reparatione quadringentesimo sexagesimo tertio, & ab vltima vnione regnorum sexagesimo secundo, & regnavit annis quindecim. Duxit vxorem Constantiam filiam Dionysii Regis Portugalliæ, ex qua genuit Alphonsum qui post eum regnavit, & Eleonorem quæ fuit vxor Alphonsi Regis Aragonum. Hic Fernandus obtinuit Gibraltarum, & prima oppida ad quæ applicauerunt & occupauerunt Arabes cum Tarifo duce eorum, & Comite proditore, & ab illo nomine receperunt. Nam a Tarifo dicitur Tarifa, & ab eodem nominatum est Gebeltarif, id est mons Tarif (Gebelenim Arabice idem est quod mons) licet post corrupto vocabulo dicatur Gibraltar. Obiit autem Fernandus apud Gienum morte cõmuni. Aliqui dicunt citatum fuisse a duobus militibus quos tanquam homicidas occidi præcepit per formam iustitiæ apud Marthos, vt compareret coram Deo redditurus rationem tricesima die. Ille vero egritudine præcedente obiisse dicitur vltima die termini. Quæ casus singularitas aliquos putasse fecit, propter hanc causam Deum sic illum vocare voluisse. Sed an hoc euenit a casu, an ex illa causa, iudicio diuino relinquendum est. Depingitur in ætate adolescentiæ, quia adolescens decessit. Depinguntur etiam in margine Constantia Regina vxor eius, & duo filii Alphonfus Rex, & Eleonor Regina Aragonum. Concurrentia. Concurrerunt cum Fernando, & prope tẽpora eius, in sede Apostolica Celestinus quintus mensibus sex, & Bonifacius octauus natione Campanus annis nouem, & Benedictus vndecimus natione Lombardus mensibus octo, & Clemes quintus natione Burgundus annis octo, & post mortem eius vacauit sedes annis duobus, mensibus tribus, diebus decem & septem: in folio vero Imperii Romani Radulphus secundus imperauit annis sex. Sedit autem in sede Burgensi tempore huius Regis Petrus humilis nominis tertius, cognomento Quixada. Huius autẽ Petri Episcopi & sequentium Episcoporum non reperi certum numerum temporis vitę eorum, sed solum nomina, quæ collegi ex temporibus Regum qui eis aliqua priuilegia indulserunt, & in quorum priuilegiis rotatis Episcoporum Burgensium confirmantium nomina, vt moris est, describuntur. Sufficit ergo scire nomina eorum, & quorum Regibus diebus sedebant, licet nesciamus designare vnicuique Regum numerum temporis quo sedit, præter illorum tempora qui in ætate nostra, vel iuxta eam in hac sede sederunt, quæ magis ex memoria, quam per scriptum recognoscimus.

1310 **A**LPHONSUS vndecimus, filius Fernandi, cœpit regnare anno Domini millesimo trecentesimo decimo, regni Hispaniæ octingentesimo octogesimo sexto, & ab eius reparatione quadringentesimo septuagesimo octauo, & ab vltima vnione regnorum septuagesimo septimo, & regnavit annis quadraginta. Duxit vxorem Mariam filiam Regis Alphonsi Portugalliæ, ex qua genuit Fernandum qui in pueritia decessit, & Petrum qui fuit Rex. Et ex nobili Eleonore de Guzmangu genuit Enricum qui post Petrum regnavit, & Federicum qui fuit Magister sancti Iacob, & Sancium & Tellium Comites, & Petrum & Didacũ, quos duos pueros existeres occidit Petrus. Hic vicit Reges Benamarim & Granaræ in magno & famoso prælio apud flumen Salatam, cui interfuit Alphõsus Rex Portugallię socer eius. Hic etiam obtinuit Algeziram diuturna obsidione præcedente. obsederat enim eam viginti & tres menses. Obtinuit etiam Alcalam quam Regalem vocat. Eccũ teneret obsessam Gibraltarum quam pater eius obtinuerat, & tempore huius Alphonsi per culpam vel dolum tenetis quem Alchaidum vocamus, perdita fuerat, & in castris pestis epidemia vigeret, & a suis crebris exhortationibus vrgeretur, vt propter pestem ab obsidione discederet, ex animositate cordis nõ acquieuit, & ex glandula pestifera infirmatus obiit feria sexta in Parasceue, Romano iubileo corrente.

rente. Erat enim annus Domini millesimus trecentessimus quinquagesimus. Et sepultus est apud Cordubam in ecclesia cathedrali cum Fernando Rege patre suo. Depingitur Alphonfus in equo armatus, quia bellicosissimus fuit. Depinguntur in margine Maria Regina vxor eius, & Eleonor de Guzman concubina, & infra Mariam Reginā duo filii eius, Fernandus qui decessit puer, & Petrus qui fuit Rex, & infra Eleonorem septem filii eius, videlicet Enricus qui post Petrum regnauit, & Federicus qui fuit Magister sancti Iacobi, & Sancius, & Telius Comites, & Petrus, & Didacus, & Fernandus, qui in pueritia decesserunt. Concurrerunt cum Alphonso, & prope tempora eius, in sede Apostolica Ioannes vicissimus secundus annis decem & nouem, & Benedictus duodecimus annis septem, & Clemēs sextus natione Gallicus annis decem: in solio vero Imperii Romani Albertus primus imperauit annis decem, & Enricus secundus imperauit annis quinque. Anno quarto huius regni Alphonfi obiit Philippus quintus Rex Francorum, & successit ei Ludouicus decimus, qui regnauit in Francia anno vno, & iste fuit tricesimus quintus Rex Francorum. Anno sexto huius regni Alphonfi obiit Ludouicus Rex Francorum, & successit ei Philippus sextus, frater eius, qui regnauit in Francia annis decem & nouem. Iste fuit tricesimus sextus Rex Francorum. Et anno decimo nono huius regni Alphonfi obiit Philippus Rex Francorum, & successit ei Philippus septimus, qui regnauit in Frācia annis viginti duobus. Iste fuit tricesimus septimus Rex Francorum. Sederunt in sede Burgensi tempore huius Registres Episcopi, videlicet Gundifalvus secundus cognomēto de Finoiosa, & Gasias tertius cognomento de Torres, & Ioannes quartus.

Caput LXXXVIII.

Petrus filius Alphonfi cepit regnare anno Domini millesimo trecentesimo quinquagesimo, regni Hispaniæ nongentesimo vicesimo octauo, & ab eius reparatione sexcentesimo vicesimo, & ab vltima vnione regnorum centesimo vicessimo, & regnauit annis decem & nouem. Ex nobili Maria de Padilla quam primo in concubinam habuerat, & post obitum Blanchæ filiæ Ducis Bauariæ duxit in vxorem, genuit Alphonsum, qui obiit in ætate infantili, & Costanzam, quæ nupsit Ioāni Duci Alancaustriæ, ex qua genuit Catharinam Reginam Castellæ. Hic Petrus Rex occidit Federicum Magistrum sancti Iacobi, & Petrum, & Didacum fratres suos, & Ioannem Infantem Aragoniæ, & alios non paucos magnates & nobiles. Voluisset autem occidere Enricum fratrem suum, sed contrario res euenit. Nam Enricus prudens & magnanimus primo aufugit ab eo, deinde collecta potēti manu Gallicorum regnum ingressus est, & re collectis ad eum multis potētibus & nobilibus de Castella, abhorrētibus a Petro, Rex intitulatus est, & Petrum insecutus apud Mōtiel obsedit, cum effugere putasset. auisatus de fuga eius Enricus ad illum accessit, & cum ambo Reges & fratres, sed capitalissimi adinuicem inimici, in duelli colluctatione pugnarent, Petrus ab Enrico occisus est. In cuius obitu cessauit intestinum bellum quod propter hanc fraternam discordiam in Castella erat, & omnes vnanimiter receperunt. Huius autem disturbii tempore Algezira quæ nostra erat, ab Arabibus occupata, destructa fuit. Depingitur Petrus cū Enrico pugnans, & in terram cadens ab eo occisus, & in cacumine montis castellum positum per quod Montiel figuratur. Depinguntur in margine Blancha Regina, & infra eam Maria de Padilla primum concubina, demum Regina vocata, & infra eam Costanza filia eius, & Ioannes Dux Alancaustriæ vir suus, & infra eos Catharina filia eorum, & Enricus vir eius, qui regnauerunt, & infra in arbore descripti sunt. Concurrentia. Concurrerunt cum Petro, & prope tempora eius, in sede Apostolica Innocentius sextus annis decem, & Urbanus quintus natione Lombardus annis octo. In solio vero Imperii Romani post mortem Enrici Imperatoris electores se in duo diuidentes quendam Federicum Ducem Austriæ, & quēdam Bauariæ ad Imperium discorditer elegerunt, cuius dissensionis causa magnū schisma fuit in imperio. Anno primo huius regni Petri obiit Philippus septimus Rex

An. dom. Francorū, & successit ei Ioānes filius eius, qui regnavit in Francia annis quatuordecim. Hic fuit victus & captus ab Anglicis in prælio de Piteos, & iste fuit tricesimus octavus Rex Francorum. Sederūt in sede Burgenſi tempore huius Petri Regis duo Episcopi, Lupus cognomento de Fontetha, & Fernandus tertius.

Caput LXXXIX.

1369 **ENRICEVS** secundus, filius Alphonſi, cœpit regnare anno Domini millesimo trecētesimo sexagesimo nono, regni Hispaniæ nongentesimo quadragesimo septimo, & ab eius reparatione sexcentesimo quadragesimo, & ab vltima vnione regnorum centesimo tricesimo nono, & regnavit annis decem. Nam licet duobus annis regnaverit in discordia cum Petro, honestius tamen videtur, vt illos annos regni ei attribuamus, quibus post obitum Petri regnavit, duos vero præcedentes Petro ascribamus. Hic duxit vxorem Ioannam filiam Ioannis cognomento Remanuel, & per maternam lineam proneptem Infantis Fernandi primogeniti Regis Alphonſi decimi, qui viuēte patre decesserat, ex qua genuit Ioannem qui post eum regnavit, & Eleonorem quæ fuit Regina Nauarræ. Obiit autem Enricus ex podagræ infirmitate apud sanctum-Dominicum de la Calciata. Depingitur Enricus in veste pacifica, quia licet bellicosus fuit, nō tamen cum Arabibus pugnavit. Depinguntur in margine Ioanna Regina vxor eius, & infra eam duo filii, Ioannes, & Eleonor Regina Nauarræ. Concurrentia Concurrerunt cum Enrico, & prope tempora eius, in sede Apostolica Gregorius vndecimus natione Gallicanus. Post obitum eius Cardinales qui tunc in curia Romana erant, decima die obitus eius elegerunt Bartholomæum Archiepiscopum Barensē, qui sibi Urbani sexti nomen constituit. Sed non longe ab hoc Cardinales Romani exierunt, & apud Anagninam se transferentes elegerunt Robertum Cardinalem Gabenēsem in Papam, qui vocatus est Clemens septimus, asserentes primam electionem esse nullā, eo quod violentia fuit facta. Nam Romani tantū incusserunt Cardinalibus timorem, quod ad euadendum periculum mortis Bartholomæum in Papam elegerāt. Maximum schisma fuit hoc, quod durauit per quadraginta annos, quousque in concilio Constantiensi, quod fuit celebratum tempore Ioannis Regis secūdi, extinctum est. Adhæsit autem Clementi Hispania, præter Portugalliam & Galliam. In solio vero Imperii Romani Carolus quartus Ioannis Regis Bohemiæ filius imperauit annis triginta quatuor. Anno quinto huius Regis Enrici obiit Ioānes Rex Francorum, & successit ei Carolus quintus, qui regnavit in Frācia annis decem & sex. Iste fuit tricesimus nonus Rex Francorum. Sedit in sede Burgenſi tempore huius Enrici Dominicus Episcopus. Iste fuit oriundus de Arruelo villagio Oniensis monasterii.

Caput XC.

1379 **IOANNES** huius nominis primus, fili^o Enrici, cœpit regnare anno Domini millesimo trecētesimo septuagesimo nono, regni Hispaniæ nongētesimo quinquadagesimo septimo, & ab eius reparatione sexcentesimo quadragesimo nono, & ab vltima vnione regnorum centesimo quadragesimo nono, & regnavit annis vndecim. Hic duxit vxorem Eleonorem filiam Petri Regis Aragonum, ex qua genuit Enricum qui post eum regnavit, & Fernādum qui fuit Rex Aragonum. Qui Fernandus genuit Alphonsum qui hodie in Aragonia regnat, & Ioannem qui regnat in Nauarra, & Enricum qui fuit Magister sancti Iacobi, & Sancium qui fuit Magister Alcantaræ, & Petrum qui exitu bombardæ apud Neapolim obiit, & Mariam Reginā Castellæ, ex qua genitus est Enricus quartus Rex, ac dominus noster hodie regnans, & Eleonorem quæ nupsit Eduardo Regi Portugalliæ, ex qua genitus est Alphonſus qui in Portugallia regnat. Ioannes Rex hic post obitum Eleonoris vxoris suæ duxit secundam vxorem Beatricem, filiam Fernandi Regis Portugalliæ, ex qua nullum filium genuit. Sed propter eam graue bellum inter Castellam & Portugalliam exortum est. Nam Fernando Portugalliæ Rege sine liberis decede-

dente, & regno ad Beatricem filiam suam Reginam Castellæ delato, Ioannes ius vxoris prosequens, Portugalliam manu potenti ingressus est, ac Vlysbomam obsequibam rotam campestre prælium ex animositate excessiua præ mature, & non spe-ctatis multis de exercitu suo qui veniebant, ac fessis militibus suis qui in die illa feruente æstu Aleria oppido satis distanti venerunt, sicut minus prudenter tentauit, sic & infeliciter res gesta est. Nam multi ex magnatibus & nobilibus nostris, licet viriliter decertantes, obierunt. Hic Ioānes, cum Enricus pater suus schismate or-
 10 gno tractatu & deliberatione habitis, declarauit pro Clemēte septimo, cui, & Be-
 nedito tertio decimo vocato post eum adhæsit Castella vsque ad conciliū Con-
 missarum solemniam ante prandium spaciatur, forti equo insidens iret, & calcari-
 bus, vt fieri solet causa solatii, eum ad currendum infestasset, equus velociter &
 fortiter currens, in fine cursus in valle quadam offendens cecidit, & Regem sub se
 & sella recipiens, lignis sellæ stomacho letaliter vulnerato, tam grauitur oppressit,
 quod illico Rex animam exhalauit. Depingitur itaque sub equo cadens, quia sic
 casualiter vitā finiuit. Depinguntur in margine duæ Reginæ vxores eius, & Eleo-
 nor prima, & Beatrix secunda, & infra Eleonorē duo filii, Enricus Castellæ & Fer-
 20 nandus Aragoniæ Reges, & infra Fernādum sex filii, videlicet Alphonfus Arago-
 niæ, & Ioannes Nauarræ Reges, & Maria Castellæ & Eleonor Portugalliæ Regi-
 guntur, & prope eum in loco suo. Concurrentia. Concurrerunt cum Ioanne, &
 prope tempora eius, in sede Apostolica Clemens septimus in Auinione, & apud
 Romam præteritus Urbanus sextus. In solio vero Imperii Romani imperabat idem
 Carolus quartus. Anno secundo huius regni Ioannis obiit Carolus quintus Rex
 Francorum, & successit ei Carolus sextus, qui regnauit in Frācia annis quadragin-
 30 ta duobus. Ille fuit quadragesimus Rex Frācorum. iste Carolus ex potione sibi da-
 ta, vt aliqui putant, vel ex aduersa valetudine amens factus est, cuius amētia ingē-
 gis Ioannes quintus cognomento Manrique duobus annis, qui Seguntinensis, de-
 inde ad Burgensem ecclesiam, & post ex Burgenfi ad Compostellanam trans-
 latus est, cui successit Gundisaluus tertius cognomento de Vargas, qui similiter
 ex Calagurritana ecclesia ad Burgensem, in qua sedit quinque annis, & Burgen-
 si ad ecclesiam Hispalensem translatus est.

Caput XCI.

40 ENRICVS tertius, filius Ioannis, cœpit regnare anno Domini millesimo trecē- 1390
 tesimo nonagesimo, regni Hispaniæ nongentesimo sexagesimo nono, & ab e-
 ius reparatione sexcentesimo sexagesimo primo, & ab vltima vnione regnorum
 ceterisimo sexagesimo, & regnauit annis decem & sex. Duxit vxorem Catharinam
 filiam Ioannis Ducis Alancaustriæ, & Costanzæ filiz Petri Regis, ex qua genuit
 Ioannem qui post eum regnauit, & Mariam Reginam Aragoniæ, quæ hodie cum
 Alphonso Rege Aragonum viro suo in Aragonia regnat, & Catharinam quæ fuit
 vxor Infantis Enrici Magistri sancti Iacobi. Hic Enricus Rex iustitiæ magnus ze-
 lator fuit, & in pace regna sua gubernauit: erat tamen pro maiore temporis parte
 infirmus corpore. Gessit bellum aliquandiu contra Regem Portugalliæ, in quo
 50 aliquæ obsidiones & particularia prælia nobilium & gentium adinuicem proces-
 serunt, non tamē euenit aliquod prælium campestre generale. Tenuit captum in
 vinculis Federicum Ducem Beneueti patrum suum, filium Enrici Regis aui sui
 ex concubina Leonore Ponce. Nec non obsedit Alphonsum filium eiusdem Re-
 gis ex concubina apud Gionem oppidum Asturiarum. obsessus autē Comes Al-
 phonsus aufugit, & semper in exilio fuit: & occupauit terras eorum, donans aliis
 magnatibus. Illi vero, alter in vinculis, alter in exilio, post obitū huius Enrici obie-

An. dom.

runt. Hic Enricus cum bellum contra Arabes indixisset, & Andaluziam pro-
cederet, quatenus, licet propter infirmitatem corpoream bellicos labores subire
non posset, saltem in conuicinia regni Granatæ moraretur, vt exercitibus suis A-
rabum regnum intrantibus aptius & velocius fauorem & auxilium daret: apud
Toletum ægritudine quæ eum cõtinue premebat, vehementius inualescente, in
di natalis Domini albescente cœlo diem vitæ suæ clausit extremum. Depingitur
Enricus in apparatu honestissimo regali sedens in cathedra, & ensẽ habens in ma-
nu propter grauitatem morum, & iustitiæ zelum quem habuit, sicuti alter Recha-
redus, & iuuenis facie, quia in iuuentute decessit incipiente vicesimo octauo an-
no regni etatis suæ. Et depinguntur in margine Catharina Regina vxor eius, & infra
eam filii eius, Ioannes qui post eum regnavit, & Maria quæ in Aragonia regnat, &
Catharina Infantissa. Concurrentia. Concurrerunt cum Enrico, & prope tem-
pora eius, in sede Apostolica idem Clemens septimus, & Benedictus tertius deci-
mus natione Hispanus, sed in schismate: apud Romam vero sederunt præter hi Bo-
nifacius nonus, & Innocentius sextus. In folio vero Imperii Romani sederunt idem
Carolus quartus, & post eum Vladislaus Rex Boemiæ filius eius. Sed iste non re-
cepit coronam imperialem, nec habuit pacificum imperium, sed in discordia cum
Roberto Duce Bauariæ. In sede Burgenfi Ioannes huius nominis sextus cognom-
mento de Villa creces, primo Episcopus Calagurritanus, & sedit vndecim annis,
& post obitum eius vacauit ecclesia tribus annis,

Caput XCII.

1507 IOANNES secundus, filius Enrici tertii, cœpit regnare anno Domini millesimo
quingentesimo septimo (in die enim natalis Domini, in quo pater obierat, ipse
Ioannes Rex acclamatus est) regni vero Hispaniæ anno nongentesimo octo-
gesimo quinto, & ab eius reparatione anno sexcentesimo septuagesimo septi-
mo, & ab vltima vnione regnorum ceterisimo septuagesimo sexto, & regnavit an-
nis XLVII. Erat ætatis xx. mensium cū regnare cœpisset, & habuit tutores Catha-
rinam Reginam genitricem suam, & Infantem Fernandū fratrem patris sui, quos
pater in testamento suo nominauerat. Demum Infante Fernando Rege iam Ara-
gonum facto abeunte, cum adhuc Ioannes impubes existeret, ad Reginam mar-
tuā tutela integre deuoluta est. Et paulo post Regina decedente, Ioannes in quar-
to decimo anno ætatis constitutus absq; tutoribus māsit, & in principio quinti de-
cimi anni congregatis prælati, ac proceribus, & procuratoribus ciuitatum, apud
Maioritum cum consensu omnium gubernationem accepit. Duxit autem vxorẽ
Mariam filiam Fernandi Regis Aragonum patris sui, ex qua genuit Enricum qui
post eum regnavit, & regnat, regnabitq; diuturnis temporibus, vt in clementia di-
uina speramus, & Catharinam, & Eleonorem, quæ in Francia obierunt. Et post ob-
itum Mariæ Reginæ duxit secundam vxorem Elisabet, filiam Ioānis Infantis Por-
tugalliæ, qui fuit filius Ioannis Portugalliæ Regis, ex qua genuit Alphonsum, & E-
lisabet, quos infantulos & in tenerrima ætate reliquit, quorum vitam & statu De-
us prosperare dignetur. Huius Regis tempore, cum adhuc in infantia esset, exerci-
tus sui sub Infante Fernãdo tutore suo bellū quod Enricus pater suus Arabibus in-
dixerat, continuantes, Antequerã magna obsidione afflictam occuparunt, & Za-
te, aliqui ex capitaneis suis obtinuerunt Ximenã, Huescam, Huelmam, & Bena-
marveldū, & multa alia Arabum fortalitia, ex quibus nõnulla per Arabes recupe-
rata fuerunt. Ipse vero personaliter ad ciuitatẽ tendens, præliũ campestre cū Ara-
bibus iniuit, in quo Arabes deuicti multis eorum cæsis intra urbem se reducerunt.
Huius tempore Federicus Dux Beneuenti in vinculis, & Alphonfus frater suus
in exilio obierunt. Hic alium Federicum Ducem Arionæ, nec non & alium Fede-
ricum Comitem de Luna, filium Regis Siciliæ ex cõcubina, in vinculis regi præ-
cepit, qui in custodia decesserunt. Nec non alios Comites & magnates regni Ca-
stellæ, videlicet Fernandum Aluari de Toledo Comitem de Alba, & Alphonsum
Pigmentel Comitem de Beneuento, ac nobiles viros dominum Enricum filium
Almiranti,

Almiranti, & Petrum Sueri, ac Suerum de Quinones fratrem suum capi fecit, & in custodia retineri. Qui omnes diuersis modis & temporibus liberati sunt. Hic etiam captum tenuit Infantem Enricum Magistrum sancti Iacobi, consanguineum suum, per triennium, & postea liberauit. Deinde crescente discordia tam eum, quam Ioannem Regem Nauarræ fratrem suum, qui in Castella multa oppida & castra tenebant, a regno expulit, cuius occasione bellum inter Castellam, & Aragoniam pariter, & Nauarram aliquandiu duraret. Et cum hi duo fratres, nonnulli & prope Olmetum prælium campestre iniuissent, Rex noster Ioannes, & Enricus primogenitus eius victoriae gloriam habuerunt: illi vero victi abscedentes in Aragoniam se reduxerunt. Hic Rex a pueritia sua nobilem virum Aluarum de Luna acceperat, cuius consilio præ omnibus adhærebat, illumque nimis exaltauit, primo Comitem, deinde Comestabilem, demum Magistrum sancti Iacobi faciendo, quas dignitates in vnius persona concurrisse, nunquam audire crederetur. Et cum huius amoris exuberantia triginta quinque annis fere durasset, prope finem tamen iuxta fortunæ morem res aliter successerunt. Nam voluntate ex incredibili amore ad incredibile odium mutata, apud Burgos capi illum fecit, & ad castrum de Portillo ductum in arcta custodia detineri, & paulo post super criminibus contra eum per procuratorem fiscalem propositis, inquisitione facta demore præconis præcedente, in medio plateæ, super altum & magnum ambonem, ex ligno ad hoc aptum ædificarunt tapetibus ornatum, & caput eius a corpore abscissum fixum est clauo in vno lignorum. Fuit autem sepultus in quadam ecclesiâ extra muros, & post ex illa ad ecclesiam Minorum translatus. In quo singularissimo spectaculo satis cognoscere potuerunt, qui viderunt, & etiam non videntibus, qui audierunt, quanti valoris mundana prosperitas sit, cum ex summa prosperitate ad summam aduersitatem fortunæ rota frequenter ac velociter humanos successus reuoluat. Et ut cognoscamus quam periculosissima sit nimia familiaritas Regum, quam nonnulli, ut summum bonum, desiderant, nullo alio exemplo opus est. multa enim alia exempla quæ nos hoc doceant, ante nostra tempora præcesserunt. Sed hoc inter cætera singularissimum, & ad instruendum nos, & etiam alios qui post nos magnis temporibus subsequuntur, efficacissimum est. Obiit autem Ioannes apud Vallem oleti in quinquagesimo anno ætatis suæ ex febre quartana, quam habuerat aliis exortis accidentibus, & in domo prædicatorum corpus eius repositum fuit, & anno fere reuoluto ad monasterium de Miraflores prope Burgis quod ipse ædificari mandauerat, & pro sepultura sua elegerat, sollemniter translatus est. Etenim Alphonsus Burgenſis Episcopus cum honorabili copia obuiam illi vsque ad Pallentiam exiens, illumque associans vna cum nobilibus Baronibus, Roderico Didaci de Mendoza, & Ioanne de Padilla, qui cum eo a Vallem oleti veniebant, multitudine clericorum ex circumuicinis castris & oppidis ad visis multitudinaliter exeuntibus, ac ecclesiasticorum & nobilium ciuium Burgenſibus officio defunctorum quod Vigiliis vocamus, tam per moniales, quam per capitulum cathedralis ecclesiæ eodem Episcopo celebrante, sollemniter ac deuote expleto, ad monasterium prædicatorum quod sancti Pauli vocatur, humeris nobilium deportatur, ibique religiosis vigiliis deuote dicentibus, nocte tota quiet: ac sequenti die quæ sancti Ioannis Baptistæ erat, similiter humeris nobilium ad Miraflores adductus est, ibique sub pannis & pulchro ornatu, quia domus illa adhuc ædificata non erat, quæ tantum populum capere posset, capella constituta, eodem Episcopo missarum solennia celebrante ac sermonem faciente officium finitum fuit, illoque finito nobilissimum & regium corpus in sepulchro suo reconditum est, cuius anima in domino requiescit. Depingitur Ioannes Rex armatus in equo, quia diuersis bellis fere toto tempore occupatus fuit, tam super ciuilibus dissensionibus, quam etiam aliquando contra Reges Aragonum & Na-

An. dom. uarræ, interdum contra Arabes. quod quidem Arabicum bellum ipse mente gerebat, licet aliis bellicis actibus impeditus continuare nequibat. Depinguntur etiam in margine ex vno latere Maria Regina vxor eius prima, & infra eam Henricus primogenitus qui hodie regnat, cuius vitam, statum, & regnum omnipotentia diuina feliciter dirigere, conseruare, & exaltare dignetur, & dux filiarum, Catharina & Eleonor Infantissæ, quæ in infantia decesserunt, & ex alio latere Elisabeth vxor eius secunda, & infra eam Alphonsus Infans, & Elisabeth Infantissa, filii eorum in infantia constituti, quos misericors Deus custodire velit. Depingitur etiam magister Vincentius ordinis prædicatorum, qui huius tempore claruit. Cuius vita & doctrina taliter splenduerunt, vt congrue mereatur canonizari, & catalogo sanctorum apponi. Concurrentia. Concurrerunt cum Ioanne, & prope tempora eius, in sede Apostolica idem Benedictus tertius decimus apud nos durante schismate, & apud Romanos sederunt præterea Innocentius sextus, & Gregorius decimus, & Alexander quintus, & Ioannes vicesimus tertius. Schismate autem per concilium Constantiense sublato sedes Martinus quintus natione Romanus in vnitatem obedientiam, qui huius natione Ianuensis de Cerezana annis decem & sex, & Nicolaus quintus natione Ianuensis de Cerezana annis decem & sex, vsque ad obitum eiusdem Ioannis. In solio vero Imperii Romani imperauit Sifmundus viginti & tribus annis, & coronam Imperii recepit, & post eum Albertus Dux Austriæ gener eius quatuor annis, sed diadema imperiale non habuit. Ac illo defuncto imperauit Federicus Dux Austriæ, nepos Alberti, qui hodie imperat, & per Nicolaum Papam coronatus est Romæ. Tempore autem huius Regis Ioannis decessit Carolus sextus Rex Francorum, qui compos mentis non erat, & successit ei Carolus septimus, filius eius, qui hodie regnat. Hoc tempore propter peccata Christianorum quæ interdum Deus visibilibus flagellis castigare decreuit, capta est Constantinopolis a Turcis, occiso Imperatore Græcorum & aliis plurimis. Sed Romanus Pontifex & nonnulli Principes ad eius recuperationem cum Dei auxilio operam dare intendunt, speramusque in diuina misericordia quod recuperabitur, sicuti aliis temporibus perditæ & recuperata fuit. In ecclesia autem Burgenfi tempore huius Regis sederunt quatuor Episcopi, videlicet Ioannes septimus cognomine Cabeza de vaca sex annis. Hic fuit primo Episcopus Conchiensis. Et Alphonsus de Illescas anno vno & dimidio. Hic fuit primo Episcopus Zamorensis, & vacauit ecclesia Burgenfis anno vno. Et Paulus annis viginti. hic fuit primo Episcopus Carthaginensis, & ædificauit ecclesiam beati Pauli cum sacristia, & capitulo prope muros Burgenfis, composuitque additiones ad Postillam Nicolai de Lyra super Biblia, & librum qui dicitur Scrutinium scripturarum. Et Alphonsus huius nominis secundus cognomento de Carthagena, qui nunc sedet, sedebitque quandiu diuinæ prouidentia placuerit.

Capitulum XCIII.

1454 **ENRICHVS** huius nominis quartus, filius Ioannis secundi, cœpit regnare vicem sua quarta die mensis Iulii, anno Domini millesimo quadringentesimo quinquagesimo quarto, regni Hispaniæ millesimo vicesimo septimo, & ab eius reparatione septingentesimo vicesimo quarto, & ab vltima vnione regnorum ducentesimo octauo, ætatis vero suæ anno tricesimo, & regnat hodie, speramusque in Dei misericordia, quod regnabit feliciter diuturnis temporibus. Hic in principio regni sui conuocatis prælatibus ac proceribus regnorum suorum, necnon procuratoribus ciuitatum, recepit ab eis homagium fidelitatis iuxta leges peritorum, ac morem ab antiquis temporibus seruatum. Postea vero intra breue tempus pacauit differentiam quæ cum Ioanne auunculo suo Rege Nauarræ erat: quia se prætendebat grauatum in confiscatione honorum suorum quæ in Castella habebat, facta per Ioannem patrem suum, & assignata ei certa quantitate in redditibus regis

regis cessit omni iuri quod prætendebat. Reconciliauitq; & recepit ad gratiam suam Federicum Almirantum qui extra regnum vagabatur, liberauitq; a custodia Comitem de Alba, qua per sex annos & ultra detentus fuerat, restituens vtriusque istorum bona sua quæ eis ablata fuerant per Ioannem Regem. Pacatisque sumis, & aliis patentibus differentiis quæ in regno erant, disposuit bellare contra Mauros, & mira celeritate se posuit cum exercitu suo in conspectu ciuitatis Granatæ. Etenim discedens in secunda feria post Dominicam in passione a Segouia ciuitate sibi gratissima, quam præ cæteris ciuitatibus pro habitatione & recreatione sua solet eligere, in quarta feria intra octauas Paschæ apparet cum quinque milibus equitum prope muros Granatæ. Quæ itinerandi velocitas etiam vni equiti expedito, hostium incursum non timenti, sed per tutas vias equitanti, ac tanta distantia viarum satis congrua fuisset. Inspectoq; districtu diligenter per quatuor dies, regressus est ad Eciam, & paucis diebus interpositis, dum segetes crescebāt, ingressus est territorium Malacæ, ibique moram trahens per quindecim dies vastauit districtum eius. Demum venit Cordubam, vbi celebrauit nuptias cum Ioanna Regina vxore sua, filia Eduardi Regis Portugalliæ. diuerterat enim iam ex aliis causis autoritate Nicolai Papæ quinti a Blancha filia Ioannis Regis Neapiscopus Turonensis qui in regia curia tunc erat Orator Caroli septimi Regis Francorum. Celebratis vero nuptiis confestim intrauit iterum districtum Granatæ maiore cohorte magnatum & militum associatus. Ibant enim iam cum eo Ioannes de Guzman Dux Metinæ, Federicus Almirantus, Petrus Giron Magister Calatrauz, Enecus Lupi de Mendoza Marchio sanctæ Iulianæ, Ioannes Patherco Marchio Villenæ, Aluarus de Astuinniga Comes Placentinus, Alphonfus Pigmentel Comes Beneuentanus, Fernandus Aluari de Toledo Comes de Alua, Ioannes Manrique Comes de Castanneda, Ioannes Ponze de Leon Comes de Arcos, Rodericus Manrique Comes de Paredes, & Ioannes de Luna Comes de sancto Stephano, & Gabriel Manrique Comes de Osorno, & aliqui alii magnates, & multi alii nobiles. Dimiserat autem Alphonsum Carrillo Archiepiscopum Toleranum & Petrum Fernandi de Velasco Comitem de Haro in gubernatione harum regionum quæ citra montes sunt, qui apud Vallem oleti existentes terras sibi commissas solerter ac prudenter in absentia Regis rexerunt. Rex vero cum exercitu suo prope Granatam moram trahens per viginti dies vastauit Vengam, & circumuicinam regionem. Quibus vastatis rediit ad Eciam, & licentiauit Marchionem sanctæ Iulianæ, & Comites Placentinum, & Beneuentanum, & de Alua, aliosque magnates, qui versi sunt ad domos suas. Ipse vero Rex maritens apud Andaluziam cum gentibus terræ, & aliis magnatibus, & nobilibus citra montaneis qui cum eo remanserant, aliquos alios ingressus fecit in terris Maurorum. Adueniente vero hyeme rediit citra montes ad Abulam & Segouiam. Nunc vero incipiente anno millesimo quadringentesimo quinquagesimo sexto profectus est ad Andaluziam ea intentione, vt bellum contra Mauros toto conatu continuat. Deus omnipotens qui est dux omnipotens, qui est dux exercituum catholicorum, prospere dignetur dirigere gressus eius, & sub manu sua fidei Catholicæ terminos ampliare, proteruiamque hostium sanctæ Crucis potenter humiliare. Depingitur Enricus in equo armatus, quia suscepto sceptro regio confestim bellum Mauris indixit, & ad modum Ginetari qui hac specie equitandi litatus, & successit in Apostolica sede Calixtus tertius natione Hispanus de regno Valentiniæ. In folio vero imperii Romani idem Federicus quartus, & in regno Franciæ idem Carolus regnavit, in sede Burgenfi idem Alphonfus secundus.

Caput XCIII.

Hæc fraternitati vestræ fratres charissimi, vt audistis, descripsi, breuitati nimium deferens, vt compendiosæ arboris descriptionem decebat, produxi que

vsque ad vltimum Februarii diem anno millesimo quadringentesimo quinquagesimo sexto: quæ autem in futurum euenient, futuri scriptores depromant. Nos vero Reges hos quos descripsimus, præsertim illos qui fide ac virtutibus lucidius claruerunt, in orationibus nostris ad memoriam reducamus, nunquam obliuioni tradi sinentes Alphonsum sextum qui hanc honorabilem sedem ab Urbano secundo erigi, ac sedi Apostolicæ immediate subiici precibus deuotis obtinuit, illamque tam in capite, quam in membris plurimis dotauit: necnon & alios insignes Reges ab eius femore descendentes, a quibus diuersa beneficia prædecessorum Burgenses præsules speciales suffraganei sunt, Pontifici futurorum bonorum Christo Iesu Domino nostro specialiter commendemus. Illos etiam dignum est, vt orationum nostrarum memoria recipiat, qui hanc ecclesiam regentes in cathedra Burgensi sederunt, quos suis locis in concurrentiæ sine nominatos videtis, omnipotentis Dei clementiam implorantes, vt eorum ex illis qui iam in purgatorio forsan manent, nosque cum illis, quando ab hac vita euocati a carcere huius corporis discesserimus, intra illam cœlestem Ierusalem quæ a miseris huius corporalis exuta diuina gaudet fruitione, misericorditer dignetur admittere qui in trinitate perfecta viuit, & regnat Deus in sæcula sæculorum. Amen.

REGVM HISPANIÆ ANACEPHALÆOSEOS FINIS.

MICHAELIS RITII NEAPOLITANI DE REGIBVS HISPANIÆ LIBRI TRES.

LIBER PRIMVS.

HISPANIÆ veterem formam mutari sepe contigit. Initio reges eam habuerunt ex gente Curetum, Gargoris, eiusque nepos ex filia stupro conceptus Abbis. Nam Geryonem licet historia Diodori memoret, equidem fabulosum putarem, nisi grauis autor Trogus accederet. Hispalum vero de cuius appellatione suspicantur Hispaniæ nomen inditum, longa ætas occuparunt eius imperium, quibus bello Punico secundo pulsus, Romanam duas in prouincias vniuersam diuiserunt, in Bæticam & Tarraconensem, Iuridicosque conuentus vnicum: mansitque is rerum status ad Attilam vsque, qui per legatos vltiorem subegit Hispaniam. Quam falso quidam prodiderunt esse dictam ab Hunnorum ducibus quos illi sua lingua memorant Hispanos, quum certa temporum ratio refrageretur. Iterum denique sub regibus aliquando in regna quinque distributa est: primum Legionis & Castellæ, secundum Aragonum, tertium Nauarræ, quartum Portugalliæ, quintum Bæticæ quam Granatam perhibent. Itaque

bent. Itaque Mauris qui Bæticam tenuerunt omiffis, Legionis & Castellæ regum
 stemma prosequemur, vnde manasse Christianos reges autumo. Quorum no-
 stro proposito debita relatio est. Bæticæ rerum potiebantur Wandali, Sueui-
 que Lusitaniæ, quas Romanis opibus attenuatis in potestatem redegerant, quum
 Gori sub auspiciis Athanarici qui primus eius gentis rex fuisse proditur, Hispaniæ
 fines ingressi, sedes posuerunt anno dominicæ salutis trecentesimo quadragesi-
 mo tertio: quumque regnasset annis tredecim, diem clausit, Hispanique recepti
 sunt Theodosii Cæsaris virtute, qui Gotos annis duodeuiginti imperata facere
 10 coegit, & in officio continuit. Exinde Goti quum desciuisent ab imperio, Re-
 gem sibi creant Alaricum Pannonem de gente Balthorum, qui præterquam
 quod Hispaniæ partem sibi vendicauit, & Traces & Germanos variis affecit cla-
 dibus, in Italiam ductis copiis, Romam, Campaniamque, & Apuliam redegit
 in potestatem. Sed vigesimotertio sui principatus anno, repente fato functus est
 in Brutiis, deriuatoque captiuorum labore Basento Cosentia præterfluente, in
 eius alueo conditus est. Athaulfus, incertum nepos Alarici, an necessarius, in
 defuncti locum substitutus est, & apud Gotos regnauit, qui licet Hispanis & a-
 20 liis Europæ gentibus imperarent, Gotorum tamen Reges adusque Pelagium,
 de quo post, omnes appellati sunt. Athaulfus itaque Gallam Placidiam Hono-
 rii Romani principis sororem matrimonio sibi iunxit. Nec amplius annis quin-
 que rerum potitus, apud Barcinonam a militibus suis obruncatur. Successit
 ei Sigericus a stirpe propior (vt aiunt) isque anno post obiit. Exinde guberna-
 30 cula suscepit Walia, cuius adusque tempora Wandali, quos ab initio, fines Hi-
 spaniæ tenebant, donec eorum Rex Gensericus in Aphricam traiecit, occasio-
 nemque nactus Walia, pulsus ex Hispania qui domi remanserant Wandalis,
 quicquid in eorum iura concesserat, in suam ditionem redegit, subitaque vi mor-
 bi correptus, anno tertio regni sui fato functus est. Itaque res ad Theodori-
 cum defertur. istertio post anno, sociis Etio patricio, & Meroueo Francorum
 Rege, dum pro Romanis aduersus Attilam pugnaret Hunnorum Regem, in
 40 campis Catalaunicis occubuit. Patris honori successit Torismundus, qui prin-
 cipatus sui anno decimo germanorum fratrum (vt rumor est) insidiis de medio
 sublatus est. Regnum, Theodoricus huius nominis secundus, Torismundi
 frater occupauit, exactoque Rethiario Sueuorum Rege, Lusitaniam regni sui
 finibus adiecit. aiunt huic eandem necis sortem obtigisse, quam Torismundo
 fratres intulerant. quo tempore Theodoricus alter Ostrogotorum Rex in Ita-
 lia rerum potiebatur. Elato Theodorico, principatum suscipit Henricus e-
 50 ius frater, qui Gotis autor fuit, vt scriptis legibus vterentur: annoque septi-
 mo sui principatus excessit ab humanis. Alaricus alter a superiore, post Hen-
 ricum Gotis imperauit annis duodecim. In acie cæsus a Fludiguino Comite a-
 pud Pictauium, superstite Almarico quem suscepit ex filia Theodorici Regis
 40 Italia. Gensalaricus Alarici frater ex pellice genitus, excluso Almarico ne-
 pote, regnum sibi vendicat, annisque quatuor tenuit, donec opibus Theo-
 dorici quem maternum auum Almarici demonstrauius, in Aphricam com-
 pulsus est. Itaque receptis Gotis Theodoricus Almarici nepotis infirmam rexit
 ætatem lustris duobus, & septem mensibus. Mox Almaricus vbi a pueris ex-
 cessit, annis quinque rem per se administrauit, donec commisso cum Gallis
 prælio obruncatus est. Amisso filio successit Amalasintha Theodorici Re-
 50 gis Italiae filia, mater Almarici, Tendiumque sobrinum suum in spem succes-
 sionis adoptauit. is non expectata fatali die, Amalasintham in balneo suffocan-
 dam curauit. Tendius igitur Amalasintha sublata septemdecim regnauit an-
 nis. is in cædem suam Gotos accendit habitus histrionici deformitate, quem
 palam passimque gestabat. Goti nouum Regem sibi creant Tendesilium, qui
 forte per id tempus exercitui præerat, impositus a Tendio, cuius affinis esse di-
 cebatur. is apud Hispalim orta seditione obruncatus est, ob illatam vim ma-
 50 tronis illustribus. Agila subrogatur in eius locum. Nec equidem scio, supe-
 riores ne Reges aliqua necessitudine contigerit, illud vnum constat, anno quin-

to ex quo creatus est Rex, a suis esse interemptum. Exinde Gotorum Dux Atanagildus occupat dominatum, quem postquam bis septenis tenuit annis, apud Toletum morbo consumptus est. Lymba, quem Luybam nonnulli vocant, ad rerum fastigium suorum studio suffragioque euehitur, triennioque regnavit, viuensque Leonogildo fratri cessit Hispaniæ principatu. Leonogildus ex Hispania Sueuorum reliquias eiecit, Andeca Rege superato. ii regnum semel in Hispania constitutum, per annos centum septuaginta tenuerant in Hispania. Securi percussit Hermelgundum suorum liberum natu maximum in conuentu Hispalis in acie captum, quod is Arianorum sectam non probaret. Regno præterea, Legionis adiecit urbem. Gotis imperauit annis duodeuiginti. Leonogildo patri successit Recharedus ab Hermelgondo proximus. is Arianum dogma in conuentu Toletano damnatum, ab Hispaniæ finibus eiiciendum curauit. Luyba alter a priore, quem vocatum præterea Lymbam demonstrauimus, Recharedi filius, excepit imperium, quod annis duobus & mensibus quinque tenuit, insidiis Viterici de medio sublatus, illustris inter Gotos viri. Luyba caelo regnum Vitericus occupauit eius percussor, adeptoque per fraudem dominatum septem potitus annis, eodem leti genere periit quo Luyba. Res ad Gondamirim delata, quam quum biennio administrasset, ex aduersa valetudine mature diem clausit. Goti nouum Regem sibi creant Sissebutam, qui verum Deicultum nostramque religionem mirifica pietate prosequutus est, in Aphricam trans Herculeum fretum ducto exercitu plures in ea gentes in ditionem redegit, annis nouem regnavit & septem mensibus, morbo consumptus est. Recharedus eius nominis secundus, Sissebuti F. paternum decus accepit, idque quum anno tenuit. In eius locum subiit Suintilla Recharedi primi filius, ilque quum decem regnasset annis, suum F. Rachimirum in regni consortium accepit, eumque viuens administrare regnum permisit. Quoniam vero Rachimirus mature patrem sequutus est, breuique post eum regnavit, non venit in ordinem perse regum, sed cum patre confunditur. Itaque Sifecundus & ipse Suintilla patre natus, in demortui locum successit, excluso qui præstabat ætate germano, qui paterno nomine Suintilla vocabatur. is anno post septimo, defuncto apud Toletum Sifecundo, debitum sibi regnum vindicauit. Suintilla Rex eo nomine secundus, quadriennio rerum potitus, ex ægritudine in quam incidit, factus functus est. Tum Goti Regem sibi creant regia stirpe genitum Tulgam, qui regnavit annis duobus.

PRIMI LIBRI FINIS.

MICHAELIS RITII
NEAPOLITANI DE REGIBVS
HISPANIÆ LIBER SE-
CVNDVS.

VACVAM Gotorum regiam Cindasuindus occupat, illustri inter eos loco, quam annis decem tenuit, moriensque filio per manus tradidit. Recisuindus is fuit, qui Gotis imperauit annis duodeuiginti, ac mensibus vndecim. Quo mortuo, Bamba Rex creatur, is qui Mauros Hispaniæ littoribus cum classe ducentarum septuaginta nauium ingressos, ingenti prælio fudit, & classem igni succendit, ex haustu demum veneni quod ab Eringio Recisuindi datum rumor est, incidit in grauissimum morbum.

morbum. Ex quo quum ægre conualuisset, anno post initum regnum nono, men-
 seque vno, religionis habitum sumpsit, in eoque permanfit annis septenis ad vlti-
 mum vitæ diem. Sunt qui fabulentur hunc ex aratro ad principatum euectum
 Leonis Romani Pontificis beneficio. Eringius de quo supra diximus, ad reli-
 gionem transgresso Bamba, Theofredum Recifindi F. pellit, occupatoque do-
 minatu, septimo post anno fato functus est. Eypza Bambæ sobrinus, idem-
 que gener Eringii, mortuo focero successit, quumque regnasset annis septem,
 Toletinaturæ concessit. In eius locum Vitiza F. subiit, eoque potitus est annis
 nouem, donec a Roderico Theofredi F. eius quem prius Eringius regno exege-
 rat, & Vitiza confossis oculis relegarat, imperio vitæque spoliatus est, impar opi-
 facerdes, quot quisque posset, alerent concubinas, & ipse nullum libidinis ge-
 nis intentatum reliquit. Excepit imperium Costa Roderici frater ætate maior,
 isque regnavit annis quinque, mensibus septem. Eo vita functo, Rodericus fra-
 ter rem Gotorum suscepit inauspicato. Nam cum Iuliani Comitis in Africa pro-
 selegati filia stuprum intulisset, a Mauris a Iuliano sollicitatis, bello petitus, in acie
 cecidit, ex quo regnare cœpit anno tertio. Post interitum Roderici, Mauro-
 rum Duces Tariph & Muza, Bellazin Mozæ filium partis in Hispania finibus im-
 ponunt Regem, continuoque in Africam redierunt. Annis non amplius vigin-
 ti Maurorum Reges in Hispania quindecim fuerunt. Nam quum Rex omnium
 voris respondere non posset, populari tumultu, vel occidebatur, vel imperium
 deponebat, subinde in exacti locum altero subrogato. Denique quum delata res
 esset ad quandam Acabath, nouarum rerum cupidis ad trecentos vsque de me-
 norum reliquæ Pelagium quendam Regem sibi creant, apud Asturas vbi latita-
 bant. De quo sermo varius est, aliis tradentibus eum Theofredi filium fratrem
 que Roderici, nonnullis ex Phasilla natum Duce Cantabriæ quæ Biscaya nunc ap-
 pellatur. is est si nullas, aut perexiguas opes habebat, auxilio cælesti fretus audere
 cepit, adhortatusque quosdam finitimos, ad veram religionem compulit, ap-
 pellatique voluit Asturum Legionisque Rex, etiam maiores sui Gotorum dicti
 sunt: quamuis alii hanc tituli mutationem Phasillæ eius filio ascribant, & his qui
 deinceps regnauerunt. Imperauit autem Pelagius annis viginti. Relicto super-
 stite filio Phasilla, post quem deinceps ad vnum Reges Legionis & Asturum
 sunt inscripti, siue Pelagius, siue Phasilla fuerit autor eius tituli, quum bien-
 nio regnasset, ab vrsu laniatus est in venatione. Regnum peruenit ad Alphon-
 sum Petri Cantabriæ ducis maximum natu filium, cui Phasillæ soror Ornosu-
 ba nupta erat. is Arianum dogma quod a Recharedi Regis morte rursus in Hi-
 spania pullularat, eradicauit, vrbesque & oppida complura eiecto Maurorum
 præsidio recepit: ex quo Catholicus est cognominatus: annoque vnde uigesi-
 mo sui principatus exiuit hominem. Successit Alphonso patri Phroilla, qui
 tertio decimo post anno de medio sublatus Aurelii fratris sui dolo, regnum Ve-
 remundo filio per manus tradere non potuit. Aurelius enim patrato parrici-
 dio, continuo regiam occupat, annisque sex obtinuit. excessit absque prole,
 nisi quod ad inuidiam periculumque declinandum, Veremundum Phroillæ
 filium in spem successionis adoptarat. Ab Aurelii morte, Gotorum rem sus-
 cepit Sillo, cui nupta erat Egimanda Aurelii soror, pulsoque Veremundo so-
 nus imperauit annis sex ad vltimum vitæ diem. Mauregatus Alphonfi cog-
 nomento Catholici filius ex pellice, mortuo Sillone, Maurorum qui rerum
 poriebantur in Hispania, præsidio dominatum constituit, pactus (vt aiunt)
 cum Maurorum Regibus, quotannis quasdam virgines in stipendium mitte-
 re. Sed id triennio post, Mauregati morte sublatus est. Veremundus Al-
 phonfi cognomento Catholici nepos ex filio Bilmarao, Mauregato iam fato
 functo successit: biennioque rerum potitus, quum eius vxor ex qua Raymiri
 Garfiæque pater erat, in Parthenonem se coniecisset, ipse memoria repetens,

quod adhuc priuatus in ordinem diaconum cooptatus erat, Alphonsum Phroillæ filium eius consobrinum pro se regnare iussit, continuoque transit in sectam religionis. Alphonso itaque cognomento Castus, Maurorum ad septuaginta millia cæcidit in acie, qui fines Asturum ferro ignique populabantur, ex quorum manubiis duas erexit ecclesias, Ouetensem & Asturiensem. Regnavit annis quadraginta vno, adusque Caroli Magni principatum. Raymiris Veremundi filius, Alphonso iam vita functo, paternum decus accepit, exindeque vixit annis sex, mensibus nouem. Principatum reliquit Ordonio suo filio, quem tenuit is ad decennium, decessitque superstitibus liberis Alphonso, Veremundo, Minioque, & Phroilla. Alphonso filius, cognomento Magnus, eo nomine tertius, a morte patris imperium suscepit, annisque quadraginta tenuit, quoad hominem exiuit, parum secunda fama. Nam quum fratres suspectos haberet, ac si necem per insidias sibi molirentur, omnes oculis priuauit. Liberos habuit quatuor, Garsiam, Ordonium, & Phroillam, nullis initiatos sacris, quos hodie Græco verbo Laicos appellant: & Gondisaluum archidiaconum Ouetensem. Ex his Garsias rerum gubernacula subiit, eaque moderatus est ad triennium, nec ex se prolem reliquit. Itaque frater eius Ordonius, in defuncti locum successit. is quatuor Castellæ Comites per interpositam fidem circumuentos in carcere necari iussit, ob eamque rem Castellæ prouincia defecit ab eius fide: quosdamque ex sua nobilitate creauerunt qui de publicis priuatisque controuersis inter eos cognoscerent, eosque Iudices appellari placuit. Ex his alteri Nunio Rasurauo nomen fuit, alteri Layno Caluo: vnde Castellæ Reges originem traxisse constat. Ordonius cum genuisset Alphonsum Raymirimque, octauo sui principatus anno, mensis sexto diem clausit. Phroilla quum sui fratris Ordonii liberos exegisset, in se principatum transtulit: eo tamen vt fraude quæsito diutius frui non potuit. Nam vno post anno duobusque mensibus morbo lepræ correptus interijt, superstitibus quatuor ex se liberis, Alphonso, Raymiri, Ordonio, & paternomine Phroilla. Quorum natu maximus, huius nominis quartus Alphonso, a morte patris imperium suscepit, eoque potitus vno toto lustro, mensibus septem, iurauit in verba Christianæ religionis, Ordonio filio quem suscepit, in germano dimisit. Sed quum paulo post eum pœnitentia subiisset, abiectis insignibus eius sectæ quam professus erat, iterum regnum quo cesserat, contemtare cœpit. vnde captus a Raymiri fratre, effossis oculis luce priuatus est. Raymiris eo nomine secundus, Alphonso quarto concedente rerum potitus, duos habuit filios, Ordonium & Sanctium, quorum vterque post patrem deinceps imperarunt, quum Raymiris obiisset vnde uigesimo principatus anno, duobusque mensibus. Rerum gubernaculis admotus est Ordonius, eo nomine tertius, Raymiris filius natu maximus. Quem quum Sanctius consanguineus eius frater, opibus Garsia Regis Nauarræ matris suæ fratris, eiusque auunculi, Ferrandique Gundisalui Castellæ Comitis Ordonii soceri, tentasset e regno deturbare, consiliaque non successissent, Ordonius Viracam Fernandi filiam eius vxorem dimisit, aliamque superduxit: quumque regnasset annis quinque, naturæ concessit. Gotorum res ad Ordonium eius nominis quartum deuoluta est, Alphonso filium, quem a fratre obcæcatum demonstrauimus. Huic inditum cognomentum Malus est, quia non iure regum sibi nomen arrogauit, & quia populos in pace non continuit, quorum plerique Sanctio potius Ordonio tertii tertio filio ac vero Regi parebant: isque non multo post, Ordonium prælio victum apud Cordubam interemit. quamdiu regnauerit hic Ordonius, ob eius temporum perturbationem minime constat. Sanctius eo nomine primus, ab habitu corporis cognomento Crassus, anno regni sui tertio decimo, quum tantam saginæ molem vix ferret, & ad eam leuandam nihil intentatum relinqueret, Cordubam profectus est, Abdemari regiam qui Saracenis imperabat, impetrata prius ab eo pace. vbi inter experimenta medicorū quorū magna turba apud Abdemari erat,

erat, herbæ cuiusdam vi ad maciem deductus, haud ita multo post excessit, non sine suspitione dati veneni. Viuens Castellam quam Ferrandus Gundictio patri Raymiris eo nomine tertius in principatu successit, ætatis annum agens quintum, exindeque vixit in eo honore annos viginti quinque, decessitque sine liberis. Eius principatu quæ pars ab eo subditorum defecit, rem detro inclinavit. Raymiri tandem vita defuncto, Veremundus eo nomine secundus, affectato regno potitus est inauspicato. siquidem Maurorum Rex Alionio Veremundum vicit, atque in fugam vertit, urbemque Legionem vi cepit. Aggressus exinde Galleciæ prouinciam, Compostellanam diripuit ecclesiam: abstinuit tamen a corpore Diui Iacobi, perterritus obuiis (vt aiunt) fulminibus: ex eoque metu soluta aluo cum incidisset in morbum dysentericæ, ægre conualuit, multique eius milites internecino genere mortis absumpti sunt. Itaque parta victoria Veremundo cessit, illeque paulo ante acie superiorum hostium spolia adeptus est. Cumque regnasset annis septenis, Alphonso filio successit quem ex priore susceperat vxore (nam duas habuit) exiuit hominem.

SECUNDI LIBRI FINIS.

MICHAELIS RITII
NEAPOLITANI DE REGIBVS
HISPANIÆ LIBER TERTIVS.

ALPHONSVS eo nomine quintus, inito statim regno, Therasiam sororem pertinacissime recusantem, compulit ad nuptias Abdalæ qui Toleti Saracenis imperabat, ab eo pactus auxilia contra Cordubæ Regem. Rumor est Therasiam virum monuisse, ne se contingeret olim Christo desponsatam: cumque nihil ea mouissent Abdalam, in grauissimum incidisse morbum, Therasiamque fratri remisisse, quæ Parthenonem Diui Pelagii ingressa vitam coelibem duxit. Liberi fuerunt Alphonso Veremundus, qui patri successit, & Sanctia, quæ prius nupta Garciæ Sanctii Comitis Castellæ filio, eo in finibus Legionis interempto, Ferdinandi matrimonium sequuta est, Sanctii cognomento Maioris, Regis Nauarræ filii, qui postea Castellæ Rex appellatus est, ac per vxorem regnum Legionis adeptus. Agebatur annus ex quo regnare cœpit Alphonso vigesimus septimus, quum in oppugnatione Visei, quod oppidum præsidio firmatum Mauri tenebant in Portugallia, Mauri telo vulneratus interit. Continuoque Veremundus huius appellationis tertius, in eius subiit locum, qui non ita multo post, orta inter eum Ferdinandumque sororis suæ virum simultate, in apertum Martem prorupit, collatisque signis apud Carrionem, Veremundus in acie cecidit, anno post initum regnum decimo. Ferdinandus vxoris suæ prætextu (nam Veremundi soror erat) victor regnum Legionis occupauit, eiusque curam Sanctio patri commisit, qui Castellam quoque per Eliuram coniugem consequutus obtinebat. Eliura namque Garciæ patri successerat Comiti Gondisalui cui Castella parebat. Et hucusque a Pelagio primo Regum Legionis & Asturum titulus durauit, exinde Castellæ Legionisque dicti sunt, etsi quidam sub Sanctio, nonnulli Ferdinandi eius filii principatu nouissimam tituli mutationem factam velint. Sanctius itaque cognomento Maior, Nauarræ Rex, alterius Sanctii filius, eius qui Temulentus appellabatur (vt quidam tra-

dunt) Legionis & Castellæ titulum primus vsurpauit, quamuis alii Ferdinandum malint, vt demonstrauius, ambigiturque quoto quisque eorum tempore potingerit. Et quoniam fors ita tulit, vt Nauarræ Reges Legionem Castellæque potingerentur, non ab re putauit eorum originem his inferere, quemadmodum reperi. Nostræ salutis annus noningentesimus sexagesimus primus agebatur, ex quo Christiani regnum Legionis obtinebant, Castellæque per Comites administrabatur, Arabesque partim Cordubæ, partim Toleti, rerum potiebantur, quum quidam cui nomen Enecus, vel (vt alii scribunt) Innicus, ex Comitatu Bigortæ, qui montibus Pyrenæis includitur, vt facilius Arabum sustineret incursiones qui Nauarræ fines infestabant, cum pluribus eiusdem sectæ Christianis in æquum campum descendit: quumque rem feliciter sæpe gessisset, a Nauarris in regium fastigium euectus est, eamque dignitatem moriens Garfiæ filio reliquit, & is deinceps Sanctio, Sanctius Abarca (sic enim cognominatus est) Garfiæ filio quem Temulentum diximus appellatum, post quem Sanctius ex eo natus imperauit, is qui dictus est Maior, vt proposuimus, quique ex iusto Eliuræ connubio Ferdinandum Garfiæque suscepit, ex pellice Raymiris. Ferdinandus Castellam sibi, velut ex hæreditate materna vindicauit, Legionemque per vxorem: Garfiæ paterno Nauarræ regno cessit: Raymiris Aragonia potitus, vt moriens pater testamento cauit, primusque Rex Aragonum voluit appellari. Sed ad Ferdinandum redeo. Qui duobus auctus regnis, ex honesta matre, & familias vxoreque liberos habuit, Sanctium, Alphonsum, Garfiæque, & Eliuram, ex pellice Ferdinandum, qui cooptatus est in collegium patrum quos ecclesiæ vocant Cardinales. A Mauris Colymbriam maioremque Portugalliam partem recepit. Cumque Garfiæ fratrem morbo implicitum salutatum profectus, incidisset in suspicionem non integrum sibi fore reuerti, silentio discessit: eaque erroris opinione, quum Garfiæ, vt parem gratiam referret, ad ægrotum venisset, aliquandiu custoditum tandem dimisit. Hinc orto bello, Garfiæ in acie cæsus regnum Nauarræ Sanctio superstiti filio reliquit. Ferdinandus autem viuens liberis suis regnum distribuit, Sanctioque natu maximo Castellam, Alphonso Legionem, Asturiamque, & Transimenam, Garfiæ vero Galleciam, & Portugalliam habendam dedit, annoque regni sui quadragesimo vita functus, in ædem Diui Isidori illatus est apud Legionem. Rodericus Viuar, is cui postea cognomentum Cido fuit, alumnus Ferdinandi fuisse dicitur, & in eius aula adoleuisse, qui sæpe victis acie Saracenis, Valentiam recepit, atque sui iuris fecit. Ab hoc originem traxisse Mendozam familiam plerique credunt. Sanctius eo nomine secundus, cui liberum Ferdinandi natu maximo Castellæ regnum diximus obtigisse, non contentus eo, Legionem sibi vendicauit, Alphonso fratre eiecto, compulsoque ad Arabum Regem supplicem Toletum confugere. Quumque Galleciam Portugalliamque spe voraret, armisque Garfiæ quoque petisset, in prælio captus ope virtuteque Roderici quem Cidum cognominatum iam diximus, ab hostium potestate exemptus, atque seruatus est. is enim collectis ex fuga militibus incompositos fiducia victoriæ Gallacos adortus vicit, in eoque prælio Garfiæ occidit. Ipse Sanctius dignum factis virtutis finem sortitus est, a Vellido quodam per insidias interemptus. Tum Sanctii frater Alphonso a Toletis reuocatus, ante dimissus non est, quam iureiurando firmavit amicum se Regis Toleti semper fore. Cumque iam regnum Legionis & Asturum recepisset, a morte fratris obtinuit & Castellam. Sex habuit vxores, ex quibus deterioris sexus liberos quinque genuit. Denique filium quoque patrum nomine Sanctium, quem Zaida peperit Sibilæ Regis filia, quæ simul ad verum Dei cultum Christianique religionem transiit, appellata Maria dicitur. is Sanctius in acie cecidit aduersus Saracenos inito prælio. Suscepit Alphonso ex pellice Therasiam, quæ nupsit Henrico Comiti Lothoringiæ, doctata Galleciæ parte quæ Portugallia nunc appellatur: vnde Portugallia Reges originem trahunt. Alphonso oppidum Toleti longa obsidione rededit in potestatem, defuncto iam Rege filioque quibuscumq; fœdus icerat, ac obstrinxerat si-

rat fidem suam. Quumque rerum potitus esset annis quadraginta tribus, natu-
 ra concessit, in cœnobio diui Facundi cum Zaida vxore quæ & Maria sepul-
 tus, nullo superstite filio præter Alphonsum, quem genuit ex pellice Ximena,
 quum socius expeditionis in Antiochiam Tripolimque communi Christiano-
 rum principum consilio susceptæ traiecisset in Syriam, ibique a partu puerum
 10 lustravit in vnda Iordanis, ex quo Iordanis est cognominatus. Alphonsum
 itaque Raymundi Berengariæ filius, Barcinonæ Comitis, & Viracæ superioris
 Alphonfi filia, post auum maternum regni gubernacula, vergentibus ad eum
 magna ex parte procerum studiis, accepit: etsi diu cum vitrico Alphonso A-
 ragonum Rege, cui Viraca mater iterum nupserat, armis contendit: appella-
 20 rumque voluit Imperator Hispaniarum. Duos habuit filios Sanctium & Ferdinan-
 dum, puellasque totidem, Elisabeth ac Beatricem. Sanctium Castellæ, Ferdi-
 nandum Legionis Regem supremis tabulis instituit, exemit ab Arabum mani-
 bus & Cordubam, sed eiusdem generis alteri quem sibi fidum putabat, in feu-
 dum concessit, annoque quinquagesimo primo post initum regnum, morbo
 consumptus est, ad Baiezam, sub arbore quadam montis cui nomen est Demu-
 30 ladar. Sanctius tertius cognomento Desyderatus, Alphonfi septimi liberum
 natu maximus, a patre Castellæ regnum tenuit. Is ex Blanca coniuge filia Garciæ
 Navarræ Regis Alphonsum genuit. Cumque vno tantum regnasset anno, diem
 40 clausit Alphonso superstite. Cuius ætatem Ferdinandus eo nomine secundus,
 Sanctii frater, despectam habens, eo deturbato Castellæ regnum occupat. Is Fer-
 dinandus antequam Sanctius ab humanis excederet, opera principum Legionis,
 ubi regnabat, in carcerem coniectus, quod in eos sæuaret, certis deinde condi-
 tionibus emissus iterum Legionem potitus erat. Interea dum Castellæ rebus incu-
 50 bar Alphonsum adhuc in cunis infans illustrium quorundam virorum pietate ser-
 uatur, ipseque Ferdinandus anno trigesimo primo sui principatus obiit diem.
 Paternum decus ad Alphonsum rediit Sanctii tertii filium, cognomento Bonum,
 qui ducta filia Regis Angliæ Elionora, Sanctium genuit, quem infantem: Fer-
 dinandumque quem adultum agentemque annum vigesimum quintum, amisit:
 60 Henricum qui patri superstes rerum potitus est. Blancam præterea suscepit, Lu-
 douici Francorum Regis matrem, eius qui post mortem consecratus est: & Be-
 rengariam quæ nupsit Alphonso Legionis Regi: Viracam quæ Regi Portugal-
 liæ iuncta est: & Elionoram quæ Regina fuit Aragonum. Gessit hic Alphonsum
 in Arabas bellum, sed primo parum prospere. Mox auctis opibus ingenti prælio
 70 vicit, in quo rumor est ad ducenta millia Arabum cecidisse, duce Milamonelino.
 Commissumque mox & ad Tolosam nauale prælium, pluraque loca quæ dum
 80 tenet Alphonsum sextus, Arabes occuparant, eorum eiecto præsidio recu-
 perauit: annoque quinquagesimo tertio ex quo regnare cœpit, exiuit hominem.
 Per hoc ipsum tempus floruit autor sectæ prædicatorum Dominicus, ob vitæ san-
 90 citatem relatus in diuos. Alphonsum huius appellationis nonus, Berengariæ
 vitæ, Alphonfi gener octaui, post obitum foceri, Castellæ regnum sibi vindi-
 cavit, Henrico vxoris suæ fratre deiecto. Cumque regnasset annis duodecigin-
 100 ta, vita sanctus est. Henricus eo nomine primus, Alphonfi filius octaui, mor-
 tuo iam viro sororis Alphonso, paternum regnum recepit. is biennio post, apud
 urbem Palantiam cocto latere vulnus accepit in capite, dum luderet cum soda-
 libus, ex eoque biduo post morte occubuit. Itaque Ferdinandus eo nomine
 110 tertius, Alphonfi noni filius, in eius locum subiit, vtroque regno Legionis & Ca-
 stellæ potitus, vxorem duxit Beatricem Brabantia ducis filiam, quæ liberos ei pe-
 perit sex, Alphonsum, Federicum, Emanuelem, Philippum, Sanctiumque, &
 120 Henricum. qua mox elata, Ioannam sibi iunxit ex Comite Pontis editam, quam
 matrem fecit ex Ludouico & Elionora. Multa fortiter & præclare gessit, omni-
 busque Hispaniæ fere finibus, Mauros exegit, præter Granatam, cuius tamen
 Regem stipendiarium sibi fecit. Per idem tempus Iacobus Aragonum Rex
 130 insulas Baleares ad verum Dei cultum perduxit. Regnauerat Ferdinandus an-
 nis triginta quinque, cum decedens summum sui desyderium reliquit omnibus.

Patri successit Alphonfus eo nomine decimus, qui Violantam Iacobi Regis Aragonum duxit, ex qua primo filiam suscepit nomine Beringuelam, mox & alios septem liberos, Ferdinandum quem viuis adhuc pater extulit, Sanctium qui post eum regnavit, Ioannem, Iacobum, Petrum, Berengariumque, & Elionoram. Patris profugus Alphonfi frater, Henricus in urbem venit, allectusque in ordinem senatorum Conradino studuit aduersus Carolum, eius nominis primum Siciliae Regem. Sed Alphonfus Hispanorum leges aliis insuper additis illustratisque sententibus, vt ex vsu videbatur, in volumen redegit quod gentiliter Hispani vocant Partitas. Condendum praeterea curauit & opus quod illi Generalem memorant historiam. Murtiamque recepit ab Arabibus, quam Granatae Rex auxiliis Mauritiorum qui traiecerant ex Africa fretus, violato foedere, cum multis praeterea locis, & in his Sericia Baeticae vrbe, occuparat. Alagarbi Comitatum Regi Portugalliae dedit, in dotem filiae quam ex pellice genitam ei collocarat, exindeque Portugalliae Reges Alagarbi dicti sunt. Immunes praeterea Portugalliae Reges fecit in gratiam Dionysii sui nepotis ex filia natu maximi, ne cogentur edicto Regum Legionis & Castellae ad conuentus adesse, qui singulis annis peraguntur, Hispanorum lingua curiae vocati, nec equitum trecentorum turmas auxiliares aduersus Arabas mittere, sicut ex conditionibus foederis astringebantur. Variantibus in creando Imperatore sententiis, ei Imperium vltro delatum est. Suadente etiam pontifice, vt capefferet, abnuit, suoque iuri renunciauit apud Belligradum prope Auinionem vitandae seditionis ecclesiasticae causa, vt videri voluit. Aduersus Ludouicum Francorum Regem quem consecratum demonstrauimus, de regni iure contendit, quod is ex Blanca Alphonfi octauae filia natu maxima editus, Alphonso posthaberi iniuriam putabat, ex Berenguella proxima Alphonfi octauae filia trahente originem. nam Berenguella Ferdinandum peperit, huius Alphonfi de quo nunc agimus, patrem. Demum data in vxorem Blanca Ludouici filia Ferdinando Alphonfi liberum natu maximo, cui cognomentum de Lacerda successit, disceptationi finis impositus. Cumque Ferrandus de Lacerda viuo patre diem clausisset, Alphonso Ferrandoque de Lacerda superstitibus, neuter in regnum successit, Sanctio posthabiti secundo genito, qui mortuo patre rerum potitus est. Idem Alphonfus profitebatur Astronomiam syderalemque scientiam, in qua tanta cum laude versatus est, vt quae extant tabulae, ab eo dictae sint Alphoninae. Facta tenet, Alphonsum a Sanctio filio, cum deposito Imperio rediret ad regnum, non esse receptum, portasque vndique in eum clausas, excepta Murtia, qua perstitit in eius fide. vnde priuilegio consequuta est, vt septem coronas in lignibus suis imponeret, moriensque Alphonfus anno principatus sui trigesimo secundo Murtiae condi voluit. Sanctius eo nomine quartus, adhuc viuo patre Regem se gessit (vt quidam volunt) & mortuo successit. Ex Mariae Infantis Alphonfi filiae cognomento de Molina, fratrisque Ferrandi tertii, quatuor habuit liberos, Ferdinandum, Petrum, Philippumque, & Henricum. Cumque Ferrandi de Lacerda natu maximi filius Alphonfus e carcere quo seruabatur apud Aragonum Regem Iacobum, quibusdam principibus operam sibi nauantibus, esset emissus, arma corripuit in Sanctium patruum principatus incubatorem, Castellamque regio nomine sollicitabat ad defectionem, sed a Iacobo desertus, infecta re discessit. In Sanctium praeterea bellum sumpsit Ioannes eius frater, fretus auxiliis Maurorum Regis Bellamatini, sed eius quoque consilia fortuna destituit. Sanctius itaque cum regnasset annis vndecim, fato functus est. Regnum Ferdinandus excepit, eo nomine quartus, Sanctii filius, quod annum agens aetatis nonum per matrem gerebat. vnde huius pueritia, illius sexu contempto, plures in eum arma sumpserunt, vna ex parte Aragoniae Nauarraeque & Portugalliae Reges, ex altera Alphonfus de Lacerda, Ioannesque patruus, quorum alter se Castellae Regem, alter Legionis assererat, iunctis opibus in eum mouerunt. Pietas tamen & prudentia matris incolume regnum filio seruauit, exceptis aliquot oppidis ex prouincia Murtiae, quibus Aragonum Regi Iacobo cessit, arbitrato Dionysii Regis Portugalliae, qui disceptator inter eos, litem secundum Iacobum dedit. Cumque regnasset

gnasset annos quindecim, duosq; non obscuro loco natos, perduellionis reos ex al-
 tissima turri præcipites dari iussisset, iiq; constanter ab se crimen amolirentur, nec
 aliquid profecissent, eo confugerunt, vt dicerent se diuinum tribunal appellare,
 proindeq; meminerit ad dies triginta iudicio sistere. mos enim Gallis & Hispanis
 est, vt qui sibi iniuriam fieri queritur, aduersarium moneat, vt ad certam diem co-
 ram superiore compareat. Itaq; Ferdinandus adueniente trigesimo die, cum dor-
 mire crederetur, in fata corruit. Alphonfus eius nominis vndecimus, Ferdinandi
 quarti filius, in patris locū successit, ductaq; Maria Portugalliæ Regis filia, Petrum
 genuit. Ex Leonora vero de Guzman pellice, Henricum Comitem Trastamaræ
 constituit, Federicum D. Iacobi Magistrum fecit: ex eadem præterea Sanctium,
 Teliū, Petrumq; & Didacum, quorum duos vltimos Petrus eorum frater inter-
 imendos curauit. Alphonfus vbi satis in suos crudeliter & iniurie debacchatus est,
 in Arabas impetum conuertit, ab iisq; sæpius prælio victis plura recepit oppida, re-
 rumq; potitus annis circiter quadraginta, pestis cōtagione correptus, obiit in ob-
 sidione castri de Gibraltar, eo die Veneris quo dominicæ passionis memoriam re-
 colimus. Petrus eo nomine primus, Alphonfi filius, habenas imperii suscepit.
 Huic vxor initio fuit Blanca Borbonii ducis filia, quam paulo post instigante Pal-
 lida sua pellice dimisit, per causam quod aureo gemmatoq; donatus ab ea cingu-
 lo, comperit inesse vim magicam Hebræi cuiusdam arte insertam, adeo vt aliquā-
 do serpente succinctus sibi videretur. Fama tenet eum sæuisse in necessarios, atq;
 per interpositum fœdus in socios, ipsumq; Federicum D. Iacobi Magistrum ab eo
 obruncatum. Cumq; Machometus & Rubeus inter se de regno Granatæ cōten-
 derent, aduersq; factionis opibus impar Rubeus ad Petrum confugisset, humano
 diuinoq; iure violato, hospes supplexq; & olim socius ab eo iugulatus est, inhiatu
 thesaurorū quos aduexisse secū putabatur. Eius exinde fratres, Telius, Sanctiusq;
 & Henricus, ad Aragonum Regem se recipiunt, impetratoq; auxilio Castellæ fi-
 nes adoriuntur, confluentibusq; ad Henricum Gallis qui vulgo societates appel-
 lantur, Regis nomen obtinuit. Vnde Petrus in Vasconiam proficisci compulsus,
 Anglos qui Vasconiam tenebant, ostentata præmiorum prædæq; spe pellexit, vt
 suppetias sibi ferrent, Principemq; de Gales Angliæ natu maximum secum mitte-
 rent: initoq; prælio aduersus Henricum, victoria potitus, eum regni finibus exegit.
 Henricus in Galliam venit, instauratoq; bello Francorum Regis auxilio, Petrum
 superauit apud oppidum de Monuel, intraq; arcem compulsus obsedit, rebusq;
 suis diffidentem coegit ab eo colloqui facultatem petere. Qua non impetrata no-
 uis penetravit in tabernaculum Beltrandi de Clarequin Franciæ Conestabilis &
 auxiliū Gallici præfecti. quo seu forte, seu de industria cum venisset Henricus, du-
 vigesimo sui principatus anno. Henricus eo nomine secundus, frater Petri no-
 tus, interempto Petro, regno potitus est, etsi non omnes eius imperata fecerunt.
 Vxore ducta Ioanna Ioannis Emanuel Infantis filia, Ioannem genuit eum qui post
 patrem regnavit, & Elionoram quæ nupsit Regi Nauarræ. Cumq; regnasset annis
 octo parato paricidio, nihil præter naturam præterq; fatum passus e vita migravit.
 Ioanneseo nomine primus Hérico patri successit, Elionoraq; Petri Regis Arago-
 num filiam matrimonio sibi iuncta, suscepit Henricum quem superstitem Regemq;
 Legionis & Castellæ reliquit, & Ferdinandum qui post Aragonum Rex euasit. Ad-
 missaq; Elionora, Beatricem Ferdinandi Portugalliæ Regis vnicam filiam super-
 duxit, ex qua numerosam prole sustulit: defunctoq; Ferdinando socero persequēs
 vxorisius quorundam principum studiis, cum magna manu Portugalliæ fines in-
 greditur. cui Ioannes Ferdinandi filius ex pellice quorundam suffragiis euectus in
 regium fastigium, quanquā professus religionē quæ militaris appellatur, egressus
 obuiam repulit, infectaq; re exercitum reducere coegit. Aduersus hunc Ioannē
 Rex Angliæ bellum gessit, quod regnum Legionis & Castellæ spectaret ad Alen-
 castriæ Clocestriæq; ducem suorum liberū natu maximum, quem sibi Constan-
 tia pepererat filia Petri Legionis & Castellæ Regis, eius quem Ioannis pater Hen-
 ricus interemerat. Verum Ioannes exclusa Cōstantia causam suam sic agebat, In-

fantem Ioannem Emanuel eius auum maternum ex filia Ferdinandi de Lacerda
 natum, Alphonsi decimi nepte ex filio natu maximo. Sed Angli cum traicissent
 in Hispanias, post aliquot prelia pacem Ioanni dederunt his conditionibus, vt Ca-
 tharina Ducis filia nuberet Henrico tertio predicti Ioannis filio, viuenteq; patre
 Henricus & Catharina principes Asturum declararentur. Itaq; regno constituto,
 Ioannes equi lapsu oppressus interiit vndecimo sui principatus anno. Patri suc-
 cessit Henricus quem tertium supra nominauimus, agens ætatis annum duodeci-
 mum, qui mox adultus, ex Catharina quam nupsisse ei dictum est. Cumq; de-
 lias, quarum altera Maria, altera Catharina materno nomine dicta est. Cumq; de
 cætero spem sobolis abiecissent ob aduersam Regis valetudinem Reginaq; cor-
 pulentiam, Ioannem susceperunt. Ferdinandum præterea fratrem liberaliter ha-
 buit, & multis maximisq; donis in Hispania regnantem prosequutus est. Hic est il-
 le Ferdinandus numerosæ prolis pater ex vxore Comitissa de Albuquerque suc-
 ptæ. Nam prius quam regno potiretur, ex ea genuit Alphonsum natu maximum,
 qui Rex Aragonum fuit & Sicilia: Ioannem qui defuncto Alphonso fratre Ara-
 gonum regno potitus est, Ferdinadi quinti patrem, qui nobis ista prodētibus apud
 Castellam rerum potitur: Henricum præterea collegii D. Iacobi Magistrum: San-
 ctiumq; Magistrum quoq; de Alcantara: atq; Petrum qui iectu molaris excussi cor-
 mēto occubuit, Alphonso fratre Neapolim obsidente. Deterioris autem sexus ha-
 buit Mariam, quæ matura mox ætate nupsit Henrico quarto Castellæ Regi, Ioan-
 namq; Portugallia Reginam. Magnificus in ædificando fuit Henricus, ædificiaq;
 tum sacra tum prophana ad vsus hominū multa condidit. Mittendis vltro citroq;
 legationibus ad alienigenas & diuersi quoq; dogmatis principes apprime studioit.
 Mariam quoq; filiam suo nepoti iunxit, Alphonso Ferdinandi filio. Toleti morbo
 solutus obiit, cum regnasset annis sexdecim, ætatis anno duodetrigesimo. Ioan-
 nes ergo secundus Henrico patri mortuo successit infans adhuc in cunis, eiusque
 rem Catharina mater & Ferdinandus patruus administrarunt, donec ad puberta-
 tem peruenit, annoq; ætatis quartodecimo regni gubernacula subiit, Mariamque
 Ferdinandi patru filiam duxit vxorem, ex qua genuit Henricum eius nominis
 quartum, quæ cum mature decessisset, altera cōiuge superducta, suscepit Alphon-
 sum & Elisabeth. Eodem tempore Martinus Aragonum Rex vltimus, absq; prole
 diem clausit, orta q; de regni iure contentione inter Ioannem, Ferdinandumq; pa-
 truum Andegauia Ducem Vrgelliq; Comitem, quod vterq; se propiorem Marti-
 no materno stemmate prædicaret, armis regnum Ferdinandus asseruit & præsidis
 regni Castellæ. Multū poterat apud Ioannem autoritate & gratia Alvarus de Lu-
 na ad inuidiam vsq;, adeo vt eius patruales Ioannes & Henricus fratres Alphon-
 Regis Aragonum conspirantes vna cum pluribus in eum bellum mouerint, quod
 Alvaro dimisso Ioannes extinxit. Sed Alvarum nō multo post, comprobante Re-
 gina suisque patruelibus, ad se reuocatum recepit, iterumq; facta in eum conspira-
 tione, habitoq; vtrinq; delectu, leui prælio primum congressi sunt, deinde gliscen-
 tibus animis acriter est pugnatum, donec Ioannes & Henricus accepta clade fu-
 gæ se commiserunt, Henricusque paulo post ex vulnere in acie accepto decessit.
 Itaq; D. Iacobi Magistratus Henrici morte vacuus, Alvaro collatus est: sed ea for-
 tuna propria diuturna q; illi non fuit. nam paulo post a Ioanne coniectus in carce-
 rem, capitali supplicio affectus est in valle quam vocant Toleti. Ioannes anno re-
 gni sui quinquagesimo diem clausit extremum, superstitite Henrico filio quem vi-
 uens in regni cōsortium assumpserat. Henricus eo nomine quartus, inito prin-
 cipatu, Blancam Regis Aragonum filiam matrimonio sibi iunxit, ea q; dimissa su-
 perduxit Heduardi Portugallia Regis filiam nomine Ioannam, quæ dubium pe-
 pererit ne an sibi supposuerit puellam Elisabeth, quam vulgo pro Regis filia cole-
 bant omnes. Henricus contra Mauros exercitu ducto maximis eos cladibus affe-
 cit, adiutus auxiliis regni sui principum Ioannis de Guzman Ducis Metinæ, Ioan-
 nis Pacheco, Marchionis de Villena, Petri Giron Magistri Calatraux, Federici
 eius regni Almarici, Ecieci Lupi Marchionis de Mendoza, Aluari de Stumiga
 Placentini, Ioannis Pimantel Benautil, Aluari de Toledo de Alua, Ioannis Mau-
 riques

riques de Castaneda, Roderici Mauriques de Paredes, Gabrielis Mauriques de
 Orfano Comitum, itemque Comitum de Aro. Recepit oppida de Gilbetrar, Ca-
 strum de Estipona prope Malicam, & oppidum de Alchidona, quæ Maurorum
 præfidiis tenebantur. Elizabeth eius filiam sobrino suo collocavit Regis Portugal-
 liæ filio qui patri successurus erat, sed Henrici soror Elizabeth suafu quorundam
 principum clam fratre curabat a Ferdinando Ioannis Aragonum Regis filio duci
 in vxorem. Nam rumor erat, Elizabeth quæ Henrici filia putabatur, a matre fuis-
 se suppositam, cum satis constaret Henricum genitalibus esse debilem, neque per
 naturam patrem fieri posse. Qua spe Elizabeth elata, regni ius ad se peruenturum
 animo præsumebat. Itaque Henrico non ita multo post ab humanis exempto, o-
 mnibus opibus vtrinque ad arma itum est, quum Portugalliæ Rex Elizabeth Hen-
 ricæ filia, Ferdinandus alterius Elizabeth Henrici sororis ius tueretur. Victoria pe-
 nes Ferdinandum fuit, regnoque Castellæ cum coniuge potitus est. Ferdinan-
 dus ergo quintus, ac Elizabeth tori regnique consors, paribus auspiciis administra-
 bant omnia, bellumque susceperunt, & ad pietatem simul & ad gloriam maxi-
 mum. nam Baticæ partem quam vocant Granatam, Maurique præfidiis annos
 circiter octingentos occupatam tenebant, adorti sexto demum anno receperunt,
 sæpissime suis acie Mauris, qui maximis opibus obnixi resistebant, pulsique Mau-
 ris Machumetique superstitione, templa Deo optimo maximo condiderunt, veri-
 cultus & Christianæ religionis inducto ritu: vnde Ferdinandus Catholici cogno-
 mentum sortitus. Elizabeth ex Ferdinando peperit vnicum filium, cui Margari-
 tam de Austria collocavit, eam cui Carolus octavus Francorum Rex nuncium re-
 misit, sed nulla suscepta prole superstitionibus parentibus diem clausit. Habuit etiam
 puellas quatuor, quarum prima Regi Portugalliæ nupta, amisso viro cum rediisset
 ad patrem, iterum Portugalliæ Regi collocata est, ei qui mortuo sine liberis puel-
 læ socero, in eius locum successit, ostentata spe si puellæ parentes absque virili so-
 bole decessissent, aditum sibi liberis suis in regnum Castellæ fore: secundam Phi-
 lippus Archidux Austriæ Comesque Flandrensiū duxit: tertia Regis Angliæ na-
 tu maximo filio pacta est: quæ remanet quarta, adhuc innupta est. Hispaniam præ-
 terea purgauerunt omni superstitione, exactis inde Iudæis omnibus, & iis qui lu-
 dæorum ritibus imbuti nominatenus Christiani, vulgo Marrani dicuntur, quorum
 magna vis erat. Vix annus agebatur a morte filii, & ecce filiam cui regnum desti-
 nauerant, mœstissimi parentes amissam lugent. Nec in alia quam Regis Angliæ fi-
 lio desponsatam demonstrauimus, admodum felices extiterunt. nam deducta ad
 virum paulo post vidua, secundo Regis Angliæ filio pacta est. Itaque eam quæ
 Philippo duci Austriæ collocata est, cum viro successionem designant. Inito præ-
 terea scedere cum Ludouico duodecimo Francorū Rege, Alexandro sexto Pon-
 tifice maximo subscribente, paciscitur, vt paribus auspiciis opibusque regnum
 Neapolis, eiectō Federico Castellæ, necessario reciperent. Aragonei Ferdinandi
 filius erat Federicus ab Alphonso maximo natu proximus, qui post Alphonso fili-
 um Ferdinandum secundum, rerum potitus nondum constitutis regni viribus,
 vir alioqui nihil minus quam ad arma natus, Gallorum virtute facile pulsus est.
 Itaque potentissimi duo Reges aliquandiu regno Neapolis æquo iure potiti sunt,
 donec eorum culpa qui limites inter agros qui cuique cederent, in confinio po-
 fuerunt, ingens exarsit bellum, primoque prælio a Gallis Hispani intra Baroli mœ-
 nia compulsi sunt, seque arcium præsidio tuebantur. Exinde Gallorum negligen-
 tia qui veluti pacato iam regno per ocium potiebantur, instauratis opibus iterum
 belli fortunam tentant apud Cidoniam, victisque Gallis Neapolim recipiunt,
 aliaque mox oppida, quæ Neapolis exemplum sequuta, deditioem
 fecerunt præter Caietam, quam Gallorum præsi-
 dio firmatam Hispani obsederunt.

LIBRI TERTII

FINIS.

FRANCISCVS
TARAPHA CANONICVS
BARCINONENSIS DE ORIGINE

AC REBVS GESTIS RE-
gum Hispaniæ.

SERENISSIMO AC POTENTISSIMO HI-
SPANIARVM PRINCIPI PHILIPPO, EIVS NOMI-
nis secundo, Franciscus Tarapha, Canonicus
Barcinonensis, fœlicitatem.

QUANTVM literarum studiis non ita excellere
videmur, ut nobis inde nomen comparare possimus:
res tamen Hispanas a verustatis situ utcumq; vin-
dicare semper studuimus: id quod & ceteri nostra
nationis homines pro virili parte prestare debent,
præsertim ii qui & excellenti ingenio, & variare-
rum eruditione, & dicendi copia pollent. Nobis se-
tis erit, Serenissime Princeps, omnem Hispani-
arum Regum, maiorum tuorum, antiquitatem, ori-
gines, successus, res gestas, obitus, aliaque scitu & cognitu non indigna, Maiesta-
ti tuæ sub hoc compendio legenda proponere. Sunt enim hic inserta pleraque il-
lustrium hominum, locorum, populorum, & prouinciarum Hispaniæ nomina ve-
tera & recentia, ut varietas ipsa, si nihil aliud prodesset, saltem fastidio legen-
tium mederetur. Hæc nostra scripta ex multis præclarissimis rerum scriptori-
bus non sine maximo labore collecta esse, ingenue fatemur. opiniones siquidem
vniuersas malumus eligere, quam innouare. Quid enim proprium nostrum esse
poterit, quum antiquitatis diligentia nihil omiserit? Hæc si Maiestati tuæ pro-
babuntur, dabimus operam, ut reliqua quæ in manibus habemus, lucem acci-
pian. Sunt hæc quidem admodum exigua quæ tanto Principi dicari debeant,
sed maiora in præsens non possumus. Proinde donantis animum, non
munus ipsum Maiestas tua expendat: quod si præstiterit,
facile intelliget, nihil a quoquam maius
dari potuisse. Vale.

FRAN-

FRANCISCVS TARAPHA

677

CANONICVS BARCINONENSIS

DE ORIGINE AC REBVS GESTIS

Regum Hispaniæ.

An. ante
Christum

2174

Tubal.

TUBAL, siue Iubal, quintogenitus Iapheti filii Noe, dictus Attalus, & ab eo quod in Mauritania obierit, Atlas Mauritanus, primus Hispaniæ regnum obtinuit, vt ex Latinis asserunt Eusebius ac Hieronymus, ex Hebræis Iosephus, & ex Chaldæis Berofus, qui refert anno a diluuiio magno 143. a creatione mundi, secundum Moyli & Berofii sententiam 1799. & ante aduentum Saluatoris Iesu Christi (vt ex Eusebio colligitur) 2174. eum condidisse Hispaniam. Huic studium præcipuum fuit, greges & armenta atq; iumenta in-raco clara adhuc Hispaniæ vrbs, quæ Hispaniæ Tarraconensi nomen dedit. Vrbs est in Bærica Tubal nomini eius dicata, quam mutatis elementis posteri dixerunt Dubal, vt ex Pomponio Mela patet: hodie *Setubal* vocant. Construxit & in Vasconia quæ modo Nauarra est, vrbes duas, Tuballam & Tubellam, impræsentiarum Tafalla ac Tudela dictas. Anno autem Tubalis 115. Noa cognomento Ianus, siue Ogyges, e Phœnicia & Africa in Hispanias traiecit, & colonias duas in Gallia, a suo siue vxorum Cham & Iapheti nomine dictas Noelas & Noeglas construxit, vt ex Beroso patet: quanquam Plinius tertio naturalis Historiæ, cap. 21. Noegas & Noelas scribat: quæ postea (vt idem tradit) dicta fuit Celtica ciuitas. Tubal primus Hispaniæ Rex Hispanos legibus formauit: vnde Hispanis literæ, poësis, & philosophia moralis, tempore Nini Assyriorum Regis fuere, quod pendet a Beroso, Strabone, & Hispanica memoria. Cum isto Tubale venisse Sagam filium Chus fide-
lii Cham in Hispaniam, argumento est vetustissimum Saguntum, vulgo *Moruedre*, oppidum in regno Valentie, amicitia populi Romani illustre: & Saga oppidum in Ceritanæ montibus, prouinciæ Tarraconensis aut citerioris Hispaniæ. Regnavit Tubal (vt refert Berofus) vsque ad 48. annum Nini Regis, id est annis 155.

Iberus.

2019

IBERVS patri Tubali, siue Iubali, successit in Hispaniarum regno (vt refert Berofus) anno 49. Nini Assyriorum Regis, id est, ante aduentum Iesu Christi 2019. Ab isto Rege Iberus amnis dictus est, vulgo *Ebro*, & tota Hispania Iberia: inde Iberi populi. Est Iberus flumen celebre, & (vt Solinus, Strabo, & Plinius scribunt) nauigabili commercio diues, nauium per 260. millia passuum capax: fluit ab origine sua ad mare 450. millia passuum. Oritur apud Cantabros in montibus vulgo *de Santillana* agri Iuliobricensis, iuxta oppidulum quod incolæ Fontibile nominant, tenuissimus: inde magnis amnibus auctior, primo Calaguritano exceptus agro, Tubellam (quæ vulgo *Tudela*) Nauarræ petit oppidum, & Celsam vrberem ponte olim celebrem, inde Saldubam (quæ nunc est Cæsaraugusta) alluit. Illinc digressus in austrum, labitur per Laletaniæ populos, qui Gothalani dicuntur: auctus Cinga Sicorique amnibus, Dertusam opulentam vrberem præterlabitur. Postremo in mediterraneum siue Ibericum pelagus, versus Alphacium sub Ferraria promontorio tam violenter ingreditur, vt quinquaginta passus in mare profusus, dulcis hauriatur. Construxit Iberus ciuitatem Iberiam, in prouincia quæ nunc Gothania est, non procul a ciuitate Dertusa. A Celtis qui nunc Franci sunt (teste Varro) pars proxima Galliæ Celtiberia nuncupatur, qui Celtiberis populis nomen dederunt. Vnde Lucanus:

Gallorum Celta miscentes nomen Iberis.

Venerunt Celta sociati nomen Iberis.

L1 iij

An. ante
Christum.

Nam Diodorus Siculus ait, Celtiberos quondam Celtaſq; pro agris bello certantes, pace demum constituta, communicataque inuicem patria, mutua connubia permisisse, a qua rerum communione nomen sortiti sunt. Hi Celtæ nomen imposuere Celtice ciuitati, olim Noelas (vt diximus) a qua Celticus fluiuius dictus est, vt refert Plinius. Iberes qui Asiam minorem incolunt, inter Colchos & Albanos Caspios, ex Hispania profectos esse, Dionysius Alexandrinus & Priscianus Grammaticus asserunt. Hiberniam item insulam non procul ab Anglia, ab Ibero duce Hispano nominatam ferunt, qui primus magna hominum congregata multitudine, eam occupauit: siue (vt alii sentiunt) ab Ibero flumine supradicto Hispaniæ celeberrimo. Regnauit Ibero annis 37. Eusebio ac Beroso testibus, vsque ad annum 33. Semiramidis Assyriorum Reginæ.

1982

Iubalda.

IUBALDA filius fuit Iberi, & Hispaniarum regnum accepit (teste Beroso) anno 34. Semiramidis Assyriorum Reginæ, id est, ante aduentum salutis humanæ (vt ex Eusebio colligitur) 1982. Ab isto Rege mons Iubalda, siue Idubeda, circa Bæticam nomen accepit. Hic Theologiam & sacra auxit, & in deliciis posuit apud Hispanos, vt interpretatio nominis ostendit: nam Iobel, magus Dei (teste Hieronymo ac Talmudistis) Eda vero, deliciæ atque voluptas interpretatur. Anno vero 19. ro Ianus, in Italia, apud montem Ianiculum qui in vrbe Roma cernitur. Regnauit Iubalda annis 64. vt supputant Berosus & Eusebius.

1918

Brygus.

BRYGVS filius Mesæ, filii Aramæi, filii Semi, filii Noe, Hispanis imperat (teste Beroso) anno 20. Arrii Assyriorum Regis, id est, ante aduentum veri Messias 1918. vt ait Eusebius. Hic insigne sibi in vexillo castellum statuit, & plura in tota Hispania castella fundauit. Bryga enim prisca Hispanorum lingua, oppidum dicitur, Thracibus Bria, Germanis *Burg*. Ideo plura Hispaniæ loca in hanc dictionem terminant, vt in Bætica siue Andalusia, Arcobriga vulgo *Arcos*, Arabriga, Augustobriga, Brigecini populi & Brigæcium siue Brigentiū ciuitas, vulgo *Ouido*, Celtobriga, Croliobriga, Deobriga, Deobrigula, Iuliobriga vulgo *Logronno*, Lancobriga vulgo *Coymbra*, Mirobriga, vrbs Imperatoria cognominata, vnde Mirobrigenſes populi qui Celtici cognominantur, Midobriga vulgo *Montmayor*, Merebriga, Nertobriga, Nemetobriga vulgo *Valdenebro*, Obrica, vbi amœnus portus, Segobriga vulgo *Sogorbe*, Tuntabriga, Talabriga siue Alabriga, quæ Libora, olim Elbora, vulgo *Talauera*, Turobriga, Vertobriga. Ab hoc Brygo originem duxere Brygi Hispaniæ populi, quos teste Plinio lib. 5. cap. 32. argumento est adeo in imensum coaluisse, vt opus eis fuerit nouis sedibus quærendis ab Europa in Asiam traicere, vbi Brygios populos condidere, quos mutata B in Ph, Phrygios posterodixerunt. In Sabbatia quoque Tusciæ regione colonias reliquere, in qua conditum est oppidum Brygianum, quod corrupte proferimus Braccianum. Regnauit Brygus Rex in Hispania, vsque ad primum annum Balanei Xerxis Assyriorum Regis, id est, annis 52. vt Eusebius tradit, & Berosus testificatur. His temporibus crediderim venisse in Hispaniam Ausonem filium Aramei, cum Brygo nepote suo, & ab ipso Ausone originem habere Ausoniam ciuitatem, & Ausonenses populos (qui nunc Vicenses, & Vicensis ciuitates) argumentum est vetustissimus ager illius populi & ciuitas in citeriore Hispania prouinciæ Tarraconensis.

1866

Tagus.

TAGVS cognomento Orma, teste Beroso, aut Togorma, vt Moyses sentit Gen. 10. anno primo Balanei Xerxis Assyriorum Regis in Hispania regnare cepit, id est, ante aduentum humanæ salutis (vt ex Eusebio constat) 1866. ex quo patria dicta fuit Taga. Fuit hic filius Gomeri primogeniti Iapheti, filii Noe. Studiu huius fuit,

fuit, ex indigenis & incolis Hispaniæ auellere colonias, & deducere ad alias Hispaniæ partes tunc inhabitatas. Tagus siquidem interpretatur auulsio: Orma, colonia & Aphricam colonias misit, nomine Taga & Tagorma, vt colligere licet ex Ptolemæo & cæteris cosmographis. Consanguinei enim erant Hispani Caspiis, Phœnicibus, & Pœnis, vt Varro prodit, & Plinius in 3. naturalis historiæ ostendit. A Tago Rege Tagus fluuius celeberrimus, vulgo nuncupatus Taio, nomen accipit. Arenas habet, ob quas (teste Solino) cæteris amnibus præfertur Hispaniæ, auriferas. Piscium item ostreorumq; feracissimum, gemmasq; generantem, scribit Pomponius. Oritur in altissimis Aragoniæ iugis, apud urbem Albarracinum, vel (vt alii volunt) Securium oppidum, quod & Frias appellant. Hic amnis multis in locis nauigio traicitur, per Carpentanos lapsus, Toletum præpotentem validamq; urbem petit, totamque circuit, & oppidum Elboram, quod nunc Talabricam, vulgus Talaueram vocat, alluens, Alcantaramq; præterfluens, apud Vlixbonam in occiduam cadit Oceanum. Ab scriptoribus & poetis hic amnis maxime celebratur: vnde Papinius.

Hinc Hermum, fuluog, Tagum decurrere limo.

Iuuenalis:

Omnia arena Tagi, quodq; in mare voluitur aurum.

Et in alio loco,

--- Tanti tibi non sit, opaci

Omnia arena Tagi. ---

Ouidius:

Cedat & auriferi ripa beata Tagi.

Silius:

Hic certant Paetole tibi, Duriusq; Tagusq;

Quiq; super Granios lucentes voluit arenas.

Regnauit Tagus Rex in Hispania, vt Berofus scribit, annis triginta.

Batus.

1836

BATVS, referente Beroso, post Tagum Hispanis imperat, anno primo Armæ tritis Assyriorum Regis, id est, ante salutis humanæ aduentum (vt Eusebius commentatur) 1836. a quo Bætica prouincia quam nonnulli felicem ac beatam interpretantur, nomen accepit: nam in ea magnus Homerus Elyfios campos collocauit. Ab hoc Bætis fluuius, vulgo *Guadal queuir*, a quo (vt Strabo & Plinius asserunt) prouincia nomen accepit, quæ postea a Wandalis, Wandalusia, & modo Andaluza nuncupatur. Oritur Bætis in Tarraconensi prouincia, non (vt alii dixerunt) Mentefa oppido, sed Tygenfi, dextra læuaq; oliuiferis colitur oppidis, per mediam fere Bæticam, sicut nascitur, vno decurrens alueo, inter Anam qui Guadiana dicitur, & Tagum, magnitudinis est eiusdem. hinc in Austrum declinans, Cordubam & Hispalim Bæticiæ vrbes insignes præterlabitur, & in Atlanticum mare magno plerumq; cum impetu excurrit. Hunc amnem Staius hoc modo commendauit:

Graio nobilior Melethe Bætis,

Bætis Mantua prouocare noli,

Martialis:

Bætis oliuifera crinem redimite corona,

Aurea qui nitidis veller a tingit aquis,

Quem Bromius, quem Pallas amat.

Silius:

Palladio Bates umbratus cornua ramo.

Seneca:

Nomenq; terris qui dedit Bætis suis.

Condidit & ipse Bætus Rex Bætulonam ciuitatem ciuium Romanorum, vt ait Plinius, postea populatam: nunc vero oppidum in agro Barcinonensi citerioris Hispaniæ, vulgo *Badelonam*, a quo Bæthulus flumen. Polemæus scribit Bætholon, Pomponius Mela Bætulo, vulgo *Befon* dicitur. exiguus est amnis iste & va-

An. ante
Christum.

dofus: præbet tamen suburbanis agris celebris & pulcherrimæ vrbis Barcinonæ
vtilis irrigationes. Oritur in pede montis Senii siue Vinii, vt quidam appellant, &
per Vallenses populo transit: ab orientali latere Barcinonem habet, & Baleari-
cum ingreditur pelagus. Regnavitq; Bætus Rex, vt Berosus asserit, annis 31.

1805

Deabus.

DEABVS Apher, cui cognomentum Aramea lingua fuit Gera, id est aduena,
Græca Chryseus, Latina Aureus: quod (vt scribit Berosus & Diodorus Sicu-
lus) a magnis diuitiis nomen assumpsit, & hoc cognomentum promeruit a fodi-
nis auri & diuitiis quas primus ibi cepit, opprimens colonias. Fuit hic filius prisci
Hiarbæ Numidæ siue Dionysii Libyci, filii Ammonis, filii Tritonis, filii Gogi, fi-
lii Saba, filii Cur, filii Cami, filii Noe. Hic Deabus anno 32. Armatrix Assyrio-
rum Regis, ex Mauritania in Hispaniam traiecit, & illam occupauit, teste Bero-
so, id est, anno ante aduentum Iesu Christi 1805. vt in Eusebio colligitur. Ab hoc
Deabo Geryone, siue a filiis Geryonibus ob memoriam patris, antiquissima vrbis
Gerunda in citeriore Hispania dicta est. Regnavit Deabus, vt Berosus refert, an-
nis 35. Per hoc tempus Osiris iustus Iupiter, qui Dionysius a Græcis & Latinis
vocatur, ab Ægyptiis Osiris monarcha (Moyses Misraim vocat) filius Cami (siue
Saturni ex Rhea sorore) filii Noe, orbe peragrato, victisque Titanibus Curetibus
gigantibus, in Tartessiorum saltibus Hispaniæ, & Geryonibus principatu permif-
so, ab Hispania in Peloponnesum adnauigauit, teste Beroso. Qui Curetes, filii
Curis, filii Cam, filii Noe, existimantur Tartessios cognomine Curetes Hispaniæ
condidisse: de quibus Iustinus insinuat libro vltimo. His temporibus fama est,
referente Nicolao Leonico, Iberos Noraco duce magnanimo, ad insulam Sardi-
niam peruenisse, a quo Nora ciuitas condita est, quam primam Sardinia vrbem
fuisse ferunt. Noracum autem hunc Mercurio ex Erythrea Geryonis filia procre-
atum autumant.

1770

Geryones.

GERYONES Lomnimii, Deabi Geryonis filii (vt refert Berosus) occiso patre, in
Hispaniis regnare cœperunt, anno 29. Belochi Assyriorum Regis, id est, ante
aduentum Saluatoris (vt in Eusebio colligitur) 1770. & annis 43. regnauerunt. De
istis Geryonibus sic ait Diodorus in quinto libro: Vulgata erat per orbem fama,
Chryseum qui vniuersæ Iberiæ imperauerat, tres habere propugnatores filios,
cum robore corporis, tum armis egregios: exercitum præterea cui libet fortissi-
morum militum esse, quos Hercules Libycus ad singulare certamen prouocans
sustulit. Erat Hercules iste filius Osiridis Ægyptii. Condiditq; Lomnimius Rex
Geryon, in Lusitania prouincia, vrbem Lumnimiam (vt in Plinio & Ptolemæo
notatur) vnde Laminitani populi nominabantur: nostris temporibus Ania oppi-
dum, Græci vero denominarunt Limiam: inde Limia flumen quod Lethen appi-
pellant, ab aliis Belion & Eunemius vocatur. Labitur (vt Strabo scribit) ex Celti-
beris & Vaccæis prope Galleciam. Poetis admodum est famigeratus, vnde apud
inferos Lethes, id est, Letheum fluuium fingunt, vt Silius de flumine isto canit:

*Quis super Granios lucentes voluat arenas,
Inferna populis referens obliuia Lethes.*

1727

Hispalus.

HISPALVS filius fuit Herculis Libyci, qui a patre Rex creatus, Hispanias acce-
pit, teste Beroso, anno 36. Balei Regis Assyriorum, id est, ante humanæ salutis
aduentum, vt in Eusebio computatur, 1727. Hic Hispalim ciuitatem, quæ nunc
Sibilia, vulgo *Senilla* dicitur, condidit: & tota Hispania quasi Hispalia ab eius colo-
niis dicta, vt assentitur Rodericus Toletanus Antistes, insignis historicus. Est Hi-
spalis ciuitas ad mare Gaditanum, vbi sunt æstuaria, id est, conualles repletæ ma-
rinis aquis inundationibusq; pelagi, per quas instar fluuiorum nauigantes ascen-
dunt ad vicina oppida. Regnavitq; Hispalus, teste Beroso, annis 17.

Hispanus.

*Hispanus.**An. ante
Christum.*

HISPANVS filius Hispali, & Libyci Herculis nepos, mortuo patre in Hispania regnare cœpit, dicente Beroso, anno primo Altadis Assyriorum Regis, id est, ante aduentum Iesu Christi, vt in Eusebio colligitur, 1710. Ab hoc Hispania pronuncia nomen accepit, quum antea Iberia nominabatur. Hic filiam siue sororem nomine Illiberiam habuit, quę suo nomine ciuitatem Illiberiam construxit, nunc vulgus Granatam nominat. Regnauitq; Hispanus Rex annis 32. vt ait Berosus.

1710

Hercules.

1678

HERCULES, cui nomen est Libyus, Moyses autem Luabin denominat, Osiris filius, filii Cami (qui Saturnus est nuncupatus) filii Noë, teste Beroso, anno 39. Altadis Assyriorum Regis, cum in Italia res memorabiles gessisset, & magnis laboribus functus esset, in Hispaniam rediit, vbi nepos eius Hispanus imperabat. Quo mortuo, Hercules ipse, quamuis admodum senex, Hispaniæ regnum suscepit, anno primo Mamiti Assyriorum Regis, id est, ante aduentum veri Messis, vt in Eusebio colligitur, 1678. Hic, teste Beroso, vrbes in Hispania eius nominis ædificauit, videlicet Libyam in Pyrenæis montibus, quæ postea dicta fuit Iulia Libyca: Libyoson, quam urbem Romani per interpretationem vocauerunt Foroaugustam, & inde Foroaugustani populi, vt tenet Plin. Libysocam, Libunpam, & Liboram, quas Ptolemæus & Plin. describunt. Condidit etiam & Calpitem ciuitatem in vltima Hispania, vt auctor est Strabo, cum & eiusdem nominis Hispania citeriore prouinciæ Tarracoenensis. Hic columnas posuit duas ad fretum Gaditanum siue Herculeum, quasi terminos expeditionis suæ, cum illic accessisset ad interficiendos Geryones. Quidam dixerunt auctore Strabone, columnas Herculis illas dici quæ visebantur in templo Herculis apud Gades, & erant ex ære, cubitorum octo, in quibus sumptus templi constructi erat inscriptus, de quibus sic scribit Plinius: Proxima autem faucibus vtrinque impositi montes coercant claustra, Abila Aphricæ, Europæ Calpe, laborum Herculis meta: quam ob causam indigenæ columnas eius Dei vocant. Tradunt etiam aliqui (vt Diodorus narrat) coniunctis prius montibus ab Hercule effosis, peruium Oceanum ad nostrum mare mediterraneum factum. At horum fides existimationi hominum relinquenda est. Hercules (teste Beroso) posteros ex Araxa iuniore quæ semiuiperam fingitur, reliquit Scytham iuniorem, Tussum, Agathyrsum, Peucinum, & Gythorem. Ex Galathea filia Atlantis Kytin siue Itali, cum in Italiam per Celtas transiret, permissu parentū (vt Berosus insinuat) genuit illis Galathem Regem: ex Omphale Athonem: ex quinquaginta autem puellis Aramæis, quinquaginta filios Thespiades a patria dictos sustulit. Regnauit Hercules in Hispania annis 19. Cum ab humanis decessisset, eius ossibus opulentum sepulchrum templumq; Hispani condidere apud Gades, vt Berosus narrat, & Pomponius Mela exprimit, & Salustius confirmat.

Hesperus.

1659

HESPERVS (vt refert Berosus) Italus fuit, & non Maurus, vt aliqui opinantur. Fuit hic frater Atlantis, quem secum duxit Hercules, vt asserit Rodericus Toletanus. Hunc Hesperum Hercules Libyus sibi successorem reliquit, & Hispanias regere cœpit anno 20. Mamiti Assyriorum Regis, id est, ante aduentum Iesu Christi (vt in Eusebio computatur) 1659. & annis 11. regnauit: quia Atlas Italus fratrum illorum Hispania expulit, ac in Italiam ire coegit, & vtrobiq; regnauit, vt Higynus a fidere, vt fingunt Græci. nam eadem ratione intermedia Gallia diceretur Hesperia: quia sicut eo sidere ab Italia in Hispaniam, ita & in Galliam Græci nauigant. Horatius non ab Hespero Rege Hesperiam, sed ab Hesperia eius filia, dictam fuisse scribit.

An. ante
Christum.

1648

Atlas.

ATLAS Kytin, siue Italus, frater Hesperii, anno primo Manchalei Assyriorum Regis (vt Berofus refert) Hispanias occupat, id est, ante aduentum salutaris humanæ, anno 1648. vt in Eusebio colligitur. Hic quum annis 12. regnasset, Sycoro filio Rege creato, paulo ante obitum Hesperii fratris, ab Hispania in Siciliam, & a Sicilia in Italiam contra fratrem dimicaturus, concessit in Latium. vbi Coritus Hetruscus focer Atlantis cum puero Iano iuniore filio obuiantes, prohibuerunt eundem cum fratre arma conferre: permiserunt tamen, & opem cum consilio tulerunt, vt e regione Saturniæ collem Auentinum teneret, & condito oppido Capena, etiam agrum eius a se Italiam diceret, vt asserit Fabius & quamplurimi scriptores, & in historia Hetrusca probatur. Tres fuerunt Atlantes, vt Seruius tradit, quorum primus omnium Maurus, vt supra diximus, Iaphetus filius Noe, postremus omnium Græcus, horum medius focer Coriti, id est, Regis Hetrusci, Italus frater Hesperii, de quo fit sermo.

1636

Sycorus.

SYCORVS filius Atlantis, a patre Rex creatus (referente Beroso) anno 14. Manchalei Assyriorum Regis, Hispaniarum regnum accepit, id est, ante aduentum humanæ salutis, vt in Eusebio colligitur, 1636. Ab hoc pars Hispaniæ Sycora dicta fuit, quæ nunc est ciuitas Ilerda, inde Ilerdenses populi Surdaonum gentis, referente Plinio. Vbi & Sycoris amnis a suo nomine cognominatus fuit. Oritur autem inter Pyrenæos montes a Surdaonibus & Ceritanis, accoliturq; amœnis oppidis. Post Ilerdam, Oætigenem petit, & apud Machinensiam oppidum Ibero amni se iungit, & nomen amittit. Aureas defert arenas, & potus est valde salubris. vnde Lucanus non immerito inter primos Hispaniæ amnes commemorauit, quum dixit:

Hesperios inter Sycoris non vltimus amnis.

Regnauitq; Sycorus Rex annis 45. vt Berofus insinuat.

1591

Sicanus.

SICANVS filius Sycori, mortuo patre (vt Berofus tradit) Hispanias regere cepit anno 8. Mameli Assyriorum Regis, id est, ante aduentum Saluatoris Iesu Christi 1591. Hic nomen dedit Sicanis populis in Hispania. Qui in Italiam transeuntes, quum Latium tenerent, inde a Liguribus pulsati in Siciliam traiecerunt, insulamq; humano cultui aptam sortiti, Sicaniam a suo nomine dixerunt, quum prius Trinacria, a triquetra figura, inde Trinacris dicta esset, vt Philistus refert, & a Diodoro Siculo & C. I. Solino confirmatur: vnde & Silius ait,

*Post dirum Antiphata sceptrum & Cyclopica regna,
Vomere verterunt primum noua rura Sicano.
Pyrene misit populos qui nomen ab amne
Ascitum patrio terra imposuere vacanti.*

Regnauitq; Sicanus Rex annis 31. vt Berofus indicat, vsq; ad octauum annum Sparti Regis Assyriorum, vt ex Eusebio constat.

1560

Siceleus.

SICELEVS (vt Berofus notat) anno Sparti nono Assyriorum Regis, id est, ante aduentum Iesu Christi (vt in Eusebio colligitur) 1560. in Hispania regnare cepit, & annis 44. relicto Luso filio, regnauit. Ab isto Siceleo Siculi dicti fuerunt, vt Dionysius Halicarnaseus in primo libro recitat. Fuit hic Siceleus vir præcipuus in re militari, vt Xenophon refert, & Berofus profequitur. nam ab Hispania euocatus est contra Dardanum. Omnis enim Italia & Siculi cum Siceleo duce fauebant partibus Iasii contra Dardanum, quum de regno inter eos contentio fuisset. Quumque dolo Iasium Dardanus peremisset in Vetuloniarum agro, Siceleus Aborige-

Aborigenes exclusit, & Dardanum Italia pepulit, & in Samothraciam compulit, *An. ante Christum.*
 vtrahit Latina historia. Triumphalia Iasiana & Cybelica quæ tempore defensoris eius Sicelei cõdita fuerunt, in Vetulonia quæ nunc Viterbium ciuitas est, sedente Alexandro vi. Pontifice maximo, apparuere.

Lusus.

1516

LVSVS filius Sycelei, teste Beroso, Hispaniarum regnum accepit anno 13. Ascaldadis Assyriorum Regis, id est, ante aduentum Iesu Christi (vt in Eusebio colligitur) 1516. Ab hoc Luso omnes concedunt prouinciam Lusitaniam esse dictam, quæ nunc Portugallia est, vnde Lusitani populi qui ad Aquilonem montana habitant. Hi (vt auctor est Strabo) viuebant Spartano ritu, sacrificiis dediti exta inspiciebant & fibras, futuraq; prouidebant ex intestinis, quorum hominum maxime captiuorum diuinationes aucupabantur, abscissas dextras Diis offerebant. Regio ista ad meridiem Tago flumine cingitur, ab occasu & septentrione Oceano, ab aurora Carpentanis populis. Hic Lusus mortuo patre in Italia Rex creatus, multas in Lusitaniam ex amicis duxit Italicas colonias: regnavitque annis (vt scribit Berosus) 31.

Siculus.

1485

SICVLVS iunior, per distinctionem prisca Siculi, filii Itali (vt ait Manethon) in Hispaniis regnare cœpit anno 8. Remessis Ægyptiorum Regis, vt in Eusebio computatur, anno ante aduentum salutis humanæ naturæ, 1485. & annis 61. regnavit, vt insinuat Manethon. Argantonius (vt Herodotus ait) per hoc tempus in Carteia, alio nomine Tartessa, vulgo *Tariffa* vrbe, in Bætica Hispaniæ prouincia regnabat, qui, vt Anacreon poeta cecinit, 150. vixit annos, vt scribit Plinius, 120. Silius autem dixit vixisse 300. & ob id fuisse ditissimum ætatis. Vnde ait,

*Argantonicos armat Carteia nepotes,
 Rex proauus fuit humani ditissimus æui,
 Ter denos decies emensus belliger annos.*

Ab isto Argantonio crediderim nomen habuisse Argentonam oppidum in citeriore Hispania, in agro Barcinonensi: vnde Ptolemæus Argenteolam ciuitatem scribit. Est Erga annis apud Cantabros decurrens, qui quum in amnem Iberum cadit, nomen amittit, teste Marineo Siculo.

Testa.

1424

TESTA Libyus Triton (vt refert Manethon) Hispaniarum regnum accepit anno primo Menophis Ægyptiorum Regis, id est, anno ante aduentum Iesu Christi (vt in Eusebio supputatur) 1424. Hic, vt refert Manethon, oriundus fuit ex Libyca Tritonide, patria Mineruæ Palatuz. Testam urbem in littore Hispaniæ condidit, quam postea Teucriam vocauerunt Hispani, a Teucro Telamonio, nunc vero Carthageniam, siue Carthaginem nouam appellant. Ab isto Testa Rege profectus Contestanos finitimos Bæticiæ, auctor est Ptolemæus, & ipsum nomen Testatur. Horum populi non mirum si militia valent, quandoquidem ex Tritonide Minerua militiæ principe ortum habuere. Est in campis Tarraconensium oppidum vulgo Constantinum, quod crediderim a Testa Rege isto esse cõstructum. Regnavitq; Testa annis 74. vt insinuat Manethon.

Romus.

1350

ROMVS filius Testæ Hispanias regere cœpit (vt refert Manethon) anno 35. Zeti Ægyptiorum Regis, id est, ante aduentum humanæ salutis 1350. vt in Eusebio computatur. Ab hoc Valentiam ciuitatem citerioris Hispaniæ conditam tradunt, ab interpretatione nominis. nam Romus Aramea Græcaque lingua valens Latine ostenditur. Regnavitque Romus (vt Manethon insinuat) annis viginti nouem. Bacchus qui Græcis Dionysius, Latinis Liber pater dicitur, filius Iouis ex Semele, Cadmi Thebanorum Regis filia, per hoc tempus fuit (vt in

An. ante
Christum.

Eusebio colligitur) Iberisque dominabatur. Vnde Silius 3. Punicorum sic ait:
Tempore quo Bacchus populos domitabat Iberos.

Condidit hic Dionysius Nebriffam ciuitatem, prope æstuaria Hispanie, quam Silius a Satyris cultam dicit propter ipsum nomen: nebris enim pellem hinnuli, id est pulli ceruini, significat, qua utebantur bacchantes: vnde dicit,

Ac Nebriffa Dionyseis conscia thyrsis,

Quam Satyri coluere leues. --- ---

Ab hoc Baccho, Bacchus fluuius dictus est in Bætica prouincia, apud Cordubam non ignobilis, vt ait Hieronymus Paulus Barcinonensis, & Bocatius. Per hoc tempus Ofcus Vetulonienfis Italiæ imperium adeptus, plurimas colonias dedit (vt ait Manethon) suiq; nominis fundauit Ofsam, & a suo cognomine Betulonam, ciuitates: inde Betulus flumen in Hispania Tarraconensi, vel (vt diximus) a Bæto rege.

132

Palatus.

PALATVVS, viuentem patre Romo, vt Manethon insinuat, anno octauo Ramfis Ægyptiorum regis in Hispaniis regnare cœpit, id est, ante aduentum Iesu Christi 1321. vt in Eusebio colligitur. Ab his Palentiam urbem conditam fuisse, derivatio nominis est argumento, iuxta flumen Nubis, vulgo *de Carrion* in Galicia, in qua olim Mineruæ studium & Gymnasium generale Hispaniæ floruit. Populos a se dictos Palatuos fundauit, quos Ptolemæus describit. Hunc Palatum Cacus Licinius Celtiber (vt fingunt) Vulcani filius, qui in Carpentano monte militiam exercuerat (vt quidam existimant) pepulit: vbi & victoria potitus est, & montes Idubedas in Aragoniæ regno. Ferunt autem Palatum victum, iuxta montes Idubedas in Aragoniæ regno. Ferunt autem Palatum victum, quia adolefcentulus erat. Regnauitq; hac prima vice Palatus puer, vsq; ad annum 30. Ramfis, id est, annis 18. vt in Eusebio supputari potest, dicente Manethone.

1303

Cacus.

CACVS Licinius Celtiber (vt Manethon insinuat) anno 31. Ramfis Ægyptiorum regis, Hispanias cepit, id est, ante salutis humanæ naturæ aduentum (vt in Eusebio colligitur) 1303. Hic dictus est filius Vulcani, quod primus in Hispania ferit & arma militaria quæ Vulcano attribuuntur, docuerit, regnauitq; annis 36. Et Palatuo qui posterioribus annis illum ab Hispania propulsauit, in Italiam coactus fuit abire: non ab Hercule Græco, qui natus ea tempestate nondum erat, vt fama habetur, & aliqui narrant, vt in Eusebio computari potest. Regnauitque secundo Palatuu (vt Manethon scribit) annis sex.

1261

Erythrus.

ERYTHRVS Tyrriorum Rex a coloniis Erythreis cognomentum desumpsisse traditur. Qui Tyrii a mari rubro monitu oraculi nauigantes ad occidentem, templum Herculis Libyci exerunt apud Gades, a se Erythream nominatam. Per linguam suam Gadir, id est Septem, nominarunt, narrat Solinus: nunc vero Caliz appellatur. Hispanias occupat anno 7. Amenophis Ægyptiorum regis, id est, ante aduentum Iesu Christi (vt in Eusebio colligitur) 1261. Vnde Silius 3. Punicorum sic ait,

Hos Tyria misere domo patria incluta Gades.

Et vt Plinius in naturali historia insinuat, ab ipso populi Ceritani prope Pyrenæos montes habitantes, denominati sunt, dicente Silio,

Nec Ceritani quondam Tyrinthia castra.

Regnauitq; Erythrus annis 69. Per hoc tempus Turiaffonem ciuitatem apud montem Caci, a Tyriis & Aufoniis conditam fuisse, nonnulli opinantur: sunt autem dicti Aufonii populi in citeriore Hispania, qui nunc Vicenses appellantur, ab Aufone Vlyffe, vel ab Aufone filio Aramæi, vt supra scripsimus.

Gargaris.

Gargoris.

GARGORIS cognomēto Mellicola, ab excidio Troiano anno primo proditur in Hispania imperasse (Iustino teste) id est, ante humanæ salutis aduentum 1102. Hic primus fuit qui Hispanos colligere mella docuit, & vsque ad primum animo computari potest. His temporibus Callaici populi (vnde Gallecia regio, vulgo *Galiçia*) a Galathe Herculis Græci filio denominati sunt, teste Silio & Iustino. Per hoc tempus Hercules Græcus maximus pirata in Hispaniam transfretauit, & post eum alii duces ex Græcis: vnde in dominium Græcorum Hispania tota venit, & sub diuersis Græciæ gentibus quæ inferius enumerabuntur, per multos annos exitit: tandem a Pœnis ab ipsa expulsi sunt. Hic Saguntinam urbem condidit siue restituit, & a nomine Zacynthi comitis sui illic sepulti nominauit, vt ait Silius his versibus:

*Prima Saguntinas turbarunt classica portas,
Bellaque sumpta viro belli maioris amore.
Haud procul Herculei tollunt se littore muri,
Clementer crescente ingo, quis nobile nomen
Conditus excelso sacrauit colle Zacynthus.*

Hic comes Alcide remeabat in agmine Thebas.

20 Per hæc tempora (vt auctor est Bocchus, referente Silio) idem Zacynthus comes Herculis, templum Dianæ apud Saguntum cōdidit, in quo trabes iuniperi posuit, quibus Annibal vltimus Carthaginēsiū Imperator, religione ductus pepercit: quæ adhuc tempore Plinii, vt ipse narrat lib. 16. cap. 40. stabāt, nempe annis 1770. His temporibus Ætoli Diomedem Tydei filium secuti, in Hispania quæ Lusitania dicitur, urbem condiderūt inter Minium & Limiam amnes, quam Tyden appellarūt a nomine Tydei patris Diomedis. Illius ciuitatis coloni Grauii dicti sunt, nomine paululum violato, cum Grauii appellari debuissent: vnde Silius 3. Punicorum sic ait:

*Et quos nunc Grauios violato nomine Grauium,
Æneæ misere domus Ætolaque Tyde.*

30 Vlyssē Ithacum per quem Troia capta & euerfa fuit, sub hæc tempora in Lusitania Hispaniæ prouincia ciuitatem Vlyxbonam condidisse Solinus scribit, Ptolemæus Olisipponem, Plinius Salatiam, Strabo Vlysseam vocat, vulgus Lisbonā. Ab eo nomine Vlyssipponense promōtorium nunc (quod Artabrum, siue Magnū, siue Nerium) accepit nomē: vnde postea populi Artabri (vt Plinius scribit) appellati sunt, alio nomine Arotrebæ. Astir, auriga Mennonis, interfecto apud Troiā hero, per hæc tempora in Hispaniam nauigauit, & Asturicam urbem magnificā, vulgo *Astorgam*, construxit, Asturibusque populis qui sunt vicini Cantabris & 40 Gallecis, nomen dedit: vnde Silius,

Venit & Aurora lachrymis profusus in orbem

Diuersum, patrias fugit cum deuius oras,

Armiger Eoi non felix Mennonis Astir.

Ab isto oppidum Astir, siue Astigis, vulgo *Eciia*, & colonia Astigitana dicta fuit, referente Plin. postea vero ab Octauiano Augusto, Augusta Firma. Astura flumē, vulgo *Astorga*, ab eodem Astir denominatum est. transit per Astorgam ciuitatem, & cum Durio amni miscetur, amittit nomē. Ab hoc flumine Astures, acre hominum genus, nomen accepere: vnde Lucanus,

Hic præter Latias acies erat impiger Astur.

50 Aurum etiam apud eos effoditur, quod præclare describitur a Silio, his versibus:

Sed scelerum causas aperit Deus Astur auarus.

Visceribus late telluris mergitur imis,

Et redit infelix effosso concolor auro.

Teucer, auctore Trogo & Homero, peracto bello Troiano, in Hispaniæ littus cū classe appulit, & locum vbi postea fuit noua Carthago, occupauit. vnde ait Silius,

An. ante
Christum.

Dat Carthago viros Teucro fundata vetusto.

Et decimo quinto libro Punicorum sic ait:

*Vrbs colitur Teucro quondam fundata vetusto,
Nunc Carthago.*

Ptolemæus illam Spartariam appellat, vulgus Cartagenam. Sed Strabo illam ait fundasse Hasdrubalem, generum Amilcaris Carthaginensium Imperatoris, vt suo loco dicitur. Tlepolemus filius Herculis Græci, vt auctor est Homerus, & refert Strabo libro decimo quarto, post captam Troiam, collecta iuuenum manu, in Iberiam nauigans, Baleares insulas habitauit: vnde Silius ait:

*Iam cum Tlepolemus sator, & cui Lyndus origo,
Feruida bella ferens Balearis.*

1122

Habidus.

HABIDVS nepos Gargoris, vt Iustinus refert, post auum Hispaniarum regnum accepit, anno secundo Æneæ Syluii Latinorum regis, id est, ante aduentum Iesu Christi (vt in Eusebio computatur) 1122. & annis 64. regnavit, secundum nostram supputationem. Qui de Habido, & fortuna eius, & successione in Hispaniarum regnis plura requirit, Iustinum epitomatum libro quadragesimo quarto legat. A nomine istius crediderim deriuasse nomen Abilæ montis in Mauritania ad mare, qui Aphricam separat ab Europa, & regem fuisse Helleponti in Asia, in qua Abidus vrbs antiquissima erat, vt plerique scribunt. Helena ciuitas Græcorum sobolis (vt Plinius scribit) hodie vulgo *Elna*, Episcopiū in agro Perpiniano siue Rossillonensi, per hoc tempus condita, non ab Helena matre Constantini Magni Romanorum Imperatoris, vt aliqui opinantur.

1059

Lydi.

LYDI populi a Cure fratre Osiridis, filio Cam, filii Noe, originem trahentes, vt Valerius Maximus libro secundo insinuat, & ex Eusebio colligitur, mare obtinuerunt anno ante salutis humanæ naturæ aduentum 1059. Vnde in Hispania imperasse putantur, cum ciuitates nonnullæ ab iisdem in Hispaniis conditæ sint, & annis quadraginta septem regnauerunt, vt refert Eusebius. His temporibus Ascanius filius Æneæ, secundus Latinorum rex, Albam ciuitatem in Latio condidit, a quo etiam crediderim ciuitatem Albam Hispaniæ esse cõstructam, quum a Latinis veteribus (vt refert Plinius & Ptolemæus) in Hispania ciuitates populosque accolonias plures constet esse constructas. Alba hæc vulgo *Biana* denominatur. Est quoque ab ea flumen eiusdem nominis, nunc vero Clodianus, qui per Indicetas quos Emporitanos vocant, decurrit, Emporias Phocensium & Latinorum olim coloniam alluens. A Pyrenæis montibus funditur, & versus Mada insulas in quibus Palæopolis oppidum quondam fuit, in Balearicum mare deuoluitur, vt Plinius narrat & Ptolemæus. Mantuam ciuitatem postea Viferiam, vulgo *Madrid* dictam, his temporibus Ocnus Tiberini Latinorum Regis filius, a nomine matris Mantus, filix Tirefix condidit, aliamque in Italia.

1011

Thracæ.

THRACÆ populi, a Tyras filio Iapheti originem trahentes, vt Eusebius insinuat, anno ante aduentum Iesu Christi 1011. mare obtinuerunt. Vnde in Hispaniis existimantur imperasse, quum ab eisdem ciuitates aliquæ in Hispaniis constructæ sint. Nam hi qui Sarmatæ siue Sautomatæ Scythæ dicuntur, in Hispania his temporibus Susanam urbem condiderunt: vnde Silius refert,

Et non Sarmaticos attollens Susana muros.

Ptolemæus illam appellat Lucentum, Plinius Lucentium oppidum Latinorum. Almeriam etiam condiderunt, quæ antiquitus Abdera nominabatur, ab interpretatione nominis Abderæ ciuitatis Thracum, quæ Abdera Diomedis soror condidit, & a se sic nominauit. Et lingua Thracum Bria oppidum dicitur: ideo hæc plurius locorum in Hispania sunt terminationes, vt supra 4. capitulo sub rege nomine Brigo annotauimus.

*Rhodii.**An. ante
Christum.*

925

RHODII populi (referente Eusebio) ante salutis humanæ aduentum 925. mare obtinuerunt. Vnde putantur in Hispaniis imperasse, quum Rhodam ab eisdem ad radices montis Pyrenæi inueniatur esse constructam, teste Silio & Hordero. Strabo autem illam denominat Rhodopē, vulgo *Roses* oppidum. Inde Rhodius flumen, quod oritur in Pyrenæis montibus. Non multum irrigat, sed apud Emporitanos in Thicim amnem demergitur, & nomen amittit. Regnauerunt siue mare obtinuerunt Rhodii, vt Eusebius testatur, annis viginti.

Phryges.

905

PHRYGES populi (vt Eusebius narrat) anno ante aduentum Iesu Christi 905. mare obtinuerunt: vnde putantur Hispanis imperasse, quum nonnullæ ciuitates in Hispaniis ab eisdem inueniantur esse conditæ: & referente eodem Eusebio, annis viginti sex imperarunt. Hi Phryges, qui nunc Troiani, a Phrygia regione minoris Asiæ primo Hispani fuerunt, vt supra in capitulo quarti Regis Hispaniarum dictum est, & per hoc tempus Balears insulas duas, quæ Græce appellantur Gymnesiæ, vulgo *Malorques*, in Hispanico mari, teste Solino, cum Baccho rege occupauerunt. Apud has repertus primum fuit vsus fundarum.

Cyprii.

879

CYPRII populi (dicente Eusebio) mare obtinuerunt anno ante aduentum veteris Messis, 879. Et quum his temporibus ciuitates aliquæ in Hispania ab eisdem constructæ sint, putantur in Hispaniis imperasse, & quidem (vt refert Eusebius) annis triginta nouem.

Phœnices.

840

PHOENICES populi Asiatici, a mari quod rubrum vocatur, in hoc nostrum proficiscentes, & hanc incolentes regionem, longinquis continuo nauigationibus incubuerunt. nam teste Eusebio anno ante aduentum humanæ salutis 840. mare obtinuerunt. vnde in Hispaniis imperasse iudicantur, quum per hoc tempus in eadem prouincia a Phœnicibus pleræque ciuitates constructæ fuerint, videlicet in Bætica, Axi, siue Sexi, vel Hexi: in Erythræa insula quæ nunc *Calix* denominatur, templum mirificum in Herculis Ægyptii honorem construxerunt, & castrum munitissimum erexerunt. In Bætica autem prouincia Melace ciuitas ab eisdem condita fuit, Malaga deinceps denominata, & annis quadraginta vno, dicente Eusebio, obtinuerunt mare. Hi Tyro Phœnicię vrbe soluentes, Balearibus insulis quæ nunc Maioricæ, diu potiti sunt, vt Silius canit:

Iam Ebusus Phœnissa mouet.

Synthæ insulæ in mari Hispano e regione Tarraconensis, quarum incolæ (auctore Strabone) optimi erant funditores. vnde Silius,

Hic crebram fundit Baleari verberare glandem.

Phœnices qui fundas inuenerunt (auctore Plinio) illis insulis potiti, fundas æque exercuerunt: vnde vsus & imitatio remansit apud Balearicos. Has insulas Græci (vt diximus) Gymnesias, ab incolarum nuditate, qui ætatis tempore absque vestibus incedebant: Romani Balears, a fundæ iactu, quas rectius quam reliqui iacerent, appellarunt, Diodoro Siculo teste. Sunt qui dicunt, hos Phœnices petentes per hoc tempus Gades, quum ab Ebuso soluissent, tempestate repulso, flumen Turis Turis ostia subiisse, vbi vaccarum multitudinem inuenientes, flumen Turis, id est, vaccis cultum appellauere, quas ipsi Tur patrio sermone appellant. Inde Turis ciuitati, modo *Guadalajara*, a Mauritanis inditum nomen est. Quin & Turis siue Turulios (vt Ptolemæus tenet) fluuius, Turiolum sui nominis oppidum linquens, apud Valentiam, deliciarum & nobilitatis altricem, proximus fuit. Inde crebra riuulorum deductione tenuissimus, in mediterraneo siue Iberico mari demergitur. Claudianus sic laudat hunc amnem:

Floribus, & roseis formosus Turia ripis.

An. ante
Christum.

Ægyptii.

799

ÆGYPTII populi sub duce Tarracone, post Phœnices (referente Eusebio) ante aduentum salutis humanæ 799. mare per annos 35. obtinuerunt. Vnde imperitasse eos Hispaniis creditur, quum nonnullæ ciuitates per hæc tempora ab eisdem in Hispaniis sint ædificatæ, idque maxime, vt opinantur aliqui, in citeriore Hispania, & ab ipso duce & nominis sui deriuatione constructa & denominata est ciuitas Tarracona.

764

Milesii.

MILESII populi (referente Eusebio) per annos 29. mare obtinuerunt, anno ante aduentum Saluatoris Iesu Christi 764. Vnde in Hispania imperium tenuisse putantur, quum ab eisdem in partibus illis per hoc tempus ciuitates aliquæ inueniantur esse constructæ, sed in Italia plurimæ, referente Solino.

735

Cares.

CARES populi (vt Eusebius insinuat) anno 32. Romuli, Romanorum regis primi, id est, ante salutis humanæ naturæ aduentum 735. mare obtinuerunt. Vnde Hispaniis imperasse creduntur, quum ab eisdem per hoc tempus aliquæ ciuitates in partibus illis constructæ inueniatur. Nam Caristi populi in Hispania sunt, a deriuatione Cares, referente Ptolemæo. Imperaruntque Cares (vt Eusebius vult) annis 48.

687

Lesbii.

LESBII populi post Cares (dicente Eusebio) mare obtinuerunt. Vnde in Hispaniis eos regnasse putatur, quum ab eisdem aliquæ ciuitates in partibus illis constructæ sint per hoc tempus. Regnare cœperunt, vt ex Eusebio colligitur, anno ante salutis humanæ aduentum 687. & annis 68. imperarunt. Concaui populi in Hispania, a Massagetis populis Scythiæ, qui & Lesbii, per hoc tempus originem traxerunt, vt ex Eusebio patet, & Concauam ciuitatem quam Ptolemæus scribit, condiderunt. Hi Concaui lacte cum sanguine equino in potum utebantur. vnde Silius tertio Punicorum de illis sic ait,

*Hæc qui Massageten monstrans feritate parentem,
Cornipedis fusa satiariis Concaue vena.*

619

Phocenses.

PHOCENSES populi Græci (vt in Eusebio aperitur) anno 16. Tarquinii Prisci Romanorum regis, id est, ante aduentum Saluatoris Iesu Christi 619. mare obtinuerunt annis 48. Vnde in Hispaniis regnasse creduntur, quum in iis multis ciuitates per hæc tempora construxerint. Nam Emporiam urbem maritimam inter Tarraconem & Pyrenæos montes ad mare condiderunt. Ideo quidam Emporiam Phocaicas appellant: vnde Silius tertio Punicorum sic canit,

Phocaica dant Emporia mare.

Ab eisdem Emporianis Phocensibus condita est Massilia Galliæ, teste Liuius: inde dicunt Massilienses a Phocensibus originem trahere. Duo quidem Emporia oppida antiquitus erant, muro diuisa: vnum Græci habebant, alterum Hispani. Sed Græcum oppidum mari expositum, totum orbem muri plus minus quadringentos passus patentem habebat: Hispanis retractior a mari trium millium passuum in circuitu muruserat, dicente Liuius. Castulo ciuitas a Castalio qui ex Phocide ac Parnaso per hoc tempus in Hispaniam traiecit, condita fuit. Vnde quidam Castulonem Parnasiam appellant, teste Silius: nunc vulgo *Castona*, ciuitas in sine prouinciæ Bæticæ. olim Castulonenses populi ex colonia Salariense Latii veteris, qui Cæsariuenses appellantur, teste Plinio.

Nabu-

*Nabuchodonosor.**An. ante
Christum.*

571

NABUCHODONOSOR huius nominis secundus, Magni Nabuchodonosoris filius, tertiusque Chaldæorum rex, Hispanias occupat, teste Iosepho, anno ante aduentum salutis humanæ naturæ, vt ex Eusebio colligitur, 571. & quum annis 9. regnasset, dominium Hispaniarum ad Carthaginensium populos transiit.

Carthaginenses.

562

CARTHAGINENSES duce Meseo Hispanias occupant, vt Iustinus insinuat, & Orosius confirmat, anno ante humanæ salutis aduentum (vt ex Eusebio combus incrementis nouæ vrbis Gaditanæ, quæ nunc Caliz dicta est, finitimis Hispaniæ populis, perpetuo bello lacefferentur, auxilium consanguineis Carthaginensibus quibus etiam a Tyriis est origo (vt Iustinus in ultimo sui epitomatis refert) miser, ibiq; foelici expeditione & Gaditanos ab iniuria vindicarunt, & maiorem fere partem prouinciæ suo imperio adiecerunt, & vsq; ad dominium Romanorum illam obtinuerunt, annis fere 348. Per hoc tempus, anno ante aduentum Iesu Christi circiter 336. Hispani Maurinum Hispanum Alexandro Magno Macedonũ regi supplicatum Babylonem miserunt, qui cruetum dominum vltro, ne hostem exciperet, adiit, referente Orofio. His quoq; temporibus (vt Polybius refert) Carthaginenses plerosq; ex Hispania milites, in supplementum cõtra Hieronem Syracusanorum regem, in Siciliam scripserunt. Romani in primo bello Punico, teste Liuio, anno ante aduentum salutis humanæ naturæ 303. (vt in Eusebio computatur) sub Appio Claudio Consule partem Hispaniæ occupauerunt. Cornelius Atilius Balbus, Gadibus genitus, Romanorũ Cõsul, anno circiter 242. ante aduentum Iesu Christi, vt in Eusebio colligitur, primus de externis, vt pote de Garamãtib; triumphauit, vt scribit Solinus. Carthaginenses, rebellãte Hispania, confestim Amilcarem cognomẽto Barcam, cum exercitu in illã mittunt anno ante aduentũ Christi, vt in Eusebio computatur, 234. Qui cum omnibus copiis profectus, Annibale filio comite qui tũ fere nonum ætatis suæ annum agebat, superatis columnis Herculis, magnã Hispaniæ partem Carthaginensibus recuperauit, teste Polybio: & iis in locis circiter nouem commoratus annis, multis Hispaniæ ciuitatibus bello subactis, plerisq; etiam, pacta salute atq; impunitate bonorum, in fidem Carthaginensium receptis, dignã tandem rebus a se gestis morrem obiit. Carthaginenses auferunt. Hic Amilcar per hoc tempus ciuitatem Barcinonensem in citeriore Hispania, in agro Laetano, condidit: & a cognomine suo Barce nomen accepisse dicitur, vt Hieronymus Paulus Barcinonensis tenet. Ptolemæus Barcinem colobiam esse cognomine Faentiam scribit. Asdrubal gener Amilcaris, incredibili virtute imperium Carthaginensium in Hispania adauxerat, anno ante salutis humanæ aduentum, vt in Eusebio colligitur, 225. Romani vero cum intelligerẽt, vires Carthaginensium vsque adeo in Hispania creuisse, ne eam quidem partem negligendam putauerẽt: sed recuperare quod omissum fuerat, decreuerunt. Missus igitur ad Asdrubalem in Hispaniam legatis, percussus cum Carthaginensibus fecerunt. In quo inter cætera cautum, ne liceret Carthaginensibus Iberum amnem cum armis traicere, per reliquam Hispaniam impune progredi licere. Hic Asdrubal quum regulum quendam Tagum nomine necari, & caput hastæ affixum circumferri iussisset, in Hispaniis ab illius seruo Gallo, crucem & ignominiate Silio, Orofio, & Polybio. Hic Asdrubal vrbe condidit in Hispania, quæ a quibusdam Carthago, ab aliis Noua ciuitas appellatur, vulgo *Carthagenia* dicta est, in regione Bæticæ, referente Strabone & Polybio. Alii Teucrum Telamonium contra Barcæ filius, Carthaginensium Imperator, nõ obseruato fœdere quod Romani & Asdrubal pepigerũt, anno primo Olympiadis 140. vt Polybius libro tertio narrat, id est (Eusebio teste) ante aduentum Iesu Christi 217. quò ipse regnare cœpit

An. ante
Christum.

in Hispaniis, Saguntum ciuitatem, vulgo *Moruedram*, Hispaniæ citerioris, populo Romano fidelissimam, euertit. Sed quum ciues urbem capiendam viderent, priores aurum & argentum omne in ignem iactauerunt: nam alii omnes pugna-tes occisi sunt, vt Liuius scribit. Sed postea a Romanis deuicto in Italia Anniba-le, Carthaginensibusque ex tota Hispania depulsis, tota prouincia in dominatio-nem Romanorum peruenit. Arantius his temporibus, vt ait Silius tertio Pu-nicorum, Dux erat Cordubæ ciuitatis Hispaniæ, & ab illo Arandam oppidum, a deriuatione nominis dictum esse crediderim, & Araducam regionem, vulgo Ar-zuam, cuius meminit Ptolemæus.

214

Romani.

POPVLVS Romanus, expulsis Pœnis siue Carthaginensibus ex tota Hispania, illam obtinuit, de qua Publius Scipio agnomento Africanus, Consul, primus fuit triumphator, post cuius obitum alij plurimi Romanorum Consules, prouin-ciam illam vsque ad introitum imperii Caii Iulii Cæsaris tenuerunt annis fere 155, vt in Eusebio colligitur, referente Liuius & Orosio: & in potestatem redegerunt metalla argenti & auri quæ illic sunt, vt habetur Machabæorum octauo: plures-que ciuitates & oppida suis propriis nominibus construxerunt, restaurarunt, & de-nominarunt. Fuit initium dominationis Romanorum in Hispania, vt in Eusebio computari potest, anno ante salutis humanæ naturæ aduentum 214. Viriatus 20
genere Lusitanus, referente Silius, per hoc tempus Dux, bellum aduersus Pop-
Rom. sumit, eorumque Imperatores Claudium Vnimanum & C. Nigidium op-
pressit. Postea quum per annos quatuordecim alios Romanos duces atque exer-
citus protriuisset, Scipio cum aliter eum vincere non potuisset, satellites pecunia
corrupt, & sic insidiis suorum interfectus est. Multa per Romanorum duces his
temporibus in Hispaniis gesta fuerunt, vt in Liuius & Orosio ostenditur. Mendo-
nius & Indibilis, Hispani fratres, per hæc tempora (vt Liuius meminit) Scipionem
supradictum mirum in modum fatigarunt, & pro patriæ suæ libertate fortissime
pugnantes occubere. Numantia vrbs Hispaniæ in Celtiberia, quæ a quibusdã
nunc *Soria* dicitur, iis temporibus a Romanis obfessa per annos quatuordecim, 30
quum haberet tantum quatuor hominum millia, non solum sustinuit, sed etiam
quadraginta millia Romanorum vicit: tandem a supradicto Scipione post longam
& arctissimam obsidionem deleta. Cum enim fame laborarent, nec eis daretur iu-
sti certaminis copia, omnia sua & seipsos igni immiserunt. Per hoc etiam tem-
pus, vt Rodericus Toletanus scribit, Tolemo & Brutus duo Consules, Toletum
ciuitatem condidere, annis 108. antequam Iulius Cæsar regnare cœpisset. Ptole-
mæus illam scribit antea Serezolam appellatam. Corduba etiã per hoc tempus
a Marcello Consule Romanorum constructa est, teste Strabone, vrbs præstantis-
simis & doctrinæ principibus clara, alumnis utroque Seneca & Lucano eminenti-
ssima. Turris Syllana, quæ nunc *Tordesillas* vulgo dicitur, a Sylla dictatore Ro- 40
manorum his temporibus denominata est. Pompeloni ciuitas regni Nauaræ
primaria, per hoc tempus a Pompeio magno condita est, Strabone teste: Ptole-
mæus Martuam appellat. Bocchus rex Maurorum & Getuliæ, qui Iugurtham
regem Numidarum generum suum Romanis tradidit, per hæc tempora (vt Pli-
nius scribit) appellauit, qui nunc Concordienses sunt, a Concordia Iulia ciuitate.
175 Anno ante aduentum Iesu Christi 175. Tiberius Sempronius Gracchus procon-
sul, Celtiberos victos in deditioem accepit, monumentumque operum suorum
Gracchurim oppidum in Hispania constituit: vnde Gracchuritanum populi, teste
Plinio & Tito Liuius. His temporibus quidam sacerdos Iouis qui oppido Clu- 50
niæ Tarraconensis Hispaniæ colebatur (vt Suetonius in vita Galbæ scribit) ex pe-
netrali somno monitus, in fatidica prorupit carmina, quorum sententia erat: Ori-
ninum quandoque ex Hispania principem dominumque rerum. Diuus Anto-
ninus a virgine honesta vaticinata insinuat esse carmina, pronunciata his verbis:
Veniet pruna ex teporibus Hispaniæ, ante cuius conspectum gentes, vel gen-
tium

tium reges peribunt : ipsa vero calcibus equorum disrupta peribit.

An. ante
Christum.

59

Caius Iulius Cæsar.

Caius Iulius Cæsar Romanorum dictator, Hispanias occupat, vt ex Eusebio colligitur, anno ante aduentum salutis humanæ naturæ 59. id est, anno 12. ante imperii sui inchoationem. Hic quum Gades Hispaniæ venisset, teste Suetonio, animaduersa apud Herculis templum magni Alexandri imagine, ingemuit, quasi pertæsus ignauiam suam, quod nihil tum a se memorabile actum fuisset ea ætate qua iam Alexander orbem terrarum subegerat. A deriuatione nominis istius diuersæ ciuitates, oppida, atque castella (vt ait Plinius) denominata sunt in Hispaniis, videlicet in Bætica, Iulia Concordia, olim Bocchoris dicta, Iulia Constantia, quæ Offer, Iulia Contributa, Iulia Fama, quæ vulgo Seria, Iulia Fidertia: in Lusitania Iulia Fœlix, quæ Olyssipo, municipium ciuium Romanorum. Adhæc Iulia Virtus oppidum Bætice, conuentus Astygitani: & Iulia restituta: Iulia Myrtilis gentis veteris Latii, in mediterraneis Lusitaniæ, quæ modo *Vaena*: Iulia liberalitas, quæ Eboræ: Iulia Libyca, Iulii genitor, quod Virgentum, oppidum Bætice: Iulium præsidium, quæ Scalabis, vulgo *Trugillo*, colonia est Lusitaniæ: Iulienfes cognomento Astigi, populi Bætice: Iulienfes Teari populi conuentus Tarraconensis: Iulio Brita ca oppidum Catabrorum Hispaniæ citerioris: Forum Iulium, quod Illurgi, ciuium Bætice: castrum Iulium, quod Vria, oppidum Lusitaniæ: castrum Iulium, aliud oppidum Bætice: Tiar Iulia ciuitas: Pax Iulia ciuitas, vulgo *Badaios*. Hic Caius Iulius Cæsar, Imperator iam factus, quum annis quatuor, mensibus septem imperasset, dum Reipublicæ statum cõtra exempla maiorum pro arbitrato suo instauraret, auctoribus Bruto & Cassio, conscio etiam Senatu plurimo, in curia 24. vulneribus confossus fuit.

Octavianus Cæsar.

42

Octavianus Cæsar Augustus, secundus Romanorum Imperator, Hispanias regere cœpit, anno ante aduentum Iesu Christi 42. referente Eusebio. In Hispaniam veniens, Cantabrico bello per quinque annos ducto, totam Hispaniã in æternam pacem reclinauit ac reposuit. Cantabri vero Hispaniæ populi, vulgo *Biscaini*, sunt ad septentrionem, qui non solum terribiles in armis semper fuerunt, sed etiam crudeles. Nam matres in hoc bello, ne in hostium manus captæ venirent, necauerunt: & nonnulli ex Cantabris ab hostibus in crucem acti, lætitia præana caneant. vnde Silius sic scribit:

*Cantaber ante omneis hyemisque, æstusque, famisque
Inuictus, palmamque ex omni ferre labore
Mirus amor populo: cum pigra incannit ætas,
Imbelles iam dudum annos peruertere saxo,
Nec vitam sine Marte pati. quippe omnis in armis
Lucis causa sita est, & damnum viuere paci.*

Ab hoc Octauiano Augusto quam plurimæ ciuitates in Hispaniis denominatæ sunt, præcipue Cæsar Augusta, quæ prius Salduba nominabatur: Colonia Augusta Valeria, quæ Setabis, vulgo *Xatina*: Augusta Gemella, quæ Turia siue Tucis: Augusta Emerita vrbs Lusitaniæ, opposita Anæ fluuii: Porta augusta, hodie *Torquemada*: Augusta noua ciuitas Areuacorû: Augusta Brachara, vulgo *Braga*, metropolis Galliciæ: Augustobrica ciuitas Lusitaniæ, vnde Augustobricenses populi: Augusti Turris siue Lucus Augusti, vulgo *Lugo*, vnde Olucése Episcopiû in Galicia, Plini⁹ Aras Sextianas appellat: Augusta firma, olim Astigitana colonia. Inde Asta flumẽ in Bætiam cadẽs, & Asta colonia, quæ Plinio Regia dicitur, in qua Iulius Cæsar omnes Mundenfes duces, Põpeio fauẽtes, nocte occidit. Castrû Octauiani in agro Vallensi citerioris Hispaniæ, nunc Abbatia est sancti Cucuphatis Vallensis, ordinis sancti Benedicti. Foroaugustani populi sunt Hispaniæ Tarraconensis, olim Arderani, vt Plini⁹ scribit: Ptolemæus vero Sedetanos vocat. Præterea Cæsar Au-

An. Christi gustus apud Tarraconem, citerioris Hispaniæ ciuitatem, anno imperii sui 38. ante aduentum Christi, illud instituit edictum quod in Euangelio Lucæ legitur: *Exiit edictum a Cesare Augusto*. Et vt dicit Ioannes Lupus, ab edicto isto incipit in tota Hispania ille numerus Æris, vulgus *de la Era*, qui vsque ad Ioannem eius nominis primum, Castellæ & Legionis regem, anno a natiuitate Saluatoris 1383. durauit. Hic Augustus Imperator annis 56. regnum obtinuit (vt ait Eusebius) id est, annis 42. ante aduentum veri Messiæ, & post incarnationem eiusdem 15. moriturque ætatis suæ anno septuagesimo sexto.

15

Tiberius.

TIBERIVS Cæsar, tertius Romanorum Imperator, post mortem Augusti Cæsaris imperium & Hispaniarum regnum accepit, anno a natiuitate Saluatoris Iesu Christi 15. vt in Eusebio colligitur. Hic Hispaniã per aliquot annos sine Consulibus legatis habuit, teste Suetonio, & Hispanis petentibus permisit, vt in Tarraconensi ciuitate templum Augusto strueretur, referente Cornelio Tacito libro 1. Annalium. Ac Hispania vltior legatis missis ad Senatum, per idem tempus orauit, vt exemplo Asiæ, delubrum Tiberio matrique eius extrueret. Tandem quum annis 23. imperasset (vt dicit Eusebius) in Campania, in villa Lucullana ab humanis discessit.

39

Caius Caligula.

CAIVS Cæsar Caligula, quartus Romanorum Imperator, regnum Hispaniarum obtinuit anno salutis humanæ 39. Et quum annis tribus, mēsis decem regnasset, teste Eusebio, a protectoribus suis in Palatio Romæ occiditur, anno ætatis suæ 25. A cognomine ipsius dicta est Hispaniæ ciuitas Caligula. Inde Caligulani populi, antiquitus vero Nascici & Fibularenfes. Æmilius Regulus originem ducens ex Corduba Hispaniæ ciuitate, iis temporibus plurimos congregauit amicos, vt ab illis siue a seipso alacriter Caius Cæsar Caligula interimeretur: quod ita factum est teste Iosepho. Ab isto Æmilio Æmilianam Hispaniæ ciuitatē cuius Ptolemæus meminit, crediderim nomen accepisse. Herodes rex his temporibus a Caio ob auaritiam increpatus, in Hispaniam fugit: secutus eum quippe fuerat accusator Agrippa, cui tetrarchiam illius in Hierusalem C. Cæsar addidit. Itaque Herodes in Hispania peregrinante secum vxore decessit, vt dicit Iosephus de bello Iudaico.

43

Claudius Caligula.

CLAVDIVS Cæsar, Caligulæ prædicti patruus, Romanorum Imperator quintus, Hispanias obtinuit anno salutis humanæ 43. vt refert Eusebius: & cum annis 13. mensibus nouem, diebus 28. regnasset, ab humanis decessit, anno ætatis suæ 64. Ab isto Claudio oppidum Claudiomerium cognominatum est. Iacobus maior Apostolus domini his temporibus vniuersam prædicando peragravit Hispaniam, in qua nouem tantum conquisiuit discipulos. Postea in Iudæam reuersus, ab Herode Agrippa in Hierusalem obrucatione capitis martyrium adeptus est: eius autem sacratissima ossa postmodum discipuli ipsius ad Hispanias transtulerunt, atque ibidem in vrbe Galleciæ condidere. Paulus Apostolus domini, vas electissimum, per hoc tempus multis vrbibus peragratis, in Hispaniam prædicandi gratia nauigasse, veniensque Narbonem multos conuertisse putatur.

57

Nero.

NERO Cæsar, Claudii priuignus, sextus Romanorum Imperator, Hispaniarum regnum accepit anno Christi 57. qui cum Galbam in Hispania Imperatorem creatū ab exercitu cognouit, toto animo ac spe decidit: cumque incredibilia perturbandæ, imo subruendæ Reipublicæ mala moliretur, hostis a Senatu pronuntiatus, ignominiosissime fugiens, ad quartum ab vrbe lapidem sese interfecit, ætatis suæ anno 32. Regnauit annis 14. mēsis 7. diebus 28. (vt scribit Eusebius) atque in eo

in eo omnis Cæsarum familia consumpta est. Hispaniæ præerat sub Neronis imperio Cluius Rufus, vir facundus & pacis artibus clarus, belli haud inexpertus, teste P. Cornelio Tacito. A Nerone crediderim esse nominatos Neros & Nerios populos, & Neriium promontorium, olim Artabrum in Galliciâ Hispaniæ regione. Lucius Anneus Seneca, natione Cordubensis, Philosophus Stoicus, ac Neronis magister, his temporibus Romæ in precio fuit. de quo diuus Hieronymus libro de Viris illustribus meminit, dicens quia fuerit continētissimæ vitæ, eum in sanctorum catalogo positū, maxime propter frequentes epistolas Pauli ad ipsum, & ipsius ad Paulum. Hunc a Nerone Imperatore discipulo interfectum fuisse legitur, cum multa diuinarum humanarumque scripturarum edidisset documenta. Lucanus Anneus prædicti Senecæ nepos, Hispanus, natione Cordubensis, & poeta celeberrimus, hac tempestate floruit, & apud Neronem de cōiuratione Pisoniana accusatus, ab eo interficitur. Latio Portius genere Hispanus, condiscipulus Senecæ, Maximi auditor, nobilis declamator fuit, cuius Seneca primo libro declamationum his verbis meminit: Latio ad scribendum se cōcitauerat, iungebat noctibus dies, & sine interuallo grauius sibi instabat. Torquatus quidam, Cæcilius, & Euphrasius sanctissimi Christi confessores, & ipsi vno die hoc tempore apud Hispanias, mandante Nerone, martyrio coronantur. Hi autem omnes ab Apostolis Petro & Paulo episcopi apud Romam ordinati, confestim ad prædicandū verbum Dei Hispanis infidelibus fuerant directi. Vbi quum variis in vrribus euangelizassent, & innumeram eius gentis multitudinem Christianæ fidei subiugassent, tandem Torquatus Acci, Cæcilius Illiberi, quæ nunc Granata & Euphrasius Illiturgi ciuitatibus conditi, quieuerunt: quorum natalitium diem 16. Kal. Iunii celebrare postea mandatum est.

Sergius Galba.

71

SERGIVS Galba, septimus Romanorū Imperator, vna cum M. Othone & Vitellio Hispaniarum regnum obtinuit anno humanæ salutis 71. Dum vigebat ætas, militari laude apud Germanias floruit, proconsul Africam moderate, iam senior citeriorem Hispaniam pari iustitia continuit. M. Otho in prouinciam Lusitaniam specie legationis vna cū Ptolemæo comite se posuit, in qua Obuleronitis, Albinus, & Marcellus Romani occisi fuerunt, vt refert Corn. Tacitus. Sed Galba vt Neronis mortem comperit, Romam venit, vbi ab Othone iugulatus est mense 7. imperii sui, teste Suetonio Tranquillo. A cognomine istius quidam dixerunt opidum Galbam, ad radices montis Senii, in Hispania citeriori esse nuncupatum. Quintilianus rhetor atque philosophus celeberrimus, natione Calaguritanus, vt Eusebio placet, his temporibus, cum in magno esset precio, a Galba prædicto Romam perductus, ibidem scholam tenens clarissimus habitus est, qui inter cætera de Institutione oratoria duodecim libros composuit. Flaccus Pompeius eques Romanus, vt refert Plinius libro 15. cap. 22. primus fuit qui in Hispaniam intulit nucem iuglandem, cum sub Vitellio Imperatore militaret.

Vespasianus.

72

VESPASIANVS Flavius Augustus, octauus Romanorum Imperator, regnum tenuit Hispaniarum anno aduentus Iesu Christi 72. A cognomine istius Flauii crediderim esse in Hispania ciuitates sequentes cognominatas, quas Ptolemæus refert: Flauiam Gallicam, Flauiobrigam, vulgo *Bilbao*, Flauionauiam, & Flauium Brigantium, vulgo *Compostella*, vbi corpus sancti Iacobi Apostoli requiescit, Flauiam Lambrim, Iriam Flauiam, vulgo *Sancta Maria finis terræ*, Interamnium Flauium. Obiit anno ætatis suæ 69. cum imperium obtinuisset annis 9. mensibus 11. diebus 22. vt Eusebius tradit.

Titus.

81

TITVS Augustus, Vespasiani filius, nonus Romanorum Imperator, Hispanias obtinuit anno a natiuitate Christi 81. & quum annis duobus regnasset, morbo

An. Christi periit in villa propria circa Sabinos, pridie Idus Septembris, ætatis suæ anno 42. teste Eusebio.

83

Domitianus.

DOMITIANVS, Titi frater iunior, decimus Romanorū Imperator, in regnū Hispaniarum successit anno salutis humanæ 83. & quum annis 15. mensibus quinque imperasset, occiditur ætatis suæ anno 36. referente Eusebio. Marcus Valerius Martialis poeta, per hoc tempus ex Hispania Romam veniens, propter ingenii sui magnitudinem & epigrammata confecta, magno in precio habitus est. Originem duxit ex Bilbili Hispaniæ vrbe, patre Frontone, & Flaccilla matre, ad ultusque in Celtiberiam translatus, ibidem literas optime didicit. Hic cum sub Traiano principe senio confectus esset, in patriam rediēs, ibidem diem suū obiit.

100

Nerua.

NERVA Cocceius, vndecimus Romanorum Imperator, claris ortus (Dione teste) natalibus, regnum Hispaniarum inchoauit anno aduentus Iesu Christi 100. Hic Marcum Vlpium Traianum, genere Hispanum, absentem adoptauit: & quum anno vno, mensibus quatuor regnasset, ab humanis discessit, ætatis suæ anno 72. vt refert Eusebius. Ab huius nomine crediderim Neruam flumē in Hispania citeriore nomen accepisse. Per idem tempus ciuitas Legio constructa vel restaurata fuit, a quatuordecim legionibus Germanorum, a Nerua Imperatore in Hispaniam missis: & Germanica Legio septima nuncupata, olim vero Subiancia, vt refert Ptolemæus. Sed a Leonogildo Gothorum rege, suo tempore Leon dicta fuit: vnde Leonicēses populi. Priscis temporibus Regia Legio, oppidum Latinorum fuerat, vt idem inquit.

101

Traianus.

TRAIANVS in Italica Hispaniæ ciuitate natus, Neruæ per adoptionem filius, cognomento Vlpus Crinitus, duodecimus Romanorū Imperator, Hispaniarum regnum accepit anno Christi 101. Hic apud Seleuciam Isauriæ profluuio ventris extinctus est, anno ætatis suæ 63. mense 9. die 4. quum annis 19. mensibus 6. imperasset, referente Eusebio. His temporibus, teste Plinio libro 9. cap. 5. in Gaditano Oceano visus est marinus homo, toto corpore absoluta similitudine ascēdere nauigia nocturnis tēporibus, statimque de grauari quas infederit partes, & si diutius permanferit, etiam mergi.

120

Hadrianus.

HADRIANVS cognomento Helius, decimus tertius Romanorum Imperator, Hispaniarum regnum suscepit anno salutis humanæ 120. origo cuius vetustior a Picentibus, posterior ab Hispaniensibus manat. Pater Ælius Hadrianus cognomento Afer fuit, consobrinus Traiani Imperatoris: mater Domitia Paulina, Gadibus orta: soror Paulina, nupta Seruiano: vxor Sabina. Auus Marillinus, primus in sua familia senator populi Romani fuit. Natus est Romæ 9. Kal. Februarii. Hispanias cū petiisset (vt scribit Spartianus) Tarracone hyemauit, vbi sumptu suo ædem Augusti restituit, omnibus Hispanis Tarraconem in conuentū vocatis, delectumque ioculariter, vt verba ipsa ponit Marius Maximus, detrectantibus Italicis, vehementissime cæteris, prudenter & caute consuluit. Quo quidem tempore non sine gloria grauissimum periculum adiit. Apud Tarraconem spaciās per honospitiua viridaria, seruum in se cum gladio furiosus irruentem, retentum ministris accurrentibus tradidit, & vbi furiosum esse constitit, medicis curandum dedit, in nullo omnino commotus. Inde Romam venit, & quum annis 22. imperasset, maior sexagenario apud Baias moritur, teste Eusebio.

141

Titus Antoninus.

TITVS Antoninus cognomento Pius, decimus quartus Romanorum Imperator, cum Aurelio & Lucio filiis Hispaniarum regnū obtinuit, anno humanæ salutis

DE REGIBVS HISPANIÆ.

695

An. Christi

141. Qui quum annis 23. mensibus tribus imperium administraffer, æta-
tis suæ 72. teste Eusebio, apud Lorium villã suam, 12. ab vrbe Roma milliario mo-
rissã) oppidum Bætici, nomen habuisse. Trogus Pompeius Hispanus his tempo-
ribus floruit, qui totius Hispaniæ historiam, a Belo Nini Assyriorum rege, vsque
ad monarchiam Cæsaris conscripsit, & in quatuor & quadraginta distinxit libros,
quorum Iustinus historicus eius discipulus epitomẽ, id est abbreviationem, fecit.

Marcus Antoninus.

164

10 MARCVS Antoninus Philosophus, cognomento Verus, decimus quintus Ro-
manorum Imperator, vna cum Lucio Aurelio & Commodo in Hispaniis re-
gnare cœpit anno Iesu Christi 164. Hic Hispanis Italica electione exhaustis, cõtra
Traiani præcepta, verecunde consuluit, teste Iulio Capitolino. Per idem tempus
quum Mauri Hispaniam prope omnem vastarent, res per legatos bene gestę sunt.
Et ne non vbique gentium per id tempus laboraretur, Sequanos & Lusitanos au-
doritã compressit, qui sponte res novas moliri dicebantur. Tandem vbi annis
18. mense vno imperasset, in Pannonia morbo periit, referente Eusebio.

Commodus.

183

20 COMMODVS, decimus sextus Romanorum Imperator, mortuo Marco An-
tonino Vero, Hispaniarum regnum accepit anno salutis humanæ 183. & quũ
annis 13. regnasset, apud Romam in domo Vestiliani strangulatur, teste Eusebio.
Clodius per hoc tempus (vt author est Iulius Capitolinus) Hispanias, nec non pro-
uincias alias deficientes ab imperio, subegit.

Helius Pertinax.

195

30 HELIVS Pertinax, decimus septimus Romanorum Imperator, septuagenario
maior, ex Senatus consulto iussus est imperare, & in Hispaniis regnare cœpit
anno salutis humanæ 195. & quum mensibus sex, vna cum Iuliano imperasset, oc-
ciditur, vt Eusebius refert. Ab hoc Iuliano crediderim Iulianos populos, qui Pli-
nio Ceritani, nomen accepisse.

Seuerus.

196

SEVERVS, decimus octauus Romanorum Imperator, Hispaniarum regnũ in-
choauit anno Christi 196. Hic (Spartiano teste) anno ætatis suæ 32. ad Hispanias
a Marco Antonino Vero missus, somniauit sibi dici, vt templum Tarraconensẽ Au-
gusti quod iam ruinam minabatur, restitueret. Eo iam Imperatore creato, Hispa-
norum proceres multi occisi sunt. Moritur in Britannia, quum annis 18. regnasset,
40 vt ait Eusebius.

Basianus.

214

BASSIANVS, prædicti Seueri filius, cui Antonino Caracallæ cognomen fuit,
decimus nonus Romanorum Imperator, regnum Hispaniarum accepit anno
humanæ salutis 214. & quum annis 6. regnasset, ætatis suæ 44. interficitur, vt refert
Eusebius. Ab eo crediderim Caracam Hispaniæ ciuitatem quæ nunc Guadalaiara
dicitur, nomen sumpsisse.

Macrinus.

220

50 MACRINVS Opilius, vigesimus Romanorum Imperator, in Hispaniis regna-
re cœpit anno saluatoris Iesu Christi 220. Anno tantum vno cum imperasset,
in Archelaide occiditur, vt author est Eusebius.

Marcus Aurelius.

221

MARCVS Aurelius Antoninus, cognomento Heliogabalus, vigesimus primus
Romanorum Imperator, Hispaniarum regnum accepit anno Domini Iesu

Christi Christi 221. Quum annis quatuor imperium administrasset, tumultu militari cum matre Seniasyra Romæ occiditur, vt Eusebius dicit.

225

Alexander Mammeæ filius.

ALEXANDER Mammeæ Christianæ filius, vigesimus secundus Romanorum Imperator, Hispaniarum regnum suscepit anno salutis humanæ 225. annis regnavit 13. Moguntiaci tumultu militari occisus, auctore Eusebio. Iulitta, ex Hispania prouincia & primoribus ciuitatis Iconiorum progeniem ducens, per hæc tempora vna cum Cyriaco filio paruulo pro Christi religione martyriū passa, cæ- lum ascendit, anno domini 230.

238

Maximinus.

MAXIMINVS Iulius, vigesimus tertius Romanorū Imperator, Hispaniis dominari cœpit anno ab aduētū Iesu Christi 238. & postquam annis tribus imperasset, Aquileiæ a Pupieno occiditur, vt refert Eusebius.

241

Gordianus.

GORDIANVS vigesimus quartus Romanorum Imperator, Hispaniarum administrationem suscepit, anno Christi 241. Annis 6. imperauit, & cum ab expeditione Parthica reuerteretur, haud lōge a Romano solo interfectus est, auctore Eusebio.

247

Philippus.

PHILIPPVS, primus Imperatorum omniū Christianus, vigesimus quintus Romanorum Imperator, Hispaniarum regnū accepit anno Saluatoris Iesu Christi 247. Hic annis 7. regnavit, & apud Veronam occiditur, referente Eusebio.

253

Decius.

DECIVS, vigesimus sextus Romanorum Imperator, Hispaniarum regnum tenere cœpit anno humanæ salutis 253. & post imperii annum vnum, menses tres, in Aprutio cum filio occiditur, teste Eusebio. Decianam ciuitatem Hispaniæ crediderim ab eo nominatam. Olimpiadus & Maximus nobiles Hispani, Cordubæ his temporibus iubente Decio, primo fustibus cæsi, deinde plumbatis, ac ad vltimum capitibus eorum securibus cæsis, martyrio coronati sunt, 17. Kal. Maii. Parmenus, Helmienas & Chrysotolus presbyteri, Lucas & Mucius diaconi, per idem tempus in ciuitate Cordubensi, præfente persecutore Decio, variis suppliciis lacerati, ad vltimum gladio pro fide Christi trucidati sunt, 10. Cal. Maii.

254

Gallus Hostilianus.

GALLVS Hostilianus, vigesimus septimus Romanorum Imperator, vna cum Volusiano eius filio, Hispaniarum regnum tenere cœpit anno salutis humanæ naturæ 254. & cum annis duobus, mensibus quatuor regnassent, in Foro Flamini, siue (vt alii putant) Interamnæ ambo interfecti sunt, vt ait Eusebius. Ab hoc Gallo crediderim Gallos populos in Lusitania iuxta paruum Augustam, & Galli portū, nomen habuisse.

257

Valerianus.

VALERIANVS Licinius, vigesimus octauus Romanorum Imperator, vna cum Galieno filio in Hispania regnare cœpit anno ab aduentu Christi 257. & post imperii annum 15. interfecti sunt, teste Eusebio. Valeriæ quæ in Castella episcopalis est ciuitas, hodie *Quenca*, existimarim nomen ab eo inditum. Germani superiores his temporibus abrafa potiuntur Hispania: a quibus Germani, qui Oretani, & Oretum Germanicum, Estremaduræ oppidum (hodie *Calatru- na* vocant)

conditum: & Germanica Legio dicitur ciuitas eius regni metropolis, cuius in Nerua superius meminimus, quam Galienus a Germanis oppugnata recepit. Hi item Burgensi ciuitati (Burga siquidem Germanis oppidum dicitur) nomen imposuerunt, quum priscis temporibus Auca siue Brauum nominaretur. Laurentius Hispanus, Sixti pontificis maximi archidiaconus, per idem tempus Romæ via Tiburtina, præfente Galieno, post multa virtutum insignia & plurima tormentorum genera, quarto idus Augusti martyrium constantissime compleuit. Fructuosus Episcopus, Eugurius, & Eulogius diaconi, eadem tempestate pro fide, Æmiliano præfide, in ciuitate Tarraconensi passi sunt, 12. Kal. Februarii, quorum ossa iuxta Barcinonensem ciuitatem in monte Iouis, in sacello sanctæ Matronæ, requiescunt. Emitherius & Celidonius Hispani, sub hæc tempora primo apud Legionensem Gallicie ciuitatem pro confessione nominis Christi plurimis afflicti tormentis, & Calagorinam illinc perducti, martyrio coronati sunt, quinto nonas Martii. Corpora eorum in oppido Cordona episcopatus Vrgellensis requiescunt.

Claudius.

272

CLAVDIVS, vigesimus nonus Romanorum Imperator, Hispaniarum regnum obtinuit anno Iesu Christi 272. Hic anno vno, mēribus nouem quum regnasset, ab humanis Firmii discessit, vt ait Eusebius.

Aurelianus.

274

AURELIANVS, trigesimus Romanorum Imperator, Hispanias regere cœpit anno humanæ salutis 274. & quum annis quinque, mensibus sex imperasset, inter Constantinopolim & Heracleam, in Cenophrurio viæ veteris, persecutionem in Christianos mouens, fulmine ictus occiditur, teste Eusebio.

Tacitus.

279

TACITVS, trigesimus primus Romanorum Imperator, Hispanias gubernare cœpit anno Saluatoris Iesu Christi 279. Hic mense sexto sui imperii militari scelere apud pontem periit, vt ait Eusebius.

Florianus.

FLORIANVS, trigesimus secundus Romanorum Imperator, in Hispaniis imperateodem anno, quo Tacitus, nempe 279. & diebus octoginta tantum imperio positus, apud Tharsum interficitur, referente Eusebio.

Probus.

280

PROBVS, trigesimus tertius Romanorum Imperator, in Hispania regnare cœpit anno Saluatoris 280. Hic, teste Flauio Vopisco, Proculum & Bonosum Hispanienses qui Hispanias vindicarunt, deuicit, & Hispaniis nonnullisq; aliis provinciis permisit, vt vites haberent, vinumq; conficerent. Post annos sex & menses quatuor quibus imperauerat, apud Sirmium in turri quæ vocatur ferrata, tumultu militari occiditur, vt Eusebius scribit.

Carus.

286

CARVS, Narbonensis, trigesimus quartus Romanorum Imperator, cum Carino & Numeriano filiis, Hispaniarum regnum accepit anno humanæ salutis 286. & quum annis duobus imperasset, apud Murgum prælio victus occiditur, vt ait Eusebius. His quoque temporibus Alemanni sub Galerio præfide in Hispaniam penetrantes, Gallis attritis in Italiam irruerunt: sed eorum deinde Constantius magnam fecit stragem.

Diocletianus.

288

DIOCLETIANVS Dalmata, vna cum Maximiano cognomento Herculeo, trigesimus quintus Romanorum Imperator, Hispanias administrare cœpit anno salutis humanæ 288. quo tempore Constātius, Diocletiani successor, Hispanias cum summo otio tenuit. Hi cum annis 20. regnassent, Diocletianus Nicomedie, Maximianus Mediolani purpuram deposuerunt, referente Eusebio. Eulalia

An. Christi virgo Barcinonensis iis temporibus, sub Daciano præfide, post multa ac varia tormenta acerbissimum martyrium passa est, pridie Idus Februarii. Julia apud Barcinonenses, comes Eulaliæ itē martyris, sub præfide Daciano, capite truncata est, vt auctor est Volaterranus. Eulalia Hispalensis virgo per id tempus cum 13. esset annorum, in ciuitate Emerita, pro Christi cōfessione, Calphurniani præfidis iussu, primo equuleo suspensa & exungulata, demum quū ardentes lampades ad vtunque latus ad motæ fuissent, igne hausto, 4. Idus Decembris, Deo spiritum reddidit. Leocadia quoq; celeberrima virgo, a Daciano Hispaniæ præfeto tanquam Christiana capitur, & apud Toletum urbem carceri mancipatur: vbi cum grauissimos beatę Eulaliæ Emeritensis & reliquorum martyrum audiret cruciatus, positus in oratione genibus, quinto Idus Decembris impollurū Deo reddidit spiritum. Vincētius leuita, natione Hispanus, beatissimi papæ Sixti discipulus, per hæc tempora apud Valentiam Hispaniæ urbem, vna cū Valerio ipsius urbis Episcopo, & Sabina, & Christina, acerbissimum martyrium a Daciano præfide pertulit. eius autē celeberrimum festum 11. Kal. Februarii celebramus. Optatus, Lupercius, Successus, Martialis, Urbanus, Iulius, Quintilianus, Publius, Frontonus, Felix, Cæcilianus, Eutatus, Primitiuus, Apodemius, & quatuor alii Saturnini nūcupati, sub eodem Daciano præfide in ciuitate Cæsaraugustana passi sunt, decimo septimo Kalēdas Martii Carphorus presbyter, & Abuntius diaconus, apud Hispalim ciuitatē his temporibus a crudelissimo Maximiano martyrium passi fuerunt. Engratia virgo & martyr sanctissima, apud Cæsaraugustā ciuitatē per hæc tempora, sub eodem Daciano, pro Christi religione & amore ardentissimo, sæuissimis pœnis & tormentis affecta, Christo animam reddidit. Marcellus & Nona ciues Legionis, generis nobiles, hoc vixerunt sæculo. Quibus cum essent filii duodecim, horum vnderim cum patre Marcello, pro Christi religione vna die martyrium passi fuerunt acerbissimum. Quos Nona mater vt extinctos vidit, Deum orauit, vt eam cum filio superstite a vitæ periculis eriperet. Quæ cum dixisset, repente Draco exortus est, a quo mater statim cum filio diuinitus absorpta est.

308

Constantius.

CONSTANTIUS & Galerius, trigesimi sexti Romanorum Imperatores, regnum Hispaniarum tenere cœperunt anno Saluatoris trecētesimo octauo. Hi molem imperii inter se partiti, Galerius Orientem sortitus est, Italiam Constantius cum tota Aphrica, Hispania, & Gallia. Cæterum homo frugi, minimeque ambitiosus, Hispaniæ duntaxat Galliæque imperio contentus vixit, cuius popularitate & clementia Hispania Galliaq; florebat. Regnavit cum Galerio annis quatuor, & in Britannia diem clausit extremum, auctore Eusebio.

312

Constantinus Magnus.

CONSTANTINVS cognomento Magnus, trigesimus septimus Romanorum Imperator, mortuo Constantio patre, Hispaniarum regnum obtinuit, anno salutis humanæ 312. Imperium administravit annis triginta mensibus decem, & in Acirone villa, iuxta Nicomediam mortuus est, ætatis suæ anno sexagesimo sexto, vt refert diuus Hieronymus. Iuuenus Hispanus, poeta & presbyter, genere quidem nobilis, sed virtute & doctrina nobilior, per hoc tempus admodum clarus existens, Euangelia omnia quatuor libris, versibus explicauit heroicis, atque alia quædam, eodem metri genere, de sacramentis.

341

Constantinus.

CONSTANTINVS eo nomine secundus, Constantius, & Constans, Constantini Magni filii, trigesimi octauo Romanorum Imperatores, regnare cœperunt anno Christi 341. Hi tres imperium quod per manus acceperunt, ita partiti sunt, vt Constantinus natu maximus, Hispanias, Gallias, & Britanniam: Constans Italiam cum Illyrico & Græcia teneret: Constantius Thracia in qua Constantinopolis, & Asia minori, Syria, Mesopotamia, & Ægypto potiretur. At Constantinus tertio quo imperium administrauerat anno, aduersus Constantem fratrem iusto prælio decerta-

certaturus, iuxta Aquileiam infidiis hostium circumuentus, anno ætatis suæ 25. occiditur. Constans decimotertio imperii anno, haud longe a Helena (est hoc in agro Perpiniano siue Rossilonensi municipium, hodie *Elna*) incaute trucidatur, cum annos vixisset 30. Constantius autem Mopsocrenis inter Ciliciam & Cappadociam moritur, post annos viginti quatuor, menses quinq; dies duodecim, quibus imperio præfuerat, ætatis vero suæ anno 45. vt autor est Diuus Hieron. Gothi sub auspiciis Artharici qui primus eius gentis rex (Michael Ritio teste) traditur, Hispaniæ fines ingressi, sedes posuerunt anno dominicæ salutis 343. qui anno decimo tertio post Hispaniæ adeptum regnum, diem clausit extremum. Postea vero Hispani recepti sunt virtute Theodosii Cæsaris, qui Gothos annis octodecim imperata facere coegit, & in officio cōtinuit, vsq; ad tempora Alarici Gothorum regis.

Iulianus Apostata.

365

IULIANVS, trigesimus nonus Romanorum Imperator, cognomento Apostata, Hispaniarum regnum accepit anno Saluatoris Iesu Christi 365. Hic anno primo, mense septimo imperii sui, ætatis vero 32. interit, vt ait diuus Hieronymus.

Iouinianus.

367

Iouinianus, quadragesimus Romanorum Imperator, Hispaniarum regnum accepit anno salutis humanæ 367. & mense octauo imperii sui moritur, ætatis vero suæ trigesimo quarto, vt refert Hieronymus.

Valentinianus.

368

VALENTINIANVS & Valens, quadragesimi primi Romanorum Imperatores, Hispaniarum regnum acceperunt anno Christi 368. & annis 13. mensibus quinque imperarunt, vt habet D. Hieronymus. Damasus Papa, cognomine primus, natione Hispanus, patre Antonio, his temporibus claruit, excellentis eruditionis & sanctimonix pontifex. Hic propemodum nonagenarius diem obiit, 3. Idus Decemb. Vigilantius presbyter Hispanus, Barcinonensem parochialē Ecclesiam (vt ait Hieronymus) per ea tempora tenuit, & ipse nonnulla religionis zelo plena sensu exposuit, sanctorum quoq; reliquias minime venerandas, vigilias non prauo sensu exposuit, sanctorum quoq; reliquias minime venerandas, vigilias non obleruandas, & alia friuola multa. Aquilius Seuerus in Hispania iis temporibus claruit. Hic volumen composuit quasi *ἑδαιμοεξόν*, vt Diuus Hieronymus refert, totius vitæ suæ statum continens, tam prosa quam versibus, quod vocauit *Catastrophen*.

Gratianus.

382

GRATIANVS cum fratre Valentiniano, quadragesimus secundus Romanorum Imperator, in Hispania regnare cœpit anno Saluatoris Iesu Christi 382. Annis sex regnum obtinuerunt, vt refert Prosper. Prudentius episcopus Arto Turiassonensis, quæ non longe a Victoria Hispaniæ citerioris ciuitate distat, postea Sabellianos & Iudæos multa scripsit. Obiit non absque opinione sanctitatis, cuiusque festum quarto Kalendas Maii celebratur.

Valentinianus.

388

VALENTINIANVS cum Theodosio, quadragesimus tertius Romanorum Imperator, Hispaniarum regnum accepit anno salutis humanæ 388. & annis septem regnum obtinuit, vt ait Prosper. Osius Episcopus Cordubæ per ea tempora præclarus in diuinis humanisque scripturis effulsit, qui quum eminentissimi esset ingenii, scripsit plura ac præclara opuscula, & inter alia de virginitate.

Theodosius.

395

THEODOSIVS, genere Hispanus, quadragesimus quartus Romanorum Imperator, cum iam per quatuordecim regnaret annos, cum Arcadio & Honorio filijs, Hispaniarum regnum gubernare cœpit anno Christi trecentesimo nonagesimo quinto. Hic Theodosius Honorio patre, & matre Thermantia, haud dubie

An. Christi inter optimos principes habetur, quippe qui Rempublicam Gothicis armis pene oppressam, a Gratiano ex Hispania quæ illi patria, accitus libertati restituerit. Maximum tyrannum & Andragathium præfectum eius, subito incurfu eiecit, occidit, mortuisque Gratiano & Valentiniano quibus cum illi commune fuit imperium, regnum obtinuit. Obiit Mediolani, cum annis tribus cum filiis suis imperasset, ut ait Prosper. Claudianus Poeta, natione Hispanus, per ea tempora floruit, librosque duos, Claudianum scilicet maiorem & minorem edidit, multaque alia celeberrimis sententiis & prouerbis referta. Habundus siue Auitus presbyter Hispanus his temporibus vixit, qui ad Orosium reuelationem & inuentionem protomartyris Stephanie Græco in Latinam linguam conscripsit. Martianus per idem tempus urbis Barcinonensis episcopus, tam vita quam sermone clarus scripsit varia opuscula. Crediderim vero esse Pacianum.

398

Arcadius.

ARCADIUS, quadragesimus quintus Romanorum Imperator, quum iam regnasset annos cum fratre suo Honorio, Hispaniarum regnum gubernare cepit anno aduentus veri Messiae 398. & annis 13. imperauit, teste Prospero. Paulus Orosius, presbyter Hispanus, patria Tarraconensis, diui Augustini discipulus, vir eloquens & historiarum cognitor, per hæc tempora claruit. Chronicam scripsit ab exordio mundi usque ad sua tempora. Decessit in Aphrica apud Carthaginem, sepultus vero Romæ in templo Eusebii ad trophæa Marii.

411

Honorius.

HONORIUS, quadragesimus sextus Romanorum Imperator, mortuo Arcadio fratre, Hispaniarum regnum vna cum Theodosio fratre suo administrare cepit, anno humanæ salutis 411. quo Hispanias Alarico regi Gothorum habitandas assignauit, ut scribit Platina & alii quamplurimi. Gundericus filius Modigilli regis Vandalorum, per hæc tempora cum Alanis & Sueuis Hispanias occupauerat. Qui, ut refert diuus Antoninus, ad tantam miseriam incolas deduxerunt, ut famis indigentia humanas carnes ederent. Regnavit autem Gundericus in Gallicia annis quadraginta sex, & capta Hispali, quæ nunc *Sevilla* vocatur, quum impie elatus, manus in Ecclesiam ipsius ciuitatis extendisset, mox Dei iudicio a dæmone correptus interiit. Huic Gensericus frater in regno successit, & in Aphricam transiit. A Vandalis, ut quidam volunt, Wandalia, quæ Wandalusia, aut vulgo *Andaluzia*, nuncupatur. A Sueuis autem Sueuiam Bæticæ oppidum cuius Ptolemæus meminit, denominari puto, quod modo Suelum, antiquitus vero *Chiptona*.

411

Alaricus.

ALARICUS Pannonius de gente Balthorum, nondum Hispanias intrauerat, cum Gothis ab imperio desciscētibz, eorum rex creatus esset. cui Honorius Imperator, grata confirmatione, Hispanias ad habitandum assignauit, easque gubernare cepit anno Christi 411. sed vigesimo tertio sui principatus anno repente fato functus est, ut refert Michael Ritus Neapolitanus. Sūt Gothi populi Scythici, circa Cimbricam Cherfonnesum & Noruegiam, qui nunc Sueci & Dani vocantur. Pacianus Barcinonensis episcopus his temporibus vixit, qui bene de se relatus. Nouatianosque scriptis suis impugnauit, & in sanctorum numerum est relatus. Eius natale septimo Idus Martii celebratur. Dexter Paciani præsulis filius, vir clarus, simul & Christi fidei deditus, fertur omnimodam historiam edidisse. Patria Barcinonensis, præfectusque prætorii Theodosii principis fuit, teste libro de viris illustribus.

434

Athaulfus.

ATHAULFVS ob affinitatem & genus Alarici, ex consensu omnium Gothorum in defuncti locum substitutus, principatum obtinuit, & in Hispania regnare cepit anno saluatoris Iesu Christi 434. Qui matrimonio sibi iuncta Galla Placidia, Theodosii principis filia, & Arcadii Honoriique Imperatorum sorore, Vandalos, Alanos, Sueuos, & Hunnos valida manu insequitur. Illi audito Athaulfi aduentu, dimissis Galliis Hispanias petunt. Athaulfus vero post deuastatas diu Gallias primus

primus omnium Gothorum Hispanias ingreditur, Vandalos cæterosque barbaros cæsurus. Qui quum apud Barcinonem ciuitatē Hispaniæ citerioris maneret, dolo suorum occisus est, anno regni sui sexto, vt scribit Ritius. Sepulchri eius (auctore Hieronymo Paulo Barcinonensi) in vico paradisi, sublimiore eiusdem vr- bis parte, vestigia quædam extant, nempe columnarum partes, & non Hercules, vt fama habetur.

Sigericus.

440

SIGERICVS a stirpe propior (vt aiunt) post Athaulfi mortem a Gothis rex creatus est, & in Hispaniis regnare cœpit anno a Christiana salute 440. Quumque filios suos Gesericum, Wericum, Guntamendufum, Thrasamundum, & Ilderin- cum reges & dominos per partes Hispaniæ dimittere voluisset, pacem cū Roma- nis pertractando, itidem a Gothis qui eum regem creauerāt, interemptus fuit, an- no septimo sui regni, teste Ritio. Arcadius, Probus, Paschasius, & Eutycius, viri Hispani, per hæc tempora dudum apud Gesericum Vandalorum regem merito sapientiæ & fidelis obsequii clari habebātur. quos rex vt sibi deuinctiores faceret, in Arianam sectam transire præcepit. At illi facinus constantissime respuentes, martyrio mirabiliter occubuerunt. Puer autem Paulillus nomine, frater Pascha- si & Eutyicii, pro elegantia formæ atque ingenii admodum regi acceptus, a pro- bus cæsus, ad infamem seruitutem damnatus est. Eorum natale pridie Idus No- uembris celebratur.

Vallia.

447.

VALLIA post mortem Sigerici, gubernacula Gothorū suscepit, ad hoc electus, vt pacem cum Romanis infringeret: & in Hispania regnare cœpit anno salu- tis humanæ 447. Hic timens a suis popularibus inuidiam, classem ad Aphricam occupadā summa ope comparat: sed nauium apparatus in Gaditano freto per- it cum ingenti mortalium pernicie. Mutato vero idem rex consilio, datis optimis & lectissimis obsidibus, pacem optimam cum Honorio cōposuit. Insuper & Pla- cidiam Gallam eius sororem, olim Athaulphi vxorē, restituit, quam post Athaul- phi cædem penes se honorifice & honeste habuerat: seseque obtulit cum suis Go- this aduersus Alanos qui Bæticam occupauerant, & difficillimo bello victos ma- gna cæde affecit, rege eorū Attaco apud Emeritam ciuitatem occiso. Fama pu- lchris Lusitanæ sedibus, ad Gundericum Vandalorum regem cuius supra in Ho- norio meminimus, in Gallicia regnantem confugerunt. Sed postea tam Vandali & Sueui, quam Alani ei subiecti sunt. A supradicto Attaco rege crediderim deri- uatum nomen Attacæ ciuitatis, de qua Ptolemæus. Vallia itaque subita vi morbi correptus, quum annis tribus regnasset, vita functus est, vt refert Michael Ritius.

Theodoricus.

450

THEODORICO post Valliam regnum Gothorum in Hispania deferitur, anno domini Iesu Christi 450. Hic apud Arelatam Narbonensis Galliæ ciuitatem, in campis Catalaunicis, dum pro Romanis aduersus Attilam Hunnorum regem pu- gnaret, 23. anno sui regni occubuit, auctore Ritio. In quo prælio (vt Platina refert) ad centum & octoginta millia hominum vtrinque cecidisse constat, neutra decli- nante acie aut cedente. Tres filios ex vxore suscepit Theodoricus, videlicet Tori- smundum, Theodoricum, & Henricum, qui omnes gubernacula Gothorum te- nuerunt, & reges fuerunt. Audentius episcopus Hispanus, magni zeli & sancti- moniæ vir, per hoc tempus (vt Gennadius testatur) aduersus hæreticos de fide ca- tholica librum egregium edidit, in quo maxime contra Photinianos, Manichæos, Sabellianos, & Arianos disputans, ostendit dominum nostrum filium Dei coæter- nale. Turibius episcopus Asturicensis his temporibus innumeris claruit mi- raculis, & Christianam religionem ac fidem catholicam quam maxime iuuit. eius festiuitas Palentiæ celebratur 16. Kalend. Maii.

An. Christi

473

Torismundus.

TORISMUNDVS, siue Turfimūds, mortuo Theodorico patre, omnium suffragiis Gothorum rex creatus est, & Hispanias regere cœpit anno ab humanæ salutis restitutione 473. Hic in bello quod pater cōtra Attilam gessit, militans, dum patris mortui reperisset cadauer, statim regiis exequiis illud apud Tolosam sepeliuit: quo sepulto, Aetio Galliarum præfecto suasit, vt Hunos superatos persequeretur. Sed ille renuens dixit & Hunos victos, & Visigothos vereri. Quo responso Torismundus in regnum rediit, & postea a fratribus suis ob regnandi cupiditatem, anno tertio, alias septimo regni sui, interfectus est, referente Michaelē Ritio Neapolitano.

476

Theodoricus II.

THEODORICVS huius nominis secundus, mortuo Torismundo fratre, regnum occupauit Hispaniarum anno salutis humanæ naturæ 476. Hic principatu suscepto, cum Rhetiario Sueuorum rege Hispaniam inuadente confligens, & ad internecionem vsque prosternēs, Sueuos sibi subegit, & Lusitaniam, Baticamque, & multa alia suo regno adiecit. Ex eo tempore Principes Gothorum in Hispania regnarunt, eiusque monarchiam tenuerunt, non tamen sub Hispaniæ titulo, sed Gothorum: siquidē illa Theodoricus non diu finibus sui regni adiecit. Hic postea (vt aiunt) ab Henrico fratre suo eandem necis sortem obtinuit, quam Turismundus, anno gubernationis sui regni septimo, vt refert Ritus.

483

Henricus.

HENRICVS frater Torismundi & Theodorici, filius Theodorici primi, quem supra narrauimus, post Theodorici fratris necem, regnum Gothorum obtinuit, & Hispanias administrare cœpit anno ab aduentu Iesu Christi Saluatoris nostri 483. Hic Gothis author fuit, vt scriptis legibus vterentur. Quumque etiam Africam & Massiliam subiugasset, Theodomorus Ostrogothorum rex Christianissimus, a Gothorum iugo, ad Catholicam fidem conuersus, se surripuit. Regnavit autem Henricus annis decem & nouem, dum ab humanis excessit. Quo autem genere mortis obierit, non satis constat, vt Ritus scribit. Sabinus episcopus ex ciuitate Barcinonensi oriundus, his temporibus floruit, vir utique sanctissimus atque doctissimus, & prophetiæ spiritu illustratus, in sanctorum numerum relatus est, cuius natale Idibus Februarii celebratur.

502

Alaricus II.

ALARICVS eius nominis secundus, in Henrici patris locum ex consensu omnium Gothorum rex creatus est, & in Hispania regnare cœpit anno salutis humanæ naturæ 502. Hic Amalasintham, Theodorici Imperatoris filiam, in vxore duxit. Erat autem hæc scemina (vt ait Platina) ita Græcis & Latinis literis imbuta, vt cum quouis docto disputando congrredi auderet. adhæc adeo exacte linguas Barbarorum callebat, vt sine interprete iis omnibus loqueretur. Cum hoc Alarico Clodoueus rex Franciæ bello cōgreditur, eoque precepto in agro Volgodensi, quicquid Galliarum Gothi possidebant, ad partes Franciæ transtulit, quum hætenus reges Gothorum in Narbona Galliæ ciuitate sedem tenuissent. Sed Theodoricus socer Clodoueo bellum intulit, quod Alaricum generum interfecisset, fugatisque ingenti prælio Francis, Vasconiam recepit, receptamque pro Alarico Alarici filio, donec adoleceret, gubernauit. Regnatū est Alarico annis 13, quū ab humanis discessit, referente Ritio.

515

Almaricus.

ALMARICVS, Alarico patre cæso, Gothorum regnum obtinuit, & Hispanias gubernare cœpit anno ab aduentu domini 515. Hic vxorem duxit Totillam, Clodouici

Clodovei regis Franciæ filiam. Cui apud Barcinonam citerioris Hispaniæ ciuitatem manenti, Childebertus frater Torillæ, bellum intulit, sororis cõtumeliam vlturur, quæ Almarico locata, & Arianzæ sectæ cum marito seruire recusans, querebatur quod ab eo indigna pateretur. Almaricus suis opibus diffusus, fugam molitur, atque iter ad mare petiit, sed cursu ab hoste preuentus, interficitur anno sui regni octauo. Ab isto *Almaria* ciuitas dicta est, quæ antiquitus Abdera nominabatur. Gothi vero tumultuario bello leuati, in Almarici locum sibi Theutam regem creant, instante Amalasintha Almarici matre, vt ait Ritus Neapolitanus. Isidorus Episcopus, Hispani generis, Apocalypseos haud vulgaris interpret, per hæc tēpora claruit. Iustinianus Valentinæ ecclesiæ antistes his temporibus floruit, non obscurum nomen adeptus prædicatione, rerumque diuinarum studio. vixit sub Felice summo Pontifice.

Theuta.

523

THEUTA (vt diximus) ab Amalasintha, Almarici matre rex creatus, eam in balneo suffocandam curauit, nō expectata fatali die, & Hispanias gubernare cœpit anno salutis humanæ naturæ 523. Hic frater consobrinus Almarici erat, & (vt refert Platina) ita Græcis & Latinis literis edoctus, vt Platonis disciplinam optime calluerit. In eadem suam Gothos accendit habitus histrionici deformitate, quem palam passimque gestabat. Tempore ipsius quum Galli adhuc in Hispania Tarraconensi manerent, mortuo Almarico, lectissimos viros ei miserūt, vt eis regressum consentiret. Qui vno die tantum regressum eorum cōsensit, & qui superfuerat, eos necari iussit. Postea vero quum Italiam per mare cum exercitu transfretasset, ab inimicis interemptus fuit, anno imperii sui 12. mense quinto, auctore Ritio.

Tendesilius.

539

TENDESILIUS consensu omnium Gothorum, regnum accepit Hispaniarum anno a natiuitate Christi 535. qui forte per id tempus exercitui præerat, impotens a Theuta, cuius affinis esse dicebatur. Is quum mulieres libidini suæ non contentientes occidi fecisset, apud Hispalim, quæ nunc *Sevilla* vocatur, orta seditione obruncatus est, anno primo, mense septimo regni sui, teste Ritio Neapolitano.

Agila.

537.

AGILA post mortem Tendesilii, in eius locum subrogatur, & Hispaniæ regnū suscepit anno Iesu Christi 537. Hic cum magno exercitu ad oppugnandā Corribam a Romanis occupatam progressus, filio trucidato, magnaue suorum strage perpeffa, ad Emeritam ciuitatem Beticæ properauit, vbi ab eisdem Gothis qui regem eum creauerāt, metu Romanorum interfectus est, anno regni sui quinto, mense septimo, vt Michael Ritius narrat.

Athanagildus.

543

ATHANAGILDVS Gothorum rex dominatum occupat post mortem Agilæ, anno salutis humanæ naturæ 543. His namque temporibus (vt ait diuus Antoninus) legationem in Hispaniam misit Higibertus rex Franciæ ipsi Athanagildo, cum multis muneribus, petens eius filiam Brucildem in vxorem, quam impetravit. Erat enim puella elegans, pulchra, & ingeniosa, vt refert idem diuus Antoninus. Athanagildus autem quum apud Toletum vltioris Hispaniæ ciuitatem pertransisset, morbo consumptus est, anno regni sui 15. mense 6. teste Ritio.

Limba.

558

LIMBA quem Luybam nonnulli vocant, rex tandem a Gothis qui Narbonam incolabant, creatus est, & in Hispania regnare cœpit anno ab aduētū Iesu Christi 558. Hic anno secūdo sui principatus Leonogildum fratrem regni successorem

An. Christi instituit, & quum triennio regnasset, ab humanis excessit. Leonigildus Theodosiam, Seueriani ducis nouæ Carthaginis filiam, in vxorem duxit, qui quidem Seuerianus filius Theodosii regis Gothorum fuit. Cantabriam prouinciam, Nageriam, atque Sabariam ciuitates ob rebellionem deuastauit, Leonem a se nominatam restaurauit, reliquias Sueuorum ex Hispania eiecit, rege Andeca superato (si regnum semel in Hispania constitutum, per annos 177. tenuerāt) filium suum natu maximum, nomine Hermelgundum, qui patri in regnum successurus erat, priuato regno priuauit, quod ab Ariana perfidia qua pater languebat, ad veram conuersus esset fidem: deinde in conuētū Hispali in acie captum, in carcerem eius glomantibus propriis securi percussit, anno salutis 572. Sed ad ostendendam cantuariam, diuina miracula non defuerunt. nam ad eius corpus postmodum cantus angelicus auditus fuit, lampadesque ardentis visæ. Eius festum 6. Idus Iulii celebratur. At Leonigildus quum in morbum incidisset, profligata valetudine (vt quidam aiunt) pœnitentiam egit. Ab his in Cantabria condita est ciuitas Recoprelim. Regnauit annis duodeuiginti, & in ciuitate Toletana excessit ab humanis, vt narrat Ritus Neapolitanus. Leander Hispalensis episcopus, Seueriani Carthaginis nouæ ducis filius, his temporibus claruit, vir plane sanctus, & doctrina atque eloquentia præcipuus, cuius prædicatione, exemplo, ac industria tota Visigothorum gens per Recaredum eorum regem ab Ariana impietate conuersa est: quam obrem & multa ad nostri dogmatis confirmationem, & ipsius Arianae hæresis confutationem composuit. nam & eandem pestem Vandali illo ex Africa detulerant. Huic autem insigni viro beatus Gregorius papa adhuc monachus, Moralium suorum librum scripsit. Tandem vitæ sanctimonia, signorum & miraculorum virtute in finem clarus, inter sanctos relatus est, cuius festum 3. Kal. Martii celebratur. Scripsit egregius hic doctor aduersus hæreticos lib. 2. de virginitate, lib. 1. Orationum, lib. 1. de Sacrificiis, lib. 1. contra Arianos, lib. 1. de contemptu mortis, lib. 1. epistolarum, lib. 1. & alia quædam. Braulius, filius Seueriani ducis Carthaginis, & frater Leandri & aliorum, per hæc tempora in episcopum Cæsaraugustanæ ciuitatis diuinitus electus est. Nam cum multos eligerent, subito flamma super Braulii capite omnibus visa est. Quæ innoxia cœli conuexa petens, Braulium episcopatus dignitate decorandum, cæterisque præferendum significauit. Episcopus igitur electus, religioni Christianæ multum profuit. Martinus episcopus Mandouensis his temporibus claruit, multosque verbo prædicationis ad fidem Christi conuertit, & inter alios Mironem a gente Sueua regem qui per hoc tempus Galliciam prouinciam obtinebat, cui scripsit librum de Christiani principis institutione.

576

Recharedus.

RECHAREDVVS post mortem Leonigildi patris Gothorum regno successit, & in Hispania regnare cœpit, anno saluatoris Iesu Christi 576. filiamque Childiberti Francorum regis in vxorem duxit. Hic non patrem perfidum, sed fratrem martyrem sequens, ab Ariana hæresi ad veram fidem conuersus est, totamque Gothorum gentem ad catholicam & veram fidem perduxit, nullumque in regno suo militare permisit, qui regno Dei hostis existeret per hæresin. Hic anno decimo (vt Sigisbertus ait) synodo apud Toletum duorum & septuaginta antistitum congregata, ibique Ariana hæresi abdicata & anathematizata, in catholica fide cum toto Gothorum cœtu confirmatus, Arianum dogma a finibus Hispaniæ eiecendum curauit. Lektionen & hymnos qui horis singulis præmittuntur, concilium ipsius Toletanum approbavit. Concilio Toletano quod sub Eladio Archiepiscopo Toletano celebratum est, interfuerunt inter alios Mansonius Archiepiscopus Emeritæ, Euphemius Archiepiscopus Tarraconensis, Leander Archiepiscopus Hispalensis, Magicius Archiepiscopus Narbonensis, & Parchadus Archiepiscopus Bracarensis. Obiit autem sanctus Dei Recharedus in ciuitate Toletana, anno sui regni 15. vt Ritus refert.

Luyba

*Luyba II.**An. Christi*

LYBBA alter a priore, quem Lymbam superius vocatum demonstrauimus, post mortem patris sui Recharedi accepit imperium, & in Hispania regnare cœpit anno humanæ salutis 591. Quumque annorum duodeviginti esset, insidiis Victerici, illustris inter Gothos viri, interemptus est, anno primo sui regni, referente Ritorio. Florentina virgo, Isidori, Fulgentii, & Leandri, aliorumque sanctorum florentissima beatissimaque soror, his temporibus cum vitam ageret sanctissimam, monasteriis quadraginta præficitur, in quibus mille virgines vitam agebāt, deuotissime Deo famulantes. Demum a vita discedens, in sanctorum numerum relata est. Fulgentius, Florentinæ virginis aliorumque frater, per hæc tempora primo Astigitano episcopatu, deinde Carthaginensi præfuit, Arianos omnes, quum vir esset eruditissimus, miris operibus suis fortiter oppressit. Annum tandem agens 66. conuocatis Leandro fratre Hispalensi episcopo, & Laureano amicissimo episcopo Gaditano, summa cum gloria Kal. Ianuariis e vita migravit. Corpus eius ex Carthagine noua Hispalim translatum est, & simul cum sancti Isidori sui fratris corpore sepulcrum.

591

Victericus.

592

VICTERICVS, vir inter Gothos illustris, cæso Luyba, regnum sui domini occupauit, & Hispanias regere cœpit anno ab aduentu Saluatoris 592. Hic quum suos nimis crudeliter vexaret, eodem genere necis periit, quo Luyba, anno primo quo imperare cœperat, referente Ritorio.

Gundemarus.

593

GUNDEMARVS regnum Gothorum ac Hispaniarū, mortuo siue cæso Victerico, sibi vsarpauit anno salutis humanæ 593. Duobus hic præliis clarus habetur, quorum primo Vascones, altero Romanos deuicit. Plurimas statuit leges in fauorem ecclesiarum, præcipue quod nullus inuitus a sacris templis extrahatur. Toleti post secundum sui principatus annum ex aduersa valetudine mature diem clausit extremum, teste Ritorio Neapolitano.

Sisebutus.

595

SISEBVTVS, consentientibus omnium Gothorum votis, nouus rex creatus est, & in Hispania regnare cœpit anno Saluatoris Iesu Christi 595. qui verum Dei cultum, nostramque religionem mirifica pietate prosequutus est. In Aphticam trans Herculeum fretum ducto exercitu, plures in ea gentes in ditionem redegit. Regno suo Vasconiã adiecit, omnesque Hispaniæ ciuitates quæ ad Romanos defecerant, acquisiuit. Iudæos qui his temporibus Hispaniam incolebant, metu suppliciorum ad Christi fidem recipendam compulit. Huius mentio fit distinctione 45. de Iudæis. Sunt qui dicant (inter quos est Platina) a Sisebuti demum tempore, Romanos (quibus omnes ciuitates, vt superius dixim⁹, ademerat) in Hispania imperare desisse. Edificauit suo sumptu Sisebutus ecclesiam sanctæ Leocadiæ in ciuitate Toletana. Regnauitque annis 26. mensibus septem, & morbo cōsumptus interit, vt ait Rorius. Eladius alter, archiepiscopus Toletanus, per idem tempus claruit. Sanctus & doctrina copiosus Isidorus, Hispalensis Episcopus, iis temporibus mirabiliter effulsit. Hic Leandri successior, & Gregorii papæ discipulus fuit, multa que scripsit quæ fidem Christianam mirifice iuuant, inter quæ ista sunt: Etymologiarum lib. 20. De summo bono lib. 3. Allegoariarum lib. 3. De Astronomia lib. 1. Officiorum lib. 2. Ad sororem Romam lib. 2. Differentiarum lib. 1. Item de viris illustribus & vocabulis Grammaticis, Historiam quoque ab Adam vsque ad sua tempora, & Longabardorum gesta, sanctorum item quorundam vitas, breuem quoque Cosmographiam, & naturas rerum: ac super Pentateuchum, aliaque penne innumera. Et sanctus cum fuerit habitus, eius natale 18. Kal. Februarii celebratur. Ioannes monachus Visigothus, Gerundensis postea episcopus, in Lusitania

An. Christi prouincia ortus, hac tempestate Christianam religionem & prædicatione & scriptis vbiq̄ plurimū iuuit. Hic quum sapere aliquid per ætatem cœpisset, ardore & desiderio discendi, ex Hispania Constantinopolim petiit: vbi quum literarū Græcarum & Latinarum doctissimus euasisset, in Lusitaniam prouinciā suam rediit, atque ibidem Arianam hæresin inualescentem sua doctrina facillime confutauit. Quamobrem hæreticis odiosus, in Barcinonensem ciuitatem relegatus fuit. Deum post multas persecutiones in patriam reuersus, monasterium condidit, & multa in eo reclusus conscripsit, ac rationem viuēdi monachis dedit. Eutropius similiter Valentinus episcopus, eruditissimus vir, per hæc tempora Hispaniæ plurimum profuit, eosque doctrina & exemplo in fide continuit. Cuius vitam virtutibus & miraculis illustrem Verus Hispalensis episcopus luculento sermone postea descripsit. Eius festiuitas 6. Idus Iunii celebratur.

622

Recaredus secundus.

RECAREDVVS eius nominis secundus, filius Sisebuti, paternum decus post eius mortem accepit, & in Hispania regnare cœpit anno ab aduentu Iesu Christi 622. & post quartum sui principatus annum ab humanis discessit.

626

Suintilla.

SVINTILLA Recaredi primi filius, regnum Gothorum Hispaniarumque accepit, defuncto Recaredo secundo, anno salutis humanæ naturæ 626. Hic sub Sisebuto dux fuit, & Romanos bis deuicit, & totius Hispaniæ monarchiam, exclusis omnibus Romanorum vestigiis, primus obtinuit. Fuit bello victoriosus, & (vt ait Lucas Tudenfis) inter reges Gothorum, Hispaniæ principatum non minus prudentia, quam virtute prælii auxit. Quumque 10. regnasset annis, Rachimirum filium suum in regni societatem accepit. Quoniam vero Rachimirus mature patrem secutus est, breuique post eum regnavit, non venit in ordinem per se regum, sed cū patre confunditur, vt Ritius insinuat. Alii itaque duo filii Suintillæ māsērunt, Suintilla & Sifunandus, quos pater ex Theodora Sisebuti filia susceperat, qui post patrem regnauerunt. Seuerus episcopus Barcinonēsis his temporibus Episcopatum assumpsit, vir quidem optimus & sanctissimus, & multarum rerum experientiam omnium iudicio consecutus, adeo vt vnus fuerit septuaginta illorum episcoporum qui leges Gothicas in Hispania condiderunt. Hic a Barbaris Gothis qui Cæthaloniam incolebant, clauo capite confosso, martyrio coronatur 8. Idus Nouembris, anno redemptoris Iesu Christi 638.

636

Sifunandus.

SISVNANDVS Suintillæ primi filius, post mortē patris & Rachimiri fratris rex creatus est, & Hispanias regere cœpit anno domini Iesu Christi 636. qui tertio sui regni anno conuentum 68. antistitum apud Toletum congregauit, in ecclesia sanctæ Leocadiæ, cui præfuit Iustus archiepiscopus Toletanus. Adfuerunt eidem synodo inter alios episcopos, Isidorus archiepiscopus Hispalēsis, Escluanus archiepiscopus Narbonensis, Iulius archiepiscopus Bracharenfis, & Audax archiepiscopus Tarraconensis. Regnauerat Sifunandus annis quatuor, dum ab humanis ex ægritudine in quam inciderat, recessit, auctore Michaelē Ritio.

640

Suintilla II.

SVINTILLA eius nominis secundus, Suintillæ primi filius, defuncto Sifunando fratre, Gothorum Hispaniarumque regno successit anno salutis humanæ naturæ 640. Hic quintam & sextam synodum in ciuitate Toletana congregauit. Primæ & secundæ præfuit Eugenius per hæc tempora archiepiscopus Toletanus. Constabat hæc 22. episcopis, inter quos Ebraulius Cæsaraugustanus episcopus, vir morum comitate, doctrina, & vitæ sanctimonia clarus. Regnavitque Suintilla annis quatuor, inque Toletana ciuitate obiit, vt scribit Michael Ritius Neapolitanus.

Tulga.

Tulga.

TVLGAM regia stirpe genitum, mortuo Suintilla, Gothi sibi regem creant, anno ab aduētū Saluatoris Iesu Christi 644. Hic Catholicus & optimus rex fuit, humilis, liberalis, cultor iustitiæ, dilectus a clero & populo. Confirmauit publicis legibus quæcunque decreta fuerant in conciliis Toletanis, annoque secundo imperii sui diem clausit extremum, referente Ritio.

Sindafundus.

646

SINDASVNDVS regiam Gothorum vacuum occupat, illustri inter eos loco, anno domini 646. Anno sui regni quinto synodum septimam 40. Antistitum, depatum Toletanum regente Eugenio. Ei inter cæteros interfuerunt Horontius Emerita, Antonius Hispali, & Paschasius Tarracone Archiepiscopi. His temporibus ex Græcia in Hispaniam venit Andeuarfeus illustris genere, cui Sindafundus consanguineam quandam suam in vxorem dedit, ex qua Eringium procreauit & Theodofredum. Fuit autem Sindafundus catholicus ac deuotus, restauraque decimas per hæreticos diruptas tempore Heraclii Imperatoris atavi sui, anno 20 politico suo principatus apud Toletum excessit ab humanis, vt ait Ritus Neapolitanus.

Risifundus.

656

RISISVNDVS filius Sindafundi, post mortem patris in regno Hispaniarum successit anno ab aduentu Christi 656. Viuente hic patre in clericum puerili leuitate rōsuratus fuit, ac in episcopum electus. In regnum vero assumptus, tres synodos in ciuitate Toletana congregari iussit, sub Eugenio archiepiscopo: quarum primam anno regni sui quinto celebrauit, cui inter cæteros interfuit Horontius Archiepiscopus Hispalensis, & duo supra quinquaginta antistites, 110. vicarii generales, 121. milites. Anno septimo celebrauit secundam, sexaginta episcoporum: anno vero octauo tertiam, siue decimam ab ordine, in qua fuerūt Fegitus Archiepiscopus Hispalensis, Fructuosus Bracharensis, & 25. Episcopi. Claruit his temporibus Ildesonus, vir sanctitate præclarus, discipulus Isidori, monachus primo, deinde in Archiepiscopum Toleti electus. Regnauitque Risifundus annis 18. mensibus vndecim. Obiit in villa Bamba apud Palentiam, Kal. Septembris, teste Michaele Ritio.

Bamba.

674

BAMBA consensu omnium Gothorum, mortuo Risifundo, regnum Hispaniarum obtinuit anno humanæ salutis 674. Mauros Hispaniæ littora cum classe ducetarum septuaginta nauium ingressos ingenti prælio fudit, & igni classem succendit. Per hæc tempora Paulus, quidam natione Gallus, adiuuante Renosinuo duce Celtiberiæ (quæ nunc *Aragonia* vocatur) aduersus Bambam regem motusque ciuitatis sui partem in Aufoniam mittens, Barcinonam petiit, eiusque quinq; viros generosos in vincula coniecit, quorum nomina, Redus, Pompedus, Gontifredus, Vlfadiacus, & Nanfredus fuerunt. Parta autem Bamba contra Paulum & Gallos victoria, Toletum rediit, in qua anno sui regni quarto vndecimam synodum celebrari fecit sub Querico archiepiscopo Toletano, cui interfuerunt sedecim Antistites. Sunt qui dicant, hunc ex aratro ad principatum euectum Leonis Romani pontificis beneficio. Tandem ex hauſtu veneni quod ab Eringio (cuius in Sindafundo meminimus) datum ferunt, in grauisimum morbum incidit. ex quo quum ægre conualuisset, anno post initum regnum vndecimo, mense sexto, religionis habitum sumpsit in cœnobio de Pampliga, ordinis Diui Benedicti, in eoque annis septenis sanctissime permanſit, & ibi sepultus, vt Ritus Neapolitanus & alii scribunt.

An. Christi

686

Eringius.

ERINGIVS filius Andearsei qui tempore Sindasundi (vt diximus) e Gracia venerat, ad religionem transgresso Bamba, dominatum occupat Hispaniarum, depulso Theodofredo Risisundi filio cui regnū perueniebat, anno salutis humanæ 686. Hic Eringius filiam suam Siflonam Egyptæ e gente Gothorum, sobrino Bambæ, in vxorem dedit, & anno secundo sui regni synodum ab ordine duodecimam, 36. antistitum: anno quarto, decimam tertiam, 48. Episcoporum: anno quinto, decimam quartam, 12. antistitum, sub Iuliano archiepiscopo Toletano celebrari fecit. Regnavitque idem Eringius, dum humanis excessit, annis septē, referente Ritio.

693

Egyta.

EGYTA sobrinus Bambæ, post mortem soceri Eringii regnū Hispaniarum adeptus est anno Saluatoris Iesu Christi 693. Hic anno primo sui principatus decimam quintam synodum 61. Episcoporum sub Iuliano archiepiscopo Toletano tertio, decimam sextam: quarto, decimam septimam, sub Philippo eiusdem ecclesiæ Archiepiscopo, celebrari fecit. Et quinque annis regno potitus, Tolernaturæ concessit, vt Ritius tradit. Iulianus cognomento Pomerius per hæc tempora (vt supra diximus) claruit. Is ex Iudæo Christianus factus, tantam omnigenæ doctrinæ: præcipue autem sacrarum literarum cognitionem est consecutus, vt tertio post Ildesonsum ordine in Toletanum archiepiscopatum suffectus sit. Scripsit vir iste sanctissimus libros complures, obiitque 8. Kal. Martii, quo in ecclesia Toletana festum eius celebratur.

698

Vitisa.

VITISA Egyptæ filius, mortuo patre regnum occupavit Gothorum & Hispaniarum anno Iesu Christi 698. Hic Theodofredum quem Eringius regno exegerat, confossis oculis Cordubam relegavit, & Fauillam Ducem Catabriæ, virum inter Gothos illustrem, Tudelæ occidit. Pelagius Fauillæ filius ob merum Vitisæ in Cantabriam aufugit, vt infra dicitur. Multa nefanda ob libidinem suam Vitisa (vt aiunt) lege permisit. Sacerdotibus etenim indixit, vt quot quisque velle aut posset alere, vxores duceret. Ipse vero nullum intētatum reliquit libidinis genus. Iudæis multa priuilegia concessit. Sed ne peccata eius impunita manerent, Rodericus Theodofredi & Reciloniæ eius vxoris filius, magno exercitu congregato aduersus Vitisam mouit, & dignitate regali spoliatum, Cordubam, oculis itidem confossis, anno sui regni nono ablegavit, vbi miserabiliter vitam finiuit, abfque honore sepultus, referente Ritio.

707

Costa.

COSTA Roderici frater ætate maior, ac Theodofredi (de quo supra nobis sermo) filius, imperium Hispaniarum post mortem Vitisæ, consensu omnium Gothorum accepit anno salutis humanæ 707. Hic anno tertio sui regni fato functus est, duobus filiis impuberibus relictis, vt Michael Ritius Neapolitanus scribit.

710

Rodericus.

RODERICVS, ad quem regnū Gothorū Hispaniarumque successione Theodofredi patris Sindasundi filii perueniebat, omnium Gothorum suffragiis, victo fratre Costa, rex creatus est, anno aduentus Saluatoris Iesu Christi 710. Hic quū filix vel vxori (vt aiunt) Iuliani Comitæ Cantabriæ stuprum intulisset, indignatus Comes, Rodericū regē perdere cupiens, ex Africa numerosos euocauit exercitus Sarracenorum, duce Muza a Miramolino rege cuius hic vices gerebat, missos. Qui in Hispaniam traicientes anno septimo, mense sexto eiusdem Roderici, quicquid terrarum a mari ad Pyrenæum longe lateque patet, Cantabris duntaxat & Asturibus exceptis, 30. mēsiū spatio in suam ditionem redegerunt. Variis

Variis autem præliis quæ biennio per Hispaniam gesta fuerunt, ad 700. hominum millia vtrinque cæsa dicuntur. Post interitum Roderici ad oppidum Xericium, Maurorum Duces partæ recens Hispaniæ permultos imposuerunt Reges, adeo vt annis non amplius 20. ex Maurorum gente 15. Hispaniæ imperauerint. Nam cum Rex omnium votis respondere non posset, populari tumultu vel occidebatur, vel imperium deponere cogebatur. Incidit calamitosa hæc nobilis prouinciæ Hispaniæ alienatio, 13. mensis Nouembris, anno decimo septimo supra septingentos a natiuitate Christi, vt Michael Ritus scribit, & in historia Hispanica probatur.

Pelagius.

717

PELAGIUS, Fauillæ ducis Cantabriæ quem Vitisa occiderat, filius, trucidato patre, ob metum Vitise in Asturias se recepit, ibiq; latitans, dum Hispania a Sarracenis esset occupata, & Rodericus in prælio concidisset, auxilio cœlesti fretus potius quam opibus quas vel nullas vel perexiguas habebat, finitimorum quorundam auxilio regnum accepit, anno Saluatoris Iesu Christi 717. Hic primo ciuitatem Legionis & nonnulla oppida recuperauit cum Alfonso Duce Cantabriæ, cui filiam suam Ermisendam dedit in vxorem: & sic Asturum Legionisque Rex appellari voluit. Qui quum in oppido Cange quod a Mauris inter alia receperat, permaneret, fato functus est anno imperii sui 20. authore Ritio Neapolitano: alii scribunt regnasse annos 30. Otgerius Gollantes, Germanus, cognomen- to Cathelon, his temporibus, id est, anno salutis humanæ naturæ 733. in Catholonia cum exercitu mouit, comitantibus eum nouem viris illustribus, sanguine clari, & virtute probatis, quorum nomina cognominaque fuerunt: Napiphermus Raymundus Ceruello, Petrus Alemany, Raymundus Anglesola, Gispertus Ribelles, & Berengarius Rogerius Erill. Hi in obsidione Emporiæ ciuitatis, agrigerundenfis, ducem Otgerium fato amiserunt. in cuius locum surrogato Napiphero Montcada, viro illustri, ob metum Sarracenorum, cum exercitu ad Ceritanæ loca tuta & Pyrenæos montes, vbi pueros, vxores, & impedimenta reliquerant, se receperunt, ibiq; vsq; ad aduentum Caroli Magni Imperatoris permanserunt. Sed de ingressu Otgerii surgit opinio, an a Carolo Martello missus sit, vel a Pipino, vt alii dicunt. Nam teste Paulo lib. 6. his temporibus Visigothi omnes qui citeriorem Hispaniam longe ante occupauerant, omni ope destituti, in Caroli Martelli potestatem deuenere. Nam & Luitprandus 28. Rex Longobardorum, genere Gothus, ipsi Carolo copias auxiliares transmisit: ac sic Visigothi qui trecentis quasi annis in Hispania imperauerant, funditus deleti sunt, præter paucos quos Barcinonenses liberauerant. Vnde & nunc Gotholani (vt aliqui opinantur) dicti sunt, vbi Gothi & Alanis qui promiscue citeriorem obtinebāt Hispaniam. Antiquitus vero Laletani dicebantur, vulgo nunc Cathalani. Fuerunt autē Alanis, Scythiæ populi prope Istrum, vnde Lucanus:

Et sequerer duros æterni Martis Alanos.

Fauilla.

737

FA VILLA, filius Pelagii, mortuo patre, in regnum Asturiarum Legionisq; successit anno ab aduentu Iesu Christi 737. Sed non diu regnauit. nam ab vrsu in venatione laniatus, anno sui regni secundo occubuit.

Alfonsus.

739

AL F O N S V S, Petri Cantabriæ Ducis e gente Gothorum filius, ob vxorem suam Ermisendam, Pelagii Regis filiam, regnum obtinuit anno salutis humanæ naturæ 739. Hic regnum Nauaræ, magnamq; Hispaniæ partem, & Lusitaniæ vrbes & oppida complura, eiecto Maurorum præsidio, recepit: ex quo Catholicus cognominatus est. Arianam hæresin quæ in Hispania rursus pullularat, extirpauit. Ex vxore sua filios tres suscepit, Phroillam, Vimeranum, & Aurelium, filiamq; Egi-

An. Christi

mandam, & ex pellice Mauregatum. Regnavitq; quum ab humanis discessit, annis 19. Garcias Ximenes, vir strenuus, qui Rex Sobrarbæ vocabatur, in Aragonia ex stirpe Gothorum genitus, his temporibus claruit, & primus Mauros a Pyrenæorū montium finibus, aliisque propinquis locis armis depulit, ac loca multa brevi tempore, quam plurimis ad eum propter victoriæ recentem famam conuentibus, ditioni suæ subegit, & magnam Navarræ provinciæ partem, fugatis Mauris, Christianis restituit. Obiitq; Ximenes anno Christi 758. quum annis 30. regnasset, in ecclesia S. Ioannis Baptistæ de Petra, vulgo *dela Pennya*, a se constructa, sepultus. Gestabat Garcias Ximenes in vexillis & armis arborem viridem, & super eam crucem rubram in croceo campo. Pipinus Iunior, Caroli Martelli Imperatoris filius, collectis copiis in Sarracenos movit, peremptoque eorum rege, partem Hispaniæ vi cepit. Tandem & ipse senio confectus, migravit ad dominum, relicto post se Carolo Magno filio gloriosissimo.

758

Froilla.

FROILLA, mortuo patre Alfonso, in regnum successit anno Christi 758. Hic regnum Navarræ obtinuit propter uxorem suam Moynam. Aduersus Sarracenos Galliciam infestantes bella scelerata gessit, cæsis quinquaginta quatuor milibus Arabum, a quibus ditissima spolia & diuitias consecutus est. Navarros rebellantes inuasit, Vascones infestos subdidit, & in Asturias reuersus, Vimeranum fratrem manibus propriis ob inuidiam occidit. Sed postea ne peccata eiusdem impunita pertransirent, eodem lethi genere, quo Vimeranus, extinctus est a fratre suo Aurelio. Reliquit Froilla ex coniuge sua filios duos, Veremundum & Alfonso, regnavitq; annis 13. in ciuitatis Ouetensis ecclesia a se condita sepultus. Garcias eius nominis secundus, cognomento Ynegues, filius Garcie Ximenes, in Sobrarbæ regnum mortuo patre successit. Pampilonam primariam ciuitatem Navarræ, multaq; oppida brevi spacio temporis a Mauris liberavit, ad cultumq; Christi reduxit. Regnavit annis 30. in cœnobio Sancti Ioannis dela Pennya sepultus, anno ab incarnatione Christi 788. His temporibus vir quidam nomine Asnat, cum quibusdam Christianis præclari nominis, Aragonem fluuium traiciens, castella & oppida multa, Iacamq; ciuitatem ad Christianam fidem reuocauit. Quibus prospere gestis, quoniam primus Aragonem superauerat, Aragoniæ prouincie Comes appellatus est, post cuius mortem in dicto Comitatu successit Galindus eius filius.

771

Aurelius.

AVRELIVS filius Alfonsi, cæso fratre suo, regiam Hispaniarum occupat dignitatem, anno ab incarnatione Saluatoris Iesu Christi 771. Hic Veremundum filium Froillæ ad inuidiam periculumq; declinandum in spem successioneis adoptauit. Per hæc tempora serui per omnes Hispanias contra dominos insurgentes, Aurelii industria verberati, in pristinam seruitutem redacti sunt. Excessit Aurelius ab humanis anno regni sui sexto, prolis expers.

777

Sillo.

SILLO, gener Alfonsi Catholici Regis, cui nupta erat Egimanda, filia eiusdem Alfonsi, sororq; Aurelii, depulso Veremundo quem Aurelius adoptauerat, solus regnum administrait anno salutis humanæ naturæ 777. Hic pacem ignominiosam, male tamen obseruatam, cum Arabibus firmavit, Galliciamq; rebellantem domuit: & quum annis sex, vel (vt aliqui scribunt) octo regnasset, diem clausit extremum.

783

Mauregatus.

MAVREGATVS siue Magaretus, Alfonsi cognomento Catholici ex pellice filius, mortuo Sillone regnum occupat anno ab aduentu Iesu Christi 783. Sarracenorum præsidio cum quibus fœdus iunxerat, firmatus, pactus (vt aiunt) cum Maurorū regibus, quotannis virgines quasdam in stipendiū mittere. Hic Alfonso Catholico

Catholico patri suo valde dissimilis fuit. Illo enim nullus optimis quibusq; viris fu- *An. Christi*
it deditior: hoc autem nemo sceleratis coniunctior. Illo nullus principū suo tem-
pore castior: hoc nullus nefariis voluptatib. inclinior. Illo nullus liberalior: isto
nullus rapacior. Illo nullus animosior: hoc nullus timidior. Quæ non permitten-
te Deo, omnium applausu e medio sublatus est, anno tertio sui regni.

Veremundus.

786

10 **V**EREMVNDVS, filius Vimerani, nepos Alfonsi cognomento Catholici, Mau-
regato iam fato functo, in regnum Hispaniarum successit anno Saluatoris Ie-
su Christi 786. Hic memoria repetens se adhuc priuatum in ordinem diaconatus
esse cooptatum, mortua vxore sua, ex qua Raymirum & Garciam filios procrea-
uit, Alfonsum eius consobrinum, Froillæ filium, pro se regnare iussit, & continuo
in religionem transiit, anno regni sui secundo. Fortunius, filius Garcix cogno-
mento Yneguis, mortuo patre in regnum Sobrarbæ successit. Hic filiam Galindi,
Aragonix Comitiss, in vxorem duxit, & ratione coniugii Comitatus Aragonix ti-
tulos accepit: ex qua vxore Sanctium genuit filium, qui mortuo patre in regnum
successit. Regnavitq; Fortunius annis 27. quum ab humanis discessit.

Alfonsus II.

788

20 **A**LFOVS eo nomine secundus, cognomento Castus, filius Froillæ, regnum
Asturiarum Galliciarumq; accepit per resignationem (vt diximus) Veremun-
di, anno domini 788. Hic acceptis a Carolo Magno auxiliariis copiis, superatisq;
Sarracenis qui fines Asturum ferro igniq; populabantur, Vlyssiponam ciuitatem
Lusitanix quæ nunc Portugalia dicitur, suæ ditioni subegit, e quorum manubiis
Quetensem & Asturicensem erexit ecclesias, dotauiq; redivitibus. Et vergente in
senium ætate, cum improlis esset (vxorem siquidem religione ductus neq; duxit,
neq; mulierem attigit, vnde illi Casto cognomen) totius populi consensu Raymi-
rus Veremundi filius Rex creatur, postquam annos 41. regnaverat. Hoc Alfonso
30 regnate, in Quetenfi templo fama est crucem auream, sine humano artifice factã,
repente comparuisse, quam Rex qui eam primus aspexit, sacerdotibus ostendit, &
religiosissime seruari iussit. Sanctius Garcias, Fortunii filius, patre fato functo,
regni gubernacula Sobrarbæ accepit. Hic in Mauros ducto exercitu, tota sibi fere
Nauarræ provincia subiecta, prælium committens, hostium multitudine circum-
uentus, sine prole occiditur. post cuius mortem, Sarraceni regnū Nauarræ & So-
brarbæ, partemq; Aragonix per aliquot annos possederunt. Et sic Sobrarbæ re-
gnum finem accepit, vbi sub quatuor regibus 97. annis regnatum est, quorum
40 iterum nomina & tempora subiicimus.

Sobrarbæ regum Epilogus.

1 *Garcias Ximenes*
2 *Garcias Ynegues*

annis 30.

3 *Fortunius*

annis 27.

annis 30.

4 *Sanctius Garcias*

annis 10.

30 **C**arolus Magnus Imperator, filius Pipini Iunioris, anno Christi 796. in Hispa-
niam movens aduersus Sarracenos a fide nostra alienos, Pampilonem Cæsaraugu-
stamq; nobilissimas ciuitates vi cepit, captaq; militibus suis diripiēdas concessit,
nullas præscribens pacis conditiones, nisi Christi fidem integre reciperent. Qui
vero in præsidio Barcinonæ erant, Carolo, audita victoria, confestim deditio-
fecerunt. Nam Zatus Barcinonensis præfectus cum ipsa vrbe in Caroli partes
transiit. Legati quoq; Oscensium ad Carolum petentes supplicatum venerunt, vt
ciuitati parceret, nunciantes Sarracenos quibuscum ipsis erat ea ciuitas commu-
nis, Christianæ fidei cultum sponte suscepisse. Per hæc tempora Turpinus Re-
bifacram Compostellæ Gallicix dedicarunt. Mortuo autem Carolo, quum Nayo-
do Aquitanix præfectus rebellasset (vt Platina & alii narrant) Abderamini Sarra-
cenorum Regis auxiliis fretus, Aufoniam Hispanix citerioris urbem, quæ nunc

An. Christi Vicensis vocatur, dolo captam & direptam occupauit, castellaq; aliquot valido munita, & magnam Hispaniæ partem, deficientibus populis occupat. Solus autem Bernardus Barcinonensium Comes, terra mariq; vexatus, in Imperatoris fide permanfit. Sed priusquam Pipini copiæ quem Ludouicus Imperator ad id bellum præmiserat, subsidio adesse potuerint, Naydo Barcinonensem Gerundensem agrum insigni clade affecit. Tunc Ludouicus eius nominis primus, cognomento Pius, secundus a Carolo Gallorum Imperator & filius, ex mandato patris Barcinonam venit, anno Iesu Christi 815. depulsisque Sarracenis, mortuo iam Bernardo Comite supradicto, Iamfredo eam gubernandam dimisit, anno Christi 825. Ab hoc Iamfredo postea originem traxerunt Comites Barcinonæ. Froyllanus Episcopus Legionensis per hoc tempus claruit, cui Alfonso, eo nomine secundus Legionis Rex, facultatem dedit ædificandi monasteria & cœnobia, & eligendi monachos vita probos qui ea colerent, & Christianæ religioni militarent. Multa de Froyllani sanctimonia leguntur, quæ causa breuitatis omittimus. Per hæc tempora diuus Attilanus, episcopus Zamorensis claruit, qui annum agens quintum & vicesimum, ad monasterium Moreola iuxta Zamoram se contulit: tandem creatus est episcopus Zamorensis, & sanctissime vixit, quem vita functum Urbanus secundus papa in sanctorum numerum retulit. Cuius natale tertio Nonas Octobris celebratur.

829

Raymirus.

RAYMIRVS filius Veremundi, regnum Asturiarum, Gallicia, & Nauarra, Alfonso iam e viuis sublato, paternum decus accepit anno humanæ salutis 829. Hic cum fratre suo Garcia, filio Veremundi (vt diximus) Hispalim a Sarracenis recuperauit. Vxorem duxit Vrracam, ex qua filium genuit Ordonium, qui mortuo patre in regnum successit. His temporibus Nepotianus Comes Palatinus regnum occupare tentauit, cui Raymirus festina & armata manu restitit, copiosq; fugatis bello cepit, ac in monasterio retrusum vitam finire coegit. Normânibus ingenti classe littora Gallicia infestantibus, valida manu occurrit, habitosq; cum his conflictu, 70. hostium naues succendit, & laceratis eorû copiis, qui euaserant, in glorios abire coegit. Hic felix Rex cum Sarracenis apud Calagorinam ciuitatem decertauit, in quo bello (vt aiunt) diuus apostolus Iacobus in albo equo pugnantem apparuit, & cæsis multis Arabum millibus, Calagorina cum adiacentibus locis in deditioem Raymiri deuenit. Regnauit annis sex, mensibus nouem, & in Ouetensi ciuitate (vbi diem clausit extremum) sepultus est. Per hoc tempus per Arabas siue Mauritanos, ducenti monachi ordinis S. Benedicti, vna die passi sunt pro fide Christi martyrium iuxta ciuitatem Burgensem. Victor in Ceresano oppidulo Hispaniæ his temporibus a Mauris corona martyrii donatus, a Christo cœlestium numero aggregatus est: cuius natale 7. Kalendas Septembris apud Burgensem dicecesin celebratur.

836

Ordonius.

ORDONIVS Gothorum principatum, post mortem patris sui Raymiri, obtinuit anno Christi saluatoris nostri 836. Hic aduersus Vascones rebellantes exercitum congregauit, quibus subactis, & prouincia in ordinem redacta, reditum ad suos parans, comperit Arabes Lusitaniam depopulari, quos facta irruptione deuicit atq; in fugam coegit. Muzam principem Sarracenorum patriam instantem, trucidatis quadraginta equitum millibus, insigni clade affecit, & Lupum Muzæ filium Toleti imperitantem, principatui suo subiecit. Cauriam & Salmanticam a Mauris recuperauit. Vxorem duxit Mandimiam, ex qua filios sex, Alfonso, Veremundum, Henricum, Froillam, Minium, & Ordonium procreauit. Is quû ab humanis excederet, principatû ad decenniû tenuerat. Iamfredus (cuius nobis supra fuit mētio) per id tēpus Barcinonæ Comitatus regebat, qui quû ad regē Ludouicû Fraciæ perrexisset, apud Narbonā ciuitatē a militib. ipsius regis, per inuidiā, affectu dominandi interceptus fuit, anno principatus sui 60. Eo mortuo, filius eius

cuius vnicus Iamfredus impuber remansit in potestate Flandriæ Comitis, instante An. Christi
Ludouico Rege Francorum.

Alfonfus.

846

ALFOVSVS eo nomine tertius, cognomento Magnus, a morte patris sui Ordo-
nii regno successit anno Saluatoris Iesu Christi 846. Anno sui regni primo,
Froilla eius germanus Galliciam vsurpare tentans, ab iisdem populis cæsus est. Cæ-
teros autem fratres quum suspectos Alfonso haberet, omnes oculis priuauit. Cæ-
saraugustam restaurauit, Lusitaniam (quæ nunc Portugallia dicitur) expulsis Sar-
racenis, Christianis incolendam tradidit, Conimbricam Viseumq; eiusdem pro-
uincię ciuitates recuperauit, Zamoram condidit. Vascones præterea, Nauarrosq;
quittica Mauris acriter oppugnabantur, ab obsidione liberauit. Hic etiam (vt scri-
& Ouertense metropolitum constituisse. Ad quem Iohannes octauus Pontifex
scripsisse dicitur, hoc modo: *Iohannes seruus seruorum Dei Alfonso Hispaniæ Regi Chri-
stianissimo salutem & benedictionem.* Ex cuius scripti autoritate Hispaniæ Regem
in primis orthodoxū existimant. Sub hoc militasse dicitur Bernardus cognomen-
to Carpius. Liberos habuit quatuor: Garciam, Ordonium, Froillam, & Gondif-
cas Tudenfis, apud Cordubam a Sarracenis tunc occupatam, regnasse quendam
nomine Mahometum. Alfonso autem quum annis 40. regnasset, naturæ con-
cessit. Per hoc tempus, videlicet anno Christi 874. vrbs Burgensis, vulgo Bur-
gos, olim dicta Mas Burgi, aliis Brauum, siue Auca, iubente Comite Didaco do-
mino Castellæ, nouis colonis habitari cœpta est, vt habet Hispanica historia. His
temporibus apud Cordubam ciuitatem Pelagius ætatis decem fere annorum, in
carcerem detrusus ab Abdarameno Rege, quum abnegare Christum nollet, mar-
tyrium gloriose suum compleuit 6. Kal. Iulii. Iamfredus eo nomine secundus,
cognomento Pilosus, a pilorum multitudine, filius (vt diximus) Iamfredi quem
militēs Regis Franciæ necauerunt, in Comitatu Barcinonensi successit. Hic Sa-
lomonem qui patrem suum occiderat, manibus propriis interemit, & Comitatu
Barcinonensem ab illo prius occupatum, sibi ex iure vendicauit. Vxorem duxit
Guideluinidam filiam Comitis Flandriæ, ex qua liberos quatuor habuit: Radul-
fum qui primus fuit in ordine cœnobii Beatæ Mariæ Riupulli, quod Iamfredus
a fundamentis primitus construxerat anno Christi 888. postea vero Episcopus Vr-
gellensis electus: Iamfredum qui veneno mortuus est: Mironem qui mortuo pa-
tre in Comitatu Barcinonæ, Bisulduni, Rosilionis & Ceritaniæ successit: & Su-
nyerum postea Comitem Vrgellensem. Huic Iamfredo Ludouicus Rex Franciæ,
& integrum liberaliter dedit, vt propriis viribus aduersus Mauros provinciã tue-
retur, anno incarnationis Saluatoris Christi 875. Iamfredus itaq; anno sui princi-
patus 27. ab humanis excessit, anno Christi 912. cuius corpus in monasterium Ri-
uopulli deportatum fuit. Sunt qui dicant, huius temporibus beati Vincentii cor-
pus a Valentia citerioris Hispaniæ ciuitate, a quodam monacho in pagum Albien-
sem vltioris Galliæ deportatum.

Garcias.

886

GARCIA gubernacula rerum patre Alfonso defuncto subiit, anno salutis hu-
manæ 886. Is breui tempore præclara bella contra Arabes confecit, & Ayolam
Regem Maurorum cum magna præda captiuum fecit, ex qua pretiosiora spolia
ecclesiæ S. Saluatoris Ouertensis contulit, vbi nunc & ipse iacet sepultus, quum ad
tertium annum regni sui peruenisset: nec ex se prolem reliquit. Nunilo & Alo-
dia virgines, sorores, sub idem tempus, id est, anno Christi 851. in Osca citerioris
Hispaniæ ciuitate, quum in fide Christi proficientes, ieiuniis, orationi-
bus, & vigiliis incumberent, a Mauris martyrium acer-
bissimum fortissime pertulerunt.

An. Christi

889

Ordonius II.

ORDONIVS eo nomine secundus, in defuncti fratris locum suffectus, regnum accepit anno ab incarnatione Iesu Christi 889. Hic prudens & sagax victorias plurimas contra Arabes obtinuit, totam fere Lusitaniam deuastravit, Alarim castrum occupavit, ecclesiam Legionensem plurimis redivisibus ornavit & auxit. Semel tantum a Mauris victus fuit: quo bello Legionensis & Asturiensis episcopi, viui in hostium potestatem devenere, quorum Asturiensis iussu Abderæ Mauro-rum Regis apud Cordubā martyrio coronatus est. Hic Ordonius quatuor Comites Castellæ qui tunc Regi Legionis subiciebantur, interposita fide publica ad se vocatos, iuxta Carrionem oppidum dolo cepit, & apud Legionem in carcere necari iussit. Fuerunt autem Comites interfecti, Nunius Ferdinandus, Donus Alcarari iussit. Fuerunt autem Comites interfecti, Nunius Ferdinandus, Donus Alcarari iussit. Fuerunt autem Comites interfecti, Nunius Ferdinandus, Donus Alcarari iussit. Fuerunt autem Comites interfecti, Nunius Ferdinandus, Donus Alcarari iussit.

898

Froilla II.

FROILLA eo nomine secundus, Alfonsi Magni filius, post mortem Ordonii sui fratris, in se principatum transtulit, anno salutis humanæ naturæ 898. quo tamē ut fraude quæsitus (quum ad liberos Ordonii regnum pertineret) diutius frui non potuit. Nā vno post anno duobusq; mēsis, lepræ morbo correptus interiit, quatuor relinquens filios, Alfonsum, Raymirum, Ordoniū, & Froillā nomine paterno.

899

Alfonsus IIII.

ALFONSVS eius nominis quartus, mortuo patre Froilla, in imperium successit anno Christi 899. Qui monasterium ingressus, in religionis verba iuravit, regnumq; Raymiri fratri dimisit: sed paulo post facti poenitens, religionē quam professus erat aspernatus, regnum quo cesserat repetiit. Vnde a fratre Raymiri captus, oculis effossis luce priuatus est, Ordonio filio cui cognomen Malus, ex Imena superfite relicto, sui regni anno 5. mense 7. At Raymiris hanc crudelitatem pietatis constructa se templi pensavit, in quō eum honorifice tumulavit. His temporibus provincia Castellæ a Romanis olim castellorum præfectis Castellæ nomē accepit, & a iudicibus a nobilitate sua (vt diximus) creatis, regi cœpta est.

904

Raymiris II.

RAYMIRIS eius nominis secundus, fratre Alfonso quarto concedente, rerum potitus est anno humanæ salutis 904. Hic duos habuit filios, Ordoniū & Sanctium, quorū vterq; deinceps post patrem imperarūt. Hic Raymiris sociatus Ferdinando Gondifaluo primo Castellæ Comite (quem Comitatum in feudū a Rege Legionis tenuit) apud Osnam ciuitatem contra Arabes victoria gloriosa potitus est: & rursus apud Simancas grauissimo bello commisso, 80. millibus Arabum truncidatis, Abenayrum Sarracenum Cæsaraugustæ Regem viuum cepit. Raymiris itaq; in principatu suo annis vnde viginti, duobusq; mensibus regnavit, dum ab humanis excessit. Ennicus cognomento Arista, ex Gothica gente, vel (vt alii volunt) ex Comitatu Bigorrensi, per hæc tempora, hoc est, anno Domini 912. ex montibus Pyrenæis cum exercitu descendens, magnas Maurorū copias deleuit, & victor in Nauarram rediens, princeps a Nauarris & Aragonibus eligitur: vbi armorū certaminibus ardens, fatis concessit, & Garciam Ennicum filium reliquit. Miron (vt diximus) filius Iamfredi secundi, mortuo patre, per hoc tēpus, anno Iesu Christi 912. in Comitatu Barcinonensi successit. Hic per annos 17. principatum continua pace gubernavit, liberos ex vxore tres habuit: Iamfredum quem sibi successorem reliquit: Oliuanum qui Comes Bifuldun, Rossilionis, & Ceritanæ fuit: & Mironem, Gerun-

Gerundæ Comitem & Episcopum. Obiit Miron Comes Barcinonæ, anno Domini 929. & filiis admodum paruulis Sunyerum fratrem suum tutorem & principatus gubernatorem instituit. *An. Christi*

Ordonius III.

916

ORDONIUS eo nomine tertius, filius natus maximus Raymiris, mortuo patre regnum suscepit anno ab aduentu Christi 916. Vrracam, filiam Ferdinandi Gondissalui Castellæ Comitis, uxorem duxit. Quem Ordonium quum Sanctius eius frater, Garcia Regis Navarrae matris suæ fratris, eiusque auunculi Ferdinandi Gondissalui opibus, e regno deturbare tentasset, consiliaque non successissent: Ordonius Vrracam uxorem dimisit, aliamque superduxit. Cæterum quia Gallicia fauebat Sanctio fratri, Ordonius cōgregato exercitu Gallecos perdomuit. Et quum annis 25. regnasset, Veremundum relinquens filiū, naturæ concessit. Garcias Ennicus, patre Ennico Arista defuncto, in Aragoniæ regnum per hæc tempora successit, vir non minus armis strenuus, quam vita & moribus integer. Cui nupta fuit Vrraca, foemina virtutibus & genere nobilissima, ex qua natus fuit Sanctius Garcias, cognomento Abarca, sorte (vt historia Aragonum narrat) cæso Vrracæ ventre, qui in regno successit.

Ordonius IIII.

941

ORDONIUS huius nominis quartus regnare cœpit anno ab incarnatione Christi 941. Huic cognomētum fuit Malus, filiusque fuit Alfonsi quarti, vt diximus: & quia regium iniuste sibi nomen arrogauit, populus Sanctium Ordonii tertii filium in Regem petebat, qui non multo post apud Cordubam Ordonium prælio victum interemit. Quamdiu regnauerit hic Ordonius, minime ob eius temporum perturbationem constat: sed ab aliquibus anni 20. ei dantur. Iamfredus eo nomine tertius his temporibus patre Mirone defuncto, in Comitatu Barcinonæ sub patre Sunyero tutore Vrgellenfi Comite annos 16. permansit: ætatem vero pupillarem egressus, annis 19. in principatu fuit. Hic ab humanis discedens absque liberis, dominiū reliquit Borrello Sunyeri Comitis Vrgellensis filio, patrueli suo, quod oliuanus eius frater ad gubernandum minus esset idoneus, propter linguę balbutientis impedimentum. Non enim vocem poterat emittere, nisi prius terram manibus effodisset: vnde cognomine Abreta fuit appellatus. Obiit Iamfredus anno Domini 964. Ermengaudus Sunyeri supradicti Comitis Vrgelli filius, Episcopus Vrgellensis, per hæc tempora claruit, vir adeo pius, vt merito in sanctorum numerum relatus sit, cuius natale Kal. Nouembris celebratur.

Sanctius I.

961

SANCTIUS eo nomine primus, Crassus ab habitu corporis cognominatus, filiusque Ordonii tertii, regnare cœpit anno salutis humanæ naturæ 961. Hic quum tantam saginæ molem vix ferret, ad eamque leuandam nihil intentatum relinquere, Cordubā Abderamari regiā qui Sarracenis imperabat, impetrata prius ab eo pace, anno regni sui 13. profectus est. Vbi inter medicorum experimenta, quorum magna turba apud Abderamarum erat, herbæ cuiusdam vi ad maciem deductus, haud ita multo post excessit, non sine veneni dati suspitione, filium Raymirum relictum. Viuens Castellam quam Ferdinandus Gondissaluuus a Rege Legionis in feudum tenebat, ex fœdere liberā esse iussit. Sanctius Garcias cognomento Abarca, mortuo patri in regnū successit Aragoniæ, uxoremque duxit Todam, ex qua liberos vtriusque sexus quinque habuit: Garciam Sanctium qui in regnum successit, Vrracā quæ nupsit Alfonso Regi Legionis, Sanctiam quæ Raymiro Castellæ, Mariam quæ Ordonio Legionis, & Blanquam quæ Nugno Comiti Cantabriæ. Fuit Sanctius bellicosissimus: siquidem Mauris victis ac depulsis a Cantabris & Pyrenæorum montium finibus, ad Naiaram ciuitatem peruenit. Regnauit Sanctius, dum ab humanis discessit, annis 56. filium Garciam Sanctium relinquēs hæredem, eiusque corpus in ecclesia S. Ioannis dela Pennya humatum est. Borrellus, mortuo Iamfredo fratre patruale (vt diximus) his temporibus principatum obtinuit Barcinonæ, quo tempore Mauri ciuitatem Barcinonam Kal. Iulii, anno Christi 985.

An. Christi occupauerāt: sed eodē anno Borrellus eam recuperauit, & Sarracenos a tota prouincia Barcinonēsi breui tempore eiecit, ibiq; reliquo vitæ suæ tempore tranquillissime vixit, & finem Maurorum bellis imposuit. Liberos ex vxore duos habuit, Raymundum Borrellum qui patri successit, & Ermengaudum qui Vrgelli Comes fuit: principatumque tenuit annis 28. obiit vero anno Christi 993.

974

Raymiris III.

RAYMIRIS eo nomine tertius, Sanctio patre defuncto, in principatu successit anno humanæ salutis 974. ætatis annum agens quintum. Ex consilio matris cū Arabibus pacem iniit, Gundriedum Normannorum Regem, littoribus Gallicie magna classe appulsum, vrbesq; & municipia vastantem, cum Sanctio Gundissaluo Castellæ Comite, eorum nauigiis succensus, ad vnum interemit. Interim Arabes, violata pace quæ inter eos & Raymirim sancita erat, Zamoram aggressi funditus subuerterunt. Vrracam nobili ortā loco duxit vxorem Raymiris, tametsi ætate & actibus puer, insolentius se gereret. quapropter Galleci, cōtemptra Regis ætate, Veremundum Regis Ordonii filium, Regem apud Compostellam sibi creauerunt. Contra quem valido exercitu progressus Raymiris, prælio commisso vtrinque inuicti discessere, nō sine graui vtriusq; gentis cæde. Obiit Raymiris apud Legionem ciuitatem nullis ex se liberis relictis, quū regnasset annis 25. Sanctius Gondissaluus, mortuo patre Ferdinando, in Comitatu Castellæ successit. Ex vxore sua suscepit Garciam Gondissaluam, & Eluitam, quæ nupta fuit Sanctio Regi Aragoniæ & Nauarræ cognomento Maiori. Garcias Sanctius, Sanctii Garcie (dicti Abarca) filius, regnum Aragoniæ patre fatis functo his temporibus obtinuit. Tremuli cognomen a tremore quo futura bella præsentiscens corripiebatur, affectus est, tametsi in prælio fortis esset & intrepidus. Regnauit annis 28. quum ab humanis discessit. In ecclesia S. Ioannis dela Pennya sepultus est, Sanctium filium relinquens qui in regno successit. Raymundus Borrellus in patris Borrelli demortui locum, in Comitatu Barcinonæ, per hæc tempora successit. Huic Berengarium filium vnicum Ermesenda vxor peperit, qui ab eo Comitatum obtinuit. Vir fuit Raymundus Borrellus in re militari strenuus. Nam ab Alfonso Legionis Rege contra Mauros accitus, in vltiorem Hispaniam libenter profectus est, & præcipua parte Comitum ac militum Cathalonie instructus, iuxta Cordubam eidem Alfonso magnos etiam ductanti exercitus se cōiunxit. Vbi cum Mauris conflictu habito, strenue pugnatum est, & victoria consecuta, in Cathaloniam Raymundus Borrellus cum omnibus equitibus suis rediit, præter Ermengaudum fratrem suū, Vrgelli Comitem, qui prælium primus ingressus, a Mauris multis confossus vulneribus cecidit. Obiit autem Raymundus Barcinonem reuersus, anno regni sui 24. & a parta Christianis salute 1017.

999

Veremundus II.

VEREMVNDVS eo nomine secundus, Ordonii tertii filius, affectato regno Legionensi potitus est, anno salutis humanæ 999. In quē ducto Almanzor Maurorum Rex exercitu, primo quidem congressu pulsus est, sed in restaurato prælio Veremundum vicit, atq; in fugam vertit. In qua expeditione Legionem urbem expugnauit. Aggressus ex inde prouinciam Gallicie, Compostellanam diripuit ecclesiam; a corpore tamen D. Jacobi apostoli abstinuit, perterritus (vt ferunt) quodam fulgore diuinitus apparente: ex eoq; metu soluta aluo, cum incidisset in morbum dysenterie, huic bello finem dedit. Post hæc autem Veremundus & Garcias coniunctis copiis, magnā Almanzori cladem intulere. Itaq; parta victoria Veremundo cessit. Quapropter animi dolore consternatus Almanzor, paulo post e vita decessit. Veremundus autem hac victoria elatus, superbe nimis ac crudeliter erga omnes se habuit, & Compostellanum Ouetensemq; præfules in carcerem coniecit. Cæterum Ouetensem paulo post, viso portento quodam admonitus, liberauit, facinusq; suum detestatus, aliis compēsauit officiis. Nam S. Jacobi loca sacra quæ ab hostibus diruta fuerāt, restituit. Duas habuit vxores: ex priore, Alfonso filium, ex posteriore, Terasiā filiam reliquit: quūq; annis septenis regnasset, diē clausit extremū.

ALFONSVS eo nomine quintus, mortuo Veremundo, in Legionis regno ſucceſſit anno ſalutis humanæ 1006. Hic adoleſcens cum eſſet, prauo ductus conſilio, Terafiam ſororem pertinaciſſime recuſantem, ad nuptias Abdalæ qui Sarra-
 cenis Toleti imperabat, auxilia ab eo pactus contra Regem Cordubæ, compulſit.
 Verum enim uero Terafia virgo ſancta, infidelis viri nuptias congreſſumq; detre-
 ctauit. Quæ quanquam ſepe precibus, ſepe minis vexata fuiſſet, mox tamen eo ex-
 tincto liberata, ſeſe Deo in cœnobio perpetuo dicauit. Vrracam, Garcia Ennici
 Regis Aragoniæ filiam, Alphonſus duxit vxorem, ex qua liberi fuerunt, Veremun-
 dus qui patri ſucceſſit, & Sanctia quæ prius Garcia filio Sanctii Comitæ Castellæ
 nupta, eo in finibus Legionis interempto, Ferdinandi matrimonium, Sanctii cog-
 nomeno Maioris, Regis Nauarræ filii, ſecuta eſt, qui poſtea Rex Castellæ appella-
 tus eſt, ac regnum Legionis per vxorem adeptus eſt. Agebatur annus vigefimus
 ſextus ex quo Alphonſus regnare cœpit, quum in oppugnatione Viſei, quod oppi-
 dum Mauri præſidio firmatum in Portugallia tenebant, telo vulneratus interiit.
 Garcia Gundiffaluus Comitatu Castellæ, deſuncto patre Sanctio (vt diximus) per
 hæc tempora præerat. Huic Sanctia filia Alfonſi quinti nupta fuit. Quo in finibus
 Legionis interempto, principatum ſuſcepit eius ſoror Eluira, vxor Sanctii Nauar-
 ræ Regis cognomeno Maioris. Sanctius cognomeno Maior, Aragoniæ & Na-
 20 uarræ Rex, mortuo Garcia Sanctio Tremulo patre, in regnum ſucceſſit, vxoresq;
 duas habuit: primam nomine Eluiram, ſceminam nobiliſſimam, ex qua Raymirũ
 genuit, ſibi in regno Aragoniæ ſucceſſorem: qua mortua, aliam ſuperduxit, Sãctii
 Gondiffalui Comitæ Castellæ filiã, nomine Maioram, ex qua liberos habuit, Fer-
 dinandum, poſtea Legionis & Castellæ Regem, Garcia Nauarræ, & Sanctium,
 quem nonnulli Gonſalum nominarunt. Hic Rex Vaſconia ſiue Sobrabæ fuit. A
 quibus ad hoc uſq; tempus, cuiusq; prouinciæ descendunt ordine Reges. Hic San-
 ctius Maior quum cum Ferdinando filio ex vxore Sanctia, filia Alfonſi eius nomi-
 nis quinti, Legionis occuparet regnum, & idem Ferdinãdus patri Sanctio curam
 30 commiſiſſet, appellari voluit totius Hiſpaniæ Imperator. Mauros ſiquidem omnes
 a Nauarræ, Aragoniæ, Castellæ, Legionis, Portugalliæ, Cantabriæ, & Vaſconum
 finib. exterminauit, regnauitq; annis quatuor & quinquaginta, dum ab humanis
 exceſſit anno Chriſti 1018. cuius corpus ſepultum iacet in eccleſia S. Saluatoris O-
 uetana ciuitatis apud Aſtures: Imperatricis autem eius vxoris, in eccleſia S. Ioan-
 nis dela Pennya.

VEREMVNDVS huius appellationis tertius, patre Alfonſo interempto, conti-
 nuo in eius ſubiit locũ anno humanæ ſalutis 1015. qui non multo poſt, orta diſ-
 ſenſione inter eum & Ferdinandum Sanctiæ ſororis virum, apud Carrionem oppi-
 dum in apertum Martẽ prorupit, collatiſq; ſignis in acie cecidit, anno imperii ſui
 40 decimo. Ferdinandus itaq; victor effectus, vxoris ſuæ prætextu Legionis regnum
 occupauit, patriq; ſuo Sanctio Aragoniæ Nauarræq; Regi eiufdem curã commiſit,
 qui Castellam per Eluiram coniugem conſequutus obtinebat. Petrus quidam
 Compoſtellanus Archiepiſcopus per hoc tempus & fide, & eruditione, & cõuer-
 ſatione, moribusq; inſignis fuit, & inter cætera cum beatiffimæ virgini Mariæ addi-
 tiſſimus haberetur, nonnulla in eius laudem compoſuit. Berengarius his tem-
 poribus, anno Ieſu Chriſti 1017. mortuo patre Raymũdo Borrello, Comitatu Bar-
 cinonæ obtinuit. Qui adminiſtratione ſuſcepta, militarẽ dignitatem cæteraſq; vir-
 tutes principibus maxime neceſſarias minus exercuit: ideoq; a Sarracenis magnã
 50 prouinciã Tarraconenſis partem amiſit. Liberos ex vxore ſua Guilia ſuſtulit Ray-
 mundum Berengarium qui in Comitatu Barcinonẽſi ſucceſſit patri, Guiller mum
 Berengarium Comitem Minoreſſe, & Sanctium qui Prior monaſterii D. Benedi-
 cti Bagenſis, & poſt mortem fratris, Comes Minoreſſe fuit. Obiit autẽ Berengarius
 anno Domini 1035. cum adminiſtrationem regni habuiſſet annis duodeviginti.

FERDINANDVS huius nominis primus, ſuæ prætextu vxoris Sanctiæ (vt dixi-
 mus) Legionis regnum occupat anno Chriſti 1025. per Eluiram matrem Com-

An. Christi

itatum Castellæ cōsequutus. Eluira namq; successerat fratri Garcia Gondiffaluo Comiti cui Castella parebat. Et hucusq; a Pelagio primo Regū Legionis & Asturum titulus duravit, exinde Castellæ Legionisq; dicti sunt. Hic ex vxore sua liberos habuit Sanctium, Alfosum, Garciamq; & Eliuram: ex pellice autē Ferdinandum, qui in collegiū Cardinalium cooptatus est. A Mauris itaq; Ferdinandus Rex Conymbricam ciuitatem potioremq; Portugalliæ partem recepit. Viuens regna distribuit liberis, Sanctioq; natu maximo Castellam, Alfonso Legionē Asturiæq; & Transimenam: filiabus Vrracæ & Eliuræ contulit Zamoram & Taurū, Alfonso fratre id petente: Garcia vero Galliciam & Portugalliam administrandam dedit: annoq; 47. mense 8. imperii sui diem clausit extremum, in ædem D. Isidori apud Legionem illatus. Rodericus Viuaris, cognomento Cidus, his temporib. claudita bellica virtute gestæ, particulari commentario descriptæ circumferuntur. a quo (vt ferunt) originem trahūt Mendozæ familiæ. Raymiris filius Sanctii, cognomento Maioris, mortuo patre, per hoc tempus in regno successit Aragoniæ. Vxorem duxit Ermisendam, alio nomine Gilbigam, Armeniacis & Bigoræ Comitis filiam, ex qua liberos habuit duos: Sanctium qui successit in regno, & Gondiffaluum qui Iaccensis episcopus fuit. Habuit & filias totidē: Terasiam quæ nupsit Comiti Prouincia, & Sanctiam quæ Comiti Tolosano. habuit præterea spurium nomine Sanctium, cui Ayuarium & alia oppida cum suis confinibus dederat, & Comitis titulo ornauerat. His temporibus occiso Sanctio Rege Vasconiæ siue Sobrabæ absq; liberis, Raymiri Vascones sese tradiderunt. quæ causa fuit, vt a Ferdinando Rege Castellæ fratre occideretur, anno regni sui 46. ab incarnatione Christi 1063. cuius corpus vna cū vxore sua requiescit in ecclesia S. Ioannis dela Pennya. Raymundus Berengarius eo nomine primus, defuncto patre Berengario, anno domini lesu Christi 1035. in principatu siue Comitatu Barcinonæ successit. Hic militari virtute præclarus, non solum partem Barcinonæ principatus a Mauris occupatā recuperauit, sed etiam Maurorū Reges duodecim, campestri prælio victos, sibi tributarios fecit: vnde subiugator Hispaniæ, ac murus Christiani populi, Augustulq; ferentissimus denominatus est. Vxores habuit duas: ex altera nomine Helibeta, Petrum Raymundum, & Berēgarium Raymundū: ex altera dicta Almodes, Raymundum Berengarium habuit: quorum Petrus Raymundus periit veneno, a noverca (vt aiunt) dato. Raymundus Berengarius itaq; Comes quū annis 42. regnasset, a vita migravit 6. Kal. Iunii, anno Christi 1076. & in ecclesia cathedrali Barcinonæ a se condita sepultus fuit, vna cum Almode cōiuge, in cuius sepulchro quod adhuc cernitur, intus epigramma reconditum est. *Hic est Raymundus Berengarius, Princeps Barcinonæ, Comes Gerundensis & Marchio Ausonensis, qui mortuo patre Berengario Comite, non tantum partem Barcinonæ principatus a Mauris occupatam recuperauit, vnde etiam Reges duodecim Maurorum, campestri prælio victos, sibi tributarios fecit: vnde cognomen sortitus est, Propugnator & Murus Christiani populi.* Hic vna cum Almodes Comitissa coniuge sua constitutiones Cathalonæ, vulgo *Vsatges*, condidit. Ecclesiæ sanctæ Crucis, sanctæq; Eulalię 14. Kal. Decemb. anno ab incarnatione Iesu Christi 1058. condidit, priuilegiaq; plura concessit, terminos episcopatus præfixit, eandēq; ecclesiā plurib. muneribus redditibusq; dotauit. Garcia Rex Nauarre, ex numero eiusdē regni sextus, filius Sanctii cognomento Maioris, his temporibus congregato exercitu Castellam ingreditur, cui occurrit Ferdinandus Rex frater cum copiis suis: & inito prælio, cum Garcia insolens esset, & suorum animos nō haberet, in eo bello victus & cæsus est. Cui successit Sanctii eius filius. Hic Garcia Blancam filiā genuit, quæ coniunx fuit Sanctii Regis Castellæ, cognomēto Desiderati.

1073

Sanctius II.

SANCTIVS eo nomine secundus, cognomēto Desideratus, mortuo Ferdinando patre, in regnum successit Castellæ anno Christi 1073. & non contentus eo, Legionis

Legionis regnum sibi vendicauit, Alfonso fratre eiecto, qui Toletum ad Regem Maurorum se recepit, vbi permāsit, donec Sanctio mortuo a populis ad regni successione reuocatus est. Blancam, Garciae Nauarræ Regis filiam, duxit vxorem. Is collectis militibus Gallicos vicit, in eoq; prælio Garciam fratrem occidit. Ipse Sanctius dignum factis vitæ finem sortitus est. nam anno sexto sui principatus, a Vellido dolfo per insidias interemptus fuit. Sanctius patre Raymiro defuncto, in regno Aragoniæ successit, ætate annorum 18. Fœliciam vxorē duxit, ex qua tres habuit liberos: Petrum, Alonsum, & Raymirum, qui omnes regnarunt. Aduersus Mauros magna prælia gessit, de quibus multas consecutus victorias, oppida multa recuperauit, multaq; condidit, scilicet Stellam, Lunam, Ayrbem, pluraq; alia. Bellum quoq; gessit cum Garcia patruo Rege Nauarræ, quem vicit & occidit, & a Nauarræ populis Rex appellari voluit. Hic in oppugnatione Oscensis ciuitatis sagitta percussus occubuit, anno sui principatus 45. cuius corpus primum in ecclesia Caltrimontis Aragonum iacuit, exinde in monasterium S. Ioannis dela Pennya translatus fuit. Ferunt huius temporibus corpus beati Andaletii siue Indaletii, Almarie ciuitatis Episcopi, ab eadem ciuitate in ecclesiā sancti Ioannis dela Pennya deportatum. Hic Andaletius D. Iacobi apostoli fuit discipulus, & vnus e primis quos in Hispania S. Iacobus ad fidē conuerterat. Raymundus Berengarius huius appellationis secundus, per hoc idem tempus in Comitatu Barcinonē mortuo patre successit, Caput stupæ cognominatus, a flaua deniq; cæsarie. Cui nupta filia Roberti Guiscardi, Messanæ & Apuliæ ducis, filium Raymundum Berengarium pro genuit. Erat hic Raymundus vir militaribus rebus belliq; gerendi fortitudine strenuus. Cuius innumeris virtutibus inuidens frater Berengarius, & principatus cupiditate permotus, occultis illi structis insidiis inter Barcinonam & Gerundam, loco vocato *Perxa del stor*, eum crudeliter occidit anno sui regni septimo, a Christi incarnatione autem 1082. Cuius mortem populus vlcisci cupiens, in fratricidam arma cōuertit. at Berengarius pœnitentia ductus, in pœnā peccati, Hierosolymā profectus est: vnde reuertens, in itinere defecit. Huius Comitatus tempore fuit Virgelli Comes Hermengaudus, vulgo Gerbus, homo strenuus in armis, qui res præclaras gessit, & Belagurium ciuitatem multaq; oppida de uictis Mauris recuperauit. Sanctius filius Garciae, Nauarræ Rex in ordine septimus, per hæc tempora claruit: cui successit Raymiris Roderici Cidi generi: huic Garcia Raymiris filius: deinde Sanctius Garcia progenitus, cognomento Sapiens. Post quem recessit, quæ nupsit Theobaldo Campaniæ Comiti. Ab his Theobaldus alter procreatus, matre e viuis sublata, regno potitus est, qui itidē improlis decessit, in eius locum surrogato Henrico fratre, cognomine Crasso. Hic genuit filiam Ioannam, quam nuptui tradidit Philippo Pulchro, Francorum & Nauarrorū Regi, quē subsecutus est Ludouicus Hutinus filius natu maior. at hærede masculino a se non relicto, Carolus, eiusdem Philippi & Ioannæ secundus filius, vtrunq; regnum vsurpauit. Quo similiter in fata absq; prole concesso, regni vtriusq; administrationē Philippus Longus, eiusdem Philippi tertius filius, adeptus est. Cumq; nec hic liberos haberet superstites, Nauarræ regnum ad Ioannam Ludouici Hutini filiam deuenit: quæ Philippi Comitis Aureliæ vxor, maritum vi matrimonii Nauarræ Regem vocauit. His successit Carolus eorum filius, similiter Comes Aurelianensis: huic autem Carolus eius filius: quo masculis carente, Blancam filiā vnicā Martino Regi Siciliæ matrimonio copularunt. At Blanca mortuo Martino ex quo nullam sobolem susceperat, secundas contraxit nuptias cū Ioanne, Ferdinandi primi Aragonū Regis filio, qui fuit Rex vigesimus tertius. Post quem successit Phœbus vigesimus quartus Rex, idemq; vltimus, vt infra habetur. Dominicus abbas Silensis, ordinis S. Benedicti, vico Canensi regionis Cantabriæ, nobili loco natus, per hæc tempora vitæ sanctimonia & miraculis clarus extitit, multaq; futura prædixit: & cū ex virona migraret anno Domini 1074. eius anima a pueris quibusdā visa est, triplici corona refulgens, in cœlum euolare. Corpus in eodem monasterio sepultū est, cuius nomen etiamnum retinet, & Silense a frequentibus silicibus cognominatur.

An. Christi
1079

Alfonsus VI.

ALFONSVS eo nomine sextus, Sanctii secundi frater, quum iam regnum Legionis & Asturum recepisset, a morte fratris obtinuit & Castellam anno salutis humanæ 1079. Toleti ciuitatem longa obsidione redegit in potestatem, eandemque Christianis incolendam tradidit, vt multa alia quæ tunc in Castellæ, Legionis, Portugalliæque prouinciis a Mauris recepit. Hoc autem tempore Mauri magnis copiis instructi, e Carthagine per Hispaniam discurrentes, omnia vastabant: quibus obuiam missus Infans cum septem Comitibus, apud oppidum quod *Alcazar de Consuegra* vulgo dicitur, omnes ad vnum interfecti fuere. A quibus occisus adhuc locus ille septem Comitum nuncupatur. Calamitatis huius causam cum Rex suorum animis, nimia mollitie effœminatis imputaret, balnea aliaque id genus illecebras quas Mauri Toleti constituerant, sustulit, populû ad pristinam virtutem & seueritatem reducere conatus. Post hæc Toletanam Burgensemque basilicam multis donis ornauit. Sex habuit Alfonsus vxores, ex quibus deterioris sexus liberos quinque genuit: videlicet ex Isabella, Ludouici Regis Franciæ filia, Sanctiam, nuptui traditam Comiti Roderico qui in ciuitatē vulgo *Ciudad Rodrigo* nouos colonos induxit. Ex Saida filia Regis Sibilæ, quæ simul ad verum Dei cultum Christianique religionem transiens, appellata Maria est, Sanctium patru nomina suscepit, qui in acie aduersus Sarracenos cecidit. Habuit & Vrracam ex Regina Constantia, quæ Raymundo Berengario Comiti Tolosæ tradita, ex ipso Comite filium nomine Alfonsum genuit. Sed mortuo Comite, iterum nupsit Alfonso Regi Aragoniæ. Suscepit & Alfonsus ex pellice Taresiam, quæ nupsit Henrico Comiti Lotharingiæ, dotata Galliciæ parte quæ Portugallia nunc appellatur, vnde Portugalliæ Reges originem trahunt. Portugallia vero dicta est a Gallis, quasi portus Gallorum. Nam Galli in Hispaniam nauigantes, Portugallo ciuitati in Oceano mari & toti regno nomen dedere. Mortuo Henrico successit Alfonsus, qui primus est Portugalliæ Rex appellatus, & primus Vlyssiponam a Mauris recepit: quorum quinque simul Regibus vno prælio superatis, quinque scutorum insigne, facti monumentum, post mortem Alfonsus secundus, exinde Sanctius secundus, cognomento Capella, qui heredem reliquit Alfonsum filium huius nominis tertium. Cui successit Dionysius. Hic Alfonsus Castellæ Rex anno 43. naturæ concessit, nullo superstite filio præter Alfonsum quem genuit ex pellice Ximena, quum socius expeditionis in Syriam communi Christianorum cõsilio susceptæ traiecisset. His temporibus Urbanus Papa secundus Archiepiscopatum Toletanum primatum instituit totius Hispaniæ, ac Regem Galliciæ cum omni diocesi S. Iacobi, anathematis vinculo ligauit, quod Episcopum in carcerem inaudita causa coniecerat. Per hoc tempus Casilda siue Casilla virgo, Canonis Toleti Regis Mauritanicæ gentis filia claruit, non sine sanctitatis opinione, quam Deus multis miraculis approbatâ Christianis indies ostendebat. Huius natale 5. Idus Aprilis celebratur. Petrus Sanctii filius, patre adhuc viuento, Ribagorciæ & Montisoniæ Regis nomen acceperat: defuncto autem patre Aragonum regnum accepit, vxoremque duxit Agnetem, ex qua Petrus filium procreauit, & Isabellam, quæ simul cum fratre teneris annis & ante patris mortem vitam finiuit. Oscam ciuitatem, ope Fortunii Lizanæ cognomento Mace adiuutus, vi expugnauit, & Almozabenum Maurorum Regem id dedecoris vlciscupientem in fugam coegit, capto Garcia fratre Regis Castellæ, qui Mauris auxilio venerat. In cuius rei gratiam Urbanus Papa secundus decimas primitiasque omnium beneficia Iuris patronatus omnium ecclesiarum & ciuitatum a quibus infideles hostes eiecerat, vt ipse & sui successores in perpetuum, quibus vellent, conferre possent, exceptis episcopatibus, concessit. Obiit Petrus Rex absque liberis anno suæ ætatis 35. tertio Kal. Octobris, ab incarnatione Christi 1108. eiq; post mortem successit Alfonsus frater. Raymundus Berengarius eius nominis & cognominis tertius, perempto parente Raymundo Berengario Caput stupæ dicto, in Comitatu Barcinonæ successit. Cuius mater orbata marito, monasteria duo condidit:

didit: alterum ordinis S. Bernardi, in valle Mariæ Comitatus Caprarię: alterum or-
 dinis S. Benedicti iuxta Gerundam, quod S. Danielis appellatur, in quo sanctissi-
 mam agens vitam, diem clausit extremum. Fuit autem Raymundus Berengarius,
 vit omnium virtutum splendore præclarus. Insulam maiorem Balearium quam
 Maioricam vocant, & eius ciuitatem a Mauris possessam, deuicit: quibus expulsis,
 insulanos omnes ad fidem Christi reduxit Kal. Februarii, anno Domini 1113. Verū
 dum hic diutius commoratur, Mauri Barcinonam magnis copiis oppugnarunt.
 Quo in Hispaniam reuerso, Mauri Barcinonensibus opem implorantibus fert sup-
 petias, Genuenses quibus insulæ Maioricę cura demandata erat, Mauris magnum
 10 auripondus offerentibus ciuitatem & insulam restituerunt. Barcinonam cum ve-
 nisset, Mauros ab obsidione fugauit, Ilerdæ, Dertosæ, & Valentia Reges sibi tri-
 butarios fecit. Vxorem duxit Dulciam, Gilberti Prouinciæ Mediolaniqu; Comitissam,
 quæ duos peperit filios, Raymundum Berengarium qui mortuo patre in
 Comitatu successit, & Berengarium qui Comes Prouinciæ fuit, filiamq; procrea-
 uit Berengariam, quæ nupsit Alfonso eius nominis sexto, Regi Castellę, Legionis,
 & Toleti. Obiit ætate postrema iam senio retardatus, anno quinquagesimo prin-
 cipatus sui, ab incarnatione Christi 1131. Hospitalis Hierosolymitani ordinis, in do-
 20 Riuipulli. Odo Episcopus Vrgellenfis, claro genere Comitum Pallariensium, &
 glorioso sanguine Barcinonensium, & magnanimatorum Aquitanię Comitum or-
 tus, hac tempestate claruit, qui vita & conuersatione sanctissimus, ob meritum
 suorum excellentiam catalogo sanctorum ascriptus fuit: cuius festum pridie Kal.
 Iulii celebratur.

Alfonsus VII.

1106

ALFONSUS huius appellationis septimus, Rex Aragoniæ, mortuo Alfonso se-
 xto, prætextu vxoris Vrracæ Alfonfi filia, Castellæ Legionisq; regnum obti-
 nuit anno humanæ salutis 1106. & principatibus regnisq; coniunctis, Imperatoris
 nomine appellari voluit. Hic comparatis magnis exercitibus, Mauros a Cęsarau-
 30 gasta, Tudela, Daroca, Bilbili, quam nunc *Calatayut* Hispani vocant, Turiasstone,
 Borgia, multisq; oppidis aliis eiecit. Condidit & plura, inter quæ Burgum Pampi-
 lonis: Numantiam vero quam Scipio Africanus olim deleuerat, Soriā vocans
 restaurauit. Cōdidit & Almazanum, Berlangam, Bilforatum. Hic etsi bellicosus,
 in rebus tamen diuinis negligentior. nam sæpius equos in ecclesiis, velut in stabu-
 lis habebat. Ideoq; (vt fertur) cum Fragam oppugnaret, anno regni sui 20. iudicio
 Dei repente occisus, nec mortuus nec uiuus apparuit, absq; liberis, anno Domini
 1126. Claruit per hæc tempora Ioannes cognomento Ortega, Quintana oppido
 Burgenfis ditionis oriundus, qui ob vitæ sanctitatem Christi confessoribus con-
 40 numerati meruit. eius festum quarto nonas Iunii celebratur.

Alfonsus VIII.

1126

ALFONSUS eo nomine octauus, filius Raymundi Berengarii Comitissæ Tolosæ,
 & Vrracę Alfonfi sexti Legionis Castellęq; Regis filię, mortuo Alfonso septi-
 mo Aragonię Rege, qui prætextu vxoris Vrracę Legionis Castellęq; regna susce-
 perat, in eius locum successit anno salutis humanæ 1126. liberosq; habuit ex Vrra-
 ca vxore, Sanctium qui Rex Castellę, Ferdinandum qui Rex Legionis fuit, & He-
 50 lisabetam. Ex Berenguella cōsorte secunda, Raymundi Comitissæ Barcinonę filia,
 Beatricem, Ludouico septimo Regi Franciæ collocatam. Hic Alfonsus ab expedi-
 tione Hierosolymitana rediens, quum domum applicuisset, anno quinquagesimo
 post initum regnum morbo consumptus est ad Bæzam, sub arbore quadā mōtis
 cui nomen est vulgo *de Muladar*. Auicenna Hispalensis, medicæ artis scientissi-
 mus, per hæc tempora claruit, & Auerrois Cordubensis, qui multo plura quam cę-
 60 fratre Alfonso, per hæc tempora in regno successit, a proceribus Aragoniæ ele-
 ctus. Hic iam diu in Gallia, in monasterio S. Pontii de Tomerils, religioni S. Bene-
 dicti seruebat, & impetrata a summo Pontifice facultate, vxorem duxit filiā Com-

An. Christi

itis Peitei, ex qua vnicam progenuit Petronellam filiam, quam Raymundo Barcinonensium Comiti in vxorem dedit, & Aragoniæ regno dotauit. Hic Raymiris in Oscēli ciuitate magnam ædificauit ecclesiam, quæ S. Petri veteris dicitur, vbi monachos S. Benedicti ordinis cū redditibus instituit, & in ea post resignationē regni ad vltimum vitæ diem permanfit, ibiq; sepultus est anno 1147. regni vero 19. Raymundus, mortuo patre Raymundo Berengario, Comitatum Barcinonæ per hoc tempus, id est, anno Christi 1131. accepit. Ei nupta fuit Petronilla, alias Vrraca (vt Iacobus Marquilles ait) Raymiris monachi Aragonū Regis filia, ex qua suscepit Alfonsum qui patri successit, & Sanctium Rosillionis & Ceritanæ Comitē: filiaq; totidem, Dulciam, quæ Sanctio Regi Portugalliæ nupta fuit, alterā Hermengaudo Comiti Vrgellensi collocatam. Hic Raymundus, mortuo Rege Raymiro socero, prætextu vxoris in regno Aragoniæ successit. Veruntamen non Regis ipse, sed principis Aragoniæ nomen assumpsit. Nam Raymiris Rex Aragoniæ, socer ipsius, iis conditionibus regnum renunciauit, vt nō Rex, sed princeps diceretur, & Comes Barcinonæ: in præliis vero armis siue insignibus eiusdem Comitatus vteretur, quæ sunt in campo aureo baculi quatuor rubri. Almeriam ciuitatem, Abderam prætis temporibus nuncupatam, ad Alfonsum Castellæ Regem sororium suum contra Mauros instructo exercitu pfectus, 6. Kal. Nouemb. anno Christi 1145. Dertolam prid. Kal. Ian. 1148. Ilerdam & Fragam ciuitates Kal. Nouemb. 1149. & alia plura loca a Mauris occupata recuperauit, eorum Regibus occisis. Trecentas ecclesias ædificauit, & magnis redditibus dotauit. fuit enim princeps Christianissimus, & in rebus quæ diuinum cultum fidemq; catholicam augere videbantur, tam liberalis quam feruens & pius. Hic Berengario fratre a suis populis occiso, Comitatu prouinciæ recepit, & in necis eius vltionem, Arletum ciuitatem & alia complura oppida castellaq; deleuit. Hinc in Hispaniam reuersus, obiit apud Gerundam ciuitatem in Burgo qui dicitur S. Danielis, imperii sui 36. 8. Idus Aug. anno Domini 1162. cuius corpus in monasterium Riuipulli delatum, honorifice sepulchrum fuit. post cuius mortem Alfonsus eius filius in regno Aragoniæ Comitatuque Barcinonæ successit.

Barcinonæ Comitum Epilogus, post Carolum Magnum Imperatorem.

1 Iamfredus	annis 60.	7 Berengarius	annis 28.
2 Iamfredus	annis 27.	8 Raymundus Berengarius	annis 42.
3 Miron	annis 17.	9 Raymundus Berengarius	annis 7.
4 Iamfredus	annis 35.	10 Raymundus Berengarius	annis 30.
5 Borrellus	annis 28.	11 Raymundus Princeps Aragoniæ & Comes Barcinonæ	annis 36.
6 Raymundus Borrellus	annis 24.		

Per hoc tempus monasterium Sanctarum Crucum in Catalonia, ordinis S. Bernardi, a Guillermo Raymundo de Montcada, Galerando de Pinos, Poncio de Cabrera Vicecomite, & Petro Alemanii constructum fuit, qui suis sumptibus illud dotauerunt. Oldegarius Tarraconensis Archiepiscopus, Barcinonensisque administrator siue Episcopus, per hoc idem tempus, fide, doctrina, ac miraculis plurimum valuit, obiitque Barcinonæ in cathedrali ecclesia sepultus, anno ab incarnatione Christi 1136. sexta Martii: cuius anniuersarium quolibet anno, dicta die, in eadem ecclesia celebratur.

1176

Sanctius III.

SANCTIVS eo nomine tertius, cognomento Desideratus, filius Alfonsi octaui, mortuo patre in Castellæ regno successit, anno humanæ salutis 1176. Hic viuente adhuc patre vxorem duxit Blancam, Garcia Nauarræ Regis filiam, ex qua filium vnicum nomine Alfonsum genuit. Ordinem militum de Calatraua instituit in regione Toletana, loco & prouincia Calatrauæ vbi cœnobium templariorū fuerat. Quumq; vno tantum regnasset anno, diem clausit in Arabia pro Christiana fide, in ea

in ea fortiter bellum gerens, vt quidam scribunt. Alfonsus siue Ildefonsus, Ray-
 mundi principis Aragoniæ filius, primus fuit Rex Aragonũ, & Barcinonæ Comes
 post principatum vnionem appellatus est. Multa ac præclara opera edidit, mona-
 sterium Populeri in Catalonia a fundamentis ædificauit ac dotauit, Turolium ci-
 uitatem condidit, & Ruffillionem quam Perpinianum vocant, vel potius restaura-
 nianum vero, antiquitus Ruffinum, vulgo *Roffellon*. Vxorem duxit Sanctiam, Al-
 fonsi Castellæ Regis dicti Imperatoris filiam, ex qua liberos vtriusq; sexus sex ha-
 buit: Petrum qui in regno Aragoniæ Comitatuq; Barcinonæ successit, Alfonsum
 qui Comes Prouinciæ, & Ferdinandum, primo monachum Populeti, deinde Ab-
 batem montis Aragonum: filias totidem, Constantiam quæ Vngariæ Regis vxor
 fuit, quo mortuo, Frederico nupsit Romanorum Imperatori: Leonoram, Comiti
 Tolosano traditam: & Sanctiam, filii Comitis Tolosæ coniugem. Obiit Alfonsus
 Rex, quum annis 34. regnasset, in oppido Perpiniano, 7. Kal. Maii, anno Christi
 1196. sepultus in monasterio Populeti. Berengarius de villa mulorum, Archiepi-
 scopus Tarracone, per hoc tempus cum suffraganeis suis Concilium apud Tarra-
 conem celebrauit, anno Christi 1180. cuius & Concilii constitutione annus Do-
 quum antea anni Francorum Regum scriberentur.

Alfonsus IX.

1177

ALFONSVS huius nominis nonus, cognomento Bonus, Sanctio patre mortuo,
 Castellæ regnum obtinuit, anno ab incarnatione Christi 1177. Hic in Arabas
 bellum mouit, qui per id tempus Hispaniã vltiorem ex Mauritania inuaserunt,
 anno Domini 1212. Sed primo parum prospere. nam Sarraceni Beticam quæ nunc
 Granatæ est regnum, subegerunt, tenueruntq; iam inde prouinciam ipsam vsq; ad
 aratem Ferdinandi eius nominis quinti. Mox Alfonsus ordinem militum S. Iaco-
 bi de Spata instituit, & auctis opibus, ingenti prælio Sarracenos vicit, Vbedamque
 ciuitatem 12. Kal. Aug. anno Christi 1212. recuperauit, Miramamolinum Maurorũ
 ducem, commisso ad Tolosam prælio vicit, in quo ducenta millia Arabum rumor
 est cecidisse, & crucem e cælo apparuisse, ex quo prælio triumphum Petrus Ara-
 gonum Rex obtinuit. Eo tempore Alfonsus Rodericum præfulem Toleranum
 Romam misit, ad impetrandas in expeditionem contra Mauros collationes. Vxo-
 rem duxit Alfonsus Leonoram, Henrici Regis Angliæ filiam, ex qua liberos vtri-
 usq; sexus septem genuit: Sanctium qui puerilibus annis, Ferdinandum qui adulta
 iam ætate in fata concesserunt, Henricum qui patri successit, Blancam quæ nupsit
 Ludouico cognomine septimo Regi Francorum, ex quo Ludouici Regis Fran-
 corum qui post mortem consecratus est, mater efficitur: adhæc Berengariam quæ
 iuncta fuit Alfonso Legionis Regi, Vrracam quæ Regi Portugalliæ, & Leonoram
 quæ Regina fuit Aragonum, vxorq; Iacobi Aragoniæ Regis. Alfonsus itaq; anno
 38. ex quo regnare cœperat, diem clausit extremum. Dominicus vir sanctitate
 insignis, ac religionis Christianæ quasi matutinum sydus, per hæc tempora in Car-
 ligurio ciuitate Hispaniæ natus, ex Canonico regulari a Deo vocatus, cum 12. fra-
 tribus sociis prædicatorum ordinem incredibili feruore fundauit, qui per Hono-
 rium tertium Pontificem maximum anno Christi 1218. approbatus & confirma-
 tus fuit. Petrus filius Alfonsi Aragoniæ Regis, annum agens 20. mortuo patre
 per hoc idem tempus gubernacula regni Comitatusque Barcinonæ suscepit. Cui
 nupta fuit Maria Guillermi Montispeffulani filia, & Constantinopolitani Impera-
 toris neptis, ex qua Iacobum filium vnicum Kal. Febr. anno Domini 1196. in Mon-
 tepessulano habuit, & ex pellice Constantiam quæ Guillermo Raymundo de
 Montcada nupta fuit. Hic Petrus in vltiorem Hispaniam apud Idubedam ciui-
 tatem, quæ nunc *Vbeda* dicitur, contra Mauros duce Miramamolino auxiliũ Regi
 Castellæ tulit. Qui quum in bello gerendo fortissimus haberetur, deuictis Sarra-
 cenis victoriam insignem reportauit. Hinc Romam profectus, corona panis azy-
 mi ab Innocentio Papa tertio in ecclesia S. Pancratii coronatus est. Postea vero

An. Christi Roma instructo exercitu discedens, contra Simonem dominum Montisfortis & Tolosanum Comitem progressus, habito conflictu eos deuicit. in quo dum Gallos fugientes a suis longe remotus insequitur, ab hostibus fere solus interceptus, fortissime pugnans occisus est anno Christi 1213. & regni sui 17. cui Iacobus filius in regnum Aragoniæ Comitatumq; Barcinonæ successit.

1215

Henricus I.

HENRICVS eo nomine primus, Alfonsi noni filius, patre mortuo in eius locum successit anno salutis humanæ 1215. Is biennio post apud Palætiā urbem, dum cum sodalibus luderet, cocto latere fortuito vulnus in capite accepit, ex eoq; biduo post morte occubuit absq; liberis. His temporibus Ioannes Hierosolymitanus Rex in Hispaniam profectus est, vt Galliciæ apostoli ædem voto inuiseret. Cui Henricus Berengariam sororem, Alfonso Legionis Regi olim nuptam, matrimonio iunxit. Iacobus huius nominis primus, perempto patre, vt diximus, regnum Aragoniæ Comitatumque Barcinonæ obtinuit. Fortunatus & felix memoriæ ob res magnifice gestas appellatus est. Hic ciuitatem Maioricam pridie Kal. Februarii, anno Domini 1229. expulsis Sarracenis recuperauit, insulam totam obtinuit. Et in Hispaniam victor cum exercitu reuersus, 4. Kal. Octobr. 1238. fugatis Mauris, Valentiam urbem prouinciamq; Murcia vq; ad nouam Carthaginem adeptus est. Vxorem duxit Leonoram, Alfonsi noni Castellæ Regis filiam, ex qua Alfonso progenuit filiū qui iuuenis e vita migravit: & diuortio facto a Gregorio Papa, ob consanguinitatem gradus, non solum non confirmari matrimonium voluit, sed etiam dissoluit. Quamobrem vxorem duxit Hiulesiam, siue Ardeuram, Vngariæ Regis filiam, ex qua filios peperit tres: Petrum qui patri successit in Aragoniæ regno & Valentia, principatuq; Barcinonæ: Iacobum qui Rex fuit Barthesulani: & Sanctium qui Toleti Archiepiscopus prælium contra Mauros ingressus occubuit. Peperit & filias quinque, Isabellam quæ consors fuit Philippi Regis Franciæ, cui Carcassonam in dotem tradidit, quum antea cessisset iure, si quod ei cõpeteret in Laletania (quæ Gotholania nunc est) & Ruscinone, vt habet Michael Ritus Neapolitanus: Violantam quæ nupsit Alfonso decimo Castellæ Regi: Constantiam quæ fuit vxor Emanuelis fratris Regis Castellæ: Mariam & Leonoram quæ a vita paruulæ discesserunt. Ex pellice vero Teresa, Ioannis Bidauræ filia, genuit Petrum cui castrum Ayerba dedit, & Iacobum quem dominum castrum Xerica fecit, in regno Valentia. Ex aliis vero fœminis suscepit Petrum Ferdinandum, cui nupta fuit filia Regis Nauarræ, & oppidum Ixar obtinuit a patre, a quo titulum & cognomen accepit: & Ferdinandum Sanctium, cui oppidum Castrum dedit, a quo eius successores a Castro cognominantur. Fuit Iacobus Rex, in re militari strenuus, omniq; genere probitatis ornatus. Ordinē beatæ Mariæ de Mercede Barcinonæ instituit, sub regula S. Dominici, interuentione Raymundi de Pennya forti, Barcinonensis generalis magistri ordinis S. Dominici. Obiitque Iacobus Rex Aragoniæ, quod oppidum est Valentia, ætatis suæ 80. octauo Idus Augusti, anno ab incarnatione Christi 1276. in monasterio Populeti sepultus.

1217

Ferdinandus III.

FERDINANDVS eo nomine tertius, Alfonsi Legionis Regis filius, mortuo Henrico, in eius locū successit anno ab incarnatione Christi 1217. vtroq; regno Legionis & Castellæ potitus. Vir fuit in militaribus rebus strenuus. nam ab omnibus fere Hispaniæ finib. Mauros exegit, Hispali, Corduba, Vandalia, & Bætica magna ex parte recuperatis, præter Granatæ Regem quæ sibi fecit stipendiariū. De cuius reb. fortissime gestis Rodericus Archiepiscopus Toletanus magnā confecit historiam. Vxorem duxit Beatricem, Germanorū Imperatoris, vel (vt alii dicunt) Brabantia ducis filiam, quæ liberos sex ei peperit: Alfonso, Fredericum, Emanuelē, Philippum qui Christianam Regis Dacia filiam duxit vxorem, Sanctium, & Henricum. qua mortua, sibi Ioannam ex Comite Pontis editā iunxit, ex qua Ludovicū & Leonoram procreauit. Hic quum annis 45. regnasset, apud Hispaliū ciuitatem a se re-

afe recuperatam diem clausit extremum, anno Domini 1262. Antonius de Pa-
 dua, ciuitate Vlyssiponenſi in Portugallia oriundus, ordinis minorum, his tempo-
 ribus claruit, vir vtiq; ſanctus, & multis virtutibus decoratus, a Gregorio tertio Pa-
 pa in ſanctorum conſortium confessorum honorifice relatus, cuius natale Idibus
 Iunii celebratur. Bernardus presbyter Compoſtellanus, iuris vtriuſq; eruditif-
 ſimus, per hoc idem tempus claruit. Conſcripſit in iure Canonico quædam laude
 digniſſima, quæ in magna habentur auctoritate. Item ſuper quinque libris De-
 cretalium, lib. 5. Raymundus de Pennya forti, natione Cathalanus, ordinis præ-
 dicatorum, tertius magiſter generalis hac ætate claruit, in diuinis ſcripturis ſuffi-
 cienter edoctus, ac Iuris Canonici ſcientia inſtructus, ſcripſit in Decretales lib. 5.
 item ſummæ de Caſibus lib. 3. Conſtitutiones ordinis lib. 1. Hugo Barcinonen-
 ſis, ordinis prædicatorum, & S. Sabinæ Cardinalis presbyter, vir doctrina ac vitæ
 ſanctitate conſpicuus, per hoc tempus in magna fuit exiſtimatione. ſcripſit in to-
 tum vetus ac nouum teſtamentum lib. 73. & ſummam de Caſibus valde vtilem,
 religionis ordinationes & conſtitutiones ſub regulari obſeruantia in ordinem ex-
 tantem redegit.

Alfonſus X.

1262

ALFONſVS huius appellationis decimus, Ferdinando patri ſucceſſit anno ſa-
 lutis humanæ 1262. vxoremque duxit Violantam Iacobi Aragonum Regis fi-
 liam, ex qua filiam primo Berengariam, mox liberos alios ſeptem habuit: Ferdi-
 nandum cognomento dela Cerda, cui Blanca diui Ludouici Regis Francorum fi-
 lia nupſit, & patre viuente ab humanis diſceſſit, ex vxore relinquens Alſonſum &
 Ferdinandum dela Cerda, a quibus domus dela Cerda originem trahit: Sanctium
 qui poſt eum regnauit: Ioannem qui Margaritam Marchionis Montisferrati filiã
 duxit vxorem, & multa contra Mauros bella fortiffime geſſit: poſtremo Iacobum,
 Petrum, Leonoram & Mariam. Alſonſus itaque leges Hiſpaniarum quas vocant
 Partitas, aliis inſuper additis illuſtratiſq; ſenſibus, vt ex vſu videbatur, in volumen
 redegit. Murciam recepit ab Arabibus, quæ in eius fide perſtitit: vnde priuilegio
 conſecuta eſt, vt ſeptem coronas inſignibus ſuis imponeret. Algarbii Comitatum
 Alſonſo Portugalliæ Regi dedit, in dotem filiæ Beatricis quam ex pellice genitam
 ei collocauerat, quæ Dionyſium peperit. Immunes præterea Reges Portugalliæ
 fecit, ne cogèrentur conuentibus aſſeſſe qui Hiſpanorum lingua Curia vocan-
 tur, quibus ex fœdere Regi Legionis & Caſtellæ aſtringebantur. Variantibus in
 creando Imperatore ſententiis, ei Imperium vltro delatum eſt, ſuadente etiam
 Pontifice vt capeſſeret, vitandi belli cauſa. Anno 15. poſt electionem ſuam, ſuo iu-
 renunciavit apud Belgradum. Hiſ temporibus Sarraceni, anno Chriſti 1268. ex
 Africa ſoluentes vtraſque Hiſpanias opprimunt: ſed Chriſtiani cruce ſignati eos,
 facta irruptione, maxima cæde proſtigarunt. Hic Alſonſus Aſtronomiam ſidera-
 lemque ſcientiam profitebatur, vnde ab eo tabulæ extant Alſonſinæ. Imperato-
 rem Conſtantinopolitanum a Sultano captum, ingenti ære collato redemit. Mo-
 riensq; hic excellens Rex anno 25. principatus ſui, Murcia condidit. Petrus
 Portugalliſis, epiſcopus Tuſculanus, medicus & philoſophus præſtantiſſimus, pri-
 mo S. Romanæ eccleſiæ Cardinalis, poſtmodum Papa Ioannes vigefimus primus
 per hæc tempora claruit. Scripſit medicis non contemnenda opuscula, inter quæ
 opusculum quod medici Theſaurum pauperum appellant: item problematũ lib.
 1. Canones medicinæ lib. 1. & Epiſtolarum ad diuerſos lib. 1. Garcias Hiſpanus,
 luculentiffimus legum explaiator, tempeſtate hac etiam vigit, qui & ſuper De-
 cretalibus egregium opus & alia plura composuit. Petrus filius Iacobi Aragoniæ
 Regis, deſuncto patre, per hæc tempora in regno Comitatuq; Barcinonæ ſucceſ-
 ſit. Huic, patre adhuc viuente, tradita fuit Cõſtantia, Manfredi vtriuſq; Siciliæ Re-
 gis filia, cuius prætextu regna hæc Siciliæ obtinuit. Habuitq; ex ea liberos vtriuſq;
 ſexus ſex: Alſonſum qui patri ſucceſſit in Aragoniæ regno, Iacobũ qui primo Rex
 Siciliæ, & mortuo fratre Alphonſo Aragoniæ fuit: Federicum qui Rex etiam
 Siciliæ fuit: & Petrum qui abſq; principatu vitam degit: Iſabellam quæ nupſit Dio-
 nyſio Regi Portugalliæ: & Conſtantiam, vel (vt alii volunt) Violantã, quæ coniunx

An. Christi fuit Roberti Neapolis Regis. Petrus itaque quum apud Villafrancam oppidum Comitatus Barcinonę permaneret, diem clausit anno ætatis suę 55. tertio Idus No- uemb. anno Domini 1286. cuius corpus ad monasterium sanctarum crucium fuit deportatū & reconditum, Alfonso filio in regni successionem hærede constituto.

1287

Sanctius IIII.

SANCTIVS eo nomine quartus, adhuc viuo patre (vt fama habetur) Regem Ca- stellæ se gessit, & mortuo successit anno salutis humanæ 1287. Contra Mauros foeliciter dimicans, eis Tariffam, olim Carteiam vocatam, ademit. Regem Fesfæ Maurum, ex Africa contra Hispaniam magna classe soluentem, nauali bello superauit. Mariam Infantis Alfonso filiam, cognomento de Molina, fratrisq; Ferdinã- di tertii, vxorem duxit, liberosq; quatuor, Ferdinandum, Petrum, Philippum, & Henricum ex ea procreauit. Is itaq; quum annis regnasset 8. fato functus est. Al- fonsus huius appellationis secundus, Petro patre defuncto, per hæc tempora in A- ragoniæ regno Comitatuq; Barcinonæ successit. Homo liberalitate fortitudineq; præstantissimus fuit, & ideo Largus cognominatus. Iacobum patrum qui aduer- sum Petrum Regem Aragonum patrem suum Gallis adhærebat, regno Maiorica- rum priuauit. quo regno potitus, alteram Balearium quæ Minorica appellatur, de- pulsus ab insula Sarracenis, ditioni suæ subegit. Vxorem nunquam duxit, ideoque Castus cognominatus: & sic moriens anno ætatis suæ 27. absq; liberis, Barcinonæ 15. Iulii, Iacobum fratrem Siciliæ Regem hæredem instituit, anno Christi 1292. in ecclesia monasterii fratrum Minorum Barcinonæ, in tumulo matris sepultus.

1295

Ferdinandus IIII.

FERDINANDVS Sanctii filius, cognomine quartus, regnum accepit anno salu- tis humanæ 1295. quod annum agens nonum per matrem administrabat. Vnde huius pueritia, illius sexu contempto, plures in eum arma sumpserunt. Nam con- tra Alfonso del Cerda qui se Castellæ Regē dicitabat, ac Reges Nauarræ, Por- tugalliæ, & Aragoniæ, grauius bella per legatos gessit. Ex Cōstantia Portugallię Re- gis filia Alfonso genuit qui Castellæ regno successit, & Leonoram quam Ara- goniæ Regi Alfonso locauit. Quumq; annis 13. regnasset, & nocte quadam dormi- re crederetur, in fata admodum iuuenis corruit. Dionysius Alfonso decimi Re- gis Castellæ Legionisq; nepos, his temporibus in Portugallia regnabat, qui mili- tes Iesu Christi sub ordine Cisterciensi apud oppidum Tomarium Lusitanie insti- tuit sub magistro. Dicto Regi successit Alfonso huius nominis quartus, dein Ferdi- ex vxore sua Isabella, Petri Aragonū Regis filia: Alfonso autē Petrus, dein Ferdi- nandus. Iacobus Sicilię Rex, filius Petri Aragonum Regis, mortuo Alfonso fra- tre regnum Aragoniæ principatumq; Barcinonæ obtinuit, Fredericum fratrem in Sicilia Regem relinquēs. Vxorem duxit Mariam, Alfonso decimi Castellæ Re- gis filiam. Cum qua nondum deflorata, ob consanguinitatis gradum coniunctissi- mum (erat enim sororis filia) iussu Romani Pontificis diuortium fecit. Exinde Blancam Caroli Neapolitanorum Regis filiam duxit, ex qua liberos quinque ge- nuit: Iacobum cui nupsit Leonora, Alfonso decimi Castellæ Regis filia, sed ea intra- cta ad ordinē S. Ioannis Hierosolymitani se contulit, inde magister ordinis Montefani electus: Alfonso cui Tiresia neptis Vrgelli Comitum, Guillermi Dantensia filia, nupta fuit, & Vrgelli Comitatum prætextu vxoris obtinuit, ac in regno patri successit: Petrum primo Comitem Pratenfium, deinde Empuriarū: Raymundum Berengarium, Comitem Pratenfium Ribagorciarumq;: & Ioannem qui primo Toleti Archiepiscopus, postea Tarraconensis, Alexandriaq; Patriarcha est ha- bitus. Filias totidem: Constantiam quæ Emanueli Regis Castellæ filio nupsit: Ma- riam quæ Petro Castellę Infanti: Blancā quæ præfuit monialibus monasterii Xixene, ordinis S. Ioannis: Violantam quæ fuit consors Tarentino principi: & Isabellam quæ fuit vxor Austriæ Ducis. Ex pellice autem habuit Iacobū qui filiā Lupi Lunę, nomine Ioannam, in matrimonium duxit, & Comitatum Lunæ cum ea accepit. Duxit

Duxit præterea Iacobus Rex, defuncta Blanca, Elifendā, nobilis Petri de Mont-
 cada filiam, quæ mortuo Rege, monasterium monialium de Petris albis, ordinis S.
 Claræ, iuxta Barcinonam a fundamentis instruxit ac dotauit, & ibi requiescit. Ad-
 uersus Federicum fratrem Sicilia Regem nauali prælio in Siculo mari decertans,
 Siculos profligauit, rebusq; prospere confectis in Hispaniā reuersus, cum Valentie
 conuentū celebrasset, Barcinonæ aliquamdiu commoratus, obiit pridie Kal. No-
 uemb. anno Christi 1327. ætatis suæ 66. in ecclesia monasterii sanctarū Crucium
 sepultus. Alfonsum filium hæredem & successorem instituit, Iacobo primogenito
 abdicato, qui contra Sardos rebellantes in Sardiniam a patre missus, expeditionē
 Sardinie, simul & regnorum successionem recusauit.

Alfonsus XI.

1308

ALFONSVS huius nominis vndecimus, in patris Ferdinandi quarti locum suc-
 cessit anno humanæ salutis 1308. ductaq; Maria, Dionysii Portugallie Regis fi-
 lis Henricum genuit: ex Leonora de Guzman pellice, Henricum & Federicum. ex
 Henricum Trastamaræ Comitem, Federicum vero diui Iacobi Magistrum
 instituit. Præterea Sanctium, Telium, Petrum, & Didacum, quorum vltimos du-
 os Petrus eorum frater interimendos curauit. Alfonsus itaq; in Arabas animi im-
 petum conuertens, aduersus Almoacenum & Hynzephinum Bellamarini & Gra-
 Calatrauæ Reges, oppido Alcala (quod Regale vocant) recuperato, fœliciter dimicauit.
 Calatrauæ Magistrum leuibus de causis delatum interfici iussit. Ordinem militum
 de la Banda apud ciuitatem Burgensem instituit. Obiit in obsidione Castri de Gi-
 braltar, eo die Veneris quo dominicæ passionis memoriam recolimus, quum
 regnasset annis 42. Ordinem nouum militiæ Christi ea tempestate Ioannes vi-
 gesimus secundus Pont. Max. instituit, qui militare sub Christo dicerentur in Lu-
 sitania, & Sarracenis resisterent Bæticam & Aphricam incolentibus. Huius autem
 militiæ præfectus in Marino Syluensis diœcesis oppido locum repositum habet,
 ubi principalis domus constituta, & militibus omnia bona Templariorū, annuen-
 te Rege Portugallie, concessa, quo liberius militiæ Christi vacarent. Cuius censor
 & moderator est abbas Archohasiani monasterii Cisterciensis ordinis, Vlyssipo-
 nensis diœcesis, qui conscribendi & exautorandi milites facultatem habet. Al-
 fonsus Hispalensis episcopus, ordinis Eremitarum diui Augustini, doctor celebra-
 tate Aluarus frater Minorum Hispanus, clarus habetur. Alfonsus Rex Arago-
 nis viuentis patre Iacobo in Sardiniam profectus, eam breui tempore imperio pa-
 & rei militaris industriam, & Ducis magni officium ostentauit. Cæsaraugustæ co-
 ronam regni accepit anno Christi 1327. Ex Tiresia vxore (de cuius coniugio fuit
 Comes Vrgelli & Vicecomes Agerensis) liberos genuit, Petrum qui patri succes-
 sit, Iacobum cui Comitatum Vrgelli dedit, Fredericum & Alfonsum, & alios du-
 os, & filiam Tiresiam, qui primis ætatis annis e vita migrarunt. Omnes Cæsaraugu-
 stæ iacent in ecclesia S. Francisci ordinis Minorum, apud altare maius, iuxta tu-
 mulum matris. Mortuaq; Tiresia ad quintum Kal. Nouemb. anno domini 1327.
 Leonoram, Alfonsi decimi Castellæ Regis filiam, duxit vxorem, ex eaq; genuit
 Ferdinandum Dertosa Marchionem, Ioannem qui obiit apud auum in Castella,
 & Constantiam quæ nupsit Iacobo vltimo Maioricarum Regi. Alfonsus itaq; apud
 Barcinonam diem clausit extremum nono Februarii, anno Christi 1336. qui iacet
 illerdæ in monasterio S. Francisci ordinis Minorum. Post cuius mortem Petrus e-
 us filius in regnis successit. His temporibus Ioannes papa vigesimus secundus Cæ-
 saraugustanam ecclesiam sibi dilectam in metropolitanam erexit, assignatis sibi
 quinque cathedralibus ecclesiis, ex vndecim quæ Tarraconensi subsunt. Petrus
 de Perpiniano, natione Cathalanus, ordinis Carmelitarum, per hoc idem tempus
 claruit, & in scripturis diuinis non mediocriter eruditus, edidit multa commenda-
 tione digna, e quibus feruntur Quæstiones in lib. summarum pulcherrimæ: item
 in totum psalterium opus grande, & Sermones varii.

An. Christi

1350

Petrus.

PETRVS, Alfonso patre mortuo, imperii Castellæ Legionisq; habenas suscepit anno a natiuitate Christi 1350. Blancam Borbonii ducis filiam in vxorem duxit, quam instigante pellice dimisit. Hic nota crudelitatis a multis accusatur. nam Federicum fratrem, diui Iacobi militiæ præfectum, obruncauit, Rubeum Granatæ Regem, hospitem, suam opem implorantem, thesauris inhians quos secum aduexisse putabatur, iugulauit. Exinde fratres Telius, Sanctius, & Henricus ad Aragonum Regem se recipiunt, impetratoq; auxilio Castellæ fines adoriuntur. vnde Petrus Anglorum copiis adiutus, inito aduersus Henricum prælio, eum regni finibus exegit. Qui instaurato Francorum copiis exercitu, Petrum Regem superauit, strictoq; gladio confodit vnde uigesimo sui principatus anno. Terræ motus maximi adeo in Hispania his temporibus, id est, anno Christi 1357. fuerunt, & præsertim Hispali & Cordubæ, vt maxima earum urbium ædificia corruerint, ingentem hominum multitudinem oppresserint. Egidius Magnus Hispalensis Episcopus, & Sabinus Cardinalis dignissimus, ex nobilissima Hispaniarum familia Carrillanatus, iisdem temporibus ob res magnas strenue a se gestas, apud Innocentium papam sextum, aliosq; summos proceres, maximo est habitus in precio. cuius virtute confusus Innocentius, ex Auinione in Italiam ad multos tyrannos & ecclesiæ Romanæ rebelles comprimendos legatus missus est, & Romam cum omni apparatu veniens, in primis Carolum Imperatorem coronauit. Quo coronato, omnes vrbes & oppida quæ tyranni, instigante Bauaro, occupauerant, breui recepit. Hic optimus ac Christianissimus pater, multa Italiæ bona exemplo dignissima, maxime Bononiæ contulit. nam in ea vrbe Collegium impensis propriis construxit, cui & reditus magnos pro scholasticis Hispanis pauperibus perpetuo alendis assignauit. Petrus huius appellationis quartus, cognomento Cerimoniosus, in Aragonia per hoc tempus, mortuo patre Alfonso, regni gubernationem suscepit. Hic adolescens annos fere 16. natus, viuentis patre, ad montes Pyrenæos se contulit in fidas Leonoræ nouercæ veritus, quæ studebat vt Ferdinandus eius filius post Alfonso Regis obitum in regno succederet. Sed regno suscepto, Ferdinandum fratrem qui multos Aragoniæ populos ad rebellionem concitauerat, occidit, ac nonnullos Aragoniæ nobiles qui Ferdinandi factionem secuti fuerant, Cæsaraugustæ capite puniuit. Vxores duxit quatuor, quarum prima fuit Maria Nauarræ Regis filia, ex qua Ioannam habuit quæ vxor fuit Emporiarum Comitis, & alteram filiam quæ parua migravit a vita. Peperit & Petrum filium, qui natus paucis diebus obiit. Mortua Leonoram Portugalliæ Regis filiã duxit, quæ post confectas nuptias per breui spacio temporis obiit. Inde Leonoram duxit Regis Siculorum filiã, ex qua Ioannem & Martinum filios genuit, quorum alter ei successit in regnis, alter Dux fuit Montifalbi. Suscepit & filiã Leonoram, quæ nupsit Ioanni Henrici Castellæ Regis filio. Leonora quoq; defuncta, Rex iam senio confectus, amore cuiusdam mulieris viduæ deperditus, nomine Sibyllæ Forcianæ in Emporiarum prouincia nata, eadem demum duxit vxorem, quæ filiam peperit vnicam nomine Isabellam, coniugio traditam Iacobo Comiti Vrgelli & Vicecomiti Agerensi. Hic Petrus Henrico Trastamaræ Comiti, Castellæ Regi fratri inuiso opem ferre non destitit, cuius auxilio Henricus Petrum fratrem Castellæ Regem (vt diximus) occidit. Postea vero Petrus Rex Aragoniæ, in Sardiniam transiit rebellantem, & Genuenses ad quos Sardi defecerant, multis cladibus affecit. Hinc in Hispaniam reuersus, Iacobum Baleariarum Regem suæ sororis maritum, propterea quod ei obsequium denegauit, Maioricarum, Russilionis, & Ceritanæ principatibus quos nomine suo tenebat in feudo, spoliavit: quas prouincias Aragoniæ regno coniunxit. His quoq; temporibus apud Perpinianum oppidum, in Curia generali, 25. Decemb. 1351. fuit determinatione annus Domini, sed a natiuitate inchoaretur. Præfuit autem Rex Petrus annis 51. Barcinonæ moriens 5. Ianuarii, anno Christi 1387. natus annos 72. Corpus autem delatum est in monasterium Populeti.

Henricus

*Henricus I.**An. Christi*

1369

HENRICVS eo nomine secundus, Alfonsi vndecimi filius, interempto Petro, regno potitus est anno salutis humanæ 1369. Huic nupta fuit Ioanna, Infantis Ioannis Emanuelis dela Cerda filia, ex qua Ioannem genuit qui post patrē regnavit, & Leonoram quæ nupsit Regi Nauarræ. Regnavitq; Henricus annis octo, quum e vita migravit apud S. Dominicum *dela Calzada*, Calagurritanensis dice-
 ceos. Ferdinandus, filius Petri, in Portugalliæ regno per hoc tempus imperiū regebat, cui successit Ioannes eius ex pellice filius. Hic Ferdinandus ex vxore sua vnicam habuit filiam, quæ coniunx fuit Ioannis Regis Castellæ, eo nomine primi.

Ioannes I.

1377

IOANNES eo nomine primus, Henrico patri successit anno a natiuitate Christi 1377. Hic vxorem duxit Leonoram Petri Aragonum Regis filiam, ex qua Henricum qui patri successit, & Ferdinandum Regem postea Aragonū suscepit: quæ mortua, Beatricem Ferdinandi Portugalliæ Regis vnicam filiam superduxit. De-
 functoq; Ferdinando socero, dum ius vxoris prosequitur, magna manu Portugalliæ fines ingressum, Ioannes Ferdinandi ex pellice filius infecta re exercitum re-
 ducere coegit, seq; Portugalliæ Regem creauit. Hic Ioannes Rex Castellæ Henrico filio dedit in vxorem Catharinā, Ducis Lancastriensis Angli filiā, atq; illum principem Asturum declarauit, obiitq; equi lapsu oppressus vndecimo sui princi-
 patus anno. Ioannes nothus in Portugalliæ regnum (vt diximus) mortuo Ferdi-
 nando Rege, ex religione militari vocatus, per hæc tempora claruit. Hic in omni-
 bus admirabilis extitit. nam tres insulas extra orbem eiectas quas vulgo *Dispersas* vocant, regno conquisiuit, & Suram munitissimam Africæ urbem vicepit, & a-
 lia multa confecit, ex quibus peperit sibi immortalem gloriam apud omnem po-
 steritatem. Filios ex coniuge habuit, Eduardum qui patri successit in regno, & Pe-
 trum Infantem, Leonoramq; filiam quæ nupsit Petro Aragonum Regi, Ferdinan-
 dum virum sanctitate præclarum, quem ob religionem & vitæ abstinentiam inter
 30 beatos retulerunt, Ioannem Regem Cypri, & Henricū qui in Atlantico mari pri-
 mus nouas reperit insulas. ampliandi siquidem regni paterni desiderio quod an-
 gustis limitibus circumscribi videbat, Oceanum Hispanicū magna classe cosmo-
 graphorum persuasione ingressus, varias insulas ab hominibus nunquam habita-
 40 do est aptissima. In hanc & multas alias nouos primus induxit colonos ex Lusita-
 niæ adinuenit: inter quas ea quæ vulgo *de Madera* nuncupatur, saccaro proferen-
 tia. Insulam vero S. Georgii de Picho, Flandris habitandam censuit. Ioannes
 eius appellationis primus, Petro Aragonum Regi defuncto, in Aragonia, Comita-
 tu Barcinonæ, & aliis regnis successit. Vxorem duxit Matthæam Arminiensis
 50 Comitis filiam, ex qua genuit filiam nomine Ioannam, quæ nupsit Matthæo Foxæ
 Comiti. Defuncta Matthæa, Violantam ducis Ebaris filiam vxorem duxit, quæ
 peperit Iacobum Delfinum Gerundæ dictum, qui puer Cæsaraugustæ obiit: ad-
 hæc Violantam, quæ nupsit Ludouico Neapolis Regi & Andegauenſium Duci.
 His temporibus populi Barcinonensis principatus, Aragonæ, Balearæ & Valen-
 tini tumultuantes aduersus Iudæos insurrexerunt, exceptis Cæsaraugustæ ciui-
 bus, quos Regis præsentia compescuit. Qua persecutione in Iudæorū perniciem
 violenter exacta, Rex seditionis authores capite puniuit, & alios magna bonorum
 parte multauit. Ad Balearæ cum regina profectus, Maioricarum ciues, vt ducenta
 60 florenorum millia persoluerent, coegit. Hinc in Tarraconensem agrum reme-
 nus & montes propinquos venatū profectus, repente e mula quia vehabatur, mor-
 tus decidit 19. Maii, anno Christi 1396. cuius corpus ad Populetum monasteriū
 delatum fuit iussu Martini Regis fratris eius. Benedictus eius nominis decimus
 tertius, Petrus de Luna antea vocatus, natione Aragonensis, per hoc idem tempus
 mortuo Clemente papa VII. in schismate in papatum suffectus est, qui annis 21.
 usq; ad concilium Constantiæ sedit.

An. Christi
1388

Henricus III.

HENRICVS huius nominis tertius, patri successit Ioāni in regno Castellæ duodecimo ætatis suæ anno, a natiuitate vero Iesu Christi 1388. Hic ex Catharina quam ei nupsisse diximus, duas filias habuit, Mariam & Catharinam, exinde Ioannem qui mortuo patre regnum obtinuit. Mariam filiam nepoti suo iunxit Alfonso Ferdinandi filio. Obiit Henricus Toleti morbo solutus, quum annis 16. regnasset, ætatis suæ 28. Eduardus filius Ioannis Regis hac ætate in Lusitania rerum potiebatur. Hic ex vxore sua Isabella, Ferdinandi eius nominis primi Aragonum Regis filia, filium genuit Alfonso, filiasq; duas, Leonoram quæ nupsit Frederico Imperatori eius nominis tertio, & Ioannam quæ fuit vxor Henrici Castellæ Regis eius appellationis quarti. Iacobus ordinis Eremitarū, Theologus excellentissimus, natione Toletanus, per hoc tempus floruit, & vniuersam fere scripturā sacram explanauit. Edidit & insigne volumen Sophologium inscriptum, opus diuinæ sapientiæ exquirendæ peraccommodum, & multa alia. Martinus frater Ioannis Aragoniæ Regis, defuncto fratre, in regno successit. Hic regnante Ioanne Mariâ Lunæ Comitatus Lunæ iure deuenerat. Ex hac coniuge Martinum habuit filiū, qui Frederici Siciliæ Regis filiæ matrimonio coniunctus est, & Frederico socero sine virili prole defuncto, prætextu vxoris Siciliæ regnum obtinuit. Hic Martinus senior cum filio in Siciliam traiecit, ibiq; permāsit, donec de morte fratris Ioannis Regis legatos accepit, & tunc Barcinonam delatus est, inde Cæsaraugustā peruenit, vbi Rex ab omnibus salutatus fuit Idibus Maii, anno Christi 1398. Mortua exinde Margaritiæ coniuge, duxit Margaritam Pratarum Comitatus filiam, ex qua nullam prolem habuit prolem. Discessit his temporibus ab humanis Martinus Rex Sicilia, 5. Kal. Septemb. anno domini 1409. post cuius mortem Martinus pater menses ferme decem superuixit, & e vita migravit in monasterio vallis Domicillæ prope Barcinonam, 31. Maii, anno Iesu Christi 1410. cuius corpus ad Populeum monasteriū delatum fuit, regnavitq; annis 14. Vincentius Cathalanus, ordinis prædicatorū, Theologus Valentiniæ oriundus, ex familia Ferrerorum originem ducens, iisdem temporibus non solum celebri doctrina, sed singulari sanctitate insignis fuit: tandem anno Christi 1418. ex hoc sæculo migravit. Et quum post mortem plurimis miraculis claruerit, Calixtus papa eius nominis tertius, eiusdem contræreanus, anno Iesu Christi 1455. in sanctorum confessorum numero eum aggregauit, eiusq; festum Nonis Aprilis celebrari iussit. Scripsit sermones Quadragesimales ac festiuos, quos non minori eruditione quam doctrina refertos post se reliquit.

1404

Ioannes II.

IOANNES huius appellationis secundus, defuncto patre, in regno Castellæ successit anno Christi 1404. adhuc infans in cunis, eiusq; rem Catharina mater & Ferdinandus patruus administrarūt, donec ad quartum decimum annum perueniret, quo gubernacula regni subiit, Mariamq; Ferdinandi patris filiam duxit vxorem, ex qua Henricum genuit. quæ cum mature decessisset, alteram superduxit nomine Isabellam, Ioannis Infantis filii Ioannis Regis Portugalliæ filiā, ex qua Alfonso qui adolescens obiit, & Isabellam reginam catholicam procreauit. Henricum cum filium viuens in regni consortium assumpserat, quum anno imperii sui 50. die clausit extremū. De eius rebus gestis & vita satis longa circumfertur historia. Alfonso V. filius Eduardi Regis Portugalliæ, princeps mansuetus & magnanimitate prudentiaq; singulari præditus, per hoc tempus, id est, anno Christi 1455. post mortem patris tutoris, Petri Infantis agnominati, regnum paternū accepit. quo mortuo, Ioannes eius filius regnavit. Lupus de Oliueto Hispalensis, ordinis monachorum diui Hieronymi generalis prior, diuinarum scripturarum eruditissimus, per hæc tempora suum ordinem semicollapsū, verbo, exemplo, ac doctrina mirifice instaurauit, & nonnulla opuscula lectu dignissima edidit. Regulam ex dictis diui Hieronymi collectam per capitula distinxit, quam Martinus papa quintus approbans,

probans, ipſius ordinis profeſſoribus obſeruandam tradidit. Deinde ſermones v-
 tiles & alia quædam composuit. Obiit in vrbe Romana, ſepultus in eccleſia S. Ale-
 xii in monte Auentino. Ioannes Segobrigenſis, vir moribus & doctrina illuſtris,
 ſummus ſacræ Theologiæ profeſſor eruditione ac doctrina æquauit. qui acce-
 ptum a Nicolao pontifice eius nominis quinto Episcopatū Cæſarienſem reuens,
 ad altiſſimos Hiſpaniæ montes ſeceſſit, & ibidē paruo in monaſterio magnæ ſan-
 ctitatis vitam exegit: ibiq; ne ocio marceſceret, viris ex Hiſpania accitis linguæ
 Arabicæ peritiſſimis, librum Alchoranum egregio ſtilo in noſtram tranſtulit lin-
 guam, ipſuſq; mendacia veris ac variis rationibus & argumentis refellit. Ferdi-
 nandus Ioannis huius nominis primi, vltioris Hiſpaniæ Regis filius, per hoc idē
 tempus prætextu matris Leonoræ, Petri Aragonum Regis filiæ (vt diximus) in re-
 gno Aragoniæ Comitatuq; Barcinonæ ſucceſſit 3. nonas Septembris 1412. quo
 die coronatus fuit. Princeps omni virtutum genere cumulatiſſimus, ab omnibus
 Hiſpaniæ populis merito celebratur. Martino enim Aragonum Rege auunculo
 ſuo mortuo, ab Aragoniæ magnatibus per legatos accitus eſt, vt regni titulum &
 coronam acciperet. Leonoram Alburquerqui Comitum vltioris Hiſpaniæ ad-
 nim ei filii nati ſunt omnibus naturæ donis præſtantes: Alſonſus qui patri omni-
 bus ſucceſſit in regnis, ſuaq; virtute ac proprio labore Neapolitanum regnum ad-
 epruſ eſt: Ioannes qui prætextu vxoris Blancæ Nauarram obtinuit: Henricus e-
 quitum S. Iacobi ordinis magiſter: Sanctius qui Alcantaræ & Calatrauæ militia
 præſecturas geſſit: & Petrus qui Neapolitano bello periit: Filiæ quoq; duæ, Maria
 quæ nupſit Ioanni Regi Caſtellæ, & Leonora quæ vxor fuit Eduardi Portugalliæ
 Regis. Sigismundus Imperator his temporibus in Hiſpaniam venit, vt ſchiſma
 iam diuturnum Ferdinandi ope & conſilio adiutus tolleret. Sed Benedictus deci-
 mus tertius papa in ſua permanſit pertinacia, & ex oppido Perpiniano in Inſulam
 Peniſculæ apud Valentiam ſe recepit. Tunc Sigismundus ex Hiſpania ad imperiū
 reuerſus eſt. Ferdinandus vero Barcinonam venit. hinc in Aragoniam profici-
 ſcens, in Equalato oppido a vita deceſſit, ſecunda Aprilis, anno Chriſti 1416. æta-
 tis vero 43. qui ſepultus eſt in monaſterio Populeti. Leonora autem vxor in vltē-
 riorē rediit Hiſpaniam, monaſteriumq; S. Ioannis dominarum, Methimnæ (quæ
 vulgo *del Campo*) condidit, vbi per ſanctæ vixit annos 19. & diem clauſit quinta Ia-
 nuarii, anno domini 1435. Alſonſus Ferdinandi Aragoniæ Regis filius iure pri-
 mogenituræ paternum regnum obtinuit. Hic bellicarum rerum gloriam pacis
 laudibus præferens, ad regnum Neapolitanum animum adiecit. ad quod magna
 claſſe deuectus, præſectum arcis maritimæ ad prodicionem pellexit. inde contra
 Renatum eiusdem Neapolis Regem exercitum mouens, Neapolitanam urbem
 longa & duriffima obſidione adeo fatigauit, vt multi fame & inedia perierint. Tã-
 dem noctu per cuniculum furtim militibus intromiſſis, urbem cepit, ac breui tem-
 pore proceribus domitis, vniuerſum regnum in ſuam poteſtatem redegit. Hic ſine
 controuerſia regum principumq; omnium quos noſtra ætas tulerit, & ſapientiſſi-
 mus & fortiſſimus habitus eſt. Rex inter voluptates moderatus, inter adulatores
 firmus, inter vana pleraq; principum exercitia, doctrinæ ſtudia haud omiſit. Eius
 facta & laudes Laurentius Valla & Bartholomæus Faccius, duo præſtantiffimi
 viri fideq; digniſſimi, facundiſſime ſcripta reliquerunt. Vxorem duxit Alſonſus
 Mariam, Henrici Caſtellæ Regis patruſ ſui filiam, ex qua nullam prolem ſuſcepit.
 Ex concubina autem filium genuit Ferdinandum, quem primum Calabriæ du-
 cem, & in Apuliæ regno ex teſtamento moriens hæredem inſtituit. Habuit filias
 duas, Mariam & Leonoram, quarum prior vxor fuit Marchionis Ferrariæ, poſte-
 rior filii Ducis Sueſſani. Obiit Alſonſus Neapoli in Caſtro nouo, 27. Iulii, anno
 Chriſti 1458. ætatis ſuæ 65. Per hoc idem tempus mortuo Peniſculæ Petro de
 Luna qui dicebatur Benedictus papa decimus tertius, duo Cardinales Egidium
 cognomento Munyos, Barcinonenſem Canonicū, genere nobilem, pontificem
 deligunt, Clementēq; octauū appellant, qui ſtatim Alphonſi Regis hortatu & Car-
 dinales creauit, & fecit quæ a pontificibus fieri conſueuerunt. Verum quum Mar-

An. Christi

tinus papa quintus in gratiam cum Alfonso rediisset (erant enim hostes prius) iubente Alfonso Egidius statim omnia pontificatus iura deposuit. Erga quem clementia ac benignitate Martinus postea vltus, eum Maioricensem episcopum declarauit. Cardinales autem ab Egidio creati, sponte Cardinalatu se abdicarunt. Nicolaus Euboicus Saguntinus Episcopus, per hoc tempus, non minus Græcis quam Latinis literis eruditus, floruit. Alfonsus Borgia, natione Cathalanus, patria Valentinus, iisdem temporibus papa creatus est, Calixti tertii nomine sibi imposito. Vir fuit magni consilii, & vtriusq; iuris peracutus doctor. sedit annis tribus, ac mensibus totidem, diebus sedecim. Ioannes Mena, Hispanorum poetarum celeberrimus, claruit sub Ioanne secundo. Scripsit metro Hispano opus varium, omniq; eruditionis genere refertum, posteritatiq; adeo admirandum, vt non iniuria inter tot poetas Castellani vatis cognomentum meruerit, quod & elegantissima eius carmina luce clarius indicant.

Henricus IIII.

1454

HENRICVS eo nomine quartus, Ioannis principatu finito, in regno Castellæ patri successit anno salutis humanæ 1454. ætatis suæ 31. Blancam Ioannis Aragonum Regis filiam matrimonio sibi iunxit, eaq; dimissa Ioannam Eduardi Portugallie Regis filiam superduxit: quæ dubium pepereritne, an sibi puellam Isabel- lam supposuerit, quæ vulgo pro Regis filia colebatur. Hic sobrino suo Regis Portugallie filio, qui patri successurus erat, Isabellam eius filiam collocauit. Sed soror Aragonum Regis filio in vxorem duci curabat. nam rumor erat, Isabellam quæ filia Henrici putabatur, a matre fuisse suppositam, quum satis constaret, Henricum genitalibus esse debilem, neq; per naturam patrem fieri posse. Et sic Ferdinandus, mortuo Henrico absq; liberis, cum coniuge Isabella Henrici sorore regno Castellæ potitus est. Ioannes filius Alfonsi, qui per idem tempus in Portugallia regnum paternum obtinebat, filium habuit Alfonsum, qui viuente patre Isabellam Ferdinandi eo nomine quinti Regis Castellæ filiam duxit vxorem, qui Alfonsus adhuc sponsus, dum pertinacius equum currando vrgeret, ex eo delapsus infelicitè interiiit. Quapropter Ioannes pater eius sine liberis decessit. Cui successus est Emanuel, ex prole regia genitus, & eidem Regi Ioanni cognationis arctissimo vinculo coniunctus, qui Isabellam supradictam viduatam duxit vxorem. Quæ quum CesarAugustæ Michaelæ filium peperisset, subinde magno dolore partus obiit mortem. Michael autem nondum annos duos attigerat, cum Granatæ Beticæ e viuis sublatus est. Cæterum Ferdinandus ad retinendum Emanuelis Regis affinitatem, ei Mariam filiã, sororemq; supradictæ Isabellæ missis legatis in matrimonium dedidit. Ioannes cognomine secundus, Ferdinandi superioris Regis Aragonum secundo genitus, Alfonsiq; prædicti frater, decedente Alfonso sine legitimis filiis, in regnis Aragoniæ, Siciliæ, cæterisq; principatib. citerioris Hispaniæ per hoc tempus successit. Huc principem præclaræ & eximiæ bonitatis fuisse tradunt, & Christiani- næ religionis præcipuum assertorè, clementia insuper animiq; magnitudine præcellentiissimũ. Qui annum agens fere vigesimũ (vt diximus) Blancam Caroli Nauarræ Regis filiam duxit vxorem, ex qua filiũ nomine Carolum habuit qui patre adhuc viuente fatis excessit, & filias duas: Blancam quæ nupsit Henrico Castellæ principi, Ioannis secundi filio, eũ quo deinde diuortium fecit, illius experta nature defectum, & in Nauarrã reuersa paucis dieb. decessit ab humanis: & Leonorã Gastono Comiti Foxano collocatã, quæ mortuo patre, Nauarræ regnũ hereditario iure consecuta, post dies 15. quib. regni administrationem sumserat, diem clausit extremũ. Ob temporis breuitatem Gastonus in serie regum non ponitur. Defuncta Blanca coniuge, Ioannam Federici Admirantis Castellæ filiã duxit, ex qua totidẽ genuit liberos, scilicet Ferdinandũ qui patri in regnis successit, Ioannam quam Ferdinandus Neapolitanorũ Rex duxit vxorem, & Marinã quæ nata paucis dieb. obiit. Ex pellice autẽ Castellana progeniuit Ioannem qui Archiepiscopus fuit CesarAugustanus, & Alfonsum ducẽ Villæformosæ. Ex fœmina item Nauarra susceptus Ferdinandus & Mariam, qui puerilibus annis e vita migrarunt, & Leonoram Comitem

Comitem Lirini, quæ nupsit Ioâni Comestabili Nauarræ, & Alphonsum qui par-
 tus defunctus est. De principe isto plurima & prope infinita referuntur summæ
 virtutis monumenta, quæ breuitati studentes omittimus. Tandem de deo atq; ho-
 minibus benemeritus, deficiens in senectute bona, Ferdinandum filium iam vlti-
 oris Hispaniæ regem, in regnis Aragoniæ & Siciliæ cum Isabella, Henrici regis
 sorore, vxore hæredem dimisit, obiitq; fœlicissimus rex Ioannes in ciuitate Barci-
 nonensi 19. Ianuar. anno Saluatoris Iesu Christi 1479. Phœbus filius Ioannis, filii
 Gastoni & Leonore regis Nauarræ, in regno successit Nauarræ, & rex fuit 24. in or-
 dine prædicti regni. Quo sine prole decedente, Catharina eius soror Ioannis filia in
 10 regno successit, fuitq; matrimonio copulata Ioanni Albretio, olim Nauarrorū vl-
 timo regi, qui propter schismaticum fauorem regno priuati fuerunt a Iulio secun-
 do summo pontifice, & dominationi Castellæ regni vnito.

Ferdinandus V.

1477.

Ferdinandus eo nomine quintus, Ioannis Aragonum regis vnicus filius, præ-
 textu vxoris Isabellæ, adhuc adolescens, patreque viuentem, mortuo Henrico, Hi-
 spaniæ vltioris rex efficitur anno salutis humanæ 1477. & Ioanne rege patre de-
 functo, non solum regni Aragoniæ, sed in plerisque regnis principatū obtinuit. Qui
 20 paribus auspiciis cum cōiuge administrabat omnia, & partem Batiçæ quam Gra-
 natam vocant, a Mauris septingentos octoginta annos occupatam receperunt,
 pulsissq; Sarracenis & Machumerica superstitione, templa Deo Opt. Max. condi-
 derunt anno Christi 1492. & de omni regno tandem cum magna nominis gloria
 triumpharunt. Vnde Ferdinandus Catholici cognomētum sortitus fuit. Hic apud
 Granatam Sanctam fidem ciuitatem construxit. Fortunatas Oceani meridionalis
 insulas anno domini 1490. regno Hispaniarum addidit, quæ admirandæ fertilitatis
 esse perhibentur. Adhæc insulæ quatuor proximæ, videlicet Sancti Saluatoris, Sã-
 30 tæ Mariæ Conceptionis, Ferdinandæ, & Hispaniolæ, anno Christi 1493. per Chri-
 stophorum Columbum, Hispanæ classis imperatorem, in India extra orbem in
 Oceano sparsæ, inuentæ & captæ fuerunt: & quo Romanorum arma olim pene-
 trare non potuerunt, illuc hodie Hispanorum peruenit victoria, vt Petrus Martyr
 & alii quidam fusissime narrant. Isabella itaq; regina ex Ferdinãdo vnicum filium
 Ioannem peperit, cui Margaretam de Austria, Maximiliani Imperatoris filiam,
 collocauit: sed hic nulla suscepta prole, superstitionibus parentibus, diem clausit ex-
 tremum. Habuit filias quatuor: Isabellam quæ nupsit Alfonso, Ioannis Portugalliæ
 regis filio, quo vita defuncto, Emanueli regi Portugalliæ coniuncta fuit: Ioannam
 quam Philippus Magnus Archidux Austriæ, Dux Eduorum seu Burgundionum,
 Comesque Flandrensiū, Maximiliani Imperatoris filius vxorem duxit: Mariam
 quæ post mortem Isabellæ sororis suæ, nupsit Emanueli, vt diximus, Portugalliæ
 40 regi. Quarta vero & vltima fuit Catharina, quæ Arturo Angli regis filio nupsit: sed
 mortuo Arturo, Henrico Regi tradita fuit, qui ex ea Mariam filiam habuit, quæ
 adhuc innupta viuit, iam nunc electa Regina Angliæ. Ex pellice autem Fer-
 dinandus genuit Alphonsum, Cæsaraugustæ & Montis regalis Archiepiscopū. Fer-
 dinandus itaque mortua Isabella coniuge, vltioris Hispaniæ regina, quæ omni-
 bus ingens sui desiderium reliquerat, quum 27. regnasset annis, aliam nomine Ger-
 manam, Ducis a Nabona filiam duxit vxorem, & ad regna Aragoniæ se conferēs,
 Neapolim petiuit, in vltiore Hispania relicta Ioanna eius primogenita, cum Phi-
 lippo viro suo regnante iure hæreditario. Sed Philippo defuncto, in Hispaniam
 rediens, gubernationis nomine cum Ioanna filia regina imperium recuperauit,
 50 atque ibidem ab humanis excessit 22. Ianuarii, anno Christi 1516. cuius corpus vna
 cum Isabella vxore Granatam ciuitatem detulerunt. Et sic Aragonum regnum suę
 diuturnitatis finem accepit, postquam sub 25. regibus, 604. annis regnatum fuit,
 quorum iterum nomina & tempora subiicere placuit.

Aragonæ regum Epilogus.

1	Ennicus Arista	annis 7.	3	Sanctius Garcias 1.	annis 46.
2	Garcias Ennicus	annis 10.	4	Garcias Sanctius.	annis 18.

An. Christi	5	Sanctius Maior. ij.	annis 44.	16	Alphonsus iij.	annis 6.
	6	Raymirus i.	annis 46.	17	Iacobus ij.	annis 35.
	7	Sanctius iij.	annis 35.	18	Alphonsus iij.	annis 8.
	8	Petrus i.	annis 6.	19	Petrus iij.	annis 52.
	9	Alphonsus i.	annis 24.	20	Ioannes i.	annis 9.
	10	Raymirus ij.	annis 19.	21	Martinus	annis 14.
	11	Raymundus cum Petronilla	annis 15.	22	Ferdinandus i.	annis 6.
	12	Alphonsus ij.	annis 34.	23	Alphonsus v.	annis 42.
	13	Petrus ij.	annis 25.	24	Ioannes ij.	annis 21.
	14	Iacobus i.	annis 55.	25	Ferdinandus secundus	annis triginta 10
	15	Petrus iij.	annis 10.		septem.	

Franciscus Ximenes, ordinis Minorum Cardinalis, & Archiepiscopus Toletanus, his temporibus Studium Complutense suis sumptibus instituit & dotauit. Emanuel rex per hæc tempora Portugalliam regebat, qui plures insulas ab hominibus nunquam habitatas inuenit, & vsq; ad Æthiopas peruenit. Hic (vt diximus) Mariam Ferdinandi & Isabellæ filiam duxit uxorem: post mortem cuius, Ioannes eius filius in paterno regno successit. Filios habuit Emanuel ex Maria Ioannem, Lodo- uicicum, Ferdinandum, Alphonsum qui Cardinalis fuit Portugallia, Hispaniæ, & Be- atricem consortem Ducis Sabaudia. Habuit etiam Emanuel uxorem aliam, mor- tua Maria, nomine Leonorã, filiam Philippi regis Castellæ, sororemq; prædicti Im- peratoris, ex qua illi nata est Maria quæ adhuc innupta manet. Leonora vero post mortem Emanuelis, Francisco Gallorū Regi fuit collocata. Rodericus ex Borgia gente nobilissima Valentie ortus, per hoc tempus supremum pontificatum adeptus est, Alexander papa eius nominis v i. agnominatus, vir magni animi & prudentiæ recolendæ, ac beatissimæ memoriæ auunculi sui, Calixti papæ ii. semper emulatores.

1504

Philippus.

PHILIPPVS, magnus Eduorū seu Burgundionū Dux, Archidux Austriæ, Com- tesque Flandrensiū, Maximiliani Imperatoris filius, prætextu Ioannæ uxoris suæ, mortua Isabella Ferdinandi consortis, regna vltioris Hispaniæ obtinuit an- no a partu virginis 1504. Hic filios ex uxore duos genuit, Carolum Imperatorem nunc fœliciter regnantem, regemque Hispaniarum, & Ferdinandum regem Vn- garia & Boemiæ: & filias quatuor, Leonoram quæ coniunx fuit Emanuelis regis Portugallia (vt diximus) quo mortuo, Francisco Regi Franciæ copulata est, & Ca- tharinam quæ consors fuit Ioannis regis Portugallia, & Isabellam quam in ux- orem duxit Christiernus Daniæ & Noruegiæ Rex, & Mariam quæ nupsit Ludo- uico Hungariæ Regi. Hic Philippus quum annis duobus regnasset, occubuit, & Ioanna eius consors vna cum patre Ferdinando regnum obtinuit, vt scripsimus. Ioannes huius nominis tertius, Emanuelis filius, per hoc tempus regnum Portu- gallia obtinuit, qui ex Catharina uxore genuit Ioannem qui in uxorem duxit Is- abellam Caroli Imperatoris & Isabellæ filiam, & Mariam quæ nupsit Philippo Hispaniarum Principi, & Vallisoleti diem clausit extremū, relicto filio Carolo infante.

1516

Carolus.

CAROLVS Romanorum Imperator, Philippi filius, nunc fœliciter regnans, mortuo Ferdinando, vna cum eadem Ioana matre sua Hispaniarum regnum accepit anno humanæ salutis 1516. a condita Hispania 3690. a diluio magno Noe 3833. & a creatione mundi, secundum Moysen & Berosum, 5489. Hic uxorem duxit Isabellam Emanuelis Portugallia regis filiam, ex qua Philippum Hispaniæ principem in oppido Pincia, quod Vallisoletū, vulgo *Valladolid* vocant, anno dñi 1526. die Martis, 10. Cal. Iunias, cum ingenti lætitia totius Hispaniæ genuit. Is Mariam Ioannis Portugallia regis filiam duxit uxorem, ex qua filium habuit Carolū, vt diximus, ex cuius partu post quatruduū ipsa decessit: alter filius nomine Ferdinandus, qui puer decessit, non sine summo dolore parentū, & totius Hispaniæ lachrymis, anno

1526

m. 26

28. iunij

1527 29. iunij

anno domini millesimo quingentesimo quadragesimo quinto. Habuit & Carolus Imperator ex Isabella vxore filias duas, Mariam quæ locata fuit Maximiliano Bohemia Regi, Ferdinandi Romanorum Regis filio, & Ioannam quæ nupsit Ioanni Portugallia Principi. De rebus itaque Caroli quas feliciter gerere nostris temporibus perseuerat, plurimi scripserunt, & quæ posthac gesturus est, Deo fauente, in eius historia in lucem largissime & merito proferentur in posterum.

REGVM HISPANORVM FRANCISCI
TARAPHÆ FINIS.

BREVIS RERVM A PHILIPPO SECVNDO CATHOLICO REGE GESTARVM DESCRIPTIO.

PHILIPPVS eo nomine secundus Hispaniæ Rex, Caroli quinti Imperatoris Romanorum Augusti filius vnicus, & omnium eius regnorum ac principatuum heres, in Hispania natus & educatus, Rempublicam patris mandato iuuenis admodum tenuit, eamque prudentissime felicissimeque summa cum nominis sui gloria gessit hacina Maria, Ioannis tertii Lusitanorum Regis filia, paulo postquam Carolum Principem in ætatis deinde flore sublatum enixa fuisset, e viuis excessit. Huic alteram eodem nomine coniugem superduxit, Henrici Britannia regis octauii filiam, qua cum Angliæ regnum in dotem obtinuit. Sed quum illa partim ætatis ingrauescētis vitio, partim animi mœrore variis ex malis concepta oppressa, mature sine prole decederet: Elizabetham Henrici Gallorum Regis filiam natu maiorem, pace cum eo constituta, vxorem duxit, ex qua filias duas genuit etiamnum superstites. Hac deliano II. patruele, Romanorum Imperatore progenitam, consensu Pontificis Marci peperisse dicitur, & plures in posterum liberos paritura speratur. Duo lōginquam Belgium versus itinera suscepit: alterum per Liguriam, Insubres, & Germaniam superiorem, tum quum ad Belgii principatum euocaretur a patre: alterum per Britanniam, cum eius gētis hæredem Mariam vxorem duceret: & eadem penes via qua venerat, in Hispaniam rediit, continua felicitàte inter proficiscendum vsus. Post cuius postremum e Belgio discessum qui anno 1559. cōtiguit, in Hispania, 1559. regnorum suorum meditullio quodē & centro, deinceps assidue mansit, & transmarinas prouincias per legatos rexit. Est autem Philippus huius tēpestatis princeps non tantum potentissimus, sed etiam virtute rebusque gestis clarissimus. Moribus ingenioque māsuetus, in pauperes egregie liberalis, eos præsertim qui pietati & Ecclesiasticæ disciplinæ præ cæteris diligenter incumbunt. Pacis & iustitiæ studiosissimus, Catholicæ Romanæ religionis obseruantissimus, eiusque propagator & illustrator maximus. Hac ille de causa, cum alibi multa salubriter ex sacro sancti Tridentini Concilii præscripto constituit, tum in Belgio tres Archiepiscopatus, Episcopatus vero complures erexit, eosque viris lectissimis & virtute doctrinaque præstantissimis regendos dedit. Ac ne quod ab hæreticis Ecclesia detrimentum caperet, latas pridem a Carolo quinto patre de religione leges serio custodiri mandauit: in fontes autem & refractarios non semel grauiter animaduerti curauit. Angliam quoque quæ Henrico & Eduardo regnātibus a Catholica religione defecerat, quum principatum in eo regno per Mariæ nuptias obtineret, Ecclesiæ gremio restituit. Ad hæc quum multas subinde religiosorum hominum colonias ex orbe nostro in Barbaras nationes deduxerit, tum delectos etiam aliquot patrum Societatis greges qui sub salutifero Iesu nomine mirifice coaluerunt, & ingentibus pro catholica fide susceptis laboribus longe lateque non ita pridem inclarescere cœperunt, in Floridam, Mexicanam, Peruanam, aliasque noui orbis prouincias, religionis propagandæ gratia misit. Quam ad rem eius permisso ac voluntate locis aliquot

An. Christi opportunis Collegia mox erecta fuerunt, & indies complura fundantur. Iuuentutis præterea curam egregiam habuit, vt ea literis & moribus incorruptissimis a prima statim ætate diligenter imbueretur. Hinc in singulis Episcopatibus Belgii ex S. Tridentini Concilii decreto seminaria quæ vocant, aut scholas institui iussit. Nouam apud Duacenses Academiam, omnium disciplinarum genere referentem, amplissimis priuilegiis & honorariis propositis condidit, vt iuuentus vna cum literis & pietate, Gallicum idioma cuius in Belgio permagnus est vsus, intra suas prouincias, minore sumptu tutoque perdisceret. Auxit & Louaniensē Vniuersitatē prouinciarum variis. Huc etiam pertinet, quod Typographiam, literarum altricem & conseruatricem, ab omni prauorum hominum corruptela in Belgio asseruit, eamque per probos & idoneos tantum exercendam auctoritate publica sanxit. His Plantinius officina, regis eiusdem beneficio, nuper in lucem prodierunt Complutensia Bibliaria quinque linguarum, non recusa solum ornatius, sed & Syriaco testamento, variisque doctorum hominum commentariis egregie locupletata. His aliisque multis artibus & rationibus quas breuitatis causa nunc omittimus, Rempublicam in pacem constituit, & florentissimam efficere conatus est. Bella vero complura quemadmodum ex vsu tantum & necessitate publica suscepit, sic etiam felicissime, sed per legatos vt plurimum, gessit. In Gallico quod primum & difficilimum duxit, cæsis ad Sanctoquintinum, Greuelingam, & Dunkerkam multis hostium millibus, & præcipua nobilitatis parte capta, Regem Henricum ad æquas pacis condiciones compulit, easque noua cum ipso affinitate contracta firmavit. Huius auspiciis arcem Africæ munitissimam quam vulgo del Peuol di velez adpellant, Garcias Toleranus maris Præfectus intra paucos dies Turcis eripuit, impositoque firmo præsidio, tutam a piratis Hispaniam reddidit. Feliciter & Latio pro rege bellum Albanus Dux intulit, vt Taurinis Suesanus: sed æquam deinde pacem Philippus Rex non inuitus admisit. Memingem præterea, Balearium insulam, Metymne celo duce a Turcis recepit, & arce firmissima muniuit, quæ tamē, expugnata mox ab hostibus classe, rursus amissa est. Res Melitenses Turcarum armis vehementer afflictas, & pene deploratas, opportuno subsidio missis non recreauit solum, sed actis in fugam hostibus, ab interitu vindicauit. Mauros etiam in Bætica tumultuantes domuisse prospere dicitur. Post exortum deinde Cyprium bellum, coniunctis ex sacro federe cum Venetis & Pontifice Maximo viribus, Ioannem Austriacum fratrem in Turcas qui classem in Corinthiaco sinu numerosam habebant, ire iussit. Is hostes nihil tale metuentes fortiter aggressus, memoranda ad omnem posteritatem victoria pene prius oppressit, quam aduertare crederetur, & vniuersa fere classe partim capta, partim depressa, cæsisque multis hostium millibus, Turcas totius maris imperio exiit. Accidit insignis hæc pugna pridie Nonas Octobris, anno Christi 1571. Eodem porro mense post biennium, dum inter se Mauri de regno contendunt, Illustrissimus Princeps Austriacus, a fratre cum valida classe missus in Africā, nullo prohibente, Tunetum, regni caput, ingreditur, & in deditioem accepta Biserta, firmoque munita præsidio, Muleaslem iuniorem legitimum hæredem in regno confirmat, Amidam vero tyrannum cum vxore & liberis in Siciliam captiuum abducit. Hæc victoriarum Philippi summa, hic trophæorum cursus fere perpetuus fuit: quem tamen ipsum (vt nihil in humanis est firmum) aduersi subinde casus interruperunt. Nam vno & eodem anno, patrem, amitas duas, & coniugem, vna cum regni Britanici insignibus amisit. Tunetani regni possessione, post annum quā illud ceperat, euersa Turcarum armis Gouleta (quod vnicum Africæ propugnaculum inuictum credebatur) exclusus eiectusque fuit. In hæreditariis quoque Belgii prouinciis anno 1566. scædos, Inquisitionis Hispanicæ profligandæ prætextu, tum multus ab inquietis quibusdam hominibus excitatos, & horrendam rerum sacram cultusque diuini profanationem expertus est: quos motus tamē sexto demum mense præter omnium expectationem ita componi curauit a sorore Margaritha (quæ tum iis locis cum imperio præsidebat) vt æterno silentio penitus obrui potuissent videri potuerint, nisi Ducis Albani nimia seueritas & Hispanorum militum intoleranda

toleranda tyrannis cicatrice obductam post reficuisse, & exitiali funestoq; bello quod multos annos (proh dolor) durat, occasionem dedisset. Is enim dux, Regis proprii successor in Belgium missus, ubi pacatam regionem magnis stipatus copiis ingressus est, primum infirmas Geuzicorum motuum reliquias, partim iudiciorum celeritate, partim armis domuit: deinde præsidia locis opportunis aduersus vim omnem disposuit: postremo, secundis rebus elatior factus, in fausta tributa est, ut potior eorum pars atrocissimis Hispanorum militum iniuriis grauissime excorbata, defecet in præorsus, & omnem salutis & libertatis recuperandæ spem in arboribus posuerit. Quibus innumera proscriptorum & exulum multitudo, non ex plebetantum, sed etiam ex nobilitate Belgica sese coniunxit, & in his Auraius princeps cum fratribus Nassouis principem locum obtinuit, qui magnas Germanorum copias in Gelriam, Brabantiam, & Hannoniam fratri Ludouico qui Montibus, Hannoniorum primaria ciuitate, grauer obfessus ab Albano tenebatur, mox adduxit. Sed quum Ludouicus a Gallis desertus tandem se dederet, & exercitus principis fufus fugatusq; esset: debellatum plane uideri tum poterat, nisi quod insectipacta inde Mechliniæ Zutphaniaq; direptio, & iniusta Nardensium cædes contra qui soli uictoris exercitus superandi restabant, tot sociorum stragibus exacerbatos, extrema pro salute tentare compulerunt. Hinc igitur Albanus Harlemum, non perinde in Hollandiæ ciuitatem, post arctam septem mensium obsidionem atq; inedia in coluitate ciuibus data vix tandem recepit. Alcmariam acriter oppugnata non sine probro deseruit. Mittelburgum in super, Zelandiæ caput, in horibus, tum ab Albano duce qui mox in Hispaniam in glorius cum ingenti præda reuersus est, tum ab eius successore Lud. Requesentio tentata res fuit. Interiectum quoq; de pace colloquium Rege permittente, magnam bonis omnibus diffidii componendi spem fecit: sed conatum non respondit euentus. Subitus porro Gubernatoris interitus Reipub. Belgicæ summam ad delectos quosdam ex ordinibus proceres deuultis qui dum, recuperata per deditioem Ziriczea Zelandiæ oppido, motuum sedandorum consilia agitant, importuna seditione Hispani militis, nouis turbis inuoluuntur. Sed ne latius malum hoc serperet, Ordines pleriq; cum Auraiæ principis certis conditionibus pacem ineunt, & coniunctis viribus externi militis iugum excutere statuunt. Hoc animaduerso miles Hispanus qui paulo ante Reip. hostis declaratus firmiora loca præsidio tenebat, primo Traiectum ad Mosam, deinde Antuerpiam, firmo Ordinum præsidio pridie firmatam, copiis quas undiq; maximas celeritate pro tempore contraxerat, ex arce inuadit, & ingenti hominum perperata strage diripit. In qua clade Antuerpiensi cæsa dicuntur hominum ad nouem millia quingenti, submersa quatuor millia, idq; 4. Nouembris, anno 1576. Hic quinquenalis ab Albano Duce relictis belli status, hæc plus quam tragica rerum in Belgio facies erat, cum Rex Philippus, ut Catholicum principem decet, tot tantisque suorū calamitatibus finem imponere, & vires suas in Turcos Christiani nominis hostes perpetuos conuerrere desiderans, Ioannem Austriacum fratrem, militari gloria clarissimum, per celeres equos cum summa potestate in Belgium ablenauaro dicitur. Faxit misericors Deus, ut laudatissimus tum Regis optimi, tum fratris illustrissimi conatus, fœlicem exitum, & Ecclesiæ Reip; publicæ salutarem obtineat. Vixit etiamnum in Hispania Philippus, annum ætatis agens xi. & ut diu Reipub. præsit, optimi cuiusque votis expetitur. De rebus eius in America gestis, præter ea quæ supra scripsimus, nihil compertum habemus. Scribent alii copiose in posterum, quæ summus hic Heros, ad Christianæ Reipublicæ salutem & dignitatem, æterna memoria digna gesserit. Nobis hæc pauca velut digito demonstrasse, & historia studiosis delibasse sufficit.

LVCII MARINEI SICVLI
 LI, REGII HISTORIOGRAPHI, DE REBVS
 HISPANIÆ MEMORABILIBVS OPVS, LI-
 bris XXI. comprehensum.

LVCII MARINEI SICVLI PROLOGVS AD
 IMPERATOREM CAROLVM ET ISABEL-
 lam Imperatricem, Catholicos Hispa-
 niæ Reges.

FFERVNT alii suis Principibus, excellentes & Catholici Reges, aurum, argentum, ceteraque metalla: alii margaritas gemmasque preciosas: alii suaves odores, thus scilicet & myrrham: nonnulli pantheras, tigres, elephantos: alii camelos, monocerotes, leones, aliaque animalia siluestria: alii equos & canes ad venandum: alii varii generis accipitres: alii psittacos, & lusciniæ, aliasque canentes auiculas: alii pavones: alii phasianos & attagines: alii varia pulchraque musices instrumenta: tabulas alii pulchris imaginibus pictas: alii speciosa domus ornamenta, peristromata scilicet, & aulea varis & fluniorum res meliores, terræque fructus & arborum: quæ quidem vel aspectu, vel odore, vel cantu, vel sono, vel gustu Principis aures, oculos, animumque delectant. Ego vera paupertatis alumnus & vestra laudis admodum studiosus, quoniam rebus aliis carebam, Maiestati vestra librum quem in Hispania laudem vestrorumque progenitorum memoriam scripseram, non pauperis fortasse, sed prædiuitis munus offero. Quem quidem si legeritis, Hispaniam vestram fere totam, & omnia quæ sunt in ea memorabilia, non sine delectatione cognoscere facile poteritis. Annos nante prope quinquaginta quibus in Hispania sum commoratus, nulla mihi res fuit optatior, nulla maior cura, nulla frequentior actio, nullus denique labor iucundior, quam diligenter inquirere, ac cernere propriis oculis res Hispaniæ memorabiles, de quibus magno studio cõquisitis, & bene perspectis, aliquid quam verissime scriberem. Quod quidem feci, ut & honestissimo meo desiderio satisfacere, & Catholicorum Principum, ac totius Hispaniæ gentis, quæ patriæ suæ laudibus & honori maxime student, gratiam demererer. Quapropter ut mihi rerum quas eram scripturus, ratio probabilis certaque cognitio constaret, primum multos antiquorum libros evolvere fuit necesse, ut ea quæ scripsissem, autoritate doctissimorum virorum comprobata, vera esse crederentur. Hispaniam deinde pene totam peragravi, res omnes diligenter inspiciens, & ea quæ mihi memoratu digna visa fuere, memoriæ mandavi. De quibus hoc opus quod vobis offero, Deo iuvante confeci. Quod etsi neque scriptoris oratione, neque stilo, multarum tamen rerum cognitione ac varietate, quæ lectores inuitare solent, iuvare poterit. Quandoquidem non ea solum quæ tellus Hispaniæ suapte natura producit, scripsimus, sed a primis etiam Hispaniæ cultoribus usque ad tempora nostra Regum seriem & res gestas, de viris illustribus utriusque ordinis, de sanctis & martyribus Hispaniæ, de urbibus & oppidis, de cunctis denique rebus memoratu dignis. Quapropter operi nostro de rebus Hispaniæ memorabilibus nomen indidimus. Accipite igitur, excellentissimi Principes, Siculi vestri chartarum munus. Quod quidem cum legeritis, non aspernati, ut opinor, aliorum donis, quamvis preciosis, anteponetis. Sunt enim cetera omnia fortuna bona & mutabilia, quæ nimirum paucis annis ad alios atque alios transferuntur: munera vero quæ literarum monumentis offeruntur, immortalia sunt, & accipientium simul & dedicantium memoriam in perpetuum conservant.

EIVSDEM

EIVSDEM SICVLI PRO-
LOGVS SECVNDVS DE HI-
STORIÆ LAVDIBVS AD
eosdem Principes.

10 **M**AGNA res est & inestimabilis heroica virtutis & rerum bene gestarū
memoria, quæ tenacissimo literarum complexu, perpetuo conseruatur, e-
minentissimi Principes. Earum enim rerū quas olim viri fortissimi ma-
gnifice gesserunt, & scriptores clarissimi literis tradiderunt, perutilis ac
necessaria cognitio, & pergrata iucundag, narratio mortalibus prodesse
plurimum solet. Siquidem cum in veterum scriptorum libris illustrium
virorum res inlyte gestas factag, præclara non ingrata lectiōe cogno-
scimus, illorum nimirum virtutes & laudes insignes admirantes, non solum legimus libèter,
verum etiam summis efferimus laudibus, & pro nostris viribus imitari quam maxime con-
20 tendimus. Quod si magnorum virorum gloriam consequi non possumus, ex nostro tamen la-
bore non paruum capimus fructum, si quos in magnis rebus æquare non valemus, eorum sal-
tem virtutibus nitimur inherere. Quare meo quidem iudicio plurimum debemus antiquis
hominibus, & qui res præclaras egerunt, & qui rationem posteritatis habentes, vel suas vel
aliorum res memorabiles nobis scriptas reliquerunt, a quibus nimirum maximas heredita-
tes accepimus, & amplissimum patrimonium. Nullus enim nobis esset vitæ cultus, nullus or-
dinerum, nulla denique præteritorum temporum cognitio, nisi multis veterū virorum mo-
numentis & præclaris instrueremur exemplis. His enim quid honestum, quid magnificum,
quid laudabile sit in vitæ, cognoscimus, & aliorum nobis perspectis honoribus ad virtutem,
ad labores, ad aliquid agendū præclare laudabili semper emulatione, & quasi agitati stimu-
lis excitamur. Preciosa res est igitur ac potius incomparabilis præteritarum rerū, Latino præ-
30 serim exculta sermone, narratio, quam historiam vocamus, excellentissimi Principes. Quæ
cum sit, ut prædicatur a multis hominum, vitæ magistra, temporum testis, custos memoria,
nuncia veritatis, nimirū magnis principibus & cunctis studiosis hominibus & oblectationis
& utilitatis honestæ plurimum conferi. Cuius quidem pergratis atque iucundis lectiōibus
ac pene diuinis, nec in prosperis unquā rebus, nec in aduersis ab officio digredimur, sed omnes
potius utriusque fortune casus pariter ferimus, animi semper atque vultus æquabilitate ser-
uata. Magnis itaque laudibus humanæ vitæ perlucidum speculum celebrari debet historia.
De cuius perspicuo fonte, velut ex omnium bonorum venerabili sacrario, summi Reges & o-
ptimi Principes humanitatem, clementiam, iustitiam, prudentiam, consilia, ceterasque vir-
tutes imitatur: magni Duces & strenui milites rei militaris vsum & fortitudinem induunt:
40 & Reipublicæ gubernatores exempla virtutis & humanitatis excerpunt: magnarum demū
rerum negociatores inuolatam fidem seruare, & aliorum societatem & amicitia colere do-
cètur. Enimvero nihil est utilius historia, nihil hominibus necessarium magis, illis præsertim
qui sunt in excelso rerum fastigio collocati. Nullum est enim virtutis exemplum, nullum me-
morabile factum ab orbe condito ad nostram vsque tempestatem, quod nobis historia nō vel-
ut omnis antiquitatis pulcherrima facies ante oculos ostendat. Instituunt, non inficior, homi-
num vitam pulchre comodeque satis Philosophiæ sanctissima præcepta, sed multo pulchrius
multoque commodius historiae lectiōes. Monet illa quidem recte sancteque precipiens, sed
50 fronte admodum seuera summi boni speciem quandam & angustum callem viamque diffi-
cilem præ se ferens, a se plerumque nonnullos magnitudine laboris auertit. Exempla vero
rerum quæ celebrantur historia, siue quod illorum virtutes & laudes qui talia gesserunt, in
sublimi & illustri loco sitæ cernuntur: siue quod a scriptoribus qui & ipsi quoque magnos ho-
nores adepti sunt, efficacius explicantur, multo facilius atque libètius amplectimur, animif-
que nostris tenacius inhaerentia firmiter retinemus. Sine quibus hominum vitæ in multis rerū
varietatibus profecto non tutior esse posset, quam naus amisso clauo fractisq, velis in pelago
fluctuanti. Siquidem nemo potest præsentia recte disponere, nemo potest providere futura,

nisi qui de praeiis multa cognouerit. Nunquam igitur satis digne laudari poterit historia, de cuius amplissimo sinu cuncta virtutes, sicut e mari magno fontes omnes oriuntur. Ex quibus, si verum fateari volumus, nimirum tanta studiosis hominibus commoda, tantaque proueniunt utilitates, quantas ego vix possum longo sermone complecti. Nunc itaque multis quae mihi ad historiae laudem in re spectare videbantur omisit, illud unum dumtaxat repetam quod supra memoravi, historiam rem esse praeclaram, atque diuinam, & hominibus maxime necessariam. Hac enim ad omnes vitae partes, ad omnes tam publicas quam priuatas actiones frequenter utimur, hac bona cuncta malaque cognoscimus, hac illustres homines illustriores sunt, hac omnis aetatis gestae referuntur, hac absentes adsunt, hac demum, quod omnium maximum est, mortui viuunt. Siquidem viuunt homines, semperque uiuent, quorum literis prodita celebrataque virtus est. Qui historiam condidit, multo quidem maiori laude dignus videtur. Fuit quam Phariis Gyges, qui a nonnullis primam pingendi artem commentus perhibetur. Variis alioquin peracuta pictoris & satis nobilis inuentio: scriptoris vero diues & perutilis. Variis ille coloribus & penicillo tenuissimas lineas perducens, illustrium virorum partes exteriores & formam corporis refert. hic autem atramento, calamoque, & perpetuis chartis virtutes & animi bona cuncta testatur. Latent illius opera, vel tabulis, vel parietibus impressa, huius uero perpetuis commissa literarum monumentis, per uniuersum orbem ad omnes gentes deferuntur. Consumit illa uetustas & temporis longitudo, sicut & alia multa: haec immortalia sunt & perpetuo remanent. Haud enim Alexander Macedonum Rex nobis cognitus esset, quauis ab Apelle celeberrimo sui temporis pictore diligenter pingi securauerit, nisi res ab eo fortissime gestas, vel Graece Clitarchus alique Graecorum plures, vel Curtius & Arianus Latine conscripsissent. Viuit igitur Alexander, viuit Caesar, viuit Hannibal, viuunt & alii quam plurimi Principes & fortissimi viri qui sua uirtute rebusque gestis uita digni fuerunt. Verum tamen non pictura viuunt, quae est inanis & uacua, non titulis & imaginibus uel argenteo uel auro percussis, sed sola viuunt historia, quae quidem eos a mortalitatis iniuria uendicauit. Legite igitur historiam quam uobis offerimus, altissimi Principes, ut qui fuerint uestri maiores, & quae fecerint, & res Hispaniae memorabiles quae multae sunt & cognitione scituque dignissima, non ignoretis.

Siculus ad Lectorem.

Opus quod de rebus Hispaniae memorabilibus multos annos elucubraveram, prolaturus in lucem, candidissime Lector, te prius admonere obsecrareque uolui, ut si te uel meus honor, uel Hispaniae tangit, quod in eo opere desideraueris addas, & quod non probaueris uel deleas uel amice corrigas, meque familiariter admoneas. Sum enim & fui semper rationi proximus & ueritatis amicus. Fac igitur obsecro, quod abs te quam iustissime peto, diligenter fuerit, tuo numentum quod in Hispaniae laudem condidi, rursus excudendum fuerit, tuo recognitum iudicio & censura castigatum emendatius exeat & copiosius. Vale.

LVCH

741

LVCII MARINEI
SICVLI DE REBVS HI-
SPANIÆ MEMORABI-
LIBVS LIBER I.

De Hispania nominibus.

HISPANIA, sicuti Plinius aliique scriptores tradiderunt, regio prima in solis occasu Europę terminos claudit, quam ab Hispali vrbe eius insigni dictam fuisse, plures affirmant: alii vero ab Hispano Herculis nepote nominatam volunt. Eandem Græci Latini- que ab Ibero amne dixerunt Iberiam. Sunt & qui non Iberiam, sed Iberam vocauerunt: vnde Ibericum mare dictum fuisse contendunt. Ceterum scripserunt nonnulli ab Ibero quem secundum Hispaniæ regem post Tubalem fuisse dicunt, Ibero amnem, & Iberiam prouinciam fuisse nominatam. Quorum sententiam, cui nec repugnamus, nec assenti- mus, aliorum iudicio relinquimus, & de Ibero rege, ac de aliis tribus & viginti quos ab initio Hispaniam condidisse ferunt, in alio loco dicemus. Hesperia quoque ab Hespero stella occidentali dicitur, vel (vt alii volunt, & scribit Hyginus) ab Hespero Atlantidis fratre, a quo etiam, fratris arma fugiente, Italia Hesperia nomen accepit. Quapropter quum Hesperiam tantum dicimus, Italiam intelligimus: quum autem addimus vltimam, significamus Hispaniam. Ideoque scripsit Horatius:

Hesperia victor ab vltima.

Diodorus autem Siculus, Hesperiam non ab Hespero, sed ab Hesperia scribit eius filia dictam fuisse. Celtiberia insuper appellatur a Celtis Gallia populis, qui quondam de suis finibus egressi, quum ad Ibero amnem conscendissent, de suo & fluminis nomine Celtiberia prouincia & Celtiberis populis nomen dedere. Quapropter dixit Lucanus:

*--- Profugique a sede vetusta
Gallorum Celtæ miscentes nomen Iberis.*

De Hispania situ & forma.

HISPANIA cuius formam Iustinus quadratam depinxit, & extenso alii corio similem demonstrarunt, inter Africam & Galliam posita, Oceani freto Pyrenæis montibus clausa, etsi minor est ambabus, vtraque tamen, vt multi scripserunt, est multo fertior. Quæ quidem neque sicut Africa ardenti sole torretur, neque vt Gallia ventis assiduis fatigatur: sed inter vtramque media, hyeme & æstate temperato sole perfruitur. Quo fit vt fecelicibus & tempestiuis imbribus omni genere frugum fecundissima sit, ac non incolis tantum suis, sed aliis etiã prouinciis, & Italia ipsi cunctarum rerum copia sufficiat. Est autem Hispania terræ situ præter eam partem quæ montibus Pyrenæis & Aquitania Gallia prouincia con- iungitur. Cuius spacium est iter fere quinque dierum, id est millium centum quinquaginta. Totius autem prouincia longitudo, vt scribit Appianus, a Gæcem protenditur: latitudo vero ab australi ad septentrionale litus, hoc est, a Carthagine noua ad Lauretanum portum aliquanto est angustior. Vniuersa autem prouincia quæ, vt dictum est, ab vtroque mari montibusque Pyrenæis clauditur, ambitus millia stadiorum circiter quadraginta complectitur. Continet autem stadium passus centum viginti quinque. Cæterum multi

qui de terrarum situ scripserunt, Hispaniam caput orbis esse voluere. Siquidem Plinius in Europæ descriptione, in ea, inquit, Hispania prima terrarum est vltior appellata, eadem Bætica. Idem alibi: Terrarum orbis vniuersus in tres diuiditur partes, Europam, Asiam, & Africam, origo ab occasu solis & Gaditano freto. Verum enimvero siue principium sit Hispania, siue finis terre, nihil refert. Hac igitur quaestione seposita, cū de rebus Hispaniæ quas terra suapte natura producit, quædam primum dixerimus, deinde de prouinciis eius, de vrbibus & oppidis, de primis incolis, de Regibus & Imperatoribus & eorum rebus gestis, de sanctis & martyribus, de viris illustribus in rebus bellicis & aliis virtutibus, de viris denique disciplinis excellentibus, more nostro summam vereque referemus.

De breui summa rerum quibus abundat Hispania.

NIMIRVM cum posita sit Hispania sub claro cœlicique cœli tractu, quod clima Græci vocant, prouinciarum multas antecedit pulchritudine regionis, aeris salubritate, ventorum flatibus, aquarum fontibus, amœnitate nemoris, gregium iugis, fertilitate soli, vbertate pabuli, arborum fructibus, armentum rigibus, equis, portuosis maris littoribus, campis, pratis, iucundissimis fluminum ripis, venationibus, aucupiiis, piscibus, item vino, oleo, melle, saccharo, vellere, lino, cannabo, sparto, iunco, rubia, minio, argento viuo, alumine, sapone, vitro, lapide speculati, lapide subsidiano, iaspide nuper inuenta, rore marino, croco, cera, pice, resina, cocco, serico, bombyce, marmore, alabaistro, creta, ferro, ære, plumbo, scoria, stagno, argento, auro, cæterisque metallis, & rebus ad hominum vitam necessariis abundantissima semper est. Sed ad maiora transeamus. Siquidem semper Hispania floruit, & nunc maxime floret optimis principibus, fortissimis ducibus, animosissimis equitibus, bellicosissimis militibus, vigilantissimis pontificibus, seruantissimis sacerdotibus, clarissimis virorum & mulierum ingeniis, magnaque fortitudine, liberalibus studiis, mechanicis artibus, & diligentissimis fidelissimisque seruitiis. Quid præterea dicam de multis & præclarissimis vrbibus? quid de multis, magnis, & opulentissimis oppidis referam? quid de sexaginta & sex pontificatibus Hispaniæ? quos alio loco nominatim recēsebimus, vnius cuiusque relictus computantes, & eodem modo magnatum domus & census referemus. Videmus enim & numerauimus in Hispania principatus centum sexaginta inter equites & pontifices. Quid de conspicuis regum palatiis, de multorum magnatum & equitum magnificis & pulcherrimis ædibus? quid de aliis innumeris, & publicis & priuatis ædificiis commemorem? Talibus itaque rebus Hispania cœlix est, & a multis scriptoribus non immerito celebratur. Cuius res memorabiles non solum legimus apud multos autores, sed etiam non sine admiratione perspeximus.

De Hispania metallis, & aliis rebus.

DE rebus Hispaniæ Plinius multa magnaque loquutus hoc addidit: Metallis plumbi, ferri, æris, argenti, auri tota ferme Hispania scateret, ceterior & specularibus lapidibus. Est autem lapis specularis perlucidus, qui finditur in tenuissimas crustas, & speculi similitudinem habet, qui inspicientis imaginem refert & varios colores. Hunc olim sola ceterior Hispania Romam mittebat, postea vero Sicilia, Cyprus, & Africa miserunt. Sunt & marmorū lapicidinae vniuersæ Hispaniæ. Hæc Plinius. Solinus etiam inquit: Reuersum ad continentem res Hispaniæses me vocant. Terrarum comparanda optimis est Hispania, nullique posthabenda frugum copia, siue soli vberes siue vinearum prouetus respicere, siue arborarios velis. Argenti materia affluit, quæcūque aut precio ambitiosa est, aut vtu necessaria. Argentum vel aurum si requiras, habet. Ferrariis nunquam deficit, non cedit vitibus, viticite olea, nihil in ea ociosum, nihil sterile. Quicquid cuiuscūque modi negat metesem, viget pabulis, etiam quæ arida sunt ac sterilia, rudentum materiam nauticis subministrant. Non coquuntur ibi sales, sed effodiuntur. Depurgant in minium nitelas

nitelas pulveris, hoc est, auri micas inter arenas repertas. Fucant vellera, ut ad ru-
 boremerum deputent, cocci veneno, id est cocci succo, colorant & tingunt.
 Strabo scribit Bætiam fuisse gentis admodum diuitis, quæ a Carthaginensibus
 olim fuerit inuenta præsepibus utens argenteis. Cælius etiam Rhodiginus de re-
 bus Hispaniæ scribens ait: Hispaniæ vero felicitatem insigniter admiratum Posi-
 donium, oratoria quadam eloquentiæ vi sese latius expandentem tradidisse fe-
 runt, Hispaniæ subterranea non infernum, sed Pluton ipsum, id est, opulentiæ De-
 præterea refert: Hispaniæ terra quoque ferax frumenti, vini, olei, auri, argenti, gē-
 marum, ac metallorum omnium: homines insuper bellicosissimos gignit, equos-
 que velocissimos. Varro quoque refert in Hispania nonnullas equas vento con-
 cipere, quas a Zephyro vento qui flare solet ab occidēte, Zebras Hispani vocāt:
 quæ quidem siluestres, campestresque sunt, & indomitæ. Ego vero Varronē hoc
 scripsisse arbitror propter equorum Hispaniæ velocitatem, qui non sine causa ex
 vento concepti videntur, cū sint velocissimi: cum præsertim scribat Iustinus, hanc
 fabulam ex equorum fecunditate, & gregum multitudine, nimiaque pernicitate
 ortam fuisse. Non sunt præterea quæ Strabo de rebus Hispaniæ scripsit omissa,
 cuius verba sunt hæc: At Turdetania agerque coniunctus nullā in hoc genere vir-
 tutis rationē commendare volentibus abesse sinit. Nam aurū, argentū, æs, ferrum,
 nulli terra, nec tantum, nec tam probatum generari hæcenus compertum
 est. Aurum enim nō solum ex metallis effoditur, verum etiam fluit. Flumina nan-
 que, torrentesque auream deferunt arenam. Tot igitur tantisque naturæ donis, so-
 lique bonitate felix, & orbis terrarum optima æstimari potest Hispania. De cuius
 magnis diuitiis, ut ea quæ Titus Liuius aliique cōplures auctores tradiderūt, omit-
 tam, ea tamen quæ de metallis Hispaniæ Diodorus Siculus cōmemorauit, silentio
 non præteribo, qui de Hispani soli felicitate, & rerū omnium copia, de institutis
 moribus, & hominum cultu multa loquutus, hæc addidit: Sequitur ut de argento
 quod plurimū apud Iberos optimumque effoditur, quodque multum utilitatis inco-
 lis affert, scribamus. Dicitur est a nobis in Herculis gestis, Iberiæ montes qui Pyre-
 nei vocātur, & altitudine & magnitudine longe alios excellere. Nam a mari quod
 ad meridiem iacet, vsque ad Oceanum ferme ad Arctos situm Galliam ab Iberia
 diuidunt, per Celtiberiam quoque protenduntur stadiis tribus millibus. In quibus
 cum sint siluæ frequentes, ferunt, priscis tēporibus igne a pastoribus iniecto mon-
 tanas omnes regiones fuisse cōbustas. Qua ex re aiunt montes cognominatos Py-
 ræos. Ardente namque continuis diebus igne plures ex montibus argenti puri
 rivuli flammæ vi effluxere. Quod incolis ignotum, Phœnices mercatores vili-
 rerum permutatione emptum in Græciam, Asiamque, ac nationes cæteras defe-
 rentes, magnas ex eo commercio opes contraxerunt. Adeo autem mercatores
 quæstus excitauit cupiditas, ut cum onustis nauibus superaret argētum, amoto ab
 anchoris plumbo, argentum eius loco subderēt. Hoc lucro Phœnices admodum
 opulenti facti plures colonias tum in Siciliam propinquasque insulas, tum in Li-
 byam, Sardiniamque, atque Iberiam destinarūt. Multis autem post sæculis cogni-
 to argento, Iberi quoque metallis quærēdis operam dedere, magna que optimi ar-
 genti copia reperta, ingens ex ea vectigal prodiit. Cum æs, aurum, argentumque sint
 metalla præcipua, qui in reperiendo ære dant operam, quartam eius quod effodi-
 unt portionem capiūt: eorum vero qui in argento effodiendo occupantur, quidā
 est, ut mirabilis sit & eius patriæ natura, & operariorum cōtinuus labor. Nam qui
 primum his metallis reperiendis incumbabant, magnas contrahebant diuitias. In
 promptu enim est argentum terra abunde illud præstante. Postea vero cum Ro-
 mani Iberiam subegissent, Italici qui lucri cupiditate id sibi opus sumpsere, maxi-
 me ex eo ditati sunt. Emptam enim seruorum copiam ad effodienda metalla de-
 purāt, qui variis locis metallorum venas scrutati, ac alte lateque terra effossa, plu-
 rum auri argenti que eruunt, variis multorum stadiorum cuniculis sub terram
 actis. Multo facilius quæstuosiorque hæc cura, quā metallorū quæ apud Atticos re-

periuntur. Ibi enim multas in fodiendo impensas subeunt sapius opinione frustrati, quum aut non inueniant quod quærant, aut inuentum ita parui sit, ut superetur a sumptu: apud Hispaniam vero qui metallis incumbunt reperiendis, ampliora spercipiunt. Bonitate quippe soli glebas semper auro argentoque fertiles inueniunt, utpote omni terra metallis plena. In cuius etiam terræ laudem Iustinus hoc modo scripsit: Non frumenti tantum copia magna est, verum etiam vini, mellis, oleique: neque ferri solum materia præcipua, sed & equorum pernices greges: nec summa tantum terræ laudanda bona, verum & abstrusorum metallorum felices diuitiæ. Sed de Hispaniæ metallis hætenus. Cæterum res Hispaniæ quas hætenus memorauimus, non solum legimus apud autores, sed etiam vidimus omnes præter aurum & argentum. Quæ quidem duo metalla præcipua, nunc Hispaniæ principes latere sub terra permittunt, & ab Indiis maximis impensis & laboribus atque periculis afferri iubent.

De Hispania frugibus & vino.

QUANTVM autem frugibus cæterisque rebus abundet Hispania, ex prænotatis autoribus facile colligitur, ideoque in harum rerum narratione erobreuior. Habet itaque Hispania tota maximos ac fertilissimos cæpos, & planicies amplissimas. Quæ cum sereno cælo subiaceat, & Fauonio vento saluberrimo leniter ventiletur, in ea quidem non solis æstus ardens, non frigus horridum, sed omnino tempore viget summa temperies. vbi, teste Iustino, magna cæli salubritas per omnem Hispaniam, æqualisque aeris spiritus nulla paludum graui nebula inficitur. Huc accedunt & auræ maris & assidui ventorum flatus, quibus omnem prouinciam penetrantibus euentilato terrestri spiritu præcipua omnibus sanitas redditur. Homerus omnium scientiarum parens, & Hispaniæ fertilitatis atque salubritatis non ignarus, in ea vitam hominibus diuturnam, victum facilem, & campos Elysios esse multis carminibus cecinit, quorum pauca hæc exponere placuit:

*Nulla est Hispana tellus felicior, in qua
Vita viris facilis longissima tempora durat.
Non hyemis vis multa, niuis non ingruit imber,
Stridula sed semper Zephyrorum flamina mittit
Ingens Oceanus, lenimina grata virorum.
Semper ubi irrumpunt splendentia lumina solis
Alme telluri, noctem qui ducit opacam.
Inde recens radiis cum sol percusserit arua,
Oceanilentas alti præfugerit undas:
Incidit Oceano lux fulgentissima solis,
Nigrantem noctem, & madidantia sidera ducens.*

Hinc itaque per Hispaniam totam prouenit omnium rerum magna fertilitas, & omninis ager vsque eo liberalis est, ut ex vno tritici modio sæpe triginta colonis restituat, & nonnunquam quadraginta, in Bætica præsertim, quæ quidem frugibus & cunctis rebus est admodum felix. Cui si tempore suo pluuia contingat Australis, est multo fertilior. Omnis denique Hispaniæ tellus a Gadibus vsque ad amnis Iberi fontem, qui vltra Burgensem urbem apud oppidulum quod incola Fontibile nominant, oritur, non solum lætissimas fruges, sed omnium quoque rerum copiã producit immensam. Hanc ego regionem cuius longitudo ad mille & quingenta circiter millia passuum, & latitudo fere totidem protenditur, magnamque Hispaniæ partem continet, fertiliorem esse arbitror, quam reliquas, & ratione cælestis tractus quem (ut supra diximus) Græci clima vocant, & Fauonii venti salubritate quem Græci Zephyron nominant, qui quidem satis & arboribus vitam præstat. Huius enim venti flatu prægnans Hispaniæ tellus non solum fruges luxuriantes, sed omne quoque leguminum genus, & optima vina fecundissime præbet. Cæterum etsi vino tota satis abundat Hispania, pauca tamen quæ præcipua sunt, & ab odore, colore, & gustu maxime probantur, a locis vbi largissime leguntur,

guntur, nominabo. Legitur itaque vini albi optimique maxima copia apud oppidum nomine Sancti Martini vallis ecclesiæ, & in oppido Matrigali, item in Guadalcana oppido Bæticæ prouinciæ, in quo etiam rubeum legitur quam optimum. Vinum præterea Tarraconense ab antiquis scriptoribus fuit maxime commendatum. In Ribadauia apud Callicos, & in oppido Caparico Portugalliæ, in Ocania quoque & Yepes bona leguntur. In quibus & Lucanum in Bætica, si non primum, secundum tamen obtinet locum. Sed inter candida vina quod in oppido Oliuari legitur, non est silentio dignum, sed memorabile. Rubeum vero quod in Hispania plurimum legitur, quod in oppido quod Arenas appellant, funditur, cæteris multo melius habetur. Post hoc autem in regione Toletana fere tota, maxima est vini copia, & præcipue in Scalona, Mantua Carpentana, quod oppidum Madrid appellant, in Xetapho, Pinto, Valdemoro, Casaruuiio, Turrilacona, sed hoc copia magis quam bonitate laudabile. Quibus præterea vinum oppidi quod vulgo Santorquatium dicitur, minime cedit. Sunt & in aliis ciuitatibus & oppidis, in Tauro scilicet, Cantalpino, & Cantalapetra, vina quæ magno habentur in pretio. Salmanticense quoque vinum est suauissimum, apud puteum præsertim quem Amarillum vocant.

De arboribus & fructibus.

ARBORIBVS Hispania fructus ferentibus & aliis plena est, & omnis generis fructibus abundans, quorum arbores non solum labor hominum & industria conseruit, sed ipsius etiam terræ bonitate natura producit. Nemus enim vidimus vnum, præter alia multa, apud oppidum nomine Montis maioris, in quo quercus, castaneas, ilices, nuces, corylos, cerasos, prunos, pyros, ficus, labruscas, & omne genus arborum fructificans sola natura plantauit, arbores altitudinis ingentis & amplitudinis. Nam iuxta oppidum Beieranum, vbi nemus est amœnissimum, cæteræ arboris ambitum mensi sumus pedum circiter quadraginta. Fructus autem arborum numero plures, & forma grandiores habet Hispania. Pyrorum multa sunt genera, sed quatuor præcipue, aliis omissis, quæ sunt odore gustuque suauissima, nominabo: Apianum quod muscatum vocant, & est omnium pyrorum minimum, Vinosum, Pintum, & aliud quod sine regula dicitur in Hispania. Malorum quoque genera duo sunt cæteris longe meliora, quorum alterum Camusum, & alterum Regium vocat Hispania. Sed inter meliores Hispaniæ fructus meo iudicio, pulchrius est & excellentius illud quod Hispani Melocotonium vocant, propterea quod fit ex malo Persico & Cydonio, hoc est ex duracino & coroneo, quod Hispani membrillum vocant. Quid præterea dicam de multis oliuis Hispaniæ, Hispalensibus præsertim quæ magnitudine iuglandes excedunt? quid de Cordubæ ficibus & oliuis etiam referam? Est Hispania quoque, vt supra diximus, nemoribus, vinetis, oliuetis, moretis, pinetis, ilicetis, & palmetis admodum diues. Cæterum palmas, citros, & citrios, quas narangios Hispani vocant, non multas vidimus in Hispania, nisi Cordubæ, Hispali, Valentia, Barcinonæ, & apud Placentiam citros duntaxat & citrios. Sunt & in aliis locis Cantabriæ maritimis, Callectiæ, & Portugalliæ. Vidimus etiam Toleti citrios fructum ferentes. Est insuper in Hispania frequens & altissima cupressus, cuius materia suauissime redolet. Sed iam de fructibus & arboribus Hispaniæ finem faciam, cum pauca Strabonis verba retulero, qui de rebus Hispaniæ multa loquutus, Quanta, inquit, ex Hispania, ex Turdetania præsertim, exportandarum rerum copia sit, maxime declarat nauigiorum magnitudo & numerus. Ingêtes enim onerariæ naues isthinc Puteolos nauigant, & Ostiam Romanorum nauale permeant, quibus oleum non vbertate modo, sed etiam bonitate præcipuum, itidem vinum, magna vis tritici, cera, pix, mel, grana, purpuræ, & minii plurimum euehitur, ac piscium salsamenta.

De pecoribus Hispaniæ.

EST Hispania præterea & pecoris omnis generis diues, gregibus & armentis vbiq; resonent. Oues in primis innumeras habet Hispania. Siquidem multos in Hispania pastores nouimus, quorum vnusquisque ouium triginta millia possidebat. Quapropter lanas mollissimas non Hispaniæ solum populis, sed externis etiã gentibus oues abundantissime suggerunt. Equos quam optimos alit Hispania, sed Bætica plures, Lusitania velociores, Asturia fortiores, quos veteres Asturcones appellabant. Leones autem, camelos, & elephantos non nouit Hispania, nisi cicutas res & aduectos aliunde.

De venationibus & aucupijs.

VENATIONES Hispaniæ neq; quadrupedum animalium, neq; volatilium desunt. Siquidem montes & siluæ, damas, ceruus, apros, vrsos, & planicies canis & lepores vbiq; gignunt. Cuniculorum vero qui & lepulculi vocantur, albi nigrique & maculosi reperiuntur, multitudo ingens, adeo vt magnam nonnumquam vastitatem satis & plantis afferant. Aucupantur præterea in Hispania præter alias aues, grues, anseres, anates syluestres & fluuiales, perdices & palumbas quas torquatas appellant, innumeras: sed attagines pauciores & e Sicilia nuper allatas. Aquilæ quoq; ciconiæ, ardeæ, accipitres maiores atq; minores, cæteræq; aues plurimæ in Hispania nidificant.

De piscibus Hispaniæ.

NVNC autem quoniam satis in Hispania venati sumus, in eadem quoque piscari volumus, primumque rete iacimus in mare, & deinde in amnes & riuulos, in quibus arcentissime copiosissimeque sine dubio piscabimur. Sunt enim in Hispania non solum maria, sed etiam riuus fluminaque admodum pisculenta. Nam cum sit Turdetaniæ, vt Strabo refert, copia mediterranea, æqualem quoque maritimam ex pelagi bonis inuenies. Ostrea namq; & conchyliã omnia, tum multitudine, tum amplitudine, omni ex parte exterius mare superat, præcipue cum fluxus ac refluxus hic augeantur, qui causa (vt par est) magnitudinis ac multitudinis propter inundationes existunt. Eundem se habet in modum circa Cætaria genera & balænas, quibus reflantibus nebulosæ cuiusdam columnæ visio cum nentibus offertur. Quid congri, quid muræne, quanto nostris maiores capiuntur? quid alia complura huius generis edulia? in Carteia vero vidimus cerycas, id est murices & purpuras, librarũ decem: in exterioribus autem locis muræna & congrum minarum supra octoginta, polypum talẽti pondo, duorum autem sepias cubitorum, & similia. Frequens autem thynnus, magnus, & pinguis horsum impellitur. Hæc & his plura de maritimis Hispaniæ piscibus Strabo. Magna copia suis tẽporibus in Hispania est pisciũ quos Saualos Hispania vocat, item Salmonũ & mulletarũ que a petris quas lambunt, Lampetræ vocantur. Legimus in Hispania polyphorum capax fuerit, crines quiduis vtroq; brachio comprehenderit, caliculi instar peluuium vnam æquauerint, reliquiæ eius miraculo asseruata, septingenta pondo pependerit. Cæterum in Hispania pisces, qui in mari septentrionali & occidentuo, multo meliores habentur, quam qui mediterraneo & australi capiuntur. Cuius rei causam esse arbitror mare frigidius, in quo pisces multiplicantur & maxime pinguescunt. Quapropter qui pisces apud Cantabros, Altures, Callicos, & Portugallenses ad Gades vsque capiuntur, sapore cæteros longe præstant. Sunt præterea in Hispania pisces maiores, qui non oua, sed animalia pariunt. Valentiz siquidem piscem vidimus, quem piscatores e mari captum portauerant, & torculari magno locauerant aquæ pleno, crassitudine & longitudine magnæ mulæ, cuius caput, os, nares, oculi bouis esse videbantur, præter cornua quibus carebat: mammas habebat muliebres, & manus mamillis appositas, vuluam quoque mulieris.

mulieris. Quam postero die vidimus parientem pisciculum sibi per similem, longitudine trium pedum, & crassitudine colli canis Gallici, quem die quarto post partum mater fame, vt opinor, coacta deuorauit. Quam rem ne quis commentitiã putet, vidit etiam mecum vna Rex catholicus Ferdinandus, viderunt & alii complures equites. Abundat Hispania duobus anni mensibus optimis piscibus qui Bifuzi nominantur. Sunt & alii in Hispania pisces excellentes, Meri scilicet, Solli, & quos Aguias Paladares appellant. Multa nobis de marinis Hispaniæ piscibus occurrebant, quæ cum scombris qui multitudine mare complent Hispanum, vt pauca de fluuiialibus dicamus, prætermittimus. Sunt enim per Hispaniam fere totam flumina multa valdeque piscosa. Capitur itaque in multis Hispaniæ amnibus piscis aureis maculis insignitus, qui etsi notissimus est vbique, quo tamẽ nomine vocatur ambigitur. Ego vero eũ esse arbitror quem turturem Iuuenalis appellat, quocurriturum dicebat Vrsidium: quãdoquidem nomen hoc turturis multarum gentium vulgari sermoni maxime conuenit. Nam & Hispani Trucham, & Itali Siopini quoque nutriti, quem medici senibus & etiam ægrotis libentissime concedunt: cuius in Hispania magna est multitudo & magnitudo ingens. His namque præ larga captura non diuites modo, sed etiam pauperes vescuntur vilius emptis. Qui etsi in multis Hispaniæ fluminibus capiuntur, illi tamen qui apud Legionem fluminis Orbigonis, Benauentum, Burgos, Molinam, Nelam, Mansiliam, Barchum Abulæ, & in amne, quamuis paruo, cui nomen est Corpus hominis, multo meliores habentur quam cæteri. Turturem captum vidimus in ripa Thormis apud Salmanticam librarum viginti. Pariunt etiam plures amnes Hispaniæ mulos marinis affimiles, qui a gemina barba quam in labro habent inferiori, barbones appellantur.

De Hispaniæ salinis.

DE salinis Hispaniæ scripturus, de salis ipsius prius admirabili virtute pauca dicam, quibus apud homines non minoris fortasse æstimationis, quam panis habebitur. Panis enim, carnes, pisces, & quodcunque ciborum genus præter arborum fructus & herbas absque sale comestum, non solum non concoquitur in stomacho, sed etiam putrescunt & homines necant, qui profecto sine sale diutius viuere nequaquam possent. Est igitur sal res humanæ vitæ maxime necessaria: quare non immerito primus mensis apponitur, qui & comedendi appetitus excitat, sine quo gustui gratum nihil esset, & cibus omnis discumbentibus fastidiret. Non igitur sine causa veteres bonos mores & voluptates honestas dulcesque sermones sales appellauerunt. Cæterum in quanto honore sal fuerit, multum quidem antiquorum monumenta declarant, qui salem non cibus & mensis tantum, sed etiam sacris adhibebant. Vnde ait Ouidius:

Ante deos homini quod conciliare valeret,

Far erat & puri lucida mica salis.

Et Vergilius: *Sparge molam sale.*

Sal etiam præter vsum mensæ, multis quoque medicamentis adhibetur, & languentia hominum corpora mirifice iuuat: quin etiam non viuas modo, sed mortuas etiam carnes conseruat. Quem præterea si quis mane singulis diebus sub lingua dum liquefeat tenuerit, teste Plinio, sine dubio dentes a putredine & omni corruptione seruabit intactos. Ex quo vsitatum est vulgare prouerbiũ: Nihil sale & sole humanis corporibus vtilius. Non igitur ratione caret, quod ferunt Antiqui cum Martium regem populo Romano congiarii loco salem distribuere consueuisse, cum Marcus etiam Varro sale veteres pro secundo cibo & pulmentariis vsos affirmet. Apud nos autẽ sal est multo maioris excellentiæ, quoniã nos per lauacrũ baptismatis a morte perpetua liberat, nostroq; redemptori Christo coniungit, & infusa sapientia mentibus nostris eodem nomine copulat. Salẽ itaq; prouida natura, hoc est Deus Opt. Max. magnum donum maximeque necessarium mortali-

bus dedit, & per omnes fere prouincias totius orbis terrarum, & in multis Hispaniæ locis largissime distribuit. Sunt enim in Hispania multa salinarum genera. Nā sicuti scribit Solinus, in Hispania sal non modo coquitur, verum etiam plurimus effoditur, hoc est, & fit & gignitur. Fit enim in multis Hispaniæ locis ex aquis haustis e puteis, vt apud Segūtiā. Ex quo regibus magnum vectigal exigitur. Gignitur autem in extremis maris littoribus cæteris candidior. Sunt & mōtes Hispaniæ natiui salis, vt apud Ribagorciā, in quibus lapicidinarum modo sal cæditur, & arborum modo postea pullulat ac renascitur. Apud oppidum Antiqueram vallis est amcēnissima, cuius longitudo est passuum mille & quingentorum, & ex omni parte clausa montium iugis, quæ vallis hyeme pluuiialibus aquis impletur, & in formam magni lacus efficitur, cuius aquæ calore solis in salem candidum conuertuntur. In Atencæ valle salinæ sunt aquarum. Sunt & in oppido Salinarum salinæ memorabiles, & aliæ in oppido quod Salinas de Oro dicitur, & apud Nouanos Nauarræ populos.

De balneis & thermis.

INVENIES in Hispania balnea thermasque admodum salutiferas. Quæ quoniā multa sunt, de quibusdam breui sermone referemus, primumque de balneo quod experiri nobis contigit. Est itaque balneum in ripa Thermis amnis quod ad hunc modum se habet. A Salmantica ciuitate passuum millia circiter octo mons est, ex quo latitans aqua per sulphureas venas deorsum fluit, & prope flumen erūpit, quæ tanti caloris est, quantum manus & nuda corpora ferre possunt. Cuius aquæ virtutem cum Maurus, vt ferunt, nomine Cepha expertus esset, eam clausit edificio, tectoque lapideo cooperuit, quo & melius vim suam conseruaret, & infirmi curari commodius possent. Edificium autem quod aquam sistit, inferius crescit ac mam efficit. Ad quod aqua perueniens vbi profluere nequit, inferius vsque emergit in altum, & aucta gurgitem præbet, in quo homines ad pectus vsque merguntur, & velut in pelago natant. Qui vbi languescere incipiunt aquæ calore ad viscera vitalia penetrāte, statim egrediuntur, seque linteis inuoluunt, & palliis laneis cooperti sudando dormiendoque purgantur omni morbo, & præcipue scabie. Huic autem balneo Ledesma oppidum cui propinquum est, nomen accepit. Ad hunc etiam modum balneum vidimus apud oppidum Beiaram, nisi quod huius aqua de gelido ac ferme semper niuoso mōte per subterraneos meatus ad planciam descendit, vbi vicus est longus qui ab ipsis balneis nomen accepit. Verum hic vim duplicem natura demonstrat. Sunt enim balnea duo diuersarum aquarū, quæ non multum inter se distant, quorum alterum calidioris, & alterum frigidioris est aquæ: quarum altera bibentes, altera vero lauantes homines mirifice iuuat. Hinc præterea non longe abest lacus non utilis minus quam admirabilis, qui & turtures, pisces subnigros & excellentes gignit, & futuram pluuiam turbinemque magno aeris sonitu prænunciat, adeo vt eius murmur quasi tauri mugitus sepenu-mero ad duo de viginti millia passuum fuerit auditum. Apud Callicos prope Minii fluminis ripam & Orensem ciuitatem balnea multimoda, & fons oritur nomine Burga in altum scaturiens, feruentior aqua sub igne, adeo vt in eo & oua coquantur, & sues immerfi facile depilentur. Sunt præterea balnea valde salutifera in multis Hispaniæ locis, vt Hispali, Cordubæ, Granatæ, Valentia, Alhamæ, cuius virtute Gallicus etiam morbus (vt aiunt) pellitur. Toleti fuerunt olim balnea quatuor infra muros ciuitatis valde salutifera, quæ nuper deserta sunt & neglecta, propterea quod homines in eis lauari non audebant, neque ingredi, quoniā lauabantur in illis pustulis & Gallico morbo laborantes. Cæterum legi ego in quadam historia, regem quendam Castellæ Toleti balnea prohibuisse diruique iussisse, propterea quod multorum malorum causa erant. Qua de re scripsimus alio loco. Sunt & alterius Alhamæ balnea apud Vobercam.

De Hispaniæ fictilibus.

CONFICIUNTUR in Hispania quoque fictilia varii generis, & vasa lutea vitreaque pulcherrima. Quæ quidem etsi pluribus in Hispaniæ locis conspicua fiunt, ea tamen quæ Valentia, Murcia, Sagunti, Elboræ, quæ nunc Talauera dicitur, & a me Talabrica vocata est in alio loco, item Malachæ, Toleti, Montesæ, Tauroli fiunt, præcipua sunt & cæteris pulchriora. Vitrea vero Barcinonæ, Cataphalsi, Caspæ præciosa sunt & perlucida fiunt, & in aliis multis Hispaniæ locis satis pulchra, quæ causa breuitatis omittimus.

De Hispaniæ fontibus.

HISPANIÆ fontes qui ferme sunt innumerabiles, silentio præteribimus, sed perpaucos quos vidimus memorabiles, breui narratione referemus. Omnes enim ciuitates, oppida, pagi, rura, siluæ, montes, valles, domus denique quamplurimæ fontibus abundant. Siquidem apud Granatam urbem, vt in bello Granatensi in agro Xericii in regione Pacis Augustæ fontes scaturiunt quingenti supra mille. Quibus cum aliis omnibus omissis, de cuiusdam in Lusitania prouincia mirabilis naturam mentionem faciemus. In paruo itaque Lusitaniæ oppido quod vulgo Villam nouam vocant, distatque a Caura ciuitate passuum millia circiter vndecim, fons oritur ab aliorum fontium natura longe diuersus. Siquidem non solum oritur, sed etiam occidit. Oritur autem Kalendis Maiis, & ad Kalendas vsque Nouembres a quas Villenouanis abunde diffundit: postea vero occultatur latetque hyeme tota, & ad statutum tempus, hoc est ad Kalendas Maias, renascitur & accolæ reuifit: quod quidem singulis annis fieri compertum est. Sunt & in multis Hispaniæ locis, in Callectia præsertim, fontes æstate frigidissimi. Sunt & in aliis partibus fontes memorabiles, quorum paucos qui mihi nunc in mentem veniunt, recensebo. Supra itaque Burgensem ciuitatem ad passuum millia circiter viginti versus Orientem, pagus est nomine Boetius, sub altissima rupe positus, ex qua fonticulus effluens in planiciem apud pagum prænominatum descendit, & duos in lacus ingreditur, quibus tantam vim salubritatis & virtutis infundit, vt omnes fluxum sanguinis patientes, cum hac aqua lauantur, statim liberentur. In iugo autem montis vnde fonticulus oritur, ædes est sacra, Sanctæ Casildæ dicata, de qua Sancta alio loco scribemus. Non minoris virtutis est fons egregius in Bætica prouincia iuxta oppidum Antiqueram. Nam si lotis fons Boetius sanguinis profluuium sistit, potis Antiquarius apud oppidum autem quod Cazares vulgo dicitur, fontem vidimus vberissimum valdeque conspicuum, & alium huic similitimum prope arcem quam vulgus Salas appellat. In Xatiua quoque oppido nobili quod est inter Oriolam & Valentiam, fontes conspiciuntur Viterbii fontibus assimilés. Gaudet & oppidum Pastrana fonte suo pulcherrimo. Hæc de fontibus hætenus.

De Hispaniæ fluminibus.

AMNES in Hispania, præter alios, centum quinquaginta numerauimus, de quibus non nisi quosdam præcipuos & insignes nominabimus. Et in primis Iberus nobis occurrit. Hic enim & fama celebris est, & vt Solinus, Strabo, & Plinius scribunt, nauigabili commercio diues, & Hispaniæ, vt supra demonstrauimus, nomen dedit. Oritur autem apud Cantabros iuxta paruum oppidum quod supra Fontibile nominauimus, & per multos Cantabriæ, Nauarriæ, Aragoniæ, & Laletaniæ populos ad Dertosam vsque ciuitatem, quadringenta sexaginta millia passuum fluens, multis auctus fluminibus in Mediterraneum litus tam violenter ingreditur, vt quinquaginta passus in mare profusus dulcis

hauriatur: qui præter alios multos amnes e Cantabria defluentes, Baiam, Cadoram, Tironem, Naierillam, Fruegam, Letiam, Melerum, Egam, Argam, Aragonem quoque duos qui Aragoniæ provinciæ (vt alio loco diximus) nomen dederunt & apud Cæsaraugustam, Gallicum, Torium: & ab altera ripa Salonem, Congedum, Veronem, & vltterius lapsus Cingam, Sicorim, atque alios ad se recipit. Cuius aqua vel ad bibendum, vel ad lauandum perutilis, in cadis ad regiones alias transferitur. Ea siquidem manus albiore & facies molliore sunt, & pota corpora saniora. Sed redeo ad Sicorim, vnde Sicanos & Sicaniam dici quidam voluerunt. Scribunt enim olim in Hispania citeriori populos qui iuxta Sicorim erant, orris inter se dissensionibus, victos patriam deferentes in Italiam migrasse, & inde in Siciliam profectos. Quam cum homines iam defessi & quietem querentes totam penam vacuum inuenissent, animaduersa terræ fertilitate, ibi consedisse. Est igitur Sicorim nobis iure memorandus, quem Lucanus non immerito inter primos Hispaniæ amnes commemorauit. Nam & aureas defert arenas, & potus est valde salubris. Barcinona quoque ex altera parte flumen habet Rubricatum a rubeis arenis nominatum: ex altera vero aliud quod incolæ Beson vocant: ego vero Bæulonem dicerem. Cinga quoque etsi per plumbeas arenas defluit, maioribus ramè amnis annumeratur. Apud Vascones autè Chalybs oritur, cuius aqua ad ferri temperamentum plurimum valet, adeo vt Hispani non alia arma, nisi quæ temperata huius amnis aqua fuerint, approbent. A quo flumine (vt Iustinus ait) populi quoque Chalybes appellantur. Per Calliciæ populos Minius labitur, amnis quidem non fame minoris, qui ex Oluca ciuitate profluens, oppidum Portum marinum cognominatum duas in partes diuidens, Pontem bellarum, & Orensem ciuitatem, multaq; Calliciæ oppida perlabitur. Cui non cedit alius amnis propinquus, quem Scylum Callici vocant, memorabilis. In eadem regione nascitur Astura amnis non parui nominis, a quo Astures populi denominantur. Limia præterea flumen est non paruum, & Calliciæ propinquum. Quod cum Durio miscetur, nomen amittit. Eodem modo Piforga, Relanza, Relazonius, Carrion, & Duratonius amnes memorabiles. Quibus & aliis Durio auctus inter Hispaniæ primarios amnes & celebriores connumeratur. Qui oritur, vt Plinius & Strabo scribunt, apud Cantabros iuxta Numantiam, & Asturiam a Vectonibus, & Lusitaniâ a Gallicis determinans, & in occidentem profluens Oceanum, Zamoræ ciuitatis mœnia radens longo tractu ad mare discurret, & apud urbem Portugallia, quæ Portus appellatur, ingreditur. Huic se Thormis immiscet fluuius aquæ valde salubris, quæ vtitur Salmatica, & a quo cognominatur Alua. Amnis quoque iuxta Valentiam fluit qui Turia dicebatur, & a Ptolemæo Turulius fuit appellatus. De quo sic Claudianus meminit:

Floribus & roseis formosus Turiaripis.

Cæterum Tagus, vt ait Plinius, ob aquas admodum salubres & arenas auriferas multis Hispaniæ fluminibus antefertur, per quæ materia multa vehitur, qui a scriptoribus & poetis maxime celebratur. Vnde ait Iuuenalis:

--- Tanti tibi non sit opaci

Omnis arena Tagi. ---

Cuius ortus est in altissimis Aragoniæ provinciæ iugis apud urbem Albarracinum, vel (vt alii volunt) oppidum Securium, quod etiam Frias appellat. Hic amnis multus in locis nauigio traicitur, & vbi Toleti mœnia pene tota circuit, & oppidum Elboram, quod nunc Talabricam vocant, Alcantaram & alia pertransiens, longiori lapsu Lagonio nomen auferens apud urbem Vlix bonam in occidentem cadit Oceanum. Lagonius vero priusquam soluat Tago tributum, Caure ciuitati cæterisque multis oppidis aquam propinat & campos irrigat. Oritur & in Laminiano agro Anas, vt scribit Plinius. Qui etsi pisces, præter anguillas quæ sunt optime, inutiles gignit, fama tamen & natura est memorabilis: quippe qui modo se fundit in stagna, modo in angustias resorbet, ac totus in cuniculis latet, & quasi nasci seipsum gaudet. Hic etiam, vt Strabo meminit, non longe oritur ab ortu Tagi. Vnde in occasum fluit, & apud Emeritam Augustam longissimo ponte lapideo transfitur. Inde sese flectit in austrum. In eisdem fere locis oritur etiam Bætis eodem Strabone dicente,

dicente, qui etiam Sciren dicitur. Qui inter Anam & Tagum magnitudinis est eiusdem, & a sui primordio, sicut Anas in occasum vergens, inde in austrum declinat per Cordubam & Hispalim Bæticæ provincie vrbes insignes, in idem littus excurrit. Verum enim vero Bætis amnis nobilissimus est magnæque utilitatis: quapropter a scriptoribus maxime celebratur. Quod quidem declarat in eo semper nauigiorum multitudo tanta, quanta vix in vlllo portu maris inuenitur, apud Hispalim præsertim. Quæ quidem res causa est, & magni commercii, & multarum diuitiarum. Cuius etiam aqua ad inficiendas lanas plurimum valet, quam Martialis hoc modo commendauit:

Bætis oliuifera crinem redimite corona,

Aurea qui nitidis veller a tingit aquis.

A quo etiam, vt Strabo & Plinius asserunt, Bætica provincia nomen accepit, & Seneca quoque refert:

Nomenque terris qui dedit Bætis suis.

Ingredditur autem Bætis mare plerumque magno impetu. Sunt præterea iuxta Cordubam amnes duo non ignobiles, quorum alter, auctore Bocatio, Bacchus, alter Falus nomen habet. Inferius autem, & in extremum Occidentem labitur Oceanus. Amnes in Hispania, vt supra dictum est, centum quinquaginta vidimus, in quibus pontes vltra septingentos numerauimus. Ex quibus duos insignes suspici potest, per quem aqua profluens ciuitatem ingreditur, & per omnes fere domos diuiditur, & in puteis æstiuo tempore frigidissima conseruatur: alter est Alcantariæ. Qui quidem sunt, & altitudine, & opere, & artificio mirabiles. Atqui cum Hispaniæ fluiuos omnes complecti & enumerare cum causis difficile sit, his veluti præcipuis ac notioribus traditis, Aiuodalum, Aredam, Clerum, Elicium, Eueniniū, Florium, Isam, quem Herculi gratum fuisse ferunt, Florium, Lerium, Menobam, Milam, Nebim, Saliam, Sucrinem, Tagarem siue Tadarem, Ticram, Larnū, Suaronem, Arenam, Lozoiam, Xaramam, Lethem, Beonium qui Galliam diuidit ab Hispania, Thicim, Rubricam, Taraxon, Sorabim, Tamarim, Henarem, Corpus hominis, Taiuniam, & complures alios silentio transeo, ne nominandis fluminibus fastidio lectores afficiam. Et quoniam Darrum, Xenilem, & alios Granatæ regni fluiuos memorabiles in historia quam de bello Granatensi scripsimus, nominauimus, de fluminibus hæcenus.

De Hispaniæ montibus.

Nunc de montibus Hispaniæ scripturus, a Pyrenæo principium sumam. Hic enim & altitudine, & longitudine longe alios excellit. nam vt ante Diodori Siculi testimonio demonstrauimus, a mari quod ad meridiem iacet, vsque ad Oceanum ferme ad Arctos situm Galliam diuidens ab Iberia, per Celtiberiam quoque stadiis tribus millibus protenditur: qui (vt Pomponius scribit) in Britanicum procurrat Oceanum. Quantum autem sit metallis diues, & arborum fructibus ceterisque rebus fertilis, satis in principio diximus. Vnde autem Pyrenæus nomen accepit, Diodori Siculi autoritate plane demonstrauimus. In Tarraconensi autem provincia iuxta Barcinonem ad maris Balearici littus mons est altior, quem nonnulli, & vere fortasse, montem Iouis esse opinantur. Ego vero Iudæorum potius appellarem, propterea quod illic olim Iudæi sepeliebantur, quorum plures adhuc ex magno lapide tumuli signaque cernuntur: cum præsertim Barcinonenses hunc montem Moniui, & Iudæos Iuios appellauerint. In vertice autem montis summo que iugo turris est, vnde speculator die linteo velo, quasi vexillo, & noctu facibus nauigiorum aduentum Barcinonæ ciuibus ostendit. Mons autem consitus est viracorem promontorium est teste Pomponio, quod Ferraria dicitur. A noua autem Carthagine millia passuum circiter quinquaginta Calpe mons est eminentissimus, qui quamuis ambitu paruus est, altitudine tamen aereus. Ad vnus radices oppidum est eiusdem nominis. In Barcinonis quoque regione montes alii conspiciuntur, ex quibus vnus qui mons Orius dicitur, & proprio situ, & ædificio cu-

iusdam castelli videtur inexpugnabilis: item alius celeberrimus qui Serratus ap-
pellatur, et si ascensu lapidosus & asper, Mariæ tamen virginis venerabili tēplo, de
quo suo loco dicemus, a Christianis continue frequētatus. Pomponius etiā scri-
bit tria in Lusitania promontoria, vnum iuxta Anam flumen, quod quia lata sede
procurrēs paulatim se suaque latera fastigiat & tollit in altum, Cuneus ager appel-
latur: alterum Sacrum: Magnum vero alterum, quod plurimū maris occupet. Ve-
rū id Plinius & Strabo Artabrum vocauerunt, quod magno cacumine in mare pro-
tenditur, & Hispaniam ad occidentum finiens, maria, terras, cœlumq; determinare
videtur. Quod Olisiponense quoq; dicitur a maritima & opulēta ciuitate. Prope
oppidum nomine Sancti Ioannis Pedis portus, mons est altissimus vndique fonti-
bus vberimus, & ferro quod in eo plurimum optimumq; effoditur, valde diues:
cuius ascensus est passuū millia circiter vndecim. Refert Bocatius in vltiori Hi-
spania montem excelsum esse nomine Canatū, in cuius vertice lacum summæ
inextricabilis profunditatis, colore nigrū, de quo incolæ miranda commemorāt.
Dicunt enim, si quis in eum lapidem vel durum aliquid iecerit, magnam protinus
oriri tempestatem. In Oceanum Cæliticum promontorium procurrit excelsum,
quod ab altitudine Cæliticum dictum credunt. Erminius eminet in Lusitania.
Gris vero citerioris Hispaniæ mons assidue fere maris vnda verberatur. Malto-
ria Medulusque montes a Bocatio produntur. Et in Gallecia mons celebris, qui
Sacer appellatur, de quo paulo post dicemus. Inter Lusitaniam, Bæticam, & Tar-
raconē surgit Solorius, Sulurius insuper, qui vt Bocatius est autor, a Caco
latrone Vulcani filio, quē ab Hercule interemptū fuisse fabulatur, nominatus est
& fama notissimus. Apud Callicos mons est Sacer appellatus, vt ait Iustinus, quē
ferro violari nefas erat: sed si quādo fulgure terra proficissa esset, detectū aurū vel
ut dei munus colligebatur. In Lusitania præterea mōs celeberrimus a Salmantica
quadraginta fere millia passuū distat, quem Rupem Gallicam vocitāt, qui ob sa-
cram & insignem ædem Dei genitricis, magnumq; religionis cultū a plurimis assi-
due populis frequentatur, & ab his maxime qui Salmantica literis incumbunt. Cæ-
terum de hoc templo atque aliis Hispaniæ locis religiosis latius postea scribemus.
In mediterranea autem regione duō montes insignes apparent, e quibus alter
dubeda a Cantabris originem ducens ad mediterraneum litus protēditur: alter
Orospe da medio ex agro modo in Occasum, modo flectens in Austrum, siluam
prope Carthaginem & Malachæ regionem attingit, ibique finitur. In medio au-
tem citerioris & vltioris Hispaniæ saltus est Castulonensis altitudine longitudi-
neque memorabilis, qui nunc vulgo Serra Morena dicitur, & Mariani montes
Latine vocantur. Apud Granatam Bastani sunt altissimi montes, de quibus in hi-
storia belli Granatensis scripsimus. Sunt præterea & alii permulti Hispaniæ mon-
tes & in maris littoribus, & in media regione atq; lateribus, præsertim apud Astu-
res & Callicos populos, qui etsi sunt memorabiles, eos tamen quia nominibus ca-
rent, quæ (vt arbitror) longissimo æuo & scriptorum incuria a memoria recesser-
unt, relinquimus. Item nemora ingentia, lucos frequentes, siluas amœnas, lacus
magnos & pisculentos, stagna immēsa atque paludes causa breuitatis omittimus.
Ne quis tamen montuosam aut asperam putet Hispaniam. Nam maiores quidem
planicies habet. Siquidem longissimas per Hispaniam vias confecimus, in qui-
bus ne lapillum quidem inuenimus. Restabat nobis dicendum de sparti, iunci,
cannabi, & lini copia. Nam spartarios, iuncarios, linarios & cannabinos habet
Hispania cāpos. Hinc enim spartū in Italiam Romamq; mittebāt Hispani, ex quo
Romani sportulas faciebant, vt inquit Iustinus. Et Strabo testis est propter spar-
ti copiam in Hispania Spartarium campum fuisse nominatum, & a iunco pluri-
mo Iuncarium. Linum vero plurimum optimumque in Hispania legitur, ex quo
tenuissimæ candidissimæq; telæ conficiuntur: in quibus texendis omni arte linifi-
ciorū mirabilis Hispanarum mulierum industria solertiaque perspicitur. Cæterum
linificii

lanificii palma Lusitanix, & lanificii Carthaginensis prouinciæ mulieribus tribuitur. Sed de rebus quæ in Hispania vi terræ & hominum industria procreatur habentur. Nunc autem, vt polliciti sumus, primum de Hispaniæ regionibus, de ciuitatibus & oppidis, deinde de primis Hispaniæ cultoribus, postremo de regibus, de viris illustribus in officio rei militaris & scientiæ, atque de rebus aliis memorabilibus conscribemus. Cæterum cum & longo æuo, & Barbaricæ gentis aduentu Hispaniæ ciuitatum & oppidorum nomina mutata sint & corrupta, si qua non satis Latine nominauerimus, impetrata a lectoribus venia, quoad poterimus, diligenter operam dabimus, vt a nominibus quibus nunc oppida vulgariter appellantur, nõ longe discedamus. Multa siquidem ad aurium iudicium formabimus, & quibusdam fortasse suum nomen antiquum restituemus, vt non omnia barbare, sed aliquid quoque Latine scripsisse videamur. Cæterum lectores obsecro, vt si quid in hoc opere desiderauerint, mihi clementer ignoscant: qui quidem mirari non debent, si homo non Hispanus res omnes Hispaniæ memorabiles quæ sunt pene infinitæ, non comprehenderit.

LVCII MARINEI SICV- LI DE REBVS HISPAN- IÆ LIBER II.

De Hispania diuisione, ciuitatibus, & oppidis.

COMPONIVS Mela vir Hispanus & scriptor excellēs, Hispaniã omnem diuisit in partes tris: Tarraconensem, Bætiam, & Lusitaniam. Alii vero quorum ego ordinem sequar, Calliciã addiderunt & Carthaginensem, quam nonnulli Carpentariam dixerunt. Appianus Alexandrinus Tingitanam, quæ in Africa est, Hispaniæ prouinciam esse voluit, propterea quod olim a Bætica iura petere cõsuevit. Ego vero hac seposita, de quinque reliquis, & a Bætica primum scribere incipiam. Illud vero hoc loco non omnitemputaui, vt quoniã duæ sunt Hispaniæ, citerior scilicet, & vltior: sciat lector inter vtramque terminum esse Saltum Castulonensem, quem Marianum montẽ Latine, & Seram Morenam vulgo vocari supra diximus.

De Bætica prouincia descriptione.

BÆTICA prouincia, vt supra dictum est, a Bæti flumine eam mediam secante (teste Plinio) nomen accepit. A Turdulis etiam siue Turdis populis Turdetania dicitur, & a Vandalis (vt quidam volunt) Vandalia seu Vandalusia nuncupatur. Incipiens autem Bætica a Gadibus & Herculis columnis ad Saltum Castulonensem, & a meridie maris littora longissimo tractu circumiens pene ad Carthaginem nouam protenditur, ex alia vero parte flumine Ana a Lusitania diuiditur. Cuius longitudinem quadringentorum sexaginta quinque, latitudinemque ducentorum quinquaginta & septem millia passuum Marcus Agrippa prodidit. Nunc autem quoniam de Hispalis & Cordubæ rebus in historia quã de regibus Catholici scripsimus, debitam mentionem fecimus, & quia in belli Granatẽ descriptione centum regni Granatensis oppida quæ Bætici prouincię fere sunt omnia, nominauimus, reliqua nunc eiusdem prouinciæ oppida breuiter prosequemur. Initium itaque est Bætici prouinciæ Gaditana ciuitas, quæ Calix nunc appellatur, portu maris & Herculis columnis temploque memorata, vbi quõdam (vt Plinius & Marcus Tullius scripserunt) Argantonius annos octoginta regnauit, & centum

vixit & viginti. Sunt & alia ante Gades oppida maritima, in quibus oppidum est nomine Palus, Capicium, Nebrissa, Chipion, Xericium, quod ego Mundam esse opinor. Item Sanluçar, Barrametum connumerantur, & Rota, Chyclana, Conil, Barbarum, Algecira, Zibaltar in maris littoribus apparent. Post autem Zibaltar Carteia est Tartessos a Græcis appellata, Plinio Straboneque dicentibus: item Bælon, quod nunc Taripha dicitur, hic est & promontorium Iunonis. Sunt & alia multa oppida quorum nomina me latent; præter Calpe quod vidimus sub alto monte situm, & Abilæ quod in Africa est, oppositum. Nebrissa vero Venerea cognominatur, quam ego a Libero patre dictam fuisse arbitror: quod nomen ipsum videretur ostendere. Nebris enim hinnuli, hoc est ceruini pulli, significat pellem, qua Bacchi sacerdotes induti sacrificare solebant. In agro autem Turditanorum & in ripa Bætis Hispalis est vrbs admodum celebris, de qua, vt supra diximus, plenius alibi scripsimus. Vbi quondam Calpophorus presbyter & Abundius sub Maximiano crudelissimo tyranno martyrium passi fuerunt. Hispalis ex aduerso, vt scribit Plinius, Oset oppidum habet, olim Iulia Constantia cognominatum, & nunc vetus Hispalis appellatur. Inferius autem Horta est optimo vino memorata. Sunt & in hac regione oppida multa & memorabilia: Guadalcanalium, Constantina, Alaniz, Cazallia, Manzanilia, Asnalcazar, Veas, Luque, Vbeda, quæ quidem oppida sunt omnia magnis rebus & multis, ac præcipue frugibus & optimo vino memorata: ex alia vero parte, Carmona, Vtrera, Molares, Coronil, Alcalá, Guadaira, Spera, Arcus, & Methymna Sidonia cognominata, rebus omnibus ad hominum vitam necessariis abundantissima. Ornant & hanc prouinciam plures etiam ciuitates & insignes populi diuites & campis frugiferis memorabiles, & præcipue Astigi, quam ego eam esse reor quam incolæ nunc Eciam vocant, & præolim, teste Plinio, conuentus iuridicus: & oppidum Ategua, quod nunc Marchenam vocant: item Mairena. In Bætis autem ripa Corduba est vrbs insignis & antiquissima Marcelli opus, teste Strabone, & colonia patricia, dicente Plinio, de cuius rebus memorabilibus alio loco scripsimus. Sunt & huius regionis multæ magnæque vrbes oppidaque nobilissima, ex quibus nobis occurrunt Vahenenses, quorum patria Iulia regia dici potest ex antiqua inscriptione in eo loco reperta: item Caprenses, qui Gabienses dicebantur, Montillani, Aquilares, Rabulenses, Mons maior, Castrum amnis, Porenenses, Arquitani, Andugienses, Vbedenses, sed Vbedam eam esse opinor, quæ in Cæsaris commentariis Villa dicitur. Hic est & Baecia ciuitas nobilis, Alcalenses, qui regii cognominantur. Item sunt Antiquarii in alto loco positi, & fonte aquæ salutaris quæ calculos, vt alio loco diximus, dissoluit, nominati. Sunt & Archidonenses, Cannetenses, & Oliuarenenses, Ofunates, Stepenses, Fons Oucionensis, Acceani, Lorani, & oppidum Palma non solum nomine clarum, sed etiam pulcherrimis mulieribus nobilissimum. Sunt & Ferianni, Benalcazarenses. In fine autem Bætice prouinciæ Castulo est, quæ fuit olim magna ciuitas, vnde, teste Liuius, fuit vxor Hannibalis nomine Helce. Cæterum Castulonis hodie quota pars superest, quæ vulgo Castlona dicitur. In Lusitanis confinibus & apud Anæ fluminis ripam Pacensis ciuitas colitur, quæ Pax augusta dicitur, a qua Xericium alterum oppidum cognominatur, in cuius agro fontium maximum numerus, vt alio loco scripsimus, oritur. Cæterum mihi nunc in mentem venit ciuitas non obliuione quidem, sed memoratu digna, & inter Bæticas vrbes primarias merito reponenda, quæ Mentefa dicitur, & ab incolis nunc Iæna appellatur, de qua Maurus quidam mihi consultus, & non indoctus, Iænam gazam & rerum copiam significare respondit. Cuius sententia mihi probabilis videtur & vera. Est enim ciuitas nobilissima & Christi sudario, quam Veronicam vocant, celeberrima. Sita est sub alto colle cincto muris & propugnaculis, quæ fontes habet amcenos, & fertilissimos campos hortis & fructibus abundantissimos.

De Lusitania prouincia.

LUSITANIA quam Plinius a Iusu Liberi patris & Lyfa Paneque præfectis eius nomen accepisse scribit, ab occidentali freto Orientem versus apud Iberum amnem & Hispaniæ fere medio Tarraconensi prouinciæ coniungitur. Alii vero Lusitaniam dictam volunt a Iuso, qui fuit vnus de primis Hispaniæ regibus, vt postea demonstrabimus. Est autem Lusitania ea pars Hispaniæ quæ tribus fluminibus, Tago, Durio, & Ana continetur, in cuius fere medio sita est Toletana ciuitas in vmbilico totius Hispaniæ. Magna quippe est Lusitaniæ prouincia, quæ a Bætica flumine Ana, & a Callectia Durio diuisa, in longitudinem ad passuum millia circiter quingenta, & latitudinem trecenta & quinquaginta protenditur. In qua multi sunt & nobilissimi populi, de quibus aliquos insignes & nobiliores Hispano sermone magis quam Latino, quoniam fieri aliter nõ potest, nominabimus. Et quoniã Lusitaniæ prouinciæ Portugaliæ regnũ caput est, inde scribere incipiemus. Vbi ciuitas est insignis & memorabilis, quã quidam regiam nominarũt, & ab aliis Vlixbona dicitur, quam etiam Strabo vocauit Vlyseam. Quæ quidem vna cum Mineruæ templo Vlyssis indicabat errores, & illuc exercitũ delatum. Est autem Vlixbona ciuitas maxima & opulentissima, atque vna ex vrbibus totius Hispaniæ primariis, & portu maris & Tagi fluminis ostio diues. Sita est in edito loco, & tres habet colles. Quæ, teste Plinio, Salacia quoque fuit appellata & Iulia fœlicitas Romanorumque colonia. In ostio autem Durii qui (vt supra diximus) inter Lusitaniam fluit & Galleciam, ciuitas est celebris nomine Portus, quæ, si non fallor, a Gallis in Hispaniam nauigantibus hoc nomẽ assumpsit, & Gallorum portus appellatur. Sunt & Eboræ, & Cohimbrica ciuitates, quæ nomen antiquum retinent. Sunt & aliæ duæ ciuitates, Braga scilicet & Lamegus. In maris autem littoribus sunt Matusinenses, Valentia cognomine Minia, Villa Comitum, Auerones, Cezimbrani. A quibus remoti sunt Pons Lunæ, Guimaranenses, Lamarantini, Trancofones, Chauenses, oppidum magnum nomine Sanctarena, Braganciani, Villa regalis, Valdixani, Frexo cognomine Spadacincta, Tomarenenses, Eboranones, Telbenses, Almedani, Monfortenses, Pinnelenses, Muxagatani, Penedones, Teutugaleses, Turris vetus, Abrantenses, Cetubalenses, Tauilenses, oppidum Pharum, Castrum marinum, Ossonoba quæ nunc Siluensis dicitur (quam non longe abesse arbitror a Sacro promontorio quod nunc Sanctum Vincentium vocant) oppidum Visoncium, quod nunc Viseum dicitur. Siluensis diocesensis populus est nobilis nomine Portus marinus, in quo Ioannes summus Pontifex consensu Portugaliæ regis, ordinem nouum equitibus qui Christo militarent, instituit aduersus Mauros per vltiorem Hispaniam discurrentes: cuius militiæ præfectus maior est Abbas Alcohafiani monasterii Cisterciensis oratorum Vlixbonensis diocesis, qui & conscribendi & exautorandi militem facultatem habet. Sunt præterea Portugaliæ regni populi memorabiles Arroiolenses, Portillini, oppidum Stremucium, Borba, Villa Deliciosa, Mons Arius, & Iurimœnia, quod oppidum vulgus hodie Geromœnia vocat, Campus maior, oppidum nomine Mons Fortis & Oretondum. Sunt & alia oppida Portugaliæ regni quorum nomina mihi non occurrunt, ideoque transimus ad alia. Relicto itaque Portugaliæ regno quod (vt supra diximus) est prouinciæ Lusitaniæ principium, Alcantara est in ripa Tagi oppidum ponte conspicuo nominatum. Ad dexteram est Emerita Augusta vetustissima ac nobilissima quondam in margine Anæ, quæ fuit, vt alio loco diximus, Romanorum colonia, & præter alios honores & res in ea memorabiles arcu lapideo & ponte longissimo celebris & antiquis ædificiis memorabilis. Hinc ad millia passuum fere triginta distat oppidum nobile Tagum versus, quod hæcenus Castrum Cæsaris appellandum censui, vulgarem sequutus opinionem: nunc autem Casam Cereris dicendum arbitror, propterea quod in eo Cereris imago nuper inuenta est spicarum manipulum manu tenens. Est autem oppidum magnum & cuiusdam fontis de quo ante scripsimus, vbertate conspicuum. A quo non longe distat aliud oppidum quod Trosilum vocant,

& ego Turrem Iuliam dicerem. In hac regione Montangi castellum cernitur ex-
 cellsum, quod oppidum magnum fuit olim, & magna Calabria dicebatur, Metelli-
 num aliaque multa habuit municipia. Paulo autem superius oppidum est nomi-
 ne Guadalupus, quod Iuporum flumen a nonnullis interpretatur, in quo est vene-
 rabile templum Dei genitrici dicatum, & multis magnisque miraculis nominatū,
 de quibus alio loco dicemus. Est & oppidum nomine Deletosum, cum Bilbitanis
 & Almarenfibus. Inter Tagi vero accolae quos supra memorauimus, sunt Bora-
 censes, Arroiotani, qui Porcitani cognominantur. Sunt & Labrocenses albo vino
 diuites. Inferius Valentini sunt de Alcantara vulgo cognominati, quibus propin-
 qui sunt Alburquerquitani & pons ab Archiepiscopo cognominatus, item Oro-
 pefani, Talabrici, qui Elborenses quoque dicuntur, & oppidum Sancta Olalia, Ma-
 quetani, Scalonenses atque alii populi plures Orientem versus, de quibus postea
 scribemus. Nunc enim ad alias huius provinciae vrbes & oppida memorabilia quae
 sunt inter Tagum & Anam, veniemus. Est itaque in Lagonii fluminis ripa Caura
 ciuitas, quae ex vno latere Ciuitatenses, & ex altero Galistenses habet, quibus Pla-
 centia pulcherrima ciuitas, magno est ornamento: cuius citria caeterique arborū
 fructus, panisque candidissimus semper abundat. Habet autem Placentia oppida
 amoenissima, in quibus est Xarahicium nemoribus & arborū fructibus placidissi-
 mum, item Pasaronem in conualle iacens velut altare in testudine templi, ficibus,
 citriis, & aliis arborum fructibus abundantissimum. Est & oppidum Capera Ro-
 manorum aedificium, & balneis, de quibus supra scripsimus, valde notum. A quo
 non multum distat Mōs maior, in ripa fluminis quod Corpus hominis appellatur,
 de cuius fructibus & aliis rebus alio loco scripsimus. Huic propinquum est oppi-
 dum Beiara, quod olim Culmenarium dicebatur. est autem multarū rerum ferti-
 litate foelicissimum. Sunt & in hac regione populi multi non ignobiles, in quibus
 pons Cōgustus, Cespotosani, quibus proximi sunt Bonillēses, qui Serrani cogno-
 minantur, item oppidum Petrascta, & vici duo nobiles, quorum alter Villa Libe-
 ralis, & alter Villa Torus appellatur. A quibus intercapedine prope passū viginti
 millium distat Abila ciuitas memorabilis, turribus & propugnaculis tuta, diuque
 Vincentii martyrio foelix, & multarum rerum copia semper abundans. Thormis
 habet oppositos Barcenses, Saluateranos, Aluanos Thormitanos cognomina-
 tos, quorum caput est & domina Salmatica clarissima ciuitas, omnium virtutum
 disciplinarumque genitrix, equitibus & literatis alumnis illustris, in qua est omnia
 rerum summa fertilitas. Hinc omnes fere Hispaniae vrbes & populi tanquam a do-
 mina leges, institutiones, & iura petunt. Hinc ad curiam regiam consiliarii, iurecon-
 sulti, theologi, medici, & cuiuscunque scientiae doctores & magistri proficiscuntur,
 ex collegio praesertim quod Iacobus Agnaius Hispalensis archiepiscopus cōdi-
 dit & censu magno dotauit. Et non minus posthac ciuitas haec illustrabitur alio
 collegio quod nunc Alphonsus Fonssecus archiepiscopus Toletanus aedificat, pro
 quo excolendo magna & cura & diligentia quaeri iubet homines in omni genere
 literarum doctissimos. Ad hoc praeterea literarum gymnasium & omnium virtutum
 emporium quamplurimi non Hispani solum, sed aliarum quoque nationum
 literis operam daturi conueniunt, qui ciuitatem per se nobilem atque diuitem, multo
 clariorem & opulentiorē faciunt. In qua quidem nostris temporibus eorum qui
 literis operam dabant, millia septem recensita fuerunt. Multa praeterea de rebus hu-
 ius nobilissimae ciuitatis mihi sese offerebant, quae praetermitto, quoniam sunt a me
 in alio opere memorata. Cui finitimi sunt Ledesmani balneis noti, & Villoriani
 campis fertilibus & aquis abundantes. Posthac sunt Arealenses, Olimerani ra-
 phanis & aliis rebus hortensibus nominati, Fons Tiberii, & Matrigalenses albo vi-
 no diuites, aliique populi non ignobiles, in quibus est Methymna cognomento
 Campus. Haec etsi saepius incendium passa est, soli tamen vbertate, nudinis, & mer-
 catorum commercii ditissima semper est, & honorificis priuilegiis a tributis & ve-
 ctigalibus immunis, in qua neque rex habet officium, neque pontifex sacerdotū.
 Quae quidem res mali potius quam boni causa est, propterea quod in conferendis
 sacerdotiis & magistratibus incolae praerunquam crudelissime digladiantur. Quare
 meo

meo quidem iudicio Methymnæ cultores sapientissime sanctissimeq; sibi suisq; posteris confulerent, si suis regibus officiorum cōferendorum, & Romanis Pontificibus beneficiorum suum ius & facultatem renunciarent hac conditione, ut offi-
cia & beneficia suæ patriæ non nisi propriis Methymnæ naturalibus & magis idoneis ac promerentibus conferri possent. Sic enim & equites militiæ munus libentius atq; diligentius exercerent laboresq; tolerarēt, & sacerdotes honestius vi-
mo maximo suisq; principibus seruientes multorum malorum causas euitarent. Quod quidem si vel nostro, vel suo proprio consilio fecerint, eos profecto nō pœ-
nitebit. Immunitates autem Methymnæ & honores quos in expugnatione Ron-
dæ promeruit, in eius honorificentissimis priuilegiis continentur. Cuius panis &
uinū inter meliora totius Hispaniæ elementa non immerito commendatur. Hinc
Orientem versus sunt Collareses pinetis & fontibus abundantes. Sunt & Ponti-
donia, Tutela Durio cincta pene tota. Supra sunt Oliuarense albo vino & lapide
speculari crocoq; diuites, ab amne Durio passibus circiter mille remoti. Quibus
proximi sunt Portillani, & oppidum Traspinetum. Supra quos oppidum est nomi-
ne Penna fidelis arce alta pulchraq; conspicuum, item Curellani suo quoq; castel-
lo defensi. Sunt apud amnem Durium Aranditani ab eodem Durio cognominati
Roani non ignobiles, & oppidum nomine Sancti Stephani cognomento Gorma-
zium in alto loco positum, & inferius Osomensis ciuitas cum suo Burgo, quam Pli-
nius, *ni fallor*, Vxamam vocat, & vir quidam doctissimus, ut a discipulis eius acce-
dimus, Osouium nominauit. A Durio quoq; non longe distant Soriani, quos qui-
dam Numantinos esse opinantur: quæ magnos habet ac fertilissimos campos, ubi
multas esse sacras edes accepimus. In hac quoq; regione Sepulueda sita est fide no-
bilit, a Catholicis principibus honorifico priuilegio & immunitate donata. Sita
est autem in excelso loco, rupibus asperis & fluminibus circumdata. Hic est & pa-
gus maximus nomine Spinarius, omnium pagorum totius Hispaniæ nobilissimus,
& cum eo alii duo velut eius suburbani, quorum alter Villa Castina, & alter Reacia
nomen habet. Ab alio autem latere Petracia est, quæ Serrana cognominatur, & (ut
quidam volunt) Traiani Cæsaris patria. Hinc ad passuum millia septem situm est
Toroganum, Camera Segouienfis episcopi, cum arce munitum, & nemore mul-
tæ venationis amœnum. Quod oppidum fuit olim multo maius. habet enim pro-
pe se ædificia multa diruta & solo æquata: quapropter existimatur expugnatum
fuisse. Versus autem Orientem sunt Aguilonenses fertilitate diuites, & Tensæ po-
pulus in edito loco positus, non minus abundans, & castello fortissimo defensus.
Horum autem & aliorum populorū Segouia mater est nobilissima ciuitas, Hispa-
norū regum simulachris illustris, & ædificiis ponteque summa arte constructo me-
morabilis. In qua quidem ciuitate plures sunt equites, nobiles, mercatores, diuites,
& venerabiles sacerdotes. Est præterea ciuitas lanificio diues. Sunt in ea multæ san-
ctorum ædes, & deuotissima monasteria. Sita est ciuitas in alto loco, & vndiq; tur-
ribus & validissimis ædificiis munita. Abundat multis rebus ad vsum vitæ neces-
sariis, quæ de multis partibus in eā deferuntur. Neq; minus abundat aquis per pon-
tem & aquæ ductus aduectis, & in quamlibet domū profusis. In cuius regione op-
pidū est nomine Sancta Maria niuis, item lscar & Cocca populi diuites, & optimo
pane cæterisque rebus notissimi. Iisdem bonis abundat oppidum quod vulgo Mar-
tin Munnoz hospitiorum dicitur, & Moiatum. Hic est & oppidum Guadarrama
sub monte positum, quod Tabulatam vocant, quæ caseis paruulis abundat. Nūc
autem descendere oportet ad oppida quæ sunt in regione Toletana memoratu di-
gnissima. Quæ sunt hæc scilicet, ut ab inferioribus incipiamus: Ciuitas Regalis vber-
tate soli scilicet, Almagram quod magnæ urbis similitudinem refert, Malagonium,
Hicuanes, Orgacium, Aiofrinum raphanis & herbis horrensibus abundans, Cu-
eruini naris memorati. A quibus parum distant Galuini, Illesceni, & Castellum A-
quilæ in altissimo loco positum, cretaceo agro ditissimum: qui populi cum aliis
quam plurimis Toletanæ ciuitati parent, & res omnēs necessarias subministrant,
quibus amplissima ciuitas opulentissima est. De qua nunc scripturi sumus longiori

narratione. Sunt enim in hac ciuitate multa memorabilia. Quapropter, vt alio loco diximus, sita est Toletana ciuitas in medio Lusitanię prouincię, & in vmbilico fere totius Hispanię, in alto atq; aspero loco ambulatuq; difficili propter ascensum atq; descensum, cuius maiorem partem Tagus amnis circuit, & belli tempore ab incursionibus hostium defendit. Reliqua vero pars quę ad arcticum polum spectat, muris validissimis & centum quinquaginta turribus tuta est valdeq; munita. Ceterum quoniam de rebus Toletanę ciuitatis memorabilibus multi multa scripserunt, ego pauca breuiter attingam. Est itaq; Toletum multorum iudicio, huius prouincię quę ceteras Hispanię regiones vbertate soli cęliq; serenitate præstat, caput, & reliquis Hispanię vrribus primariis decori & ornamento maximo. In ea siquidem magnus est equitum numerus, & illustrium virorum splendor maximus, ciuiumq; frequens & maxima multitudo. Est ciuitas hæc non equitibus modo nobilis & viris primariis illustris, verum etiam sacerdotibus venerabilis, & disciplinis liberalibus exulta, artibusq; mechanicis & officiis adornata, mercatorumq; commerciis admodum diues, & præsertim lanificio & serico. Quibus duobus officiis, lanę scilicet & serici, viuunt in hac vrbe hominum millia fere decem. Est præterea Toletana ciuitas admodum diues multis & magnis mercatorum commerciis, quę hinc ad omnes fere populos Hispanię deferuntur. Quę res causa est vt hæc ciuitas rebus omnibus abundet, quas afferunt multi qui veniunt, vt res alias venales ad alios populos deferant. Hac itaque rerum commutatione continuoq; commercio res Toleti sæpe vilius venduntur, quam in locis vnde vehuntur. Est autem ciuitas diuisa in regiones tres & viginti, quas nobilitat & illustrat amplissimum & pulcherrimum templum, quod meo iudicio sacras omnes ædes & forma conspicua, & magnificis ædificiis, sacerdotumq; ministeriis, & ditissimis ornamentis antecedit. In quo templo fenestrę speculares complures, & imagines pulcherrimę variis coloribus admirabiles & antiquas historias referentes conspiciuntur: vbi perlucida specula septingenta quinquaginta numerauimus. Est præterea templum non solum magnum, pulchrum, splendidum, sed etiam opulentum. In cuius sacellis quę capellę vocantur, & sunt numero plures, altaria sunt ornatissima. Est operę precium & res admirabilis, videte singulis diebus, & præcipue festis huius ecclesię, sacerdotes supplicantes, nunc aureis, nunc argenteis, modo sericis, aliquando purpureis, & nonnunquam gemmatis ornamentis, & imaginibus indutos, rem diuinam celebrantes, & horas canonicas concinentes. Huius ecclesię antistes in Hispania secundus est a rege, non dignitate solum & autoritate, verum etiam populis, vectigalibus, & potentia, sub cuius imperio, præter alios minores populos, oppida nobilissima ac memorabilia septemdecim gubernantur, quę nominatim recensuimus, ex quibus magnus ecclesię Toletanę redditus exigitur. Cuius summa est, vt accepimus, anno quolibet ducentorum millium ducatorum. Sunt in hoc sanctissimo templo portę numero sex, tres ad occidentem, duę ad meridiem, & vna ad septentrionem, quę sunt omnes grandes & pulchrę laminis æreis adornatę, multisque sanctorum simulachris & imaginibus, & antiquis historiis conspicuę. Sunt & pulpita duo pulcherrima atque ditissima. Est & altare, in quo diuus Illephonsus celebravit, acceptis ornamentis ad sacrificandum necessariis a virgine Dei genitrice. Sed quid præterea dicam de sacrario, & de magnis diuitiis, & sanctorum reliquiis quę in eo sunt admirabiles? quid de sacellis & altaribus huius templi, quę capellę vocantur, adornatissimis, de ea præsertim quam Cabildum vocant, aureo tecto & omnium pontificum qui hæcenus huius ecclesię fuerunt, imaginibus ornatissima? Distinguantur in hac ecclesia multę pauperibus eleemosynę singulis diebus, & octo minę cocti panis hominibus probis & inopia laborantibus qui mendicare erubescunt. Antistes præterea triginta pauperibus quotidie largitur elementa, qui magnas etiam confert eleemosynas viduatis pauperibus, & orphanis virginibus maritandis, ceterisque multis hominibus necessitate coactis. Sunt in hac ciuitate monasteria multa monachorum, monialium, & beatarum, intra muros & extra, omnia ordinis obseruantia. Numerauimus in hac vrbe fora venalia se-

nalia septemdecim, in quibus omnium rerum copia semper abundat. Sunt & ho-
 spitalia duo, quorum alterum reditus habet ducatorum millia quinque, quibus in-
 firmi curantur, & infantes expositi aluntur, quorum quidem semper magnus est
 numerus: alterum vero cuius reditus est prope duo millia ducatorum, in quo cu-
 rantur homines qui pustulis & Gallico morbo laborant. Est & aliud memorabile,
 ubi degunt & aluntur homines sensu carentes: in quo præterea duodecim senes &
 vita probi, qui labores ferre & victum quærere nequeunt, aluntur. Atque alia quæ
 causa breuitatis omittimus. Vicos autem propter domorum frequentiam denfi-
 tatemque plures habet angustos, qui propter ascensum ac descensum sunt ambula-
 tu difficiles. Cæterum domus magnæ sunt & intus pulchriores ac commodiores,
 quam foris & extra videntur, quarum millia fere quatuor quadratis impluuiis ve-
 tuntur, & plæræque puteis. Sed venio nunc ad alia quæ sunt extra urbem & me-
 moratu digna. Facit enim Toletum fœlix & opulentum Tagus amnis diues & a-
 cmenus, qui Toletanis pisces optimos propinat, hortos irrigat, materiam multam
 enemoribus longe distantibus euehit, cuius aqua quæ per aureas arenas defertur,
 est valde salubris, & Toletanos hortos irrigans causa est, ut fructibus & herbis hor-
 tensibus tota ciuitas abundet. Vtraque siquidẽ ripa fluminis Orientem versus hor-
 tantundem: ad Meridiem vero & Septentrionem præter vineas multas, sunt etiam
 amygdalorum & aliarum arborum quasi nemora iucundissima. Seruiunt Toleta-
 næ ciuitati tanquam dominæ multis & variis rebus oppida multa, pagorumque ma-
 ximus numerus, qui quidem ciuitatem diuitem faciunt & rebus omnibus abun-
 dantem. Alia præterea multa de rebus Toletanæ ciuitatis memoratu digna mihi
 veniebant in mentem, quæ causa breuitatis omitto. Cæterum de conditore To-
 leti affirmare certi nihil possum, tamen non desunt qui ab Hercule conditum fu-
 isse fabulantur. Quorum sententia, quoniam sine teste loquuntur, mihi certe non
 satis facit, cum præsertim librum legerim antiquissimum, sed sine principio & sine
 nomine eius qui scripserat, in quo mihi multa vera esse videbantur, ubi Toletum a
 Ptolemæo & Bruto conditum fuisse scriptum erat. Sed a quo Ptolemæo & a quo
 Bruto non declarauit. Est autem Toletum ædificium antiquum, de quo Plinius
 & alii scriptores meminerunt. Vbi fuit olim magnum theatrum extra muros ad
 partem septentrionalem, quod etiam nunc etsi dirutum & quasi complanatum
 est, eius tamen vestigia formaque cernuntur. Quod opus Romani magis quam aliæ
 gentes vllæ facere consueuerunt. Post Toletum autem Orientem versus oppi-
 da sunt & populi memorabiles, Hiepes albo vino diues, Ocania chirothecis me-
 morata. Sunt & Lilienfes, Laurentii, Balbi ingenio & eruditione memorabiles.
 Inter Illescanos & Complutenses duos nobilissimos populos, velut in triangulo
 positum est oppidum magnum & relatione dignum, quod alii Madritũ, alii Ma-
 ioritum, alii Mantuam Carpentanam vocant, & Madrid vulgus appellat. Est au-
 tem in optimo loco & sub claro cœlo situm, & nõ modo populosum & cultoribus
 plenum, sed etiam multis equitibus nobile, Regumque domicilium frequens: pro-
 prea quod multis & magnis rebus abundat, & ædibus magnæ familiæ capacibus.
 Hic est & saluberrimus aer, ubi Carolus Imperator diebus paucis commoratus,
 morbo quartanæ quo diutius laborauerat, liberatus est. Habet hoc oppidum ter-
 minos amplissimos, & fertilissimos campos, quos Matricios lumbos appellant, qui
 quidem sunt frugibus & vino cæterisque rebus abundantissimi. Sunt & silicum lapi-
 cidinæ, qui veluti ingentia saxa cernuntur in ædificiis. Quapropter hoc oppidum
 Hispanus poeta Ioannes Mena, vir doctus & ingeniosus, igne cinctũ esse suis ele-
 gan-
 tantissimis carminibus cecinit. Quod etsi ciuitas non est, ciuitatis tamen instar ha-
 bet. In quo sacræ sunt ædes numero viginti, præter alias quæ sunt extra muros. In
 cuius circuitu turres numerauimus octo & viginti supra centum. Est præterea sce-
 licissimum sancti Damasi summi Pontificis meritum, qui Maioritanus fuisse perhi-
 betur a multis. Habet etiam nunc alumnum virum sanctissimum nomine Isidorũ,
 qui fuit agricola, vir sanctissimus, pro cuius meritum & operibus Deus multa mira-
 cula in vita eius, & post mortem bonis hominibus ostendit, quæ nos in magno vo-

lumine legimus. In huius oppidi confinibus vndiq; populi sunt optimi vini & aliarum rerum copia ditissimi. Sunt enim Morani gladiis & forcipibus nominati, qui nuper incendium miserabile passi fuerunt, in quo duo millia fere hominum in ecclesia, quo confugerant, combusti fuere. A quibus Oreia non multum distat ædificium vetustissimum, Almonazilium, Mascaracenses, Boroxenses copia salis abundantes, Valdemorani, Pintum, Xetafum, item oppidum nomine Sancti Martini cognomento Vega, & Turrigium cognomento Velascum, quod ego Torrem Iuliam vocare soleo. Vidimus hic & Pugno Rostrum arce tutum, Chinchonenses, Baraienses, & Sanctoquatium, quæ quidem oppida sunt vini copia & suauitate fœlicia, sed Sanctoquatium meo gustu reliquis vino rubeo multo fœlicius. A Maiorito autem ad passuum millia circiter viginti, Complutum est in loco plano positum apud amnem quem Henarem vocant, oppidum rerum omnium quibus humanus vsus indiget, copia fertilissimum, quod nuper Franciscus Ximenius Hispaniæ Cardinalis magnis operibus & literarum gymnasiis nobilitauit, & nunc a disciplinarum professoribus doctissimis studiosæq; iuuentutis ingenii & concionibus indies magis excolitur: ideoq; in huius oppidi laudatione sum breuior. Illud tamen vnum non omitam, quod multi referunt, & ipse cognoui, quod hic populus adeo suis prouentibus & omnibus rebus abundat, vt nullis aliunde bonis indigeat. Est autem supra Complutum Guadalaiara ciuitas, cuius nomen multi lapidum flumen significare dicunt. Quæ ciuitas multis rebus abundat, & est ducum magnificis ædibus illustis, & Mendozia domus frequentissima sedes. Habet autem Complutum a latere septentrionali Thalamancam, quæ mensæ formam multi lapidum & est muris vndiq; cincta, crebrisq; turribus. A qua non longe distat Turris Lacupaulo superius oppidum Buitragum, syluis & densis nemoribus in quibus Hispaniæ principes venari solent, memoratum. Sunt etiam in regione Complutensi oppida multa non ignobilia, in quibus Pastrana colitur insigni fonte nominata, Enzina pyris regiis & grandioribus diues, item Briuega in alto loco posita, castello fortis, aquis abundans & omnibus rebus amœnissima: oppidum Ficta iisdem bonis & commodis gaudens, & Zuritanum castellum quod Tagus abluit, & a canibus pro quibus magnum vectigal exigitur, cognominatur. Hic est Almoguer nobilium domus, quæ non agricolas admittit, neq; pastores. Oppidum Bermingimale cydoniis abundans. Sunt & Tindillani, Mondegiq; propinque nundinis & feriis diuites. Item Plicenses, & alia multa oppida, quæ longa nomenclatura defatigatus prætermitto. Lusitania namq; prouincia, vt supra diximus, magna est, & Orientem versus vsq; ad Tagi, Durii, & Anæ fontes protenditur. In qua est Seguntia nobilissima ciuitas, venerabili templo, castello, & duobus collegiis memorabilis, & multis rebus abundans, quam nonnulli Saguntum esse falso putauerunt. Nã quæ sit Saguntus postea docebimus. Hinc apparet Methymna Cœli in loco, vnde nomen accepit, eminentissimo sita. Tres in hac regione populi mihi nunc in mentem venire, qui prætermittendi non sunt, Almacianus in ripa Durii fluminis positus, Mons Acutus campis fertilibus abundans, & Cocullutus insigni domo memorabilis. Sunt & Moronenses, Gomarani, Sironenses, Agreditani, Aquilarenses, & Cerueria balneis salutiferis memorata, quo causa valetudinis ex Cornago, Alpharo, Prexano, Iangua non longe distantibus populis, homines complures lauat, ad Calleciam transibimus, vbi multas ciuitates & oppida & res memorabiles visuri sumus atq; scripturi, quanta breuitate poterimus, in cuius prouinciæ descriptione non nihil erit, quod, vt opinor, lectores iuuare poterit.

761

LVCII MARINEI SICV-
LI, DE REBVS HISPANIÆ
LIBER TERTIVS.

De Callectia prouincia, & eius vrbibus & oppidis.

CALLECTIA, quam alii Galleciam, & alii Gallaciam vocant, prouincia est ingens, & a Græcis, si Iustino credimus, fuit habitata: propterea quod post Troiani belli finem Teucrum morte Aiæcis fratris inuisum patri Telamonio, cum non reciperetur in regnum, Cyprum concessisse, atq; ibi urbem nomine antiquæ patriæ Salaminam condidisse, inde vero accepta opinione paternæ mortis, patriam repetisse: sed cum ab Euryfaco Aiæcis filio accessu prohiberetur, Hispaniæ littoribus appulsum, loca vbi nunc est Carthago noua, occupasse, atq; inde in Callectiam transisse, positisque gentibus & prouinciæ nomen dedisse, ibiq; duas vrbes condidisse ferunt: quarum alteram eam esse arbitror, quam nunc Callecti Noiam vocant, & antiquissimam esse dicunt: alteram vero Noelam, de quibus vrbibus Plinius etiam meminit. Sed redeo ad prouinciæ descriptionem, quæ habet a Meridie Lusitaniam, cui contermina est. A qua, vt antea demonstrauius, Durio flumine diuiditur, & ab Occidente ad Septentrionem & Oceanum pertinet, ad orientem quoq; solem per Astures, Cantabros, & Vascones Galliæ Aquitanicæ coniungitur. Est autem prouincia cum æris & plumbi copia diues, tum vero minio, quod etiam vicino flumini nomen dedit, auroq; ditissima, adeo vt aratro frequenter glebas aureas excindant. Ceterum quoniam prouincia hæc præter alias regiones, multos etiam Legionis & Castellæ regni populos continet, de singulis harum regionum partibus sigillatim conscribemus. Et primum regionis ipsius quam nunc Galleciam dicimus, ciuitates & oppida nominatim recensibimus. Incipit itaq; prouincia quæ Callectia dicitur, ab occidentali freto & Durii fluminis ostio, & iuxta Nerium promontorium Iria flauia est, quæ nunc Sancta Maria finis terræ dicitur. Sunt & in maris littoribus Corunia portu celebris, Patronium peregrinantibus notissimum, Ferrolani, Betancium, Muxia, Ares, Corcouonium, Villanoua darocia, item Cambados, Redondela, Bigones, Ribadeani, Nauiani, Luarchani, Pons vetus, Ceani, a quibus Murani remoti sunt, Noiani, Riaiones, Ocarriçes, Ogouenses, Caniani, Baionenses. Sunt & ciuitates quarum metropolis est Compostella, quæ nunc a Sancto Iacobo nominatur, eiusdem Sancti mysteriis & omnium Christianorum votis frequentata, ad quam se conferunt magni principes atq; reges totius Christianitatis magna munera ferentes. Sed de huius Sancti miraculis & rebus ciuitatis memorabilibus alio loco scribemus. Huius prouinciæ est Orensis ciuitas nobilis, & nota balneis salutiferis: & Oluca vetus cognominata ciuitas antiquissima, quæ fuit olim maxima, & murorum amplitudine memorabilis: item Villamaior, & Tuitana ciuitas, & altera Mondannetana nomine, nobilis vtraq; & memorabilis. Sunt & Ribadaienses optimo vino albo diuites, Cherogani, Mons fortis a Lemo cognominati, Chantadani, Pons Belsarius, quo transitur Minius, Caldelani, Mons regius in alto loco positus, Villanoua quæ dicitur Infantium, Allaticenses, Sarriani, Portus Marinus quem Minius duas in partes diuidit, Millitum, Arzuani, Otèrones regii, Castrum regium, Castrum viride, Castellum altæmiræ, Villa franca campis frugiferis & aquis amena, Cacauelones, Ponferratani, Mons Sacer, in quo castellum est altissimum, & iuxta Minii ortum pagus est magnus quem Callecti Fominnam vocant. Continet autem Callectia prouincia, vt supra diximus, alias regiones, Asturias scilicet, & alias quas encartaciones vocant, item Vizcainam & Guipuzcuam. Quæ quidem etsi sub vno fere nomine Vasconum continentur, tamen separatim de singulis & vna quaq; conscribemus. Asturiarum itaq; primum ciuitates & oppida quæ memoratu digna sunt, nominabimus. Atqui scire necesse est Asturias es-

se duas, quarū altera dicitur Ouetensis, & ad Callicos pertinet, altera vero ad Can-
 tabros & Sanctillanenses, a quib. nomen accepit. Verū enim vero de populis harū
 regionū describendis ero breuior. Vereor enim in his explicādis abundare nomi-
 nibus, ne propter nominū inconsonantiā iniucunda vel potius molesta reddatur
 ipsa descriptio. Apud Astures itaq; Brigentiū beca est nobilissima ciuitas, quæ nūc
 Ouetensis appellatur, in qua Mauris olim per Hispaniā discurrentib. multa Chri-
 stianorū bona templorūq; ornamenta & sacræ res adseruatae fuere, quib. & cruce,
 de qua scripsimus alio loco, merito gloriatur. Sed de reb. huius ciuitatis memora-
 bilib. & religionis miraculis scribemus alias. Huius autē regionis populos, Plinius,
 Strabo, Polybius, aliiq; scriptores alios Vaccæos, alios Carpetanos, alios Vectones,
 alios aliis nominib. appellarunt, in quib. sunt Auilenses, Ripasillani, Gigionenses,
 Villa deliciosa, Planenses, Tangedani, Rupes Europæ, Prauiani, Gradetani, aliaq;
 multa memoratu haud facilia. Ideoq; transimus ad alia quæ sunt Vasconie regio-
 nis, quā nunc Vizcainā vocant, in quib. sunt Bilbaonenses portu maris illustres. Sūt
 & alia oppida maritima Bermeum, Portugaletū, Lequetium, Durangū, Vrdunia
 ciuitas nobilis sub altissimo monte posita, Helorriū, Arratia, Zondaroa. Supra est
 prouincia maior, Aquitaniæ Galliæ prouinciæ contermina, quam Lepuzcūā vo-
 cant, in qua sunt Vergareses, apud quos Ondarcia domus est primaria, Mondra-
 gones, Ognates, oppidū Segura, Villa frāca, Tolofani, Hernaniū: in maris littorib.
 Sant Sebastiani, Guetarienses, Cumaiani, Motricones, Deuani, Pasagenes, Fons
 Rabia, Gallis obstaculū & pernicies, Sanctanderiani, Lauretani, qui populi sunt o-
 mnes bellicosissimæ gentis, & omniū rerū copia, præcipueq; piscib. abundantes. A
 maris autē littorib. remota est Victoria ciuitas nobilis, & totius Alabæ prouinciæ
 caput, apud quā sunt oppidula multa, quorū est vnū Landa, patria Ochoæ catho-
 licorū regum thesaurarii. vbi itē Ondarriani, Elgoiuarenenses, Platea Vergaria, Del-
 gueta Vergaria, Azcotiani, Azpetiani, Heiuarenenses, Salinæ Legnicis, Villa regia,
 Cestonates, Zarauzani, Villa bona. Reuertemur nunc ad alios Callicæ prouin-
 ciæ populos, qui etsi sunt eiusdē prouinciæ, nō tamen Callici, sed Castellani dicū-
 tur. Incolunt itaq; Duriū amnē præter alios populos, qui sunt ad occidentū Portuga-
 liā versus, Sisapona ciuitas nobilis & antiquissima, quæ nunc Zamorensis appella-
 tur, quæ frugiferis campis & amne Durio fertilissima est, & sanctorū reliquiis se-
 this conditā fuisse fabulantur, & Campū Gothorū vocant. Quos ego, quoniā sine
 teste loquuntur, nō secus falli puto, quā eos qui Zamorā Numantiā esse dixerunt.
 Nā quæ fuerit & vbi Numantiā, paulo post ostendemus. Est autē Taurus ciuitas, vt
 ad eam redeamus, rubeo vino nominata, frugib. & arborū fructib. abundans, cu-
 ius mulieres staturā corporum Romanarū mulierum vultūq; referūt. Habet præ-
 ter alios Durius appositos Tordesyllanos, quorū patriā quæ memorabilis est, ego
 Turrem Syllanam nominarē. Sunt autem Tordesyllani campis frugiferis diuites,
 & regia domo magnifica. Villalarenenses, qui finitimis soli fertilitate non inuidēt.
 A quibus nō multum distant Septimancini, fortes in armis & fide nobiles, alioq;
 vino cæterisq; rebus necessariis abundantes. Quibus propinquum est oppidum,
 omnium quæ sunt in Hispania maximū ac nobilissimum, quod Hispani Valladolid
 appellant, & multi viri non indocti Pinciam nominant. Huic oppido quas vrbes &
 ciuitates anteponā non inuenio. Est enim in optimo loco situm, in Pisuergæ flumi-
 nis amœnissima ripa, liberalibus disciplinis & mechanicis artib. excultū, ædificiis,
 sacris ædibus, cœnobiis, & duob. collegiis ornatissimū, mercatorū cōmerciis & o-
 mnium rerū copia ditissimum, vicis, plateis, muris, portis illustre, campis, flumini-
 bus, hortis, fontibus amœnissimū. In quo præter alias res memorabiles, forum est
 venale amplissimum & pulcherrimū, in cuius ambitu qui passus septingentos am-
 plectitur, tricentas & triginta ianuas, & fenestrarū tria millia numerauimus, & o-
 mnia vidimus officia. Huic foro coniunctus est vicus conspicuus, qui ab argentari-
 riis opificibus Argentarius dicitur. Quapropter etsi ciuitas non est hoc oppidum,
 multis tamen ciuitatibus etiam primariis nō immerito præfertur, a regibus Hispani-
 niæ præsertim, qui hoc oppidum quasi domicilium placidissimum frequentant, in
 quo

quo omnes fere Hispaniæ magnates ædificat & libentissime commorantur. Hinc
 Orientem versus Cabezoniana sublimis arx aspicitur supra fluminis eiusdem ripã.
 Vnde non longe distat oppidum Donia, soli fertilitate diues, & Catholicorũ Regũ
 cõugio memorata. Item Palentia nobilissima ciuitas in amnis Carrionis margine
 sita, vbi quondam literarum gymnasium fuisse memorant, quod postea Salmanti-
 cam translatum fuit. Sunt autem in Palentina diocesi sacerdotia gentilitia quę Iu-
 rispatronatus appellant, quadringenta. Hanc ego ciuitatẽ eam esse coniecto, quã
 Plinius, Pomponius, & Strabo Pallantiam vocat, & a rege Palatuo conditã fuisse
 plures opinantur. Est autem ciuitas campis frugiferis & omnium rerum copia fer-
 tilissima. In eadẽ regione Turris Cremata colitur & Palęciola, Turris Mormogia,
 Turris altera cognomento Lobatonia, quę quidem omnes frugibus ceterisq; re-
 bus abundant. Sunt in eadem regione Villalonenfes feris diuites, & Conca, Villal-
 pandum, Maioricani, Valderenses, Sagaunii, Bezerilęses, Mansillani, Barcialen-
 ses, & oppidum nobilissimum Benauentum, omnium rerũ copia ditissimũ, aquis
 abundans, & pulcherrimis ædib. quas Rhodoricus Pimentellus Comes magnani-
 mus ædificauit, illustre. Sunt & Castrum Mucii, Frumestani, & Carrionenses, qui
 Comites cognominantur, Amuscani, Villa viridis, & Asturica ciuitas nobilis, quę
 nunc Astorga dicitur. Sunt Herrerenses, Aquilaresenses, quibus cognomento est
 Campus, Melgarenses, qui Ferramentales denominantur, Balmasedani, Paretani
 Nauensis dicti, Aquilaresenses alii, Methymna Rosca cognominata, quę omnium
 rerũ copia semper vberima, nundinarumq; commerciis & feriis admodũ diues.
 Cui propinqui sunt Valdenebritani, quorũ patria fuit olim multo maior, & omniũ
 rerũ copia felix. A quib. nõ multũ distant Villabraxima, Turris fumi, & Petracia
 cognomẽti campus, Petri a Platea viri docti meiq; discipuli patria felicissima: itẽ
 Villa Garcia Vronia olim diutius a Mauris obsessa & acriter oppugnata, nõ expu-
 gnata tamẽ, sed inuicta pmanet. Est & oppidũ Villa Iacobi nominatũ. Quib. qui-
 dẽ magno est ornamento Legio Germanica eiꝝ puincia regni caput, quę nũc Le-
 gionęsis ciuitas appellatur. Est aut nobilissima ciuitas, & templo pulcherrimo me-
 morabilis, & multis vrbib. ecclesię suę mirabili ædificio merito præferẽda. Nã et si
 templũ quod ætate nostra ciuitas Hispalęsis ædificat, alia omnia magnitudine præ-
 stat, si Toletanũ cũctis aliis diuitiis, ornamentis, & specularib. fenestris est illustrius,
 si deniq; Compostellanũ fortiorib. ædificiis, & S. Iacobi miraculis, & reb. aliis me-
 morabilibus est: Legionęse tamen artificio mirabili, meo quidẽ iudicio, omnib. est
 antepõndũ, in cuius claustro sacellũ est, in quo iacēt Reges septem & triginta, &
 vñ Hispanię Impator. Est p̄terea Legionęsis ciuitas cũ aliis reb. quib. abũdat, tũ ve-
 ro multorũ sanctorũ reliqis & meritis admodũ felix. Quantũ aut bellicosi fuerint
 Legionęses & fidei catholicę cultores, in ea narratur historia quę festũ cõtinet de
 duodecim virginib. beatę Marię virgini singulis annis offerẽdis. Cuius rei memo-
 ria die Augusti 15. solẽniter in Legionẽ celebratur. Eiusdẽ prouincię sunt Castrę-
 ses a Cesare cognominati, & Villalandini, atq; alia oppida quorũ nomina me latẽt.
 In quib. ciuitas est insignis & antiquissima quã Burgęsem nũc vocat, & Masburgi
 dictã fuisse quondã legimꝰ, quę dicebatur & Auca. qd̄ nomẽ mihi vero similiꝰ esse
 videretur, p̄pterea quod etiã mōtes apud eandẽ vrbẽ nũc Ocani dicũtur, & Aucani
 melius dicerẽtur: tametsi Plinius nõ Aucã, sed Aucã nominauit. Est aut Burgęsis
 ciuitas, vt diximus, antiquissima, multisq; reb. insignis, & intẽr primarias vrbes to-
 tius Hispanię merito referẽda, cuius incolę nõ ociofi, nõ circũforanei sunt, sed oēs
 nõ modo viri, sed etiã fœminę labore manũ suarũ victũ quærunt, & honestissime
 viuunt, & alii mechanicas artes, alii disciplinas liberales exercent. Mercatores qui
 ciuitatẽ opulentã faciunt, fideles sunt & liberales: sacerdotes diuini cultus & rerũ
 sacrarũ studiosi, diuinis officiis & literarũ studiis diligẽter incũbũt: magistratus &
 reipub. gubernatores communib. cõmodis rectissime prudẽtissimeq; p̄spiciunt.
 Sic itaq; cũctis ciuitatis ordinib. officiũ suũ libere recteq; facientib. tota ciuitas in-
 dies augetur, indies magis illustratur. Equites q; plures in ea sunt & potẽtes, im mu-
 nitates, leges, & privilegia quibus ciuitas gaudet, cõseruare ac tueri diligentissime
 studet. Est p̄terea ciuitas magnis, & pulchris, nec minꝰ cõmodis ædificiis adornata,

foris venalibus, plateis, vicis, pontibus, templis, cœnobiis, omnibus excolta. Cuius
 ecclesia maior intus & extra opere est & ædificio mirabilis, in qua res diuina sæpe
 numero celebratur cantoribus & organis in quinque facellis inter se distatibus, nec
 aliis alios perturbantibus. Ex facellis vero & sacrariis quæ multa sunt, illud vnum
 Castellæ Comestabilis conspicuū atque ditissimū, non ecclesiæ solum Burgenfi, sed
 etiam cunctis ciuibus magno est ornamento. Sunt & extra urbem domus hospitales,
 quæ regiæ dicuntur, insignes & memorabiles, & maximi census, quarum institutio-
 nes & ordines viuendi, qui sancti sunt & maxime laudabiles, causa breuitatis omit-
 to. Dicam tamen breuiter de monasterio monialium & sanctissima domo, quonia-
 res est insignis & memorabilis, quam domū Huelgas vocant Hispani. Cuius maxi-
 ma sacerdos sub imperio suo diligentique custodia centum quinquaginta monialibus
 imperat & sanctissime consulit: quæ quidem moniales sunt omnes equitum nobi-
 liumque principum filiarum & familiarum generosæ. Præest etiam hæc sacerdos quam Aba-
 desam vocant, aliis septendecim monasteriis, & oppidis quatuordecim non igno-
 cerdotibus, & census commendatarios viris duodecim contribuit & alia beneficia
 & officia, & suis populis magistratus & gubernatores eligit. Est autem nunc sacerdos
 maior huius domus generosa mulier Elionora Sarmeto, Iacobi Sarmeti Salinarum
 Comitissæ filia: quæ quidem, excepta Regina, cæteras omnes Hispaniarum feminas pri-
 marias antecedit. Hæc sacerdos primam suscepit alumnam Mariam Oliuanam, Ioan-
 nis Garcia Secretarii Cæsaris filiam. Ædificauit autem hanc domum & opus ingens
 Rex Sancius, qui propter opera quæ fecit mirabilia, cognomine Amati promeruit.
 Est itaque multis magnisque rebus memorabilis. Cuius homines sunt humanissimi, &
 aduenas maxime diligunt, sunt & fidelissimi suis principibus, & hospites patientissi-
 me tolerant & honorificentissime tractant. Post autem Burgensis urbem populi
 multi sunt, & nonnullæ ciuitates memorabiles. Vidimus enim Belorateses in amce-
 nissima conualle iacentes, & oppidum Frias, oppidum Ezcarai, Caienses, Ceresanos,
 Briuescanos, quos Bidascanos Ptolemæus appellat, & Plinius Viridastanos. Est autem
 oppidum forma quadratum, quod quatuor clauditur portis. Ad cuius similitudinem
 Catholici principes apud Granatam oppidum nomine Sanctam fidem condiderunt.
 Habet ciuitas Burgenfis ad meridiem oppidum Lerma, & aliud quod Sancta Maria
 campi dicitur, uterque populus frugibus & vinetis admodum diues. Et in Sancta Maria
 campi templum vidimus magnum & venerabile, quod quidem quamcumque ciuita-
 tem quantumlibet nobilem decoraret. Habet præterea Burgenfis ciuitas ad Orientem
 tem & Septentrionem populos memorabiles, scilicet Onnateses & Quintanillenses
 campis frugiferis diuites. Item Pancoruii, Sagiani, Methymna Pomaria, & Frias
 aliud, Villa maior Sarmentorum domus, & Mendocia apud Cantabros nobilissima
 domus, ex qua plures Hispaniarum magnates cognominantur. Ad Orientem vero &
 apud amnem Iberum ciuitas est nomine S. Dominici Calciatensis, gallo & gallina
 candidis, de quibus alio loco scripturi sumus, memorabilis. Sunt & Naiarenses, oppi-
 dum Pharam, Brionenses, Nauarretani, & Logronium oppidum magnum & memo-
 rabile, omniumque rerum fertilitate plenum, cuius homines fide bellicaque virtute no-
 biles, immunitate nuper & honorifico privilegio ab Imperatore Carolo donati
 fuere. Est autem Logronium campis frugiferis, vinetis, arborum fructibus, venationi-
 busque fertilissimum. Quibus propinqui sunt Calagurritani, quorum virtutes & fide Cæsar
 Augustus expertus eorum salutis sue causa custodiam elegit. Est autem Calagurritanum anti-
 qua ciuitas, unde (ut quidam volunt) Quintilianus originem duxit. Nunc autem est
 magna Nauarretæ pars prouinciæ Tarraconensis est, hic tamen eius populos qui pro-
 ximi sunt Cantabris, exponemus. Cæterum quoniam Nauarretæ fertilitas & omnia
 rerum copia nota est, & de vnaquaque res scribere longum esset, eorum populorum
 nomina qui nobis relatu digniores videbuntur, memorabimus. Est itaque regni Na-
 uarretæ caput & primaria ciuitas Pompeloni, a Pompeio Magno condita, teste Stra-
 bone, quæ nunc Pampilona dicitur, & Pompeiopolis pulchrius appellaretur. Est autem
 ciuitas magna, nobilis, & opulenta. Stella quoque nobilis est, & titulo ciuitatis deco-
 rata: item Tutela apud Iberum amnem, terræ fertilitate diues. Sunt Bicastillonenses,
 Lerinates,

Lerinales, Pons Regina, Mendigorriani, Raguenses, Bannolenses, Artaxona, Niran-
 ditani, Falcenses, oppidum Peralta, Vianenses, Mendauiani, Arcus, Sefmani,
 Andosillani, Sanctadrianeses, Azagrani, Marfellani, Villa Fraca, Cadreitani, Bal-
 terrani, Arguetani, Corelani, Cintrueningones, Calcantini, Corteses, Phatallani,
 Oritani, Caparofum, Sanctacarenfes, Mellidani, Carcastillones, Cafedani, oppidū
 Gallipensium, Ayuarenfes, oppidum Sanguesa, & Lumberritani, quę duo nomina
 rerinent antiqua: Aoyzones, Vrozones, Ifauenses, Ochangauiani, Roncesualles
 iuxta montem Pyrenæum, vbi Roldanus pugnans siti extinctus perhibetur. Est &
 10 Sancta Maria Roncilionis, religione D. Augustini celebris, in cuius templo multa
 sunt memorabilia de duodecim Gallorum Paribus, quę causa breuitatis omitti-
 mus. Est & oppidum nomine S. Ioannis, Pedis portus cognominatum, in altissimis
 montis iugis positum, cuius montis ascensus est passuum millium circiter duode-
 cim, & vndiq; fontibus vberimus, & multis rebus fertilissimus, in quo ferrum plu-
 tempore viridis. est & templum venerabile cognomine Caieta: item oppidū no-
 mine S. Pelagii cum duobus palatiis ingentibus & cōspicuis, quorum alterum Ol-
 gramonium, & alterum Lusa nomen habet. Sunt & Garenfes, Licondones, Lasa-
 cani Nauarrae populi non ignobiles, & alius nomine S. Stephani.

De prouincia Tarraconensī.

TARRACONENSIS prouincia cui Tarraco ciuitas clarissima nomen dedit, re-
 giones duas amplissimas continet: Celtiberiam scilicet quę nūc a duob. amni-
 bus per eam fluentibus qui nominantur Aragones, Aragonia dicitur, & Laletaniā
 quam vulgares Cataloniam dicunt, de quib. separatim sigillatimq; conscribemus.
 Et primum ciuitates Aragoniæ, quę sunt numero decem, & oppida complura no-
 minabimus, & in primis Augustā Cæsareā, quę metropolis est & Aragonię regni
 caput. Cuius conditorē fuisse legimus Iubam, a quo Saldyba fuit appellata, hoc est
 20 (vt Suetonius scribit) omnium Regū & ciuitatū gratiam promeruit, Saldyba repu-
 diato priori nomine, Cæsaris Augusti nomen assumpsit. Sita est aut Cæsaraugusta
 in ripa fluminis Iberi in loco plano, ex quo Iberus amnis insigni ponte lapideo lō-
 go latoq; traicitur. Urbis aut situs soleæ calcei formā refert. Portas habet quatuor
 ad totidem partes mundi spectantes. Est & validissimis muris cinctā, crebrisq; tur-
 ribus rita. Cæterū ciuitas nunc multo maioris est incolatus. Sunt enim extra mu-
 ros priores quam plurimæ domus, & quasi altera ciuitas, quas Cæsaraugustani po-
 pulationes appellāt. Sunt præterea & fora venalia, tēpla intra muros urbis & extra
 cōspicua. Tota ciuitas est ædificiis, plateis, vicis adornata, rerū omniū copia ferti-
 30 lis, equitib. nobilis, bonarū artiū disciplinis exulta, mercatorū commerciis diues,
 mechanicis officiis decorata, campis, hortis, & arborū fructib. abundatissima, ma-
 gno sanctorū martyrumq; numero, de quib. alio loco scribemus, scelicissima, quę
 deniq; nostris temporibus, vt in sacris literis legimus, inter nobilissimas totius Hi-
 spaniæ vrbes notissima, tanto inter cæteras Christiana religione præfulget, quanto
 præ cæteris celebrior habetur ex nomine. Sunt in hac vrbe res duæ memoratu di-
 gnissime, domus scilicet hospitalis inter alias Christianitatis insignes merito repo-
 nēda, & altera prope urbē in cāpo amcēnissimo satis grādis & insignis, quę dicitur
 40 Aliapharia, de qua scripsim⁹ alio loco. Hinc Orientē versus Isca ciuitas est, quę nūc
 Osea dicitur, literarū gymnasium & disciplinis nobilissima. Tyriassona ciuitas apud
 montē Caci, quā a Tyriis & Aufoniis cōditā fuisse nōnulli opinātur. Est aut ciuitas
 antiquissima, & cāpis vberimis diues, & reb. omnib. abundans. Itē lacca quę iacet
 in cōuallibus, vnde nomē accepit. Inferius aut ciuitas est Calataiutana celebris, &
 vbertate soli frugiferisq; cāpis & omnib. reb. fertilissima, quā nōnulli Bilbilim esse
 dicunt, Martialis poetæ celeberrimi patriam. Quod ego nec affirmo, nec reprobo.
 Est & Teruela ciuitas nobilis, & Daroca sacris corporalibus memoratissima. Item
 Boria ciuitas nō ignobilis, & ciuitas alia nomine S. Maria Albarrazinenfis, multis
 & magnis rebus abundans. Est & ciuitas Barbastrensis, arcub. ferreis quos balestas

appellant, nobilis, & aliis rebus abundans. Ex oppidis autem quæ multa sunt, Erganicium quod nunc Alcanicium vocant, primum nobis occurrit, oppidum quidem pluribus rebus amœnissimum, & Ioannis Sobrarii Ludouiciq; Iuuerii præclaris ingeniis optime celebratū. Post hoc Exea ab equitibus cognominata, item Ixar, & Monsonium rerum fertilitate ditissimum, & Aragoniæ Regum conuentibus maxime celebratum. Sunt & alii populi qui pagorum communitates appellantur, quorum capita sunt Calataiutana ciuitas, Turuela, Daroca, & Albarracina, quas supra memorauimus. Hic est oppidum Fraga supra Cingam flumen positum in aspero loco & ambulatu difficili, sed Cingæ fluminis ripis & hortis amœnissimū. Sunt & Aiusani, Saranieuani, & Tamaritani populi non ignobiles: item Alagonii, Sadauanenses, Magallonenses, Alquecarenenses, & oppidū Sosium, Ferdinandi Regis natale solum, de quo plura scripsimus alio loco, oppidum nomine S. Stephani littera cognominatum. Sunt & Almudeuarenenses, Mosquexulani, Boleani, item oppidum nomine Campi Franqui, Loharrenses, & aliud oppidū Vnum castellum nominatum. Sunt præterea eiusdem prouinciæ populi non ignobiles. Qui etsi non magni sunt incolatus, sunt tamē memorabiles: ideoq; nonnullos qui nobis occurrunt, nominabimus. Est itaq; inter Castellæ & Aragoniæ regnum oppidum nomine Arcus. A quo non multum distat Mons regalis, primus Aragoniæ populus, hortis & campis amœnus. A quo non longe abest oppidum Haricia, & Citina, vterq; populus rebus necessariis abundans, & amœnitate locorum delectabiles & hilariter feruentibus memorata. Est in eadem ripa Voberca latens in conuallibus, amœnissimis hortis, fructibus, & amne Solone diues, & venatione varii generis animalium. Hinc Cæsaraugustam versus Atecani sunt, & Terrerenenses in itinere viatoribus liberalissime feruientes. Post autem Calataiutum Fresinum est, Ferdinandi Regis conceptu memoratum, de quo scripsimus alio loco. Post Fresinū Cæsaraugustam nobis euntibus Almunia, populus aliquanto maior cæteris prænominatis occurrit, & Mola minor optimo melle nominata. In aliis quoq; partibus huius regionis alii sunt populi, quorum notiores qui nobis occurrunt, memorabimus. Ab Osca ciuitate distat oppidum Aiérue passuum millibus quindecim, in loco fertili positum cum arce munitum. Sunt & alii populi minores eiusdem ditionis, quorum nominana causa breuitatis omittimus. In alia vero regione sunt etiam populi memorabiles, Xarquitani, a quibus Aranda cognominatur, Mesonenses arce tuti, Epulani in ripa Solonis, Neguellani, Arandicani, Moradani, & Pinates in amnis Iberi ripa, & Riglani. In alia regione sunt Guesani, Muciefanenses, Segurani, Alacones.

De populis Laletania prouinciæ.

HVIUS prouinciæ quam Principatum vocant & Comitatum, ciuitates sunt numero decem, quarū Tarraco caput est, propterea quod cæteras dignitate præcedit, & prouinciæ nomen dedit. Fuit hæc ciuitas a Scipionibus condita, & ut alio loco diximus, Romanorum colonia. Vbi præter alias antiquitates, multa nunc etiam Romanorum principum numismata reperiuntur in agris & vineis. Vnde cõiicimus olim fuisse Tarraconem multo maiorem. Celebratur a scriptoribus multis rebus, & præcipue vino quod optimū illic legebatur, & hodie legitur. Cuius ecclesia cõspicua est ædificiis & sacerdotibus exulta, & titulo archiepiscopatus illustri. Sita est hæc ciuitas in littore maris mediterranei, & campos habet amœnos valdeq; fructiferos. Post autem Tarraconem Barcino est superius in eodem littore, omnium quas vidimus vrbium pulcherrima. De cuius nomine & conditore quoniam multæ variæq; sunt opiniones, & nulla certitudo, mihi differendum non est: de laudibus autem eius & rebus memorabilibus alio loco scripsimus. Tertium locum dignitatis Ilerda sibi vendicat, de cuius etiam rebus & honoribus alibi scripsimus. Dertosam quoq; descripsimus & eius res memorabiles, & Gerundæ fertillimos campos, cuius templum memorabile, & altare totū gemmatū vidimus & opulētissimum. Sunt aut prænominatæ vrbes, ut alio loco scripsimus, Romanorū coloniæ. In medio aut regionis Ilergetū ciuitas est Campestris quæ Vrgellensis dicitur, in

tur, in fructifero solo sita. Est & ciuitas quæ nunc Viche dicitur, & olim vicus Aquarius vocabatur: item Elna, Minorella ciuitates nobiles, & Belaguaria. Quibus ciuitatibus prægrandis oppidorum numerus seruit, præter pagos innumerabiles, quorum conuentus certis diebus vrbes complent, & opulentas faciunt. Legimus enim huius prouinciæ populos, præter pagos, fuisse numero quadringentos, quorum paucos & notiores referemus. Apud Galliam itaq; Narbonensem, Ruscinonensis prouincia est, soli fertilitate diues, cuius caput est oppidum Perpinianum, purpura & lanificio nobile: & apud montem Pyrenæum Confluentani, metallis, auro, argento, quondam cum effodiebantur, ditissimi. A Perpiniano autem Galliam versus est oppidum nomine Salsas cum arce munitissima, Gallis a quibus sæpe fuit acriter oppugnata, obstaculo magno, adeo vt inde hostes oppugnatione defessi discesserint. Sunt & Empuriani fama celebres, Paliarenfes, & inferius Albi montani fide nobiles, Pratenfes, Ceruarienfes, Tarracenses, & Cardonates candidole diuites, item Caprarienfes, & Stereliquitani in alto loco positi arceq; munitum nomine Molendinus regius, paruum quidem, sed palmetis, hortis, & aliis rebus amœnissimum, in quo etiam domus est conspicua. Hinc non multum distant Martorellani, & inferius ad meridiem Villa Franca cognomento Panades, in agro fertilissimo qui Suesanus a magnis suis appellatur. Sunt in eadem regione Turicensis, Puicerdani, Caldenses Mõbiqueni cognominati, Granullenses, Villa maior, Colibrenses maritimi, Villa Franca, Confluentina, Cubellenses, qui Lustrunates quoq; dicuntur. Item Arbuziani, & oppidum Cabra, Corrialenses, Pratenfes cognomine regii, & oppidum Veria, atq; aliud nomine S. Petri Oretani. Sunt & Camfredones, Torrellani Moncrini cognominati, Besalonenses, Figuerani, Talaronenses. In confinibus Aragoniæ Nauarræq; sunt Arguetani, Balterrani, Villa liberalis, Marcilia, Funenses, Andosillani, & Sanctadriani. Inde remota diuersis in locis alia sunt oppida, quorum nomina nobis occurrunt memoranda: Dematum scilicet, Miralcampum, Castellum asium. Sunt & Rubinates, Monticatini, Calaphitani, Cerialenses, Morellani, Bisbalenses, Poblitani, Redonates, Granolenses, & oppidum Equalatum, de quo scripsimus alio loco, item Aldiconates, & Ampostani in amnis Iberi ripa, quos & alibi memorauimus.

De ciuitatibus & oppidis prouinciæ Carthaginensis.

CARTHAGINENSIS prouincia quæ a Carthagine noua quæ Pœni, teste Plinio, condidere, nomen accepit, regio est ingens, & nobiliũ populorũ multarumq; rerum copia foelix, quæ quidẽ a Granatæ regni confinibus Orientẽ versus ad Dertolanos vsq; protenditur. Ipsa uero Carthago ciuitas a multis autorib. celebratur. Cuius portus qualis sit, ex ea Vergilii descriptione colligitur, in qua, *Est, inquit, in secisso longo locus, insula portum Efficit*, & reliqua. Duo siquidẽ Hispaniæ portus fama feruntur insignes, alter nouæ Carthaginis, & apud Callicos alter in oppido Coronensi. Sunt etiam in huius maris littoribus Helchitani, Alicantina ciuitas nobilis, cuius etiã portus naues tutas continent. Est & oppidũ nobile nomine Dianiũ, cuius, vt vrbes præclaræ, scriptores meminerunt, quam ego eam esse arbitror quæ Denia nunc appellatur. Sunt & Oliuenses, & oppidũ Gandia. Quorum omniũ Valentia caput est nobilissima ciuitas, quæ (vt Plinius & Strabo tradunt) a mari remota est passuum tribus millibus. Quæ quidem non immerito inter primarias Hispaniæ vrbes annumeratur. Hæc enim ciuitas sanctum bene viuendi ordinem sibi cõstituit, hæc suis & honestissimis moribus & sanctissimis institutis inter ciues pacẽ concordiaq; tuetur, hæc lites & iurgia semp odit. Equitũ præterea splendore nobilis, mercatorũ commercii diues, mechanicis officiis adornata, vbi lanificiũ fit maximũ, & pãni ceteris totius Hispaniæ meliores, liberalib. disciplinis exulta, præclaris honoribus ingenii illustri, campis & hortis amœna. Operæ precium est videre Valentinos corporis Christi festum celebrãtes, & aliorũ cœlitũ sacra mysteria recolentes, illustrationesq; facientes, qui die festo S. Matthiæ summa humanitate supplicãtes ad locũ pficiscuntur, in quo cadauera iacent eorũ quib. crimina mortis causa fuere.

Quæ siue suspensa sint, siue iaceant, suscipiunt, & feretris imposita ad sacrum locum deuehunt, ibique sacrificiis & orationibus honorifice sepeliunt. Multa denique fiunt a Valentia ciuibus memoratu digna, de quibus volumen magnum confici posset. Quare multis prætermittis quæ ad Valentia laudem pertinebant, illud dumtaxat referam, quam sit Valentina ciuitas foelix duob. sanctis, Laurentio scilicet fortissimo martyre, & confessore Vincentio constantissimo: quam sit & illustris duobus etiam pontificibus, Calixto scilicet tertio, cuius auspicio Turcarum magnus exercitus fuit ab Vngaria profligatus, & festum transfigurationis institutum, & eius nepote Alexandro sexto pontifice maximo. Illud præterea non omittra Verrem, Valentinorum, inquit, honestissimorum hominum testimonio. Post autem Valentiam Saguntus memoranda nobis occurrit & summis quidem laudibus efferenda. Fuit enim populo Romano fidelissima. Nam cum senatui populoque Romano pareret, & ab Hannibale Carthaginensium duce & eius exercitu validissimo nouem mensibus acriter oppugnaretur, deleri penitus maluit, quam a Romanis deficere. Cæterum qui Saguntinorum admirabilem virtutem summamque fidem cognoscere velint, Titum Liuium legant, vbi dicit: Et iam omnia trans Iberum præter Saguntinos Carthaginensium erant. Fuit autem Saguntus, vt alio loco scripsimus, Romanorum colonia, vbi fuit olim theatrum cuius adhuc forma vestigiaque cernuntur. Hanc urbem a Sagis Ibericis ædificatam fuisse quidam scripserunt, & inde nomen accepisse. Distat autem Saguntus a mari, teste Plinio & Strabone, mille passibus, quam nunc Moruetrum vocant, muros veteres significatæ ciuitas nobilis, & alia ciuitas nomine Xatiua, fontibus, arborum fructibus, & præcipue malis Punicis memorabilis. Hinc remoti sunt Bondiani, Creullenses, Villenates, Cosentanienses, Segobricenses, oppidum nomine Sancti Matthæi, Lucenates, Lirienenses, Alpontani, Lucentini, Aspenses, Torrentini, Paternionenses, Alcocerenses, Algezira, Cullerenses, Alponates, Hontenientes, Alcoini, Pennaguilani, Bratenenses, Capdetani, Xaxonates, Villa regalis, Castellum Fabitanum, Ademuzini, Castellum planitieci, Morellani, Xericenses, Castellonenses, Villa formosa, Almenarenenses, Buniolenses. In medio autem prouinciæ Carthaginensis oppida memorabilia cõspiciuntur, in quibus est Concha ciuitas, in vno de tribus iugis exposita. Illic enim tres colles binas valles efficiunt, per quas amnes gemini dilabuntur, quorum alter Succharius, & alter Occharius appellatur. Qui vbi magnam ciuitatis partem circuit, in Succharium influit. In horum itaque scopulorum altero, qui medius est inter duos, Cõcha sita est, quæ in altiori loco, id est in altis rupibus, turrim habet altissimam, vbi olim castellum fuit munitissimũ. Ciuitas autem magnis ædificiis, & loci natura, amnisque quos memorauimus, & aliis rebus memorabilis est: quippe quæ pecoribus & lanis tenuissimis est admodum diues. Habet autem ciuitas hæc populos Orientem versus & a lateribus Almodouarenses, Compilonenses, Railones, Cardinetanos, Carborenses, Moianos, Landetanos, Requenates, Villorenenses, Cardinetanos alios. Ad meridiem vero sunt Villascufani, Ignessenses, Belmontani, Chinchilani, Rodani, oppidum nomine S. Clemētis, Villanouani, Montenses, Alcaracenses. Eiusdem regionis est Vrana ciuitas nobilis, & Vcles equitum ordinis S. Iacobi conuentibus illustris. Sunt & Taranconenses. Occurrit mihi nunc Ostolgarense castellum fortissimum, ad quod bellorum tempore plures eius prouinciæ populi suæ salutis causa confugiunt. In ea vero regione quæ Aragonia Manchia dicitur, & alio nomine Spartaria vocabatur a copia sparti, populi sunt memorabiles, & pecoribus ac tritici copia diuites. Quorum tellus etsi fluminibus caret & fontibus, frumēto tamen, vino, cæterisque necessariis rebus abundat. In hac itaque regione quamuis arida, populi tamen sunt nõ ignobiles, Alcazar scilicet cognomento Consuegra, campus Tritana, Socuellamus, Villa Robleta, Prouencia, Villa noua cognomine Cardetæ, Villa noua Infantium, Villa noua cognomento Xara, Alarconenses, Castellum Garciz Munnoci, Albacetenenses, Hellini, Touarrenenses, Xorquerani, Alcalá cognomēto Riuus, Lumillani, Checlani, Almanfani, in quibus

quibus populis, vt accepimus, neq; sunt amnes, neq; fontes, sed putei dumtaxat & falsi. Eiusdem regionis oppidum est antiquissimum & memorabile, quod Molina dicitur, cuius tellus quatuor in partes quas Sefmas Molinates appellant, diuiditur, quarū vna Campestris nominatur, quę viginti continet pagos, altera nomine Ser-rana septendecim, alia Pedrigalensis decem & octo, quarta Saunaria viginti: qua-sunt omnes pecoribus & lanis admodum diuites. vbi mollissimæ lanæ numeratur ouū millia quadringenta. Sunt & alia oppida memorabilia castellis & aliis rebus, Coueta scilicet, Zafra, Castilnouum, Sanctiustum, Enbid, Fontefaxum, Estables, Mochales, Villed, cuius dominus cudendi monetam facultatem habet, dandique campum certaturis. Sed redeo ad Molinam, cuius castellū est memorabile & tur-ris separata, quę dicitur Aragoniæ. Multa præterea nobis occurrunt de Molinę re-bus memorabilia, quæ causa breuitatis omittimus. Nam de piscibus eius qui tur-tures vocantur, & sunt optimi, diximus alio loco. Quare Molinates omnium rerum præsertim cæteris omnibus totius Hispaniæ meliores, quas mercatores ad exterar-tes agnis carnis & arietinis, quibus magna pars vtitur Hispaniæ.

LVCII MARINEI SICV-
LI DE REBVS HISPANIÆ
LIBER QVARTVS.

De Romanorum colonis in Hispania.

NONIAM de ciuitatibus Hispaniæ loquuti sumus, de Roma-norum coloniis & aliis rebus quæ necessaria nobis videntur, & lectoribus, vt arbitramur, doctis præsertim, non ingrata neque superflua videbuntur, aliqua summatim dicemus. Illud in pri-mis paucis verbis repetemus, quod supra dictum est, scripsisse nonnullos Hispaniam ab Hispano Herculis nepote seu succes-sore, quem Iustinus Hispalum vocat, dictam fuisse, & vere for-tasse. Quod ego nec affirmo, nec reprobo. Plures enim sunt qui fabulosa quæ de Hercule narrantur, existimant, a quorum sententia non discedimus: tamen Her-cule in Hispaniam venisse non imus inficias, quandoquidem columnas apud Gades, Herculis laborum metas & terminos, plures affirmant. Cæterum Hercu-les Hispaniam quam gregibus & armentis exhaustit, meo iudicio non edificis qui-dem, nec aliis rebus vllis excoluit. Quapropter Hispaniæ pōtes insignes & res alias memorabiles nos profecto non Herculis, sed Romanorum potius, & præcipue Iu-lii Cæsaris opera esse coniectamus. De cuius magnanimitate mirabilique munifi-centia Suetonius Tranquillus hoc modo scripsit: Nec minore studio Reges atque provincias per terrarum orbem alliciebat, aliis captiuorum millia dono offerens, aliis citra senatus populiq; autoritatem, quo vellent & quoties vellent, auxilia sum-mittens: similiterq; Italiæ Galliarumq; & Hispaniarum, Asiæ quoq; & Græciæ po-tentissimas vrbes præcipuis operibus exornans. In Alcantaræ præterea ponte car-pentem hoc legimus: *Pons in rupe Tagi diuis & Cæsare plenus.* Verum enimvero hunc pontem non Iulii, sed Traiani Cæsaris esse plures autumant. Sed siue Traiani sit, si-ue Iulii, nihil refert, quando Romanis vterque præfuit. Iter præterea longum per Hispaniam stratam lapidibus pro tempore brumæ, breuesq; per interualla colu-mnas erectas, quæ viatoribus iter hyeme tectum niuibis ostendunt, & quicquid in Hispania memorabile vidimus, Romanorum esse minime dubitamus: propter-ea quod potentissimi liberalissimique fuerunt, in Hispania præsertim quam pluri-mos annos commorantes. Quapropter si dixerimus a Romanis nonnullos Hi-

spaniæ nobiles originem habuisse, fortasse non mentiemur. Sunt enim in Hispania multæ Romanorum coloniæ patriciorum. Siquidem scribit Plinius in vltiori Hispania quatuor iuridicos fuisse conuentus, Gaditanum, Cordubensem, Altirigitanum, & Hispalensem, oppidaq; numero centum septuaginta quinque, in quibus erant coloniæ octo, municipia totidem, Latio antiquitus donata nouem & viginti. Et paulo post idem Plinius ait: Et a dextera Corduba colonia Patricia cognominata, & a læua Hispalis colonia cognomine Romulensis. In descriptione seposita, ceterioris Hispaniæ, accedunt, inquit Plinius, insulæ, quarum mentione seposita, præter ciuitates aliis distributas, prouincia ipsa ducenta nonaginta tria cõtinet oppida, in quibus erant coloniæ tredecim, oppida ciuium Romanorũ tredecim, Latinarum veterum decem & octo, fœderatorum vnũ, stipendiaria centum triginta tria. Et subinde scribit: Carthago noua colonia, & Valentia colonia tria millia patriciorum a mari remota, tantundem a mari Saguntus ciuium Romanorũ fide nobilissimum opus, sicut Carthago Pœnorum. Colonia Barcino cognomine Fauentia, quam eam esse arbitror quæ nunc Barcinona dicitur, & oppida Romanorum ciuium multa. Quibus subiungit populos quadraginta quatuor, Cæsarum celeberrimi sunt, inquit, Romanorum ciuium Dertofani, Gerundenses, Cæsarsaugusta colonia, ciuitas immunis, amne Ibero affusa, vbi oppidum antea Saldyba vocabatur, de quo alibi scripsimus. Inferius etiã scribit, Romanorũ ciuiũ Ilerdenses in ripa Sicoris, & Oscenses, Tiriassonenses: Latinorum veterũ Cascantenses in fine regni Nauarræ, & Erganicenses Aragoniæ: Fœderatorũ Tarragenenses. Aliis præterea rationibus & argumentis nostra hæc confirmatur opinio, quibus absq; dubio constabit multas Hispaniæ domus primarias a nobilibus Romanis habuisse principium: propterea quod cum Romanorum duces & exercitus in Hispaniam venissent, captis arcibus & castellis equites nobiles præfecerunt, a quibus magna pars Hispaniæ castella, multiq; populi Castellani nostris etiam temporibus dicuntur, propterea quod Latini custodes arcium Castellanos appellat. Et quoniã tunc Hispania multis rebus ad vitæ vsum necessariis indigebat, attulerunt in eam Romani leges, bonos mores, disciplinas, & linguam Latinam. nam tunc Hispani barbare loquebantur, & ea lingua qua nũc Vascones vtuntur & Cantabri, quod in alio loco clarius patebit. Cæterum dicam nunc breuiter de quibusdam nominibus & clarioribus in Hispania familiis quas, vt supra dictum est, a Romanis originem duxisse non dubito: quæ quidem adhuc antiquos Romanorum mores, nobilitatem, & nomina retinent. nomina dico non de plebeis & cõmunibus, sed de senatoribus, patriciis, & consulibus, atq; aliis Romanis viris illustribus, qui magnis rebus gestis in Romana republica floruerunt. Fuit itaq; olim Romæ Pimentariorum domus illustris, quæ nunc in Hispania Pimentelorum intelligi potest. Nam qui Latini non sunt, & barbare loquuntur, nomina corrumpunt, & literas pro literis proferunt, & commutant. Fuit etiam Romæ Castroniorũ generosa domus, ex qua, nisi fallor, in Hispania qui Castrum cognominantur, originem ducunt. Imperatibus Romæ Cæsaribus qui duodecim fuerunt, profapia generosam fuisse legimus quæ Fonteia dicebatur, vnde Fontecorum genus in Hispaniã venisse coniectamus. Fuit præterea Romæ Siluia gens illustris, quæ nunc in Hispania maxime floret, Toleti præsertim, vbi magni sunt nominis & autoritatis. Verum domus hæc a Portugalliæ regno in Castellam venisse a nonnullis prædicatur, quibus alii non assentiuntur. Sed nos ita esse nec affirmare possumus, nec reprobare, itaq; aliorum iudicio relinquimus, propterea quod Portugalliæ Siluia domus & Castellæ contendere videtur, vtra earum sit antiquior, & vtraq; se putat antiquiorẽ. Ego vero, cũ vtraq; sit nobilis & antiqua, in antiquitate & generis nobilitate pares esse iudico. Sed in Portugallia quædã nũc reperitur antiquitas ex Romanorũ tẽporibus. Siquidẽ illic in antiquissimo monumento quod nuper repertũ est, epitaphiũ legitur hac sententia: HIC IACET LVCIVS SILVIVS IVLII CÆSARIS CENTVRIO. Præterea nõ dubitabunt qui Romanas historias legerint, Romæ Plancorũ familiã fuisse nobilissimã, & ab ea Polancos in Hispania esse oriũdos, cũ præsertim vnus literæ mutatione differant, quod quo tã longo contigisse nõ mirum est. Fuerunt etiam temporibus Cæsaris in Italia magni duces qui Pe-

qui Petilii dicebantur, a quibus in Hispania, nec fortasse fallor, originē ducunt qui
 Padillæ cognominantur. Hoc tamen ego minime dubito, genus hoc ab Italia in
 Hispaniam venisse, quod eorum demonstrant insignia, quæ sartaginis quam Itali
 patellam vocāt, similitudinem habent. Et hoc nemo mirari debet, quandoquidem
 Romani veteres qui fuerunt illustres & fama celebres, non propter sui generis an-
 tiquitatem, sed propter suas virtutes & res magnifice gestas a scriptorib. celebrati
 fuere, qui quidem ab initio tenues ignobilesq; fuerunt, vt Lentuli, Cicerones, Fa-
 cerunt illustres & immortales. Eodem modo Cincinnati, Planci quos ante dixi-
 mus, & alii multi dicti fuere, quos recensere longum esset. Quapropter alia præ-
 termittimus, quoniam quæ diximus hæcenus, opinionem nostrā satis confirmant,
 ideoq; transimus ad alia. Sunt qui credunt & minime dubitant in Hispania no-
 biles equites qui Meruli dicuntur, a Merulorum Romana familia oriundos. Ego
 vero aliorum sequor opinionem, qui dicunt Merulos non a Merulis, sed a Miloni-
 bus Romanis illustribus originem ducere. Quod ego hac ratione confirmo, quod
 huius generis equites quos in Hispania cognosco, vulgus indoctum Merulos ap-
 pellat: illi vero se non Merulos, sed Melos cognominant. sic enim in eorum literis
 & chirographis legimus. Hoc autem nomen corruptum est propter i literæ in e
 20 mutationem. Scribant igitur posthac non Melos, sed Milos. Sunt in Hispania ce-
 teri nobiles ex antiquis, quamuis pauci, quorū cognomina sunt Coroneles, quos
 bene sentientes non dubitabunt a Corneliorum præclarissima Romanorum pro-
 sapia cognomen hoc & genus accepisse. Quod illi sine dubio iudicabunt, qui fa-
 30 sta præclara Lucii Cornelii Scipionis, aliorumq; huius cognominis legerint. Huius
 ius nominis Romæ fuit mulier illustris in omnibus corporis & animi virtutibus.
 Cuius non dissimilis visa est mulier illa immortalitate & cælo digna Maria Coro-
 nel, cuius Hispalensis, quæ quidem Cornelia melius diceretur, propterea quod vt
 pudicitiam suam seruaret intactam, & sine labe vitæ ageret, illud memorabile fa-
 40 tius ego Romæ virum nobilitate generis & eruditione præclarum, cui nomen erat
 Paulus Cortesius, de cuius familia esse qui nunc in Hispania Cortesii dicuntur, cō-
 iectari licet, ingenio præsertim rebusq; gestis Ferdinandi Cortesii Vallensis Mar-
 chionis, qui profecto militari virtute cæterisque corporis & animi dotibus omnes
 duces qui fuerunt ab orbe cōdito vsq; ad tempora nostra, sine dubio longè supera-
 vit. Indagator enim rerum nouarum vniuersum orbem circuiuit, & apud antipo-
 das nouam inuenit Hispaniam, qui sua virtute, fortitudine, & industria admirabi-
 li effecit, vt Christi nomen vbiq; terrarum resonaret, & magnitudo Cæsaris, & sua
 virtus cognosceretur. Quare si Iulius Cæsar qui ab Ægypto in Britanniam nauigauit,
 40 magnum nomen adeptus est & magnos honores, quibus honoribus, quo
 nomine Ferdinandum Cortesium qui totum mare mensus & vtrumq; peragrauit
 hemisphærium, dignum iudicabimus? Sed de hoc viro nunquam satis laudato, &
 de Christiana religione benemerito, multa scribemus alias. Fuit olim Romæ do-
 mus equitum nobilissima quibus Aquila cognomen erat. Ex hac vnus qui Pontius
 Aquila dicebatur, tribunus plebis imperante Iulio Cæsare plurimum potentia &
 auctoritate valebat, adeo vt in negotiis, & priuatis & publicis, quibus Cæsar abute-
 batur, nō paruo fuerit obstaculo. Huius etiam cognominis in Hispania sunt equi-
 tes, quos nouimus, nobilissimi, qui, si Latinam pronunciationem consideremus,
 ab Aquila cognominantur, quos ab illa nobilissima Romanorum progenie venisse
 se non dubitamus. Legimus præterea Romæ Deciorum familiam vnā fuisse
 50 de primariis, ex qua fuerunt duo viri fortissimi duces, pater & filius, qui fortissime
 pugnantes cum magnam hostium stragem fecissent, occubuerunt. A quibus, vt
 opinor, in Hispania ducunt originem viri nobiles qui de Deza cognominantur. Et
 eodem modo de Taueriis iudico, qui Romæ fuerunt olim & nunc in Hispania vi-
 ri nobiles. Fuit quoque Romæ Nepotum domus illustris, & sunt in Hispania cog-
 nominis huius viri nobiles, quos & Salmantice & aliis in locis cognouimus. Noui-
 mus etiā Cæsaraugustæ Cosconios non ignobiles, quos ab illis Romanis in Hispa-

niam venisse nō dubitamus, ad quos Marci Tullii Ciceronis epistolae legimus. Le-
 gimus etiam fuisse Romae Valerios & Cottas, quorum successores in Hispania no-
 uimus mediocri conditione & honesta. Noti Romae fuerunt equites illustres qui
 Cassii cognominabantur, & in Hispania eiusdem cognominis virum nobilem no-
 uimus in domo Almirantis, qui Fernandus Cassius dicebatur. Non desunt in Hi-
 spania qui Galli cognominantur ab antiqua Romanorum familia. Noui namq; in
 Caura ciuitate Canonicum virū generosum, qui Martinus Gallus vocabatur: cu-
 ius etiam cognominis in Callectia sunt plures. Fuit in Italia quondam vir potens &
 praediues, cui nomen erat Oleanus, qui Mediolanum condidit. Et nunc apud Va-
 scones domus est Olanorum, de qua mihi discipulus fuit Ioannes Olanus, qui nūc
 est iureconsultus. Fuerunt etiam Romae Calui cognominati, cuius cognominis in
 Hispania non desunt. Sed de nobilibus Hispanis qui aliunde nomen & originem
 ducunt, haec tenus. Volumus enim breuiter aliquid de reliquis & indigenis di-
 cere, quos Hispani naturales appellant. Qui duobus modis cognominantur, hoc
 est, vel a patria, sicut a Toledo, a Corduba, & ab Auila: vel a reb. quas strenue gef-
 serūt, vt Vargua, Ramirez, Machuque, Spinosa, Maca, Latrones, Vaccæ, Quixa-
 tæ, cuius familiae nunc viuunt Gutterius Quixata nobilissimus eques, & omni mu-
 nere naturæ præstantissimus: aliæq; domus eiusmodi, quæ ab operibus suis atq; vir-
 tutibus cognominati fuere. Sunt & alii qui cognominantur ab antiquis domibus,
 ædificia quorum nunc extant, veluti qui Velasqui, Mendozæ, Gueuaræ, cæterique
 similes, qui permanent in Alaua prouincia. Illi vero qui aliunde venerunt & gen-
 tibus externis, cum indigenis nullam neq; loci, neq; nominis, neq; patriæ similitu-
 dinem habent. Nam Manrici qui sunt Alemani, nomē eorum, cuius nationis sint,
 manifeste declarat, quandoquidem notum est quod apud Germanos Man signi-
 ficat socium, & Enrique fortem. Guzman autem qui fere sunt eiusdem nationis, a
 Gothis se venire contendunt, vel a Scythis, cōfirmantes quod ego dicebam, quod
 Guzman eorum lingua socium significat, vel hominem Gothum magnum. Qua-
 propter eos nonnulli Gothomanos appellant. Henricorum autem cognomen ab
 Heluetiis Gallie populis originem duxisse arbitror, propterea quod in Gallia viros
 primarios huius terminationis cognominatos fuisse legimus, sicuti fuerūt Orgen-
 torix, Dumnorix inter Heluetios magni principes, cæteri q; nō dissimiles. Sed alii,
 quos a Romanis originem duxisse diximus, cum Hispanis indigenis, vt supra de-
 monstrauimus, neq; patriæ, neq; domus, neq; vernaculæ lingue similitudinem ha-
 bent, quæ cum patriciorum nominibus antiquis conueniat. Cuius rei contrarium
 probare nemo poterit. Nec Hispanorum quamuis nobilissimum quenquam fore
 arbitror, qui sese non fœlicissimum putet, qui a Romanis originem duxerit, cum
 præsertim olim gens Romana cæteras omnes omni genere virtutis antecesserit.
 Quod si quis a me scire voluerit, quæ causa sit quare Romanorum quidam ex his
 quos retulimus, in Hispania nomen obscurius famamq; minorem nunc habent,
 quam alii aduentitii & indigenæ qui nunc plurimū valent, vt sunt Guzman, Man-
 rici, qui de Gothis remanēt, & Velasqui, Mendocii, Gueuarii, qui sunt indigenæ, me
 sibi respōdisse putet, quandoquidem hoc mea cōfirmatur opinio: propterea quod
 antiquitas alios obliuioni tradidit, & alios fortuna recens & fauorabilis & incon-
 stans, vt solet, altius extulit. Sic enim rebus omnibus, & hominibus qui sunt in al-
 to rerum fastigio collocati, sæpe solet accidere. Quapropter mihi nō mirum vide-
 tur, si Roma quæ quondam totius orbis principatum tenuit & imperium, nostris
 temporibus a multis opprimatur quibus imperare consuevit, quam tamen impe-
 rante Carolo Cæsare nostro videmus in pristinum statum restitutam & legitime
 triumphantem. Sed, vt ad propositum redeamus, hunc Deus rebus terminum imposuit,
 vt alia deprimantur & finem habeant, & alia nascantur & altius insurgant, &
 denique nulla terminum sibi statutum prætereant, homo præsertim, qui cum eius
 vita sit fragilior atque breuior, & multis exposita periculis quam cæterorum ani-
 malium, sua vel insatiabili cupiditate, vel alienæ fœlicitatis inuidia, aliorum fœli-
 citatem famamq; præclaram totis viribus & enixissime perdere studet, existimans
 falsoque putans se malis alienis altius ascensurum.

De pontificibus & magnatibus Hispaniæ & officiis in curia Regum.

REM non ingrati facturus videor, si magnates atq; pontifices Hispaniæ, præcipuosque magistratus & ordines breui narratione retulero; cum præsertim hoc a me multi sæpe requirant & efflagitent, non Hispani solum, sed etiam gentes externæ & aliarum nationum, quæ res Hispaniæ scire desiderant. Dicam igitur de Hispaniæ Ducibus, Marchionibus, Comitibus, & Pontificibus, aliisque dignitatibus quibus Hispania maxime floret: sed imprimis concilia, magistratus, & officia memorabilia referam. Est itaque in Hispania domoque Regia concilium secretorum, cuius præsertim sunt Reges. Est & aliud concilium iustitiæ quod regale vocant, cuius præses omne ius & facultatem iustitiæ liberam habet. Est & aliud concilium belli gerendi, cui Rex præsidet. Concilium ordinum, hoc est equitum militiæ Sancti Iacobi, Alcantaræ, & Calatrauæ, quorum præsertim a Regibus eliguntur. Concilium regii census & omnium bonorum, cuius præsertim Reges eligunt. Concilium inquisitionis in prauos hæreticos, cuius præses eodẽ modo eligitur. Concilium de rebus Indicis. Concilium de rebus Aragoniæ, in quo est Procancellarius, & auditores qui regentes vocantur. Sunt in Hispania conuentus iuridici quatuor, vnus in oppido Pincia, quod Valladolid appellant, alius in vrbe Granatæ, tertius apud Callicos, & alius in Nauarra. Ceterum Pincianus conuentus & Granatenis sunt maioris autoritatis, & negotiantibus frequentiores. Continet autem Pincianus conuentus suæ iurisdictionis populos qui sunt a ripa Tagi Castellam versus, & Granatenis ab eadem ripa Beticam fere totã. Sunt autem in vtroq; conuentu præsertim & auditores duodecim, & tres iustitiæ præsertim quos Alcaldes appellant, qui de criminibus iudicant. In curia autem regia iustitiæ præsertim sunt quatuor, quos item vocant Alcaldes, qui de criminibus cognoscunt, & facultatem habent in toto regno cognoscendi in secunda & prima instantia de criminalibus causis & ciuilibus in curia regia, & in populis, & aliis locis distantibus a curia interuallo passuum viginti millium, quod spaciũ illi quinque leguas appellant: quorum superior est præsertim, & iudices quos auditores appellant. Quorum præsertim duo quolibet die sabbato cum vno de consiliariis carcerem visunt, vbi reorum causas delictaq; cognoscunt & iudicant. Præsertim autem & auditores carcerem quoq; visitant ter quolibet anno, id est tribus paschalibus vigiliis, nec alios quatuor illi præsertim superiores cognoscunt. Ceterũ si quis eorum deliquerit, a præsertim punitur. Est autem præsertim autoritas maxima, in rebus præsertim iustitiæ, in quibus liberam habet potestatem, quæ totius regni gubernatores, magistratus, & iudices instituit. Curia præsertim in super potestatem habet comprehendendi quemcunq; omnium magnatum sine vllõ Regis imperio, si causa iustitiæ summæ autoritatis a Rege secunda, quæ non tenetur visere quenquam magnatum, quamuis primarium, neq; exire obuiã legatis & oratoribus, nec vllõ proficisci, nisi duntaxat cum Rege, aut regio iussu. In sententiis autem ferendis suffragium non habet, sed sui iuris est & voluntatis, vt lites finiantur & causæ quas voluerit. Est autem hoc concilium regale supremum, ad quod tanquam caput recurrunt & appellant litigantes, qui se non iuste condemnatos fuisse cõqueruntur. Sunt in hoc cõcilio regali satellites quos Alguaziles Hispani vocant, ordinarii duodecim, stipendiarii, & alii sine stipendio. Sunt & rationatores seu computatores quos contadores maiores appellant, qui Regum census exigunt, & de causis regii patrimonii cognoscunt, & cognoscendi & iudicandi potestatem liberam habent, & vterq; substitutum & suum locum tenentem, & alios necessarios officiales & ministros eligunt: qui præsertim curam gerunt soluendi stipendia Regis alumnis & domesticis. In Hispania siquidem nemo Regibus seruit sine stipendio, & aliis emolumentis quæ Reges benemeritis vltro largiuntur. Sunt & alii duo ratiocinatores maiores, quibus omnes qui regia negocia gesserunt, omnium rerum & expensarum rationem referunt. Sunt præsertim in regia domo officiorum genera multa atq; diuersa, & in vno quoq; qui ceteris præsertim, & maior appellatur, vt maior domus, maior cu-

bicularius, maior venator, maior mulio, maior aquari⁹, maior vexillifer, maior iustitia, maior pincerna, maior dispēsator, maior hospitiorum præfectus. Ex quibus officiis aliqua possident Hispaniæ nonnulli magnates hereditario iure, pro quibus exercendis a Regibus stipendia capiunt. Et sunt capitanei duo regis personæ custodes. Sunt & equites ducenti regis personæ custodes, quorum vnusquisque magno stipendio meret. Sunt & alii qui Continui dicuntur, & stipendium capiunt octoginta ducatorum.

De Pontificibus Castelle.

INTER Hispaniæ pontifices, qui sunt numero quinq; & quinquaginta, Toletanus antistes ceteros honoribus, redditibus, & dignitate præcedit. Est enim Castellæ maximus Cancellarius, qui nunc Hispaniarum primatum tenet ratione dignitatis, cuius reditus est octoginta millia ducatorū. Archiepiscopus Hispalensis ducatorum millia quatuor & viginti. Archiepiscopus Compostellanus millia viginti. Granatensis archiepiscopus, cuius reditus est decem millia ducatorum. Episcopus Burgensis, cuius census est ducatorum millia viginti. Episcopus Siguntinus ducatorum millium viginti. Conchensis Episcopus ducatorum sedecim millium. Placētinus quindecim millium. Palentinus antistes & Perinæ Comes tredecim millium. Mentefanus decem millium ducatorum. Segouienensis Episcopus millia quatuordecim. Auilensis reditus est octo millium ducatorum. Zamorensis duodecim millium. Cordubensis, cuius reditus est duodecim millium ducatorum. Osomensis decē millium. Legionensis octo millium. Calagurritanus reditus habet ducatorum duodecim millium. Salmanticensis decem millium. Pacensis sex millium. Ouetensis sex millium. Carthaginensis reditus est quinq; millium ducatorū. Astoricensis quatuor millium. Caurenensis octo millium. Ciuitatensis quatuor millium. Malachensis ducatorum decem millium. Gaditanus octo millium & quingentorum. Gaudixensis millia duo. Abderetanus mille & quingentorū. Mondonienensis mille & quingentorū. Tuidensis duorum millium. Olucensis mille & quingentorū. Orensis trium millium. Canarię præfulis reditus est octo millium ducatorum.

De Aragonia, Valentia, Laetania, Nauarra Pontificibus.

Cesaraugustanus Archiepiscopus habet reditus viginti millia ducatorū. Archiepiscopus Valentinus tredecim milliū. Archiepiscopus Tarraconensis octo millium. Tiriassonensis Episcopus quinq; millium. Episcopus Oscēsis trium milliū. Segobricensis & Albarrazinensis trium milliū. Barcinonensis quinq; millium. Herdensis quinq; millium. Dertosanus octo millium. Gerundenensis quatuor millium. Vrgellensis septem millium. Vicensis duorum millium & quingentorum. Eunenensis mille & quingentorum. Pompilonensis Episcopus sex millium.

De Portugallia Pontificibus.

In Portugallia prima pontificalis dignitas est Archiepiscopus Vlixbonensis, cuius reditus est ducatorum millium sedecim. Archiepiscopus Bragenensis duodecim millium. Episcopus Eborensis ducatorum millium viginti. Episcopus Visei octo millium. Episcopus Guardianus quinq; millium. Episcopus Cohimbrensis ducatorum duodecim millium. Episcopus Portus quatuor millium ducatorum. Episcopus Lamegensis sex millium.

De aliis Castelle dignitatibus.

Fuerunt hactenus in regno Castellæ tres ordines militiæ, Sancti Iacobi scilicet, cuius census est sexaginta millium ducatorum, Alcantaræ quadraginta quinq;, & Calatrauæ quadraginta, quorum principes equitum magistri vocabantur. Ceterū has dignitates Catholici principes ad se transtulerunt, sibiq; substituerunt alios, qui præfecti maiores appellantur, & Hispano sermone Commendatores maiores. Est itaque nunc præfectus maior Castellæ, præfectus maior Legionis, præfectus maior Alcantaræ, præfectus maior Calatrauæ, sub quibus præfectis sunt equites multi commendatarii magni census. Sunt & Clauigeri duo, alter Alcantaræ, & alter Calatrauæ. Est & præfectus militiæ ordinis Sancti Ioannis, cuius census est ducatorum

ducatorum millia quadraginta. Apud Aragonos autem, Valentinus, & Laletanos, præfectus est & magister equitum militiæ ordinis Montefani.

Ordines Portugallia.

Magister equitum de Christus cognominatus. Magister equitum ordinis sancti Iacobi. Magister equitum cognomento Dauis. Præfectus maior ordinis de Christus cognominatus. Præfectus maior ordinis Dauis. Præfectus maior ordinis Sancti Iacobi. Præfectus ordinis Sancti Ioannis.

De titulis & officiis Castella magnatum.

10 **N**ouimus in Hispania Castellæ Comestabilem, Regis cubicularium maiorem, de familia Velascorum. Est enim Comestabilis magnus princeps, qui regem comitatur, & in bello præfertim gerendo. Nouimus & Admirantem Castellæ, qui maris Hispani ius habet in nauigantes & imperium: ideoque dux maris & dominus intelligitur. Quæ dignitas est Henricorum domus. Nouimus & Castellæ præfectum maiorem de domo Manricorum. Est præterea præfectus Legionis de Pimentolorum familia. Et præfectus Andalusie de gente Henrica. Item præfectus Gallicie Mendocius. Præfectus Granatæ de domo Cardina. Præfectus Cazorlæ, quem creat Archiepiscopus Toletanus. Præfectus Murcia cognomine Faiardus. Verum enim uero quos præfectos nos appellamus, Adelantatos Hispani vocant. 20 **S**unt præterea Castellæ regni magistrat⁹ & officiales sex, quos Mariscales appellant.

De magnatibus Castella, Legionis, Andalusie, & Callicie.

Restat nunc dicendum nobis de magnatibus Hispaniæ & uniuscuiusque censu. Qui etsi non facile colligi potest, nostro tamen & aliorum iudicio a numero certo & scopo non longe discedemus.

Ex magnatibus itaque Castellæ primus est Comestabilis de Velascorum familia, qui Castellæ Comestabilis dicitur, & Dux de Frias, & Phari Comes, qui regis est cubicularius maior, cuius census est ducatorum millia sexaginta.

Almirantus Castellæ & Granatæ, Comes Modicanus, dominus Methymnæ Rosicæ & Palentiolæ, habet quolibet anno quinquaginta millia ducatorum.

30 **D**ux Aluanus, Marchio Caurenensis, & Comes Saluaterranus, a Toletano cognominatus, millia quinquaginta.

Dux Infantatus, Marchio Sanctillanæ, Comes Realis de Manzanares & Saldanæ, a Mendoza & a Vega nuncupatus, millia quinquaginta.

Dux Methymnæ Sidoniæ, Comes Nebulæ, domus Gothomanæ, quinquaginta quinque millia.

Dux Beiranus de Stugnica familia, Marchio Bannaris, Comes Gibraleonis, & dominus Burgillos & Capillæ, Castellæque iustitia maior, millia quadraginta.

Dux Naiarenensis, Comes Triuigni, & dominus Hamusci de stirpe Manricorum & Lara, triginta millia.

40 **D**ux Methymnæ Cœli, Comes Portuensis cognomento Cerda, regiæ stirpis & antiquissimæ, millia triginta. (quinque)

Dux Albutquerquitanus, Ledesma Comes, Cueva cognominatus, millia viginti

Dux Arcus, Marchenæ dominus, a Leone cognominatus, millia viginti quinque.

Dux Maquetanus, Granatæ præfectus de domo Cardina, millia triginta.

Dux Scalonæ, Marchio Villanæ & Moia, Comes Sancti Stephani de Pachiecorum antiquissima familia, millia sexaginta.

Dux Sesa & Terræ Nouæ, Comesque Caprensis cognomento Corduba, millia sexaginta. (xaginta.)

De Marchionibus.

Marchio Astoricensis de Oforia gente, Traftamaræ Comes & Sanctarum Martarum, millia quinque & viginti.

Marchio Aquilaris, Comes Castannæ de genere Manrico, millia duodecim.

Marchio Zenetanus de Mendocia familia, millia triginta.

Marchio Villæ Francæ, cui cognomento est Toletum, millia decem.

Marchio Plicensis domus Aquilaris & Figueroæ, & Comes Ferianus, millia quadraginta.

Marchio Aiamontanus, & Comes Benalcazaris Stunicæ domus & Sotomaioris, millia triginta.

Marchio Tariphæ Bæticæq; prouinciæ præfectus generis Henrici, triginta.
 Marchio Mondeiaris, Comes Tendillanus, & Castellanus Capitaneusq; genera-
 lis Granatæ Mendociæ familiæ, quindecim millia. (decim.)

Marchio Comarenfis Donzelorum custos a Corduba cognominatus, millia duo-
 Marchio Velienfium, Murciæ præfectus Faiardorum domus, millia triginta.

Marchio Berlanguæ Touaricæ familiæ, millia sedecim.

Marchio Villæ Nouæ domus Portu Carreriæ, millia viginti.

Marchio Vallengis de domo Cortesia, millia sexaginta.

De Comitibus Castella.

Magnus est in Castella Comitum numerus & census, quos in hoc loco summatim
 Est itaq; in Castella Comes Beneuentanus, qui per antonomasiam Comes intelli-
 gitur. Est præterea Villalonenfium dominus, & Portillonensium, cui cognomē
 est Pimentelus. Habet autem censum quolibet anno ducatorū millia sexaginta.

Comes Vreniæ, dominus Pennæ fidelis, cui cognomen est Gironius, ducatorum
 millia viginti. (referemus. 10)

Comes Ofornus & dominus Galistei de familia Manricorum, millia duodecim.
 Eiusdem familiæ Comes Paretanus, millia duodecim. (millia viginti. 10)

Comes Miranditanus & princeps domus Auellaneæ, genere Stunicus, ducatorū
 millia viginti. 20

Comes Castrenfis & Astudilli de stirpe Mendozia, duodecim millia.

Comes Montis Acuti Mendocius, quindecim millia.

Comes Corunnæ generis eiusdem, decem millia.

Comes Plicensis Mendocius, octo millia.

Comes Alua Listensis & Garrouillensis Henricus, millia viginti.

Comes Alcaudetanus a Corduba & Velasco cognominatus, decem millia.

Comes Orgacii & dominus Sanctæ Olaliæ de familia Gothomana, millia decem.
 Comes Cifontanus & regis primipilus, quem Alferez maiorem vocant, de domo
 Siluia, millia decem.

Comes Fonsalitanus ab Aiala cognominatus, millia quinq; 30

Comes Salinarum cognomine Sarmentus, millia decem.

Comes Ribadei de familia Villandranti, qui nunc litigat, millia sex.

Comes Montis Rei Azeuedus & Stugnicus cognominatus, millia decem.

Comes Lunæ familiæ Quinnonensis, millia quinq;

Comes Lemianus Oforius & Castrus cognominatus, millia duodecim.

Comes Chinchonensis domus Bobadillæ, octo millia.

Comes Ribadauiæ & Galleciæ præfectus cognomine Mendocius, octo millia.

Comes Aquilaris Arellanus, millia decem.

Comes Siruelæ dominus Roæ Velascus, millia sex.

Comes Nieuæ Velascus, millia sex.

Comes Oropefanus a Toletto cognominatus, sedecim millia.

Comes qui dicitur Saluaterranus & dominus Hempudie cognomento Aiala, mil- 40
 lia quinq;. (lia quinq;.)

Comes Ognatenfis de domo Gueuara, millia quatuor.

Comes Bondianus cognomine Acunna, millia quindecim.

Comes Valentia Portugal cognominatus, millia duodecim.

Comes Metellini de domo Villæ fortis, millia sedecim.

Comes Geluenfis a Portugallia cognominatus, millia decem.

Comes Punni Rostri Arias ab Auila cognominatus, octo millia.

Comes Sancti Stephani Portus cognomento Benauides, tria millia ducatorum.

Comes Palmæ Portucarterius, octo millia. 50

Vicecomes Balduernæ cognomine Bazanus, octo millia.

Vicecomes Altamiræ cognomine Biuerus, quatuor millia.

De magnatibus Aragonia Valentia, Laletania, & Nauarra.

Comestabilis Nauarræ & Comes Lerinensis Viamontanæ familiæ, octo millia.

Dux Lunæ domus Aragoniæ, ducatorum millia viginti.

Dux Cardonæ familiæ Remonfolchensis, & Comes Galladensis, millia triginta.

Dux Segobricensis & Comes Ampuriarū domus Aragoniæ, millia septemdecim. Dux

Dux Gandianus familiæ Borgensis, millia duodecim.

De Marchionibus.

Marchio Deniensis cognomento Roias & Sandoualus, millia quatuordecim.

Marchio Elchensis cognomine Cardinas, millia decem.

Marchio Falcensis de familia Peralta, octo millia.

De Comitibus.

Comes Ribagorciæ domus Aragoniæ, ducatorum millia septem.

Comes Aranditanus de familia Durrea, millia septem.

Comes Fōtan^o dom^o Herediæ, millia quatuor. Comes Saftagēsis, millia quatuor.

Comes Belchitanus Ixar cognominatus, millia quatuor.

Comes Oliuensis cognomento Centellas, millia quinque.

Comes Concentainæ de domo Corella, millia quatuor.

Comes Albaidensis cognomento Milan, millia quatuor.

Comes Almenarenfis, quatuor millia.

De Vicecomitibus.

Vicecomes Ebolensis Aragoniæ domus, tria millia.

Vicecomes Peraltæ, duo millia quingenta.

Vicecomes de Bas cognomento Cabrera, duo millia & quingenta.

De Portugalliæ magnatibus.

20 Portugalliæ Rex ditissimus.

Sunt in Portugallia præterea multi magnates illustres & magni census, ex quibus est Dux Bergaciæ regia stirpe progenit^o, cui^o cēsus est quadraginta milliū ducatorū.

Dux Barcelorum, filius ducis Berganciæ.

Dux Cohimbræ & Marchio Turriū Nouarū, quorū cēsus & cognomina me latēt.

Marchio Villæ Regalis, & Comes Alcoutini, cuius cēsus est quindecim milliū ducatorū.

De Comitibus.

Comes Marialux genere Coutinorum, millia duodecim.

Comes Penilensis de familia Vasconcelorum, millia quatuor.

30 Comes Portalegrenus Silueriæ domus & Regis œconomus maior, millia quinque.

Comes Vemiolanus de Sofa familia, regii patrimonii procurator, millia quinque.

Comes Monsantinus de genere Coutinorum, millia quinque.

Comes Pratenfis genere Sofanus, tria millia.

Comes Teutugalensis regia stirpe genitus, octo millia.

Comes Bratenfis Dalmeida cognominatus, tria millia.

Comes Feirensis Pereiræ domus, tria millia.

Comes Linares Portugalliæ Regi coniunctissimus, tria millia.

Comes Rondonensis familiæ Coutinorum, millia quinque.

40 Sunt in Hispania præterea multæ domus nobiles & magni census, quos enumerare longū esset. Cæterū totius Hispaniæ cēsus, meo iudicio, in tris diuiditur partes fere æquales, quarū vna est Regum, altera Magnatū, tertia Pontificū & sacerdotū.

De Hispanorum moribus, ingeniis, & habitu.

HISPANORVM hominum ingenia, mores, & habitus alios fuisse quondam legimus, alios nunc esse cognoscimus. Diuersitas enim gentium quæ de multis & remotis regionibus in Hispaniam venere, non solum mores, ingenia, cultus, & linguam mutauit, sed etiam multarum urbium, oppidorum, fluminum, & aliarum rerum nomina de formauit: quandoquidem consuetudines & commercia mores faciunt. Atqui bona sepe mutantur in peius, raro autem mala vertuntur in bonum. De præteritis igitur, vt ad rem redeamus, Hispanorum moribus & ingeniis ea quæ legimus apud antiquos autores, & de præsentibus quod sentimus & longa consuetudine cognouimus, nō ingrata narratione dicemus. Et primum de veterum Hispanorum virtute bellica magnaque fortitudine, de qua Græci Latiniq; scriptores meminerūt, aliquid referemus. Fuit itaque gens Hispana bellicosa semper, & propriis & famis patiens. De cuius militari virtute Lucius Florus hoc scriptū reliquit: In vltionē igitur patris ac patrui missus cū exercitu Scipio, cui tā grande de Africa

nomen fata decreuerant, bellatricem illam viris armisq; nobilem Hispaniā, illam seminariam hostilis exercitus, illam Hannibalis eruditricem, incredibile dictu, rotam a Pyrenæis montibus in Herculis columnas & Oceanum recuperavit. Iustinus, Hispanorum, inquit, hominū corpora ad inediam laboremq; animi ad mortem parati. Dura omnibus & stricta parsimonia, bellum quam ocium malū. Si extraneus deest, domi hostem quærunt. Sæpe tormentis, pro silentio rerum creditur, immortui: adeo illis fortior taciturnitatis cura est quam vite. Celebratur eodem etiam bello Punico famuli illius patientia, qui vltus dominum inter tormentis risu exultauit, serenaq; lætitia crudelitatem torquentium vicit. Velocitas genti pernix, inquietus animus, plurimis militares equi, & arma sanguine ipsorum chariora. Nullus Hispanis nisi festis diebus epularum apparatus. Nullus in multis sæculis dux magnus præter Viriatum fuit, de quo scripsimus alio loco. Repetenda memoria nobis est & virtus ingens in prælio duorum fratrum, Mendonii scilicet & Indibilis, qui vt Titus Liuius meminit, Scipionem illum magnum Romanorum duces mirum in modum fatigarunt, & pro patriæ suæ libertate fortissime pugnantem occubere. Quid præterea de Numantinorū fortibus & inuictis animis commoremur: de quibus Lucius Florus admiratus hæc scripsit: Numantia quantum Carthaginis, Capuæ, Corinthi, opibus inferior, ita virtutis nomine & honore par omnibus, summumq; si viros æstimes, Hispaniæ decus: quippe quæ sine muro, sine turribus, modice edito in tumulo apud flumen situata, quatuor Celtiberorum millibus exercitum quadraginta millium per annos quatuordecim sola sustinuit: nec sustinuit modo, sed aliquanto sæuius perculit, & pudendis funeribus affecit. Nouissime cum inuictam esse constaret, opus quoq; eo fuit qui Carthaginem deleuerat. De quibus cum Scipio veram vellet & sine exceptione victoriā, eo necessitatum compulsi, primum, vt destinata morte in prælium ruerent, cum sese prius epulis, quasi inferiis, impleuissent carnis semicrudæ & celiæ. sic vocant indigenæ ex frumento potionem. Intellectum fuit ab Imperatore consilium. Itaq; nõ est permessa pugnamorituris. Cum fossa atq; lorica quatuorq; castris circumdatos famas premeret, ab duce prælium orantes, vt tanquam viros occideret: vbi non impetrabant, placuit eruptio. Sic itaq; in vltimam rabiem furoremq; conuersi castra hostium inuasere. Quo prælio, vt scribit Liuius, a Numantinorum quatuor millibus Romanorum millia triginta cæsa fuere. Si quidem Liuius sic refert: Cum Celtiberis bellum gestum est a Romanis per viginti annos, quod Cantabricum appellatur, a Cantabris populis, in quo bello Numantia suas ostentauit vires. Nam duces quosdam cepit, & triginta millia Romanorum illic cæsa sunt a quatuor millibus hostium. Cæterum quod Diodorus Siculus de bellica Hispanorum virtute scripsit, omittendū non est. Iberi quondam, inquit, Celtæq; pro agris bello certantes, pace demū constituta communicataq; inuicem patria, cum mutua connubia permisissent, dicuntur harum rerum communione id nomen sortiti. Duæ igitur robustæ nationes in patria fertili coniunctæ effecere, vt magnum esset Celtiberorū nomen. Non enim equites modo, sed & pedites aptos bello, robore, malorumq; tolerantia cæteris excellentiores habent. Breui vtuntur veste ac nigra, lanam habente similem capræ pilis. Armantur Celtiberorum quidam scutis leuibus, alii rotundis vmbonibus, magnitudine clypei. Cruribus ocreas ex pilis factas aduoluunt. Galeas ferunt areas cristatas palmis. Gladios in super ex ferro puro ad palmi mensuram, quibus in conferta vtuntur pugna. Ferrū suo more ad conficienda arma præparant. Nam ferreas laminas in terram abscondentes ibi tam diu esse sinunt, quoad debiliore parte ferrugine absorpta, validior superfit. ex eo tum enses fortissimos, tū cætera ad bellivsum arma necessaria componunt. Hoc pacto fabricata cædunt omnia, vt nec scutum, nec galea, nec quid aliud eis obsistat. Duobus gladiis sulti cum equestri certamine superiores euaserint, ex equis desiliunt, & pedestrem adiuuant pugnam. Mirabilis apud eos viget consuetudo. Nam cum munditia semper elegantes existat, vna in re videntur immūdi & spurcitiæ pleni. Vniuersum siquidem corpus lauant vrina, dentesq; fricant, hanc optimam corporis curam existimantes (quod est vituperat Diodorus, ego tamen laudo. Magna siquidem vis inest vrinæ, quæ multis mor-

morbis medetur, vt philosophi dicunt & medici) Erga nefarios homines atq; ho-
 stes, crudeles sunt: cum aduenis autem humani atque hospitales. Aduenientes
 externos benigne hospitio recipiunt, adeo vt æmulatione quadam inuicem pro-
 illorum honore certent. Quos aduenæ sequuntur, hos laudant, amicosque deo-
 rum esse putant. Nutriuntur affluenter variis carnibus, potum ex melle confici-
 unt, eius copiam præbente affatim patria. Vinum emptum bibunt mercatorum
 opera aduectum. Ex propinquis gentib. gratior est eis Vaccæorum natio. Hi enim
 annis singulis sortitos inter se agros colunt, fructusq; cum cæteris communicant,
 cuiq; sua portione præbita. Quod si quis agricolæ quid abstulerit, euestigio mul-
 10 ctatur morte. Celtiberorum fortissimi habentur qui appellantur Lusitani, peltas
 in bello paruas ex nervis confectas, quibus tegatur corpus, habent. His in bello ea
 agilitate vtuntur, vt & ictus & sagittas euitent. Iaculis ferreis hamatisq; vtuntur, quæ
 longe iaciunt & summa arte. In acie diutius perseverant mobili corpore leuiq; vt
 facile & fugiant hostem & insequantur. In perferendis periculis superantur a Cel-
 tiberis. In pace autem choreas leui saltu exercent quadam crurum agilitate. Bella
 ad numerum aggrediuntur. Iberi Lusitaniq; ætate integra præsertim inopia op-
 pressi, qui robore præstant & audacia, in montib. asperis diuersisq; per Iberiam lo-
 20 cis latronum more leui armatura agiliq; corpore veloces discurrunt, populatisq;
 agris ad montes veluti tutam patriam, cum locorum asperitate nullus eo exercitus
 adire possit, confugiunt. Aduersus eos profecti cum exercitu sæpe Romani eorum
 audaciam represserunt, prædam autem & latrocinia nequaquam tollere potuerunt.
 Titus etiam Liuius Hispanos hoc modo commendauit, scribens: prima luce (in-
 quit) sub iugo montis prælium fuit, quo interclusam a suis leuem armaturam (faci-
 le etenim numero aliquantum præstabant) Romani superassent, nisi Hispanorum
 30 cohors ad id ipsum remissa ab Hannibale peruenisset. Ea montibus assuetior, & ad
 concursandum inter saxa rupesq; aptior ac leuior, cum velocitate corporum, tum
 armorum habitu campestem hostem grauem armis statariumq; pugnae genere
 facile elusit. Ita haudquaquam pari certamine digressi Hispani fere omnes inco-
 gnatione Capuæ scripsit: Hannibal locum difficiliorem Hispanis assignauit. Idem
 scribit: Hispania non quam Italia modo, sed quam vlla pars terrarum bello repa-
 40 rando aptior est locorum hominumq; ingeniis. Itaq; ergo prima Romanis inita
 prouinciarum quæ quidem continentis sint, postrema omnium nostra demum
 & Hispanorum pugnandi virtute scribens, sic primum de Gallis refert: Quam ob-
 rem eorum facilius desolationes euenire contingit, cum gregatim inferantur, &
 totus simul exercitus ex vniuersis excitetur habitaculis, cum ab aliis validioribus
 50 eiciantur. Hos Romani minori negotio, quam Hispanos subiugarunt. His enim
 antea bellum inferre incipientes, nouissime finierunt: illos autem medio in tem-
 pore cunctos debellauerunt penitus, qui intra Rhenum Pyrenæosque montes ia-
 cent. Nam qui gregatim totis copiis irruebant, gregatim simul debellabantur. Hi-
 spani vero prælia partiti, vires, vt depositum, seruabant, alii alio tempore aliisque
 in partibus latrocinandis more belligerantes. Hispanorum porro fuit olim hostem
 punctim magis adoriri quam cæsum, ideoque gladiis breuibus utebantur. Qui-
 60 ciebant, & avaritiæ studio semel tantum die cibum capiunt. Sunt, inquit, &
 hydrotæ, & in tam auido ingenio vestibis tamen amiciuntur vel preciosis-
 simis. Artemidorus autor est, mulieribus Hispanis monilia ferrea gestare con-
 fuerunt, e quibus in verticem surrectos coruos itidem ferreos decumbere in-
 70 frontem longius, vt propendens inde velum vmbellæ vicem præstet defen-
 dendo soli. Mundus hic summe illis preciosus. Apicem aliæ pedali mensu-
 rato. Hæc nos apud Astures & Cantabros sæpe vidimus, risum vix compri-
 mentes. Cum autem gererentur in Cantabrica res, filios ne fierent hostilis præ-
 da & ludibrium, matres contrucidarunt. Quin & puer cum parentes com-

pediti afferuarentur & germani, confodit omnes. Mulieribus & illud proprium, opere rustico sumptum suum exercere. Puerperæ viris ipsarū vice decumbentibus administrant. Infantem editum in fluminum abluunt ripis. Cantabros ferunt iuris hostium factos ac patibulo affixos, in tanta supplicii diritate nihilominus perinde ac gestientes Pæana concinere. Inspecit humanis extis futura coniectant. Deextras captiuorum præcisas numinib. obtulisse piū illis præcipue. Hydropotæ in primis, id est aque potores, qui montana incolunt, fronte mitris culta pugnam inuunt. Egrotos producūt, vt a prætereuntibus quos eiusmodi quippiā infestari, aliquid salutaris opis afferatur. Huiusmodi moribus quondā vixisse ferunt, Callicos, Astures, & Cantabros, & cæteros vsq; ad Pyrenæa iuga morātes. Lusitanos, inquit Strabo, scrutatores, veloces, agiles, versatiles esse fama est. Scutum duum pedum ad latitudinem gestant curuū, ad anteriora prospectans, lorīs dependens, cui neq; fibula, neq; ansa vlla est. Gladiolus autē pugio lateri adhæret. Plurimi lineos thoraces habent, per pauci lorīs vtuntur, aut cristatis cassidibus, nonnulli neruatis galais. Peditibus ocreæ adsunt, vnusquisq; plura fert iacula. Quidam vtuntur & hastilibus, quib. cuspides sunt æreæ. Vnicus illis est cibus, mundus quidē ac simplex, montes præsertim incolentib. Aquarum potores & humi cubitores, longas, vt ferminæ, inferius diffundunt comas. Hirco maxime vescuntur, quæ & Marti immolant, sicut & captiuos & equos. Gymnica etiam conficiunt certamina, armis exercent ludos, & equis, & cestibus, & cursibus, & tumultuaria pugna, armis exercent cohortes prælio. Montani homines duabus anni partibus querna vescuntur glande. Quam cum siccauerint, frangunt, molunt, panes cōficiunt, & ad tempus reponeunt. Hordeaceo vtuntur vino. Pro oleo butyrū vsurpant. Sedentes cenitant, inter potandū ducto ad tibiam vel tubam choro saltant inflexis exultantes pollicib.

De veterum Hispanorum constantia & fidelitate.

DE bellica Hispanorum virtute, moribus, & ingeniis loquuti, de fide atq; constantia pauca referemus. Quæ quidem duæ virtutes cum in aliis multis Hispanis, tum vero in Saguntinorū animis admirabiles fuere. Qui quidem, vt fidem seruarent, crudelissimam subire mortem maluerunt, quam a Romanis deficere. De quib. Lucius Florus hoc modo gemendo conscripsit: In causa belli Carthaginensibus cōtra Romanos Saguntus delata est, Hispaniæ ciuitas & opulenta & fidei erga Romanos magnum quidem, sed triste monumentum, quam Hannibal, caulis nouorum motuum quærens, & suis & ipsorum manibus euertit, vt Italiam sibi propterea aperiret. Summa fœderum Romanis religio est. Itaq; ad auditum fœderis ciuitatis obsidiū, memores icti cum Pœnis quoq; fœderis, non statim ad arma properant, dum prius more legitimo queri malunt, interim nouem iam mensib. fessis Saguntini fame, machinis, ferro, & igne, versa deniq; in rabiem fide, immanem in foro excitant rogum, tum desuper se suosq; cum opibus suis ferro & igne corrumpunt. Quod & Valerius Maximus hoc modo meminit: Post duorum in Hispania Scipionum, totidemq; Romani sanguinis exercituum miserabilem stragē, Saguntini victricibus Hannibalis armis intra mœnia vrbs suæ cōpulsis, cū vim Punicam vltterius nequirent arcere, collatis in forum quæ vnicuiq; erant charissima, atq; vrbis publico & communi rogo semetipsi superiecerunt, ne a societate nostra deficerent, vrbis nobiles animas commendans hoc modo cecinit:

*At vos fydereæ, quas nulla equauerit etas,
Ite decus terrarum, anima, venerabile vulgus,
Elysiū & castas sedes decorate piorum.
Quis vero non aqua dedit victoria nomen
Audite o gentes, ne vumpite fœdera pacis,
Nec regnis post fertes fidem.*

Cæterum qui Saguntinorum erga Romanos fidem cognoscere velit, Liuium legat ex eo loco, vbi sic incipit: Et iam omnia trans Iberum præter Saguntinos Carthaginensium erant. Probatur Hispanorum fides & Iulii Cæsaris iudicio, qui cum totum terrarū orbem subegisset, Romam reuersus suæ salutis causa Hispanorum custodes

eustodes elegit. Quos cum dimisisset fide Romanorum fretus, paulo post occisus est. Qua de re Suetonius meminit. Augustus etiam Cæsar in sui custodiam Calaguritanos elegit, quod idem Suetonius in Octauiani vita commemorat.

De veterum Hispanorum lingua.

PRIMIS totius Hispaniæ cultoribus & indigenis vsque ad aduentum Carthaginensium & Romanorum, qui tunc omnes Latine loquebantur, eam linguam fuisse quidam autumant qua nunc Vascones vtuntur & Cantabri, qui tot sæculis & temporum varietatibus, neq; linguam, neq; mores, neq; corporis cultus vnquam mutauerunt. Cæterum genus illud sermonis Hispani initium habuisse credendum est, non ab Iberis, nõ a Sagis, nec a Phœnicibus, quos in Hispaniam quondam uenisse quidam scripserunt, sed a primis illis Hispaniæ cultoribus quos linguarum diuersitas patriæ sedibus exulare coegit. Quisquis igitur ille fuerit qui in Hispaniæ orbem e turre Babylonica se primum contulit, isdem profecto vnum secum attulit septuaginta duobus idioma, quæ in illius nouæ ciuitatis erectione Deus Optimum Maximus ob aduentitias gentes immutatum fuerit, aut corruptum, apud Vascones tamen & Cantabros eandem illius idiomatis formam absq; mutatione vlla perfectam esse, indicio est regionum illarum veluti solitudo, ac nulla cum exteris nationibus vel consuetudo, vel commercium: quæ duo maxime solent, vt supra diximus, linguam simul cum moribus immutare. Quatuor siquidem sunt hominum species in Hispania, duntaxat indigenarum, nulliusque gentis externæ participantium, Galleci scilicet, Cantabri, Vascones, & Asturiarum montani populi, quibus cum neq; Græci, neque Iudæi, neque Carthaginenses, aut Romani, aliæue gentes externæ commercium habuere. Cuius rei causam inde, ni fallor, augurari licebit, quod harum regionum incolæ sic semper fuerunt bellacissimi, atque hoc tempore, vel quod Imperatores de hisce regionibus victoriam reportantes (si qui tamen fuerunt) apud easdem ob locorum asperitatem, gentisque mores indomitæ, diutius commorari noluerunt. Quod si nostra hæc de origine Hispani sermonis opinio in re fiet quam verissima. Videmus enim Granatæ regni populos barbaricæ gentis a Catholicis principibus deuictos, Christianorum consuetudine atq; conuictu linguam nostram quam vulgo Castellanam vocamus, iam omnes didicisse, sibiq; propriam, vernaculam & natiuam oblitos penitus: qui vero montes asperos & inaccessibiles, quos Alpuxarras appellant, incolunt, suis moribus & lingua vtuntur. Idem igitur & Cantabris & Vasconibus accidisse, qui in Hispaniæ præliis ac tumultibus ad regiones asperitate locorum haud summe cognitatas recesserunt, minime mirum fuerit. Vnum interim fatebor ingenue, antiquum illud Hispanorum idioma quod integrum vsque ad hæc fere tempora mansit & incorruptum, ætate nostra plurimum esse etiam apud Cantabros deformatum, ob communem iam illorum cum exteris nationibus consuetudinem. Est itaque, vt vel summis, quod aiunt, labiis antiquæ illius Hispaniæ linguæ gustatiunculam attingamus, eiusdem idioma proprium in compluribus dictionibus singularem numerum in a literam, pluralem vero in ac definire, vt Lurra singulari pro terra, & Lurrac numero plurali pro terris: tamen si genus hoc loquendi nonnulli opinantur non aliunde aduentum fuisse, sed indigenarum, hoc est, non a gentibus aduentitiis Hispanos doctos fuisse, sed a natura. Cuius sermonis exempla quædam ponere placuit. Vo-guía: stellam, izarra: nubem, odéya: panem, oguía: vinum, ardáoa: carnem, aramum, echea: villam, vria: lectum, ocea: interulam, alcandórea: senem, zarra: al-mio, lonazà: nigrum, belza: rubrum, gorriá: piscem, arraya: amare, oneréxtea: dormio, lonazà: video, bacúst: hominem, guizona: mulierem emaztéa: filium, seméa: filiam, alauéa: patrem, aytéa: matrem, améa: fratrem, anagéa: sororem, arreuéa:

corpus, gorpuzà: ignem, suà: formosum, ederrà: comedere, ian: curro, laster eguitendòt. Habent etiam numerandi modum dicentes, vnum, bat: duo, bi: tria, irù: quatuor, laù: quinque, bost: sex, sey: septem, zazpi: octo, zorzi: nouem, vedrazì: decem, amarr: viginti, oguèy: triginta, oguèytamar: quadraginta, berroguèy: quinquaginta, berroguèytamar: sexaginta, yruruguèy: septuaginta, iruruguèytamar: octoginta, lauroguèy: nonaginta, lauroguèytamar: centum, eun.

LVCII MARINEI SICV-

LI DE REBUS HISPAN-

NIÆ LIBER V.

De laudibus quas Hispani nostri temporis in officio militari meruerunt.

CRIPSIMVS haectenus de veterum Hispanorum moribus & ratione viuendi: reliquum est igitur vt aliquid de praesentibus breuiter attingamus. Nam si res in bello gestas ab Hispanis nostri temporis, aliaque praecleara facinora stilo prosequi vellemus, nimirum maiora volumina coficerem, quam Liius atque alii multi, vel Latini, vel Graeci scriptores de Romanorum rebus gestis conscripsere. Siquidem neque Crispus alter, neque Valerius Maximus, aut Suetonius, qui paucis verbis multa magnaue perstrinxerunt, Hispanorù nostri saeculi virtutes egregias & res memorabiles, non dico modicis, sed ne maximis quidem voluminibus comprehenderent. Quos enim scriptores non defatigarent, quos poetas non deterrerent, cuius ingenium felix quamlibet & facundum non superarent numerus & magnitudo rerum quas Hispani viri admodum fortes aetate nostra domi forisque gesserunt admirabiles? Aut quis Hispaniae duces magnanimos, quis inuictissimos equites & fortissimos pugnautes videlicet bello Granatensi contra Mauros acerrimos hostes animosissime pugnautes quosiam enumerauerit, aut meritis laudibus prosequetur? Qui profecto debellatis ferocissimis hostibus magnos triumphos, & ingentes laudes, famamque gloriosam meruerunt. Quas deinde victorias in Italia magnaue Graecia de pugnantissimis Gallicis habuere? Sunt enim semperque fuerunt Hispani natura bellaces, qui vel a teneris annis armis libentius & equis student, quam caeteris artibus & officiis. Quapropter cum Franciscus Rex Gallorum per Hispaniam proficisceretur, & adolescens titulos impubes ensibus praecinctos aspexisset: O felix, inquit, Hispania, quae viros parit & nutrit armatos. Expertus enim fuerat Hispanorum vires & inuictissimos animos, quos armorum splendor vsusque delectat, & tubarum sonitus acuit & vehementer accendit. Quare meo quidem & aliorum iudicio mortales omnes Hispani bellica virtute praecedunt: quippe qui non modo viribus corporis & agilitate plurimum valent, sed etiam animi fortitudine, laborum famisque tolerantia, atque prudentissimis consiliis quibus optimi duces vti solent, maxime pollent.

De Hispanorum ingenijs ad literas capeffendas.

SUNT Hispani praeterea ad literas aliasque res & mechanicas artes capeffendas idonei promptique, qui facile mechanicas artes & liberales addiscunt, & magnas ingenii dotes & altas animi virtutes exercent: quorum tamen plerique vix quorundam partem rerum quas ad imitandum sibi proposuerunt, consequuti, falsam sibi scientiae persuasionem induunt, & lucri cupiditate capti, alii sibi populi regumque gratiam conciliant, & mortuorum sunt haeredes: alii calumniose stultorum litteras controuersiasque differentes magnam pecuniarum summam venantur: alii hominum vitae necisque sese dominos constituunt, & sunt non solum bonorum, sed et

sed etiam animarum negotiatores. Qui quoniam non, ut scientiam adipiscantur, dant operam literis, sed utilitatis amore flagrant, etsi pecuniarum diuites sunt, pauperissimi tamen moriuntur. Siquidem statim veniunt in obliuionem, & eorum nomina cum vita simul extinguuntur: tametsi cupiditas hæc humaniorum rerum, & amor cæcus habendi ubiq; terrarum communis est. Sed ad Hispanos redeo, quorum qui sese literarum studiis applicant, & non quæstus, sed scientiæ causa quam cœperunt ire viam pergunt, indies altius euolantes, cælum scandunt, & morientes se vixisse laborum suorum monumentis quæ sunt immortalia, & testimonium relinquunt. Nos autem talium virorum quosdam non solum præteritorum, sed etiam nunc viuentium, quos vel consuetudine, vel suis operibus fama que cognouimus, in alio loco nominatim recensēbimus.

De Hispanorum urbanitate & diligentia in educandis liberis.

PROBANTUR Hispanorum mores & urbanitas, & in liberis educandis probitas & diligentia, quæ quidem maxima est virtus. Siquidem liberis priusquam nascantur, nutrices prospiciunt, & pædagogos moribus & urbanitate probatos. quod non tam bene fit apud alias gentes. Quapropter Hispanorum mores & virtutes egregias, optimamque consuetudinem Gallorum Rex expertus, ex Hispania discedens, ubi filios obsides relinquebat, eos tristes & quasi flentes hoc moro consolabatur: Ego filii charissimi vos in Hispaniam venisse non moleste ferbaros relinquo, sed cum Hispaniæ principibus consanguineis nostris, & nobilissimis equitibus, ut eorum mores addiscatis & urbanitatem. Quibus quidem Hispani sine dubio reliquos omnes longe præstant. Nouimus in multis Hispaniæ viris, & nonnullis etiam mulieribus, meritoque laudauimus admirabilem patientiæ virtutem, simulationem quandã ac dissimulationem. Quæ quidem suo loco & tempore summa est prudētia, præsertim si vel necessitatis causa fiat, vel honoris.

De lingua qua nunc vtuntur Hispani.

SERMovero quo nunc vtuntur Hispani, Latinus est, quem a Romanis accēperunt, ideoque Romanciū vocant, qui propter aduentum Barbarorū aliquantulū degenerauit a lingua Latina. Quod si neque Gothi neq; Mauri, Barbarę gentes, in Hispaniam venissent, tam Latinus esset nunc Hispanorum sermo, quam fuit Romanorum tempore Marci Tullii. Cæterum lingua hæc quæ nunc etiam Castellana vocatur, in Bætica prouincia totaque Lusitania, id est, a Gadibus vsque ad Burgensem & Cæsaraugustam, multo est elegantior, multo que copiosior. Cuius rei causam esse arbitror, vel quod in hac regione quæ fertiliorem Hispaniæ partem mediumque fere continet, plures Romanorum coloniæ fuerunt, quam in aliis Hispaniæ partibus: vel quod in ciuitatibus & populis huius regionis, Hispaniæ principes, multique nobiles, qui magis ornate loquuntur quam cæteri, frequentius commorantur quam in aliis: vel ratione climatis, quo pars illa tegitur Hispaniæ quam diximus, sub cuius sydere terra fertilior est & clarior nascuntur ingenia. Hispanorum autem linguam quam Romanã esse diximus, Græcæ quoque participem fuisse quibusdam vocabulis quibus adhuc vtuntur Hispani, facile probabimus. Siquidem loquacem hominem quē Græci pampharron vocāt, Hispani pampharronem dicunt, & Etoma Græci dicunt, & Hispani, pro accipe vel posside. Pafon Græci dicūt, & Hispani pafon, pro siste vel mane. Item cara quod Græce camis significat. Camis Græce dicitur, quam Hispani camam vocant. Tios Græce & Hispani tio. Reo Græce, & Hispanie rio. Artos Græce dicitur quod significat panem, & inde Artesam dicunt Hispani, in qua panis conficitur. Camarã dicunt Hispani Græciq; quæ significat fornicem. Vtuntur Hispani præterea, en, præpositio Græca pro, in, Latina. Fungus etiam dicitur a Græcis & Latinis, quo vocabulo vtuntur Hispani, & tumorē significat. Multa præterea nobis occurrūt huiusmodi

vocabula, quæ, ne fastidio sint lectoribus, præmittimus. Verum enim vero vocabula hæc Græca quibus nunc vtuntur Hispani, nō a Græcis, vt opinor, sed a Romanis acceperunt, qui Græcorum consuetudine linguam quoque Græcam callebant. Qui venientes in Hispaniam & in ea commorantes, Hispanos vtramque linguam docuere, Latinam præsertim, quam postea, vt supra diximus, gentes Barbaræ deprauarunt: quæ tamen non adeo deformari potuit, vt non sit magis Latina & Romano sermoni propinquior quã cæteræ linguæ quæ sunt a Latina corruptæ, & elegantior ac facundior omnibus, exceptis Græca & Latina. Legimus enim nonnullas epistolas Hispano sermone scriptas esse Latinas, in quibus nomina & verba Latina sunt omnia. Ideoque Romanum sermonem, qui male pronuntiant, Romancium vocant.

De Hispanorum sobrietate & aliis virtutibus.

ADMIRABILIS est Hispanorum fere hominum virtus magna; laude digna sobrietas, quibus cū quinquaginta fere annos commorati, ne vnū quidem vidimus hominem temulentum, sed viros complures hydropotas & plerumque; feminas abstemias cognouimus. Ex quo nostra illa fulcitur opinio, Hispanos a Romanis originem habuisse, quibus olim lege sancitum erat, ne mulieres vinū sub pænna capitis degustarent. Illud vero præmittendū non est, quod animaduertimus, Hispanorum scilicet plerumque circa corporis cultum nimis esse studiosos, quippe qui vestes aliaque corporis ornamenta liberalius ac profusus emūt, quã victum vel res alias quamlibet necessarias. Quam quidem rem etsi Stoicidæ nonnulli vituperant, nos tamen laudamus, in diuitibus præsertim, si nō ambitionis, sed honoris & liberalitatis causa faciunt. Placent igitur nobis Hispanorum mores, tatis faciunt ingenia, & probantur habitus. Quapropter Hispanorum consuetudinem quærimus, & viuendi ordinem sequimur, qui non minori studio rebus diuinis incumbunt, & animarum suarum saluti prospiciunt, quam diuitiis & voluptatibus oblectantur. Enimvero magna nunc est Hispanorū religio, magnus dei timor & cultus, magna sacerdotibus animarum cura, qui non solum rem diuinam omniaque sacrorū mysteria sollemniter celebrant, sed etiam populos sibi commissos concionibus & exemplis diligenter instruunt. Homines præterea non modo nobiles & literati, veterum etiam plebei & indocti præceptis ecclesiæ Christi; mādatis obedientissime feruiūt: quorum quidem alii saltem semel in anno, alii bis, nonnulli ter, multi quater, & plerique non modo senes, sed etiam iuuenes adolescentisque; decies, singulis mensibus sese vel suis parochis, vel aliis sacerdotibus detegunt. Quare meo quidem iudicio in orbe toto terrarum nulla gens est hodie Hispana, vt ita dicam, Christianior. Cuius quidem rei Ferdināus & Helisabella catholici principes causa fuerunt, qui præteritorum regum negligentia plerumque Hispaniæ populos in luxuriam & omne maleficiorum genus lapsos, suæ virtutis exemplo iustitiam cæterisque virtutes exercentes ad suum timorem, ad reuerentiam legum, ad dei cognitionem vsumque bene viuendi reduxerunt. Quos etiam maleficiis assuetos, raptos, superbos, crudeles, sacrilegos, & prophanos, non solum iustitiæ iugum subire & rationi parere compulerunt, sed etiam probos, continentes, modestos, humiles, & religiosos effecerunt. Tantum quippe valet bonorum principum virtus. Tales enim populi fieri solent, qualis est princeps sub cuius imperio reguntur. Eius namque mores siue bonos, siue malos, imitantur. A Catholicis itaque principibus Hispaniæ populi sanctis legibus instituti, bonisque moribus informati, christianissime viuūt: quippe qui iustitiam metuunt, ecclesiæ præceptis obediunt, diuinis officiis adstant, conciones audiunt, sacerdotes venerantur, maioribus cedunt, proximos diligunt, amicos colunt, nocent nemini, consolantur afflictos, inopes adiuuant, viam demonstrant errantibus, peccantes admonent, pœnitentibus ignoscunt, fidem seruant, studiosos amant, improbos odio habent. Quapropter apud Hispanos ego vitæ agere malo, quam apud alios. Tenet enim me secum maximeque; delectat Hispanicum mos egregius, vrbalitas singularis, & nobilissima consuetudo, non solum equitum, sacerdotum, & ciuium, sed etiam paganorum & agricolarum.

De san-

De sanctis & martyribus Hispania.

INVITABUNT lectores, religiosos præfertim deuotosque Christianos qui contemplatiuam vitam agunt, sanctorum martyrumque virtutes, sanctissimi mores, exemplaq; proficua, & opus nostrum gratius facient & illustrius. Legat igitur Hispaniæ sanctos & martyres diligentissime sacerdotes, & eorum exempla imitentur & vitam. Doceant etiam præceptores suos discipulos sanctissimas lectiones. Studeant & concionatores sanctorum perutilibus exemplis, & in suis pulpitis auditoribus instruunt.

De sancto Vincentio martyre.

FUIT & Vincentius alter Hispanus, vir sanctissimus, inuictissimus, & constantissimus martyr, Sixti Papæ discipulus, & diui Laurentii martyris scientia & virtutibus præstantissimus, qui (vt quidam volunt) apud Abilam ciuitatem Lusitanæ prouinciæ martyrium pertulit acerbissimum. Alii autem apud Valentiam patriam simul cum Valerio ipsius vrbis Episcopo a Deciano prouinciæ præside martyrium passum diuum Vincentium ferunt. Sunt etiam qui patria non Valentini, sed Osca fuisse velint. Cuius deniq; martyrium omnium fere martyrû pœnas & cruciatus superauit. Summa enim pœna carceris, famis inopia, catenarum stridore, manibus, collo, ceruicibus ferri pondera sustinens, per omnes corporis artus mortalia supplicia pateretur. Quod diuus Augustinus summo cum stupore miratus his verbis ostendit: Magnum & admirandum spectaculum noster animus cepit, nec immanissimâ & perniciosissimam, sicut solent in theatris quaruncumq; nugarum, sed plane vtilissimâ & fructuosissimam voluptatem oculis interioribus hausimus, cum beati Vincētii passio legeretur. Terret, inquit, videre inuictam martyris animam contra insidias antiqui hostis, contra sæuitiam imperii Deciani, contra dolores mortis, carnis acerrima conflictatione certantem, & in exilio diu cuncta superantem. Nam Decianus ipse sanctissimum hominem in eculeo primum leuatum, toto corpore distendi iussit, distentumque diuersis vulneribus cruciari, cruciatum etiam pectinibus lacerari, & carnifices ad crudelius sæuendum verberibus fecit vrgeri. Eiusdem deinde corpus in craticula positum cum vncinis ferreis aperiri, & ardentes laminas insigi ac sale ignito aspergi, laceratum in teterrimo carcere fecit includi, ibique testas acutissimas congeri, in lignoque pedes eius affigi, & sine humano solatio derelinqui. Eaque supplicia multoque maiora diuum Vincentium præstantissime fortissimeq; vincentem diuus Augustinus admiratus alibi sic dicebat: Beatus Vincentius vere Vincentius fuit, quia fortissime omnia mortis pericula vicit, inquam, in verbis, vicit in pœnis, vicit in confessione, vicit in tribulatione, vicit exultus, vicit summersus, vicit viuus, vicit & mortuus. Quia eo mortuo, vt eius sacra habet historia, angelos ei dixisse ferunt: Agnosce o Vincenti, quia pro cuius nomine viriliter decertasti, ipse tibi coronam præparatam seruat in cœlis, qui te victorem fecit in pœnis. Eiusque passionem nobilemque triumphum Petrus Ransanus Panormita & vates, luculentissimis versibus quos Romæ Panormique legitimus, expressit. Diuus Augustinus præterea huius sanctissimi martyris præconium quanto sit honore excipiendum, multis sermonibus demonstrauit. Eius autem celebre festum meritissime celebramus, cuius nomen cum apud omnes Christianos, tum vero apud Hispanos præcipue colitur.

De diuo Laurentio martyre.

SVBNECTENDVS est Vincentio Laurentius. Hunc enim cum illo si compares, vter eorum plus laudis & gloriæ meruerit, facile iudicare non possis. Pari nanq; scientia, doctrina, patiētia, fortitudine, martyrio, fide, morte deniq; florere. Laurentius. n. Sixti Pontificis archidiaconus & adoptionis filius, Romæ via Tiburtina, præsidēte Decio, post multa virtutū insignia, & plurima tormētorū genera, id est,

carceris, verberum, & laminarum ardentium exustionem, ad vltimum quarto-
 dus Augusti in craticula ferrea crudelissime assatus, martyrium constantissime
 compleuit. Hunc nonnulli cuiusdam Hispaniæ ducis filium fuisse ferunt, quem
 dæmon infantulum e cunis in nemus asportauerat, sed beatus Sixtus Pontifex
 cum in eadem prouincia prædicaret, sub quadam arbore lauro diuinitus inueni-
 ens eum, Laurentium vocauit, & diligenti cura nutriri ac edoceri iussit, quem ad-
 ultum secum vna cum Vincentio Romam perduxit. Vbi postea factus Pontifex
 constituit eum suum archidiaconum. Laurentius itaque simul & Vincentius
 Christi fortissimi duces pro Christiana fide strenuissime militantes & Hispaniæ
 laudis plurimum tribuerunt, & in cælis parem sibi gloriam sunt adepti. Fuit autem
 Laurentius ab Hypolito Romano patricio clarissimo sepultus, qui & ipse a Decia-
 no comprehensus quod Christianus esset, diu atque acriter cæditur, cum idolis
 sacrificare nollet, iterum tam diu fustibus cæsus est ad defatigationem cædendum.
 Sed cum iterum non acquiesceret, Decianus iracundia percitus atque plenus Va-
 leriano Præfecto præcepit, vt exquisita omni eius facultate eum crudeli exami-
 natione interficeret. Qui iussa complens Imperatoris, primo omnem ipsius fami-
 liam in conspectu eius morte capitis affecit, deinde ipsum ligatis pedibus ad cau-
 dam indomitum equorum per carduos ac tribulos crudeliter distrahi tandiu
 iussit, donec spiritum emisit. quo defuncto nocte illa Iustinus sacerdos frustra
 ius corporis collecta simul cum seruorum suorum corporibus sepeliuit extra por-
 tæ Tiburtinæ muros idibus Augusti, quo die eorum natale colitur.

De diuo Illesonso.

ET si permultæ Hispaniæ vrbes merito sanctis suis illustrantur, Toletana tamē
 clarissima ciuitas Illesonsi gloriosissimi meritis innumeris maiorem in modū
 gloriari potest. Huius nanque sancti parentes Toletani ciues, & generis nobi-
 litate, & morum vitæque sanctitate maxime florere. Pater enim nomine Ste-
 phanus assidue munera pauperibus erogauit, mater vero Lucia nomine, dies
 continuos ac noctes orationibus ad diuam Mariam virginem Dei genitricem
 semper impendit, orauitque vt sibi tandem proles nasceretur. Cui quiescenti
 Maria virgo visibiliter apparuit, dixitque: Lucia tibi filium prænūcio nasciturum,
 qui magnam Hispanis omnibus lucem afferet. Quæ cum hæc dixisset, summo
 splendore refulgens ab illius oculis euauit. Conceptit itaque deinde Lucia san-
 ctissima mulier, & filium peperit Illesonsum, cuius vitam quam sanctissime sem-
 per egit, enarrare longum esset. Eam itaque & omnia quæ de huius sancti mira-
 bilibus dici possent, prætermitto, cū præsertim a multis aliis plene scripta fuerint.
 Cæterum cum adolescentiam disciplinis & rebus sacris impendisset, postea Eu-
 genio in Toleti Archiepiscopatu succedens in eo vitam sanctissime finiuit, qui
 propter suam erga virginem Dei genitricem contemplationem, dicitur & sine
 dubio creditur, ab ea vestem candidam rem diuinam celebraturus accepisse in
 ecclesia Toletana, vbi nunc extat altare in quo celebravit.

De sancta Leocadia Toletana.

LEOCADIA quoque virgo celeberrima Toleti orta fuisse perhibetur, quæ pro-
 pter sanctissimos eius mores & Christi cultum, cui feruentissime seruebat, a
 Deciano Hispaniæ præfecto tanquam Christiana capitur, & apud urbem Toleta-
 nam carceri mancipatur. Vbi cum grauissimos beatæ Eulaliæ & reliquorum mar-
 tyrum cruciatus audisset, positus in oratione genibus quinto idus Decembris im-
 pollutum deo reddidit spiritum. Sunt qui dicunt Leocadium a crudelissi-
 mis Deciani satellitibus ab altis vrbs Toletanæ mœnibus fuisse
 præcipitatum, vsque ad locum vbi nunc eius ecclesia
 colitur extra urbem. De cuius vita &
 morte plures etiam scri-
 pserunt.

De sancto

De sancto Martiale & sancta Nona.

SANCTVS Martiel & sancta Nona ciues Legionis fuerunt, & genere nobiles, qui filios habuerunt numero duodecim, Christianæ religionis cultores sanctifimos, quorum vndecim cum patre Martiale vno die martyrium passi fuerunt acerbissimum. Quos cum sancta Nona vidisset extinctos, vnicum filium paruulum brachiis complexa, flexis genibus, & multis perfusa lachrymis, Deum orauit, vt eam cum filio a vitæ periculis eriperet. Et cum hoc dixisset, repente lacus exortus est, qui statim matrem cum filio diuinitus absorbit, cuius aquam bibentes infirmi sanantur. Vbi Legionensis ciuitas circa lacum templum ædificauit, quod sanctæ Nonæ dicitur. De sanctis autem martyribus, Martielis & Nonæ filiis, alibi scripsimus.

De Eulalia virgine & martyre.

EVLALIA virgo ac martyr sanctissima, natione Barcinonensis, in Emerita Augusta ciuitate olim florentissima, pro Christi fide & confessione Deciani prouinciæ præsidis iussu primo eculeo suspensa & exungulata, demum cum ardentibus ad vtrumque latus laminæ admotæ fuissent, igne hausto quarto idus Decembris Deo spiritum reddidit.

De sancta Florentina.

ADIICIAM his diuam Florentinam, Isidori, Fulgentii, & Leandri, aliorumque sanctorum florentissimam beatissimamque sororem, quæ non minus Hispaniam atque parentes ipsa, quam omnes sanctissimi fratres decorarunt. Scuerianum autem Torturamque Carthaginis nouæ duces, istorum sanctorum parentes, qui tales progenere liberos, si quis quoque sanctos appellauerit, nūquam quidem mihi non bene dixisse iudicabitur. Huiusmodi enim fructus non nisi ex huiusmodi arbore nasci potuisse quis dubitet? Sed, vt ad rem redeam, hæc sanctissima virgo cum vitam ageret sanctissimam, monasteriis quadraginta præficatur, in quibus mille virgines vitam agebant deuotissime deo famulantes. Demum Iustiniani temporibus a vita discedens, sanctorum numero relata est.

De sancto Turibio Astoricæ episcopo.

DLVVS autem Turibius innumeris claruit miraculis, & Christianam religionem ac fidem catholicam quam maxime iuuit. Nam quum adolescens in Hierusalem profectus esset, ibi annos fere quinque vitam egit sanctissimam. Mox autem ab angelo monitus, in Hispaniam multis cum reliquiis sanctorum atque Dei Optimi Maximi reuersus, complures ob persecutionem sæuissimam titubantes ad Christi fidem hortatus est, cuius honor maximus Palentiæ celebratur.

De sancta Christeta & sancta Sabina.

LEGIMVS Christetam & Sabinam Christi martyres & Auilenses fuisse, & (vt nonnulli volunt) sancti Vincentii sorores, quæ vt Christi nomen sequerentur, acerbissimum martyrium passæ fuere, quarum memoriam & festum Auilenses ciues diligentissime concelebrant.

De diuo Petro cognomine Barcho.

DLVVS autem Petrus cognomento Barchus, cum post multa eius miracula vita sanctus inueniretur, inter Barchitanos & Auilenses orta contentione, an Barchitanus esset, an Auilensis, eum effossis oculis equæ imposuere. Quæ luminibus extinctis onus vehens sanctissimum, Auilam diui Petri natale solum diuinitus peruenit, vbi eius sancti memoria celebratur.

De sancto Victore martyre.

DIVI quoque Victoris martyrio mirum in modum gaudet Hispania. Hic enim in Ceresano natus oppido, adoleſcētiā literis & sacris diuinisque rebus impendit. In antro primo vitam egit asperrimam, quod ipse suis manibus effodit. Deinde vero Mauros patriam suam oppugnare angelo nunciante, & Christianos nos amouere & abducere a Christi cultu, p̄tinus occurrit, & Christianos omnes catholica retinuit in fide, & in hostes vehementer hortatus est. Quod cum Mauri animaduertissent, cum p̄cenis acerbissimis sustulerunt. Itaque martyrii corona donatus, a Christo in cœlestium numero aggregatus, sempiterno gaudio perfruitur.

De Engratia virgine & martyre.

ENGRATIA virgo & martyr sanctissima pro Christi religione & amore ardentissimo sequissimis p̄cenis & tormentis affecta, Christo animam reddidit, de cuius operibus & miraculis magna narratur historia, & Cæsaraugustæ solenniter celebratur.

De decem & octo martyribus.

EODEM autem tēpore quo Engratia martyrium passa est, duo etiam de viginti iuuenes nobilissimos martyrio coronatos fuisse legimus, qui simul omnes libentissime pro Christi amore mortem oppetere voluerunt. Decem autem & octo fuerunt, Hifitius, Apodemius, Linxius, Successus, Faustus, Martianus, Vrbanus, Publius, Matutinus, Cassianus, Fœlix, Ianuarius, Primitiuus, Quintilianus, Enotus, Cæcilianus, Frontonius, & Optatus.

De sancto Lauriano archiepiscopo Hispalensi.

LAURIANVS Hispalensis Archiepiscopus, vir sanctissimus, cum Hispali diuino cultui diligentissime seruiret, & Christianos ad augendam fidem catholicam animaret, Rex Hispaniæ temporis illius, nomine Totila, exitium ei parabat. Quam ob rem Laurianus per quietem angelum ita sibi dicentem audiuit: Surge Lauriane, & ab hac vrbe statim discedas. nam ciuitas hæc propter hostium Christianæ religionis tyrannidem sæuissima longissimaque peste vexabitur, & Hispania tota septem annos nullis irrigabitur pluuiis, & flumina fere omnia deficient. Quo audito Laurianus surgens Romam statim profectus est, vbi sanctissimus vir innumeris miraculis cognoscitur. Mox autem ab eodem angelo monitus vt in Hispaniam rediret, quia pro fide Christi martyrium pati cum oporteret, reuertens in itinere a Totilæ regis satellitibus capite obtruncatur, quod quidem caput abscissum manibus suis accepit. Quod cum satellites vidissent, metu perterriti ad Christi fidem conuersi, & baptismatis oleo peruncti, caput Lauriani flentes Hispalem detulerunt, & cum regi omnia quæ viderant retulissent, Rex quoque Christi nomen assumpsit, & huius sancti & aliorum templa ædificare præcepit.

De sancto Braulio Episcopo Cæsaraugustano.

REVERTOR nunc ad sanctorum familiam celeberrimam. Nam Seuerianus & Tortura coniuges & nouæ Carthaginis duces sex filios duasque filias progenerunt, qui, vt alibi diximus, Hispaniam totam & Christianam religionem summis laudibus extulerunt. Nam præter eos quos in Florentinæ sororis vita memorauimus, tres alii fratres fuere, Hermegildus scilicet martyr, Recaredus cuius opera plures homines ad fidem catholicam conuersi fuere, & Braulius Cæsaraugustanus Episcopus, quos tamen alii Leuigildi & Theodosiæ filios fuisse tradiderunt. Sunt etiam qui hos tres tribus aliis fratres patruales fuisse opinantur. Braulius autem, vt ad rem redeam, Episcopus Cæsaraugustæ ciuitatis electus est diuinitus. Nam cum ex multis quem eligerent, in plurimorum sapientum concilio hærent, subito flamma super Braulii caput omnibus visa est, quæ innoxia cœli conuexa

uexa petens, Braulium episcopatus dignitate decorandum cæterisque præferendum significauit. Episcopus igitur electus, religioni Christianæ multum profuit.

De sancto Fulgentio Episcopo Astigitano.

FULGENTIVS primo Astigitano episcopatu, deinde Carthaginensi præfuit, qui quantum in utroque fructus fecerit, plures testantur. Cæterum cum Ariana hæresis Christianos a Dei cultu conaretur abducere, conuocato multorum Episcoporum & Hispanorum principum concilio apud Toletum, Fulgentius contra hæresis Christianos & miris operibus Arianos omnes fortiter oppressit, & Christianos qui a fide Christi non nihil erant alienati, summa prudentia & exemplis ad pristina Dei cultum reduxit. Fuit autem vir eruditissimus, quippe qui linguam Hebræam, Græcam, Latinam, & Arabicam callebat. Demum cum annum ageret sexum & sexagesimum, conuocatis Leandro fratre Hispalensi Episcopo, & Laureano amicissimo Episcopo Gaditano, quem non secus ac fratrem diligebat, summa cum gloria Kalendis Ianuariis e vita migravit, cuius funus & a plurimis Episcopis & a Recaredo Rege honorificentissime celebratum est: corpus autem eius ex Carthagine noua Hispalim translatum est, & simul cum sancti Isidori sui fratris corpore sepultum.

De diuo Rege Ferdinando.

DIVVS quidem Ferdinandus Hispaniæ Rex non immerito inter sanctos annuerandus est. Summa enim sanctitate, miraculis innumeris, & moribus integerrimis admodum claruit, quippe qui Dei effigiem quam semper habebat apud se, deuotissime adorabat, summaque ueneratione celebrabat. Ab ea itaque quicquid & necessario & honeste petebat, facile semper assequebatur. Hoc igitur dei numine adiuuante, Hispali aliisque pluribus oppidis, fugatis Mauris, positus est. Sic itaque de religione Christiana benemeritus, sanctissime moriens Hispali sepultus est, ubi semper & maxima & plurima miracula visa fuere, quæ si quis fortiter scire uolet plene, eius historiam perlegat.

De sancto Valeriano Episcopo Cæsaraugusta.

DIVVS etiam Valerianus Cæsaraugustanus Episcopus Diocletiani iussu simul cum diuo Vincentio martyrium passus est acerbissimum, & cœlesti corona donatus a Christo. De quo etiam longa legitur historia.

De sancto Froylano Episcopo Legionensi.

LEGIMVS Froylanum Legionensem Pontificem virum fuisse sanctissimum, & Attilanum eius collegam dignissimum, qui Zamoræ ciuitatis episcopatum prouenerunt. Cæterum de Froylano multa narrat historia memoratu dignissima. Fuit autem tempore cuiusdam regis Alphonsi, qui cum esset in Ouetana vrbe apud Astures, & Froylani fama sanctitatis totam peragrasset Hispaniam, Froylanum ad se vocauit, cui facultatem dedit ædificandi monasteria & cœnobita, & eligendi monachos uita probos qui ea colerent, & Christianæ religioni militarent. Multa præterea de Froylani sanctitate leguntur, quæ causa breuitatis omittimus.

De Claudio, Lupertio, & Victorico pueris, martyribus fortissimis.

APVD Legionem Hispaniæ urbem tres pueri martyrium constantissime peractulerunt, tres Babylonie viros imitantes. Quos cum Romanus præses ad se uocasset, dixit eis: Quid cum multa millia Romanorum præceptis obediunt, vos summa audacia, ut nobis nunciatur, uultis resistere? Pueri autem responderunt: Haberetur in lege nostra, uidentes non uideant, & audientes non audiant, & ideo tota millia Romanorum uidisti, sed horum omnium mirabiliorem multitudinem uiderere non potuisti, a quibus te modo superatum probabis. Dic quid nobis hodie,

aut quid tibi per nos putas esse præstandum? Præses dixit: Præstandum mihi a vobis nihil quæro, sed solum scire volo cui consentire vos dicitis, aut quam habeatis confidentiam. Responderunt pueri: Nobis in quo sit confidentia si vis scire, possumus te instruere. Habemus confidentiam in Patrem & Filium & Spiritum sanctum, qui in trinitate vnum sunt, & in hoc confidentes, Imperatores vestros & vos qui ab eis ordinati estis, in agone constituti vincimus. Dixerunt etiam, cum ex parte diabolo sis, fac quicquid tibi persuadet pater tuus. Tunc præfectus iussit eos interfici, qui laudantes Deum, tradiderunt spiritum. Sed qui pro trinitate pati cupierunt, tres in vno tumulo sepulti sunt in ciuitate Legionensi, vbi nunc eorum corpora maximo cum honore venerantur.

De Emetherio & Cheledonio & aliis martyribus.

EMETHERIVM & Cheledonium citerioris Hispaniæ fuisse legimus Equites nobiles, qui cum primum in castris sæcularibus strenue militassent, deinde repente sancti Spiritus ardore succensi, positis mundi armis ad foelicis palmæ prælium cucurrerunt, & fuerunt in vtroque victores, & in vtroque gloriosi. Nam vti a principio Dominum sequuti sunt, sic a Deo qui præmia merentibus elargitur, electi fuere. De quibus Diuus Gregorius hoc modo loquitur: Pone hinc procellam persecutionis, inde naufragia tumescant, ad desiderium florentis palmæ perlatis sunt. Inter primas itaque dignitates regnorum cœlestium ponendi sunt, qui ad passionem venerunt non quæsi. Excellentis voti est inter tormenta proflire, vbi non est criminis latuisse. Credo, inquit idem Gregorius, eos prælium subituros hoc modo inuicem fuisse locutos: Diu est fratres charissimi, quod in his vanis sæculi militamus, vbi amissio tãti ocii breuissimo caduci temporis sine conclusa est, sequamur veri Regis signa victricia. Ecce imminet bellum sine occasio nobis augere ordinem militandi. veteranus miles mundi tyrocinium cœleste suscipiat, reiectis mortalibus telis sumamus arma diuina, quæ in conflictibus non pauescant, ne infirmis mucronibus infracta dissoluantur. Fortius cõtinuo sentiemus nos esse munitos, cum signiferi nominis elata vexilla in hostem qui nobis vincendus est, inferentur. Firmet pectus intrepidum contexta fidei opera virtutum lorica. Operiant vulnerum loca, opposita spei scuti impenetrabilis protectione fiducia. Attollant galeæ adhærentes inuicem charitatis erecta fastigia. Feriat vbique hostem missilibus suis vibrata confessio. Hæc sunt munimina sempiterna. Sic itaque pro Christo fortissime militantes apud urbem Legionensem martyrium passi sunt, vbi nunc a Legionensibus non immerito solemniter eorum festum celebratur, & multo longior historia legitur.

De Nunilone & Alodia martyribus.

ANNO Christianæ salutis octingentesimo quinquagesimo primo, cum Sarracenorum gentes Hispaniam fere totam occupassent, præceperunt vt qui Christianus esset, aut Christum Dei filium denegaret, aut gladio sectus occumberet. Quod impium edictum & ferale præceptum per Hispaniam totam divulgatum, magnum timorem Christianis omnibus incussit. Quapropter Hispanorum complures Christianæ religioni sibi que prudentissime consulentes, & nefandam Mæhomeri sectam fugientes, patriamque suam deserentes, vt alibi latius scripsimus, ad Pyrenæos montes & Cantabriæ Galleciæque montana loca sese contulerunt, quorum successores post multos annos Hispaniæ fuerunt recuperationis autores. De quibus in libro de Aragoniæ Regibus historiam scripsimus pleniorẽ. Quare nunc ad Nunilonem & Alodiam martyres redeo. Erant itaque sub idem tempus in Osca citerioris Hispaniæ ciuitate duæ sorores ætatis admodum paruulæ, quarum altera natu maior Nunilo, & altera dicebatur Alodia, quas pater iniquus dereliquerat, & mater quæ Christiana erat, ab infantia nutriuerat, & in Christi fide diligenter edocuerat. Illæ autem matre defuncta cum ad intellectus ætatem peruenissent,

uenissent, cœperunt in fide Christi proficere, ieiuniis, orationibus, & vigiliis incumberc. Quibus & gratia sancti Spiritus adiutæ, martyrium fortissime pertulerunt acerbissimum. O beatissimæ virgines atque fortissimæ, quæ amore Christianæ religionis accensæ, mundi fallacias, tyrannos, & mortis tormenta vicerunt, vt in cœlum victrices & triumphantes ascenderent.

De diuo Petro præfule Osomensis.

INTER miracula atque virtutes quas Deus ad laudem & honorem vitæ viri venerabilis Osomensis Episcopi operari dignatus est, insignia quædam & inaudite nouitatis spectaculum contigisse narratur. Cum enim vir honestus apud villam quæ Frestelo dicebatur, in territorio videlicet Osomensi esset, & post ecclesiæ consecrationem eiusdem loci, domorum cogente penuria, sub arbore quæ ilex vocatur, iuxta posita, cum suo comitatu ad reficiendum resideret, cumque manuum ablutioni aquam non haberent, quod multis incredibile fortasse videbitur, aqua desuper ueniens ex prædicta arbore scaturiens contra naturam descendit, quæ cum seculo obtulit. Quæ res admiranda & eorum oculos non latuit, & circumiacentes regionibus fama volanter impleuit. Idem Pontifex cum negotiis emergentibus, multorum precibus adductus, Palentiam venisset, reprehensibile ducens sæcularibus rebus & necessitatibus se continua sollicitudine implicari, inter mundanas varietates manentis desiderio ciuitatis accensus, proposuit in ecclesia beati Antonini in vigiliis & orationibus pernoctare, & propositum executus est ad effectum. Quapropter ego & Dei magna opera referens, & huius beatissimi viri sanctitatem, ob cuius memoriam hæc atque alia diuina clementia dignabatur ostendere, quod prædixi miraculum describens, non solum præsentium, sed etiam futuræ posteritatis memoriæ commendare decreui.

De sancto Zoilo martyre Cordubensi.

BEATISSIMVS martyr Zoilus parentibus clarissimis Cordubensibus progeniretur, ab infantia Christianus, cum esset adolescens, & publice Christum profiteretur, subito a Paganis arreptus ad prætorium cuiusdam iudicis præsentatus est, atque ab ipso, vt ad culturam dæmonum rediret, diu est exhortatus. Qui cum multarum præfatæ ciuitatis cum peregrinorum corporibus est sepultus, ne aliquando a Christianis cognosceretur, & digna veneratione coleretur. Sed cum Christo donante pax ecclesiæ dedita esset temporibus Regis Sisebuti, quidam vir nobilis de Gothorum propagine clarus, Agapitus nomine, ex laico vitam appetens monachi, sic ad summum sacerdotium electus est. Et quoniam pro amore Christi sæculum dimiserat, non distulit illum fraudare bonis suis. Cum corpus suum ieiuniis maceratum in stramine reclinaret, per quietem noctis ostensum est ei, quo loco corpus prædicti martyris iaceret, & quo nomine vocaretur, & pro cuius amore capite plexus esset. Qui manifesto congregatis fratribus & vulgi multitudine, quæ viderat indicauit, atque cum omnibus Christianis ad ostensum sibi locum sine mora perrexit. Ad quem perueniens, rastrum manu arripens effodere cœpit, quousque ad corpus beatissimi martyris, sicut a paganis fuerat absconditum, Deo iuuante peruenit. Quo quidem inuento, gaudio magno repleti sunt omnes. Præfatus denique episcopus præ amore dicans vt manibus suis tanti viri tangeret reliquias, subito osculando crebrius cæxit, in sarcophago, vbi viri corpus humatum fuerat, proiecit. Peracto inuentionis obsequio, sequenti nocte per visum sanctus Zoilus ita affatus est ei: Cur me sepius osculando verberasti? iam pro eis quæ a me poposceras intercedens, a Domino Iesu Christo impetrasti, & nunc certus esto, quia dimissa tibi sunt peccata.

De sancta Iulita & Cirico eius filio martyribus.

TEMPORE quo Alexander Imperator aduersus Christianos persecutiones exercebat, & innumeros variis cruciatibus & excogitatis pœnarum mortibus afficiebat, Iulitam matronam nobilem in lege domini diu noctuque meditantem, & fama boni operis celebrẽ, missis officialibus suis iussit præsentari tribunalibus. Erat autem Iulita Deo seruiens in timore, castæque filium paruulum nutrebat, cui cum lacte carnis disciplinam tradidit diuinæ legis. Inter charos denique complexus & maternæ pietatis oscula, vt verum patrem agnosceret, coleret, atque diligeret, dum lacte dulci ex eius aleretur vberibus, ab ipsius ore pro tempore fidei imbuebatur dogmatibus. Insurgentibus igitur aduersum se persecutionibus, pro sua paruulique salute confessionis preces ad dominum voce clamauit, & ipse cuius est salus, benedictionem ei dedit suæ gratiæ. Ante conspectum denique præsentata Præsidis, & ab eo requisita, cuius esset puinciæ vel ciuitatis, & quæ ei proprii cognitio nominis, ita respondit: De Hispania quidem prouincia, & de primoribus ciuitatis Iconiorum progenita, ad Siciliæ, tuas deuitans persecutiones, loca demigraui, Tharsique sum commorata, & cum sim vere Christiana, mihi nomen est Iulita. Cui Præses, Hortor, inquit, te, tu tibi consule, & Imperatoris iussa perface, atque debita diis nostris libamina redde. Cui beata Iulita respondit: Ego immundis non sacrificio dæmoniis, quæ vnus viui & veri Dei vera sum cultrix. Air Præsidis: Sacrifica diis antequam ad tormenta perducaris. Et illa: Nec diis tuis vanis sacrifico, nec tormenta pauesco. Interim dum inter eos hi sermone conferuntur, alma genitrix Cirici filii non modico anxietate mœore animi, quod ipsa posita in procinctu belli pro cõfessione fidei, sui destituta videretur solatio paruuli: martyrium cum filio passa cœlum ascendit, anno domini ducentesimo trigesimo.

De sancto Fœlici, & Anastasio, & sancta Digna, martyribus.

BEATVS Fœlix monachus ex oppido Complutensi progenitus, natione Germanus, ex quadam occasione in Asturias deuolutus est, vbi & fidẽ catholicam & religionem monasticam didicit, sub professione veræ fidei gladio decifus est. Eadem die quoque sanctus Anastasius, qui ab ineunte ætate apud basilicam sancti Acifeli Cordubensis disciplinis & literis eruditus vsque ad plenam iuuentutem ibidem in diaconatus officio degit, & post monasticam vitam quam dudũ exple ministerio oblectatus in cœnobiis egerat, demum sacerdotio est applicatus: de concitato gressu palatium petens astat consulibus, hostemque iudicis allentum stimulis feriens, gladio confestim abscissus affligitur. Quædam prætereuntes adolescentula eodem die merito & nomine Digna, Deo reuelante & confortante, processit. Paulo siquidem ante martyrium suum, assistere sibi per somnium vidit puellam specie & habitu ornatam angelico, rosas & lilia manu gestantẽ. Quæ cum nomen causamque sui percunctaretur aduentus, Ego sum, inquit Agatha, olim propter Christũ diris attrita suppliciiis, & nunc veni partẽ tibi purpurei muneris huius conferre. Accipe itaque rosam donarium, & age viriliter in domino. Nam reliquas rosarum & liliorum quas in manibus gesto, datura sum Sancto Fœlici & Anastasio tecum hinc martyribus migraturis. Tali denique virgo sacratissima visu ac munere illustrata cum dextera colloquentis rosam susciperet, beata Agatha admissa cœlestibus auris ab oculis intuentis eleuatur. Hæc autem puella cum pro summa humilitate atque obedientia inter conuigines vltimam se indicaret, essetque incomparabili habitu obfecundata, nunquam tamen se Dignam patiebatur appellari, dicebatque, nec sine lacrymis, Nolite me Dignam vocare, sed magis indignam, pro cuius merito siue etiam nomine debeo insigniri. Quæ paulo post vna cum aliis crudelissime tormentis affecta, spiritum Deo reddidit.

De sancto Ioanne presbytero & confessore Christi.

SANCTAM nunc vitam laudesque Ioannis cui cognomen fuit Ortega, referemus, qui domini confessor fuit & amicissimus, natione Hispanus de regione Burgensi

Burgenſi in rure campeſtri Quintana forti nomine, parentibus inſimis ortus. Qui cum adhuc teneræ eſſet ætatis, in vtilia declinās exercitia humanę mortalitatis, & qualiſe Deo offerens, literarum ſtudiis adhæſit, vt dicere poſſet, hi in curribus, & hi in equis, nos autem in nomine Dei noſtri gloriabimur. Inde eſt quod implens dominus petitiones eius, tranſeūte temporis ſpacio, ſancto inſtans propoſito, iam iuuenis ad ſacros ordines promotus eſt. Quibus aſcriptus intenſior ſolito, corde, voce, opere, diuino obtemperauit obſequio. In cuius tempore, magna orta diſcordia, accidit vt in bellū tota fere conuerteretur Hiſpania. Siquidē poſt mortem Caſtellæ Regis Alphonſi qui ſine hærede virilis ſexus obierat, Rex Aragonū qui Caſtellæ Regis filiam vxorem duxerat, Hiſpaniam totam ſibi ſubmittere volebat, cū non eſſet qui ei reſiſtere poſſet in bello. Quod cum animaduertiſſet beatus Ioānes pacis amator, propter afflictionem patriæ vehementer indoluit: & cum diſperſionem & exterminium gentis agricolæ, ſuperante malitia, conſideraret, ſciens in multu bellorum bona ſua perditum iri, exiſtimans ea quantulacunque multo melius in operibus miſericordiæ diſtribuere, ſic ſecum dicebat: Væ mihi, quare peruerſitas ſuperbiæ metas offendit innocentia? Verum illud, inquit, eſt poetæ dictū:

Quicquid delirant Reges, plectuntur Achivi.

Sic itaque pietatis viſceribus affluens bonorum ſuorum partem pauperibus erogauit, quorum poſſeſſiones hoſtilis furor ſurripuerat: partem autē ſibi retinuit, nō ad auaritiā, ſed potius ad gratiam Omnipotentis impetrandam. Quoniam cum videret nullo modo ſe poſſe manere in patria natiuitatis ſuæ, ſumpto conſilio diuinæ contemplationis, proficiſci ſtatuit Hieruſalem. Sumptis itaque rebus quas ſibi ſeruauerat, & obnoxias temporali perditioni cernebat, eas in itinere ſanctæ peregrinationis expendens, in ſcientiæ theſauris, vbi nec rubigo neque tinea demolitur, collocauit. Sic itaque vir Dei inſiſtens fidei, pacem quærens, bellum fugiens, locum pacis Hieruſalem viſitauit, vt iuxta Pſalmiſtam adoraret vbi ſteterunt pedes Domini.

De Fauſto, & Ianuario, & Martiale martyribus.

OLIM cum Præſes Eugenius Cordubam veniſſet, ei Fauſtus, Ianuari⁹, & Martialis occurrerunt dicentes: Quid tibi vis Eugeni, qui Dei ſeruis mauiſ inuidere quam credere? Tunc Eugenius ira percitus dixit, O inſœlices homines, quid vos eſſe vultis? Fauſtus reſpondit, Nos Chriſtiani Chriſtum fatentes, qui dominus vnus eſt, per quem omnia, & nos per ipſum facti ſumus. Eugenius dixit: Vnde vobis hæc eſt tam deſperata ſocietas? Fauſtus reſpondit: Deſperatio in nobis non eſt, niſi in te ſolo qui nos Deum negare fruſtra compellis. Hoc cum dixiſſet Fauſtus, magis iratus Præſes, Imponite, dixit, Fauſtum in eculeo, qui tam irreuerenter mihi reſpōdit. Tunc Ianuarius Fauſto dixit: O chariſſime tu pro nobis hoc pateris, qui meritum peccatorum noſtrorum te ſocium eſſe voluiſti. Cui Fauſtus reſpondens dixit: Societas noſtra Ianuari manſit in terra ſemper, & imperpetuum manebit in cœlo. Hoc cum audiſſet Eugenius, admirat⁹ dixit: Quæ eſt iſta nunc allocutio veſtra, quod tam impie voluiſtis ambo reſpondere mihi? Ianuarius dixit: Nobis conſeſſio Chriſti & nulla eſt impietas. Tunc Eugenius ad Martialem conuerſus dixit: Vides iſtorum animi dementiam, qua te in ſocietatem ſuam contraxerunt? Noli maleſicis iſtis & impiis te credere. Cui Martialis dixit: Solus Deus immortalis eſt, qui cœlum fecit & terram, ipſe pro tuis malis operibus te puniet. Quod audiens Eugenius, Et hic, inquit, ponatur in eculeo. Quod cum fieri vidiffet Martialis, O beata, dixit, immortalitas gloriæ Chriſti, qua nos tibi frater Fauſte ſociati. Tum dixit Eugenius ſatellitibus ſuis, Torquete eos donec adorent Deos noſtros. Fauſtus autem dum torqueretur, Difficile eſt, inquit, tibi & patri tuo qui diabolus eſt, nos a paternis legibus ad mortalitatem tuam conuertere. Propter quod Eugenius dixit, Abſcindantur ei nares & auriculæ, ſupercilia radantur, dentesque mandibulæ ſuperioris euellantur. Quod cū factum eſſet, Fauſtus Deo gratias agens magis hilariſ factus eſt. Eugenius Ianuario dicebat: Vides ne Ianuari quanta tormenta paſſus fuerit Fauſtus, dum deceptus opinione ſua pertinaciter imperio meo parere

recusat? Ianuarius autem dixit: Impietas ista & pertinacia Faustii in me maneat, & eius vinculum charitatis. Ad cuius verba dixit Eugenius: Auferantur & huic quæ illi præcepimus. Dumque torqueretur Ianuarius, Eugenius Martialem sic alloquitur: Vides Martialis sociorum tuorum dementiam, & quæ illis mala venerunt? Tu igitur consule tibi, teque disiunge ab illorum mala consuetudine prauaque voluntate. Martialis autem dixit: Consolatio mea Deus est, quem ipsi gaudentes magna voce testantur, ideoque confitendus & laudandus est Deus Pater & Filius & Spiritus sanctus. Tunc Eugenius maiori furore succensus, iussit eos igne comburi. Cumque perducti fuissent ad locum suæ passionis, sic vno spiritu plebem Christi alloqui cœperunt dicentes: Vos charissimi mei & Christi fideles nolite credere huic diabolo inimico, sed agnoscite vos ad Dei similitudinem & imaginem esse factos. Illum igitur adorete, & illum benedicite qui autor est omnium: non, vt isti dicunt, adoretis opera manuum ipsorum, quoniam ligna & petra, aurum & argentum sunt opera manuum hominum. Vos itaque contemnentis huius iniuriam, & confidete in Iesu Christo, soli Deo sine cessatione quotidie referte laudes. Et cum ducebant eos lictores per quorum manus fuerant cruciati, cœperunt eos igni compellere, simulque traditi flammis, exultantes tradiderunt Deo spiritum.

De Sperato martyre & sociis eius.

APVD nouam Carthaginem adductos Speratum, Natalium, Cirinum, Donatam, Secundam, Bessiam, & alios horum socios, Saturninus Romanorum Proconsul talibus verbis alloquitur: Potestis ab Imperatoribus veniam promereri, si deorum nostrorum cerimonias obseruaueritis. Cui sanctus Speratus hoc modo respondit: Nunquam male gessisse conscii sumus, iniquitati opem & assensum non præbuimus, nulli vnquam male dixisse recolimus, sed male tractati ac lacessiti Deo gratias semper egimus, orantes etiam pro malefactoribus, & ista norma ab Imperatore nostro tradita nobis est. Hæc cum dixisset Speratus, sanctus Cirinus dixit: Non te aliud a nobis oportet audire Proconsul, nisi ea quæ socius noster Speratus confessus est. Cuius verbis sancta Donata suæ quoque mentis conceptum adiecit: Honorem Cæsari, quia Deus præcepit, reddimus, timorem autem & cultum Christo præstamus. Sancta quoque Bessia sic est locuta: Hoc meditabitur cor meum semper, & labia mea pronuntiabunt, quia Christiana sum. Sancta Secunda subsequens dixit: Ego quoque Christiana sum, & a professione sociorum meorum nunquam recedam. Tunc Saturninus videns eos tam constantes & fortes, sententiam dedit dicens: Speratum, Natalium, Cirinum, Donatam, Secundam, Bessiam, & omnes qui Christi ritum professi sunt, gladio placet interire. Tunc Speratus dixit: Deo gratias: Natalius dixit, hodie in cælo martyres sumus, Deo gratias. Proconsul vero iussit sanctos decollari, sanctum Speratum, Natalium, Cirinum, Felicem, Aquilinum, Letarium, Ianuarium, Generosam, Bassiam, Donatam, & Secundam. Qui lætantes ad locum martyrii venientes, beatas animas Deo tradiderunt.

De sancto Florentio martyre.

SANCTVS Florentius martyr Hispanus & genere nobilis, sub Deciano præfide passus, martyrio coronatus est. Hoc legitur in catalogo sanctorum Romano. Cuius reliquiæ sanctæ nostris temporibus in ecclesia Hispalensi apud sacrarium cum aliis sanctorum reliquiis in magno precio ac veneratione fidelium Christianorum in capsula visuntur, quæ talibus versiculis in vna simul inclusis designantur: *Requiescit in pace Florentius vir sanctus, die septimo Kalendas Martias. Vixit annis quinquaginta tres, & depositus est die tertia Idus Martias, Era quinquagesima tertia, anno Domini quadringentesimo octogesimo quinto.*

De sancto Eugenio Toletanæ sedis Archiepiscopo & martyre.

RAYMUNDVS olim Toletanæ sedis antistes ad concilium apud Remos Galliaë
 10 populos celebrandum temporibus Eugenii summi pontificis cum aliis mul-
 tis Episcopis in Galliam profectus est. Qui cum in vrbe Parisiorum ad ecclesiam
 sancti Dionysii orãdi gratia diuertisset, in eadem Ecclesia quoddam sepulchrum
 inuenit, quod apud eos magnæ venerationis habebatur, in quo ex eius super scri-
 ptione beati Eugenii Toletani Archiepiscopi corpus humatum esse cognouit.
 De quo diligentius inquirens quis fuerit, vel qua ratione a propria sede quieuerit,
 tum ex relatu hominum, tum ex eius vita quam ibi descriptam inuenit, deprehē-
 dit. Scriptura siquidem continebat, hunc Eugenium a beato Dionysio in Galliam
 20 proficente ab vrbe Arelatenſi in Hispaniam directum Toletanæ sedi præfuiſ-
 se. Qui postquam visitauit magistrum suum Dionysium, cum iter esset ingressus, a
 gentilibus deprehensus & ex fidei confessione quis esset cognitus, gladio aperien-
 te viam qua magister suus illuc iam præcesserat, cœlum coronatus ingreditur. Cu-
 ius corpus post multum temporis diuina reuelatione repertum, in ecclesia Beati
 Dionysii magna fidelium lætitia & exultatione conditur, vbi propter meritũ san-
 ctitatis & gloriam miraculorum quæ ibi fiebant, ab omnibus quam deuotissime
 venerabatur.

De sancto Attilano.

20 OPERÆ precium est sanctorum virtutes & gesta cognoscere, vel propter eor-
 um memoriam quæ semper eluceat, vel maxime propter exempla quæ sunt
 nobis salutifera documenta. Quare Beatus Attilanus annum agens quintum &
 vigesimum, audiens in Morerola monasterio quoda Zamora non longe distabat,
 homines sanctissime vixisse, illuc statim se contulit. Vbi decennium sub Floriani
 Abbatis disciplina militauit. Cuius honestatem sanctitatemque cognoscens Flo-
 rianus, eum in monasterii Priorem constituit. Quorum temporibus Zamorensis
 30 atque Legionensis Pontifices a mortali vita discesserunt. Attilanus in Episcopatu
 Zamorensi, & Florianus in Legionensi successerunt, propterea quod per omnem
 regionem clarissima eorum fama virtutum peruolabat, qui die sancti Spiritus
 illo mysterio fuere roborati. Quapropter Attilanus templa, loca, omnesque po-
 pulos summa cura gubernabat, & annos fere decem magnos & assiduos labores
 tolerauit. Qui memor exactæ vitæ criminumque suorum quæ antea commiserat,
 peregre proficisci statuit. Episcopatus itaque reditus pauperibus mandat commu-
 nes fieri, quod multis rationibus suos hortatur, quoniam necessitate coactus se per
 aliquod tempus recessurum dicebat. Quod si secus mādatum fecissent, Deus ira-
 40 nus maledictione condemnaret. Hoc audientes qui vitam eius nouerant, clamant
 omnes, Te sequemur quocunque vadis, o mortalium omnium clementissime.
 quare nos in tanta calamitate relinquis? per Deum vnicum quicquid rogas, nos
 facturos testamur. Ille autem verbis illorum fidem adhibens, cum eos benedixif-
 set, statim discessit. Cumque venisset ad pontem prope templum sancti Laurentii,
 anulum quem digito gestabat, de ponte proiecit in flumen, sic dicens: Quando a-
 nulum hunc reuifero, tunc ab omnipotenti Deo delictorum meorum veniam
 promerebor. Inde autem discedens cum vno comite quem plurimum diligebat,
 adeo festinauit, vt eum defatigatum reliquerit in itinere. Solus itaq; se pannis in-
 50 duit quam vilissimis, adeo vt a nemine cognosci posset, & duos annos elemosy-
 nis vixit. Quem tandē vox in somnis audita diuinitus sic admonuit: Attilane iam
 iam tuum ad pontificatum perge. tuæ enim exauditæ sunt preces. Ipseque, præce-
 pro audito, se itineri accinxit. Venit itaque noctu ad eremum quæ sancti Vincen-
 tii de Cornu vocabatur, & conuicina sancto sepulchro, vbi quædam muliercula
 60 cum marito suo illum in parua domo receperunt, eique cœnam non lautam
 quidem dederunt. Mane autem maritus & vxor pro piscibus ad Episcopi do-
 mum vadunt, vt antea consueuerant, & Attilanum rogant, vt interim domum
 custodiat. Quibus dantur pisces. immemores vnus quem domi reliquerant, re-
 uersi pro eo dederunt piscem maioris ponderis. Quos pisces Attilanum rogant
 vt præparet, donec ipsa pro aqua & maritus pro igne vadant: quibus Attilanus

respondit obsequenter. Cumque maiorem piscem accepisset, dum eius viscera volueret, anulum quem a ponte deiecerat, inuenit. Tunc repente pronus & genibus flexis deo gratias egit, & continuo sponte campanæ sonitum dederunt, & magna totius ciuitatis admiratio orta est. Quapropter per omnes domos & hospitia atque hospitales perquirunt, nihilque comperiebant. Cum essent itaque omnes solliciti, tandem vir quidam procurator rei familiaris Episcopi, meminit de viro quodam quem muliercula sibi dixerat hospitatum apud se, nescius cuius dignitatis esset. Omnes illuc concurrunt sacerdotes & tota ciuitas. Actilianus autem vestem non preciosa neque noua, sed vili atque detrita inuentus est, Deo gratias agens. Quapropter omnes ei gratulantes, & Deo gratias agentes, cum magno gaudio reducerunt in ciuitatem, qui postea vixit annos circiter octo, sanctis semper operibus incumbens. Quem vita functum nomine ciuitatis Vrbanus pontifex maximus in sanctorum numerum canonizatum aggregauit, anno millesimo secundo, quo regnabat in Hispania Rex Henricus.

De sancto Torquato & sociis eius.

PROPTER scribit Calixtus Romanus Pontifex in libro quem de vita sancti Iacobi & miraculis edidit, in Hispania Diuus Iacobus e Gallecia prouincia nouem discipulos elegit, quorum septem, duobus aliis in Gallecia prædicandi causa remanentibus, cum eo Hierosolymas perrexerunt, qui corpus eius post passionem per mare in Galleciam deportarunt. Ex quibus, vt idem Calixtus & beatus Hieronymus scripserunt, nonnulli cum beati Iacobi corpus in Gallecia sepelissent, Romam se contulerunt, & ab apostolis Petro & Paulo coronis episcopalis ornati, ad prædicandum Dei verbum in Hispaniam adhuc errore gentilitatis implicatam missi fuere, qui sua prædicatione innumerabilem Hispanorum multitudinem ad Christi cultum conuerterunt. Torquatus apud Gaditanos, quos tunc Accios vocabant: Ctesiphon ad Abderentes, quos tunc Vergos, & nunc eorum patriam Almeriam dicunt: Secundus ad Abulenses, quorum ciuitas Vnga vel huc antiquum retinet nomen: Indaletius ad Vrsios, quorum ciuitas Vnga vel Verga vocabatur: Cæcilius ad Iliberos, id est Granatenes: Hefichius ad Carthesos, id est Ventosanos: Eufrasius ad Illiturgitanos. Qui omnes idibus Martii in pace quieuerunt. In quorum quidem memoriam ad hoc vsque tempus miraculum cernitur, & eorum gloriosissimæ mortis probatissimum testimonium. Quodam quidem in eorum vigilia singulis annis ad sepulchrum sancti Torquati retro ecclesiam, diuinitus arbor oliuæ florens, maturis fructibus onustatur, de quibus oleum statim conficitur, vnde lampades ante eius altare venerandum accenduntur: quod apud Acitanam urbem fieri quidam scripserunt. Ego vero quæ sit vrbs Acitana, non bene compertum habeo. Alii vero duo sancti Iacobi discipuli, scilicet Athanasius & Theodorus, vt in beati Leonis epistola legitur, iuxta apostolicum corpus, vnus ad dexteram, & alius ad læuam sepultus est.

De magna Cæsaraugustanorum martyrum multitudine.

AB hinc anno millesimo centesimo trigesimo septimo martyres innumerabiles Cæsaraugustæ passi fuere. Tunc enim in Hispania indies Christianorum crescente numero, Diocletianus & Maximianus Imperatores metuentes ne Romanum Christianos in Hispaniam miserunt. Qui Cæsaraugustam ingressus cum satellitibus, iussit vt ex vrbe Christianorum multitudo pelleretur, quam milites eius armati ex locis occultis subito prosilientes occiderent. Ipse autem Dacianus interea ciuitatis portas clauserat, vt si quis acie mucronis fugiens ad urbem rediret, nequaquam ingrederetur crueto gladio periturus. Satellites itaque percurrunt, præconum voces

voces resonant per urbem, portæque reſerantur. Cæterum gaudens priorū Chriſtianorum vtriuſque ſexus ingens multitudo progreditur, Gloria, cantans, in eccleſiis Deo. Quibus digreſſis ex officio impietatis obſerantur portæ ciuitatis, & ex occultis repente locis profiliunt armatorum cunei, proſternuntur non reſiſtentiū corpora catholicorum innumerabiliū. Præſes autem nō ſatiatus crudelitate ſua præcepit multitudini paganorum, vt per omnes ciuitatis plateas iacentia corpora congeſta ignibus traderent. Qui vt nihil crudelitatis intentatum relinqueret, omnes diuerſorum criminum reos qui in ergaſtulis carcerum tenebantur, amputatis capitibus ſociari iuſſit ſanctorum corporibus, & ſimul ignibus comburi. Cœgeſta ſunt igitur ſanctorum corpora corporibus damnatorum & coniuncta. Quæ eſi ſimul concremata fuere, virtute tamen cœleſti ſunt ab illis ſeparata. Quæ quidem fuerunt omnia facta veluti frumenti candida maſſa. O ſœlix & nimium beata ciuitas Cæſarauguſtana beatorum ſanguine circumfula, quæ tot millium martyrum oblationes domino conſecraſti.

De ſancto Lamberto, & ſancto Gregorio.

Cum in Hiſpania citeriori apud Iberum amnem locuſtarum multitudo ingens per multos annos fructus omnes deuſtaret, eamque nec precibus, nec votis, nec ſacrificiis illius regionis incolæ abigere potuiſſent, tandem multorum conſilio, vel potius diuino monitu, per nuncios Romanum conſuluerunt Pōtificem, quomodo ſuis & aliorum precibus & cōſiliis tanto poſſent obuiare malo. Quorum lacrymoſas preces Pontifex audiens, triduanum populo ieiunium indixit, orans vt Deus cuius diſpoſitioni cuncta ſubiacent, reuelare dignaretur, quo ordine peſtis illa ſedari poſſet. Poſt autem triduum angelus Romano Pontifici & cuidam Cardinali viſibiliter apparens nunciauit, vt Gregorium qui propter operum ſuorum ſanctitatem ad Hoſtiēſem pontificatum promotus fuerat, mitteret. Quod Romanus Pontifex adimplens, beatum Gregorium ſtatim miſit in Hiſpaniam. Qui cum veniſſet, primum oppidum Calagorritanum vbi locuſtarū denſiſſima nubes camuſus a vento repulſa eſt. Cuius præſentiam peſtis illa ſuſtinere non valens, ſicut adiacentes regiones, & fructus a locuſtis, & corpora a languoribus, & animas a vitioſitate diuina ſuaque prædicatione liberauit: qui etiam quendam opilionem nomine Dominicum, monitione diuina ad eum venientem, ſacerdotem ordinauit, & indiuiduum comitem ſemper habuit, qui nūc ſanctus Dominicus vulgo de la Calzada dicitur. Beatus vero Gregorius plenus virtutibus, prophetico ſpiritu pollens, & maximis coruſcans miraculis, ſœlix migravit ad Dominum. Cū autē Dacianus præſes in Hiſpaniam adueniēs multa ſanctorum corpora laniaret, & innumerabiliū martyrum Cæſarauguſtanorum ſanguinē ſæuiſſime profundiſſet, cupiens Chriſtianitatis nomen funditus delere, ſub præconis voce tale promulgaſſet edictum, vt ſi quis latēter Chriſtianum liberum aut in ruribus ſeruum teneret, ſub talionis pœna ſtatim proderet, aut negare cogeret fidem. Cumq; beatus Lambertus ſub cuiuſdam infidelis dominio in rure laborando degeret, dominus eū alloquēs duorum optionem dedit, aut fidem negare, aut gladio ſuccumbere. Quod audiens Lambertus intrepida voce reſpondit, ante mori ſe velle quam domini fidem negare. Quapropter iratus dominus, euaginato gladio, vno icſtu caput eius abſciſit. Martyr vero domini proprium caput propriis manibus accipiens vtque ad oſa corporum iacebant: qui cantans, Exultabunt ſancti in gloria, cæterisque nutu diuino reſpondentibus, Letabuntur in cubilibus ſuis, genibus flexis tanquam in cubili amœno inter reliquos martyres ſe collocauit.

De AEmiliano Chriſti confefſore.

SANCTVS AEmilianus in Aragoniæ prouincia iuxta montem Cachum paſtor ouium fuit, paſtor hominum futurus, qui oues ducebat ad vireta montium, & vt

pastorum mos est, citharam secum ferebat, ne ad gregis custodiam torpor impeditur ociosam mentem nullaque exercitatione suspensam. Cum autem ad dispositum locum peruenisset, eum diuinitus sopor inuasit, qui citharæ materiam vertit in literarum instrumenta, animamque opilionis in actum cōtemplationis. Expergestus cœlestem meditatur vitam. Relinquens subinde curam ouium, statim Felicem eremitam adiit, qui erat in Castro Libyo, post cuius salutarem doctrinam in eremo habitans annis fere quadragenis, angelorum solummodo collegio fungebatur. Quem Tiriaffonensis Episcopus Vrgellensis ecclesiæ, ubi nunc eius conuenium oratione fugauit, Armentarium monachum a tumore ventris sanauit, Barbaram fœminam a paralyti morbo, aliamque claudam curauit, & ancillæ cuiusdam Senatoris cœcæ visus restituit. Ante annum autem suæ migrationis & vitæ fere ceterisimum, cum ei reuelatum esset humanos se finituros labores, & omnipotentis percepturum promissiones, ad vitam se conuertit asperiores, & qui se vigiliis iuniisque iam desiccauerat, denuo veteranus miles militiam aggreditur nouam, ut finis esset præstantior. Eodem igitur anno quadraginta diebus ante reuelatur ei excidium Cantabriæ: vnde nuncio missio iubet ad diem festum Paschæ senatum præsto esse. Qui cum ad statutum diem conuenissent, narrat illis quod viderat. Secreta eorum, cædes, furta, incesta, violentias, cæteraque vitia increpat, penitentiam ut agant pro his omnibus prædicat. Appropinquante autem mortis tempore accersiuit Assellum presbyterum sanctissimum cõtubernalem, in cuius præsentia fœlicissima eius anima a corpore soluta, cœlo est reddita.

De Eurofia virgine & martyre.

RHODORICI regis temporibus Mauris per insidias Iuliani Comitis Hispaniæ deuastantibus, Eurofia Bohemiæ Regis filia Aragoniæ Regi per nuncios desponsata, veniens in Hispaniam, cum Maurorum rabiem sæuientem contra Christianos audisset, ad montes Pyrenæos fugiens, in spelunca apud oppidum quod Verna vocabatur, latuit cum multis Hispaniæ & Bohemiæ nobilibus qui cū ea venerant. Ad quam speluncam cum Mauri peruenissent, equites Eurofiæ fortissime contra Mauros pugnantes, omnes demum Maurorum multitudine circumuenti oppressique ceciderunt, & Eurofia ab hostibus capta. Quæ cum Regis filia agnosceretur, & esset forma pulcherrima, admonita a Maurorum principe ut Christianam legem desereret, & ei coniugio copularetur, nolens illius fraudulenti suasionibus acquiescere, ipsa cum paucis suorum qui prælio remanserant, iugulatur. Quæ cum ferientis gladium patienter expectaret, hæc angelica vox audita est: Veni electa mea, sponsa Christi, accipe coronam quam tibi dominus præparauit, & donum, ut quotiescunque pro pluuia vel contra quamcunque tēpestatem fueris a Christi fidelibus inuocata, erit eorum oratio exaudita. Cum hoc audisset, brachiis detruncatis & pedibus spirauit. In loco autem ubi concidit, miracula multa postea visa fuere. Corpus vero post aliquot annos cuidam pastori diuinitus demonstratum est, & inuentum solenniter & maximo gaudio Christianorum ad lacum ciuitatem delatum est, ubi in arca recõditum in ecclesia cathedrali suavissime redolet.

De Fructuoso, Eulogio, & Augurio martyribus.

FRUCTUOSVS Tarraconensis Episcopus cum Augurio & Eulogio diaconis suis ab Æmiliani satellitibus in carcerē coniecti fuere, ubi postero die Fructuosus Rogatianum baptizauit. Post diem autem quintum ad Æmilianum præsidem perducti fuerunt, & Fructuoso dixit Æmilianus: Audisti quid Imperatores iusserunt? Fructuosus dixit: Nescio quid Imperatores vestri iusserunt, ego vero Christianus sum. Æmilianus dixit: Præceperunt deos coli. Fructuosus respondit: Ego unum Deum colo, qui fecit cœlum & terram, mare & omnia quæ in eis sunt. Æmilianus dixit: Scis esse Deos? Fructuosus dixit: Nescio. Æmilianus dixit: Scies postea.

postea. Fructuosus autem orare cœpit intra se. Æmilianus Augurio dixit: Noli
 verba Fructuosi auscultare. Cui respondit Augurius: Ego Deum colo omnipo-
 tentem. Æmilianus Eulogio: Nunquid & tu Fructuosum colis? Eulogius dixit:
 Ego ipsum colo, quem & Fructuosus. Æmilianus Fructuoso dixit: Episcopus es?
 Fructuosus respondit: Sum. Æmilianus dixit: Fuiſti. Et statim iussit eos viuos cõ-
 buri. Qui cum ducerentur ad incendium, populus Fructuoso condolere cœpit,
 quoniam eum diligebant etiam gẽtiles. Educti de carcere & flammis iniecti, ma-
 nibus instar crucis expansis orantes, vt vincula quibus astringebantur, urerentur,
 apertum est cœlum super eos, videntibus etiam Præsidis Æmiliani domesticis.
 Qui Æmiliani filia cui seruebant, ostenderunt, Fructuosum cum diaconis suis
 cœlum ascendere coronatos, adhuc stipitibus quibus alligati fuerant, permanen-
 tibus. Æmilianus autem ad videndum vocatus, quia non dignus erat, videre tan-
 tam gloriam non meruit. O beati martyres igne probati sicut aurum, vestiti lorica
 fidei, & galea salutis: qui coronati sunt corona cœlesti & immarcescibili.

De sancto Elefmo.

AT Elefmsus etsi fuit natione Gallus, & ex claris parentibus ortus, & vir sanctif-
 20 simus, a Regina tamen Hispaniæ & Alphonso Rege per literas & nuncios ro-
 gatus, in Hispaniam venit. Vbi commoratus, perspectis eius moribus & vitæ san-
 ctitate Hispaniæ principes eum apud se habere volentes, ei sacellum quod sancti
 Ioannis Euangelistæ nomine iuxta portam ciuitatis Burgenſis in peregrinorum
 sepulturam condiderant, destinârunt. In quod Elefmsus vir diuinis consecratus of-
 ficiis magnis fundis & reditibus a rege donatus se recepit, vbi super humum nudã
 dormiturus iacebat. Qui ieiunabat assidue & indefessus orabat, quotidieque sa-
 cris operabatur. Erat sedulus eleemosynarum largitor, ægrotantium & peregrino-
 rum in re & verbo diligens cõsolator, cuius multa magnaque miracula quæ Deus
 per illius virtutes ostendit, quoniam sunt ab aliis scripta latius, prætermitto. Eius
 30 autem venerabile corpus in sacello præmemorato funeratum est, & simulachrum
 eius lapideum ante ianuam templi vidimus.

De sancta Centolla & Helena martyribus.

CENTOLLA virgo Hispana cum multis virtutibus esset insignis, Christianam-
 que religionem accuratissime seruaret, ad Regem qui tũc in Hispania rerum
 summam tenebat, ducta est. Qui videns eam in Christo prædicando constantissi-
 mam, cruciari crudelissime iussit, & postea Seditio præfecto sæuioribus, si nõ mu-
 40 taret animum, afficiendam tormentis tradidit. In qua Seditius omnia tormento-
 rum genera exercuit, ad quæ videnda frequens mulierum turba dolentium intro-
 missa est, quæ Centollam solãdo rogabant, vt sententiam mutaret. Quibus illa se-
 reno vultu se maiora pati paratissimam esse respondit, omniaque sæuissima tor-
 menta ad mortem vsque sustinuit. Ad quam veniens Helena mulier nobilis hor-
 tata est, vt non deficeret in tormentis. Cui Centolla respondit, Tu vide soror mea
 ne deficias, quæ simul mecum pro Christo trucidanda es. Et paulo post præses v-
 tramque decollari iussit, quarum corpora in Burgenſi ecclesia translata fuerunt.

De sancto Iuliano doctore Archiepiscopo Toletano.

IULIANVS cognomẽto Pomerius, ecclesiæ Toletanæ fuit Archiepiscopus ter-
 50 tius post diuum Illephõsum. Fuit in omni genere literarum doctissimus, & præ-
 cipue in sacris, quem Magister sententiarum citat in libro quarto, scribẽs de igne
 purgatorii & inferni, & autoritate viri huius doctissimi atque sanctissimi cõfirmat
 opinionem suam. Scripsit hic libros complures, qui temporum iniquitate & ho-
 minum negligentia non apparent. Obiit vir hic sanctissimus octauo die Martii,
 quo in ecclesia Toletana festum eius celebratur.

De sancta Casilla.

FVIT olim Toleti Rex Mauritanicæ gentis nomine Canon, homo viribus potens, & armis strenuus, qui multis annis aduersus Christianos bellum gessit, multaque damna catholicæ fidei cultoribus intulit, atque quam plurimos Christianos captiuos longo tempore tenuit. Ceterum huic Christianæ religionis hosti validissimo crudelissimoque, dispensatione diuina, filia fuit vnica nomine Casilla, vel (vt alii volunt) Casilda, vt tam sæua progenies & stirps tam nequam, florem & fructum miri candoris afferret, super quem spiritus domini cõquiesceret. Virgo siquidem regii generis ita semper ab infantia in virtutum creuerat fastigium, vt cor eius & pietas quæ secundum Apostolum ad omnia plurimum valet, miro modo repleuerat, & ipsius præcordia veluti gladius bis acutus penetrauerat, vt Dei totam famulam in suum videretur dominium vendicasse. Stupendo namque modo & admirabili virginem illam spiritus ille deificus per deuotionis incendium sursum semper agebat in Deum, per compassionis mollitiem transformabat in Christum, per pietatem descensionis inclinabat ad proximum. Feruido siquidem & teneris annis tenebatur affectu, ita vt afflictis Christianis, licet Sarracenicæ nationis, esset progenie, intentissime compassionis teneritudine condescenderet, atque si quid penuriæ aut defectus in aliquo cerneret, pii cordis dulcedine regebat in lacrymis. Habebat enim clementiam ingenitam, quam superinfusa Dei pietas duplicabat. Ipsius itaque liquecebat animus ad captiuos pauperes, vt quibus manum non poterat, exhibebat affectum. Consuetudinis siquidem eius erat singulis diebus ineffabiliter, nisi aliquid esset impediens pietatis, per viscera Christi almi lesu propter reuerentiam, captiuos Christicolæ inopes sua quam gratissima præsentia visitare, ipsisque per largitatis impulsionem porrigere manus adiutrices, peccatis gerens in scrutinio aureis literis conscriptam Dauidicam sententiam qua introiit: Beatus qui intelligit super egenum & pauperem. Mira res & insolita, a naturali incisa oleastro, contra naturam sui generis in bonam transibat oliuam, vt fructum bonum posset afferre. Vnde arbor infructuosa ramum producere valuit vberissimum. Hæc autem sancta Casilda (ne lectores eius laudes & virtutes ignorent) cum fluxum sanguinis pateretur, vna cum captiuis Christianis quos e vinculis, absente patre, liberauit, ad Boetium fontem, de quo alio loco scripsimus, se contulit. vbi lota statim conualuit, ibique permansit, & non sine multis miraculis quæ Deus propter illius sanctitatem multis Christianis ostendit, vitam finiuit. Quæ propter Christiani subinde in cacumine montis, vnde fonticulus oritur, & demissæ cram condiderunt, quæ nunc a Christianis excolitur nomine & appellatione sanctæ Casildæ.

De sancto Fructo.

FRUCTI autem serui Dei sanctissimam & asperrimam vitam Segouienfis quorundam annis exultans cantat ecclesia. Qui cum diues esset, omnia quæ habebat vendidit, & precium rerum quas produxerat, totum pauperibus erogauit, & penudus in eremum se contulit, ibique in spelunca inter montanas feras & sine humano contubernio vitam egit solitariam & inopem. Qui spiritu Dei plenus, diuinis assuetus præceptis, perfectionis Euangelicæ fuit sedulus æmulator. Vnde venditis omnibus, & precio distributo egenis, ad eremi squalorem, factus solitarius, abijt, & nudus sequutus est in fatigabiliter Christum nudum. De cuius eximii virtutibus & magnis laudibus præter hymnos deuotissimos, etiam lectiones in eius historia leguntur, ex quibus vnã solenniter cantat ecclesia, quam hic exponere placuit. Cum patris nostri Fructi gloriosi merita singularia & opera mirabilia nobis in mentem veniunt, nostram nimirum vitam iure reprehendimus.

Quæ quidem, si cum Fructi sanctitate comparatur, admodum vilis est & non sine maxima culpa.

De Seruando

De Seruando & Germano martyribus.

LEGIMVS etiam Seruadi & Germani martyrium, qui cum viri nobiles essent, dæmones expellebant, & per impositionem manuum multos languores curabant in Emerita vrbe Lusitaniæ prouinciæ. Quod cum præses audisset, eos ad se victos cathenis adduci iussit, & in Mauritaniam prouinciam profecturus se- cum ducere decreuit. Illi autem labores itineris, cathenas, & famem, gauden- tes, animi virtute tolerabant. Tandem cum ventum esset in locum qui dicebatur Vbianus, apud Gades, iussit præses, vt colla eorum carnifices amputarent. Ducti igitur ad collem flexis genibus orantes Deum, gladium sacris ceruicibus excep- runt, quorum Seruandus Hispali cum Iusta & Rufina, Germanus vero in Augu- sta Emerita sepultus est.

De Facundo & Primitiuo martyribus.

IN Hispania præses Decianus super ripam fluminis quod Seya dicebatur, se- cus stratam, vbi erat idolum ad immolandum ei, multitudinem gentium cõgre- gavit. Erant autem non longe ab eodem loco duo fratres, Facundus & Primitiuus Christianissimi, qui noluerunt idolo immolare, & propterea accusati apud iudi- cem ducti sunt apud eum. Quos cum multis minis exhortatus fuisset, vt idolis im- molarent, responderunt: Nos quotidie immolamus domino Iesu Christo, & no- bis oprabile est pro eo pati: & sic vsque ad mortem perseuerarunt.

De sancto Leandro Episcopo Hispalensi.

INTER cæteros autem Hispanos homines doctrinis excellentes, Leander Hi- spalensis Episcopus sanctitate, doctrina, atque eloquentia maxime floruit, cu- ius cõcionibus & exemplis tota Vesegothorum gens per Recaredum eorum re- gem ab Ariana impietate conuersa est: quippe qui multa ad catholicæ fidei con- firmationem & ipsius Arianiæ hæresis confutationem composuit. Nam eandem pestem Vandali plures in Hispaniam ex Africa detulerant. Huic autem Leandro viro insigni diuus Gregorius Pontifex adhuc monachus moralium suorum librũ scripsit.

De sancto Isidoro Hispalensi Episcopo.

LEANDRO viro docto sanctoque frater Isidorus doctissimus ac sanctissimus in Hispalensis episcopatus dignitate successit, qui vnus inter omnes Hispaniæ tum sanctitate, tum literis clarus, non secus ac sol inter omnia sydera fulsit. Natus enim ex stirpe regia, verus nobilis, verus doctus, verus sanctus, & cunctis virtu- tibus excellens plurimum, & patriam Hispaniam & Christianam religionem illustrauit. Fuit autem diui Gregorii Papæ discipulus, a quo & doctrinam & san- ctitatem doctus, ob doctrinam singularem maximasque virtutes miraculaque permulta in magnam apud omnes admirationem deuenit. Qui cum eruditissi- mus esset, plurima ad Christianam fidem pertinentia ac de aliis rebus librorum volumina confecit, quorum hæc præcipua fuerunt: Erymologiarum libri vigin- ti, De summo bono tres, Allegoriarum tres, Astronomiæ liber vnus, Officio- rum libri duo, Ad Floram sororem libri duo, Differentiarum liber vnus. Scripsit & de viris illustribus & Grammaticæ vocabulis. Item historiam ab Adam vsque ad sua tempora, & Longobardorum gesta mandauit literis, multorumque san- ctorum vitas. Librum insuper de Cosmographia & rerum naturis, multa que alia ac pene innumerabilia opera composuit. Ex cuius libris hæc salutaria præce- pra consiliaque sapientiæ plena collegimus, quæ sequuntur. Patienter ab vno assidua namque consuetudo in naturam conuertitur. Conor a lapsu resurgere, & non valeo vsui repugnare. Trahor amore boni, retrahor malę consuetudinis lege.

Quamuis cum dolore vsui malo resiste. Corrupti non potest corpus, nisi prius corruptus fuerit animus. Castitas hominem cælo coniungit, & angelorum comitem facit. Saturi libido semper est accensa, ieiunio vero deprimitur. Venis vino plenis in membris luxuria pullulat. Pocula sunt enim luxuriæ instrumenta, & igni adiecto fomite magis incendium crescit. Si vis a fornicatione esse tutus, esto corpore & visione, muliere discretus. Circa serpentem enim positus diu illæsus non eris. Eiusdem sancti sententiæ memoratu dignæ de patientia & humilitate. Quantum humilitate cor inclinatur ad infima, tantum proficit in excelso. Prius humilitatis gradus est libenter audire veritatem, memoriter retinere, voluntarie proficere. Veritas mentem fugit, quam humilem non inuenit. Descende ut ascendas, humiliare ut exalteris, ne exaltatus humiliaris. Esto paruus in oculis tuis, ut sis magnus in oculis Dei. Tanto enim eris apud deum preciosior, quanto fueris ante oculos tuos despectior. Humilitas casum nescit. Aequalis esto in omnibus, mentem neque gaudio commutes, neque mœrore. Nullus te casus imparatum inueniat. Nullus sit casus quem non præmeditatio tua præuiderit. Proponetibi nihil esse quod non possit accidere. nam præcogitatio molestias futuras attenuat, improuisa autem mala grauer ferunt. Quod tibi in alio displicet, in te ipso displiceat. Para tibi contra verbum asperum tolerantia clypeum, contra linguæ gladium patientia scutum. Conuitium non retorqueas, contumeliam ne reperiastene silentii patientiam, tacendo facilius vinces. Aperi tranquillo corde dolorem iniuriæ. vulnus quamuis graue sit, apertum euaporat, valde autem comedit animum vulnus inclusum. Inuidia sibi met primum nocet, primum actorem suum mordet. est enim animæ tinea, quæ sensum comedit, pectus vrit, mentem afficit, cor quasi pestis depascit. Eiusdem sancti præcepta de bona & honesta conuersione. Professionem tuam habitu & incessu demonstra, sit in gestu grauitas, in incessu honestas, nihil lasciuia, nihil dedecoris, nihil petulantia, nihil insolentia, nihil in incessu tuo leuitatis appareat. Mores hominis lingua pandit. qualis enim sermo, talis & animus existimatur. Alienam vitam non laceres, de malo alienos tuum non inquines. Non detrahas peccanti, sed condole. Quod in aliis detrahas, in te potius pertimescas. Detrahentes quoque non audias. pari enim reatu detrahentes & audientes tenentur. Inter fideles non computantur, qui quod uerunt non adimplent, quia fidem promissionis non soluunt. In malis promissis rescinde fidem, in turpi voto muta decretum. impia est promissio quæ scelere impletur. Nulla pœna grauior est, quam mala conscientia. mens enim malæ conscientia propriis stimulis agitur. Præuas cogitationes tuas manifesta. vitium enim proditum cito curatur. In bonis dilatio nocet. Sæpe natura moribus immutatur, consuetudine superatur. Quod cum difficultate cœperis, per vsu cum voluntate perficies. Non solum factor, sed etiam conscius peccati tenetur obnoxius. Hæc itaque præcepta salutifera de sancti gloriosissimi codicibus hausimus. Cuius dies festus, cum sanctus fuerit egregius, cum apud Christianos omnes, tum vero apud Hispanos deuotissime celebratur.

De diuo Antonio sacrarum literarum Arca cognominato.

Diuvs autem Antonius Hispanus & ex Vlixbona ciuitate oriundus, atque ordinis Minorum sacerdos, admodum quidem & vita sanctus, & multis virtutibus adornatus fuit, qui apud Patauium innumeris claris miraculis summa cum gloria Deo animam restituit. Quas ob res a Gregorio summo Põtifice sanctorum confessorum consortio relatus est. Cæterum cum religiosos omnes non solum sui temporis & ætatis, verum etiam priorum sæculorum longe literis omnibus præstaret, sacrarum literarum Arca cognominari meruit. Et cum Tolosæ, Bononiæque, atque Patauii theologiam diutius egregie docuisset, hac de re non paucos edidisse libros perhibetur.

De diuo Vincentio Theologo celeberrimo.

Diuvs etiã Vincentius, patria (vt quidam volunt) Valentinus, quantum Hispaniam, patriam, religionem Christianam illustrauerit, narrare quis posset? Hic enim prædicatorum ordini seruiens, declamator ac theologus celeberrimus, non doctrina modo celebri, sed insignis sanctitate singulari, plurimum quidem Christianæ religioni cunctisque mortalibus prodesse maxime studuit: quippe qui cum concionandi munere facundissimus & vehementissimus esset, quomodo non verbis modo, sed exemplis augere ac iuuare non destitit. Qui cum & in morte & post mortem plurimis miraculis claruisset, Calixtus tertius summus pontifex eiusdem patriæ, de quo postea scribemus, anno domini millesimo quadringentesimo quinquagesimo quinto eas ob res in sanctorum numero eum aggregauit, & eius festum Nonis Aprilis celebrari iussit. Qui dies etsi in Hispania tota diligenter & honorifice colitur, multo tamen magis apud Valentiam, vbi natalis solum patriæ diuo Vincetio sui nominis gaudet alumno. De cuius admodum proficuis concionibus & aliis rebus alibi plene scripsimus.

De sancto Dominico Calagurritano.

ET si statueram de Hispaniæ sanctis & martyribus separatim scribere, quoniam tamen hi omnes fere literis floruerunt, & in his diuum Isidorum atque alios sanctissimos annumerauimus, eorum quidem locum sibi quisque, vt mihi venerit in mentem, sortietur, præsertim cum id Sanctum nullum moleste latuerum certo sciam. Hunc itaque locum diuus Dominicus sibi vendicat. Qui mirabili sanctitate & doctrina singulari decoratus, & religionis Christianæ quasi matutinum sydus effulgens, in Calagurra Hispaniæ ciuitate natus, vt accepimus, ex regulari canonico vocatus a Deo cum sociis fratribus duodecim, prædicatorum ordinem incredibili feruore religionis instituit. Quo instituto diuinitus a gloriosissima Dei genitrice Maria etiã ipsius habitum religionis assumpsit. Cuius re-
 30 mo, hæresin apud Tolosam nuper obortam mira celeritate atque virtute compescuit. Deinde autem ab Honorio sequenti pontifice ipsius ordinis confirmationem meruit obtinere. Quo quidem confirmato innumerabilia ferme monasteria condidit, ac plurimis signis miraculisque clarissimus vniuersam pene Europam docendo prædicandoque perlustrauit. De cuius multis miraculis vnum hic deuoræ cuiusdam matronæ filia vitio lapidis longo tempore laborauit. Nullo autem
 40 ten medicinæ consilio suffragante, solum sibi supererat incisuræ remedium. Cum igitur dies esset statuta, qua puellam oportebat incidi, mater filiæ periculse dedit, suamque filiam Deo & sancto Dominico voto quo potuit commendauit. Sequenti ergo nocte dormienti puellæ beatus Dominicus astitit, & in manu eius lapidem quo torquebatur, posuit, & abscessit. Quem puella euigilans & se liberatam inueniens matri dedit, & visionem per ordinem explicauit. Mater vero cum ingenti lætitia lapidem ad fratres attulit, rem quoque gestam coram multis exposuit. Quem fratres in ecclesia ante imaginem beati Dominici, & in futuram memoriam tam stupendi miraculi suspenderunt. Tandem anno nostræ salutis millesimo ducentesimo vigesimo tertio apud Bononiam Italiæ urbem Nonis Augusti migravit ad Dominum, quem postea Gregorius eius auditis miraculis & vitæ sanctimonia, in sanctorum numerum retulit.

De sacris ædibus & locis in Hispania religiosis & miraculis celebratis.

HABET Hispania præter sanctos & martyres quos supra memorauimus, alios etiam complures, & sacras ædes & domos insignes miraculis celebratas, quas non Hispaniæ solum populi, sed externæ quoque gentes & principes religionis Christianæ cultores frequentare solent, sua vota promissaque soluentes. Veniunt enim de remotissimis regionibus, & ex Europa fere tota Christiani Reges magnique principes, peregrinantes in Hispaniam, Compostellamque Callicæ prouincie ciuitatem, sancti Iacobi miraculis inuitati, sua dona magna que ferentes: qui summi pōtificis autoritate gratiaque sancti Spiritus omni culpa pœnaque soluti, lætantes domum suam reuertuntur. Operæ precium est anno remissionis peccatorum, quod iubileum vocant, videre præter Hispanos quam plurimos, innumeros etiam peregrinos ad hoc sanctissimum templum cōfluentes. Cæterum de huius apostoli miraculis & vita sanctissima multi scripserunt, & magna circumfertur historia, quam qui videre voluerint, legant apud alios, & præsertim apud Gregorium pontificem maximum, qui de sancti Iacobi miraculis & meritis plenissime scripsit. In oppido prouinciæ Lusitanie quod Guadalupum vocant, & (vt alio loco scripsimus) luporum flumen interpretatur, domus est ordinis sancti Hieronymi virgini deiparæ consecrata, fama celebris & miraculorum monumentis illustis, cui quicumque se commendant vota que promittunt, ab omni periculo liberantur. In qua quidem domo plurima miraculorum signa, multa magna que cernuntur, quæ numerare longum esset: ideoque prætermittimus, quoniã leguntur apud alios. In Ouetana vrbe præter crucem quam diuinitus angeli fecerunt, alia quam plurima memoratu digna leguntur. De quibus pauca referre libet, vt ea qui legerint, videre cupiant. Illic enim colitur arca ab Apostolis ex incorruptibili materia fabricata, Deique magnis operibus plena, quam Deus omnium rerum maximus opifex mirabiliter ab vrbe Hierosolymitana in Aphricam, ex Aphrica in Carthaginem nouam, ex Carthagine Hispalim, ab Hispali Toletum, & ex Toletum in Asturias ad ecclesiam sancti Saluatoris, & in locum qui dicebatur Ouetum, transfudit. Quam cum sacerdotes aperuissent, in ea multas arculas inuenerunt, quarum clusis, scripta quædam viderunt affixa, in quibus arcana multa cōtinebantur, quæ nunc in Ouetana custodiuntur ecclesia, & peregrinis illac transeuntibus de memorantur. Quorū multa prætermittentes, pauca quæ sunt in ecclesia sanctissimo templo res quæ sequuntur admirabiles: de ligno crucis domini, de spinis eius coronæ, de sepulchro, de sindone & tunica, de pannis in quibus Christus nascens inuolutus iacuit in præsepio, de pane cœnæ domini, item de pane quo dominus hominum millia quinque satiauit, de mana quod Deus pluit filiis Israel, de terra motis Oliueti in qua dominus tenuit pedes ascensus in cœlum, & in qua pedes tenuit quando Lazarum suscitauit, & de sepulchro Lazari, de lacte virginis Dei genitricis, de capillis & vestimentis eius, vnus de triginta denariis quibus Iudas dominum vendidit, item pallium & ornamentū quod Regina cœli dedit Illephonso Archiepiscopo Toletano, & de alio pallio Helie prophete, vestimētum beati Tirsii martyris, manus sancti Stephani protomartyris, calceum dextri pedis Apostoli sancti Petri, frōs diui Ioannis Baptistæ & de eiusdem capillis, de ossibus sanctorum innocentium, de articulis digitorum, de ossibus trium puerorum, Ananix, Azariæ, & Misaelis, de capillis cum quibus beata Maria Magdalena terpsit pedes domini, de lapide quo signatum fuit domini sepulchrum, de oliua quam dominus tenuit in festo Ramis palmarum, de petra montis Sinai supra quam Moyses ieiunauit, de virga qua Moyses mare rubrū diuisit filiis Israel. Ibi sunt & sportæ Petri & Andreæ Apostolorum, & partes piscis assati, & fauum mellis: & præterea multa corpora sanctorum martyrum, & ossa prophetarum, confessorum, ac virginum. Diuersa ibi sunt pignora recondita, quorum numerum Dei solius est comprehendere. Hæc itaque & alia multa in arca prædicta continentur. Sed sunt præterea in ecclesia Ouetana

ſia Ouetana ſanctorum martyrum corpora, Eulogii ſcilicet, Lucretii, & Eulaliæ
 virginis, ſancti Pelagii martyris, & Vincentii martyris & abbatis, & ſancti Iuliani
 pontificis, & corpus Regis Caſti qui Ouetanam fundauit eccleſiã. Crux ibi quoq;
 conſpicitur ab angelis condita, atq; vna de ſex hydriis in quibus dominus aquam
 conuertit in vinum. Cæſarauguſta feliciffima ciuitas Mariæ virginis, quæ Pila-
 ria cognominatur, multis decorata miraculis inſignis eſt, & quotidie ſanctiffime
 colitur, cuius eccleſiam diuus Iacobus inchoauit, & populus Cæſarauguſtanus ab-
 ſoluit, magniſq; reſtitibus inſtituit, quæ nunc aſſidue multis ſacrificiis & orationi-
 bus deuotiſſimis frequentatur. De cuius miraculis & altiffimo myſterio multa ſcri-
 pra fuerunt, quæ nunc in eo templo diligentiffime ſeruantur. In monte quem
 Serratum vocant, apud Barcinonem, beatæ Mariæ virginis aſſidue miracula mul-
 ta diuinaq; myſteria ſumma cum veneratione celeberrima cantat eccleſia. Do-
 mus eſt in altiffimo monte ſita, & in amœniſſima conualle, & altiffimis rupibus ad-
 hærens, & a multis non ſolum Hiſpaniæ populis, ſed etiam ab externis gentibus &
 peregrinis frequentata, quæ ſupra ſe & in altioribus locis montiſq; iugis domun-
 tã agunt, qui ſe aduentibus ſermocinantur, & ſanctiffime conſulunt. Hæc præter-
 ea domus quamuis parua, cubicula tamen habet & hoſpitiã in quibus Reges, Du-
 ces, Marchiones, Comites, & equites ſeparatim recipiuntur. Huius autem ſan-
 ctiffimæ religionis & deuotiſſimæ domus ordinem diuinaq; myſteria multaq; mi-
 racula, quæ magno indigent volumine, cauſa breuitatis omittimus, quoniam ſunt
 ab aliis autoribus commemorata. Daroca feliciffima ciuitas non immerito ſuis
 corporalibus gaudet, in quibus hoſtiam quam ſacerdos inter ſacrificandum con-
 ſecrauerat, & ſuperuenientibus hoſtibus inuolutam panniculo candido ſub lapi-
 de reſpoſuerat, inuenit in carnem conuerſam, & panniculo adhærentem, cum vi-
 ctrix a prælio reuertiffet. Quæ quidem res admirabilis & pro magno celebrata mi-
 raculo, fecit urbem Darocam fœlicem & memorabilem. Mentefa quoq; quam
 laenam vocant, vna de primariis Bæticæ prouinciæ ciuitatibus, Chriſti ſudario,
 quam dicimus alio nomine Veronicam, non immerito gloriatur. Hoc enim ſan-
 ctiffimo munere donata ciuitas illa eſt admodum fœlix, eſt admodum diues, & vi-
 ſitatur a multis, & maxime colitur. Cæterum ſudarium hoc qui diligenter intueti-
 tur, cuius ſit coloris discernere minime poſſunt, tanta ineſt ei diuinitas & colo-
 rum varietas. Apud Aucam urbem quam Bургенſem nunc appellant, templũ
 eſt ordinis ſancti Auguſtini venerabile, magnæ deuotionis, in quo Chriſti ſaluato-
 ris imaginem crucifixam adorauimus, quæ a Nicodemo facta perhibetur. Hanc
 imaginem inueniſſe mercatorem quendam commemorant in arca maris flucti-
 bus agitata. Cuius imaginis inuocato numine multos infirmos conualuiſſe nobis
 affirmarunt plures homines fide digni. In oppido nomine Baluaneda domus
 eſt ordinis ſancti Benedicti, vbi vir ſanctus Athanaſius habitum religionis accepit.
 In qua quidẽ domo, ſicut & in Compoſtella, Iubileum celebratur quolibet ſepten-
 nio, quo Chriſtianiſ confefſis & pœnitentibus omnia peccata dimittuntur. In
 iugo montis altiffimi, quam rupem Gallicam vocant, ædes eſt ſacra dei genitrici
 dicata, quæ propter magna dei opera ſumma veneratione colitur, & a multis Hi-
 ſpaniæ populis & peregrinantibus frequentatur, & a pluribus etiam Salmanticæ
 ſtudentibus. In antiquiffima ciuitate quam ſancti Dominici Calciatensis vul-
 gus appellat, gallum vidimus & gallinam, qui dum vixerũt, cuius coloris fuiſſent,
 ignoramus: poſtea vero cum iugulati fuiſſent & aſſi, candidiſſimi reuixerũt, ma-
 gnam Dei potentiam ſummumq; miraculum referentes. Cuius rei veritas & ratio
 ſe habet. Vir quidam probus & amicus Dei, & vxor eius optima mulier cum fi-
 lio adoleſcentulo magnæ probitatis, ad ſanctum Iacobum Compoſtellam profi-
 ciſcentes, in hanc urbem itineris labore deſeſſi ingrediuntur, & quieſcendi gratia
 reſtiterunt in domo cuiuſdam qui adultam filiam habebat. Quæ cum adoleſcentẽ
 pulchra facie vidiffet, eius amore capta eſt. Et cum iuuenis ab ea requiſitus atq; ve-
 xatus, eius voto repugnaffet, amorem conuertit in odiũ, & ei nocere cupiens, tem-
 pore quo diſcedere volebant, eius cucullo craterã ſui patris clam reſpoſuit. Cumq;

peregrini mane discessissent, exclamavit puella coram parentibus crateram sibi fuisse subreptam. Quod audiens Prætor satellites confestim misit, ut peregrinos reducerent. Qui cum venissent, puella conscia sui sceleris accessit ad iuuenem, & crateram eruit e cucullo. Quapropter comperto delicto, iuuenis in campum productus iniqua sententia & sine culpa laqueo suspensus est, miserique parentes cum filium deplorassent, postea discedentes Compostellam peruenerunt, ubi solutus votis & Deo gratias agentes, subinde redeuntes ad locum peruenerunt, ubi filius erat suspensus, & mater multis perfusa lachrymis ad filium accessit, multum desuadente marito. Cumque filium suspiceret, dixit ei filius, Mater mea noli flere super me, ego enim uiuus sum, quoniam virgo Dei genitrix & sanctus Iacobus me sustinent & seruant incolumen. Vade charissima mater ad iudicem qui me falso condemnauit, & dic ei me viuere propter innocentiam meam, ut me liberari iubeat, tibi restituat. Properat sollicita mater, & præ nimio gaudio flens uerius, prætorum uenit in mensa sedentem, qui gallum & gallinam assos scindere uolebat, Prætor, inquit, filius meus uiuit, iube solui obsecro. Quod cum audisset prætor, existimans eam quod dicebat propter amorem maternum somniasse, respondit subridens, Quid hoc est bona mulier? Ne fallaris. sic enim uiuit filius tuus, ut uiuant hæc aues. Et vix hoc dixerat, cum gallus & gallina saltauerunt in mensa, statimque gallus cantauit. Quod cum prætor uidisset, attonitus continuo egreditur, vocat sacerdotes, & ciues proficiscuntur ad iuuenem suspensum, & inuenerunt incolumem ualde lætantem, & parentibus restituunt, domumque reuersi gallum capiunt & gallinam, & in ecclesiam transferunt magna solennitate. Quæ ibi clausæ, res admirabiles & Dei potentiam testificantur obseruantur, ubi septennio uiuunt, hunc enim terminum Deus illis instituit, & in fine septennii antequam moriantur, pullam & pullam sui coloris & magnitudinis, & hoc fit in ea ecclesia quolibet septennio. Magnæ quoque admirationis est, quod omnes per hanc urbem transeuntes peregrini, qui sunt innumerabiles, galli huius & gallinæ plumam capiunt, & nunquam illis plumæ deficiunt. Hoc ego testor, propterea quod uidi & interfui, plumamque mecum fero. Apud oppidum Olianam quod est in ripa Sicoris, & distat ab Ilerda passuum millia circiter quadraginta, domus est Mariæ virginis Castiluedrensis in alto loco posita, ad quam domum singulis annis in Martio mense, diebus Veneris, ex insula fluminis tria lumina cærulei coloris ascendunt, & ecclesiam per fenestras ingressa, lampades accendunt, & subinde descendunt ad eundem locum uide uenerant, ibique ab insipientium oculis euanescent. Quæ res admirabilis a populis illius regionis & uiris fide dignis affirmatur. Sunt in Hispania præterea Carthusianorum domus magnæ uenerationis, numero tredecim, quarum antiquissima est Scaladei apud Tarraconem, Porta cæli Valentiniæ diocesis, Paularia diocesis Toletanæ, Beata Maria de Couis apud Hispalim, Mons hiliaris Barcinonensis diocesis, Aniaga Palentinæ diocesis, domus Xericia diocesis Gaditanæ, domus beatæ Mariæ de Fontibus Oscensis diocesis, domus apud urbem Granatam, quæ nostris temporibus instituta fuit a principibus catholicis, & domus Nazareni diocesis Maioricensis. Hæc itaque sunt deuotissimi Christiani, quæ uidimus in Hispania loca religionis memorabilia & domus insignes propter diuina mysteria & operas sanctissima, multaque miracula quæ Deus in illis ostendit, quarum principia, causas, & historias, cæterasque res prætermittimus propter multitudinem magnitudinemque. Quisquis igitur omnia plene scire uoluerit, quærat a sacerdotibus qui domos quas memorauimus, diligentissime colunt, & omnia mysteria callent.

807

LVCII MARINEI SICV-
LI DE REBVS HISPANIÆ
LIBER SEXTVS.

De primis Hispaniæ & aliarum regionum cultoribus.

NUNC autem de primis Hispaniæ & aliarum prouinciarum cultoribus scripturus, lectores admoneo, vt ea quæ dixero non ex meo capite deprompta fuisse putent, sed ab aliis & non indoctis scriptoribus apud quos latius diffusa sunt, accepta. Scribunt itaque Iosephus & Berofus, quibus diuus Hieronymus & Eusebius assentiuntur, Tubalem quintogenitum Iapheti filii Noæ, primum Hispaniæ Regem fuisse. Idem Berofus asserit Noam cognomen Hispaniæ in Hispaniam traiecisse, qui Tubali nepoti suo ex Iapheto filio colonias duas reliquit de suo nomine dictas Noelas & Noeglas, quas Plinius Noegas & Noelas appellauit. Tubal itaque primus Hispaniæ Rex fuisse perhibetur. Quod vt clarius fiat, quædam nobis altius repetenda sunt, quibus non Hispaniæ solum, sed aliarum quoque terrarum primus cultus demonstrabitur. Iaphet igitur Noe filius, vt docet Genesis, cui pater Noe benedicens ait, Dilatet dominus deus domum filiorum tuorum: in Europam profectus filios septem progenuit, quorum e duobus septem quoque nepotes habuit. Filii autem Gomer, Magog, Meder, Iauan, Tubal, Mosochoc, & Thyras fuere, qui regionem quæ a Tauro & Aman montibus incipit, & per Asiam vsque Tanaim flumen protenditur, coluere. Ex quibus Gomer primus Iani filius in Europa Gomoritas instituit, quos deinde Græci Galatas appellarunt. Magog autem in Scythiam veniens de se Magogas formauit, quos Græci dixere Scythas, a quibus & Gothia & Scythia regiones dictæ fuerunt. Meder vero seu Medeus Medorum gentes instituit, e quibus Media regio nomen accepit, quæ inter Persiam & Assyriam sita est, quæ tamen a quibusdam Medusæ filio nuncupata existimatur. Iauan insuper Ionibus, id est Græcis, nomen dedit, vnde Ionium mare dicitur, & Ionia Græcorum tellus, quam tamen Vitruuius ab Ionio nomen accepisse. refert Atheniensium duce. Tubal autem condidit Hispanos, vt supra dictum est. Ante cuius aduentum in Hispaniam neminem venisse præter eius auum Noam, multi pro certo habent. Cæterum quoniam de primis Hispaniæ cultoribus loquimur, aliarum quoque prouinciarum cultus in initia referre non ab opere nostro alienum ducimus. Mosochoc itaque Cappadociam regionem vocarunt, quam postea Cæsaream dixerunt Romani. Denique Thyras vltimus Iani filius Tyreses condidit, a quibus Thracia nomen accepit. Nunc autem quoniam diximus quas regiones & gentes septem Iani filii coluerunt, quas etiam nepotes instituerunt, breuiter explicabimus. Ascanes enim Gomeris filius & Iani nepos instituit Sarmatas, qui nunc in Scythia Medos paludis profundum incolunt. Quæ quidem regio, teste Lucio Floro, tenuis est & inutilis, ac infœlicibus arboribus & barbarie plena, adeo vt pene pacem & humanitatis cultum non intelligant, nostris præsertim temporibus Lutherianam hæresin sectamque nefandissimam colentes. Hanc enim prouinciam plures mecum Bohemiam esse opinantur. Raphas autem secundus Gomeris filius Riphæos, qui Paphlagonos appellantur, & Troianos condidit: vnde regio Paphlagonia dicitur. Hi autem, vt Cornelius inquit, olim in Italiam transierunt, a quibus Enei, id est, Veneti dicti fuere, & prouincia Venetia nomen accepit. Tergoma quoque, siue Tigram, Gomeris filius tertius, vt Iosephus narrat, informauit Tygrameos, quos Græci Phryges vocarunt, qui deinde a Dardano Iouis & Electræ filio Dardani dicti fuere: postea vero Troiana Troe Dardani filio. Fuit præterea & Elifas Iauæ filius, qui Elifæis imperauit, qui nunc Æolia a Græcis denominantur, & a quibus estiam insula in freto Siculo Æolia dicitur. Fuit & secundus Iauæ filius nomine Tarsis, qui Tarsos populos in Asia condidit, qui quondam Cilices dicti fuerunt, vnde

regio Cilicia nominatur. Multa præterea commemorare possemus, quæ causa breuitatis omittimus, vt ad inceptum redeamus. Ab his autem & eorū successoribus, Augustino referente, lingue & gentes fere omnes institutæ fuere. Nam a Cethilauæ filio Cypri cognominati sunt, & a Rhadami eiusdem filio Rhodii. Vocauit etiã Assur Assyrios, & Heber Hebræos, & Merfa Merseos, qui deinde dicti sunt Ægyptii ab Ægypto fratre Danai, vt testis est Eusebius. Sed ad Tubalem redeo, cui filius successit Iberus, de cuius nomine amnis Iberus, vt quidã volunt, nomen accepit, & Iberia dicitur Hispania. Post Iberum autem Iubalda Rex tertius Hispaniæ suscepit imperium, a quo Iubalda mons nomen accepit, teste Beroso, quem Ptolemæus vel eius scriptores pro Iubalda Iubedam scripserunt, & Mauri barbaræ lingue Zibaltar appellant. Iubaldæ vero Brygum successisse narrat Berofus, quem Aramei Castellanum significare dicunt, & Brygola castellum in alto loco positum. Quapropter Brygum Regem nonnulli dictum putant, vel quod in vexillo castelli gerebat, vt Berofus asserit, vel quod in Hispania castella multa fundauerit, quibus suum nomen indidit, quod etiam Ptolemæus comprobare videtur. Hinc itaq; sunt in Hispania nomina quædam, quæ terminantur in bryga, vt Lacobryga, Mirobryga, & alia plura, de quibus alio loco scripsimus. Quintum Hispaniæ Regem Tagum fuisse memoriæ Berofus prodidit, a quo Tagus amnis in Hispania dicitur, vt idem Berofus ait, pisculentus & aureis arenis diues, vt alio loco diximus. Post autem Tagum Bætus Hispanis imperauit, vt quidam scribunt, a quo Bætis fluuius & Bætica prouincia, hoc est patria scælix & beata, vt quidam scripserunt. Quam magnus etiã Homerus Elysios campos, vt alio loco scripsimus, appellauit, teste Strabone. Hebræi vero Bætum a Behin dictum putant, quod interpretatur a Hieronymo locus vitæ meæ, id est, optatæ scælicitatis, quæ cuiq; vitæ locus est & campus Elysios. Cæterum Bæto Geryon in Hispaniæ principatu successisse fertur, qui tyrannidem, vt Berofus scripsit, exercuit. Fuit autem Geryon Aphri generis, cuius nomen aduenã significare dicunt. Hic teste Beroso, ex Mauritania traiecit in Hispaniam quam sibi parere coegit, cui Græco cognomento fuit Chryseus, & Latino Aureus: propterea quod (vt scribit Berofus & Diodorus Siculus) a magnis diuitiis nomẽ assumpsit. A quo, ni fallor, Geryone domus in Hispania antiquissima cognomen accepit, quæ nunc Gironia dicitur. Moriens autem Geryon tres reliquit filios quos trigeminos Geryones appellarunt, propterea quod (vt alio loco scripsimus) vnanimis fuerunt summaq; concordia vixerunt, quos, vt aiunt, Hercules Libyus Osiridis filius contra se venientes campestri certamine sustulit. Hercules autẽ victoria potitus ex Hispania discedens, Hispalum Hispaniæ regno præfecit, de cuius nomine Hispalum & Hispaniam dictã fuisse quidam volũt. Quibus assentitur Toletanus antistes Rhodoricus insignis historicus. Hunc autẽ Hispalum Herculis filium fuisse memorat. Siquidem Hispanus & Iliberia eius filia, nepotes Herculis a scriptoribus Hispaniæ referuntur. Hispalo autem mortuo regnum suscepit Hispaniæ, nepos Herculis nonnulli volunt. Hercules autem cum in Italia res memorabiles gessisset, & magnis laboribus functus esset, vt Berofus est autor, in Hispaniam rediit, vbi nepos eius Hispanus imperabat. Quo mortuo Hercules ipse, quamuis admodum senex, Hispaniæ regnũ suscepit, ibiq; paulo post e vita discessit apud Gades: vbi Gaditani templum in eius memoriam condiderunt. Quod Pomponius Mela, Suetonius Tranquillus & Berofus affirmant. Rhodoricus Archiepiscopus Toletanus Herculem scribit in Hispaniam Atlantem secum duxisse, quem Berofus non Maurum, sed Italum fuisse narrat, cui frater erat Hesperus, vt scribit Iginus, quem Libyus Hercules sibi successorem reliquit, quem postea Atlas eius frater ab Hispania pellens, in Italiam fugere compulit, vt scribit Iginus. Quapropter Hispaniam & Italiam Hesperias ab Hespero Rege dictas affirmant. Atlas itaque Hespero fratre pulso regnare cœpit in Hispania, quem Berofus Atlantem Italum Kytium nominat. Qui cum Sicorum filium Hispaniæ Regem instituisset, in Siciliam primum, deinde in Italiam traiecit, vt Hetrusca refert historia. Itaque successit Atlantii filius nomine Sicorus, vt Berofus asserit, a quo Sicorum flumen dictum fuisse

fuisse opinantur. Sicoro vero Sicanus filius successit, ut ait Berofus, a quo Siculis & Italici nomen inditum est clarissimum, quod a poetis & scriptoribus maxime celebratur. Successit autem Sicano Siceleus, qui Siculis, ut Dionysius Halicarnasus meminit, nomen dedit. Defuncto autem Siceleo Lusus eius filius in Hispania regnavit, a quo Lusitaniam dictam esse nonnulli contendunt, & multas etiam colonias in Hispaniam traductas. Reliquit autem Lusus Hispaniæ Regem Siculū. Cæterum sciendum est Hispanos olim non Reges proprios, sed duces habuisse, ut Trocebanur. Habuit autem Siculus successorem Testam, qui, ut quidam scribunt, ex Libya fuit oriundus in Tritonide patria Mineruæ, & urbem Testam condidit in litore maris apud Valentiam, de cuius nomine Ptolemæus populos propinquos Constanos appellavit. Post Testam vero Romus Hispanis, ut quidam volunt, imperavit, qui Valentiam urbem clarissimam condidit, & de nomine suo Romam vocavit, quam postea, sicut alio loco diximus, Romani nominis significatione servavit, Valentiam dixerunt. Regnavit in Hispania post Romum Palatous, qui Valentiam domiciliū habuisse fertur. Quam quidem rem populi Valentiam propinqui qui Palatou nominantur, vero similem faciunt, & etiam domus equitum Valentinorum qui Palatou dicebantur, & nunc Mompalai dicuntur. Palatou Cacus Celtiber, ut quidam scribunt, ab Hispania propulit, qui victoriā consequutus, ut aiunt, Caco monti nomen dedit: quem tamen montem Martialis non Cacus, sed Canum vocat. Quidam vero dicunt Palatoum victum a Caco fuisse, propterea quod adolescens nondum militarem disciplinam perceperat. Cæterum Cacus Vulcani filius existimabatur, quoniam primus in Hispania ferrum inuenit, & arma conficere docuit, quem victum ab Hercule fuisse poetæ fabulantur. Sunt etiam qui dicunt Cacus a Palatou qui ætate firmiori arma resumpserat, profligatum in Italiam fugisse: quo pulso Palatous Hispaniæ regnum recuperavit. Caco autem sublato successit Erythrus in Hispania, qui novum ab Erythreis coloniis nomen accepit, qui, teste Plinio, a mari rubro venientes in Hispaniam Erythram insulam coluerunt. Demum post Erythrum in Hispaniæ regno successisse fertur Mellicola, qui proprio suo nomine Gargoris dicebatur, & Mellicola cognomen accepit, ut quidam scribunt, quoniam primus Hispanos usum mellis edocuit. Hic nepotem ex filia habuit nomine Habidem, de cuius adversa fortuna cæterisque rebus quas gessit, Iustinus meminit. Hi sunt itaque quos memoravimus antiquos Hispaniæ Reges, de quibus autores multi plenius conscripserunt. Cæterum post prænominatos Reges usque ad tempus Carthaginensium & Romanorum, qui successerint, alios in Hispania principes non reperio. Verum enimvero Carthaginenses & Romani pro Hispaniæ dominio magna bella gesserunt, in quibus tandem victis & expulsis Carthaginensibus Hispaniam Romani sibi provinciam fecerunt, eamque tenuerunt usque ad Gothorum adventum, de quibus nobis hoc loco scribendum est.

De Gothorum adventu in Hispaniam.

HACTENUS Hispaniæ gentis originem breviter explicavimus, nunc autem ut Gothorum adventum in Hispaniam referamus, pauca prius repetere necesse est, quibus historia multo facilius intelligetur. Cum itaque Carthaginenses Gaditanis consanguineis suis cum Hispanis bellum gerentibus auxilio venissent, victis hostibus Hispaniæ partem tenere, quam postea per Amilcarem & eius generum Asdrubalem, ac postremo per Hannibalem pene totam occuparunt. Deinde vero Carthaginensibus bello Romanorum occupatis, Romani missis in Hispaniam Scipionibus, primo Pœnos provinciam expulerunt, & postea cum ipsis Hispanis gravissima bella gesserunt per ducentos annos, hoc est a primis Scipionibus usque ad Augustum Cæsarem: tamen non continue, ut scribit Florus, sed ut causæ læcessuerant, nec initio cum Hispanis, sed cum Pœnis in Hispania. Primi autem Scipiones, ut idem Florus meminit, per Pyrenæum iugum Hannonem, Asdrubalemque fratrem Hannibalis cæcidere, captaque eo impetu fuisset Hispania, nisi illi occubissent. Quibus Africanus successit, qui statim capta Carthagine Hispaniam stipendiariam Romanis fecit, omnemque ultra citraque Iberum amnem imperio subiecit, primusque Ro-

manorum victor ad Gades & Oceani orā peruenit. Celtiberos primus prælio fre-
 git Marcus Cato Censorinus, deinde Gracchus pater Gracchorum eos urbium e-
 uersione multauit. Deniq; sæpe deficientibus, Numantia ciuitas eorum bellum
 annos quatuordecim sustinuit: victoq; per Megaram fortissimum duces Roma-
 norum exercitu, Pompeium aggressi fœdus maluere, cum debellare potuissent.
 Hostiliū deinde Mancinum fregere. cum hoc quoq; fœdus maluere contentiar-
 morum manubiis, cum ad internicionem sæuire potuissent, sed fœderis ignomi-
 nia deditus Hostilius fuit. Postremo Scipio minor urbem euerit, cum se suaq;
 omnia, Saguntinorum more, igni tradidissent. Sed de Numantia scribemus alio
 loco. Beticam Fabius Maximus consul opprefferat, sed a successore Pompilio vio-
 lata victoria est, qui conficiendæ rei cupidus fractum duces per fraudem & insi-
 dias & domesticos percussores aggressus est. Turdulos Metellus Macedonicus vi-
 cit, Vaccæos Lucullus. De quibus Scipio posterior singulari certamine Decius Bru-
 tus, opima retulit spolia. Lusitanos vero & omnis Callicæ populos Decius Bru-
 tus latius domuit, simul formidatum militibus Obluionis fluium transiit vsq;
 ad vltimum Occidentem. Eos autem Viriatus erexit, qui annos quatuordecim cu
 Populo Romano varia victoria pugnavit. Cuius ea virtus & abstinentia fuit, vt
 consulares exercitus cum sæpe vicisset, tantis rebus gestis, non armorum, non ve-
 stis cultum, non deniq; victum mutauerit, sed, vt scribit Florus, in eo habitu, quo
 primum bellum cœperat, perseverauerit, vt quiuis gregarius miles ipso imperato-
 re opulentior videretur. Tumultuantes etiam Hispanos Marcus Iunius Siluius pa-
 cauit. Deniq; omnes occasione belli Sertoriani per Lucium Metellum & Pom-
 peium Magnum in deditioem accepti fuere. Postea autem prorogato Pompeio
 in quinquennium imperio attriti sunt, & ab Augusto tandem Cantaber omnia
 vltimus subiugatus est vna cum reliqua Hispania in prouinciæ formam reducta,
 eoq; modo per prætores administrata, vsq; ad Honorii principis tempora. Quibus
 temporibus primum Vandali & Alani, mox Gothi, postremo Mauri diuersis cla-
 dibus Hispaniam diripuerunt. Vandali siquidem Beticæ partem occupauerunt, que
 adhuc ab Hispanis Vandalia, corruptoq; vocabulo Vandalusia dicitur. Cæterum
 Vandali paucis annis in Hispania commorati, post a Gothis expulsi in Aphricam
 traiecerunt. Gothi autem & Alani qui hodie Cathalani dicuntur, in Hispania con-
 federunt, de quibus, & eorum rebus gestis, ac de patria vnde venerint, summatim
 dicemus. Gothorum varia genera traduntur. Cornelius Tacitus in historia Ger-
 manica Gothinos Gothos appellat, & inter Germanos ponit. Cui assentire com-
 memorat. Extat & Hollandiæ nomen insulæ. Spartianus autem in vita Cæsarum
 Getas eos esse dicit, quorū trecenta millia Claudius secundus princeps apud Mar-
 tinopolim in Mœsia prælio deleuit. Procopius vero Græcus autor, qui sub Iustini-
 matarum nomine appellari, eandemq; esse nationem, tantum ducibus quorū no-
 mina acceperunt discretos, homines albos esse, coma flaua, magnis oculis, eisdemq;
 penitus legibus, secta Ariana, & lingua Gothica. Idem scribit famam esse, primum
 Gothos ex Cimmericis qui ad Tanaim habitabant, venisse, iuuenes quosdam ve-
 nando ceruamq; insequendo fluium traiecisse, qui reuersi deinde suis agrum
 optimum se vidisse renunciarunt. Illi autem armis freti cum exercitu ad Istrum vs-
 que vincendo peruenerunt, qui postea cum Romano Imperatore fœdus inierunt,
 demum in Italiam primum, & deinde in Hispaniam penetrarunt. In hanc ille sen-
 tentiam scripsit. Raphael vero Volaterranus homo nostri sæculi doctissimus Go-
 thos esse Cimbro existimauit, qui olim a Mario victi fuere, & ex Germanico ma-
 ri prodeuntes, Visigothosq; dictos, id est, Occidentales: Ostrogothos autem Ori-
 entales eos esse, quos Florus dicit ex reliquiis Marianæ victoriæ ad Mæridem
 confedissee. Ex quo nomen & gens Gothorum inter Tartaros in eadem hodie
 parte conspicitur. Hi sunt qui duce Theodorico postremo venerunt. Recte au-
 tem vtrique Sarmatæ dicuntur, a Græcis autem Sauromatæ, quod ita barbaras
 eas omnis Germanis vicinas nationes vocet antiquitas. Inter quos Cimoneros
 Homerus

Homerus ponit, a nobis Cimbro appellatos. His itaque de causis Gothos Getas esse qui longe in Ponto habitant, verisimile non fuerit. Sed res quas Gothi gesserint in Italia, non minus vere quam ornate scriptas a Raphaele Volaterrano, breuiter exponemus. Gothi itaque tempore Valentis principis ad Danubii ripam iuxta Mœsiam ea conditione confedere, vt non vltra procederent, & vna omnes Christiani fierent. Valens itaque missis ad eos Arianis quorum sectæ se addixerant, totam gentem eo dogmate pollutam reddidit. Post aliquot vero annos, cū gens barbara non posset a maleficio contineri, coactus Valens aduersus eos proficisci, superatus est & interfectus. Qua viētoria illi elati Constantinopolim cum exercitu cōfestim petiere, & cum Dominica quæ Valentis fuerat coniux, muliere sapiētissima, pecunia transegerunt, ac domum pacati se receperūt. Quos Gratianus qui tūc Orientis imperio successerat, reprimere cupiēs, nec esset bello satis idoneus, Theodosiū ex Hispania accersit, qui pluribus postea præliis cū eis commissis, postremo patrem fecit. Qua fretus Atanaricus Rex eorum, Constantinopolim vr̄bis visendæ studio profectus, honorificeque a Theodosio exceptus, ibidem paucis post diebus morbo extinctus est. Quapropter Gothi Rege carentes Theodosio tunc militare ceperūt: sed fraude Stiliconis, vt dicitur, eos Italiā inuadere cupientis exautorati, Rege Alarico creato e Balthorū nobili familia, Pannonias & Illyricū occupantes incommodis omnibus affecerunt anno salutis quadringentesimo septimo, cōiunctiq; cum Radagaso altero Gothorum Rege, de inuadenda Italia cogitarunt. Radagasus itaque primum ingressus ad Apenninum circa Fesulas cōsedit, vbi locorum angustiis ac montium asperitate fameque oppressus, a Stilicone cū toto exercitu susceptus & capitur. Alaricus Rex alter subsequutus in agro Rauennate occurrentē cū copiis Stiliconem habuit. Qui cum triennio bellum cū eis duceret potius quam gereret, iussu Honorii pacem fecit hac conditione, vt in Galliæ parte cōsistere possent. Post aliquot deinde annos Stilico contra scēdus Gothos in Gallia per Saulem Hebræum in die Paschæ incautos, & ex religione resistere nō audentes, adoritur. Postero vero die Alaricus Saulem cū toto exercitu infectatus sustulit. Deinde Stiliconi ab Honorio auxilium petenti missus est successor, qui eum ob temeritatē quam gesserat, obruncauit. Alaricus rebus foeliciter successis, in Italiam hostiliter ingressus omnia ferro ignique vastas, vr̄bem nemine defensam facile occupat, anno quadringentesimo duodecimo, vr̄bis autem conditæ millesimo cētesimo quarto. Iussitque primū confugientes ad sacras ædes esse saluos, inde magna ciuū facta strage, post diem tertiuū discessit, ac per Campaniam iter faciens populabundus, apud Cosentiam ciuitatē morbo correptus interiit. Cui successit Ataulphus, qui & ipse vr̄bē ingressus, si quid erat reliqui, diripuit, rapta insuper Placidia Honorii sorore, cuius nuptias discedēs apud forū Cornelii celebravit. Cuius cōsortio dicitur barbari peccus delinitū, vt nō ea patretur quæ sæuiter in Romanos cogitauerat. In animum enim suum induxerat Romā Gothiam vocare. Itaque Italia relicta in Galliā se recepit. Quē postea Theodosius iunior bello petens cōpulit, vt relicta Narbone & omni Gallia in Hispaniā confugeret. Vbi breui deinde tēpore a suis interfectus est, p̄pterea quod vr̄bi Romæ pepercisset. Cui Segericus succedēs, & ipse quoque, quod pacem cū Imperatore fecisset, a suis necatur. Vallias post hunc regnū suscipiens, scēdus cum eodem iniuit, vt ei sedes apud Tolosam in Gallia darentur, Placidiamque viduatam remisit, aduersus insuper & alios Barbaros qui Hispaniam occupauerant, opes & auxilium pollicitus. His itaque fretus Honorius Constantinum aduersus Alanos & Vandalos misit, qui totam Hispaniā præter Cantabros vastauerāt, & quanquā fuū fugatiq; apud Emeritam fuissent, paulo post vires redintegrabant. Itaque vno tempore Gothi, Alani, Vandali Hispaniā possidebant. Vallicis duce in campis Catalaunicis in Gallia contra Attilam Hunnorum Regem e Pannonia Italiam petentem in prælio occubuit. Cui Turismundus filius successit, qui ab Aetio in Hispaniam ad regnum paternū remissus, paulo post a Theodorico fratre interficitur. Re postremo Romā ad Augustū deducta, Gothi rursus excitati cū tertiā agri partem in Italia peterēt, Orestes Augustuli pater minime cōsentiens,

eis ad Ticinum occurrens in prælio occubuit. Odoacer eius miles vir Italicus Gothorum simul & Herulorum auxiliis, ut ait Procopius, fugato Augustulo & omni nobilitate, Romam inuadit, tenuitque annos quatuordecim, donec Theodoricus Rex a Gothis appellatus, amicitia Zenonis principis fretus, a quo etiã statua honoratus fuerat, petiit vr̄bis Romæ imperium, si Odoacrem expelli ab eo cõingeret. Quo impetrato in Italiam cū maxima manu ingressus, eundem ad Aquileiam occurrentem prælio superauit. Ille Romã reuertens ac clausas portas offendens Rauiennam petiit, quam breui tempore per Theodorici obsidionem relinquere coactus est. Specie deinde concordie inuitatus ab eodem ad cœnã, contra iurandum interficitur. Theodoricus post hæc tota potitus Italia Romã pacificus adit, templisq; ac rebus aliis cū omnium gratia restituit, Rauennã reuertitur, quam sibi regiam delegerat, eaq; animi magnitudine simul & mansuetudine fuit, ut nemini Barbarus videretur, quippe qui Germanum præfulem Ticinensem virum sanctissimum in Burgundiam cum pecunia ad redimendos captiuos miserat, aliaq; opera pietatis obiuerat. Quo vitã functo eius filia Amalafunta cum paruo filio Atalarico regnum administrauit, adhibito Theodoro propinquo, cuius opera mox interfecta est, ipseq; solus regno potitur. Missus interim Bellifari⁹ a Iustiano in Italiam cum exercitu ad vlciscendam Amalafuntam cum filio, ac Romam tyrannide Gothorum liberandam, Theodorum interfectum offendens vr̄bem capit. Gothi itaq; tanto priuati imperio, qui ad eam diem annos quadraginta octo regnauerãt, in Italia triginta octo sub Theodorico, octo sub Amalafunta & filio, duosque sub Theodoro, Vectigem Regẽ suffecerunt, non regio sane genere, sed pbata militia, qui Amalafuntæ filiam Theodorici neptem in matrimoniũ duxerat. Hic ad vr̄bis obsidionem cum duobus millibus proficiscitur, ac primum molis Hadrianæ ambitum cingit, mox Portuense castrum, vnde com meatus phibeat, aquæ ductus quatuordecim rupit. Quare Bellifarius intus pistina in Tiberi constituit, qui mos adhuc durat. Liberium Pont. q; Gothi fauere videbatur, in exilium misit suffecto Vigilio. Cumq; diu resisteret ac multis Vectigem præliis peteret, profligatũ ad extremum cum toto exercitu cepit, ac Cõstantinopolim in triumphũ duxit. Creatis post eum Ildebaldo, deinde Alarico Regibus, ad postremũ Totila regnũ accepit, cuius pater Tauriscis regnabat. qui cū Bellifario variis præliis congregiens, victor tandem vr̄bem cepit, ac euestigio Pelagium Pontificem ad Iustinianum Cõstantinopolim oratorem de pace mittit. Qui rediens retulit Imperatorẽ nihil aliud respondisse, quã se Italiæ res semel Bellifario delegasse, cum eo transigeret. Et Totila furia tertiam murorũ partem vr̄bis disiecit, Capitolium incendit, omniaq; diripuit, ex quo Dei flagellum cognominatus est. Hunc Totilã Procopius magnis extollit laudibus, ut liberalitate aliisq; animi virtutibus præditum, cum tamẽ alii crudellem ac singulari arrogantia virum taxauerint. Duces plures sub se habuit, inter quos Barbatia princeps nominatur. Postquam Bellifarius ab vr̄be discessit, eam cepit, mœnibus edificisq; refecit, portas restituit earum clauibus Imperatori missis, Totilam vr̄bem repetẽtem ac vi magna obsidentem repulit. Verum cum apud portũ postea in valetudinem incideret, resq; paulatim rursus amitteretur, omnifidio per Antoninam vxorẽ reditum a Iustiano impetrauit, atq; item quinq; post annos quam venerat reuersus, Diogenem cum tribus millibus Romæ præsidio dimisit, qui Totilæ furorem non expectans Centumcellas aufugit. Ille rursus vr̄bem ingressus mitius se gessit, multaq; a se prius vastata restituit. quod fama est diu benedicti contigisse beneficio, qui incognitum Totilam iuxta cœnobium eius prætereuntem placauerit. Iuuit etiam Pelagii Pontificis occurrentis cū sago & lachrymis aspectus venerabilis. Ea tempestate plures Iustiniani duces per Italiã diuisi magnis viribus resistebãt, ut scribit Procopius, Ioannes circa vr̄bem tutandã, Iustinus Florentiam, Constantinus Rauennam, Cyprianus Perusiam, Bessas Spoletũ, Munda Illyricum tuebatur, vbi post Salonas receptas multaq; de Gothi victorias ad extremũ periit. Germanus postremo Iustiniani patruelis in Italiã missus & ipse breviter interficitur. Deinde Conon q; Anconæ præfuit, itẽ Vitalianus Bellifarii fratris filius post annos nouẽ quã Totila vr̄bem secũdo ingressus est, cū Narsete, iuuantibusq;

busq; Longobardis apud Brixellum prælio congressus interficitur. Narfes interea
 qui Bellisario successerat, urbem iterum recuperarat: deinde Teiam post Totilam re-
 gnantem in Apuliam consecutus prælio interfecit. Atq; ita demum post annos octo-
 decim Gothorum bello finis impositus, qui ab initio regni Theodorici Italiam annos
 septuaginta duos tenuerunt, anno salutis quingentesimo sexagesimo secundo. Pax
 deinde Gothis data, ac volentes permitti circa Padum remanere, qui tamen non
 contenti sæpe Francorum auxilia quaesivere, ut Agathias qui post Procopium scripsit,
 testatur, ac omnem eorum postquam regno Italiam sunt eieci, prosequitur histo-
 10 riam. Ego vero Raphaelem Volaterranum sequutus cum tantum quid in Hispa-
 niâ Gothi gesserint, ab initio scribere proposuerim, mihi necesse fuit hæc altius ex-
 plicare, ut eorum in ea res gestæ melius apparerent, Nam Theodoricus quem su-
 pra diximus in prælio Hunnorum cecidisse, tres reliquit filios, Thurismundum,
 Theodoricum, & Henricum. Thurismundus vlciscendi patris Hunnosq; bello per-
 didit, qui post annos a Theodorico fratre interficitur. Henricus vero alius frater
 sequendi cupidus, Actio prohibente destitit, & in Hispaniam ad regnum paternum re-
 20 gno Hispaniam succedens ad annos octodecim tenuit, leges primus scriptas Go-
 this tradidit, sedente Simplicio & imperante Leone primo, filiumq; hæredem reliquit
 Alaricum secundum, qui ex concessione & hæreditate patris Theodorici Tolose
 in Gallia regnum obtinuit, ubi sedem constituit. Inde postea expulsus a Clodoveo
 Francorum Rege prælio ingenti, amissis omnibus quæ in Gallia possidebat, in Hi-
 spaniam se recepit, ubi regnavit annos sedecim, interfectus demum a Childeberto
 Francorum Rege, quod Clotildem conjugem eius sororem Arianæ sectæ repugnantem
 30 maletractaret. Post hunc Tenda annos septendecim. Quo a suis trucidato Theo-
 degosilus annos sedecim, qui ob libidinem in matronas interficitur. Agla annos no-
 nem. Hic adversus Cordubam bellum sumpsit, in quo eius filius fuit interfectus, nec
 multo post ipse a suis apud Emeritam. Atanagildus annos viginti duos, & ipse
 apud Toletum interfectus. Lenogildus cum Luiba fratre, & postea solus annos qua-
 draginta sex regni fines dilatauit. Cantabria deuicta & Andecam Regem Sueuo-
 rum e Callecia expulit, cuius maiores annos centum septuaginta septem in ea parte
 40 regnauerant, & filium Hermogildum quod a secta parentum abhorreret, ac Chil-
 deberti Francorum Regis orthodoxi filiam duxisset in matrimonium, bello perse-
 cutus, & in potestatem redactum supplicio affecit, quem pro martyre colunt, anno
 salutis quingentesimo septuagesimo secundo, circiter fere tempora Gregorii primi.
 Recaredus alter filius fratri similis, vir Christianissimus, concilium Toleti celebra-
 uit, ubi Arianam sectam improbauit a Leandro & Fulgentio præsulibus rite ab in-
 50 cunabulis in fide institutus, cum Francis bellum gessit, ex eisq; quadraginta millia
 in campis Catalaunicis interfecit. Post hunc Luiba a successore Veterico interfi-
 citur. Gundamidus deinde regnavit annos viginti octo, Vascones domuit, Roma-
 norum exercitum fugauit, decessit Toleti. Sisebatus orthodoxus fuisse dicitur, præ-
 terea Iudæos omnes expulisse, adversus Romanos & Africam feliciter dimicasse.
 Quo favore per motus Isidorus præsul Hispalensis concilium habuit contra Ace-
 phalorum sectam. Recaredus secundus huic successit, deinde Suitilla in bello ex-
 60 ercitus, quo duce usus est olim Sisebatus Rex in propulsando Romanorum exer-
 citu, primusq; (ut ait Lucas Tudensis) Hispaniam monarchiam est affecutus. Deinde
 successit Sisenandus, Suitilla secundus, Tulgas, Bidesuindus: & Recensuindus im-
 peravit Rex optimus annos viginti tres, cuius tempora D. Illefonus præsul Tole-
 ranus illustravit. Bamba Rex omni bonitate præditus ab Heringio successore pro-
 pinatus memoriam amisit, regniq; deinde administratione prohibitus, se cœnobio
 70 addidit, in quo vixit annos septem, cum prius octo regnasset: dum tamē sensus vi-
 guit, res præclaras ac indignas tali calamitate gessit, primū Vascones, deinde Ne-
 mausenses rebelles, præterea Narbonenses perdomuit, ducem quoq; Bitteresem
 in Gallia res Gothorum infestantem superavit, Saracenorum naues ducentas sexaginta
 Hispaniam littus primum applicantes magna vi animi, classe ingenti obuiam missa,
 partim cepit, partim depreffit, postremo Toleti conciliū celebrauit. Heringius an-
 nos tredecim. Egicam generum successorem reliquit, q annos quatuordecim regnavit,

Fafillam ducem Tudensem, vt eius vxore potiretur, interfecit, Vitizam filiam ei ciuitati præfecit, qui postea regno successit vir admodū facinorosus. Nam Theodebertum Recensuindi Regis filium, paruum olim relictum, cui regnum debebatur, oculis priuauit. At ille diuina benignitate ac prouidentia, ducta nihilominus vxore, Rhodoricum genuit, qui postea regno successit, auxilioque Pelagii patru Vitizam vna cum filiis captum Cordubæ relegauit.

LVCII MARINEI SICVLI LI DE REBUS HISPANIÆ LIBER SEPTIMVS.

De aduentu Maurorum in Hispaniam.

DATRIA Gothicæ gētis & origine rebusq; gestis breuiter enarratis, Maurorum aduentum in Hispaniam summatim quoque referemus. Rhodoricus itaq; vt supra dictum est, Theodeberto successit, qui cum triennio totius Hispaniæ principatum tenuisset, eius subinde perniciofa libido Gothorum non tam generi, quam nomini regnoque pacifico finem attulit. Nam cum virginem cuiusdam Iuliani filiam, qui tunc temporis Tingitanæ prouinciæ præerat, vitiaffet, dolor ingens & opportunitas loci puellæ patrem ad ultionem stimularunt. Qui propter filiæ suæ dedecus & iniuriam sibi illatam, Rhodoricum Regem perdere cupiens, ex Africa numerosos euocauit exercitus. Qui anno salutis septingentesimo decimo quarto, vel (vt alii scripserunt) sexcentesimo decimo septimo, duce Muza misso a Miramolino tunc eorum Rege per Calpes angustias ingressi, triginta mensium spacio Hispaniam pene totam occuparunt, præter quosdam Asturiæ populos, Vascones, & Cantabros locorum natura munitos, & nonnullos Aragoniæ nobiles, & CæsarAugustæ ciuitatis equites, qui suæ salutis causa, & Christiani nominis atq; conseruandæ catholicæ fidei gratia, res quas & sanctorum reliquias deferentes ad Pyrenæos montes confugerunt. De quibus & Aragoniæ Regibus alio loco scripturi sumus. In præliis autem quæ biennio per Hispaniam gesta fuerunt, ad septingenta hominum millia vtrinq; caesa fuisse dicuntur. Rex autem Rhodoricus, cum Santius eius fratris filium quem cum parte copiarum hostibus obuiam præmiserat, occubisset, ipse quoque cum reliquis copiis ad oppidum Xericium hostibus occurrens, & eius exercitus profligatus ac pene deletus. Mauri autem tanto breuiter imperio potiti, cum late ferro igniq; omnia vastassent, Hispaniæ regna inter se plura sedesq; sibi constituere. Primum enim Cordubæ, quod Abenaliberti regnum dixerunt, alterū apud Hispalim, tertium apud Carthaginem nouam, quæ vsq; ad Ferdinandi tertii Regis tempora tenuerūt. Hic enim anno millesimo ducentesimo decimo sexto, Toledo, Corduba, multisq; aliis recuperatis locis, Mauros regnis ex magna parte deiectos expulit, qui Granatam ac Malacham ciuitates quæ prius sub Cordubæ regno fuerant, sese receperunt, & vsq; ad ætatem nostram tenuere: vnde tandem benignitate ac Ferdinandi Regis & Hisabellæ Reginæ virtute nuper expulsi fuerunt. Sed de hoc Granatensi bello alias. Nunc ad Regum successores redeo. Pelagius itaq; Rhodorico fratris filio successit. Is ab initio vbi Theodebertum patrem oculis multatum vidit, furorem Vitizæ fugiens in Cantabriam se contulit, ibiq; latuit, vbi magno fuit adiumento rebus collapsis. Nam post cladem illam Hispani a Mauris illatam, cum his qui supererant exercitus profligati, in Asturiam se recepit. Astures enim, & Vaccei, & Callici montibus & natura loci muniti, tantum incolumes, vt supra diximus, remanserant, Legionemque imprimis capta annos ibi triginta quibus regnauit, bellum gerēs, & indies oppida plura recuperans, paulatim effecit vt afflicta gens aliquantulum respirare videretur. Hanc sedem posteri Castellam

stellam veterem vocauerunt ad differentiam nouæ quæ circa Toletum fuerat, & Lusitaniam prouinciam. Sic enim Hispani regiam & munitum locum appellant. Dictique deinde non Gothorum, sed Hispaniæ siue Castellæ Reges, qui magna virtute res patrias quotidie recuperare studebant. Phaula Pelagii patri succedens cum annis duobus imperasset, inter venandum morsus ab urso periit. Hic quoniam virili prole carebat, Alfonso Petri Cantabriæ Ducis filium Regem instituit de genere Gothorum, qui Pelagii filiam in matrimonium duxerat. Qui non immerito Catholicici cognomen accepit, propterea quod Ariana secta relicta qua Gothi omnes infecerant, celebrato concilio, catholicam fidem Christianamque religionem sequebatur, & oppida multa templaque Christianis restituerat & magnis donis ornauerat. Regnauit autem annos vnde viginti, Froilamque filium reliquit, qui Mauris aduersus Callicos bellum gerentibus occurrit, & eorum millia quinquaginta cecidit, & Vascones tumultuantes in officio continuit. Hic cum annos duodecim regno præfuisset, ab Aurelio fratre occisus est. Aurelius autem post necem fratris regnum sibi occupauit, qui non ultra sextum annum superuixit, a quo nihil memoratu dignum gestum fuisse legimus, præter seruorum in dominos conspirationem repressam. Aurelio deinde mortuo, Silo gener Alfonso Catholici regnum suscepit, quod annos octo gubernauit, pacemque cum Mauris ignominiosam fecit, quibus tamen foedus ruptis bello fortissime restitit, Callicosque rebellantes compescuit. Post autem Silonis obitum Magaretus Alfonso Catholici filius nothus, quem alii Mauregamum vocant, auxilio Maurorum regnum usurpat. Quapropter degenerans, Mauris ex foedere magnum virginum numerum quotannis pro tributo mittebat. Hic demum vitam agens haud satis honestam, paucis annis apud Astures moritur. Cui Veremundus Alfonso Catholici nepos ex Bilmaro filio successit, cum diaconus & sacris initiatus esset. Qui facti postea poenitens, uxore quam duxerat, religionem ingressa, ipse quoque se religioni destinauit, & regnum Alfonso consobriño gubernandum reliquit, superstitibus Ramiro & Garfia filiis admodum paruulis. Alphonso autem cognomine Castus, Alfonso Catholici ex Froila filio nepos, cognominis causam est assecutus, propterea quod vir fuerit religiosissimus, & uxorem quam duxit, nunquam artigerit. Fuit etiam Rex multis victoriis gloriosissimus, & Ouertensis Asturicensisque ciuitatum basilicas construxit, & simul donis locupletauit. Ceterum cum a Carolo Magno per legatos auxilia peteret, Hispanorum procerum indignationem excitauit, qui passim dicebant Hispanos mori melius esse, quam Gallis subiici, aut per eos incolumes esse. Itaque coactus est rem frustra per eosdem legatos detrectare, quandoque superasset. Ex quo magnas in Hispania strages hostium magnaque facinora fecit, ut in Gallorum historia & Caroli vita continetur. Verum enim uero Rhodoricus Toletanus Antistes negat hæc omnino vera esse, sed dumtaxat Gallos in primam Vasconum regionem ingressos, & inde in Galliam confestim redire coactos. Hoc Alfonso repente comparuisse, quam Rex, qui eam primus aspexit, sacerdotibus ostendit, & religiosissime seruari iussit. Quo e vita migrante, regnum Ramiro Veremundi filio natu maiori restitutum est, quod ille pari potestate cum Garfia fratre quem ipse ultro ob eius virtutes illustres ad regnum vocauerat, summa concordia administravit. Cui aduersus Mauros bellum gerenti diuus Iacobus non dubitanter apparuit. Illo enim prelio & multa hostium millia perierunt, & plures Ramirus suo regno ciuitates addixit. Normandorum præterea classem ingentem Callicæ littoribus appulsam, nauibus septuaginta succensis, repulit. Mauros insuper apud Calagurrium uicit oppido ipso in suam potestatem redacto. In quo prelio apparuisse ei dicitur sanctum Iacobum in albo equo pugnantem. Moriens autem filium Ordonium Regem instituit, qui Vascones iterum tumultuantes compescuit. Vnde reuertens in Lusitaniam Muza eorum duce confregit, & Muzae filium apud Toletum in deditioem cum oppido recepit. Regnauit annos decem, qui moriens quinque filios reliquit Alfonso, Veremundum, Nunnium, Ordonium, & Froilam. Ex quibus Alphonso

tertius cognomento Magnus patri successit anno octingentesimo octogesimo ter-
 tio, qui de Mauris sæpe gloriose triumphauit, & Cohimbriam Viseumq; Lusitanie
 prouinciæ ciuitates recuperauit. Vascones præterea Nauarroq; qui tunc a Mau-
 ris acriter oppugnabantur, ab obsidione liberauit. Hunc etiã Alphonsum (ut scri-
 bit Archiepiscopus Toletanus) templum sancti Iacobi primum excitasse legimus,
 & Ouetenſe metropoliticum cõstituisse, ad quem Ioannes octauus Pontifex scri-
 psisse dicitur hoc modo: *Ioannes seruus seruorum Dei Alphonſo Hispanie Regi Christi-
 nissimo salutem & benedictionem.* Ex cuius scripti autoritate Hispaniæ Regem in pri-
 mis orthodoxum existimant. Sub hoc autem Rege militasse dicitur Bernardus
 cognomento Carpius. Huic Alphonſo successit Garſias, qui patrias virtutes imi-
 tatus aduersus Mauros sæpenumero strenuissime pugnavit. De quibus inclytam
 victoriam consequutus, Ayolam Maurorum Regem captum reduxit, cuius spolia
 Ouetenſis ecclesiæ tholo suspendit, vbi nũc & ipse iacet sepultus. Huic frater suc-
 cessit Ordonius secundus, quem pater Alphonſus antea Callecix prouinciæ præ-
 fecerat. Hic etiam sapienti consilio & multa rei militaris scientia maxime pollens
 a Bætica & Lusitania prouincia Mauros omnes fugauit, qui etiam templũ Legio-
 nis magnis ædificiis ac multis donis ornauit: tamen postremo contra Mauros in-
 feliciter dimicauit, captis in prælio multis Christianis & nonnullis Episcopis, inter
 quos Asturicensis etiam martyrium passus est iussu Abderæ Maurorũ Regis. Qua-
 propter posthæc Ordonius quatuor Castellæ Comites qui bellum illud detrecta-
 uerant, iussos ad se venire & incolumes fore pollicitus, necari iussit. Quam ob rem
 atq; perfidiã Castellani qui tunc erant in Legionem tumultuantes, constitutis inter
 se magistratibus ac iudicibus, rem suam ipsi administrabant. Regnavit hic annos
 septem. Cui Froila secundus, alter Ordonii frater, & Alphonſi Magni filius vitimus
 successit. Qui cum multos Hispaniæ nobiles sustulisset, nota crudelitatis est accu-
 satus, de quo nihil aliud memorabile scriptum fuisse legimus. Qui lepre correptus
 morbo, mortem obiit acerbam. Reliquit aut filios quatuor, Alphonsum, Ramirũ,
 Ordonium, & Froilam, ex quibus ei successit Alphonſus quartus. Qui religionem
 ingrediens Ramiro fratri regnum demandauit: postea vero facti pœnitens & reli-
 gionem aspernatus, cum regnum a Ramiro fratre repeteret, & sibi habere crudelita-
 retur, ab ipso fratre Ramiro luminibus extinctus est. Quam ille subinde crudelita-
 tem cuius cum pœnitebat, pietate constructi a se templi pensauit, vbi eum hono-
 rifice tumulauit. Postea autem aduersus Aressam Maurorum Regem quo cũ Per-
 nandus Hyuariensis & Iacobus Nunnus Comites conspirauerant, fortissime di-
 micauit. quo expugnato, Comites cepit, quos amicis petentibus cõdonauit. Suc-
 cessit Ramiro Sanctius cognomento Crassus, qui portentosa obefitate fuisse dici-
 tur, & valetudini contraria. Quapropter pace facta cum Abderamo Maurorũ Re-
 ge medicinæ perito, vt ab eo curaretur, Cordubam profectus est. Interea vero do-
 mi per eius absentiam, Ordonius cognomento Malus, filius illius Alphonſi cui lu-
 mina adempta fuisse diximus, auxilio procerum regnũ inuadit, quod Sanctius iam
 amissum auxilio Abderami Maurorum Regis recuperauit. Qui præterea Fernan-
 dum Castellæ Comitem eiusq; successores a iurisdictione Regis Legionensis im-
 perpetuum immunes esse voluit. Decessit autem anno salutis circiter 1122. vel (ut
 alii scripsere) 928. & regni sui vndecimo. Cui successit Ramirus admodum puer.
 Quo tempore Normandi ad littus Callecum cum classe valida applicuere, quibus
 Comes Fernandus Gonsalus fortissime restitit. Mauri quoq; rupta pace quã cum
 Ramiro puero fecerant, omnia populabãtur. Quapropter Callecum Regem sibi decla-
 rauerunt. Contra quẽ Ramirus progressus, prælio commisso vtrinq; sine victoria dis-
 cesserũt. Almanzor etiam Maurorum Rex cum exercitu numeroſo aduersus Hi-
 spanos acriter pugnans, a Fernando Gonsalo Comite magna virtute repulsus est.
 Veremundus secundus Ordonii filius auxilio Garſiæ Fernandi Castellæ Comitis,
 aduersus Almanzorẽ proficiscitur, prælioq; primo victor discessit. Mox autẽ Mau-
 rus redintegratis viribus & magna collecta manu, Veremundũ ad Asturũ montes
 cum sanctorum reliquiis effugere compulit. Qui deinde Legionẽ oppugnauit, &
 murorum

murorum partem diruit, & cum expugnare non potuisset, in Lusitaniam discessit, ubi multa loca vastauit. Vnde profectus in Galleciam prouinciam, Compostellam basilicam euertit: tametsi D. Jacobi sacellum attingere non est ausus, territus, ut ferunt, quodam fulgore diuinitus apparente. Cui bello dysenteria morbo correptus finem dedit. Post hæc autem Veremundus & Gasias coniunctis copiis magnam Almanzori cladē intulere. Quapropter ille animi dolore consternatus, paulo post e vita decessit. Veremundus autem hac victoria elatus cum domū reuertentemq; præfules in carcerem coniecit. Cæterū Ouetensem paulo post, viso portento quodam admonitus, liberauit, facinusq; suū detestatus aliis compēsauit offensis, quippe qui S. Jacobi loca sacra quæ ab hostibus diruta fuerant, restituit. Quo mortuo Alfonso quintus eius filius adolescens regno successit, tenuitq; annos triginta septem, qui sororem Tiresiam Abdalæ Mauro Toleti Regi collocauit, ut ei contra Cordubæ Regē præstaret auxilium. Verū enim uero Tiresia uirgo sancta, infidelis uir nuptias congressumq; detrectauit. Quæ quanquā sæpe precibus, sæpe minis vexata fuisset, mox tamen eo extincto liberata, sese Deo in cœnobio perpetuo dicauit. Alfonso autem interea dum Viseum Lusitaniae oppidū quod Maurorum tunc erat, obsidet, sagitta percussus interiit. Veremundus tertius Alfonso filius deinde sine liberis anno regni quarto decessit, ideoq; ad Fernandū eius sororiū regnum deductum est. Is Sanctii Maioris Castellæ Comitis filius fuit, qui Sanctiam filiam Alfonso Legionis, sororem Veremundi supra dicti in matrimoniū duxerat. Ex quo Legionis regnum iure uxoris hæreditario assecutus, primus omnium utriq; tenuit regnum, qui Rex Castellæ fuit appellatus anno millesimo decimo septimo. Nam usq; ad hūc diem Castilla per Comites regebatur. Mortuo autem Gasia qui contra Mauros fortiter pugnans occubuit, Veremundus Nauarræ regnū & Lusitaniae prouinciæ partem recuperauit. Regnauit annos quadraginta. Cuius tēpore Rhodoricus Viuaris cognomēto Cidus, dux exercitus inuictissimus, in Hispania maxime claruit, cuius res in clypeo gestæ maxime celebrantur, de quibus magna circūfertur historia, & nos alio loco scripsimus. Qui, sicut & Mendosiæ domus equidem, a Castellæ Comitibus genus & originem duxit. Fernandus igitur, ut ad rē redeamus, cum quadraginta annos regnasset, a vita discedēs Sanctium & Alfonso filios reliquit. Alfonso autem a fratre Sanctio pulsus, Toletum ad Regē Maurorū se recepit, ubi tam diu permanit, donec eo mortuo a populis ad regni successionē reuocatus est. Qui non prius a Mauro dimissus est, quam iureiurando affirmauerit se perpetuo in eius amicitia permāsūrum. Quod ille minime seruauit, sed in ito regno, statim Toletum, Mauro Rege fugato, recepit, Mezclita (sic enim Mauri tementes ea loca ingressi, Mauris expulsis, diuæ genitrici consecrarūt. Quamobrem Mauri legatos questum iniurias ad Alfonso Regem miserunt. Qui vehementer iratus iurauit se sine vlla uenia in suos animaduersurum, nec precibus ullius assensurum. Illi uero præsentientes, astu pœnam uitauere, filia Regis obuiam missa quā Rex plurimum diligebat, ut ea de precatrice ueniā impetrarēt: tametsi eos a morte nō tam sua quam puellæ prudentia liberauit. Quæ a Rege qui iurauerat se non facturum quod a filia supplicaretur, non uitam quidem Reginae & aliorū, sed mortē a patre petiuit. Rex itaque delusus a filia & iureiurando solutus, omnibus pepercit. Hoc autem tempore Mauri cum magnis copiis e Carthagine per Hispaniā discurrentes, omnia vastabant. Quibus obuiam missus Infans cum septem Comitibus, apud oppidum quod Alcazar de Consuegra vulgo dicitur, omnes ad unum intercepti fuere: a quibus occisis adhuc locus ille septem Comitum nuncupatur. Quam balnea & omnes illecebras quas Mauri uoluptatis causa cōstituerāt, sustulit, & populos ad pristinā uirtutē seueritatemq; reducere conatus est: qui præterea post hæc Toletanam Burgensemq; basilicam multis donis ornauit, & Vracam filiam Raimundo Barcinonensi Comiti collocauit, ex qua ille Alfonso septimū pgeniuit, qui ei successit in regnum, cuius mater post Raimundi mortem nupsit Alfonso

Aragoniæ Regi. Qui quoniam vir fuit sacrilegus & iniustus, in ærumnis, & sine li-
 beris obiit mortem. Alphonfus autem de quo nunc loquimur, cū regnasset annos
 quadraginta tres, sine virili prole decessit. Huic autem successit Alphonfus septi-
 mus, e filia nepos, qui iterū regna diuisit, Castellam Sanctio, & Legionem Fernan-
 do filii tribuēs, Beatricemq; filiam Ludouico septimo Francorū Regi collocavit.
 Qui D. Jacobi templum salutatum veniens, a focero magnificentissime apud Bur-
 gensem ciuitatem fuit exceptus, Toletiq; eius gratia conuentus est habitus, vbi le-
 gitimum genus Beatricis vxoris quæ prius notha putabatur, declaratū est. Hic au-
 tem Alphonfus potentissimus omniū Regum qui ante se fuerant, habitus est. Quæ
 propter Imperator Hispaniarū fuit appellatus, qui Cordubam, Abderam, quæ nūc
 Almeria dicitur, & Baionā recepit. Quæ loca cū adiret, in itinere sub arbore qua-
 dam subito excessit. Cui successit Sanctius tertius eius filius, cognomento Deside-
 ratus, propterea quod intempesta nocte & immatura morte decessēs, propter eius
 egregios mores & in omnes iustitiā desideratus a populis omnibus fuerit, qui Fer-
 dinandum fratrem Regem Legionis ab eo dissidentē ceperat, atq; rursus in regnū
 restituerat. Vxorem duxerat Blancam Garfiæ Nauarræ Regis filiam, ex qua Al-
 phonsum octauum genuit. Fernandus autem secundus apud Legionem regnavit,
 qui Alphonsum sui fratris filium puerulum suo iuri regnoq; subicere sacramento
 fidei conatus est. Quod animaduertens Nunius vnus e tutoribus, infantulū in ar-
 ce præsidioq; collocatum ab iniuria & iniustitia patruī defendit. Fernandus vero cū
 regnasset annos triginta vnū, e vita migravit. Alphonfus autem cognomento Bo-
 nus, ex Helionora Ricardi Regis Angliæ filia prolem magnam progeniuit, Henri-
 cum scilicet qui post eum regnavit, Blancam quæ Gallorum Regi nupsit, ex qua
 diuus Ludouicus fuit genitus, Berengariam quæ Alphonso Regi Legionis, ex qua
 Fernandus tertius, Hieracam quæ Portugalliæ, & Helionoram quæ Aragoniæ Re-
 ginæ fuere. Alphonfus autem cum semel aduerso Marte cōtra Mauros pugnas-
 set, subinde tamen instaurato prælio iterū congressus, hostes magnis cladibus affectis,
 cæcis fere ducētis millibus, vbi crux ei e cælo apparuisse dicitur. Quo tēpore Rho-
 doricum præsulem Toletanum Romam misit ad impetrandas in expeditionē cō-
 tra Mauros collationes. Regnavit hic princeps annos quadraginta quatuor, qui
 decessit anno millesimo centesimo sexagesimo. Cui successit Alphonfus nonus,
 Fernandi Regis Legionis filius, qui regnū gubernauit annos viginti octo. Successit
 huic Henricus Alphonfi octauī Regis Castellæ filius, admodum puer, qui impul-
 sore Aluaro Comite tutore suo consobrinā eius Portugalliæ Regis filiam sine con-
 sensu Pontificis in matrimoniū duxit, quod ab Innocentio tertio postea dissolutū
 est. Cui propter eius ætatem admodū puerilem regnum Berengaria soror admini-
 strabat. Ipse autem puer cum in vrbe Palantia inter ludendū cū pueris regulæ ic-
 capite excepisset, extinctus est anno secūdo quam regnare cœperat. Cui successit
 Ferdinandus tertius Berengariæ sororis filius, omniū Hispaniæ Regū felicissimus
 atq; potentissimus, quippe qui post multas clades Mauris illatas, Hispaniā fere totā
 restituit, Hispali, Corduba, Vandalia, & Bætica ex magna parte recuperatis: qui &
 Mauros omnes qui supererāt, in angulum quendā Bæticę prouincię quę Granatę
 regnum nunc appellant, conclusit. De cuius rebus fortissime gestis multi copiose
 scripserunt, & Rhodoricus Archiepiscopus Toletanus magnā confecit historiam.
 Huius etiā Regis auxilio, vt Cosentinus refert, Iacobus Rex Aragoniæ Baleares
 insulas, fugatis hostibus, recepit. Fuerūt huic ex Beatrice Germanorum Impera-
 toris, vel (vt alii dicunt) Brabantię ducis filia, filii numero sex, scilicet Alphonfus
 Federicus, Emanuelus, Philippus, Sanctius, & Hēricus. Ex Ioanna præterea vxore
 secunda Ludouicum & Helionoram progeniuit. Ferdinādo autē anno millesimo
 ducētesimo sexagesimo secūdo successit Alphonfus decimus, vel (vt alii scripserūt)
 nonus, qui Violantā Iacobi Aragoniæ Regis filiam duxit vxorē. Qua propter ste-
 rilitatem dimissa, liberorū desiderio per legatos Daciæ Regis filiā nomine Chri-
 stianā formaq; præstantem in matrimonium petiit. Quod Daciæ Rex cū Regis Al-
 phonfi legatos audisset, cōditionem non renuit, sed filiā suā Christianā Alphonso
 Hispaniæ Regi destinavit, quam, mediantibus legatis, celebrato coniugio multis
 comita-

comitatam viris illustribus in Hispaniam ad Alphonsum misit. Quæ cum venisset, interim violanta ex Alphonso Rege pepererat. Quæ res Alphonso Regi fuit maximo pudori. Quod cum Philippus eius frater animaduertisset, qui tunc erat Abbas Vallisoleri, & de caueis rubeis, simul & Archiepiscopus Hispalensis, relicto sacerdotio Christianam Daciæ Regis filiam duxit uxorem: quibus Alphonso Rex immensa munera tribuit: tamen rem hanc alii aliter scripserint. Et Violantam quæ filium pepererat, habuit multo chariorem, quæ postea multos alios peperit filios: Fernandum qui Blancham diui Lodouici filiam duxit uxorem, cuique pater fuit successores, Sanctium qui postea regnavit, Ioannem, Iacobum, Petrum, Berēgarium, & Helionoram: & ex concubina Beatricē, quæ nupsit Alphonso Portugalliæ Regi & Dionysium peperit. Ex his autem filiis Ioannes multa contra Mauros bella fortissime gessit, qui Margaritam Marchionis Montis Ferrati filiā duxit uxorem. Sed ad Alphonsum redeo, cuius domi forisque multa præclare gesta memorantur, qui leges a maioribus in Hispania conditas, immensum opus, in septem digessit volumina, quæ Partitas appellant: edidit, aliorum tamen ingenio, historiam orbis quam generalem Hispani vocant, Canones item in Astrologia, quos tabulas nominant Alphonsum, vnde Astrologi magni cognomē est adeptus. Prædicatur præter hæc liberalitas publica que eius munificentia, quippe qui in Fernandi & Blanchæ nuptiis congiarium populo dedit, pauperes omnes vestibus viritum donauit, Imperatorem præterea Constantinopolitanum a Soldano captum ingenti ære collato redemit: tamen si foris non æqua felicitate res gessit. Siquidem Maurus Granatæ Rex rupto cum eo fœdere, Murcia loca quædam, & Xericium oppidum post longam obsidionem cepit. In quo bello pulcherrimum facinus Garfiæ Gometii Cantilliqui arce præerat, memoratur. Hic enim extremam expectans ruinam, ac solus interfectis cæteris resistens, in hostes ruit, stragemque circa se fecit, aliquandiu irruptionem impetumque moratus. Tandem viuis captus, ob fortitudinem venia donatus est, & ad Alphonsum remissus incolumis. O facinus memorabile & magnis laudibus excolendum! quod quidem meminisse debent omnes & imitari qui officium rei militaris exercēt, quando quidem viri qui sunt in prælio fortes, ab hostibus etiam diliguntur. Habuit præterea Rex Alphonso regni sui præces rebellantes, ac cum Granatæ Rege conspirantes. Cuius discordiæ causa fuit diminuta regni iurisdicctio, propterea quod Dionysium ex filia nepotem Portugalliæ Regem, qui antea Castellæ Regi suberat, a tributo & vestigali immunem fecerat, illis in consilio reclamantibus. Dum autem de Federici secundi abrogatione ageretur, delectus ipse Imperator a magna Electorum parte, in Germaniam profectus est. Verū spe frustra, paulo post rediit nihilo meliora domi offendens, morte filii Ferdinandi dela Cerdā comperta. Reges quoque Granatæ per ipsius absentiam occasionem magna Bæricæ prouinciæ incommoda intulere, qui Sanctium Aragoniæ Infantem, præfulem Toletanum, Nuniumque de Lara interfecerant. Sanctius etiam eius filius secundo loco genitus, occupato regno patrem venientem exclusit. Quapropter Hispani subsistentes ex animi dolore decessit. Sanctius itaque quartus Alphonso filius requondam Carteiam vocatam, ademit. Regem de Phez Machometum appellatum, ac Benerizaph ex Africa contra Hispaniam maxima classe soluentes, per Benedictum Zachariæ Hispaniæ maris præfectum bello nauali superauit. Sæuius natura fuisse traditur, in disciplina præsertim militari minima de causa milites plectebat, qui apud Pacem Iuliam quatuor hominum millia trucidari iussit, propterea quod in tumultu quodam exorto, Alphonsum fratris filium Regem appellauissent. Ferdinandus quartus, Sanctii filius, anno millesimo ducetesimo nonagesimo quinto, extincto patre puer in genitricis tutela remansit, cuius prudentia multa euasit pericula. Nam cum Alfonso dela Cerdā qui se Castellæ Regem dictabat, ac Regibus Natarræ, Portugalliæ, & Aragoniæ gratia bella per legatos gessit. Sed & huius mulieris non minor religio narratur. Quæ quidem, diuendita lautiore supellectile, vt egentibus subueniret, ipsa fistilibus frugique victu & abstinentia singulari semper utebatur. Cœnobium septem egregia construxit.

licuit, ex Constantia Portugallię Regis filia Alfonso genuit vndecimum qui Castellę regno successit, & Helionoram quam Alfonso Aragonię Regi locauit. Quęliam oppidū ex Mauris recepit. Delatoribus aures faciles præbuisse dicitur. Quare duos nobiles viros e familia Carutial, vel (vt ego arbitror) Caruaial, necari sola suspitione iussit. Regnavit annos quindecim. Cuius filius Alfonso anno millesimo trecētesimo decimo aduersus Mauros, Almohacem, Machometum, & Hynzeph, Reges Bellamarini & Granatę foeliciter dimicauit, recuperatis oppidis Alcala de Bencayre, quam nunc Regalem appellant. Gonsaluum Martinum Calatrauę magistrum, virum maximum & de Hispania benemeritum, leuibus de cautis interfici iussit. Ipse vero cum oppida Sarant & Zibatar obsidere cępisset, pestilentia castra passim inuadente excessit, superstitē filio Petro. In ea obsidione res mira, & Scęuolę Romani exempli æmula cōtigisse narratur. Siquidem Maurus quidam patriā cęde Regis liberaturus, ex oppido egressus, gladio clam sub veste abdito, per inimicorum castra ad Hispanię Regem contendit. Quem captū, vbi res detecta & gladius manifestatus, Rex hominis virtutem & audaciā admiratus remisit incolumem. Qui vt domum peruenit, sui Regis iram vitare non potuit, quoniam clam eo rem fuit aggressus, ideoq; statim necatus est. Regnavit Alfonso hic annos quadraginta, cum res multas præclare gessisset. Potitus enim aduersus Mauros victoria triumphali, omnia Maurorum templa & maleficiorum domos religioni Christianę consecrauit. Quo mortuo filius eius Petrus regno successit, qui nota crudelitatis accusatur a multis. Cuius res gestas, & quęcumq; fecerit dum regno præfuit, si quis legere cupiat, quęrat ab aliis, a quibus latius scripta sunt, quãdoquidem de eius vita & moribus magna circumfertur historia. Eum tandem frater eius Henricus occidit, ad quem post Petri necem plures Hispanię viri nobiles quibus Petrus magno timore fuerat, congratulatum conuenerunt, cumq; Regem salutare. Quos Henricus iam Rex appellatus humanitate ac liberalitate singulari sibi deuinxit. Qui ex Ioanna cōiuge Ioannem filium progeniuit, & Helionoram filiam quę fuit Nauarrę Regina. Cæterum cum regnasset Henricus annos octo, diem suum clausit vltimum, qui iacet sepultus in oppido sancti Dominici Calciatensis. Cui successit Ioannes filius, qui ex Helionora Petri Aragonię Regis filia suscepit Henricum tertium regni sui successorem, & Ferdinādum qui postea fuit Rex Aragonię. Henricus autem etsi minus prospera corporis valetudine fuit, animi tamen sapientia cæterisque virtutibus satis pollens & illustri fuisse memoratur, qui Catherinam Anglam Clocestriensis Ducis filiam vxorem duxit, ex qua post Mariam & Catherinam filias, illi tandem natus est Ioannes cognomen secundus. De cuius rebus gestis & vita, satis longa circumfertur historia, & nos quoq; breui narratione, quę necessaria erant, alio loco scripsimus. Hic Rex Mariam patruī sui filiam in matrimonium duxit. Quę cum ex eo filias duas quę teneris annis e vita migrarunt, & Henricum peperisset, aliquanto post e vita discessit. Hac itaq; defuncta, Ioannes vxorē duxit Helisabellam Ioannis Portugallię Regis ex Ioanne filio neptem. Ex hac autem vxore secunda progeniuit Alfonso qui adolescens obiit, de cuius morte alibi scripsimus, & Hisabellam Reginam catholicā. De cuius rebus gestis cum Ferdinando simul Rege catholico magnum volumen impleuimus. Ioannes denique cum Castellę regno annos prope quinquaginta præfuisset, moriens Henricum filium Regem instituit, de cuius vita rebusque gestis historia legitur, & nos alio loco mentionem fecimus. Quo tandem sine liberis moriente, Castellę regnum ad Hisabellam sororem eius iure deuenit, quę nupsit Ferdinando Sicilię Regi & Aragonię principi, qui paulo post in Aragonię regno patri successit. Qui diuina prouidentia matrimonio coniuncti, res gesserunt admirabiles & opera sanctissima, de quibus historiam magnam confecimus. Cuius breuem summam huic operi adiiciemus, vbi de Regibus Portugallię, Aragonię, & Nauarrę, res quę nobis memoratu dignę videntur, more nostro perstrinxerimus. Cæterum Reges Nauarrę cum Regibus Aragonię comprehenduntur, quoniam sub vnius Regis imperio fuerunt, & postea diuisi. Quomodo autem diuisi

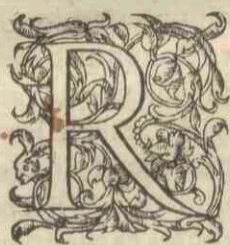
De Regibus Portugallia.

PORTUGALLIÆ regnum circiter annum millesimum centesimum decimum
 hoc modo cœpit. Henricus quidã Lotingiæ Comes, vir in bello fortissimus, e
 Gallia veniens, magnas aduersus Mauros res gessit, pro quibus Alphonfus sextus
 Castellæ Rex permotus filiã suã notham nomine Tiresiam ei matrimonio col-
 locauit, & Callecix partem quã in regno Portugallia continetur, nomine dotis
 assignauit. Ex eo postea matrimonio natus est Alphonfus, qui primus Portugallia
 Rex fuit appellatus, primus qui Vlixbonam a Mauris recepit: quorum quinque si-
 mul Regibus vno prælio superatis, quinq; scutorum insigne, facti monumentum,
 posteris reliquit: tamen decus hoc in matrem crudelitate scẽdauit, quam propter
 ea quod post viri mortem nupserat, in vincula cõiecit, nec vt eam dimitteret, per
 legatum a Pontifice missum compelli vlllo modo nec interdicto potuit. Quapro-
 pter materna in eum maledictio atq; imprecatio, causa fuit vt ab hostibus capere-
 tur. De quo nihil vltra legimus, neque quis fuerit finis eius compertum habemus:
 Huic continenter ex ordine successores vsq; ad ætatem nostrã fuerũt, qui sequun-
 tur. Siquidem post Alphonsum Sanctius, Alphonfus secundus, Sanctius secundus
 si decimi Regis Castellæ, a quo impetrauit ab omni vectigali immunitatem, quo-
 rum prius Portugallia Reges Castellæ Regibus subiiciebantur, Alphonfus quar-
 tus, Petrus Fernandus, Ioannes Nothus ex ordine ac religione militari vocatus ad
 regnũ, vir magnanimus, ciuitatem Septensem Mauris in prælio victis recepit. Fee-
 lix præterea pulchra prole sex filiorum, inter quos Eduardus, Fernandus, Ioannes,
 Petrus, Henricus, & Eduardus alter fuere. Fernandum vitæ abstinentia pariter &
 religione inter beatos retulerunt, quippe qui a Mauris in prælio captus eã patientia
 in custodia mansit apud eos, vt molæ, eã enim viuere cogebatur, cũ famulo quoq;
 per se sufficiente, suas partes obiret. Ioanni filia duæ tantum fuere, quarum altera
 Alphonso, altera Fernando ex fratre Eduardo filiis locatę fuerunt: Petrus alterum
 Petrum Aragonum Regem progeniuit, qui sine successore decessit, & Ioannẽ Re-
 gem item Cypri, tertium vero Iacobum, qui sanctis moribus fama; virtutum cõ-
 spicua tempore Pii secundi Pontificis Florentiæ decessit, vbi sepultus iacet: Henri-
 cus Infans in Atlantico mari primus nouas reperit insulas. Eduardus autẽ Rex na-
 tu maior Fernandum genuit, & Alphonsum quintũ, qui post patrem regnauit, qui
 Zeliã, Tingem, & Alcazar Africa ciuitates armis expugnatas Portugallia regno
 adiecit. Ex sororibus autem alteram Ioanni Castellę Regi, & alteram Helionoram
 Federico tercio Imperatori collocauit. Qui post confectas nuptias in Germania,
 subinde Romam venerũt, vbi a Nicolao summo Pontifice magnis honoribus ex-
 cepti, & imperii corona donati fuere. Hinc quoque Neapolim diuertentes, ab Al-
 phonso Rege magnanimo, quẽ Helionora arctissimo consanguinitatis gradu cõ-
 tingebat, summis honoribus, magnis ludis, variisq; spectaculis celebrati fuerũt. Si-
 militer & a Veneris excepti fuere. Ex Helionora autem Maximilianus Cæsar ge-
 nitus est, Imperator foris domiq; præclatus, literis & omni genere virtutis excel-
 lens, & ingeniorum fautor & cultor maximus. Ioannes Alphonso patri successit,
 cuius filius Alphonfus, qui Hisabellam Castellæ Regũ Catholicorum filiam vxorẽ
 duxerat, lapsu currentis equi inœliciter extinctus est. Quapropter Ioannes pater
 eius sine liberis decessit. Cui successit Emanuel ex prole regia genitus, & eidẽ Re-
 gi Ioanni cognationis arctissimo vinculo coniunctus, qui vxorẽm duxit Hisabel-
 lam Regum Catholicorum filiam viduatam. Quæ cũ Cæsaraugustæ Michælem
 filium peperisset, subinde magno dolore partus obiit mortẽ. Cuius item filius Mi-
 chael obiit Granatæ, cum nõndum annos duos compleuisset. Cæterum Catholici
 Principes ad tetinendum Emanuelis Portugallia Regis affinitatem, ei Mariam fi-
 liam missis legatis in matrimonium dederunt, quæ Ioannem peperit, qui nunc est
 Portugallia Rex. Peperit & Ludouicum, Ferdinandum, Alphonsum qui nunc est
 Portugallia Cardinalis, Henricũ, Eduardum. Peperit & Hisabellam quæ Carolo
 nupsit Imperatori & Hispania Regi, ex qua Carolo mox filius natus est nomine

Philippus in oppido Pincia, quod Vallisoletum vocant, anno millesimo quingentesimo vigesimo sexto, die Martis, decimo Kalendas Iunias, cum ingenti latitia rotius Hispaniæ. Eo siquidem nato non Pinciæ solum vbi natus est, sed etiam in omnibus Hispaniæ populis, magni ludi variaque spectacula celebrata fuere. Peperit etiam filiam nomine Beatricem, quam dux Saboianus duxit vxorem. Peperit etiam Emanuelem, qui post obitum Mariæ Helionoram duxit vxorem Philippi Regis filiam, quæ filiam peperit, & post Emanuelis obitum Francisco nupsit Gallorū Regi. Ioannes autem Rex Portugalliæ Catherinam Philippi Regis filiam duxit vxorem.

LVCII MARINEI SICVLI LI DE REBVS HISPANIÆ LIBER OCTAVVS.

De Regibus Aragonia.

AMIRVS ex Gothica stirpe genitus, vt quidam scripserūt, primus Aragoniæ regni titulis insignitus perhibetur. De quo priusquam scribam, quædam summatim dicere mihi necessarium videtur, quæ lectoribus, vt arbitror, neque superflua, neque ingrata videbuntur. Anno itaque Christianæ salutis, vt alio loco scriptissimus, septingentesimo decimo quarto, Mauris Hispaniam vastantibus, cum nonnulli regni Castellæ nobiles ad Asturiæ & Cantabriæ montes se contulissent, Aragoniæ quoque plures equites ad Pyrenæos montes aufugerunt. Vbi vir probus nomine Ioannes in quadam spelunca conuicta rupi quæ Penna dicebatur, ædiculam sibi velut eremum construxerat, & sancto Ioanni Baptistæ dedicauerat, ibique solus vixit, & vitam finiuit. Ad hanc autem ædiculam in montibus abditam Cæsar Augustanus eques vita probus, cui Votus erat nomen, quum venationibus operam daret, ceruumque insequeretur, deuenit in quam sentibus & arbutis ense præcisus ingressus est, vbi corpus Eremitæ, quod in sepultum apud altare iacebat, aspexit. Quo viso vehementer admiratus diu cogitabundus propius accessit, & literas in altari ferreo stilo sculptas legit in hanc sententiam: *Ego Ioannes huius ædicula conditor & primus habitator, velut in eremo Deo seruire cupiens, hanc ecclesiolam paruumque sacellum erexi, sanctoque Ioanni Baptistæ conuictis, in qua vixi diutius, & nunc mortuus in Domino requiesco.* Hæc itaque cum legisset Votus vir Christianissimus multis perfusus lachrymis sæpe Deo gratias agens, Eremitæ corpus humo cooperuit, & Cæsar Augustam reuersus bona sua vendidit omnia, quorum precium Christianis pauperibus erogauit. Quod cum frater eius qui Felix dicebatur, animaduertisset, idem fecit, & vterque lætantes ad ædiculam sese contulerunt, vbi continue Deo seruiantes sanctissime vixerunt. Quorum sapientissimis consiliis Christiani qui ad eos propter famam sanctitatis conueniebant, animati, anno Christianæ salutis septingentesimo trigesimo Garciam Ximenium de genere Gothorum virum strenuum sibi ducem & capitaneum generalē cōtra Mauros elegerunt. Cuius res gestas per breui narratione referemus.

De Garzia Ximeno Duce primo Christianorum contra Mauros.

CARSIAS igitur Ximenius Christianorum Dux electus licet paucorum viribus (erant enim numero circiter sexcenti) Christianæ tamen religionis amore vehementer accensus, Mauros a montis Pyrenæi confinibus, & aliis locis propinquis armis expulit, & loca multa breui tempore recuperauit, qui deinde multis ad eum propter victoriæ famam conuenientibus, magnam quoque Nauarræ prouinciæ partē, fugatis Mauris, Christianis restituit. Postremo vero mortuus Voto & Felice fratri-

fratribus viris admodum sanctis & solenniter consepultis, in honorem sancti Ioannis ecclesiam paruulam quam supra demonstrauius, ampliauit: ibiq; vita fundus anno domini septingentesimo septuagesimo octauo sepelitur, filio Garfias Ennico superstite. Gerebat autem Garfias Ximenius in vexillis & armis arborem viridem, & super eam crucem rubram in croceo campo.

De Garfias Ennico Duce secundo.

GARSIAS Ennicus post mortem patris nō minus Christianæ religionis cultor, quam acer & strenuus in armis, Mauros Christiani nominis hostes infestissimos persequens, Pompilonem primariam Nauarræ ciuitatē, multaq; oppida breui spacio temporis ab hostium sæuitia liberauit, & ad Christi cultum reduxit. Sub idem tempus vir quidam res mirabiles expertus, & in armorum certaminibus fortis, cui Asnar erat nomen, cum Christianis quibusdam viris præclaris, & tuendæ Christianæ fidei percupidis, Aragonium flumen traiciens, castella & oppida multa, Iaccamq; ciuitatem, quæ a loci situ nomen accepit, propterea quod in montium conuallibus iacet, ad Christianam fidem reuocauit. His rebus gestis, quoniam primus Aragonium flumen transferat, Aragoniæ prouinciæ Comes appellatus est. Cuius titulis insignitus diebus paucis e vita discessit. Reliquit autem filium nomine Galindum. Item deinde mortuus est Garfias Ennicus superstite filio Fortunio.

De Fortunio Garfias filio Duce tertio.

FORTVNIVS autem mortuo patre, Galindi Comitæ Aragoniæ filiam duxit uxorem, & ratione coniugii Comitatus Aragoniæ titulos accepit, & ex uxore filium Sanctium Garfiam progeniuit, quem successorem & hæredem sibi reliquit moriens, anno octingentesimo decimo quinto.

De Sanctio Garfias Duce quarto.

SANCTIVS Garfias Fortunio patri defuncto succedēs, exercitu cōparato Mauros acriter inuadit, quos a Suprarbrii & Ribagorciæ (sic enim loca quædā vocantur Hispanie) regionib. depulit, & sibi totam fere Nauarræ prouinciā subiecit. Vbi cum Mauris præliū committens hostium multitudine circumuentus, alioquin fortissime pugnans, occiditur. Quo mortuo sine prole, Mauri Nauarrā rursus occuparunt, eamq; tenuerunt vsq; ad Caroli Magni Imperatoris aduentum, qui fuit anno a Christi natali nongentesimo. Nā Carolus Imperator cum duodecim Ducibus quos Pares appellant, in Hispaniā per montes Pyrenæos ingressus, aduersus Mauribus bella gessit asperrima, quos a Nauarra & Aragonia fere tota profligauit. Quibus rebus gestis Carolus Hispaniam quasi tutam relinquens, in Galliam reuertus est, & Aragones Ennicum cui Arista cognomen erat, ex Gothica gente, vel (ut alii volunt) ex Comitatu Bigorræ, sibi Ducem delegerunt.

De Ennico cognomento Arista Duce quinto.

ANNO igitur nongentesimo duodecimo, Carolo in Galliā reuerso, Ennicus Arista Dux electus, vir & manu promptus, & in armorum certaminibus ardens (vnde cognomen accepit, quippe qui nō aliter visis hostib. ardebat, quam in igne vritur arista) ex montib. Pyrenæis cum exercitu descendens Maurorū magnas coligit, propositis tamē nonnullis conditionibus, vt in eos æquis legib. vteretur, a quibus etiam iudex qui medius inter eos esset, petebatur, & Aragoniæ Iustitia vocaretur. His concessis conditionibus, cogitans quibus signis & armis vteretur, ei diuinitus reuelatum est, vt vbi in acre crucem videret, illic consisteret. Quod vbiq; diligenter obseruans, cum esset in planicie quadam quæ iacet inter

Suprarbos & Pyrenæos montes, in aere crucem candidam suspexit, cuius figurâ signoq; in vexillis & signibus vti perseveravit. Tandem moriens Garfiam Ennicū filium reliquit.

De Garfia Ennico Duce sexto.

ENNICO Arista vita defuncto successit Garfias Ennicus, vir non minus armis strenuus, quam vita & moribus integer, qui vxorem duxit Vrracam fœminam virtutibus & genere nobilissimam. Cum qua grauida & partu iam vicina per Nuarre montes & aspera loca patum cautus exercitum ducens, hostibus occurrit, & commisso prælio quod vitare non potuit, occisus est, & cum eo simul vxor in vtero lancea grauiter vulnerata inter fugiendū quasi mortua concidit, in valle montis cuiusdam qui dicitur Aiuar. Ad quem locum, Mauris abeuntibus & iam longè digressis, homo quidā nobilis cui Guiuara cognomen erat, peruenit, & Vrracam cognoscens quæ tunc egerat animam, dum eam perfusus lachrymis intueretur, infans manum per vulnus extulit. Proh quantum natura potest! conabatur enim infantulus ex vtero matris morientis exire. Quod cum animaduertisset Guiuara, statim cæso ventre mulieris eduxit infantē, & pannis inuolutum domū suam proferre detulit, quem patrinis & testibus adhibitis, vt probare posset in posterū, baptismatis lauacro more Christianæ religionis Sanctiū Garcesiu nominauit, & vxori suæ tradidit, vt clam & diligēter aleret. Qui iam puer factus & adultus, ne forte cognosceretur, alumni prudentia crassiorib. pannis indutus, etiam peronib. pro calceis utebatur, quod calciamenti genus ex corio crudo auarcas Hispani vocant. Cæterū post aliquot annos cum Aragones ad eligendū principem Iaccam conuenissent, illuc adolescēs annos natus circiter quindecim, cū equite qui eū clam nutruerat, veluti pastoris filius vilissimis tectus indumentis, & peronatus adducitur. Qui pro a peronib. quos, vt supra diximus, Hispani auarcas appellant, Auarca cognomē accepit. Eques autē a quō clam fuerat educatus, Latro cognominatus est, quod nomen & hominum genus in Hispania nostris quoq; temporibus extat non ignobile.

De Sanctio Garcesio cognomento Auarca, Duce septimo.

CÆTERVM Sanctius Garcesius Auarca, titulo principatus accepto, vxorem duxit præstantissimam nomine Todam, ex qua filium suscepit Garfiam Sanctium, qui etiam Tremulus dicebatur, de quo dicemus inferius. Progeniuit præterea filias quatuor: Vrracam quæ nupsit Alphonso Regi Legionis, Sanctiā quæ Ramiro Castellæ, Mariam quæ Ordonio Legionis, Blasquitam quæ Nugno Comiti Cantabriæ. Res autem gessit armatus admirabiles, siquidem Mauris victis ac depulsis a Cantabris, & Pyrenæorū montium finibus ad Naiaram vsq; peruenit. Per multis itaq; rebus præclare sancteq; gestis, moriens filium Garfiam Sanctium reliquit hæredem. Vixit autem annis sex & quinquaginta. Cuius corpus iacet in ecclesia sancti Ioannis a Pegna cognominata.

De Garfia Sanctio Duce octauo, qui Tremulus cognominatus est.

GARSIAS autem Sanctius Tremulus cognomen habuit, propterea quod cum bella futura sentiebat, tremore quodam afficiebatur, tamen in prælio fortis erat & intrepidus. Ille siquidem tremor, & prudentiæ signum erat, & fortitudinis. Ideoq; cum esset & fortis & cautus, hostes sæpius de bellauit. Annos enim octo & viginti (tot namq; tenuit principatum) magnam sibi deuictis Mauris gloriam comparauit, qui nunc iacet sepultus in ecclesia prædicta. Cui successit filius nomine Sanctius Maior, Hispaniæ totius Imperator.

De Sanctio cognomento Maiore, qui fuit totius Hispaniæ Imperator.

HIC Sanctius Maior non immerito fuit Imperator Hispaniæ totius appellatus. Nam totam fere deuictis hostibus Hispaniam Christiano nomini restituit. Si quidem

quidem Mauros omnes a Nauarræ, Aragoniæ, Castellæ, Legionis, Portugalliæ, Cantabriæ, & Vasconum finibus exterminauit. Fuit præterea non minus iustitia clarus, quam bello fortis. Vxorem duxit Eluiram fœminam nobilissimam, cuius erat castrum Aiuaris. Ex qua filium progenuit nomine Ramirum, qui (vt ante diximus, & paulo post clarius declarabimus) fuit Rex Aragoniæ primus. Cæterû Eluira defuncta Sanctius aliam duxit vxorem, Castellæ Comitum filiam, quæ Maior dicebatur, de qua tres illi filii nati fuere, Garfias, Ferdinandus, & Sanctius. E quibus Garfias maior natu matrem apud Imperatorē adulterii crimine falso detulit, præterea quod cum illi mater ex Imperatoris monitu & equorum præfecti consilio equum quendam Imperatori charissimum accommodare nolisset, vt est hominum improbitas, confinxit iniquus filius in fontem matrem cum eo qui equorum curam gerebat, se cõiunxisse. Nec destitit iræ facibus accensus, ob equi sibi vsuratum denegatum, matrem suam in summum discrimen adducere. Nam cum hoc Imperator audisset, vehementer dolens vxorem statim captam diligenter custodiri iussit, & omnium nobilium atq; doctorum cõuocato concilio, in eam statuit, vt igni cremaretur, nisi quis eam aduersus accusatores filios vel armis vel legibus defenderet. Cæterum cum neq; legibus quisquam, neq; armorum certamine contendere cõtra filios Imperatoris auderet, solus tandem Ramirus Imperatricis priuignus vltro duellum fratribus obtulit. Verum enimvero dum parantur arma, dum causæ disputantur, vir quidam Christi sacerdos & moribus admodum sanctus, Garfiam & fratres eius Imperatoris filios adiuit, eosq; sanctissime commonuit, vt summum periculum quod eis imminebat, euitarent. Siquid neq; fœliciter, neq; diutius filios victuros esse dicebat, qui matris innocentiam tanta immanitate perdere summoq; dedecore nomen Imperatricis deformare studuissent: qui præterea patri, pro cuius vitâ sanguinem profunderi debebãt, tantum doloris attulissent: qui rursus totius Hispaniæ principatum qui vix nuper expulsis hostibus quieuerat, obediens ante diem miserandam vitam finiuerant, adductis, eos adeo commouit, vt cõfestim se falso matrem criminis accusasse dixerint, nec ob aliam causam, nisi quod eis mater equum denegauerat. Pœnitentia igitur ducti tanti sceleris, error deflentes, ad Imperatorem venerunt veniam deprecantes: quibus Imperator ignoscere noluit, nisi prius a matre remissionem impetrarent, atq; si mater suam iubente lege statuerat. Mater autem cum multorum nobilium virorum supplicationibus, tum vero precibus illius religiosi qui principes monuerat, & ad pœnitentiam adduxerat, & amore materno iam commota, suis filiis pene matricidis hæc conditione perspexerat, in Aragoniæ regno succederet. Quem præterea cunctis assentientibus, & etiam filiis, cum sæpe benedixisset, sibi filium & hæredem legitimum adoptauit. Tum demum omnium consensu ab Imperatore cum vxore statutum est, vt Garfias in Nauarræ, Ferdinandus Castellæ, Sanctius quem nonnulli Gonsalum nominarunt, in Vasconiæ, & Ramirus in Aragoniæ regno succederet. His rebus ita gestis & institutis, Imperator paucis annis a vita discessit, anno millesimo decimo octauo, qui fuit Hispaniæ fere totius Imperator annos quinquaginta quatuor, cuius corpus sepultum iacet apud Astures in ecclesia sancti Saluatoris Ouetanæ ciuitatis. Imperatrix item paulo post diem suum clausit, & in ecclesia sancti Ioannis a Pegna eius extat sepulchrum.

De Ramiro Aragoniæ Rege primo.

HISPANIÆ regnorû partitionem supra demonstrauius, quemadmodum scribitur licet Garfiæ Nauarra, Ferdinando Castella, Sanctio Vasconia quam Suprarbrû alii vocant, & Ramiro Aragonia contigit, a quibus ad hoc vsq; tempus cuiusq; prouinciæ Reges ordine descendunt. Cæterum nunc Castellæ & aliarû Hispaniæ prouinciârû successiones quas alio loco scripsimus, relinquentes, Aragonû duntaxat Regum seriem prosequemur. Ramirus igitur mortuo patre, Regis Aragoniæ

nomē quod eo viuente recusauerat, accepit, vxoremq; duxit Hermiffandam, quæ alio nomine Gilbiga dicebatur, Armeniacis & Bigorræ Comitis filiam. De qua filios duos habuit, Sanctium & Gonsaluū. Habuit & filias totidem, quarum altera nomine Tiresia nupsit Comiti Prouinciæ, altera cui Sanctia nomen erat, Comiti Tolosano. Cæterum Ramiri tempore Sanctius frater eius Suprarbrorum Rex occisus est a quodam Vascone nomine Tomanerio: quo mortuo sine liberis, omnis populi Suprarbrorum principatus Ramiro Regi sese dederūt, qui bellorum inter fratres causa fuerunt, in quibus Ramirus a Ferdinando Sanctii sui fratris filio qui mortuo patre in Castellæ regno successerat, occisus est. Qui reliquit hæredem filium Sanctium. Nam Gonsaluus alius eius filius minor natu Iaccensis erat Episcopus. Reliquit præterea filium spurium nomine Sanctium, cui Aiuarium & alia oppida cum suis confinibus, & Comitis titulum dederat. Vixit autem Rex Ramirus post assumptum Aragoniæ regnum annos quadraginta sex, obiit anno millesimo sexagesimo tertio, qui iacet cum vxore sua in ecclesia prædicta sancti Ioannis.

De Sanctio Aragonia Rege secundo.

SUCCESSIT autem Ramiro mortuo Sanctius filius admodum adolescens (erat enim annorum octodecim) qui Fœliciam duxit vxorem, ex qua tres filios progeniuit, Petrum, Alphonsum, & Ramirū, qui fuit a patre religioni sancti Petri quæ Tomaris cognominatur, destinatus. Sanctius autem regno suscepto, multis magnisq; corporis & animi virtutib. feruens, armis accinctus aduersus Mauros magna prælia gessit. De quibus multas consequutus victorias, oppida multa recuperavit, multaq; condidit, Stellam scilicet, Lunam, Ayeruem, & alia permulta. Fugatis etiam Mauritanis hostibus ex Almeria, sancti Indaletii corpus ad ecclesiam sancti Ioannis a Pegna transtulit. Qui sanctus Indaletius diui Iacobi discipulus fuerat, & vnus de primis quos in Hispania sanctus Iacobus ad Christi cultum & fidē conuerterat: fuerat etiam Episcopus dictæ ciuitatis Almeriæ. Mauros præterea cum aliis in locis, tum vero apud Cæsaraugustā & Tutelam magnis affecit cladibus. Profligauit in prælio etiā semel Rhodoricum Viuarium Cidum, qui Cid Ruidiez vulgo dicebatur, virum alioqui sui temporis fortissimum omnium ducū. Quem Rex Sanctius acriter armis persequebatur, propterea quod cum Ferdinando Castellæ Rege contra Ramirum patrem suū bellum gesserat, quo bello Ramirus occubuit. Cuius demum virtus admirabilis apparuit, cum Alphonso fratri patrueli Castellæ Regi cuius antea patrem Ferdinandum prælio vicerat, obfesso Toleti a Mauris, ob amorem quem maximum erga fidem Christianam habebat, iniuriā de morte patris oblitus, subuenire nō distulit. Deinde bellum quoq; gessit cum Garfia patruo Rege Nauarræ, quem vicit & occidit, & a Nauarræ totius populis Rex appellatus est, iuratusq; Oscam ciuitatem quam Mauri tributum quotannis pendentes possidebant, obsidione cinxit. In cuius oppugnatione sagitta percussus, paucis diebus occidit. Obiit anno sui principatus quadagesimo quinto. cuius corpus primū iacuit in ecclesia Castrimontis Aragonum, & deinde in monasterium sancti Ioannis a Pegna translatum fuit.

De Petro Sanctii filio, Aragonia Rege tertio.

PETRVS Sanctii filius patre adhuc viuente Ribagortiæ & Montisoniæ Regis nomen acceperat, mortuo vero patre Rex Aragonū confestim fuit appellatus, qui post mortem patris ducibus cum exercitu præmissis, Oscam ciuitatem proficiscitur, & prope ciuitatis muros castra posuit. Ad quem venit ex montibus Pyrenæis Fortunius Lizana, qui fuerat a Sanctio Rege foris hostis iudicatus, mortiq; destitutus. Hic Fortunius Petri Regis gratiā demereri cupiens, quem sciebat bellum Mauris Oscitanis illaturū, secum trecentos pedites Vasconia gentis clavis ferreis armatos adduxit. A quibus acerrime pugnantibus Mauri armorū nouitate, & virorum aspectu deterriti, victi statim ceciderunt. Quorū multis interfectis, Petrus Rex victor ciuitatē ingressus, Fortunium Vasconum Ducē a clavis quib. armatos Vascones adduxerat, quæ vulgo maza dicuntur, a Maza cognominauit. nā antea, vt supra

vt supra dictum est, Fortunius Lizana dicebatur. Quidã vero scripserunt hoc præ-
 liũ acre diuq; anceps fuisse, & victoria in neutram partẽ declinante, magnũ quendã
 ac mirabilem equitẽ apparuisse repente, protectũ candidis armis, & in medio pe-
 ctore flammeã crucẽ gerentẽ. Quo viso strenueq; pro Christianis pugnante, Mau-
 ri victi terga verterunt. Quorũ multis occisis, & reliquis fugientibus, dũ Christia-
 ni prædas & spolia colligunt, Maurorũ quatuor abscissa capita, multis & preciosis
 Christianorũ Rex, Mauros illos aut primarios viros, aut Reges fuisse ratº, insigni-
 bus & armis suis adiunxit rubram & flammeam crucem in albo clypeo cũ Mau-
 rorum capitibus quatuor, & in memoriam visi equitis, & in signum victoriæ suæ.
 Cæterum Osca ciuitate a Christianis capta, Maurorũ Rex Almozaben ex Cæsar-
 augusta cum maximis copiis veniens, in loco Osce ciuitatis propinquo qui Alcar-
 raz vulgo dicitur, castra posuit. Quod Rex Petrus prospiciẽs, suas copias in aciem
 adduxit, & instructis ordinibus, Mauris, si configere vellent, signum dedit. Mauri
 autem nihil signo responderunt, & paulo post Christianis ad eos accedentibus, re-
 lictis castris, se fugæ mandarunt. Ex quibus fugientibus Christiani multos occide-
 runt, multosq; captos adduxere. Captus etiã fuit Garfias frater Regis Castellæ, cũ
 multis aliis Christianis qui contra Regem Petrum Mauris auxilio venerant: quo-
 rum multis interfectis, Garfiam seruauit incolumem, & captum secum perduxit.
 Habuit autem Petrus vxorem Agnetem, quæ Petrum peperit vnicum filium, & al-
 teram filiã nomine Hisabellam, quæ simul cum fratre teneris annis, & ante patris
 mortem vitã finiuit. Nam Petrus Rex post obitum liberorum vixit annos octo, qui
 discessit a vita tertio Kal. Octobris anno domini millesimo centesimo octauo, &
 etatis suæ trigesimo quinto. Hic Rex impetrauit ab Urbano secũdo Romano sum-
 mo Pontifice primitias, decimas, & omnia beneficia Iuris patronatus, quæ quidẽ
 sacerdotia gentilitia Latine vocantur, omnium ecclesiarum & ciuitatum a quibus
 infideles hostes eiecerat, vt ipse ac sui successores in perpetuum sacerdotia, quibus
 vellent, conferre possent, exceptis episcopatibus. Pro quibus beneficiis Urbanus
 Pontifex illi sequentem bullam concessit.

VRBANVS Episcopus seruus seruorũ Dei, Petro charissimo in Christo filio, Hi-
 spaniarum Regi excellentissimo, eiusq; successoribus rite substituendis in per-
 petuum. Tuæ dilectissime fili deuotionis affectu per venerabilem fratrem nostrũ
 Aymericum Pinatensis monasterii abbatem acceptis literis circa sacrosanctã Ro-
 manam ecclesiam agnito, lætitia haud modica meus exhilaratus est animus, sed vt
 verum fatear, eisdẽ perlectis iræ perturbationisq; nimix commotione inuitatus,
 nec immerito. Ex earũ namq; initio dilectionis & reuerentiæ quam erga sanctam
 Romanam ecclesiam semper habuisti & habes, magnitudinem cognoui, quantũq;
 in ea confidas, quam deuote & fideliter animæ tuæ saluationem eius orationibus
 committas, aduerri: ex sine vero earundem tantam rerum cõieci abusionem, quæ
 40 menti meæ longe a statu suo dimotæ maiorem quam credi possit, immitteret stu-
 pore, te scilicet pro honorum numerositate, malorũ multiplicatẽ perferre,
 & perturbata prosperitate tribulationum in innocentiam tuã cateruas, vnde auxi-
 lia & consilia præcipue procedere deberent, irruere. Siquidem cum inter moder-
 nos regnorum rectores, quorum plerõsq; animarũ suarum negligentes, vel penitus
 oblitos, vt pote ab omni æquitatis itinere denios plana via ad mortem inducentis si-
 qui ingemiscimus, te fere solum diuino afflatum spiritu angustias ad vitam ducẽtis si-
 elegisse videamus, cum iustitiæ rigore constanter insistere ecclesiarum tranquilli-
 50 tati, & paci studiose inuigilare, pupillorum & orphanorum defensionem ingentem
 operam dare, paganę gentis depressioni & coarctationi, Christianę vero exaltatio-
 ni & amplificationi cum summa incessanter strenuitate insudare, & (vt breuiter
 concludam) cum totius mali propulsioni, totiusq; boni exercitiis efficaciter in-
 cumbere gaudeamus: ipsi tamen qui ex tam preciosorum fructuum gustu vici-
 nam agnolcentes arborem, officiosius venerari ac excolere deberent, tui scilicet
 regni antistites, quib. pro assidua experientia tantorum meritorũ tuę specialius ve-
 60 nerationi, tuisq; obsequiis esset insistendũ, in te, vt prætaxatarum literarum pandet

series, insurgunt, & quia humili Christo conformatum patientiæ clypeum velle abicere videntur, tanquam erectis cōtra te calcaneis tuam deprimere & contumdere mansuetudinem non erubescunt. Veruntamen, &c.

De Alphonso qui Petro fratri successit, Aragonia Rege quarto.

QVONIAM Petrus, vt supra demonstrauius, nullos reliquit filios, ei successit frater eius Alphonso, cui nupsit Vrraca Alphonso Castellæ Regis filia, cuius nuptiis & coniugio Castellæ quoq; regnum tenuit, & principatibus regniq; coniunctis Imperatoris nomē accepit. Qui copiis auctis & principatibus regniq; conparatis, Mauros a Cæsaraugusta, a Tutela, a Daroca, a Bilbili quam nunc Calatuiud Hispani vocant, a Tiriaffona, a Boria, & multis aliis oppidis & ciuitatibus edificauit etiam plura, & imprimis Burgum Pompilonis, Soriam quam nunc Calatidis Numantinis Scipio deleuerat, nomenq; mutauit. nam prius Numancia dicebatur. Condidit & Almazanum, Berlangam, & Bilforatū. Erat enim Rex magnanimus & bellicosus: tametsi fuit in rebus diuinis & cultu Christianæ religionis negligentior, utpote qui sapius equos in sacris locis & ecclesiis velut in stabulis habebat. Ideoq; quum Fragam oppugnaret, vt multorum fertur opinio, Dei iudicio repente concidit, vbi, sicut asserūt quidam, neq; mortuus, neq; viuus apparuit: tametsi non desunt, qui dicant eum repertum, & in monasterio Montis Aragonum sepultum fuisse. Qui tunc Castellæ regnum Comiti Tolosano suo priuigno restituerat. Vrraca siquidem Tolosæ Comiti antea nupsit, de quo filium habebat, cum Alphonso Rege se coniunxit. Perit autem sine liberis anno millesimo centesimo vigesimo sexto.

De Ramiro monacho Aragonia Rege quinto.

OMNES Aragoniæ Nauarræq; nobiles, Petro Rege sine liberis & propriis heredibus mortuo, de creando Rege conuocato concilio, singuli sententias dicere cœperunt, & cum alii alia, prout erat animi cuiusq; desiderium, protulissent, in hanc demum sententiam venerunt, vt Petrum quendam cui Ateres cognomen erat, dominum Boriæ ciuitatis, Regem haberent, ad quem magis Aragoniæ regnum spectare videbatur. Ad hunc autem legati missi nomine totius tam Nauarræ quam Aragoniæ regni cum venissent, eius mores & arrogantiam admirati, qui venientibus legatis quibus obuiam exire de more debuisset, domus ianuas clauderat, magis indignantes ad concilium reuersi, verba hæc dixerunt: Nō expedit nobis proceres eum habere Regem, qui cum Rex non esset, inflatus ambitione non temere contempsit, & qui non modo nobis obuius non occurrit, sed ne nos admittant, qui nos ædes iā ingressos, ac si hostes essemus, immanissime repulerunt. Quiddā tamen dicunt eum legatis accedentibus nō negociis occupatum, sed cum tonfore fuisse. Hac igitur iniuria proceres & illius superbia commoti, Ramirum Regis Petri fratrem Regem deligere statuerūt, qui iam diu in Gallia religioni sancti Benedicti seruiebat, in monasterio quod dicitur sancti Pontii de Tomeriis. Impetrata igitur a summo Pontifice facultate, Ramiro quem ex Gallia nuper adduxerant, Aragoniæ regnum detulerūt. Qui vbi regni curā suscepit, Pompilonem profectus, a Garfia Ramiro regnum Nauarræ quod iniuste possidebat, repetiuit. Nec illo restituente, contra Nauarros, Aragones bello contendere cœperunt. Erat autē Garfias Ramirus filius Garfiæ Regis Nauarræ, quem Ferdinandus Rex Castellæ frater eius occiderat. Qui post necē patris, metuens ne & ipse occideretur a patre Ferdinando, Valentiam se receperat, vbi tutius esse posset. Quem Nauarræ nobiles hinc per legatos accitū Regem elegerunt, propterea quod Aragones sine Nauarrorū consilio & autoritate sibi Ramirū monachū delegerant. Cæterū bellis actius accensis inter Nauarros & Aragones, cum Mauris belligerandi contra Christianos optata daretur occasio, Nauarræ nobiles & Aragoniæ, quo malis maioribus occurrerent, egerunt cum utroque Rege, vt eorum controuersia totaque causa regni Nauarræ

Nauarræ sex optimis viris & prudentissimis committeretur. Fuerunt itaque iudices electi ex Aragonibus, Petrus Caxalis, Ferrerius Hoscetanus, & Petrus Ateres: pro Nauarris vero quidam nomine Latronius, Guillelmus Asnar Oretanus, & Ximenius Asnar cognomento Cortes, vel (vt alii dicunt) Torres. Qui simul rem & causam tanti ponderis diu pensitantes, huiusmodi tandem sententiam protulerunt: vt Ramirus Rex Aragonum Nauarræ populis omnibus imperaret, & Garfias magister equitum diceretur, & ius in nobiles haberet. Cui Ramirus eorundem sex virorum precibus adductus, quorundam oppidorum vsus dominiumque concesso: quæ tamen oppida post Garfias mortem Ramiro Regi vel eius successoribus restituerentur. Quæ vero fuerint ea oppida, postea declarabimus. Erat autem Ramirus moribus & vita sanctissimus. Qui posteaquam religionem fuerat ingressus, sibi plures episcopatus & amplissimas dignitates oblatas recusauerat. Neque summi Pontificis, ne si ipse regnum negligeret, super eius possessionem noua & intestina bella confurgerent. Quapropter Ramirus & regnum suscepit, & Comitis Peitei filiam duxit vxorem, ex qua filiam progenuit nomine Petronillam, quæ Raimundo Berengario Barcinonensi Comiti matrimonio coniunxit, & Aragoniæ regnum dotauit. Cuius rei hoc extat instrumentum, de quo nihil mutans ad verbum ponere satius duxi.

EGO Ramirus Sancti Regis filius, Rex Aragonensium, dono tibi Raimundo Comiti Barcinonensi cum filia mea meum regnum Aragonis ab integro totum, sicut diuisit ipsum Sanctius Rex maior, auus patris mei, & sicut diuisi ego cum Rege Nauarrorum Garfia Ramirez in Pampilona. Excepto illas tenencias, quas dedit Sanctius suprascriptus Regi Ramiro auo meo in Nauarra. Ex parte de Castella, dono tibi de Hariza vsq; Ferrera, de Ferrera vsque Tarrazona, de Tarrazona vsq; Tutelam villas & castella. Tutelam vero acquisiuit & cepit frater meus Rex Alphonfus, & dedit eam Comiti de Perges: pro honore ipse autem dedit eam Garfias Ramirez cum filia sua. de hoc sicut melius poteris facere, facias, vel cum eo conuenias. Casaraugustam vero dedi Imperatori de Castella cum suis appendiciis in vita sua ratum, & fecit mihi homenage de ea vt reddatur mihi vel successori meo post obitum suum. Quicquid enim mihi debebat facere, volo & mando vt tibi faciat. Hoc ex parte de Castella. Ex parte vero de Nauarra dono tibi de sancta Gratia de Portu, quam pater meus Sanctius bonæ memoriæ dedit sancto Saluatori suo monasterio, vsque Brozal, cum toto Ronchali, qui est honor de Rosca de Brozal, sicut vadit aqua de Sarasazo, & cadit in Ida, inde vero ad pontem sancti Martini. Et de ponte sancti Martini sicut currit Ida, & diuidit Nauarram & Aragoniam vsq; vadit in fluuium Aragonis, & inde per medium pontem ad vadum longum. Et de vado longo ad Gallipienzo, sicut currit aqua. De Gallipienzo autem, sicut currit fluuius Aragonis, & iungit se cum Arga, & cadit in Ibero flumine magno. Inde vero sicut currit Iber vsque iam dictam Tutelam. De Ronchali namq; & Alasues, & Quadreyta, & Valterra, sic dico tibi, quia dedi eas Regi Nauarrorum Garfias Ramirez tantum in vita sua, & fecit mihi homenage quod post obitum suum reddatur mihi vel successori meo. Quicquid enim mihi debebat facere, volo & mando vt tibi faciat. Hoc dono tibi & concedo filiis filiorum tuorum, qui fuerint de generatione de mea filia in sæcula sæculorum. Tu vero conuenis mihi in verbo venientis, & mittis manus tuas inter manus meas, vt non alienes, neque facias alienare regnum istud, quod ego dono tibi a generatione filiorum filiarum nostrarum. Nec post obitum Regis Garfias Ramirez dimittas filio suo Ronchal, & Alasues, & Quadreyta, & Valterra. Et vt in tota vita mea teneas me sicut patrem & dominum. Tamen retineo mihi regale dominium super omnes ecclesias regni mei. Super monasterium scilicet sancti Saluatoris Ligerensis, cui dono illam meam dictatam de illo oliuare de Arascuas, propter ensen quem ibi acceperam, qui fuit de Lopis Ioan. Et super monasterium sancti Ioannis de Pinna. Et super monasterium sancti Victoriani. Et super omnes ecclesias parochiales & proprie proprium super sanctum Petrum de Ceresa cum suis appendiciis seu pertinentiis, & Pertusa,

& sancti Vibiz, & sancta Cæcilia. Licet regnum tibi tradam, tamen dignitatem meam non amitto, & cæt.

Cæterum cum esset Ramirus, vt supra diximus, vita sanctus & religioni maxime deditus, continue sancti Benedicti ordinis habitum sub tunicis gerebat, ecclesias frequentabat, monasteria & sanctorum ædes multas ædificabat. Quam ob rem a cunctis fere nobilibus tanquam nõ idoneus ad regni gubernationem neglige batur. Quod cum animaduertisset, & diutius ferre non posset, virum quemdam cui plurimum confidebat, ad abbatem sancti Pontii de Tomeris clam miseris, a quibus contemnebatur, timori esse posset. Abbas autem Regis perlectis libellis, eius nuncium in hortum qui aderat, adduxit, & cum eo simul ingressus gladiolum gerens, Tarquinii Regis imitatus exemplum, altiores hortuli flores, nubarum caules gladio decutiebat, & minoribus adæquabat. Hoc cum fecisset, nuncium dimisit. Qui ad Regem reuersus, ea quæ fecerat abbas in horto, retulit. Rex autem callidum prudentis abbatis consilium intelligens, in Oscam ciuitatem se contulit, hic tintinnabulum magnum se facturum diulgauit, quod ex omnibus totius regni sui locis audiretur. Ad quam rem faciendam omnes Aragoniæ proceres conuocauit, qui Regis ineptias & deliramenta deridentes, & tam magni tintinnabuli formam videndi percupidi, libentissime conuenerunt. Quos Rex in partem domus interiorẽ ab hominum frequentia semotam singulos admittens, quasi deprehensos confestim iugulauit, ac occisos patres filijs accitis ostendit, quibus idem se prorsus facturum dixit, si mores parentum suorum qui suo regi minus obsecuti fuerant, imitarentur. Necauit autem viros ex potentioribus numero quindecim, quorum nomina sunt hæc quæ sequuntur: Lupum Ferrerium Lunam, Petrum Bergam, Rhodoricum Ximenium Lunam, Egidium Atrosilum, Petrum Cornelium, Ferdinandum Gometium Lunam, Gasiam Bidauram, Gonsalam Pegnam, Raimundum Fozium, Petrum Martinum Lunam, Petrum Luziam, Michaelẽ Dassorem, Sanctium Fontanam, & Ferritium Lizanam. Hac re gestatintinnabulum non modo per totum Aragoniæ regnum, sed etiam per vniuersum orbem terrarum fuit auditum. Ex quo tempore Ramirus Rex omnibus Aragoniæ nobilibus fuit maximo timori, regnumque tranquillissime gubernauit vsque ad diem vitæ suæ vltimum, & in Osca ciuitate magnam ædificauit ecclesiam, quæ sancti Petri veteris dicitur, vbi monachos sancti Benedicti ordinis cum reditu instituit: in qua nũc ecclesia sepultus iacet. Qui migravit a vita anno millesimo centesimo trigesimo octauo: regnauit autem annos decem & nouem. Quem dicunt quidam tempore quo fuit a religione reuocatus ad Aragoniæ regnum, sacris ordinibus initiatum, sed non ad rem diuinam celebrandam promotum fuisse: alii vero aliter asserunt, propterea quod sacerdotia & ecclesiæ redditus habebat, & multarum dignitatum titulos, quibus, qui sacerdotem fuisse negant, dispensatione summi Pontificis vsus fuisse volunt, & dignitates per suos vicarios & onera sustinuisse. Vbi vero regnum Petronillæ filiæ generoq; Raimundo Barcinonæ Comiti renunciauit, in ecclesia quam supra diximus, continue permanfit.

831

LVCII MARINEI SICV-
LI DE REBVS HISPANA-
NIAE LIBER IX.

De Barcinona Comitibus, & eorum origine.

RAIMVNDVS Berengarius, Comes Barcinonēsis, quemadmo-
dum supra scripsimus, ratione matrimonii, propterea quod
Petronillam Ramiri Regis Aragonum filiam duxit vxorem,
Ramiro Regi suo focero in Aragoniæ regno successit: verum-
tamen non regis ipse, sed Principis Aragoniæ nomen assump-
sit. Sic enim Ramirus eius focer instituerat, vt Raimundus
ipse Berengarius Aragoniæ Princeps, & Barcinonæ Com-
es appellaretur: successores vero, Reges Aragonum, & Barcinonæ Comites
dicerentur. Cuius institutum semper fuit obseruatum, & nostris quoque tem-
poribus Rex Ferdinandus Catholicus princeps, & eius nepos Carolus Im-
perator & legitimus successor, qui proavos imitatur, in suis omnibus priuile-
giis & diplomatibus diligenter obseruant. Atqui me locus hic monet, & or-
do rerum postulat, vt qui Raimundus hic Berengarius, de quo loquor, & qua-
randa est, eam tamen multo paucioribus verbis ac dilucidius ostendam, quam fu-
erit a multis aliis enarrata. Anno Christianæ salutis septingentesimo decimo quar-
to Mauris Hispaniam misere vastatibus, homo quidam natione Germanicus, ge-
nere nobilis, & animo fortis, cui nomen erat Otogerius Golantes, quem Pipinus
Galliæ Rex Guianæ provinciæ suæ præfecerat, vbi a castro nomine Cathalo quod
frequentare solebat, cognomen accepit, nouem viros Germanicæ gentis ad se
vocat sanguine claros & virtute probatos, quibus erāt nomina hæc: Napifer Mō-
cara, Guillermus Ceruera, Calcerandus Pinus, Guillermus Raimūdu Ceruello,
Hugo Mataplana, Petrus Alemanus, Raimundus Anglesola, Gispertus Ribelles,
Berengarius Rogerius Ærillus. Qui cum audissent Hispaniam Mauris crudeli-
ter oppressam, & Christianum nomen iam deficere cœpisse, Christianæ religio-
nis amore flagrantibus, & laudis auidi, conuocatis aliis equitibus, cum exercitu par-
uenientes Christiani omnes qui supererant & in fide permanerant, statim sese cō-
tulerunt. His ad societatem admissis Otogerius Dux electus ab omnibus, exerci-
tibus instructis contra Mauros proficiscens, breui tempore magnam Tarraconē-
sis provinciæ partem pulsus & occisis hostibus adeptus est, & captis multis oppi-
sa valetudine correptus e vita discessit: qui tamen cum primum morbo decubuit,
conuocatis nouem commilitonibus quos secum duxerat, instituit vt sibi Napifer
Montecatinus, vnus ex nouem quos ante nominauimus, in ducis locum succe-
deret. Quod cunctis assentientibus factum est. Cæterum Napifer Otogerio mor-
tuo, de Mauroꝝ aduentu qui copias innumerabiles ducebant, commonitus, ex
Ampuriarum obsidione discedens, cum suis copiis exiguis ad Ceritaniæ loca tuta
& Pyrenæos montes se recepit, vbi pueros, vxores, & impedimēta reliquerat. Hic
pro temporis conditione suas copias diutius continuit. Interim vero Carolus Ma-
gnus Imperator, & summus Romanæ sedis antistes, cum maxima hominum mul-
titudine Narbonam ciuitatem quam Mauri longa oppugnatione ceperant, vene-
runt. Ex qua vt facilius hostes eiicerent, in Hispaniam contra Mauros magnos
miserunt exercitus, in quibus erant equitum millia viginti, quibus Duces præ-
fecerunt Roldanum, Oliuetium, Gabuinum, Otogerium Pelum, Otogerium
Normandinum, Gastonium, Angelem, Arnaldum Montaluanum, & Geratdum
Rosellium. His præcepit Carolus Imperator, vt quacunque faceret, omnia

igne ferroque vastarent, & Mauros omnes delerent. Hi duces cum validissimis equitibus Pyrenæos montes ingressi, Napiferi copiis occurrunt. Quibus coniungitis vltro citroque duces & equites omnes valde gauisi fuere, & copiis coniunctis e montibus descendentes, acriter hostes inuadunt. Quorum plurimis interfectis, & aliis profligatis, ad Vrgelli campos magna potiti victoria perueniunt. Vbi commisso prælio campestri tres Maurorum reges occiderunt, Fategam Toleleti, Superim Fragæ, & Alfach Segobricensem. Quo prælio periit ex Christianis ducibus Otogerius Normandinus. Hinc cæteri victores ad Carolum Rosillionem reuersi, magnis fuerunt honoribus excepti. Tunc Carolus Imperator & summus pontifex intellecta causa de nouem viris quos ante nominauimus, & cognita virtute mirabili, magna lætitia gauisi fuerunt, adeo vt in montibus vbi tunc erant, ecclesiam statim ædificauerunt sub honore nominis sancti Andree, & in ea corpus Otogerii Normandini, quem supra campestri prælio sublatum fuisse diximus, celebratis solenniter exequiis, honorifice sepelierunt. Hanc ecclesiam Carolus, ne quandoque posset ab hostibus expugnari, maximis operibus vndique muniuit. Qua re perfecta Narbonam cum exercitu rediit, quam deuictis & expugnatis hostibus, & Magtano Narbonæ rege simul & Almanzorida viro nobili qui dicebatur Henricus, cum Vicecomitis titulo tradidit. Cuius Romanus pontifex sibi ius ecclesiæ vendicauit, quod hactenus Narbonensis habet Archiepiscopus. Hinc rursus in Hispaniam reuersus a primo duce nouem virorum qui Otogerius Cathalo dicebatur, & vt quidam volunt, prouinciam Tarraconensem Cathaloniam nominauit, tametsi huius nominis ratio nobis est aliter alio loco notata, egitque cum summo Pontifice, vt a numero nouem virorum qui primum venerant in Hispaniam, eamque contra Mauros tueri cœperant, in honorem nouem ordinum angelorum, in hac prouincia Tarraconensi nouem cathedrales ecclesias institueret. Cui summus Pontifex iusta petenti liberaliter omnia concessit, & sequentes ordinauit ecclesias.

De prouinciæ Tarraconensis ecclesiis cathedralibus, vna metropolitana, & suffraganeis octo.

Archiepiscopus ciuitatis Tarraconis.

Episcopus ciuitatis Barcinonensis.

Episcopus ciuitatis Vicensis.

Episcopus Gerundæ ciuitatis.

Episcopus ciuitatis Vrgelli.

Episcopus Dertosana ciuitatis.

Episcopus ciuitatis Elnensis.

Episcopus ciuitatis Rothensis, qui transi-

tus fuit in Ilerdam.

Episcopus ciuitatis Minorissæ.

Verum enimvero non contentus institutis ecclesiis Imperator Carolus, qui vt Magnus nomine dicebatur, sic erat & animo splendidus, potens, & liberalis, instituit etiam a nouem viris in eadem prouincia nouem Comites, qui Potestates vocarentur, & Vicecomites totidem, nouem nobiles, quibus adiunxit alios nouem qui vulgo Valuassores appellantur, quorum tituli nominaque ponuntur inferius.

Comes Barcinonæ.

Viccomes Cardonæ.

Nobilis de Monclus.

Valuassor de Boxadors.

Comes Vrgelli.

Viccomes Agerensis.

Nobilis de terminis.

Valuassor de Guimerano.

Comes Empuriarum.

Viccomes de Rupebertino.

Nobilis de Cerutano.

Valuassor de Fuxano.

Comes Pallariensis.

Viccomes Villamuri.

Nobilis de Bellera.

Valuassor de Toralla.

Comes de Ossana.

Viccomes Capraria.

Nobilis de Scintillis.

Valuassor de Vilademay.

Comes Bisulduni.

Viccomes de Bas.

Nobilis de porqueras, qui dicitur

Valuassor de Besora. (de S. pan. 50

Comes Cerdaniæ.

Viccomes de Querforadat. Viccomes de Castellon.

Nobilis Duræ.

Nobilis de Caneto.

Valuassor Danueig.

Valuassor de Mûscot, qui dicitur nunc Dolms. Valuassor de Mediona. Illis

Illis præterea nouem uiris qui primum cum Otoferio uenerant in Hispani-
 am, singulis dominia singula distribuit, qui nunc ii sunt quos uulgo Varones ap-
 pellamus, & dominia Varonias. Quos etiam uiros Principes appellari iussit, sicut
 & Comites Potestates. Quibus peractis rebus, Imperator Carolus, quemadmo-
 dum supra demonstrauimus, Mauris a Nauarra & Aragonia fere tota depulsis, in
 Galliam reuersus in humanis esse desiit: qui tamen priusquam discessisset a vita,
 Ludouico filio qui ei successurus erat in regnis, testamento uerboque præcepit,
 ut quoad fieri posset, Christianæ religionis fidei non deesset, & omnia quæ statue-
 rat de nouem uirorum dominiis, & reliquis dignitatibus in prouincia Tarraco-
 nensi cæptis conficeret, & in perpetuum confirmaret. Quæ tamen Ludouicus Gal-
 liæ Rex patre mortuo uelut & patri filius obsequens, & Christianæ religionis ad-
 modum studiosus, & libenter suscepit, & plenius adimpleuit. Nam cū post Impe-
 ratoris Caroli Magni discessum, Mauri qui uicti in Bæticam prouinciam & ulterio-
 rem Hispaniam se receperant, indignâtes propter amissam citeriorem Hispaniâ
 quam armis ceperant, ad noua bella contra Christianos insurrexissent, totamque
 fere prouinciam Tarraconensem quadriennio rursus occupassent, Ludouicus
 paterni consilii memor cum magnis copiis & equitibus electis in Hispaniam ue-
 nit anno nonagésimo decimo septimo, & ingressus per montes Pyrenæos, Chri-
 stianos quos Maurorum Reges sibi tributarios fecerant, commonuit se cum ma-
 gnis exercitibus adesse, eos ut a iugo seruitutis & immanitate Maurorum libera-
 ret, in Hispaniam uenisse dicens, quos hortabatur, ut simul in Mauros Christianæ
 religionis hostes armis acceptis confurgerent. Cuius consilio Christiani qui Mau-
 rorum sauitiam nouerant, magno metu impediti obsequi non potuerunt. Ludouicus
 nihilominus suis equitibus & diuino fretus auxilio, cohortibus instructis, a mon-
 tibus Pyrenæis ad planiciem descendit. Maurorum autem Reges interim Ludou-
 uici Regis aduentus non ignari magnos exercitus coegerant, & Christianis obui-
 am ueniebant, qui loco, ubi Ludouicus castra posuerat, propius accedentes præ-
 pugna fuit anceps, plures tamen Maurorum quam Christianorum cadebant. Erat
 Maurorum peditum maxima multitudo, & quæ numero Christianos pedites ex-
 cedebat, Christianorum uero maior erat equitatus. Quare Maurorum primum
 profligatis equitibus, eorum etiam pedites deficere cœperunt. Demum iam uicti
 ad siluas & aspera loca confugissent, in Christianos qui in auxiliū Ludouici Regis
 ueniebant, inciderunt, & eorum præter occisos plures quoque capti fuere. Ludoui-
 cus, hoc prælio gesto, in quo præcipuos Mauros occidit, & aliorū vires perfregit,
 magna potitus uictoria, breui spacio tēporis ex tota prouincia Tarraconēsi Mau-
 ros expulit, & patris omnia iussu perfecit. Christianis autē qui moniti ut aduersus
 hostes insurgerent, & propter metū obsequi noluerunt, idē stipendii nomē impo-
 suit, quod Maurorū principibus antea pendere consueuerant, quod tributū hoc e-
 obnoxii sunt, quos modo uulgus Remēsanos appellat. Cæterum Rex Ludouicus
 Comitibus, dominiis, & reliquis dignitatibus & titulis, ut pater ei præceperat, in-
 stituit, Barcinonæ sibi Comitatum retinuit, atque se unum fecit ex nouem Comiti-
 bus qui cæteris in honore & principatu præesset, & Barcinonæ Comitatus suo no-
 mine uirum quandam præfecit genere nobilem, & in re militari præclarum, no-
 mine Arria, uel (ut alii uolunt) Goffredū, qui natus fuerat in castro cognomen-
 to Arria, prouinciæ confluentis Ceritanæ cōiunctæ. Cui præcepit, & etiam cæte-
 ris qui Barcinonæ gubernationi præfuturi essent, ut armis & insignibus Otoferii
 Golantis uterentur, quæ sunt in aureo campo purpurei baculi quatuor, medius &
 extremi crocei uel aurei.

De Griffæo Barcinonensis Comitatus præfecto nomine Ludouici Gallie Regis.

POST Ludouici Regis discessum, Griffæus Barcinonæ principatum non minori
 iustitia quâ fide gubernauit. Verum enim uero uirtus eius & honor quo maior

erat, eo minus inuidia caruit. Nam vir quidam nomine Salamon, vnus ex Galliarum magnatibus gubernationem Barcinonæ principatus affectans, cum falsis delationibus & insidiis in Ludouici Regis odium adduxit. Ad quem Ludouicus Rex Salamonis indignis sermonibus persuasus, legatos misit, quibus eum ad se venire iubebat in Galliam. Legatis autem præcepit, vt Narbonam cum venissent, suas ad eum literas mitterent. Nam Rex ad eum scribebat, vt suis literis acceptis ad legatos Narbonam statim veniret. Quapropter legati Narbonam profecti Regis literas & nuncios ad eum miserunt. Quas vbi Griffæus accepit, & Regis voluntatem cognouit, ad legatos Narbonam se contulit, quo etiam secum filium quem habebat pulcherrimum, sed admodum paruulum, duxit. Hic vbi cū legatis multa contulit, eques quidam ex his qui cum legatis venerant, orta verborum contentione, sicut fieri solet, Griffæi barbam manibus inuasit, quæ stricto pugione statim Griffæus occidit. Quapropter legati Griffæum captum cū filio simul ad Regem ducere statuerunt. Qui per Galliam proficiscentes, cum Podio vbi tunc erat rex Ludouicus, appropinquassent, legatorum comites de Griffæo colloquentes primū certare verbis, & deinde manibus & armis cœperunt. Quo certamine siue ficto, siue vero, solus fuit Griffæus occisus. Quem cum sepelissent, legati cum filio eius capto ad Regem venerunt, cui rem ordine narrauerūt. Rex autem Griffæi mortem molestissime tulit, & eius filium dedit alendum Comiti Flandriarum, cui diligenter & honorifice commendauit. Qui Comes, quod Griffæi fuerat amicissimus, puerū quidem & libēter suscepit, & diligēter educauit. De quo puero dicemus inferius.

De Griffæo cognomento Pilo, cui rex Ludouicus Barcinonæ principatus liberam possessionem & omnia proprietatis iura renunciauit, Comite primo.

NVNC, vt paulo superius pollicitus sum, de Griffæo dicam, quem Flandriarum Comes, vt antea dictū est, Ludouici Regis cōmendatione nutriendum suscepit. Hic in ædib⁹ Comitis educatus & adultus, eius filiarum mutuo captus amore, cum diutius, ne principes a quibus tanquam filius nutritus fuerat, offendere vrgenti & placito amori repugnasset, puella tandem Veneris consuetudine telis, concubuit. Quæ res omnes diu latuit, donec mater puellam grauidam esse cognouit. Cui filia cum crimen iam manifestum negare non potuisset, occultos amores patefecit, quibus virtutis causa ne parentes doloribus afficeret, diu restiterat, se deum amori magno conuictam succubuisse: nec Griffæum magis in culpa esse dicebat, qui multo fortius amori repugnauerat. His verbis commota mater filie peccatis, & accitum Griffæum pie monet & rogat, ne Flādriarum Comiti causa doloris esse velit, hortatur vt ab eo defloratam puellam & grauidam, vxorem ducat. Griffæus vero placitam & optatam puellam, pulchram & generosam nō recusat, sed continuo dat fidem vxorem sibi fore puellam Flādriarum Comitis filiam. Hac re sic acta, deinde Flandriarum Comitis vxor Griffæi iam socrus, magna prudentiæ mulier, Griffæum mendici peregrinantis habitu induit, & cum eo duas mulierculas admodum vetulas, & simul in Hispaniam & Barcinonam ciuitatē misit, vbi Griffæi mater & cognati complures erant. Griffæus itaque cum vetulis in Hispaniam profectus, Barcinonā peruenit. Quo tum, nescio quo fato, Salamon ex Cæritania, vbi fuerat diutius commoratus, venerat. Ingressus ciuitatē Griffæus claustrum noctu matrem adiit. Quæ vbi filium recognouit, affecta magno gaudio cognatos omnes ad se vocauit, quibus filium ostendit, & quid facturus venerit, filius declarauit. Qui consilium probantes Griffæum magis hortantur, vt mortem patris videspiciatur. Postero die per urbem Salamō equitabat incautus. De quo Griffæus admodum perstricto gladio grauitate percussus, ex equo deiecit & occidit. Qui cum se Griffæi Barcinonæ principatus præfecti filium esse dixisset, ab omnibus collaudatus est, & Barcinonæ princeps appellatus, ac summis honoribus affectus. Qui spōsæ & datæ fidei non immemor, ad Flandriarum Comitē & eius vxorē legatos misit, vt ei filiam mitterent, quam parentes non inuitam & multis comitatam nobilibus

bilibus miserunt, & Griffæus honorificentissime recepit, cum qua primum Chri-
 stianorum more solenniter nuptias confecit, & deinde magnos ludos & spectacu-
 la varii generis celebravit. Flandriarum vero Comes interea Griffæi socer ubi de
 filia suâ magnis honoribus intellexit, ad Ludouicum Regem se contulit, cui de fi-
 lia matrimonio cum Griffæo, & quæcûque Griffæus egerat, omnia narrauit, eum-
 que deprecatur, vt si Griffæus Comitem Salomonem occiderat, non magnopere
 miraretur, propterea quod Salomon patrem eius occiderat. Rex autem Ludoui-
 cus Griffæi virtute perspecta, & Salomonis necis cognita causa, Griffæo, supplicâ-
 te socero, non modo pepercit, sed etiam Barcinonæ principatus gubernationem
 10 detulit, & ad vitam confirmauit. Hac de re Griffæus certior factus a socero, ad Lu-
 douicum regem venit in Galliam ei gratias acturus. Cuius aduentus animusque
 regi certe gratissimus fuit. Cæterum Griffæo diutius apud Regem in Gallia com-
 morante, Mauri rursus ad occupandum Tarraconensem prouinciam consurgunt.
 Quod ubi Griffæus intellexit, a Rege Ludouico iustum petiuit auxilium, quo ad-
 uersus Mauros prouinciam tueri posset. Cui Ludouicus respondit, sibi molestissi-
 mum esse, quod Mauri quos a principatu suo procul fugauerat, iterum bella mo-
 uerent, propterea quod ei tunc subuenire & opem ferre minus posset, atque Griffæ-
 20 feum vehementer hortatus est, vt in Hispaniam rediret, & quoad posset prouinci-
 am defenderet. Griffæus autem cum Regem Ludouicum Barcinonæ principatû
 iam parui facere cognouisset, soceri sequutus consilium, regi supplicauit, vt quo-
 niam solus & propriis viribus aduersus Mauros prouinciam defensurus esset, & o-
 30 nus supra vires susciperet, ei Barcinonæ principatus possessionem, proprietatis &
 omnia iura renunciaret. Cui rex liberaliter omnia concessit, & quicquid ipse rex
 in Barcinonæ, Ruffinonis quam Rossilionem prouinciam nunc appellant, & Ceri-
 tanæ principatu iuris habebat, Griffæo totum & integrum dedit, & liberalissima
 donatione renunciauit, & priuilegio patentissimo confirmauit, anno nongentesi-
 40 mo septuagesimo quinto. Griffæus hic igitur primus hac donatione Comes Bar-
 cinonæ principatus, anno prædicto cum suis & eius soceri copiis & equitibus ex
 Gallia Barcinonam venit. Hic omnibus totius principatus conuocatis vndiq; no-
 bilibus, cum magnis exercitibus Mauris occurrit. Quos cum sæpe prælio vicisset,
 omnes demum paucis annis ab omnibus suæ prouinciæ finibus expulit, atq; victor
 in signis & legitime triumphans Barcinonem reuersus, in honorem virginis Dei
 genitricis, & suæ victoriæ memoriam, Rumpulli monasterium cum magnis redi-
 50 tibus ædificauit, in quo sibi sepulturam fecit. Qui ex vxore Flandriarum Comitissæ
 filia, de qua supra scripsimus, filios habuit quatuor, Rolfeum quem mater ante nu-
 ptias in domo parentum peperit. Sed hic Rumpulli monasterii religionem ingres-
 sus, ibi vitam peregit. Post hunc Griffæum genuit, qui non sine veneni suspitione
 60 peremptus est, & fuit in prædicto monasterio sepultus. Tertio loco Miron natus
 est, qui in Barcinonæ, Ruffinonis, & Ceritanæ principatibus legitimis hæredibus
 70 vacuis, Griffæo patri successit. Postremo natus est Suerius, qui fuit Vrgelli Com-
 es. Nam Hermengando Comite mortuo sine filiis, Vrgelli principatus ad Griffæum
 iure deuenerat. Obiit autem Griffæus anno nongentesimo nonagesimo secundo,
 & in monasterio Rumpulli iacet, in sepulchro quod (vt supra dictum est) ipse sibi
 præfecerat.

De Mironæ Griffæi filio, Comite secundo.

GRIFÆO Miron filius successit, qui cessantibus bellis, annos decem & nouem
 principatum tranquillum quietumque continua pace gubernauit. Qui filios
 tres suscepit, Xiffreum quem sibi successorem reliquit, Oliuanum qui fuit Com-
 80 es Bisulduni & Ceritanæ, tertium reliquit filium Mironem, qui fuit Gerûdæ ciui-
 tatis Comes & Episcopus. Cæterum Miron hic moriens quatenus
 filios admodum paruulos relinquebat, eorum tuto-
 rem Suerium fratrem & principatus
 gubernatorem in-
 stituit.

De Xiffreo Mironis filio, Comite tertio.

XIFFREVS igitur post Mironis patris obitum sub patruo Sunerio tutore per-
mansit annos circiter viginti. Sic enim pater eius Miron testamento scriptum
reliquerat. Annos vero pupillares egressus a Sunerio patruo restitutam principa-
tus administrationem suscepit, in qua vixit annos decem & nouem. Moriens autē
sine liberis principatum reliquit hæreditario iure Borello Sunerii filio, suo fratri
patrueli, propterea quod Oliuanus frater eius ad gubernandum minus erat ido-
neus, linguæ balbutientis impedimento. non enim vocem poterat emittere, nisi
prius terram manibus effodisset: vnde Capella fuit appellatus, quod hoc capre fa-
cere solent. Habuit autem Sunerius filios duos, Borellum maiorem natu qui patri
successit in Vrgelli Comitatu, & Hermengandum qui fuit Vrgelli præsul, vbi sem-
per adeo sancte & religiose vixit, vt non immerito in sanctorū numerum relatus
fuerit.

De Borello qui Xiffreo fratri patrueli successit, Comite quarto.

HVIVS Borelli temporibus vndique Mauri magnis exercitibus comparatis,
Barcinonæ principatus Christianos populos acriter inuaserunt, quibus cum
paruis copiis ex tempore coactis Borellus occurrit, & in cæpo qui est apud castellū
Monticatinum, & Maçtabouem vulgo dicitur, prælio victus, & equitibus quin-
gentis amissis, fugiens Barcinonem reuersus est: quam, Mauri Borellum Comitē
subsequuti, acriter oppugnare cœperunt, & omnia equitum capita quos in prælio
trucidauerant, ballistis imposita proiecerunt in urbem, vt magis eos qui muros ci-
uitatis & portas defendebant, deterrerēt. Quæ quidem capita pie collecta, Com-
es Borellus honorifice sepeliuit in cæmeterio martyrum, quod est in ecclesia san-
cti Iusti. Cæterum Mauris acrius oppugnantibus, Borellus cum se defendere non
potuisset, ciuitate relicta discedere coactus est, & cum paucis equitibus in mon-
tes apud Minorellam ciuitatē se recepit. Huc Comites, Vicecomites, nobiles &
equites omnes accitos, quid agendum foret amissa ciuitate, cōsuluit. Hi primum
legatos ad regem Gallorum & ad summum Pontificem statim mittendos esse di-
xerunt, imploraturos auxilium: deinde legatis iam Romam & in Galliam missis, vt
Borellus Comes publicis præconiis denunciaret ac polliceretur militarem digni-
tatem & ordinis equestris titulos & honores omnibus qui cum armis & equis ad
eum venirent, aduersus Mauros Christiani nominis hostes, Barcinonæ principa-
tum defensuri. Quod confestim Comes effecit, & quod præconio pollicebatur,
cuique cum armis & equo ad se venienti priuilegium militaris & dignitatis & o-
mnes immunitates concessit. Hoc præconio diuulgato, per paucis diebus, præter
nobiles & equites qui iam militaribus priuilegiis & honoribus gaudebāt, alii quo-
que numero circiter mille conuenerunt, equis & armis præferoces. Quos Borel-
lus honorifice suscepit, & quoniam paratos se ad bellum gerendum cōtra Mauros
venisse dixerunt, promissis honoribus insigniuit, & Paratos cognominauit. Quo-
rum genus adhuc & domus de Parata, quæ nunc Peralta dicitur, nomē habet. Cū
provincia Tarraconensi breui tempore submouit, vbi reliquum vitæ suæ tempus
tranquillissime vixit, & finem Maurorum bellis imposuit. Ex vxore filios duos pro-
genuit, Raimundum Borellum quem sibi successorem reliquit, & Hermengan-
dum Vrgelli Comitem.

De Raimundo Borello, Comite quinto.

RAIMVNDVS Borellus principatus imperio suscepto, vocatus ab Alphonso
Castellæ Rege contra Mauros in vltiorem Hispaniam, quam, vt alibi de-
monstrauimus, a Romanis olim castellorum præfectis Castellam vocant, libenter
profectus est, vtpote qui Maurorum vires frangere nomenque delere vehementer
optabat. Quæ Castellam versus ad Alphonsum Regē cū exercitu proficiscentem,
præter

præter omnes fere Tarraconensis prouinciæ procures & equites, Hermengãdus etiam Comes Vrgelli & frater eius Hugo Comes Ampuriarum, Galtonius Monticatinus, Dalmatius Vicecomes Rocabertinus, Bernardus Comes Bisulduni, Higuetus Vicecomes Basensis, & præfules Aufoniæ, Vicensis, Gerundæ, & Barcinonensis cum magnis copiis comitati fuere, qui iuxta Cordubam cum Alphonso Rege qui magnos etiam ductabat exercitus, sese coniunxerunt. Vbi cum Mauris prælio commisso strenue pugnaverunt, & victis hostibus post aliquot dies Comæ Raimundus Barcinonem rediit cum omnibus equitibus suis, præter Hermengandum Comitem Vrgelli, qui prælium primus ingressus, a Mauris multis cõfossus vulneribus cecidit. Quo mortuo successores eius a Corduba cognominati fuere, propterea quod periit prælio quod gestum fuit apud Cordubam. Raimundus vero victor Maurorum Barcinonem reuersus, vixit annos septemdecim, qui discessit a vita anno millesimo septimo, superstiti successore filio Berengario.

De Berengario Comite sexto.

BERENGARIUS Raimundi filius, post mortem patris Barcinonæ principatus administratione suscepta, militarem dignitatem ceterasque virtutes quæ principibus sunt maxime necessaria, minus exercuit. Siquidem corporis seruitiis & ignauitæ deditus, animi munera bonaque contempsit. Ideoque Maurorum vires & insidias temere despiciens, & in gubernatione sui principatus incautus, partem magnam prouinciæ Tarraconensis amisit. Hanc tamen, vt paulo post demonstrabimus, eius filius Raimundus Berengarius cognomento Vetus per arma recuperauit. Habuit autem præter Raimundum Vetus filios duos, Guillelmum Berengarium Minorellæ Comitem, & Sãctium qui etiam fuit Minorellæ Comes post obitum fratris, & Prior monasterii sancti Benedicti Bagensis.

De Raimundo Berengario cognomento Vetus, Comite septimo.

MULTA cælo sunt & syderibus adscribenda, multa quoque moribus educantur pueros. Nam si bonus pater filium gignit improbum, vel si patre improbo bonus oritur filius, id quidem mihi videtur, vel fati nonnunquam, vel nutriciae imputandum. Hoc mihi nunc in mentem venit ex Berengario, de quo supra locutus sum, qui natus optimo patre degenerauit, & idem Raimundum Berengarium filium genuit excellentem, qui, vt supra memorauimus, militari virtute præclarus non solum partem Barcinonæ principatus a Mauris propter ignauiam patris occupatam recuperauit, sed etiam Maurorum Reges duodecim campestri prælio victos sibi tributarios fecit: qui demum multas & magnas de Mauris victorias cõsequutus, multis equitibus quorum viribus & auxiliis vsus fuerat, magna munera multaque oppida, dum viuerent, assignauit. Vxores habuit duas, ex altera genuit duos filios, Petrum Raimundum, & Berengarium Raimundum, ex altera Raimundum Berengariũ: quorum Petrus Raimundus natu maior veneno periit, vt aiunt, a nouerca dato, Raimundus vero Berengarius eius fuit hæres. Obiit Barcinonæ, vbi iacet in sede ciuitatis, cuius quidem sedis & ecclesiæ cathedralis author ipse fuerat, & sibi sepulchrum condidit prope ianuam sacrarii.

De Raimundo Berengario Barcinonæ Comite octauo, qui Caput stupæ fuit appellatus.

FUIT hic Raimundus Berengarius multis & corporis & animi muneribus excellentens, & in primis in militaribus rebus belloque gerendo fortitudine strenuus, uens & pius, liberalitate cunctis benignus, in Dei cultu & Christiana religione feruus & pius, liberalitate largaque munificentia magnanimus, vita in omni genere probus & consuetudine facilis: statura præterea corporis magnus, facie pulcher, aspectu iocundus, cui erat flaua densaque cæsaries, vnde Caput stupæ nomen habuit. Cuius magnis & innumeris virtutibus inuidens frater eius Berengarius, & princi-

patus cupiditate commotus, occultas molitus insidias, eum Gerundam versus ex Barcinona incaute proficiscentem crudeliter occidit. Cuius mortem totius principatus populi maxime lugentes & nobiles omnes vlcisci cupiētes, in fratricidam qui principatum occupare conabatur, arma ceperunt. Quod animaduertens Berengarius fraterno sanguine pollutus, magno metu perterritus mutus est ilico factus, ac solus fugiens & tanti criminis pertæsus errorem, & iam pœnitentia ductus, in pœnam peccati sponte Hierosolymã profectus est, vnde corpore animumque defessio reuertens in itinere defecit. Ceterum Raimundus Comes antequam occideretur, assumpto principatu duxerat vxorem Roberti Guiscardi Messanæ & Apulię ducis filiam, ex qua filium progenuerat Raimundum Berengarium, qui post necem patris in Comitatu Barcinonæ successit anno millesimo octogesimo secundo. Cuius mater orbata marito monasteria duo condidit, alterum ordinis sancti Bernardi in valle Mariæ, qui locus est in Caprariæ Vicecomitatu, & alterum ordinis sancti Benedicti iuxta ciuitatem Gerundam, quod sancti Danielis appellatur, in quo diutius persancte vixit vitamque finiuit. Huius Comitit tempore fuit Vrgelli Comes Hermengandus vulgo Gerbus cognominatus, homo strenuus in armis, qui res præclaras gessit, & Belagurium multa que oppida deuictis Mauris recuperavit.

De Raimundo Berengario nono Barcinonæ Comite.

RAIMVNDVS vero Berengarius patri non in principatu regnoque solum, verum etiam in magnis & multis virtutibus legitime successit. Fuit enim virtutum omnium splendore præclarus, & præcipue in armorum certaminibus, quippe qui monitus de Imperatricis Alemanię periculo, quam a duobus Alemanię viris potentissimis atque fortissimis adulterii accusatã Imperator morti destinauerat, nisi quis eam intra annum duello liberaret, vno viro sui principatus nomine Rochabuma Domicello comitatus, ad Imperatoris curiã clam profectus est. Hic omnibus ignotus, sancti Francisci habitu indutus, ad Imperatricem a multis in quadam turri diligēter custoditam, quasi patrinus & confessionem eius auditurus accessit. Cuius confessione prudenter audita, cum eam sine crimine falsoque accusatam fuisse cognouisset, illi quis esset aperuit, & quo consilio venisset ostendit, vt eam scilicet indigne delatam apud Imperatorem, Deo iuuante, liberaret. A qua prius impetrauit, vt eum per triduum post certamen & duellum cōfectum nemini detegeret: quod Imperatrix illi libenter promisit, & iureiurando confirmauit, & integres gratias egit. Cæterum Comes Raimundus die certaminis Rochabumam Domicellum socium quem secum duxerat, cum altero de duobus Imperatricis accusatoribus certaturum, non inuenit. Ideoque campum ad pugnam constitutum solus ingressus Imperatori supplicauit, vt cum altero primum confingeret, & deinde si victor esset, cum altero congredieretur. Hac re impetrata ab Imperatore, certamē ingressus cum altero qui fortior habebatur, eum multis ictibus percussum fortiter occidit. Alter autem cum hoc vidisset, metu deterritus experiri cum victore fortunæ casus in armis non audens, sine pugna iam victus manus dedit. Tum lætitia plenus Imperator Raimundum Comitem iam victorem e campo deduxit, & ad hospitium eius quod erat in ingressu ciuitatis, & amplissimis collaudatum verbis honorifice reliquit. Comes autem qui cognosci non lebat, prima nocte discedens, magnis & continuis itineribus Barcinonam paucis diebus reuersus est. Imperator vero postero die victorem Comitem cognoscere cupiens, & plenius commendatum magnis muneribus prosequi, regalibus paratis conuiujs eum simul & Imperatricem ad se vocari honorifice iussit, multis missis nobilibus. Qui cum ad hospitium Comitit venissent, & eū discessisse nunciatū esset, ad Imperatorem redeuntes, ab hospicio noctis hora fere secunda discessisse victorem, retulerunt. Imperatrix autem cum venisset, ab Imperatore, quoniam fuisset eius defensor, & vbi reperiri posset, interrogata: vbi esset sese nescire respondit, verum qui fuisset cognouisse, sed nisi post biduum propter fidem & iuramentum quod illi præstiterat, non posse dicere. Biduo igitur assumpto, suæ salutis & honoris

honoris Imperatrix autorem coram multis magnatibus Imperatori declarauit. Quod cum Imperator audisset, ingentem hominis virtutem vehementer admiratus, eum per totam ciuitatem, perque omnes vias & exitus missis quamplurimis equitibus perquiri iussit. Quo peruestigato diligenter & nusquam reperto, magis Imperator eum vidēdi desiderio commotus, Imperatrix, inquit, vxor charissima, nulla nos vnquam mensa, nullus nos vnquā thorus coniunget, nisi prius Raimundum Berengarium Barcinonæ Comitem videro. Tuum est igitur eum diligenter quærere & ad nos inuentum adducere, qui te non sine magnis laboribus & vitæ periculis aduenit, & ab ignominiosa morte liberauit. Non enim quiescere potero, nisi talem virum cognoscam, & quoad potero eius virtuti quæ mirabilis est, satisfaciam.

De aduentu Imperatricis in Hispaniam.

20 **Q**UAPROPTER Imperatrix huic Imperatoris voluntati quæ ratione virtuteq; mouebatur, obsequi cupiens, quatuor Cardinalibus cum suis omnibus Episcopis & familiaribus & trecentis equitibus comitata, Raimundum Berengarium Barcinonæ Comitem quærere statuit, rebusque necessariis ad profectiōem cōparatis ab Imperatore discedēs, quadraginta diebus in Hispaniam peruenit. Quæ cum saltus Pyrenæos pertransisset, & eius aduentus Barcinonæ Comiti Raimundo nunciaretur, statim nobiles omnes totius principatus Comes Raimundus conuocauit, ac cibariis & rebus ad præsentem vsum necessariis omnium generum cōquisitis & comportatis, ex Barcinonæ ciuitatis portis vsque ad Moncatæ castellū, quo ventura erat Imperatrix cum maxima hominum multitudine, mensas instruxit, & variis rebus impleuit per passuum millia circiter duodecim. Mensis compositis & omnibus epularum generibus refertis & oneratis, Comes cū præcipuis totius principatus mulieribus & equitibus trecentis Imperatrici apud Gerūdā ciuitatem peroptatus occurrit. Cui iam appropinquanti duos Cardinales Imperatrix honoris & beneficiæ gratia multosque nobiles obuiam misit. Comes autem Raimundus ad Imperatricem cum peruenisset medius inter duos Cardinales, & ex equo descēdere conaretur, a multis equitibus & a Cardinalib⁹ ipsis quos Imperatrix præmonuerat, in equo retentus est. Equitantem igitur Imperatrix excepit, & multis verbis honorifice collaudatum summis honoribus affecit. Quo cū itinere toto colloquendo, Cardinalibus & reliquis equitibus mēsas, & variorum cibariorum copias, & aliarum rerum apparatus admirantibus, Barcinonam perfecit. Hic per dies quindecim ludi magnifici, variaque spectacula, & armorum 30 mirabili celebrata fuerunt. Quibus spectaculis & ludis confectis rebusque necessariis comparatis, ad Imperatorem Raimundus Barcinonæ Comes cum Imperatrice simul profectus est. Cui munificentissimus Imperator & summis honoribus excepto multas & ingentes gratias egit, & præter plurima munera donaque preciosissima, Prouincię quoque Comitatum cum omnibus emolumentis, commodis, iuribus, & titulis largitus est.

De Comitibus Raimundi expeditione contra Mauros in insulam Balearem.

CVIUS Comitatus accepta possessione, Raimundus Comes permultis & magnis muneribus ornatus Barcinonam reuersus, omnibus Tarracōnensis prouinciæ conuocatis equitibus, magnos exercitus Ianuensium & Pisānorum nauibus impositos in maiorem Balearium insulam quam Maioricam vocant, traiecit. Hanc enim tunc insulam Mauri possidebāt, quibus deuictis & expulsis, insulanos omnes ad Christi cultum fidemque reduxit. Verum enimvero dum hic Comes diutius cōmoratus est, interea Mauri Barcinonam magnis copiis oppugnare cœperunt. Hinc igitur in Hispaniam reuersus Barcinonensibus auxilium implorantibus, insulam & ciuitatem Balearium quam ceperat, Pisānis & Ianuensibus commendauit, quos ad securitatem certo fœdere & iureiurando sibi socios adiunxit,

& armorum suorum parte decorauit, vt scilicet sancti Georgii signis & armis quæ Barcinonæ Comitatus erant, vterentur. Ianuenses autem post Comitibus ciuitate cæca pecuniæ cupiditate conuicti, Mauris auri magnum pōdus offerentibus ciuitatem & insulam restituerunt. Quod indignum facinus vbi Comes Raimundus intellexit, vehementer indignatus omnibus sui principatus populis & equitibus præcepit, vt ne cum Ianuensibus vnquam pacem haberent, sed odia semper & inimicitias perpetuas exercebant. Barcinonam tamen cum venisset, contractis auxiliis Mauros ab obsidione fugauit, quorum fugientium plurimos occidit, & induciarum fœdus quod cum Regibus Ilerdæ, Dertosæ, & Valentis sibi tributariis inuenerat, dissoluit, eosque bello victos a ciuitatibus & principatu deiecit. Multa præterea gessit memoratu dignissima, quibus & fortissimi viri nomen & Christianissimam gloriam sibi comparauit.

De eius uxore & liberis.

VXOREM duxit Dulciam Gilberti Prouinciæ Mediolaniquæ Comitibus filiam, quæ duos peperit filios, Raimundum Berengarium qui mortuo patri successit, & Berengarium qui fuit Prouinciæ Comes: filiã vero genuit vnica quæ nupsit Alphonso Regi Castellæ. Cæterum Raimundus Barcinonæ Comes post multas & magnas res magnifice sancteque gestas, Barcinonæ iã senio retardatus, diu, velut a laboribus emeritus, conqueuit. Vbi ætate postrema moriens anno millesimo centesimo tricesimo primo, Hospitalis Hierosolymitani ordinis in domo pauperum sibi habitus induit, quibus eius corpus inuolutũ iacet in monasterio Rupulli.

LVCII MARINEI SICV.
LI DE REBUS HISPANIÆ
LIBER DECIMVS.

De Raimundo Berengario Barcinonæ Comite decimo, qui cum Petronilla Ramiri Regis filia fuit Aragonie princeps, & vtriusque principatus vnione.

AD Raimundum iam nunc Berengarium redeo, de quo cum supra scribere cœpissim, me maiores & antecessores eius ab incepto diuertere fecerunt. De quibus quoniam quæ necessaria erant, omnia dixisse videor, reuertor vnde digressus sum. Raimundus itaque Berengarius, vt ante diximus, Petronillam Ramiri monachi Regis Aragonum filiam duxit uxorem, ex qua filios duos procreauit, Alphonsum cui regnum Aragonum & Barcinonæ Comitatum reliquit, & Sanctium qui fuit Russinonis & Ceritanis Comes. Filias habuit totidem, Dulciam quæ nupsit Regi Portugallie, & alteram quæ fuit vxor Hermengandi Comitibus Vrgelli. Fuit hic Raimundus Barcinonæ Comes & Aragonie princeps multis & magnis virtutibus excellentissimus. Siquidem prudentia singulari, fortitudine, munificentia, modestia, humanitate, iustitia, cæterisque præstantissimis animi virtutibus, omnes sui temporis principes excelluit. Fuit etiam corporis dotibus admodum fœlix, forma pulcherrimus, & omnium membrorum singulari præstantia iuuante natura mirifice compositus. In bello vero gerendo fortis, & cautus, & laboris patientissimus. Nam ad Alphonsum Castellæ Regem sororium suum contra Mauros cum exercitu profectus, post multa prælia quæ fortissime gessit, & hostes acriter oppressit, demum Almeriam ciuitatem obsedit, & continuis oppugnationibus captam prudenter euertit, propterea quod Mauris ex Africa in Hispaniam traicientibus hospitium præbebat.

De reditu

De reditu eius ad Barcinonam.

Hinc cum exercitu victore Barcinonam reuersus anno millesimo centesimo quadragesimo octauo, non diutius conqueuit. Siquidem anno sequenti nobilibus Barcinonæ principatus adiuuantibus, Dertosam ciuitatem quam Mauri occupauerant, obsedit, & paucis diebus expugnatam cepit, multis hostibus occisis & aliis captis. Hac victoria valde lætatus, Barcinonæ ciuibus aurei torquis vsu & alia corporis ornamenta cōcessit, & Guillermo Raimundo Monticatio, Petroque cognomento Samenato, qui duo primi contra Maurorum propugnationem acerrimam castellum ciuitatis quod erat armis & aliis rebus præmunitum, ingressi fuere, duas capti castelli partes diuisit, tertiamque partem sibi retinuit. Post autem captam Dertosam cum victricibus copiis Ilerdam profectus est, in cuius obsidione Guillermm Raimundum Monticatinum & alios legatos a Rege Ramiro de Petronillæ matrimonio missos, comiter ac lætanter excepit. Nā quando visum Guillermo Raimundo Monticatio qui Tarraconis Archiepiscopum nuper occiderat, & a principatus Barcinonæ finibus exulabat, magna animi perturbatione repente commotus est, vbi tamen eius aduentus causam cognouit, eū sed etiam a Romano Pontifice veniam & absolutionem procurauit, et mox Mequentiam & alia dedit oppida cū iure proprietatis & in perpetuum. Et Ilerda ciuitate capta cū legatis expetitur matrimonium confecit. Quod quidam nō apud Ilerdam, sed Barcinonæ confectum fuisse scripsere, sed hoc nihil refert. Hanc igitur Barcinonæ principatus & Aragoniæ regni coniunctionē factam, nostris temporibus aliis auctam regnis additis, Dei benignitate & virtute Ferdinandi Regis & Caroli nepotis eius, ampliorem fœlicioem fore speramus.

De conditionibus ab eo cum legatis Regis Ramiri constitutis, & insignibus armorum.

Vbi vero conuentum de coniugio fuit, legati cōditiones quas a Ramiro Rege præmoniti fuerant, petiuere: primum vt Raimundus, quemadmodum supra visum est, non Rex Aragoniæ, sed princeps diceretur: deinde vt Aragoniæ nomen Barcinonæ nomini præponeretur, hoc modo & ordine sequenti, *Raimundus Dei gratia Princeps Aragoniæ, & Comes Barcinonæ*: tertia conditio fuit, vt in præliis gerendis eius vexillifer & primipilus ex Aragonibus esset. Quæ omnia Comes Raimundus facile concessit, & iureiurando ac instrumento confirmauit, & a successoribus vsq; ad hoc tempus obseruatur. Item statuerunt, vt in prælio semper diui Georgii nomen inuocaretur, & quibus armorum signis ipsi Raimundo & successoribus esset vtendum declararunt, vt scilicet galea & arma capitis essent Aragoniæ, quæ sunt, vt ante diximus, liuidi coloris cum cruce candida, cruce sancti Ioannis Hierosolymitani per simili: vestis vero, clypeus, & equi phaleræ rubri coloris & crocei, quæ sunt arma Barcinonæ Comitatus. Mox etiam sua signa Raimundus Aragoniæ magnatibus & populis petentibus dedit, & arma sancti Georgii quæ Barcinonæ principatus erant, & Maurorum Regum capita quatuor, et crucem rubram in medio positam, cuius virtute Mauros vicerat, & eorū Reges occiderat. Vbi enim Petronillam duxit vxorem, Dertosam, Fragam, Mequentiam, & Mirabetum cepit, eorum Regibus occisis, quorum capita cum signo crucis in suis armis gestare consuevit, vt & crucis gloriam virtutemque, & Maurorum confusionem denotaret.

De Mauris ab eo victis & pulsis, & multis edificatis ecclesiis.

CÆTERVM Raimundus confectis nuptiis cum Petronilla Ramiri Regis filia, regnisq; coniunctis maiores vires & potentiā nactus, Mauros Barcinonæ principatus & Aragoniæ regni finibus exterminauit, & trecentas ædificauit ecclesias. Fuit enim princeps Christianissimus, & in rebus quæ diuinū cultum fidemq; catholicam videbantur augere, tam liberalis, quam feruens & pius. Ecclesias liqui-

dem non ædificauit solum, sed etiam magnis reuitibus excoluit, & sacerdotibus moribus & vita probatis commisit. Cæsaraugustanæ vero ecclesiæ, præter alios reuitus, Albalatum quoque oppidum celebre donauit.

De vltione mortis fratris eius, & tempore atque loco sua mortis.

DEINDE cum Berengarium fratrem suum Prouinciæ Comitum crudeliter suis populis occisum cognouisset, in Prouinciã cum exercitu profectus, in necis eius vltionem Arletum ciuitatem & alia complura oppida castellaque deleuit. Hinc in Hispaniam reuersus, Aragoniæ regnum & Barcinonæ Comitatum non minori prudentia quam fortitudine gubernauit. Obiit, vt quidam scripserunt, apud ciuitatem Ianuam, in Burgo qui dicitur Sandanna, Idibus Augusti, anno millesimo centesimo sexagesimo secundo. cuius corpus in monasterium Rupul- li delatum, fuit honorifice sepultum.

De Alphonso Rege Aragonum sexto & Barcinona Comite.

ALPHONSVS hic vnitus Aragoniæ & Barcinonæ principatibus primus Aragonum Rex & Barcinonæ Comes fuit appellatus. Edidit opera multa præclara non solum viri fortis, sed etiam liberalis & Christi cultus amantissimi. Condidit ciuitatem Turolium & Ruslinonis, quam nunc, vt supra diximus, Ruslionem vocant, & Pallaris Comitatus vniuit. Cum Rege Castellæ diuturna bella magnaque gessit, in quibus victoriam consequutus ad suos reuersus principatus, Populeti monasterium ædificauit, in quo sibi sepulturam elegit, & ecclesiæ magnos reuitus instituit in perpetuum. Ædificauit & alias sanctorum ædes & monasteria multa, & aliis in locis, & etiam Barcinonæ.

De eius vxore & liberis.

VXOREM habuit Sanctiam Alphonfi Castellæ Imperatoris filiam, ex qua illi filii tres nati fuerunt, & filia quoque tres: quorum primus nomine Petrus in Aragonum regnum & Barcinonæ Comitatum mortuo patri successit: secundus Alphonfus qui fuit Prouinciæ Comes: tertius vero Ferdinandus primus Populeti monachus, deinde fuit abbas Montis Aragonum. Filiarum prima nomine Constantia, fuit vxor Regis Vngariæ, quo mortuo Federico nupsit Romanorum Imperatori: secunda Leonora fuit vxor Comitis Tolosani: tertia vero nomine Sanctia nupsit filio Comitis Tolosæ. Mortuus est Alphonfus Rex Aragonum in oppido Perpiniano, anno millesimo centesimo nonagesimo sexto, septimo Kalendas Maias, qui fuit sepultus in monasterio Populeti.

De Petro Alphonfi filio, Aragonum Rege septimo & Barcinona Comite.

ANNVM agens Petrus Alphonfi filius Rex Aragonum vigesimum, regni gubernatione suscepta, Mariam Guillelmi Montis Pessulani filiam, & Imperatoris Constantinopolitani neptem duxit vxorem, de qua Iacobi filii factus est pater. Fuit autem rex in bello gerendo fortissimus. Qui cum Regi Castellanorum contra Mauros auxilium tulisset, in vltiorem Hispaniam & in Beticam prouinciam apud Idubedam ciuitatem, quæ nunc Vbeda dicitur, deuictis Mauris quorum maximus erat exercitus, insignem victoriam reportauit.

De eius profectioe Romam ad summum Pontificem, & eiusdem coronatione.

HINC Romam profectus ab Innocentio tertio summo Pontifice coronatus est corona panis azymi, hoc est sine fermento, in ecclesia sancti Pancratii: quin etiam impetrauit a Pontifice, vt quamuis ipse Romæ coronatus fuerit, eius tamen successores in perpetuum Cæsaraugustæ coronarentur a Tarraconis antistite, quemad-

quemadmodum priuilegio & diplomate quod Innocentius illi concessit, continetur. Cuius exemplum in monasterio sancti Ioannis a Pegna custoditur, hoc exordio: Innocentius Episcopus seruus seruorum Dei charissimo in Christo filio illustri Petro Regi Aragonum, &c.

De aliis rebus eius quas Romæ gessit.

ROMÆ dum commoratus est, cum vxore diuortium facere conatus est, sed Innocentio summo Pontifice non consentiente, cum ea vixit: quæ tamen Romæ post finitam litem Regis consequuta coniugium, paucis diebus a vita discessit, quæ sepulta iacet in ecclesia sancti Petri in sacello sanctæ Petronillæ. Renunciavit Romæ Rex etiam iura patronatus, quæ sacerdotia & beneficia, vt ante diximus, gentilitia Latine dicuntur, omnium ecclesiarum sui principatus. Cuius rei causa summus Pontifex Innocentius ei concessit, vt ipse & successores eius in pōtificate vexillum ecclesiæ ferrent cum armis Aragoniæ, quæ sunt crocei rubricæ coloris. Concessit etiam vt omnes bullæ quæ a Romana curia mitterentur, essent munitæ chordula prædictorum colorum. Verum enimvero nobiles Aragonum Barcinonæq; principatus omnes de renunciatione iuris patronatus, quod eis & omnibus populis principatus nocitura videbatur, vno ore reclamauerunt, seq; voluntati & renunciationi Regis de iure patronatus non assentiri publicis instructionibus testati fuere.

De eius expeditione contra Simonem Comitem Montisfortis, & morte eiusdem.

SVB idem tempus cum Tolosanus Comes cum Simone Montisfortis bellū gereret, Rex Petrus Roma discedens cum exercitu contra Simonem venit, quem prælio vicit, & Gallos omnes Simonis exercitus in fugam vertit. Cæterū fugientes Gallos infecurus, & a suis qui eius cursum adæquare nō poterant, remotus longeq; digressus, a fugientibus hostibus qui eum inter se quasi solum viderunt, conuersis circumuentus occisus est. Quo mortuo Simon filium quoq; eius Iacobum quem commendatione patris educauerat, secum retinuit, quem sæpe repetitum ab Aragoniæ populis & magnatib' liberare noluit, propterea quod Iacobus ipse Simonis Montisfortis mortem sui patris impune remittere iureiurando nolebat. Quapropter Aragoniæ Barcinonæq; principatus nobiles & omnes equites ex communi consilio legatos Eximinum Cornelium, Guillelmum Ceruarium, Petrum Haonium, & templi magistrum Romam ad summum Pontificem miserunt, supplicantes vt eorum honori & Regis Iacobi capti salutem Pontifex maximus consuleret. Quo iubente Simon Aragoniæ & Barcinonæ principatus populis Regem suum quem indigne post necem patris captū tenebat, liberaret, suisq; restitueret. Quod si forte Simon a Pontifice iussus facere nollet, vnus ex Aragonum legatis apud Pontificem Simoni tanquam proditori & pontificalis læsæ sanctitatis reo perduellionis diem diceret. Simon autem commonitus a duobus Cardinalibus quos ad eum Romanus antistes miserat, se nullo modo liberaturum respōdit Iacobum Aragonum principem, nisi prius Iacobus ei mortem sui patris iureiurando remitteret. Hoc cum legatis nunciatum esset, vnus eorum nomine Petrus Haonius ad Simonem literas misit, quibus eum proditorem appellans ad duellum prouocabat. His literis acceptis Simon, & a Cardinalibus commonitus, Iacobum iam liberum & incolumem Cardinalibus restituit, quem illi Romam ad Pontificem & Aragoniæ legatos adduxerunt. Ille autem cum summo Pontifici gratias egisset, Romæ paucos dies commoratus cum legatis Barcinonam se contulit. Habuit præter hūc Iacobum Rex Petrus filiam quandam spuriam, nomine Constantiam, quæ nupsit Guillelmo Raimundo Montecatino, cui dedit nomine dotis Aitonam & alia oppida, anno millesimo ducentesimo duodecimo.

De Iacobo Petri filio, Aragonum Rege octauo & Comite Barcinonæ.

IACOBVS autem Petri Regis filius ob res magnifice sancteq; gestas Iacobus Rex Fortunatus & felicis memoriæ fuit appellatus, qui (vt nonnulli volunt) genitus

fuit quasi diuinitus. Nam cum pater eius multarum mulierum captus amore teneretur, a Regina Mariæ suæ coniugis quam minus adamabat, lecto concubituque pertinacius abstinebat. Maria vero Regina quæ fuit moribus & vita præstantissima fœmina, prolis admodum cupida, ne moriens principatus & regna sine successoribus & legitimis hæredibus relinqueret, egit cum Regis cubiculario, vt clam pro puella quam Rex concupiuerat, ad eum adduceretur velut puella honesta satis & verecunda, quam Rex nec agnosceret, nec alloqueretur. Cum ea igitur hac conditione supposita Rex vna nocte concubuit, quam iam grauidam factam cum mane Rex & ante diem, ne forte cognosceretur, dimitteret: Non a re, inquit illa, discedam charissime coniux, nisi nos prius in lecto coniunctos aliqui viderint, quibus in posterum si, quod vehementer opto, pepererim, tecum simul in lecto cubuisse probare possim. Tum Rex quamuis delusus, lætus tamen, Reginae suæ coniugis industriam plurimum commendauit, & duobus accitis nobilibus actus illius noctis publice notari seruarique iussit.

De loco & tempore natiuitatis eius, & qua ratione nominatus fuit Iacobus.

CONCEPIT igitur Regina illa nocte, quæ post nonum mensem Iacobum peperit, in Montepessulano, Kalendis Februariis, anno millesimo centesimo nonagesimo sexto. Quæ paritura cum primum dolores sensit, & se commisit obstetrici, multis orantibus religiosis & equitibus pro salute parturientis, filium edidit. Quo nato summa lætitia Regis & omnium nobilium, per omnes Aragoniæ & Barcinonæ principatus populos, supplicationes & vbique res diuinæ celebratæ fuerunt. Infantem natum Regina statim ad ecclesiam misit, ad imaginem Mariæ virginis. Cum puero multis ecclesiam ingredientibus, sacerdotes qui matutinas horas recitabant de infantis aduentu ignari, tunc psalmum canere ceperunt, Te Deum laudamus. Hinc ad aliam ecclesiam cum infante venerunt iidem qui eum deferebant, vbi sacerdotes etiam ipsis ingressis canere ceperunt, Benedictus dominus Deus Israel. Tum vero in aulam reuersi cum infante, Regina rem narrauerunt, quæ summa lætitia affecta, cum Rex Infanti nomen eligeret, duodecim ceteros albos eiusdem longitudinis, ponderis, & crassitudinis accendi iussit, quorum singula nomina singulis cereis scripserat, voueratque vt illius Apostoli nomen imponeret, cuius cereus reliquis extinctis & consumptis solus diutius perdurasset. Hac igitur ratione natus infans Iacobus fuit appellatus, propterea quod cereus in quo diui Iacobi nomen scriptum fuerat, reliquos virtute superauit.

De educatione, & discriminibus & periculis in ea.

HOC igitur modo nominatus infans cum in ædibus paternis educaretur, magnum discrimen euasit. Eum quidem cognati qui regnum eius affectabant, de medio tollere conati sunt. Puero nanque in cunis dormienti supra cubiculum eius foramen instruxerunt, in quo lapidem grandiolem posuerunt, mox in capite eius casurum. Sed cadentem lapidem Deus innocentium custos, & puerorum tutor a cunis infantis auertit. Hac re comperta Rex & Regina de educando custodiendoque filio diligentiore curam adhibuerunt, quæ post multas electiones demum Simoni Comiti Montisfortis cui plurimum confidebant, alendum tradiderunt.

De expeditione eius in insulas Baleares & gestis in ea.

QVI post necem patris, de qua supra late scripsimus, a Simone Comite Montisfortis Aragoniæ legatis iussu summi Pontificis restitutus Barcinonam venit, vbi diu commoratus post susceptum regnum cum multa præclare gessisset, demum cum magna classe magnoque numero nobilium totius Aragoniæ regni Barcinonæque principatus in insulas Baleares traiecit. Vbi multis præliis fortissime gessit,

gestis, Maioricarum tandem ciuitatem, decessis Mauris qui propugnabant, & penitus deuictis continuis oppugnationibus, murisque perfractis ingressus est pridie Kalendas Februarias, anno millesimo ducentesimo vigesimo nono. Capta autem ciuitate ex tota insula Mauris expulsis, eorum bona mobilia militibus impartitus, cum exercitu victore in Hispaniam rediit, & Valentiam breui tempore cepit fugatis Mauris. Hinc adeptus est & Murciae prouinciam vsq; ad Carthaginem nouã. Quæ bella confecit anno millesimo ducetesimo quadragesimo primo.

De eius uxoribus & liberis.

ADOLESCENS adhuc puellam quandam adamauit nomine Tiresiam, Ioannis Bidauræ filiam, quam cum neque blanditiis vllis, neque muneribus allicere potuisset, nocte quadam in domum patris ipsius puellæ se contulit, ibique latuit. Post autem mediam noctem cunctis iam dormientibus puellæ cubiculum ingressus, ad eam tandem peruenit. Quæ eum in sui amorem flagrantem cognoscens dixit, se nullo modo cum illo rem habituram, nisi fide & iureiurando coniugium promitteret. Ille autem cum primum de coniugio reculasset, & puellæ cuncta præter nuptias pollicitus esset, eamque flectere non potuisset, amoris iam stimulis adigatus, viro quodam adhibito qui eum obseruabat, Tiresiam puellam Ioannis Bidauræ filiam sibi uxorem fore iuratus est. Optatis igitur potitus amoribus, ex Tiresia duos filios progeniuit, Petrum cui dedit castrum Ayerbæ, & Iacobum quem fecit dominum castri Xericæ & multorum locorum iuxta Valentiam, a quibus loca cognominati fuerunt, & regia sumperunt insignia quæ maternis armis circūdederunt: quos etiam Rex in testamento legitimos filios nominauit, in clausula quadam legati eius testamenti quæ sic incipit: Item filios meos Iacobum & Petrum, quos legitime suscepimus ex domina Tiresia Ægidii de Bidaura, instituimus in ipsis plenius continetur. Cæterum Tiresia post hæc a Rege, vt nuptiæ & matrimonium solemniter celebrarentur, efflagitante, de Regis ipsius matrimonio cum Leonora Alphonsi Castellæ Regis filia, legatis vltro citroque missis, agi ceptum est. Et a multis Rex Iacobus persuasus, vt Alphonsi Castellæ Regis filiam potius habere vellet uxorem, quam Tiresiam Ioannis Bidauræ, legatos in Castellam misit ad matrimonium conficiendum. Quod cum intellexisset Tiresia, statim procuratores in Castellam misit, qui die quo sponsalia fierent, matrimonium quod Rex Iacobus Tiresiæ fide, iureiurando, testibusque confirmauerat, publice denunciarent. Quam rem cum procuratores ex condicito iussuque Tiresiæ diligentissime fecissent, Rex Iacobus indignatus Tiresiam capere conatus est, eam, vt nonnulli opinantur, vt occideret. Illa vero sibi periculum metuens a Rege, patri suo suorum consanguineorum comitatu clam fugiens Romam se contulit. Hinc coram summo Pontifice disputandam. Pontifex autem partibus auditis, cum Tiresia sine testibus (nam miles vnus qui iuriurando Regis interfuerat, a vita discesserat) matrimonium sola probare non potuisset, Iacobo Regi permisit, vt cum Leonora Castellæ Regis filia matrimonium contrahere posset. Quam Rex autoritate Pontificis uxorem duxit, ex qua filium progeniuit Alphonsum.

De eius accusatione apud summum Pontificem.

CÆTERVM Rex Iacobus & eius vxor Leonora post confectas nuptias, & Alphonso filio iam adulto, apud Pontificem Romæ nec opinantes delati fuere, propterea quod consanguinitatis gradu coniunctissimi matrimonium contrahere sine consensu summi Pontificis non poterant. Quam ob rem legatos Rex ad Pontificem misit oratum, vt consummatum iam connubium cõfirmaret. Gregorius autem summus Pontifex, quoniam Rex Iacobus & Tiresiam primam coniugem deceperat, & Leonoram sibi cognatione valde proximam dolis subreptitiis

vxorem duxerat, illorum matrimonium non solum confirmare noluit, sed etiam dissoluit, & in perpetuum diuortium nunciauit, Alphonso tamen filio legitimo remanente, literasque concessit quibus eum legitimum fecit. Quæ quidem literæ sunt in forma propria sigillo plumbeo Gregorii summi Pontificis munitæ. Quas si quis legere voluerit, inueniet in archiuario regni in domo deputationis.

De discordia eius cum Alphonso filio.

VERVM enimvero facto diuortio cum Leonora coniuge iussu Pontificis, Alphonso eius filio matris iniuriam & separationem moleste ferens, Iacobo patri qui eam sibi consanguinitate coniunctam vxorem duxerat, bellum intulit, totamque fatigauit Hispaniam, donec res inter patrem & filium, quæstioque mirabilis arbitrio regni commissa prudenterque discussa finem bellis imposuit.

De vltima eius vxore & liberis.

DEINDE Rex Iacobus Alphonso filio vita defuncto, quoniam iuuenis adhuc erat, vxorem duxit Hiolsiam, quæ alio nomine dicebatur Ardeura, filiam Regis Vngariæ, quæ primum filium peperit nomine Petrum, qui patri fuit hæres in Aragoniæ regno & Valentia Barcinonæque principatu. Post Petrum genuit Iacobum, qui successit in regno Balearum, id est Maioricarum, & Comitatu Russitanis & Ceritanæ, ac in monte Pessulano. Tertio partu edidit Sanctium, qui fuit Toletanus Antistes, & prælium contra Mauros ingressus occubuit. Peperit etiam filias quinque, Hisabellam quæ nupsit Regi Gallorum, Violantam quæ fuit Regina Castellæ, Constantiam quæ fuit vxor Emanuelis fratris Regis Castellæ, Mariam quæ teneris annis obiit in Daroca ciuitate, & sepulta iacet Cæsaraugustæ in templo sancti Saluatoris. Vltimam genuit Leonoram, quæ iterum paruula discessit præta, iacetque in monasterio Bonauallis in principatu Barcinonensi. Suscepit præterea Rex Iacobus ex aliis fœminis filios duos, Petrum Ferdinandum scilicet, & Ferdinandum Sanctium. Et Petro quidem dedit Ixar oppidum, a quo oppido Petrus titulum & cognomen accepit, & Regis Nauarræ filiam duxit vxorem. Cuius filii & reliqui successores armis & insignibus Aragonum, & Nauarræ catenis & baculis vsi sunt. Ferdinando vero Sanctio dedit oppidum nomine Castrum. Huius etiam successores a Castro cognominantur, & armis vtuntur, etiam baculis cum duabus stellis.

De eius expeditione contra Mauros Granatenses.

NON obmittam quod nunc mihi venit in mentem, Regis Iacobi magnum factum cum eo bellum Mauris Granatensibus inferret, velut inuitatus ad nuptias, expeditionem libentissime suscepit. Et bipartitis exercitibus Castellæ Rex cum terrestribus copiis Granatam profectus, eam multis tormentis & telis oppugnare cœpit. Iacobus vero Rex Aragonum post aliquot dies cum magno pugnatorum numero ex littore Barcinonæ classem soluens, Almeriæ quam Mauri rex discernerant, applicuit, & equitibus expositis in littore, primum campos omnes & hortos igne ferroque vastari iussit, deinde ciuitatem machinis & telis terra marique acriter oppugnat. Tormentis offensi Mauri propugnantes muros ciuitatis deseruerunt, Christiani summotis hostibus propius accedunt. Paucis diebus muri machinis concussi lapsum ruinamque iam significare videbantur. Quod animaduertentes Mauri cum se tueri non possent, impetratis induciis ad colloquium vestigal soluentisque Christianorum si discedere vellent ab obsidione, magnum vestigal soluentem esse a ciuitate iam expugnata & victis hostibus primum ciuitatis portas, & deinde vestigal accipere. Itaque si prius ei portas ciuitatis attulerint, postea tributum quod offerant vltro, libenter accipiet. His verbis Regis hostes magis perterriti, illi ciuitatis

ciuitatis omnes portas a valuis conuulsas attulerunt. Portis igitur allatis de triburo conuenerunt. Cæterum cum Castellæ Regis equites hoc audiissent, inuidia commoti, propterea quod Rex Iacobus quindecim dierum spacio, nec amplius, tam magnum facinus egerat, & Rex Castellæ quatuor iam mensibus nihil oppugnando fecisset, suo Regi persuaferunt, victoriam & honorem Regis Aragonum indignis prauisque cõsiliis Castellæ Rex impulsus pacem cum Mauris Granatensibus & amicitiam confirmauit, & ab obsidione ciuitatis cum exercitu discessit. Quibus abeuntibus Mauri Granatenses obsidione soluti, magnum Almeriæ subsidium confestim miserunt. Quo superueniente Rex Iacobus inde discedere coactus est, ne Maurorum ingenti multitudine circumuentus opprimeretur. Verum animuero sui generi causa de pace & amicitia quam cum Mauris confirmauerat intellecta, vehementer indignatus, Carthaginensem prouinciam quæ Castellæ Regis erat, cum exercitu percurrens pene totam vastauit, & Castellæ regnum hostiliter ingressurus generoque bellum acrius quam Mauris illaturus erat, nisi cum liberis ad eum filia eius Castellæ Regina venisset, quæ patrem filiis ad pedes eius flentibus expositis mitigare vix potuit. Siquidem Rex multis filię precibus & nepotum lachrymis aut nihil aut parum commotus, Dionysii Portugalliæ Regis filii supplicationibus, & Petri Cæsaraugustani præfulis & aliorum nobilium consiliis persuasus, iræ quam maximam conceperat, tandem cessit, conditionibus propositis, vt idem præful & Dionysius cæterique nobiles tanquam iudices vtriusque Regis causam cognoscerent, & totam litem componerent, pacemque confirmarent. Quorum virorum sententia fuit hæc, vt Rex Aragonum de Murtiæ regno quod armis victis Mauris acquisuerat, ab oppido quod Castrum Gualdalcanar appellatur, possideret vsque ad Oriolam ciuitatem: partem vero reliquã Rex Castellæ, qui tamen Aragonum Regi focero suo pecunias quas in acquisitione illius prouinciæ consumpserat, persolvere teneretur. Huiusmodi sententia in aula Valentia ciuitatis reperitur in registris eius ad verbum perscripta.

De Iaccensi moneta ab eo confirmata, & insigni laude ciuitatis Ilerdæ.

MVLTI Aragoniæ nobilibus atque populis supplicantibus, Iaccensem monetam, id est in Iacca ciuitate percussam, iureiurando confirmauit, vt neque aliis signis imprimi posset. Quæ quidem moneta Iaccæ percussa fuit anno millesimo ducentesimo trigesimo sexto. Pro cuius monetæ confirmatione & stabilitate ipsi Regi datus est aureus nummus, quolibet septennio soluendus ab his quorum res familiaris valeret nummos aureos decem: propterea quod illis temporibus sequam solidos nummus aureus valebat. Quod hac ratione factum est, quia antequam huiusmodi monetæ confirmatio fieret, Reges omnes monetam facere conuenuerant, quorum vnusquisque suo signo monetam percutiebat. Quapropter moneta nunc illa Iaccensis diuersis temporibus excusa, multiplex & formata variis impressionibus inuenitur. Ideoque Rex Iacobus in Aragonia, Barcelona, & Valentia monetæ excudi iussit figuris & titulis differentes, quas in aureis, argenteis, & æreis nummis cernere licet. Cæterum Valentia suæ monetæ signum tantam munus accepit ab Ilerda ciuitate. Nam cum Rex Iacobus Valentiam Mauris plenam propugnatoribus obsideret, conuocatis ducibus & cuiusque ciuitatis præfectis, constituit cunctis assentientibus, vt quæ ciuitas primum Valentiam munus oppugnando prorumperet, & ciuitatem ingrederetur, ea in suæ virtutis & honoris memoriam Valentia colonias mitteret, & pondera, mensuras, & monetæ signum conferret. Cum igitur Ilerdæ ciues acriter oppugnantes primum Valentia muros diruissent, expugnatam ciuitatem Mauris fugatis & occisis ingressi summa lætitia, gestientes ei, prout Rex imperauerat, cultores adolescentes numero mille totidemque puellas virgines tradiderunt, & cum mensuris & ponderibus florem lilii vnum quo monetam insignirent. Nam prius Ilerda quatuor in suis armis & insignibus lilii floribus utebatur, nunc vero tribus dumtaxat. Quamob-

rem Valētia gratissima ciuitas in literis quas ad Ilerdam scribit, eam matrem semper appellat, & in magnis rebus non secus ac parentem charissimam consulit, & Ilerda Valentiam filiam vocat, cuius commodis & honoribus diligenter incumbit.

De liberalitate eius erga milites.

ANIMI magnitudine, munificentiae splendore cunctos sui temporis principes superauit: quippe qui Maioricarū ciuitate capta, Maurorum bona & praedas omnes militibus diuisit. Inde in Hispaniam reuersus cum Valentiam ciuitatem & eius prouinciam armis cepisset, praeter praedas & magna dona quae praecipuis e-quitibus distribuit, trecentis etiam militibus census equestres & magnos fundos dedit in perpetuum, & Regi Castellae genero suo magnam Carthaginēsis prouinciae partem, a qua Mauros fugauerat, sponte reliquit.

De loco & tempore mortis eius.

CVM esset Rex Iacobus Xatiuae multis defatigatus laboribus, & senio iam confectus, profluuiio ventris & febre vexatus in lecto decubuit. Sed aegrotans in Algeziram e Xatiua lectica delatus est, ut hinc ad Petrum filium quem apud Xatiuam cum exercitu reliquerat, cibaria & res alias ad belli usum necessarias mitteret. Caeterum hic vehementiori febre morboque grauatus, se moriturū pene cognouit. Ideoque vir Christianissimus, omnibus negociis & humanis rebus omissis, animae statim prudētissime consuluit. Accito enim patrino sacerdoti magna contritione confessus omnia, ecclesiae sacramenta deuotissime recepit. Postero autem die non minori diligentia testamentum condidit, in quo Petrum filium natu maiorem in regno Aragonum, Valentiae, & Comitatu Barcinonae reliquit haereditarium, & Iacobum filium minorem instituit in regno Maioricarum, Russinonis, Ceritaniae, & Montis Pessulani. Hoc modo testamento celebrato, Petrum filium ab exercitu vocari & ad se venire iussit, cui coram multis nobilibus cum eaque testamento scripta fuerant, recitasset, primum dei cultum & res omnes diuinas, & deinde fratrem Iacobum, & omnes equites, domesticos familiares, & populos diligentissime commendauit. Petrus autem genibus flexis patris manus & pedes osculatus, eius omnia iussa libentissime se facturum respondit. His rebus confectis, Rex, ut qui rebus humanis omnino renunciat, sibi Cisterciensis ordinis habitum induit, & de Rege se monachum & religiosum fecit, atque Deo seruire maxime cupiens, Populetum proficisci statuit, ibique permanere. Caeterum cum ex Algezira Valentiam delatus esset, ibi grauius aegrotans vitam finiuit, anno millesimo ducentesimo septuagesimo sexto, octauo Idus Augusti, & aetatis suae anno septuagesimo secundo: qui nunc iacet in monasterio Populeti.

849
LVCII MARINEI SICV-
LI DE REBVS HISPAN-
IÆ LIBER XI.

De Petro Iacobi filio, Aragonum Rege nono & Barcinona Comite, qui post Manfredum socerum Siciliae regno successit.

ETRVS Iacobi Regis filius, adhuc viuentē, nec non inuito patre, Constantiam Manfredi Regis vtriusque Siciliae filiam duxit uxorem. Quem quidem Manfredum Carolus regis Gallorum frater, Siciliae regni quod in feudum a summo Pontifice obtinuerat, cupiditate captus, de medio tollere cum saepius cogitasset, eum tandem occultas molitus insidias aggredi statuit. Nam cum primum regni Neapolis omnes fere nobiles magnis muneribus & multis largitionibus maioraque dona pollicitus, vt a Rege suo Manfredo deficerent, subornasset, deinde cum magnis copiis in Italiam venit Neapolim versus profecturus. Cui Manfredus equitum suorum proditoris ignarus, obuiam ire non dubitauit. Comitatus igitur hostibus domesticis & familiaribus aduersus Carolum proficiscitur. Sed erat ei praeterea aliud non minus incommodum, propterea quod vbique per Italiam fere totam timebatur, & praecipue Romanis & Florentinis formidolosus erat, quibus magna damna & multas iniurias intulerat. Nam cum Carolus magnis copiis Romam peruenisset, Florentini, vt in historia Florentiae scribit Leonardus Aretinus, & alii plures scriptores meminerunt, haec ab initio prospicientes per aduersas factiones domo eieci, magnam in spem venerant in sua redeundi. Itaque studio & diligentia praueeniendum rati, per legatos ad Clementem quartum summum Romanae sedis Antistitem missos & operam suam contra Manfredum polliciti sunt, & vt eos nouo Regi commendatos faceret, postularunt. Vitos esse militares, grandi numero, armis, equis affatim structos, hos clientum magnam item sequi manum. Seniorum praeterea ac eorum qui in bello gerendo minus apti viderentur, magnum numerum superesse. Hanc totam multitudinem vrbibus Etruriae a Manfredo suisque, quod aduersa sectaretur, expulsam, in exilio ipso nomine & gloriam sibi per arma virtutemque peperisse. Iam vero in Gallia horum opera non stetit solum Romanae sedis fautores, verumetiam depulsis aduersariis superiores esse. Pontifex excellentiam virorum admiratus, magnumque eius & sibi commendationem curae fore respondit. Cohortatus deinde ad persecutionem virtutis, vt eos sibi partibus suis magis coniungeret, insigne suae gentis draconem vnguibus prementis. Id tunc insigne de Pontifice susceptum exules habuerunt. Tunc igitur & sua ipsi sponte, & Pontificis hortatu egregie se praeparantes, Guidonem cui cognomento Guerra fuit, virum consilio manuque praestantem, sibi ducem praefecerunt. At vbi primum Regis copias appropinquare cognitum est, obuiam illi in agro Mantuano profecti, Gallos in admirationem sui decoris conuerterunt. Ornati siquidem armis, equisque, & caeteris quibus militares insigniuntur viri, etiam inter Gallos valde conspicui erant. Suscepti ergo benigne a praefectis retri, & vna iter facere rogati, quod Etruria validis aduersariorum praesidiis tenebatur, & simul quod in ea implicari bello haudquaquam Galli volebant, per Flaminiam atque Umbriam Romam petiere. Gratissimus fuit Carolo Etruscorum aduentus, utpote qui primi ex Italicis sese illi coniunxerant, & accedebat Pontificis commendatio grauis, & ducum qui cum illis iter fecerant, fidei simul virtutisque testimonium. Itaque benigne eos allocutus Rex amplissimis verbis gratias egit, quod suos per ignota loca & impacatas regiones iter facientes egregia virtute in-

dustriaque adiuuarint. Enimuero magna a se præmia expectare eos debere, modo si felicitas adsit, quam pietas & iustitia & profecto suæ vires & amicorum certissimam pollicentur: seque domo animatum venisse, vt nomine duntaxat regio contentus esse velit, cæterum ac victoriæ præmia his qui secum militauerint, partituro. His itaque huiusmodi verbis cum tandem finem Rex fecisset, Guido quem sibi præfecisse Etruscos diximus, in hunc modum locutus est.

Oratio Guidonis ad Carolum pro Florentinis.

ET si nostrum erat, o rex inclyte, tibi potius gratias agere quam te nobis, tuam tamen & humanitatē libenter agnouimus, & eam cum fortitudine ceterarūq; virtutū tuarū cumulo adiunctam esse magnopere gaudemus. Nos quidem fauitia Manfredi patriis pulsi sedibus, non quantus ardor est exhibere modum poscimus, & hæc ipsa quæ restant corpora & lacertos præstare magis cum tēpus poscet, quam nūc intempestiue ostentare iuuabit. Tibi autem gratias agere & habere nos conuenit, quod vagis errantibusque tanquam salutare sydus cœlitus nobis effulgens, viam ac spem remeandi domum, quam primo non cernebamus, apparuisti. Tua enim summa virtus stragem hostiū, ac per eorū ruinam reditum nobis in patriam certissimum pollicetur. Pro te igitur ne dum quod paucorum dierū iter duces tuos profecuti qualescunq; operas impēdimus, sed ne cum in vulnera quidem ac ferrum ruerimus, satisfecisse tibi ac tuis in nos meritis existimabimus. Atqui duæ, vti nos putamus, res ad fidem belli plurimum valent, cōmune hostis odium, & expetita victoriæ præmia vtrinque accommoda. Hæc duo Florētinis cæterisq; Tuscis qui tua signa in hoc bello secuturi sunt, cōuenire videmus. Nec enim fuit, nec esse debuit aduersus vllum vnquam maius & ardētius odiū, quam nobis est in Manfredum: quippe qui non solum has recentes quas nuper ab eo perpessi sumus clades, sed damnatam inuisamq; stirpem & patris & aui & proauini in filio prosequemur. Hæc enim scelestā nefandaq; familia ab extrema Germanorū barbarie exurgēs, fortunatos tranquillosque per idem tēpus Etruriæ populos ad vltima ac sanguinē & vrbiū vastitatē perpulit, nec vllas iam multos annos calamitates vidimus quarū hic non fuerit semen & causa. Verū hæc cōmunia mala & ab vtraque factione, si modo penitus non desipiant, pariter deploranda. Illud propriū nostrarū partium, quod nunquā Pontifices Romanos hæc familia persecuta est, quin nobis quoq; qui eadē sectabamur, fuerint ab eisdē persecutoribus clades inflicta. Federicus huius proauus, qui Sueuorū nomē Romani principis falso induit, quā nefaria molitus sit, non ignorare te credimus. Sensit Italia non Romanum Imperatorem, quem ille falso se mentiebatur, sed nouum Hannibalem aduentasse, qui cum Mediolanū urbem inclytam, ac maximū Romani imperii ornamentum hostis & barbarus euertisset, sparfit per Etruriam venenata malorū semina, cū ciuili diffidio per singulas vrbes facto malos foueret, bonos persequeretur. Secutus est huius acerbitatem Henricus filius eius, qui ad scelus paternū lumina ipse ingratitude addidit, post regni munus liberalissimū persecutor acerrimus factus. Successit in hæreditatē scelerum alter Federicus huius Manfredi pater. Is quid aduersus Pontifices molitus sit, memorare quid attinet? Narrat enim & narrabunt quādiu memoria hominū fuerit, concilia aduersus illius vesaniā Lugdunensi celebrata, cū Pōtifex Italia profugus vix vltra flumen Rhodani tutū ad dānandū huius perfidiam locū inuenerit. Hæc tibi nota sunt Rex, & cum tuæ domus laude coniuncta. Sed quid aduersus nostrarū partiū homines putas illā fauitiā per hæc ipsa tēpora edidisse? cum quanto magis irritaretur, tanto aduersus Pontificis fautores illi rabies atrocius insaniret. Pulsi tunc vrbibus nostri exularunt, castellis & arcibus quibus se receperāt, obsessi sunt. Qui vel fortuna aliqua belli, vel longa obsidione in eius manū peruenerūt, barbaram illius crudelitatem experti, per varia & inaudita supplicia vitam amisere. Sunt multi in hoc cœtu quē vides, quorū ille parentes aut fratres aut agnatos necarit, qui nunc arma tecū ferentes eadē illa supplicia in filio deposcunt. Affulserat tandem post huius mortem parumper fortuna,

tuna, nobis restituta patriam Manfredus iterum dissipauit. Itaque illud satis certū exploratumque est, nos nunquam quietē habituros, nisi hæc familia funditus deleatur. Quare & veteri odio & præsentis spe quietis ita nos ardere in Manfredum puta, vt omnis acceleratio ad eius perniciem segnis ac tarda nobis videatur. Solet vero nonnūquam mentes hominum sollicitas reddere præmiorum suspicio, quod tunc is qui plus potest, sine graui iactura exoluere promissa non valet. Absunt hæc a desiderio præmiorū nostrorum. Nos enim ea sequimur præmia, quæ nihil cōmone dirati, nihil potētiæ tuæ detractura sunt, sed vim ac robur allatura. Non enim agrorum que vrbes hostium bello captæ, sed reditus in patriam nobis præmium sit. Sic autem statuimus, & tua in regno potentia nos in Etruria seruabit, & ipse velut murum habebis ad vim, si qua vnquam regno tuo imminet, ab ea parte propulsandam. Summa igitur erga te fide hos fore homines persuade, quos & commune hostis odium, & communis vtilitas tibi coniungit. Illud vero tanquam summum addidisse volumus, vt tanti finito bello nos feceris, quantum in ipso bello promereri conspexeris: deuotos certe & addictos tibi vtrumque habebis.

De prælio gesto inter Carolum & Manfredum apud Beneuentum.

HAc oratione magis Florentinorum voluntate perspecta, Carolus multo maiori fiducia cum Gallicis & Etruscorum copiis Neapolim versus contendit. At Manfredus cōtractis vndique copiis, apud Samnium statuit hostibus occurrere. Quod vbi Carolus intellexit, ipse quoque Samnium petit, ac demū iuxta Beneuentum vterque constitit. Hic primus instructas copias in aciem Carolus eduxit: nec detrectauit pugnam Manfredus. Sed eductis in aciem copiis fortunæ se offerens signum prælio tuba dari iussit. Concursum est acriter vtrinque, pugnaque diu fuit anceps, Germanis pro Manfredo, Gallis & Tuscis pro Carolo enixe dimicantibus. Nec milites solum, sed & Reges ipsi cominus pugnantes plurima ea die discrimina pro victoria subiere. Post longum certamen Caroli fortuna scælicior. Siquidem profligatis Germanis Manfredus acerrime pugnans occiditur. Quo prælio præter magnam vtriusque factionis cædem, multi quoque nobiles & ignobiles capti in manus victoris deuenerunt.

De Conradini Imperatoris aduentu in Italiam contra Carolum.

ANno vero sequenti cum Carolus in Etruria ciuitates quæ Federicū & Manfredum secutæ fuerant, præter Senenses & Pisanos, ad se traduxisset & dominare conaretur, Conradinus in Italiam Tridentumque iam peruenisse nunciatur, & in vrbe Roma ac Sicilia magni motus afferuntur. Quarum rerum causa fuit hæc. Hispani viri duo regii generis erant, Henricus & Federicus. Hi aduersus fratrem in regnum in Hispania gubernantem infensi, tandem patria extorres exularunt, collectaque virorum manu, quando se contra fratrem nil proficere posse existimabant, in Africam transgressi, Tuneti apud Regem longo tempore meruerunt. Ibi præda simul & stipendiis ditati, cum de communibus tandem fortunis consultarent, placuit vt Henricus qui maior natu erat, cum omni pecunia & cætera gazatalia Italiae traiceret, Sardinia regnum a Pontifice maximo petiturus. Delatus igitur e Carthaginis portu, cum ex consilio Italiae Pontificemque adisset, fauore vtitur Carolo qui nuper victo Manfredo magna apud Pontificem gratia præualebat. Et erant sane Henricus & fratres eius arctissimo consanguinitatis gradumaterna stirpe Carolo coniuncti. Quamobrem & necessitudinis iure, & procurationis beneficio inductus, petenti Carolo magnam pecuniæ vim Henricus murrat. Sed dum Pontifex de regno deliberat, & Caroli gratia concedere parat, eas tempestates a Romanis Henricus exposcit, ac ex Viterbio vbi tunc Pontifex erat, Romam vocatur, Senatusque potestas volente populo illi tribuitur. Pacatamque vrbe, cum veluti dominatū iure partū nullo Pontificis respectu exerceret,

ac maiora quædam moliri videretur, Pontifici simul & Carolo in suspicionem venit. Ob id intermissum Sardinia negotiū est a Pontifice, & Carolus repetēti mox pecunias, ne maiores ad nocendum facultates illi adessent, bono consilio haudquaquam reddebat. Cœperat Henricus iam inde ab initio contrariam Pontifici Caroloque factionem magis fouere, vtramque tamē intra urbem æquitatis simulatione continebat. Vt vero suspicionem Pontificis aduertit, alienus subito factus, Pisanos ac Senenses cæterosque huius factionis homines occulte sollicitare cepit, ad Conradinū item mittere, fauorem suum fratrisque, ac Romanam urbem, si aduenerit, polliceri. Itaque ad Federicum Cōradus Capitius Neapolitanus tunc exul regni cum vna Pisanorum naui missus est, literas ferens ab Henrico fratre, vt cunctis posthabitis, ex Africa in Siciliam ad res innouandas traiceret. A Conradino etiam frequentes ad Sicilia populos & paternos amicos literas regio nomine scriptas detulit. Maturata igitur re Federicus & Capitius in Siciliam trāseunt, ducentos milites Hispani generis, totidem Germanos, Tuscos vero quadringentos secum traduxere. Vbi spargendis Conradini literis, & maioribus quam attulerāt profitendis, breui admodum tempore Siciliam fere totam, præter Syracusas, Messanam, & Panormum ad defectionem compulerunt. Et simul Romæ dum de Sicilia motu auditum est, Henricus non vltra cunctandum ratus, viros amplissimos principes ciuitatis qui Guelfarum partium erant, ad se in Capitolium euocatos armatorum corōna circumdat. Ex his Neapolionem & Matthæum Vrsinos homines vtriusque gratia summaque nobilitate confestim, ne quis motus in vrbe suscitetur, extra urbem captiuos delegat: Ioānem vero & Lucam Sabellos in Capitolii carcere asseruat: diuersæ autem factionis hominibus veniam impunitatemque promittit. Ita repente mutatis rebus, eodem pene tempore de Conradino aduētū, ac de Romæ vrbe motu, Siciliaque defectu Carolus certior factus, ancipitique percussus malo, Senensium Pisanorumque curam omittere, ac velut ad domesticum extruendum incēdium properare coactus est. Relicta igitur parte equitatus in Etruria, ne Conradino veniente ciuitates quæ in fide eius erant, præsidio vacuæ foret, reliquæ omnes copiæ a Carolo contrahuntur, & per Brutios & Lucanos itemque per Siciliam ad inhibendas defectiones præsidia summittuntur. Per idem fere tempus Pisani quatuor & viginti naues longas ad populandam maritimam oram sollicitandasque ciuitates aduersus Carolum dimiserunt: edictumque erat, vt cum littus Italiae satis lustrassent, exulesque (magna illorum vis ea in classe vehebatur) suis locis exposuissent, in Siciliam ad Federicum & Capitiū peruaderent, auxilio partium, si quid expediret, futuræ. Conradinum in Italiam venientem supra decem Germanorum millia vsque Tridentum profecuta sunt. Inde seu pecuniarum inopia, seu quod satis virium sibi afferre in Italiam propter studia partiū existimabat, ad tria millia delectorum equitum retentis, cæteram multitudinem domum remisit. Ipse Tridento profectus secus Athesim fluuiū Veronam peruenit. Inde ad dexteram flectēs in Ligures duxit. Nam recto quidem itinere haudquaquam petere Etruriam tam exiguis copiis ausus est, Bononiensibus, Rheginis, Mutinensibus, & aliis quibusdam ciuitatibus cum Pontifice Caroloque sentientibus, populisque Etruriæ Apennini iuga obsidere paratis & transitu Germanos arcere. Quare Ligures petens cum ad littus inferi maris descendisset, ipse quidem cum paucis matelatus, copiæ vero per Lunēsem agrum pedestri itinere Pisas venere. Paucis hinc diebus ad quietem assumptis, cum Pisanis ac cæteris suæ factionis qui ad eum ex omni Etruria, quantum ad neminem vnquam gratulabundi gratia conuenerant, Lucensium ingreditur fines. Erant Lucæ Caroli equites, quos in Etruria ob hoc ipsum supra ostendimus a Carolo dimissos, & præterea Florentinorū cæterarumque ciuitatum ingentes equitum peditumque copiæ.

De prælio gesto ab equitibus Conradini aduersus exercitus Caroli.

Homnes obuiam hostibus egressi ad duo fere passuum millia, quasi pugnaturi constiterunt. At Germani & cæteri qui cum Conradino erant, aduersam aciem

aciem intuentes, se ad pugnam compararunt. Flumen e proxima fluens palude a-
 cies dirimebat. Hæc dum vtriq; vt alteri prius transeant expectant, spacio diei fru-
 stra consumpto, cum nihil aliud quam sese inuicem conspexissent, irrita mora de-
 gum abcessere. Conradinus haud multo post Pisis mouens per Florentinum a-
 grium Bonicium peruenit, paucisq; diebus circa ea loca moratus, cum omnibus
 copiis Senas contendit. At equitibus Caroli quos præsidii causa relictos in Etru-
 ria diximus, hoc propositum erat, vt æquis fere itineribus cum hoste per amica va-
 dentes oppida suis facerent animos, & hostes a populationibus cohiberent. Itaq;
 vt Senas peruenisse Conradinum intellexere, ex Florentino agro Aretium (nam
 ea tunc ciuitas in Caroli partibus fidissima erat) transire pergunt. Cumq; Varicum
 peruenissent, Florentinorum equitatu comitante, præfectus Caroli quasi in se sa-
 diata opera, cum suis Aretium versus ire perrexit. At hostes id futurum suspicati,
 cant. Iter est per angustum inter sinistros montes & Arni ripas, varioq; connexu
 ducibus Florentinis exulibus decem fere passuum millibus ab Aretio insidias lo-
 cant. Iter est per angustum inter sinistros montes & Arni ripas, varioq; connexu
 vallium, aptissima insidiis loca. Eo cum Caroli equites neq; explorato, neque satis
 composito agmine descendissent, Conradini equites repente signo dato a fronte
 & a tergo simul inuadunt. Occupatur pons a Germanis, & quod facile erat, transi-
 tu arcentur, alii simul terga premunt, alii desuper tela conuoluunt. Ita in medio
 circumuenti cum nusquam prorumpere valerent, nec vllus ad ostentandum virtu-
 tem locus adesset, breui opprimuntur. Toto ex equitatu Caroli parua admodum
 pars quæ ante detectas insidias pontem transierat, euasit: reliqui omnes aut in eo
 loco cæsi sunt, aut captiui Senas adducti. Hanc victoriam Conradinus magnificen-
 tius extollendo cum id late fama literisq; vulgasset, multos mortales quasi quodã
 futuri euentus præfagio a Caroli fauore ad se deflexit. Cæterum neq; imminens
 Conradini terror, nec oppressio copiarum Caroli, aliquas Etruriæ ciuitates a fide
 eius auerit, quando etiam Aretini ipsi quorum in oculis pene facta est cædes &
 rum naues quatuor & viginti quas dimissas supra demonstrauimus, omnia circa
 Caietam & aliquam maritimam oram populatæ, cum multis in locis exules, vt
 commodum erat, exposuissent, multaque ad rebellionem concitassent, tandem
 in Siciliam nauigarunt.

De Conradini Imperatoris aduentu in urbem.

PAUCOS dies Conradinus Senis commoratus, inde mouens exercitum per Vi-
 terbiensem agrum vbi tunc erat Pontifex, Romam peruenit. Ad quem præmi-
 serat Pontifex, eum monens graui censura, ne Siciliæ regnum quod ad Romanam
 spectaret sedem, neve Carolum ab eadem sede Regem appellatum impeteret. Sa-
 tis superq; esse, quod Romani Pontifices pro sua beneficentia nuper a maioribus
 eius ingratisse perpeffi essent. In ipsum tandem Pontificis madata spernentem
 Pontificis censuræ, quas adolescens sublimi animo vsq; adeo contempsit, vt ante
 cum multi trepidarent tenentium partem ecclesiæ propter magnam multitudinẽ
 & intrepidus ait: Non oportet timere, quia omnis conatus eius vt fumus euane-
 scet. Romæ appropinquantem populus Romanus armatus obuiam progressus, o-
 mnium ordinum gratulatione, imperatoria transiectum pompa in Capitolium
 perduxit. Ibi cum non modo principes, verum etiam omnes cuiusq; generis stu-
 diis partiũ incensi ex Etruria, Umbria, & reliqua Italia conuenissent, paratis omni-
 bus quæ ad bellum necessaria erant, quod per Cassinum aditus in regnum Caroli
 præsidio teneri nunciabatur, per Tiburtinum Albanumq; agrum regni fines in-
 gressus est. Quo cum veniebat Henricus Hispanus cum haud contemnenda ma-
 gno, magnoq; militum numero mercede cõduكتورum. Carolus vero & apud Mes-
 sanam quæ per id tempus mafi terraq; oppugnabatur, & per maritimã regni oram

multis locis copias necessario disperferat, in Etruriaq; partem miserat equitatus: magna tamen animi fiducia his quas habebat copiis ad hostem ductus, non procul ab eo castrametatus est. Ibi cum multitudinem ac robur hostium viresq; examinaret suas, artis & ingenii opus fore statuit. Nam aperto quidem certamine nõ superare, sed nec hosti quidem se resistere posse confidebat. Consilio ad eam rem usus dicitur Nardi cuiusdam senis, cuius hortatu Carolus ex omni suorum exercitu octingentos equites delectos, in scitis hostibus, proximo sub colle continuit, reliquam vero multitudinem in planitiem dimisit, præfecto quodam ex suis regio ornato, sic vt Rex ille crederetur: ipse non longe ab his quos post collem reseruauerat, paulo superiori de loco pugnam spectaturus cõstitit. Conradini duces cum acies instruerentur, Ligures, Tuscos, & Hispanos in fronte collocarunt, Germanos circa signa in subsidiis posuerunt. Vt ergo pugnari cõceptum est, Tusci, Hispani, & Ligures ingenti ardore Caroli turmas aggressi magnam stragem ediderunt. Nec longo tempore impetus eorum sustineri potuit. Sed postquam ante signa reiectis ventum est ad intima Caroli agmina, & præfectus Regis ornatus insignibus ad terram prostratus est, clamantibus cunctis Carolum esse captum, Germani quoq; & hi qui in subsidio erant, ne expertes victoriæ forent, sese pugna admiscuerunt. Ita profligatis hostibus, victor quoq; insequendo propellendoq; dissipatur. Nullum iam in campis agmen, nullum in subsidiis robur manserat. Vagus miles & prædæ intentus, quasi victor certissimus, exultabat. Maxima pars fugientes insecuta sese longe a conspectu abstulerat. Tunc repente Carolus circumducta delectorum acie in campum descendit. Stricto ipse ac denso agmine sparfos inuadit, multis subita vi oppressis, aut in fugam versis, in ipsa signa Conradini fertur, ac non momento dissipat. Conradinus ceu miraculo attonitus, cum e victore insequendo inopinato factus esset, cum paucis inde comitibus fugit. Carolus suos ab insequendo continuit, sed densum conglobatumq; tenens agmen, redeuntes ab insecutione suorum hostes integer fessos, & in compositos structus excipiebat. Per hunc modum oppressis hostibus victoria potitus est Carolus.

De Conradini fuga & eiusdem cade.

CONRADINVS Romam peruenit, & a Guidone Feretrano quem proficiscens ad bellum Romæ in præsidio reliquerat, exceptus est. Populus quoq; Romanus eum recepit non inuitus in scia adhuc plebe cladiũ receptarum. Sed mox aduentantibus Romanis ciuibus qui ab Henrico nuper pulsi cum Carolo in pugna fuerant, ducibus Vrsinis & Sabellis ciuibus, confestim fuit in armis. Quam ob rem metuens Conradinus vrbe relicta Haustauram incognitus petiit, vt inde Pisas nauigaret. Sed circum ea captus loca Carolo deditur. Nec multo post Neapolim ductus, securi percussus est. Quo etiam genere mortis simul cum eo perierunt Dux Ascuriæ, & Gerardus Pisanus. Henricus vero Hispanus in agro Reatino quo fugerat, captus & Carolo traditus, iure quodam consanguinitatis & pactione eius qui tradiderat, vitam redemit, perpetua tamen captiuitate damnatam. Post hæc in Sicilia cæterique regni locis omnia in Caroli potestatem rediere.

De Siculorum defectione aduersus Gallos, & aliis rebus.

SVB cuius imperio durissimo Siciliae populi multa mala damnaq; sustulerunt, sed breui tempore. Nam post Manfredi & Conradini cædem, vt scribit Leonardus Aretinus, cum Siciliae ciuitates quæ rebellauerant, in Caroli potestatem redissent, præfecti ad eas gubernandas viri Gallici, feroceq; natura ac superbi, innumeras Siculis clades inferebant: tantaq; erat gubernatorum petulantia, tanta barbaricæ gentis immanitas, vt non iam liberorum hominum, sed mancipiorum loco Siculi omnes haberentur. Pro leuissimis rebus ac sæpe pro verbo liberius emisso, supplicia aderant crudelissima. Delatorũ plenæ erant vrbes, laquei & secures in leuissimis

tiffimis habebantur pœnis. Ad hæc rapacitas & avaritia Gallorum inexhausta, & auri cupido infatiabilis, nocentes pariter & innocentes peruadebant, nec vllus rapinarum erat modus. Diuitiæ pro crimine læsæ maiestatis habebantur, vt quisquis amplissimo erat patrimonio, ita in periculum acerrime vocabatur. Id hominum genus rebellionis autor fuisse, id maledixisse Regi, id Manfredi vel Conradini in maginem domi habuisse accusabatur. Fortunarum iacturæ iam in cōsuetudinem venerant, optabiles quidem, modo supplicia & excarnificationes cessarent. His accedebant libidines non maiorum modo, verum etiam ministrorum in vxores & filias Siculorum sine vllō respectu & verecundia, vt cuiq; placitum fuerat. Hanc durissimam seruitutem & immanitatem aliquot annos perpeſſe ciuitates, tandem superante patientiam magnitudine iniuriatum, in furorem vertūtur. Initium autem rerum nouarum a Panormitanis est factum. Hi enim extra urbem festū agentes, ad locum propinquum qui Mons regalis dicitur, & a Panormo distat passuum millia fere tria, in festis Paschalibus resurrectionis ibant plurimi vtriusq; sexus & cuiuscunq; conditionis, tam Panormi ciues, quam Galli qui ciuitatis gubernationem & magistratus exercebant. Cum ergo a Gallis eo profectis arma explorarentur Siculorum, & eo prætextu mulierum sinus & mamillas obtrectarent, concitata ob eam feritatē seditione, Gallos lapidibus primo, mox armis persecuti omnes interfecerunt. Qui in urbem reuerſi in reliquos Gallos impetu magno irruentes ad vnum occiderunt. Rumor deinde Panormo in alias ciuitates delatus, eodem exemplo ad arma & cedes populos excitauit. Ita per totam Siciliam trucidati, cum ardor eorum petulantix proprio sanguine extinctus esset, non solum diuitias male coaceruatas, sed corpora insuper Siculis reliquere.

De Caroli profectioe in Siciliam & aliis rebus.

HOC tempore Carolus erat in Etruria, qui Siculorum audita defectione, cum Florentinos & alias ciuitates rogasset, vt ei auxilia submitterent, suis comitatus copiis in regnum magnis itineribus contendit, Rhegiumque profectus, quæ per breuis est in Siciliam traiectus, constitit. Hic dum copiæ quas expectabat, conuenirent, quæ necessaria erant ad transitum parat. At qui per difficilis erat in Siciliam transitus, propterea quod omnes fere naues eius in Sicilia portibus & nauibus afferuabantur, quæ tunc Siculi cuncta tenebant. Itaq; contractis prius ex omni Italia ora maritima nauibus, Messanam quæ proxima erat, traductis copiis obsidere cœpit. Vehemens huius vrbs oppugnatio fuit, nec remissior sane eorum qui obsidebantur in resistendo audacia. Nam & Carolus in hac vna vrbe quam primo circumsteterat, iudicium de se fieri apud alios Siciliae populos haud falso existimabat, vt res in ea successisset, ita ab aliis quoque aut formidari se aut contemni. Mamertini autem contra victoris iram pertimescebant. Gallorum enim superbia crudelitasque ante oculos versabatur. Cui fœditati honestam profecto mortem censebant præferendam. Carolo circa Messanam habente castra, belligonom Regem missis, sibi vt subueniret precabantur, quoniam vxor eius Constantia Manfredi quondam Siciliae Regis filia esset, ad quam, consumpta viriliter & cupientissime offerre. Iam vero Manfredi mortem vlciſci, ad quem magis quam ad generum nepotesque spectaret, præsertim cum idem sit interfector, idem occupator regni, idem ciuitatum vexator. quæ pati vt ludibrio habeantur, contra decus sit regii nominis.

De Petri Regis Aragonum in Siciliam profectioe & gestis in ea.

HIS oratorum verbis Petrus Aragonum Rex permotus, & omnium iam Siculorum desiderio & voluntate perspecta, regni tam fœlicis occasionem negliger omittendam non putauit. Cum igitur Siciliam capessere statuisset, legatis

gratias agens, omnium Siculorum salutem & honorem sibi magnæ curæ fore respondit, ac se rebus ad profectiorem necessariis comparatis, in Siciliam nauigaturum, non tam regni cupiditate commotum, quam Manfredi foci sui mortem vindicaturum. Expeditione igitur suscepta, & legatis honorifice dimissis, ac admonitis quid interim facere Siculos oporteat, in Siciliam transitum classe in Africam adiuuabat eius celeritatem, quod ipse paulo ante magna parata classe in Africam traiecerat, afflictisq; magna strage Barbaris, & oppido in littore expugnato, non longe a Sicilia victorem exercitum & classem habebat. Ex littoribus igitur Africae quadraginta triremes & alias naues onerarias soluens, prospera vius nauigatione, per paucis diebus in Siciliam delatus Panormi littoribus applicuit. Hic elatis Aragoniæ signis, vt a Siculis ex composito cum legatis agnosceretur, non subiit, & cum multis equitibus expositus, a quamplurimis qui aderant Siciliae nobilibus ciuibusque Panormitanis Rex appellatus, apparatu regali pompaque mirabili scelicem urbem & ingenti lætitia plenam, exultanti plebe puerisque salientibus, ingressus, per omnes urbis vicos & parietes aulæis purpureis, sericis & aureis pannis excultos ac stratos, in regias ædes vnde ciues paulo ante Gallos deiecerant, maxima Siculorum & Hispanorum nobilium multitudine comitante, perductus est. Hinc multis nauibus instructis, Messanam quam Carolus, vt supra diximus, oppugnabat, ire contendit. Quod vbi Carolus intellexit, eum expectare periculosum fore ratus, aduersante tota Sicilia in ea includi & penuria comitatus vrgeri, dissoluendam obsidionem & in Italiam remeandum statuit. Hoc Caroli consilium vbi per castra delatum fuit, tantus repente concursus ad mare factus est, properantibus cunctis ne in postremis traicerent, vt non multum a fuga & desperatione res illa differri videretur, tentoriaq; machinas, & apparatus omnem in castris reliquerunt. Vix dum traducto exercitu, Sicilia quia non decertandum tunc existimabat, copias dissoluit, & amicorum auxilia domum remisit. Ex hoc itaque tempore Sicilia fuit Aragoniæ domui coniuncta, tempore quo Martinus quartus erat Pontifex. Cuius Pontificatus cepit anno domini millesimo ducentesimo octogesimo primo, & durauit annos quatuor & duos menses.

De rebus a Petro Rege in Sicilia statutis.

PETRVS autem Rex Aragonum, Carolo de Messanæ littoribus expulso, & Siciliae populis tandem quiescentibus, & regni totius rebus compositis, ciuitatibus & oppidis cunctisq; nobilibus regni magnos honores, libertates, & omnegenus immunitatis cum diplomatibus & amplissimis priuilegiis contulit. Quibus rebus iam peractis, Constantia Regina eius vxor ab eo accersita, cum filiis & multis comitata nobilibus ad eum in Siciliam venit.

De Caroli aduentu in Hispaniam, & duello cum Petro Rege.

CAROLVS autem de Sicilia regno iam desperans, & multas perpeffus iniurias & incommoda, filio eius Salerni principe a Petro Rege Aragonum capto, ad Pontificem Romam se contulit. Ad quem valde questus, illum ad duellum prouocauit, quod ex vtriusq; consensu atq; Pontificis ad certam diem constitutum est, vt apud Angliæ Regem in ciuitate Bordegali ageretur. Quo cum Petrus Aragonum Rex maturius & ante diem peruenisset, de insidiis que sibi parabantur a Gallicis, vt eum de medio tollerent, admonitus, die pugnae constituta armatis circummeridiem campum ingressus, eos qui campum obseruabant, vtrum Carolus adesset, interrogauit. His vero non adesse Carolum respondentibus, ter campum percurrat armatus. In cuius rei probationem testibus & instrumentis acceptis prope discessit. Cum vero Carolus deinde sole iam inclinante ad certamen venisset, de Regis Aragonum re gesta ac discessu perdoctus ingemuit, magnaq; percitus ira Romanam

nam reuerfus, a Pontifice contra Petrum Regem Aragonum excommunicatio-
nem & grauiffimam cenfuram obtinuit, ac vt Rex Petrus non modo Sicilia, sed
etiam Aragoniæ regno priuaretur. Hac impetrata re cum maximis copiis Hispa-
niam ingressus, ad Gerundam vsq; ciuitatem peruenit. Quam obsessam cum mul-
tis machinis & tormentis oppugnare cœpisset, eius exercitus grauiffima pestis in-
uasit. Qua multis extinctis, ex cadauerum putore corruptus aer sæuiorem mor-
fandi Narcissi corpus multis celebratum miraculis obseruabatur. Hinc ob negle-
ctam religionem, propterea quod equos in altaribus velut in præsepibus alebant,
grandium muscarum varique coloris agmen Gallos impetens aculeis non secus
ac gladiis occidebat. Qui multis malis oppressi, de victoria desperantes a ciuita-
te iam capta discesserunt, & in itinere passim cateruatimq; concidebant. In quibus
& ipse Carolus languore confectus, lectica delatus apud Ampurias defecit.

De loco & tempore mortis eius, & liberis.

OBIT in villa Franca tertio Idus Nouembris, anno millesimo ducentesimo
octogesimo sexto, & ætatis suæ quinquagesimo quinto. Reliquit autem filios
quatuor, & duas filias, Alphonsum qui ei successit in regno Aragonum, & Iaco-
bum qui primo fuit Sicilia Rex, & mox mortuo Alphonso Rex fuit Aragonum.
Post hunc Federicum genuit, qui fuit etiam Rex Sicilia. Postremo natus est Pe-
trus, qui sine vlllo principatu cum fratribus vitam degit. Maior vero eius filia no-
mine Hisabella, fuit Regina Portugallia, & altera Constantia nomine, vel (vt alii
volunt) Violanta, nupsit Roberto Regi Neapolis. Iacet autem Rex Petrus in san-
ctarum crucum monasterio. Cuius mors cum ab omnibus Hispaniæ populis, tum
vero a Siculis fuit multis & veris lachrymis deplorata.

De Alphonso Petri filio, Rege Aragonum decimo & Comite Barcinonæ.

EX Petri Regis filiis Alphonfus natu maior, vt supra diximus, in Aragoniæ re-
gno successit, homo plurimis maximisq; virtutibus & animi & corporis excel-
lentissimus, & præcipue fortitudine & liberalitate præstantissimus, statura corpo-
ris & forma pulcherrimus, quibus naturæ dotibus omnium hominum in se ani-
mos oculosq; conuertit. Qui tempore quo pater eius a vita discessit, erat in ciuita-
te Maioricarum, vbi de patris morte nuncios accipiens, magno luctu totius ciui-
tatis & suæ curiæ, funus eius celebrauit. Hic paucis diebus commoratus, dum pro-
uinciam Balearis statum gubernationemq; composuit, multis comitatus nobilibus
in Hispaniam traiciens, Cæsaraugustam peruenit. Hic a ciuibus & multis aliis re-
gni totius equitibus honorifice receptus, & obseruandi priuilegiorum formas &
plurimis & regni nobilibus & Cæsaraugustæ ciuitatis assistentibus. Fuit autem, vt
paulo ante diximus, Rex cum cæteris animi dotibus, tum vero liberalitatis & mi-
nificentie virtute præstantissimus. Tunc enim præcipue gaudebat, tunc ingentem
letitiam vultu præ se ferebat, cum preciosa munera, cum dona insignia largieba-
tur, adeo vt non immerito fuerit a naturæ suæ munificentia & immensa liberalita-
te Rex Alphonfus Largus cognominatus. Qui cum olim ad colloquium cum An-
to Rege conuenisset, illius intercessione Carolum Salerni principem quem
Rex Petrus longo tempore captum tenuerat, a carcere & custodia liberauit, duo-
bus tamen eius filiis obsidibus acceptis, & septem nobilibus regni Neapolis.

De eius studio & amore erga bonos & odio contra malos, & aliis rebus gestis.

CÆTERVM vt viros bonos & fideles honore, sic & improbos odio perseque-
batur: quippe qui multos quorum virtutem fidemq; perspexerat, mirifice di-
lexit, & honorifice commodeq; tractauit, in prauos autem & seditiosos fuit casti-

gator acerrimus, & Iacobum patrum qui Gallorum partibus adhæserat aduersus patrem Petrum Regem Aragonum, Maioricarum regno priuauit. Quo regno potitus expulso Iacobo, alteram Balearium insulam quæ minor appellatur, deuictis Mauris suæ ditioni subegit. Fuit præterea Rex Alphonfus vita cœlibe (nullam enim duxit uxorem) ideoque Castus fuit cognominatus. Qui cum grauiter ægrotaret, sancti Francisci habitum accepit, quo indutus obiit Barcinonæ, anno millesimo ducentesimo nonagesimo secundo, & ætatis suæ vigesimo septimo, iacetque Barcinonæ sepultus in ecclesia fratrum Minorum in tumulo matris. Atqui moriens hereditatem instituerat Iacobum fratrem Sicilia Regem. Sic enim pater eius in testamento statutum reliquerat, ut & Iacobus etiam cum Rex esset Aragoniæ, Sicilia regnū Federico fratri minori renunciaret.

De Iacobo Alphonsi fratre, Sicilia Rege, qui post fratris obitum, relicto Sicilia regno Federico fratri minori, fuit Rex Aragonum undecimus, & Barcinonæ Comes.

ARAGONIÆ regni Barcinonæque principatus, & Valentia nobiles, Alphonso Rege mortuo sine liberis, Ampuriarum Comitem cum testamenti Alphonsi Regis exemplo ad Iacobum Sicilia Regem legatum in Siciliam miserunt, ut ad Aragoniæ, Barcinonæ, & Valentia principatus capiendam possessionem statim veniret. Qui cum primum legationem accepit de morte Regis Alphonsi, peractis exequiis, & Sicilia regno, prout pater in testamento statuerat, Federico fratri qui tunc erat in Sicilia, renunciato libereque relicto, multis Sicilia nobilibus comitatus cum triremibus octo Cæsaraugustam in Hispaniam venit, ubi, ut mos & consuetudo est Aragonum, sanctiones & priuilegia ciuitatis regni iuratus, honifice regni coronam accepit.

De eius uxoribus & liberis.

VXOREM duxit Mariam Castellæ Regis filiam, sororem suam patrualem, cum qua nondum deflorata diuortium fecit iussu Romani Pontificis, propter consanguinitatis gradum coniunctissimum. Hac igitur dimissa, Blancham duxit uxorem, Caroli Neapolitanorum Regis filiam. Cuius peracto matrimonio, Ludouicum & Robertum fratres uxoris, quos, ut supra demonstrauius, obsides pro Caroli liberatione diutius tenuerat, a custodia liberauit. Qui custodia soluti & liberationem nacti, ad Carolum patrem Neapolim statim se contulerunt, & Ludouicus qui maior erat, ad quæ Neapolis regni successio spectabat, viso patre, regniq; successione renunciata, sancti Francisci ordinis religionem ingressus est, qui postea propter integerrimos mores & vitæ sanctitatem ad Tolosæ pontificatū fuit assumptus, ac post mortem in sanctorum numerū relatus. Huius frater Robertus in Neapolis regno, Carolo mortuo successit, & Violantam sororem Regis Iacobi duxit uxorem: qua vita defuncta Sanctiam duxit Maioricarū Regis sororem, quæ Neapoli condidit ecclesiam sanctæ Claræ, & sanctæ Crucis, ordinis Minorum sancti Francisci obseruationis, in quo nunc sepulta iacet. Duxit præterea Rex Iacobus post Blanchæ mortem Elisendam Monticatinam, quæ monasterium condidit iuxta Barcinonam, quod Petras Albas appellant, ibique iacet.

De priuilegiorum totius regni confirmatione eius & aliis rebus.

POSTVLANTIBVS multis Aragoniæ populis suorum priuilegiorū confirmationē, omnibus assensus est, & liberaliter omnia compleuit. Qui ex uxore Blancha Caroli Neapolitanorū Regis filia filios quinque procreauit, Iacobum, qui cum Leonoram Castellæ Regis filiam duxisset uxorem, sine tactu pudoris illius, sancti Ioannis Hierosolymitani ordinis religionem fuit ingressus, & inde Montefani ordinis Magister electus. Post autem Iacobum natus est Alfonso, cui nupsit Tirefia neptis

neptis Comitum Vrgelli. Quo matrimonio hæreditario iure Comitatum hæc-
 Vrgelli, Sardos qui rebellauerant, ad officium & obsequium redire coegit. Petrus
 tertio loco natus est, qui primo fuit Comes Montium Pratesium, & deinde Com-
 es Ampuriarum. Quartus numero genitus est Raimudus Berengarius, Pratarum
 Comes & Ribagorciæ. Postremo Ioannes fuit editus, qui fuit Archiepiscopus
 Toletanus, & postea Tarraconensis & Alexandria Patriarcha. Filias progenit to-
 tidem, Constantiam quæ fuit vxor Emanuelis filii Regis Castellæ, Mariam etiam
 Petri Infantis Castellæ, Blancham quæ monialibus Xixenæ monasterii præ fuit,
 Violantam quæ nupsit principi Tarentino, & Hisabellam quæ fuit vxor Ducis Au-
 striæ. Habuit præterea filium quendam nothum, & alteram filiam quæ puella ob-
 it. Filius autem nomine Iacobus Ioannam Lupi Lunæ filiam duxit in matrimo-
 nium, cum qua Comitatus Lunæ titulos accepit.

De pace inita inter Iacobum Regem Aragonum & Carolum socerum eius.

NITRO cum Blanca Caroli filia matrimonio, Romanus Pontifex Bonifacius
 egit cum eo, vt Carolo socero Sicilia regnum restitueret, eiq; summus Pontifex
 & antecessoribus eius omnes iniurias quas ecclesiæ multas & graues intulerant,
 remitteret. Ad hanc rem cum Iacobo Rege conficiendam quidam Cardinalis e-
 20 Romam missus, in Hispaniam cum venisset, nondum perfecta re discessit a vita. De
 cuius morte Pontifex a Carolo Rege certior factus, duos Archiepiscopos quibus
 eandem causam delegauit, in Hispaniam misit, qui pacem inter ipsos Reges con-
 firmarent & publicis præconiis denunciarent, & Iacobum Regem Aragonum &
 omnes eius principatus populos & antecessores eius ab omnibus interdictis, cen-
 suris, & excommunicationibus absoluerent, & ecclesiæ reconciliarent. Quæ res
 fuit solenniter celebrata publicis præconiis, Gallis qui aderant exultantibus.

De oratorum Sicilia querelis apud Iacobum Regem.

CVM autem Rex Iacobus Siculorum legatos qui nuper ad eum venerant, ac-
 citos monuisset, vt ecclesiæ Caroloq; parerent, & iam flentes consolari cona-
 retur, illi diu lachrymabundi respondere vix poterant. Tandem post magnos fle-
 tus, eorum quidam vir non indoctus, Iacobe Rex, inquit, permultos populos a suis
 principibus defecisse multis in locis legimus, & oculi nostri sæpe viderunt, sed a
 suo Rege populos fuisse desertos nec vidimus quidem vnquam, nec audiui-
 mus. Quapropter erit quidem nostra magis quam aliorum miseranda conditio, magisq;
 30 deploranda calamitas. Tua siquidem spe patrocini-
 oq; destituti, quid omnes Sici-
 liæ populi facere debeant, te non ignorare credimus. Qui quodcunq; mortis ge-
 nus & omnes cruciatus perferrent potius, quàm Gallis seruire queant, & cuiuscunq;
 40 vel barbari quidem principis imperium libentius patientur, quam insolentissimos
 Gallorum mores & indignissimum iugum seruitutis vno die tolerare velint. O de-
 cus Aragoniæ domus, & magnum pietatis exemplum, cur pateris inclytam tuam
 & maiorum tuorum famam hoc vno dumtaxat dedecore deformari? Cum præ-
 fertim qua nos tibi lege sumus astricti, eadem tu quoque nobis honeste deesse non
 possis. Quod si regia tua maiestate tuoque fauore Siculos qui volentes Aragoniæ
 domui se subiecerunt, indignos esse iudicas, & Sicilia regnum quod plurimi ma-
 ximi principes concupiscunt, aspernaris, nobis saltem consilium non deneges, sed
 quem debeamus optare Regem nobis consulas. Tum Rex his legatorum verbis
 & aliorum fletu commotus, ac dolore confectus, ingemens & obortis lachry-
 50 mis, Ite, inquit, boni viri ad domus vestras, vbi Federicus frater meus vobis & Si-
 culis omnibus liberius quam ego consulere poterit. Hoc responso accepto legati
 purpureas & sericas vestes, quibus exculi erant, a pectore scindentes a Rege dis-
 cesserunt, & in signum magni doloris malique futuri nigras sibi vestes & perlon-
 gas induerunt, atque triremium malos, antennas, & vela, quæ candida erant,
 in atrum colorem verterunt omnia. Cum his mœstitiæ signis in Siciliam delati,

totius regni conuocatis nobilibus, Federico, quæ frater eius Rex Aragonum de Sicilia regno cum Carolo pactus fuerat, retulerunt.

De prælio nauali quod gessit aduersus Federicum fratrem Regem Siciliae.

FEDERICVS autem legatis auditis, proceres qui aderāt, & omnes equites oculis circumspectās, Magna, inquit, liberalitate Rex Aragonum frater meus vsus est proceres, & summo quidem principe digna, sed inani tamen & proflus inutili. Nam qui rem promittit alienam, aut certe delirat, aut iocatur & dandi voluntatem non habet. Is vero qui huiusmodi promissa munera se sperat habiturum, stultus & fatuus haberi debet. Iam scitis equites vestræ Siciliae & patriæ regnum nobis ab Alphonso patre testamento fuisse relictum, sicut & illud Aragonum fratri meo Iacobo. Non dedit ergo Rex Aragonum Carolo Siciliae regnum, quod dare non poterat. Ille igitur si munificus esse velit, Aragonum regnum suum cui velit retentionem, cunctis exultantibus ab Episcopo Cephalensi statim coronatus, viros cogere, & arma parare cœpit, ac imprimis maritimas omnes ciuitates & totius insulæ portus munitionibus, tormentis, & aliis rebus ad belli usum necessariis prouidentissime compleuit, & in Messanæ portu sexaginta triremes & alias naues armis & electis militibus oneravit. Iacobus vero interea Rex Aragonum ex Hispania simul cum Carolo socero & vxore sua Romam venerat. Vbi rogatus a Bonifacio Pontifice, vt Carolum in Siciliae regni possessionem, sicut promiserat, collocaret, cum ingenti classe & idem Carolus cum eo cæterique duces ex portu Neapolis in Siciliam soluerunt. Quibus appropinquantibus Federicus in mari quod est Siciliam versus, Nonis Quintilibus occurrens, prælium commisit. Vtrinque diutius & acerrime pugnatum est, plurimis hinc inde cadentibus, & paucis sine vulneribus, Rege etiam Aragonum grauitè in pede sagitta percusso. Demum post longum certamen Siculi magnitudine nauium hostilium ac multitudine profligati, Messanam rediere, nonnullis triremibus amissis, & magno militum numero derelicto. Rex autem Aragonum cum triginta triremibus suis in Hispaniam remigravit. Carolus vero cum reliquis ducibus primum Neapolim, & deinde Romam se contulit. Et Federicus Gallis gementibus & inuitis Siciliam retinuit.

De loco & tempore mortis eius.

POST naualem pugnam in Hispaniam reuersus, vt supra demonstrauimus, cum Valentia & Aragonia conuentus egisset, Barcinonam demum se recepit. Vbi aliquandiu commoratus, a vita discessit pridie Kalendas Nouembrii, anno millesimo tricentesimo vicesimo septimo, ætatis vero suæ anno sexagesimo sexto, qui fuit sepultus in sanctarum crucum monasterio. Hæredem autem & successorem sibi filium reliquit Alphonsum, abdicato Iacobo maiore natu & primogenito, qui contra Sardos rebellantes & ad Pisanos deficientes in Sardiniam missus a patre, expeditionem Sardiniaque simul & regnorum successionem recusauit.

De Alphonso Iacobi filio cognomento Benigno, Aragonum Rege duodecimo & Barcinonæ Comite.

ALPHONSVS igitur magno cum exercitu Aragonum, multisque Cathalanis & Valentinis in Sardiniam profectus, breui tempore Sardos omnes patris imperio subegit: multis tamen habitis præliis, in quibus animi fortitudinem mirabilem, & rei militaris industriam, & officium magni ducis ostentauit, & præcipue in Callaris ciuitatis expugnatione, quam non minori constantia patientiaque laboris, quam viribus cepit post multas oppugnationes, citibus & Pisanorum multis equitibus qui pertinaciter propugnabant, occisis. Itaque magna cum victoria totius insulæ imperio, Sardis perdomitis & Pisanorum magnis copiis præliis,

fufis, poritus, ad patrem triumphanti per similes in Hispaniam remeavit, quem patris ingenti lætitia plenus summis honoribus excepit. Et Iacobus frater eius honoribus inuidens, Leonora sponsa relicta quam (vt in vita patris Iacobi memorauimus) non vitiauerat, sancti Ioannis Hierosolymitani ordinis religioni se dicauit. Alphonfus igitur hæreditario iure paternoque testamento, mortuo patre, Cæsaraugustæ regni coronam accepit, anno millesimo tricentesimo vigesimo septimo:

De vxoribus eius & liberis, & tempore mortis.

VXOREM, vt supra scripsimus, adhuc adolescens Tiresiam Dantensam duxit, Guillelmi Dantensii filiam, & Vrgelli Comitissæ neptem, cuius coniugio fuit Comes Vrgelli, & Vicecomes Agerensis. De qua quidem vxore filios duos pro genuit, Petrum qui ei successit in regno. Nam propter expeditionem patris contra Sartos, auo patreque viuentibus, hæres vt primogenitus fuit institutus. Pro genuit etiam Iacobum, cui dedit Vrgelli Comitatum. Item Federicum & Alphonsum, & duos alios, ac vnicam filiam Tiresia peperit, qui primis ætatis annis a vita migrarunt, & omnes Cæsaraugustæ iacent in ecclesia sancti Francisci ordinis Minorum, apud altare maius iuxta tumulum matris. Obiit autem Tiresia quinto Kalendas Nouembris, anno millesimo tricentesimo vicesimo septimo. Qua mortua nupsit Alphonso Regi Leonora Castellæ Regis filia quæ prius Iacobo desponsata fuerat, quæ peperit Ferdinandum Dertolæ Marchionem. Qui, vt nonnulli volunt, iussu Petri Regis fratris eius fuit occisus in oppido Castellione apud Valentiam. Peperit etiam Ioannem qui apud auum in Castella obiit, & filiam Constantiam quæ fuit vxor Iacobi Maioricarum Regis vltimi. Rex autem Alphonfus obiit Barcinonæ, anno millesimo tricentesimo tricentesimo sexto, qui iacet Ilerdæ in monasterio sancti Francisci ordinis Minoritarum. sic enim viuens testamento mandauerat. Sub idem tempus mortuus est etiam Federicus Rex Siciliæ, tribus superstitibus filiis, Petro qui successit in Siciliæ regno, Ioanne qui fuit Dux Athenarum, & alio qui iuuenis obiit sine titulo dignitatis.

De Petro cognomento Cerimonioso, Rege Aragonum decimo tertio & Comite Barcinonæ.

PETRVS Alphonfi Regis filius, adolescens & annos natus fere septendecim, Leonoræ nouercæ veritus insidias, quæ priuignum, vt quidam scripserunt, de medio tollere studebat, vt Ferdinandus eius filius post Alphonfi Regis obitum in regno succederet, a patris domo curiaque recedens, ad montes Pyrenæos se contulit, vbi magnis honoribus a Ceritanæ & Ruffinonis populis receptus caute vixit multos annos, vsque ad tempus mortis patris Alphonfi. Mortuo autem patre regni gubernationem suscepit, & Ferdinandum fratrem qui multos Aragoniæ populos ad rebellionem concitauerat, occidit, ac nonnullos Aragoniæ nobiles qui Ferdinandi factionem secuti fuerant, Cæsaraugustæ capite puniuit, ibique priuilegium vnionis de regni voluntate coram plurimis nobilibus gladio suo tanta percutus ira celeritateque profecuit, vt sibi læuam manum percussit.

De bello quod gessit contra Petrum Castellanorum Regem.

QVI cum Henrico Trastamaræ Comiti, Castellæ Regis fratri, inuito Castellæ Rege faueret, commotus Petrus Castellanorum Rex pacis fœdus quod antea confirmauerat, dissoluit, & cum magnis copiis Aragoniæ fines ingressus multa damna populis intulit, atque Boriam, Bilbilim quam Calataiutum vocant, Darocam, & Turolium expugnauit, Valentiamque prouinciam ingressus Saguntum cepit, quam Valentini Murum veterem dicunt, & Valentiam obsidione circumdant, multis tormentis oppugnare cœperat. Ad quem Petrus Rex Aragonum cum magno equitum

peditumque numero profectus, ab obsidione fugauit, regnique sui finibus expul-
lit, & Castellam ingressus Henricum iuuare non destitit. Cuius auxilio Henricus
Petrum fratrem Castellæ Regem occidit qui fratre perempto Rex ab omnibus
Castellanorum populis appellatus est. Cæterum Petrus Rex Aragonum Henrici
virtute perspecta, filiam suam Leonoram Ioanni eius filio qui patri in Castellæ re-
gno successurus erat, in matrimonium dedit.

De profectioe eius in Sardiniam & aliis rebus ab eo gestis.

REVVS Aragoniæ regni iam compositis, in Sardiniam transiit rebellantem.
Cuius prouinciæ populis post multa prælia ad obsequium adductis, Ianuen-
ses ad quos Sardi defecerant, multis cladibus affecit. Hinc in Hispaniam reuersus,
Darocam, Turolium, Bilbilim, quæ prius oppida fuerant, ciuitatis titulis & in-
gnibus ornauit. Iacobum autem Balearium Regem suæ sororis maritum, propter
ea quod ei denegauit obsequium, Maioricarum, Ruffinonis, & Ceritanæ princi-
patibus quos nomine suo tenebat in feudo, spoliavit, quas prouincias Aragoniæ
regno coniunxit. Iacobus autem Balearium Rex dum Maioricarum regnum ar-
mis defendere conaretur, a Ducibus Petri Regis occiditur. Cuius corpus iidem
Duces Valentiam detulerunt, vbi iacet in ecclesia maiori.

De vxoribus eius & liberis.

VXORES plures accepit, Mariam Nauarræ Regis filiam, quæ filiam peperit Io-
annam quæ fuit vxor Ampuriarum Comitis, & duas alias, quarum altera nu-
psit Federico Siculorum Regi Petri filio, & altera quæ paruula migravit a vita. Pe-
perit & filium Petrum, qui natus paucis diebus obiit. Ioanna autem defuncta, Leo-
noram duxit Portugalliæ Regis filiam, quæ post confectas nuptias per breui spacio
temporis obiit. Qua mortua, Leonoram duxit filiam Regis Siculorum, ex qua susce-
pit Ioannem & Martinum filios, quorum alter ei successit in regnis, & alter fuit Dux
Montis albi. Genuit & filiam Leonoram, quæ, vt supra narrauimus, nupsit Ioanni
Castellæ Regis filio. Leonora quoque defuncta Rex iam senio confectus, amore
cuiusdam mulieris viduæ deperditus, hominis admodum pauperis filia, quæ Sibi-
lia Forciana vocabatur, propterea quod in oppido nomine Forcia in Ampuriarum
prouincia nata fuerat, eam demum duxit vxorem, quæ filiam peperit vnicam no-
mine Hisabellam, quæ fuit vxor Iacobi Comitis Vrgelli & Vicecomitis Agerensis.

De eius indulgentia & obsequio erga Sibiliam Reginam.

CÆTERVM Petrus Aragonum Rex hac vxore suadente, cui omnibus in rebus
nimis obsequebatur, & omnia indulgebat, a se multos ob res male gestas alie-
nauit, multaq; fecit grauia & censura digna populari. Siquidem, vt Sibilia Reginæ
morem gereret, Ioannem filium primogenitum abdicare conatus est. Quod qui-
dem & sine vlla causa fecisset omnino, nisi regni nobiles populiq; reclamassent. Et
Ampuriarum Comitem generum suum quem oderat Regina, indignissime tra-
ctauit, multisq; bonis & honoribus priuauit: ac Ioannam filiam pro Comite mari-
to suo intercedentem Barcinonæ coram plurimis nobilibus aperta manu percus-
sit in facie. Quæ nimia verecundia summoq; dolore percussa cum domum suam
contulisset, paucis diebus obiit.

De morositate eius & aliis rebus.

IN domus autem suæ familiæq; componendis ordinibus & viuendi nouis perue-
stigatis exemplis & domesticis officiis fuit adeo diligens ac morosus, vt non im-
merito Cerimoniosus & superstitiosus fuerit appellatus. Qui tempore belli quod
aduersus Regem Castellanorum gessit, Barcinonam vasis omnibus aureis & ar-
genteis aliisque preciosis rebus euacuauit, & argentea quidem vasa cuncta cõflauit
in regales argenteos signo ciuitatis impressos: ex aureis vero florenos percussit cū
signo

signolili floris & imagine S. Ioannis, vt sunt aurei Florentinorum. Quod monetæ genus primum Barcinonæ cœptum, postea Valentia, Maioricis, & Perpignani fieri iussit. Valentia præterea sua arma cōcessit, quæ sunt in clypeo baculi crocci rubriq; & corona desuper imposta.

De tempore mortis eius & ætate.

PRÆVIT autem regnis annos vnum & quinquaginta, qui discessit a vita Barcinonæ, anno millesimo tricentesimo octogesimo septimo, natus annos septuaginta duos, & primum iacuit Barcinonæ in ecclesia maiori quam Sedem Barcinonenses vocant, & deinde fuit delatus in monasterium Populeti.

De Ioanne Petri filio & successore, Aragonum Rege decimo quarto & Comite Barcinona.

IOANNES in regnis mortuo patri succedens, vxorem duxit Matthæam filiam Comitis Armeniacensis, ex qua filiã genuit nomine Ioannam, quæ nupsit Matthæo Foxæ Comiti. Cæterum Matthæa cum hanc filiam peperisset, breui tempore mortem obiit. Et Ioannes Rex duxit vxorem Violantam, filiam Ducis Ebaris, quæ peperit filium qui Cæsaraugustæ paruulus obiit, & Gerundæ Delfinus dicitur. Peperit etiam Violantam filiam, quæ nupsit Ludouico Regi Neapolis & Andegauenfium Duci.

De morum eius varietate & indulgentia erga secundam vxorem.

FVIT autem Rex Ioannes Matthæa prima eius vxore viuente munificus, benignus, multisq; virtutibus excellens, & omnibus regnorum suorum populis & nobilibus admodum charus, pacis studiosus, & Musicæ cultor insignis. Vbi vero Violantam duxit, eius voluntati nimis obsecutus & omnia indulgens, a se cunctorum fere nobilium & multorum populorum mentes & cultus auertit. Quod cum animaduertisset vxor Violanta, vt Aragoniæ nobiles & Barcinonæ principatus equites opprimeret, omniaque sola disponderet, & ad arbitrium suum administraret, Armeniacensem Comitem multosq; Gallia proceres cum magna hominum multitudine, Rege consentiente, ad se, vt conuenirent, in Hispaniam vocauit. Quibus appropinquantibus, & iam ultra Gerundam ciuitatem transgressis, Martinus Ioannis Regis frater cum multis equitibus Aragonum, Cathalanis, & Valentinis occurrit, ac illorum multis occisis, reliquos ab Hispaniæ finibus expulit. Quo prælio Valentinarum multi qui suam illic virtutem militarem & inuidiosam regiam dignitatem acceperunt, ex quibus fuerunt inter alios quorum nomina mihi minus nota sunt, equites qui nunc a Villa noua cognominantur, & Scribarum domus, Corellarum genus, & familia Montagnis.

De rebus quæ tempore eius in suis principatibus acciderunt.

HOC Ioanne regnante, & in Augusta cæsarea commorante, nonis Augusti, anno millesimo tricentesimo nonagesimo primo, populi Barcinonæ principes, Aragonæ, Balearæ, Valentini tumultuantes aduersus Iudæos insurrexerunt omnes, exceptis Cæsaraugustæ ciuibus quos Regis præsentia cōpescuit. Qua permutatione in Iudæorum perniciem violenter exacta, Rex nonnullos qui præcipua motus & seditionis causa fuerant, capite puniuit, & alios magna parte bonorum multauit. His exactis pœnis, ad Balearæ cum Regina profectus, Maioricarum ciues, vt ducenta millia florenorum persoluerent, coegit.

De reditu eius in Hispaniam & morte repentina.

HINC in Tarraconensem prouinciam remeans, cum ventis reluctantibus Barcinonæ littus tenere non potuisset, in loco qui dicitur Caput Crucis apud

Ampurias expositus, in oppidum Castillonem se recepit. Vbi per aliquot dies commoratus, in saltus & montes propinquos cum multis equitibus venatum profectus cum lupum venatores occidissent, dum, si lupus an lupa esset, a venatoribus quæreret, repente mortuus e mula qua vehebatur, decidit. Cuius corpus Barcinonæ sepultum iacuit in ecclesia cathedrali, quod deinde iussu Martini fratris Populetum delatum fuit. Obiit autem quartodecimo Kalendas Iunias, anno millesimo tricentesimo nonagesimo sexto.

De duobus Martinis Regibus, patre & filio, altero Aragoniæ quintodecimo & Barcinonæ Comite, & altero Sicilia.

IMPERANTE in Aragonia Rege Ioanne, de quo proxime locuti sumus, Martinus eius frater dux Montis albi Mariam Lunæ Comitis filiam iure deuenerat. Ex hac vxore filium suscepit nomine Martinum, qui Federici Siciliæ Regis filiam duxit vxorem, & Federico socero sine virili prole defuncto ratione matrimonii Siciliæ regni titulos & coronam accepit. Cuius pater Martinus cum de Ioannis Aragoniæ Regis sui fratris erga se voluntate dubitaret, quoniam cum a quibusdam de sua filio & nuru paruisque copiis Cathalanorum, Aragonum, & Valentinorum in Siciliam traiecit, oblata vel honesta tunc occasione, propterea quod in Sicilia principibus, vt fieri solet, absentibus, magni tumultus & multæ seditiones erant. Vbi tantisper præfuit, donec legatos Aragonum de Regis Ioannis morte nuncios accepit. Ad quem mortuo Rege Ioanne suo fratre sine filio (sic enim Petrus coronæ pater in testamento reliquerat) Aragoniæ regni successio spectabat.

De aduentu eius in Hispaniam & aliis rebus.

CELEBRATIS igitur in Sicilia tota Ioannis Regis exequiis, cum septem tricesimo & aliis nauibus, multis Hispanis & Siculis comitatus equitibus, ad Martiniæ portum delatus est. Hic dies quinque commoratus, Auinionem petiit, vbi tunc erat sedes Benedicti Lunæ summi Pontificis, a quo fuit exceptus honorificentissime. Hinc autem profectus in Hispaniam, primum Barcinonam, & deinde Castaraugustam peruenit, vbi Rex salutatus ab omnibus, cum magna ciuium letitia coronatus est in ecclesia sancti Saluatoris, Idibus Maiis, anno millesimo tricentesimo nonagesimo octauo.

De morte Mariae vxoris eius, & coniugio Margaritæ.

A coronatione eius anno fere nono Maria Regina multis corporis fatigata laboribus, & animi curis cōfecta migravit ab humanis in Villa Regali regni Valentiniæ. Qua mortua Martinus Rex habendorum liberorum cupidus, vxorem duxit Margaritam Pratarum Comitis filiam, Benedicto Luna summo Pontifice dispensante, propterea quod ei valde proximus cum illa cognationis gradus intercedebat. Cæterum natura minus eius desiderio satisfecit. Ex ea enim prolem nullam prorsus habuit.

De morte eius & Martini filii Sicilia Regis.

SUB idem tempus obiit etiam Martinus Rex Siciliæ filius eius in ciuitate Callari, Sardis qui rebellauerant subactis, & in obsequium Martini patris eius adductis. Discessit autem a vita quinto Kalendas Sextilis, anno millesimo quadringentesimo nono, & iacet in ecclesia ciuitatis Callaris apud aram maiorem. Post mortem vero Martini Sicilia Regis superuixit Martinus pater eius Rex Aragonum menses ferme decem, qui discessit ab humanis prope Barcinonam in monasterio monia-

monialium ordinis Cisterciensis, cui Vallis donzellæ nomen est, pridie Kalendas Iunias, anno millesimo quadringentesimo decimo. Hinc autem Barcinonam deferat, in ecclesia Pontificali quam Sedem Barcinonenses vocant, sepultus honorifice iacuit ad latus aræ maioris vsq; ad tempus Regis Alfonsi Ferdinandi sui successoris filii, a quo simul cum Violanta Regina fuit in Populeti monasterium colatus, vbi iacet cum reliquis Aragoniæ Regibus. Regnavit autem Martinus Rex Aragonum annos quatuordecim, qui moriens sine liberis Aragoniæ regnum ad patriæ & bonorum regnicolarum iudicium reliquit, vt scilicet propinquiorem ac meliorem virum, & cui iustius regnum deberi videretur, ac tutius committi posset, eligerent.

De Ferdinando Ioannis Castellæ Regis filio, qui post Martini mortem Aragoniæ successit, Rege sextodecimo & Barcinonæ Comite.

CÆTERVM vt Ferdinandi ad Aragoniæ regnum successio referatur, pauca repetenda sunt prius, quibus non Ferdinandi solum successio, sed filiorum quoque eius paternum ac maternum genus agnosceretur. Ab Ioanne itaq; Castellæ Rege, qui fuit Hisabellæ Reginæ nostri temporis Ferdinandi Regis vxoris paternus proauus, dicere in animo est. Ioannes Castellæ Rex, vt paulo ante mentionem fecimus, Leonoram Petri Aragonū Regis filiam in matrimonium duxit, quæ duos peperit filios, Henricum qui ob infirmam corporis valetudinem Valetudinarius fuit appellatus, & Ferdinandum de quo loquimur. Ex quibus Ioannes pater Henricum maiorem natu Regem instituit, & Ferdinando quem propter eximiam eius corporis animiq; præstantiam plurimum diligebat, moriens magnam bonorum mobiliū partem testamento reliquit. Henricus autem mortuo patre, quamuis minus prospera corporis valetudine, singulari tamen animi sapientia ceterisq; virtutibus quæ ad bonum principem spectant, regnū sanctissime gubernavit, & Ferdinandum fratrem cuius erga se fidem cæterasq; virtutes egregias in multis & magnis rebus perspexerat, summo semper amore dilexit. Cui præter multam pecuniam magnaque munera, multorum quoque oppidorum possessionem & cum omnibus iuribus proprietatem donauit, propterea quod eius animi gratitudinem prius in exiguo munere cognouerat. Quare non immemor fraternæ beneuolentiæ regis que liberalitatis Ferdinandus, cum post fratris Henrici Regis mortem omnes fere Castellæ magnates Toletum Castellæ primariam ciuitatem conuenissent, vt quem essent habituri Regem cognoscerent, ipsumque Ferdinandum sese vehementer optare significarent, nulla quidem cunctatione nullaq; dominandi cupiditate captus, Ioannem statim fratris Henrici filium admodū paruulum suo humero impositum cunctis astantibus ostendens, Rex, inquit, proceres hic est, Ioannes fratris mei filius, nobis omnibus legitime colendus. Ego autē tantisper eius nomine Castellæ regni gubernandi curam suscipiam, donec meus hic Ioannes ex fratre nepos adolescat. Huic igitur, vt nos ratio regni que iura monent, obsequium præstemus, solenni q; sacramento rituq; nostro seruato, nos Regem hunc habituros astringamus. O vocem diuinam & summis laudibus extollendam! quæ quidē naturam superauit humanam, quæ profus imbecilla est ad potentiam cōtemnendam. Hic igitur Ferdinandus cum maximis plurimisque virtutibus magnopere polleret, ab omnibus quidem totius Hispaniæ populis mirum in modum colebatur. Quapropter Martino Aragonum Rege auunculo suo mortuo, cum hæreditario iure (erat enim Leonoræ Martini sororis filius) tum eximio suarum virtutum splendore, ab Aragoniæ magnatib. ac populis ab Antiquera, quod est Baticæ provincię oppidum, per legatos accitus est, vt Aragoniæ Regis titulum, possessionem, & coronam acciperet: commonitis tamen & citatis prius omnibus eius competitoribus, scilicet Federico Comite Lunæ Siciliæ Rege Martini Regis Aragonū nepote, Ludouico Rege Neapolis & Andegauensium Duce, Matthæo Comite Forxano, Alphonso Gandiæ Duce & Ribagorciæ Comite, & Iacobo cognomento Pratenfi. Quorum partim venerunt, partim procuratores miserūt. Cæterum cum

super hoc diffensiones inter Aragones, Valentinus, & Cathalanos oritur, in quibus præter alios etiam Gasias Cæsaraugustanus Archiepiscopus cum Antonio Luna liberius contendens occisus est, quoniam alii Ferdinandum, alii Iacobum Aragonum Vrgelli Comitem, alii Ludouicum Gandiæ Ducem Regem optarent. Vt igitur maioribus malis occurrerent, & populorum accensos animos extinguere res est, quorum iudicio ac sententia Rex Aragonum futurus eligeretur. Fuerunt itaque huius rei iudices electi ex Aragonibus, Dominicus Osceanus Episcopus, & postea fuit Cardinalis, Berengarius Bardaxinus iureconsultus egregius, & Franciscus Aranditanus eques. Valentinorum nomine fuerunt, Vincentius Ferrariensis ordinis prædicatorum, qui post mortem non sine multis magnisque miraculis sanctorum catalogo fuit ascriptus, Ludouicus Cartuxanus prædicti Vincentii frater, & Petrus Beltranus successor Generii Rabaci, qui eo tempore in insaniam incidit, quam (vt nonnulli volunt) ne sententiam suam diceret, simulauit: tamen mente captum fuisse certissimum constat. Pro Cathalanis vero Sagariga Tarraconensis Archiepiscopus, Guillelmus Valseca, & Bernardus Gualbes sententiâ laturi erant. Qui simul omnes hanc ob causam in Caspam Aragoniæ prouinciâ oppidum omnium consensu sese contulerunt, vbi complures dies commorantes, & vt veri prudentes omnia quæ in posterum potuissent accidere cogitantes, tandem sententiam competitorum iuribus, & eorum perspectis moribus & rebus gestis, Ferdinandum cæteris prætulerunt. Quem quidem non immerito coronandum iure declararunt. Quorum iudicium, quoniam eorum sapientiam & virtutem sanctitatem satis perspexerant, omnes quidem partes dissentiente nullo tanquam Regem appropellauerunt. Qui cum in Castellæ regno, vt supra dictum est, magnum oppidorum numerum magnumque patrimonium ab Henrico fratre relictum habuisset, Veracam quæ mox Leonora nomen accepit, Alburquerque Comitem admodum diuitem vxorem duxerat, cuius erant oppida quinque, & Castellæ principatus qui Hispanæ dicitur Infantatus. Ex qua Ferdinando felicissima proles orta est. Quinque enim filii nati sunt omni naturæ munere præstantes, & Castellæ principatus qui omnibus successit in regnis, suaque virtute proprioque labore Neapolitanorum regnum adeptus est: Rex quidem vnus maximum sui temporis omnium virtutum ac principue liberalitatis exemplum. Fuit enim munificentissimus princeps. Quo factum est, vt omnium hominum gratiam facile promeruerit. Sed de hoc alias. Secundo autem loco natus est Ioannes, qui cum ex dote Blanchæ Reginæ Nauarræ, Regis Nauarræ nomen & coronam assumpsisset, deinde Alphonso fratre sine legitimis liberis & successoribus moriente Siculis & Aragonibus imperauit: de quo iam pleenam confecimus historiam. Post Ioannem natus est Henricus, qui sancti Iacobi militiæ præfecturam gessit: postremo vero natus est Petrus qui Neapolitano bello periit. Filia quoque duæ, Maria quæ nupsit Ioanni Regi Castellanorum, & Leonora quæ fuit vxor Regis Portugalliæ. Sed ad Ferdinandum redeo.

De eius aduentu in Aragoniam & coronatione.

IN Caspæ igitur oppido publice lata pro Ferdinando sententia coram Benedicto Luna summo Pontifice, regni proceres oratores ad eum statim miserunt. Quibus accitus ad accipiendam Aragoniæ regni successionem, cum liberis & vxore multis Castellæ nobilibus comitatus, Cæsaraugustam venit, vbi in maximo populi obseruandorum priuilegiorum facta confirmatione, fuit honorifice coronatus in ecclesia sancti Saluatoris, tertio Nonas Septembris, anno millesimo quadringentesimo duodecimo. Qui priusquam vocatus esset ad Aragoniæ regnum, acceperat bellum Mauris Granatensibus intulerat, quos Antiquaria & aliis expugnatis oppidis, magnis cladibus affecerat.

De rebus eius gestis post acceptum Aragonia regnum.

VBI vero Aragoniæ suscepit imperium, noui principatus rebus iam compositis, multa præclare gessit, & Iacobum Comitem Vrgelli qui cōtra eum rebel-
lauerat, captum & bonis omnibus multatum, custodibus adhibitis in Castellam
misit. Vnde mox in Xatiuæ castellum detrusit perpetuo carcere damnatum. In
quo Comes angustia carceris impatiens breui tempore vitam finiuit.

De aduentu Sigismundi Imperatoris ad eum in Hispaniam.

ERAT hoc tempore Romæ lethiferum schisma, & ecclesiæ multorum anno-
rum perniciofa diuisio. Tres enim Pontifices erant, quorum vnus Benedictus
Hispani generis, qui ante pōtificatum Petrus Luna dicebatur, diuersarum factio-
num veritus insidias in Hispaniam venerat, qui, vt supra scripsimus, coronationi
Ferdinandi Regis præfuerat. Cuius causa Rex Ferdinandus & Christianæ religio-
nis amore commotus, legatos ad Imperatorem Sigismundum misit rogatum vt
Nisam, quæ ciuitas est Galliaë maritima non longe ab Hispaniæ finibus, conueni-
rent, vt schisma iam diuturnum tollerent, & vniuersæ Christianitati & Dei eccle-
siæ consulere. Sigismundus autem Christianissimus Imperator, accepta lega-
tionis sanctoq; Ferdinandi Regis cognito desiderio, simul cum legatis eius iter in-
gressus Nisam venit. Interim vero Ferdinandus etsi Valentiaë vnde legatos ad Im-
peratorem miserat, grauiissimo morbo decubuerat, tñrem tamen ingressus e
Valentia ad Colibritanum portum magno dolore fatigatus peruenit. Hinc lectica
Russinonem oppidum quod Perpignanum vocat, delatus, in dies crescente mor-
bo vltra progredi non valuit. Quapropter de valetudine eius certior factus Impe-
rator, ad eum Russinonem venit. Cui Ferdinandus in Hispaniam iam ingressus Al-
phonsum cum reliquis filiis magnoq; numero nobilium obuiam misit, & interea
sancti Frãcis monasterium, propterea quod erat capacissima domus, hospitium
parare iusserat. Ille autem cum venisset, vbi paululum conqueiuit, Regem in lecto
iacentem adiit, & honorificentissime receptus est, longoq; sermone vtro citroq;
habito, demũ familiaribus amotis, duo soli multa contulerunt. Hinc digressus Im-
perator ad Pontificem Benedictum, in oppidi arcem se cōtulit. A quo magnis ho-
noribus exceptus, & eius pedes osculatus, Ferdinandi Regis & omnium Christia-
norum principum suoq; nomine multa verba fecit, cui suam & aliorum voluntatē
apertissime declarauit (Nam ceteri Reges ad Imperatorem sua vota detulerant) &
prudentissime supplicauit, vt quemadmodum Pontifices alii pro communi Chri-
stianorum salute & Dei cultu & honore facere parati erant, ipse quoq; pōtificatus
onus & dignitatem deponeret. Benedictus autem quo magis ab Imperatore roga-
batur, eo pertinacius in sua cōtumacia permanebat, affirmans vnum se dumtaxat
atq; verum esse Pontificem. Tunc Imperator ad Ferdinandum Regem reuersus, ei
Benedicti propositum retulit. Rex igitur & Imperator illi obsequium denegarūt,
& nequis eum Pontificem diceret, iusserūt. Quod vbi Benedictus intellexit, me-
ritens ne vel captus pontificatum dimittere cogeretur, vel aliquod periculum sub-
iret, noctu clam egressus ex oppido Colibrim se contulit, ac prima luce tñrem
quam ibi paratam cum aliis habebat, ascēdit. De cuius discessu Rex Ferdinandus
certior factus, equites ad eum statim misit supplicatũ, ne discedere vellet, p̄pterea
quod apud se tutius esse posset, quam apud alium quenquam. Cui Benedictus per
equites ad se missos hoc modo respondit: Mene qui te feci in desertum misisti? Al-
lulitenim ad Regis coronationem cui Benedictus Pontifex, vt supra diximus, præ-
fuerat, perinde ac si dixisset, ego te Regē feci, & tu vis me priuate pontificatu? Hoc
responso dato remos impellens in Peninsulam, hoc est in insulam parulam quæ
Paniscula dicitur, apud Valētiā se recepit. Et Sigismūsus Imperator ex Hispania
discedēs ad imperium reuersus est. Rex vero Ferdinandus adhuc infirmus aduersa
valetudine Barcinonam venit. Hinc in Aragoniam proficiscens itineris labore de-
fessus, in Equalato oppido recidit in grauiorem valetudinem. Qua victus decessit

quarto Nonas Aprilis, anno millesimo quadringentesimo decimo sexto, ætatis vero suæ quadragesimo tertio. Aragoniæ autem regno præfuit annos quatuor & menses nouem. Qui sepultus est in monasterio Populeti. Cuius vxor Regina Leonora peractis exequiis in Castellam rediit, quæ in oppido Methymna cognomento Campo, sororum quæ Sanctimoniales dicuntur, monasterium condidit nomine Sancti Ioannis Dominarum. Ibi per sancte vixit annos nouendecim, & diem suum clausit Nonis Ianuariis, anno millesimo quadringentesimo trigesimo quinto.

De Alphonso Rege Ferdinandi filio cognomento Magnanimo, qui fuit Rex Aragonum decimus septimus, & vtriusq; Siciliae, & Comes Barcinone.

AD magnam Ferdinandi Regis felicitatem & inclytam Aragoniæ Siciliaeque regni gloriam filius eius Alphonsus, ingens omnium virtutum cumulus, accessit. Cuius res magnifice strenueque gestas, quæ plurimæ sunt & immortalitate dignissimæ, ego consulto transeo. Eas enim Laurentius Vallensis, & Bartholomæus Faccius, duo præstantissimi viri fideque dignissimi, chartis nunquam perituris factissime gestas summis laudibus exultas cognoscere velit, & Laurentium legat & Faccium, qui de rebus gestis & virtutibus eius magnam & veram confecerunt historiam. Cæterum Laurentianum de Regis Alphonsi rebus gestis opus, quod a multis asseritur ab eo editum fuisse, ego nondum vidi. Bartholomæi vero Faccii magnum volumen, & in decem libros diuisum, Neapoli perlegi nuper apud quemdam Antonium siue Bernardinum, cui cognomento est Bononia, qui eos Venetorum legatis ad Ferdinandum Regem transcribendos commodauerat. Quibus certelibris & recenti fama commotus, Alphonsi Regis multas & ingentes virtutes admiratus, illam demum Stoicorum comprobavi sententiam, quæ mihi per difficultatis hætenus videbatur, vt omnes illi virtutes inesse crederemus, in quo saltim vna esse videretur. Atque adeo quidem Stoicorum nunc a me verus confirmatur opinio, vt nullam prorsus litem deinceps illis intendam. Fuerunt enim in Alphonsi Rege virtutes tam cumulatae & perfectæ, quam multæ. Quæ non modo magnis historiis ac fama circumferuntur, verum etiam multis adhuc viuentibus, & Hispanis equitibus & Siculis, qui rebus ab eo gestis interfuere, memorantur. Ipse quoque memini post captam Neapolim quod Siculos maximis honoribus illustrauit, quibus amplissima munera tribuit, quorum domus & genus præclaris nobilitatis titulis ornauit, quos equestris ordinis dignitate censuque donauit.

De eius eloquentia & eruditione.

CVI vs ego virtutes & res gestas mecum cogitans, illud vnum quod rarissime contigit, nostris præfertim temporibus, per sæpe mirari soleo, quod summus Princeps, & quinquagenarius, & maximis plurimisque curis districtus, ad Latinas literas respexit, earumque desiderio commotus & amore iam captus, a primis Grammaticæ rudimentis veluti puer omni cura solutus discere cœpit. In quibus Laurentio Valla & Antonio Panormita præceptoribus usus, breui quidem tempore plurimum profecit. Hinc poetas & oratores omnes totius Italiæ atque Siciliae, quorum consuetudine mirum in modum delectabatur, mirifice iuuit & quam maxime coluit. Qui vbi scientiæ fructum gustare cœpit, amplissimam & pulcherrimam sibi suisque literatis hominibus bibliothecam comparauit, libris quam plurimis conquisitis & emptis immenso precio. Quos autem venales inuenire non poterat, a publicis & priuatis bibliothecis commodato, dum transfererentur, accepit, atque multa Græcorum volumina cuiuscunque scientiæ per viros eruditos & eloquentes in Latinum sermonem traducere diligentissime curauit. Cuius auspiciis & amplissima liberalitate nimirum, Latinæ literæ quæ iam pridem miserandam iacturam fecerant & penitus ad interitum peruenerat, fuerunt ad pristinum statum & meliorem cultum restituta, in magnoque precio ac veneratione habitæ. Floruerunt sub tanto principe

principe quidem non solum bellorum duces & in re militari fortissimi equites, sed etiam vates & rhetores omnes, in omni genere literarum indulgentia summi Regis excitati. Qui quanta & ipse claruit eloquentia, scripta quidem eius & orationes quædam facile declarant, quarum, quoniam de rebus eius gestis mentionem nullam sum facturus, aliquid hic apponere placuit, ut cæteri principes aut invidia palleant, aut idem facere studeant diligenter.

De eius sermone consolatorio ad Gabrielem Surrentinum familiarem.

10 **V**T vales mi Gabriel? Medici quidem te extra mortis periculum esse affirmant, si modo illos obedienter audias. Quod ut facias, te hortor atque etiam rogo, ne secus faciendo ipse tuæ mortis causa fuisse infameris. Et in medicis quidem haud paruum præsidium vitæ est, verum in Deo multo maius ac certius. Is enim non vides, illi tota cogitatione adhæreas, qui te a morte moriens redemit, qui te iudicaturus est. Illum si quando offendisti, nunc contritione, oratione, confessione, & sacris mysteriis tibi places ac propitium reddas. Hæc cum feceris, & factis scio, & quidem deuotissime, si bene pietatem ac constantiam tuam noui, hæc (inquam) cum feceris, illius postea voluntati ac misericordię læto & forti animo te permittas. Solus enim, quid nobis profuturum, quid contra nociturum sit, prænomorientibus vita est. Hinc & dissolui cupiunt qui bene vixerunt, & esse cum Christo, ut bene actæ vitæ præmium consequantur, lumen æternum. Et profecto mors vitæ principium est, atque eius vitæ quæ neque doloribus, neque metui, neque inuidiæ, neque ærumnis ullis subiecta est, neque ipsi quoque morti quicquam obnoxia. Et si alius aliquanto repetamus, inueniemus, mortem nihil aliud esse quam peccandi finem. Nam cum Adam contra mandatum Dei in flagitium lapsus esset, ne viuendo culpa reuiuisceret, & in peccato persisteret, eius corpus e terra factum, terræ Deus reddidit, non ut creaturæ quam fecerat, sed ut peccato quod creatura ipsa commiserat, finem imponeret. Deus igitur & principium & finis, cum is vult, nascimur, cum vult, etiam morimur. Et sunt hæc prorsus quidem diuinitatis suæ, nihil ad nos pertinentia: illud vero tantummodo nostro reliquit arbitrio, ut bene recteque viuendo bonum nasci sceremur finem. Hoc itaque quod vnum nostrum est, id est ut in Christo domino moriamur, summa ope adniti debemus. Quod qui faciunt, non plane moriantur, sed transeunt a corruptione ad incorruptionem, a mortalitate ad immortalitatem, a perturbationibus ad tranquillitatem. Non absurde fortassis quidam existimant mortem non modo malum non esse, sed bonorum omnium maximum. Verum enimvero quoniam euocationis diem neque horam nobis scire datum est, perquam salubre fuerit nos præparatos esse cum Deo sentientes & mandatis eius obsequentes, nec diem differre tutum esse, sed insipienter factum potius existimandum. Pluresque enim vidimus summa corporis incolumitate repente interceptos: contra nonnullos usque ad medicorum desperationem redactos conualuisse. Ego quidem in præsentia, ut vides, sanus, integer, & validus sum, adde & tot tantorumque Rex regnorum, opibus, potentia, existimatione fortassis non in postremis: sed nunc quid profutura hæc mihi quicquam intelligam ad horam mortis dignoscendam? aut si intelligam, putem me vel temporis momento illi resistere, aut repugnare posse? Minime. Cum hæc igitur omnia in Dei tantum potestate sint, nihil nobis reliquum videtur, nisi cum Deo bene sentientes, eius præceptis (ut diximus) cum in omni vita, tum in vitæ termino maxime obediamus. Sed quoniam te verbis meis alacriorem aliquanto factum intueor, pergam te monere, & iis quidem monitis, quibus hæc brevis hora non modo sine metu, sed cum gaudio quoque transigenda videatur. Credimus firme omnes, quod Deus hominem fecerit ad imaginem & similitudinem sui: nec cum fecerit, credimus corpus fecisse sui simile, sed inflasse illi spiritum, id est animam, ad similitudinem sui. Id cum ita sit, quid nobis scilicet potest accidere, quam dimittere luteum corpus, vitiorum sarcinam, & ad eum

euolantes redire, qui nos non dedignatus est ad similitudinem sui facere, quo spiritus noster diuino ipsius spiritu repletus, diuinitatis particeps, & felicitatis eius agat æuum, perpetuo inter angelos & sanctorum choros? Et quoniam nos similes sui natura creauit, & simile appetat simile, oportebit nos legi naturæ parere, hoc est, ipsi Deo, ut nemo vnquam sapiens repugnauit. Natura ergo rapimur ad fruitionem Dei, ad quam ne id refugias, nisi morte migrandum est nemini. O ineffabilem Dei benignitatē! Dedit iis qui credunt in nomine eius vel Dei filios fieri posse, & adhuc veremur mori, atque id statim facere, quod, velimus nolimus, quandoque facturi sumus. Sane nisi Deus id expresse vetuisset, non expectanda, sed consciscenda nobis mors esset, quo citius anima nostra perueniret ad patrem rerum omnium & factorem & dominum, quo simplicitatem, puritatem, æternitatem, atque (ut ita dixerim) Deitatem recognosceret, & recuperaret suam in contemplatione rerum celestium & consortione sanctorum. Quid nos ita, non dicam amplius mors, sed agitatio mortis deterreat, a qua momento temporis absolui mur, & in qua, aut nullus est sensus, aut certe breuis quidam efflatus, & is quidem æquanimitate lenior ac facilior? Adeo ne molles aut insolentes erimus, ut quod omnibus prorsus subeundum est iter, nobis vnis haud esse subeundum arbitremur? Adeo ne stulti atque dementes, ut nobis naturam, non naturæ nos parere debere cogitemus? Atqui videri meli ex eo in flore ætatis. Quid refert, obsecro, quam cito quis exeat, si semel ex eundum? Nunquam ne animaduertisti, quod quo magis crescimus, eo magis decrevit vita? Quamquam per immortalem Deum quid in hac vita potest esse diu, cum ipsa etiam hominum longissima vita per breuis sit, & puncti instar iudicanda, si cum æternitate eam conferas? ut non temere fortassis credendum videatur, non ex interuallo aliquo, sed vna eademque hora homines mori & nasci omnes. Cæterum is mihi demum viuere videtur, & in ætate adhuc imperfecta vitam perfectam ducere, qui vsque ad sapientiam, id est, vsque ad cognitionem Dei vixit, qui conscientia sua fretus mortis fiduciam præ se ferens læto atque hilariter animo obeat aut abeat potius. Et si vis etiam, dinumerentur anni & serueturordo, ut libet, quid tibi paucorum annorum accessio boni potuisset afferre? aut quid non mali potius? Tibi summa nunc tui principis gratia, tibi fratres & parentes incolumes, tibi patriæ ipsius tuæ & haud paruus, propterea dominatus, tibi facultates & copiæ non mediocres, sed horum pleraque fortunæ temeritate reguntur. Quæ certe nobis pro gratia inuidiâ & maleuolentiam subegerit, pro sanitate morbos & ægritudines, pro mediocritate seruitutem & exilium, pro fluentia & diuitiis paupertatem & inopiam, pro bona ætate tedium atque odium. Hi nimirum, hi fructus sunt quos præfens vita acerbißimos exornare consuevit, quos euitare & morte præcidere sapiens vitæ, si liceat, debet, & tunc secum bene feliciterque actum esse existimare, si cum hæc fuerint & salacia bona sibi arripserint, ea deserat. Nec vero te vlla de parentibus aut fratribus quos relicturus fortassis es, subeat sollicitudo. Eos quidem mihi cordi iam iamque esse & fore scias, non minus sane, ne quid ardentius dicam, quam te ipsum, in cuius honorationem Martinum fratrem & ipsum præclaræ spei adolescentulum in tuos honores, in tuas fortunas, & fortunarum spem protinus assumo. Tu vale æternum, & si mandatis meis impigre semper obtemperasti, nunc si a Deo Opt. Max. ac Regi Rege tibi vitæ exitus denunciari videatur, lætus agensque gratias pare & obtempera. Hac oratione confirmatus & erectus adolescens, paulo post hilariter & cum huiusmodi distichon exculpi mandauit.

*Qui fuit Alphonsi quondam pars maxima Regis
Gabriel, hac modica nunc tumulatur humo.*

Oratio eius ad Ferdinandum filium contra Florentinos proficiscentem.

COMPVLVSVS tandem Florentinorum iniuriis quas nobis ac Venetis sociis & amicis nostris quotidie inferre pergunt, constitui animo te quo nihil habeo in vita charius, aduersus eos cum hoc exercitu mittere, sperans Dei ope qui iustitiæ fauet, & tua atque horum militum virtute fore, ut acceptas iniurias vlciscaur,

scantur, simul vt cognoscant iniuste se fecisse, qui cum hostibus nostris fœdus at-
 que amicitiam iunxerint, seq; in eo errasse, neq; satis recte eorum reipublicæ con-
 suluisse. Et quo id alacriore animo suscipias agasq;, hosce veteranos commilitones
 meos mihi charissimos, quos tibi magnæ gloriæ, si iis vti sciueris, futuros reor, tra-
 do tuæq; fidei mando, quorū virtus ac fides multis meis magnis laboribus ac peri-
 culis superioribus bellis mihi nota & spectata est, quorum opera omneis ad hunc
 diem victorias & Neapolitanum hoc regnum triumphumq; adeptus sum, quibus
 deniq; adiutoribus ac bellicis magnam Italiæ partem maiorum nostrorum impe-
 rio & gloriæ adiecimus. Hos velim in primis ames charosq; habeas, putesq; nihil
 ne vitam quidem ipsam a me tibi commendari posse diligentius. Quod cum fece-
 ris, meam a te gloriam amari expetiq; tunc deniq; existimabo. Hos vide ne teme-
 re in discrimen mittas. Nec vero multum a te cohortandi aut oratione incitandi
 erunt, si quid periculi subeundum fuerit, magis a te reprimendus moderandusq;, quam
 sus reserues facito, in quibus scilicet de dignitate tua agatur aut fama. Nec vero a-
 pud me dubium relinquitur, quin eos ita habiturus sis, vt Imperatorem eundem
 habere se sentiant. Id autem te ante omnia monitum velim, ne tantum tuæ aut ho-
 rum militum fortitudini fidas, vt arbitraris absq; diuina ope a te hostes superados.
 Victoria enim non ex hominum consiliis, sed ex summi Dei voluntate ac pote-
 ste proficiscitur. Tum deniq; tibi militares artes profuturas scito, cum Deum ti-
 bi pietate ac iustis factis propitium reddideris. Eum igitur, si vincere expetis, pura
 mente colito, spemq; omnem victoriæ in eo reponito. Et si quando, quod solet in
 bello contingere, tibi quidquam aduersi acciderit, quo existimare possis ipsum
 Deum tibi subiratum esse, vide ne ab eo per impatientiam aut animi perturbatio-
 nem discedas, sed potius satisfaciendo ei reconciliari stude. Solet enim Deus quos
 diligit, interdum malis afficere, & quos constantes in aduersis videt, rursus in me-
 liorem fortunam restituere. Existimationis diligentissima tibi ratio habenda erit,
 purandumq; nihil ea in humanis rebus pluris esse aut fieri debere: quippe cum
 victoria nonnunquam magis existimatione & fama, quam militum robore ac vir-
 tute comparetur. Et victoria quidem sæpe cladibus mutatur, at fama si cum pro-
 bitate & fide coniuncta fuerit, & permanet & cum omni æuo perdurat. Honestati
 itaq; a te incumbendū erit, qua detracta, nec principi illi Deo placere, neq; apud
 mortales auctoritatem vllam stabilem aut gloriam consequi possumus. Veneto-
 rum vero amicorum ac sociorum nostrorum reipublicam nostram esse existi-
 mato, eamq; non minore studio ac diligentia quam statum nostrum defendito.
 Pro qua quidem conseruanda & amplificanda, nec sumptui nec militum labori
 parcas iubeo. Cum iis eo animo societatem iunxi, vt quandiu nobis vita contige-
 rit, omnia eorum prospera & aduersa mihi communia habiturus sim. Nec te ab
 hoc proposito deterreat, aut pecuniæ, aut alius cuiuspian rei indigentia. Namq;
 omnia quæ bello vsui fuerint, tibi a nobis abunde suppeditabuntur, & (vt vno ver-
 bo agam) non magis tibi quam mihi ipse defuturus sum, vt scias si modo tibi ipse
 non defueris, nihil tibi per nos defore. Illud postremo obseruato ac mandato me-
 moriæ, in quo tua laus & gloria elucescet, si qui ex hostibus antequam oppugnen-
 tur in deditionem veniant, eos benigne in fidem tuam recipias: ac si qui fortas-
 se obstinatoribus animis diuturnam obsidionem pertulerint, cum in potesta-
 tem tuam venerint, clementiam potius quam illorum pertinaciam respicias, ma-
 gisque quid te ac gente nostra quæ semper crudelitatem odio habuit, quam
 quid illis dignum fuerit cogites. Quæ si obseruaueris & nobis lætitiæ & tibi
 gloriam paries.

Oratio Dominici Firmani Cardinalis ad eum pro Italiae pace concilianda.

REm sane facilem & tibi vltro expetendam (vt pro omnibus his legatis verba
 faciam) a te Rex oratum venimus, pacem scilicet ac societatem tuam, quo-
 rum vtrumque & dare & accipere tuæ bonitatis est, præsertim hoc miserimo

tempore, quo vniuerso Christiano generi ac religioni nostræ sanctissimæ periculum ab exteris nationibus impendet. Quæ causa imprimis hosce populos ac principes mouit, uti armis positis communi quieti consulere. Nec vero pures abhinc in agenda pace contemptui esse aut neglectui habitum, quod eam te inconsulto fecerint. ita enim fieri necesse fuit, quo facilius cõficeretur, quæ fortasse aliquanto plus difficultatis alioquin fuisset habitura. In ea enim haud præterita est honesta de tua dignitate mentio. Sed & tibi relictus & cõcessus eius incunda locus. Nec tu id in status tui detrimentum aut dedecus vllum factum arbitrere. Quod si tenõ alia ratio moueret, quã Italicæ quietis, quæ prouincia diutissime exagitata atq; in testinis bellis vexata est, ita ut qui vicit, similior victo videatur, esse tamen & æquitate & humanitatis tuæ communem hanc pacem & societatem amplecti, ut tantam aliquando, quantum in te esset, quiesceret, atq; ut hanc ex ea pacata laudem gloriamq; tuarum laudum cumulo adieceres. At cum in præsentiarum non de ea pacanda, sed potius de tutanda & conseruanda agatur, multo magis debes communi huic fœderi & consentienti cæterorum populorum ac principum voluntati acquiescere. Imminet enim nobis bellũ & graue & periculosum, quale multis iam sæculis in Italia non auditũ. Agitur salus Italiæ, agitur salus totius Christianæ Reip. agitur salus sanctissimæ religionis nostræ. Mahometus atrocissimus Christiani nominis hostis non cõtentus capta Constantinopoli, quæ vrbs a Constantino postissimum aduersus Teucrorum impetus condita est, in cuius expugnatione, quas ceteras, quæ incendia, quas rapinas, quos incestus, quas templorum violationes, quas sacrorum corporũ prophanationes, quæ Christi Dei nostri, quæ virginis sanctissimæ ludibria commiserint, non es nescius: non contentus deniq; finitimarum gentium obsequio, emergere iam e Græciæ claustris, atq; in Italiã erumpere, Romamq; caput ac sedem sacrosanctæ religionis nostræ petere velle minatur. Nec solum nullam accepit pro tantis sceleribus suis pœnam, sed tertium iam annum Thraciæ Græciæq; dominatur, omni interim post captã Constantinopolim tempore ad comparandos exercitus contrahendasq; vires ex quibuscunq; gentibus collato. Persuasit sibi hostis callidissimus, si dissentientem Italiam inuenerit, ea se facile potiri posse: hac autem subacta, ceteros Christianos populos ac principes imperata facturos. Properat hostis acerbissimus, quo nos bello contendentes improviso opprimat, nullũ tempus pestiferis consiliis eius exequendis aptius existimans. Nec fallent eum profecto cogitationes suæ, si ociosi illius conatus expectabimus, si nõ occurrerimus eius furori. Tanta est eius potentia, tanta auri atq; argenti vis, tanta classium moliendarum opportunitas, tanta deniq; eius hominũ in bellum multitudo. Clausum est iam mare Ægæum nauibus nostris, nec amplius nisi plures simul onerariæ, eaq; magnæ, Ægæi maris insulas & orientales oras quibus in locis Christianis negociatoribus vberimus quæstus solebat esse, adire iam nõ possunt. Clausum est nobis mare Ponticũ, & ipsum generi nostro fructuosum, castellulis transitũ impredientibus in ipso Bosporo Thracio ab utroq; littore excitatis. Habet præterea in bellum consentientes Scythas, genus hominum & multitudinem corporum robore, & bellandi artibus formidabile, qui Christianorũ oppida quæ in Ponto sunt, aut breui oppriment, aut certe quietam esse non sinent. Diuisit iam in omnes partes Barbarorum & infidelium nationum oratores, ad eos maxime quos mari viciniore expeditioni suæ prodesse posse intelligat, ut illorũ auxiliis atq; opibus suffultus incorruptissimam fidem nostram funditus euertere, ac sacrilegi illius Mahometi (quod Deus auertat) nefandis legibus subiiciat. Nec dubiũ est quin & Syros, & Afros, & Mauros reges, & cæteros etiã a mari remotiores aduersus Christianos in belli societatem trahat. Mira est enim vis religionis, quæ etiam si mala ac detestabilis sit, tamẽ animis semel insita ac penitus impressa, inflammare homines & concitare ad sui timorẽ solet. Omnes enim quam ipsi colunt religionem, potior rem ac sanctiorẽ aliena putant. Hæc mala Italiæ atq; pericula sola pax atq; consensus vel tollere, vel subleuare potest. Tantũ enim est Italię in armis nomẽ, ut vel solo rumore cõfectę pacis ac publici fœderis possit insolentissimũ hostẽ a perniciosissimis conatibus

nantibus suis absterrere. Sed nec hoc quoque satis est. Duce enim & autore opus est, præsertim bello maritimo, in quo maxime victoria reposita videatur. Qui enim plus classe potuerit, facile profecto terrestris belli victoriã cæteris reliquerit. Nam quandiu mare illi tutum ac liberum fuerit, nec comætu nec milite propter vicinitatem terrę Asiæ ac paterni regni prohiberi poterit: quo commercio atque opportunitate sublata, aut fame aut ferro vincatur necesse est. Te autem vno neminem ad tantum imperium gerendum arbitrantur, omnes ad te summo contentiore præfecturâ deferunt, vident in te omnia abunde esse quibus eiusmodi Imperatorem præditum esse oportet, summam scilicet belli scientiã, egregiam virtutem, amplissimam auctoritatem, maximam felicitatem. Quarum omnium rerum mirifica exempla iis quæ gessisti bellis demonstrasti, Neapolitano, Marsiliensi, Hispaniensi, Africano. Vident etiã id quod maxime in huiusmodi bello requiritur, te Italiae ciuitas, nulla classis futura sit, quæ tua signa non libens sequatur, quæque mandatis tuis parendum non existimet. Quæ res maxime in hac expeditione necessaria existimatur, cæteris enim æqualitas ipsa inuidiã excitat, nec alios aliis præesse patitur, tibi omnes promptissime absque inuidia obtemperaturi sunt. Nec vero etiam antea comparanda sunt. Illa enim superiora habent fortasse aliquid quod non omnes proferant, quoniam non sine Christianorum sanguine confecta sint. Hoc autem veram & solidam & constantem omnium opinionem gloriã in te habet, quod contra Barbaras gentes, contra religionis persecutores atrocissimos suscipitur ac geritur, in quo qui inuenit, magnam pietatis locum sibi apud Deum immortalẽ vendicat. Hoc tuum factum omnes vno ore laudabunt, & consentienti favore prosequentur, nec erit vllus tam iniquus rerum estimator, qui non illud omnibus rebus hac ætate nostra ab omnibus Regibus gestis merito anteponendum iudicet. Hanc igitur prouinciam quo possis suscipere, communem hanc Italiae pacem ac fœdus in eas oportet. Nam absque hoc, nec Italia vires componi, nec magnam aliquid mari geri potest, præsertim contra hostem potentissimum. Qui postquam Constantinopoli potitus est, nihil omnino prætermisit, & materiæ copia, quæ in ea regione permagna est. Hoc ut agas, a te petit vehementer Nicolaus Pontifex maximus, a quo ego legatus ad te venio, qui imminentibus periculis fidei ac reip. Christianæ obuiam iri quamprimùm expetit. Hoc te oportet huiusmodi legati clarissimi viri, hoc te omnis Italia, hoc te vniuersum Christianum genus, ut te duce maritimi belli in communibus periculis uti queat. Noli obsecro Italiae deesse, Remp. Christianã, sanctissimam religionem nostram, quantum in te est, tuere ac serua, noli pati fidem nostram ruere in qua animarum nostrarum salus consistit, occurre impendenti malo, noli expectare dum immanissimæ gentes Christiano nominis inimicissimæ ad tantum bellum coeant, quod sustinere tota Europa non valeat. Nam quora pars orbis terrarum Europa est, cuius etiam magnam partem Scythæ tenent. Tantos possunt hæc gentes exercitus conficere, ut illorum tantummodo aspectum Christiani ferre vix possint. At si maturabimus, omnia nobis secunda erunt. Recepta enim maris possessione, cum in Græciã, Thraciam exercitus nostri transferent, Mahometi furor cohibebitur, & cæteræ gentes rei euentum tacite expectabunt. Caue Rex prætermittas hanc sempiternæ ac veræ gloriæ occasionem, quæ tibi a Deo immortalis permilla & parata est. Cogita quanta sit eorum principum gloria, qui pro Christiano nomine vel amplificando vel conseruando aduersus hostes religionis nostræ bella gesserunt. Carolus ille Francorum Rex qui Aquitaniã, & Galliam Togatã, & Thraciam, & alias quasdam gentes e manu barbarorum ereptas ad fidem nostram redegit, & Magni appellationem meruit, & quandiu orbis terrarum stabit, ab omnibus mortalibus pleno ore laudabitur. Godfredi nomen qui Hierosolymas & postea locum rursus in eorum potestatem nostra negligentia recidit, in omnibus generibus perquam illustre est. Sigismundi Imperatoris gloriã qui contra hosce Teucros sæpius prospere pugnavit, nulla vnquam ætas conticecet. Ioannis Vaiuodæ qui

toties sua virtute atq; consilio huius Mahometi patrem prælio fudit ac vicit, multis Teucrorum millibus cæsis, quanta sit fama apud omnes vides. Sed nil te magis commouere debet, quam religionis nostræ sanctissimæ discrimen, in qua animarum nostrarum fœlicitas sempiterna continetur. Pro hac decertandum, pro hæc fundendæ vires, pro hac deniq; vita ipsa exponenda est. Si tu pacem hanc & fœdus Italicum aspernabere, reliqua Italia obtorpescet, aut de bello intestino sollicita erit. Quæ cessante aut de maritimis apparatibus nihil cogitante, cæteri Christiani principes ac populi qui sibi remotiores ab hoc incendio videntur, & ipsi quæque ommissis belli curis domi se continebunt. Quapropter amplectere obsecro hæc communem pacem ac societatem, quæ communis non solum Italiæ salutis, sed & totius Christiani generis atque ordinis causa instituta est, teque ad bene merendum de toto genere Christiano, de Italia præsertim quæ te tanquam Ducem & Imperatorem suum respicit, natum esse ostendet. Pro qua quidem re componenda, in iis quæ æqua & honesta postulaueris, hosce legatos & eorum ciuitates ac principes eam ob rem ad te profectos, faciles reperies.

Responsio eius ad legatos.

NVNQVAM mihi adeo secundæ res aut domi aut belli fuere, quin si cum bello pacem commutare licuerit, bello pacem prætulerim. Nec vero nisi aut lacef-
 situs, aut pro sociis ad hunc diem arma suscepi ac gessi. Nec me tam ratio vlla mot-
 scio, quam meæ ac popularium meorum quietis ac tranquillitatis. Isq; semper fi-
 nis consiliorum meorum fuit, vt absq; iniuria in pace viuerem. In bello pacem, nõ
 in pace bellum quærere soleo, & si quando a nobis hostis pacem petiit, nunquam
 eum aspernatus sum, nunquam reieci, sed honestis conditionibus petitis pacem
 dedi, proq; amico postea habitum passus regnorum meorũ commercio perfrui.
 Hoc posterius bellum Florentinum, iam neminem nescite arbitror, Venetorum
 sociorum & amicorum causa, non vlla cupiditate mea a me susceptum esse. Quos-
 cunq; vrgeri premiq; ab hostibus cernerem, non fuit æquitatis meæ in tanto sta-
 tus discrimine destituere. Ita si a me esset petita pax, vt a Venetis, non fuisse pro-
 fecto durior in ea concedenda, quam ipsi Veneti quorum gratia bellum suscepe-
 ram. Nec debuit certe, vt Venetorum pace loquar, res tanta præsertim quæ mea
 quam emendari queunt. Ego per me stare nolim, quin hæc pax atq; societas com-
 munis fiat. Nolo consentienti Italiæ deesse, potissimum cum hanc ipsam societate
 ac pacem, quemadmodum ipsi differuistis, ad totius Christiani generis salutem
 & conseruationem pertinere agnoscam. Video enim quorsum tendant Mahome-
 ti huius insolentissimi conatus, video quid struat ac moliatur tantarum classium
 atq; exercituum apparatibus, video quo spectet illius audacia, quo ve sit pertina-
 cia & cupiditas eius euasura. Si fuisset bello vacuus, omnes profecto iam vires in
 eius perniciem conuertissem, nec essem passus quantum in me fuisset, eius furo-
 rem euagari latius. Sed bellum consilia mea conturbauit. Quo nunc liberatus,
 Deo volente, propositum meum prosequi potero. Ego enim labenti reip. Chri-
 stianæ deesse, nec volo, nec possum, & vel dux vel comes huius gloriosissimæ ex-
 peditionis ire non recuso, tantumq; abest vt eam deferere in animo habeam, vt o-
 mnes copias ac facultates meas in eam rem collaturus sim, ne vitæ quidem parsu-
 rus. Statui enim pro illius religione defendenda vitam exponere, qui pro huma-
 no genere conseruando vitam exponere non dubitauit. Sic maiores mei, sic ego
 ab adolescentia institutus sum, vt diuinam religionem omnibus rebus antepo-
 nam. Sed si honesta concedentur atq; postulabuntur, nec Pontificis maximi cuius
 * autoritatem plurimi facio, nec horum populorum ac principum vo-
 luntati refragabor, atq; huic necessariæ expe-
 ditioni seruiam.

Eius oratio ad Cardinales & Italiae principes in expeditione contra Teucros.

Scio plerosq; vestrum demirari, patres venerabiles & inclyti proceres, quod cum toties de expeditione in Teucros verba fecerimus, eamq; miro consensu omnes capeffendam censuerimus, cur illa hæcenus a me dilata ac pene derelicta videatur. Quod equidem nolim arbitremini, aut negligentia mea, aut pusillanimitate fortassis accidisse. Nam & bellum hoc nobis necessarium visum est, & utcumq; tandem omnino suscipiendum. Verum dum alios Europæ principes respicimus, ad quos huiuscemodi belli cura, vel autoritate, vel potentia, aut rerum peritia magis pertinere videbatur, in hunc vsq; diem rem distulimus, certe ne insolentiæ aut arrogantia argui possemus. In præsentia vero cum illorum neminem ad hanc rem animum intendere animaduertam, ac propterea hostium animos indies magis crescere atq; inolescere, statuo si id quoq; vobis visum fuerit, bellum in Christi domini ac Christianorum hostes vltcrius non differre, non quod ad tantam belli molem per me ipse satis omnino esse confidam, sed quod in Christo cuius res maxime agitur, quamplurimum sperem. Hic enim & vires nobis, & opes, & industriam, & deniq; victoriam suggeret. Nam si nunquam sperantes in seipsum dereliquit, cur nos qui non in nostra potentia quæ nulla est, sed in eius brachio & benignitate confidimus, destituat, præsertim eius ipsius iniurias vlciscentes? Bellum quidem contra eos suscepturi sumus qui Christi summi & singularis Dei templum sedauerunt, Mariæ matris effigiem sagitta per ludibrium transfixerunt, sanctorum martyrum reliquias partim igni, partim canibus edendas abiecerunt. Quo quidem in bello si vicerimus, orbis terrarum præmium erit: si victi fuerimus, cælum. Vt cumq; igitur res cedat, magna nobis & immortalis gloria paratur. Verum ego beneficia omnipotentis Dei nonnunquam mecum reputans, tria illa vel præcipue commendare ac præferre soleo: primum, quod me non beluam, sed hominem, hoc est animal ratione præditum, fecerit: alterum, quod Christianum: tertium, quod tot tantorumq; regnorum Regem & dominum. Sileo præter hæc plura. Sed his tribus tantum Deo optimo ac benignissimo me obligatum & obnoxium sentio, quibus mihi nisi mortalium ingratiſſimus esse & haberi velim, haud amplius oscitandum aut torpescendum sit, neq; expectandum an quid alii moliantur aut parent, sed rumpenda potius mora classiq; habentæ immittendæ. Nam per immortalem Iesum, quid est quod verear, quo minus bellum hoc honestissimum ac piissimum amplectar? an ne corpusculum hoc, an ne regna & reliqua bona, an ne deniq; animam ipsam amittam? Verum hæc omnia vt a Deo mihi concessa, ita ipsi Deo tandem restituenda sunt, vt plane profitear, quicquid huic bello destinandum sit, meum non esse, atq; ei cuius id est, iure ac merito reddi debere. Bellum itaque nobis proponitur, in quo nihil quod nostrum sit perdere possumus, sed in quo etiam perdendo vincamus perpetuamq; felicitatem adipiscamur. Sat mundos seruimus, sat voluptatibus concessimus, reliquum ætatis Deo dandum & consecrandum est. Victoriam olim de sæculari regno dimicantes consecuti sumus, quid speramus fore si de Christo ac pro Christo pugnam omnium pulcherrimam subierimus? Perpudeat iam Christianos & Christianorum principes tot populorum a Mahometanis debellatorum, tot Regum procerumq; interemptorum, tot hominum in seruitutem adductorum aut in Mahometanam perditissimam hæresin redactorum, virginum stupratarum, Dei veri ac sanctorum imaginum subuersarum, atq; huiuscemodi prope innumerabilium contumeliarum. Et iam conuictum esse Constantinopoli, hoc est claustris Asiæ diffractis, nisi hostium conuictum esse. His atq; aliis rationibus adducor, si vos item annueritis, bellum pro fide catholica contra Teucrum, quod nobis atq; omni Christianæ reip. faustum, felix, & fortunatum sit, confestim suscipere. Auetote.

De eius

De eius uxore & liberis, & loco & tempore mortis.

VXOREM duxit Alphonfus Mariam Henrici Castellæ Regis patru sui filiam, ex qua prolem nullam suscepit: ex aliis tamen mulieribus Ferdinandum genuit filium, quem primum Calabriæ Ducem, & deinde moriens Regem Neapolis instituit. Habuit præterea filias duas, Mariam quæ fuit vxor Marchionis Ferrariæ, & Leonoram quæ nupsit filio Ducis Suesfani, cui dedit Rossani principatum: Aragonum vero & Siciliæ regnū cæterosq; principatus reliquit Ioanni fratri Regi Nauarræ. sic enim Ferdinandus pater eius testamento mandauerat. Deceffit autem Rex Alphonfus in Castro nouo ciuitatis Neapolis, quarto Kal. Iulii, anno millesimo quadringentesimo quinquagesimo octauo, & ætatis suæ sexagesimo quinto.

LVCII MARINEI SICVLI LI DE REBUS HISPANIÆ LIBER DVODECIMVS.

De Ioanne Aragoniæ Rege decimo octauo.

IOANNES secundus Ferdinandi Regis filius, Alphonso fratri qui sine legitima prole deceffit, in Aragoniæ & Siciliæ regno successit. De cuius vita rebusq; gestis, quæ multæ magnæq; fuerunt, quæ præcipua sunt, vt nobis moris est, breui volumine perstringemus.

De loco & tempore natiuitatis eius.

FVIT itaque Ioannes Aragoniæ & Siciliæ Rex natus Methymnæ, quæ Campus cognominatur, in ædibus paternis venali foro coniunctis, tertio Kalendas Iulias insigni die, quo Petri & Pauli Apostolorum Christi laudes & merita celebrantur, anno vero a partu virginis millesimo trecentesimo nonagesimo septimo. Est autem Methymna oppidum nobile Lusitaniæ prouinciæ, & quinque principum natale solum scælix, & a scriptoribus memoratum. De quo nos etiam scripsimus alio loco. Vbi Ioannes Rex, de quo loquimur, non solum natus est, sed etiam cum reliquis fratribus, Alphonso scilicet, Henrico, Sancto, & Petro diligenter educatus, & ab eisdem morum & literarum magistris institutus. Quam quidem patriam charissimam semper habuit, & eius habitatores suosque conterraneos mirifice dilexit.

De vxoribus eius & liberis.

ANNVM agens fere vigesimum Blancham Nauarræ Reginam Caroli Regis filiam duxit vxorem, ex qua filium progenuit Carolum, qui fuit Vianæ principis appellatus, de quo alio loco latius referemus. Progenuit & filias duas, quarum altera Henrico Castellæ Regi nupsit, cum quo diuortium fecit, propter eius (vt ferunt) impotentiam defectumque naturæ: altera nupsit Gastonio Foxano Comiti, quæ filios peperit, de quibus alio loco scribemus. Cæterum Blancha Regina defuncta, Ioannam duxit vxorem Federici Almirantis Castellæ filiam, quæ peperit Ferdinandum Regem Catholicum, & Ioannam quæ fuit vxor Ferdinandi Neapolitanorum Regis. Peperit & aliam filiam nomine Marinam, quæ tenebris annis obiit.

De sta.

De statura & forma corporis eius.

STATURA fuit mediocri, & omnibus membris a capite vsq; ad pedes totus æqualis & congruens, forma conspicua, aspectu graui, ore pulchro, colore candido, capillo plano & sufflauo, superciliis disiunctis, oculis subnigris, dentibus raris, exiguis, & candidis, mento venerabili, voce virili plenaque, sed aliquanto reuera pressaq; propter nares angustas: cui præterea formosissimæ mulieres candidissimas manus inuidebant.

De valetudine & cultu corporis eius.

PER omnem vitam valetudine prospera vsus fuisse perhibetur, sed extremo tempore & iam octogenarius podagræ morbo laborauit, & oculorum luminibus per temporis interualla caruisse fertur. Eius autem per tot annos prosperæ valetudinis adiuuante natura causæ tres præcipue fuere, mundities scilicet, cuius studiosissimus erat, & abstinencia potus & cibi, a quorum satietate semper abhorruit, & laboris cuius patientissimus erat, vsus assiduus. Moderata siquidem corporis exercitatio valetudini plurimum confert. Arborum fructibus libentius vescebat, quam carnibus & aliis ciborum generibus. Ficus virides & recentes appetebat, & eas maxime quas Aragoes Buriasotas appellant, & Latini Duricorias. In corporis autem cultu non minoris munditiæ fuit, & modo sericis, interdum audentaxat ex auro, nonnunquam margaritis & aliis gemmis preciosissimis contentum gestare consueuit. Cultus denique corporis adeo fuit studiosus, vt omnes etiam domesticos vtriusque sexus & cuiuscunque ætatis non secus ac seipsum sæpius induerit.

De ludis & venationibus eius.

FATIGATVM multis negociis animum magnisque laboribus, interdum spectaculis & voluptatibus honestis reficiebat: quippe fictis armorum certaminibus & equitum ludis, paribus hastis hinc inde concurrentiũ, quod cerramen canarum ludũ vocant Hispani, delectabatur. Virosũ præterea mulierumq; choreis libenter interfuit. Erat quoq; venationibus deditus, & feratũ magis quã volatiliũ.

De dilectione eius erga suos, & eorum fide & obseruantia in eum.

EQVITES militesque suos tantopere dilexit, vt nulla in re alia sæuitia notatus vnquam fuerit, nisi suorum vlciscendis iniuriis. Necem duorum Ducum quos Gallia Rex in auxilium eius cum exercitu contra Gothalanos miserat, plurimorum iugulo qui cædis illorum autores fuerat, vltus est. Et in oppidulo nomine Momalone, quod est apud Barcinonam, ob vnum interfectum equitem a Momaloniis qui venienti sibi portas clauserant, septendecim Momalonenſium viros prope se strangulari iussit, spectauitque morientes. Plurimis delinquentibus te vsus fuerat, facile pepercit. Quosdam etiam Baleares duarum factionum qui regis maiestatis læsæ crimen commiserant, eorum virtutis bellicæ memor, qui multos annos eum bellum gerentem secuti fuerant, admonitos vt sibi cauerent in posterum, neve iterum delinquerent, impune dimisit. Multos denique in bello peremptos, magno coactus dolore, collachrymatus est. Hac humanitate cunctos quidem sibi fideles ac deuotos faciebat. Ab eo enim Gothalanis deficientibus, præter omnes Aragoes, Siculos, & Valentinos equites, multi quoque Gothalanorum nobiles ad eum cum exercitibus & pecunia cæterisque rebus quæ ad bellum gerendum vsui erant, sponte venerunt, nec domum, nisi confectis bellis, redierunt.

De virtute bellica per eum culta & eiusdem militari eloquentia.

VIRTUTIS bellicæ studiosissimus & amantissimus fuit. Milites enim quos in prælio fortes animososque cognouerat, a pugna statim redeuntes amplissimis & honorificentissimis verbis collaudatos, equestris ordinis titulis & honoribus ornabat, ac plerumque secum discumbentes, modo socios, modo fratres appellabat. In eloquentia militari magis formæ suæ dignitate verborumque gravitate, quam dicendi arte cultuque sermonis milites ad sua vota perduxit. Apud Ampostam oppidum de quo alio loco dicemus, omnes fere milites, equites, ducesque nonnullos longo labore defessos & hyeme sæuiente a castris omnino discedere volentes, magna vi orationis retinuit: & apud Rubinatum longiori sermone milites hortatus, cum paruis copiis ingentem hostium multitudinem deleuit.

De eius clementia & humanitate.

NATURA lenissimus fuit, magnumque clementiæ nomen exhibuit. Permultos enim contra eum insurgentes, in prælio victos & manu captos, ac de vita desperantes, humanitate misericordiaeque commotus, seruauit incolumes. Ceterarum civibus qui sola fame coacti sese dederunt, quicquid cibariorum tunc habebat in castris, impartiuit. Ilerdensium quoque legatis, nomine ciuitatis veniam & impunitatem petentibus, inuito ac vociferanti exercitu qui prædam & spoliū ciuitatis affectabat, omnia concessit. Barcinonæ præterea civibus duntaxat pro vitæ supplicantiibus, non vitam solum & libertatem donauit, sed etiam bonorum omnium possessiones quas amiserant, restituit.

De liberalitate eius & audientia.

CVPIDITATIS & auaritiæ per omnem vitam non modo nullum experimentum, sed ne coniecturam quidem vnquam præbuit. Immo si liberalitas eius ex animi potius magnitudine, quam ex fortunis & opibus existimeretur, non immerito quidem inter munificentissimos principes annumerabitur. In multos enim viros qui liberaliter ei seruiant, ingentia munera & amplissima beneficia contulit. De quibus multis omissis, per pauca quasi necessaria eius munificentiæ testimonia, referam. Rhodorico siquidem Rebolleto cuius militarem virtutem & erga se fidem cognouerat, die nuptiarum eius, aureorum quos florenos Aragones vocant, millia sexaginta tribuit. Ioanni Villamarino classis eius præfecto, qui terra marique multos annos ei magnosque labores impenderat, Bosam in Sardinia ciuitatem liberaliter in perpetuum dedit. Bellum gerens cum pecuniarum nihil penitus haberet, cuidam equiti pro vxore & liberis quos fames vrgebat, pecuniam perenti, sex argenti vasa quæ sibi sola ad mensæ vsum relicta erant, impartiuit. Vestem præterea nullam vnquam sibi induit, quam non eodem die petenti sub hac conditione concesserit, cum deposuero, cubicularioque iubebat, vt ei, quum aliam indueret, traderet. Denique nemo vnquam ab eo pecuniam petiuit, cui si plures non haberet, saltem centum nummos argenteos nõ dederit: qui deniq; si pares animo facultates habuisset, omnes principes munificentia superasset. Supplices autem & eum in omni genere negotiationis adeuntes benigne semper & patienter audiuit.

De beneuolentia & cultu eius erga uxores & liberos.

VTRAMQUE coniugem non solum mirifice dilexit, sed quoque studiosissime coluit, quibus & se facilem semper præbuit, & omnibus in rebus morem gefcit, & inuitis nihil vnquam fecit. Erat enim cum vxoribus cæterisque fœminis natura benignus, ingenio facilis, consuetudine dulcis & placidus, atque moribus elegans. Eodem modo liberos etiam semper amaui, tametsi Carolum Principem Vianæ, posteaquam nonnullorum prauis consiliis deceptus paternam gratiã contempsit, non amore solito diligere videbatur, odisse tamen non poterat. Erga domesticos insuper & familiares omnes lenis ac beneuolus semper exitit.

De cul-

De cultu eius circa parentes, & amore erga fratres quandiu vixerunt.

PARENTES quandiu vixerunt summa veneratione coluit, quorum animos nō dicam re, sed ne leui quidem verbo vnquam offendisse perhibetur: & fratres quibus ipse charissimus erat, pariter omnes amabat, ac non modo Alphonso qui cum præcedebat ætate, sed reliquis quoque minoribus operam, labores, & quod signum maioris humanitatis erat, obsequium præstabat. Cunctos denique, tam parentes, quam fratres atque sorores, & viuos summo cultu semper amauit, & vita functos magnis honoribus, sacrificiis, & orationibus prosequutus est. Ipse namque defunctis omnibus superuixit.

De morte parentum, fratrum, & sororum eius.

STOYDEM post vtriusque parentis & duarum sororum obitum, primum Sanctium fratrem, & Petrum qui in obsidione Neapolis ic̄tu bombardæ percussus interit: deinde Henricum, qui & ipse quoque apud Olimetum Castellæ oppidum de quo postea dicemus, ab hoste peracuto gladio in sinistra manu vulneratus infra paucos dies nimio dolore periit: postremo & Alphonsum Regem qui Neapoli vitam cum morte commutauit, amisit.

De eius in pulchras mulieres inclinatione.

IN Vencrem natura pronum, & pulchrarum mulierum amatorem fuisse, quibusdam argumentis & rationibus constat. Nam & præter liberos quos (vt supra diximus) ex vxoribus habuit, alios etiam plures ex concubinis alioquin nobilissimis sceminis progenuit. Habuit enim Ioannem Archiepiscopum Cæsaraugustanum, & Alphonsum ducem Villæ formosæ: quorum matres Castellana & generosæ fuerunt. In Nauarra quoque ex scemina genere nobilissima, de Ansarum familia, suscepit Ferdinãdum & Mariam, qui puerilibus annis e vita migrarunt, & Leonoram Lirini Comitem. Et Barcinonæ tempore iam extremo & annorum fere octoginta puellam forma præstantem, nomine Francinam Rosam, adamat. Verum cum hac, osculis duntaxat contentus, amoris opus non perfecit. Nam postea quum puella nupsisset sponso, a quo die nuptiarum virginitatis munera poscebat, se quidem non violatam esse multarum mulierum testimonio probauit.

De habitationibus eius.

ÆTATE prima, sicut supra diximus, Methymnæ natali solo mirum in modum delectatus est. Hinc digressus in Aragoniam, Cæsaraugustam & Barcinonam libenter incoluit, & nonnunquam Valentiam. Quarum etiã desiderio deinde ex Neapoli, Alphōso fratre relicto, cū Henrico altero fratre reuersus est in Hispaniã.

De clementia & seueritate eius erga reos.

REORVM pro criminis qualitate alios condemnabat, alios absoluebat. Erat enim in iudicando & administranda iustitia non minus clemens & facilis, quam seuerus & grauis: quippe qui Carolum filium qui ei patri bellum sæpius intulit, ter in prælio vicit, & ter etiam captum liberauit. Gothalanorum præterea qui ab eo defecerant, multos ad eum reuertentes & veniam supplices deprecantes, impune quidem benigneque recepit. Iacobum autem Aragoneum & Ioannem Monticatinum, nec non & complures alios in defectione pertinaces belloque victos, vltimo supplicio, sed lata prius sententia tamen, affecit. Plærisque reis etiam am capitis, accusatione tamen cessante, non solum vitam concessit, sed etiam multam pœnamque fiscalem remisit.

De fortitudine eius contra hostes.

ADVERSUS hostes animum fortem & inuictum, & in omnib⁹ periculis admirabilem fortitudinem semper exhibuit. In expeditione enim Neapolitana fratrem Alphōsum secutus, quum in Ligustico mari fratres eius & reliqui totius clas- sis duces ab hostibus ob eorum nauium magnitudinem multitudinemque caperentur, solus ipse hostes acerrime præliantes, a suæ nauis ingressu, milites suos hortatus & fortissime pugnans, prohibuit: nec eius nauim capere hostes, nisi ei & suis omnibus oblata libertate, potuerunt. Cæsaraugustæ quum & Henrici Castellæ Regis legati ei bellum indixissent, si Stellam & alia Nauaræ oppida, quorum census Rex Henricus pro pecuniis quas Carolo Vianæ Principi mutauerat, sibi deberi dicebat, restituere nollit, se nihil Henrico debere legatis eius respōdit. Eodem tempore Ludouici quoq; Regis Gallorum legati veniētes, ab eo similia & eadē conditione petiuerunt, quibus & ipse eodē modo respōdit. Quum autē eius equites ei, qua fiducia duos potētissimos principes contra se venturos expectaret, dixissent, Multo minus, inquit, equites, hostes præsentēs quā absentes timēdi sunt.

De cultu Christianæ religionis & celebratione festorum & solennium dierum.

CHRISTIANÆ religionis & catholicæ fidei festorumque dierum cultor semper diligentissimus extitit. Quotidie namque rebus diuinis & sacris officiis interfuit, omnium sanctorum dies festos, quū pridie, deuote casteq; ieiunasset, summa veneratione celebrauit. Die vero quo Christi natalis recolitur, humanæ salutis gratia, magnaque lætitia affectus, quotannis post nocturnas cerimonias & solennes celebrationes, omnes domesticos & complures etiam familiares conuiuari consueuit. Sed virginis Dei genitricis cui deuotissimus erat, omnia festa præcipue vigilatiuq; colebat. Deniq; quadragesimas omniumq; sanctorum vigilias, ab adolescentia & vigesimo suæ ætatis anno vsq; ad septuagesimum, ieiunio & abstinentia carnis obseruauit.

De studio & diligentia eius circa cultum diuinum.

CIRCA cultum diuinum diligentiore & Christiani nominis studiofiorē fuisse permultis constat argumentis. Quippe qui multorum sanctorum festa quæ negligentius colebantur, venerari multo solennius, diligentius & obseruari, indictis præconio pœnis contrarium facientibus, iussit. Mauros qui suæ ditionis erant, Mahometanum nomen inuocare vetuit, indignissimum facinus & maximum dedecus existimans, in terris Christianorum a perditissimis Mauris Mahometæ hominis improbissimi nomen tanquam Dei numen inuocari. Hac igitur inuocatione dimissa, statuit, vt quum Mauri conuocandi essent, vel tuba, vel tympano, vel buccina vocarentur. Item statuit vt die corporis Christi dum corpus dormini per vicos, vt fieri solet, deferretur, si quis vel Iudæus vel Maurus conspiceretur qui non statim detecto capite genua in terram defleceret, in carcerem coniectus ab ecclesiastico censore muldaretur. Festum quoque de Mariæ virginis conceptione, sicut & alia eius festa, celebrari summa cum veneratione præcepit, & ne quis virginem in peccato originali fuisse conceptam neque publice neque priuatim dicere auderet. Instituit etiam vt sancti Georgii festum vigilanter magnaque veneratione coleretur, eiusq; dies non secus ac dominicus obseruaretur.

De cura & ordinatione eius in litibus abbreviandis.

REVS diuinis & humanis quoque negociis consulere cupiens, ne litigantibus, vt plarumque fieri solet, vires & res temporis interuallis & iudicum negligentia deficerent, totum anni tempus in agendis causis & expediēdis negociis omnibus liberum esse statuit. Conuocatis. n. consiliariis & iureconsultis quibus iura populis administranda commiserat, Omnes, inquit, principes qui populorū suorū commo-

commodis & honoribus consulunt, cunctisque iustitiam sine dispendio temporis administrant, magnum quidem Deo Optimo Maximo sacrificium offerunt. Statimus igitur, ut quocunque tempore causas agere, litigantes audire, ius dicere, & sententiam ferre nostrorum regnorū iudices possint, exceptis tamen diebus quos in honorem Dei & virginis eius genitricis omniumque sanctorum reuerenter colli sacrosancta præcepit ecclesia. Hos enim nos & venerari diligenter volumus, & omnis operis & forensis actionis vacuos esse iubemus, & eadem præterea solennitate ut sancti Thomæ, Iuliani, Martini, Laurētii, Sebastiani, Christophori, Braulii, Antonii, Blasii, item sanctæ Annæ, Catherinæ, Luciae, Apolloniæ, Engratiæ, & Sanctæ Crucis, & cuiuscumque nostræ ciuitatis & oppidi conceptiua festa sacraque quorannis celebrentur.

De legibus & institutis per eum editis.

Leges & sanctiones vel quum gubernator esset Aragoniæ, vel quū postea rex, multas & quidem perutiles edidit. Cæterum hæc etiam lectoribus valde profutura cognosco, quoniam tamen in Aragonum libris quos Aragoes suos Foros appellant, plene omnia descripta sunt, a me tanquam non necessaria huic operi nostro prætermittenda putauimus. Ad eorum tamen lectionem omnes homines hortamur, eos præfertim qui principatus & regnorum curam gerunt. Inuenient enim multa que vel ad rectam sanctamque gubernationem, vel ad bene beateque viuendum poterunt imitari. Bonus quippe rex & humanarum diuinarumque reuerentia & illicita prohibuit. Homines enim Christianos qui cum aliquo sceleris peccato & tanquam latrones & nefarios homicidas exterminauit. Illud etiam non honestum minus quam utile constituit, ut ne quis lugubres vestes a tergo longiores per terram traheret, sed æquales & ad talos vsque duntaxat: qui vero longiores indueret, & vestes amitteret, & solidos sexaginta pauperibus erogandos persolueret: totidemque sartores qui contra statutum vestes longiores fecissent, damnauit.

De militia eius & bellis per eum gestis.

Rex Nauarræ tyrunculus adhuc & admodum iuuenis, militiæ munus cum Alfonso fratre in expeditione Neapolis exercere cœpit, in cuius urbis oppugnatione longa que obsidione terra marique fortissimi ducis experimentum præbuit, & laborum tolerantiam admirabilem. Ad quam expeditionem cum ingenti classe magnoque hominum numero electorum non Hispaniæ solum, sed etiam Sicilia & Italia, ex littore Barcinonis anno a natali Christiano millesimo quadringentesimo trigesimo, Kalendis Augusti profecti fuere. Cæterum de hoc bello quod in obsidione Neapolitana per annos viginti gestum est Alfonsi Regis imperio, minus ad Ioannem Regem Nauarræ & reliquos fratres qui fortissime dimicauerunt, huius expeditionis fuit, scriptores totius belli victoriam gloriamque tribuerunt. De rebus enim gestis Alfonsi regis, de dictis & factis memorabilibus Laurentius Vallenfis & Bartholomeus Faccius eleganti stilo copioseque scripserunt. Hoc igitur bellum non nostri operis esse existimantes, transumus ad alia quæ Rex Ioannes per se gessit.

De re diu eius in Hispaniam, & de rebus gestis in ea.

Qui post expugnatam captamque Neapolim cum Henrico fratre reuersus est in Hispaniam, vbi & Nauarræ suo regno, & Aragoniæ rogatu Regis Alfonsi præfuit. Hinc autem multis equitibus Aragoniæ comitatus & Henrico fratre, in Castellam ad Ioannem fratrem suum patruelem Castellæ Regem, eum visendi &

salutandi gratia profectus est. Cuius aduentus cum Aluaro Lunæ molestus esset, Aluarus idem causa fuit, ut inter vtrumque Regem graues inimicitia, magna discordia, mortale odium, & intestina bella orirentur, quibus vtrinque non solum magna malaque, sed etiam cedes & mortes crudelissimæ consequutæ fuere. Sed hæc quoniam scripta fuerunt ab aliis magnis voluminibus, ego, sicut alia consueui, breuiter attingam. Aluarus itaque qui Ioanni Castellæ Regi charissimus erat, & omnium rerum regis que domus curam gerebat, timens ne sibi Rex Castellæ fratres suos patruales Aragoniæ principes anteponeret, homo pollens ingenio & oratione facundus, omnibus modis & artibus nitentur, ne fauore sui Regis & autoritate plurimum valebat, priuaretur, vtrumque Regem commisit. Sic est enim humana conditio, sic sunt hominum mores, ut non modo superiores, sed ne pares quidem ferre possint. Quapropter Aluarus Luna suis consiliis Aragonem in Castellæ Regis inuidiam adduxit, & persuasionibus effecit, ut Rex Castellæ Regem Nauarræ & reliquos Aragonem apud se commorari nullo modo pateretur: propterea quod honori suo regis que dignitati non solum non honestum, sed etiam periculosissimum esse dicebat. A quo Rex iam multis persuasus argumentis & rationibus, etsi eos si ne causa dimittere non audebat, se tamen ad euntes vultu minus familiari, quam consueuerat, excipiebat. Quod quum Ioannes Rex Nauarræ, eiusque frater Henricus, & Admiratus Castellæ Federicus qui tunc honore & bellica virtute omnes Hispaniæ primates anteibat, animaduertissent, nulloque modo tolerandum existimantes, sibi præter suos affines & propinquos qui plurimum poterant, alios etiam complures Castellæ magnates quibus Aluarus inuisus erat, adiunxerunt. Qui cum omnes vnum in locum conuenissent, statuerunt, ut Aluarum Lunam vel Regis Castellæ consuetudine colloquioque priuarent, vel si id facere non possent, quocunque modo de medio tollerent. Itaque Regem Castellæ simul ad euntes, ut eum dimitteret, a suaque regia summouerent, efflagitarunt. Quod si faceret, mirum in modum omnium tam Castellanorum, quam Aragonum nobilium quibus ille detrahebat, animos ad quemcumque vellet excitaret, semperque paratissimos haberet: sin autem facere nollet, & illum apud se tot nobilibus inuitis habere vellet, se quidem honorem & dignitatem suam non neglecturos esse dixerunt. Quibus Rex Castellæ qui Aluarum plurimum diligebat, ad hunc modum respondit: Bonorum principum moris esse, ut familiares & amicos qui bene fideliterque seruiuerint, non inhoneste dimitterent, sed honorifice retinerent, non officiis & dignitate priuarent, sed commodis & honoribus auerent: idque omnes Castellæ Reges facere consueuissent. Quod igitur iniuste petebant, dixit se minime facturum, propterea quod Aluarum Lunam qui ei liberaliter & studiose plurimum annorum labores impenderat, honeste & sine causa turpiter eiicere non posset. Se præterea non ad aliorum præscriptum, sed ad suam voluntatem dixit esse victurum, ac si quid in Aluarum Lunam molirentur, illius quidem salutem & honorem sibi magnam curam fore significauit. Quibus verbis illorum indignantes animos a se multo quidem magis alienauit, & præcipue Ioannis Nauarræ Regis & eius fratris Henrici, qui quum Regis Castellæ fratres patruales essent, Aluarum præpositum sibi ferre nullo modo poterant. Tunc itaque Rex Nauarræ iam discessurus, indignatione dissimulata, ac pene subridens ad fratrem Henricum & alios qui cum eo venerant conuersus, Optime, inquit, equites, Rex Castellæ frater meus patruelis locutus est. Nā quod ipse pro nostra dignitate non fecerit, nos quidem ipsi qui nobis deesse non possumus, multo melius faciemus. Cū suo igitur Aluaro permaneat, eiusque uoluntati, ut solet, morem gerat. Hæc cum dixisset, statim discessit. Quem frater Henricus & socer Federicus ceterique proceres qui cum eo venerant, Castellanorum Rege pene solo relicto, consecuti fuere. Caterum post hoc colloquium quo Regis vtriusque voluntas patefacta est, Aluarus Luna sibi valde timere cepit & diligenter cauere, qui nusquam, nisi vel simul cum Castellæ Rege, vel armatorum manu septus usquam progrediebatur, singulisque noctibus apud se custodes & vigiles armatos habebat. Quæ quidem res multo magis animos Aragonum irritauit, multorumque malorum initium fuit. Nam etsi Aluarus tuendi se potius quam alios offendendi

offendēdi causa secum milites ducebat armatos, eum tamen plures inimicis quos
 metuebat, minari existimabant. Hinc igitur inter Castellanos & Aragones & v-
 triusque Regis equites & familiares contentiones cœptæ fuerūt, hinc (vt supra di-
 ximus) magni totius Hispaniæ tumultus, & inter Hispanos Reges intestina bella
 orta sunt. Nam qui primum certare verbis & aduersarios laceffere cœperāt, quum
 deinde ab illis in se dici quod nolebāt audiuisent, irascētes ad manus & arma de-
 uenerunt. Hi quum sui Regis causam & honorem defenderent, ipsos etiam Reges
 ad bellum gerendum concitarūt, qui perturbatis animis & iam fraterni nominis
 & propinquitatis obliti, diutius hostiliter dimicarūt. Commemorare possem quot
 & quibus in locis sēquissima prælia gessere, quæ quidē eo crudeliora fuerunt, quod
 inter duos Reges fratres patruales & inter equites affines, cognatos & propin-
 quos gesta sunt, & in quibus apud Methymnam Ioannes Castellanorum Rex, Al-
 uaro Luna fugiente, a Rege Nauarræ captus est. Aliis deinde præliis multorū no-
 bilitatis Regis vtriusque non solum captiuitates, verum etiam crudelissimæ cædes
 & indignissimæ mortes cōsecutæ fuere. Cuius belli permultos variosque casus, &
 omnia quæ vtrique Regi grauius acciderunt, ego consulto transeo, tanquam mi-
 nime necessaria, propterea quod ab aliis scriptoribus qui Ioannis Regis Castellæ
 vitam memoriæ prodiderunt, longa quidem historiarum serie iam pridem edita
 perlegi. Multis igitur omissis certaminibus quibus Ioannes Castellanorum Rex
 mirum in modū fuit oppressus, vltimo demum magnoque prælio quod apud Oli-
 metum oppidum gestum est, Aragones a Castellanorum multitudine profligati
 fuere. Quo prælio præter alios Aragones vulneratos & interfectos, etiam Henri-
 cus Nauarræ Regis frater, vt superius diximus, in læua manu lethale vulnus acce-
 pit: qui etsi nimio dolore vulneris conficiebatur, militibus tamen qui superati dif-
 fugerant, ad sua signa reuocatis, prælium redintegrare volebat, nisi eum Rex eius
 frater qui numerosam hostium multitudinem conspexerat, retinisset, & in tuti-
 orem locum cum omnibus copiis adduxisset. Postero autem die quum vix Henri-
 cus dolori vulneris resisteret, & vitæ suæ anceps esset, Regem fratrem suū depre-
 catus est, vt in Aragoniam cum exercitu proficiscerentur: quoniam si sibi mori-
 endum esset, multo quidem maiorem dolorem spiritus eius sentiret, si fratrem
 quem vehementer amabat, apud hostes & in alieno regno relinqueret. Cuius de-
 siderio Rex morem gerere cupiens, Aragoniam versus eodem die cum omnibus
 instructis copiis discessit, & paucis diebus in oppidum Bilbilim quod Calataiu-
 tum vocant Aragones, peruenerunt, vbi Henricus vulneris dolore cōfectus a vi-
 ta discessit. Cuius obitus & Regis & omnium Aragonum mentes mirum in modū
 consternauit. Fuerat enim Henricus multis magnisque cum corporis, tum etiam
 animi virtutibus insignis, nec humanitate & clementia minus, quam generositate
 & excellētia clarus, in militaribus officiis æque consilio ac fortitudine pollēs, mo-
 dō benignus, consuetudine facilis, ingenio perspicax, liberalitate splendidus, pie-
 tate benignus, diuinarum rerum & Christianæ religionis diligentissimus cultor:
 & in quo denique vno magno & spectato viro nimirum paternas omnes virtutes
 agnoscere facile poterat. Pudet igitur me tantum virum tanta virtute præditum,
 tantoque naturæ munere præstantem tam breui sermone referre. De cuius pro-
 fecto virtutibus eximiis & rebus præclare magnificeque gestis non parua confici
 posset historia. Nam si quæ vel in Hispania, vel in Italia fortissime gessit, & quam
 laudem vel gloriam bello gerendo fuerit assecutus, delibare velim, longe quidem
 ab instituto meo digressus videri potero. Quapropter quæ de rebus eius gestis &
 meritis laudibus dicenda iure fuerant, silentio transibo, si prius eum dixero fere
 cunctis tam Hispanis quam Italis quam charissimum fuisse. Ideoque funus eius
 ab omnibus Aragoniæ & Siciliae populis, atque Castellanorum plurimis, summo
 mœnore multisque lachrymis celebratū est, sed ab illis præcipue nobilibus, a qui-
 bus non minori fletu quam pompa funerabatur. Ioannes vero Rex multis qui
 eum diligenter consolari conabantur, flendum esse respondit, se nanque non
 fratrem, sed vitæ suæ lumen, ac se ipsum potius perdidisse dicebat. Ille autem etsi
 dolore vulneris intolerabili torquebatur, patientia tamen admirabili summaque

constantia gemitum supprimebat, ne Regem qui prope eum lachrymabundus recumbebat, grauius afficeret. Defuncti corpus peractis exequiis in Populeti tepulum delatum est.

LVCII MARINEI SICV- LI DE REBVS HISPANIE LIBER XIII.

De bello quod cum Carolo filio gessit, & cum populis Barcinonæ principatus.

REVERSUS in Aragoniã, vt supra demonstraui-
mus, & Henrici celebratis exequiis, cum in ciuitate Calataiuti conuentus age-
ret, populisque iura petentibus redderet, accepit, quod sibi præ-
ter opinionem accidit, in Nauarra magnos tumultus & factiones esse duas: alteram scilicet Agramontanorum, qui Ioannam Reginam: & Lusitanorum alteram, qui Carolum Vianæ principem sequebantur. Carolus enim cum Reginam quæ Nauarræ regno voluntate Regis præerat, quod regnum materno iure hæreditarium sibi deberi consultus & persuasus a multis crediderat, non æquis oculis intueretur (nã sibi magnum certamen parat, quisquis inducit filio nouercam) & more cupiditatis humanæ regni Nauarræ imperio captus, omnium Lusitanorum quibus charissimuserat, coniurationem fecit, vt expulsa Regina Regem quoque a Nauarræ finibus inhiherent. Cæterum de hoc bello quod ego iussu Ferdinandi Regis scripturus sum, prius Hispano sermone scripserant equites duo: Gonsalus scilicet ab Auila cognominatus, & Ioannes Rochabertinus qui Castellanus Ampostæ dicebatur, qui Regis castra sequebatur, & omnibus præliis cæterisque rebus interferebat. Quorum scripta vulgaria quasi commẽtaria mihi tradi iussit Rex Ferdinandus, quæ partim ad verbum, partim ad sensum Latinitate donabo. Huius vero belli præcipuam causam primumque motum alii aliter ortum fuisse referunt. Ego autem tem quod ceteri senserint, aliorum iudicio relinquens, tantorum malorum causam fuisse arbitror inconstantiam varietatemque fortunæ. Quæ cum Barcinonæ ciuibus & cunctis eius prouinciæ populis maximos honores & opes amplissimas inuidisset, primum quosdam Nauarræ populos, & deinde Barcinonæ principatus fere omnes in suum armauit exitium, filiumque contra patrem stimulauit. Quod, vt vnde digressus sum reuertar, cum Agramontani qui Regem vel absentem maxime colebant, sensissent, subito sese contra Lusitanos armarunt, & Reginam quæ tum Stellæ commorabatur, enixissime defenderunt, Regemque per literas & nuncios hac de re certiores statim fecere. Qui cõmonitus de Reginæ periculo, confestim qui aderant cõuocatis equitibus, illo profectus est, multosque Nauarræ populos inuenit in armis esse. Cæterum monere nos hic locus & ratio videtur, vt qui Lusitani sint & Agramontani, propter absentes dicamus. Omnes igitur fere Nauarræ nobiles diuisi sunt in partes duas, quarum alii Lusam, alii Agramontem oppidum possident. Hi propter & oppidorum propinquitatem (spacio enim trium millium inter se distat, & quæ inter alia oppida duo sita sunt, alterum nomine sancti Ioannis Pedis portus, & alterum sancti Pelagii) & propter vetus odium maiorum suorum, inter se fere semper armis & bellis præliisque contendunt. Ab Agramontem itaque Agramontani, & a Lusam Lusitani dicuntur. Hæc autem & ad rem cognoscendam, & ad tollendam ambiguitatem scribenda pernecessarium fuisse duximus, ne quis hoc loco Lusitanos a Lusitania prouincia dictos forte putaret. Rex autem, vt ad inceptum redeamus, in Nauarram ingressus, cum Agramontanis apud Stellam (quæ distat a Pompilone ciuitate Nauarræ primaria viginti millia passuum) se coniunxit, & ad Carolum legatos misit qui eum monerent, vt ab incepto tam

tam turpi falsoque desisteret, neque stultis Lusitanorum consiliis suam salutem & honorem crederet, quibus commotus tam vile nefas, tam execrabile scelus commisisset. Nam monstri quidem persimile ducitur, si filius patrem, non dicam offenderit, sed offendere cogitauerit. Quod facinus indignissimum a se principe Christianissimo commissum eo foedius omnibus grauiusque videretur, quod ne Barbaris quidem vnquam & infidelibus accidisset. Quare ne committeret, vt tam impium tamque immane sibi nomē obiici iure possit, ne Gallorum atque Aragonum Regum Christianissimorum genus huiusmodi turpitudine tantoque dedecore pollueret. Patrem ad filium legatos misisse, non quidem quod ab eo aliquod sibi periculum metueret, sed vt filius magnam infamiam fugeret. Quod si suū periculis errorum faceret, statim paternam gratiam & amorem in perpetuū facile recuperaret: sin autem in eo quod cœpisset perseueraret, & inimicorum potius quā paternam cōsilia sequeretur, satis certo sciret se vel patri, vel Deo graues pœnas esse daturum. Quod si sibi sua culpa prauisque consiliis acciderit, multo quidem grauius laturus esset: quod etiam effugere facile poterat, si patri, si rationi parere voluisset, propterea quod sibi vt cōsuleret, a patre pie sancteque monitus fuerit atque rogatus. Ne igitur & sibi & patri causa doloris esse velit. Ei nāque si mali quid accideret, maiorem Regi propter amorem paternum dolorem fore, quam sibi dixerunt. Hæc cum audisset Carolus, etsi ratione & oratione commotus errorem suū cognouit, eumq; conatus & cœpti statim pœnituit, a Lusitanis tamen quibuscum coniuerauerat, qua coniuratione sibi periculum a Rege metuebāt, ne desisteret ab incepto iam persuasus, se patris gratiam & auctoritatem plurimi facere respōdit, eiusque voluntati morem gerere paratissimum esse, iussaque & imperata omnia ad se iure pertinebat, sibi possessio relinquatur. Non decere patrem, filium quem amat, suo iure priuare: neque filium patri a quo suo regno spoliatur, obsequium præstare: neque vel indignum vel iniquum cuiquam videri debere, si quis sua regna vel alia bona defendat, vel ab iniuste possidentibus reposcat, quem æquius est credere deum hominesque iuare. Quod si filium quod suū est a patre petere turpè videretur, patrem quidem rem filii contra ius fasque possidere neque honestum neque laudabile esse. Si autem patri filii sui rebus vti licet, & filius patrem suarum rerum vsu priuare non debet. vtatur regni nostri Nauarræ populis pater si velit, sed tanquam meis, non autem pro suis. Quod si me populisque meis inuitis alienum regnum possidere & vsurpare voluerit, ei referre & affirmare poteritis, nos regnū nostrum vel armis habituros, vel cum eo vitam simul amifuros. His cum responsis legatis ad Regem reuertentibus, Carolus omnes Nauarræ populos & equites nobiliores quorum erga se fidem & benevolentiam multis in rebus cognouerat, ad se statim vndique conuocauit, & in armis esse iussit. His de rebus atque discorsis Henricus Castellæ Rex certior factus, & iniuriarum quas ab Aragonum Rege superioribus diebus acceperat non oblitus, in auxilium Caroli cum equitum septem millibus venit, quibus Rex priusquam se cum Caroli copiis coniungeret, cum multis Aragonum equitibus occurrit. Quibus cum apud Vianam, quod est vltimum Nauarræ oppidum Castellam versus, prælio committēs, omnes in fugā conuertit: quo tamen prælio plures vtriusque partis equites periere. Rex autem, Castellanos copias fusis & profligatis, Vianæ, si forte redirent hostes, firmissimum præsidium relinquens (hac enim iter est in Nauarram) reuersus ad Carolum, multa post prælia quæ apud Stellam, Pompilonem, Olitum, & Ilumberrum gesta fuerunt, eum tandem apud Ayuarum montem, qui locus distat a Stella decem & octo millia passuum, prælio vicit, & manu captum & incolumem in Monroi castella custodiendū reliquit: quem tamen paucos post dies amore paterno & clementia commotus a carceris custodia liberauit. Cæterum ne contra eum filius aliquid in posterum auderet, Ludouicum Beamontium eiusque quinque filios in septennium obsides accepit. Erat autem Ludouicus Lusitanæ factionis fere princeps, & Nauarræ Comestabilis, atque Carolo ex genere materno sanguine coniunctus. A Regibus enim Gallorum genus & originem ducebat, habuitque filios omni

virtutum genere præclaros, Carolum, Tiuaulum, Henricum, Philippum, & Ioan-
 nem qui nunc Nauarræ Comestabilis est, & Leonoram Ioannis Regis Aragonum
 filiam habet vxorem, nostraque tempestate cum liberalitate cæterisque multis
 virtutibus, tum vero animi fortitudine & militari excellentia prælioque gerendo
 quam maxime pollet, & a Ferdinando Rege nostro Christianissimo & propter af-
 finitatem (eius enim sororem Ioannis Aragonum Regis filiam, vt paulo superius
 ostendimus, in matrimonium accepit) & etiam propter suas excellentes multasque
 virtutes maxime diligitur. Hi autem quamuis pro Caroli liberatione manerent
 apud Regem, Carolus tamen cuius animus regnandi cupiditate semel incensus
 quiescere non poterat, nulla eorum ratione habita patri rursus bellum intulit, ac
 post multas pugnas demum apud Stellam suorum alios occisis, pluribus captis, pe-
 ne solus aufugit, ac plane deterritus & patris iram non iniustam & animaduersione
 nem timens, Neapolim ad Alphosum patrum Neapolitanorum Regem disces-
 sit. Quem rex Alphonsus etsi magnifice primum ac honorifice suscepit, mox tamè
 sui aduentus cognita causa, grauiter inculcauit, quod patre viuente regnum affectas-
 set, quod ei a quo genitus fuerat, inferre bellum ausus fuisset. Cûque cum patri re-
 conciliare, paceque coniungere conaretur, nondum perfecta re, nec sine multo-
 rum iactura omniumque Christianorum lachrymis a vita discessit. Quo mortuo
 Carolus Neapolis regnû ab omnibus fere populis oblatum sibi non sine magno
 virtutis exemplo recusauit, pauloque post propter ingentes Italiae tumultus mul-
 tasque seditiones quæ post Alphonsi Regis obitum mouebantur, in Siciliam tra-
 iecit, vbi summa veneratione & ingenti omnium Siculorum lætitia atque appa-
 tu pene regali receptus est. Pro cuius aduentu patrisque regnorum acceptione, ad
 quem Alphoso fratre mortuo Aragoniæ Siciliaeque regnum iure deuenerat, per
 omnes fere Siciliae populos multis diebus ludi magnifici & spectacula varii gene-
 ris edita & celebrata fuere. Deinde autem Carolus aliquandiu commoratus in
 Sicilia, se quidem Siculis omnibus indies multo chariorem faciebat. Tanta enim
 erat huius principis modestia, tanta morum elegantia & vitæ integritas, tanta libe-
 ralitas, tanta denique humanitas, vt nihil quidem quod ad recte sancteque viuere
 adeo vt nõ modo summæ probitatis & omnis virtutis nomen sibi vëdicauerit, sed
 magnæ quoque sanctitatis exemplum haberetur. Quam ob rem non immerito
 quidem a Siculis omnibus & Italiae populis, Neapolitanis præsertim apud quos
 fuerat aliquot dies, non vt princeps solum, sed etiam tanquam numen ingenti ve-
 neratione colebatur. Qui legatis e Sicilia missis ad Regem, vt ei reconciliaretur,
 tandem cum per eos se in gratiam patris rediisse cognouit, multis Siciliae magna-
 tibus comitatus in Hispaniam reuersus est, & Regis manus & pedes osculatus, Lu-
 setanos omnesque Nauarræ populos qui ad eum defecerant, in patris obsequium
 redire coegit. Quare non parua lætitia Rex affectus ob reditum filii quem plurimû
 diligebat, Barcinonæ vbi tunc erant, magnos ac diuersos ludos ingenti pompa & 40
 apparatu magnisque sumptibus edidit, vrbe iam plena tum ciuibus & his qui Re-
 gem sequebantur, tum etiam totius prouinciæ maxima hominû multitudine, qui
 vel principis aduentu, vel fama quoque ludorum vndique conuenerant. Verum
 enim uero fortuna semper inconstans, cuius officium est gaudiis humanis & feli-
 citatibus inuidere, & alta deprimere, & Regis ocio & honoribus & Barcinonæ o-
 pulentissimæ ciuitatis opibus inuidens, sicut olim Romanorum potentia immen-
 sam dominamque terrarum per socerum ac generû ciuilibus bellis atque intesti-
 nis & armis illicitis attriuit, sic etiam, vt Barcinonæ vires & opes ingentes frâgeret,
 filium contra patrem sæpius incitauit. Carolus namque peractis iam & celebratis
 spectaculis cum & omnium ciuium atque aliorum populorû animos erga se pro- 50
 nos sibi que maxime deditos cognouisset, & superiorem pati durum & indignum
 secum existimauisset, paterni amoris & honoris penitus oblitus (tâtum enim do-
 minandi cupiditas potest) tertio iam contra eum experiri fortunam decreuit. Clâ-
 igitur omnes quibus plurimum confidebat, cum se adirent, sui consilii indignique
 perpetrandi facinoris participes fecit. Nonnulli etiam quibus bellum pace gratius
 erat,

erat, gladioque magis quam honesto labore gaudebant victumque querebant, eū
 magis quotidie sollicitare. Ad eum præterea accedebant omnes qui scelerū suorū
 conscientia vexabantur. Plures denique eo animo principem cum Rege armis
 contendere cupiebant, vti extincto Rege principem quoque de medio tollerent,
 omni que dominatu liberi essent. Laborabat enim fortuna, Barcinonæ omnino
 delere felicitatem, superbiamque deprimere, cuius opes & res admodū secundę
 per orbem terrarum mirabiles atque inuidiosæ nimium ferebantur. Erat enim
 ciuitas illustrissima principibus, equitibus nobilissima, omnibus rebus quæ ad vi-
 uendi usum pertinent, ditissima, omnium fere ciuitatum terra marique potentis-
 sima, multis magnisque rebus domi forisque gestis clarissima, adeo vt eius nomen
 atque potentia non immerito Hispaniæ, Galliæ, Africae, cæterarumque nationum
 principibus timori vel maximo fuerit. Florebat enim non solum maximis opibus
 ac diuitiis, sed etiam plurimorum virorum prudentia singulari, optimis moribus
 & institutis. Ciues omnes in administranda republica atque ad augenda quasi ve-
 rerum Romanorum ordinem moremque sequebantur, qui nihil ynquam nimis,
 sed omnia tam publica quam priuata pro modo rationeque faciebant. Non igitur
 illorum diuitias resque familiares vllæ discordiæ, non lites, non iudicia, non iurgia,
 non seditiones, vt in plarisque fit, minuebant: quippe qui ratione potius naturaq;
 quam legibus viuere malebant. Nobiles armis & equis officiisque militaribus stu-
 debant, hisque sese exercebant, & aduersus hostes feroces erāt. Mercatores hone-
 stissime commercia tractabant, in quibus exercēdis non tam quæstus auidi, quam
 veri, fideles, ac liberales erāt. Sacerdotes & omnes qui rerum sacrarum curam ge-
 rebant, pie sancteque semper viuebant, summaque veneratione atque timore di-
 uino cultui sacrisque rebus incumbere. Reliqui ciues cuiusque ætatis aut liberali-
 bus, aut mechanicis artibus, quibus erat cultissima ciuitas, operam dare. In qua ne-
 mo circūforaneus, id est desidiosus & inanis erat, sed honesta alii alia negocia ex-
 ercere. Itaque nemo malus, nemoque pauper, sed optimus quisque erat atque di-
 tissimus. Hac fama ciuitatis non ex Hispania tota solum, sed ex aliis quoque mul-
 ter incoleantes homines huc vndique quotidie conueniebāt, ciuitatemque liben-
 tates ordinem maiorem ditio remque faciebant. Hinc præterea multæ ciui-
 pulcherrima, hinc cæteras bonas artes imitabantur. De cōditore tamen eius affir-
 mare nihil ausim, siquidē omniū qui de ea scripserūt, de autore incerta opinio est.
 Nā quod nonnulli de Barcinona pueriliter fabulātur, ego quidē non minus fal-
 sum, quam ridiculū existimo. Cæterū fuit olim situ ciuitas admodū parua, & a lit-
 tore maris vno fere stadio remota: pulchra tamen ædificiis, & altis tota mœnibus
 clausa. fuerunt & ciuitatis portæ numero quatuor, in totidē mundi partes vergen-
 tes, æ quo fere omnes inter se spacio distantes, quæ adhuc extant, & in ipsius pene
 ciuitatis umbilico visuntur. Postea vero crescēte hominū multitudine bis vndiq;
 magnificis ædibus & cōspicuis sanctorum templis aucta, bis etiam præualidis mū-
 ris superbisque turribus cincta est. Quæ quidem etsi magnitudine nonnullis vrbi-
 bus cedit, ædificiorum tamen elegantia, littoris amœnitate, viarū munditie, vico-
 rum rectitudine, æ qualitate domorū, amœnissimis hortis quos variis arboribus &
 nonnullis palmis quæque domus cultissimos habet, forma denique rerum omniū
 & excellenti pulchritudine, meo quidem iudicio, cui absit inuidia, cūctis profecto
 ciuitatibus est anteponenda. Plura præterea de hac ciuitate memoratu digna nar-
 rare possemus, quæ ne longius ab incepto discedamus, omittimus. Redeo igitur
 ad Carolum, qui Barcinonensem consiliis & opibus fretus, tertio, sicuti supra de-
 monstrauimus, aduersus Regem cui charissimus erat, fortunam voluit experiri.
 Cuius consilii Rex penitus ignarus, & a filio sibi cauendū nihil existimans, ex Bar-
 cinona Aragoniam versus decedere statuit. Hinc itaque proficiscens ad delectus
 habendos, Aragoñes apud Fragam, quod oppidum est Aragoniæ primum, situm
 apud Cingam fluuiū, & Gothalanos Ilerdam, quæ ciuitas est in ripa Sicoris amnis,
 ad diem certum conuenire iussit, & Ilerdam die tertio peruenit. Postero die quo-
 que in ciuitatem Carolus nō bonis auspiciis ingressus est. Nam dum hic Rex com-

moratur, donec, vt imperauerat, Gothalanorum equites & omnes nobiles ad de-
 lectum conuenirent, quidam de eo suspiciones, quidam prauas cogitationes, non-
 nulli conatus etiam impios ad Regem detulere. Quæ cum Rex ab aliis diligenter
 quærens, vera esse reperisset, non sine magno dolore & animi motu filium in se-
 motam ædium partem accersitum huiusmodi verbis alloquitur. Inter omnes
 patres, immo omnes mortales, neminem infeliciorem vnquam fuisse credo, filio-
 rum causa, Carole fili mi, quam ego sum: propterea quod te talem filium genui,
 quem me genuisse pœniteat, & de quo vel inuitus vltimum sumere supplicium
 non humano solum, sed diuino quoque iure compellar. Tua enim superbia, tua
 crudelitate, nostra clementia, nostra pietas, nostra patientia victa est: sola iustitia
 nobis vtendum. Nam dum mea lenitas, dum amor paternus tuis peccatis & erro-
 ribus veniam tribuit, & indigno tibi vitam concessit, cum tam impie sæpius deli-
 quisses, me quidem iniustitiæ nomen subire coegit, tibi que ad peccandum multo
 maiorem præbuit audaciam. Et dum timui vulgi sermones, dū odiū multitudinis
 vitare conatus sum, si de te supplicium vel iustissime sumpsissem, te longe deterio-
 rem ego feci. Ideoque dum tuæ salutis rationem habere volui, tu me tanquam ini-
 micum acerrimum omnibus modis perdere tentasti. Quam ob rem quid me nūc
 in te statuere oporteat, qua pœna tua crimina plecti debeāt, quod te subire suppli-
 cium pro tuis ausis æquum sit, diuina quidem & humana nos exempla cōmonent.
 Scimus enim angelum qui superbia tumescēs, in Aquilone sibi statuere sedem, & 20
 suo creatori similem se facere cogitauerat, Dei iustitia de cælo fuisse deiectum.
 Multos præterea mortales fuisse legimus viros etiam sanctissimos, qui iubente le-
 ge de propriis filiis cum deliquissent, vltimum sumpserunt supplicium. Quod si Deus
 omnipotens, in quem passio cadere nulla potest, vt iustitiæ suæque voluntatis no-
 bis præberet exemplum, ingratiitudinis & superbiæ crimē impunitum esse noluit,
 superboque de sede deposuit: si multi quoque parentes humanæ virtutis amore iu-
 stitiæque commoti, pro causis alienis in filios suos animaduertent, quod ego te
 dignum supplicium inueniam, si me qui in te educando & boni patris, piæ quoque
 matris officio functus sum, tua immanitate nō modo de regno meo expellere, ve-
 rum etiam vita spoliare sæpe conatus es? Tantum ne apud te regnādi cupido, tan- 30
 tum inimicorum nostrorum sceleratissima cōsilia potuere, vt patris animam gla-
 dio perdere nullo Dei timore, nullo hominum iudicio, nulla impeditus verecun-
 dia tantopere laboraueris? O infelicem illum semper & infaustum diem quo te
 genui! Alii enim principes aliique patres omnes ad suam custodiam, ad suæ vitæ
 securitatem, ad suam gloriam filios progenere, quorum virtute, quorum laudibus,
 quorum rebus honeste magnificeque gestis magnopere perpetuoque gauderēt:
 me vero solum in orbe terrarum, nescio quo fato, filius meus insidiis, odio, coniu-
 rationibus, armis præliisque cōtinuo persequitur. Quod si vel ego tuis oculis tam
 inuisus fui, si te dominandi cupiditas tantopere vexabat, nonne tempus vel breuis-
 simum expectare potuisti? nonne patris ætas iam præcipitata qui annum quintum 40
 & sexagesimum agebat, monere te debebat, ne paucorum annorum impatientia
 tantum nefas, tantum scelus, tantum dedecus admitteres? Ego nanque quæ con-
 que mihi Deus nostrique maiores habenda & gubernanda tradiderunt, eodem
 Deo & natura iubente cum vita ipsa relicturus sum. Moriens enim mecum ferre
 non possum. Nec quenquam habebam præter te, ad quem nostra bona omnia he-
 reditario iure pertinerent. Tu autem siue tuis siue aliorum consiliis deceptus, non
 solum regna paterna & maiorum nostrorum principatus, sed nostrā quoque gra-
 tiam in perpetuum amisisti, teque omni supplicio, iudicio omnium, dignum fecisti.
 Quapropter si quid in te grauius a nobis statutum fuerit, nemo quidem sine iustif- 50
 sima causa, nemo sine ratione factum cognoscer. Hæc locutus Rex, qui Carolum
 custodirent, & illius domus vbi tunc erat, exitu prohiberent, vocauit, adhibitisque
 custodibus eum respondere volentem reliquit, ac inde paulo digressus lachrymas
 & gemitus continere non potuit, tantum paterna pietate mouebatur. Carolus au-
 tem patris sententiam & indignationem timēs, quæ sibi mortem minabatur, mul-
 tis profusus lachrymis & oppressus, maxima verecundia oculos attollēs & sursum
 aspiciens,

aspiciens, quasi Dei clementiam imploraturus, Væ, inquit, mihi misero, si neque clementiæ neque misericordiæ spes vlla relicta est. Quæ res vbi innotescere cœpit, non paruo quidem dolore atque tristitia omnes affecit. Omnes enim tum regniæ domus equites, tum ciues tota nocte non sine gemitu casus huiusmodi magnam malum summumque dolorem allaturos querebantur. Præterea magnus erat in tota ciuitate tumultus. Omnes enim Ilerdæ ciues desiderabant Carolum e carceris custodia liberari. Captus fuit etiam cum eo Iohannes Beamontius, Ludouici quem supra memorauimus, frater. Hunc enim Carolus propter propinquitatem & assiduam fere consuetudinem plurimum diligebat, & eius consilium & auctoritatem omnibus in rebus præcipue sequebatur. Hinc Rex cum Carolum Mirauetum sub custodibus mittere statuisset, multorum nobilium Aragoniæ premissum commotus, ad Iaffariam, quæ domus est apud Cæsaraugustam ciuitatem, res nouas & prauas belligerandi cogitationes animo conceperant, quo sibi libertatem vendicarent, ex totius prouinciæ nobilioribus legatos ad Regem quindecim, qui scirent quam ob causam captus Carolus & in carcerem coniectus fuisset, statim miserunt. Hi cum Ilerdam ad Regem venissent, eorum quidam Petrus Vireus Tarraconensis Archiepiscopus, qui vel eloquentia, vel dignitate cæteros antecedebat, apud Regem orationem hanc habuisse fertur. Si leges & iustitia te cogunt, inuictissime Princeps, vt in Carolum filium tuum, ac potius in te ipsum grauius animaduertas, cum tu illum progenueris semperque plurimum dilexeris, nos tibi pro illius salute & incolumitate supplicare non necessarium ducimus. Nam etsi misericordia, pietate, & humanitate quam maxime mouemur, nos tamen ipsa ratio tuaque voluntas multo quidem magis conuincit. Præterea quis est tantum a ratione alienus, vt putet patrem pro filii vita qua nihil illi charius esse potest, aliorum precibus indigere? Quod tamen cum ita sit, summo quidem compulsi dolore causam scire desideramus, quæ res te de proprio tuo sanguine supplicium sumere coegit. Omnes enim non tui solum populi, verum etiam aliæ gentes quæ tuam clementiam & humanitatem non ignorant, non sine magno stupore admirantur, si nunc aliquid grauius in filium tuum statuendum censeas, cum cæteris delinquentibus ac inimicis, si nemo queratur, facillime parcere consueueris. Ea namque homines præcipue in magnam admirationem adducunt, quæ valde præter naturam fieri existimantur. Huc accedit, excellentissime Rex, quod sicuti quenquam sibi ipsi nocere difficile est, ita & post admissam culpam facile est suis erroribus ignoscere. Nos quem finem res hæc sit habitura, non possumus non magnopere timere. Mentis enim nostræ non nisi magnum dolorem affuturum nobis prædicant. Nec hætenus, quæ res nos maxime cruciat, scire nobis licet, quæ nostræ huius infelicitatis causa sit. Vna siquidem omnium voce clamatur, Carolum Vianæ principem ab omni culpa liberum esse. Præteritos enim errores omnes sciunt te filio tuo iam sponte remisisse. Quæ igitur nunc te causa mouerit, intelligere non possumus. Ad te itaque oratum venimus, clementissime Rex, vt & eius rei nos participes fieri velis, vt populis qui nos ad tuam Maiestatem miserunt, respondere & rationem reddere possimus, & Carolum ex te fuisse genitum memineras, & principatus tuos quos tibi maiores tui in pace tranquillissima reliquerunt, concordia prudentiaque conserues. Hæc cum dixisset Præsul, orationi suæ finem fecit. Cæterique legati flentes idem Regem deprecari silentium fecere. Quibus Rex pauca hæc verba respōdit. Nulla ira, nulla rerum præteritarum recordatione mouemur. Sed nuper quod in honorem nostrum atque salutem Carolus vester conatus est, nisi iusta animaduersione plectendum censeatur, me pro merito non pium neque clementem, sed stultum potius ac demeritum iudicare omnem timum vigilasse, falsa & iniqua regnandi dominandique cupiditate commotum, nostros me viuente principatus affectasse, nihil magis quam vitam patris odisse, cui nuper indignas tendebat insidias. Nulla enim re maiori dolore concutitur, quam propter patris fœlicitatem. Me namque vt opprimere deque medio tollere posset,

ab Henrico Castellæ Rege exercitus & auxilia petisse quis ignorat? Nihil denique non ausus est, nullo sceleris genere deterritus, ut nostram perderet senectutem. Ex quo & cogitare & intelligere possumus, aut illum diem felicem non fuisse quo ex me conceptus est, aut bonum eius ingenium præter naturæ suæ bonitatem prauis aliorum consiliis fuisse conuictum. Quæ res multo quidem maior mihi affert quam cuiquam mortalium dolorem. Cogor enim iustas de filio vel inuitus exigere pœnas: cuius quidem supplicium nostram magis animam percutiet. Quod si pietas & amor paternus ignoscere filio velit, mihi tamen non licet. Illis enim veniam dari æquum est qui & imprudenter, & semel, & in re non magna deliquere, non autem eis qui scientes, qui pluries impia maximaque crimina committunt. Nam si quis, quod ei non liceat, semel commiserit in scitia, si quis etiam bis, excusari imprudentia potest: si quis vero tertio rediit ad crimen, aut demens est, aut obstinatus. Huic igitur si venia daretur, & impune peccare liceret, quæcunque mala committeret in posterum, non illi quidem, sed eis ascribenda viderentur qui eum vel punire vel prohibere poterant. Carolus itaque ea animaduersione pœnaque plectetur, ut cuiquam deinceps nocere non possit. Quam in re me iustissime statuisse viros bonos existimatuos non dubito. Huic sententiæ legis respondere non audentibus, Rex Fragam versus discessit, pauloque hic moratus Ilerdam reuersus est. Barcinonenses autem interim qui nouis rebus studentes magnos exercitus coegerant, & suæ ciuitatis imperio se potiri posse sibi falso persuaserant, sexaginta legatos cum aliis quindecim quos paulo ante memorauimus, ex potentissimis ciuitatis electos ad Regem miserunt. Ex quibus quendam virum Abbatem Ageræ hoc modo Regem allocutum fuerunt. Illi principes, diuino & humano consensu, principatu populorumque futurorum cultu & obsequio digni sunt, excellentissime Rex, qui & communes vilitates priuatis anteponunt, & in eo semper manent quod cum sui principatus populis fide & iureiurando statuere: ille autem qui omnia ad sua commoda, ad suam voluntatem metitur, & iusiurandum fidemque violat, hic quidem & diuinam & humanam legem contemnens, sese & principatu & suorum obedientiam libertatis iustitiam clamat, si Vianæ principatus & omnes tuorum regnorum populi non immerito Caroli nostri principis liberationem desiderant? Eadem fides & obseruantia quam tibi debemus, nos etiam illum defendere compellit. Quod ut faciamus, & ratio & fortuna ipsa nos vehementer hortantur, quæ non pedibus nos, sed alis perpetuo fouet, maximisque viribus excitat. Ideoque populorum motus & excitatos animos compescere etsi vellemus, nobis tamen nullo modo liceret. Omnium mentes harum rerum infœlices euentus præ sagire videntur. Quid enim boni ex tanto malo sperare licet? Fidem enim & obseruantiam quam tibi hætenus seruauimus & in perpetuum seruare iureiurando statuimus, si tua culpa semel amiseris, non facile quidem ad tuum reuocabis obsequium. Populi nanque qui iustam ob causam a suis principibus deficiunt, aut sero quidem ad eos, aut nunquam redire solent. In bellis opulentus & numero magnus exercitus, de paucis & omnium rerum penuria laborantibus facile victoriam consequitur. Duces nobis ac milites præter nostros auxiliares & stipendiarii non deserunt. Pecuniis enim quas bellorum neruos appellant, cæterisque rebus ad bellum gerendum necessariis abundamus. Vires iam & animos nostros, atque in re militari scientias, cum alii multi, tum vero Gallorum principes populique qui ferocissimi bellicosissimi que semper fuere, sunt experti. Qui olim cum magnis in Hispaniam duxissent exercitus, & Gerundam usque peruenissent, quæ ciuitas prope centum & quinquaginta passuum millia a Galliarum finibus distat, amisso Rege cum exercitu, per pauci quidem domum fugientes redierunt. Præterea nullæ gentes externæ, ne Hispanicæ quidem, nobis absque sua pernicie bellum intulere. Terra marique nostra plurimum valet ac timetur autoritas. Scimus enim nomen nostrum omnes formidare piratas. Ob rerum gestarum memoriam multasque nostras & insignes victorias Africæ quidem, & Europæ, atque Asiæ non paruo

paruo timori sumus. Hac etiam causa totius Hispaniæ principes gratiam & amicitiam nostram appetunt, colunt, & plurimi faciunt. Nostri maiores qui fortissimi iustissimi que fuere, non tam militum numero ac multitudine, quam virtute atque labore posteris imperium & rempublicam auctam reliquere. Omnes homines natura ad res magnas & amplissimos principatus aspirant, attamen illi tantum sua vota consequuntur, & diutius parta tueri & conseruare solent, quos non temeritas, non praua regnandi cupiditas, non odiosa crudelitas, sed ratio, sed iuris ac virtutis amor, sed ipsa denique semper amabilis humanitas comitatur. Quod si ita est, quænam tibi tuorum regnorum spes habenda est? Quam ob rem noster erga te amor, fides, pietas & obseruantia, quæ tibi iure debentur a nobis, huiusmodi tempore nos Maiestatem tuam deprecatur prope vepire coegerunt, vt & saluti filii tui, & nostræ tuæque quieti atque honori mature consulas. Tum Rex conuersus ad proximos venerabili ac vere regia grauitate sic respondit. Quod ratio & iustitia mōnent, hoc facere statuimus. Nunquam enim, siue in nostris, siue in aliorum causis ac periculis sententiam laturi simus, ab officio & ratione discedemus. Principes autem qui iustitiam exercent, & suppliciis improbos afficiunt: & de bonis optime merentur, & hominum societatem conseruant, & Deum sibi tanquam maximis sacrificiis conciliant in perpetuum, propitiumque faciunt. Gloria autem & quicquid cum ea turpiter acquiritur, durabile non est. Nos autem quod bonis clientibus ac populis in officio permanentibus præstare debemus, hoc quidem speramus a nobis neminem vnquam iuste desideratum: quod nisi de fontibus etiam pœnas debitas exigerem, facere non possem. Præterea non est Ducis famam & victoriam quærentis, priusquam videantur pericula, timere, & illorum motus & defectionem sine causa sperare qui sibi semper fidelissimi fuerunt: qui tamen si temere tentare aliquid auderent, sibi pro sua dementia pœnas esse duros. Hæc dum agebantur in aula, Rege veteri Gothalanorum fidei & amori plurimum confidente, illorum & magistratus & duces clam populis pertraserant, vt Rege capto, eius omnes consiliarios interficerent. Quod consilium & tam numerosæ multitudinis conpirationem, qui vel præmi spe, vel metu pœnæ ad Regem referret, nemo repertus est. Tantum enim rerum nouarum studium & belligerandi cupiditas omnium mentes inuasit, tantusque furor sensus oppresserat, vt non a Rege solum quem ardentissimo semper amore, & tanquam numen aliquod summa veneratione prosecuti fuerant, verum etiam a seipsis alieni fuisse videri potuissent. Cæterum illis armati iam capientibus, Rex per indicia rem cognoscens, suos clam in consilium conuocatos monuit, vt quid agendum foret, ex tempore consulerent. Tum itaq; Petrus Durreus hæc statim respondit. Vetus Gothalanorum fides, & virtus, atque amor erga suos principes (inquit) magnanime Rex, salutis & incolumitatis tuæ nobis spem certissimam pollicentur. Nos autem pro nostra pugnantibus omne periculum promouemus. Ideoque fortunæ cedendum non arbitror, ne forte hostibus mali futuri maiorem & optatam præbeamus occasionem. Hæc domus opportuna satis, & inexpugnabilis loci natura & ædificiorum munitione, certam nostræ salutis ostendit securitatem. Milites & multos & fortes habemus. Arma nobis nō desunt. Bonorum omnium subsidia aduentura in auxilium nostrum dubitandum non est. Quicquid ergo hostes, si iam repugnare velint, facere decreuerint, expectandum censo. Discedentes enim belli iam cœpti manifesta signa daremus. Ab itio præterea nostra fugæ per similes omnibus videretur. Quæ res & regiam tuam auctoritatem famamq; minuere, & inimicorum audacem plurimum augere posset insaniam. Illi deniq; viri de suis hostibus victoriã consequuntur, qui se laboribus & periculis exponunt. Huic sententiæ cunctis assentientibus, Rex solus non acquieuit, qui diuino spiritu cōmonitus, Honorē, inquit, & salutem vestrã, viri fortissimi, ego nō secus ac vitã meam charã habeo. Ex duobus periculis quod magis obesse potest, hoc præcauere & effugere diligenter debemus. Scimus iã Gothalanos in armis esse. Qui si contra me belligerantes violata iã fide semel nos aggredi prælio cœperint, nisi penitus omni ratione careant, vitæ suæ spem omnem in nostra morte positam

esse putabunt. Hoc igitur euitare periculum prudentis ego, non autem illorum existimo. Facilius est enim apud populos honori consulere, quam fidem illorum per scelus amissam & voluntatem reconciliare. Quod si huiusmodi belli casus inuitabilis est, malo quidem hostibus in liberis occurrere campis, in quibus fortissimus quisque non sine spe suæ salutis pugnare & suis uti viribus possit, quam parietibus angustiis inclusus cum paucis inermibus impetum armatæ multitudinis expectare, vbi nobis captiuorum more vel agnorum potius in cohorte clausorum pereundum esset, aliis aliorum mortem spectantibus. Hæc cum dixisset, de secunda vigilia equum ascendens, Bernardum Roccabertum cui plurimum confidebat, cum paucis armatis clam ciuitatis custodibus præmissum ad portam quæ prædicatorum dicitur, paruo comitatu subsecutus egressus est, ac nulla parte notis itinere intermisso, postero die Fragam, quæ distat ab Ilerda passuum fere milia viginti, peruenit. Nonnulli tamen eum cuniculis sub mœnibus actis egressum ferunt. De tertia autem vigilia & noctem paulo post mediam Franciscus Espla, Iohannes Agullon, & Graus Ceruillon præcipui coniurationis autores, & qui manus impias in regio fœdare sanguine destinauerat, in Regis aulam venerunt. Vbi cum Regem non inuenissent, summa tristitia & dolore affecti, domum suam reuersi nouitate & magnitudine sceleris agitati, noctem totam insomnes transiere, magno tota ciuitate tumultu fluctuante. Quæ res summo dolore metuque legatos afficiebat. Perspiciebant enim viri prudentes nefarium hoc tanti sceleris initium, non nisi perniciosum & infelicem finem habiturum, timebantque ne quod insolentes homines ausifuerant, Rex illorum consilio factum forte putaret. Die sequenti cum omnes cõiurati magno cum exercitu Fragam proficisci statuisent, quorundam vti consiliis hoc iter distulere: omnes tamen totius principatus populos in ardam esse iusserunt, qui paucos post dies cum magnis copiis Ilerdam conuenere. Hic cum Regem Cæsaraugustam profectum accepissent, Fragam magnis itineribus contendunt, eamque ciuibus & magistratu consentientibus ingrediuntur. Sub idem tempus Regi nunciatum est, Castellæ Regem Henricum, pacis & amicitia fœdere neglecto, in Aragonum fines cum magnis exercitibus aduentasse, magnumque equitum & peditum numerum ad oppugnandum Boriæ misisse, quod oppidum distat a Cæsaraugusta passuum millia circiter triginta. Eodem tempore Valentini quoque Gothalanorum tumultu permoti, alii secreto, alii publice arma, equos, atque alia omnia quæ ad bellum gerendum necessaria videbantur, parare. Siculi præterea, Sardi, Baleares, & aliarum insularum populi omnes anticipes, & in neutram partem declinantes, quid cæteri facerent, expectabant. Interim etiam Ludouicus Requistentius qui Regi fidelissimus erat, Barcinonæ captus est, propterea quod Gothalanis quibus præerat, contra Regem conspirantibus assentiri noluerat. Et Lusitanis in Nauarra iterum bellum Agramontanis inferentibus, Hispania fere tota maximis perturbationibus vexabatur. Hic autem Rex prudentia singulari, ut & fortunæ conatibus occurreret, & populorum furores extingueret, Carolum statim e carcere liberauit. Quem Regina Barcinonam proficiscens usque ad Villam Francâ secum adduxit. Vbi Barcinonæ legati Reginam ab itinere prohibuere, leges quasdam & conditiones petentes, quas non tam necessarias, neque tam iustas, quam ad culpam suam protegendam & excusandum errorem quem non leuem commiserant, excogitasse videbantur. Regina autem re non concessa (erat enim iniqua) Barcinonæ itinere dimisso Cæsaraugustam ad Regem reuersa est. Carolus autem Barcinonam profectus a ciuibus cæteriisque prouinciæ populis, ut patri bellum inferret, assidue incitabatur. Quod cum audisset diuidam Carolus Arthea cognominatus, Ilumberrum oppidum cui regio iussu diuitius præfuerat, pro Carolo principe gubernare ac defendere cœpit. Ad quem oppidum pugnandum Alphonsus Aragoneus cum exercitu profectus, prope muros oppidi castra posuit. Cui Rex ut pro tempore opportunum mittere subsidium posset, cum Aragonum copiis Sangosam venit, quod oppidum abest ab eo passuum millibus octo. Cæterum cum hic Alphonsus Aragoneus propter eius in re militari præstantem & excellentem fortitudinem & rerum gestarum gloriam sit sapius memorandus,

morandus, qui fuerit, hoc loco dicere per necessarium ducimus. Alioquin non du-
 bito, omnes qui eius virtutes in rebus bellicis & præliis ab illo fortissime gestis le-
 gerint, illius genus & antecessores qui fuerunt scire desideraturos. Fuit itaque Re-
 gis Ioannis de quo scribimus, filius, non tamen ex legitimo matrimonio, & Villæ
 Formosæ Dux, qui paternam & omnium maiorum suorum in re militari prælioq;
 gerendo virtutem non solum est imitatus & æquavit, sed longe quidem superavit.
 Quod & Rex ipse & Duces non Hispani solum, sed Galli quoque omnes vno ore
 prædicabant. Ego autem præter ea quæ ab eo gesta his commentariis scripturus
 sum, multa quoque alia commemorare possem, & quibus locis cum paucis equi-
 tibus magnas hostium copias fuderit, quot & quantas victorias præter omnium
 opinionem consecutus fuerit. A pueritia enim & teneris annis tanquam natus ad
 Martis opus se semper in armis exercuit. Nam & bellis quæ pater aduersus Reges
 Castellæ, & contra Gallos & Nauarræ populos atque Gothalanos reluctantes for-
 tissime gessit, omnibus non interfuit solum, sed præfuit, & summam sibi laudem &
 gloriam comparauit: verum etiam deinde Ferdinandum Regem fratrem secutus
 aduersus Alphonsum Portugalliæ Regem & Mauros Granatenses, famam Ducis
 & gloriam immortalē adeptus est. Vir fuit corpore magnus, sed animo multo ma-
 ior, qui post multas & insignes victorias, deniq; in oppido Castellæ quod Linares
 appellant, vitam finiuit, reliquitq; filium Alphosum qui sibi in Ducatū Villæ For-
 mosæ successit. Reliquit & alios nothos multis virtutibus præclaros. Hoc igitur Al-
 phonso filio & Ioanne CæsarAugustæ Archiepiscopo altero filio, se nō minus sceli-
 cem Rex existimabat, quam reliquis quos ex legitimis nuptiis suscepit. Nam Io-
 annes quamuis religione magis quam re militari semper fuit occupatus, non par-
 uam tamen laudem sibi gerendo prælio comparauit. Sed de his hæc pauca suffici-
 ant. Nunc ad rem redeo. Carolus itaq; Artheca cum se oppidum diutius defen-
 dere nō posse animaduertisset, ad Regē Castellæ legatum misit rogatum auxilium:
 quod nisi mature sibi succurrerit, se cum oppido in Regis Aragonū potestātē ven-
 turum dicebat. Ad quē Henricus, Aragonum Regi nocere desiderās, equites nu-
 mero mille subsidio misit, quos Gonsaluū Saiauetram Alcantaræ ordinis militiæ
 præfectum cū aliis copiis & Rhodoricum Marchenam subsequi iussit. Quod Rex
 cum animaduertisset, Duces & cōsiliarios omnes ad concilium conuocatos, quid
 agere deberet, statim consuluit. Tum Rhodoricus Rebolletus primus sententiā
 suam dixit. Etsi tuus exercitus virtute magnus est, fortissime Rex, numero tamē fa-
 tis exiguus, adeo vt nisi diuino iuuetur auxilio, tantæ hostium multitudinis impe-
 tum sustinere nullo modo possit. Quare tuam salutem in tantum conferre discri-
 men, ego non fortitudinis esse, sed extremæ dementiæ iudicārē. Scimus enim Rex
 Castellæ quot armatorum millia conficere possit, Aragonum plures a te alienatos
 esse non ignoramus, Gothalanos in te refractarios ad tuam perniciem Principem
 Carolum incitasse nobis certissime cōstat. Hi si cum Castellanorū & aliorū copiis
 se forte coniūxerint, nobis quidem neq; victoriæ, neq; salutis nostræ vlla spes est.
 Nam quid paucis, quamuis fortibus, contra tot hostiū millia sperare licet? Quod si
 viris fortibus & magnanimis pro virtute atq; iustitia tuenda, pro honore vitæ pro-
 fundere gloriosum videtur, nos tamen non nostra quidem, sed Reginæ, sed Ferdi-
 nandi filii tui causa, tuæ salutis habere rationem debemus. Nā si tibi, quod Deus a-
 uertat, grauius aliquid accideret, nobis iam victis, non dubium est quin venirēt in
 hostium potestatem. Qua re nec infœlicius euenire nobis quidquam posset, nec
 contumeliosius. Hoc igitur tantū malum summumq; dedecus ne nobis cōtingat,
 summo studio atque diligentia prospiciendum cauendumque est. Mea igitur sen-
 tentia est, vt nos prælium committere & cum hostibus congredi & experiri fortu-
 nam permittas, teque tuto in loco contineas. Omnis enim & Reginæ & Ferdinā-
 di filii tui, omniumq; tuorum salus in tua ipsius salute posita est. Tu itaque dum fu-
 eris incolumis, vbicunq; fueris, etsi nos peiores fortunæ casus sequantur, nunquā
 tamen de nostra salute desperabimus. Huius opinioni Martinus Lanucius non
 assentiens, hoc modo locutus est. Ego Regis gloriam ducibus attribuendam non
 censeo, cum præsertim sæpenumero Regis vel nomen vel aspectus in prælio causa

victoriæ fuerint, cuius fama sua regna tutatur, augetque, atque cõseruat. Te igitur
 in agmine viso, fortissime Rex, tuosque inter pugnãdũ hortante, & hostiũ frãgen-
 tur animi, & tuorũ alii virtute, alii pudore coacti mortis omnia pericula contene-
 tes, acrius certe pugnabunt, quod in tua præsentia pugnantes tuos equites milites-
 que sæpe fecisse, vocem tuam audientes experti sumus. Ideoque paruo cum exer-
 citu plarunque ingentes hostium copias profligasti, de quibus præter tuam atque
 aliorum opinionẽ in speratam victoriam habuisti. Te igitur, inuictissime Rex, præ-
 liis imminentibus interesse oportere arbitror, tuosque milites hortari & voce ma-
 nuque iuuare, non autem quid alii fecerint expectare, vt si quid acceperint detri-
 menti, non absentiam tuam, sed vel fortunam, vel suam ipsorum culpam accusare
 iure possint. His consiliis nemine respondẽte, Rex quoque cunctatũ parumper
 ac si vtriusque iudicium perpenderet, tandem quasi Lanucii sententiã compro-
 basset: Hactenus, inquit, non meminisse vos arbitror, proceres, Castellę Regẽ vn-
 quam cũ maioribus copiis aduersum me sine magna sua calamitate pugnasse. De
 quibus multas & insignes victorias me cõsecutum fuisse vobis commemorarem,
 nisi scirem vos & earum rerũ memores esse, & participes honorifice fuisse. Quas
 res ego non fortunæ, non nostris viribus, vt multi faciũt, attribuo, sed Deo optimo
 maximo, qui semper pro iustitia virtuteque pugnãtibũ aspirat. Quare dũ rectum
 sequar, & iustam causam habuero, neque præliis vnquam abstinẽbo, neque de sa-
 lute ac victoria desperabo. Hoc modo locutus, & concilio dimisso quieti se pa-
 rumper dedit. Erat enim tempus noctem iam post mediam. De quarta autẽ vigilia
 conuocatos vndique milites armari, & pontem transire, & in vltiorem fluminis
 ripam conuenire iussit. Prima luce subsecutus cohortes, Alphõsum Aragonẽum
 cuius supra mentionẽ fecimus, ab Ilumberri obsidione reuocatum cum exercitu
 secum coniunxit: & cũ omnibus copiis Montem Regalem versus, qui locus abest
 a Sangosa passuum millia circiter viginti, signis militaribus erectis, & ingenti tu-
 barũ & tympanorum concẽtu proficiscitur. Huc cum exercitu bene instructo
 contendens, in itinere locum castris elegit montis natura satis commodum, & vbi
 perpauci contra multos pugnare tuto poterant. Hoc ideo fecit ne eius exercitus
 qui numero erat inferior, ab hostibus in loco facili circumueniri posset. Erat autẽ
 hæc loci natura, vt perpauci regii milites in summo iugo montis, hostes a tergo ve-
 nientes propellere facile possent. Nam a latere nullus hostibus aditus patebat. Tãta
 enim loci ex vtraque parte difficultas & asperitas erat. Vbi vero castra posita erãt,
 hic locus & ad planiciem quæ prope aderat, descensum, & ad castra regressum fa-
 cilem præbebat. Hic itaque Rex & loci opportunitate & militum virtute nimium
 fretus, hostes expectare constituit, quibus Ilumberrum ituris hac commodius iter
 & expeditius erat. Cæterum cum hoc Regis consilium Castellanos duces intel-
 lexisent, periculum metuẽtes, recto itinere omisso, per aliud obliquum Ilumber-
 rum cum exercitu peruenerũt. Qua re cognita Rex Sangosam prope rediit. Hic
 aliquãdiu commoratus cum hostes committere præliũ recusassent, seq; in oppido
 continerent, Põpiloniis, Lerinatibus, cæterisque Nauarræ populis Ioannẽ & Al-
 phõsum Aragonẽos Duces cũ exercitu præsidio relinquens, Bilbilim (quod est
 oppidum Aragoniẽ nobile magnũque, & Calataiutũ vulgo appellatur) vt delectus
 haberet, profectus est. Hinc Regina ad Villam Francã reuersa, partem legũ & con-
 ditionum quas petierant, Gothalanis concessit, vt in eos iura omnia & imperium
 Carolus haberet: Rex vero toto eorum principatu interdictus, Regis tantum no-
 men retineret. Hac impetrata & confecta re, Ludouicus Requisentius & Ioãnes
 Beamontius, quos deprehensos fuisse demonstrauius, e custodia statim liberati
 fuerunt. Cæterum paulo post Barcinonenses cũ aliis prouinciã populis, omnia qua
 concupiuerant adepti, cum iam a Regis imperio ac iure liberi viderentur, pro sua
 libidine omnia facere, iustũ atque iniustum sibi velle, ac pro virtute & æquo sce-
 lus & arrogantiam exercere, nemini ne principi quidem suo Carolo propter eius
 mansuetudinem & facilitatem parere. Quin etiam Carolus quotidie sollicitabatur
 ab illis, vt armis patrem persequeretur, vt concubinam legitimis sibi nuptiis vxorẽ
 cõfirmaret, quo filius in regno paterno sibi succedere posset. Illorũ igitur Carolus
 insolentiam

insolentiam & immanitatem indignanter grauiusque ferens, ex nimio dolore in grauiſſimam febrem incidit. Pro cuius salute Barcinonenſes aſſidue pecunias ingentes profundere, vota multa concipere, bona omnia promittere, Deo reliquiſq; cœlitibus ſacrificia præſtare. Ille autem, vt erat princeps Chriſtianiſſimus, vbi ſuæ animæ more noſtræ Chriſtianæ religionis conſuluit, patris clementiam ſtatim & miſericordiam inuocauit, inimicis omnibus pepercit, ſuos ad bene viuendum & proſe orandum hortatus, paucis diebus Barcinonæ diſceſſit a vita: cuius funus nõ ſine maximo mœrore & acerbiffimo luctu ab Hiſpaniæ populis, & a Siculis omnibus celebratum eſt. Erat enim omnium virtutum ſplẽdore præclarus, moribus integerrimus, & iuſtitia, modeſtia, liberalitate, clementia, humanitate, cæteriſque rebus quæ (vt ante diximus) ad optimum perfectumque principem pertinent, omnes quidem principes anteceſſit.

LVCII MARINEI SICV- LI DE REBVS HISPAN- IÆ LIBER XIII.

De bello contra Gothalanos.

Vb idem tempus Vianæ ciues ad Caſtellę Regem defece-
& Alphonſus Aragonæus quem Rex (vt ſupra diximus) Pom-
piloniis & aliis Nauarrę populis præſidio reliquerat, cum Ca-
ſtellanorum Ducibus & copiis ad Barzuciam oppidum quod
a Viana non lōge diſtat, prælium commiſerat, eoſque proſtiga-
uerat. Quo prælio ex Caſtellanis præter occiſos ac vulneratos
equites, etiam quadringenti cum equis & armis capti fuere. Tū
itaque ne maiora ſequerentur incommoda, Alphoſus Carillus Toletanę ſedis an-
tiſtes, & Henricus Hiſpaniæ maris præſes, quem Almirantem vocant Hiſpani, in-
ter vtrumque Regem pacis autores fuere. Ad cuius pacis & amicitie ſecuritatem
& confirmationem, alter Nauarrę oppida quatuor, quæ Raga, Gardia, Arcus, & a-
liud nomine ſancti Vincentii, vocantur: alter vero duo, Lorca, quod oppidum eſt
provinciæ Carthaginenſis, & Cornagum Cantabriæ prope Numantiam, obſidū
nomine tradiderunt. Cæterum Gothalani poſt Caroli obitum ad Regem cater-
uatim veniunt, Ferdinandumque Regis ex Ioanna vxore ſecunda filium, qui tum
annum fere decimum agebat, in principem a Rege petiuere: quem ſuum eſſe ac
fore principem iureiurando, ritu, moreque patrio confirmarūt, & ſimul cum Re-
gina Barcinonam profiſcentem comitantur. Verum enimvero cum hic Barci-
nonenſes Reginam Principemque cernerent, & Regis aduentum maxime ti-
merent, omnes qui antea deliquiſſent, coniurationiſque conſcii & participes fu-
iſſent, ſuorum errorum memoria & ſcelerum conſcientia vexabantur. Timebant
enim ne quandoque a Rege ſuppliciiſ quibus ſe dignos putabant, afficerentur. Id-
eoque prius quam Rex adueniſſet, tumultus ingentes inter eos nouæque ſeditio-
nes ortæ fuere. Simularunt enim (tantum metus improbos coegit) animam Caro-
li Principis defuncti de patre deque nouerca noctu per vicos ciuitatis miſerabili-
ter queſtam, multaque miracula feciſſe: perinde ac ſi non morbo naturaliſque
morte Carolus, ſed aliqua re interceptus & ſublatus fuiſſet. Sic itaque cum ſe ani-
mauerſione dignos agnoſcerent, & pœnæ metu quiete non poſſent, huius fi-
diulgatiſ miraculiſ, totius provinciæ populos in fanaticos impulere furores. Hac
igitur coniuratione ac tumultu omnia quæ poſt longos magnosque labores qui-
eſcere vix cœperant, ſtatim atque præter omnium bonorum opinionẽ vehemen-
ter perturbarunt, & in maximam ſollicitudinẽ adduxerunt. Omnes enim Remen-

sæ, Ruffinonis, & Ampurdaniæ prouinciæ populi (sic enim vulgo nominantur) fe-
 roces homines, & qui montana loca incolunt (quos Pageſſes vulgus pro Paganis
 appellat) ſumma dementia furentes ad Pallarienſiũ Comitem cõuenerant, eumq;
 duces & totius exercitus principem eligunt. Qui cum obſtinatum ruſticorum
 furorem compeſcere debuiffet, dominandi cupiditate commotus & ſpe falſa de-
 ceptus, in maiorem potius inſaniam compulſit. Dum autem tam malæ mentis ho-
 mines & rationis expertes vndique conueniunt, coniurant, arma parãt, homines
 & exercitus cogunt, & Gerundam verſus ire contendunt: **Regina ex Barcinone cũ**
Ferdinando filio diſcedens, paucis comitantibus Gerundam venit Gerundẽſium
 precibus adducta, qui eius contra reſiſtentes auxilium implorauerant. Cuius diſ-
 ceſſus Barcinonæ ciuibus moleſtiſſimus fuit. Nam quum iam penitus nulli regio
 imperio parere ſtatuiffent, quo ſibi facilius aſſerent libertatem, Regiam cum
 filio de medio tollere cogitauerant. Ea itaque digreſſa, vt quæ mente praua conce-
 perant, liberiſ citiuſque perficere poſſent, e magiſtratibus alios in carcerem cõ-
 iecerunt, alios expulerunt a ciuitate, in exiliumque miſerunt, plures etiam metus
 inualuit. Regina autem paucis Gerundæ commorata diebus, quo Gerundẽſium
 precibus adducta venerat, vt ſupra ſcripſimus, qui ad eam, vt ſibi contra Remen-
 ſanorum aliorumque repugnantium impetum ferret auxilium, legatos miſerant,
 eos indiciis percepit etiam ad tumultuantes ſecreto deſeſſe. Cum igitur Com-
 item Pallarienſem cum magnis hoſtium copiis Gerundam oppugnatum venire
 animaduertiſſet, ad ciuitatis magiſtratus qui tum in concilium conuenerant, filiũ
 Ferdinandum admodũ puerum ſua manu ducens, pedibus ſuis venit. Quibus
 primum labores quos tolerauerat, dum illos Regi reconciliaſſet, & concordia pa-
 ceque coniunxiſſet, commemorauit. Deinde quantum libertatis, quãtum gratiæ
 impetraſſent a Rege ea deprecatrice, Carolum principem bis e carcere liberatũ
 fuiſſe, ſeque ad eos veniſſe eorum precibus adductam, vt illis contra Remenſanos
 alioſque perfidos inimicos auxilio eſſet, in memoriam adduxit. Nullo etiam mo-
 do ſe credere potuiſſe dicebat, eos crudelitatis autores futuros quibus opem ferẽs
 tanto vel ſtudio vel amore venire curaſſet. Item oſtendebat quam iuſtum & ho-
 neſtum viris claris & fortibus eſſet, in huiuſmodi fortuna glorioſam potius ope-
 tere mortem, quam vitam viuere non honeſtam: quod ſemper omnes Hiſpani nõ
 ſolum pro ſuis Regibus patriq; ſuæ principibus, ſed etiam pro externis quos nun-
 quam vidiffent, facere conſueuerant. Quam laudem & maiorum gloriã, qui Re-
 gibus fideliffimi ſemper fuerunt, imitari conſeruareque deberent, ne ſi quis ab of-
 ficio diſcederet, nunc Hiſpania primum nouũ dedecus & inſignem ignominiam
 ſubiret. Poſtremo retulit quã fortes, quã fideles, quam boni viri iudicaretur, quan-
 tãque de ſe vel famam vel gloriã ſibi facturi eſſent: item quæ munera, quam gra-
 tiam ſperarent a Rege, ſi abſente eo principem vnicũ filiũ ab extremis periculis li-
 berarent, & in columẽ patri reſtituerent. Illis denique piiffimis precibus, nec ſine
 lachrymis, de manu Ferdinandum filium Principem tradidit, Veſtri Principis, di-
 cens, optimi viri, non meam vobis commendo ſalutem & veſtræ fidei committo.
 Qui ſi virtute fideque veſtra ſummum quod imminet ei periculum, euãſerit, non
 dubitare debetis, quin parentes eius dignum vobis veſtra virtute præmium dona-
 retribuet, qui malis pœnas graues & æternas, bonis autem perpetuam largitur fe-
 licitatem. Hæc oratio prudentiffima mirum in modum omnium animos cõmo-
 uit, adeo vt non illi ſolum qui rectum virtutemque ſequebantur, ſed alii quoque
 qui contra regiam Maietatẽ coniurauerant & clam ad hoſtes deſecerant, ſeſe aut
 Regiam & Principẽ deſenſuros, aut mortẽ pro eorũ ſalute ſubituros, iureiuran-
 do cõfirmauerint. Regiamq; obſecrare ſtatim cœperunt, vt & lachrymis parce-
 ret, & rogandi hortandique finem faceret, ac ſuæ ipſius & Principis ſalutis ſpẽ vel
 certiffimam haberet. Hæc cum omnes vna voce dixiffent, conſeſtim, quoniam
 Comitæ aduentus cum magnis inimicorum copiis appropinquare ferebatur, ho-
 mines cogere, arma quærere, ciuitatem munire, omniaque ad propugnandũ ne-
 ceſſaria

cessaria parare cœperunt. Dum hæc in ciuitate parabantur, hostes cum exercitu
 ingenti propius accessisse nunciatum est. A quibus confestim ciues occurrentes
 portarum ingressus male viris & armis præmunitos defendere vix potuerunt. Hostes
 tandem repulsi prope ciuitatem castra posuere, tormentisque muros oppugnare
 ceperunt. Regina autem interim non sine maximo labore atque periculo in arcem
 templi, quod ibi fortissimum atque munitissimum erat, se recepit. Vbi tamen subita
 magna que ciuitatis trepidatione, suorum equitum non occulto timore, matrona-
 rum virginumque miserandis fletibus, anxia Principis cura, & salutis desperatio-
 ne satis angebatur: maximum tamē & vere regium animum, supraque fœminei se-
 xus naturam fortissimum ostendit. Non enim cessit timori, non eius virtus in tanto
 periculo defecit, non virorum suffulta cohortationibus stetit, sed ipsa omnes equi-
 tes militesque, qui etsi fortes erant, suis tamen singulos nominibus appellans hor-
 taque, multo quidem fortiores effecit. Apud quos in vnū conuocatos hæc ver-
 ba dixisse fertur. Illi viri perpetuo viuunt, fortissimi ac fidelissimi proceres, & cœ-
 lesti gloria perfruuntur, qui propter virtutem magnos adire labores seque pericu-
 lis exponere, & quamuis charam profundere vitam non recularunt: qui vero con-
 tra rationem causam aliquam turpem sequentes, spretis nostræ religionis legibus
 indignum facinus ac scelus admittunt, illi quidem & suum posteris nomen inui-
 diosum relinquunt, & perpetuos mœrores & horrendas inferorum tenebras pati-
 untur. Quam ob rem etsi de fide fortitudineque vestra minime dubitabam, vos tam-
 en hoc tempore liberius admonere hortarique per necessarium esse duxi, ne plus
 apud vos timor valeat, quam vestra solita virtus, neve mortalem & breuem infa-
 memque vitam cœlesti ac perpetuæ felicitati præponendam putetis. Quam varia,
 quam mutabilis, quam inconstans, & in illis qui minimum possunt, & in his etiam
 qui rerum potiuntur, fortuna sit, his quidem casibus qui nobis nuper acciderunt,
 perspicere facillime possumus. Hoc enim a nobis non alienis, sed nostris exemplis
 probari potest. Quod cum grauissimum sit, sine summo quidem dolore, propter
 memoriam præteritæ felicitatis, cognoscere & sentire non possumus, Deo tamē
 immortales gratias agimus, propterea quod vos viros fortes atque fideles in tantis
 periculis & laboribus mihi socios habere contigit, quorum fortitudine freta, etsi
 Rex abest, de victoria tamen contra refragantes desperare non debeo. Capessite
 igitur arma viri fortissimi, & Ferdinandum Principem vestrum, liberos, & vxores
 vestras a perfidis, inimicis, sæuisque latronibus enixissime defendite. Quorū furor
 ac dementia, vt subitus est, & sine causa & ratione susceptus, ita breuis esse & ex-
 tingui facile solet. Ignobiles enim multitudinis & popularium motus riuulis com-
 parantur, qui cum pluuia confluentibus aquis maxime tumescunt, tum eorum im-
 petus cessante pluuia statim deficiunt. Omnipotentis igitur auxilium inuocate, &
 qui sitis semperque fueritis, hodie sceleratissimis hominibus ostēdite. Ego autem
 interea precibus & lachrymis apud virginem Dei genitricem pro victoria vestra
 omniumque nostrorum salute vigilabo. Hæc oratio fortes omnes multo fortio-
 res & animosiores fecit, adeo vt perpauca cum ingentibus hostiū copiis
 pugnare non modo non recusauerint, sed etiam congregari vehementer optauerint.
 Incenderant enim mirum in modum cum sermo Reginae, tum Principis amor, fi-
 delium ac nobilium animos, & equitum veteranorum fortissima pectora contra
 resistentes ignobiles, qui cæci magno furore & infania commoti aduersum Regē
 suum arma temere assumpserant. Omnes itaque ex communi cōsilio & autorita-
 te, consensuque Reginae, Puiccium qui tum Montisæ ordinis equitum magister
 erat, & rei militaris peritissimus, ducem delegerunt. Hic tamen dux electus cum
 propter hostium incurSIONem & repentinum aduentum Reginam pluribus verbis
 alloqui non potuisset, eius tamen dexteram osculatus, arcem statim communi-
 quo Regina se receperat, & armari milites & omnes equites imperauit. Quos &
 armatos, & in hostes qui iam per portarum ingressus cum ciuibus acriter pugna-
 bant, exire cupientes, tunc in arce retinuit. Prospexerat enim vir prudens Comi-
 tum hostium ducem qui iam ciuitatem irruerat, arcem oppugnatum statim ven-
 turum, & Reginam & Principem Ferdinandum aut caperent, aut occideret. Quē

nec sua quidem opinio fefellit. hostes enim Reginam in arcem se contulisse rati, propterea quod ibi tutior esse poterat, eo subito cum magnis copiis contenderunt. Alii autem permultis apud diui Dominici ædem quam Prædicatorum vocant, relictis, & per omnes portarum exitus, ne effugere Regina posset, dispositis custodibus, prope arcem impiorum dux & in edito loco atque eminenti ligneam turrim erigi iussit, arcem templi, vbi Regina erat, æquantem. Hac ædificata, machinis & omnibus tormentorum generibus ædes Reginæ oppugnare hostes cœperunt. Regii milites interea contra hostium machinas & oppugnationes munimenta multa nouasq; defensiones ac propugnacula parauerant, quibus oppugnationibus hostium facile resistebant. Hostes primum protecti vineis in arcem, si muros ascendere possent, contenderunt. Qui cum scalis appositis ascendere cœpissent, & propugnantium saxa magni ponderis sustinere non potuissent, scalis relictis in munitionem suam sese receperunt. Deinde multis continuisque diebus arcem machinis & tormentis, quæ bombardæ vulgo dicuntur, aliisque variis armorum generibus oppugnare non destiterunt. Et vt quidam ex his qui arcem defenderunt, nobis retulerunt, orbicularium lapidum millia quinque vno die hostium tormentis excussa, in area domus Reginæ collecta fuere. Cæterum post multas & magnas oppugnationes cum hostes reginæ domus turres expugnare non potuissent, nouum & occultum ingrediendi iter excogitarunt. Cuniculis enim sub terram actis, in ædium partem plures hostium penetrarunt, a qua Regina cum omnibus matronis & puellis suis non procul aberat. Quæ propterea hostium manus effugerunt, quoniam hostes ingressi temperare & continere se non potuerunt, sed magnis vocibus exultantes, veluti iam victores, Comitum Pallariensis & Barcinonæ nomen extollere statim cœperunt. Nam ad eorum exauditos clamores a Reginæ militibus multis ex partibus subito concursus est. Qui bipartiti, alii ingredienti armis & ignibus regredi per cuniculos coegerunt, alii cum ingressis acerrime pugnantes eorum plures occiderunt, & nonnullos captos vinculis & cathenis astrinxerunt. Multum tamen e regniis militibus, ita vt eis a Puiccio duce præceptum fuerat, turres & loca sibi commissa non deseruere, sed oppugnantibus resistebant. Verum enim uero dum ita pugnabatur, Regina & horrendis pugnantium vocibus & fletibus ac plangentium mulierum virginumque miserandis fletibus exterrita, de filii salute iam desperans quasi exanimis in terram concidit, a matronisque suscepta filium perquirens, atque huc illuc errans, omnia pericula negligebat. Principe tandem ad templi ostium reperto, & re bene gesta, victis iam hostibus equites eam confirmare: quippe qui hostes iam victos esse dicebant, propterea quod consolati qui magis audaces & fortiores fuerant, partim occiderant, & partim captos habebant, seque minime dubitare, quin hac accepta clade Comes Pallariensis cum reliquis copiis ab obsidione discederet. Idem ciues quoque dixerunt, qui aduersantium qui ciuitatem fuerant ingressi, multis occisis & captis, a ciuitate reliquos expulerant. Tum Regina cum honorificis verbis gratias omnibus egisset, templum ingressa deo sacrificia multa vota que concepta persoluit. Hinc domum reuersa hostes occisos humari, & captos custodire iussit. Cæterum hanc victoriam Ioannes Pollas, Petrus Zapatta, & alius Petrus cui Sena cognomen erat, tres & armis & aliis virtutibus nobiles equites, minorem fecerunt, qui per ciuitatis mœnia contra oppugnantes acerrime propugnantes, multis hostium tormentis percussi ceciderunt. Quorum interitus summo quidem mœnore non Reginæ solum, sed omnium equitum mentes affecit. Ex repugnantibus quoque, præter interfectos & alios captos, etiam Sarricenses in Reginæ potestatem venerunt. Qui cum eam & eius filium Ferdinandum, quibus possent insidiis & proditiis perdere conarentur, a ciuitatis magistratibus qui, vt eos caperent, ex consilio Reginæ se hostes esse simulauerant, decepti fuerunt. Ab his enim in ciuitatem clam noctuque recepti, in sancti Philippi templum sese receperunt, vbi a regniis equitibus qui armati in templi sacrario se occultauerant, statim deprehensi fuere. Quibus captis & in carcerem ductis Regina custodes certos adhibuit. Quæ res etsi nocturno tempore magnoque silentio peracta fuerat & paucis nota, prima tamen luce palam per omnes ciuitatis vicos,

tis vicis, insidiatores insidiis & proditores proditiōibus elusos fuisse, sermones
 ferebantur. Horum & Pallariensis Comitis cum aliis aduersariorum ducibus con-
 silium fuerat, vt ciuitatis magistratus omnesque Gerundæ ciues contra Regem
 multis commodis conditionibusque propositis concitarent, & captam Reginam,
 eius pudicitia multis prostrata, vel seruili more custodirent, vel cum Ferdinando
 filio simul occiderent, sibi que libertatem vendicarent. Cæterum malorum vin-
 dix & bonorum Deus protector prauum in auctores consilium vertit. Nam eodē
 die rumore de captis & compeditis Sarariēsis in hostium castra perlato, magna
 quidem tristitia subitusque metus & Pallariensis Comitis & omnium resistētium
 animos mirum in modū perturbauit. Quibus præterea timorem auxit intra pau-
 cos dies inopinatus nuncius de aduentu Gallorum exercitus in Hispaniam, quos
 a Ludouico Gallia Rege propter Gothalanorum defectionem in auxilium Re-
 gis Aragonum missos, iam Pyrenæos montes transisse constabat. Cuius exercitus
 erant equites nobiliores & electi numero septingenti, quorum vnusquisque se-
 cum tres alios equites habebat, & armigerum puerum qui domini hastam gerit,
 & duobus equis alterum ducit. hic est enim mos equitum Gallorum. Horum o-
 mnium Gastonius Foxanus Comes, Regis Aragonum gener, præfectus erat. Qui
 simul ac ingressus est in Hispaniam cum exercitu, certior ilico factus est Ioannam
 Reginam Regis Aragonum coniugem cum Ferdinando filio Gerundæ a Gotha-
 lanis recalcitrantibus iam diu & acriter oppugnari, & ob Regis absentiam magno
 in periculo esse. Hoc nuncio Foxanus Comes vehementer commotus, vt matu-
 rius Regina subueniret, nihil commoratus ordinibus instructis, & propter hosti-
 lium insidiarum suspicionem præmissis exploratoribus, Gerundam versus profi-
 ciscitur. Cuius aduentum Gothalani perfidi quos metus iam ceperat, formidan-
 tes, nocte motis castris & obsidione relicta, magno silentio discesserunt, & conti-
 nese itineribus in Ampurdanorum prouinciam, quem locum tutum fore putabāt,
 sese receperunt. Regina autem post illorum discessum triduo Gerundæ commo-
 data, dum quæ providenda erāt confecit, die quarto cum suis copiis & multis Ge-
 rundæ ciuibus egressa, cum exercitu Gallorum qui superuenerant, prope ciuita-
 tem se coniunxit. Et cum primum Gastonio illorum duci, deinde reliquis equiti-
 bus magnas gratias egisset, simul omnes magno cum exercitu Barcinonam ver-
 sus proficiscuntur, atque in itinere multa oppida quæ defecerant, ad officium &
 Regis obsequium redire compulerunt. Tandem Moncatam oppidum quod a
 Barcinona circiter octo millia passuum remotum est, peruenerunt. Hic autem
 quid facturi essent, consilium Regis expectare Regina decreuit. Rex autem cum
 esset in Celtiberia, de aduersariorum cōiurationibus & Regina laboribus ac peri-
 culis tandem certior factus, confestim Alphonsum Aragonum cum exercitu
 Laleraniam versus, hoc est in prouinciam quam vulgus Cataloniam vocat, præ-
 misit, quem ipse non multo post subsequitur, & Thamaritum ingressus, quod est
 oppidum extremum Aragonum, hinc Bellagueram petēs, quæ ciuitas in ripa Si-
 coris posita, distat ab Ilerda passuum millia circiter duodecim, ciuitatis magistra-
 tus obuiam sibi venientes audit. Hos cum Rege hoc modo locutos accepimus.
 Tui ciues Bellaguerenses excellentissime Rex, nobis tuo nomine iubētibus, vt ap-
 paratu regali solitoque more maiestati tuæ obuiam prodirent, parere noluerunt,
 immo tuum aduentum tanquam hostis admirantes, non sine magno tumultu no-
 bis inhibentibus arma temere sumpserunt. Quapropter cum nihil tua dignitate,
 nihil tua salute charius habeamus, tuæ maiestati supplicatum venimus, vt ingres-
 sum tuum in ciuitatem hanc paulum differri velis. Nos enim in ciuitatem reuersi,
 rationibus (vt speramus) indignantium popularium motus compescemus, & se-
 dato populi furore cōpresso que tumultu ad te quamprimum reuertemur. Pru-
 dens atque fidele consilium Rex libēter secutus, Thamaritum rediit. Postero die
 legati ciuitatis & magistratus reuertentes ei reclusas ciuitatis portas esse, sed non-
 dum animos ciuium mitigari potuisse dixerunt. Tum secreto consultis a Rege du-
 cibus & consiliariis quid facto opus esset, & aliis alia sentientibus, Bernardus qui-
 dam cognomine Rocabertus, huiusmodi sententiam protulit. In Gothalanos

imperium si tibi retinere tuisque posteris conseruare velis, inuictissime Rex, hoc quod modo nobis fortuna periculum obiicit, si cum aliis infortuniis quæ pertulimus, quæque nobis subeunda supersunt, compares, neque magnum quidem, neque graue nimis tibi videri debet: præsertim si hostes priusquam sibi socios alios asciscant & vires maiores colligant, inuaserimus. Illis enim mora subsidii, nobis vero multum detrimenti afferet. Quam ob rem huius fortunæ casus ego quamprimum experiendos esse puto, tamen si fieri sine periculo non posse prospicio. Stultus est enim, non solum imprudens, quisquis cum hoste prælio contendit, si velut exploratam sibi victoriam pollicetur. Nam dum se fore victorem falso putat, & negligentius sibi consulit, & ab hoste deceptus multo facilius opprimitur. Nos tamen non tam certa victoriæ spes, non hostibus cedere, quam honoris & dignitatis nostræ ratio monere ac vehementer hortari deberet, & te ipsum præsertim Rex inuictissime, qui & munere naturæ & ingenii præstatiâ reliquos omnes principes antecedis, & cuius nomen fortitudinis & rerum gestarum fama mirabilis omnibus prædicatur in terris. Huic consilio cunctis assentientibus, Rex quoque multo libentius acquieuit, idemque sensisse Rocabertum respondit, quod ipse secum facere decreuerat. Omnibus igitur monitis, & in ordinem instructis equitibus, & magno tubarum & tympanorum sonitu Bellagueram proficiscuntur. Quibus appropinquantibus quidam nomine Toralla Regi fidelissimus, ciuitatis portas quæ clausæ fuerant, subito patefecit. Omnium primus Rex ingreditur. Cuius aspectum grauitatemque ciues intuentes, alii metu, alii fide & obsequio conuicti statim arma deposuere. Rex autem in arcem profectus inimicorum dolos & insidias non defuturas prudenter cogitans, vbique custodes & armatorum vigilias disposuit. Die autem sequenti compresso iam & extincto populi tumultu, ex Tarraca legati clam ad Regem venerunt, qui in fide & obsequio quo semper fuerant, se permanere dixerunt, atque si Rex proficisci Tarracam vellet, se illum regio solitoque apparatu suscepturos, & quæcunque imperaret facturos esse polliciti fuere. Rex autem nunquam se de illorum fide vel amore dubitasse, & pergratum esse sibi quod pollicebantur, & se Tarracam iturum propediem respondit. Dimissis itaque legatis, & Ioanne Aragoneo cum paucis equitibus Bellagueræ relicto, Tarracam profectus est, hic, vt dignitas regia postulabat, honorificentissime susceptus. Eodem die populi motus secretoque sermones qui sibi summum periculum portendebant, intellexit. Tantus enim Tarracenses omnes perdendi Regem furor inuaserat, vt dissimulare quæ facere constituerant, nullo modo potuerint: sed alii verbis, alii vultu, alii incessu, quod in animo scelus haberent, significare. Noctem igitur quæ secuta est, Rex militibus armatis & circumpositis custodibus fere totam egit insomnem, atque prima luce antequam subsidia aliique tumultuantes quos Tarracenses expectabant, conuenissent, cum suis ex oppido diligenter egressus, Bellagueram reuersus est. Sed eo iam digressu inimici indignantes animo disrumpebantur, quod neque ingredientem Regem adorti fuissent, neque ad statutum tempus, quod facturi erant, celare poterant. Dum ita fremunt & alii alios increpant, magnus tum finitimorum, tum aliorum quos ad scelus peragendum non sine magno stipendio sibi socios ascieuerant, superuenit exercitus. Hi erant numero fere mille, quos Ioannes Agullon cum multis equitibus peditibusque subsequebatur. Tum vero Tarracenses cum omnibus fere finitimis populis sese contra Regem extulisse manifesta signa dedere. Sub idem tempus Barcinonenses quoque maius quidem crimen atque scelus admisere. Summa enim insolentia & immanitate furentes Regem publicis præconum vocibus hostem iudicauerunt. Quod cum Pratenfis Comes & Tarracensis Archiepiscopus audiissent, ad Regem statim cum suis omnibus copiis & facultatibus venerunt. Matthæus quoque & Petrus Monticadini, Guillelmus Arnaus Cerbellon, Antonius Cardona, & alii complures nobiles quos virtus, fides, & amor erga Regem sollicitabat, idem fecere. Hi omnes summa veneratione flexisque genibus Regis dexteram osculati, verba hæc pauca dixerunt. Etsi quæ immanes atque intractabiles Gothalani in te facere ausi sunt, excellentissime Princeps, nobis

nobis dolorem vel maximum attulerunt, nos tamen in summa molestia consolari
 quidem multa videntur: primum quod in huiusmodi temporibus & rebus quæ ri-
 bi indignissime acciderunt, nostram & bonorum omnium erga te fidē & amorem
 experiri facillime poteris: deinde quod speramus fore, vt improbi populi qui de-
 mentia & insania furentes ab officio & obsequio discesserūt, tua prudentia & for-
 titudine singulari, atq; tuorum equitum viribus quos tibi non defuturos certo sci-
 mus, oppressi, debitas tibi suorum scelerum pœnas persoluant. Nos præterea pro
 salute tua vel honore contra hostes impios & immanes iuste legitimeq; pugnan-
 tes, si forte ceciderimus, tam honesta quidem morte pro Rege nostro periisse iu-
 uabit. Hoc enim ad te animo venimus, vt non faciamus solum fortia, sed etiã si ne-
 cesse fuerit, patiamur. Tibi itaq; præter bona nostra omnia, id est oppida, castella,
 pecunias, ipsam quoq; animam pollicemur. Eorum voluntati ac virtuti Rex se
 satisfactorum respondens, in Gothalanos, quoniam iam ratione contineri & ad
 sanitatem redire non posse videbat, milites cogere, arma parare, & bellum medi-
 tari quam primum cœpit, auxiliisq; contractis & rebus quæ ad bellum gerendum
 necessariæ erant, comparatis, itineribus duobus & exercitu bipartito ad Ilerdam
 contendit. Hinc ex vtraq; parte depopulatis agris, & Ilerdæ ciuibus multis occisis,
 multisq; captis, magnam prædã milites asportarunt. Hac re audita totius fere pro-
 uinciæ populi, nec tamen sine maximo timore, magis in Regem sæuire cœperunt,
 atq; omnes quibus Regis salutem charam esse existimabant, inimiciter perseque-
 bantur. Itaq; dum multis locis præliis certabant, præter damna multa malaq; plu-
 rimæ quoq; mortes secutæ fuere. Rex iterum cum Tarracenses Ilerdæ subsidiũ
 missuros accepisset, vt eos impediret, priusquam venissent, & se cum aliis immo-
 rigeris coniungerent, Ioannem Aragoneum cum exercitu Tarracam statim mi-
 sit, vt Tarracenses non modo ab itinere prohiberet, sed etiam oppugnaret, & eo-
 rum agros igni ferroq; vastaret. Is igitur illuc profectus, prope oppidum castra po-
 suit, & ignicum Berberanã cum multis equitibus omnes agros possessionesq; Tar-
 racensium depopulari iussit. Dum vastantur agri, interim equites ex oppido tre-
 centi & quinquaginta totidēq; pedites egrediuntur. Cum his Ioannes Aragoneus
 suis equitibus ab agrorum vastatione reuocatis, & tuba signo dato prælium com-
 misit. Quo prælio ex hostibus centum capti, occisi septuaginta fuere, reliquis salu-
 ti fuit imber magnus subito exortus. Hoc prælio gesto & depopulatis agris, cū ca-
 pituis Ioannes Aragoneus ad Regem triumphanti similis rediit. Rex interea rur-
 sus ad Ilerdam venerat, apud eamq; locum castris elegerat, & suos ad vastandum
 agros & quidquid in illis esset, miserat. Tum magnus equitũ numerus cum pedi-
 tibus plutimis e ciuitate profuens cum pontem transisset, constitit. Hi vt ulterius
 progredierentur, regii milites expectabant, quo facilius liberiori loco atq; commo-
 diori cum eis pugnare possent. Verum enimvero cum Rex eos iam non prodire
 longius audere cognouisset, suis vt in eos impetum facerent, tuba signum dari ius-
 sit. Quod cum audissent, equites leuis armaturæ celeriter concurrentes illorũ ma-
 gnã partem occiderunt, multosq; captos adduxerunt, nonnulli per hortos & si-
 bi notiora loca fugientes euasere. Eodem temporis spacio tota fere Gothalano-
 rum prouincia, castellorum & oppidorum oppugnationibus, rapinis, prædis, dire-
 ptionibus, incendiis, atq; cædibus quam maxime laborabat, adeo vt plures qui sua
 innocentia tranquillaq; vita læti sibi vixisse videbantur, eorum qui ad huiusmodi
 tempora non peruenissent, per beatam vitã mortemq; gloriosam fuisse dicerent:
 suam vero qui hanc sæuitiã vidissent, infœlicem esse gementes querebantur. Cœ-
 terum dum hæc apud Ilerdam gerebantur, ex Barcinona hominũ millia fere de-
 centibus, quibus præerat quidam nomine Marimon, Ilerdam versus magnis itineribus
 contendebant, vt Regem vbicunq; esset, obsiderent. Rex vero illorum aduentum
 paruifaciens ab Ilerdæ obsidione minime discessit: sed potius cum audisset Ioannẽ
 Agullonem cū alio exercitu aduentare, & inimicis auxilio venire, ciuitati propius
 accessit, & quasi prope mœnia castra posuit, locaq; omnia atq; itinera recta trans-
 versaq; occupari & suos omnes in armis esse iussit. Hic paulo post certior factus
 Agullonem Cardonam villam quam vulgo Miralcampum vocant, obsedisse, sta-

tim castra mouens eo cum subsidio proficiscens, accepit in itinere Hugonem solis
 æstus impatientem ab obsidione discessisse. Dimisso igitur hoc itinere, in Alphan-
 darellam oppidum quod prope aderat, ingressus est. Ioannes autem Agullon in-
 terca cum magno hostium numero in oppidum quod castellum asinorum dicunt,
 se receperat: quem Alphonſus Aragoneus cum paucis equitibus obsidione cin-
 ctum detinebat, & veniente subsidio quod ab Rege missum expectabat, oppu-
 gnare quamprimum decreuerat. Hoc dum meditatur, Rex inſperato aduenit,
 conuocatoſq; duces & omnes equites huiusmodi verbis alloquitur. Perutile
 nobis esse cogitauit, idemq; vobis rectum videri non dubito, proceres, si quam- 10
 primum hostes oppugnare cœperimus. Illis enim spatium vires, nobis vero labo-
 res auget. Ne sinamus igitur vt alios quos expectant, recipiant, neue propugna-
 culis atq; aliis munitionibus quas assidue parant, se defendere tutariq; queant: sed
 eos dum sunt imparati dumq; trepidant, aggrediamur. Facile enim erit vobis vna
 cum Rege vestro pro libertate, pro iustitia, pro virtute, pro fide denique (nam qui
 contra Regem pugnant, Deum etiam abnegant) sceleratos & immanes vincere
 aduersarios. Qui cum mali sint & degeneres, bonorum ac nobilium viribus refi-
 stere vultumq; ferre nullo modo poterunt. Illos siquidem sui sceleris conscientia
 atq; perfidiæ recordatio timidos, vos autem virtutis & fidelitatis memoria multo
 faciet fortiores. Virtutis igitur hodie vestræ & honoris mementote, & ne vxores 20
 liberique vestri in prophanorum & immanium hostium potestatem deueniant,
 fortissime diligentissimeq; cauebitis. Quod per facile vobis fore certo scio, si vos
 nobiles, vos fortes, vos armorum pugnandiq; peritos, contra rusticos, contra igna-
 uos & rei militaris expertes, si vos denique fideles contra renitentes pugnare me-
 mineritis. Illud præterea vos hortari magnopere debet, quod si rem hodie be-
 ne fortiterq; gesseritis, laboribus omnino vestris optatum finem reperietis. Nam
 si, vt spero, de peruersis istis supplicium sumpserimus, non dubium est quin cate-
 ri omnes confæderati istorum exemplo perterriti quamprimum in deditioem
 veniant. Ego autem si res nobis ex sententia successerit, quod ita fore confido, &
 hostibus nefarii sceleris sui meritas pœnas, & vobis egregiæ vestræ virtutis ac fide- 30
 litatis præmia debita persoluam. Hac oratione habita omnes regiam volunta-
 tem, prudentissimum consilium, atque fortitudinem comprobantes, summa ala-
 critate cupiditateque pugnandi sese confestim armis & oppugnationibus accin-
 gunt, pugnamque deposcunt. Tum Rex suos omnes ad pugnandum contra oppu-
 gnatos, paratissimos esse videns, nihil moratus, positis & communitis ante oppi-
 dum castris, equisque dimissis, acies instruxit, & Alphonſo Aragoneo primas op-
 pugnationis partes assignauit. Hunc Comitum Foxanum generum subsequi, &
 Bernardum Rocabertum cum suis copiis monticulum qui oppido impendebat,
 ascendere iussit, vt multis partibus vno tempore signo dato, celeriter concurre-
 rent. Ipse autem Rex subsidia fessis, quocumque loco & tempore opus esset, sum- 40
 miteret. Omnes itaque ordinatim dispositi, sicut a Rege præceptum erat, sum-
 ma pugnandi cupiditate signum dari sibi cupiebant. Hostes ad propugnandum
 muros ascenderant, paratique telis & saxis expectabant. Tum Rex primum ex
 tormentis iaci lapides plurimos in muros portasque iussit. Deinde nudatis ac de-
 fertis a defensoribus mœnibus, & confractis saxorum ictibus portis, suis vt cele-
 riter concurrerent, signum dedit. Qui nihil ad celeritatem relinquentes, repen-
 te oppidum ingressi, & per vicos cum hostibus acriter pugnantes, eorum mul-
 tos occiderunt, pluresque captos adduxerunt in castra, quorum, prolata sen-
 tentia, alii gladio, alii laqueo extincti fuerunt. Ioannes Agullon in arcem con-
 fugit, quem quidem secuti regii milites oppugnare strenue cœperunt, sed 50
 eos Rex ab ea oppugnatione reuocauit in castra, & amplissimis verbis col-
 laudatos quiescere, quique vulnera accepissent curari quam diligentissi-
 me iussit. Deinde prope solis occasum per totum fere oppidum flammas &
 ignes coniecerunt. Hostium magna pars in arcem se recepit, quam ægerrime ea
 nocte ab incendiis & incursionibus militum regionum tutari potuere. De quar-
 ta autem vigilia post Luciferi ortū ad Regem de deditioe legatos misere, si Ioan-
 ni Agul-

ni Agulloni cæterisq; inimicorum ducibus parceret. Rex vero ne huiusmodi conditione gloriam & auctoritatem suam offenderet, & quia iustitiæ clementiæq; suæ præbere volebat exemplum, hanc sibi non placere, neq; iustam videri conditionem respondit. Cum hoc responso legatis reuertentibus, omnes hostes qui erant in arce, & cum his etiam Ioannes Agullon, cum nullam penitus spem suæ salutis haberent, omnibus deditiois omissis conditionibus, in Regis potestatem venerunt. Tum castello Ioanni Londonio, viro nobili atq; strenuo, Regiq; admodum fideli commisso, & hostibus in cæthenas coniectis custodibus adhibitis, Ioannes Agullon magna stipatus multitudinem Regem adiit, eiusq; pedes humiliter osculatus, huiusmodi orationem habuit. Non quia me vel clementia vel vita dignum putauerim, ad te venio, fortissime Rex. tanta est enim mei criminis magnitudo, ut mortem quidem multo iustius, quam vitam precari queam. Sed quia pœnitentia ductus, venerandam Maiestatem tuam quam summa semper pietate antea coluissem, videre prius quam a vita discederem, vehementer optabam, ad te veni. Quod illis accidere solet, qui cum hoste antiquo suadente Deum abnegassent, deinde legibus & iudiciis mortem destinati, tum demum summo animi dolore suos errores intelligunt, atq; Deum quem contempserant, recognoscunt, & lachrymis perfusi & amare flentes eum complexi moriuntur, ipsamq; mortem qua se dignos cognoscunt, minime recusantes. Ego itaq; si suppliciis omnibus, si quouis genere mortis me dignum cognosco, non veniam quidem, sed pœnam finemq; vitæ deprecor. Ea namq; me commisisse confiteor, excellentissime Rex, ob quæ nulla mihi vivendi spes habenda sit. Adductus enim regni cupiditate non te solum inelyte Rex, qui de me quam optime meritus semper fuisti, sed Deum quoq; qui me de nihilo fecerat, imprudenter offendidi. Quapropter nullam esse causam video, quæ possit tuam in me iustitiam & animadversionem retardare, nisi forte tua singulari prudentia videas me solum laboribus tuis atq; periculis quibus es vniq; circumuentus, finem daturum. Plures enim principes qui se suaq; prudentia & ratione conseruare voluerunt, illis causa suæ salutis plerumq; vitam concedunt, & magnas offensiones iniuriasq; remittunt, quos leges & iura mortem destinauerunt. Quam in re non illorum quidem, sed suæ vitæ rationem habuere. Potes tu igitur, prudentissime Rex, aliquandiu mortem nostram differre, & vitam protrahere, si viuus ego tibi magis prodesse, quam mortuus satisfacere possum. Cupio itaq; quod me tibi præstare facile posse confido, te in tranquillum statum restituere. Coniuratorum enim mihi secreta omnia notissima sunt, qui ut me autore contra Maiestatem tuam insurrexissent, sic etiã per me ab inceptis omnes facile desisterent. Oro te igitur magnanime Princeps, ut non meæ, sed tuæ salutis, ocio, quieti, vitæ, qua dignissimus es, tua sapientia consulas. Plura dicere conantem aliosq; hostes qui cum eo venerant, Rex amoueri iussit, motiq; castris Bellagueram profectus est. Hic legibus inspectis, & pro iure sententia publice prolata, nonnulli hostium duces, ac præcipue coniurationis autores nenerant, etsi mortis pœna plectendi veniebant, Rex tamen, paucis coniectis in carcerem, aliis omnibus, & clementia & iustitia vsus, armis traditis, vitam libertatēq; concessit. Dum hæc gerebantur, interea Ioannes Sarabius Regis legatus cum paucis equitibus Ceruariæ oppidi, quod ab Ilerda distat spacio fere viginti milliū, depopulatus agros, inde magna cum præda & pecorum numero Rubinatum oppidum quod non longius aberat, se recepit. Hic cum postero die hostium millia quatuor, quibus Hugo Cardona, & Gofredus a Castro cognominatus, & Rogernus Arillus præerant, ad se oppugnandum venire intellexisset, ad Regem confestim nuncium cum literis misit, quibus ostendebat quanto in periculo esset, quod nisi subsidium ad tempus submitteretur, effugere non posset. Dimisso nuncio & appropinquans hostibus, cum omnibus militibus quos secum habebat, in castellum quod ibi loci natura munitissimum est, se recepit. Hic etsi propter hostium numerosam multitudinem non paruo mortis metu premebatur, natura tamen arcis, & ædificio validissimo, atq; spe certa subsidii, se suosq; confirmare, totaq; nocte propugnandi rationem & se tuendi modum cogitare, quæq; ad propugnandum vsui

erant præparare, arcemq; totam propugnaculis & armis munire. Die sequenti cum per turrens defensiones & saxa disponerent quibus hostibus ascensum prohiberent, horam post meridiem fere tertiam longius hostium agmen & magnum equitum numerum atq; peditum aduentare prospiciunt. Horum qui primi aduenierant, nouissimos expectabant. Nam cum primum ad oppidum agmen appropinquasset, vltimum quatuor millium spacio longius aberat. Cum autem omnes conuenissent, dum castra ponunt, dumq; oppugnationis formam considerant, sol occidit. Nocte locis opportunis & electis, machinas & tormenta disponunt, quæ ad oppugnandum necessaria erant comparant. Prima luce castellum multis tormentis oppugnant. Quibus vbi nihil obesse vident, & ex his qui arce continebantur, neminem conspiciunt, tormentis omissis castello propius accedunt, & parietibus multis partibus appositis scalis, protecti vineis ac scutis ascendere conantur. Tum vero regii milites in eos ascendentes ex turribus repente tela saxaq; magni ponderis deiiciunt. Quibus cum hostes resistere non possent, in castra statim reuersi tormenta rursus exercere cœperunt. Cæterum cum nullam castelli partem promoueri, ac se frustra niti animaduertissent, vineas plures turresq; quibus tutius muros ascendere, facere cœperunt. Quæ priusquam conficerentur, postero die Rex cum subsidio celeriq; cursu veniens impediuit. Hostes namq; Regem cum exercitu appropinquare cernentes, pugnandi consilium & rationem mutauere, & arce oppugnatione dimissa, tamen magno propter Regis aduentum timore premebantur, prælium tamen & pugnam expectare statuere, eorum ducibus copiarum numero qui maximus erat, confisis, & aliis omnibus certam victoriam pollicentibus. Quingentis igitur hominibus relictis atq; locis certis dispositis, ne regii milites qui castello clausi tenebantur, egredi possent, alii omnes iuga montis qui satis asper & ascensu difficilis aderat, occuparunt, locaq; omnia quæ ad eundem summam erat difficultas, compleverunt. Hic positis castris, alii tormenta disponunt, alii ea loca quæ facilem præbere aditum hostibus videbantur, saxis, lignis, & quasi muris impediunt. Deniq; munitionibus peractis & instructis ordinibus, pugnam expectantes huiusmodi verbis alii alios cohortabantur. Hic est, hic dies nobis semper optatus, fortissimi viri, hic dies quotannis a nobis posterisq; nostris tanquam foelicissimus & nostrum omnium dies natalis celebrabitur. Hoc enim die renascemur omnes, hoc die nostra erit redempta libertas, hodie nostri principatus populi omnes nostra virtute atq; fortitudine liberi dominatu tandem peroptato ocio & tranquillitate fruuntur. In nostris namq; manibus est victoria, quin etiam pauci qui Regem suum sequuntur, metu perterriti cum copiis nostris prælio contendere non audebunt. At si vel dementia vel aliquo scelere cæci congregi voluerint, cum perpauci sint, & contra libertatem seruitutem sequantur ac defendant, non dubitare quidem debemus, eos ad vnum perituros. Illis itaq; vel metu & cum ignominia fugientibus, vel prælio victis & occisis, nos oppido potiemur, & obsessi qui arce clausi tenentur, omnes in nostram venient potestatem. Tum quibus honoribus, quibus digni præmiis, quantaq; cum gloria nostra ad vxores & amicos reuertemur? Nos hodie seruitute, nos tyrannide patriam nostram liberabimus. Nos deniq; tam iniquis & iniustis bellis, nos tributis & indignis exactioibus quibus vexamur assidue, finem reperiemus. Absit igitur a nobis omnis timor, & animo forti magnoq; pugnam, ac potius victoriam expectemus. Non minus enim fortes qui expectant prælium, quam qui committunt, esse debent. Honestius quidem est atq; laudabilius viris fortibus pro libertate mortem subire, quam vitam viuere non honestam. Nos ratione, nos causa iustissima mouemur. nihil enim præter libertatem postulamus, pro qua fortissimus & optimus quisq; mori maluit, quam priuari. Hæc igitur hodie pro qua pericula omnia negligenda sunt, aut nobis vendicemus, aut pro ea gloriose omnes moriamur. In victoria vite nostræ omnis spes est. Nam victis neq; clementiam neq; misericordiam quidem nobis sperare licet. Cum autem animaduertisset Rex loci naturam vbi hostes constiterant, qui (vt supra demonstrauimus) altus erat & asper, ac si qua minus difficilis aditus hostibus patere videbatur, huc ne possent equites Regis pertrāsire, lapides plurimos magnasq; trabes cōiecerant: ab illo-

illorum castris circiter mille & quingentos passus castra locauit. Hic primum pue-
 ros, omnesq; sarcinas & impedimenta vnum in locum, vbi tuti esse possent, addu-
 ci & conferri singulari prudentia vsus imperauit. Hunc locum etiam milites qui
 defenderent, si opus esset, cum præsidio disposuit. Deinde instructas acies biduo
 continebat, atq; metum simulans fugæ signa plærumq; dedit. Quod hac ratione fa-
 ciebat, vt hostes id conspicati, forte spe & opinione falsa decepti, prælium quod
 expectabant, ipsi committerent, & a loco vbi vinci non facile poterant, paruas Re-
 gis copias contemnentes, ad planitiem quæ proxima erat, descenderet. Quod si fe-
 liciter, multo facilius superari potuissent. Cæterum diem post tertium hostes ex
 loco tuto suisq; castris excedere nõ audentes, Rex suis obsessis subuenire & opem
 ferre percipiens, tandem vel in alieno ac difficili loco aggredi prælio statuit, con-
 uocatoq; suos omnes talibus verbis hortatus est. Virtus fidesq; vestra, fortissi-
 mi viri, quas ego multis periculis & rebus difficilimis sæpe sum expertus, me qui-
 dem magna spe atq; fiducia vehementer hortantur, vt sine vlla dubitatione hostes
 armis aggrediamur, de quibus certam nobis victoriam pollicentur. Nam si quos
 in Hispania, quos in Italia, quos in aliis terris principes magnosq; duces atq; exerci-
 tus a vobis in prælio pugnando fuisse superatos memoria repetere volueritis, ne-
 mo profecto vestrum dubitare debebit, quin de hostibus ac rusticis hominibus
 victoriam facilem consequamur. Nos enim non fortitudo solum & rei militaris
 virtus scientiaq; iuuabit, sed causa quoq; quam iustissimam & honestissimam sequi-
 mur. Nos ratio quæ iuste pugnantibus animos & vires auget, sed nos ipse deniq;
 bonorum protector Deus, qui iustos & innocentes in necessitatibus & periculis
 respicit, impiorum hostium manibus perire non sinet: qui non Regis modo sui no-
 lus, sed Christi quoq; cultum maiestatemq; contemnere ac violare ausi, per sce-
 ram velut olim Gigantes aduersum Iouem (vt aiunt) insania summa furentes ad re-
 nandum aspirant. Cuius incensi cupiditate Reginam & Principem vestrum Ferdi-
 nandum armis & insidiis stultissime perdere conati sunt, vitamq; iam indignissi-
 me spoliassent, nisi eorum innocentiam Deus respexisset omnipotens, & bonorū
 fideliumq; maxima virtus nobis absentibus defendisset. Hostium autem omnium
 quis sit finis futurus, ex hoc quidem nobis præcognoscere licet, quod temere sine
 causa, sine ratione contra nos arma sumpserunt: quod infano falsoq; consilio de-
 cepti, nostros principatus, bonos ac fideles omnes, suamq; patriam cuius quietem
 quærere debebant, laboribus continuis, maximis incommodis, & cladibus indi-
 gnissimis afficiunt: quod nos quibus amorem & obsequium præstare iustius po-
 tuere, quiescere non sinunt. Quo sego non vt subditos princeps malus vnquam
 tractaui, sed vt filios bonus pater summo semper amore dilexi: quos non illicitis
 vnquam tributis, non exactis iniuste vectigalibus vexaui, non vllis iniuriis affeci,
 sed bonis meis impartiuī, muneribus & honoribus auxi. Nos eos liberalitate, be-
 neficiis, amore: illi vero nos insidiis, prodicionibus, odiis, armis deniq; persequun-
 tur. Quapropter hostes qui se crudelitati, superbię, ingratitude, coniurationibus
 atq; aliis permultis criminibus obnoxios fecerunt, quis dubitat & humanæ & diui-
 næ iustitiæ pœnas esse duros? Non enim me solum Regem, vt supra memorauī,
 sed Deum quoq; summa dementia furentes abnegarunt. Nõ pro nostro igitur ho-
 nore solum, sed pro Christi quoq; cultu ac fide contra perfidos hostes bellum ge-
 rimus: quos eo timidiore in prælio fore certo scio, quo sine causa leuissime stultis-
 simeq; defecerūt. Semper enim mali trepidat, nihilq; boni facere queunt qui suo-
 rum conscientia scelerum vexantur. Regem enim vel Imperatorem cuius vel au-
 toritate vel ductu excitentur, quem deniq; sequantur, non habent. Omni deniq;
 gratia & auxilio diuino destituti sunt, a quo se iam alienos impię fecerunt, quum
 Regi, quum suæ patrię bellum inferre statuerunt. Non ergo diutius hanc pugnam
 differre decreuimus. Vos itaq; moneo milites hortorq; vt quisq; suæ virtutis & re-
 rum gestarum hodie meminerit. Hic enim dies victis hostibus & oppressis, labori-
 bus nostris finem faciet. In nostris siquidem manibus victoria est, quæ sumpto qui-
 dem de inimicis supplicio, pacem nobis & ociū præstabit. Ego autem & Regis &
 militis officio fungar. Semper enim & animo & corpore vobis adero, quippe qui

regnum conseruare statumq; desidero, quo pro meritis & laboribus vestris, & vobis ipsis, & liberis vestris satisfacere possim. Orationi finem faciens omniumq; animos ad pugnandum paratissimos esse videns, statim multos e militib. ad equestrem ordinem vocauit, quos titulis & honoribus ornauit, & multis munerib. auxit. Mox cum acies instruere cœpisset, a Ioanne Luna cui seruebat oppidū nomine Fœlix, viro clarissimo & rei militaris peritissimo remoratus est. Hic enim hoc Regi consilium dedit, vt in crastinum diem præliū differret. ita fore, vt hostes vincti multo facilius possent, si eos primo die a parte solis inuaderent. Non spreuit consilium Rex: nouit enim fuisse prudentis. Pugna igitur in sequentem lucem commissa, tota fere nocte, quo ordine acies ad hostes accessuræ erant, præliumq; committere deberent, considerauit, ordinatimq; disposuit, vt a fronte cum parte equitatus Alphonsus Aragoneus primus hostes inuaderet, & Comes Pratenfis a latere dextro, Bernardus Rocabertus a sinistro iam pugnantem aggredierentur. His laborantibus Henricus Regis ex fratre nepos, qui etiam Infans fortuna dicitur, & Ioannes Aragoneus ad tempus cum equitibus leuis armaturæ succurrerent: quos ipse quoq; Rex statim recenti subsidio subsequeretur. Quem Carcoxana Regis cohortis primipilus, Petrus Vvrea, Matthæus & Petrus Monticatinus, Ioannes Luena, quem supra memorauimus, Philippus Castrensis, Gomecius Suares Ficerona, Ioannes Dembus, Andreas Pinera, aliiq; nobiles plures sequerentur atq; protegerent. Omnibus itaq; cōmonitis, vt statutum ordinē seruarent, Rex de quarta vigilia magno silentio cum omnibus copiis versus hostes pederentim proficiscitur, & ante lucem propius accessit, ac priusquam eius aduentus hostibus cognitus esset, duce exorto sole & quasi matutino crepusculo hostes copias Regis prope sua castra cernentes, clamorem magnum tollere cœperunt, metumq; dissimulantes & armis impetenti pugnam deposcebant. Regii milites autem omnes eo ordine quo Rex impetauerat dispositi, cupidiq; pugnandi, signum quod tuba dandum erat, expectabāt. Quod cum exorto iam sole Rex dari iussisset, celeriter omnes in hostes impetum vno tempore maximum fecerunt, quem fortissime hostes exceperunt. Diu acriter vtrinq; pugnatum est, & æquo fere Marte. Horam autem diei circiter tertiam cum hostes solis radios & intuitum ac contrariorum armorum fulgorē oculis ferre non potuissent, cumq; Rege superueniente cum magno subsidio magis premerentur, iam vulneribus defessi pedem referre tergaq; vertere cœperunt. Quos fugientes Regis equites insecuti die toto, magnum eorum numerum occiderunt. Centum enim & triginta supra mille interfecti, totidemq; capti fuere. Reliquis etsi locorum asperitas profuit, nemo tamen eorum euadere potuisset, si quibusdam victoribus regiis non præda magis, quam honor cordi fuisset. Hi enim dum legendis spoliis seruandisq; prædis commorantur, fugientibus victis spacium dabant. De regiis autem militib. multi vulneribus affecti, desiderati vero pauci fuere. Iacturam tamen equorū magnam fecerunt, quorū præter multos vulneratos, mortui quoq; plures ceciderunt. Hostium enim nonnulli diffugientibus aliis siue pudore, siue victoriæ spe, siue quod eis fuisset erepta fugiendi facultas, ad suam intentionem in prælio pertinaces fuere. Hi cum viros armatos telis sagittisq; offendere non possent, omne telorum genus in equos conicere nitebantur. Illi autem qui castello fuerant oppositi, cum sociorū alios interfectos, alios captos, alios profligatos animaduertissent, ad Regem in deditionem venerunt. Idem & oppidani fecerunt. Sub vesperum Rex suos omnes in castra reduxit, omnibus etiam qui fugientes insecuti longius discesserant, reuocatis, ad sepelienda suorum cadauera sanandaq; vulnera diligentem curam adhibuit.

907

LVCII MARINEI SICV-

LI DE REBVS HISPANIÆ

LIBER XV.

De eodem bello.

DE sequenti cum in nonnullos captiuorum coniuratos animaduertisset, Tarracam versus, quæ villa inter Ilerdam & Ceruariam posita est, vbi Tarraconensis Archiepiscopus ab hostibus & Ilerdæ ciuibus obsidione premebatur, celeriter contendit. De cuius aduentu moniti hostes, alii Ceruariam, quod oppidum distat a Tarraca passuum millia quinque, alii Ilerdam statim obsidione relicta se receperunt, omnesque Tarracam destituere,

quæ timens ne sibi idem quod Rubinatibus accideret, supplex ad Regis obsequium prope rediit. Interim Alphonfus Aragonens Villæ quæ Sancta Colovilla subsidium ferens repente superuenerat, & cum oppidanis prælium committens, illorum centum interfecit, totidemque captos ad Regem misit. Cumque Ioannes Aragonens cum ducentis equitibus veniens, seque cum Alphonso fratre coniunxisset, & oppidum rursus oppugnare statuissent, hostibus pacem & Regis clementiam implorantibus facile pepercerunt: eorum tamen ad Regem magistratus miserunt. Hinc cum oppidum nomine Cereale quod prope erat, multis partibus acriter oppugnare cœpissent, omnes oppidanos ad deditiōem venire breui coegerunt. Hac fama magno cum timore populi plures commoti ad Regem sponte venire, eiusque dexteram non sine lachrymis osculati, veniam vitamque deprecabantur. Hic Rex ad securitatem posteritatis singulis oppidis singulos præfectos quibus plurimum confidebat, cum parte copiarum suarum relinquens, ad Reginam atque Principem filium Ferdinandum quorum maximo desiderio tenebatur, cum paucis equitibus Moncatam versus, quod oppidum distat a Barcinona passuum millia circiter octo, magnis itineribus contendit. Id oppidum, Rex cum venisset, Regina cum equitibus Galliæ septingentis quos Gallorum Rex ad eam Gerundam subsidio miserat, armis iam expugnauerat. Gallis autem equitibus Foxanus Comes præerat, qui, vti superiori libro scripsimus, apud Gerundam cum exercitu Reginæ se coniunxerat, & vterque coniunctus exercitus multos coniuratos oppresserat, multosque populos aut armis subegerat, aut ad Regis obsequium adduxerat. Victisq; Monticatinis de oppugnanda Barcinona etiam consultum habebant. Quod consilium Rex etsi minime sequendum esse iam secum cogitauerat (nam prius membra hostium quam caput, hoc est, oppida principatus quam ciuitates frangier oportere censebat) ne tamen Reginæ & Foxanicorum voluntatibus de oppugnandis Barcinonensibus assensus est. Verum enimvero nihil magis huic expeditioni quam tempus esse cōtrarium videbatur. Hyems enim maxime sæuiens impediēbat. Hęc enim Nonis Decembribus profectio cōtra Barcinonam decreta est. Cæterum Rex, vt supra diximus, Reginę potius consiliis & Gallorum studiis assentiri maluit, quā vel seruire tempori, vel suū, quamuis multo melius, consilium sequi. Eo igitur assentiente cōfestim duo Gallorū duces cū multis equitibus, ad portā vsq; ciuitatis quæ noua dicitur, accesserūt. Itē alia ex parte Foxanus Comes per Iuncheræ iter ad ædem S. Mariæ nomine Iesu cum duarum millibus quinq; per muros dispositis, magno clamore Castellæ Regis vexilla simul & nomē extulere. Erat autem in ciuitate pugnatorum maxima multitudo, Regis vero vix erant hominum millia decem, & nihilominus intra mœnia ciues se cōrinebant. Ciuitas autem & loci natura & ædificiorū arte valde munitur.

A meridie namq; pelagus admittit, & ab occidente monte Iouis seu (vt alii volunt) Iudæorū propinquo plurimum iuuatur. Per reliquas vero partes etſi campos habet patentēs, murorum tamen ædificiis, crebrisq; turribus, & circumductis fossis & aggeribus fere se inexpugnabilem præbet. Propter huiusmodi munitiones & defensorum ingentem multitudinem Rex oppugnationem minime profuturā eſe videns, inſtructa acie & communis caſtris, hoſtes, ſi foras exirent, expectabat: lapidibus tamen interdum tormentis excuſſis muri feriebantur. Ciues autem muros non excedere, tormentis vtī, quibus periit Iacobus Gothomanus, cuius mors magnō quidem dolore Regem & omnes equites affecit. Erat enim nobilitate generis, ingenio, moribus, & militari virtute præclarus. Dū vtrinq; machinis & tormentis contendunt, tandem poſt aliquot dies ex vrbe magnus equitum numerus egreſſus a porta quæ mari propinqua eſt, cum paucis Regis equitibus qui propinquioreſ erant, prælium committunt. Quorum impetum equites regii etſi numero valde pauciores erant, dum tamen Gallorum ſubſidium veniſſet, fortiffime ſuſtinuere. Ciues tamen, venientibus Gallis, terga vertentes, in ciuitatem ſe recipere cœperunt: multi tamen ingredientiſ vulnerati fuere, nonnulliq; ceciderunt. Alphonſus Aragonæus interea cū magna parte equitatus multiſq; peditibus omnes agros & hortos ad Iuncheram vſq; vaſtauerat, mōtemq; ciuitati propinquū quem ſupra memorauimus, depopulatus, magnam inde prædam reportauit in caſtra. Eſt enim hic locus multis rebus admodum diues, & hortis amœniſſimis ſœlix, quem Barcinonenſes vocabulo corrupto & deprauata nominis dictione Moniuū nominant. Huic monti capto præſidium reliquit. Hiſ rebus geſtis Vilagius quidā qui regiæ claſſi præerat, cum octo triremibus in Regis auxiliū veniens, ciuitati propius acceſſit. Sed ventis aduerſantibus & natura littoris, vbi nulla vnquam tuta nauigia fuere, atque ſuperueniente Francisco Pyno qui numeroſæ Gothalanorum claſſis præfectus erat, diſcedere quidem coactus eſt. Hic Rex viginti fere dierum ſpaſtaſq; pluuias exercitus ferre nullo modo poſſe vidiffet, cum Regina Comiteq; Foxienſi Gallorum duce de relinquenda ciuitatis obſidione communicato iam conſilio, ſtatim caſtra mouit: ac ne forte inimicis aliquod ſpacium daret, cum omnib; copiis magna celeritate proficiſcens, oppidum cui Villa Franca nomē eſt, & ab eſt ab vrbe paſſuum millia prope viginti, de improviſo ingreſſus eſt. Hic Rex oppido iam capto quadringentos oppidanos interfici iuſſit, quoniam ducem quendā Gallorum equitum virum nobiliſſimum occiderant. Hac re geſta, & aliis finitimis oppidis ob timorem in Regis poteſtatē redactis, Tarraconem proficiſcuntur. Quæ ciuitas in littore maris inter Dertofam & Barcinonam poſita eſt. Ciuitas eſt nobiliffima a ſcriptoribus celebrata, & a Romanis Scipione duce condita. Quam Rex, ciuib; egredi non audentibus, ex duabus partibus machinis & tormentis bipartitis, aliis apud ædem ſancti Franciſci, aliis iuxta templum diui Dominici diſpoſitis, oppugnare ſtatuit. Apud eos autem qui tormentis præerant, in altera parte Comitem Foxanum & Pontium Riberam, in altera duos Gallorum duces cum firmiſſimis præſidiis reliquit. Ipſe cum ducibus reliquis & magno equitum numero loca omnia mari contermina, quibus hoſtibus facilis patebat egreſſus, occupauit. Alphonſus Aragonæus interim vineas & agros omnes igni ferroq; vaſtabat. Dies quinque mœnia tormentis concuſſa iam caſum & ruinam minari videbantur, nec propugnatores aderant. Tum itaque ceſſantibus iam tormentis in muros omnes concurrunt, & ſcalis appoſitis & protecti ſcutis aſcendebāt. Tum repente magna ciuium multitudo e turribus altis ſaxa magni ponderis & tela cōiicientes, eos ſtatim repulerunt. Rex autem ſuos fruſtra nitentes reuocauit in caſtra, & rurſus exercere tormenta violentius & inceſſanter imperauit. Tum quidem omnium & præſertim Gallorū irritatis animis, intenſius multo machinis & tormentis omnes incumbere. Ciues idem fecere. Sed hi noctu ceſſare, regii vero nunquam. Dū hoc genere belli biduo contendunt, die tertio magna Gothalanorum claſſis ſubſidio ciuib; aduenit. Quæ cum propter regiam claſſem portum ingredi non potuiſſet, apud ædem Sanctæ Clare littoribus appulit, ibiq; magnus hominum numerus expoſitus

positus est. Hos ciues secum coniungere & in urbem recipere volentes ciuitatis
 portas aperiant, magnoque equitatu celeriter ad eos contendunt. Rex autem in-
 struētis ordinibus & exercitu bipartito priusquam hostes iungerentur, in utrosque
 magnum impetū fieri iussit. Primo prælio profligatos inimicos, alios in naues, alios
 in urbem reuerti compulerunt, pluresq; & in maris & in ciuitatis ingressu præter
 vulneratos occiderunt. In quo quidem prælio Regis duces & plures equites ma-
 gnum nomen fortitudinis & clarā famam consecuti fuerunt, & præcipue Ioan-
 nes Cabrerius Regis alumnus & eques generosus, qui pene solus ab hostibus vn-
 dicque circumuentus, fortissime strenueq; pugnans & hostes feriens illæsus euasit.
 Hoc prælio magistratus & omnes ciues perterriti, cum etiam tormentis quati mu-
 ros & laborare iam turres vidissent, timentes, ne victi & armis expugnati, maiores
 perferrent cruciatus, clementiam Regis implorantes & veniam deprecati, sese re-
 perentes tradiderunt. Hac deditioe facta, finitimi fere omnes ad Regem pacem
 beratore relicto, Rex & Foxanus Comes cum aliquo equitū numero Bellague-
 ram proficiscuntur: Gallorum autem reliquos duces cum aliis copiis & exercitu
 Morellam versus ire iussit, quod oppidū distat a Valentia nobilissima ciuitate spa-
 cio millium quadraginta. Dum Rex Bellagueræ commoratur, Comes Pallari-
 ensis & dominus Cruyllæ cum magnis hostium copiis Gerundam oppugnabant.
 Sed Petrus Rocabertus qui Gerundæ præfectus erat, cum aliis ducibus & exer-
 citu ciuitatis, eos primum ab obsidione discedere coegit, deinde campestri prælio
 vicit, & fugientes præter captos multos etiam interfecit, atque ducem quendam
 aduersariorum, nomine Derlondem, cum multis aliis seditiosis, in turri ad quam
 salutem quærentes confugerant, igne cremauit. Alii autem duces quos (vt paulo
 ante diximus) Rex cum exercitu Gallorū in Vergelli fines Morellam miserat, op-
 pida multa castellaq; armis expugnauerant, multosq; populos in Regis obedientiā
 venire compulerant. Eodem temporis spacio multa bella diuersis locis gerebatur.
 Et præterea Rex Castellæ rursus pacis fœdere quod cum Aragonum Rege iureiu-
 rando confirmauerat neglecto, magnum in Aragoniæ fines exercitum in Gotha-
 lanorum auxilium misit. His dum Rex cum Gallorum equitibus occurrit, multi
 Gothalanorum populi qui vel armis victi, vel timore perterriti, depositis armis iā
 quiescere cœperant, iterum defecerunt. Quæ res magnum quidem Regi laborem
 attulit. Cæterum cū Rex aggredi prælio Castellanos statuisset apud Ixaram, quod
 est oppidum Aragoniæ, Gallorum duces aduersus Castellanos Regem pugnare
 recusantes, Regem Aragonum deprecati sunt, vt prælium quod aduersum Castel-
 lanos parauerat, differret. Nolebant enim fœdus amicitie violare, quod inter Gal-
 los & Castellæ principes statutum longo tempore seruauerant. Dicebant itaq;
 se contra Gothalanos omnia libenter pericula subituros, & aduersus eos a Rege
 Gallorum missos fuisse, a quo etiam mandatū habebāt, vt si quid inter Aragonum
 & Castellæ principes accideret discordiæ, eos reconciliare & pace coniungere di-
 ligentissime studerent, neque armis contendere paterentur. Ideoque petiuerunt a
 Rege, vt si Ludouici Gallorum Regis vel amicitia vel honor sibi charus esset, non
 Gallos equites aduersum Castellæ Regem bellum gerere iuberet. Se Castellæ Re-
 gem adituros dixere, rogaturusque vt Castellanos copias ab Aragoniæ finibus
 statim discedere iuberet. Ita fore vt & sibi Gallorum animos tāquam magnis offi-
 ciis in perpetuū faceret obnoxios, & Gothalanos multo facilius opprimeret. Quod
 si Castellanos Rex honorifice rogatus eorum precib. abnueret, & Gallorum
 Regis amicitiam negligeret, sese multo libentius in eum quam in fœdifragos pu-
 gnaturos esse dixerunt. Rex autem etsi Castellanos armis & præliis vincere mal-
 lebat quam precibus, cognita tamen Gallorum voluntate, qui tū quasi iusta petere
 videbantur, illorum studiis assentiendum existimauit. Annuens igitur eos vehe-
 menter hortatus est, vt quidquid essent facturi, quamprimum expedirent, quoniā
 sibi morā plurimū detrimenti allaturā videbat. Duo igitur Gallorū duces Castel-
 lanorū Regē statim adierūt, q. omnia quæ cū Aragonū Rege nuper egissent, ei re-
 tulere. Rogāt vt quid in animo habeat, quidq; factur⁹ esset, sine mora respōderet.

Hæc cum audisset Castellanorum Rex, se quod petissent libenter facturū respon-
dit, constituitq; cum legatis, vt interpositis induciis cum Aragonum Rege, vnum
in locum ipse cum Rege Gallorum ad colloquium conuenirent, vbi suas & Go-
thalanorum res cum Aragonum Rege pace componerēt, quod autore Rege Gal-
lorum fieri facillime posset, atq; tota diu iam armis & bellis vexata nimis pacaretur
Hispania. Hoc responso accepto legati ad Regem Aragonum reuerſi cum ei-
ponendarum rerum rationem quam Henricus Castellanorum Rex constituerat,
non reueret. Rex autem etſi Gothalanos ac Castellanos hoſtes armis potius op-
primere quam pace ſibi reconciliare volebat, quia tamē id ſine Gallorum auxilio
facere nō poterat, quos ſibi defuturos minime dubitabat, ſi Castellanos bello per-
ſequi vellet, quo plura mala maioraq; discrimina vitaret, cum Castellanis & obſti-
natis pactus inducias, cum Gallorum ducibus de colloquio cum Ludouico Gal-
liæ Rege constituit, vt & ipſe illorum colloquio intereſſet. Mox Castellaniſin
Castellam, & Gallis in Nauarram proficiſcentibus, Cæſarauguſtam ſe cōtulit. Hic
paucis commoratus diebus dum & equites quos expectabat conuenirent, Castel-
liam verſus, vt cum Ludouico Rege colloqueretur, profectiōē pararet, Castel-
lanorum Rex & Gallici maris princeps qui Almirantes vulgo dicitur, ſecretos cō-
ferebant ſermones, & remotis vtriuſq; familiaribus, quaſi res magnas nouaſque
molirentur, clam ſoli nonnunquam colloquebantur. Quorum occulta conſilia
multis male cogirandi cauſam dedere, qui ſermones illorum clam omnibus nouo
inſolitoq; more collatos, neq; ad commodum, neq; ad honorē Gallorum & Ara-
gonum Regum pertinere ſuſpicabantur. Hanc ſuſpicionem crebri rumores affir-
mabant, qui eos in vtriuſque Regis dedecus, neq; ſine fraude locutos fuiſſe vulgo
ferebantur. Quæ res multorum quidem malorum materiam præbuit. Nam & ab
vtrōq; Rege de colloquio conſilium deſtitutum eſt, & bella quæ tunc interpoſitis
induciis iam quieſcere cœperant, redintegrata, multo magis accenſa fuere. Siqui-
dem violatis fœderis & induciarū iuribus, Montefani conuentus equites quorum
Aſcornæ Regis Aragonum legatus præfectus erat, Dertofæ agros vndique vaſtare
cœperunt, & cum Dertofaniſ equitibus e ciuitate progreſſis prælium committent-
tes, illorum multis occiſis, alios omnes fere vulneribus confectos intra muros ci-
uitatis compulerunt. Hinc magna cum præda & nonnullis captiuis reuerentes,
oppidum Smertū, quod Castellani paucis ante diebus viceperant, magnoq; præ-
ſidio tenebant, oppugnatū venerunt. In cuius expugnatione Dux Aſcornæ multis
hoſtiū telis grauiter vulneratus occidit: reliqui vero, Castellaniſ expulſis, oppida-
nos in fide Regis, vt ante fuerant, retinere. Eodem tempore multis in locis to-
tius principatus bella gerebantur. Nam quidam vir in armis inſignis, cum oppidum
nuus, Cardonæ Comitis filius, cui & genus & nomen erat Spurius, cum oppidum
cui nomen erat Gratia, quod a Rege deſecerat, obſideret: Dertofanos quos ciuitas
cum Castellaniſ quibuſdam ſubſidio Gratiani mittebat, equeſtri prælio deuicit, o-
mneſq; populos Pratarum prouinciæ qui iam nutare ac deficere cœperant, dilige-
ter in amore Regis & obſequio continuit. Tum etiam Fernandus Angulus, &
Ioannes a Toletō, qui iuſſu Regis Belagueræ præerant, Beltranum Almendarē cū
exercitu ſibi apud oppidum Lignolam occurrētem diuq; pugnantem magno cer-
tamine proſtigarunt. Quo prælio plures equites peditēſq; vtriuſq; partis concide-
runt. Biures quoq; ordinis ſancti Ioannis militiæ præfectus, cū exercitu paruum
oppidum Azeniam quod deſecerat, obſidione premebat. Sed Azenieſibus a Der-
toſaniſ qui nō longius aberant, auxilium petentibus, a ciuitate ſubſidio miſſus ex-
ercitus regioſ equites oppidū oppugnantes acriter inuaſerunt. Hic diutius vtrin-
ſtrenue & æquo Marte pugnatum eſt. Cæterum plurimis equitibus e ciuitate in-
auxilium hoſtium ſuperuenientibus, Regis equites opprimebantur. E quibus acri-
longoq; prælio iam deſeſſis, præter vulneratos interfecti ducenti totidemq; capti-
es Treuignii, Burſaonenſes & Tyroſonios Alcalam Aragoniæ oppidū oppugnan-
tes, cum magnis copiis aggreſſus a tergo, eorum quadringentos occidit: & Ferran-
dus cui

dus cui Camara cognomen erat, Cypranam & Caspen oppida, nonnullis interfe-
 dis oppidanis, expugnauit. Aluarus Mendosius Castellæ Regis legatus Borridæ
 castellum, deceptis fraude custodibus, cepit, multaq; damna populis propinquo-
 ribus intulit. Multa præterea tū prælia quæ comprehendi nequeunt, & aliis in lo-
 cis principatus gesta fuere. Tota namq; prouincia Tarraconensis oppugnationi-
 bus, præliis, & sæuis populationib. arsit. Tantus quippe furor Gothalanos omnes
 inuaserat, tanta dementia vexabat, tanta mentis caligine ducebantur, vt nullis ad-
 monitionibus, nullis minis, nullis deniq; cladibus ad pristinam sanitatem vnquam
 redire potuerint. Sed eorum viribus exhaustis, opibus quas multis annis magnisq;
 laboribus terra mariq; parauerant, omnibus amissis, & propriæ salutis & honoris
 obliti vsq; ad mortem pertinaces erant. His igitur omissis, quoniam quæ nullo
 ordine gesta fuerunt, in ordinem redigere literisq; mandare non facile est, ad Ara-
 gonum Regem reuertor, qui cum multis Aragoniæ nobilibus Cæsaraugusta pro-
 ficiscens, in principatum perueniens, apud Ilerdam ciuitatem cum Pratarū Com-
 ite quem illic cum exercitu reliquerat, se coniunxit, & omnes equites qui diuersis
 locis aduersus hostes renitentes bella gerebant, ad se vndiq; conuocauit. Interim
 Tarraconensis Antistes multique magnates ad eum cum sua quisq; familia spon-
 te venerunt. Idem fecerunt & multi Siciliae nobiles, qui Regi suppetias tulerunt
 cum pecuniis & equis. Itaque coniunctis omnibus copiis in hostes omnia signa
 conferri iubet, submotisque Castellanis & Aragoniæ prouinciæ finibus expulsis,
 Gothalanos seditiosos magnis cladib. affecit, breui tempore multa oppida, depo-
 pulatis agris, expugnauit, multos populos metu perterritos ad obsequium redegit.
 Er collectis omnibus copiis, Kalendis Maiis Ilerdam quæ iterum defecerat, profe-
 ctus, in hortis ciuitatis citra flumen Sicorim castra posuit, instructaque acie mili-
 tes omnes in armis esse iussit. Erat enim in ciuitate magnus militū numerus quos
 Petrus Decius ciuitatis præfectus de Regis aduentu non ignarus, ex multis parti-
 bus euocauerat, qui Regis appropinquantibus copiis, equites & ciues omnes ar-
 ma capere, & locis ciuitatis opportunis tormenta quibus in oppugnantes vteren-
 tur, disponere iussit. Est autem Ilerda Hispaniæ ciuitas nobilis, inter Barcinonam
 & Cæsaraugustam, quæ ab vtraq; pari ferme distat interuallo, memorata Roma-
 norum bellis ciuilibus. Hic enim Iulius Cæsar Magni Pompeii copias quibus Mar-
 cus Varro, Lucius Afranius, & Marcus Petreius præerant, superauit. In ripa Sico-
 ris posita ciuitas in altiorem collem confurgit, templis & aliis ædificiis, fructifero
 solo, & antiquissimo literarum gymnasio celebris: amnis præterea qui saxeo ponte
 transitur, & aquis & aureis arenis insignis. Ciuitatis etiam fines Vrgelli fertilissimos
 agros attingunt. Vna re tantum minus foelix minusque salubris, quod hyeme nubi-
 rum plerumque tegitur cælo. Sed hætenus de ciuitate. Postero die Gothalano-
 rum duces cum magno equitum peditumq; numero flumen traiecerunt, & cum
 Regis exercitu qui ad pugnam paratus erat, prælium commiserunt. Acriter vtrin-
 que primo cōgressu & viribus æquis pugnatum est. Deinde vero durante pugna,
 hostes qui minus labores & arma ferre consueuerant, longo iam defessi certamine
 pedes referentes in ciuitatem sese receperunt. Ex quibus interfecti pauci fuere: de
 Regis autem equitibus numero plures ceciderunt. Nam qui fugientes hostes ad
 muros vsque ciuitatis persecuti fuerant, eorum multos ad sua castra redeuntes tor-
 menta quæ ciues Ilerdæ iaciebant, interemerunt. Cum quibus & Ioannes Luna
 vir nobilis, & forma corporis & animi magnitudine præstantissimus, occubuit, cu-
 ius mortem magnus quidem Regis & totius exercitus mæror secutus est. Hoc ta-
 men prælio regii milites, & profligatis hostibus in ciuitatemq; compulsis, & capto
 diui Augustini templo, victores fuere. Multos dies deinde ac prope duos menses,
 modo equestri prælio, modo pedestri certamine, nec sine vtriusq; partis cæde fu-
 defessi hostes, suburbium ciuitatis & omnes domos atq; sanctorum ædes quæ extra
 muros ciuitatis erant, amiserunt. Est autem suburbium iuxta pontem quo trans-
 itur ad ciuitatem. Hoc suburbio capto, regis militibus magna quidem spes expu-
 gnan- & ciuitatis accessit, & Ilerdenses nō paruus timor inuasit. Itaq; Rex nocte que

secuta est, in suburbium castra transferri ac fossa valloque muniri, & tormenta lo-
 cis ad oppugnandum tutis & opportunis locari iussit. Interea ciues eo loco qui me-
 dius inter pontem & muros ciuitatis erat, multo robore magnisque confixis trabi-
 bus præualidam sibi munitionem confecerant, & ab altera parte quæ ad pontem
 & Regis castra spectabat, vsque ad utramque ripam fluminis aggeres fossamque
 perduxerant. Hoc materiæ munimentum & lignorum molem Rex prima luce
 multis tormentis oppugnare iubet. Vbi complures iacti lapides propugnantes ho-
 stes summouere, regii milites, capto ponte, certatim & fossam lapidibus terraque
 completere, & confixas sudes trabiumque munimen euellere nitentur. Huc Ille-
 dæ ciues periculum sibi pertinentes vndique repente concurrunt, & in eos qui
 lignorum machinam eruere conabantur, tela conicietes acerrime pugnabant.
 Regis autem equites etsi numero pauciores erant, propter angustiam loci qui plu-
 res capere non poterat, hostium tamen numerosam multitudinem propellebant.
 Quorum Sículus quidam cui Ioannes Cilestrus erat nomen, saxo magni ponderis
 concussus, armatus in fossam quam transierat, in caput decidit, diuque capite solo
 affixo stetit & pedibus erectis, donec a sociis qui aderant, adiutus, ad pugnam red-
 iit. Tum & Ferdinandus Rebolletus qui primus hostium phalanges perfregerat,
 cum missilibus telis, armis quibus indutus erat perforatis, vulneratus in pectore
 cecidisset, a suis armigeris e solo statim sublatus, & commonitus vt in castra se re-
 ciperet, vulnusque medico curandum præberet. Prius, inquit, vulnus vlciscamur,
 postea curabimus. Hæc locutus in hostes conuersus violentius dimicauit. Acriter
 hic ab omnibus diuque pugnatum est. Nam defestis regii militibus alii recentio-
 res succedebant. Denique compulsis intra muros ciuitatis hostibus, omnes Re-
 gis equites in sua castra victores redierunt. Quorum etsi multi vulnerati, nulli ta-
 men desiderati fuere. Ex aliis vero præter vulneratos complures, nonnulli quoque
 ceciderunt. Cæterum dum hæc apud Illedam præliabatur, Regina & Fer-
 dinandus filius ex Cæsaraugusta cum duabus quingentariis cohortibus in auxiliū
 Regis venientes apud diui Francisci templum castra posuere. Nam vt in hunc lo-
 cum copias adducerent, in itinere literis Regis & nunciis præmoniti fuerant, vt
 media ciuitas inter duos exercitus aut facilius expugnaretur, aut citius in deditio-
 nem veniret. Quod quidem cōsiliū Regem minime fefellit. Ciues enim & Ion-
 ga fame languentes, qui iam diu ex lini semine panem comederāt, multiq; inedia
 perierant, & omni subsidii spe destituti, post multa prælia quibus magnum vulnus
 acceperant, & quia præter vastatos agros omniaque bona consumpta se ipsos per-
 ditum iri cernebant, ne sua pertinacia interirent, ab Rege colloquium perierunt.
 Quorum legati cum supplices ad Regem venissent, nihil ab eo præter vitam de-
 precabantur. Quibus Rex non vitam solum & libertatem, sed omnia quoque bo-
 na concessit, idque fecit nonnullis equitibus suis quos iam prædæ cupiditas cepe-
 rat, inuitis. Demum clauibus acceptis, præcauens ne subsidium quod Barcinonæ
 parabatur, veniret, præmissis cum legatis multis armatis equitibus, ciuitatem ma-
 turius ingressus est, & cum eo Regina simul & Ferdinandus filius. Qui cum ciuita-
 tis magistratibus quos a iureiurando quod pro conseruanda republica præstant,
 Iuratos appellant, & cum aliis ciuitatis equitibus per vicos equitantes, miserabiles
 esurientium puerorum fletus & querulas voces hauriebant. Quorum matres pas-
 sis crinibus misereque flentes ad Regem & Reginam cum venissent, dum eorum
 pedes osculabantur, multis etiam lachrymis irrigabāt: quarum præterea nonnul-
 læ longo ieiunio deficientes in terram nimio languore cadebant. Virorum autem
 complures & promissa barba terribiles, & ex angui macie pallentes, vt qui iam vul-
 tus humanos exuerant, vel montanas trucesque feras, vel mortuorum hominum
 effigies referebant. Quos miserata Regina, & præcipue pueros, ad sua castra con-
 commoratus, dum & ciuitati quæ necessaria erant prouidit, & milites qui ex acce-
 ptis vulneribus ægrotauerant, conualescerent: tandē Nonis Quintilibus Alphon-
 sum & Ioannem Aragoneos, Comitum Pratensem, & alios duces cū septem co-
 hortibus Ceruariam versus præmisit, quos ipse ciuitatis arce Ioanni Lescano cō-
 missa,

missa, postero die cum reliquis copiis subsecutus est. Quod quum Barcinonenses animaduertissent, auxilio Castellanorū omniq; spe iam destituti, ad Petrum Portugallia Comitis Vrgelli nepotem legatos miserunt, quibus omnem facultatem dederunt, vt ei nomine Gothalanorum omnium Barcinonam ciuitatem totumq; principatum offerrent. Quod ille munus regnandi cupiditate captus minime recusauit, sed sua vndiq; conuocata familia multis equitibus comitatus, simul cum legatis Barcinonam profectus, apparatu pene regali magnoq; gaudio totius ciuitatis excipitur, & vltro citroq; iuratis ex compacto conditionibus & priuilegiis, ingenti ciuium clamore Rex appellatus est. Hunc deinceps non Petrum Portugal-
 liæ, neq; Regem, sed dum taxat Lusitanum denominabimus, a Lusitania vltioris Hispaniæ prouincia, vnde a Barcinonensium legatis accitus venerat. Est aut̄ Lusitania inter Gallaciam & Bæticam, quæ tribus vberrimis fluminibus, Durio, Tago & Ana continetur, cuius prouinciæ pars vltima quæ vergit in solis occasum, ab incolis & recentioribus historicis Portugallia nuncupatur. Huius aut̄ nominis etsi certam reddere rationem non possumus, nobis tamen opinari licet ex Gallia olim homines in huius regionis maritimam ciuitatem quæ Portus appellatur, ingressos, suæq; patriæ nomen Gallia ciuitatis nomini, quod nonnunquam fieri solet, addidisse. Sicut & Celtiberia, quæ ab Ibero amne citerioris Hispaniæ & Celtis Gallorū populis nomen accepit. Sed ad Lusitanum redeo, qui etsi Rex electus in titulos illustres & magnos principatus honores assumptus fuerat, eius tamen animus non minorem quidem curam & sollicitudinem quā lætitiā sentiebat, propterea quod & alienum regnum ingressus erat, & Gothalanorum neque mores neque linguam cum exercitu victore propinquus erat. Ilerdensibus enim captis, & ciuitatis castel-
 lo Ioanni Lescano cui plurimum Rex confidebat, vti supra memorauimus, commisso, duces quos cum copiis Ceruariam versus præmiserat, magno cum equitum numero subsequebatur. Ex Gothalanis interim perfidis quos aduentante Lusitano Comes Pallariensis & alii coniurationis autores acciuerant, multitudo magis conuenerant. Erant præterea in ciuitate nonnulli Castellani milites, quos a re-
 gis equitibus præliis ante gestis profligatos & in vltiorem proficiscentes Hispaniam Barcinonæ ciues apud se magnis precibus multaue pecunia retinuerant. Ex Lusitania quoque qui venerant, & aliarum nationum milites, Gothalanorum copias augebant. Præfectis igitur electis & ordinibus instructis, & Ceruariensium le-
 gatis auxilia petentibus, Lusitanus cum omni exercitu coniunctisque copiis e Barcinona proficiscens, Equalatum peruenit, quod oppidum Ceruariam versus distat a Barcinona passuum millia circiter quadraginta. Huc speculatores quos e Barcinona Lusitanus exploratum res Aragonum miserat, redeūtes, multos prin-
 cipatus populos qui defecerant, post Ilerdam captam in Aragonum Regis obsequium & gratiam rediisse, & Tarraconenses cum Ceruariensibus metu pertur-
 batis de deditioe placandoque Regis animo consilium inisse dixerunt. Quo-
 rum delatis vulgatisque sermonibus, non paruus quidem timor hostes omnes in-
 tuat, & Lusitani qui Ceruariensibus auxilium implorantibus opem ferre statue-
 rar, consilium & cogitationes impediuit. Nam etsi Ceruariensibus subuenire de-
 creuerat, multis tamen quos metus ceperat, hortantibus, vt Barcinonem potius redire, quam Ceruariā proficisci vellet, ne muris illic & obsidione clausus exitu-
 que prohibitus, vel longa fame, vel expugnato oppido, in hostium potestatem venire cogeretur: diu cogitabundus, & ad deliberandum quid esset facturus an-
 cepit (nam & Barcinonam reuerti pudore, & Ceruariam ire metu prohibebatur) quod Ceruariam ducebat omissis, cum omnibus copiis transfuersum iter ingres-
 sus, ad dexteram Montem Serratum relinquens, in Pratenis Comitis terram peruenit. Quæ regio pars est prouinciæ Tarraconensis & Cathalonix principa-
 tus, versus septentrionem, distatque a Barcinona passuum millia sexaginta. Hic oppida multa quæ defensoribus carebant, expugnauit, quorum agros igne ferro-
 que vastabat. Hoc eo animo Lusitanus faciebat, vt Pratarum Comes qui Regis

Aragonum copiis præerat suis populis auxilia laturus, ab obsidione Tarracæ quâ
 acriter oppugnabat, discederet, & cum exercitu Pratas versus proficisceretur, cū
 eo Pratis egressus in itinere prælio decertaret, quo victo & militibus eius suis, de-
 inde Regis copias quas cum Comitis exercitu coniunctas plurimum posse cer-
 nebat, tutius inuaderet. Ideoq; quo maturius Comes venire, & suis auxilium im-
 plorantibus opem ferre cogeretur, violentius omnia vastare, crudelius in capti-
 uos animaduere, his præterea qui semel moniti iussa morarentur & serius por-
 tas patefacerent, horrendam & per multa tormentorum genera mortem minari.
 Quod ubi Rex qui Tarracæ tunc erat, a multis qui inde relictis omnibus rebus
 ad eum cōfugerant, accepit, tanta sæuitia commotus Pratarum Comitem ab ob-
 sidione Tarracæ reuocatum, cum aliis ducibus quos Ceruarienses oppugnatum
 miserat, cum exercitu contra Lusitanum celeriter ire iussit. Cui mox & Ferdinandum
 filiū quem multis nobilibus præfecerat, subsidio misit. Qui tamerli puer æta-
 te magis quam adolescens erat (annum enim quartum decimū agebat) magnopere
 tamen armis & equo gaudebat. Laudis igitur & belligerendi cupidus magna cele-
 ritate proficiscens, die quarto Comitem suos fines ingressum cōsequutus est. Cu-
 ius aduentus incredibili lætitia milites omnes affecit. Postero die cū omnibus con-
 iunctis & instructis cohortibus, in oppidū Comitis quod Calafum vulgus appel-
 lat, & a Pratis quæ inde cernuntur, millia passuum fere quinque remotum est, Fer-
 dinandus Princeps & duces omnes ingrediuntur, totaq; nocte propter propinquos
 hostes paratas & armis instructas acies habuere. Complures equites armati positus
 ex tempore tentoriis, extra muros oppidi pernoctarunt. Vbi dies illuxit explora-
 tores nonnulliq; Prateses ad Ferdinandum Principem venerunt, & Lusitanum
 Pratis egressum Calafum versus cum maximis copiis & ordinibus instructis veni-
 re dixerunt, & iam signa eius & sublatus equorum pedibus puluis cōspiciebantur.
 Tum Ferdinandus omnes ex oppido copias eduxit, & ad exponendas cohortes lo-
 cum considerauit. Oppidi situs & loci natura erat huiusmodi. In plano fere loco
 incipiebat, & in collem leuiter accliuem consurgens, in eduiorem planitiem defi-
 nebat. Huc Ferdinandus copias adduxit, & milites omnes paratos & armis inten-
 tos esse iubens, venientes & iam appropinquantes hostes expectabat. Tum in acre
 ciconiarum repente densissimum agmen apparuit. Quod nouum genus augurii
 non paruum quidem multorum mentes perturbauit. Aues enim etsi neq; prodigi-
 osum sunt, neq; humanis carnibus vescuntur, inter vtrumq; tamen gregatim vo-
 lantes exercitum, multorum quidem futuram cædem significare videbantur. In-
 terim Lusitanus quamuis eodē non nihil turbatus augurio, metu tamen dissimula-
 to, milites quos propter inspectū prodigium non paruum timor inuaserat, hortatus,
 oppido propius accessit, & apud diui Iacobi templum quod a Calaso circiter mille
 passus aberat, copias continuit. Mediū inter vtrumq; exercitum spaciū maior erat
 planities, & opportunus ad pugnandū locus. Lusitanus instructa acie & exercitu
 tripartito, Gothalanis equitibus qui sibi primum prælium poposcerant, Petrum
 Decium præfecit. His omnes Burgundiæ milites, quorum magnum numerū ha-
 bebat, subuenire iubet. Secundam aciem Nauarris & Castellanis compleuit, qui-
 bus Beltranum & Ioannem Almendaretem præposuit. Tertiā cuius ipse præfectus
 erat, ex Lusitanis & nonnullis Gothalanorum primariis equitibus instituit. Eius
 Vicecomes, Graus Cerbellon, & Cruillæ dominus erant. Cohortibus hoc modo
 dispositis, longo sermone Gothalanos hortatus est, quibus primum maiorum suo-
 rum virtutes illustres & res terra mariq; magnifice gestas commemorauit: deinde
 omnes iniurias illis illatas a Rege Ioanne, crudelissimas cædes, bonorū amissiones,
 & agros igne ferroq; depulatos repetens, quot oppida, quot ciuitates, quot ca-
 stella tormentis cōcussa corruissent, quot viri fortes apud Rubinatum ceciderant,
 in memoriam adduxit. Barcinonæ principatū vel liberum esse debere, vel ad Vr-
 gelli Comitis hæredes pertinere, Barcinonensibus affirmabat. Qui si pristina soli-
 taq; virtutis in prælio gerendo eo die memores esse vellent, facile quidē & amissas
 omnium bonorum possessiones recuperarent, & ignominias quas indignissime
 perse-

perferabant, vlciscerentur. Non esse dicebat de victoria dubitandum, propterea
 quod & virtute militum præstantiores erant, & numero plures. Quod etiam si nu-
 mero plures essent, illa tamen ratio nobis perfacilem victoriam pollicetur, quoniã
 hominibus qui pueri iudicium in re militari sequuntur, cõgrediendum esset.
 Postremo vt pro honore, pro vita pugnarent, admonuit. A Gothalanis ad Nauar-
 ros accedens, illis cum multa verba dixisset quibus illorum animos accendere fa-
 cile poterat, demum Caroli Vianæ principis mortẽ memorauit. Castellanis bella
 quæ Ioannes Rex Aragonum tot annos aduersus Ioannem & Henricum Castel-
 lanorum Reges indigne gesserat, retulit. Deniq; Burgundiæ militibus atque reli-
 quis qui stipendio & prædæ spe militabant, honores & commoda quæ victis ho-
 stibus victores consequi possent, & quam plena diuitiis & hostium spoliis manus
 quæ bene pugnasset, in castra rediret, ostendit. Dum Lusitanus oratione coniu-
 ratos hortabatur, interea Ferdinandus etsi corporis robore minus firmus, vt supra
 diximus, propter ætatem, animi tamen viribus fortis, ex colle vbi constiterat, ex-
 ercium ad planitiem deduxit, ibiq; ad hunc modum aciem instruxit, vt Pratarum
 Comes cum parte magna equitatus cum hostibus a fronte confingeret, primaque
 prælia committeret, statimque Bernardus Rocabertinus a dextera, & Matthæus
 Monticatinus a sinistra pugnantes, hostes a lateribus opprimerent, Henricus Prin-
 cipis frater patruelis laboratibus, & quos hostium multitudo magis vrgeret, cum
 suis equitibus subsidium ferret. Bernardum vero Gastonem cum peditibus mon-
 tem qui aderat, ascendere iussit, vt inde signo dato celeriter in hostes impetum fa-
 cerent. Tarraconensis Archiepiscopus, Comes Modicensis, Ioannes Pratus cum
 equitibus suis peditibusq; oppidum castraq; tuerentur. Ipse autem cum primipilo
 Caraxona magnaq; parte nobilium quos salutis suæ causa custodes habebat, Pra-
 tensem Comitem & qui cum eo prima prælia commisissent, subsequeretur. Hoc
 modo ordinibus instructis, aduocatos duces & omnes equites his verbis alloqui-
 tur. Omnes homines quibus ætas & rerum experientia desunt, fortissimi viri,
 non dare quidem, se accipere doctrinam & consilium decet. Ego itaq; qui sum
 ætate puer, & in re militari tyrunculus, & minus expertus, vos omnes rogo ob-
 tatorq; vt si vobis ordines quos in instruenda acie consideravi, minime forte pro-
 tamq; aciem & pugnandi rationem vobis mutare, vestroque iudicio liberius in-
 struere liceat. Volo enim si quid vestræ virtuti & rebus inclyte gestis fortuna de-
 traxerit, vt non me ducem, sed ipsam possitis accusare fortunam. Nam quo statu
 sumus, quo in loco sita sit nostra salus, omnes quidem mecum intelligere potestis.
 Rex noster abest, cuius nomen & præsentia nos hodie plurimum iuuare posset.
 Ceterum vestra virtus & rei militaris scientia, magnanimi proceres, me quidem
 patris aspectum desiderare non sinit. Mihi enim in huiusmodi fortunæ conditio-
 ne præliisq; gerendo, quod aduersum tyrannum sceleratorum hostium ducem pa-
 ramus, etsi patris absentia, si mea puerilis ætas, si denique rei militaris pugneq; no-
 uitas, causæ non parui timoris esse debeant, plus me tamen proceres spes virtutis
 vestræ, plus animi fortitudo, plus ætas & rei militaris vsus hortantur. Me namque
 fortiolem faciunt memoria victoriarum vestrarum, fama; præclara rerum quas
 fortissime semper gessistis. Quæ omnia mihi nõ solum timorem minuunt, verum
 etiam de sceleratissimis hostibus quam certissimam victoriam pollicentur. Quod
 si hostes hominum multitudine & exercitu numero plurimum posse videntur,
 non tamen timori nobis esse debent. Non est enim fortium virorum, si quando
 numero paucioribus contra plures pugnare contingat, de salute aut de victoria
 desperare. Nam Alphonsum patrum sæpius audiui narrare solitum, quod mihi
 vsum rei militaris, innumeras hostium copias fuisse superatas. Mementote igitur
 hodie, viri fortes & amici mei, vestræ solitæ virtutis, vt honorem & gloriam quam
 vincendo vobis comparastis, & a maioribus vestris qui fortissimi fuerunt, accepi-
 stis, posteris sine aliquo dedecore relinquatis. Ego autem meorũ more maiorum
 & in laboribus, & in periculis, a vobis nusquam abero. Sed iam more nostro pro-

ceres diuinum numen & auxilium conuocemus, & in prælio semper in ore Aræ
 gonix nomen & Dei sanctissimæ genitricis habeamus. Hac oratione habita pri-
 mi duces, pugnandi ordines instructos a principe comprobantes, Principem pri-
 mum obsecrant atq; monent, vt prælio abstineret, suosque pugnantes ex tuto loco
 cerneret. Aliis deinde ad alia respondere volentibus tēpus defuit, propterea quod
 equites quos princeps ad explorandum locorum situs & accessus ad hostes paulo
 ante præmiserat, cum ad hostium castra propius accessissent, cum hostium equiti-
 tudine superati fugientes ad sua signa reuertebantur. Quod cum Princeps & eius
 duces animaduertissent, confestim canere tubas, & in hostes signa cōferri iubent.
 Idem Lusitanus fecit. Signis itaque datis vtrinque concurrunt. Comes Pratarum
 cum multis equitibus quos ex omni numero iussu Principis elegerat, in hostes in-
 gressus, illorum multitudinē magno impetu perfregit. Bernardus Roccabertinus
 & Matthæus Monticatinus a lateribus, vti princeps instituerat, perturbatos hostes
 aggredientes, eorum multos occidunt. Hi tamē cum primo satis prospere pugna-
 sent, paulo post labore magno defessi, vehementer a multitudine hostium qui suis
 subsidio veniebant, premebantur. Id cum animaduertisset Princeps, suis laboran-
 tibus Henricum subsidio cōfestim misit, & Bernardo Gastoni quem iugum mon-
 tis cum peditibus ascendere iusserat, signum dedit. Ipse cū reliquis equitibus quos
 apud se retinuerat, & Caraxona primipili centurione, Henricum subsequitur. Ita
 vno tempore, magnum omnes in aduersarios impetum fecere. Prælium ingreßus
 Princeps, in exhortando duces multosque equites nominatim appellauit. Quem
 cum illi in prælio nec sine periculo versari vidissent, eius saluti pertimescentes
 acrius pugnare, & hostium non minus equos quam equites interficere. Hostes
 primo conflictu iam perturbati, alii labore defessi, alii vulneribus retardati, cum
 Principis equitibus amplius resistere non potuissent, terga verentes ad sua signa
 ducesque Lusitanum qui nondum ex castris egressus erat, se recipere cœperunt.
 Hos insequentes victores a tergo, alios occidunt, alios vulnerant. non ab illis hor-
 tati prælium redintegrant, sed fuga simul cum aliis, qui subsidio veniebant, salu-
 tem quærunt. Equites itaq; per loca ad cursum expeditiora, pedites per asperiora
 montanaque timore perterriti nullo ordine turpiter diffugiunt. Complures inter
 fugiendum, quo celerius current, arma quæ deicere poterant, abiecerunt. Vi-
 ctiores namq; fugientium quoscunq; consequebantur, vt hostium multitudinem
 minuerent, omni neglecta redemptionis conditione, trucidabant. Lusitanus autē
 suos omnes magna cum strage profligatos esse videns, pauore magno concussus &
 anceps propriæ salutis, equo quo vehebatur dimisso, recentiore alium pernicio-
 remq; subito conscendit, & Regis dimissis insignibus, equitis habitus assumpsit, &
 nocte superueniente se victoribus immiscuit, quibuscum ad portas vsq; Pratarum
 peruenit, vbi milites nonnullos qui oppidum tuerentur, reliquerat. Hinc victori-
 bus ad Principem Ferdinandum redeuntibus, admissis equo calcaribus ingressus
 est oppidum, quo deinde diffugientes exercitus eius reliquæ sparsæque cohortes
 quæ siluis delituerāt, flammaram signa prospicientes ad multam noctem sese re-
 ceperunt. Cæterum Ferdinandi milites etsi primum nullis eorum qui fugiebant,
 hostibus parcebāt, deinde tamē prædæ cupiditate capti, dum colligendis hostium
 spoliis incumbunt, & cadentibus arma & quidquid preciosum erat detrahunt,
 multis quos vel occidere, vel capere poterant, fugiendi locum spaciumque dede-
 runt, minoremq; victoriam fecere. In qua quidem duces & equites omnes Prin-
 cipis Ferdinandi suas vires & animi fortitudinem in officio rei militaris ostende-
 runt, & imprimis Bartholomæus cognomento Vius, vt alios omittam. Hic enim
 eques leuis armaturæ cum hoste validissimo cataphracto homine valētissimo, qui
 magnitudine corporis & virium magnus Burgundius vocabatur. Cui Bartholo-
 mæus occurrens lanceam per os emisit, & auulsa hasta ferrum quod ossibus infil-
 xerat, restitit. Quo vulnere accepto magnus Burgundius ex equo cadens efflauit
 animam. Ferdinandus autē post solis occasum, & iam discedente crepusculo luce-
 que diei, multis hostium captis, pluribus occisis, & reliquis diffugientibus, insigni
 victoria

victoria potitus, apud Pratas, quo se recipiebant hostes, insidias veritus, suorum fa-
 luti consulens, receptui canere iussit, suasq; cohortes quæ diffugientes adhuc ho-
 stes insequabantur, ad se reuocauit. Cuius iussu reuertentes equites, alii captiuos
 hostes secum duxerunt, alii magnas prædas & multa spolia signaq; retulere. Lusi-
 tani quippe exercitus equites grauis armaturæ præter vulneratos interfecti quoq;
 centum septuaginta, & capti ducenti fuere, quorum equi complures occisi, non-
 nulli simul cum equitibus & armis in victorum potestatem venerunt. Et quod ma-
 gnopere mirandum fuit, lætioremq; victoriam fecit, tanta hostiū multitudine Fer-
 10 cipi Ferdinando, cunctisq; victoribus solidum & cumulatum gaudium, maioremq;
 voluptatem præbuit, quam ipsa victoria. Ideoq; princeps ea nocte copiis in oppi-
 dum reductis, & captiuis custodibus traditis, primum Deo pro parta victoria gra-
 tias egit, vota; persoluit: deinde vulneratos omnes reuisit, commendauitq; medi-
 20 cios diligenter. Hinc ad castra reuersus, ad Regem Tarraconē de prælio gesto nun-
 tiam Regi & Reginae qui de filii salute valde solliciti erant, attulerūt, adeo vt Rex
 præ nimio gaudio oculorum visus quos amiserat, recuperauerit, & Regina vota
 quæ pro filii salute promiserat, Deo Optimo Maximo persoluit. Sed redeo ad
 30 principem Ferdinandum, qui magna victoria potitus, vt erat magnanimus & hu-
 nouerat, ad maiora facinora concitaret, quum omnibus gratias egisset, & eorum
 fortitudinem collaudasset, paratis epulis magno lautoque conuiuio, cunctis du-
 cib; & multis equitibus, vt vna secum & eadem menta simul discumberent, fa-
 miliariter imperauit. Inter cœnandum autem vnusquisque lætitiæ plenus & ho-
 noris quod in prælio fecerat, & quidquid sibi contigerat, Principi referebant.
 Princeps autem Ferdinandus cum pariter omnium virtutē & fortitudinem col-
 laudasset, vnum ex captiuis adduci iussit. is erat ex Lusitanis. Qui a Principe Fer-
 40 dinando, quot hominum millia Lusitanus ex Pratis secum duxisset, & quot illic
 reliquerat, interrogatus, habuisse Lusitanum dixit hominum millia septem, ex
 quibus Pratis quingentos qui oppidum tuerentur & conseruarent, reliquisse.
 Hoc in custodiam reducto, alius ex Castellanis adductus est. Hic eadem interro-
 50 gatus, eodem modo respondit. Hac re gesta Ferdinandus certis equitibus impe-
 rauit, vt stationes omnes requirerent. Quod cum diligenter omnes fecissent, quie-
 ti se dederunt.

LVCII MARINEI SICV-

LI DE REBUS HISPANIÆ

LIBER XVI.

De eodem bello.

DOSTERO die Lusitanus ex Pratarum oppido, quo diffugerat,
 discedens, certis ducibus vsus per montes & inuia loca profi-
 ciscens, Manresam ciuitatem, quæ distat a Barcinona triginta
 millia passuum, peruenit, vnde paucis ante diebus magna cum
 spe habendæ victoriæ discesserat. Quæ quidem spe frustratus
 eius animus & tristitia affectus quiescere non poterat, quippe
 qui desiderabat aduersam superare fortunam. Assiduis enim
 multorum vocibus & querelis offendebatur, qui Calafetano prælio filios infœli-
 10 citer amiserant. Mulierum quoque miserabiles questus quæ cum filiis etiam viros
 in bellis extinctos repetebant, molestissime ferebat. Ideoque Beltranum Almen-
 20 darem legatum cum exercitu Ceruariæ subsidio mittens, ipse cum reliquis co-
 30 pitis in Ampurdaniam prouinciam venit. Quæ regio est prouinciæ Tarraconensis

Galliam versus, multorum oppidorum & bellicosæ gentis, distatque a Barcinona quinquaginta millia passuum. Hic multis prouinciæ populis conuocatis, Besalonenfibus qui rerum omnium penuria laborabant, opem tulit. Est autem Besalonenfibus oppidum inter Gerundam & Barcinonam. Hac opere recreati Besalonenfes, sumptis armis cum eo simul proficiscuntur. Quorum virtute fretus Lusitanus (erant enim bellicosi & armis atq; præliis assueti) Turanam oppidum quod aberat a Besalone passuum millia triginta, cum magnis copiis oppugnatum venit, totumque oppidum, ne quis effugere posset, obsidione cinxit. Erant autem inus præter oppidanos, regii equites quadraginta, & oppidi præfectus qui dicebatur Baniolus. Hi cum neq; oppidum, neq; seipfos ab hostium machinis, tormentis, & oppugnationibus tueri possent, & nulla fugæ spes esset, conditione, vt pecunia redimerentur, sese dederunt. Quibus in deditioem acceptis, elatus ea victoria Lusitanus, Bisbalim oppidum versus quod non longius aberat, exercitum duxit. Cuius oppiducultores admodum fideles, sub Regis imperio constantissime permanentes, aduersus hostes arma parauerant, & Petro Torrellæ Regis legato qui oppido præerat, sese aut Bisbalim patriam defensuros, aut ad vnum mortem propugnando subituros iureiurando confirmauerant. Lusitanus autem prope oppidum adduxit, & loco ad oppugnandum dum satis opportuno castra ponit, multis tormentis oppugnat. Concussi iam muri disrumpebantur, & qua tormenta propugnatores submouebant, scalis & vineis ascendere conabantur. Regis autem legatus Petrus Torrella milites & oppidanos hortatus, in hostes e muris tela saxaq; cõiicere iubet. Tum omnes fortissime propugnantes hostium nonnullos occidunt, alios in castra reuerti compulerunt. Ex castris tormenta rursus exercent, & ex oppido item tormentis saxa iaciuntur. Interim Petrus Torrella qui Bisbalis tuendæ curam habebat, nuncium qui quanto in discrimine versarentur omnes qui oppidum defendebant, Regi denunciaret, properare iussit. Auditoq; nuncio Rex cogitatioq; suorum periculo, collectum pro tempore subsidium obsessis confestim misit, & duces qui tum Gerundæ præerant, missis nunciis huc quamprimum transire cû suis copiis imperauit. Hi dicto Regis audientes, omnes equites peditesq; sumptis armis festinare iubet, ac celeriter venientes, cum aliis qui regio iussu subsidio venerant, se coniungunt, & in Pabolitano castello, quod a Bisbali passuum millia quinq; aberat, relictis omnib. impedimentis noctu magno silentio, præmissis nuncio qui oppidanos de aduëtu eorum certiores faceret, ad oppidum propius accedunt: in quod nondum orto sole portis reclusis recepti fuere. Lusitanus interea & de illorû aduentu commonitus, & Calafetanæ fortunæ memor, castra duplici fossa muroq; muniri, magnisq; sudibus circumuallari iusserat, & locis quib. ad se oppugnandum facultas & opportunitas hostibus esse videbatur, machinas & multa tormenta collocauerat. Postero die regii duces ex oppido egressi instructas acies habuere, & si hostes e castris exirent, expectabant. Quos vbi iam diutius intra vallum se continere viderunt, propius accedunt, & in eos irrita tela coniiciunt. Itaq; cum propter munitiones quas densissimis sudibus inexpugnabiles confecerant, eos offendere nullo modo potuissent, & ipsi illorum tormentis premerentur, inde discessere, & vt hostium vires frangerentur, Ampurdanorum partis aduersæ qui Lusitanum pecuniis & exercitu iuuabant, omnibus agris & possessionibus igne ferroque vastatis, in oppidum magna cum præda rediere. Interim Lusitanus oppidum tormentis oppugnat, & turrim quæ firmior erat, continuis & crebris idibus concussam iam disiecerat. Ex oppido item regii saxa tormentis in hostes iaciebant. Atque ita pugnantes vtrinque multi perierunt, pluresque nobiles partim occisi, partim grauissime percussi concidebant. Die toto tormentis pugnam spe noctis tenebræ pugnandi finem fecere. Cæterum Lusitanus potiundi oppido destitutus, timensq; ne obsessus in castris, comætu quæ multis ex partibus expectabat, & subsidio prohiberetur, de tertia vigilia castra mouens, prima luce ad Pabolim quâ a Bisbali passuum millia quinq; abesse supra demonstrauimus, cû exercitu peruenit, & iuxta oppidum positis castris, Ceruariensibus quorû agros Ferdinandus Regis filius depopulabatur, subsidium misit. Mox autem cû audisset Regis exercitum

exercitum Bisbali discessisse, super montem Rupiam qui aderat, copias adduxit, ibique castra ponit. Montis non difficilis erat ascensus, & ab Oriente planities. Hac venientes equites regii prælium repente committunt. Acriter vtrinque pugnatum est. Primo prælio pauci cadunt, vulnerati plures fuere. Tandem Lusitani in castris se receperunt, & insequentes regios equites redire tormenta coegerunt. Post fortis occasum omnes in castra recepti fuere. Lusitanus nocte fere tota magno silentio pugnae sequentis diei ordinem & rationem considerans vigilanter instituit, ut cum primum illucesceret regia castra repente subitoque cum omnibus copiis inuaderet, ita fore sperans, ut hostes ex improviso & inopinantes aggrediens, magno impetu valde perturbaret, & perturbatos ac impeditos multo facilius opprimeret. Quod Lusitani transfuga quidam siue poenitentia ductus, siue diuinitus, noctu clam emissus a Rege superuenerat, aliisque Regis ducibus aperuit. Alphonsus itaque Lusitanos duces equitesque vocari confestim iussit. Quibus adhibitis, quas copias, quot equitibus, & quot pedites Lusitanus haberet, a transfuga diligentissime quaesiuit. Is respondit in Lusitani castris esse hominum millia fere quinque, ex iis equites circiter mille, peditem qui armis erant assueti, numerum trium millium, denique pugnatorum millia quatuor se connumerasse dicebat. Alphonsus hac re cognita & transfuga custodiae suae milites ad tertiam usque vigiliam conuiescere sinat, deinde vero vnumquemque magno cum silentio diligenter in armis esse iubeat. Itaque sedulo suum quisque fecit officium, aliquantulum maturius quam dux Alphonsus imperauerat, intenti sumptis armis expectabant. Alphonsus autem ubi regios omnes equites atque pedites ad pugnantem paratissimos esse vidit, exercitus quadrifariam partitus est, ut in hostes alii a fronte, alii a lateribus, alii etiam a tergo dato signo celeriter impetum facerent, ut cum hostes in sua castra se recipere conarentur, minus facile reuerti possent. Itaque eam stris bipartitis, & in medio castrorum ad currendum expeditissimo loco relicto, quasi magno vico ciuitatis, Alphonsus suorum alios ante castra venturis hostibus opposuit, ad sinistram alios, alios ad dexteram consistere iubet, ipse vero post castra cum suis equitibus constitit. Quos autem in fronte castrorum aduersos hostibus opposuit, monuerat, ut appropinquantibus hostibus per media castra simulata fuga quaesitum perterriti multitudine, terga vertentes & equis admotis calcaribus celeriter omnes concurrant, & relicto aliquantulum castris in hostes conuertentem pene circumuentos hostes opprimerent. Hac itaque ratione modoque regis exercitibus partitis, cohortibusque dispositis, Lusitanus ita uti statuerat, suos hortatus, & in Alphonsinos equites qui ante castra sese opposuerant, impetum fieri iubet. Omnes ingenti clamore tubarumque clangore concurrunt. Iis propius accedentibus & pilis pene directis, equites regii, ut Alphonsus Aragoneus imperauerat, simulato metu sese fugae dederunt. Hos Lusitanos insequentes regiae cohortes & a tergo si quis fugam simulauerant reuertentibus, a fronte magnum celeriter in hostes impetum fieri iubens, in hostium agmen numerosae multitudinis omnium primus ingressus est. Cuius audita vox & facies aspectu terribilis, hostium quidem mentes qui eum abesse crediderant, maiorem in modum perturbauit, atque impetum viresque compressit: fortissime tamen ab omnibus ex ortu solis ad horam diei fere quintam pugnatum est. Vtrinque primo prælio plures concidere. Tandem circiter meridiem Lusitanorum alii laboribus defessi, alii retardati vulneribus, quum iam amplius & solis ardoribus (gestum est enim hoc prælium Nonis Quintilibus) & reuigis militibus adhuc strenue pugnantibus resistere non potuissent, omnes quos non vires quidem, sed mortis potius metus adiuuabat, relicto castris terga verterunt. Quos diffugientes regii milites ad vnum quidem vel occidissent, vel ad Regem captos adduxissent, nisi & ipsos longissimae pugnae maximus labor, & solis arden-

tissimus æstus iam defatigatos ab hostiū persecutione redire coegissent. Perierunt tamen hoc prælio Lusitanorum equites ducenti & sexaginta, pedites circiter mille, totidemq; capti fuere: reliquorum pauci sine vulneribus euaserunt. Ex regis pauci desiderati, vulnerati vero plures fuerunt. Hoc prælio gesto, & audita Lusitanorum strage, plures Ampurdaniæ provinciæ populi metu perculsi, legatos ad Regem Tarraconem miserūt, qui dicerent sese in officio semper & obsequio permanuisse, neq; Lusitanum vnquam iuuisse, neq; cum aliis obstinatis coniurasse, se omni tempore ad omnia quæ Rex imperaret, quam paratissimos esse semperq; fuisse dixerunt. Obsecratum nunc oratumq; Regiam maiestatem venisse, vt bonis eorum seq; ipsis vti vellet. Hos Rex & libenter audiuit, & eorum voluntatem sibi pergratam fuisse significauit, eisq; literas ad filium Alphonsum Aragonē dedit, quib. eum rogabat, vt bonos viros omnes quam commendatissimos haberet, plurimi faceret, & magnis honorib. afficeret. Alphonfus Aragonēus interea nuncios de prælio gesto deq; captiuis ad Regem miserat, & copiis in castra reductis, dum sepelirentur occisi, vulneratos magna cura diligentiaq; curabat. Rex vbi deuictis hostib. & Alphonfi victoriā ex nunciis accepit, Tarracone discedens Ceruariam versus cum paucis equitibus proficiscitur. Hic Ferdinandus Regis filius, vt supra demonstrauius, agros Ceruariensium populabatur. Huc Rex & Alphonsum filium cum copiis omnib. quas secum habebat, venire iubet. Quo etiam Regina quæ Vldeconates qui a Dertosa quatuor fere passuum millia distant, obsidione premebat, Regis nunciis accersita, cum multis equitib. & peditum septem cohortibus venit. Cum omnes vndiq; conuenissent, Rex oppugnare Ceruariam statuit. Cæterum propter magnam oppugnandi oppidi difficultatem Rex magnum tormentorum numerum multasq; machinas parari conferriq; iubet. Est enim oppidum non minus opere, quam loci natura munitum, in accliuo colle situm, muris ac turrib. egregie cinctum. Dum itaq; iussu Regis machinæ & tormenta parantur & conferuntur, Alphonfus Aragonēus Equalatum oppidū, quod abest a Ceruaria millia passuum circiter septemdecim, cum equitibus centū & quinquaginta totidemq; peditibus peropportune profectus est. Erant enim in hoc oppido duæ factiones. alii quippe reclusis portis ingenti tumultu Regem, alii Lusitanum expectabant. Cum igitur Alphonfus oppugnare oppidum cœpisset, regis factionis oppidani statim magno clamore Regem appellant, ac per vicos cum diuersa factionis oppidanis qui portas Alphonso venienti clauerant, acriter pugnare cœpere. Quod cum audisset Alphonfus, equo descendens ipse scalas oppidi muris apposuit, & suorum militum alios muros ascendere, portas alios perfringere iubet. Dum etiam, aliis de fenestris lapides in hostes deiicientibus, aliis gladiis telisq; per vicos pugnantes maritos adiuuantibus, acriter & ingenti clamore pugnatur. Alii quippe Regem, alii Lusitanum Barcinonemq; nominabant. Portis tandem perfractis ac diuulsis, Alphonfus cum equitibus ingreditur. Quem hostes cum vidissent, magno timore perterriti, celeriter domum suam se quisq; recepit. Vbi cum se tutari minus possent, Regis & Alphonfi nomen magna voce vocauerunt. Quibus Alphonfus veniam petentibus facile pepercit, mulieribus præsertim quæ miserabile nisi penitus humanitatis & rationis expers, sine lachrymis vel audire vel cernere potuisset. Aliæ enim maritos multis grauibusq; confectos vulneribus domum ægerrime reducebāt, interfectos aliæ tabulis impositos ferebant, aliæ viscera membrag; sparsa colligebant, nonnullæ sua ipsæ vulnera patiebantur. Frangebant præterea hominum mentes, & omnibus lachrymas excutiebant puerorum ac puellarum miserabiles questus. Prouocabant etiam lachrymas & maximos fletus vicinianuæ, parietes humano cruore madentes. Alphonfus itaq; hostes non solum impune dimisit, sed etiā commotus humanitate multis verbis consolari conatus est. Alii quoq; qui cæteris coniuratis in fide permanentes maximum fidelitatis argumentum & ingentem virtutem præ se tulerant, nō immerito quidem gratias egit. Cæterum qui ceciderant sepultis, postero die Ceruariā ad Regem prope redit.

Rex interea Ceruariam multis tormentis oppugnat, cuius muros ac turres indies minores tormenta faciebant. Ceruarienses Lusitani copias & subsidium expectantes, multis diebus e muris & propugnaculis oppidum maximis laboribus summisque periculis tutari conabantur. Sed diuturna oppugnatione iam defessi, cum quati muros assiduis tormentorum ictibus & labare turres vidissent, & urgente fame coacti ac spe subsidii penitus destituti, Regi conditione sese dedere, ut in pristina fide ac libertate manerent. Rex conditionem non renuit, quippe qui hostium poenitentiam quam poenam malebat. Portis igitur reclusis Alphonsum Aragonensium cum multis equitibus in oppidum praemittit, quem Regina & Ferdinandus Princeps cum primis ducibus consequuntur. Ipse multis relictis in castris equitibus pauperam omnibus osculandam praebuit. Cumque plures oppidanorum inedia longaque fame confectos oris squalore notasset, atque pueros esurientes non sine lachrymis a parentibus panem miserime petentes audisset, humanitate permotus quamprimum molita cibaria ex castris afferri iussit, allatumque panem varii generis, id est tur, focacium & cineritium viritim diuisit. Paucos hic dies Rex commoratus, oppido Iohannem Carcasonam praefecit, quem & dum viueret arce oppidi cum iuribus & omni censu donauit. Hinc cum omnibus copiis oppidum Pratarum versus, quo Lusitanus ab Alphonso Aragonico profligatus suarum copiarum reliquias adduxerat, proficiscitur. Quod ubi Lusitanus intellexit, oppido deserto Barcinonem celeriter se recepit. Rex acceptis in deditionem Pratenfibus, dum Lusitanum persequitur, exitinere oppidum Redonam, quod distat a Tarracone passuum millia sexdecim, aggressus est, biduoque oppugnatum simul cum arce quae concussa tormentis casum minari coeperat, in deditionem accepit. Hac ita re gesta omnes dicecesani Tarraconenses atque Bernardini religiosi, qui diu Bernardo templum dicentem quod Sanctas Cruces appellant, incolunt, ad Regem pacem & veniam petentes vndique nec sine muneribus conuenerunt. Quibus clementer acceptus & huius provinciae populis in potestatem reductis, Rex Ferdinandum principem & Alphonsum Aragonensium aliosque duces cum exercitu Dertosam versus praemittit. Quae ciuitas ripae amnis Iberi apposita, Orientem versus a Tarracone passuum millia quinquaginta, remota est. Hos cum Regina reliquisque ducibus atque magno equitum numero in fluminis ripa commorantes apud Ampostam die quarto confectus est. Quod oppidum in eiusdem amnis altera ripa situm est, inter Dertosam & Celtibericum mare, distatque ab utroque loco spacio fere stadiorum quadraginta. Hic Regis copias aliquot dies amnis Iberus commoratus est, qui ex Cantabriae montibus oriens, etsi modico fonte, largissimo tamen tractu fluens totaque Celtiberorum provincia lapsus, priusquam Caesaraugustae moenia, ubi longo ponte transitur, abluat, Salonem amnem & plures alios ad se recipit. Hinc etiam ad Dertosam praeter Gallicum aliosque minores, Cingam atque Sicorim magnos amnes admittit. Tunc etiam pluuiaribus aquis & hybernis imbribus auctus ex utraque ripa campos inundauerat. Nullis igitur vadis repertis ad Caesaraugustae pontem, qui distat ab Amposta passuum millia centum & quinquaginta, Rex exercitum ducere longum nimis atque laboriosum existimans, ratibus ex tempore factis & connexis inuicem trabibus, paucis diebus exercitum traduxit. Plures tamen & fortiores equi quos in scaphas ingredi cogere non potuere, celeriter amnem tranauerunt. Hos tamen artis nauticae peritiores e cymbis, longis habenis funibusque praerentes, ad alteram ripam fluminis traducebant. Omnibus tandem traductis copiis, Rex, qui apud Ampostam faciliores accessus & propinqua loca cognoscerent, & commodum castris locum diligenter eligerent, misit. Hi locis electis, ad Regem reuersi locorum situs, & ubi castra commodius esse possent, ostenderunt. Tum Rex instructas acies ad locum quem apud oppidum elegerant, adduxit, ibique positis castris, locis opportunis tormenta disponit. Castrorum & accessus ad oppidum propter flumen & proximas silvas difficilis

erat, & oppugnandi summa difficultas. Quæ quidem res spem nullam victoriæ potiendiq; oppido regiis equitibus dabit. Nam oppidum vel loci natura vel hominū industria munitum, sic se habet. Situm est (vt supra demonstraui) in ripa fluminis, cuius partes fere duas orientem versus Iberus amnis circumfluit. Tertia vero pars quæ ad occasum spectat, ex amne ab utroq; latere duplici fossa valloq; validissime cingitur. In medio porta tum arte tum etiam ædificio maximo valde munita, cum ponte ligneo, mobili tamen penduloq; vt pro tempore custodumq; voluntate demitti tolliq; facile citoq; posset. Et vterq; locus, vbi muri fossaq; flumini coniunguntur, duabus oppositis arcibus, tutissimus. Arces quoq; vix expugnabiles, quarum fundamenta non in primo mobiliq; solo, sed in imis latomīs, hoc est lapidinis & tormentis omnibus tripartitis, oppidi portam & vtramq; arcem die noctuq; acriter & incessanter oppugnari iubet. Cæterum iussu Regis oppugnantibus præter magnas oppidi munitiones & propugnantes hostes, magno quoq; anni tempore erat impedimento. Hyems enim horrida sæuiebat magnis & assiduis imbribus. Tanta enim illius hyemis magnitudo fuit, vt ingens variusq; serpētum numerus actus frigoribus, e proximis siluis & montibus, egressus ad stationes & castra reperit. Tarpentes autem quamuis admirabilis magnitudinis, innoxii tamē, in castris oppressi nimio frigore inter homines versabatur. Lupi quoq; gregatim milites e castris procul egressos sæpius inuasere. Multorū præterea fontium quibus milites in castris utebantur, aquæ paludis & lacuum qui aderant, exhalatione corruptisq; vaporibus infectæ, nonnullis nobilibus inopinatæ mortis causa fuere. Postremo perhorrenda vox & humanæ persimilis noctibus fere singulis audiri, quæ nihil præter horrorem cæstitiamq; portendens, magnum quidem timorem viris etiam fortissimis incutiebat, adeo vt strenuissimus quisq; metu perterritus non nisi de discessu cogitauerit. Omnesq; discessissent omnino, nisi vel pudor, vel virtus, quæ cū timore cognabat, vel Regis autoritas & aspectus eos retinisset. Cæterū cum diutius magnapericula, summos labores, vim imbrum, & perhorrendam temporis sæuitiam tollerassent, demum longa vigilia & oppugnatione defessi nonnulliq; propugnantū telis percussi, iam minus strenue nec suo more solitaq; fortitudine oppugnare oppidum murosq; tormentis ferire videbantur, eorumq; multi fronte, nonnulli vterbis, in castris & oppugnatione sese non sponte manere significabant. Plures præterea se quamprimum discessuros aperte dixerunt. Quod quum Rex animaduertisset, omnes ad se conuocatos huiusmodi verbis alloquitur. Quoties ego res a vobis multis in locis animose strenueq; gestas hætenus memoria repetere solebā, fidissimi milites, quoties & insignes victorias vobis partas animo complexus sum, quoties deniq; fortitudinem vestram & facta præclara, quibus certe vos immortalis fore cernebam, mecum considerare solebam, magnitudinem quidem vestræ virtutis admiratus, eos esse vobis animos, eas virtutis flammās, eos laudis amores, mihi sine dubio persuaferam, quibus non hostis vllus, non vlla periculi magnitudo, non labor extremus, non deniq; mors ipsa timori esse vnquam posset. Quam quidem opinionem mihi de virtute vestra quam rectissime susceptā cum alia per multa, tum etiam hoc vnum periculum quod nuper fecimus, confirmabat, cum per pauci numero Bellagueram quæ nobis venientibus portas clauserat, vobis audentibus ingressi sumus, atq; numerosam ferocemq; hostium multitudinem virtute vestra facile compressimus. Verū enim uero nescio quæ res hoc tempore vestros adhuc inuictos animos percusserit, vos enim non hostes profecto (nam hostes timendi causa non est) sed fugere labores & temporis sæuitiæ cedere, quod nungquam futurum speraui, vehementer admiratus, ne frontibus quidem vestris negantibus animaduerto. Nam & oppugnationis retardatio & nonnullorum facies quam fractas & a castris alienas mentes habeatis ostendunt. Quam obrem vos ego milites non accusandi quidem, sed monendi gratia vocaui, pro vestra erga me fide proq; meo in vos liberoq; vestros amore rogaturus, ne vestras insignes laudes, ne virtutes immortales, ne rerum gestarum famam qua cunctos mortales exceditis, ne victoriarum memoriam, ne vitam sine labe, sine vlllo dedecore actam, nunc pauco-

paucorum dierum laboris impatientia deformari patiamini. Hic enim labor qui
 perbreuis est & iam finitus, a vobis quidem quamprimum recedet, & vestræ virtu-
 tis nomen æternum & clarum semper in posterū summis laudibus efferetur. Nam
 per Deum immortalem quid nobis laboris superest? Nonne hostes omnes com-
 pressimus? Scimus milites, homines qui sunt in Amposta, tum nostra oppugnatio-
 ne, tum inedia & rerum omnium penuria coactos in nostram propediem potesta-
 tem esse venturos. Qui etsi rebus omnibus abundarent, nostram tamen obsidionē
 diutius ferre non possent. Dertosanorum quoque legatos ad nos de deditio-
 ne bellandi supersunt, extrema laborantes egestate consumptis eorum opibus, fame
 & rerum omnium inopia compulsos, & subsidii spe penitus destitutos, atque suo-
 rum errorum pœnitentia ductos, non solum de deditio-
 ne, sed de prærumpendis
 etiam civitatis muris, ut nos, si voluerimus, alto curru triumphantes excipiant, sta-
 tuisse compertū habeo. Quare vos ego rogo milites moneoque (nam præcipere vo-
 bis nihil debeo) ut animos mihi vestros non infractos, vultus non demissos, sed for-
 tes vos honoris & amoris mei causa multa pericula & magnos labores pertulisse.
 Sed nunc scire debetis nostros iam labores omnes exhaustos. Ad belli quippe finē
 & peroptatam de hostibus victoriam peruenimus. Nolite igitur imitari segnes agri-
 colas qui suorum laborum præmia & iam maturos fructus aliis per ignaviam & de-
 sidiam relinquunt. Erigite igitur animos vestros, optimi viri, & in sceleratos hostes
 qui nostrorum laborum causa fuere, totis viribus solitaque fortitudine vestra con-
 surgite. Hic enim nobis labor extremus qui omnibus vestris laboribus additus, vo-
 bis certe quietem, vobis ad domos vestras, ad coniuges, ad liberos reditum confi-
 ciet. Hic denique vobis magnam lætitiā, vestrisque posteris ingentem gloriam affe-
 ret. Quod si vel audita vox, vel serpentum multitudo, quasi mali quidquam futuri
 portendant, timorem vobis incutiunt, quis est tam rationis expertus qui vocem quā
 singulis noctibus audimus, hominis esse non sentiat? atque eius quidem hominis qui
 propter metum quiescere non potest, sicuti pertimidi canes, qui nocte acti formi-
 dine vel latrant continue vel ululant. Serpentes autem sunt natura frigidiores, pro-
 pterea quod terram quæ frigidissima est, toto corpore contingunt. Ideoque si virgen-
 te frigore homines adesse sentiunt, ad eos natura duce cōfugiunt, ut calefiant. Vox
 vero quam noctu percipimus, si diuinitus est emissa, quid aliud præcipere vel mo-
 nere debet, nisi ut hostes suorum errorum pœniteat? qui etsi sui Regis amorem cō-
 temperint, Dei tamen omnipotentis iustitiam timere velint. Aduentus præterea
 serpentum qui nostra in castra reperunt, & innoxii nobiscum degunt, si nobis an-
 & nostræ clementiæ spe permotos in deditio-
 nem esse venturos? Sed ego milites
 hæc locutus sum, non ut eos qui propter id a me iam discedere volunt, amoto me-
 tu securos in castris retineam. nam si quis hoc metuit quod nocere non potest, mul-
 to quidem magis hostes timebit armatos. Discedant igitur omnes, si velint, apud
 quos plus metus potest quam virtus. Ego enim scio mihi milites & fortes viros non
 defuturos. Non enim me deserent fidelissimi proceres vel Hispani vel Siculi in
 Ampostæ oppugnatione, quæ perbreuis est & iam finita, qui mecum & cum fra-
 tribus meis in obsidione Neapolis continuos viginti annorum labores & quæcun-
 que mortales & viri fortes pati possunt, pertulerunt, & qui multis aliis in locis, ut
 sibi virtutis famam & laudis gloriam quærent, non dicam maximos labores &
 quæcunque pericula, sed ne mortem quidem unquam timuerunt. Quibus ego &
 hætenus quoad potui satisfacere, & deinceps Deo iuvante, multo melius satisfa-
 cturus sum. Ignavos vero qui neque labores ferre possunt, neque virtutis præ-
 mia cognoscunt, non ut me sequantur, ad virtutes & laudes hortari volui, sed
 ut ducis officio fungar. Qui tamen si virtutis amore deinceps laborem ocio
 prætulerint, apud me non minus quidem, quam cæteri quos charissimos ha-
 beo, valebunt. Hoc sermone Regis habito, milites obortis lachrymis ge-
 mitus continere vix poterant. Tum Scipio natione Siculus, cui

Patella cognomen erat, Quam de Siculis, inquit, qui tibi nunc militant, Rex, fiduciam habes, ea profecto te nunquam fallat. Ego enim noui tum Sicularum, tum Aragonum omnium erga te voluntates, qui non modo hic te non deserent, sed hoc etiam peracto bello, quocumque iusseris, ire quam paratissimi sunt. Quin eundem esse reliquis omnibus animum dubitare quidem non possum. Nam quis est tam laboris impatiens, quis tam sui honoris oblitus, quis tam virtutis & officii militaris immemor, ut in fine iam bellorum Regem suum deserere turpiter audeat, cum praesertim quisque non magis imperio Regis, quam ex usu suo bellum gerat? Omnes enim hoc bello confecto & deuictis hostibus cum honore, cum Rege victore, cum gloria, ad lares nostros, ad coniuges, ad liberos, ad propinquos & amicos, victoriam & nostrorum praemia laborum referentes alacres reuertemur. Nunc autem quis adeo vel impudens, vel imbellis, vel ignauus est, qui Rege deserto in patriam ad uxorem & liberos proficiscatur? Exhibunt enim obuiam redeunti, quamuis desertori, conciuēs & amici lætantes. quid de suo Rege sciscitantibus respondet? vel quo animo, quibus oculis in posterum commilitones & Regem suum quem bellum adhuc gerentem crudeliter in castris & oppugnatione deseruit, aspiciet? Quapropter, inuictissime Rex, ipse quidem qui tuorum militum nonnullorum vires perfregit, me tamen vadem Regiæ tuæ maiestati præbeo, eorum honori tuo neminem vnquam defuturum, neminem discessurum ab officio, pro omnibus mem tibi sponsorem offero. Quidquid enim de me ipso polliceri possum, de omnibus, quibus & fratrem meum Franciscum Patellam cæterosque proceres non solum militariis officiis & honoribus, sed etiam laboribus & periculis anteire contendunt. Quare fortissime Princeps, eorum militum qui te nondum finito bello deseruerint, non solum culpam, verum etiam poenas omnes ego præstabo. Quod si nostra nunc oppugnatione virtusque militaris tibi fortasse non tam vehemens quam superioribus videtur, hoc quidem non est magnopere mirandum. Nam etsi locorum difficultas, si labor assiduus, & temporis importunitas nostras minuere vires potuerunt, ad concionem militumque coronam conuertit, & exercitus omnis statim Regem conspiciens dextris elatis quæ Scipio dixisset, alacer comprobauit. Rex autem Scipionis verba sibi non ingrata fuisse serenitate vultus ostendit. Siquidem iram & sollicitudinem quam paulo ante loquendo præ se tulerat, in lenitatem manifestamque lætitudinem commutans, omnes circumspiciens amore, verbisque non minus paternis quam regiis vel humane vel honorifice collaudauit. Concilioque dimisso, quicquid alimoniarum tunc & comæatus habebat in castris, conferri iubet, allatumque per stationes incedens ipse viritim diuisit. Mox duces omnes & complures milites alacriter dextram Regis osculati, magno pugnandi studio accensi festinato certatimque machinas commutant, & maiora tormenta per opportuniora loca disponunt, quibus expugnari facilius oppidum posset. Qua re perfecta, Rex oppugnandi formam & ordinem quem duces scite considerauerant, comprobans, ut cuiusque virtutem magis accenderet, cuique locum descripsit, & quam vnusquisque oppidi partem tormētis oppugnare deberet, præmonstrauit, ut cum caperetur oppidum, qui primi expugnationis autores fuissent, scire posset. Ex arcibus igitur alteram Puiccium Motesem militum ordinis præfectus, alteram Scipio Patella Siculus oppugnandum suscepit, alii portam: Villamarinus etiam & Aluarus Naua cum quattuor remibus, ut ex vtraque parte fluminis, vel turres tormētis, vel muros oppidi ferirent. Assignatis itaque locis & omnibus fortiter oppugnare cupientibus, quoniam tum sol inclinabat in vespere, Rex hanc in posterum diem oppugnationem distulit, & milites, quo fortiores ad opus mane consurgerent, ut laboribus abstinerent, & noctem fere totam conuiescerent, imperauit. Ipsi quoque deinde filio suo Ioanne Aragono & Tarraconensi Praefule, ut castrorum vigiles requirerent, & ad lustrandas diligenter stationes frequenter excitarent, præmonitis, quieti somnoque cœnatus indulgit. Cæterum hostes interrim oppugnatione cessante nimis insolenter exultabant, existimantes Regem cum

cum exercitu iam oppidi & victoriæ desperatione discessurum. Rex tamen de ter-
 tia vigilia duces & omnes milites in armis esse iussit. Et paulo ante solis exortum
 vndique signo dato, magnis militum clamoribus & tubarum fonitu in omnes fe-
 re oppidi partes maiora minoraque tormenta iaciuntur. Hostes autem ex turri-
 bus & eminentioribus locis armis & tormentis vti, propugnare minus facile po-
 terant, propterea quod illorum ex alto iacta tormenta neque castra Regis quæ lo-
 cis imis posita erant, neque pugnantes milites attingebant. Hoc itaque cum ani-
 maduertissent, tormentis dimissis, ingentia saxa manibus demittere cœperunt.
 Quæ cum suo impulsa pondere ad planitiem vsque deuoluerentur, ad oppugnan-
 tes deficiente motu non perueniebant. Suos nominatim Rex oppugnantes vrget
 hortaturque, & recētiore defessis succedere iubet. Ita biduo vel incessanter acri-
 ter omnibus tormentis & militum viribus oppugnatum est. Tertio die præcipua
 oppidi turris multis crebrisque tormentorum ictibus concussa, ingenti fragore
 neque sine magnis oppugnantium vocibus, præceps ex alto ad flumen pene to-
 ta corruit. Cuius casu repente maximus hostes timor inuasit, & regis militibus au-
 ctus est animus, ac spes & alacritas omnibus oppidi capiendi maior accessit. Nam
 eorum qui erant in arce quæ cecidit, aliis oppressis & obrutis & ruina peremptis,
 aliis cedentibus & perterritis, statim Franciscus Patella & Rocabertinus cum
 pluribus Siculis & Aragonibus oppidi vallum fossamque transierunt, & qua tur-
 20 ris lapsus accessum præbebat arcem ingressi, tormentis & multis hostium rebus
 portis, magno clamore signa Regis extulerunt. Quibus inspectis, & Regis horta-
 tione milites omnes qui propinquiores erant, subsecuti celeriter oppidum ingre-
 diuntur. Rex ad eos hortandum qui portam oppugnabant, accurrit. Interim plu-
 res ingressi milites, eos qui portam defendebant, telis paruulisque tormentis, quæ
 vulgo Spingardæ dicuntur, a tergo vulnerabant. Quorum aliis occisis, aliis diffu-
 gentibus, captam portam recludunt, & ponte qui sublatus ab oppidanis fuerat,
 demisso, Rex multis equitibus & peditibus comitatus ingreditur. Oppidi præ-
 30 fectus interea cui Planella nomen erat, & cum eo quinquaginta milites, in ar-
 cem diui Ioannis templi quod erat proximum, sese receperant. Hinc veniam &
 misericordiam supplices petentes, omnium Dertosanorum deditionem Regi
 40 pollicebantur. Rex eorum precibus & mulierum quæ pedes eius flentes oscula-
 bantur, lachrymis suaque clementia commotus, de paucis exacto supplicio, cæ-
 teris facile pepercit. Hic autem paucis diebus propter militum fatigationem
 commoratus, mox rebus quæ necessariæ erant comparatis, cum exercitu mul-
 50 paulo ante superuenerant, Dertosam versus proficiscitur, Alphonso tamen Ara-
 goneo cum equitibus quingētis & duobus millibus peditum præmisso, qui Der-
 tosanorum agros igne ferroque vastaret. Quod quum Dertosæ ciues rescissent,
 appropinquanti Regi festinato quadraginta legatos primos totius ciuitatis obui-
 60 am miserunt, quos cum eo ad hunc modum locutos accepimus. Nulla coacti
 necessitate, nullo timore compulsī, sed duntaxat ratione commoti, excellentissi-
 me Princeps, ad te venimus. Tuus exercitus nostros agros, prædia, vineas, hor-
 tos, segetes, arbores, præter hominum mores immanissime populantur. Nulla vir-
 tute, nullis precibus hominum vincuntur, nullo denique Dei timore cohiben-
 70 tur. O Rex quis furor hic? Quid sibi vult tanta crudelitas? Tu ne sæuitiam hanc
 ferre potes? Nimirum quidem recens de Ampostanis victoria tuos milites extu-
 lit, ideoque Dertosanorum pacem contemnunt, quam si deinceps iam nostris
 depopulatis agris, ne concessis quidem quas volebamus conditionibus, perant,
 80 minus assequetur. Inter Ampostam enim quotum oppidum & Dertosam magnā
 locupletemque ciuitatem plurimum interest. Quare si tuas Amposta vires tam
 diu detinuit, quænam tibi de victoria Dertosanorum spes habenda est? Contra
 nos igitur tui milites vires nostras experiri nolint. Siquidem fortuna cuius incer-
 ti sunt euentus, mutabilis variaque sæpius esse consuevit. Fama quoque magni
 90 ducis & victoris exercitus absens quidem magis quam præsens terribilis est, &
 nonnunquam deuicto qui timebatur, eius qui timebat gloria certe multo ma-

ior efficitur. Præterea qui pluries belli casus experiuntur, etsi sæpe victoriam consequuntur, eos tamen quandoque defessa fortuna destituit. Reuoca igitur agrorum nostrorum vastationibus milites tuos, neque vltius ipse progredi velis. Bonum quippe consilium etiamsi detur ab hoste, negligendum non est. Agrorum nostrorum vastationes etsi nobis plurimum damni, tibi tamen ruisque militibus nihil vtilitatis afferunt. Nos autem cum reliquos qui a te defecerunt, pouemus, obsequiumque fidelissime præstabimus, quod tuæ maiestati velex hoc die non solum pollicemur, sed etiam iureiurando confirmamus. Ex hoc sermone Rex & timere Dertofanos, & animos improbos habere facile cognouit, 10 ideoque se melioribus populis dignum esse legatis respondit. Dertofani ciues an parere suo Regi, an eius, experiri iustitiam malint, statim eligant. Hoc responso accepto legati discesserunt. Qui cum Regis voluntatem verbaque ciuitati retulissent, ad eum postero die reuersi, Dertofæ ciues Regi fidem & obsequium præstare quam paratissimos esse dixerunt, si prius tamen conditiones quas ferebant, obtinerent. Rex autem etsi dolosos illorum animos prauaque consilia moleste ferebat, suam tamen iram temperans quasi subridens, Haud, inquit, ego Dertofanorum Rex essem, si iniustus eorum petitionibus & voluntati parerem. Scire se Dertofanos ea quæ virtute non fecerint, quamprimum metu coactos esse facturos. Qui si forte suæ ciuitatis vel magnitudine vel munitione confiderent, 20 quod expugnari non possent, propterea quod Amposita serius capta fuisset, eorum opinionem esse falsam. Nam quamuis illud oppidum vel natura vel arte munitissimum erat, captum tamen fuisse, etsi sero, non tamen munitionibus suis & propugnatorum viribus, sed exactæ potius hyemis intemperie, quæ nostris exercitus ab oppugnatione diutius abstinere coegit, & ex Idibus Nouembri ad Martias Nonas ex tentoriis egredi prohibuit. Cæterum mox imbrum cessante sæuitia oppidum nostrorum militum fortitudine biduo expugnatum fuisse. Hæc cum dixisset, legatis dimissis & Alphonso Aragoneo cum exercitu quem secum duxerat, ab agrorum vastatione reuocato, mox ordinibus instructis, & præmissis qui locum castris eligerent, ciuitati propius accessit, & iuxta pontem castra posuit. Hic enim locus commodiorem præbebat oppugnandi facultatem. Nam reliquas Dertofæ partes gemini colles & amnis Iberus undique cingebant, & in altero colle castellum fossa valloque valde munitum, quod (vt multorum fert opinio) Romani quondam duce Iulio Cæsare condiderunt. Ciuitatis mœnia vel loci natura, vel ædificiis egregie muniuntur. Pons erat ligneus, magnis trabibus & tabulis latioribus contextus, atque suppositis nauibus clauis ferreis confixus, qui pro tempore cum ipso flumine deficientibus aquis deprimitur, & crescentibus attollitur. In extremis autem partibus faciles aditus & egressus præbebat iter magnis lapidibus stratum, quod ab vtraque parte in fluminis ripas desinit, vbi geminæ turres amplaque ædificia consurgunt, quibus lignei pontis extrema nauesque coniunguntur, & anulis ferreis magnisque catenis connectuntur. Dertofani autem, quo vel facilius exercere tormenta, vel expeditius egredi reuertique possent in ciuitatem, suburbia & quæcunque domus extra muros ciuitatis erant, diruerant, soloque adæquauerant. Quæ res etiam regiis oppugnatoribus non parum expediebat. His enim collapsis ædificiis multo commodius in mœnia ciuitatis tormenta iaciebantur. Rex interrim, vt tormentorum præfecti tutius oppugnarent, & minus ab hostium tormentis offendi possent, a fronte castrorum latitudine pedum viginti, & altitudine totidem vallum prima nocte confecit, foraminibus tamen relictis, vbi tormentis quibus oppugnanda ciuitas erat exponerentur, valloque recenti, quo propugnantium securius ictus exciperent, effossa terra magnos aggeres apposuit. Quæ ri iubet. Hostes e muris item propugnantes sua tormenta iaciebant. Ita tormentis vtrinque per dies quinque pugnatum est, quibus ex regiis equitibus Alphon- 50 sus Gastonius & nonnulli milites qui vallum transierant, pluresque ciuium percussi

cussi ceciderunt. Quo genere certaminis plures quidem crudeliter vtriusque
 partis occubuissent, nisi tam sæuis oppugnationibus initis cædibusque nefandis
 diuinitus obuiatum fuisset. Tempus enim sub idem Petrus Lusitanus quem sibi
 Regem Barcinonenses, quemadmodum supra demonstrauius, elegerant, cum
 ex Granoli oppido quod viginti millia passuum distat a Barcinone, parato iam
 subsidio, Dertosam versus proficisci vellet, subito morbo correptus, breui nec
 sine magna multorum admiratione diem suum clausit. Cuius auditus obitus cun-
 ctis hostibus, & præcipue Dertosanis magnæ quidem tristitiæ, magnique timo-
 ris, nec minoris dissensionis causa fuit. Qui vel illius morte consternati, vel sub-
 sidii spe destituti, vel acri militum Regis oppugnatione qui crebris tormentorum
 inciderant, perturbati supplices a Rege colloquium petierunt. Quo impetrato
 legati cum venissent, osculandam Regis dexteram veniamque nec sine multis
 lachrymis petentes, ei nomine totius ciuitatis obsequium simul & clauis obtu-
 lerunt. Quibus benigne susceptis continuo Rex in ciuitatem Ioannem Arago-
 neum & Archiepiscopum Tarraconensem cum ducentis equitibus magnoque
 peditum numero præmisit. Ipse postero die cum reliquis ducibus & ingenti ar-
 matorum multitudine iam ciuibus attonitis ingressus est. Reconciliatis autem
 & obsequentibus Regi Dertosanis Lusitanoque mortuo, magna inter Barcino-
 nenses dissensio magnumque certamen, quod in multitudine sine duce viuenti
 20 plarumque accidit, ortum est. Lusitani enim peractis exequiis, Barcinonensium
 alii nouum Regem eligere, alii libertatem asserere, nonnulli ad pristinum Regem
 a quo temere defecerant, redire cupiebant. Tandem vincentibus improbis Ra-
 inerium quendam, vel vt alii dicunt, Raenatum nomine, natione Gallum, tunc
 Massiliensium principem sibi Regem optauerunt. Hic autem Rex electus & per-
 legatus accitus, quam sit omnium fere mortalium ad dominandum pronus ani-
 mus ostendit. Nam etsi iam senex & Aragoniæ Regis amicus erat filioque care-
 bat, alieni tamen regni cupiditate commotus, Ioannem nepotem suum Ande-
 30 gauensum Ducem cum copiis quas ex tempore coegit, in Hispaniam confestim
 præmittere statuit, exorato tamen prius Rege Gallorum quem ipse consanguini-
 tatis gradu contingebat, vt illius voluntate per suos fines eius exercitus tuto
 transire posset. Dux itaque Ioannes per Galliam ducens exercitum, ac iuuenili-
 ter exultans, continuis itineribus paucis diebus in Hispaniam peruenit, & trans-
 actis montibus Pyrenæis apud Manresam ciuitatem, quam supra demonstra-
 uimus, cum magnis Gothalanorum copiis se coniunxit. Quorum aduentu Bar-
 cinonenses cæterique Gothalani coniurati, qui post Lusitani mortem Derto-
 sanorumque deditionem Regis Ioannis a quo imprudenter defecerant, iram
 40 iniustitiamque pertimescebant, animoque dimisso iam cecidisse videbantur, elati
 magno gaudio sese totius Hispaniæ citerioris principatu potiri posse sperabant.
 Ideoque nouum ducem sequentes, primum multis Ruscinonensis prouinciæ po-
 pulis qui nondum a Rege defecerant, vt rebellarent, persuaserunt. Deinde copiis
 auctis ad oppugnandam Gerundam ciuitatem quam frumento præsidioque ca-
 rere plures affirmauerant, proficiscuntur. Præerat tamen Gerundæ ciuitati Pe-
 trus Rocabertinus cum admodum paucis militibus, hos tamen & ciues omnes
 ille hortatus multisque tormentis vsus, ab hostium inuasiōe ciuitatem eo vsque
 propugnando defendit, donec missum a Rege subsidium superuenit. Nam Der-
 50 tosæ Rex cum esset de Gallorū aduentu per nuncios certior factus, ad copias quas
 tunc secum habebat, alias ex Dertosanis, alias etiam ex Tarraconensibus adiun-
 xerat, quibus Ferdinandum filium quamuis adhuc adolescentē præfecerat, & cū
 multis ducibus quibus maxime confidebat, magnoque exercitu cōtra venientes
 hostes Gerundam versus proficisci iusserat. Magnoq; tamen tunc dolore concuf-
 sus, propterea quod ob præteritæ hyemis intemperiem quā nuper, vt supra visum
 est, apud Ampostā pertulerat, luminibus captus, exercitus ipse ducere tā necessa-
 rio tēpore non poterat. Ideoq; omnibus ad se conuocatis ducib⁹, ingemēs & pene
 lachrymis obortis flentique similis, Graui cura, inquit, magnoque dolore confi-

cior, amantissimi proceres, quoniam vos hoc acerbissimo tempore, quos charis-
 simos habeo, quos alloquor videoque, cernere non possum. Nam cum paulo ante
 Gallis in nostrum principatum temere venientibus occurrere statuissem, me vi-
 sus tam necessario tempore defecit. Cæterum in summa sollicitudine maximoque
 dolore quem nunc ego non de Gallorum aduentu, sed de maximo nostræ profe-
 ctionis impedimento capio, vester in honorem meum constantissimus amor, &
 perspectissima fides quam multis in rebus magnisque periculis expertus sum, me
 quidem non mediocriter consolantur. Non enim dubito, fortissimi proceres, vos
 ubicunque fueritis, imprimis & nostri nominis & vestri honoris rationem semper
 habituros. Scio præterea vos equites etiam me absente vestra virtute scientiaque
 militari magnas sæpe de hostibus innumeris fortissimisque victorias consecutos.
 Hac itaque vestræ virtutis fiducia fretus, acerbissimam deficientis visus infelici-
 tatem æquo animo ferens, vos nostris exercitibus præpono, vos omnibus bellis
 gerendis deinceps legatos instituo, copiisque nunc Gallorum qui se cū hostibus
 nostris coniunxerunt, obuiam ire volo, spectatissimi proceres. Hac ego fiducia sa-
 lutem meam & honorem omnem vobis, equites, credere non dubito. Hac deniq;
 Ferdinādum meum vnicum filium virtuti fideique vestræ committo. Quem ego
 nuper hac lege, proceres, vniuersis exercitibus præfeci, vt vobis vbiq; me refe-
 reret, quod aut sibi ipsi, de quo procul absente ac in bellorū discrimine versante non
 potero non esse valde sollicitus, aut vobis charissimi socii, quorū ego salutem & ho-
 norem non minoris quidem facio quā meum, aliquid vel dedecoris vel detrimēti
 possit afferre. Quod nunc quoque propter eius ætatem quæ capiēdo magis con-
 filio quam dando est idonea, rursus propalam vobis præsentibus confirmo. Te i-
 gitur Ferdinandi fili charissime moneo, & pro eo quanti facis gratiam & salutem
 vtriusque parentis, obtestor, vt libenter omnibus in rebus bellicis & militaribus
 officiis nostrorum ducum & omnium equitū fidelissimis prudentissimisque con-
 filiis obsequaris. Quorum virtutem & auctoritatem si tanti feceris, quāti te facturū
 esse credo, non equidem dubito te cum illis vna magnam ad nos victoriā, deuictis
 & Gallis & Gothalanis, allaturum. Cæterum ego, generosi proceres, interim quē-
 admodum filium meum militaribus in rebus & bello deinceps gerendo me ab-
 sente consiliis & auctoritatibus vestris obsequi iubeo, ita quoque vos omnes hor-
 tor atque obsecro, non quod aut ita necesse sit, aut vestris ingeniis quibus nihil vn-
 quam cognoui nobilius, diffidam, sed quia me paternus amor quo nihil est arden-
 tius, omnino cogit, vt eius salutis in primis rationē habeatis. Cui si quid mali, quod
 Deus prohibeat, eueniret, profecto videtis quantū ex eo doloris tam vos ipsi, quā
 nos miseri parentes iure sentire possemus. Dabitur igitur operam viri fortissimi, ne
 nostris infœlicibus oculis miseræque senectuti obscuriores tenebræ maioresque
 calamitates accedant. Quod etsi non potero absens non timere, proceres, me ta-
 comitatur, non parum consolari poterunt. Quæ nobis non dubiam profecto vi-
 ctoriæ spem de hostibus improbis & Gallis in prælio natura leuissimis pollicentur.
 Vos itaque quorum militarem virtutem & ingentē fortitudinem sæpe cognoui,
 fortissimi milites, hortari necesse non habeo. Ite igitur hilares viri præstantes, & me
 ubicunque fueritis, quamuis absentem, semper tamen ante oculos habere credi-
 tote. Ego enim etsi corpore vos subsequi non potero, animo tamen vobis semper
 adero, & auxilia cæterasque res quibus opus esse cognouero, quotidie submittam.
 Cæterum me rursus paterna pietas, equites, cogit, vt vobis iterum Ferdinandum
 principem commendem. Eius itaque salutem vos obsecro rebus omnibus ante-
 licitudinem minuere magis quam augere volentes, etsi continere lachrymas vix
 poterant, gemitu tamen singultuque compresso, nec non alacritate simulata, suū
 honorem & Ferdinandi Principis salutem quam maximæ curæ sibi fore respon-
 derunt, eumque supplices deprecabantur, suam vt ipse salutem valetudinemque
 curaret,

curaret, nec quidquã de bello gerendo cogitaret. Se namq; eo absente multo diligentiores, quã si adesset, fore dicebãt. Nec de futura victoria dubitaret, quod ipse imperator & dux exercitus ire non posset. Nã & fideles ipsi contra hostes & in sua patria aduersus Gallos alienos fines ingressos armis aggressuri erãt, & Ferdinãdo duce, qui etsi admodum esset adolefscens, satis tamen eius industriam & militarem virtutem Calafetano prælio cognouerant. Hęc cum dixissent, Princeps Ferdinandus dexteram Regis osculat⁹, in castra quæ post mœnia ciuitatis erant, se condam comparatis, & exercitibus instructis, Gerundam versus magnis itineribus contendunt. Tum vero Regina cuius animus ingenti cura magnaue sollicitudine fluctuabat, diu quidem anceps, Principem ne sequeretur, an cum Rege maneret (nam hinc amore coniugali & orbitate Regis, inde materno agitabatur affectu) tandem materna pietate coacta atque suadente Rege, paucis equitibus comitata, die sequenti Principem consecuta est. Cuius aduentus non paruam quidem omnibus lætitiã attulit. Magno enim in re militari & in instruenda acie consilio pollebat. Interim autem qui Gerundæ præerant, de principis aduentu cum exercitu certiores fiunt, & alacriore animo propugnantes duos de Gallorum ducibus occidunt, quorum alteri Demetus, alteri Andreas Vallis erat nomen. Ideoque aduentante Principis exercitu, Gothalani aliique Gallorum duces a ciuitatis obfidione discesserunt, & Dematum, quod oppidum distat a Gerunda passuum milia viginti, celeriter se receperunt. Hic Ioannes Andegauenfium Dux copiis relicto, solus fere per intua desertaque loca Barcinonam venit, & Barcinonenses alacram reuersus est. Ferdinandus autem princeps interea Gerundam ingressus, cum civibus atque aliis qui ciuitatem propugnando defenderant, gratias egisset, postero die relicta Regina quæ eum postea cum Gerundensibus quibus tum longa pro-pugnacione continuaque vigilia defessis aliquos dies quiescẽdum erat, subsequetur, cum suis copiis ciuitate discedens, totius oræ maritimæ quam Ampuriam vocãt, multa oppida multaue castella expugnauit, multa quoque sine oppugnacione in obsequium redegit. Sub idem tempus Ludouicus Galliæ Rex, fœdere quod cum Ioanne Aragonum Rege paucos ante menses inierat, abrupto, magnũ equitum peditumque numerum quibus Armaniãensem Comitem præfecerat, Ioanni Andegauenfium Duci & Gothalanis qui cum eo erant, subsidium misit. Armaniãensem Comes cum venisset, Ducis Ioannis consilium & auctoritatem secutus, post oppidi Demati muros castra posuit. Princeps autem Ferdinandus omnibus quæ inter Gerundam & Dematum erant, captis oppidis, pugnandi cupiditate nimis accensus, cum magno equitatu & instructis ordinibus ad hostium castra propius accessit. Quos cum conspexissent hostes qui iussu Ducis in armis erant, signo dato acriter alii a fronte, alii a lateribus inuaferunt. Erant autem Galli cum Gothalanis numero plures. Primo tamen congressu æquo Marte pugnatum est, & vtriusque partis multi conciderunt. Diutius vero durante prælio Ferdinandi Principis equites hostium numerosa multitudine pressi, cum suorum multos occisos, & nonnullos captos vidissent, ipsique multo pauciores ingenti multitudine resistere non possent, ac de Ferdinandi salute valde solliciti, fugæ sese dederunt. Quos ne victores quidem hostes ad extremum iam defatigati persequantur. Cæterum profligato Principis exercitu cunctisque diffugientibus, etsi defatigati omnes anhelare videbantur, Dux tamen Ioannes qui Gallis & Gothalanis præerat, Scitote, inquit, proceres, nihil hanc victoriam gaudii, nihil laudis desiderium cum audissent equites eius leuis armaturæ, celeriter omnes in Ferdinandum oculis animisque ferebantur, quem defesso iam equo fugientem Dux ipse cum aliis permultis quorum equi velociore erant, consequebantur. Hoc cũ Rhodoricus Rebolletus, qui de Ferdinandi principis vita valde sollicitus erat, quem custos eius salutis a tergo sequebatur, animaduertisset, inter currendum nonnullos equites hortatus, vt fugientem Principem comitarentur & diligen-

ter custodirent, reliquos in hostes conuertens, Hodie, inquit, equites nos omnes honeste pro virtute mori satius est, quam pati Principem nostrum Ferdinandum quem Rex, vt scitis, tam pie nobis commendauit, in hostium potestate venire. Hodie cuiusque nostrum fides & amor erga nostros Principes agnosceretur. Cuius sermo tantum roboris omnium mentibus iniecit, vt quamuis per pauci essent, vique adeo tamē omnium hostium impetum sustinuerunt, donec Princeps ad tutum locum perueniens omne iam periculum euaserat, & ad Reginam quæ tūc ex Gerūda cum subsidio valde sollicita venerat, se recepit. Demum defessis equis, & superuenientium hostium crescente numero, cum magnæ multitudinis viribus vltra resistere non possent, rursus terga vertentes omnes incolumes quasi diuinitus euaserunt, præter vnum Rhodoricum Rebolletum, qui hostium multitudine circumuentus, & ipse non interfectus tamen, sed quod magnopere mirandum fuit, illæsus ac sine vllō vulnere captus est, quem Dux Ioannes aliosque captiuos ad suam castra primum adduxit, deinde comitatos multis equitibus suis custodiēdos Barcinonam misit. Cuius captiuitas non modo Regis & Principis animos vehementer perturbauit, sed etiam omnes proceres totumque exercitum magno dolore concussit. Erat enim non solum animo fortis, & genere nobilis, sed multis quoque virtutibus clarus, & in rei militaris scientia dandoque consilio magnus. Cæterum Ferdinandus Rebolletus eius nepos ex sorore, cui charissimus erat, nūquam post inuitis qui talem virum nullo precio liberandum esse censebant, eum tandem a Duce Ioanne decem millibus aureorum, quos florenos Aragoneos vocant, redemit. Cæterum hoc prælio plurimi quidem proceres tam de victoribus, quam de victis desiderati fuere. Nam Ferdinandi Principis equites etsi numero pauciores, pugnandi tamen vsu peritiores erant, ideoque primo concursu non tam viribus, quam rei militaris scientia & pugnandi exercitatione plures hostium, cum prius eorum equos vulnerassent, occiderunt.

LVCII MARINEI SICV-30

LI DE REBUS HISPAN-

NIÆ LIBER XVII.

De eodem bello.

Ex autem cum primum de profligati Principis periculo certior fieret, quamuis oculorum cæcitate impediabatur, ingenium tamen acie omnia videns, ex Dertosa statim paruo nauigio per Iberū amnem celeriter in mare delatus est. Hinc magna classe quam paratam habebat, cum magno militū numero nauigans ad Ferdinandum in Ampuriam peruenit, cui apud Boraciam, quod est Ampuriæ oppidum, in litore exposito visus in luminibus quasi diuinitus redierunt. Quæ res quantum sibi suisque omnibus lætitiæ, tantum quidem doloris atque tristitiæ cunctis hostibus attulit. Coniunctis igitur virtutibusque copiis & exercitibus auctis, in hostes villam Dematum versus proficiscuntur. Hos cum aduentare Ioannes Gallorum & Gothalanorum Dux intellexisset, quoniam prælio quod nuper prospere gesserat, Ferdinandi equitum maximam virtutem & pugnandi scientiam cognouerat, maioris exercitus vires & Regis auctoritatem pertimuit. Erat præterea de oppidanorum voluntatibus anceps, qui, vt solet vulgus, victoribus & his quorum fortuna melior est, semper adherent. Hinc itaque castra mouens oppidoque Demato relicto, Perpignanum, quod erat oppidum maximum, & a Gallis præcipue cultum, suas copias adduxit. Quem Perpignanenses qui (vt supra diximus) omnes fere Galli erant, libèri animo magna læticia

lertia exceperunt. Hic igitur velut in tutissimo loco relictis copiis, ipse paucis cō-
 itatus equitibus, vt suum augeter exercitum, in Galliam profectus est, & cū a Lu-
 douico Gallorum Rege hominum millia decem & magnā pecuniam impetra-
 ser, Perpignanum rediit, vbi copiæ quas reliquerat, hybernabant. Cæterum Rex
 interim oppida & castella quæ in ea erant, puincia, omnia ceperat, & apud Figue-
 riam, quod oppidum distat a Perpignano passuū millia circiter viginti, castra po-
 suit, & ex militib⁹ alios in castris, alios in oppido manere iussit. Ipse vero modo op-
 pidum, modo castra repetebat. Hic enim locus visus erat idoneus, vbi commode
 tutoque contineret exercitus, dum hyemis tempus quod prælio gerēdo repugna-
 bar, præteriret. Idem quoque consilium fuit hostibus qui Perpignani commora-
 bantur, vt ibi per duos menses Martium & Aprilem, donec pabuli copia fieret, se-
 se continerent. Kalendis igitur Maiis Ioannes Gallorum Dux cum omnibus coti-
 piis egressus ex oppido Figueriam versus proficiscitur, & cum bidui viam pedetē-
 tim cum instructa acie processisset, tertio die locū castris idoneum elegit, & a Re-
 gis castris millia fere septem sua castra locauit. Hoc cum animaduertisset Rex, Fi-
 gueriæ præsidio relicto reliquas omnes copias eduxit, & continuo castra mouens
 ordines instruxit, & oppidum nomine Peraltum, quod aberat a Figueria circiter
 quinque millia passuum, oppugnatum proficiscitur. Hic positis castris & disposi-
 tis tormentis multis ex partibus oppugnari oppidum iussit. Ad quod oppidum ho-
 stes post triduum, oppido nondum expugnato, noctu magno silentio, Regis ex cu-
 bitis ob nimiam vigiliam somno deuictis, propius accesserunt, & paulo ante solis
 exortum ex improviso magno impetu castra Regis inuadētes, cum paucis admo-
 dum Regis equitibus qui tunc in armis erant, acriter pugnare cœperunt. Reliqui
 namque Regis equites quibus ad armadum se tēpus defuit, inermes equos ascen-
 dentes sese fugæ dederunt. Item Rex admissio equo celeriter Figueriam rediens
 summum periculum euasit. Ex his autem qui armis tecti fortiter hostium impetū
 exceperant, nonnullis occisis, reliqui cum resistere hostium viribus & multitudi-
 ni non possent, terga fugæ verterunt. Omnibus diffugientibus, pauci dūtaxat qui
 tormentis & armis præerant, subito nonnullis commutatis versisque contra castra
 derunt. Hostes itaque cum propter tormēta neque oppidum ingredi, neque Re-
 gis castris potiri possent, defessi tandem ad sua castra pedes retulerunt. Hoc tamen
 prælio ex Gallis & Gothalanis per pauci, de Regis vero equitibus plures ceciderūt,
 in quibus Scipio Patella Siculus desideratus est, qui fugientibus cæteris vndique
 circumuentus, ab hostibus, acriter pugnans multis demum confossus vulneribus
 occubuit. In quo tamen prælio & iniqua fortuna magnoque discrimine multi du-
 ces Regis & equites inuictos animos & magnas sui corporis vires fortissime pu-
 gnantes ostentarunt, ex quibus fuit vnus ex fortioribus Ioannes Gamboa natione
 Guipuzcanus, cuius in alio loco mentionem fecimus, qui solus imperum magnæ
 multitudinis hostium sustinuit, quorum strenuissime pugnans tres equites occi-
 dit, & alios multos vulneribus affecit, & amisso equo in suo corpore decem vulne-
 ribus acceptis, pedibus euasit. Et præter occisos ex Regis equitibus plures etiam
 capti fuere. Postero autem die Rex illuc cum omnibus copiis confestim rediit, &
 oppidum, oppugnatione non cessante, breuiter ad obsequium adduxit. Quod cū
 primum ingressus esset, hostibus si congregi vellent, pugnandi tempus denūciari
 iussit. Ioannes autem Gallorum Dux nihil respondens, die sequēti præter multo-
 rum opinionem castra mouit, & cum omnibus copiis Barcinonam versus profi-
 ciscens, ex itinere Gerundam quæ præsidio destituta erat, inuasit. Cui breuiter
 paruoque labore captæ Ioannem Sarrieram præficiens, ipse cum exercitu Barci-
 nonam peruenit. Hic paucis commoratus diebus, dum auxilia cōtraheret, magna
 interea ex Peralto oppido digressus, Castillonenses multaque propinqua oppida
 atque castella ad deditiōem compulerat. Hinc Figueriam reuersus Pratarum
 Comitem cum exercitu Perpignanum misit. Cuius exercitus fama perterriti Gal-
 li, cæterique milites aliarum nationum qui sub Duce Ioanne meruerant, desertis

quibus præpositi fuerant stationibus, per Pyrenæos montes domum suam reuer-
 tebantur. Quæ res non parui quidem timoris causa fuit cunctis hostibus. Ideoque
 plures eorum principes ad Regem ultro venientes, ei se suaque omnia oppida ob-
 tulerunt. Tunc etiam Ioannes Sarriera, Margaritus Petrus, Ioannes Ferrerius Ge-
 rundenfis Episcopus, & omnes Almendaretes cum aliis multis equitibus, præteri-
 ti temporis impunitatem assecuti, Gerundâ ciuitatem totumque Capreræ Vice-
 comitatum Regis imperio subiecerunt. His demum reconciliatis populis & equi-
 tibus Rex cum suis copiis Montem Serratum versus proficiscens, ad leuam Barci-
 none relicta, Martoreliam venit, quod oppidum distat a Barcinona passuum mil-
 lia decem & octo. Hoc atque aliis omnibus captis oppidis quæ inter Barcinonam
 & Montem Serratum erant, Rex Alphonsum Aragonum & Pratarum Comitem
 cum magno equitatu & peditum millibus quinque contra Barcinonenses misit.
 Ipse vero cum reliquis copiis in Ampuriam reuersus, infra paucos dies Sanfeli-
 ses, Palamosenses, Vergenses, cum aliis omnibus eius prouinciæ populis, veniam
 petentes sine vlla conditione perbenigne recepit. Sub idem tempus Gastonius
 Regis gener, & Foxanus Comes magno cum exercitu in Nauarram, cuius possessi-
 onem post obitum Caroli Vianæ principis ad se iure hæreditario pertinere dice-
 bat, ingressus, cum Lusitanorum factionibus adiutus magnam totius regni partem
 cepisset, Tutelâ ciuitatē quæ sub imperio Regis erat, obsidione premebat. Quod
 ubi Rex intellexit, cum omnibus copiis quas tum paratas habebat, in Nauarram,
 ut maturius obsessis Tutelæ ciuibus subueniret, celeriter contendit. Cuius aduen-
 tus cum Nauarræ populis nunciaretur, plures Lusitanæ factionis equites Comitem
 monere hortarique cœperunt, ut a Tutelæ ciuitatis oppugnatione desisteret, pro-
 pterea quod si cum exercitu quem ducebat Rex Aragonum, in Nauarram semel
 ingrederetur, nõ dubium quidem esse dicebant, quin facile subitoque regno po-
 teretur. Quod etiam neque sine magnis cladibus, neque sine Comitis maximo de-
 decore ac periculo fieri posset. Nam & secum magnas copias ducere Regem Ara-
 gonum, & ei præterea in Nauarra factionem Agramontanorum, quæ magna to-
 tius regni pars erat, non defuturam scire se dicebant. Nos autem etsi tibi expeditio-
 nem istam dissuademus, te tamen de nostra in te fide dubitare nolumus, quippe
 qui te quacunque fortuna sequi quam paratissimi sumus. Verum neque fortis du-
 cis neque prudentis esse ducimus, ubi nulla victoriæ spes est, fortunæ casus experi-
 ri velle. Quod si Rex Aragonum regnum Nauarræ suis liberis relinquere vellet, tū
 vero Comiti pro suo regno mori satius esse, quam regno cum honore simul amisi-
 so perperuo mœrore vitam ducere. Sed Regis hanc esse cōstantissimam volunta-
 tem, ut post eius obitum statim Nauarræ regnum tibi restituatur. Regem præter-
 ea iam octogenarium esse atque mortalem. Melius igitur ac sine periculo moram
 perbreuis temporis ferre, quam paucorum dierum impatientia & importuna re-
 gnandi cupiditate regnum quod partum esset, amittere. Illorū itaque Comes præter-
 bis & rationibus adductus exercitum ab oppugnatione reuocauit, & suo totiusq;
 regni nomine legatos ad Regem misit, qui cum eo pepigerūt, ut ex arbitrio suo dū
 viueret, Nauarræ regno, quæ emadmodum Regina Blanca priusquam a vita disce-
 deret, instituerat, vteretur: moriens autem Foxæ Comiti liberam eiusdem regni
 possessionem relinqueret. Hac igitur re perfecta & legatis honorifice dimissis,
 Rex ab itinere rediens, Tarraconem, quo Regina Ioanna coniux & Ferdinandus
 filius paucis ante diebus venerāt, profectus est. Hic per dies commoratus circiter
 octo, cum Barcinonam versus præmissas cohortes subsequi vellet, Regina subita
 grauique febre correpta eius profectiōne distulit. Cuius spiritus multis & magnis
 confectus curis, continuaque ægrotatione laborans, infra paucos dies afflictum
 corpus assiduis laboribus & supra mulieris naturam defatigatū destituit. Cuius in-
 opinatus decessus, incredibile dictu est, quanto dolore non Regem solum & Fer-
 dinandum filium, sed etiam Tarraconenses omnes ciues & exercitum totum con-
 sternauerit. Obiit non minori fortitudine atque prudentia, quam vixerat. Nam
 cum valetudine biduo fatigata decubuisset, die tertio & se morituram cognouit,
 & mortem animose sancteque subiuit. Die siquidem suæ valetudinis quarto cum
 accito

accito sacerdoti Christi vicario diligenter exactæ vitæ rationem retulisset, omnia
 primum Christianæ religionis & ecclesiæ sacra mysteria quam deuotissime petita
 recepit. Deinde vocatis simul cum Rege nonnullis magnatibus & Archiepisco-
 po Tarraconensi testamentum prudentissime condidit. Postero die consalutata
 reuerenter a pluribus intromissis equitibus, ab utroque latere duabus innixa ma-
 tronis paululum caput extulit, & omnes qui aderant circumspiciens tenui voce &
 iam prope languenti, Quantum charissimi proceres, inquit, Rex & ego vobis pro
 vestra singulari virtute & erga nos probatissima fide deberemus, non immemores
 quidem laborum vestrorum si quâdo noster animus a magnis curis & assiduis cõ-
 gitationibus quiescebat, inuicem loquebamur. Siquidem vos quam dignissimos
 esse iam diu cognouimus, quibus iure quodam præmioque virtutis plurimum de-
 bemus, & id ipsum, si grati esse volumus, ingenuè profitemur. Nã quod tot imma-
 nes cõiuratos oppressimus, quod hostes externos deuicimus, quod nõ amisimus
 principatum, quod honorem & regiæ dignitatis decus retinemus, quod denique
 sumus incolumes vobis prorsus acceptũ referimus fidelissimi proceres. Sed quo-
 niam his miseris temporibus hætenus officio vestro satisfacere nostræ facultatis
 non fuit, vobis, vt scitis, equites quod potuimus, quotidie gratias agebamus, re sa-
 tisfacturi cum quietiore vita & fœliciori status conditione frueremur, tametsi me-
 ritis vestris dignum referri nihil vnquam poterit. Nunc autẽ quia mihi vitæ mortã-
 lis cuius apud dominum rationem sum redditura, dies vltimus adest, & Rex meũ
 erga vos officium vicemque suscepit, si minus officio virtutique vestræ satisfiet, a
 presentibus vobis & absentibus vniuersis, quibus me multum debere cognosco,
 rerum omnium veniam & debitorum remissionem peto, & quoniam vos vel me-
 ritis vestris, vel nostra commendatione Regi vestro Ioanni & Ferdinando Princi-
 pi quam charissimos fore minime dubito, nobilissimi proceres, ipsum Regem se-
 nem & Ferdinandum filium adolescentem supremo nunc sp̃itu laborãtis animæ
 vobis in perpetuum commendo. Hæc locuta statim caput & languentia membra
 reiecit. Tum vero per omnium ora manantibus lachrymis, ne Rex quidem oculis
 temperare potuit. Cæterum compresso tandem gemitu, Tarraconensis Præsul
 le & spondã cui Rex adhærebat, propius accedens, Deus, inquit, te Regina Chri-
 stianissima largitor omnium bonorum in pristinam valetudinem restituet. Deus
 enim multorum hominum precibus, & populorum tuorũ supplicationibus orati-
 onibusque commotus te Regi, te Ferdinando Principi, te nobis ipsis reddet incõ-
 lumẽ. Siquidem magna est misericordia eius, qui iustas hominũ voces & oratio-
 nes exaudit. Omnes tui populi, omnes innocentes pueri, omnes puellæ virgines ad
 Deum pro salute regiæ tuæ maiestatis continuas preces effundunt. Cura igitur vt
 valeas, & omnes cogitationes istas quæ non infirmis modo, sed etiam bene valen-
 tibus maxime nocere solent, depone. Nam & tu quidẽ Regina nihil nobis, & nos
 omnia tuæ maiestati debemus. Omnes enim principes de suis militibus & populis
 satis bene merentur, cumulateq; satisfaciunt, quibus & bene consulunt, & suã de-
 fendunt, & iniuriam fieri non sinunt. Quod officium a regia tua maiestate nemo
 certe vnquam desiderauit. Nos vero & pro Deo, si necesse fuerit, & pro Principi-
 bus nostris, & pro nobis ipsis moriemur. Quare si nobis idem nunc est animus ex-
 cellentissima Regina, qui semper fuit, non equidem dubitare debes maximæ no-
 bis curæ semper fore Regem & Ferdinandum Principem nostrum. Quibus & no-
 bis omnibus nihil optatius, nihil gratius hoc tẽpore præstare potes, quam si omni-
 bus reiectis curis tuæ valetudini consulueris. Tunc oculis vultuque quasi reui-
 uiscentis, & gratum sibi Præsulis fuisse sermonem præ se tulit, & reliquis equitibus
 quæ Præsul pollicitus esset, se facturos affirmantibus, gratias egit, & omnibus di-
 missis equitibus Regem retinuit, quicum etiam cubiculariis mulieribus amoris,
 multa inuicem cõtulerunt. Cæterum paulo post a medicis qui cum equitibus dis-
 cesserant, reuersis, si melius valeret interrogata, ceterè respondit, adest vitæ meæ fi-
 nis. Nam & grauiori nunc totius corporis dolore cõficior, & perustũ omnia pa-
 latum fastidit. Ea enim quæ gustui grata esse solebant, nihil præter amaritudinem
 sapiunt. Quare saluti potius animæ multo quidem melius quam corporis consu-

lere possumus. Magna omnes, & præcipue Regem, tristitia, cum hoc dixisset, affe-
 cit, qui de salute eius iam desperantes continere gemitum vix poterant. At illam
 quidem nõ minor animi dolor, quam valetudo corporis angebat. Eius enim cor-
 pus grauis infirmitas, spiritum vero cõtinua cogitatio defatigabat. Siquidem bel-
 lis quæ contra hostes gerebantur, nondum confectis, & Regi iam seni, & Ferdi-
 nando filio adolescenti maxime timebat, filio præsertim cuius tunc absentis in-
 credibili desiderio tenebatur. Ille nanque paucis ante diebus in Castellam profe-
 ctus erat, vt cum Isabella Ioannis Castellæ Regis filia connubium quod per lega-
 tos pactum fuerat, celebraret: tamen mihi quidam eques illius tẽporis dixit, Fer-
 dinandum tempore quo Regina mater eius e vita migravit, non in Castella fuis-
 se, sed Cæsaraugustæ, quem videre Regina priusquam discederet a vita, maiorem
 in modum desiderabat. Ferdinandum siquidem siue cum Rege, siue cum alio lo-
 quebatur, tertio quoque verbo nominabat. Hac igitur animi sollicitudine corpus
 quod longo dolore magnaue febre grauitè ægrotabat, magis in horas debilita-
 batur. Ea tamen etsi non minus anxietate animi, quam corporis dolore se confici
 sentiebat, a se tamen curas & cogitationes auertere nullo modo poterat. Ceterum
 cum laborare animam sensisset, vt a defessi iam corporis vinculis solueretur, vo-
 catis quibus in sacris rebus & diuinis officiis vti consueuerat sacerdotibus, læta vo-
 ce & imperfecta, Orate patres, inquit, generis humani redemptorem pro animæ
 nostræ salute. Hæc dicentem & Christi crucifixi simulachrum amplexam spiritus
 defecit. Et statim solutis quæ iam diu compressæ fuerant, vocibus, lamentis, ac
 planctibus tota domus personabat. Omnes enim cuiusque ætatis ac sexus homi-
 nes ita voces lachrymasque fundebant, vt inter se quandam mœroris contentio-
 nem edere viderentur. Mox vt voces comprimerent, a Rege commoniti, dũ ma-
 tronæ puellæque tristi silentio mutos questus animo voluunt, pueri nobiles quos
 illa tanquã filios educauerat, doloris magnitudine grauique vulnere percussi, ne-
 que gemitus quos emittere semel cœperant, suppressere, neque se plorantes pro-
 pter iussum Regis intra domum regiam continere potuerunt, sed foras egressi ma-
 iores questus, & quales tunc illis recens dolor suggererat, fundentes, totam ciui-
 tatem magno mœrore tristisque luctu compleverunt. Tum & omnium Tarraconen-
 sium fletus, & militum qui extra muros ciuitatis erant in castris, miserabiles questus
 exaudiebantur, quorum alii prouidam matrem, alii prudẽtem sceminam, mitem
 alii dominam, alii fortem Reginam viraginemque vocabant. Denique moriens
 incredibili sui desiderio cunctos affecit, & præcipue Regem, qui non amantissimam
 solum coniugem, sed etiam fidissimam comitem, & præstantissimam bellorum so-
 ciam, laborumque patientissimam perdidit. Cuius obitum etsi moderate ferre, quia
 prudens erat, omnibus videbatur, incredibilem tamen eius animus, & multo qui-
 dem maiorem, quam vultu præ se ferebat, dolorem sentiebat. Nam cum laboran-
 tem animam proximam que mortis certa signa vidisset, summoque dolori par esse
 resistereque non posset, multis perfusus lachrymis oculos auertens, in aliud quod
 proximum erat cubiculum secessit, animo consternatus. Huc ingrediens ianitori
 cubicularioque præcepit, ne quis ingrederetur cubiculum, nisi præmonitus, ne eum
 consolari conaretur. Tum vestes quibus indutus erat, exutus, lugubres accepit,
 & obuoluto capite diu lachrymis indulgit: a quibus tamen, vt facilius multorum
 nobilium qui ad eum veniebant, tristes animos & iustum dolorem leniret, absti-
 nuit, atque multis gementibus qui recenti resistere dolori nullo modo poterant, si
 Reginam Ioannam quam amissimus, inquit, proceres, lachrymis a morte redime-
 re possemus, non equidem dubito quin eam mihi restituerent oculi vestri. Sed
 quoniam lachrymæ nec illi mortuæ, nec vobis proficiunt, cauendum quidem no-
 bis est, ne dũ lachrymas inanes fundimus, diuinæ voluntati naturæque repugnare
 videamur. Hæc locutus omnium singultus cõpressit & gemitus, Præsulique Tar-
 raconensi qui sibi aderat, curam funeris & ordinem commẽdauit. Postero die &
 in omnibus ciuitatis ecclesiis & in regia domo peractis exequiis, corpus aromati-
 bus & opobalsamo Regum more perunctum, plures & Tarraconenses, & domus
 Regiæ sacerdotes cum multis equitibus & Tarraconis antistite duce Populetum
 detulerunt,

detulerunt, quoniam sic testamēto statutum fuerat. Est enim Populeum templū
 maxime venerationis, diuoque Bernardo dicatum, quod a Barcinona passuum
 millia quinquaginta abest, a Tarracone vero distat quatuor & viginti, in quo mul-
 torum Aragoniæ Regum monumenta sepulchraque marmorea cernuntur. His
 autem qui sepeliendum cadauer deferebant, abeuntibus, Rex alios duces ac mili-
 tes omnes commonuit, vt in tertium diem profectiōem pararent. Biduo igitur
 absumpto cum omnibus copiis quæ Tarraconæ tunc erant, Barcinonem versus
 proficiscens ad Alphonsū Aragonēum & Pratarum Comitem, quos, vt supra
 demonstrauimus, cum exercitu contra Barcinonēses miserat, die tertio peruenit.
 Sed nunc ordo rerum a longa digressione me reuocat. Ad Alphonsū igitur A-
 ragonēum & Pratarum Comitem redeo. Ab his enim calamus sermoq; diuertit.
 Qui ex oppido Sancugato, quod abest a Barcinone fere decem millia passuū, ad-
 uersus Barcinonenses a Rege missi, cis flumen Beson quod est prope ciuitatem,
 castra posuerunt. Hinc primum magnis & crebris incurSIONIBUS ad portas vsque
 ciuitatis omnes agros igni ferroque quotidie depopulabātur. Deinde castellum
 quod in altiori loco supra fluminis ripam propugnatoribus & ædificio valde mu-
 nitum erat, acriter oppugnare cœperūt. Quod cum Iacobus Galeotus qui ciuita-
 tis & exercitus præfectus erat, animaduertisset, ne deses in magno ciuitatis & ob-
 fessorum discrimine videretur, magno cum equitatu & peditum quatuor millib⁹,
 vt obsessis in castello maturius subueniret, egreditur. Et instructa acie, cohortibus
 electis quibus initium committendi prælii commiserat, Dionysium Portugalliæ
 præfecit: alariis vero Menautus & Gratianus Aguerrius præerant: ipse vero Ga-
 leotus duces & milites omnes hortatus regiis equitibus, si prælium cōmittere vel-
 lent, signum dedit. Alphonsus autem Aragonēus interea relictis qui castellum op-
 pugnant, cum reliquis omnibus copiis flumen traiecerat, & instructis ordini-
 bus Giliū Erediam, Ioānem Pratarum, Martinum Lanucium, & Ioannē Dem-
 bum præposuerat. Hos paucis verbis hortatus, & in hostes impetum facere volen-
 tes continuit, donec propius accederent, vt procul a muris ciuitatis prælium com-
 mitterent. In eos ergo propius accedentes, magno tubarum & tympanorum con-
 centu signo dato, duces & omnes equites Alphōsum Aragonēum secuti magnum
 impetum fecerunt. Quibus hostes cum turbati primo prælio resistere nō possent,
 in ciuitatem celeri fuga sese recipere cœperunt. Qui cum portis ciuitatis ingredi
 simul nequirent, eorum a regiis equitibus occisi quingenti, capta vero tria millia
 fuere, & in his Galeotus & Dionysius Portugalliæ non solum capti, sed etiam gra-
 uiter vulnerati. Nonnulli autem qui præuiderant ingressus difficultatem, non ad
 ciuitatem, sed ad proximos montes & siluas fugiētes periculum mortis euaserūt.
 Muli victores in ciuitatem fugientes hostes insecuti, per portam quam Nouam
 Barcinonenses vocant, in ciuitatem ingressi cū ciues nonnullos occidissent, mox
 tamen saxi quæ de fenestris præcipitata cadebant, periculo cedere regrediq; co-
 acti fuere. Ex quibus graue vulnus accepit Artalis Cardona Gulifani Comes. His
 egressis & ciuitatis portis conclusis, Alphonsus Aragonēus receptui canere iussit,
 & exercitus omnes incolumes in castra reduxit. Hoc prælio quanquam tãto vul-
 nere percussa & iam cōsternata ciuitas lugebat, templa omnia, quo mulieres cum
 pueris & puellis confugerant, lamentis & miserandis vocibus personabāt, omnes
 totius principatus coniurati metu perterriti, sese Regiæ clementiæ dederant: Bar-
 cinonensium tamen animi non minus quam antea fuerant, pertinaces erant. Al-
 phonsus autem Aragonēus ingenti potius victoria superuenientem Regem etsi
 propter obitum Regiæ intestino recentique dolore consternarum, productis ta-
 men triumphantis more captiuis, non parua lætitia, & quam ille dissimulare vix
 poterat, affecit. Hęc enim victoria, multis hostium captis principibus, & totius ci-
 uitatis deditionem, & omnium laborū finem polliceri videbatur. Hinc igitur Rex
 ad locum ciuitati proximum cōiunctas omnes copias adduxit, & capto suburbio
 quod Petralba tum dicebatur, ibi castra posuit, expugnatisque omnibus quæ ciui-
 tati aderāt, castellis & turribus, vndique terra marique ciuitatis muros maioribus
 minoribusque tormentis oppugnari iussit. Nam præter campestres exercitus, erāt

etiã in mari triremes viginti, sedecimque naues onerariã, quibus Bernardus Vil-
 lamarinus aliique duces non ignobiles cum magno pugnatorũ numero præerãt.
 Ciues itaque tum longa fame, tum acri continuaque oppugnatione compulsi atq;
 omni victoriã subsidiique spe destituti, per triduũ impetratis induciis legatos ad
 Regem primos ciuitatis de deditioe miserunt. Quorum vnũ cui Ludouicus Se-
 ctantinus erat nomen, a Florentia Tusciã prouinciã ciuitate oriundus, in hunc
 modum Regem allocutum fuisse ferunt. Quemadmodum, clemẽtissime Rex,
 liberalis magnanimique virtus illustrior est, multoque tunc excellentior habetur,
 quum is qui præter opinionem meritaque sua munus aliquod magnum recipit,
 & omni beneficii spe destitutus, & extrema rei necessariã coactus egestate, mise- 10
 ram animam inopemque vitam ducebat: sic & omnis clemẽtia maioris est gloriã,
 quum crimen eius cui remittitur est grauius, nullamque veniam meretur. Ingrati
 Barcinonã ciues omni quidẽ vel humano vel diuino supplicio digni sunt, nisi for-
 te quod eos sui conatus factique maxime pœnitet, tuam nunc clemẽtiam Deique
 misericordiam mereantur. Angeli quorum natura, nostra, id est humana, multo
 præstantior est, ingratiitudinis crimen & elationis in Deum creatorem suum cuius
 fieri similes affectabant, iniquissime commiserunt: qui tamen de cœlo nunquam
 cecidissent (tanta quippe est clementia Dei) si quum deliquerunt, non ipsi sibi de-
 fuissent, suamque culpam pœnitentia ducti cognouissent. Fortuna semper incon- 20
 stans, nobis inuidens, vel nostra potius imprudẽtia, & humanitatis infirmitas opes
 nostras omnes maximis laboribus terra marique partas euerit, honores in con-
 tumelias & opprobrium, libertatem in seruitutem mutauit, nobis denique sensus
 omnes eripuit, nihilque præter miseras animas reliquit. De quibus si supplicium,
 quamuis iustissimum, sumpseris, cum præsertim tuã solitã clemenciã nos tradere
 non dubitemus, magnum quidem pietatis & humanitatis nomẽ quo nihil lauda-
 bilius est in Principibus, a te profecto longe recedet: si vero Barcinonẽ ciuibus qui
 mortem merentur, vitam pietate concesseris, quod & sine vlla reprehensione &
 tua magna cum laude facere potes, sanctissimum quidem clemenciã tuã nomen
 & immortalem gloriam consequeris, tuasque virtutes omnis admirata posteritas 30
 tibi sanctoque tuo & vere regio nomini benedicent. Sed ego dum pro Barcino-
 nensibus oro, mitissime Rex, & oratoris officio fungor, non ignoro tamen quam
 vel iniuste vel impudenter faciam, qui eorum salutem peto, qui non clemencia
 quidem tua, sed animaduersione & quouis genere mortis digni sunt, qui diuinam
 & regiam tuam maiestatem grauiter & indigne læserunt. Non igitur vitam qua su-
 mus indigni, sperare, non veniam quam non meremur, petere, non tanti criminis
 impunitatem deprecari, sed dignum nostra culpa iudiciũ, meritasque pœnas de-
 poscere debemus. Quare ne nostrã preces iniustã tuas aures magis offendant, ex-
 cellentissime Princeps, accipe clauẽ tuã ciuitatis, & quoniam a te Rege patreque
 nostro sine causa defecimus, impieque deliquimus, quodcũque supplicium mor- 40
 tisque genus in corpora nostra statueris, certe non recusabimus. Nostris enim co-
 gnitis erroribus, a tua maiestate quam crudeliter offendimus, nõ minus iudicium
 precamur, quam misericordiã petimus. Quod si nos vt meremur subire iusseris,
 vna quidem nobis non paruo solatio futura res est. Siquidem nostros cognoscen-
 tes errores, pro culpa supplicium, non coacti, non pertinaces, sed volentes vltroque
 patiemur. Pœnitentibus enim & suam culpam cognoscẽtibus, pœnas & cruciatus
 omnes quibus iure plectuntur, non dolori quidem, sed voluptati potius esse solẽt,
 his præsertim qui vel in Deum, vel in Regem, sicut nos, vel in parentes temere se
 deliquisse cognoscunt. Hęc locutus osculatus & lachrymis asperfas clauẽs, huic cę- 50
 tulit. Rex autem pietate commotus, non sine lachrymis acceptis clauibus, liberaliter præ-
 ter multorum opinionem præbuit, & Barcinonensibus cunctisque hostibus non
 vitam solum & criminis impunitatem, verũ etiam pristinam libertatem & bono-
 rum omnium restitutionem & integritatem pariter concessit. Et legatis dimissis,
 postero die Barcinonã portis reclusis, & obuiam ciuibus pene omnibus egressis,
 triumphali curru quem ciuitas obtulerat recusato, candido ve&us equo, per por-
 tam quam

tam quam diui Antonii Barcinonenses vocāt, ingressus est. Et cum per omnes fe-
 re ciuitatis vicos familiariter equitasset, ciues penuriam victus & famē pati squa-
 lore vultus & corporū macie facile cognouit. Quapropter ædibus in regiis expo-
 sitis inopia panis & ciuitatis inedia permotus, Barcinonæ statim cōuocatis magi-
 stratibus alimonix rei; frumentarię consuluit. Hoc bello confecto quod annos
decē & menses quatuor perdurauerat, & Barcinonensib⁹ in Regis fidē gratiāq; re-
 uerfis, omnes totius principatus populi vota quæ pacis & quietis percupidi promi-
 serant, magnis & multorum dierū supplicationibus persoluerunt. Idē Aragones,
 Valentini, & Siculi omnes fecerunt, quorum plurimi nobiles, & præcipue Siculi,
 non sine magnis muneribus ad Regem statim gratulatum conuenerūt. Quos Rex
 honorifice susceptos militaribus titulis & præclaris insignibus ornauit, omnibus
 gratias agens, seq; simul excusans, si propter temporum conditionem, vt eius ani-
 mus optabat, referre non posset: quippe qui totius principatus reconciliatis popu-
 lis, & præsertim Barcinonensibus quorum recuperationem iam desperauerat, fi-
 nitissq; laboribus, ingentem lætitiā quam animo conceperat, oculis vultuq; præ-
 se ferens, bonis omnibus per quos dignitatem & salutem suā defenderat, satisfacere
 quam maxime studebat, Deoq; optimo maximoq; cuius auxilio perpaucis ad-
 iutus equitibus, non solum Gothalanos, verum etiam hostes externos oppresserat,
 gratulabatur. Omnes enim Gothalanorum populi, paucis exceptis nobilibus, &
 cum his Belaguerensibus & Gerundinis & Montis Albi municipibus, a Rege de-
 fecerant, tamen Gerundæ nonnulli ciues ad Palariensium Comitem declinaue-
 rant, quos tamen Regina Ioanna, vt latius in alio loco scripsimus, ad fidem & sani-
 tatem magno sermone reuocauit. Belagueræ quoq; populares tumultuari cœpe-
 runt, quos & eorum magistratus, & Regis ingredientis aspectus compescuit. Nūc
 autem et si nonnullorum qui Regi fideles fuerunt, meminisse velim, nō audeo ta-
 men quos possem nominare. Aliis enim, si quos mihi ignotos sua laude fraudarem
 silentioq; præterirem, fortasse quidem non paruam inuidiam facerem. Viris igitur
 omiſſis de nonnullis fidelissimis constantissimisque mulieribus breui sermone refe-
 ram. Quarum vna Barcinonensis nomine Carthellana, magnæ probitatis atq; cō-
 stantiæ femina, vt Regi fidem seruaret, primum se magnis opibus, deinde domo
 partisq; nec non propinquis omnibus & affinibus priuari passa est. His enim reli-
 ctis omnibus, cum aliorum conatus immanes ferre non posset, a ciuitate discessit.
 Magnum nimirum & rarum muliebris sexus exemplum fortitudinis exhibuit.
 Mirabile quoq; suæ virtutis robur, & erga Regem sinceræ fidei firmamentum cu-
 iusdam puellæ cui Capatera fuit nomē, animus significauit. Quæ cum suæ domus
 omnes a Rege defecissent, a sponso suo qui cum aliis defecerat, interrogata quem
 erga Regem animum haberet: Ego, respondit, & vnum Deum colo qui in cœlis
 est, & vnum Regem Ioannem in terris. Mortuo deinde in defectione sponso fu-
 neri eius interesse noluit, & sibi lugubres vestes ab affinibus oblatas non induit.
 Illud etiam quod Isabella Mōtania cognominata fecit, magnæ quidem fidelitatis
 nec minoris fortitudinis extitit argumentum. Hæc enim cum Barcinonæ magnis
 opibus multisque vel animi vel corporis virtutibus maxime polleret (erat siqui-
 dem admodum diues, & forma insignis) & a cunctis ciuib⁹ vt in Regem coniu-
 raret, cogeretur, ne coniurationis crimen subiret, clam noctu Pobolim oppidum
 suum in quo præmunitam arcē habebat, paruo comitatu se recepit. Hic paulo post
 a socero diuti⁹ armis obsessa, nec oppugnatione, nec minis vnquā cessit, sed tā diu
 castellū seq; propugnando defendit, donec missum a Rege subsidiū quod aduo-
 cauerat sibi, superuenit. Nam cum primū Rex intellexisset Isabellam mulierē sibi
 quam deuotissimam ab hostibus oppugnari, & obsidione premi, statim Petrum
 Torrellam cum exercitu & auxilio Pobolim misit. Qui celeriter illuc profectus,
 breui hostibus profligatis & Isabellam Montaniam seruauit incolumem, & oppi-
 danos omnes qui metu perterriti iam cogitare de deditioe cœperant, tutos in fi-
 de retinuit. Verum enim uero, quod admirabilius fuit, in tanta mulierum multitu-
 dine, tres quas modo memorauī, duntaxat in officio permanserunt. Quæ quidem
 quo pauciores, & virtute atque fide pares fuerunt, eo profecto maiorem laudem

& Regis gratiam meruerunt. Nunc autem de præliis & oppugnationibus quæ sub idem tempus multis in locis acciderunt, non dubito quin aliquid, immo multa prætermiserim. Sunt enim nonnulla quæ cum aliis contexere vix potuimus, nec tamen erant silentio digna, in quibus multorum quidem ducum atque equitum virtus non solum magna fuit perspecta, sed etiam admirabilis, præsertim in Ampuritarum ciuitate, vbi centum & quinquaginta Regis equites & pauci admodum perditos quibus Petrus Torrella præerat, ab ingenti Gallorum multitudine multisque tormentis obsessi, prope duos menses acriter propugnantes ciuitatem defenderunt. Quos non hostiū vires, non multa tormenta quibus acriter offerebantur, sed sola quidē fames equis absumptis ad cibum, deserere ciuitatem coegit. Fuit hic tamen interfectus eques quidam nobilis nomine Saura: percussus vero grauius Raimundus Lauianus Gasparis Lauiani filius, Martinus Garaus Cruillas, Sarrera, Petrus Montefani, Ioannes Valconcharius, Ioanchius Mesquitanus, Aluarus Astorga, & Ioannes Garrus. In eo præterea prælio quod apud oppidum Dematum gestum fuisse demonstrauius, præter Rhodoricum Rebolletum, capti quoque fuere Ioannes Cardona Comestabilis, Dominus Monialini Siculus, Puccius ordinis Montefani præfectus, Raimundus Labianus, Ferdinandus Oforius, Ioannes Lanucius. Desideratus autem duntaxat Petrus Nignus, nec hic quidem ab hostibus, sed per errorem, quasi Gallus esset, a sociis occisus. Item apud oppidum Peraltum multorum quidem virtus admirabilis extitit. Perpauci quippe nobiles aduersus ingentem hostium multitudinem acerrime pugnantes, ne Rex ab hostibus caperetur, effecerunt. Cuius quidem rei præcipuam laudem omnes qui prælio interfuerunt, Scipioni Patellæ libenter ascripsere. Plures tamen & hic capti fuere, ex quibus Ludouicus Mudarra cum in arce quadam sub custodia maneret, post mediam noctem deceptis custodibus ex alta turri desiluit, & extra vallum arcis egressus, inspectus a vigilibus & quisnam esset interrogatus, Mudarra statim respondit intrepidus, qui a vobis recedit. Sed redeo ad Regem.

LVCII MARINEI SICVLI

LI DE REBUS HISPANIÆ

LIBER XVIII.

De Perpignani obsidione.

VI fatali ratione, vt plures arbitrabantur, ad labores natus continuos, post tot vel externa vel domestica bella, senio iam confectus aliud etiam & inopinatum cum Ludouico Rege Gallorum bellum gessit. Huius autē belli præcipua causa fuit pecuniæ quam Rex Galliarum Ioanni Aragonum Regi mutuauerat, repetitio. De quo mutuo etsi supra fusius scripsimus, breuiter tamen hoc loco repetemus. Deficientibus igitur Gothalanis Ioannes Aragonum Rex a Ludouico Rege Gallorum trecenta millia aureorum quos Galli coronas vocat, mutuatus, ei donec mutuū persolueret, oppidum Perpignanum totamque prouinciā Roscinonis oppigneravit. Cæterū Gothalanico bello confecto, Perpignani ciues alique populi finitimi qui Gallorum mores & imperiū molestissime ferebant, quotidie nec sine tumultu suū Aragonum Regem cōuocabant. Hoc admonitus Ludouicus ab illis quos Perpignanensibus cæterisque populis præfecerat, metuens ne si Perpignanenses ad Aragonum Regem deficerent, & oppidorum possessionem & pecuniam quam mutuauerat, amitteret, legatos ad Regem Ioannem misit, qui cum eo de recuperandis pecuniis diligenter agerent. Quas si Rex Aragonum soluere nollit, aut non posset, oppidorum quæ pignerauer-

generauerat, sibi proprietatis omnia iura cederet. Quod si minus hoc facere vellet, de reddendo mutuo comprædes & sponsores in Gallia præstaret. Hæc cum legati retulissent, Rex hoc modo respondit. Si mutuū quod a me Regi vestro debetur, soluendo nūc essem, profecto & vos exigendæ pecuniæ labore, & me ipsum reddendæ cura qua maxime premor, quamprimum liberarem. Nihil est enim quod hoc tempore me magis fatigat, quam hæc æris alieni sollicitudo, nihil quod magis optem, quam Galliæ Regi qui nos tam necessariis temporibus, si verum facti volumus, & pecuniis & militibus plurimum iuuat, satisfacere, nostris præsertim redemptis oppidis. Sed huic animo desiderioq; nostro vires & facultates detulisti. Siquidem bella quæ tot annos, vt scitis, gessimus, nihil nobis auri, nihil argenti, nihil denique rerum omnium mobilium reliquerunt. Quicquid præterea preturitate nostri proceres & familiates tam Siculi, quam Aragones habebant, diu vt hæc mutui repetitionem tam diu differre velit, donec vel ex paruis vectigalibus nostris, vel ex vsu census oppidorum nostrorum quæ possidet, sibi satisfaciatur. Nam ius proprietatis quod ille petit, alienare non possum. Vades autem quos dari sibi poscit in Gallia, necessarios non esse iam cognoscit. Multos enim ac tutos habet fideiussores, dum tot populis nostris quibus imperat, vititur. Quod si defectionem eorum timet, dummodo non aliquam patiantur iniuriam, illorum ego fidem & officium præstabo. Ad cuius rei securitatem sponsores me præbeo. Et quoniam mihi Rex Ludouicus nouis conditionibus quas postulat, & virtuti populorum nostrorum quos ipse pro pecunia quæ sibi debetur, possidet, & amicitia nostræ diffidere visus est, eo diligentius operam dabo, quo minus ex postulare mecum iure possit. Cum hoc responso legatis in Galliam reuersis, & oppigneratis populis imperium Gallorum tumultuosius recusantibus, Rex Galliæ rursus & amissionem pecuniæ, & Perpignanensium defectionem veritus, vndique more suo & reliquis equitibus, magno cum exercitu duces electos, vt Perpignani ciues conuocatis totius eius prouinciæ populos armis & oppugnationibus opprimerent, in Hispaniam misit. Qui dicto Regis audientes per montes Pyrenæos in Hispaniam ingressi, Perpignanum versus proficiscuntur. Horum aduentum cum Perpignani ciues intellexissent, statim nuncios cum literis ad Regem Barcinonæ miserunt, quibus eum deprecabantur, vt si eorum vitam charam haberet, & Perpignani possessionem in perpetuum amittere nolleret, ad eos cum subsidio celeriter conueniret. Sese compertum habere confirmabant Gallorum Regem magno cum exercitu Perpignanum propediem venturum, ac de omnibus Perpignanensibus & eorum finitimis populis vltimum sumpturū esse supplicium. Perpignanenses autem omnes decreuisse potius ad vnum velle mori, quam illius vel aduentū vel imperiū ferre. Cum his mandatis nunciis discedentibus, arma quibus aduenientes Gallos a ciuitatis ingressu inhiherent, indignantes parare cœperūt. Quod cū Galli qui in oppido cōmorabantur, animaduertissent, sibi mortē timētes, in arcē quam Galliæ Regis præfectus tenebat, sese receperūt. Cuius arcis ædificiū sic vel arte, vel operis magnitudine præmunitū erat, vt nisi propter famē a custodibus deseratur, nullis hostium viribus, nullis ingeniis expugnari possit. Arcis autē præfectus & omnes custodes subito certis locis munitiones & propugnacula disponentes, oppidanos oppugnantes ingrediq; conantes acriter depellebant. Interim vero Rex ex Barcinona cum paucis equitibus adueniens, oppidum ingreditur, & oppidanos ab arcis oppugnatione magno labore reuocatos, & adhuc maxime tumultuantium Regi tantisper parerent, donec illi mutuū persolueretur, statim conclamant omnes, vt eos aut morti traderet, aut ab imperio Gallorum liberaret. Senamq; vel sub Aragonum Rege viuere, vel mortem subire, vel longius cōmigrare, sibiq; nouū domicilium quærere statuisse dixerunt. Quos cum Rex in eo quod dimaluit quam irritare. Quod igitur illis expediret, se facturū esse respondit. Interea Gallis qui Perpignani propinquas arcas oppugnabant, Regem Aragonum Perpi-

gnanum venisse & arcis custodes oppugnare nunciatum est. Qui vehementer
 hoc nuncio commoti, relictis quæ oppugnabant proximis castellis, celeriter Per-
 pignanum cū omnibus copiis conuenerūt, & positis castris, multis tormentis op-
 pidi portas ac muros oppugnare cœperūt. Est autem Perpignanum oppidum ciuita-
 bile magnique incolatus inter Gerundam Hispaniæ & Narbonam Galliarū etli pa-
 tem ab vtraque æquo fere spacio remotum. Tum itaque Rex Aragonum etli pa-
 cem magis optabat quam bellum, admiratus tamen insolentiam Gallorū & repen-
 tinum furorem, qui eius voluntatis ignari, nulla ratione ducti oppidum quod pos-
 siderent, oppugnare cœpissent, oppidanos quos antea reprimere conabatur, vtra-
 critter propugnaret hortatus est. Quod ille sine vlla quidem hortatione strenue fa-
 ciebat. Cæterū Gallorum erat oppugnatio duplex. Nam propugnantes oppida-
 nos magis quidem arcis custodes, quam ex castris Gallorū oppugnantes fatigabāt.
 Ab illis enim tormentis a tergo feriebātur. Ideoq; Rex post mediam noctem quæ
 secuta est, omnia loca in quibus propugnantes ab arcis præfectis offendi poterāt,
 magnis multisq; confixis trabibus iniecta que terra muniri iussit. Quod vt citius ac
 melius fieret, ipse quidem tota nocte eque militis atq; Regis officio vsus est. Prima
 luce munitione peracta, omnes vigilia noctis ac labore operis defessos, vt conqui-
 escerent, commonuit, aliosq; recentiores qui vicissim propugnarent, hortatus est.
 Oppidani vero omnes & regii milites, quibus etiam mulieres ac pueri arma mini-
 strabant, cum Gallorum magnus exercitus vndique oppidum circumplexus op-
 pugnaret, eo acrius vltro propugnantes hostes a muris propellebant, quod mini-
 me dubitabant, quin si in illorum potestatem venient, vltimo iam supplicio ple-
 terentur. Omnes igitur sibi mortis periculum timentes propugnando fortiores
 erant, & magnos labores continuasque vigilias tolerabant, ideoque ab ingenti ho-
 stium multitudine longaq; obsidione sese incredibili virtute defendebant. Erāt
 enim in castris Gallorum qui sunt in oppugnationibus ferocissimi, hominum mil-
 lia quadraginta. Quos acriter oppugnantes, ac nonnunquam scalis muris apposi-
 tis ascendere certatim conantes, Perpignani ciues tum sua virtute, tum Regis
 hortatu fortissime repulerunt, & quatuor pene menses, præter maximos labores,
 etiam famem multarumque rerum inopiam pertulerunt. Nam sub idem tempus
 Ferdinandus Regis filius ex Castella, vbi Regis Henrici sororem Helisaben, vt
 superius demonstrauius, in matrimonium duxerat, obsessio patri subuenire de-
 siderans, paucis comitatus equitibus in citeriorem transit Hispaniam, & auxiliis
 in itinere contractis Barcinonem peruenit. Hic etiam & Gerundæ copiis auctis,
 Perpignanum versus proficiscitur. Cuius aduētus expectatio terribilis admodum
 in castris Gallorū ferebatur. Omnes enim & vltioris & citerioris Hispaniæ pro-
 ceres cum magno equitum & peditum numero secum ducere Ferdinadum, mul-
 ti Gallorum ducibus falso nunciabant. Nam & equites valde pauci cum Ferdinā-
 do veniebant, & peditum quoque paruus erat exercitus. Galli tamen crebris fal-
 sisq; rumoribus perterriti, prima nocte taciti discessum parare cœperunt, & de se-
 cunda vigilia magno silentio castra mouentes, obsidione relicta, clam discesserūt.
 Quotaque nocte continenter euntes, in Galliarū fines ante diem peruenerunt. Quo-
 rum fugam cum vigiles ciuitatis nondum exorto sole, nihil in locis vbi Gallorum
 castra fuerant concernentes, animaduertissent, affecti magno gaudio ad Regem
 certatim concurrunt propter hostium discessum præmia petentes. His abitionem
 Gallorum nunciātibus, incredibilis omnibus lætitia, sed maior oppidanis orta est,
 a quibus exultantibus maximus exortus est clamor. Rex autem cuius animus & o-
 mnis mentis affectus erat in filio Ferdinando, suspicari statim vereriq; cœpit ad-
 uersus eū Gallos esse profectos. Ideoq; nonnullis confestim præmissis pueris ve-
 locissimis, ipse mox cum multis equitibus & magna Perpignanensiu multitudine
 de filii salute valde sollicitus ex oppido profectus est. Cumq; non longius progres-
 sus esset, ei & filium cū exercitu iam aduentare, & hostes in Galliam ingressos esse,
 & Narbonam ciuitatē versus proficisci nunciatum est. De quibus rebus etli mini-
 me Rex dubitabat, certissimis nunciis affirmantibus, tamē non tam anceps quam
 videndi filiū percupidus ad eū pergere statuit. Signa cuius & armorū fulgores vbi
 millium

millium septē iter confecit, plane prospexit, & multos a Ferdinando missos nuncios accepit, ac ingentes latantiū militum voces audiuit. Ferdinandus interea & de Gallorum discessu, & de patris aduentu certior factus, cū equitibus leuis armaturæ Regi celerius obuiam venit, a quo non minus honorifice quam latanter acceptus est. Et post gratissimos amplexus, dum milites vtriusq; conuenirēt, longos sermones inuicem contulerunt. Demum Perpignanū simul eodem die sese receperunt. Hic dies prope viginti, dum Ferdinandus & eius milites longi itineris laboribus defessi conuiescerēt, Rex cōmoratus, interim conuocatos omnes oppidanos iterum commonuit, vt Ludouico Gallorum Regi cuius amicitiam cōseruare volebat, breui tempore parerent, donec mutuū quod illi iure debebat, persolueretur. Ad hæc verba Regis ex oppidanis vir quidam non ignobilis hoc modo respondit. Quod ex me audies, inuictissime Princeps, hoc nimirū est insitum mentibus omniū qui Perpignani ciuitatem & totam eius prouinciam colunt. Vnus. n. ex paucis ego sum, ne dicam solus, quos tuus hic populus omnibus in rebus & publicis & priuatis negociis semper consulere consueuit. Quapropter nemo quidē est in hoc oppido, cuius ego mores & ingenium ignorē. In hac autem re quam nūc tua maiestate iubemur, iam pridem voluntates & animos omniū sum expertus. Quibus omnino decretum est, quoduis mortis genus potius perferre, quam diem vnum Gallorum mores & imperiū subire. Assueti quippe tecum viuere benignissimo Principe, barbaros quidem aliorum mores & insolitam seruitutem tolerare non possumus. Quare si tu, magnanime Rex, quod non credimus, Galliarū Regis amicitiam pluris facis quā amorem nostrū quo te prosequimur, tibiq; libet illi huius oppidi liberam possessionem relinquere, hoc est quod nos tuam maiestatem supplices deprecamur, vt nobis aut ipse alium colēdum quemuis locū concedas, aut nos ipsos pro liberis nostris & vxoribus aliud quærere domiciliū permittas. Quod si hinc abire tibi in animo est, & huc iterum contra nos reuersuros Gallorum exercitus suspicaris, nullum quidem nobis maius beneficium cōferre potes, quam si te laboribus & periculis eripiens aliquem tutū in locum contuleris. Nos. n. te vel abtra Gallos, facile defendemus. Quapropter etsi monitis eius obsequi nolle videbantur, eos tamen quia sibi quam deuotissimos esse cognouerat, consolari maluit quam accusare. Quibus, quoniā ex oppido iam discedere statuerat, Ludouicū Requisiteium præfecit, & cum eo multos nobiles & equites regnorū suorum quorum multos paucis ante diebus militaribus donis & insignibus ornauerat, manere iussit. Quorū nomina pauca hæc occurrūt: Spurius Cardona, Martinus Angulus, Ludouicus Mudarra, Ioannes Clauerius, Michael Ioannes Gralla. His omnibus vbi quid facere deberent imperauit, postero die militibus Castellæ qui cum Ferdinando venerant, veniam & missionem flagitantibus, & annona quam in oppido relinquere volebat, iam deficiente, cū filio Ferdinando & eius exercitu Barcelonaenam versus proficiscitur, septimoque die postquam discesserant, in ciuitatem perueniunt. Hic cum dies quinque Ferdinandus commoratus esset, etsi cum patre manere diutius optabat, suę tamē vxoris Helisabes Castellæ Reginae nunciis & literis vrgētibus, ad eam demū cum suis copiis, patre suadente, discessit. Cuius discessū cum primū Galli, qui Perpignani arcē tenebant, intellexerunt, ad Ludouicū Regē in Galliā nuncios & literas miserūt, quibus eū de Ioannis Aragonū Regis absentia, & eius filii Ferdinandi in Castellā recessu certiorē faciebant. Ideoq; si duces cum exercitu redirent, oppidū capere facile possent. Sin autem eius expectationem negligeret, & serius exercitum mitteret, sese cum arce simul in hostium potestatem venturos esse dicebant. Nec dubium esse, quin paucis diebus aut oppidanis posteaquam eos Rex Aragonum deseruerat, incessanter nos in arce multis tormentis acrius oppugnabant, seque nunc longis vigiliis & magnis laboribus iā defessos, vix posse pedibus insistere. Periculis igitur illorū Rex Ludouicus commotus, ac secum reputans incommodum & iniuriam quæ cum maneret in posterum, ducibus qui cum copiis apud Narbonam ciuitatem constiterant, im-

perauit, vt ad obsidendum rursus Perpignanenses statim festinarēt, donechis expugnatis totam eorum prouinciam deuastarent. Quos etiam monuit, vt si inde sine suo iussu recederent, scirent se grauiores ei pœnas esse daturos quam hostibus, si in eorum potestatem venirēt. Duces ergo Gallorum quos ab obsidione discessisse grauiter pœnitebat, cognita Regis voluntate, non tātum minis eius & imperio, quantum verecundia commoti, quamprimum conuocatis militibus qui per oppida vagabantur, ad obsidendum oppidum statim conuenerunt, quod magna festinatione locatis castris dispositisque tormentis acriter oppugnare cœperunt, existimantes oppidanos a ducibus & Rege destitutos aut metu percussos in ditionem esse vēturos, aut paucis diebus oppugnatione deuictos iam manu capiendos. Sed tamen eos longe nimirum sua fefellit opinio. Perpignanenses enim quidam Rex aderat, in patrię defensione magnam laudem promeruerant, Rege quidem absente multo fortiores erant, acriusque propugnabant. Nec se diutius intra muros continere poterant, sed odio magno quo Gallos inimiciter prosequebantur, & pugnandi desiderio conflagrantes, interdium nonnunquam noctu portis oppidi reclusis, in castra hostium erumpentes, illorum multis occisis & nonnullis captis in oppidum summa celeritate sese recipiebant, ac potius oppugnatores quam propugnatores erant, donec attoniti Gallorum duces & iam defessi nonnullis capti oppugnatione cessabant, sed vrgente quoque metu de discessu plerumque cogitauerunt. Formidabāt enim non modo bellicosissimos viros, sed armatas quoque mulieres fortissime pugnantes. Quapropter etsi sui Regis indignationis & iræ memores ab obsidione recedere non audebant, affecti tamen multis magnisque cladibus & de victoria iam desperantes prorpsu abiissent, nisi defecisse commeatus obsessis & omne cibariorū genus intellexissent. Qui menses ab obsidionis initio circiter octo non solum cibariis humanis, sed omnibus etiam consumptis animalibus & herbis diuturna fame languentes, dum propugnabāt, suo ipsorum motu concidebant. Intoleranda quippe fame vix credibile est quam patientes erant. Omnes enim multis diebus nihil præter mures ac feles & domesticos canes, quos mulieres per vicos oppidi linteis & longis latisque palliis venabantur, commanducauerunt. Quibus etiam deficientibus extrema iam necessitate laborātes, non solum in carceribus Gallorum quos occiderant, dentes intulerunt, sed in suorum quoque cadauera morsus iniecerunt. Nonnullæ mulieres cum peperissent, rabie famis agitata vtero suo continuo fœtus reddiderunt. Aliæ præterea matres inedia stimulis actæ non equidem maternæ pietatis oblitæ, sed famis imperio conuictæ suos filios siue fame siue alio casu peremptos, lamentatione miserabili propriisque lachrymis aspersione comederunt. O rem admirabilem, & cibi genus infandum! O rarum famis & extremæ necessitatis exemplum! Quod in Hispania tamen tertio nunc accidit. Bis enim antea contigerat, & Numantinis a Romanis obsessis, & Saguntinis a Carthaginensibus. Sed Perpignanensium fuit tolerantia maior, qui cum tot mala & suprema pericula suo etiam Rege monente vitare potuissent, noluerunt. Ob ingentem hominum & admirandam in laboribus & periculis perseverantiam! Vtique adeo nanque Perpignani ciues in patriæ defensione pertinaces fuerūt, vique adeo Gallos oderunt, vt ne illorum imperium subirent, omnia malorum genera perferre maluerint. Magna tamen eorum virtus, magna fides & fortitudo laudabilis. Sed equitum quos illic Rex cum præsidio reliquerat, constantia laudabilior, propterea quod a Rege sæpius admoniti per literas, vt exirent ex oppido, quoniam eis commeatum & subsidium mittere non posset, illi tamen ne ciues quos fortissimos agnouerant, desererent, cum eis permanere & extrema pati decreuerāt. Ceterum cum famis indies magis vrgeret, & neque subsidii, neque vitæ vlla spes esset, honestas a Gallorum ducibus oblatas de pace condiciones, vt & ciues honorifice benigneque tractarentur, & equites cum armis & equis discederent, acceperunt. Galli igitur portis iam reclusis, multis in oppidum ad explendam famem & ciuium mulcēdos animos præmissis cibariis, ingressi tandem & suis & aliorum laboribus finem fecere. Equites vero regii, quoniam pro cibis equos omnes absumperant, armis etiam quæ ferre non poterant, relictis, pedibus iter facientes ad Regem Barci-

Barcinonem peruenerunt. Quos Rex omnes amplexus magnis honoribus excepit, & eorum fide fortitudineque mirifice laudata, pro tempore quibus potuit muneribus prosecutus est, excusata pecuniæ & rei familiaris tenuitate.

De morte eius & gestis in ea.

OMNIBVS confectis & extinctis bellis reliquum vitæ suæ tempus Barcinonæ transegit. Vbi demum labore senioque pene consumptus, vitali iam deficienti virtute, febre defatigari cœpit. Cū igitur lecto triduo decubisset, vt erat semper homo cautus & prudens, iam se moriturum cognoscens, accersito animæ medico de omnibus exactæ vitæ noxiis Christianorum more gemēs, & magno cum dolore cōfessus est. Allatum mox sacramentū quod auidissime petierat, lachrymabundus deuotissime recepit. Vbi vero animæ saluti consuluit, testamētum dedit, inde condidit, & Ferdinādum filium hæredem successoremque legitimum instituit. Ad quem in Castella tunc commorantem nuncios & hanc misit epistolam. Satis me diuque vixisse cognosco, Ferdinande fili charissime, & ideo quoniam & diutius, & vt opinor, bene & cū honore vixerim, magnas immortalī Deo gratias ago. Nunc autem iam tempus est, vt naturæ debitum persoluam, cui ego iam citatim ab hac vita mortali discessurum. Continua siquidem febre quinque dierum meū pene defatigatum corpus & ætate confectū in horas magis debilitari sentio, & cū spe vitæ simul deficere. Quapropter vbi nostrorum maiorum more & Christianæ religionis instituto diuinis & humanis rebus satisfeci, mihi æquū atque pernecessarium visum est, vt te quem priusquam discedam videre non potero, de valetudine mea vel emigratione potius per literas & nuncios certiore facerem. Mitto igitur tibi simul & Isabellæ tuæ præstantissimæ coniugi salutem & paternam benedictionem. Et quia de rebus a me nuper institutis quid tu Ferdinande fili pro nostra & aliorū salute sis facturus, ex testamento nostro plane omnia cognosces, hac epistola vos (nam tecum etiam Isabella filia charissima loquor) pro meo erga vos amore, & item pro vestra in me pietate moneo, rogo, & obtestor, vt omnibus rebus humanis diuinis anteponatis. Nihil vobis vnquam sit charius Dei cultu, nihil virtute præstantius. Nihil præterea sine bonorum virorum consilio faciatis. Memerite quæso semper istius nostræ monitionis, quæ vos ab amore paterno missa profecto nunquam fallat. Ego vobis & labores & æmulos non defuturos prospicio. Sed vos si meis monitis parueritis, nullis vnquam victi cederis aduersariis, nullis defatigati laboribus succumbetis. Equites insuper vobis & populos omnes vestri principatus & regiam demum dignitatem plurimum commēdo. Valete & absentiam nostram fertote moderate. Cum his literis nuncijs ad Ferdinandum filium missis, omnes qui aderant, quoniam tristitiam quandam præ se ferre videbantur, consolari cœpit, vt vim necessitatis æquo animo ferrent, omnibus moriendum esse dicens, neque tamen eos mori posse qui bene vixissent. Bonis hominibus & virtutem colentibus auxilium diuinum nō defuturum, quod sibi multis in rerum & fortunæ varietatibus nūquam defuisset. Hæc cum dixisset, remotis omnibus contemplationi deditus aliquandiu cōquieuit. Mox autem vbi vitæ spei minus habere cœpit, admissos equites & familiares perhumane singulos amplexatus, suppliciter ab omnibus veniam petiuit, si quem forte grauius offendisset, si cui non pro meritis satisfecisset. Interea medici quo diutius eius mortem differrent, ex margaritis & auro cæterisque gemmis admodum preciosis & simul contritis confectos cibos ei propinabant. Quibus aliquanto suffultus tam diu vitam produxit, donec quæ voluit, effecit, dixitque omnia. Nullum doloris signum, nullam mentis perturbationem, nullum denique mortis metum præ se ferens, sed aduersus eam fortis & constans, omnium præteritarum rerum memor, & præsentis diligenter instituit, & defuturis prudenter religioseque consuluit. Pridie vero quam naturæ satisfaceret, cum se grauius affici sensisset, extremum ecclesiæ petiit olei sacramentum. Quo solenniter perunctus, laborantis & iam demigrantis animæ spiritū ma-

gno labore ducens, a sacerdotibus Euangelicam lectionem recitari qua Christi cruciatus referuntur, obsecrat, & pœnitentiarum psalmos. His orantibus aures dū præbet attentiores, subito nimioque languore defessus totus pene concidit, adeo vt conclusis iam luminibus & manibus frigidis a nonnullis efflasse animam crederetur. Verum mox respirans & iam reclusis oculis omnes qui aderant, aspiciēs, O vanas, inquit, hominū cogitationes! O miseros omnes qui ad principatus aspirant, qui diuitias, opes, & nimios honores affectant! O fœlicem pauperum conditionem, & illorum securam vitam atque beatam, qui panem comedūt cum sudore sui vultus, qui viuūt labore manuum suarum! Nam mihi misero quid regnum, quid honores, quid obsequia plurimorum contulerunt? Quid? labores scilicet magnos & multa corporis & animæ pericula, nec vnquam ætate tam longa potui mihi dies aliquos videre bonos. O me miserum & infœlicem qui tam sero fallacē mundum cognosco! qui vitam certe vixissem multo meliorem, si non Rex, sed pauperis agri cultor fuissem. Hæc magno cum animi dolore ferebat, Alphōsi fratris, vt arbitror, recordatus atque secutus exemplum, qui Neapoli olim moriens eadem protulisse verba memoratur. Cæterum cum hæc dixisset, imaginem Christi crucifixi quæ iuxta eum erat, defixis oculis intuens: O conditor, ait, mūdi Deus omnipotens, & hominum pientissime redemptor, parce mihi indignissimo seruo tuo, miserere mei clementissime Iesu, & a peccatis meis auerte faciem tuam, non meis meritis domine, quæ nulla sunt, sed illa tua ineffabili pietate & infinita misericordia qua motus, vt homines a morte redimeres, crucis mortem subire voluisti. Hæc locutus voce iam deficiēte Christi patibulum læpius osculatus expirauit.

De ætate eius, & tempore mortis, & exequiis.

DECESIT Barcinone decimoquarto Kalendas Februarii, post partum virginis anno millesimo quadringentesimo septuagesimo nono, ætatis vero sue octogesimo quarto, mensibus quinque minus & decem diebus. Aragoniæ autem regno præfuit annos viginti. Cuius funus maximis honoribus & ingenti solennitate celebratum est, sed multo maiore omnium mœrore atque fletu deploratū, tota ciuitate summo dolore concussa, adeo vt mœstissimis lamentis quæque Barcinonæ domus funestata videretur. Vbique nāque luctus, vbique gemitus, vbique denique miserabilis fletus audiebatur. Cum primum egit animam, præter multas hominum querelas & vberimos fletus, venaticos etiā canes quibus persequeferas consueuerat, tristes vlulatus emittentes mirabiliter fleuisse, complures nobis viri nobiles affirmarunt. Aragones præterea omnes, Gothalani, Siculi, Valentini vexilla magno gemitu per terram trahentes, in signum magni doloris etiam clypeos confregerunt. Huius siquidem Principis mortem incredibiles hominum lamentationes secutæ sunt, quæ nondum etiam post triginta annos a multorum pectoribus exciderunt. Plures enim qui cum eo vixerunt, sæpe mecum sermones conferentes, eum sine gemitu lachrymisque nominare vix possunt. Peractis exequiis, defuncti corpus preciosis vnguentis balsamoque perunctum ex Barcinone magnus sacerdotum numerus & ingens nobilium multitudo Populetum detulerunt. sic enim testamento statutum fuerat. De cæteris autem rebus in testamento relictis nihil compertum habui, nisi quod a Ioanne Coloma secretario eius accepi, de sacrificiis quibusdam & rebus diuinis pro illorum salute quotannis celebrandis, qui sub eius imperio militantes in præliis occubissent.

245

LVCII MARINEI SICV-
LI DE REBVS HISPAN-
IÆ LIBER XIX.

De Rege Ferdinando & Isabella Regina Catholicis Principibus.

TSI de rebus quas Rex Ferdinandus & Isabella Regina gesserunt numero multas & magnitudine mirabiles, historiam recentem adhuc & vix absolutam publicare non licet, tamen Carolo Regi Cæsarique nostro qui fortasse virtutes auitas & præclaras actiones ignorat, rem pergratam faciemus, si pleniorum historiam magnumque volumen in annum quinquagesimum differentes, summam quandam & quasi breuiarium re-
num quas animose sancteque gesserunt, in lucem proferemus. In quo multis etiam Hispaniæ nobilibus atque Siciliae, quorum parentes pro regia dignitate magnos labores multaque pericula passi, magnam laudem perpetuamque memoriã memorare, gratificabimur. Cæterum priusquam de rebus, quas principes catholici gesserunt, quicquam dicamus, more nostro de vtriusque natiuitate breui sermone referemus, & primo de Rege Ferdinando.

De loco & tempore conceptionis & natiuitate eius.

GENITVS fuit Rex Ferdinandus in Aragoniæ pago quem Aragonenses Fresinum vocant, & distat a Calataiuto passuum millia circiter duodecim. Locus est autem, quamuis paruus, aquis tamen, hortulis, arboribus amœnus, & agris fertilis, vbi Ferdinandi parentes dies aliquot commorantes eum genuerunt, anno supra mille & quadringentos quadragesimo nono, circiter Idus Iunias. In hoc autem paruulo pago & cuiusdam agricolæ pauperis hospitio genitum fuisse Regem Ferdinandum, nobis quidem multis rationibus constat. Nam cum Rex Ioannes pater eius hinc discedens, Valentiam versus profectus esset, vt illic equitum quorundam perniciosas factiones & magnos populorum tumultus compesceret, Regina Ioanna quæ remanserat in Fresino, post Idus Iulias cessantibus naturæ menstruis se gravidam esse cognouit, cuius rei nuncium cum literis ad Regem destinauit. Quem nuncium postero die Ioannes Pietas Regis hospes cum aliis Regiæ literis subsequutus, magnis a Rege muneribus & omnis immunitatis priuilegio donatus est, atque etiam vt omnes patriæ suæ qui fere omnes agri cultores erant, honore præcederet. Rex præterea Ferdinandus cum hac transiret, Isabellæ Regiæ matris præsentem suum genitale solum ostendens, Ecce, inquit, locus, ecce domus, in qua me parentes genuerunt. Erat autem domus admodum parua, cuius parietes non marmorei, non lapidibus extructi, sed qui ex compressa terra vix manebant, quos cum Carolo Imperatore Cæsaraugustam proficiscentes, quia Ioannes Pietas & eius vnicus filius e vita migrauerant, cum Ioanne Ruffo Archiepiscopo Conditino legato summi Pontificis sine cultore vidimus & sine tecto. Hinc Regina discedens Kalendis Octobris vtero iam tumescenti & per Nauarræ principatum proficiscens, Sangosæ constitit, vbi propter absentiam Regis ipsa simul cum Carolo priuigno, consulariis & iustitiæ præfectis adhibitis, omnibus Nauarræ & Aragoniæ populis iura prudenter administravit. Cumque pariendi tempus instare sensisset, & infans ex vtero matris egredi conaretur, etsi tunc temporis imbrum tempestas erat horribilis: vt tamen in Aragonia pareret, lecticam statim conscendens Sosium, quod erat Aragoniæ oppidum Nauarræ propinquius, deferri se prope iussit. Huc dum vehitur, itinere toto per passuum millia fere septemdecim, quamuis magnis continuisque partus doloribus afficiebatur, tamen vt erat fortis & prudens & suæ dignitatis atque salutis non oblita, dolores quibus maxime tor-

quebatur, suppressens ac dissimulans, Deo preces & orationes fundere nūquam destitit. Vbi tandem Sosium peruenit, Dei auxilio & nomine Mariæ Virginis inuocato, & adiuta diligentis obstetricis officio, filium peperit Ferdinandum sexto Idus Martias, anno millesimo quadringentesimo quinquagesimo.

De signis & iudiciis prospera natiuitatis eius.

Quo quidem nato magna repente serenitas orta est, & sol qui die toto vix apparuerat, multo clarior quam solebat, effulsit. In æthere præterea corona variis ornata coloribus & iridi similis visa est. Quæ signa nimirum multis qui aderat, ostendere videbantur, vt puer qui proximo partu natus esset, clarissimus inter homines erat futurus. De cuius etiam natalicia felicitate multi viri sapientes & astronomi, non præsentibus modo qui eum natum viderunt, sed absentes quoque longeque distantes multa magna que prædixere. Siquidem Neapoli eo die quo natus est puer, vir quidam religiosus ordinis Carmelitarū, homo literis & moribus insignis ad Alphonsum Regem in castellum nouum veniens, Hodie, inquit, Rex in Hispania citeriori puer tui generis natus est, qui maximus olim inter Christianos Principes nominabitur, quippe qui res magnas, multas, & sanctas domi forisque geret, quibus fidem, nostram religionem Christianam, & Hispaniæ nomen altius attollet. Cuius verbis & vaticinio Rex, quoniam vir sanctus a multis qui mores eius vitam nouerant, habebatur, & multa quæ antea prædixisset, verissima reperiebat, magnam fidem adhibuit. Quam non multo post cum de Ioanne Reginæ partu nuncium accepisset, affectus lætitia confirmauit. Carolus etiam princeps Vianæ, frater eius ex patre, qui fuit virtute præclarus & diuini cultus admodum venire nunciaretur, ei confestim surgens obuiam descendit, & suis quibusdam dicentibus vt eum, quoniam puer erat, expectaret in mensa: Nescitis, inquit, quæ causa vel quæ ratio potius me mouet, vt puerum hunc plurimum diligam & ma-
gnificam, profecto nō solum quia frater meus est, sed quod eum sine dubio proprio Principes omnes quos Hispania nostra peperit, omni genere virtutum superaturum. Alia præterea multi viri non indocti multa prædixerunt, qui suis opinionibus & iudiciis decepti minime fuerunt. Asserebāt enim puerum adolescentemque labores magnos multaque passurum pericula, postea vero de multis hostibus & aduersariis victorias habiturum triumphales, & ex tenuissima fortuna ad honores amplissimos venturum & altissima rerum fastigia. Quæ quidem omnia suum effectum sortita iam vidimus. Cæterum Ferdinandus in Fresino genitus & in Sosio natus, vt erat in omnes Princeps humanus & benignus, vtriusque loci memor vtrumque populum maxime coluit & memorabilem fecit.

Descriptio Sosii & laudes.

Nunc autem quoniam de Fresino supra mentionem fecimus, æquum videtur, vt de Sosio quoque pauca dicamus. Est itaque Sosium quod indigenæ Sos appellant, oppidum Celtiberiæ quæ nunc Aragonia dicitur, primum quod ex Nauarra venientibus occurrit, in edito loco positum. Quæ res causa est magnæ salubritatis. Geminos colles amplectitur, ex quibus descensus est & ad totidem planicies & agros admodum fertiles, multumque frugiferos. Multis rebus ad humanæ vitæ usum necessariis abundans: felix præterea claris alumnorum ingeniis, & equitibus nobile. Quorum præter alios qui militari virtute ac eruditione laude magna digni fuere, duo præcipue viri recentiores & nostri temporis nobis occurrunt merito nominandi, Iacobus scilicet Fontius & Martinus Ampius, moribus & literis insignes.

De pueritia eius & educatione.

Nunc autem digressio nostra finem habeat, & ad Ferdinandum reuertatur oratio. De cuius infantia quod scribam nihil habeo, nisi quod cum esset formatus magnæque virtutis promittere videbatur. Cum autem septimum ageret annum, quo iam ætas discere literas admonet, excellentis ingenii magnæque memoriam Principis ingenium quod erat ad literas capeffendas aptissimum, a bonarum artium studiis retraxit. Nam cum Hispano more legendi scribendique ordinem didicisset, & iam Grammaticæ præceptis incumbere vellet, exorto bello quod Carolus a quibusdam male persuasus patri suo crudeliter intulit, puer a literarum studio reuocatus, arma cum vix annum decimum compleuisset, tractare cæpit, & aurigis ac pueris a pedibus adiutus equum ascendere & agitare didicit. Quicum propter ætatem sine vilo dignitatis titulo parum autoritatis haberet, ut & honore aliquo gauderet, & ab aliis diligentius obseruaretur, Montis Albi Dux a patre creatus est. Educatus autem inter equites armatos & adultus, cum literis vacare non potuisset, eruditione caruit: tamen magnis ingenii viribus aditus, & consuetudine sapientum non minus prudens euasit ac sapiens, quam si fuisset doctissimis præceptoribus eruditus. Sed de virtutibus eius & aliis rebus alias, Nunc enim quoniam quantam fortitudinem adolescens in officio rei militaris ostendit, quantamque meruit laudem multas adeptus victorias, & quas res vsque ad tempus quo duxit uxorem, gessit, in patris eius historia demonstrauiamus: cum de Isabellæ Reginæ die natali pauca dixerimus, ad ea quæ matrimonio coniuncti simul gesserunt, summatim referenda veniemus.

De Isabellæ Regina progenitoribus.

ET si de Castellæ Regibus & Isabellæ Reginæ prosapia longam mentionem fecimus, nunc tamen aliquid repetere perneccessarium ducimus, ut qui fuerint eius proauis scire volentibus gratificantes, quam recta linea, quamque legitimo iure in Castellæ regno successerit Isabella post mortem Henrici fratris, ostendamus. Ab Alphonso itaque, reliquis omissis, initium sumemus. Qui cum clementissimus & humanissimus fuisset, Petrum genuit sibi que successorem instituit, qui crudeliter infamiam subiit, vnde cognomen accepit. Quapropter ab Henrico fratre suo notho iure cæsus existimatur. Quo de medio sublato complures Hispaniæ proceres quibus illius immanitas formidolosa fuerat, ad Henricum gratulatum conuenientes, eum statim Regem appellauerunt. Hic Castellæ nobilium & omnium populorum voce Rex electus, humanissime gubernauit. Cui mortuo Ioannes filius successit, qui filium genuit Henricum, cui Ioannes filius in Castellæ regno succedens Henricum filium habuit, qui propter aduersam corporis valetudinem Valetudinarius fuit appellatus. Ex quo natus est Ioannes cognomento secundus. Hic in Tauro ciuitate natus adhuc infantulus patrem amisit. Ideoque patruus eius Ferdinandus quasi tutor, Castellæ regni curam suscepit, & iustissime fidelissimeque gubernauit, vsque ad tempus quo puer diligenter educatus & adulto quo Hispaniæ nobiles & ciuitates Regi suo quasi pignus fidelitatis præstare solent, & Ferdinandi patruus eius admirabili virtute animoque magno & excellenti alibi scripsimus. Illud autem hoc loco admonere volumus, quod vulgo fertur & in multorum mentibus insitum est. Dicunt enim Ferdinandum in Toleti templo maiori, quo magnates & ciuitatum procuratores conuenerunt, ut qui Rex erat futurus post Henrici mortem intelligerent, Ioannem fratris filium paruulum circumstantibus ostendisse suis humeris impositum. Quod alii minime probant, propterea quod eo tempore puerum Segouix fuisse dicunt, nec Toletum delatum fuisse propter imbecillam ætatē. Quapropter absens Rex fuit appellatus. Qui pro-

*vide. 1085
rebusseusem
pater Isabelle
1085*

cedente tempore diligenter educatus cum ad ætatem peruenisset, quæ iam curatoris non egebat, multis instructus lectionibus & sapientum virorum consiliis adiutus, regni sui curam suscepit, & annos prope quinquaginta regnavit. De cuius administratione rebusque gestis historia prægravis & capitulosa satis circumfertur. Hic Rex uxorem duxit Mariam Ferdinandi patris sui filiam, quæ primum filias peperit duas, quæ teneris annis a vita migrarunt, & deinde peperit Henricum, qui fuit huius nominis numero quartus. Cuius matre defuncta, pater Isabellam duxit uxorem Ioannis Portugalliarum Regis ex filio neptem, ex qua illi Isabella nata est, de qua nobis est sermo futurus, & Alphonsus, qui annum agens fere decimum quartum sublatus est. De cuius genere mortis quod homines opinantur, ego quidem nec affirmo nec inficio. Extinctum enim suspicantur non sine veneni suspitione, quod si fuit datum, quod ego non arbitror, profecto nequaquam gustasset, siquæ de quibusdam qui regni patrimonium occupantes res novas moliebantur, sentiebatur, dissimulando tacuisset. Deceptus est enim puer, propterea quod nec eius animus excellens, generosus, & vere regius quæ fieri contra suam dignitatem videbat, tacere potuit, nec ætas puerilis hominum mores & insidias nouerat. Nunc autem quoniã de rebus gestis Henrici Regis, de moribus, de duabus uxoribus, quarum, quia natura mollis erat, neutram deflorauit, ab aliis autoribus multa narratur, & nos etiam aliis in locis pleniorẽ fecimus mentionem, ad Isabellam iam nostra reuertatur oratio.

De loco & tempore natiuitatis eius & aliis rebus.

NATA est Isabella Regina in oppido Matricali, quod a Salmantica ciuitate distat passuum millia circiter quinquaginta, albi vini copia & bonitate nominatum, anno supra millesimum quadringentesimo quadagesimo nono. Quæ post obitum patris cum mater mariti desiderio nimium flens in grauissimam non solum corporis valetudinem, sed etiam mentis ægrotudinem incidisset, Henricusque frater eius quem pater moriens Regem instituerat, omnia possideret, educata est modestis opibus tenuique fortuna, sine fastu, sine deliciis, sine mendaciis, sine adulationibus, sine ullis illecebris, quibus omnes fere magnorum Principum liberi degentia, sine multis epulis, quæ plerumque bonos mores & clara corrumpunt ingenia, Castellæ regni proceres fere omnes multique pontifices qui uxoris secunda Regis Henrici partum non legitimum fuisse opinabantur, Henrici fratris heredem futuram legitimeque successuram iureiurando constituerunt. Quæ res Hispaniæ populis & ciuitatibus denunciata literis, & præconum vocibus famaque late fusa, multos Christianorum Principes, ut eius coniugium peterent, excitauit. Nam præter alios qui clandestino secretoque modo nuptias illius affectabant, tres præcipui certatim magnoque studio competebant: Alphonsus scilicet Rex Portugalliarum, cuius uxor a vita decesserat, Carolus Dux Guianæ Ludouici Gallorum Regis frater, & Ferdinandus Aragoniæ Princeps, quem parentes hanc ob causam paulo ante Siciliae Regem instituerant. A Portugalliarum Rege missus venit orator Vlyssiponensis Archiepiscopus, & a Ludouico Rege Francorum Cardinalis Albinus, Ferdinandi vero causam suscepit Alphonsus Carrillus Toletanus antistites. Quibus Isabella etsi diu cunctabunda magnaue verecundia suffusa, sicut in huiusmodi re puellarum mos est, nihil respondit, sæpe tamen ac sæpius requisita cum Dei multis orationibus inuocasset auxilium, rem tulit ad consiliarios & regni proceres atque pontifices, quos sibi beneuolos fidelesque cognouerat. Qui prudenter omnia cogitantes, demum pensatis omnibus competitorum partibus, & regni, paci, quietique futuræ consulentes, Isabellæ consortium Ferdinandi Siciliae Regis maxime conuenire dixerunt. Quorum fidelissimis & amantissimis consiliis admonita & iam persuasa, domesticorumque suorum quos honoris sui studiosissimos cognouerat, votis & precibus adducta, cum Portugalliarum Rege, que legatos honorifice dimisisset, cum Ferdinando desponsata est Siciliae Rege. Qui quidem tunc erat impubes & annorum fere decem & nouem, quem sponsa mensibus

mensibus vndecim tredecimq; diebus antecedebat. Iuncti sunt itaq; pares ætate,
 pares etiam forma, pares corporis statura, pares ingenio, pares moribus, pares for-
 titudine, pares generis antiquitate, propinquis & affinibus. Ex fratribus enim pa-
 truelib. geniti coniunctissimo gradu consanguinitatis Hispaniæ primates omnes
 pariter contingebant. De quorum contracto matrimonio cum parentes & cogna-
 tiliteras & nuncios accepissent, affecti sunt gaudio magno, omnesq; Castellæ, Ara-
 gonix, Siciliæq; ciuitates sacerdotesq; psalmum Te Deum laudamus cōcinentes
 gratulationes magnas egerunt. Verum enimvero cum fortuna semper bonis ad-
 uerferet, non defuit hominum malorum dolor & alienæ fœlicitatis inuidia, quo-
 rum prauis consiliis Rex Henricus persuasus ac potius stimulis agitatus, cum con-
 nubio sororis & honore gaudere debuisset, eam primum dispositis insidiis capere
 tentauit, & custodibus tradere. Deinde cum neq; capere neq; nuptias eius dirime-
 re potuisset, omnium rerum & oppidorū quæ pater illi testamento reliquerat, pos-
 sessione spoliavit. Nec eo cōtentus, armis a regno depellere conatus est. Cuius irā
 vel eam potius animi caliginem cum Ferdinandus & Isabella neq; literis depre-
 catoriis, neq; legatis, neq; rationibus vllis placare potuissent, inter eos magnæ dis-
 cordiæ crudelesq; factiones ortæ sunt, & ea mala secuta quæ semper in regni diui-
 sione solent accidere. Nam cum regni proceres alii Regis Henrici, alii Ferdinandi
 & Isabellæ factionibus adhæsisent, Hispania tota multos annos durante discordia
 sine gubernatione, sine iustitia, sine pace, sine quiete, magnis continuisq; flagrauit
 incendiis, & genus omne malorum perpeffa est vsq; ad Henrici Regis obitum, qui
 mortu⁹ est in oppido Maiorito, anno septuagesimo quarto supra mille & quadrin-
 gentos, tertio Idus Decembris, hora noctis fere septima. Obiit autē intestatus, vel
 quia (vt quidam dixerunt) se tunc moriturū non putauit, vel quia (quod verius est)
 vt fuit in vita negligens & improuidus semper, sic fuit etiam in morte. Qui laborās
 in vltimis & articulo mortis, ea quæ ad animæ suæ salutem pertinebant, Hispaniæ
 Cardinali & aliis quibusdam primatibus commendauit, ex quorum numero fue-
 re Rhodoricus Comes Beneuentanus, Marchio Santillanensis Cardinalis frater,
 Castellæ Comestabilis, Dux Areuali, Marchio Villenæ. Ex quibus peractis Hen-
 rici Regis exequiis, alii ad Isabellam Reginam quæ Segouix tunc erat, alii domum
 suā sese contulere. Rex quoq; Ferdinandus de Regis Henrici morte certior factus,
 ex Cæsaraugusta Segouiam magnis itineribus ad Isabellam venit vxorē, quæ iam
 Reginx Castellæ & Legionis nomen & titulum sibi vendicauerat, & cum multis
 curiæ suę nobilib. & ciuitatis magnoq; numero sacerdotum Regis Henrici sui fra-
 tris funus solēniter celebrabat. Hic Segouix ciues ingenti lætitia regiis sublatis ve-
 xillis, Ferdinandum Regem & Isabellam Reginam Castellæ & Legionis altis vo-
 cabus appellauerunt, vtriusq; manus humiliter osculantes, quod etiam iureiuran-
 do confirmarunt. Idem regni proceres fecerunt, & omnes Curix magnates, scili-
 cet Petrus Gonsalus Mendozius Hispaniæ Cardinalis, Alphonfus Carrillus Ar-
 chiepiscopus Toletanus, Iacobus Mendozius, Marchio Santillanus, Garfias Alua-
 rus a Toledo Dux Albanus, Alphonfus Henricus Hispani maris Almirantes maxi-
 mus Ferdinandi Regis auunculus, Petrus Fernandus Velascus magnus Castellæ
 Comestabilis, Beltranus Cuiuanus Dux Alburquerquitanus, Petrus Manrhicus
 Comes Triuignianus, multi præterea viri nobiles multiq; pontifices, atq; alii quo-
 rum qui venire non poterant, procuratores mittebant, qui suo nomine quod ipsi
 præstare tenebantur, officio fungerentur. Idem faciebant aliæ ciuitates lætantes
 & populi congaudentes. Quidam vero qui nouas conditiones & res iniustas com-
 petebant, nō modo nō venerunt ipsi, sed ne procuratores quidē miserunt, qui reb.
 nouis studentes, & suis Principibus & sibi ipsis multorum laborum magnorumq;
 malorum causa fuere. Rex autem & Regina cum multis equitib. & ciuitatum po-
 pulorumq; procuratoribus officia & priuilegia quę iure petebantur, concessissent
 & confirmassent, iustitiam quæ iam venerat in obliuionem, reuocare ac exercere
 cœperunt, & ad ciuitates populosq; retores miserunt. Cum autem gubernandi
 rationem modumq; statuere vellent, dubitatio quædam magnatibus & consiliariis
 incidit, de qua nobis aliquid scribere necesse est.

De procerum & consiliariorum conuentu & dissectione super Castellæ regni successione & gubernatione.

Hic ubi magnates, vti supra dictum est, catholicis principibus obedientiam & iusiurandum præstiterunt, subinde difficilis inter eos quaestio magna; contentio orta est, propterea quod Castellæ regni successionem & gubernationem alii ad Regem, alii ad Reginam pertinere contendebant. Qui Regis causam susceperant, iis nitebantur argumentis, quod Castellæ regnum Henrico Rege mortuo sine liberis ad Ioannem Regem Aragonum Ferdinandi patrem legitimum successorem pertinebat, vel quia Ferdinandi Regis Aragonum filius & Ioannis Regis Castellæ nepos esset, vel etiam ratione sexus, quia vir erat & femina præferatur: & propterea hac eadem ratione ad Ferdinandum eius filium ius omnem tam successionis quam gubernationis spectare dicebant. Regina vero patrocinate Hispaniæ nouis legibus utebantur & antiquis historiis, quibus inueniri statumque fuisse dicebant, in Castellæ regni successione mulieres e recta linea descendentes viris prælatas fuisse, qui essent e linea transuersa & indirecta: ideoque Isabellam Ioannis Castellæ Regis filiam e recta linea descendente Ioanni Aragonum Regi qui transuersalis erat, præferendam esse contendebant, Reginam præsertim fortem, prudentem, & ad omnia quæ ad regni gubernationem requiruntur, idoneam. Et quod regno Castellæ succederent mulieres & gubernarent, olim statum obseruatumque fuisse multis probabant exemplis. Siquidem Ormisinda Pelagii Regis filia patri suo successit in regno Legionis, quæ nupsit Alphonso qui Catholici cognomen accepit. Ordisinda quoque Froilæ Regis Legionensis soror & Silonis vxor in regno fratri mortuo successit. In eodem regno eodemque modo successit & Sanctia post Beremuti sui fratris obitum, quam duxit vxorem Rex Ferdinandus cognomento Magnus. Eliura quoque Nauarræ Regina successit in Castellæ Comitatu, cui successit filius Ferdinandus, qui primus Castellæ Rex appellatus. Vtræque præterea quæ nupsit Comiti Tolosano, Alphonso patre mortuo successit in regno Castellæ & Legionis, quæ post obitum Tolosani Comitis vxor fuit Alphonso Regis Aragonum, ex quibus natus est Alphonso Imperator. Berenguella infans seu Berenguarina Castellæ Regis Alphonso filia successit Henrico fratri qui Parentiæ obiit admodum puer. Et Catherina Ducis Enclauftriæ filia ad Castellæ regnum fuit assumpta cum Henrico marito, filio Regis Ioannis, qui fuit Isabellæ Regiæ catholicæ proauus. His demum rationibus & exemplis quæ iam venerant in consuetudinem, iudicatum est successionem & etiam gubernationem ad Reginam pertinere tanquam propriam & absolutam regni sui dominam, & non ad Regem, qui regnum gubernare non debebat, quod sibi non datum fuisset nomine dotis nec dari iure potuisset. Hac in concilio procerum lata sententia, Regina quæ prudentiæ mater erat, Regi molestum iudicium illud fuisse secum cogitans, ac etiam timens ne mutuus inter eos amor esset offensus, eum sic est allocuta. *Etsi iure mihi Castellæ regni successio gubernatioque contigit, charissime coniux & amantissime, tu tamen quem Deus mihi Comitem & laborum meorum socium dedit, ut vir, ut Rex, ut maritus omnia constitues, omnia possidebis, omnia gubernabis. Nihil enim mihi referuo, sed erunt internos, ut par est, omnia gubernabis. Nam cum Deus nos amore pares & moribus coniunxerit, pares etiam simus in regni societate & omni iure necesse est. In nostris igitur principatibus æque tuarum iudicio decisum est, si res & incommoda quæ posthac accidere possent, prospicere volumus, & nobis ipsis maxime conuenit, & successoribus nostris profuturum est, & maxime necessarium. Hactenus enim, ut vides, nobis filius non est, & an sit futurus incertum est. Isabellam habemus vnicam filiam. Quæ si vixerit & alicui principi vel nostræ nationis vel externo nupsit, maritus quidem eius si de Hispaniæ stirpe regia fuerit, quamuis e transuersa linea descendens, nostrum post*

post obitum hac ratione, qua vir fœminæ & maritus vxori præcederet, regni proprietatem gubernationemque sibi vindicare per facile posset. Sunt præterea tibi fratres patruales, sunt & amitini complures, quorum quidem vnusquisque nostris successoribus litem posset intendere. Qui si forte vel contra nos vel contra successores nostros aliquid agere conabuntur, hoc quidem iure quod modo repertum est & statutum, facile repellentur. Vides igitur quam commode quam prudenter & nobis & nostris hæredibus consultum sit. Quandoquidem nisi Dei benignitates acta sic esset, existimare atq; scire possemus nepotes nostros quos nobis gratias acturos sperare possumus, negligentiam nostram apud Deum & homines accusaturos. Nunc autem nihil esse video quod timere debeamus, nihil quod nos sollicitare possit, præsertim si non ingrati ad Deum res nostras & omnia vota referemus, cuius gratiam & auxilium spero nobis nunquam defuturum. Hæc cum Regina dixisset, eius prudentiam Rex admiratus primum procerum consilium laudauit, deinde Reginæ sermonem sibi gratissimum fuisse respondit, postremo dignam esse Reginam & satis idoneam quæ non modo Hispaniam, sed etiam quæ totius orbis imperium regeret. Et eodem die hac de re silentio iussu statuerunt, vt in literis omnibus & privilegiis quibus negocia expedirentur, vtriusq; nomen scriberetur hoc modo: *Nos Ferdinandus & Isabella Dei gratia Rex & Regina*: literæq; sigillo premerentur castella, leones, baculos, & aquilas continente, quæ sunt regnorum quatuor insignia. De quibus suo loco plura scribemus. In aurea quoque moneta quam cudi iusserunt, vtriusque nomen imprimi voluere, sicut in literis cum signis eisdem & præterea facies capitibus coronatis. Qui deinde multos annos & quam diu vixerunt, multa regna magnosque principatus quam sanctissime gubernauerunt, admirabili iustitia, magna fide, summaq; concordia. Nam etsi non deerant homines malæ mentis qui dissensiones inter eos molirentur, qui rem suam augere procurantes in triticum zizaniam spargerent, tanta tamen fuit vtriusque prudentia, tanta constantia, tanta fides, tanta vitæ morumq; similitudo, tanta deniq; voluntatis æqualitas & animorum concordia, vt humanam conditionem atque naturam, quæ quidem in regni gubernatione societatem ferre vix potest, facile superauerint. Cuius quidem rei causa fuit, quod omnibus in rebus tam diuini quam humanis nihil alter egit vnquam sine alterius vel consilio vel assensu. Nihil alter faciendum sibi putauit, quod alterius vel dignitatem vel animum potuisset offendere, nihil alter ab altero petere ausus est, quod honestum non fuisset vel negari iure potuisset. Erant enim vnanimis & se mutuis affectibus amabant, & alter alterum non vt coniugem, & dignitate parem, sed tanquam superiorem maxime timebat & reuerenter obseruabat. His naturæ dotibus ornati, his pares virtutibus, nimirum sub eodem sydere nati fuisse videbantur. Quibus idem velle fuit semper & idem nolle, quibus Deus propitius fuit semper adiutor & protector, cuius auxilio res magnas gesserunt, suos principatus non modo defenderunt & conseruarunt, sed auxerunt etiam mirum in modum, & suis virtutibus & rebus gestis illustrarunt, & immortalem famam perpetuamq; memoriam reliquere, perpessi tamē labores innumeros & maxima pericula. Nam cum post Regis Henrici mortem in multifariam delinquentes exercere cœpissent, idem illi qui Regis Henrici partes susceperant, timentes ne rerum quas iniuste possidebant, possessiones amitterent, Alphonso Portugalliæ Regi persuaserunt, vt Castellæ regnum repeteret, quod sibi ratione matrimonii quod cum Ioanna quam Regis Henrici filiam esse iurauerant, contrahere volebat, iure deberi contendebant. Qui malignis illorum consiliis impulsus, suoq; iudicio deceptus, & alieni regni cupiditate captus, magnos coegit exercitus, & cum equitum quinque millibus & peditum quindecim in Castellæ regnum ingredi statuit: tametsi non defuere suæ domus tunc temporis viri prudentes & consiliarii qui eum a proposito reuocare conabantur, quorum vnus suo & aliorum nomine sermonem huiusmodi habuit.

Consilium quod dederunt Regi Portugallia sui familiares.

NOSTRA erga te fides & obseruantia quam tibi debemus, Rex excellens, nos
 maxime cogunt & sanctissime monent, vt ea quæ de belli huius expeditione
 quam aliorum consiliis iam persuasus parari iubes, prospicere videmur, tibi non
 ignota esse patiamur: quando quidem nisi nos animi nostri fallunt, huiusmodi bel-
 li motus & apparatus multa nobis magnaq; mala portedere videntur. Magna nã-
 que res est expeditio belli, & quæ bonis magis consiliis quam magnis viribus eget.
 Ideoq; viri prudentes & magni duces non tam principiis rerum quas aggrediun-
 tur, quæ plarumq; maligne prospera se offerunt, confidere, quam qui sic futurus
 finis, prospicere solent. Quod quidem consequi atq; præscire facile est hominibus
 qui genus causæ quam suscipiunt, non ignorant, & suas vires cum aduersariorum
 viribus conferunt. Nam quum magnis de rebus decertatur armis, eos ratione fo-
 uente victores fore sperandum est, quorum causa iustior est & maior potentia.
 Duo nunc igitur tibi præcipua præter alia multa consideranda sunt, magne Prin-
 ceptis, primum iustam an iniustam belligerendi causam habeas, deinde vires tuas
 cum aduersariorum viribus conferre debebis. Hæc enim duo si prudenter animo
 tecum volutaueris, & si rationi magis quam hominum qui res nouas moliantur,
 consiliis parere volueris, bellum profecto quod tibi gerendum putas, consilio no-
 stro non incipies, propterea quod causa nostra, si verum dicerelicet, non modo
 iustanõ est, sed ne honesta quidem. Quam si defendendam suscepseris, domus tuæ
 nimirum dedecus, de quo nunc siletur, per vniuersum terrarum orbem circumfe-
 retur. Henrico nanq; Regi Castellæ genitiuam virtutem defuisse, non solum eius
 vxoris primæ Regis Nauarræ filia duodecim annorum contubernio & continua
 consuetudine compertum est, sed etiam aliarum mulierum quæ die noctuq; cubi-
 culum regium frequentabant, testimonio constat. Quod si tibi in animo est bellum
 gerere, vt forori tuæ famam & honorem restituas, cum diuinum ius & humanum
 violaueris, & Deum grauiter offenderis, nulla profecto ratio est, nullam causam
 videmus, qua victoriam sperare possimus aut debeamus. Quid præterea futurum
 putamus, si vires & facultates nostras, cæterasq; res ad belli vsum necessarias cum
 aduersariorum nostrorum copiis & aliis rebus cõtulerimus? Facile quidem, si no-
 bis blandiri nolumus, quanto rebus omnibus inferiores sumus, iudicabimus. Sci-
 mus enim quãta sit Hispaniæ magnitudo. Cuius tibi quota pars obrigit: aduersarii
 vero Hispaniam iam totam possidēt. Quocirca si nos hominum millia decem co-
 egerimus, illi, si res postulauerit, armatorum millia centum facile cõficiant. Quip-
 pe qui dominantur non solum multis magnisq; Lusitaniæ provinciæ populis, sed
 etiam Bæticis, Carthaginensibus, Saguntinis, Tarraconensibus, Laletanis, Arago-
 nibus, Celtiberis, Vasconibus, Cantabris, Asturibus & Callecis, quibus non mo-
 do tuos exercitus a suis finibus prohibere, sed omnes etiam Barbaricas gentes de-
 bellare facile possent. Quid præterea Siculos referemus, quid Sardos & Baleares?
 qui cum maximis diuitiis & opibus abundant, Siculi præsertim quorum tellus ad-
 modum frugifera est, & equorum alumna, quantum copiis, armis, nauibus, equis,
 com meatibus & pecuniis suos principes quos maxime colunt, adiuuare pote-
 runt, hinc iam facile prospicimus. Rex autem Siciliae Ferdinandus, & in bello
 prudens, acer, & quod experientia iam cognouimus, fortunatus, qui admodum
 puer magnas, vt scimus, victorias est adeptus. Vicit enim non sine magna admira-
 tione Petrum nostrum Portugallia strenuum virum, quem Barcinonenses sibi
 Regem elegerant, vicit & Ioannem Andegauensem Ducem, virum in re mili-
 tari satis expertum, qui veniens ex Gallia cum magnis Gallorum copiis, cum
 Gothalanis & Barcinonensium copiis se coniunxerat. Quid igitur cum post-
 hac facturum arbitramur, cum sit & experientia doctior, & corpore firmior, &
 copiis multo potentior? Qui nunc Castellæ Rex appellatus omnes Hispaniæ viros
 primarios, affines, & propinquos habet, cui pater adest Aragoniæ Rex & frater Al-
 phonsus Aragonæus, ambo duces in bello fortes officioq; rei militaris insignes, qui
 sapo

saepè paruis copiis magnos Gallorum exercitus profligarunt. Cui præterea deesse non poterit, si necesse fuerit, & Rex Neapolis Ferdinandus eius frater patruelis, cuius filius Alphonsus Dux Calabriae totius Italiae populis imperat. Quæ sint igitur aduersariorum vires iam vides, Rex prudentissime. Nos autem in ultimo Lusitaniae prouinciæ angulo conclusi sumus, & quasi pisces vndiq; retibus circumuenti. Vnde si semel egressi fuerimus, redire fortasse nobis non erit integrum. Tecum prius igitur omnia prudenter cogita, magnanime Princeps, ne tam faciles Castellanos verbis qui tibi sese offerunt, aures præbeas, ne te viris ignotis temere committas, non omnibus confidas. Nam qui nunc a suis principibus iniuste desciunt, te nimirum cum primum belli fortunâ ad hostes tuos inclinatum viderint, continuo deserent. Facient enim sicut delphini facere solent, qui cum thynnos ad piscatorum retia perducunt, sibi solis exitum salutemq; reperiunt.

Responsum Regis contra sententiam aliorum.

HOC sermone habito subinde Rex, Enimvero, inquit, de periculo cogitare quod incertum est, & mortem timere quæ nullam secum turpitudinem afferat, non tam strenui ducis est & animi fortis quam desidis hominis & ignaui. Causa nostra quæ nobis tacenda magis quam defendenda videtur, iusta sit an iniusta, solus quidem Deus cui nihil est occultum, scire potest. Res enim quæ non oculis hominum cernuntur, humano censeri iudicio non debent. Scimus namq; quæ sint hominum ingenia, qui sint mores, quanta sit honoris ambitio, quanta regnandi cupiditas. Quibus quidem rebus homines improbi qui Deum non colunt, neq; timeant, confluentes & inuidiæ stimulis acti, plærumq; bonos & innocentes insulant, calumniantur, infamant, & si possunt etiam de medio tollunt. His enim rebus accensus Abelam fratrem suum Cainus crudeliter occidit, Remum Romulus interfecit, & Iulius Cæsar Pompeium generum cui multum debebat, ad mortem compulit, & Romam patriam suam sibi seruire coegit, pro cuius incolumitate multi ciues mortem subire non recusarunt. Tantum enim potest regnandi cupiditas. Non igitur facile credere debemus vera esse quæ nunc aduersarii de Rege Henrici defectu naturæ mendacia confingunt, propterea quod hanc solam sibi causam reperiunt qua regno Castellæ potiri queant. Quam quidem causam, si vera esset, Henricus Rex sui ipsius conscius & homo Christianissimus, si forte uiuens vel pudore, vel metu, ne regno priuaretur, occultauerat, moriens tamen nequaquam tacuisset. Quoniam igitur hoc nobis incertum est, & me multi Castellæ proceres vitro vocant, qui profecto se periculis non exponerent, si de iustitia nostra & victoria dubitarent, & honori meo ipse deesse neq; possum neq; debeo, bellicafus, si bello inquam opus fuerit, & fortunam experiri iam mihi decretum est. Nam quod inimicorum copias & numerosos exercitus nostris facultatibus maiores fore putatis, non adeo tam inopes neq; tam miseri sumus, ut ab hostibus aut diuitiis aut liberalitate vincamur. Pecuniis enim quibus præcipue bella geruntur, abundamus. Equites nobis & milites non deerunt. Nam præter nostræ nationis homines qui fortissimi sunt, plurimi quoq; vel Castellani vel aliarum nationum quos fideles & constantes fore non dubito, nobis quàm libentissime militabunt. Quod autem multos aduersarii propinquos & affines habeant, non sunt nobis propterea formidolosi. Nos enim non ex silice nati sumus, sed cognatos habemus etiam, liberos, & amicos. Habemus præterea pecunias, quæ quidem sunt omnibus amicis & propinquis fideliores. Erit insuper nobis pro iustitia virtuteq; pugnantibus Deus propitius, cuius præsidio muniti clypeoq; protecti nihil timebimus, & inimicorum copias quamuis numerosas vincere atq; delere facile poterimus. Vos igitur qui siue metu siue alia causa tantopere contrariorum nostrorum vires extollitis, admoneo, ne posthac, si vobis nostra gratia chara est, aut nostris viribus diffidere, aut de victoria desperare videamini.

De legatione quam Rex Portugallia misit ad Reges Catholicos.

HÆc cum dixisset, postero die Castellæ Regis & Legionis nomen accepit, & Royfium Sofam suæ domus equitem cui maxime confidebat, ad principes catholicos cum mandatis legatum misit, quibus non dubitare se dicebat, ad principem annam quam soror eius peperisset, ex Henrico Rege Castellæ genita fuisse, ad quam patre mortuo Castellæ & Legionis regnum iure pertinebat, propterea quod in bonis paternis hæres legitima sola succedebat. Quod autem Regis Henrici filia esset, testes erant multi regni proceres, multæq; ciuitates & populi, qui priusquam Rex Henricus diem suum obiisset, filiam eius Ioannam post obitum patris Reginæ fore iureiurando confirmauerant. Quam Reginam quoniam sibi matrimonio iungere decreuerat, & ad regnum suum iam hæres legitimus venire volebat, eos rogabat ac monebat, vt sibi regni sui quod iniuste possidebant, possessionem liberam expeditamq; relinquerent. Ad quod regnum si quid habere se iuris arbitrarentur, ex eo donec in iudicio causa cognosceretur, exirēt. Quod si facere vellent, ipse quoque, ne malorum causam dedisse videretur, aduentū suum libentissime differret: sin autem discedere nollent, & in alieno regno contra diuinum ius & humanum permanere vellent, ille Deo iuuante cum omnibus copiis quas paratas & magnas habebat, in regnum suum propediem venturus esset. Et omnium malorum quæ solent in bellis accidere, causam se non fuisse Deum testabatur & homines.

De Catholicorum Principum responso.

Rex autem Ferdinandus & Isabella Regina cum Portugallia Regis oratorem audiuisent, suæ curiæ magnatibus & consiliariis consultis hoc modo respondere. Non sine magna causa miramur Alphonsum Portugallia Regem, Principē multis (vt fama refert) decoratum virtutibus, magnoq; ingenio præditum, ad nos huiusmodi misisse legationem. In qua nimirum eius & prudentiam & constantiam requirimus, quippe qui Ioannam sororis suæ filiam nihil ad Castellæ regnum iuris habere non ignarus, sine vlla ratione, sine vlllo iustitiæ fundamento res a nobis petere videtur, non iniustas modo & penitus indebitas, verum etiam propter honestatem subticendas & occultandas. Quas quidem res siue armis habere velit, siue legibus, neq; iuste nobiscum bellum geret, nec honeste & sine suspitione cupiditatis litigabit. Qui nunc prauis adductus consiliis, eam ducat vxorem sororis suæ filiam regni cupiditate captus, cuius antea nuptias ab Henrico Rege rogatus cum regni successione recusauit, non aliam ob causam, nisi quia regnum sibi dari iure non posse reperiebat. Quem quoniam falso persuasum videmus atq; deceptum, pro necessitudine qua nobis cōiunctus est, admonemus atq; rogamus, vt inanem suam cogitationem & opinionem falsam deponat, vt ab instituto quod in suā molitur perniciem, discedat, vt magnam infamiam qua suum genus & virtutes omnes deformabit, nisi sibi prospiciat melius, effugiat, vt illis deniq; suum honorem & salutem non committat, qui sua commoda procurantes neq; ei neq; nobis seruire student. Idem ipsi nanq; fuerunt & eorum parētes nouarum rerum molitores, qui proximis annis augere sua patrimonia cupientes, inter duos fratres Castellæ principes zizaniam venenumq; sparserunt, atq; per Hispaniam totā & vltra iureiurando publicauerunt, Henricum Regem neq; genuisse filiam, neq; habere potuisse. Quamobrem & Alphonsum fratrem eius Regem eligentes alterum cum altero commiserunt, multorumq; malorum causa fuere. Qui modo sine vlla verecundia, sine vlllo Dei timore, quod tunc iure vereq; negauerunt, falso nunc affirmare conantur. Quorum diabolicas suggestiones & mentes dolis instructas, si Rex Portugallia prudenter & animo libero considerare voluerit, profecto nec fide nec suarum Principes magnificiunt, perniciosi aliorum mendacis falsiq; consiliis anteponet. Quod si fecerit, vt volumus & speramus, Christiani Principis atq; prudentis officio functus, multos hominū interitus & omnia malorū genera quæ bella ferre solent, euitabit: sin vero præter ingenium suū & regios mores necessitudinē nostram

nostram & amorem quod non putamus futurum, contempserit, & peruersis potius aliorum studiis obsequi, quam fidelissimis nostris & amantissimis monitis acquiescere maluerit, ac nos vel ad iudicium vel ad arma prouocauerit, nos quidē ei Deū testem cōuocantes, & in foro libenter & in campo respondere parati sumus.

De Portugallia Regis ingressu in regnum Castelle.

CUM hoc responsum Portugalliæ Rex accepisset, indignatus & alieni regni cupiditate captus, cum omnibus copiis quas ante diximus, in Castellæ regnum ingressus, cum Castellanis suæ factionis a quibus accitus fuerat, se cōiunxit, & opida multa nonnullasq; ciuitates occupauit. Qui cum Ferdinandus & Isabella prædua multa gesserunt. Ex quibus cum alia, tum vero illud vnum prælium quod inter duas ciuitates, Zamoram scilicet & Taurum, apud amnem Durium, quem locum nonnulli campum Gothorum dicunt, gestum est, quoniam fuit maxime memorabile, pluribus verbis alio loco longioriq; narratione scripsimus. Hoc enim prælio Reges ambo & eorum duces & omnes equites maximas vires & fortissimos animos ostentarunt. Acriter enim vtrinq; pugnatum est ab hora fere diei nona vsque ad solis occasum, æquo Marte, & victoria in neutram declinante partem. Demum multis vtriusque partis occisis, multisq; grauer vulneratis, cum Portugalliæ Regis equites longo defessi certamine magnaue pluuia retardati, pugnare vix possent, terga vertere cœperunt, & fuga salutem quærere. Quos equites Ferdinandi iam victores insequentes, in amnem Durium compulerunt, in quo demersi complures & aquas haurientes animas exhalabant, quorum multos amnis impetus ad Zamoræ vsq; mœnia deuoluit. Alphonus autem Rex multis de numero suorum captis, & octo signis amissis & etiā suo, pene solus effugit, & beneficio superuenientis noctis euasit. Gestum fuit hoc prælium die Veneris Kal. Martiis anno septuagesimo sexto supra mille & quadringentos. Sub idem tempus Gallorum Rex Ludouicus magnus in Hispaniam misit exercitū, propterea quod Isabella Carolo Guianensi Duci cuius coniugium recusauerat, Ferdinandū Siciliæ Regem prætulisset. Cuius exercitus oppidum maritimum quod indigenæ Fontem Rabiam vocant, acriter oppugnabant. Quo Rex Ferdinandus magno cum subsidio profectus, hostes ab obsidione submouit, & in Galliam redire coegit. Hinc propulsis hostibus, & oppidanis & multis equitibus & præcipue Iacobo Sarmiento Comite Salinarū, qui priusquam Rex aduentasset, suis conuocatis equitib. & copiis, quos suis pecuniis coegerat, hostibus occurrerat, qui contra Gallos fortissime propugnauerant, honorifice collaudatis, ad Isabellam per Cantabriæ populos & Asturiæ cōtra multos qui grauer deliquerant, iustitiam exercens in Turrem Syllanam reuersus est. Nunc autem præsentibus hoc epitomate summaq; breui quam in principio polliciti sumus, satisfaciētes, alias res omnes quas posthac vsque ad tempus vtriusque mortis Catholici principes animose sancteque gesserunt, in maiori volumine posteris legendas relinquimus. Historia enim non viuentibus qui rebus gestis ingeruerunt & earum autores nouerunt, sed nepotibus scribitur & nascituris. Res igitur Ferdinandi Regis & Isabellæ memorabiles quas in lucem nunc proferre nō possumus, admirata quidem vehementer posteritas leget. Admirabitur siquidem quicumque legerit Fernandinas & Isabellicas virtutes, & res diuino potius quam humano consilio gestas. Admirabitur eorum coniugium fœlicissimum, cuius non regnorum, sed virtutum dotes existimari debent. Siquidem non ad voluptates, non ad delicias, non humanis auspiciis, sed ad opera sanctissima, ad multorum malorum remedia maxime necessaria fuit institutum diuinitus, vt scilicet Catholici principes quasi Dei gubernatores iustitiæq; ministri magnos Hispaniæ tumultus, factiones, simultates, seditiones compescerent: vt multorum superbiam, sæuitiam, audaciam, furorē, temeritatem, arrogantiam, immanitatē, insolentiam infrenarent: vt latrocinia, furta, rapinas, violētias, & grassatorum crudeles impetus opprimerent: vt iniurias, contumelias, mortes, parricidia, sacrilegia, virginum raptus, & sacrarū mulierum cū viris commerciū suspectamq; cōsuetudinem prohiberent:

vt ad pacem, ad securitatem, ad concordiam, ad tranquillitatem, ad bene beateq;
 viuendum leges & iura componerent. Mirabitur & mutuam inter eos beneuo-
 lentiam, fidem, obseruantiam, cōcordiam, morum similitudinem, pares animos,
 eadem studia, dignitatem Regis & Reginæ venustatem, & vtriusque formam præ-
 stantem maiestatemque venerandam. Mirabitur longissimā rerum gestarum se-
 riem, præclara virtutum exempla, sanctorum operum mirabilia monumenta, stu-
 dium erga Dei cultum vigilantissimum, & curam maximam summamq; diligen-
 tiam. Mirabitur tormenta, pœnas, & supplicia quibus merito plecebantur homi-
 nes in Christiana fide vel titubantes vel male sentientes. Mirabitur exterminatos
 ex Hispania Siciliaque fuisse, qui sceleratissimi Mahumeti nefandissimum nomen
 adorabāt, omnesq; Sabbatarios adhuc eius aduentum quem crucifixerant, expe-
 ctantes. Mirabuntur omnes gentes bella fortissime sanctissimeq; gesta, victorialsq;
 triumphales, quas & de barbaricis gentibus habuerunt, & de Christianis potentis-
 simis principibus atq; ditissimis. A quibus non sua quidem, sed illorum culpa sæpe
 recusantes ad arma prouocati fuere. A quibus præterea principes Hispaniæ futu-
 ri cognoscent multarum rerum possessiones fuisse repetitas & sine mora recupe-
 ratas, quas antecessores negligenter amiserāt, a quibusdam multos annos vsurpa-
 ras, multosq; principatus videbūt, alios vltro restitutos, alios armis acquisitos. Mi-
 rabūtur & multas ac sanctas expeditiones, atq; longissimas ad aurifodinas naviga-
 tiones, apud Antipodas quos Indos appellant. Legent enim lætantes sui clarissimi
 generis originem summamq; nobilitatem repetentes, quam ducunt a summis Im-
 peratoribus & omnium Christianorum Regibus primariis, quibus Ferdinandi &
 Isabellæ filix nuptæ fuere. Inuenient denique magni principes & imitari virtutis
 æmuli studebunt Ferdinandi Regis humanitatem, clementiam, fortitudinem, pru-
 dentiam, & Isabellæ multifarias virtutes. Quæ quidem si fuit, quemadmodum vo-
 cabatur, alta, tamen erat mitis, humilis & affabilis: si mulier animosa, virago, fortis
 & constans: si potens, recta iustitiæ cultrix & continua comes: si diues, non parca,
 non diuitiarum custos & auida, sed munifica, splendida, liberalis & magnanima: si
 Regina multis & magnis occupata negociis, religiosissima sacerdos, & Dei, Mariæ
 virginis, & omnium sanctorum maxima cultrix, quibus non horarium modo sa-
 cerdotum more, sed etiam vt Christianæ religionis obseruantissima, multo plures
 & votiuas orationes quotidie persoluebat. Erat enim diuinarum rerum modo sa-
 manarum multo studiosior. Quibus quidem orationibus atq; sanctis operibus &
 meritis Dei benignitas fidelium suorū mentes & res Hispaniæ respexit, defendit,
 iuuuit, amplificauit, & altius extulit, & ex tenuissima fortuna principes Catholicos
 & fideles ad honores amplissimos & ad summum rerū fastigium sublimauit, sibiq;
 propius adiunxit. Vnde non immerito datum est illis nomen altitudinis, quoniam
 Deo qui solus est altissimus, solus maximus, solus optimus, solus omnipotens, mi-
 rabilia eius opera & immensa beneficia contemplantes & assidue gratias agentes,
 proximi semper adiunctique fuere. Quibus res diuinas semper humanis præfe-
 rentibus omnia prospere succedebant. Dedit enim Deus illis præter alia bona nõ
 solum viros magnos in consiliis capiendis scienciæ plenos & fidei, sed etiam stre-
 nuos equites in bellis gerendis, & duces fortes & illustres. Ex quibus aliquos & eos
 præsertim quorum maxima virtus & constantissima fides erga suos principes in
 multis magnisque laboribus & periculis in officio permansit, breui nomenclatu-
 ra recensebo. Sunt itaque viri memorabiles & summa laude dignissimi, qui suis
 principibus officium præstiterunt, qui sequuntur: Petrus Gonsalus Mendozius Si-
 guntinus Episcopus, qui fuit Archiepiscopus Toletanus & Hispaniæ Cardinalis,
 Alphonsus Aragonens, Petrus Ferdinandus Phari Comes & Castellæ Comes, Si-
 lus, & eius fratres Franciscus & Henricus, Garfias Aluarus a Toledo Dux Alba-
 nus, & eius filius Federicus, Rodoricus Pimentellus Comes Beneuentanus, Hen-
 ricus Gothomanus Dux Methymnæ Sidoniæ, Rodoricus Manricus Comes Pa-
 retanus Sancti Iacobi militiae præfectus, & Georgius eius filius, Iacobus Mendo-
 zius Dux Infantatus, & Inicus eius filius, Aluarus Mendozius Comes Castren-
 sis, La-

sis, Iacobus a Corduba Comes Caprensis & eius filius Rodoricus, Ioannes Silua
 Comes Gisfontanus, Ioannes Ribera dominus Montis maioris & Ferdinandi Re-
 gis custos, Rodoricus Henricus Comes Alualistensis Almirantis Alphonfi filius,
 Rodoricus Leo Dux Gaditanus, Alphonfus Cardinas Sancti Iacobi militiae præ-
 fectus, Inicus Lopez Mendozius Comes Tendilianus, Alphonfus Fonsecus Coc-
 census dominus & Alahegiorem, Alphonfus Arellanus Comes Aquilaris, Iaco-
 bus Lupus Aiala, Laurentius Suares Mendozius Comes Coruniæ, Petrus Men-
 dozius Comes Montifacuti, Petrus Aluarus Oforius Astoricæ Marchio, Iacobus
 Sarmentus Comes Salinarum, Ioannes Manricus Comes Castagneræ, Gabriel
 Manricus Comes Ofornius, Petrus Manricus Comes Triuigni, Petrus Acugnus
 Comes Bondianus, & eius filii Ferdinandus & Ludouicus Sanctius a Castella, Fe-
 dericus Manricus, Laurentius Suares Ficaroa Comes Ferianus, Gasto Cerdanius
 Dux Methymnæ cæli, Alphonfus Solifus Episcopus Gaditanus, Alphonfus Fon-
 secus Archiepiscopus Palentius, Andreas Caprerius Marchio Moianus, Ignicus
 Manricus Episcopus Caurenfis, Petrus Siluius Episcopus Pacensis, Petrus Ribera
 principis Alphonfi nutricius, Iacobus Hurtatus Mendozius Episcopus Palétinus,
 Petrus Anies Fasiardus Murciae præfectus. Hi fuerunt itaq; Castellæ viri generosi
 iustitiæ cultores & fidei. Quibus adiuti Ferdinandus & Isabella catholici principes
 omnes aduersarios oppresserunt, & validissimos hostes debellarunt, & suos prin-
 cipatus non solum defenderunt & conseruarunt, sed etiam maiorem in modum
 amplificauerunt, aliaque regna multa consecutifuerunt. Tales igitur viros illustres &
 memorabiles nominatos, quamuis longa nomenclatura, recensuimus, vt præsen-
 tes Hispaniæ principes, illorum filios, & futuri, nepotes successoresq; cognoscant,
 vt par est, ament & magnifaciant.

De nouo genere iustitiæ quod Catholici Principes in delinquentes excogitarunt.

DV M Rex Ferdinandus & Isabella Regina duos magnos Portugalliæ Franciæq;
 Regis exercitus e suis finibus arcebant & propulsabant, complures Hispaniæ
 ciuitates & populi quamplurimis sæuissimis latronibus, homicidis, raptoribus, sa-
 crilegis, grassatoribus, adulteris, temerariis, in numeris insultibus, & omni genere
 delinquentium crudelissime vexabantur, a quibus neque Reges neque Deum ti-
 dentibus non modo fortunas suas & patrimonia defendere non poterant, sed ne-
 filias quidem & vxores. Erat enim sceleratorum hominum maxima multitu-
 do, quorum alii leges humanas diuinæque contemnent, magistratus omnes
 insolenter vsurpabant: alii ventri somnoque dediti vim palam nuptis, virginibus,
 & sacris mulieribus inferentes, libidinem & incestum turpiter exercebant: alii
 mercatores itinerantes & ad nundinas proficiscentes, omnesque viatores crude-
 liter occidebant & spoliabant: alii quibus maiores vires erant maiorq; dementia,
 populorum possessiones & regias arces occupabant, ex quib. violenter egredien-
 tes omnium finitimorum agros populantes, non solum greges armenta q; & omnia
 bona prædabantur, sed homines etiam secum ducebant captiuos, quos deinde cog-
 nati & affines pecunia redimere cogebantur. Tot igitur tantisq; malis atq; pericu-
 lis Rex & Regina desiderantes occurrere, nouum iustitiæ genus remediumq; pro-
 ficuum, quod Hermandatū, vel (vt alii volunt) Hermanatum dicitur, inuenerunt,
 quo facilius improbi capi puniriq; possent. Conuocatis itaq; ciuitatibus & popu-
 lis eorumq; procuratoribus statuerunt, vt aduersus delinquentes & homines scele-
 ratos vnusquisq; pecunias contribueret. Quod omnes contradicente nullo liben-
 tissime fecerunt. Ex collatis itaq; pecuniis exercitus equitum duorum millium ma-
 gnusq; peditum numerus comparatus est, quibus Alphonsum Aragoneum Villæ
 Formosæ Ducem præfecerunt, qui breuitēpore multos rebelles & grassatores oēs
 deleuit, castella multa recuperauit, populosq; qui Regē & Reginā contempserant,
 omnes imperio regio subegit. In ciuitatibus præterea populisque iustitiæ præfe-
 ctos, iudices, & satellites extraordinarios cōstituere, qui miserabiles accusatorum
 querelas audirēt, & reos cuiusq; criminis fugiētes persequerētur, atq; deprehēsos
 palis in campo defixis alligatos sagittariis interficiendos exponerent. Persecutorū

autem tanta erat diligentia contra peruersos homines & immanes, tantaque per omnes vias festinatio, vt euadere delinquentium nemo posset. Quæ res bonis omnibus magnam spem securitatis attulit, & malis fuit maximo timori.

De Canariis insulis acquisitis.

VICTIS iam & propulsatis hostibus externis, catholici principes in rebelles & castella recuperassent, magnã deinde classem ad Canarias insulas misere, multaq; naues armis, equis, com meatibus & rebus omnibus ad nauigandum & bellum gerendum necessariis onustas, quibus præfecerunt Petrum cognomento Veram, virum sane fortem & in officio rei militaris expertum, qui triennium fere cū Barbaris Canariæ bellum gessit difficilimum. Canarii enim etsi armis ferroque carebant, telis tamen utebantur ex arborum ramis, quæ petris acuebant tenuissimis, quibus quasi iaculis ferreis & peracutis clypeos scutaque facile perforabant. Lapides præterea fortissime iaculabantur, quippe qui sunt homines lacerosi magnarumque virium, pugnaces & animosi, qui ex antris quæ plurima sunt apud eos, veluti ex arcibus, ferocissime propugnabant. Victi tandem subactique catholicis principibus paruere. Quibus vinci multo quidem fuit vtilius, quã si vicissent, propterea quod antea ferarum more viuebant, nunc autem cultum humanum diuinitumque cognoscunt, & Christi numen adorant. Quorum tellus est calidior multumque frugifera, pecoribus & præsertim domesticis abundans. Mellis multarumque rerum ad humanæ vitæ vsum magna illic est copia. Homines colore neque candido sunt neque nigro, naso plano latoque, acri ingenio, qui non lana, non lino, sed dumtaxat ex animalium pellibus vestiebantur, & herbarum radicibus, caprarum lacte vescebantur & carne, arborum præterea terræque fructibus. Domos habebant ex arborum ramis contextas & speluncas, quibus solis æstus & pluias atcebant. Terram colebant bouinis cornibus, & labore maiori quam cultura multum colligebant fructum. Deum vnicum adorabãt sublatis ad cælum manibus. Orandi locum habebant certum statutumque, quem locum quotidie caprino lacte spargebant, & capras quarum lacte hoc faciebant, selectas habebant, quas sancta vocabant animalia. Lingua utebantur barbara, sibi que solis intelligibili. Quapropter catholici principes ad eos Hispanorum colonias miserunt, & sacerdotes virosque sapientes, vt eos instruerent, & ad religionem Christianam fidemque catholicam converterent. Cæterum sunt in Atlantico mari insulæ quas Plinius & alii scriptores Fortunatas appellant, numero septem, quas rem non ingrati facturus videor, si nominatim recẽsuero: Obrion, quam Plinius vocat Ombrium, sine vllis ædificiorum vestigiis, quæ stagnum habet in montibus, & arbores ferulæ similes, ex quibus aqua exprimitur, ex nigris amara, ex candidis dulcis potuique iucunda: Iunonia, in qua erat ædicula lapidibus extructa: Pluuialia, quæ non habet aquas nisi ex pluuiis & imbribus: Capraria, quæ est lacertis grandibus referta: Planaria, quæ planities habet & conualles: Niuaria, quam Plinius appellat Ningariam a perpetua niue nebulaque. Huic proxima est Canaria, quæ sic nominatur a multitudine canum & magnitudine, quæ cum aliæ omnes copia pomorum & auium omnis generis abundant, vna palmetis caryotas ferentibus gloriatur. Abundat præterea nuce pinea & mellis copia. Siluros etiam pisces & papyrum gignit in amnibus.

De aliis insulis ab Hemisphærio nostro remotis, quas Indicas appellant.

SUBACTIS autem Canariis & ad cultum Christianæ religionis allectis, catholici principes ad alias multo maiores insulas & autifodinas non magis auri causa, quod inde plurimum optimumque defertur, quam salutis animarum rationem habentes, Petrum Colonum cum triginta quinque nauibus quas carauellas appellant, & hominum magno numero misere. Qui cum dies prope sexaginta nauigassent, ad terras tandem peruenerunt ab orbe nostro remotissimas, in quibus antipodas esse sub

esse sub hemisphærio nostro commorantes, omnes qui inde venerunt, affirmant, & regiones esse tantæ magnitudinis, vt continentis terræ potius quam insulæ videantur. De quibus quoniam multi multa scripserunt, & alii Hispano sermone, Latino magnas confecerunt historias, me scribere necesse non est. Vnum tamen hoc loco, quod est maxime memorabile scituq; dignissimum, non præteribo silentio, cū præsertim fuerit ab aliis, vt arbitror, qui scribere prætermisum. In vna quædam regione quæ continentis esse dicitur, cuius erat episcopus Ioannes Qui- vetus ordinis Minorum, ab hominibus qui auri quærendi gratia terras effodiebāt, numisma repertum est nomine Cæsaris Augusti & imagine signatum. Quod natus Ioannes Ruffus Archiepiscopus Cosentinus quasi quid admirabile Romam misit ad summū Pontificem. Quæ res nimirum nostri temporis nauigantibus, qui se prius quam alios illuc nauigasse iactabant, gloriam eripuit, quando quidem numismatis huius argumento iam constat ad Indos olim peruenisse Romanos.

De magna classe quam contra Turcas in Italiam miserunt.

EODEM tempore magnus Teucrorum exercitus in Europam veniens Odruntum, quod est Appuliæ oppidum maritimum, vi cepit. In quo capto Teucrorū princeps præsidium magnum relinquens & defensorum numerum, in Asiam reuersus est eo animo, vt cum maioribus copiis rediret, & omnes Italiæ principatus occuparet, Romaq; capta sacerdotes omnes & Christianum nomen extingueret. Quæ de re catholici principes admoniti per literas & nuncios Ferdinandi Neapolitanorum Regis, cuius erat oppidum, quod Teucris captum tenebant, Italiæ Siciliaque periculis imminentibus volentes occurrere, mature subsidium mittere statuerunt. Conuocatis itaque totius Hispaniæ viris qui nauigandi artem vsuque calabant, septuaginta naues armatorum plenas, quibus Franciscus Henricus Almirantis Alphonfi frater & Ferdinandi Regis auunculus præerat, in Italiam & Siciliam velis remisque festinare iusserunt. Quarum aliæ statim ex Lauretano, aliæ ex Gaditano portu soluentes, omnes apud Carthaginem nouam conuenere. Hinc spirante Zephyro paucis diebus aliæ Neapolis, aliæ Panormi littoribus appulere. Quod cum Teucris qui Odruntum præsidio tenebant, audiissent, magno timore percussi, subsidiique spe destituti, propterea quod eorum princeps mortuus erat, ab Odrunto discessere. Et Franciscus Henricus paucos dies Neapoli cum Ferdinando Rege Ioannaque Regina suæ sororis filia commoratus, cum classe deinde comitatibus & aliis onusta rebus quasi victor in Hispaniam remeavit.

De titulis, sigillis, & insignibus Principum Catholicorum.

IOANNE Aragoniæ Rege Ferdinandi patre mortuo, & illius regni omniumque suorum principatuum possessionibus acceptis, quib. titulis & quo ordine vti deberent in literarum & priuilegiorum expeditionibus, ad proceres consiliariosque suos retulerunt. Quorum cum plures eos Hispaniæ cuius maiorem partem possidebant, principes appellandos censuissent, hoc ambitionis & arrogantia nomen esse existimantes, ne Portugalliæ Nauarræque Regibus iniuriam facerent, admittere noluerunt, sibi que titulos quibus honestius vterentur, hoc modo statuere, vt scilicet Castellæ nomen Legioni præponeretur, Legionis Aragoniæ, Aragoniæ Siciliae, & Siciliae reliquis, hoc modo: Ferdinandus & Isabella Dei benignitate Rex & Regina Castellæ, Legionis, Aragoniæ, Siciliae, Toleti, Valentia, Galleciæ, Maritimarum, Hispalis, Sardinia, Cordubæ, Corsicæ, Murciæ, Iænis, Algarbiorum, Algecira, Gibraltaris, Comites Barcinonæ, Domini Vizcaia & Molinæ, Duces Goriani. Sigilla autem quibus literæ priuilegiaq; signantur & imprimuntur, item clypeos, stratoria, pannosque cæteros quibus magna palatia regiæ que domus ornari solent, castellis, leonibus, aquilis, & baculis insigniri iusserunt, in Castellæ Legionis, Aragoniæ, & Siciliae memoriam & honorem.

De Gallacia prouincia reformatione & aliis rebus.

IN Gallacia prouincia bellicosæ gentes & indomitæ iam multos annos non modo non soluebant suis principibus quæ iure debebant, sed ne parebant quidem. In montanis enim locis & asperis habitantes, neque superiorem cognocebant, neque Regum iustitiam formidabant. Cuius equites inter se longa bella gerentes, qui potentiores & victores erant, inferiores ac victos tributa quæ principibus debebantur, omnia sibi persolvere ferocissimis ministerranorum more cogebant, qui sine vlllo Dei timore, sine reuerentia legum non solum vectigalia, principum census, magistratus & officia, sed etiam ecclesiarum redditus, res sacras, & omnia sacerdotia crudeliter vsurpabant, arces sibi nouas & magnas turres ædificantes in quibus latrones, homicidas, sacrilegos, & delinquentes omnes atq; prophanos homines tanquam in asylo recipiebant: ex quibus exeuntes omne scelus in proximos & humanum genus exercebant, & omne crimen. Quos antea nullus Hispaniæ princeps effrenare, vel a suis moribus & maleficiis poterat coercere, ne Romanus quidem populus qui totum orbem terrarum suo quondam subegit imperio. Quapropter cum Rex & Regina multorum hominum huius prouinciæ magnas iustitiasque querelas audiuisent, & illuc ire propter negocia multa non possent, querentium iniurias & calamitates miserantes, in Galleciam Ferdinandum Acugnium Comitis Bondiani filium, virum fortem iustitiæque studiosum, & Garciam Lopez Chinchillanum iureconsultum, hominem literis & ingenio magnum, cum exercitu mittere statuere, quibus literas suas & integram facultatem dederunt, ut Galleciæ regnum gubernarent, & in delinquentes omnes seruatis legibus animaduertent, & omne iustitiæ genus exercebant. Qui cum exercitu per prouinciam ingressi, Compostellam venerunt, quæ ciuitas est totius prouinciæ caput, & aliarum ciuitatum metropolis sanctiq; Iacobi nomine nuncupata. Hic omnium populorum procuratoribus accitis & cunctis iniuriam passis ad petendum iustitiam commonitis & requisitis, cum sui aduentus causam dixissent, & officium literasque regias ostendissent, subinde multorum querelis auditis, in improbos & omnes qui deliquerant, animaduertere cœperunt, & contra tyrannorum minas feroces omne iustitiæ genus exercere: quippe qui multos captos immanissimos latrones, homicidas, grassatores, sacrilegos & raptos ad mortem lata more iudicium sententia damnauerunt, & præter alios, duos equites, quorum alter Petrus Miranditanus, & alter Petrus Pardus Mariscalis nomen habebat. Quos quidem non aurum quod multum pro gerendo bello contra Mauros offerebant, a mortis periculo liberauit, quoniam crimina multa magna que perpetrauerunt. Quæ quidem res mirum in modum cunctos delictorum suorum conscios deterruit, quorum maxima multitudo ac fere millenarius & quingentorum numerus effugit. Ferdinandus autem Acugna & Garcias Lopez a Chinchilla Galleciæ regni iam gubernatores ex Callecis qui deliquerant, quos capere potuerunt, affectis vitimo supplicio, qui fugerant ad iudicium publicis præconum vocibus appellatis, primum diligenter effecerunt, ut ecclesiis, monasteriis, & vnicuique bona quæ perdiderant restituerentur: deinde Regibus vectigalia quæ latrones & tyranni multos annos vsurpauerant, omnia persoluerentur: postremo castella prope quinquaginta quæ sibi delinquentes causa suæ defensionis ædificauerant, omnia diruere. Hac re gesta omnes totius prouinciæ populi qui iam iustitiæ spem & libertatis amiserant, velut e diuturna captiuitate redempti, catholicorum principum virtutem collaudantes, immortales Deo gratias agebant. Gubernatores autem laudem magnam meruere, qui gentem Callecam prius indomitam prudentia magis & animi fortitudine, quam viribus & armis subiugarunt, Isabellæ Reginæ magnum & animosum sequentes exemplum. Illa siquidem priusquam eos in Gallaciam misisset, Hispali Cordubamque venerat, & utrobique sæuissimas oppresserat factiones, quibus Hispali Henricus Gothomanus Methymnæ Sidoniæ Dux & Rhodoricus Põtius Leo Marchio Gaditanus armis quotidie præliisque contendebant. Similiter & Cordubæ Iacobus Fernandus Comes Crapensis & Alphonsus Aquilaris Dominus

minus Montilianus digladiabantur. Quos Isbellæ Reginæ formidolosa virtus magnaue fortitudo depositis armis ad obsequium officiumque reduxit. Deinde cum in delinquentes animaduertere cœpisset, hominum millia circiter octo quos scelerum suorum conscientia vexabat, ex vtraque ciuitate discesserunt. Quos, vt prudens, ne suis relictis domibus ad aliorum regna transirent, & aduersarios adiuuarent, restitutis rebus quas occupauerant, in commune omnib. ignoscens in patriam redire concessit, & multis recuperatis oppidis & arcibus quas latrones & delinquentes occupauerant, omnes totius Baticæ prouinciæ populos a malis omnibus vitæ & periculis defendit, bonisque quietem, vitam securam, libertatemque restituit. Hac fortitudinis & iustitiæ fama bonos omnes alliciebat, & in sui amorem cultumque concitabat, malos autem & hostes maxime deterrebat. Erat enim Isabella Regina fortissima mulier, & iustitiæ maxima cultrix, quæ non solû Christianis fortissimis principibus, sed etiam cunctis barbaris gentibus quibuscumque bella gessit, fuit admodum formidabilis. De cuius virtutibus & ingenii naturæque dotibus alio loco dicemus.

Hispalis & Corduba descriptiones & laudes.

Nunc autem quoniam Hispalis Cordubæque supra mentionem fecimus, quæ sit vtraque ciuitas & vbi, propter absentes paucis verbis ostendemus. Sunt itaque Baticæ prouinciæ ciuitates in ripa Bætis fluminis expositæ, quarum Hispalis alio quanto maioris est incolatus. Hanc ab Hispano Herculis nepote conditam fuisse vulgus asserit. Cuius ego sententiæ nec accedo, nec refragor. Incertum est enim quod nec autore, nec ratione probatur. Verum enim uero cuiuscumque sit opus, vrbs est maxima & opulentissima, meoque iudicio multis Hispaniæ ciuitatibus, ne dicam omnibus, anteponenda. Est enim ambitu magna, forma rotunda, visu pulchra, templis celebris, sacerdotibus exulta, multis equitibus nobilis, ciuibus plena, domibus insignis, plateis & vicis hilaris, hortis & fontibus amœna, tuta propugnaculis, mœdibus cincta, defensa portis & turribus, campis iucunda, agrorum frugibus abundans, oliuetis & magnis oliuis & oleo fœlix, mercatorum commerciis diues, artibus adornata mechanicis, & liberalibus studiis illustris, plena multis piscium generibus & magnis ostreis, palmetis & palmulis & arborum fructibus exuberans, ostio maris & nauigabili flumine ligneoque ponte quem parua nauigia catenis compactum sustinent, admodum delectabilis. Quapropter verum est illud adagium quod vulgo dici solet, Hominibus quos Deus amat, Hispali domum largitur & victum. In ea siquidem multo melius viuatur & abundantius quam in alia, quantumlibet vrbs beatissima totius orbis. De cuius templo maximo & nauigiorum numero scriptum alio loco. Cuius vrbs nomen barbaræ Mauritanæ gentes deformarunt, quoniam plura litera carebant, eius loco b posuerunt, & cæteris commutatis literis Sibiliam dixerunt. Hæc de ciuitatis Hispalensis fœlicitate sufficiant. Nunc autem cum de Corduba quædam dixerimus, ad diuerticulum statim rediemus. Est itaque Corduba ciuitas antiquissima populosissimaque, in Bætis etiam fluminis ripa sita, magni testimonio Strabonis & insigne Marcelli Romanorum ducis ædificium, & patriorum colonia, dicente Plinio, cognominata. Hanc scribit Iulius Cæsar in Commentariis, & prouinciæ suæ caput, & de populo Romano semper fuisse bene meritam. Quæ quidem & magna rei militaris gloria & præclaris virorum ingeniis est maxime celebrata. De cuius alumni & viris illustrib. in armis & doctrinis excellentibus alio loco plene scripsimus. Habet etiam Corduba præter alia multa bona fertillimos agros. Quapropter haud immerito Silius Italicus Cordubæ solum vocauit aureum. Ait enim,
Nec decus aurifera cessauit Corduba terra.
 Estigitur Corduba multis magnisque rebus admodum fœlix & cum Hispali meritis conferenda. Sunt præterea duæ ciuitates Hispalis & Corduba multis magnisque suæ prouinciæ populis illustres. Habet enim Batica prouincia, teste Plinio naturalis historiæ, populos insignes & oppida memorabilia numero centum septuaginta duo, de quibus alio loco diximus.

De animaduersione in haresin eorum qui cum Iudæi fuissent & ad religionem Christianam conuersi, postea rursus in occulto Iudaicum ritum seruabant.

ANNO a virginis partu supra mille & quadringētos octogesimo, catholici principes a sacerdotibus quibusdam & a nonnullis aliis viris Christianæ religionis & catholicæ fidei studiosis, & præcipue a Priore Sanctæ Crucis & Petro Martino Camagno secretario regio admoniti fuere, in Hispania fere tota quamplurimos homines esse de genere Iudæorum, qui Christianum nomen & doctrinam ex-legem ritumque Iudaicum repetebant & obseruabant, Christianis veterem-
nias contemnentes: a quibus, nisi prudenter matureque in eos animaduerrere iu-berent, magnum sine dubio periculum propter eorum multitudinem Christianæ religioni fideique catholicæ posset accidere. Quorum peruersitas & error impie ac detestabilis nimirum catholicis principibus fuit quam molestissimus, quippe qui grauissime ferebant, quod essent apud se & in suis ciuitatibus & populis homines de Christiana fide male sentientes, ideoque statim re communicata cum Petro Gonfalo Mendozio, qui tum temporis erat Hispalensis Archiepiscopus & Hispaniæ Cardinalis, & cum aliis viris sapientibus & literatis, Christi nostri redemptionis honori suoque mature consulere statuere. Cæterum nunc antequam de rebus quæ in hac causa secutæ fuerunt, aliquid dicamus, duo præponenda nobis occurrunt: vnum de Iudæorum moribus & ritu, alterum de causa conuersionis eorundem ad Christianam religionem in Hispania. Tria præcipua sunt in quibus Iudaicæ religionis documenta consistunt, vt scilicet sabbato quiescerent ab opere cessantes, circumciderentur, & a suillis carnibus abstinere. Quæ quidem præcepta Moses a Deo accepta Iudæis tradidit, sed in alio sensu quam ipsi acceperunt. Sabbatum seruabant Iudæi, sed superstitione nimia. Ideoque non immerito die Saturni, vt Frontinus scribit, quo capere arma non audebant, vt præceptum seruarent, a Vespasiano debellati fuere. Qui iræ & inuidiæ pleni, vt ait Lactantius, Christum accusabant, quod legem Dei per Moysen datam solueret, quod circumcisionem non vacaret operans hominum salutē, quod cæcos sanaret, quod circumcisorum turpitudine quamuis obscenū non omittam. Siquidem interrogati Iudæi quidnam sabbato facerent ociosi, anum, respondebant, sabbato nihil agentes digitis purgamus. O gentis ignauæ fœdissimam turpitudinem! respondeant hic mihi Iudæi sapientiores summiq; sacerdotes, nonne die festo melius est hominum curare salutem, & cæcos sanare, quam in tam fœdam corporis partem digitos immittere? Cum autem Deus a carne suilla Iudæos abstinere iussit, id illis potissimum significauit, vt a peccatis & immunditiis abstinere iussit, id illis potissimum lutulentum & immundum, quod cælum nunquam suspicit, sed in terra toto corpore proiectum & somno ventriq; semper feruiens, nec vllū dum viuunt, vsum præstet hominibus, sicut cætera præstant animalia. Interdixit ergo ne porcina carne vescerentur, id est ne porcorum vitam imitarentur, qui ad solam mortem nutriendum esse hominum peccus, vt scribit Lactantius, vt significaretur nutriendum esse hominum peccus, vt aperto simplici que corde viueremus. Illa enim corporis pars quæ circumciditur, quandam habet similitudinem cordis humani. Quam ob rem nudari Deus eam iussit, vt hoc argumentum nos admoneret, ne reclusum & inuolutum peccus haberemus, neque quod pudendum facinus intra conscientie nostræ secreta teneremus. Deus ergo circumcisionem a carne mortali ad animam transtulit immortalem, quæ mansura semper est. Colunt aut Iudæi nubes & cæli numen, propterea quod Mosi Deus apparuit in nebula totum Sinai montem cooperiente per sex dies, qui die septimo ex medio caliginis Moysen vocauit, & ingressus per medium nebulæ Moses montē ascendit. Vbi commoratus est quadraginta diebus & quadraginta noctibus, ibiq; tabulas a Deo lapideas accepit, legē & mandata quæ scripsit Deus, vt doceret filios Israel. Vnde dixit in psalterio Dauid: Inuocabant dominum & ipse exaudiebat eos, & de columna nubis loquebatur ad eos.

Item,

Item, Inclinauit cœlos & descendit, & caligo sub pedibus eius. Adorabant ergo Iudæi nubes, quia Deus illis in nubibus semper apparuit. Vnum tamen Deum colebant, quem sempiternum esse dicebant & immutabilem. Vnde legimus in diuinis scripturis, Vnus Deus est Hebræorum, qui creauit omnia, terram stabiliiuit, mariaque fundauit. Seruant arcano modo Iudæi pentateuchum, id est volumina quinque veteris Testamenti quæ Moses conscripsit, scilicet Genesin, Exodum, Leuiticum, Numeros, & Deuteronomion. Fuit præterea mos Iudæis, vt neque sistentibus aquas, neque vias errantibus monstrare vellent, nisi suæ religionis cultoribus. Quod etsi est contra omnem humanitatem, Moses tamen putauit non indignum videri aduersus eos qui sacra sua non colebāt. Quod ex historia sumptum est. Nam quum scabie grauiter porrigineque vexabantur, Mosen cum suis ægris, ne pestis ad plures serperet, ab Ægypti terminis expulere. Moses igitur exulum dux inde discedens, Damascena patria antiqua repetita, Sinai montem occupauit. Et quia metu contagionis pulsos se ab Ægypto meminerant, ne eadem causa inuisi apud incolas essent, cauere voluerunt, ne cum peregrinis communicarent. Quod sterum gentem firmaret, nouos ritus contrariosque cæteris mortalibus indidit, ita vt ne Iudæi conuersarentur cum Samaritanis. Et hanc ob rem mulier Samaritana, vt scribit Diuus Ioannes, denegauerit aquam Christo tanquam Iudæo, dicens, Quo modo tu Iudæus cum sis, biberere petis a me quæ mulier Samaritana sum? non conueniunt Iudæi cum Samaritanis. Hæc igitur causa est quare Iudæi vias errantibus monstrare nolebant, quod suos mores & ritus a cæteris mortalibus contrarios habebant. Apud Athenienses autem piaculum erat erranti nõ monstrare viam. Carmen est enim apud ipsos, quod publicis cantabatur in sacris, eos impios esse & execrabiles, qui viam non monstrarent erranti. Nunc autem quoniam de Iudæorum moribus iam diximus, causam conuersionis eorum paucis verbis explicabimus. Fuit in Hispania superioribus annis sæculo nostro vir quidam nomine Vincentius Ferrerius ordinis Prædicatorum, theologus celebris, orator vehemens, vita probus & moribus integer, patria Valentinus. Qui quidem dum vixit, Christi cultum fideque catholicam publice concionando, docendo, admonendo, hortando, persuadendo nõ modo sermonibus & doctrina, sed etiam moribus, exemplis, & proficuis lectionibus illustrare nunquam destitit, quæ Calixtus tertius maximus Pontifex, quoniam Deus qui bonis & sui cultoribus pro meritis præmia retribuit, in morte eius & post mortem miracula demonstrauit, in sanctorum numerum retulit. Hic itaque cum vita sanctus esset, & eloquentia magna que doctrina maxime polleret, Iudæis errores omnes in quibus admodum cæci versabantur, validissimis argumentis & euidentissimis rationibus ostendens, eorum quamplurimos ad Christianum fidemque catholicam conuertit. Qui quum Christianam religionem fideque nostram veram sanctamque esse comprobassent, lauacro sancti baptismatis & aliis omnibus ecclesiæ sacramentis acceptis, Christianorum moribus & sacris viuere libentissime cœpere. Deinde vero siue suggestionem malorum dæmonum, siue Iudæorum consuetudine, siue quod difficile est assueta relinquere, propterea quod hominum natura mutari nesciens, si quando sua delicta cognoscens ad virtutem melioremque viam se conuertit, mox tamen inconstans ad sinistros mores solitosque facile reuertitur: Christum non fuisse quem a Deo mittendum expectabant, opinantes, in occultis ædium suarum locis, Christiana religione neglecta, sabbatarios ritus & Iudæicas cerimonias repetentes, noctu synagogam ingredientes, sua sacrificia, festa paschalia, & auorum memoriam quotannis nudis pedibus celebrabant. Qui clam Christianis hæc impune sese facturos arbitrabantur. Verum enimvero nihil est imprudentius, nihil stultius, nihil dementius his qui cum peccant, mala quæ committunt, neminem resciturum esse falso sibi persuadent. Nihil est enim tam occultum, nihil fieri potest tam secretum, quod scire nemo possit, in magnis præsertim rebus. Nam quo maiora delicta sunt, eo certe citius deteguntur. Non igitur quum peccant homines, existimare debent quæ fecerint, fore semper occulta. Nulla quidem res est, quam non longa dies reuelet. Est enim veritas

temporis filia. Reuelauit itaque tempus, vel potius iustitia Dei, catholicis principibus Manichæos in tenebris noctis & occulto delinquentes, nec impune diutius peccare permisit. Quorum maleficiis & erroribus catholici principes obuiantes, consilio Cardinalis quem supra memorauimus, primum sacerdotibus & viris religiosis in omnibus ciuitatibus & populis iusserunt, vt omnes qui nuper ad religionem Christianam conuersi fuissent, tum concionibus publicis, tum priuatis sermonibus diligenter admonerent, instruerent in omnibus ecclesiæ sacramentis, & in catholica fide retinerent & confirmarent. Deinde vero cum hoc parum vel nihil profuisse cognouissent, hanc ob causam Romam legatos miserunt ad summum Pontificem. Qui cum causam legationis audiuisset, admiratus nouam hæresim, & molestissime ferens dedecus & ignominiam quam Christi cultoribus impij hominū genus inferebat, literas suas bullatas & apostolico sigillo signatas ad principes catholicos destinauit, quibus in eos inquisitionem fieri diligenter & animaduerti iubebat, qui Christianæ religioni fideiq; catholice quocunq; modo detraherent aut detraxissent. Rex igitur & Regina literis acceptis, autoritate iussuq; Pontificis inquisitoribus quos ad hanc rem exquirendam ex omnibus sacerdotibus regnorum suorum moribus & doctrina probatissimos delegerant, hunc ordinem & hanc legem statuerunt, vt in omnibus ceterioris & vltioris Hispaniæ ciuitatibus & populis literas suas & edicta publicaret pontificio iure composita. Quibus publicatis & inspectis, omnes qui crimen hæreticæ prauitatis incurrisent, infra certum temporis spacium suos errores inquisitoribus qui patres appellantur, confitentes reuelarent, veniam suppliciter deprecantes: ecclesiæ reconciliati, scelerum quibus Christi nomen abnegassent, iniunctas sibi pœnitentias agerent. Ad quod iudicium priusquam terminus temporis concessus præteriret, hominum millia circiter septendecim vtriusque sexus conuenerunt, quibus ecclesiæ qualitate criminis impositis, vitam qua fortasse digni non erant, clementer indulgit. Multi autem qui literis & edicto parere noluerunt, in sua hæresi perseuerantes habita probatorum testium relatione capti fuerunt, & tormentis affecti, sua crimina confitentes in ignem cōiecti vitam cum morte commutauerunt: quorum alij suam crimina flebant Christum recognoscentes, alij pertinaces in erroribus Moysi nominuocantes. Quorum paucis annis vtriusque sexus millia duo combusta fuerunt. Multis præterea quos delictorum suorum pœnituit, quamuis grauiter peccauissent, concessum est, vt in carcere pœnitentias agentes vitam finirent. Aliis quoque qui morte liberati carcereque soluti fuerunt, hoc pœnæ genus datum est, vt scilicet infames essent, & priuati publicis officiis, auro & omni genere ferici, duabus crucibus coloris ignei signarentur, quarum alteram in pectore, alteram a tergo super exteriorem vestem, quæ viderentur ab omnibus, gestarent, & ipsi cognoscerentur. Animaduersum est etiam in mortuos quos in vita deliquisse constabat, quorum ossa quæ plurima fuere, publicatis bonis filiisq; priuatis honoribus & officiis, e sepulturis extracta publice cremata fuerunt. Hoc iustitiæ genus homines quamplurimi de stirpe Iudaica, suorum criminum conscii, pertimescentes, patria sua domoq; relicta & multis magnisque rebus ex catholicorum principum regnis aufugerunt. Multi siquidem in Portugalliam, multi in Nauarram, alij in Italiam, alij in Galliam, alij in alias regiones vbi se tutos fore putabant, migrauerunt. Quorum res & bona tam mobilia quam stantia catholici principes in bello quod aduersus Mauros & Barbaros alios gerebant, distribuenda censuere. Quorum rerum omnium summa fuit ingens. In Batica namque prouincia dumtaxat eorum qui cum filiis & vxoribus fugerant, inanium & vacuarum domuum millia quinque repleta fuere. Et quoniam, vt supra diximus, Iudæorum consuetudo nuper ad Christianam religionem conuersis perniciose videbatur, propterea quod occasionem peccandi sine dubio præbebat, catholici principes Iudæos omnes a regnorum suorum finibus in perpetuum depulerunt & exterminarunt. Qui cum per edictū moniti neq; vendere suas domos, neq; secum transferre pecunias possent, eorū nonnulli deprehensi fuere qui nummos in asinorum clitellis & auribus deferebant.

Fama fuit etiam quosdam seniores in lienibus, & vetulas in vuluis multas asportasse pecunias, tanquam in loculis.

*De sacerdotibus & utriusque sexus religiosi ad honestiorem vitam
& officium reformati.*

QUANTÆ autem nostris principibus omnis virtus & omnis honestas curæ fuerit, non in humanis solum rebus, sed in diuinis etiam officiis ad religionis nostræ cultum spectantibus facile perspeximus. Quippe qui non minus diuinarum rerum cultores, non morum censores minus, & omnium virtutum professores, quam regnorum suorum gubernatores erant. Nec Reges magis videbatur, quam sacerdotes sanctique pontifices & humani diuinique iuris & sanctissimarum legum conditores, custodes, & conseruatores, Dei semper nomen exaltantes, & hominibus iustitiam, pacem, quietemque, & salutem procurantes. Quam ob rem cum vidissent religiosos omnium ordinum, & præcipue Minores & Prædicatores, alios honestius & præcepta suæ religionis obseruantes, alios liberius ac dissolutius viuentes, nec ordini suæ professionis nec superioribus obsequentes, omnes qui claustrales dicuntur & libere vagabantur, ad obseruantium normam & honestiorem vitam compulere. Etiam fœminei sexus sacerdotes & sacras virgines quas moniales appellant, quæ licentius vagari consueuerant, a virorum qui suspecti uidebantur, consuetudine, secreto colloquio, & monasteriorum suorum exitu prohibere. Præterea iuuenibus adolescentulis, aliis cunctis, & qui literarum studiis & bonis artibus operam dabant, usum longarum & sericarum vestium promissorumque capillorum, quibus nonnulli maxime studebant, ademerunt. His rebus & a studiosis omnibus colebantur, & a virtutibus alienis timebantur.

De ludorum & blasphemiarum prohibitione atque lusorum pœnis.

PROHIBERVNT & ludos, alex præcipue atque chartarum, ex quibus multa quotidie malorum genera nascebantur. Sunt enim ludi, de quibus alibi plene scripsimus, per similes meretricibus, qui voluptate quadam non solum vulgares homines & insipientes, sed etiam nobiles equites virosque primarios fallunt, literatos, sacerdotes, atque pontifices. Ideoque catholici principes lusores omnes e dicto publicoque præconio pœnis grauibus constitutis a ludis abstinere iusserunt. Ex quibus etsi quæ mala nascantur alio loco diximus, hic tamen aliqua repetemus, ut quam prudenter & quam sancte præceperint catholici principes, omnes agnoscant. Quandoquidem lusores ubi pecunias & res quas habebant, turpiter amiserint, egestate coacti, desperatione ducti, omniq; spe destituti, in sese plerumq; manus vertunt, sibiq; mortem consciscunt. Ex quib. alii se laqueo suspendunt, alii gladio suo vitam finiunt, nonnulli de turri sese præcipitauerunt, quidam se deiecerunt in puteos, alii insaniam simulauit, in quam plures inciderunt non simulatam. Multi præterea lusorum latrones fiunt, qui primum, si leue commiserunt furtum, equitantes in asellis & capite mitram gestantes papyraceam, taurino neruo nudo corcundo grauius iterum cæsis aures amputantur: postremo si tertio peccauerint, suspendium merito patiuntur, aut si grassatores fuerint, & viatores aut spoliauerint aut occiderint, palis alligati per signum sagittariis exponuntur. Hæc & alia multa mala lusoribus eueniunt. Quæ quidem si multis qui ludunt hodie, uenirent in mentem, sibi fortasse cauentes a ludis abstinere. Sentirent enim & intelligentiam, quam misera, quam perniciosa, quam detestabilis, quam periculosa sit ludæntium vita. Quos quidem conscientia suæ stimulus verberat, quos horrenda mortis umbra circumdat. Sed ad principes catholicos redeo, qui spiritu diuinitatis afflati viros omnes probos & quacunque virtute præditos extollebant, magnis honoribus & commodis afficientes: malos autem & pertinaces in maleficiis & obstinatos, quos errorum suorum pœnitere non poterat, a suis principatibus ex-

terminabant. Vitiis præterea deditos, inutiles homines & deliciosos omnes accusabant, castigabant, & a domo sua curiaq; submouebant, & præcipue lufores. Quibus nihil esse dicebāt improbius, nihil furacius, nihil mendacius, nihil sceleratius, nihil dementius, nihil stultius, nihil insanius: propterea quod si peccant homines, qui certe peccant (nam mortalium nemo fere viuit sine crimine) vnusquisq; tamē in eo peccat vitio, quo vititur, & non fortasse peccat in aliis. Peccant enim incurvel sua forma, vel aliqua de se opinione falsa decepti. Auaritię multi crimen incurrunr, mala rerum quibus haud indigent fortasse, cupiditate ducti. Deuincuntur nonnulli gulę falsis irritamentis & dulcedine gustus. Plures libidine, feruore magno sanguinis accensi multifariam variisque modis quam grauissime delinquant. Inuidia non pauci fœlicitatis alienę dolore pallentes, impatientia multi, & quidem plerumq; sine causa grauiter irascuntur, & ira cæci penitus mala multa committunt, alii desides & ocio somnoq; dediti vitam agunt, qui neq; sibi profunt neq; aliis. Sed vnus lufor peccat in omnibus. Qui quidem nunquam bene facit, nunquam bene cogitat, nunquam bene loquitur, qui nec colit nec habet amicos, qui non propinquos non fratres amat, qui matris, vxoris, filię, sororis, & fortasse suam pecunię cupiditate ductus pudicitiam vendit & honorem, qui parentum funus exoptat atq; molitur, qui Deum abnegat, qui animam suam occidit & inferis offert. Quid enim non facient homines quos non pudet perdere nummos, perdere tempus, perdere somnum, perdere famam, perdere vitam? Quocirca cum magna pars hominum semper & vbique luserit, illorum verissima mihi videtur opinio qui subterraneas domos & antra tenebrosa luforum plena esse dixerūt. Quam ob rem luforibus ego consulere cupiens & opem ferre quibusdam carminibus, et si eos primum grauiter accusaui, deinde tamen remedium demonstravi proficuum, & salutarem adhibui medicinam. Qua quidem quicumque vsus fuerit & Deimisericordiam deprecatus, non equidem dubito, quin veniam facile consequatur. Illos autem perituros & perpetuos cruciatus passuros prospicio, quos vltima vitę dies ludentes inuenerit. Nam qui ludos in vita non reloquerint, ludent etiam post mortem sua crimina flentes apud inferos. Prudenter igitur & sanctę catholici principes ludos qui omnium malorū causa sunt, prohibuere, qui blasphemantibus etiam praeueque loquentibus pœnas quibus plecterentur, statuerunt.

*De templis a catholicis principibus edificatis & aliis resectis
& instauratis.*

IVSTA pro Christianę religionis augmento bella gerentes, vt hostes debellarent & victorias consequerentur, Deo Optimo Maximo & eius genitrici Marię virginis multisque sanctis nō modo supplicationes & sacrificia, sed ædes etiam sacrarum & noua templa liberalissime deuocabant, quę subinde votorum compotes, beneficiorumque memores, optato potiti largiter & officiose præstiterunt maximis impensis. In Abila siquidem ciuitate templum diuo Thomę dicatum a fundamentis ædificare cœperunt, quod aureorum prope centum quinquaginta millibus absoluerunt. Toleti aliud admodum conspicuum nomine sancti Ioannis Euangelistę, cui regum cognomen indiderunt, in cuius exterioribus muris & partibus altis magna pendet catenarum multitudo, quibus astricti Christiani qui capti fuerant a Mauris, multos annos illis seruierant. Qui deuictis Mauris, & Granta restituta catholicis principibus, catenas in memoriam suę redemptionis in hoc templum contulere. Segouię monasterium magnum sanctę Crucis ordinis Prędicatorum condiderunt. Granatę virginis Deiparę templum maius domumque pontificalem magnis erexerunt sumptibus, & quatuor & viginti sacerdotibus suis qui singulis diebus rem diuinam celebrarent, cellas fieri iusserunt, & suam sepulchris ordinis Minorum. Condiderunt præterea cœnobiũ extra urbem ordinis sancti Hieronymi magnis dispendiis, & redivitibus dotarunt, in quo etiam Gonzalez Fernandez magnus Capitaneus sibi magnum sacellum fieri iussit conspicuum, cui ma-

cui magnos redditus distribuit. Item condiderunt catholici principes extra urbem cenobium ordinis Cartusiani, de quo scripsimus alio loco: & intra muros ciuitatis aliud ordinis Prædicatorum sub nomine & honore sanctæ Crucis. A Granata quoque oppidum passuum millibus circiter octo condere statuentes, quo Granatâ facilius expugnarent, quod oppidum Sanctam fidem vocauerunt, in primis templum in quo sacerdotes diuinis officiis sacrificantes operam darent, ædificare iusserunt. Etiam in Compostella admodum venerabile templum, & hospitem domum in honorem sancti Iacobi & peregrinorum commodum atque profugium fecerunt, opus nimirum pium maximeque necessarium. Magnas insuper in aliis templis & monasteriis ædificandis, multas & in aliis siue vetustate collapsis, siue ruinantibus reficiendis & instaurandis pecunias contulerunt. Romæ denique Tiberim apud portam sancti Pancratii magnificentum diuo Francisco templum condiderunt magnis impensis. In vrbe præterea non minorem sumptum summamque pecuniarum dederunt in refectione domus hospitalis, & ecclesiæ sancti Iacobi quæ Hispanorum dicuntur, contulere. Hæc & alia multa fecerunt operata. Qui profecto suis hæredibus & posteris omnibus mirabilia omnium virtutum reliquerunt exempla, quibus optimus quisque princeps ad gloriam vitæ debet & excitari facile poterit.

De concordia & sine belli inter catholicos principes & Alphonsum Portugalliæ Regem.

Nunc autem quoniam initium & causam belli quod a catholicis principibus contra Regem Portugalliæ gestum est, supra memorauimus, æquum est ratioque poscere videtur, ut eiusdem belli quoque quod superest, & finem demonstremus. Ad quam rem ostendendam quædam prius repetere necesse est. Anno millesimo quadringentesimo septuagesimo nono cum essent catholici principes in oppido Guadalupo, quo Galliæ regis legati pro petenda confirmandaque pace conuenerant, nuncios de morte Ioannis Aragonum Regis acceperunt, & subinde totius Aragoniæ, Siciliæ, Valentia, Barcinonæque principatus oratores ad Ferdinandum Regem supplicarum venerunt, ut ad capiendam regnorum suorum possessionem proficisceretur. Hinc itaque discedentes in Turrim Iuliam, quam ciuitatem Trogillum vocant, cum exercitu venerunt. Vbi funere solenniter celebrato & peractis exequiis, Galorum Regis legatis cum pacis confirmatæ conditionibus honorifice dimissis, Rex Ferdinandus in Aragoniam proficiscitur. Quo discedente Regina suis ducibus accitis, omnes exercitus copias in partes quatuor diuisit, a quibus Emeritam Augustam, Delectosam, & Montangem eodem tempore tormentis oppugnari iubet. Sunt autem hæc oppida Lusitaniæ prouinciæ inter Anam flumen & Tagum, Portugalliæque regno propinqua, quæ mulier quædam Maria nomine Pachiequa, filia spuria Ioannis Pachiequi Villenæ Marchionis, quæ Portugalliæ Regis partes fouebat, occupauerat. Hæc mulier orbata marito, nimis audax & inconsulta, fuit multorum malorum causa, quæ non sæua minus & immitis, quam imprudens & temeraria, cum Petrum Portucarrerium Metellini Comitem filium suum, quinquennium detentum tenuisset, deinde solum multorum precibus e domo sua crudeliter eiecit, & contra catholicos principes Alphonso Portugalliæ Regi multas arces, Castellæ regnum, & bona sua omnia pollicebatur. Dum hæc oppugnantur oppida, multaque alia per hanc regionem bella geruntur, Alphonsus Cardinas ordinis sancti Iacobi militiæ præfectus apud Emeritam cum Portugalliæ Regis exercitu magnum prælium commisit. In quo multis vtriusque partis occisis, demum Portugalliæ Regis equites longo labore defessi terga verterunt, quorum præter interfectos multi quotæque capti fuerunt, & in his Eborensis episcopus omnibus signis amissis. Alphonsus autem Cardinas etsi duo magna vulnera fortissime pugnans acceperat, hæc tamen insigni victoria potitus, & fugatis hostibus, magnum quidem ducis nomen adeptus est, & singularem catholicorum principum gratiam, qui ei vel ultro ducatorum auri millia circiter nouem quæ singulis annis pendere tenebatur,

liberalissime remiserunt. Sub idem tempus alii Reginae duces oppida quae supra memorauimus, acriter oppugnabant, & Delectos arcem ceperant, multisq; aliis in locis praelia magna quotidie gerebantur, in quibus magnus vtriusq; partis hominum numerus desiderabatur. Atq; multo quidem plures interiissent, nisi Deus cuius misericordia magna est, huic bello finem dedisset, qui sanctas catholicorum principum mentes scrutatus, eorum magnos labores miseratus est. Cuius afflata spiritu Beatrix Isabellae Reginae matertera, quae prudentissima mulier Ferdinandi Visei Ducis Portugalliae Regis fratris vxor fuerat, & Alphonsum Portugalliae Regem & eius filium Ioannem generum suum, & Isabellam Castellae Reginae Re-
 fororis filiam vehementer amabat, cum inter cognatos & propinquos suos crudelissima bella geri molestissime ferret, ad Isabellam nuncium cum literis clam misit, quibus eam rogabat, vt commodi sui causa in aliquem locum Portugalliae regno propinquum conuenirent, vbi de rebus ad pacem & concordiam spectantibus & necessariis colloquerentur. Certam se spem habere dicebat Deo iuuante, vbel-
 lis & malis omnibus atq; laboribus finem darent. Cuius humanitas & tam pius animus Isabellae Reginae fuit nimirum quam gratissimus, ideoq; voluntate eius sanctoq; desiderio satisfacere statuens, in Alcantaram, quod oppidum est in ripa Tagi Portugalliae propinquum, cum paucis equitibus se contulit. Huc aduenientem Beatricem materteram suam magna letitia reuerenter excepit, & in eadem domo iuxta se collocauit. Vbi per dies octo pene solae locutae sunt, & in eundae pacis conditiones ordinemq; literis mandauere. Quibus cum Beatrix discessit, & cum Rhodoricus Maldonatus iureconsultus Isabellae Reginae consiliarius profectus est, quem Regina misit quasi legatum, vt ea quae cum Portugalliae Rege fierent, intelligeret, & ad se scripta mitteret. Beatrix autem vbi suam domum peruenit, primu Ioanni genero suo Regis filio, quem pacis & concordiae cupidum nouerat, quas attulerat constitutiones pacis ostendit. Hic Dei cultor & ingenio magno praeditus ab initio causam patris & expeditionem non iustam esse cognoscens, inuitus aduersus catholicos principes bellum gesserat. Quocirca cum perhonestas concordiae sanctiones quas eius socrus sanctissime procurauerat, approbasset, suos consiliarios & omnes equites qui voti sui participes erant & eiusdem voluntatis, conuocauit. Quibus cum rebus ad pacem spectantibus communicatis, omnes Alphonsum Regem conuenerunt. Qui cum ea quae Beatrix eius socrus egerat cum Isabella Regina, causa pacis & quietis, audiuiisset, etsi sua magis quam aliorum interesse videbat, male tamen persuasus a multis & praesertim a Castellanis, qui quoniam a suis principibus temere defecerant, pacem magis quam bellum timentes, ei dicebant vt ab incepto nullo modo desisteret, propterea quod sine ampetens neque iustas neq; sibi concedendas, & inimicorum magis fallacibus quam amicorum veris consiliis est obsequutus. Quem cum neq; publice multi neq; priuatim deprecates alii flectere potuissent, Maldonatus Isabellae Reginae consiliarius spe iam pacis amissa, commeatum petens a Rege, quatenus nihil agi videbat, discedere statuit. Quod sciens Ioannes Regis filius eum ne discederet, rogauit, & Regem sola Beatrice praesente sic est allocutus.

De sermone quem Ioannes Portugalliae Regis filius ad patrem habuit.

SI regiam dignitatem & vitam tuam maiori cura nobis esse crederes quam vllis aliis, charissime genitor, profecto non aliorum falsa prauaq; consilia nostris qua fidelissimis atq; iustissimis precibus antepones. Quare te quonia tuae socrus & meum consilium, quasi alterum mulieris, & alteru iuuenis, aspernari videmus, etsi magis accipere quam dare consilium deberemus, decreuimus tamen tuae maiestati quae nostrae mentes in hac expeditione praesagire videntur, ostendere, vt si quando vel tui vel aliorum consilii paenitere te coeperit, nostrum memoria repetitum cognoscas. Expeditionis nostrae causam, si verum fateri volumus, iam iniustam esse Deus hominesq; sciunt, quod ne illi quidem Castellani negant, qui nobis, vt

bis, ut hoc bellum gereremus, iniuste falsoque persuaserunt. Henrici namque Castellæ Regis naturæ defectus, quod inter nos dici potest, multis mulieribus & duabus vixoribus fuit quam notissimus, qui non sine causa conscientia suæ stimulis actus, animam suam Isabellam sororem & non aliam sibi successuram iureiurando non minuit. Ex quo quidem intelligere facile est, quam iniustam huiusmodi belli causam suscepimus. Ideoque mirari minime debemus, si nobis aduersa fortuna semper fuerit. Aspirat enim Deus in bellis gerendis, & maxime fauet pro virtute iustitiaeque pugnantibus, & proinde victoriam consequi non possumus. Quod si causa nostra quam, ut videmus, damnant omnes, iustior esset, non propterea pacem recusare debemus. Nam si nostras cum aduersariorum copiis conferamus, nimirum quantos sumus inferiores omnibus rebus cognoscemus. Illorum siquidem vires indies crescunt, nostræ vero quotidie minuuntur. Augentur illis exercitus & regnorum numerus, nobis vnicum regnum est & non magnum, atque iam pecuniis & viris exhaustum, iuuentus & equites bello consumpti. Expetunt illorum magni principes gratiam & amicitiam, & præcipue Gallorum Rex Ludouicus, qui nuper iam non striferis oblitus, ad eos oratores misit pacem perpetuam petentes. Quæ nobis igitur habenda spes est, aut unde venturum auxilium sperare possumus? Consule ergo mi pater honori tuo, consule obsecro & tuorum omnium saluti, nec committas, ut dum principatus alienos affectas, iure tuos amisisse videare. Nam per Deum immortalem, quid nobis volumus, aut quid quaerimus? Non, inquis, possum sine dedecore, tot nobis illatis iniuriis, a coeptis desistere propter hominum sermones. Immo certe potes pater & tua magna cum laude, propterea quod pax tibi non petitur, sed honestissimis conditionibus offertur. Quam quidem non recusabis, si tecum plus virtus & ratio quam vulgi valebit opinio, si plus Dei iustitiam quam populi rumores timebis, si tuam ætatem respexeris, si successorum tuorum salutem futuramque quieti consulere volueris, si pericula quæ passi sumus in præliis, & quos exercitus amiserimus, memineris, si quam regno Castellæ propinquissimus, & quam eius amicitiam nobis necessaria sit, consideraueris. Non omittas igitur obsecro sanctissimæ pacis conditiones nobis oblatas, neque te fallant Castellanos consilia. Qui quoniam suis principibus iniuste defuere, mori quidem mallent in bello, quam illorum subire iudicium. Non spernas igitur preces nostras, amantissimè pater, ne nostra Deo qui propter superbiam Luciferum de cælo deiecit, pertinetia displiceat. Diligit enim Deus pacis amatores, & inimicos odit atque castigat. Hoc sermone admodum tristi, & Beatricis precibus quæ lachrymas continere vix poterat, Rex conuictus, & quasi flenti similis Ioannem filium gemens amplexus est, & ad Beatricem conuersus, O mulier, inquit, non minus sancta & sapiens quam fortis & excellens, magna nimirum est tua virtus, magna inquam tua erga nos fides, magna pietas, & amor maximus, quæ quidem sola tua prudentia proficuum nostris malis nostrisque laboribus excogitasti remedium, salutarem doloribus medicinam, & finem bellis optatum. Magnas igitur tibi gratias agimus, & amantissimè tuis atque sapientissimis consiliis obsequimur. Faciemus itaque quam libentissime quod filius noster ex tuo consilio nos deprecatus est. Quem ego profecto videro posthac tibi multo magis, quam mihi ipsi qui eum genui, debiturum. Hæc cum dixisset, eius dexteram filius osculatus est, & Beatrix ei magnas gratias egit. Postero die Rex conuocato consilio, & re diuina celebrata, Maldonato Reginae Isabellæ consiliario præsentem, pacis constitutiones quæ fuerunt huiusmodi, libenter accepit.

De pacis & concordia sanctionibus inter Isabellam Castellæ Reginam & Alphonsum Portugallie Regem ultro citroque petitis & concessis.

PACIS & concordia conditiones quas utraque pars petiuit & concessit, sic se habent: Imprimis ut Rex Portugallie titulum, quo se Castellæ & Legionis Regem vocari iusserat, deponeret, & insignia Castellanos Regum quæ suis clypeis impresserat, abraderet, iureiurando promitteret ne Ioannam suæ sororis filiam

vxorem duceret, atq; illa sex mensium spacio suo vteretur arbitrio. Quæ siue ma-
 nere vellet in Portugalliæ regno, siue alio proficisci, libere facere posset, dum tamē
 ei neq; Rex Portugalliæ, nec alius quisquam præstare fauorem & auxilium aude-
 ret. Quæ si forte in Portugalliæ regno permanere statueret, peracto semestri tem-
 pore de duabus conditionibus alteram eligere teneretur: vt scilicet vel Ioanni Ca-
 stellæ principi qui tum paruulus admodum erat, nuberet, ac tam diu apud Beatri-
 cem quam supra memorauimus, maneret, donec sponsus ad virilem perueniret
 ætatem: vel ordinis sanctæ Claræ religionem ingrederetur in vna domo ex quin-
 que in Portugalliæ regno nominatis, & Alphonsus Portugalliæ Regis ex Ioanne
 filio nepos Isabellam Catholicorum principum filiam vxorem duceret, qua cum
 per aliquod tempus ad certitudinem pacis & confirmationem in arce Morana
 quæ est in Portugalliæ regno, maneret, sub custodia & contubernio Beatricis, quæ
 præcipua pacis causa fuerat. Hæc fuerunt Isabellæ Reginæ pacis conditiones. Por-
 tugalliæ vero Regis quæ sequuntur. Primum sibi suoq; filio aurifodinas apud In-
 dos Castellæ Reges non impedirent, sed liberas & a suis primum repertas relin-
 querent, & pacis vinculum quod inter sese sanciebant, omnes vtriusq; partis po-
 pulos comprehenderet & obligaret, per vnus & centum annorum spacium: dein-
 de vt Castellanis qui dum sibi meruissent, contra suos principes, crimen læsæ ma-
 iestatis incurrissent, ignosceretur: quibus etiam dimissis erroribus, omnia bona
 quæ in Castellæ regno perdiderant, restituerentur. His pacis conditionibus vltro
 citroq; datis & acceptis, & a Portugalliæ Rege iureiurando confirmatis, & alta præ-
 conum voce tubarumq; magno clangore publicatis, & fama Regum concordiam
 & amicitiam denunciante, ingens populis lætitia oborta est, oppugnationes desi-
 stunt, bella cessant, arma deponuntur, gratulationes aguntur, spectacula fiunt. His
 confectis negociis Rex Alphonsus legatos quibus integram facultatem suam de-
 misit exemplum. Quibus illa legatis appropinquantibus Hispaniæ Cardinalem
 & Comestabilem quos aliis in locis nominauimus, cum omnibus suæ domus e-
 quitibus, atq; pontifices cum sacerdotibus obuiam exire iussit, & omnes in aulam
 ingredientes honorifice recepit. Quæ pacis institutiones quas afferebant, acce-
 ptas cum diligenter prius legisset, subinde coram omnibus iureiurando confirma-
 uit, & præconio sonituq; tubarum, quemadmodum Portugalliæ Rex fecerat, pu-
 blicari iussit, nunciosq; statim ad Ferdinandum Regem qui Barcinonæ tunc erat,
 cum literis destinauit, quibus eum de pace cum Portugalliæ Rege composita &
 quibus conditionibus certiore faciebat. Cuius rei nuncius Ferdinando Regi
 fuit admodum gratus atq; iucundus. Erat enim de honore atq; salute Reginæ ab-
 sentis quam multis hostibus circumuentam reliquerat, valde sollicitus. Ideoq; ma-
 gnas Deo gratias agens, eundem nuncium magno munere donatum cum suis li-
 teris ad Reginam remisit. Quæ cum populis omnibus illius prouinciæ quam vo-
 cant extremum iustitiæ, præfectos ordinemq; dedisset, vt in pace omnes & hone-
 ste viuerent, cumq; omnibus & præcipue viduatis mulieribus bona quæ bellorum
 temporibus indigne perdiderant, restitui iussisset, Tolerū se recepit. Quo sub idem
 tempus venit etiam Rex Ferdinandus, qui se quoq; iureiurando coram Portuga-
 liæ legatis pacis conditionibus astrinxit. Quam pacem & concordiam suis literis &
 nunciis ab omnibus regnorum suorum magnatibus, ciuitatibus, & populis diligē-
 ter obseruari iussere, pœnis grauib; & censuris constitutis contrarium facienti-
 bus. Interim vero Ioanna quam supra memorauimus, quamuis admodum puell-
 la, diuino tamen lumine circumfusa, terrenas opes, voluptates humanas, & mun-
 di fallaces insidias cognoscens, atq; Ioannis Castellæ principis qui meliorem tu-
 tioremq; sanctæ religionis elegerat, in qua permansit annos circiter quinqua-
 ginta, & viuit hodie sanctissime Deo seruiens. Quæ quidem cum religionem ingres-
 sa est, annum fere vigesimum agebat, & hoc anno præsentis millesimo quingente-
 simo vigesimo secundo, quo nos hæc scripsimus, annum agens fere tertium & se-
 xagesimum, sola quidem superest omnibus Hispaniæ principibus eius ætatis vita
 perfunctis.

petfunctis. Cuius animus nimirum sapientior fuit quam aliorum, & multo melior conditio, propterea quod breues sint humanæ prosperitates, & dies hominū cognoscens, caducis rebus & incertis prudentissime renunciāns, meliorem vitam elegerit, in qua Deo seruiens æternæ gloriæ præmium sperat.

LVCII MARINEI SICV-
LI DE REBVS HISPANIÆ
LIBER XX.

De bello quod catholici principes gesserunt contra Mauros Granatenses.

BELLO quod cum Rege Portugalliæ catholici principes gerebant extincto, factaq; pace conditionibus quas supra memorauimus, aliud subinde cū Mauris Granatensib. gessere, diuturnius, difficilius, laudabilius, & propterea memorabilius. Illud enim prius, vt Portugalliæ Regem qui violenter in Castellæ regnum ingressus eos iniuste prouocauerat, a suis finibus propellerent: hoc autem posterius, vt veteres iniurias Christianis a Mauris illatas vlciscerentur, & suo Granatæ regno recuperato nomen & cultum Christianæ religionis auerent. Quapropter iure quidem & illorum maxima diligentia summaq; fortitudo laudibus efferenda est, & præteritorum Regum Christianorum atq; Pontificum negligentia & ignauia est accusanda, qui Mauros Mauritaniæ spurcissimæ nefandissimæq; sectæ cultores, & verissimæ sanctissimæq; Christianæ religionis immaniſsimos hostes, non sine maxima totius Christianitatis ignominia, in vno Hispaniæ angulo septingentos annos, & ultra commorari sustinere potuerunt. Cæterum quoniam de hoc bello quod catholici principes cum Mauris Granatæ annos fere decem gesserunt, multi viri satis idonei qui regia capita duntaxat breuiter attingam. De Granatensi nanque bello magnum volumen impleuit, pulchramq; confecit historiam, facundo suo & eleganti stilo Siculus quidam nomine Petrus Sancteramus ciuis Messanus. Quod mihi, cum ad me Salmaticam venisset, ostendit, & ego noua delectatus historia, paucis diebus perlegi. Scripsit & Hispano sermone Ferdinandus Pulgarius, homo nimirum in suo genere scribendi satis eloquens, cuius magnum volumen in Latinum sermonem vertit Antonius Nebriffensis. Cuius ego traductionis initium duntaxat legi. In quo satis elaborasse mihi visus est & bene castigatè. Meminerunt præterea belli Granatensis Protonotarius Petrus Martyr, Gonsalus Aiora Cordubensis Regius historicus, Alphonsus Palentinus, & Tristanus Siluius. Scripserunt & alii multis, partim Latino, partim Hispano sermone, quorum nomina quia sunt ignota, subriçeo. Et quoniam aliorum omnium qui de rebus quas principes catholici gesserunt memorabiles, conscribere, magna volumina multos annos fortasse laborant, & ad posteros differentur, me nunc uiuentibus rem non ingratham facturum putauit, si Cæsareæ Maiestati seruiens, ea quæ de rebus a Ferdinando Rege & Isabella Regina animose sancteque gestis summatim scripsissem, excusa fortis in lucem circumferenda protulero. Quod a me quotidie complures Hispaniæ viri nobiles, & Siculi de me benemeriti, quibus morem gerere necesse est, petunt & efflagitant. Ne me igitur vel inurbanum & ingratham, vel immemor suorum erga me beneficiorum putent, compendio quod de bello cum Portugalliæ Rege supra memorauit, Granatense subnectam, & simul impresoribus dabo. Cæterum lectores admonéo atque rogo, vt opus immaturum & ante tempus præcipitatum, non solum legant, sed etiam diligenter inspiciant & emendent, in quo quidem & Hispaniæ gloriæ consulent, & mihi simul rem

gratissimam facient. Verum enimvero quoniam de causa transituque Maurorum in Hispaniam, qui fuit (vt aiunt) Rhodorigi Regis temporibus, ab hinc anno fere octingentesimo, alio loco scripsimus, nunc a situ & regione regni Granatensis & ciuitatis initium faciemus.

Granata regionis & urbis descriptio.

HISPANIAM omnem, vt alio loco diximus, autores multi in prouincias quinque diuisere: Tarraconensem scilicet, Gallaciam, Lusitaniam, Bæticam, & Carthaginensem. De quibus libro primo sigillatim scripsimus, atque quicquid in vnaquaque memorabile sit, ostendimus. Granatæ autem regnum regio quædam est media inter Bæticam prouinciam & Carthaginensem, vel potius pars est vtriusque. Cuius regionis longitudo est passuum millium circiter ducentorum, & latitudo fere centum, patetque circuitu ad passuum millia septingenta. Est enim longitudo ab Ronda vsque ad Oscam, latitudo vero ab oppido Cambili vsque ad mare mediterraneum & portum Almugetaris. Quæ ad meridiem spectans ex vna parte planities habet amplas & fertiles campos: ex altera Bastanos montes altos & ascensus difficiles. Ad quos montes & asperrima loca quæ vulgus Alpuxarras appellat, quidam Maurorum duces a Christianis apud saltus Pyrenæos acerrimo prelio fusi multos suorum militum multitudine cæsa, per sexcenta fere passuum millia fugientes peruenerunt. Hic ex montium iugis altisque rupibus velut ex propugnaculis & turribus ingentia saxa deuoluentes, ascensuque Christianos prohibentes, sese defendebant. A quibus Christiani duces & omnes milites diuturnitate belli & multis præliis ante gestis, longaque persecutione iam defessi, crebrisque saxis & telis grauiter offensi, quum diutius ferre laborem non potuissent, cum suis omnibus copiis discesserunt, & vnusquisque domum suam se recepit. Quorum discessu Mauri valde lætantes, quum aliquandiu Christianorum timentes insidias in montibus se continuissent, deinde iam Christianis absentibus longeque remotis in campos planitiesque loca descenderunt, & cum multis aliis qui traiecerant ex Africa, coniuncti Granatam urbem compluraque oppida quæ postea nominabimus, tursus occupauerunt. Quorum qui potentiores erant, & plus viribus valebant, regium nomen vsurpantes urbem Granatam, omnium totius Hispaniæ ciuitatum maximam, domicilium habuere.

De situ & forma urbis Granatæ.

CÆTERVM urbis Granatæ situs & forma est huiusmodi. Colles binos altos & quasi montes amplectitur, quos Darrus amnis per vallem mediam fluens diuidit. Alterius autem collis regio nomen habet Alhambra, quam Mauri sua lingua rubram significari dicunt, & hoc nomine dici vela conditore homine rusto, vela rubra terra, quæ nunc etiam cernitur in ædificiis. In huius autem regionis eminentiori loco domus est regia, magnitudine, opere, formaque conspicua. Quæ quidem ciuitas potius quam domus est appellanda. capit enim intra muros hominum millia quadraginta, totaque cincta mœnibus & triginta turribus. Alterius Alcazua dicitur, domorum frequentia mirabilis, quæ significat apud Mauros munitionum locum & defensorium, qui arcem & castellum Alcazarem vocant. Supra quam magnus est incolatus in loco plano positus, qui locus saluberrimus est & Albaicinus dicitur, Alhambraque cui est oppositus, altitudine pene similis & æqualis. Cuius incolas a Bæza ciuitate venisse ferunt, & Antiquirolanos ab Antiquera. Sunt & colles alii minores, quibus non immerito sicut & Roma septem collis appellari potest. Cæterum præter colles est etiã in plano loco campoque magno maximus ædificiorum numerus. Ædes autem etsi plæræque omnes lateritiæ sunt, tamen non regiarum modo, sed etiã aliarum plurimarum spectabiles sunt & magnæ familiæ capaces. Calles vero vicique qui plurimi sunt, propter ædificiorum nimiam densitatem plæræque sunt angusti, & item plateæ foraque venalia: quæ tamen a Christianis post Granatæ captum ampliora facta sunt & illustriora. Gaudent domus complures hortis, & arboribus

boribus fructus qui limones appellantur, ferentibus. Citros vero citriosq; domus
 habent pauciores. Aquis egelidis ac salubribus tota fere ciuitas abundat, & in ipsa
 vrbe scaturientibus, & aliunde per aquæ ductus aduectis. Urbis passuum millia cir-
 citer duodecim circuitus amplectitur, totus vndique mœnibus cinctus, & mille
 triginta propugnaculis tutus. Portæ quæ sunt numero duodecim, ad Occiden-
 tem faciles habent exitus & campos amœnos: cæteræ vero ad Orientem subdiffi-
 ciles. Est autem in vrbe Granata totaque eius regione, omnium rerum quæ sunt
 ad hominum vitam degendam & cultum necessariæ, magna fertilitas, & saluber-
 rima semper aeris cœlique temperies, vbi neque tellus nimio solis ardore torretur,
 neque frigore contrahitur, & homines perpetuo temperamento perfruuntur.
 Sunt præterea in vrbe Granata res memorabiles & insignes numero septem, tres
 scilicet amœnissimæ domus: Alhambra, cuius supra mentionem fecimus: altera,
 quæ Generalipha dicitur, multo iucundissima dicitur: & tertia, quæ distat ab vr-
 be fere mille passibus, cui nomen est Alixares, quæ fuit olim materia & opere ad-
 mirabilis. Quas quidem domos ego nō immerito luxus & Regum delicias appel-
 lare solebam. Eas enim Maurorum Reges oblectationis & deliciarum causa fre-
 quentare solebant. Quarta res est platea magna plana que nuper a Christianis in-
 structa, quam Biuaramlam Mauri vocant, & Arenariam significari dicunt. Cu-
 ius forma est quadrangularis, sed ad mensuræ similitudinem. Siquidem longitudo
 maior est quam latitudo. Est enim longitudo pedum quadringentorum, & latitu-
 do ducentorum. In qua fons est excelsus & insignis. Campus præterea totus in cir-
 culari relatu non indigna coniuncta res est: domus scilicet quam Alcaceriam vo-
 cant, in qua tabernulæ sunt numero fere ducentæ in quibus serici panni cætera-
 rumque rerum merces quotidie venduntur. Domus hæc quæ parua ciuitas dici
 potest, calliculas habet multas, & decem portas, in quibus transversis catenis fer-
 ribus prohibetur. Cuius præfectus noctu foribus clausis nocturnas habet excubi-
 as, & vigiles canes, & nomine Regis a singulis tabernis vectigal exigit. Sexta est
 Darrus amnis, quem Bernardus Gentilis in officio scribendi meus collega poe-
 taque celebris Daurum nominavit, quasi dantem aurum, quod in eo legi quam
 optimum consuevit. Hic autem amnis supra Granatam urbem ad passuum mil-
 lia septendecim ex alto iugo montis oriens, omnibus fere ciuitatis domibus a-
 quas abunde suffundit, & ex vrbe profluens in Occidentem, Singili qui ex eo
 nis autem Darri aquam, sicut a Granatæ ciuibus accepimus, quæcunque sitibun-
 da bibunt Darri aquam, sicut a Granatæ ciuibus accepimus, quæcunque sitibun-
 rum pecoribus appellant. Septima res & summa Granatæ vrbs felicitas est a-
 ger maximus & fertilissimus, frugibus & omni genere fructus abundantissimus,
 fere triginta quinque Regibus pendet, præter multas serici libras. Cuius ambitus
 passuum millia centum & decem complectitur, in cuius agri spacio fere millium
 septem & viginti, sex & triginta fontes oriuntur. Et quoniam de Granatæ vrbs
 rebus memorabilibus scribimus, illud vnum memoratu dignum & naturæ opus
 admirabile non est omittendum, quippe qui sunt inter urbem Granatam & ma-
 re mediterraneum montes alti, perpetua niue candentes, ideoque niuosi dicun-
 tur, qui distant a Granata passuum millibus circiter vndecim: qui vel æstiuo tem-
 pore mensæque Quintili, regnante Canicula, Granatensium visus ex fenestris
 insipientium maxime delectant: nec hyeme, quod mirabilius est, Granatæ ciues
 frigus nimium patiuntur.

De nominibus vrbs Granatæ.

DE autore autem & tempore quo fuit vrbs erecta, mihi non bene compertum
 est. Fuisse autem quondam situ paruam credendum est, & a Mauris propter

opportunitatem loci magnamque fertilitatem indies auctam nouis ædificiis & den-
 sissimis ædibus. Hanc ego facio coniecturam, propterea quod veterum scriptorū
 de tam insigni vrbe tamque populosa & memorabili neminem scripsisse comperio.
 Fuit autem ante Maurorum transitum in Hispaniam ciuitas Episcopatus, vt infe-
 rius demonstrabimus, autoritate decreti. Nunc itaque de nomine, quod alii fabulan-
 tur & quod ego sentio, breuiter enarrabo. Loquuntur. n. multi non Granatā, sed
 Gar Natæ dici debere: propterea quod (vt ferunt) Punica lingua, quā vocant Ara-
 bicā, Gar antrū significat, quod in ea vrbe a nymp̄ha nomine Nata colebatur. Sic
 itaque nomen vr̄bis Gar Natæ, hoc est antrum & speluncam Natæ nymp̄hæ fuisse
 volunt. Alii Eliberam nomen fuisse contendunt, a quadam fœmina generosa quæ
 & vr̄bis portæ qua fuit ingressa, de suo nomine nomen dedit. Quorum opinio
 mihi quidem non fit vero similis, propterea quod, vt a multis & non indoctis viris
 accepim⁹, Elueria porta dicta fuit ab Eluera ciuitate, quæ fuit olim ab vr̄be Grana-
 ta passuum millia ferme septem, cuius ciues a Cordubensibus deuicti quondam
 Granatam deuenere, a victoribus eorum vr̄be deleta. Porta itaque per quam ad
 Elueram iter erat, Elueria porta fuit appellata, quæ nunc etiam e litera in i mutata,
 Eluira dicitur. Sunt præterea qui Eliberam dictam putant, ab Eliberitanis populis
 propinquis, qui ad eam colendam venerunt. Illud autem non omitam quod in de-
 creto me legisse memini, vbi summus Pontifex in concilio Theodulphi Mala-
 chensis Episcopi petitioni respondit: Theodulphi Malachensis Episcopi petitio
 nobis allata est, exponentis ecclesiæ suæ reditus olim bellorum temporibus in ec-
 clesiis Astigitanam, Liberitanam, & Gabiensem fuisse diuisos, & reliqua. Quas
 nata, & Gabiæ, quæ Capra, quæ quondam Gabia dicebatur, minime dubitamus.
 Alii denique Granatam dictam fuisse opinantur a cocco cuius in ea provincia ma-
 gna copia legebatur, quam rem granam vocant Hispani. Sed ad inceptum redea-
 mus. Nam ego neque multum repugnans opinionibus aliorum, neque profusus as-
 sentiens, vr̄bem Granatam dictam fuisse arbitror a mali Pynici, quod & grana-
 tum vocatur, similitudine. Nam vt malum Punicum granosum est, & acinis, hoc
 est granis, densissimis refertum, sic & vr̄bs Granata densissimas domos & dehi-
 berata dicatur, parui refert. Est autem vr̄bs admodum populosa maximique inco-
 latus, quæ regiones habet tres & viginti, & monasteria decem, atque, vt accepimus,
 ad rei militaris officium bellumque gerendum hominum millia quinquaginta
 conficiebat, totidemque mittebant & populi qui eiusdem regni & ditionis erant.
 Commorabatur præterea in omnibus Hispaniæ ciuitatibus & oppidis sub impe-
 rio Christianorum principum maxima Maurorum multitudo, quos (vt alio loco
 diximus) catholici principes post Granatæ captum a suis regnis exterminarunt,
 præter eos qui ad Christianorum religionem conuersi fuere. Sed ad Granaten-
 ses Mauros redeo. Qui cum Granatam vr̄bem, vt supra dictum est, occupassent &
 oppida multa, semper ultra progredi conantes cum finitimis Christianis populis
 que propinquis quotidianis fere bellis præliisque contendebant: quibus certami-
 nibus vtrinque multæ captiuitates multæque cædes conseq̄uebantur. Cæterum
 non defuerunt Hispaniæ Christianissimi principes, virique fortissimi atque magna-
 nimi, religionisque Christianæ studiosissimi, qui Mauros campestri prælio victos ad
 portas vsque Granatæ ciuitatis persecuti eius muros acriter oppugnarunt, quos ali-
 orum vel inuidia vel auaritia ab obsidione submouit, & expeditione sancta retra-
 xit. Itaque duæ res, dolor scilicet alienæ fœlicitatis, & auri cupiditas nimia, quæ
 sunt omnium malorum radices, barbaris gentibus & Christianæ religionis inimi-
 cissimis in Hispania commorandi tot annos vsque ad catholicos principes causa
 fuere. Qui quidem principes dono quodam diuinæ prouidentiae geniti, & e cœ-
 lo in Hispaniam demissi, cum multis malis occurrissent, & cum Portugalliæ Re-
 ge bellum gererent, pacem cum Mauris ad certum tempus, vt inter eos bella
 cessarent, inierunt interpositis induciis. Quas inducias pactas solenniter cum
 Mauris, qui suis moribus barbaris & ingenio malo prauoque fœdistragi semper
 fallacesque

fallacesque fuerunt, ante statutum diem violassent, Zaharam Christianorum oppidum noctu magno silentio venerunt, & per scalas muris admotas ingressi, Christianos qui propter celebratas inducias sine ullis excubiis securi nudiq; dormiebant, impetu magno & repentino foribus impulsis, fractis, & euulsis, crudelissime obrucidarunt, neque mulieribus parcentes neque pueris. Est enim Mauritaniæ gentis in Christianos immanitas incredibilis. Hac vsi sæuitia in oppido capto præsidium relinquunt, & nimis exultantes ad alia Christianorum oppida profecti idem fecere. Quæ res, vt opinor, a Deo permilla belli Granatensis causa fuit, & Maurorum perditionis & interitus. Fama namque huiusmodi Christianorum miserimæ cladis, & Maurorum crudelitatis horrendæ, catholicos principes & omnes Hispaniæ magnates omnesque populos ad opprimendam Barbarorū truculentissimam rabiem mirum in modum cōcitauit. Quocirca cum primum Rex Ferdinandus & Isabella Regina prouidentissimi principes de Maurorum perfidia & maleficiis certiores facti fuere, confestim literas & nūcios ad omnes Carthaginensis & Bæticæ prouinciæ proceres ad ciuitates & oppida destinarunt, quos ad monebant & hortabantur, vt sua mœnia communirent, equites & milites cogent, res ad belligerendi vsum necessarias compararent, omniaque diligentissime ac vigilantissime prospicerent, & a suis finibus hostium incursiones prohiberent: pollicentes vt aut ipsi propediem cum exercitu venirent ad eos, aut suos duces cum magnis copiis subsidio mitterent. Equites autem & vtriusque prouinciæ populi, quorum intererat se suaque ab hoste defendere, etsi vltro quæ ad sui tutelam necessaria erant, sedulo prospiciebant, regia tamen exhortatione & spe venturi subsidii fortiores erant, multoque studiosius equos, arma, & omnem expeditionem bellicam apparatusque militarem comparabant. Quod vbi Mauri per suos exploratores sensere, non modo destiterunt ab inceptis, sed etiam timere ac pedem referre cœperunt. Christiani autem rebus necessariis comparatis & armis intenti supersedebant, & catholicorum Regum vel aduentum, vel imperium expectabant. Interim vero Rodoricus Pontius Leo Marchio Gaditanus, mo sacrificio diuinitatis afflatus, suis principibus rem pergratam & Deo optimo maximo sacrificium se facturum existimans, si Zaharensium Christianorum cædem miserabilem vlcisceretur, omnes labores & extrema vitæ suæ pericula subire decreuit. Itaq; cum Iacobo Merulo qui tūc Hispalensis vrbs præfecturâ gerebat, quæ magistratum Assistentem vocat Hispania, & cum aliis Bæticæ prouinciæ viris primum, & copiis quas cogere potuerunt, equestris ordinis & pedestris leuis armaturæ, Alhamã versus proficiscentes ad flumen aquarū peruenerūt, vbi biduo quasi latentes ne sentirentur a Mauris, se contulerunt. Vnde duce quodã genere Mauro, qui paucis ante diebus ad Christianã religionem transierat, magno silētio promam peruenerūt. Est autem Alhama ciuitas, quæ incipit a ripa cuiusdam fluminis & surgit in altum ad planiciem, in qua magnus est incolatus, & vndique mœnibus cinctus. Hic miles quidam, cui nomen erat Ioannes Orthege, vir fortis, animosus, & scandendi muros peritissimus, arcem quæ oppidi muro coniuncta erat, cōscendit, & Maurum arcis custodem obuium sibi, vno ictu pugionis occidit. Sunt tamen qui hunc non Orthege, sed Martinū Galindum fuisse contendunt. Maurus autem percussus vocem nullam prorsus emisit, vel quia non potuit sub laua pterea quod, vt opinio fuit, in ea turri cum arcis præfecti filia furtim concubisset: Hoc interfecto custode, & in arcem captam quinquaginta militibus Christianis ingressis, & quid facturi erāt admonitis, Dux Gaditanus & Iacobus Merulus cum reliquis militibus ad oppidi portas accedentes, alios muros ascendere, alios portas eruere, & vt hostes fallerent, in alio loco supra oppidum æneatores classicum canere iubent, vt dum Mauri qui essent in armis, in eos exirent, ipsi per aliam partem facilius ingredi possent. Quod Mauris sero iam sentiētibus & admodū perturbatis, non modo non armandi se, sed ne induendi quidē spacium dabatur, adeo vt

complures induti vestē duntaxat interulam & sine calceis, alii suę domus ingres-
 sum defendere conabantur, alii per vicos, alii per plateas cum Christianis prælia-
 bantur. Multi quoq; qui causa suę salutis ad arcem confugiebant, a Christianis qui
 eam iussu ducis defendebant, occidebantur. Pugnatū est acriter in tenebris & ob-
 scura nocte, Christianis Iesu & Marię virginis sanctiq; Iacobi nomen, & Mauris
 Allam Mahomamq; conuocantibus, ab hora fere vltima tertię vigilię vsq; ad au-
 roram & primam lucem, ingenti clamore mulierum & puerorum. Prope solis ad-
 uaserunt, aliorum cęsa maxima multitudine. Quorum cadauera Dux Gaditanus
 extra muros efferi quamprimum iussit, & oppidi portas armis rebusque ad pro-
 pugandum necessariis muniēdas certis militibus assignauit. Hinc arcem ingres-
 sus nuncios cum literis quas pridie quam ad oppidum venisset, se sperans Deo iu-
 uante sui voti compotem fore, prudentissime scripserat, ad suos principes, ad Bæ-
 ticos omnes equites, ad ciuitates misit alios atq; alios, utpote qui Boaudelim Gra-
 natę Regem ad se cum magnis copiis venturum prospiciebat. Quod ita accidit.
 Nā quod Alhama aberat ab vrbe Granata nō amplius octo & viginti millibus pas-
 suum, Granatę principes ad eam venerunt infra paucos dies cum exercitu homi-
 num millium circiter octoginta. Qui cum prope muros oppidi castra locassent,
 postero die acriter oppugnare cęperunt. Christiani autem propugnabant, ut ho-
 mines quibus vitę suę spes omnis in sua virtute consistebat, quos quidem & sua
 salus, & certa fiducia venturi subsidii quod a suis Regibus, & a multis Hispanię
 Bæticę magnatibus, & Christianorum populis expectabant, multo ferocius pro-
 pugnantes hostes a muris submouebant. Rex autem Ferdinandus & Isabella Re-
 gina, qui tunc Methymnę cui cognomen est Campus, commorabantur, primum
 nuncium cum literis Gaditani Ducis acceperunt in aula rem diuinam audientes,
 circiter Idus Martias anno millesimo quadringentesimo octogesimo secundo.
 Qui literis iam perlectis inter celebrandum more suo Deo gratias agentes, sacer-
 dotes ut canticum Te Deum laudamus canerent, iusserunt. Sacrificio autem per-
 acto gaudio magno totius aulę dum epulis naturę satisfacerent, inter prandē-
 dum Rex Ferdinandus, ut erat prudentissimus, & ingenio sagaci, animo secum
 volutans Granatę Reges ad obsidendum Alhamam cum magnis copiis ituros, at-
 que periculum quod obsessis impendebat, prospiciens, sibi mulas ad equitandum
 & campestem lectum leuiorem parari iussit. His itaque rebus expedite instru-
 ctis a mensa statim consurgens, & item Regina, magno equitum numero & sa-
 cerdotum, ad sancti Iacobi templum sese contulerunt. Vnde cum perorsissent &
 sacerdotes Te Deum laudamus concinuisissent, in palatium Rex reuersus eodem
 die in vltiorem Hispaniam magnis itineribus ire contendit, & cum eo complu-
 res equites qui tunc erant in curia, proficiscuntur. Interea vero cum Alhamę ca-
 ptum per omnes Bæticę prouincię ciuitates fama distulisset, Henricus Gorho-
 manus Dux Methymnę Sidonię vir magnanimus, etsi Gaditani Ducis erat ini-
 micus, fide tamen quam suis principibus inuiolatam semper præstiterat, & Chri-
 stianę religionis amore commotus, omnes suę dom⁹ equites, quorum magnum
 numerum habebat, & totius prouincię Bæticę & Castellę nobiles conuocauit.
 Ex quibus fuerunt Iacobus Patiecus Marchio Villenę, Alphonfus Aquilaris a
 Corduba Dominus Montillę, & Gonsalus Fernandez eius frater, & alii complu-
 res equites & viri primarii, quorum nomina mihi non occurrunt. Triduoque pro-
 priis pecuniis stipendia soluens equitum tria millia peditumque circiter quadra-
 ginta coegit. Idem & alii multi prouincię proceres & ciuitates fecere. Vnaque
 omnes coniuncti cum exercitu numerosissimo Alhamam versus proficiscuntur.
 Quos Rex Ferdinandus qui die Mercurii ante Pascha resurrectionis Saluum Ca-
 stulonensem, qui Serra Morena dicitur, iam transferat, ut cum eis se coniungeret
 antequam Maurorum fines ingrederentur, consequi non potuit, sed in loco qui
 Domini Gonsali Pons, vel (ut alii dicunt) Pontonius appellatur, fixo tentorio con-
 stitit. Vbi die postero re diuina celebrata & eucharistię sacramento in suo taber-
 naculo sollemniter incluso, nuncius certus ad eum venit, qui Granatę Regem
 cum

cum suis copiis ab obsidione Alhamæ discessisse nunciauit. Henricus item Gothomanus Dux Methymnæ cæterique duces exercitus & centuriones pridie huius diei cum acies apud Alhamam instructas haberent, de Maurorum fuga nocturna per suos exploratores cognouerant. Qui Alhamam profecti post multos amplexus & honorifica verba vltro citroque habita, Methymnæ Dux & Marchio Gaditanus in pristinam beneuolentiam & amicitiam redierunt. Alhamam subinde Rex Ferdinandus adueniens, duces & multos equites humaniter amplectens, omnium fidem & fortitudinem maxime commendauit. Hic triduo commoratus, dum equites quos se subsequi iusserat, conuenirent, & comœtus comportaretur, die quarto iam discessurus Iacobum Merulum equitem apprime nobilem, cui plurimum confidebat, Alhamæ præfecit, quem magno cum præsidio comœtibusque necessariis reliquit: & Gaditanum Marchionem secum ducens, Cordubâ, quo Regina post Idus Aprilis peruenerat, profectus est. Alhama capta Rex Ferdinandus & Isabella Regina fortissimi principes inter se multa conferentes, & quid ferunturi essent cogitantes, Barbarorumque sæuitiæ memores, auxilio Dei quæ sibi semper adfuisse cognouerant, & equitum suorum viribus freti, bellum Granatum sententia inchoatum gloriosamque victoriam profequi decreuerunt. Quartis assentientibus, & rebus ad belli usum comparatis, e Corduba Rex Ferdinandus exercitum validissimum ad Loscam, quam Loxam vocant, Maurorum ciuitatem magnam & natura loci præsidioque hominum munitissimam perduxit. Vbi duces eius ignari locorum castra male posuere, vbi facilius ab hostibus ex locis superioribus offendi, quam hostes offendere poterat. Hic dum iussu Regis in alium locum tutiorem castra tumultuose transferuntur, Rodoricus Tellius Gironius ordinis Calatrauæ Magister equitum, a Mauris qui ex locis superioribus in Christianos tela coniciebant, duabus sagittis male percussus occubuit, & in quatuor horarum spacio confessus animam efflauit. Quæ res & casus infelix totius exercitus animos perturbauit. Quod cum Rex Ferdinandus animaduertisset, qui & obsidionem Loxæ difficilem periculosamque esse videbat, castra mouens instructis ordinibus ab obsidione discessit. Vbi totus eius exercitus Mauris eruptionem repente facientibus, non sine maximo periculo regis salutis restiterunt. Hoc autem die plures Christianorum duces hostibus vires suas ostentarunt, & fortissimos animos & præcipue Antonius Fonseca, Federicus a Toledo Dux Aluanus, Fernandus Vega, Alphonfus Cardinas, & Ioannes cui Ribera nomen erat, dominus Montis maioris. Qui cum Regem suum in magno discrimine vidisset, suæ cohortis equites hortatus & pedites, tam diu sustinuit impetum multitudinis Maurorum, donec Regem periculum euasisse cognouit, & castra in tutiorem locum translata fuerunt. In quo prælio eius cohortis viri fortissime pugnantes sexaginta perierunt, & ipse tandem propulsatis hostibus incolumis euasit. Hac æstare nostri principes Alhamam firmioribus præsidiis multisque comœtibus & rebus necessariis muniri iusserunt, & Calatrauæ dignitatem Garfîæ Lupo Padillæ supplicanti conditione detulerunt, vt suis expensis præsidia quæ Alhamæ custodiam defensionemque relinquebant, sustineret. Hac conditione accepta dignitate, cum Petrum Manricum Ducem Naiarentem terræ Cordubæ & Iaenis, Alphonsumque Cardinam Sancti Iacobi militiae præfectum Hispalensi solo præficerent, oppidum Madritum, quod homines nostri temporis non indocti Mantuanam Carpentanam vocant, ad hyemandum veniunt. Quibus pridie Nonas Aprilis Rodoricus Pontius Dux Gaditanus, Alphonfus Cardinas quem supra memorauimus, Ioannes Siluius Comes Cifontanus, & alii complures equites qui Bæticam prouinciam præsidio tenebant, prædandi causa Maurorum fines & campos qui sunt inter Malacham & Bellamalacham, ingressi, magna inde cum præterant, & cum multis equitibus Cifontanus etiam Comes captus fuerat. Hac itaque re cognita Rex Ferdinandus in Baticam, & Regina in Celtiberiam

prouinciam proficisci statuere. Qui cum paschalia festa celebrassent, quarto Idus Aprilis ex oppido Maiorito paululum digressi constiterunt, & per campum simul equitantes antequam iter facerent colloquentes, de Mauris qui Luce-natum campos, qui sunt in Bætica prouincia, populatum venerant, prælio victis & Granatæ Rege iuniore capto, nūcium lætissimum acceperunt. Hic autem Granatæ Rex iunior qui Mahomedus nomen habebat, fuit Abulihaceni Regis filius, qui patre mortuo contra Boabelim patrum qui regnum occupare conabatur, bellum gerere cœperat, tota Granatæ ciuitate in duas factiones diuisa. Quæ res vt in regni societate fieri solet, vtrumque Regem possessione spoliavit. Sed ad Regē captū redeo. Quem multi deprehensum fuisse dicunt a Iacobo a Corduba Com-¹⁰ ite Caprensi, tametsi non desunt, qui a Iacobo a Corduba regionum principum custode, quem Alcaide delos donzeles Hispani vocant, captum contendunt. Ego vero quoniam adhuc indecisa re sub iudice lis est, etsi ducem vtrumque & omnes equites qui in ea pugna fuere, magna laude perpetuaque memoria dignos existimo, victoriam tamen illam Regisque captiuitatem acceptam refero Deo optimo maximo, qui Maurorum magnis copiis prælio victis & profligatis, eorum Regem capi permisit, quo facilius atque breuius Mauritana gens omnis in Hispania, quæ Mahomæ ritum falsum prauumque morem seruabat, turpiterque vivebat, ad sui cultum & Catholicam fidem perduceretur. Sed redeo ad principes nostros. Qui literis de Regis Granatæ captu perlectis institutum iter ire contēdunt, & Re-²⁰ gina Logronium, quod est Cantabriæ oppidum, peruenit, & Rex in Baticam prouinciam profectus, cum exercitu magno Granatæ fines ingressus campos & fruges omnes igne ferroque vastauit. Hinc subinde arcem Tairaræ machinis oppugnata, & summotis propugnatoribus appositis scalis accepit. In cuius oppugnatione Henricus Ferdinandi Regis auunculus ictu sclopetē in altero crure fuit gra-³⁰ uissime percussus. Hac arce capta, Rex Alhamam nouis præsidiiis & comœtibus muniri iussit. Deinde Gaditanum Ducem, & Garfiam Lupum Padillam, cum exercitu magno Bæticiæ prouinciæ præsidio relinquens, Victoriam, quæ ciuitas est Cantabriæ, profectus est. Hinc adueniente vere cum in Aragoniam venisset ad conuentus agendos, cum Regina se coniunxit, conuētibusque peractis in Arago-⁴⁰ nia, simul in Baticam redierunt, & cum magnis copiis Granatæ fines ingrediētes, Aloram oppidum Maurorum breuiter capiunt. Quibus mos erat, vt cum primum vel ciuitatem vel oppidum cepissent, statim signiferos suos in arcem vel in aliquē locum eminentiorem iubebant ascendere, qui primum signum salutiferę Crucis attollerent. Quam cum sublatam suspexissent, in terram statim procidentes ad-⁵⁰ rabant Deo gratias agentes, & sacerdotes Te Deū laudamus decantabant. Secun- dum signum vexillum erat Sancti Iacobi apostoli, quem patronum suū vocat Hispania, quo perspecto nomen eius inuocabant. Tertium autem vexillum erat re-⁶⁰ gium, titulis & armis insignitum, quod vniuersus exercitus conspiciens altis voci- bus Castellæ nomen sæpius iterabant. Sublatis vexillis subinde Præful in oratori-⁷⁰ domum (quam Mezclitam Mauri vocant, & cōgregationem sicut Iudeorum syn- agoga significat) ingressus, benedictam & consecratam Christianæ religioni de-⁸⁰ dicabant. Post Aloram captam equites quidam Christianorū exercitus in agros Cazarabonellæ, quod erat oppidum Maurorum, prædandi causa cupidius ingre-⁹⁰ dientes, a Mauris qui eos in suos fines venturos ante cognouerant, commisso præ- lio profligati fuere. E quibus Gutterius Sotomaor Comes Benalcazaris a Mauro-¹⁰⁰ uicum Portucarrerium dominum Palmæ præfecerunt, in captis oppidis necessa- ria præsidia collocarunt, ad hyberna Cordubam venerunt. Vnde post hyemem in principio veris Regina Hispalim proficiscente, Rex in Maurorum fines reuer-¹¹⁰ sus oppidum Settenilum cepit, multosque pagos propinquos: qui cum Settenilū captum vidissent, sese dederunt. Hinc Hispalim Rex Ferdinandus proficiscitur, vbi Regina tunc erat, & hyeme iam discedēte Rex Cordubam rediit, & cum duo-¹²⁰ bus exercitibus ad oppugnandum Coynum oppidum & Carthamam profectus est. Atque castris apud vtrumque oppidum positus Rex Coynum oppugnās, Car-¹³⁰ thamam

thamam quæ non longe a Coyno distabat, eodem tempore ab Alphōso Cardino
 Perroque Velasco Castellæ Comestabili suis ducibus oppugnari iussit. Oppidani
 autem vtriusque oppidi cum sese defendere non possent, & omni subsidii spe de-
 stituti, Ferdinando Regi sese dederunt. Quibus Rex in deditioem acceptis, Al-
 phonso Cardino Carthamæ arcem gubernationemque cōmendauit, & ex Coy-
 no discedens, Rondam, quam nonnulli Mundam esse falso putāt, obsessum venit.
 Quam paucis diebus captam, Antonio Fonsēco commisit. Hinc iam discessurus
 Marubellanos qui ad eum vltro venerunt, in deditioem accepit, quibus Villan-
 drandum Ribadei Comitem gubernatorem relinquens, Cordubam se contulit.
 Cuius imperio Iacobus Comes Caprensis ad oppugnādum oppidum Moclinum
 missus cum Mauris prælium committēs, profligatus rediit. Rex autem Ferdinan-
 dus interea Cambilenses & Alhabarenses oppugnatione ceperat. Quorum arcib⁹
 & oppidis Franciscum Bouadillam præficiens, Alcalam Henarem, quam Hispani
 viri non indocti Complutum vocant, ad hyemādum venit. Hic infans Catharina
 nata est, quæ fuit Britannię quam Angliam vocant, Regina. Æstate autem quæ se-
 cuta est, Rex & Regina Cordubam reuertuntur. Vnde Rex cum magno equitum
 & peditū numero Loxam repetit. De cuius aduentu Granatæ Rex Boabdelis ad-
 monitus, quoniam suæ defensionis & Christianis resistēdi spes omnis erat in Lo-
 xa, in eam priusquam Ferdinandi Regis copiæ venissent, ingressus est. Postero au-
 tem die Rex Ferdinandus adueniēs, dum castra locis opportunis collocasset, sub-
 urbia in quibus erat magna pars ciuitatis, tormētis & aliis armorum generibus op-
 pugnari iubet. Huius oppugnationis initium Federico a Toleto Aluani Ducis fi-
 lio cū suæ custodiæ militibus electis assignauit. Vbi Christianis acriter oppugnā-
 tibus, Rex Granatæ noctu clam discessit. Cuius absentia postero die Loxæ ciues
 Ferdinando Regi sese dederunt, & Rex Ferdinandus satis prudenter Loxæ, quo-
 niam erat magna ciuitas & Granatæ propinqua, Aluarum Lunam cum magno
 Christianorum præsidio reliquit. De Loxa Illoram veniens, eam paucis diebus ac-
 cepit. Interea Regia ad visendum Loxam venerat, quam Rex Ferdinandus ro-
 gatum misit, vt ad se Illoram veniret. Hinc simul ad oppugnādum Moclinum op-
 pidum proficiscuntur. Erat autem Moclinum in aspero loco positum, & natura lo-
 ci humanoque præsidio valde munitum. Quæ res oppugnantibus labor erat ma-
 ximus, sed expugnatum tādē fuit captumque diuinitus: propterea quod Chri-
 stianis acriter oppugnantibus & Mauris fortissime propugnantibus, ex tormento
 qua puluis erat qui molitis carbonibus & sulphure cæterisque rebus conficitur.
 Quo repente succenso & turris confestim corruit, & Mauri complures qui in ea
 erant, combusti fuerunt. Quæ res admirabilis & ostento persimilis Maurorum
 mentes admodum perturbauit, quippe qui putauerunt ignem propter eorū perti-
 naciam e cælo delapsum. Ideo que timore magno perculsi postero die de pace le-
 gatos ad Ferdinandum Regem miserunt, & sine vlla cōditione se dederunt. Qui-
 bus in deditioem acceptis, & oppidi portis reclusis, more suo catholici principes
 in arcem crucigerum vexilliferosque præmiserunt, quos armatos equites & sacer-
 dotes Te Deum laudamus canentes subsequi iussere. Erat autem in hoc oppido
 magnus captiuorum Christianorum numerus, erāt etiam multi sacerdotes in fo-
 teis & subterraneis spelūcis vincti catenis ferreis. Qui cum regios sacerdotes op-
 pidum ingressos Te Deum laudamus canentes audiissent, ipsi quoque magno
 gaudio canere cœperunt, Benedictus Dominus Deus Israel. Hos e carcere solu-
 tos & ad se venientes cum vidissent catholici principes squalidos ac pene nudos,
 & barba capilloque promisso, vbertimque flētes, indui & viatico donatos ad suas
 domos ire iusserunt: & Martinum Alarconium in Moclini custodia relinquentes
 ad Granatenses campos proficiscuntur. Quibus igne ferroque vastatis, & Federi-
 co a Toleto cum exercitu magno in Batica prouincia relicto, in Galliciam profi-
 ciscuntur, vbi factiones & tumultus Lemi Comitum & Villæ Francæ Marchionis a-
 liarumque sororum eius, quoniam armis inter se de patrimonio statuque conten-
 debant, compescerent. Qui cum venissent ad oppidum quod Palatium Valduer-

na dicitur, Lemianus Comes ad eos veniens se ipsum suaque omnia bona eorum potestati tradidit. Principes autem catholici cum eos recōciliaſſent, & vnicuique quod ſuum erat, tribuiſſent, pro ſuis expēſis oppida duo, Sarriam & Caſtrum Regium ſibi retinuere. Hinc in Compoſtellam profeſti cum ſancti Iacobi Apoſtoli Hiſpaniæ patroni limina viſitaſſent, Salmanticam venerunt. Hic hyemantes conuentum iuridicum quem Cancellariam vocant, ex oppido Valliſoleto Salmanticam transferri iuſſerunt, quem in parte domus Pontificalis quam ipſi colebant, collocarunt, vt quo ordine lites deciderentur, quaque diligentia expedirētur negotia, cognoſcerent. Quibus rebus iam perſpectis Alphonſum Fonſecum Compoſtellanum Antiftitem, virum literatiſſimum, adminiſtrandæ iuſtitiaæ præſidem relinquentes, Idibus Martiis, hyeme iam præterita, Salmantica diſcedunt, & exercitum quem in prouinciã Bæticiã præmiſerant, apud Cordubam conſecuti cum magnis copiis Bellamalacham verſus iter faciunt, & cum exploratoribus equites qui locum caſtris idoneum deligant, præmittūt. Qui, quoniam ciuitas hæc in extremo collis expoſita eſt, locum pro caſtris altiorem ſupra ciuitatem delegerunt. Ad quem locum cum Rex Ferdinandus veniſſet, caſtraque locaſſet, oppugnari ſuburbium iuſſit. Cuius oppugnationis initiū dedit Federico a Toledo, qui cuſtodia Regis equitibus præerat. Granatæ autem Rex interim Bellamalachenſibus Mauris obſeſſis ſubſidio veniens, per altos mōtes & inuia loca vſque ad Chriſtianorum caſtra magnum duxit exercitum. Quibus occurrentes Chriſtiani præſcendens cum multis equitibus occurrens, in equitem Maurum lanceam fortiſſime coniecit, enſemque qui in ephippii parte anteriori pendeſcit, manu perſtrin-gens e vagina extrahere non potuit. Quæ res cauſa fuit, vt poſthac enſem nunquam ephippio, ſed ſuo lateri ſemper accinctū tulerit. Hoc prælio Mauris qui ſubſidio venerant, iam proſtigatis, dum ciuitas acriter oppugnatur, multa tormenta multoſque pulueris cados & tintinnabula varii generis ab Imperatore Maximiliano miſſa catholici principes acceperūt: tormenta quibus Maurorum turres mœ-niaque diruerent, & tintinnabula, quæ in captis conſecraſſetque templis appende-rent. Quæ cum e nauibus expoſita in littore viſiſſent Bellamalachenſes ciues, timore magno coacti manus dederunt. Quibus in deditiōem clementer acce-piſtis principes Catholici poſtero die caſtra mouēt, & exercitum ad Malacham ciuitatem validiſſimam ducunt. Quam poſitis apud eam caſtris, ab arce quam a ciuitate paululum remotam Gibralfarum vocant, ad mœnia ciuitatis & arcem alteram quæ dicitur Alcazaua, totam pene ciuitatem ſtationibus circumdātes vſque ad littus maris obſidione quam longiſſima cingūt. Locus autem eſt ab arce iugoſus & procliuis, in quo Rex Ferdinandus hoc modo ſtationes diſpoſuit. Apud ar-cem Gibralfarum primum & altiorem locum Duci Gaditano, Aluaro Bacciano, Petro Bacce, Gutterio Sotomaiori, & arcis Attentiæ præfecto dedit: ſecūndum Be-iarani Ducis equitibus: tertium Iacobo Lupo Aialæ & Franciſco Bouadillo: quar-tum principum præfecto: quintum ciuibus Hiſpalis & Cordubæ: ſextum Comiti Feriano: ſeptimum equitibus præfecti Calatrauæ, quibus præerat Gutterius Pa-dilla nepos eius ex fratre: octauum Federico a Toledo cum equitibus regiæ cuſto-diaæ, & Rodorico Pimentello Comiti Beneuentano, & Petro Manrico Duce Na-iarēſi: nonum præfecto maiori ordinis ſancti Iacobi: decimum Gutterio Cardine præfecto maiori Legionis: vndecimum Ioanni Stunico ordinis Alcantaræ præfe-cto cum multis ſui ordinis equitibus: duodecimū apud alterā arcem in loco prope littus maris Antonio Fonſeco. Hoc ordine ſtationibus iam peractis, mane nodum orto ſole Mauri complures qui ſubſidio clam venerant, in primam ſtationem irru-entes Sotomaiorem & Arcis Attentiæ præfectum occidunt, & Petrum Baccam, Aluarumque Baccianum, & alios equites grauiter vulnerarunt. Qui cū Chriſtia-nis vndique concurrentibus reſiſtere non potuiſſent, per inuia loca & ſaltus aspe-ros effugerunt. Rex autem Ferdinandus in occiſorum locum Ferdinandum Ve-gam & Frāciſcum Almeidam equitem Portugalliæ ſubſtituit. Et quod erat oppu-gnatio difficilis ac periculofa, duces omnes admonuit, vt Mauros a ciuitatis exitu prohiberent,

prohiberent, & subsidio venientes propulsarent: quippe qui ciuitatem multo fa-
 cilius obsidione diuturna & longa fame quam oppugnatione capi posse cernebat.
 Duces itaque dicto Regis audientes, in castris omni copia rerum quæ terra mari-
 que comportabantur, refertis, sese continebant, nec vlllo ingrediente Mauro nec
 exeunte. Post dies autem aliquos cogente fame Maurus quidam, audax magis &
 temerarius, quam fortis & prudens, quasi Scæuola Romanus alter decreuit aut
 mortem subire, aut Regem & Reginam de medio tollere. Qui hora fere pomeri-
 diana indutus pallio quod albornoium vocat, accinctus ense breui quem pallio
 suo tegebat, ex arce Gibralfaro egressus, ad Gaditanum Ducem qui (vt supra de-
 monstrauimus) in prima statione manebat, vltro se contulit, cui Regem & Reginã
 sequerere dixit, quibus res aliquas necessarias & profuturas dicere volebat. Quæ
 Dux, quoniam ipse a statione sua discedere non audebat, cum alumno suo ad re-
 gium tabernaculum misit. Huc cum venisset Maurus, quoniã Rex & Regina post
 meridiem somno tenebantur, interim tentorium Beatricis Moianæ Marchionis
 ingreditur, vbi spectabilis mulier & ornamentis exulta regiam maiestatem refe-
 res apud Aluarum Portugalliæ sedebat. Quos cum vidisset Maurus, quoniam iam
 vitæ suæ finis aderat, Regem & Reginam esse ratus, ense stricto Aluarum repente
 male percussit in capite, & ad Beatricem conuersus vociferãtem, antequam eam
 attingeret, a famulis qui aderant, pugionibus est confossus. Alius etiã paulo post
 casus accidit non minoris infaniæ, ideoque referendus. Ex Africa Maurus veniẽs,
 quem cæteri Mauri Sanctum vocabant, clam noctu ciuitatem ingressus, a Maho-
 ma se missum venisse Malachæ ciuibus cõcionando dicebat, & Mahomam in eo-
 rum auxilium venturum persuasit, quem si in Christianorum castra prorumpere-
 rent, ante se pro suis cultoribus pugnantem visuri erant, & Christianos victos ad
 Cordubam vsque persequerentur. Quin etiam quicumque sibi pugnantem contra
 Christianos adhærent, non modo non occidi, sed ne vulnerari quidem possent.
 Huic infano gens ignara & ad superstitionem procliuis fidem adhibẽtes, postero
 die prima luce eruptionem facientes ea castra inuadunt quæ mari propinqua Rex
 Ferdinandus Ioanni Stunico ordinis Alcantaræ magistro commiserat. Quibus cū
 Christiani milites equitesque vndique concurrentes prælium committunt, & o-
 mnium primus Maurus ille qui se sanctum & Mahomæ nunciũ simulauerat, ictu
 magno lapidis in capite percussus occubuit, reliqui multis acceptis vulneribus, in
 ciuitatem sese retulere. Erat in hac ciuitate præter Gibralfarũ arx altera maior,
 Alcazaua nomine, cuius custos erat homo quidam diues, sed non bellicosus: Gi-
 bralfari vero bellicosus, non autem diues. Arcis vtriusque præfecti, cum ciuitas in-
 dies crescente fame conuocato concilio legatos ad catholicos principes de dedi-
 tione mittere vellet honestas condiciones petituros, aliorum votis assentiri nolu-
 erunt. Qui cum postea famem diutius pati non potuissent, vltro ac sine vlla condi-
 tione sese dederunt, vita duntaxat concessa. De quibus acceptis in seruitutem ca-
 tholici principes multos vtriusque sexus ad seruiendum magis idoneos principi-
 bus Christianis dono miserunt, alios suis ducibus, equitibus, domesticis & famili-
 aribus distribuere. Miserunt & magnum numerum pro Christianis captiuis redi-
 mendis in Africam. Qui capta ciuitate Garfiæ Fernando Manrico commissa, &
 Federico a Toledo cum magnis copiis in Bætica prouincia relicto, in Hispaniam
 citeriorem proficiscentes diem quintum ante Pascha resurrectionis Valentiam
 peruenerunt. Vnde peractis conuentibus negociisque cõfectis ad exercitum red-
 eunt, ex itinere Murciam ingressi corporis Christi diem festum celebrarunt. Et
 e Murcia digressis obuius venit Federicus a Toledo, quem, vt supra demonstraui-
 mus, cum exercitu reliquerant, com meatum petens ad patrem suum Aluanum
 Ducem qui grauitæ ægrotabat, profecturus. Quo satis honorifice dimisso Rex
 Ferdinandus Maurorum fines ingressus, oppidum Veriam, Porchenæ terminos,
 Tabernas, Oscam breuiter cepit, & omnes Bacciarum campos percurrit, & Bacciam
 Abderamque, quam Almeriam vocant, quas anno sequenti oppugnare decreue-
 rat, diligenter inspexit. Deinde cum Veriæ Garfiam Lassum cognomẽto Vegam,
 Tabernis Hurratum Lunam, Porchenæ Ioannem Benauitem, Oscæ Rodoricum

Manricum, Benamaurelæ Aluarum Baccianum præfecisset, Ducemque maiorem Ludouicum Portucarrerium contra Mauros Baccetes & Guadixianos reliquisset, ad hyemandum in oppidum Vallisoletum venerunt, vbi cum legatis Imperatoris Maximiliani de coniugio Ioannæ filiæ cum Philippo Maximaliani filio Austriæ Duce, & Margaritæ sororis eius cum Ioãne Hispaniæ principe simul egerunt. Quare perfecta hinc pridie Kalendas Aprilis Rex Cordubam venit, & inde Iaenem. Vnde digrediens arcem & oppidum Cuiarum expugnatum cepit. Vbi præsidio quod satis esse visum est, relicto, ad Bacciam, quæ ciuitas erat magna, validissimum duxerunt exercitum. Cuius ciuitatis obsidio fuit & oppugnatio diuturna, multumque laboriosa ac difficilis. Erat enim in ea cum Rege suo Baudele Maurorum maxima multitudo bellicosissimæ gentis, qui sæpius eruptionem facientes cum Christianis acerrime pugnabant. Victi tandem catholicorum principum constantia, & præsertim Reginæ quæ iam defatigatis ducibus subsidio venit, & suorum equitum militumque patientia manus dederunt. Quibus receptis in deditionem, Abderæ ciues & Guadixiani catholicis principibus ultro sese dederunt. Ad quas ciuitates capiendas cū venissent catholici principes, Bacciaz gubernatione dederunt Henrico Ferdinandi Regis auunculo, Guadixæ Cazorolæ præfecto Cardinalis Hispaniæ fratri, & Abderæ Gutterio Cardine præfecto Legionis. Dederunt præterea Petro Mendozio Cardinali pagos omnes Zeneranos, qui sunt apud Guadixiam & Porchenam. Contulerunt & alios Gutterio Cardine, qui sunt in ripa fluminis Abderæ. His confectis rebus catholici principes in Guadixiam ducem maiorem Iacobum Lupum Pachiecum Villenæ Marchionem relinquentes, Hispalim venerunt. Hic filiam Isabellam natu maiorem Alphonso Portugalliæ Regis filio desponsarunt, quam ad sponsum miserunt in Portugalliam comitantibus Petro Mendozio Cardinale, & Rodorico Pimentello Comite Benauenti, multisque aliis equitibus & episcopis. Hinc Rex Ferdinandus in initio veris cum magnis copiis Granatam versus proficiscitur. Quæ quidem expugnatis omnibus & captis ciuitatibus, oppidis, & arcibus, admodum tristis & sola, quasi corpus sine membris, arbor sine ramis, & mater orbata liberis remanebat. Cuius agros Rex Ferdinandus ingressus, igne ferroque vastauit, qui depopulatis agris Iacobum Pachiecum Villenæ Marchionem Ducem maiorem, quem generalem Capitaneum vocant, in Alcalá Regia relinquens Hispalim ad Reginam reuertitur. Inde Nonis Septembribus rursus ad vastandum agros & omnes Granatæ fructus rediit. Hic cum Mauris equitibus ex vrbe Granata egredientibus prælio commisso, magnus hostiū numerus cecidit, & ex Christianis pauci desiderati, multique vulnerati fuere, Marchioque Villenæ Dux maior exercitus in altero brachio lanceatus præfectum relinquens, ad Reginam Hispalim se recepit. Hinc circiter Nonas Maias ad Granatenses agros rediens cum fruges & arbores deuastasset, in loco Granatæ propinquo, quem Goscon Mauri vocabant, vbi rus erat & domus aggregitis, in solo plano sita, distans a Granata passuum millia circiter octo, castra locauit, vbi nouam urbem catholici principes habito concilio condere statuerunt, in qua durante bello tutus exercitus hyemare posset. Hanc autem urbem quadrangulari forma designatam, & nomine Sanctæ fidei nuncupatam, quo breuius catholici principes attolleret, Hispalis, Cordubæ, Iaenis, Astigi, quam Ecijam vocant, Baecæ, Vbedæ, Carmonæ, Xeresis, Anduxaræ primariis in provincia Bætica populis ædificandam commiserunt. Quorum iussa liberaliter omnes capeffentes, & laudis auidi, summaque contentione die noctuque festinantes, vrbes, mœnia, turres, fossas, aggeres, portas, vallumque per paucis diebus absoluerrunt: qui profecto vel propter labores quos patientissime pertulere, vel propter pecunias quas in opere conficiendo largissime profundebant, vel propter rerumque principum gratia digni fuere. Verum enim uero si virtuti sua præmia danda sunt, eodem tempore non minorem gloriam regiamque beneuolentiam meruerunt strenui duces & omnes equites fortissimi, qui Mauros Granatenses ad impediendum opus irruentes acerrime, nec sine fuso sanguine propulsaerunt.

stres hostium copias quotidianis præliis minuebant, adeo vt Mauris ex equorum
 fere quinque millibus vix trecenti supererant. Quæ res nimirum Granatensi bel-
 lo finem inuenit. Granatæ nanque Rex Boabdelis suis equitibus amissis, & ci-
 uitatibus quatuordecim centumque oppidis a Christianis expugnatis & captis
 atque depopulatis agris, cum intra Granatæ muros ingentem multitudinem & ho-
 minum millia fere ducenta sine com meatibus alere non posset, & omni spe sub-
 sidii destitutus, de facienda deditio cogitauit. Qui suis accitis cōsultoribus qui-
 tate & auctoritate antecedeat, eorum sententias explorare cœpit, quorum vnum qui cæteros æ-
 me quid de hoc infortunio nostro miseraque cōditione sentiam, dicere iubes, o-
 prime Rex, ego quidem te scire velim, vt quod ipse retulero, non ex ingenio meo
 de promptum fuisse putes. sed istorum qui adsunt, iudicio prudenter excogitatum,
 quippe qui tuam nostramque miseram fortem dolentes simul omnes hac de re iã
 diu collocuti sumus, & pensatis nostris & hostium viribus, in eam demum sentē-
 tiam omnes conuenimus, vt tibi deditioem faciēdam esse libere diceremus. Tu
 itaque qui sæpe studium & fidem erga te nostram magnis in rebus es expertus,
 nunc etiam æquo animo iudicium suscipere debes & in consulendo libertatem:
 quandoquidem nulla prorsus alia via salutis ostenditur. Quare deditio est quidem
 maxime necessaria. Nam per Allam atque Mahomam quid nobis tot in bello per-
 emptis equitibus, quid omnibus amissis ciuitatibus & oppidis, quid tantis detri-
 20 mentis acceptis sperare licet, si Christianorum exercitus, copiis nostris iam con-
 sumptis indies augetur, si de nostris in præliis quotidie victoriam consequuntur,
 finos denique rebus omnibus antecedit? In quorum castris equitum millia duo-
 decim, peditumque centum esse dicuntur. Christiani præterea principes eo con-
 silio nouam urbem apud nos ædificare iusserunt, vt inde nisi ciuitatem nostram
 ceperint, non recedant. Quapropter hoc consilium tibi damus, quoniam nobis
 neque defensionis vlla spes est, neque subsidii. Iam primum ab externis principi-
 bus auxilia quæ non defutura nobis arbitrabamur, frustra diutius, vt vides, expe-
 30 ctauimus. Quæ etiam nunc aduentarent, & nobis ex Asia tota Africaque suppe-
 dia venirent, ea profecto quamuis magna, Christiani qui validissimis præsiidiis o-
 pissent. Deinde quanta sit in hac vrbe senum & puerorum mulierumque multi-
 tudo non ignoras, qui nimirum quoniam nos elementorum genera omnia defi-
 ciunt, diuturniorem famem tolerare non poterunt, & esurientes extrema fortasse
 necessitate compulsi nos deserent, & ad Christianorum castra confugient. Est ita-
 que nobis non hostis modo, sed etiam nostra plebs ieiuna valde timenda, quæ si
 40 tolerabit. Quod si viri fortis est atque magnanimi mortem potius velle, quam re-
 gno priuari & iugum subire seruitutis, tu tamen princeps non minus humanus &
 prudens, quam fortis & magnanimus, non tuæ solum dignitatis habere rationem
 debebis, sed etiam salutis noueræ tuæ, & ætatis fratrum tuorum, & denique huius
 tui populi, tibi studiosissime semper & obsequentissime famulantis. Qui profecto
 si tu fortunæ quæ nobis aduersa fuit semper, casus armatus experiri potius quam
 nostrum probare consilium malueris, cum tibi, quod Alla prohibeat, mali quid ac-
 ciderit, non dubium est quin veniant omnes in tuorum hostium potestatem, & ea
 mala passi quæ victis solent ab elatis victoribus accidere, captiui demum seruorū
 more vendantur. Consulas igitur tibi primū, Rex prudentissime, deinde tuæ cha-
 50 rissimæ noueræ, & duobus fratribus, quos tantopere diligis, & postremo ciuibus
 tuis vniuersis, vt & Rex bonus & pater benignus prospicias. Ne tua pertinacia
 committas, vt vrbe vi capta aut serui fiant omnes, aut occidantur. Quod malum
 omnium malorum maximum ne accadat, facile si deditioem feceris, euitabis,
 & te tuosque omnes cōseruabis incolumes. Nā etsi mortales omnes natura liber-
 tati, qua nihil est animis ingenuis optatius, auidissime studēt, & miseram conditio-
 nem seruitutis oderunt, sapientis tamen hominis est necessitati quam vitare non
 possit, æquo animo parere. Quoniã igitur te sūma necessitas vrget, & in sola dedi-

tione salutis spes omnis ostenditur, eam profecto, si tua tuorumque vita tibi chara
 est, differre non debes. Ad quam te quidem non extrema solum necessitas, sed et-
 iam Ferdinandi Regis & Isabellæ Reginæ singularis humanitas & integerrima fi-
 des hortari debent, quippe qui sunt, ut fama est, & nostri quoque prædicare solent,
 in omni genere virtutis principes excellentes, & in eos præsertim qui spõte se de-
 derint. Cuius rei Loscani, Rondenses, Guadifiani, Abderenses, & alii complures
 sunt testes, qui nunc apud Christianos commorantes honorifice commodeque
 viuunt, & neque institutis nostris neque cerimoniis prohibentur. Malachenfibus
 vero cæterisque qui pertinaces fuere, quod acciderit, non ignoramus. Quamob-
 rem si priusquam oppugnare nos cœperint, vltro deditioem feceris, nõ dubium
 est quin tuæ dignitatis rationem habeant, & te non ut hostem, sed ut amicissimum
 liberaliter & magnifice recipiant, & noueræ tuæ fratribusque bene consulant.
 Quod si tibi regium nomen & insignia deponere molestum est multumque diffi-
 cile, te tamen vna vel maxima ratio cõsolabitur, propterea quod hoc regnũ quod,
 ut scimus, olim Christianorum fuit, & a maioribus tuis vsurpatum, ipse nunc in-
 iuste possides, non amittes quidem, sed quibus iure debetur, restitues, & eorum
 gratiam & amicitiam quam Reges omnes magnificiunt, demerebis. Hoc a re-
 liquis consultoribus qui aderant comprobato consilio, Rex Boabdelis qui deditio-
 nem facere iam decreuerat, cum in aliquos Granatæ ciues viros primarios, qui
 clam se catholicis principibus, ut eorum gratiam aucuparentur, ciuitatis deditio-
 nem promiserant, animaduertisset: subinde legatos ad Regem & Reginam clam
 misit in castra, quibus supplicabat, ut suorum aliquem ad se mitterent, qui cum de
 pacis & deditiois cõditionibus agerent. Rex autem & Regina cum legationem
 libenter audiuisent, cum legatis eisdem Granatam redeuntibus Gonfalum Fer-
 nandum Aquilarem, qui Mauris Granatensibus erat notissimus, & eorum linguam
 callebat, Fernandumque Saphram secretarium miserunt, ut quas Boabdelis pacis
 & deditiois condiciones peteret, intelligerent, sibi que relatum venirent. Qui cũ
 Granatæ Rege collocuti, cum duobus eius consiliariis ad catholicos principes in
 castra redierunt. Quibus cum Boabdelis mandata mentemque retulissent, rursus
 ad Boabdelem Granatam remittuntur. Qui sæpe modo castra, modo Granatam
 repetentes, etsi quæ referebant omnibus erant occulta, rei tamen finis optimus &
 optatissimus nobis omniumque Christianorum votis satisfecit. Boabdelis nãque
 catholicis principibus obsequens & regia dignitate tituloque priuatus, Kalendis
 Ianuariis, anno Christianæ salutis millesimo quadringentesimo nonagesimo se-
 cundo, Granatæ portis reclusis, magnum Christianorum militum numerum in
 Granatam urbẽ & in Alhambra recepit, regiæque domus turres, vrbis portas,
 & omnia munitiora loca Christianorũ prædiis assignauit. Posteroque die mane
 captiuos Christianos complures compedibus vinculisque solutos, cum quingentis
 obsidibus quos se daturum pactus fuerat, ad catholicos principes misit in castra.
 Reges autem catholici cum per tentoria distributos obsides obseruari diligenter
 & honorifice tractari iussissent, ad captiuos Christianos qui, Benedictus Dominus
 Deus Israel, decantabant, conuersi, cum flentes & toto corporis habitu & vultus
 effigie deformatos aspexissent, eorum sortem miserantes, omnes indutos rebusque
 necessariis adiuuantes ad suas domos ire iusserunt. Quorũ vnus qui sacerdos erat
 & non indoctus, antequam discederent, O principes, inquit, cœlestes, o Dei Opti-
 Max. fortes & magnanimi duces, qui nos hodierna die a grauissimo iugo seruitu-
 tis, vel potius ab vmbra mortis & horrendis tenebris ad clarissimã optatissimamque
 vitæ lucem reuocastis, viuatis, in æternũ viuatis. Et quoniam vobis pro vestris et-
 ga nos immortalibus beneficiis gratiam referre nõ opis est nostræ, eam sine dubio
 cumulatissimam speratis ab eo, qui pias hominum mentes ex alto prospiciẽs, vni-
 cuique pro meritis digna præmia persoluit. His dimissis eodẽ die catholici prin-
 cipes cum Ioanne & Ioanna filiis, cum Petro Mendozio Cardinale, cumque suis
 ducebibus & multis equitum peditũque cohortibus instructis, Granatã versus profi-
 ciscuntur. Quibus ad urbem appropinquãtib; Boabdelis quinquaginta fere comi-
 itatus equitibus obuiam venit, qui tristi vultu capiteque demisso ac flenti similis
 Ferdinandi

Ferdinandi Regis osculari dexteram contendit. Rex autem Ferdinãdus manum subtrahens, Boabdelem perbenigne suscepit, paucisque verbis vltro citroque per interpretes habitis, ad Isabellam Reginam quæ cum prole sua & Cardinale cæterisque ducibus Regem subsequeretur, Boabdelis accedens idem fecit. Quem Regina pari benignitate recepit, & ad spem meliorem verbis honorificis hortata est. Cum autem prope vr̄bis mœnia peruenissent, Ferdinandus Talabricus Abulensis Episcopus & Granatæ vr̄bis Archiepiscopus designatus, qui crucis vexillum præferebat, altiore arcis Alhambræ turrem conscendit, & erectam crucem reliquaque vexilla cunctis ostēdit. Quæ cum catholici principes regiaq; proles & vniuersus exercitus flexis genibus Deo gratias agentes adorassent, & arcis Alhambræ custodiam Ignico Mendozio Tendiliano Comiti commisissent, ad vr̄bem nouā redierunt in castra, secumque Boabdelem adduxerunt. Vbi permanere statuerunt, quoad usq; traditis armis a Mauris, & auctis Christianorum militum præsidis, in vr̄bem populosissimam tutior esset ingressus. Hic diebus paucis commorati quibusdam confectis negociis & rebus ad vr̄bis ingressum necessariis comparatis, cum multis armatis equitibus quos ex multis partibus acciuerant, & magno sacerdotum numero, Te Deum laudamus, decantante, Granatam vr̄bem Deo Opt. Max. cuius auxilio belli peroptatum finem gloriosamque victoriam fuerat adepti, gratias agentes ingressi, valdeque lætantes, vota quæ religiose promiserant, persoluerunt. Deinde certos nuncios cum literis de victoria quam Deo iuuante de Mauris Christianæ religionis hostibus habuissent, ad Innocentium summum Pontificem, ad Cardinales, ad Christianos principes, ad omnes Hispaniæ Siciliæque ciuitates destinarunt. Qui gaudio magno exultantes cum primum tales nuncios magnis muneribus, vt par erat, honestassent, cum templis omnibus & per omnes aras sacra celebrassent, cum denique multis diebus vr̄bes supplicationibus canticisque diuinis lustrauissent, deinde magnificos ludos & spectacula varii generis apparatu magno magnisque sumptibus ediderunt. De quibus ac de toto Granatensi bello, quoniam, vt in principio dictum est, viri docti generatim copioseque scripserunt, hac ego summa breui & quasi epitomate multis huius historiæ cupidis atq; de me bene metitis, qui rem hanc a me sapius efflagitarūt, satisfaciēs, cum de Granatæ regni ciuitatibus & oppidis, vt sum pollicitus, nominatim retulero, finem faciam. Sunt itaque ciuitates in primis:

Granata totius prouin- ciæ metropolis.	Muxacar.	Vracina.	Illora.
Malacha maritima.	Esnaluid, quod nunc Cuenas dicitur.	Orce.	Azara.
Bellamalacha mariti- ma.	Cathania.	Galera.	Calea.
Abera maritima.	Albox.	Cullar.	Cuniares.
Ronda.	Fenez.	Benemaurela.	Almuxia.
Basta, quæ supra Bacci- am nominauimus.	Luzar.	Caueles.	Borgo.
Veria, quæ Plini ^o A- taberna.	Belesicum.	Castillegia.	Algocagia.
Osc.	Nixar.	Castrillum.	Cazerabonela.
Barbella.	A-Taberna.	Abiceleona.	Alora.
Losca, quam Loxam vocat.	(xin vocat. Serga.	Suiar.	Carthama.
Alama, quam Alha- mam dicunt.	Bacor.	Queiar.	Coinum.
Almugnezara & Por- ciena.	Gorab.	Treera, quæ nunc Tre- ila.	Monda.
Oppida sunt:	Ierez.	Oria.	Tolos.
Bellum albū, q̄ Belez blancum dicebant.	Iantaira.	Montoria.	Onquera.
Bellum rubrum.	Edeir.	Andras.	Setenilum.
	Alcala Horra.	Lapecia.	Cardella.
	Alcuria.	Meigecar.	Esnalmarã.
	Alzaguinum.	Pinia.	Audita.
	Fereira.	Cambela.	Montexicar.
	Guenarie.	Esmeloz.	Gausinū, maritimum.
	Finiana.	Colombera.	Casares.
		Moclinum.	Mons Maior.
			Meiar.

Vxuna. *Torros.* *Castellū Ferreū mari.* *Adra, maritimum.*
Arabita. *Bentobium.* *Albonium, maritimum.* *Delias, maritimum.*
Nerexa. *Motrilum maritimum.* *Nulum, maritimum.* *Solobrenia, maritimum.*

In montibus autem & asperis locis quos Alpuxarras appellant, sunt:

Abuludui. *Dalia.* *Orgiba.* *Almunia.*
Marchina. *Ogiar.* *Sugnehalum.* *Varis.*
Aluchar. *Xobeles.* *Serafilabres.* *Et alia complura op-*
Andaras. *Ferrera.* *Xironium.* *pida paruula, quorum*
Belia. *Puchera.* *Texora.* *nomina me latent.*

Vnum autem de Granatæ Regibus Mauris quod est multis ambiguū, non præ-
 mittam. Fuit enim Granatæ Rex, quem alii Abuliacenū, alii Allamoliacenum
 vocabant, vir fortis & bellicosus, sed immitis & ferox, qui sine causa multos & in-
 nocentes equites sui principatus crudeliter occidit. Hic fratrem habuit minorem
 nomine Boabdelim, & vxores duas accepit, Mauram primam, ex qua filium susce-
 pit Mahomedum, qui postea Boabdelis & Granatæ Rex iunior fuit appellat⁹. Ex
 vxore autem secunda Christiana quam captiuam ad suos mores ritumq; Maho-
 metanum conuerterat, filios duos progeniuit: quorum primus Cad, & secundus
 Nacre nomen habuit, & post Granatam captam ad Christianam religionē sponte
 venientes, maior Ferdinandus, & minor Ioannes nomen accepit, & Granatæ In-
 fantes cognominati fuere, vxoresq; fœminas generosas acceperunt. Mater autem ²⁰
 quæ Maura Zorayia dicebatur, ad pristinam fidem multis & filiorum suorum præ-
 cibus, & catholicorum principū persuasionibus adducta, Isabellæ nomen accepit.

LVCII MARINEI SICV- LI DE REBUS HISPANIÆ LIBER XXI.

Derebus quas in conuentu Toleti catholici principes egerunt.

D iter nunc reuertemur, vnde digressi sumus. Supra dictum est
 a nobis Isabellam Reginam cōfecta pace cum Portugalliæ Re-
 ge Toletum venisse, & item Regem Ferdinandum ex Arago-
 nia. Dicemus igitur quæ res & negocia Toleti gesta fuere. To-
 leti cum diebus paucis ex itineris labore iam defessi quieuisent,
 deinde procuratoribus ciuitatum populorumque per literas ac-
 citis, magnos conuentus quos Curias generales appellant, die-
 bus multis egerunt, ad quas proceres complures conuenerunt multique pontifi-
 ces. Hic cum primum multorum litigantium causas, & eorum iustas querelas qui-
 res suas ab aliis occupatas diuque possessas repetebant, audiuisent, & suum ius v-
 nicuique tribuisent, deinde magnos census multaq; oppida quæ Regis Henrici
 temporibus alienata fuerant, & regio patrimonio iure debebatur, ab eis restituta
 sibi, qui non iusto titulo possidebant, receperunt, multa tamen monasteriis, eccle-
 siis, & hospitalibus remittentes. Post hæc homines multos qui latrocinia aliaq; cri-
 mina multa commiserant, affici iusserunt vltimo supplicio. Quibus etiam iubent-
 tibus captus est & capite truncatus Ferdinandus Alarconius, qui seruiens Archie-
 piscopo Toletano sæpe tumultus autor fuerat, & pacis inimicus. Multis hic bona-
 quibus violenter ab improbis erepta fuerant, Regis & Reginæ iussu restituta fue-
 re. Magna hic negocia boni principes absoluerunt, multas diremerunt lites, saluta-
 res leges & prudenter excogitatas ediderunt. Hinc ad ciuitates & omnes populos
 gubernatores & iustitiæ præfectos satellitesque miserunt, quibus vbique non mo-
 do cerdones & agrorum cultores, sed equites etiam atque magnates omnes dili-
 gentissime parebant. Iustitia nanque de cælo prospexerat, & per Hispaniam to-
 tam pax

tam pax orta est omnibus & secura tranquillitas. Hic proceres & omnes ciuitatum procuratores iusiurandum præstiterunt, sese post Isabellæ Reginæ mortem Ioannem eius & Ferdinandi Regis filium natu maiorem Regem Castellæ & Legionis habituros. Cuius rei testes, præter ciuitatum procuratores, equites iurati fuerunt qui sequuntur: Petrus Gonçalus Mendozius Hispaniæ Cardinalis, Ludouicus Cerdanius Dux Methymnæ Cœli, Alphonsus Cardinas ordinis sancti Iacobi militiæ præfectus, Petrus Fernandus Velascus Phari Comes & Castellæ magnus Comestabilis, Alphonsus Henricus Hispani maris Admirantes maximus Ferdinandi Regis auunculus, Petrus Aluarus Oforius Astoriæ Marchio & Trastamaræ Comes, Philippus Aragoneus Caroli Vianæ principis filius, Iacobus Lupus Stunigæ Comes Miranditanus, Aluarus Mendozius Comes Castrensis, Laurentius Suanus, Gutterius Sotomaior Comes Benalcazaris, Ignicus Mendozius Comes Tindilianus, Beltranus cognomento Cueva Comes Ledesmanus, Ioannes Siluanus Comes Cifontanus, Ioannes Riberius Dominus Montis Maioris & Regis Ferdinandi custos maior, Iacobus Fernandus Quignonensis Comes Lunæ, Iacobus Hurratus Mendozius Episcopus Palentinus, Alphonsus Burgitanus Episcopus Cordubensis, Raymundus cognomento Spes Episcopus Vrgelli, Aluarus Petrus Gothomanus dominus Olaliæ, Gutterius Cardinas præfectus maior ordinis militiæ Legionensis, Ioannes Cardona Comes Pratenfis, Ludouicus Requifentius Barcinonæ principatus gubernator. Hi fuerunt & omnes ciuitatum procuratores atque alii diuites homines, qui solenne iuramentum præstiterunt apud altare maius ecclesiæ sanctæ Mariæ, librum tangentes quem sacerdos quirem diuinam celebrauerat, manibus tenebat. Hac re peracta postero die insignia sancti Iacobi ordinis Alphonso Cardinæ supplicanti, qui ordinis illius militiæ præfectus erat, honorificentissime dederunt. Deinde statuerunt ne Castellæ Ducibus listores antecederent clauas præferentes, & ne quis clypeos coronis vel aliis Regis ornamentis insignitos, quas res Coroneles & Orlas appellant, haberent, nisi quibus ob aliquam iustam causam concessum fuisset: neue quis Dux vel alius quamuis nobilis, in literis quas ad aliquem subditorum suorum mitteret, suæ dignitatis titulum superponeret. Hoc enim regiæ dignitati duntaxat conuenire dicebant. Hic præterea multorum laborum magnæque fidei memores Andreæ Caprerii & eius vxoris Beatricis, eos Moiani Marchionatus titulis honestarunt, & quo maioribus afficerent honoribus, eodem die secum & eadem mensa discumbere voluere. Quibus Regina non his honoribus contenta, magnos etiam census & oppida quædam tribuit in perpetuum, quibus illi & eorum successores pro tituli dignitate sumptum ferre possent.

De rebus in Methymna campo gestis.

His confectis rebus e Toletis discedentes die septimo Methymnâ, cui cognomen est Campus, peruenerunt, ubi non multa magnaue negocia defuerunt & multorum querelæ miserabiles. Siquidem erant reorum & delinquentium pleni carceres, quorum multis prius causis auditis, multisque bonis quibus crudeliter ablata fuerat, restitutis, alii cæsi verberibus, alii auribus mutilati, alii in perpetuum, alii ad tempus in exilium missi, plures ad mortem damnati fuere. Quorum numero fuit eques quidam nomine Aluarus Anius Lugus, natione Gallecus, qui facinus committere ausus fuerat, quod non vno quidem, sed omni potius genere mortis dignum erat. Homo namque genere nobilis & admodum diues cuiusdâ boni viri diuitias & honestissimas opes temere cupiens, in domum suam tabellionem quendam fallaciter adduxit, ut sibi literas a se compositas quibus illius viri diuitias & omnia bona quasi iure petere videbatur, obsignaret. Quas tabellio, siue quod in illis continebatur ignarus, siue spe muneris quod eques ei liberaliter pollicebatur, impulsus, siue timore ne quid ab illo mali sibi, si facere nollit, eueniret, eas imprudenter obsignauit. Quod ubi perfecit, eques eum de manu in cubiculum suum,

quasi ei mercedem daturus, adduxit, vbi quidam domesticorum suorum scele-
 ris conscius eos expectabat. Quo adiutus miserum tabellionem interfecit incau-
 tum, quem in effossam scrobem clam omnibus deiecit. Cuius vxor cum eum ad
 cenam nocte tota mensa lectoque parato non parum tristis expectasset, vbi dies
 illuxit, admodum sollicita vicinas primum percunctari coepit, deinde nuncios ad
 omnes propinquorum & affinium domos misit, si forte maritus apud aliquem cog-
 natorum pernoctasset. Quem cum non inuenisset, postero die lachrymas fundens
 ad Regem & Reginam se contulit. Quibus vbi de absentia mariti retulit, illi statim
 iustitiae suae praefectis & satellitibus diligenter inquirere iusserunt, vt scriba vel vi-
 uus vel mortuus inueniretur. Qui coniecturis quibusdam & indiciis equitem ca-
 ptum tormentis afficiunt, qui crimen illud & alia quae multa commiserat confes-
 sus, caput gladio praebuit: qui iustitiae, si vita ei concederetur, aureorum millia qua-
 draginta pro bello gerendo contra Mauros offerebat. Quos etsi non defueret qui
 recipiendos esse diceret, quatenus eis catholici principes vti contra Mauros Chri-
 stianae religionis hostes honestissime possent, regina tamen iustitiam pecuniae praef-
 ferens prudentissime recusauit, & quamuis illius omnia bona ratione delicti iure
 sibi debebantur, ne quis tamen putaret eam propter illius pecunias & magnas di-
 uitiis ei parcere noluisse, nihil accepit, sed illius filiis omnia condonauit. Hoc ani-
 maduersionis ordine iustitiaeque fama terribili cum catholici principes in multis Hi-
 spaniae ciuitatibus conuictus egissent, ingens improbos & temerarios omnesque ma-
 lae mentis homines timor inuasit, & vbiq; latrocinia, sacrilegia, virginum raptus,
 oppressiones, captiuitates, seruitutes, aggressiones, iniuriae, blasphemiae, factiones,
 insultus hominum, caedes, & omnia scelerum malorumque genera cessauerunt. In
 quorum locum restitutiones, virginitatis honor & integritas, nuptiarum pudicitia,
 redemptiones, aequalitas, libertates, moderationes, pax, concordia, fides, humani-
 tas, obedientia, pietas, verecundia, reuerentia, metus, amor, & aliae virtutes omnes
 successerunt. Tunc igitur Hispaniae populi quos iam diutius aduersa fortuna magna-
 que procella iactauerat, superata tandem ventorum rabie magnoque turbine fugato
 valde laetantes ad tutum portum peruenerunt, vbi propulsatis nubibus, fulgentem
 solem lunamque clarissimam viderunt. Hic omnibus post horredas tenebras immen-
 sa lux orta est, hic superatis periculis ingens laetitia, hic amoto metu magna securi-
 tas, hic peractis laboribus optata quies, hic denique fugata morte spes vitae rediit.
 Regio namque iussu prohibitis armis & mutatis hominumque principis apud omnes
 mo gladios, nemo timebat insidias. Tantum enim erat vtriusque principis a-
 uoritas, tanta virtus, tantus iustitiae metus, vt non modo non violare quisquam a-
 lium, sed ne offendere quidem posset, nec auderet. Bonorum namque principum iu-
 ris aequitas faciebat, vt inferiores omnibus in rebus honestis & necessariis superio-
 ribus obedirent, & superiores inferioribus pro suo iure satisfaceret, atque cuiuscumque
 conditionis homines, cuiusque fortunae, nobilis & plebeius, pauper & diues, imbe-
 cillus & fortis, dominus & seruus, omnes essent iustitiae pares. O principum virtus
 nec bene cognita, nec vnquam satis laudata! O praeclearum iustitiae munus, & aliis
 cunctis virtutibus longe praestantius! sine quo nimirum nullus esset vitae cultus, nul-
 la societas hominum, nulla communitas, nulla Dei cognitio, nulla religio. Nulla
 res igitur est hominibus necessaria magis, nulla virtus utilior quam iustitia. Qua
 quidem ego haud scio an, excepta sapientia quae contemplationis est virtus & Deo
 proxima, quicquam melius homini possit contingere. Iustitia siquidem est ex qua
 boni viri nominantur, in qua splendor est maximus, quae virtutes omnes conti-
 net. Cuius pater est vir sapiens, qui mortem potius oppetet, quam a recto disce-
 dat. Mater est ratio, quae nobis viam salutis ostendit, honestum suadet, prohibet-
 que contrarium. Filiae sunt & eius comites, liberalitas, magnificentia, religio, pie-
 tas, gratitudo, sanctitas, obedientia, fides, aequitas, bonitas, veritas, & legum man-
 datorumque diligens observatio. Praecepta vero sunt cuique tribuere quod suum est,
 & ne cui quis noceat. Finis autem, quonia de humana iustitia loquimur, est huma-
 nam conseruare societatem & ad optatam peruenire felicitatem. Sine cuius imperio
 profecto nullus esset agri cultus, non domus vlla firma, non vrbs stare possent, non vlla
 regna

regna manerent. Non inter ciues concordia, nulla fratrum cum fratribus gratia, nullum liberorum erga parentes obsequium. Non amicus apud amicum, non hospes cum hospite tutus esset. Magna res est igitur iustitia, firmum societatis humanae vinculum, vis ingens aduersus improbos, fida bonorum custodia certa que defensio. Quæ olim etsi propter hominum scelus ex Hispania discesserat, in eam tamen diuino consilio rediit vna cum principibus catholicis, quibus Omnipotens Hispaniæ res iam casuras ante sæculum nostrum præsciens & miseratus, ad eas gubernandas & conseruandas viam præparare multifariam cœpit. Quæ quidem res paucis ac minime potius, vt arbitror, cognita, difficilis fortasse quibusdã videtur & admirabilis. Quam ob rem mihi pluribus argumentis & ratione probabili declaranda est, atque quo probari facilius possit & adhiberi sine dubio fides, altius repetenda.

De rebus, causis, atque mysteriis quæ præcesserunt, vt diuina prouidentia catholici principes Hispaniæ malis imminentibus occurrerent.

SUNT igitur nobis hoc loco quædam repetenda summatim, quæ etsi plenius in libris de Regibus Aragoniæ scripsimus, hic tamen necessaria sunt, vt opinor, & admiratione scituque digna videbuntur. Anno millesimo trecentesimo octogesimo septimo Petrus Aragoniæ Rex filium genuit nomine Martinum, quem Aragoniæ & Siciliæ Regem sibi que successorem moriens instituit. Habuit & filiã nomine Elionoram, quam dedit in matrimonium Ioanni Castellæ Regi, qui fuit Isabella Regiæ catholicæ proauus. Hic Henricum genuit qui valetudinarius ob infirmitatem sui corporis valetudinem cognomen accepit, & Ferdinandum, de quo plenam alibi mentionem fecimus, & paulo post scripturi sumus. Nunc autem ad Martinum Aragoniæ Regem reuertimur, qui Martinum genuit filium, cui dedit Siciliæ regnum. Qui cum Siciliæ Rex esset, a Siciliæ magnatibus & populis perleugetus, anno tertio e vita discessit, & eodem tempore pater eius in Aragonia mortuus est. Quibus vita defunctis Aragoniæ Siciliæque regni successio lineaque recta defecit. Quæ quidem res catholicis principibus ad Castellæ atque Aragoniæ gubernationem dedit initium. Martinus namque senior moriens testamento mandauit, vt Aragoniæ Siciliæque proceres, item pontifices, & cuiuscunque ordinis sacerdotes religiosique, viri prudentes in consilium conuenientes de regia stirpe Regem eligerent, qui suo generi propinquior esset, & ad gubernandum magis idoneus. Qui prudenter omnia considerantes ex multis regii generis competitoribus Ferdinandum Martini Regis sororis filium & Henrici Castellæ Regis fratrem minorem, qui tum temporis apud Antiqueram Bæticæ prouinciæ oppidum contra Mauros bellum gerebat, Aragoniæ Regem delegerunt. In cuius electione quæ res acciderunt, & quemadmodum gestæ fuerunt, alibi pluribus verbis scripsimus. Ideoque nunc ad alia pergimus, id est Ferdinandum. Qui vxorem duxit Leonoram, quæ prius Vrraca dicebatur, & domina fuit Infantatus & quinque villarum, quibus diues fœmina vocabatur, ex qua filios quinque suscepit: Alphonsum scilicet, Ioannem, Henricum, Sanctium, & Petrum: & filias duas, de quibus alio loco scripsimus. Et Alphonsum primogenitum ex vxore Maria Hærici Castellæ Regis sui patris filia prolem prorsus nullam habuit, ideoque moriens Neapolis regnũ quod armis sibi vendicauerat, Ferdinando filio suo notho testamento reliquit, & Aragoniæ Siciliæque regnum ad Ioannem fratrem qui tum Nauarræ Rex erat, iure deuenuit. Quæ res secunda fuit causa, per quam catholici principes postea matrimonio coniuncti ad Castellæ simul & Aragoniæ regnum peruenerunt. Tertia vero causa fuisse videtur, mors Caroli Vianæ principis, quam Barcinonæ ciues, nescio quid falso suspicantes vel simulantes potius, vlcisci conantes aduersus Ioannem Regem suum Ferdinandi patrem per decennium & amplius bellũ crudelissime gesserunt. De quo bello & eius causis historiam scripsimus longiorem. In qua etiam quarta & quinta causa cõtinetur, quibus catholicis principibus ad regnorum suc-

cessionem via parabatur. Siquidem Barcinonenses cum a Rege suo defecissent, bellumque parassent, deinde timentes ne victi supplicium darent, quo se dignos putabant, duos sibi de Aragonum stirpe regia duces ascuerunt: alterum e Portugallia nomine Perrum, quem in historia Lusitanum cognominauimus, virum fortem & animosum: alterum e Gallia Andegauensium, siue Angeorum Ducem, nomine Ioannem, virum quoque strenuum & bellicosum. Quorum vterque perijt quasi diuinitus, & Ferdinandus qui paruulus erat, annum agebat fere decimum quartum, & pugnabat acriter, a multis & magnis periculis liberatus, & multas de validissimis hostibus, absente patre, victorias consecutus. Hæc ex parte genioque Ferdinandi regnaturi signa manifesta fuere. Ex Isabellæ vero parte scilicet Hærici molities naturæque defectus, quo sine liberis obiit, & Alphonsi fratris mors immatura, qui, vt ante diximus, annum agens decimum quartum sublatus est. Satis igitur his argumentis & rationibus constat a Deo optimo maximo principes catholicos electos & quasi præseruatos fuisse, qui labentibus & iam casuris Hispaniæ rebus subuenirent, qui Christianæ religionis hostibus obisterent, qui bonos defenderent atque iuarent, & in malos animaduertent, qui Granatæ regnū annos circiter octingentos ab improbis Mahometi nefandissimum nomen celebrantibus occupatum recuperarent,

De statura corporis Ferdinandi Regis & aliis membris.

ERAT Rex Ferdinandus statura corporis mediocri & omnibus membris apte pulchreque compositis, colore candido, aspectu iucundo, facie splendida, capillo sufflavo planoque, fronte serena, sed calua vsque ad verticem & medium caput, superciliis nigris & apertis, oculis claris & subridētibus, naso non adunco, nō sumo, non longo, non breui, neque lato, sed alias capitatis partibus adornanti, malis rotundis, ore paruo, labiis sanguineis & corallo similibus, dētibus albis, raris, & exiguis, mēto venerabili, ceruice nec lōga, nec breui, nec plena, nec tenui, voce acuta, lingua expedita, sermone placido, ingenio clato, animo benigno, iudicio graui, consilio prudenti, moribus facilimis, incessu & omni corporis motu modesto & vere regio. Decorum nanque seruabat omnibus in rebus atque factis diuisisque. In cuius vultu dignitas erat mirabilis. Nunquam tamen iratus, nunquam tristis erat. In cibo tēperantia & in potu maxima sobrietas, quippe qui non multis epulis vescabatur, & bis prandens bisque cœnans potare cōsueuit. Qui nec prandebat nec cœnabat vnquam, nisi prius aliquis pontifex aut alius sacerdos mensam & ea quæ sibi apponebātur, benedixisset, & in fine Deo gratias egisset. Nec comedit vnquam ne in itinere quidem, quin rem diuinam prius audiisset. Erat præterea omnibus in rebus munditiæ maxime studiosus. Vestibus utebatur honestis, interdū & præcipue nefastis & solennibus diebus aureum torquē margaritis & aliis gemmis ornatum gestabat. Equis gaudebat & phaleratis & leuis armaturæ, quos, vt alio loco diximus, a pueritia ascēdere & agitare didicit. Hastarum ludos & Troianum certamen exercuit, in quibus fortissimos equites quibus cum cōgrediebatur & conflagibat, superauit. Erat enim artis equitandi iaculandique peritissimus. In præliis & omnibus negociis laboris patiens, iustitiæ fautor & exactor, erga miserabiles & afflictos pius, humanus, & clemens, vxoribus & liberis facilis & indulgens. Viros probos & sapientes mirum in modum diligebat colebatque, quorum consiliis libenter utebatur. Equites omnes & præcipue suæ domus amabat. Cum omnibus humanus & affabilis erat. Pila lusit & calculis, & postremo tēpore lusit etiā chartis. Delectatus est venationibus, & volatiliū libentius utebatur quam ferarum.

De Regina Isabella moribus & religione.

SVPEREST vt de Regiæ quoque virtutibus aliquid dicamus. Itaque de statura corporis, de forma, de membrorum pulchra cōpositione, omnia quæ in Rege fuisse diximus, in Regina paria fuere. Quantum enim in Rege dignitatis, tantum fuit

fuit in Regina venustatis, & in utroque maiestas venerabilis: tametsi multorum iudicio forma Regina pulchrior, ingenio acutior, animo splendidior, & decoro grauior habebatur. Erat enim laudis famæque virtutis auidior. Fuit abstemia, quæ vix non modo non bibit unquam, sed ne gustauit quidem. Quapropter aqua laxanti stomachum plerumque ciborum plus capiebat. Regem vehementer amabat, adeo ut zelotypia sollicita ac vigilans, si quas parari sibi pellices sentiebat, a sua domo curiaque prudentissime submouebat. Quæ multas apud se matronas habebat virtute & genere nobiles, quas humane tractabat & liberaliter. Complures procerum filias magnis sumptibus educabat, & custodiri diligenter iubebat, adultasque magnis donis honorifice collocabat, eas præsertim quæ caste pudiceque vixissent. Hispano sermone loquebatur grauius & ornate, Latinos oratores & sermones libentius audiebat quam alios, quamuis Latini sermonis ignara. Delectabatur enim suauitate linguæ Latinæ bene proferentis. Quam ob rem scientiæ cupidissima, bellis in Hispania iam confectis, etsi multis magnisque negociis occupata, Grammaticæ tantam lectionibus operam dedit. In quibus per unius anni spacium tantum profecit, ut non solum Latinos oratores intelligere, sed etiam libros interpretari facile poterat. In rebus ad diuinum cultum spectantibus dubium fit, diligentior ne fuerit an liberalior. Eligebat enim sacerdotes, quorum magnum numerum habebat, sacrarum & celebrandi peritissimos, item cantores & pueros qui ei seruiabant in sacello, quibus præceptores conducebat doctissimos, & beneficia conferebat. Adolentes etiam nobilium filios quibus utebatur in mensa, moribus & literis erudiri iubebat, ne ociosi sese ludis & aliis vitiis inquinarent. In maioribus autem conferendis sacerdotiis & pontificatibus non tam personarum nobilitatis & eruditionis, quam virtutis & honestatis rationem habebat. Ideoque nonnulli quibus erat sermo rarus & coma supercilio breuior, fortasse vitam agere meliorem & grauius incedere terram intuentes cœpere, virtutem simulantes potius quam exercentes. Sumptus vero quibus altaris ornamenta cæterasque res ad honorem Dei pertinentes emebat, æstimare difficile est. Siquidem operæ precium erat aurea sericaque peristromata videre in eius sacelli parietibus exposita: altare purpureis & aureis ornamentis, margaritis & variis gemmarum coloribus effulgens, multis hinc inde sanctorum simulachris argenteis & aureis expositis: pauimentum pictis stratoriis & serico stratum, superpositis argenteis candelabris maximi ponderis excultum, magnisque cereis ardentibus illustre: vestimenta præterea quibus amicti sacerdotes rem diuinam celebrabant, serica, purpurea, argentea, & aurea multis contexta margaritis & gemmis. Mitras etiam pontificales aureas calicesque gemmatos immenso precio comparabat. Sedes in super in sacello superiores & inferiora sedilia disponi, & ordinem hunc seruari iussit: ut scilicet ex altera parte primus Cardinalibus locus daretur, secundus Archiepiscopis, tertius oratoribus, quartus episcopis, & deinceps gradatim reliquis sacerdotibus, ita tamen ut antiquiores nouitiis anteponebantur: in altera vero parte sederent Comestabiles, Admirantes, Duces, Marchiones, Comites, & ite gradatim cæteri nobiles & generosi. Erat enim mulier admodum prouida, quæ diuinarum rerum maxima cultrix humanas diligentissime gubernabat, tantoque Christianæ religionis & diuini cultus amore studioque flagrabat, ut quamuis plurimis & maximis multorum regnorum curis & negociis die noctuque premebatur, cõtemplatiuam tamen magis agere vitam quam actiuam videbatur. Semper enim sacris rebus & diuinis officiis aderat. In quibus si quis forte sacerdotum suorum qui sibi rem diuinam celebrabant, aut horas canonicas & psalmos canebant, errasset in syllaba, persentiebat, & tanquam magistra discipulum admonerebat. Quæ præter multas extraordinarias & votiuas orationes, horarium quotaque sacerdotum more quotidie persoluebat. Homines a grauitate, a modestia, a taciturnitate, a constantia probabat: leues autem, loquaces, importunos & mutabiles molestissime ferebat. Mendaces præterea, vanos, parasitos, coniectores, sortilegos, præstigiatores, chiromanticos, augures, schœnobates, petauristas, & alios omnes circulatores & fallaces homines nec audire voluit unquam nec videre.

De iustitia per eos restituta.

QVEMADMODVM catholici principes Hispaniæ populis amissam iustitiam restituere, multis exemplis alio loco demonstraui. Cuius imaginem talē referebat, qualem veteres olim depingere consueuerunt: effigie virginis, aspectu uehementi & formidabili, luminibus oculorum atrocibus, neque humilis, neque aspera, sed uerecundæ cuiusdam tristitiæ dignitate. Ex quo intelligi uoluerunt, eos qui iustitiæ præessent, oportere esse graues, sanctos, seueros, incorruptos, in adulabiles, aduersus improbos & delinquentes immisericordes, inexorabiles, erectos, arduos, potentes, vi & maiestate æquitatis ueritatisque terrificos. Iustitiam itaque, cuius (ut ait Tullius) splendor est maximus, Rex & Regina cæterasque uirtutes omnes & diuinas humanasque leges excolentes, catholici principes appellari meruerunt. Maxima namque res est sanctissimaque iustitia, qua quidem una uirtutes omnes, ut alio loco diximus, sunt liberalitas, religio, pietas, gratitudo, sanctitas, obedientia, fides, æquitas, bonitas, ueritas, & legum mandatorumque obseruatio. Sine cuius ministris omnia nimirum cladibus acerbissimis redundarent, & nefaria malorum rabies & crudeles flagitiosorum coniurationes in optimos quosque contemptis humanis diuinisque legibus ruerent. Quocirca qui recte sancteque iustitiæ munus exercent, quemadmodum catholici principes fecerunt, qui quidem pauci sunt, & honoribus magnis & sui nominis æternitate meo quidem iudicio digni sunt.

De catholicorum principum munificentia & liberalitate.

QVÆ de Ferdinandi Regis & Isabellæ Reginæ munificentia dixero, etsi multos rationis expertes rerumque inscios, & iniquos alienæ uirtutis & laudis æstimatores inficias ituros prospicio, qui meam hanc sententiam tanquam paradoxam & rem incredibilem calumniis suis & perfidia rationi contraria retractabunt: id tamen ego dicam de illorum liberalitate, quod non Gnathonici, sed quod Socratici sentiunt, & ipse sine ulla adulatione uere possum dicere: Reges scilicet & mortales omnes qui fuerunt hæcenus, a catholicis principibus omni genere uirtutis & præcipue liberalitatis officio fuisse superatos. Quod si quibus uel ingratis uel inuidis ambitiosius & fide maius a me dictum forte videbitur, hac una potissimum & probabili ratione constare poterit, quia cæterorum Regum qui liberales fuisse prædicantur, opera munificentie quamuis multa magnaque, si cum catholicorum principum liberalitate conferantur, nimirum & magnitudine minora reperientur, & numero pauciora. Actus siquidē nouis atque multiplices munificentia catholicorum principum nec connumerari, nec ponderari quidem possunt, nec estimari. Veniant igitur, si placet, veniant omnes qui ab hac opinione mea dissentiant, ac si uelint, etiam ratiocinatores & arithmeticos cum pugillaribus & calculis arcessant. Quorum nemo quidem Regum catholicorum liberalitatis opera magna computabit, nemo beneficiorum numeros millenarios multiplicabit, nemo denique quotidianorum munerū legiones dinumerabit. Quis enim comprehendere poterit innumerabilia maximaque stipendia liberalissime persoluta? quis colligere pecunias egentibus erogatas? quis dotes uirginibus collocandis enumeratas? quis amplissima munera multis oratoribus animosissime collata? quis plurima & uere regia donatiua domesticis equitibus & familiaribus distributa? quis donaria preciosa templis oblata? Sed ad maiora atque mirabilia conscendamus. Nam quæ diximus hæcenus, quæ quidem pars videbitur, si magnos sumptus quibus annos fere quadraginta domestica & externa bella gesserunt, meminimus: si maiores impensas quibus magnas classes ad Canarias & Indicas insulas miserunt, considerauerimus: si pecunias quibus multas ecclesias magnasq; monasteria condiderunt, & rebus donauere, numerare possemus: si quot & quantam patrimoniam, quot census, quos Hispano sermone Iuros appellamus, de se beneficiis tribuerunt: si quot Duces, quot Marchiones, quot Comites, quot equites creauerunt,

creauerunt, memoria repetere vellemus. Quoniam igitur catholicorum principum liberalitatis opera multifariam, vt supra diximus, præ multitudinem atque magnitudine comprehendere minime possunt, aliis omissis, illud vnum, de quo alio loco scripsimus, quatenus est opus munificentiae memorabile, summam repetemus. Anno enim a natali Christiano supra mille & quadringentos septuagesimo sexto catholici principes etsi difficillimum contra Portugalliae Regem bellum gererant, cum tamen magnas Turcarum copias Odruntum oppidum expugnasse cognouissent, septuaginta naues armatorum militum plenas & comatus Ferdinando Neapolitanorum Regi, cuius erat oppidum quod Teucris captum tenebant, suis expensis auxilio miserunt, & propulsatis hostibus oppidum restituere. Caeterum fuerunt Rex Ferdinandus & Isabella Regina cunctis fere virtutibus pares, & Regina liberalitatis operibus animosissima. Quae quidem dandis muneribus & pecuniis numeratis, constitutisque praemiis vtriusque conferendis arbitrio, multum semper addebat, & separatim largiebatur. Cuius liberalitatem & animi magnitudinem cum alii permulti magnates Hispaniae, tum vero duo principes externi perspexerunt, Ioannes scilicet Rex Navarrae, & Prosperus Columna Romanae urbis vir primarius. Quorum alter cum ad eam Hispalim venisset, alter Methymnae cognomento Campu, muneribus amplissimis vterque donatus ab ea discessit. De Regis quoque munificentia multa separatim commemorare possem, quae omnia praetermitto, duntaxat vno contentus exemplo, quo Caesaraugustae fuit usus, vbi Sanctae Engratae monasterio solidorum millia ducenta numerauit, & millia decem quocumque in perpetuum donauit. Erant enim Catholici principes non solum liberales & animosi, sed etiam prudentes religiosi & circumspicere in deligendis locis & personis quibus tribuendum erat. Nam etsi liberalitas virtus est animi generosa atque magnifica, qua diuites & magnanimi principes in pecuniis distribuendis, & aliis sine fortunae siue naturae bonis hominum gratiam demerentur, & Deum qui bona omnia largitur, imitantur, multas tamen habet cautiones multasque circumstantias, quas omnes qui liberales esse volunt, circumspicere diligentissime debent, ne vel imprudenter & iniuste, vel sine ratione liberales esse videantur. Non est enim beneficium quod in quempiam sine ratione confertur. Quapropter illi quidem liberales appellari merito debent & magna laude digni sunt, qui beneficia conferentes prudenter cauteque largiuntur. Alii autem vituperandi magnoque odio digni, qui vel ambitione liberales videri volunt, vel in eos beneficia collocare student, a quibus sperant se consequuturos quae concupiscunt. Quorum munera largitionis quidem sunt, non liberalitatis. Sunt enim similes hamo piscantium qui pisces esca decipiunt. Quod illi praecipue faciunt, qui conditione sua non contenti res alienas & magnos dominatus affectant. Sunt & hominum liberalium genera multa. Alii nanque auferre solent ab aliis quod in alios conferunt: alii plus quam suapartitur facultas, imprudenter profundunt. Dant alii non vt profint accipientibus, sed vt noceant, multi non merentibus & indignis, nonnulli non egentibus, sed diuitibus & ingratis. Plurique non sapientibus & studiosis, sed auidi laudis & popularis applausus stultis & ineptis parasitis, quorum prauis assentationibus maxime delectantur, largissime distribuunt, vt de se bene dicant falsoque loquantur. Qui quidem se stultos esse non simulant, si non essent homines insipientes, qui de se omnia facile credunt, & adulationem mentientium suarum laudum testimonium esse putant. Cum quibus & alii complures accusandi sunt, & infames haberi merito debent, qui sub specie liberalitatis in voluptatibus venereis, in frequentibus conuiujs, in ludis & vanis spectaculorum pompis, non modo res suas familiares & amplissima patrimonia stulte consumunt, verum etiam clarum nomen & bonam famam, qua nihil est homini preciosius, turpiter deformant & obscurant. Quare Ferdinandi Regis & Isabellae Reginae liberalitas laudabilior virtusque clarior est & gloria maior, qui non falsis assentatoribus, vt auidi laudis & ambitiosi, non diuitibus, vt alienarum rerum cupidi, non ingratis, vt imprudenter & inconsulti, non conuiujs & voluptatibus, vt intemperantes & prodigi, non denique ludis & spectaculis, vt pueriles & populares: sed miseris,

inopibus, studiosis & benemerentibus mercedes & munera recte sancteque tribuerunt, ut prouidi principes & saluberrimi. Qui propterea cunctis qui liberales fuere, præferendi mihi iure videntur, quia & promerentibus beneficia conferabant, & largiendo iudicio vero semper & honesta beneuolentia, probabilibus magnificentia fontibus utebantur. Non laudem, non obsequium, non mortalem gratiam & hominum remunerationem sperantes, sed euangelicam doctrinam sequentes ea quæ gratis acceperant, gratis benemeritis & iuste petentibus liberali manu erogabant. Neque sicuti plerique faciunt, opes & fortuna bona custodientes amittebant, sed bene distribuendo conseruabant. Quibus profecto in huiusmodi genere virtutis & opere liberalitatis comites ex viris illustribus, quos antiquitas celebravit, valde paucos, & ex fœminis vnam duntaxat inuenio regionis Apuliae, quam alii Busam, alii Baulam nominarunt. Quæ cum esset genere nobilis & admodum diues, Romanorum ciuium fere decem millibus ex prælio Cannensi elapsa & a Canusianis intra sua mœnia receptis, alimenta, vestes, & viaticum largissime præbuit. Eodem tempore Fabius Maximus etiam suæ liberalitatis testimonium reliquit memorabile. Qui cum ciues Romanos captiuos ab Hannibale Carthaginensium duce recepisset, ei pecuniam daturus, & senatus soluere noluisse, filium Romam misit quem vnicum possidebat, vendidit, & precium eius Hannibali numerauit. Quintius quoque Flaminius se quidem munificentia sua maxime laudabilem præstitit, qui Philippo Macedoniae Rege bello superato, cum ad victoriæ suæ spectaculum Græcia fere tota conuenisset, facto signo tubæ silentio, hæc a præcone verba recitari iussit; Senatus populusque Romanus & Quintius Flaminius Imperator omnes Græciæ vrbes quæ sub ditione Philippi Regis fuerunt, liberas atque immunes esse iubet. Duos inuenio præterea liberalitatis comites a scriptoribus antiquis honorifice commemoratos: Hieronem Syracusanum & Agrigentinum Gilliam. Quorum alter audita clade quam Romani apud Trafymentum lacum passi fuerant, tritici modiorum millia trecenta, ducenta hordei, aurique ducenta & quadraginta pondo Romæ dono misit: alter & diuitiis excelens, & animo semper in conferendis magis pecuniis quam accumulandis erat occupatus, cuius domus non Gilliæ quidem, sed officina munificentia vocabatur. Qui, ut alia eius opera liberalitatis omittam, equites Gelensium quingentos vestit, & pestatis in suas possessiones compulsos aluit omnes atque vestiuit. Magna nimirum fuit horum quos memorauimus, liberalitas, sed si ad calculum venerimus, nihil prorsus ad catholicorum principum munificentiam. Quæ quidem est non cum parua mortalium liberalitate conferenda, sed potius Dei optimi maximi benignitati merito comparanda. Qui quidem præter ea munera quæ supra scripsimus, plura oppida, plura prædia, plures pagos, plures fundos, plures agrorum possessiones, quam cæteri liberales & principes omnes tribuerunt: qui denique multis qui nihil penitus habebant, pro laborum suorum præmio census & opes magnas conpulerunt, atque aliis magnatibus qui maximas diuitias & amplissima patrimoniam possidebant, ampliarunt.

De catholicorum principum humanitate & clementia.

HUMANITATIS atque clementia, quarum altera charitas est erga proximos, & altera iniuriæ remissio, in catholicis principibus exempla multa magnaque perspecta fuere. De quibus ne plura commemorem, nobis illud vnum eorum eximia pietatis indicio vel maximo fuit, quod scilicet illorum mortem qui in prælio occubissent, vel alio miserabili casu cecidissent, non solum magno dolore miserabantur, verum etiam tanquam parentes multis lachrymis atque gemitibus defleuerunt: ideoque suorum militum saluti consulentes, hostes obsidione magis & fame, quam præliis & oppugnatione sæpe vicerunt. Qui præterea me ipso præsentem numerosas Gallorum Regis copias, ab oppugnatione arcis oppidi quod Salsas appellant, metu coactas discedentes, cum armis persequi manumque capere possent, quia tamen non sine magna illorum strage fieri posse videbant, abire permiserunt.

miserunt, suis equitibus qui hostes ferite iam cœperant, inuitis, & vix ab honore victoria spoliatorumque cupiditate retractis. Magnum & hoc etiam fuit humanitatis exemplum. Quoties enim vir vel Hispaniæ primarius, vel aliquis ex Christianis principibus e vita migrasset, ad eius hæredes & propinquos statim sapientes viros & religiosos consolandi gratia mittebant, lugentesque nigras vestes doloris sui & humanitatis testes induebantur. Ferdinandi vero non humanissimi solû, sed etiam Christianissimi Regis argumentum memorabile nō præteribo silentio, qui quidem quotannis die Iouis ante Pascha resurrectionis, more & exemplo Christi qui suis discipulis, vt hominibus humanitatis exemplum præberet, pedes lauit, & Petro quâuis recusanti, duodecim pauperibus accitis pedes lauare cōsuevit, quos deinde lotos, cœnatos, nouis vestibus indutos & singulos singulis aureis donatos dimittebat. Vtriusque autem clementia cum in aliis multis, tum vero erga eos cognosci maxime potuit, quibus accusatione cessante facile parcebant, & alios multos quibus sine vllius querela leges vltimam pœnam statuebant, ad remum libentius atque metalla quam ad mortem destinabant.

De fortitudine & patientia eorum.

TRIA saluberrima documenta, vel potius amplissima tria patrimonia & preciosissima munera, Rex Ferdinandus & Isabella Regina suis hæredibus testamento mandauerunt, quæ simul cum regnorum suorum gubernatione suscipiant, & diligenter obseruent: primum scilicet speculum clarissimum fortitudinis, in quo se frequenter intuerentur, seque cognoscerent: secundum lucidissimum patientiæ fontem, ynde sitientes liquores haurirent salutiferos sitimque sefores eorum, sed etiam mortales omnes & præcipue magni principes imitarentur. Hæc itaque dona nepotibus & reliquis successoribus immortalia suarum virtutum monumenta reliquerunt, omnibus vtriusque fortunæ casibus admirabili patientia, summaque modestia resistentes, qui nec prosperis rebus & victoriis quas & multas & triumphales adepti fuere, lætantes efferebantur, nec aduersis & turbulentissimis tempestatibus vnquam cesserunt: sed omnia quæ sibi vel prospera vel aduersa contigissent, animo magno vultuque læto atque sereno semper excipiebant, nullum prorsus aut elati aut perturbati animi signum præ se ferentes. A primis siquidem annis ætatis suæ periculis adeundis & tolerandis laboribus assueti, multasque rerum varietates & temporum mutationes experti, Deo semper optimo maximo gratias agentes, omneis inimicorum insidias & iniquitates atque fortunæ flatus & reflatus temperantia & fortitudine singulari sustinebant. Hi nanque fuerunt catholici principes, qui cum aliis virtutibus, tum vero fortitudine, constantia, & patientia mortales omnes longe superauerint: propterea quod omni genere virtutis armati, & spiritu diuinitatis afflati, cœlestique gratia repleti, nihil non honestum, nihil non decorum faciebant, casus omnes aduersos qui mortalibus accidere solent, & neque humana prudentia neque ratione vlla vitari possunt, incredibili fortitudine miraque patientia perferentes. Quorum maximam atque diuinam sapientiam cum in aliis multis aduersitatibus & laboribus quos indigne plærumque patiebantur, tum in obitu liberorum non sine magna admiratione cognouimus. Nam etsi Ioannem vnicum filium, qui si vixisset, vniuerso terrarum orbi dominaturus videbatur, & Isabellam filiam Portugalliæ Reginam breui spacio temporis amiserunt, fortissimo tamen animo summo dolori restiterunt: qui nimirum duobus filiis, duobus generis, duobus nepotibus amissis exemplo magnæ patientiæ nobis esse voluerunt. Qui præterea non minori fortitudine patientiaque corporis dolores, quam animi passiones sustulerunt. Siquidem Rex Ferdinandus cum Barcinonæ in ceruice grauissimum vulnus accepisset, non modo nō turbatus est animo, sed nec quidem genuit, immo animo præsentis substitit, & recentem dolorem suppressens percussorem seruari iussit incolumen. Quæ quidem res quoniam pertinet ad historiam, breuiter explicabitur.

Barcinonæ siquidem cum Rex & Regina commorarentur & conuentus agerent, homo quidã nomine Ioannes Cagnamatus ex oppido Cagnamatio, quod a Barcinone passuum millia circiter quindecim distat, imaginatus, vt est humana fragilitas, se Regem futurum, si Regē occidisset, & inani cogitatione falsaque deceptus, Barcinonem veniens accinctus ferro, cuius aciem sæpe cotibus acuerat, locū non vt insanus, sed vt prudens elegit idoneum, & tempus obseruās ad Regem e domo vbi cum suis consiliariis & Barcinonæ ciuibus de negociis & rebus agendis consultauerat, egressum dissimulanter accessit, cui repente vulnus intulit crudelissimum. Quē iussu Regis, vt paulo ante diximus, a multitudinis impetu defensum, multisque tormentis affectum, vt si cuiuspiam subornatione tale facinus ausus fuisset, proderet, nihil contentem cum iustitia membratim viuumque forcipibus igne candentibus diuidendum censuisset, Regina propter animę periculum strangulari prius, deinde iam exanimem diuidi iussit. Quæ & ipsa quoque corporis dolores animo sissime pertulit semper, non solum aduersæ valetudinis, sed etiam partus. In quibus nec quæsta quidem fuit vnquam, sed admirabili fortitudine, vt ab eius matronis cubiculariis accepi, dolorem vocemque supprimebat.

De studio & amore suorum erga eos, & sua in alios benignitate.

QUIBUS, vt honeste cuncta sancteque præcipiebant, sic & omnes regnorum suorum proceres omnesque populi libenter obsequebantur, & fideliter seruiebant, cum præsertim, bella gerebant, in quibus illis sese vltro offerebant, bona sua omnia & labores gratuitos pollicentes. Quorum plerique qui viribus plurimum poterant & opibus abundabant, non solum labores & pecunias, sed etiam sanguinem suum profundebant. Ex quibus nonnulli fortissime præliantes vitam amiserunt, quos, vt eorum virtus & memoria conseruetur, alio loco nominauimus, qui cum regię dignitatis causa, tū vero Christianæ religionis honore flagrantem, mortem præsertim honestam & gloriosam subire minime recusabant. Quibus Rex & Regina gratissimi principes, & viuentibus, & mortuis, honoribus & sacrificiis officium debitum præstiterunt, & in eorum præterea liberos & vxores magna munera contulere. Est enim gens Hispaniæ omnis bellicosissima, & suis principibus iustitiam tuentur & fouent, fidelissima, cuius nobilitas & cuiuscunque generis homines alias omnes gentes officio rei militaris & aliis virtutibus longe præcedunt. Quare tametsi catholici principes, vt sæpe diximus, labores magno & aduersa multa pertulerunt, fortissimis tamen suæ nationis hominibus prosperi satis fortunatique fuerunt, qui fidelissimo atque tutissimo sapientissimorum Pontificum, fortissimorumque Ducum, Marchionum, Comitum, equitum, militumque cõtubernio, præsidio & obsequio maxime conuiescebant, quorum viribus & ingentibus quã plurimos & potentissimos hostes vicerunt, & principatus suos omnes absentes præsentisque tranquillissime gubernabant. Nam cum duo sint hominum genera quibus magni principes indigent, quorum altero bellicis in rebus & officio rei militaris, altero in capiendis consiliis & agendis negociis vtuntur, magnum numerum catholici principes vtriusque generis habuerunt. Apud quos duces exercitus excellentissimos, sapientissimos Cardinales & alios Pontifices, præfides & gubernatores, regię domus præfectos maiores minoresque, maximos cæcellarios & procancellarios prudentissimos, vtriusque iuris & sacræ theologiæ cõsultos doctissimos, cubicularios obseruātissimos, fidelissimos consiliarios, patrimonii regii præfectos, & thesaurarios vigilantissimos, diligentissimos secretarios cognouimus: multas præterea sceminas generosas & illustres Regiæ maxime cultrices, multas puellas & nobilium liberos vtrique seruietes, quibus regia domus exculta, multos honores magnaque munera quotidie cõferebat. Quapropter catholicis principibus omnes quam libentissime diligentissimeque seruiebant. Qui de se multos benemerentes, etiam infimi generis homines, ad honores magno & altissimos dignitatis gradus euexerunt.

De regnis per catholicos principes recuperatis & aliis acquisitis.

MATRIMONIO coniuncti catholici principes regna sua recognoscentes, omnia quæ sui iuris erant & ab aliis iniuste possidebantur, legibus & armis recuperare cœperunt, & in primis Castellæ regnum cuius bonam partem Portugal-
liæ Rex Alphonfus, vt alio loco diximus, occupauerat, post multa prælia gesta, deuictis tandem ac depulsis Portugal-
liæ copiis, ditioni suæ restituere. Subinde Grata-
rense Mauris perdomitis & in ditionem receptis: recuperato autem Grana-
tæ regno principatum Ruffinonis & Ceretaniæ repetiuere, quod Rex Gallorum
Carolus, qui principatum illum pro pecunia quam Ludouicus pater eius Ioanni
Aragonum Regi Ferdinandi patri mutuauerat, multos annos obtinuerat, libera-
lissime restituit, sine vlla pecuniarum repetitione. Quarum summa erat ad nume-
rum trecentorum millium aureorum, quos Galli coronas appellant. Deinde par-
te interiecto tempore Neapolitanum regnum a Gallis occupatū bis in suam po-
restatem & imperium rede gere, sæpe Gallorum copiis profligatis: postea Nauat-
tæ, quod quidam multos annos iniuste possidebant. De cuius regni conditione &
de causis quibus ad Reges catholicos pertinebat, alibi scripsimus. Quare iure qui-
dem repetitum ac recuperatum fuisse probari facile potest, non autem, vt nonnul-
li falso putauerunt, ereptum. Cuius rei causam & rationem si quis scire voluerit,
inueniet in linea & successione Regum Aragonū, in Rege Ramiro secundo. Præ-
terea catholici principes in Hispania nonnullas ciuitates & oppida multa sibi ven-
dicarunt, quæ nimia præteritorum Regum negligentia fuerant occupata. Per le-
gatos etiam & exercitus suos in Atlantico mari Canarias & Indicas apud Antipo-
das gentes domuere, & ad cultū Christianæ religionis adduxerūt. In Africa quo-
que Mesillam, Oranum, Tabracam, quam Buxiam vocant, & Tripolim subege-
runt. Qui si vitam longiorem produxissent, & aliorum principum qui semper eos
res magnas & sanctas molientes impedire conabantur, inuidia caruissent, nō equi-
dem dubito quin Africa tota magnaq; pars Asiæ iam nunc Hispano parentem im-
perio. Quod quidem nepotes & alios successores qui non modo regnorum, sed e-
tiam eorum virtutum sunt hæredes, & Christi nomen cultumq; rebus omnibus
anteponunt, adiuuante Deo facturos speramus atq; prospicimus. Hoc enim Ca-
rolus & Ferdinandus fratres excellentissimi principes promittere videntur, quo-
rum alter auum Maximilianum, alter Ferdinandum, & vterq; Philippum patrem
nobis repræsentant.

De Isabella regina morte.

ISABELLA regina multis magnisq; negotiis & continuis iam defatigata labori-
bus, in oppido quod Methymna cognomento Campo dicitur, in aduersam inci-
dit valetudinem, qua cum dies prope quinquaginta conflixit. Quibus diebus cum
omnes suæ domus equites, sacerdotes, & totius Hispaniæ populi per omnes ec-
clesias sacrificiis, orationibus, ieiuniis, & lachrymis pro eius salute profusis Deum
optimum maximum deprecarentur, illa tamen prudentissima mulier cum diem
vitæ suæ vltimum appropinquare sensisset, omnes admonuit ne quis vltra Deum
precibus fatigaret, & ecclesiæ sacramenta deuotissime recepit. Cuius tanta fuit ho-
nestatis & pudicitæ cura, vt etiam cum extremam reciperet vntionem, & iam a-
nimam ageret, nudum pedem sic vngendum præbuit, vt nemini, ne familiarissi-
mæ quidem mulieri tangendum permiserit. Testamentum autem prudentissime
condidit, & regnorum suorum curam & administrationē Ferdinando Regi com-
mendauit hac conditione, ne iura censusq; regnorum suorum alienarentur vllō
modo. Obiit autem Hispaniarum maximum decus in oppido Methymna Cam-
pi, die vigesimo sexto Nouembris, anno millesimo quingentesimo quarto. Quo
quidem die omnis Hispaniæ felicitas, omne decus, omnium virtutum pulcherri-
mum specimen interiit. Cuius corpus habitu Sancti Francisci reconditum animā
Deo reddidit, & magno sacerdotum & equitum numero Granatam delatum se-

pelitur in loco satis humili, & vt testamento mandauerat, reiectis omnibus ponti-
 pis. Orbata itaq; Hispania clarissimo lumine, nō sine causa timere cœpit, magnif-
 que terror omnium bonorū mentes inuasit, qui ne seditiones & bella quæ uiuen-
 te Regina fuerant oppressa & extincta, renascerentur, formidabant. Cæterum
 Rex prudentissimus Ferdinandus post obitū Reginæ multis profusis lachrymis,
 multis conuocatis equitibus Reginæ peractis exequiis, Ioannam filiam, Castellæ,
 Legionis, & Granatæ, cæterorumq; regnorum Reginam nominauit, & ab omni-
 bus iureiurando ex consuetudine regni vocari iussit. Erat autem Ioanna filia sub
 idem tēpus cum Philippo marito Maximiliani Imperatoris filio in Flandriæ
 Comitatu. Ferdinandus autem interea ex Reginæ testamento atq; rogatu regno-
 rum omnium curam gubernationemq; suscepit, omnibus Hispanis consentienti-
 bus, & post annum a morte Isabellæ Reginæ Germanam duxit vxorem Gallorū
 Regis consanguineam. Qui summa diligentia summaq; iustitia in sancta pace &
 optata tranquillaq; quiete regna omnia conseruauit. Cuius gubernatio fuit circi-
 ter biennium. Nam deinde cum venisset Philippus gener eius & Ioanna filia sub
 Castellæ, Legionis, & Granatæ, ad regna sua Aragoniæ primum se contulit, & de-
 inde Neapolim nauigauit. Quo digresso Philippus & Ioanna coniux eius a ma-
 gnatibus & populorum Castellæ procuratoribus in oppido Pincia, quod Vallado-
 lid vocant, Castellæ Reges vocati fuere præstito iureiurando, & Carolus eorum fi-
 lius dictus est Castellæ princeps. Erat autem Philippus iuuenis corpore validus, fa-
 cie pulchra, aspectu iocundo, animo liberali, ingenio claro, & literis adornatus,
 qui regnauit menses fere quatuor, & in vrbe Burgenfi aduersa valetudine corre-
 ptus, paucis diebus e vita decessit, die vigesimo quinto Septembris anni prænomi-
 nati. Quo mortuo, Ioanna Regina viduata remanens, vel ex morte mariti quem
 vehementer amabat, vel nulla gubernandi experientia, vel alia causa gubernan-
 di munus recusauit. Gubernatum itaq; regnum fuit per consiliarios, & Franciscū
 Ximenium Hispaniæ Cardinalem, qui Castellæ regnum gubernarunt menses cir-
 citer vndecim, multis Castellæ magnatibus inuitis atq; etiam murmurantibus. E-
 rant autem in hac gubernatione regii consiliarii, Alphonsus a Fonte cognomina-
 tus iureconsultus, & Episcopus laenēsis moribus & ætate grauis, qui consilio
 præsidebat, Petrus Oropefanus doctor, Canonici iuris interpres, & vita probus,
 Fernandus Tellijs Licentiatus, vir ingenio magnus & genere nobilis, patria Hi-
 spalensis. Erat & Garsias Moxica Licentiatus in vtroq; iure, natione Guipuzcua-
 nus, vir probus & literis ac genere clarus: item Laurentius Caruaialus doctor egre-
 runt & alii complures, quorum nomina me latent. Regina autem Ioanna Ferdi-
 nandum patrem qui Neapoli tunc erat, ad regni gubernationem vocari iussit, qui
 filiaē votis annuens se venturum respondit. Cæterum quoniam multa erant in re-
 gno Neapolis, & magna negocia, aduentum suum per aliquot menses distulit. Tã-
 dem multis filiaē suæ nunciis & literis acceptis & omnibus fere Castellæ populis
 supplicantibus, die quarto Iunii anni quingentesimi septimi nauim conscendit,
 & peroptatus, & multis malis quæ per Hispaniam committebantur, occurrit. Qui
 cum tumultus & nonnullorum procerum motus oppressisset, omnes Castellæ po-
 pulos tranquilla pace magnaq; iustitia prope septennium gubernauit. Postea vero
 anno tertio decimo supra millesimum & quingentesimum ex vrbe Burgenfi Pin-
 ciam, quod distat a Burgis passuum millia circiter octoginta, se contulit, vbi per
 annum fere commoratus est, multaq; negocia confecit. Vnde discedens in cœ-
 nobium quod Meiorada dicitur, ordinis sancti Hieronymi apud oppidum
 Olimetum, profectus, aduersa valetudine grauatus indies magis ac magis af-
 fligebatur, adeo vt de eius salute & spe vitæ medici fere omnes desperarent.
 Quam quidem valetudinem viri quidam prudentes ex medicamentis quibus-
 dam sibi datis ad procreandum prouenisse putauere. Quæ siue sciens siue de-
 ceptus acceperat, medicorum tamen consiliis obediens, & multis adiutus reme-
 diis in-

dis interdum conualeſcebat, & ſpem vitę medici pollicebantur, ſed priſtinam va-
letudinem recuperare nunquam valuit, quin potius eius virtus paulatim declina-
bat ad mortem. Siquidem neq; pedibus inſiſtere poterat, neq; familiares, vt ſole-
bat, alloquebatur, & a negociis omnibus abſtinebat, cuius vultus qui ſereniſſimus
ſemper fuerat, non hilaris, non iucundus, ſed ſubtriſtis & ſubobſcurus.

De morte Ferdinandi Regis.

Quidem cum ex vrbe Placentia Hiſpalim verſus in leſtica veheretur, in
vigeſimo ſecũdo menſis Ianuarii, anni milleſimi quingentefimi decimi ſexti, Rex
catholicus Ferdinandus & nunquam ſatis laudatus eccleſię ſacramentis deuotiſ-
ſime receptis, Deo ſpiritum reddidit, annum agens ætatis ſuę quartum & ſexage-
ſimum, cum regnaſſet annis duobus & quadraginta. Habuit autem moriens aſud
ſe præter alios nobiles Federicum Henricum Almirantem Caſtellę, & Federicũ
a Toledo Ducem Aluanum ſuos fratres, alterum patruelem, & alterum amitinum.
Aderat & Clemens Protonotarius, qui fuit vnus ex teſtamentariis & teſtamentũ
ſcripſit, cuius mihi datum fuit exemplum. Quod quia magnum volumen erat, &
operi noſtro minime neceſſarium, prætermiſimus. Elegit autem ſibi Rex Ferdi-
nandus ſepulturam in vrbe Granata, vt alibi ſcripſimus, vbi & vxor eius Iſabella
Regina iacebat, & nunc ambo ſimul iacent, & effigies vtriuſq; cernuntur in alto
tumulo valde cõſpicuo. Quo etiam Regis Philippi corpus Imperatoris Caroli iuſ-
ſu delatũ fuit ex oppido quod Tordeſillas appellant, vbi longo tempore iacuerat.

De Ferdinandi Regis & Iſabellę reginę liberis.

Mhi de catholicis principibus ſummatim locuto, ſupereſt vt eõrum liberos
prolemq; pulcherrimam nominatim referã. Genuerunt itaq; catholici prin-
cipes Ioannem vnicũ filiũ, qui cum Margaritam Maximiliani Imperatoris filiã
vxorem duxiſſet adoleſcentulus, poſt conſectas nuptias & variis ludis & ſpectacu-
lis ſumptuoſiſſime celebratis non ſolum ab equitibus regię curię, ſed ab omnibus
enã totius Hiſpanię populis & Sicilię, infra annum diem vitę ſuę clauſit vltimũ,
non ſine ſummo dolore parentum & lachrymis, & totius Hiſpanię atq; Sicilię cõ-
ſternatione ſummoq; ſletu. Obiit autem hic princeps naturę dotibus excellens &
lucris adornatus, Salmantice, anno milleſimo quadringentefimo nonageſimo ſe-
pimo. Cuius luẽtuoliſſima mors, quę maximo gaudio ſucceſſit, nouam ſcriben-
dę tragedię materiam poeris & ſcriptoribus præbuit. Eius corpus Auilam delatũ
fuit & iacer in cœnobio ſancti Thomę ordinis prædicatorii. Progenuerunt & filias
quatuor, Iſabellam ſcilicet, quę primum nupſit Alphonſo Ioanni Portugallię Re-
gis filio, qui lapſu currentis equi, vt alio loco diximus, inſœliciter occubuit. Quo
mortuo nupſit eius vxor Emanueli Portugallię Regi. Secundam filiam ſuſceperũt
Ioannam, quę nupſit Philippo Maximiliani Imperatoris filio, Carolumq; peperit
Imperatorem, & Ferdinandum Vngarię Regem: peperit & filias duas, Leonorã,
quę primum nupſit Emanueli Regi Portugallię, poſt cuius mortem nupſit Fran-
ciſco Gallorũ Regi: peperit & Catharinam, quę nunc eſt vxor Ioannis Portugal-
lię Regis. Tertio autem loco Regibus catholicis nata eſt Maria, quę poſt obitum
ſuę ſororis Iſabellę fuit vxor Emanuelis Portugallię Regis. Hęc peperit Ioannem
qui nunc eſt Rex Portugallię & fratres eius atq; ſorores quos alibi nominauimus.
Vltimam præterea genuerunt filiam Catharinam, quę nunc eſt Anglię Regina.
Habuit etiam Ferdinandus ex quadã generoſa virgine, quę fuit Euolis Vicecom-
es, Alphonſum Aragonẽum Cæſaravguſtanum Antiltitem, qui patris mores &
virtutes omnes ſic imitatus eſt, ſic eiũdem recta veſtigia ſecutus, ſic eum totum
reſert, ſic deniq; ſeipſum gerit, vt non minorem ipſe ſuarum virtutum materiam
ſcriptoribus præbeat. Cuius animi magnitudo & naturę fœlicitas verum quidem
illud noſtrum tetractichon faciunt:

LVCII MARINEI SICVLI

*Principe virtutes omnes qui quaris in vno, Possidet hic animi dotes & corporis omnes,
Alphonsum certe quaris Aragoneum. Et princeps felix quicquid habere potest.*

*Aliud tetrastichon nostrum de eiusdem principis memoria futura.
Si genus & virtus viuunt post funera magni Nestoris egregiam famam superabit & annos
Principis, in vita si bene facta manent, Principis Alphonsi nomen Aragonei.*

Progeniuit præterea Rex Ferdinandus Ioannam Aragoneam scæminam præstantissimam, quæ nupsit Bernardino Velasco Castellæ Comestabili, viro inter Hispaniæ primarios titulis & opibus excellenti & generositate præstantissimo. Suscepit etiam filiam Mariam ex scæmina Vasconia pulcherrima nomine Toda. Progeniuit insuper & aliam Mariam, cuius mater fuit generosa de familia Pireira regni Portugalliæ. Hæ duæ sorores eiusdem nominis viuunt hodie in cœnobio Madrigalis oppidi, præfuntq; cæteris monialibus.

De Caroli Regis aduentu in Hispaniam.

CÆTERVM Ferdinando Rege mortuo Carolus eius nepos nunciis & multorum literis admonitus in Hispaniam profectioem parare cepit. Ad quem interim plures Castellæ nobiles & Aragoniæ nonnulli, qui Regum catholicorum secretarii fuerant, sese contulerunt. Ex quibus fuit vnus Franciscus cognomento Cobus, quem Carolus Castellæ negociis secretarium præfecit de eius ingenio & moribus informatus. Postea vero rebus ad profectioem comparatis, ex Flandriæ littoribus in Hispaniã traiecit, & in oppido Villa Viciosa, quod est apud Astures e naui descendit die decima nona mensis Septembris, anno millesimo quingentesimo decimo septimo. Hic dies paucos quiescendi causa commoratus, mox ad visendam matrem reginam Ioannam Turrem Syllanam se contulit. De cuius rebus quas gerere feliciter incipit, & posthac gesturus est, in eius historia Deo iuante conscribemus.

LVCII MARINEI SICVLI³⁰
LI DE REBUS HISPANIÆ
LIBER XXII.

De Imperatoribus quos Hispania Romæ & Constantinopoli dedit.

DOST autem Hispanorum Regum nomina & successiones, dicam nunc breui, quos Hispania Romæ dedit & Constantinopoli Imperatores. Nam cum olim Romam ex prouinciis aliarum frumentum, aliarum ferrum, aliarum equos, aliarum alia munera mitterent, Hispania quidem cum his omnibus etiam mitterat Imperatores, quos hoc loco memorare constitui. His enim mirum in modum poterit ac debet semper Hispania gloriari, quæ semper eos viros genuerit, qui vbiq; terrarum fuerint, primum semper locum tenuerint.

De Nerua Romanorum Imperatore.

POST Cæsares Imperatores qui numero duodecim fuere, Nerua primus imperauit, qui Domitiano successit. Fuit autem admodum senex & populi Romani & senatus consensu vocatus ad imperium. Quod cum suscepisset, omnia ipsius imperii sceptrum ex Domitiani tyrannide in maximo tumultu offendit. Quamobrem se æquissimum atq; utilem omnibus præstare diligenter conatus est. Vnde eius opera omnia Domitiani acta ex senatus decreto sunt abrogata, & multi exilio damnati in patriam rediere, multiq; suis bonis & fortanis multati suo beneficio ea recepere. Inter quos etiam Ioannes Euangelista ab exilio reuocatus est, & Ephesum cum

cum magno gaudio remeavit. Verum quum post primum sui principatus annum iam senio grauaretur, & mors instaret, Reipublicæ cauens Traianum sibi adoptauit in filium. Quo adoptato cum septuagesimum ætatis excederet annum, vitæ suæ finem mox fecit. Cuius corpus in hortis Salustianis sepelientes, animam in cœlum relatum senatus decreto retulerunt.

De Traiano Romanorum Imperatore qui Vlpianus Crinetus cognominatus est.

TRAIANVS autem decoris Hispanis plurimum attulit. Nam cum a Nerua electus esset, imperio suscepto res admodum inclytas gessit. Fuit enim vir in omni virtutis genere præstantissimus, & qui inter sanctos Christianos (vt multis placet) merito referendus est. Quippe qui optimos principes rerum gestarum magnificentia, & omni virtute, laude, & gloria superauit. In primis namq; imperii fines longe lateq; diffudit. Germaniam enim trans Rhenum (vt Orosius scribit) in pristinum statum reduxit, Daciamq; cum aliis gentibus Romano subegit imperio. Parthos quoq; recepit, & Albanis Regem dedit. Euphratem & Tigrim prouincias fecit. Armeniam insuper, Assyriamq; Mesopotamiam, Seleuciam, Ctesiphontem ac Babyloniam vicit, & vsq; ad Indiæ fines tenuit. Ad mare etiam rubrum accessit, in quo classem validam constituit, qua inde fines vastaret. Hic quippe omnibus in omnia se æqualem exhibuit. Quinimo, vt scribit Eutropius, persæpe amicos salutationis gratia visitauit, & neminem vnquam læsit, vbiq; enim terrarum ita se omnibus æqualem præstitit, vt vsq; ad Iustiniani magni tempora in creatione principum semper sit acclamatum, Felicitior sit Augusto & Traiano melior. Honores enim imperii, diuitias, facultates, & præmia benemerentibus præ cæteris æque distribuit. Cuius tale persæpe dictum erat, talem priuatis Imperatorem esse oportere, quales priuatos sibi optat habere. Immunitates vrbibus inopia laborantibus vltro offerebat. Portum Anconitanum nunc mirum in modum auctum extruxit, & alia multa ædificauit. Nihil vnquam in vita egit, nihilque cogitauit, quod non ad omnium vtilitatem pertineret. Vixit annis tribus & sexaginta, in quibus decem & octo imperauit. Cuius probitatis & morum, etsi perierint scripta in historiâ digesta, nō tamen obruncata est memoria, quin multa plures scripserint, quibus nos pauca hæc sumpsimus. Igitur cum summa belli domiq; gloria floretus esset, vt Eusebius scripsit, apud Seleuciam Isauriæ ciuitatem profluuio ventris extinguitus est. Cuius ossa postmodum Romam delata, in foro ibidem, in aurea vrna quâ ipse struxerat, sub columna quæ adhuc extat centum quadraginta pedum altitudine, sepulta sunt: cuius anima Romani senatus sententia relata est in cœlum: cuius patria fuit (vt asseritur) oppidum quod Petracia Serrana dicitur.

De Hadriano Helio Romanorum Imperatore.

HADRIANVS cognomento Helius, Traiani consobrinæ filius, post Traianum imperium suscipiens multa quidem magnifice gessit. Fuit enim vir magnus & inter optimos principes non immerito numerandus. Nam liberalis, splendidus, magnificus, clemens, & vtraq; lingua eruditus, nec non & Musicæ, Medicinæq; artem scientissimus fuit. Qui cum leges multas composuisset, a populo Romano ob belem petentibus ex Draconis Solonisq; sententia iura composuit. Quibus etiam bibliothecam magnificam atq; insignem construxit. Et cum vir doctissimus esset, virorum quoq; doctorum, & maxime Plutarchi Chæronei, Sexti, Agathoclis, & Oenæ magni philosophorum familiaritate vsus & delectatus est. Idemq; sacris Eleusinæ initiatus multa Atheniensibus dona contulit, eorumq; pontē Cephisi fluminis alluione desolatum restituit, pontemq; sui nominis adhuc stantem super Titirim in Vaticano fecit, ac iuxta illum sepulchrum suum miræ magnitudinis extruxit, qua mole seu sepulchro nūc Romani Pontifices pro arce vtuntur, quæ Sancti Angeli Castellum nuncupatur. Mirifice quoq; ac sumptuose & alibi hic clarif-

simus Imperator ædificauit, & potissimum in Iudæa Hierosolymam a Tito euer-
sam mœnibus & ædificiis instaurauit, & adeo eam amplificauit, vt passionis Do-
mini nostri Iesu Christi locum intra mœnia concluderet, & ex suo nomine Heliam
appellauit. Præcepit ne cui Iudæo, sed tantum Christianis introeundi facultas o-
mnino daretur. Nam cum primo Christianis aduersaretur, postea cognita eorum
religione eis admodum fauit, & beneficus fuit. Alexandriam quoq; Ægypti ciui-
tatem a Romanis dirutam sua instaurauit impensa. Murum item in Anglia duxit
octoginta millibus passuum longitudinis. Tiburtinam villam, nunc ciuitatem adi-
ficauit, & Pomponii magni sepulchrum magnificentissime extruxit, atq; innume-
rabilia alia opera peregit. Tandem & ipse sexagenario maior intercutis aquæ
morbo apud Baias Campaniæ urbem vitæ suæ finem fecit, & Puteolis in villa Ci-
ceronis sepultus fuit, vbi Antoninus Pius eius successor templum pro sepul-
chro consecrauit.

De Antonino cognomine Pio Romanorum Imperatore.

ANTONINVS autem Pius, Hadriani gener & adoptione filius, Romanis quoq;
imperauit. Qui etsi incertum est an fuerit in Hispania natus, eius tamen origi-
nem & progenitores Hispanos fuisse plures attestantur. Fuit autē vir optimus, qui
imperio suscepto tanta cum modestia & benignitate imperauit, vt merito non im-
perii, sed Pii cognomentum adeptus, & patriæ pater appellatus sit. Nulli quippe
vnquam neq; priuatim neq; publice acerbus fuit, & hoc verbum persæpe dixisse
ferunt, malle se vnum ciuem seruare, quam mille hostes perdere. Nam tantæ reli-
gionis, pietatis, gratiæ, humanitatis, clementiæ, iustitiæq; ac modestiæ munere
præditus erat, vt cum Numa Pompilio bonorum omnium sententia merito com-
parari possit. Quamobrem multi Reges multæq; nationes, positus eius iussu armis,
ad eum controuersias cunctasq; lites deferrent, eiudemq; sententiæ statim pare-
rent.

De Marco Antonino Romanorum Imperatore cognomine Vero.

MARCVS etiam Antoninus cognomento Verus ad imperium fratri suo An-
tonino Pio successit, qui imperio suscepto, res maximas gessit. Nam (vt testis
est Eusebius) Germanos, Marcomanos, Sequanos, Sarmatasq; magna virtute su-
perauit. Ad quod bellum iturus cum non haberet vnde stipendia militibus solu-
erentibus dedit. Fuit præterea literarum studiosissimus, ac liberalitate clarissi-
mus. Quapropter ab omnibus ita colebatur, vt sacrilegi nomen incurreret qui eius
imaginem domi non haberet.

De Theodosio Seniore Imperatore Constantinopolitano.

THEODOSIVS Constantinopolitanus Imperator Christianissimus, optimus &
præstantissimus fuit, & Traiani, a quo ducebat originem, persimilis. Qui post-
quam breui tyrannos sustulit, auxilio domini nostri fretus, in quo maxime confi-
debat, & Androgeum seu Androgatum Maximini Ducem, ac Arbogastem Eu-
geniumq; Galliarum tyrannos, & Germaniæ partis inuasores superauit & occidit.
Quod eius historiæ celebrator poeta Claudianus insignis, admirans ait:

*O nimium dilecte Deo tibi militat ether,
Et coniurati veniunt ad classica venti.*

Hunc itaque non immerito & Ambrosius & Augustinus de ciuitate Dei ma-
ximis laudibus extollunt, cui ad militarem disciplinam addunt etiam ingenii &
religionis laudes ingentes. Hic enim inter alias virtutes humilitatem præcipue
coluisse fertur. Nam cum quia viri Thessalonicenses (vt in historia sancti Petro-
nii habetur) iudicem suum in theatro occidissent, ira percitus esset, diui Am-
brosii precibus eis facillime pepercit. Verum postea suorum familiarium malicia
compul-

compulsus ad quinque hominum millia iussit occidi. Quod ubi diuus Ambrosius intellexit, Imperatori apud Mediolanum existenti ecclesiæ introitum, nisi pœniteret, interdixit. Quod legimus in canone de pœn. distinct. 2. cap. 2. Quam quidem admonitionem ita animo æquo tulit, ut ultro Ambrosio gratias egerit, atque pœnituerit, & urbem ipsam laceratam instaurauerit, ut notatur in proœmio Digestorum. Vnde & pœnitentia peracta legem tulit, ut principum sententiæ super mortis animaduersione prolatae vsque in trigessimum diem ab executoribus semper differrentur, quatenus locus misericordiæ reo, vel, si res exigeret, pœnitentia non deperiret. Quam ob rem postea si quando ira percitus fuisset, hac cunctatione utebatur, ut ter alphabetum prius proferret, quam quicquã verbo mādaret.

De Arcadio Imperatore Constantinopolitanorum.

ARCADIUS magni Theodosii filius, Constantinopolis cum Honorio fratre præfuit imperio, qui Christianissimi fuere, & bellicis in rebus strenuissimi. Nam Ruffinum atque alios duces magno conatu imperium affectantes summa virtute oppressere.

De Honorio Imperatore Constantinopolitanorum.

HONORIVS autem Arcadio mortuo imperium tenuit vna cum Theodosio fratris filio, vir certe moribus & religione Theodosio patri consimilis. Qui cū primum imperium suscepit, Constantinum tyrannum interfecit. Cuius etiam iussu cunctis expulsis hæreticis pax ecclesiis reddita est. Itaque pacatam relinquens Rempublicam, sepultus iuxta Petri basilicam iacet in pulcherrimo mausoleo.

De Theodosio Iunior Constantinopolis Imperatore.

THEODOSIVS Iunior Arcadii Imperatoris filius cum Valentiniano Placidiaë amitaë suæ filio septem & viginti annis imperavit, princeps omnino Christianissimus & humanitate clarissimus, qui imperium in maxima rerum perturbatione suscepit ac possedit. Nam Africam ferme vniuersam Genserico Vandalorum Regi ablatam amisit, & Ægypti partem deperdidit. In Pannonia quoq; & Hunni Duce Attila res multas vastauere. Multas etiam in Britannia calamitates, direptiones, vastationesq; pertulit. Deinde Vesegothi, Sueui, & Alani Lusitaniam Tarracensemq; Hispaniam & Aquitaniam capientes, a Ligeri flumine vsque ad Carthaginem nouam omnia occupauere, præter Cantabros & Astures, qui pro sua constantia Romanorum milites conseruauere. Quæ mala Theodosius animaduertens, Valentinianum cum Placidia matre sua statim ad regendam ac defendendam misit Hispaniam. Ipse autem Ioannem quendam tyrannum opprimens regnū omne recepit. Quo sine prole moriente Valentinianus est Imperator electus.

De Ferdinando Vngariæ Rege fratre Caroli Imperatoris.

DE Vngariæ Rege Ferdinando, qui adolescentulus militiam ingressus, arma tractare cœpit, dicam breuiter quæ mihi fata promittunt, eum scilicet Hispaniæ & Christianæ Reipublicæ honori magno & augmento fore. Quem quidem fati necessitas & Dei voluntas non sine casu motuque cœlorum potentissimis ac sanctissimis Christianæ religionis hostibus opposuit, quibus hactenus fortissime resistit, & in posterum de omnibus barbaris gentibus & Christiani nominis inimicis, ut spero, Deo iuuante simul cum Carolo fratre triumphabit. Cæterum de rebus quas hic Rex Ferdinandus adolescens hactenus gessit, & nature dotibus, multi scripserunt: & nos, Deo iuuante, præter ea quæ scripsimus in historia Cæsaris, alia quoque quæ posthac eum facturum multo maiora speramus, in honorem Dei & nostræ religionis conscribemus.

QVÆ DESVNT HVIC OPERI.

DESIDERABIT in hoc volumine lector & frustra requiret Hispania viros illustres. De quibus non solum præteritis, sed etiam nunc viventibus, ut in prologo & aliis in locis mentio est, numerose scripseram: sed cum illorum nomina & res gestas nostris principibus recensuisssem, illi quidem etsi propter Hispaniæ fœlicitatem, quæ tot viros insignes progenuisset, valde gauisi cum laborem nostrum & industriam commprobassent, eorundem tamen voluntas & consilium fuit, ut in præsentiarum virorum illustrium catalogus non ederetur. Dicebant enim prudentissimi principes, quod inter viuentes, ut est humana conditio, magna nasceretur inuidia, & iusta præterea multorum querela qui prætermitti fuissent. Fuit igitur mihi parendum principibus nostris rem iustam præsertim atque prudenter imperantibus. Subduximus itaque de volumine viros illustres & nonnullas etiam mulieres memoratidignas. Quæ cum cæteris quæ mihi posthac occurrerint, in lucem proferentur in posterum. Non me igitur mentitum iudicabis benignissime lector, & quod tibi nunc offero, libenter accipias. Vale.

OPERIS LVCII MARINEI SICVLI DE REBVS
HISPANIÆ FINIS.

LAVREN-

LAVRENTII VAL-
LAE, PATRITII ROMANI,
DE REBUS A FERDINANDO ARA-
GONIÆ REGE GESTIS LIBRI TRES.

Proœmium.

N graui diligentique historia rerum gestarum quanta sit vel scriptori
difficultas, vel lectori utilitas, etsi pleriq; conditores oratoria artis, que
historia mater est, atq; historici ipsi librorum suorum principis testan-
tur: tamen detrahunt nobis philosophi quidam, & ii permagni ac per-
uetusti, cum multum in primâ, tum plus in posteriore parte, anteferentes
historico poetam, quod dicant illum propius ad philosophiam accedere,
quia in generalibus versetur, & propositis factis exemplis in vniuersum

precipiat: ut *Homerus*, qui non tam superiorum virorum gesta narrat, quam quo modo fu-
turi boni sapientesque efficiantur, instituit. Historicum enim tantum narrare qualis vnus
quispiam, aut alter fuerit, veluti *Thucydides*, qui gesta *Periclis*, *Lysandri*, aliorumque non-
nullorum sui temporis scribit. Ita primas partes tribuunt philosophis, secundas poetis, tertias
postremasque historicis. Ego vero cum huic nequaquam opinioni assentiar, tamen poetis mul-
to plus quam illi faciunt, tribuo, adeo ut eos aut comparem philosophis, aut anteponam: sed nõ
continuo historicis præferam, ac ne fortasse quidem conferam. Decet enim opus quod aggredie-
ris, libero ore defendere. Itaque primũ poetas cum philosophis, deinde cum historicis, tum hos
ipso cum philosophis componam. Principio siquid momenti antiquitas habet, ut certe ha-
bet, poeta philosophis, immo sophis antiquiores fuisse reperientur. Siquidem *Homerus* atque
Hesiodus nõ modo ante *Pythagoram*, qui primus philosophus, sed ante illos quoque septem qui
sophi, id est sapientes, vocati sunt, exiuerunt. Quod si in eadem materia & hi & illi versan-
tur, profecto apparebit plus esse penes priores quam posteriores autoritatis, laudis, dignitatis.
An non in eadem materia vtrique versantur? Quid enim habent hi qui se studiosos sapien-
tie vocant, quod poeta non tractet? nonne *Empedocles*, *Aratus*, *Lucretius*, *Varro* de natu-
ralibus ac cœlestibus disputarunt? non *Vergilius* de aruis, vinetis, arbustis, animalibus, ani-
misque etiam defunctorum, adiuncta physica ratione, cecinit? non multi de medicina versi-
bus conscripserunt? Quid autem quod ad moralem pertinet, *Satyri* aliud quam disputando,
precipiendoque mores informant? ad quem ipsum finem *Tragici*, *Comici*, ceterique poeta, sed
sub persona tendunt. Nam de *Dialectica* scribere versibus, quodammodo ineptum sit, ut pote
durâ quadam scientia & aspera: quanquam non defuerunt, qui & de hac, & de ceteris libe-
ralibus artibus poemata panxerint. Quare quisquis est, qui poetas, non dico in numero phi-
losophantium non ponat: sed cur existimet minus iis qui se peculiariter philosophos appellant,
hoc nomine dignos esse? qui etiam priores philosophari cœperunt, & ubi ab istis differunt, me-
lius philosophantur. Habet enim institutio illa sapientiæ sub persona miram quandam autori-
tatem, & quasi maiestatem, cum eximia modestiæ laude cõiunctam: ut apud *Homerum* cum
legimus quid egerunt dixeruntque, *Nestor*, *Agamemnon*, *Priamus*, *Hector*, *Antenor*, multo
magis ad virtutem incendimur, quam ex vllis philosophorum præceptis. Adeo ipsum quoque
autorem tacita quadam caritate complectimur. Nam præcipere aliis velle, fere odiosum est,
quod arrogantiam & tumorem animi olet. Mens enim nostra sublimis ac superba, ut rectam
præceptionem tanquam a sapientiore dedignatur accipere, sic eidem oblique per exempla &
blande subeunti acquiescit: cum præsertim illa velut pictura personarũ, & spem inducat ani-
mo, & stimulos emulationis incutiat. Ex quo *Horatius* non tantum suo iure, sed vere de *Ho-*
mero loquens, poetas vno eodemque in loco, non modo philosophis comparat, inquiens,

Rursus quid virtus & quid sapientia possit,

Vtile proposuit nobis exemplar *Vlysses*. verumetiam antefert, cum inquit:

Qui quid sit pulchrum, quid turpe, quid utile, quid non,
Plenius ac melius Chrylippo & Crantore dicit.

Quod si vel pares vel potius superiores philosophis censendi sunt poetae: reliquum est, quare non sint historicis maiores, ne dicam pares, ostendant. In quo illud pro nostra in poetas benevolentia donamus, historiam non fuisse poesi priorem: etsi prior fuit. Nam ut apud Latinos priora sunt annalia quam poemata: sic apud Græcos, & Dares Phrygius, & Dictys Cretensis, si vere fuerunt, priores Homero extiterunt. Nec fieri potest ut poetae fragmenta sua, non in rerum gestarum veritate, velut fundamentis adificent. Nam ne quid de antiquis historicis dicam, quorum est Trismegistus, quem Mercurium putant, certe Iupiter in columna aurea, ut esset monumentum posteris, gesta sua perscripsit. Sed hoc, ut dixi, donamus satis habemus demonstrare, cum idem sit propositi historico quod poetae, ut proficit, etiam deleat, nimirum tanto robustiorem esse historiam quanto est verior. At non versatur circa uniuersalia. Immo vero versatur. nulla enim alia causa huius operis est, quam ut per exempla nos doceat. Vnde a Cicerone his verbis laudata est: Historia testis temporum, lux veritatis, vita memoria, magistra vitæ, nuncia vetustatis. An est quisquam qui credat admirabiles illas in historiis orationes utique veras fuisse, & non ab eloquenti ac sapienti opifice personis, temporibus, rebus accommodatas, quibus nos eloqui & sapere docerent? quid in eius natura personarum grauisima testimonia, quid laudes, quid vituperationes, quid multa alia doctrinae atque sapientiae plena? nonne in uniuersum præcipiunt? Neque vero si solam, ut sic dicam, cutem re- alique Lyrici singulorum laudes, & quidem uiuentium, ne dicam mercede, cecinerunt. Ele- giacos & eorum similes transeo, qui suos amores plerumque tractauerunt. Et contra Xenophon magis optimi Regis effinxit, quam veram Cyri exposuit vitam. Nam de AEsopo taceo, qui fabellas prosa oratione composuit. Pudor me tenet & reuerentia Homeri atque Vergilii, plura de hac re exequendi. Ideoque iam historiam comparabo cum istorum qui nobis licent intentant, philosophia, quorum nemo merus professusque philosophus comparandus est, ne que Homero Græcus, neque Vergilio Latinus, immo ne Salustio quidem, ac Liuius, nonnullis, ne aliis historicis. Etenim quantum ego quidem iudicare possum, plus grauitatis, plus prudentiae, plus ciuilibus sapientiae in orationibus historici exhibent, quam in præceptis ulli philosophi. Et si vera fateri non piget, ex historia fluxit plurima rerum naturalium cognitio, quam postea alii in præcepta redegerunt, plurima morum, plurima omnis sapientiae doctrina. Siquidem historicos philosophis priores fuisse docuimus. Et si diuinorum quoque hic facere mentionem uolumus: & Moses historicus, quo nemo prior scriptor extat nec sapientior: & Euangelistæ, quibus nihil sapientius, nil aliud quam historici sunt appellandi. Verum ut contra gentiles gentili- lium documentis agamus, sicut superius fecimus, ita hic ad extremum, eam partem ubi que- stio est, Quintiliani testimonio confirmemus, qui ait: Neque ea solum quæ talibus disciplinis continentur, sed magis etiam quæ sunt tradita antiquitus, dicta & facta præclare & nosse, & animo semper agitare conueniet. Quæ profecto nusquam plura maioraque, quam in no- stra ciuitatis monumentis reperiemus. An fortitudinem, fidem, iustitiam, continentiam, frugalitatem, contemptum doloris ac mortis, melius alii docebunt, quam in nouis, Decii, Mutii, alique innumerabiles? Quantum enim Græci præceptis ualent, tantum Romani, quod est maius, exemplis. Vbi sunt qui utilitatem historie cauillantur? quam maiorem quam in philosophia esse, & ratione & autoritate conuincimus. Postquam de utilitate satis diximus, superest ut aliquid adhuc, quæ pars prima a nobis proposita erat, de difficultate dicamus. Oportet in historico esse, præter ipsam mirabilem quandam & multis sane doctibus exaggeratam scribendi scientiam, alia multa sine quibus non possit suum munus implere: primum in cognoscenda re, solertiam, acumen, iudicium. Nam quotis partibus steterint, inter se dissentire solent, sed etiam si ab eisdem. Raro namque eadem res a pluribus eodem modo narratur, partim studio aut odio: partim uanitate, cum aliqua quæ scire poterat, nesciens uideri uult scire, uel non uult uideri nescire: partim credulitate, cum alius quibuscun- que referentibus temere credidit. Vix enim fieri potest, ut unus omnia quæ in re gerenda con- tingunt, sensibus suis perceperit. Nonne igitur ad huiusmodi ueritatem eruendam historico opus est non minori accuratatione ac sagacitate, quam aut iudici in deprehendendo uero ac in- sto, aut medico in præuidendo morbo atque curando? Deinde ubi non aliena sed tua notitia niteris,

uiteris, tuumque ipsius testimonium profiteris, quanta cura ac diligentia est efficere, ne illi parti cum qua eras, ut Timagenes & Dicaarchus in historia Alexandri, ut Xenophon in historia Cyri iunioris, ut Oppius Hircius in historia Caesaris, fauere videaris? Nam de his qui de suis ipsorum gestis scripserunt, non attinet dicere hoc tempore, neque de iis qui olim ab aliis scriptas historias retractant tantum atque expoliunt: non veri, ut quibusdam placet, dicendi historici. Postremo quanta est opus ad hanc rem fide, atque constantia, ne quid malevolentia, ne quid inuidia, neque terrori: rursus ne quid gratia, ne quid spei, ne quid precibus, ne quid ambitioni, ne quid auctoritati tribuas: utique cum de tua, aut de paulo superiore memoria scribas, & de his quibuscam viuis, aut de eorum parentibus ac necessariis? In quo haud dubie & poetis & philosophis historici sunt anteponendi. Hæc nos in vniuersum ad commendationem historiae historicique satis est esse præfatos: de præsentem autem materia, aut de me priuatim dicere nihil sane visum est. Sed quoniam de Hispano Rege locuturus sum Ferdinando, qui primus e Castella regno Aragoniæ potitus est, aliquid de ipsa Hispania altius repetam.

LAVRENTII VALLAE DE REBUS A FERDINANDO ARAGO- NIAE REGE GESTIS LIBER I.

EUROPA M tertiam orbis terrarum esse partem, fere traditum est: eamque Africa haud multo maiorem. Nonnulli fecere mediam, Africa illi subiecta, eorum qui tertiam volunt. Quidam non secundam magnitudine dicunt esse, sed primam. Nos vero receptam opinionem, & plurimum auctoritatem de numero sequentes, sicut magnitudinis quæstionem in ambiguo reliquimus, quia parui refert hic de ea pluribus dicere: ita partem Europæ tribuimus in omni prope genere dignitatis. Quod nisi & planè est ferret, & aures Latinorum Græcorumque assentirentur, multis doctorum hominum testimoniis demonstrarem: nunc publica persuasione, communiq; consensu contentus sum. Ipsa autem Europa nusquam aptius conuenientiusque initium sumere dicenda est, quam vbi primum se ab Africa dirimit, non flumine aut monte, ut Europæ, & si illa trium dignissima est, caput orbis terrarum fateri licet. Ex quo plerique in describendo orbe, ab Hispania veluti a capite inceperunt. Neq; est, quod aliqui dicant mundi caput in oriente esse, pedes vero in occasu, ad quem vergit Hispania: plusque inesse dignitatis vbi lux oritur, quam vbi tenebræ. Nam si cæli cardinem, & ut Græci dicunt, polum, consideremus, qui septentrio est: profecto non caput pedesque spectandi sunt, sed dextera, a qua occasum, & sinistra, a qua ortum constat esse. Neq; idem dici de antarctico polo in contrarium potest. Si enim primum rotæ est circumagi in dextrum, nimirum arcticus caput erit, in cuius dextrum non antarcticus, in cuius læuum mundus rotatur. Verum sicut ad cælum Hispania, qua vergit in occasum, in dextra esse celsenda est, ita ad ipsum orbem terrarum, quia certissimum est caput Europæ, caput nominari potest, nihil obstante eo, quod de dignitate orientis opponitur. Nam nullius rei principium est suo fine præstantius. Neque alibi prius oriuntur tenebræ, quam vbi prius orta est lux. Et in oriente vti dies, ita nox prior est, ut ab eis etiam tenebræ venire videantur. Oriens videt primum solem quasi florentem, occidens postremum quasi fructiferum, illi dant lumē, nos accipimus: ab illorum hospitio prodit, a nostro excipitur: de iis ad nos, de nobis ad eos comitat. Sed superuacuum est de hoc cum orientalibus contendere, qui nullum certum locum, vbi apud eos pars orbis tertia recte incipiat, possint ostendere, ut nos in Hispania facimus: quam iure meritoq; caput debere dici Europæ terrarumq; probauimus. Hanc Romani cum rerum potirentur, in duas diuisere prouincias, citeriorem, vltioremq;: quarum vtraq; suas regiones certis distinctas finibus

ac vocabulis habebat, quæ hodie pene mutata sunt, ut necesse habeam, cum præsentibus futurisq; hominibus scribam, non priscis nominibus uti, sed nostro seculo ac iam longa ætate vsitatis, si ab omnib. legentibus intelligi velim, ut veteres quoq; ipsos video factitasse: Nam & hæc & cætera loca fere diuersis subinde vocibus appellata sunt. Et vetus sermo nihil aliud est, quam vetus loquendi consuetudo. Quis enim in Italia in qua sumus, pro his vocib. quibus utimur, intelligat nuncupantem Brutios, Lucanos, Samnites, Campanos, Volscos, Equos, Hernicos, Umbros, Etruscos, Gallos, Boios, Insubres? ut admirari soleam, unde factum sit, quod regionum prope omnium sint immutata nomina, cū urbibus sua fere consent. Itaq; in hac re non vetustatis auctoritatem sequar, sed nostrorum temporum consuetudini obsequar. Sed in hac ipsa consuetudine opus est iudicio. Nam ut Florentiam potius dixerim quam Fluentiam, & Ferrariam quam forum Arrii, & Papiam quam Ticinum, & urbem Castellum quam Tifernum, & alia multa: ita non Ianuam sed Genuam, non Cumas sed Comum (nam Cumæ iuxta Baias non extant) non Barcinonam sed Barcelonam, non Siciliam nisi insulam, quam Homerus vocauit iure Trinacriam. In superioribus enim etsi auctoritatē ex libris reperere possumus, cum ipsa auctoritate ac vetustate consentit. Igitur Hispania cuius partes regionesq; magis quam vrbes alia sortitæ sunt nomina, non tam quinque in regna diuiditur, quam quinque regibus paret, Castellæ, Aragoniæ, Portugalliæ, Nauarræ, Granatæ. Multo omnium latissimum est Castellæ, quod obuersum fere oceano, duob. veluti brachiis Portugalliam Granatamq; complectitur, sinistro Granatæ in mediterraneo mari, dextro Portugalliam, quod est multo longius. Nā Vascones Galliciæq; attingit, quæ nunc a Germaniæ quadam gente, Francia dicitur: res omnibus, nisi Hieronymus tradidisset, futura ignota. In Castellæ ex omnib. potentissimæ est Ispalis, quam vulgo Sibiliam dicunt: in Portugallia Olisippona. Quod nomen ab iis corrumpitur, qui velut ab Vlyssæ Vlyxbonam dicunt, nescientes Vlyssæ illius viri nomen, sed sic a Latinis esse corruptum, præterea Vlyssæ illuc nō nauigasse, postremo hanc vocem, si Græcam originem sectari libet, ab equis ductam. Ibi enim a multis est Græcorum Latinorumq; traditum, equas Fauonio qui idem Zephyrus est, flanti obuersas tempore certo concipere, eumq; partum esse perniciosissimum, licet triennium non excedat. Opinor Homerum secutos, qui iugales Achilles equos ad Oceanum Zephyro patre genitos tradit. In Granatæ vrbe eiusdem nominis, quæ regioni nomen dedit, olim vocata. Ab interno autem mari secundum Carthaginem incipit regnum: quæ ab vrbe Valentia, sicut de Granatæ proximis, nomen accipit, quia caput regni est, omnium Hispaniæ urbium, ut fertur, amœnissima, olim Romanorum colonia, postea non minima ex parte Cathalanorum. nam vtriusq; gentis proprie eadem est lingua, finitimæ alioqui, iunctisq; littoribus, quorum tractus parum differunt. Sed in mediterraneis multo plus possidet Cathalonia, cuius metropolis quidem est Terracon, celeberrima vero Ilerda, validissima autem atq; pulcherrima Barcellona. Eius finis ex altero latere ad montes Pyrenæos extenditur, & ad Narbonensem vsque prouinciam quæ nunc vulgo tantum prouincia dicitur, licet non seruat vsquequaq; limitibus. A tergo autem harum duarū sedet Aragonia veluti maxima natu, & primigenia sororum, a qua proprie Rex appellatur. Cuius metropolis est Cæsaraugusta, ubi Reges ab eius archiepiscopo, qui primus regni dicitur, diadema accipiunt. Horum lingua similitudinis aut Valentinis. Et de origine quidem horum nominum, nō putarem faciundum, ut redderem causam, nisi quædam de ea literis tradita scirem, quæ mihi non plane probantur: ea tamen iudicio aliorum relinquam. Atque ut de Cathalonia antiquum obtinet, nihil quæratur prius dicam: aiunt fuisse Rogerium quendam cum cognomen erat Cathalo, ad debellandas Hispanias a Carolo Magno missum cum magno exercitu ac flore Galliarum, eumque cum vix quidpiam Hispaniæ subegisset, breue intra tempus morbo extinctum, cum summa post eius obitum pernicie suorum,

qui inq; regnum et
regis

suorum. Vnde parum verisimile est, ab hoc viro prouinciæ nomen impositum, quam non subegerit, & a qua quodammodo subactus sit. Nō enim calamitatis acceptæ, sed partæ gloriæ testimonio debet nomen esse prouinciæ. Quapropter non me pœnitent eius sententiæ esse, vt hoc nomen non recens sit, sed admodum vetus, cum legamus certe apud Plutarchum in vita Sertorii, urbem quandam egregiam illic fuisse, nomine Cathalonem, & eius incolas, Cathalorios nuncupatos. Quod autem latius sit propagatum id nomen, non esse mirandum, nonnulla sunt exempla documento: vt ea ipsa quorum modo memini, Valentia, Granata, Francia. Et Aprutium apud veteres vna vrbs erat, quam vulgo Teranum vocant, vbi adhuc reliquæ antiquitatis extant, cum dicitur antistes Aprutinus. At nunc non urbem modo, sed ingentem quoque prouinciam complectitur. Et Campaniam a Capua dictam, multos autores habemus. de veteri Campania loquor, quæ nunc terra laboris, id est culturæ, dicitur, non de ea, quæ cur ita vocetur, non aliam quam ignorantem puto fuisse causam, quemadmodum illam Italiæ partem quæ olim Græcia maior dicebatur, vocare Siciliam. Quid alia longius quærimus? ipsa Aragonio quodam secundo loco proposueram, si istis credimus, appellata est a fluminis vim hostium deuitantes fuga, se receperant. Ego vt de hac secunda satisfacta: ideoque malim dicere aliunde descendisse illam vocem, vel ex eo quod legimus apud Ptolemæum fuisse populos quos Iberus interfuit, nomine Aurigones, nempe vbi media Aragonia est. Nā confutare eos qui dicunt Terraconem, quasi terram agonum, & Vrgellum, quasi vrgens bellum, & Barcinonam, quasi barcinonam, aliaque ridiculæ etymologiæ, Græca, Latinaque, ac Barbara miscentes, ineptum sit: satis superque falsitas se ipsa cōfutat. Quod genus sunt ea quæ de Hercule in Hispania narrantur, quæ ne longius reprehendam, sat erit Plinium audire qui de naturali historia ait: Vniuersa autem quæ de Hercule, ac Pyrene, vel Saturno traduntur, fabulosæ in primis arbitror: quæ iterum appellat portentosa Græciæ mendacia. Hæc nos tot verbis differuisse de his regnis, in quibus nostra materia versatur, non fuit alienum. Superest quinta & minima pars, regnum Nauarræ, cuius præcipua vrbs est Pompelon, partim Hispanis aliis, partim Ausetanis, Vascenis, Aquitanisque circumdatum: ideoque sicut Aragonia, nulla sui parte pertingit ad mare. Vbi non nihil mirandum est, quod tam parua regio per se cum exiguis aliquot aliis populis, suam linguam habet adeo abhorrentem a cætera Hispania, vt non magis abhorreat Hebræa, vel Græca. Nam & Granatensium, quæ & ipsa discrepat, vt hæc lingua, non alia est, quam Syrorum, Afrorum, Maurorum, a quibus angusto traiectu diuisi sunt, & a quibus leges & instituta ceperunt. Reliqui enim Hispani, etsi differunt sermone, tamen ita, vt Itali inter se, vt Galli & Germani differunt. Cæterum horum quatuor Christianorum Regum, præter Portugallensem, alii ex eadem stirpe, id est, ab eodem auo progeniti sunt, qui fuit Rex Castellæ tantum, vt cæteri maiores, nomine Ioannes. Is duos filios ex vxore Helianora, Petri filia, sororeque etiam, ex matre, Ioannis & Martini, qui tres gradatim Reges Aragoniæ fuerunt, Heinricum & Ferdinandum genuit, mortuusque regnum Heinrico primigenio per manus tradidit. Hic cum esset in omnibus virtutum genere cuiusque optimorum Regum par, in bellica laude maiorem respondere non potuit, incommoda semper ac prope perditam valetudine. Quo minus ei prosperitas corporis in fratre impigro iuvene, & generosi ac regii animi grata erat, minusque hominem ob id fraterne tractabat. Quod ille moderate ferens, quantum licebat, se a regia frequentanda abstinebat, & quia in belli artibus celsioribusque virtutibus non dabatur, in his mediocribus suam indolem ostendebat, affabilitate, liberalitate, consiliis dandis, re familiari augenda, liberis erudiendis, corpore exercendo. Brutus auunculi odium, suspectas virtutes habentis, simulata deuitauit insania. Maior tamen operis est, illud aperta virtute deuitare, & odium pariter & inuidiam vincere. Augebat autem suspicionem Regis (nihil enim Regum animo suspicius) quod videbat fauorem studiumque

populorum propensum in fratrem, non modo quod optima valetudine, quod
 tanta animi indole erat, verumetiam quod prouentu filiorum sc̄elix videbatur.
 Nam Rex aliquandiu prolem cum non sustulisset, tandem Mariam sustulit, quam
 certe tres quatuorue filii Ferdinandi, ætate antecedeabant: Alfonso qui postea in
 regno Aragonum patri successit, Ioannes qui Nauarræ regnum adeptus est, Hen-
 ricus qui magister sancti Iacobi, & Sanctius qui magister Calatravæ fuerunt. Nam
 Petrus multo minor cæteris fuit, tanto iunior Maria, quanto maior Helianora so-
 roribus, quarum altera fuit regina Castellæ, altera Portugalliæ. Ita Rex, aut orbis,
 aut vnica pater, & fratris & populorum animum, tum sibi, tum filia perimesce-
 bat. Ideoque proceres omnes ac ciuitates iureiurando adegit ad profitendam il-
 lam regni hæredem, futuramque Reginam. Hanc deinde adhuc intra infantia
 annos Alfonso, prout licebat per ætatem, despondit, adductus quidem, ne regnum
 paternum in externam familiam delaberetur, neue fratrem populosque irritaret,
 ascito sibi pro genero homine peregrino, sed tamen non ex minima parte propter
 mirificam in Alfonso puero (erat enim quam illa maior quinque annis) indolem
 & incredibilem gratiam, a Deo commodiorem filium sibi optare se non posse di-
 cebat. Enimvero Alfonso non in ea modo ætate puerili vterque parens, sed quo-
 ad vixerunt, vnice certatimque dilexerunt, amarunt, complexi sunt: ita vt alii li-
 beri (res enim erat minime obscura) etiam si excellenti omnes indole, tamen nihil
 essent ad Alfonso, non minus ob alia charum, quam quod filius foret. Ea erat in
 vsu & consuetudine benignitas, suauitas, probitas: ea in sermone prudentia, mo-
 deratio, iocunditas: is in rebus agendis vigor, ea magnitudo animi, is contem-
 ptus pecuniarum, appetitusque amicitiarum & gloriæ. Quæ omnia & decor oris,
 & membrorum concinnitas habitasque condiebat. Ea denique in parentes pie-
 tas, obseruantia, crederes nihil eum magis studere, quam vt illis gratum facere
 posset. Hanc ipsam obseruantiam pietatemque in Regem quoque transtulerat.
 Ex quo per causam sponsæ familiaris eo Rex arctiusque quam patre vtebatur, &
 vt generum Regis, immo & regni successorem, præcedere volebat. Sed profecto
 raro respondent euenta propositis nostris, vt intelligere possimus, consilia huma-
 na utiq; diuina ratione superari. Alter fratrum sperat se relicturnum Mariam suam
 Castellæ Reginam, cum alter frater qui non sperabat, suam Mariam relicturnus ef-
 set. Ille putat se hos coniuges regni sui facturum hæredes, & hic qui non putabat,
 sui facturus erat. Nam non ita multo post, Regina concepit, & filium edidit, cui
 Rex imposuit nomen quod fuerat patris. Huic puero etsi iure naturæ & paterna
 voluntate debebatur regnum, tamen filiam non aliter quam primigeniam, quod
 nomen proprium est eius cuius futura successio est, pater vocari præcepit, & te-
 stamento cavit, ne utiquam alium filio, si orbis liberis decederet, quam sororem
 succedere. Verum nato regni hærede, etsi filia plurimum videbatur amisisse, plus
 tamen eius sponsus, cui iam desperandum erat non modo regnum, verumetiam
 sponsæ coniugium Rege defuncto. Nam quomodo Reginam collocaturam esse
 nuptum filiam priuato potius viro, quam vel alicui ex Britannia quam nunc An-
 gliam vocat, principi, vnde ipsa traheret originem? In quod postea periculum de-
 uentum est, atque adeo de nuptiis actum erat, nisi puella alium virum se quam Al-
 fonsum accepturam pernegasset. Et hoc iam declarato Aragoniæ Rege Ferdi-
 nando, nedum ideo adhuc priuatam vitam agente non metueretur, sed quemad-
 modum præter spem Alfonso regni successio obuenerat, iterumque præter opi-
 nionem de manibus exciderat: ita ad postremum præter spem opinionemque re-
 gnum aliud adeptus est, vt iam tunc a pueritia varietatem fortunæ, quam pleraque
 vita expertus est, auspicaretur. Sed de Alfonso posterius late dicendum erit, nunc
 ad patres reuertamur. Non fuisse autem abhorrentem ab re bellica Henrici Re-
 gis animum, vel ex eo patet, quod affecta valetudine comparauit exercitum quem
 aduersus Granatenses educeret, atq; eduxisset, nisi grauante morbo celerius opi-
 nione hominum excessisset e vita. Hanc certe secum tulit laudem, quod pro reli-
 gione bellum suscipere destinasset. Reliquit autem & filii & regni autores, tutores
 que secundum Reginam, tres sibi maxime spectatos: Sancium Rodericum Da-
 ualos,

ualos, præfectum militiae, quo sine controuersia nemo erat illa tempestate apud
 Regem, nec integrior, nec strenuitate præstantior: Petrum Valaschi & Rogerium
 Lopizum Stuenigam. Ei defuncto ubi Ferdinandus cum omni cœtu procerum
 regio more iusta persoluit, reliquum erat, ut is qui futurus esset Rex, voce præfecti
 militiae nuncuparetur. Quem autem is nuncupauerit, instituto patriæ pro Rege
 habetur, & eius vocem ceteri cum læto clamore excipiunt. Sed hic tunc quid age-
 ret hæsitabat, etsi regnum puero datum volebat. Monebatur autem cum suo ipsi-
 us iudicio, tum procerum populorumque fremitu. Non enim esse ex usu regni
 expectare donec anniculus adoleuerit, si modo adolefcere daretur, cum Ferdinā-
 dus iam adultus præsto sit: expectare qualis puer ille sit euasurus, cum assit is, qua-
 lis voto expectendus esset: committere regni gubernacula regis satellitibus, & eum
 qui sit Rege, patre, fratre, regali animo clarus, excludi a paterno regno, ac subiici
 cum tanta sobole regii generis libidini tutorum, ut per speciem administrationis
 in exilium agant, in carcerem coniciant, in necem cum omni stirpe præcipitent,
 quo ipsi impuni tyrannidem occupent, vel fato vel fraude extincto pupillo, ut
 florentissimæ domus familia breui tempore omnis in nihilum recidat. Præstare
 igitur ut Ferdinandus succedat in regnum, illudque postea Mariæ primigeniæ fra-
 tris, Alfonsoq; primigenio suo, quos prius iurauerant populi in se regnatos, per
 manus tradat, aut Ioanni, si dignior qui regnet videbitur. Hæc atque huiusmodi
 verba exaudiens præfectus, ut tenebat manu vexillum, stabatque ante Ferdinan-
 dum atque omnem cœtum, uti se omni inuidia exoluert, Quem, inquit, me iubes
 fili Regis Ferdinande nuncupare Regem? te ne, an Alfonso, an Ioannem? Fecit
 hac interrogatione, quod ipse erat in aliena, illum in sua ipsius causa arbitrum. Hic
 responsum illud omnium seculorum memoria dignum, & vox æternis literis de-
 dicanda: ac nescio an nisi in fabulis simile factum, aut par inueniri queat, sacro quo-
 dam rebus humanis exemplo, ut discerent homines plus pietatem officiumque in
 suos esse quam regnum. Cuius tamen rei fama per omnes ferme terras, non mi-
 nus quam pro merito est peruagata. Tot causis, tanta occasione, tanto hominum
 consensu, ad tantam spem vocatus, non integritatem animi flexit, non consilium
 distulit, non vocem proferre dubitauit. Sed protinus, Ecquem, inquit, alium nun-
 cupabis quam Ioannem? Quod si non audes, me imitare ipsum: assumpto in hu-
 40 mero infantulo, sicut erat statura sublimi, ex loco superiore exclamauit: IOAN-
 NES EST REX. dicite omnes, REX IOANNES. Quam vocem admirati vniuersi
 & ipsi subsecuti sunt clamantes identidem, REX IOANNES. Ita Ferdinandus hac
 consilii celeritate, non dato hominibus spatio deliberandi, rapuit eorum excussit-
 que iudicium. At tacite defuncto Regi exprobrauit inconsultam suspicionem,
 qui talem fratrem, se quoque meliorem, non belle tractasset: ac nequid de animo
 eius in dubium reuocari queat, omne reliquum vitæ tempus declarat Ferdinan-
 dum non aliter perseuerasse quam inceperat. Postea vero quam suæ fidei ac vit-
 turis sub oculis omnium tale specimen dedit, insequentibus diebus cum videret
 apparatus belli solutum iri, quod nemo vnus ad eam rem administrandam satis
 idoneus putaretur, neque proceres qui ex aliis nationibus, in honorem religionis
 ad id bellum conuenerant, decorum sibi ducerent, sub iis tribus aut eorum aliquo
 militare, se ducem pollicitus est. Atque ita volentibus gaudentibusque cunctis,
 summa gerendi belli ei defertur. Cui se comitem iturum cum ingenti necessario-
 rum manu promisit Sanctius Rogeus episcopus Palentinus, non indecorum sibi
 existimans pro religione arma tractare, vir maximi animi, maiorisque & consilii
 & fidei. Hoc communi amico nisi Ferdinandus ac Regina inter se transigunt, ut
 50 dimidium regni, qua parte ad hostes obiectum est, velut fiduciarium ditioni ac
 procuratori Ferdinandi cedat, suumque munus sit rem bellicam administrare:
 cætera quæ extra periculum posita sunt, Regiæ obtemperent. Interea Rex bar-
 barus qui contra se parari bellum acceperat, postquam de languore, mox de ob-
 itu Regis certior factus est, defunctum se periculo existimans, inceperat iam non
 nihil de cura remittere. At ubi delectum Ferdinandum ducem comperit, vel ma-
 gis timuisse dicitur, quod non per alium, ut Rex fuerat, sed per se esset bellage-

sturus: illoque ætatis ac virium flore ostentaturus virtutem, quoad posset per oc-
 casionem, vt se dignum auo, dignum patre, dignum fratre, dignum etiam re-
 gno, indicaret: annexurus quoque vt sibi & auctoritatem, & potentiam compa-
 raret. Igitur ad transmarinos Reges mittit vt primo quoque tempore traiciant
 auxilia, & omni humana ope iuuent Hispanam circuncisionem aduersus incre-
 dibilem Christianorum multitudinem. in ea enim re positum decus generis reli-
 gionisque, ne aut in seruitutem redigantur, aut sacra, ni trucidari malint, muta-
 re cogantur. Etenim hunc Regem transmarini sacrosanctum & sentiunt, & no-
 minant, quod pro tutela religionis oppositus est contra vim Christianam, in cer-
 uicibus suis imminentem. Ipse quammaximas potest, equitanis peditanisque co-
 pias cogit, omnes aditus, qua venturos hostes suspicabatur, intercepti intercedit-
 ue, præsidia disponit, oppida, castellaque fossis, aggeribus, propugnaculis, turri-
 bus, stationibus munit, omnique & tormentorum & telorum genere instruit. No-
 stro autem imperatori maiorem multo belli molem fore, si transmarina mittan-
 tur auxilia, videnti, prima curarum fuit classem comparare, atque eam ad ratio-
 nem temporis instructam habere. Itaque episcopum Palentinum, & Laurentium
 Zuarem, magistrum sancti Iacobi, & generum eius Garsiam Fernandum, secun-
 dum a magistro, quem magnum commendatorem vocant, cum maxima copia-
 rum parte præmittit. Ipse Ipali ad maturandam classem aliquot dies consumit,
 quid faciendum sit, præfectum (is fuit Ioannes Henrix) docet. Summa hæc fuit,
 non minus pecuniam ad hostes, quam equos, arma, milites subuehi prohiberet.
 Nam his corpora aduersariorum armantur, viresque adduntur: illa nostrorum
 animi plærunque tentantur, & velut exarmantur, & nostræ rationes in discrimen
 perniciemque deducuntur, vt postea re ipsa compertum est. His confectis, Fer-
 dinandus cum reliqua parte exercitus venit ad castra quæ erant posita ad Setanil-
 lium, quod oppidum in media conualle, imminentibus vtrinque rupibus colli-
 busque, despicitur. Ab vtroque latere extra teli iactum, & licet in depresso loco
 sedeat, tamen in edita aliquantulum & circuncisa petra situm est: flumine cuius
 idem quod ipsius oppidi est nomen, petræ radices subluente pene circumfluum:
 denique & natura & opere egregie munitum, ad orientem Granatæ vergens. Et
 iam appetebat solstitium æstiuum. multum enim temporis exequiis apparandis,
 consiliis habendis, rebus componendis, extractum erat. Ibi pro situ loci, quoni-
 am cæteris tormentis parum profici videt Ferdinandus, turrim quæ muro admo-
 ueretur, excitare instituit: magnum opus & laboriosum, quippe ab eo loco ex-
 pugnanda vrbs, qua tantum aditur, qui locus non minus celso muro ac turribus,
 quam reliquis ambitus amne tutus est. Interea cum turris, muscoli, vineæ, cæ-
 teræque machinæ, vt cuique datum negotium est, fiunt: Ferdinandus præter quo-
 tidianas expeditiones, cum eadem copiarum parte cum qua venerat, oppida
 duo, Prineam & Pegum, paucis diebus expugnat: erant enim parua. Tum oppi-
 dum Zaram aggressus, positus ante portam castris, asperrime oppugnat, magno
 que cum periculo, multisque cum vulneribus quotidie dimicabatur, & vtrinque
 nonnulli cadebant, cum nostri primum replere fossas, deinde arietibus muros
 subruere, postremo scalas admouere: illi contra his omnibus nostros prohibere
 niterentur, nec nisi tormentis res atque omni genere missilium agebatur. Sed opti-
 pidani tinctis veneno sagittis vtentes, nostros ad vsum veneni vicissim compule-
 runt. Tandem hinc machinis discussa muri parte, illinc ariete subruente turrim,
 intra tricesimum diem, ex quo die obsidere cceptum est, deditioem facere co-
 guntur, vt cum binis vestibibus demigrent. Erant autem ad tria millia permiscui se-
 xus ætatisque. Vrbs militibus in pretium laboris & vulnerum diripienda conce-
 ditur: transcribunturque ibi incolæ, eisque ager Prineanus, Peganus, Zara-
 nus, pro cuiusque conditione ac merito diuiditur: sed ita vt nemo Agarenam lin-
 guam teneret, pro colono admitteretur, nequando sermonis commercio Chri-
 stianis ac barbaris intercederet consuetudo, quippe ad proditioem facilima oc-
 casio. Hos Granatam versus abeuntes, & propter vxores, paruulosque liberos,
 ac senes, tardius iter facientes, Didacus, Demanus Adelittus, comparata omni
 Almu-

Almuganeorum manu, de quo genere hominum postea dicemus, profectus a castris Seranilliis, quæ aberant decem millibus passuum, affecutus est in angustiis quibusdam, & ad vnum omnes occidit, siue odio gentis, siue prædæ spe, quod crederet eos aurum ferre, siue vlciscendæ iniuriæ alicuius gratia, siue alterius persuasum, in victoris inuidiam. Eum reuersus Ferdinandus cum ad pœnam deposceret ac primos sociorum, interponebant plerique preces, vt veniam darent, quorum aliqui eo impensius absolutum optabant, vt inuidiam in Ferdinando conflarent, qui tantum captiuorum e manibus dimisisset. Hoc autem ne se veniam dare posse, nisi fama periclitari vellet, ac fidem datam rupisse, responsum est a multis partibus, non permittitur exercitum, sanguine Christianorum, canibus illis parentari, resque iam ad seditionem spectabat. Ferdinandus qui sciret multos adesse qui inuiderent, multos qui odissent, multos qui ob factiosam potentiam non possent a se, vtpote recenti duce, in officio teneri, pronunciauit, Didacum sociosque se donare quidem capitis impunitate, sed non tamen crimine absoluere, ac quantum in ipso esset, vnum Didacum ignominia notare, vt cum omnibus quæ peccauit hac leni multatione decidat. Iam tum apparebat contumaces nonnullorum esse animos, & gloriæ ducis aduersari. Sed hæc in mediterraneis aguntur, præfectus classis duas triremes dimittit, quæ si quas in traiectu barbarorum naues viderint, intercipient, vt quid apud hostes agitur, explorent. Illæ paucis diebus biremes duas Maurorum, cursum in Hispaniam tenentes, nocte insequuntur: quarum altera quæ pergere ausa est, cum tota nocte elusisset, demum albente cælo in potestatem triremium venit, & se cum socia missas dicit, nunciatum quam ad diem præsidium expectaretur, perperatamque vtrum semel Rex Granatensis mitti auxilia vellet, an quod tutius, nunciat mare obsideri ab hostibus, quot autem nauibus inexploratum habere, duas se tantum Liburnicas obuiam obtulisse, cæteras putare in occulto esse, sociam non dubitare a duabus interceptam. Hæc vbi hostis accepit, non per partes, sed semel tota classe agendum ducit, & eo diligentius naues instruit ornatque, quod Hispaniam in salo esse audiebat, quas fallere toties in traiectu non posset. At nostræ continuis postea diebus prænauigantes omnem illam Africæ oram, vt certius rem explorent, comprehensis aliquot nauiculariis negotiatoribus, discunt accelerati nauium apparatus quæ in Hispaniam subsidio mittantur, ac duas & viginti triremes iusta magnitudine, ac iusto numero militum, quatuor eadem forma, sed grandiores cum sexagenis singulas electissimis equis. Hoc explorato nostræ confestim ad suum locum reuersæ, lembum iterum cum secundo nuncio ad præfectum mittunt, qui rem doceat. Præfectus non ita multis diebus cæteras naues in salum deducit, ad eundem forte quo hostiles erant numerum, patriasque iam antea rebus omnibus instruit armatque: ad hæc complures oneratas cum comite ampliore, nequando mittendum pro eo longius foret, cumque machinis, siqua ad mare oppida expugnanda essent. Comitabantur autem has quamplura nauigia minora. Nec diu postquam transitum obsidere cœperant, expectatum est. Nam vix sexto die, duæ Liburnicæ nostrarum quæ procul magis quam cæteræ a freto aberant, sub ipsum solis ortum conspiciuntur classem hostium non longius a se quam duodecim millibus passuum, nec a terra quam bistantum. Datoque protinus quod conuenerat signo, sociæ venire festinant ad transitum, quia hostium proras tendere vident, occupant, leuatique armamentis, ac suspensis remis, parati expectant, vt aut retro tendere, aut priusquam littori appellant, conferere manus cogantur. Et iam erant dimidio fere, quam ab initio ita præfectus iusserat, circiter iam horam diei secundam cibum sumentes. At Maurus cum ad primum conspectum totius classis aliquantum vela demisisset, non nihil vel in deliberando, vel in præparando se ad bellum, cursum repressisset, nauigationem desecit, eo consilio, vt triremes ab aliis seiungat quæ subsi-

dio remorum carerent, ne cum tot pariter nauibus sibi sit dimicandum. Ita com-
 plicatis velis in aduersum pene ventum, secundum terram remigare pergunt. Pre-
 fectus cognito dolo, alio inuicem dolo vtendum putat, confestimque & quam
 maxime poterat, furtim strenuissimum quenque ex aliis nauigiis in trireme acci-
 tum, iubet occulte quiescere, nauigiaque ipsa de industria segnius sequi, quasi sub-
 sequi nequeant: dehinc cæteris præcipit, cum signum dabitur, non nisi remiges,
 quo multitudo dissimuletur, exclament, veluti sumpto animo, quia illi fugere vi-
 deantur. Vehementius autem a nostris qui assequi cupiebant, quam ab illis remi-
 gatur, qui & hostes fatigare volebant, nec ipsi cum triribus pugnam detre-
 ctare, si aliter eo quo tenderent, peruenire non possent. Cum iam prope tribus
 stadiis nostri abessent, nisi sicut erat constitutum, clamorem tollunt. Illi ommissis re-
 mis vela faciunt, conuersisque proris Malacam petunt. Nostris quoque idem fa-
 sciunt, breuique tempore a suis remotiores, quam ab hostili terra, hostem adipi-
 scuntur. Tum ille, prout præceptum sibi erat, ne a latere, aut a tergo nostris nauis
 um feriretur, quantum potest, obuersis proris aduersas proras excipit, in bre sa-
 gittarum ad ipsum incursum vtrinque in alteros emisso. Mox coniectis ab Hispa-
 no in quamcunq; dabatur Africanorum nauem, ferreis manibus, res non tam sa-
 gittis ac iaculis, quam pilis iaculisq; gerebatur, vtrisque non modo pro gloria, im-
 perio, libertate, vita, sed etiam pro religione annitentibus. Addebat non leues illis
 stimulos, quod in conspectu suorum, & de eorum quoq; salute ac libertate pugna-
 bant, quos auxilia diu expectantes desertum iri nefas videbatur. Sed Hispani & ro-
 bore, & numero, & religione superiores, magnâ multitudinem barbarorum tru-
 cidant, plurimiq; in hostilem classem insilientes, passim cédunt, capiunt, mergunt,
 aquis late cruore infectis. Tandem aliquot nauibus expugnatis, cæteri effusa fuga
 terram petunt, arenisq; proras impingunt, malentes vitæ quam classis famæq; con-
 sulere. Ita victi atque exuti, quia victores atq; instructi nequibant, Granatensibus
 auxilio venerunt. Hæ naues partim ab ipsis, ne a victoribus retraherentur, concre-
 matae sunt, partim a nostris, quod eas extrahere non possent, cum ex turri Carbor-
 naria, quæ est in littore Malacæ (illuc enim impactæ sunt) defenderentur. Decem
 ex omnibus, aut in pugna, aut in fuga, cum suis remigibus, nautis, militibus, atq; om-
 ni armatura captæ sunt: præterea duæ hippagines integris equis ornamentisque.
 Nam totidem ex omni classe, cum rem inclinare vidissent, occupatis aliis atq; sata-
 gentibus, fugæ se mandauerat: quas postea classis Portugallensis cum Septem op-
 pidum in angustiis freti positum inuasit, repertas in sicco, deduxit vacuas atq; ab-
 duxit. Rex Granatensis vbi accepit ab auxiliariis suis prælio nauali male pugna-
 tum, quosdam non ex infimo loco viros ex nostris corrumpit auro, quos sciebat
 animo alieno a duce esse. Abstinebo nominibus eorum, quos enim nemo pro cer-
 to peccasse conuicit, malignum sit a me veluti certi criminis condemnari, & quos
 dux ipse putauit subticédos, ego quoq; subticebo. Verusne rumor an fictus fuerit,
 ii quos rumor tetigit, ipsi viderint: satis certe dedecoris sustinere ex ea infamia.
 Crediti enim sunt ita rotas axesq; quibus turris innitebatur, per certos homines vi-
 tiasse, vt ad primum statim motum turris subsideret. Hoc satis ad impediendum at-
 que eludendum illius anni conatum esse videbatur, ita vt in reliquum tempus in-
 ferre bellum Ferdinandus, aut non auderet, aut non posset, aut minus commode
 posset. Turrim autem reficere etiam si cordi esset, si perfidia sociorum non dissua-
 deret, si temporis spatium pateretur: tamen rem frumentariam qua maxime labo-
 rabat exercitus, nõ permissuram existimabant. Siquidem multo exilior expecta-
 tione hominum illa æstate messis fuerat, & exercitus ex dimidio erat maior quam
 pro commoditate, adeo multitudo ipsa nonnunquã, ne victoria potiamur, in causa
 est. Ferdinandus vt lætus ex nauali victoria, bonæq; spei ac fiduciæ plenus, cum
 iam machinæ ad finem peruenissent, ita sollicitus ob penuriam rei frumentariæ,
 non prius de expugnatione oppidi, vbi non nihil dura proponebatur dimicatio,
 agendum constituit, quam milites animo ac corpore refecisset præda ingenti bo-
 um atque ouium. nam subtractus militibus cibus, non modo membris vires, sed
 etiam animæ quæ magis quam corpus pugnat, vis subtrahitur. Pascebantur autem
 ferme

ferme omnia pecua Granatensiu in valle Cartanæ, triginta a Setanillio millib. pas-
 suum. Hanc omnē multitudinem si possit, aut quantam maximā possit (erat ad tri-
 ginta millia capitū bouini pecoris, & quinquaginta ouium) vt abigat, negotiū dat
 Laurentio, & Garfiæ, quos supra diximus. Illi cum quatuor millibus equitum le-
 uiter armatorū, totidemq; peditum profecti, quinq; & viginti milliarib. confectis,
 noctu in valle quadā altis coarctata montibus, silentio sede capta quiescunt, ac de
 quarta vigilia, recentib. equis, iter peragunt, relicto ad custodiendas montiū fau-
 ces præsidio duum millium peditū: non quia eadem via reuerti constituerent, sed
 vt ab hoste conspecti, ii qui montes insedissent, speciē præberent prædatoriæ ma-
 nus illac reuersuræ, ignari tamen ipsi consilii ducis sui. Sed in difficili re domestici
 quoq; celandi sunt, & perinde atq; hostes fallendi: præclareq; cum exercitu ac po-
 pulo agitur, si dum maiori parti bene cōsultum sit, minori male consulitur. Quan-
 quam non defuit ad eripiendos e periculo socios cura, postquam prius consilium
 fortuna approbat. Facto ex improviso in greges armenta; Laurentius incurſu,
 spatis ad cogendā prædam habuit, priusquam ingens manus hostiū in apertis
 campis eum posset inhibere. Plurimi vel viso præsidio, vel ex aliorū voce cognito,
 esse ad introitum vallis qua prædones venissent, illuc qua cuiq; proximū est recur-
 runt, vt reuertentē cum præda hostem intercludant, exuantq;. Laurentius interea
 collocatis in medio armētis gregibusq;, longiore via, sed tutiore, castra versus cur-
 sum intendit: oues quas sequi nequibant, præter paucas quas aut in equis, aut in hu-
 meris occisas discerptasq; socii ferebant, omnes omisit, iubens suos illis parcere,
 tanquam aliquando commodius prædæ futuris. Ambo autem cum maiori equi-
 tatus parte curabant, in postremis Laurentius & Garfiæ, leuia cum insequentib.
 assidue certamina conferentes. Et cum aliquantum processissent, vt ab insequen-
 do hostem cohiberent, & sociis, sicut coniectura colligebant, aut circumfessis, aut
 circūsedendis suppetias irent: Garfiæ cum dimidio postremi equitatus redit, eos
 qui ad insequendum properabant, in via fundit fugatq;, & ad socios admissis equis
 peruenit, iam satagones, & fraude locorū ab hostibus circumuentos. Sed conspe-
 ctū equitatu qui iam subibat vallem, opinatus hostis adesse omnes cum præda, vn-
 diq; per decliues colles cum clamore decurrit, transitū prohibiturus. Idem quoq;
 nostri qui relicti fuerant, arbitrati, & a præsentis periculo non nihil relaxati, rece-
 pto animo & ipsi descendunt, breuiq; suis iunguntur. Hic in ea valle acre prælium
 surgit, illis quasi præda traducēda esset annitentibus, nostris angustias discrimenq;
 sensim inter pugnandum euadentibus. Garfiæ dum in mediis telis versatur, fini-
 stra ei veru transfoditur. Tandem multis acceptis vtrinque vulneribus, aliquot ex
 nostris, multis ex altera parte interemptis, se in tutum recepit, siue quod hostis sub-
 sequi prædam putaret, quam recuperare malebat, quam cum istis abire volenti-
 bus periclitari fortunam belli, siue quod ad eos qui abigerent pecora, redire cen-
 seret magis ex vsu esse. Sed iam illi quoque tuto abibant. Ita vtrique diuersis ex lo-
 cis sub idem fere tempus, tertio quam profecti sunt die, qui fuit Iouis, in castra ho-
 ra pomeridiana peruenerunt. Ea carne se exercitus illa nocte quam peruigilem
 comedendo atq; perpotando traduxit, in præteritū pauit, referuatis in duos inse-
 quentes dies iocinoribus, quod diceret iocinora apud eos pro carne nō esse. Cō-
 pluribus diebus ea sagina refecto exercitu, cum iam omnia in procinctu essent,
 Ferdinandus primo die, productis musculis, fossam exteriorē repleri impe-
 rat, quo possit muris admoueri turris. Sed maiore negotio secunda fossa altero
 die oppleta est, oppidanis non modo missilibus, vt priore die fecerant, impedi-
 re conantibus, verumetiam eruptione facta, securibus, ignibusque. Virtus ta-
 men militis, & spes oblata diripiendæ vrbs, omnia impedimenta vincebat. Ter-
 tio autem die cum omnes copiæ in armis essent, paratis machinis, aliis ad sub-
 rucndos muros, cum hilari vociferatione turrim quam extruxerant, qui iussi e-
 rant, moliri cœperunt. Ea ad primum statim conatum succumbentibus axi-
 bus, mox rotis, tota subsedit, & cum magno metu periculoque eorum qui &
 desuper & prope erant, reddito sonitu pependit, acclamantibusque ad substi-
 dium plerisque, ii qui inclusi erant, prodire festinauerunt. Ad quem tam in-

opinatū vtriq; parti casum nostri stupere, dolere, pudere, inter se lamentari, detrimenti tantū quod accipiebant, dedecusq; , ac queri proditionem, & mussitare, quifnā autor proditionis fuisset. Exulcerabat quoq; hanc indignationē læticia obfessorū, qui ex tanto ac tam præsentī discrimine erepti, animos tollebant, ferocioresq; , quasi vicissent, se ostentabāt, deum pro ipsorū causa pugnare iactantes. Nam nument adfuisse, nō casum, aut fraudem intercessisse existimabant. Omnino nūquā magis impie atq; inexpressibiliter proditio grassatur, quā in bello contra religionis hostes. Vbi quæ sibi successerunt prospera scelere nostrorū, ea diuinitus euenisse interpretantur, regente proditionē in posterum quoq; tempus, eo qui ad prodendū nostros sollicitauit atq; induxit. Ex quo fit, vt tam prompto illi animo in bellum ruant, cupidiores interdū inferendæ plagæ quā cauendæ, quod per suasum habent, se & occifores & occifos in bello magnā apud summum deum mercedē adepturos. Percussus tanto casu Ferdinandus, adhibet in consilium fidelissimos quosq; , & ad eos refert, quid consilii sit incundū. Dura inibatur ex omni parte ratio. Inquireret fontes, quos magnos viros esse suspicabatur. At ne Adelittū quidē potuerat vlcisci. Reficeret turrim. At magnū dispendiū, & vt in fame magis ac magis inualecente, in dies militum contumacia proponebatur. Rediret infectare. At non aliorū culpa, sed ducis argueretur. Tunc Sancius episcopus, Ego, inquit, Ferdinandus a sapientib. vitis accepi, vbi necesse est aliquid fieri, aut contra, vbi quid fieri possibile non est, ibi nullū relinqui consultationi locū. Nos Setanilliu obfidemus, fames nos obsidet, & quidē atctius. cū qua nisi quacunq; ratione decidimus, vereor ne nos ante expugnet, quā a nobis oppidū expugnetur. Quod si quis morbus aut pestilentia in tuo exercitu contigisset, profecto de mutando loco, atq; recedendo non dubitarem. Nunc fame in nobis orta idē facere dubitamus? plus quā pestifero morbo, & quæ ad maiora scelera homines inducit quā vll' morbus. Deficit nos res frumentaria, nec suffici aliunde potest. Cedamus igitur necessitati, & quod effici nequit, non instemus efficere. Neq; est quod istū discessum putes tibi deformē fore. Tu terra mariq; victor redis, tu breui tempore maiora multorum opinione fecisti, tu quantū in te est oppidū hoc expugnasti: quod in manū tuā non venerit, id non tibi, sed temporibus, sed sterilitati, sed perfidiæ sociorū assignandū est. Pro re comperta habes dolū versatum esse in turri subruenda, & pro comperto habeas licet, neq; aliter in reliquū tempus expectes, nō iam in turri, sed in tuo capite. An huc vsq; progredi contentā sceleratorū audaciā censes? Erras si minoris audaciæ putas hoc fecisse, quā tibi venenū dare. Viuo rege cū procul abesses a rebus, ad faciendū, tamē multos patiebaris inuidos, & qui te perditū vellent: quid eos nunc facturos suspicaris quos maiore ipsorum spe potentiā gloriamq; adeptus offendis ac se arbitrator, seditionē in castris excitaueris, iocundūq; hostibus spectaculū præberis, & extremū huius militiæ actū scædaueris, plus habiturus apud populos detractionis ex asperitate vltionis, quā beneuolentiæ & laudis. Relinque itaq; eos qui te, qui nomen Hispanū, qui religionē læserunt, hominū iudicio rumoriq; puniendos. Quod si neq; penuria rei frumentariæ neq; sociorū perfidia nos manere permittit, & satis magna cum gloria redimus, quid agendū est, nisi vt te domū recipias, comparaturus in proximū annum, & fideliorē tibi, & cōmodiore numero manū? Hęc vbi Ferdinandus audiuit, iussit in quartū diem profectiōē pronuntiare. Interea ne læta omnino profectio esset hostibus, circūiectos agros ferro igniq; vastari, quibus ob spē potiundi oppidi hætenus parcitū erat. Tertio die fumantibus quoquo verbis ex incendio Setanillianis agris, profectus cum omnib. copiis Ferdinandus vbi in campū Mauri peruenit, vnde omnē exercitum subiicere oculis poterat, iniit numerum militū, recensuitq; (quod in aduentu non fecerat) equitū ad triginta, peditū ad sex & octoginta millia. Quod vbi egit, partē missam fecit, partē ad certa loca habernaturā dimisit. Atq; ita diuersis itineribus, vt cuiq; aut cōmodum, aut imperatū fuit, discessum est. Dimissis copiis Ferdinandus ad curanda opera pacis animū intendit, & vbi apud populos principesq; venerabilis magis atq; charus iustitia ac sapientia effectus est, bellū reparat, coacto exercitu non ex potentissimis ducibus, magna

xxxvta milia
sq
80 milia peditū

magna quemq; manu sequente, sed ex medio ordine hominū, probatos, non multos ducentiū, cum minimo lixarum calonūq; numero. Nam hoc genus castra auget, nō aciē. Ideoq; multo maior hic quā superior fuit exercitus: sed tanto vtilior, ad sedecim tantū millia equitum, quadraginta peditū. Rei quoq; frumentariæ (nā insequens annus fertilis sane fuit) ita prospectū est, vt nulla in parte Hispaniæ minor quam in castris, aut penuria, aut caritas esset. Classis autē eo anno nulla in salo, præter duas naues speculatorias, fuit. Nam barbaro aliā reficiendi aut consiliū nō fuit, aut fiducia defuit. Verumtamē per omne interim tempus, Africani principes in Hispaniā clandestino traiectu militē atq; arma sum miserāt, prouidentes rei Hispaniæ, si rursus bellum a Ferdinando inferretur. Hic cum Ispali hyemasset, iam veniente, edicit omnib. decurionibus, tribunis, præfectis copiarū, vt in diem certum præsto sibi essent ad Eifam, quod est oppidū finitimum hostibus. His interea dieb. Helianora vxor, rarissimi exempli mulier, quotidie antelucana diligentia, nudis pedibus, duarum tantum familiarū comitatu, visebatur ire ad ædem diuæ Mariæ, cognomine custodientis: quia maiorum memoria delapso illic in puteum infantulo quodā, ad inuocationē matris mota matre domini, succreuit ad orā vique putei aqua, & incolumē filium matri restituit. Hanc in ipso digressu maiore in modum anxīā Ferdinandus cohortans, Quid tu, inquit, vxor tāt opere sollicitudine mei te afflicta? Deus quem semper religiose coluimus, & causa optima propter quā nunc in expeditionē eo, & apparatus belli, & fides sociorum promittūt me tibi cum victoria reuersurū. Ex quo te bono animo esse, & nō demisso decet, ne malere in hostes euntē in fausto prosequi omine iudicare. Nam desiderium mei solabere aspectu colloquioq; communium liberorum. Ex quibus Alfonso abs te, ne ægrotum animum exulcerem, nolo abducere, fraudoq; me ipsum voluptate, vt tu ea fruaris. Caueq; si me amas, ne liberi nostri ex tuo mœrore mœstitiam cōtrahant. Qualis enim aspectus est matris familias, talis & totius familiæ est. In qua cohortanda, ac curanda, sustinebis etiam vires meas, & in hac te militia exercebis, cum ego pro religione, pro gloria domus, pro amplitudine vestra, in alia militia ago. Tu vero mi Alfonso, etsi iucundissimum mihi erat indulgere tibi cupienti tyrocinium sub patre duce, tamen ne matrem solitudine tui maceres, apud eā manebis, donec rebus prospere ire incipiētibus, illa te venire permittat. Interea perge, vt facis, dare operam virtutibus, & in primis affectum quem mihi præstabas, in matrem confer. Cito autem, vt spero & opto, te e castris accersam, quo particeps sis paternæ laudis. Hæc locutus, filios deinceps amplexus osculatusq; abiit cum flore copiarum vexillis præcedentibus, quorum primum habebat imaginem domini nostri in cruce pendentis: alterum matris eius, cum angelo Gabriele concepitum Spiritus sancti annunciantē: tertium sancti Iacobi, quartū erat regni: deinde reliqua. Atq; hoc ordine a cætero exercitu exceptus est, vbi cū pauculis dieb. statua habita essent, Anticherā versus quæ ad Aquilonē Granatæ vergit, castra mouit. Cumq; in agrum hostilē peruentum est, magna vis ferarum excitata est ex cōsuetis locis propter diutinam, vt fit in bello, desuetudinem rusticorū ab agris. Que feræ ab agmine armatorum in quod inciderant, fugientes, cum in aliud & subinde aliud incurrerent, fugatæ atq; exterritæ hominum vociferationibus, tandē conficiebantur, aut viuæ præsertim defessæ fugitando, in potestatē multorum manusq; veniebant. Cum aues etiam multæ, tantis vndiq; vocibus inuicem ad capiendam venationem adhortantium cōfusæ attonitæq; ac toties reuolando defatigatæ, aut hastis in aere percutiebantur, aut manibus humi capiebantur. Hūc in modum milites ludibundi victoriam ob id prædamq; augurantes, vt est illa natio auguriis dedita, in conspectum Anticheræ venerunt. Est autem id oppidum ad radices collis accliuæ, cuius arx saxo extructa in decliui supercilio vrbi imminet, disclusa ab altiore colle qui perpetuis montibus ad iuga Granatæ excurrit. Mediam vallem proxima petra fluuius magnis gurgitibus erumpens secat, intra teli iactum vtriq; colli vicinus, & muros, qua parte in plana se porrigunt, radens flexo alueo. Dicebatur aliquando a superiore colle venisse auxilia Anticherenis, cum obsiderentur, eoq; non redactos in deditioem, cum cibus iam armisque

*761^m equitū
24^m peditū*

Elizabeth

defecti essent. Hunc locū cum imperator in primis occupandum duxisset, episcopus sibi id negotii desumpsit, eūq; fossa primū, & vallo in sequentib. diebus, per otium muro, ac materia ad staturā hominis circumdedit. Idem fecit in inferiorib. Ferdinandus munitionibus, quantū dabatur mœnia concludens, crebra nūc huc nūc illuc oppidanorū eruptione opus distinēte. A tergo partim iuncti carri claudebāt, partim fossa & vallū. His cōfectis, aquatione ex fluuio oppidanos prohibere cōstituit. Nā intra muros, vnus puteus tantū esse non ignorabatur, & is amarioris aquæ, quales fore cæteros, si plures fodere oppidani tentassent, credibile erat. Quotidie autē acre præliū conferebatur, nec interdium tantū, sed noctibus quoq;, cū illi portæ quæ ad flumen fert, egressi aquarentur. Et auertere quidē cursum fluminis imperator volebat, sed plurimus proponebatur labor, ac plurimorū dierū: verū mallebat milites in alio exerceri opere. Itaq; de secūda vigilia, præparato cespite ac materia, ante portā, in citeriore ripa aggerē iaci iubet, ac stationē muniri, collocatisq; tormentis cū sagittariorū cohorte, egressu portæ oppidanos prohibuit. Quæ ex re actū de salute obessorū erat, nisi magistra inuentionis necessitate a superiore aluei parte, suffossa tellure, aquā deriuassent, quæ cursum, ne res deprehenderetur, nō perferret. At ne qua via furtū hostib. suboleret, totis noctib. de muro carrucis ad capita vectiū confertis, quib. funes ad vasa alligati inerāt, aquabant. Interea labore assiduo excitabatur machina, duo de viginti carris imposita, procerā scalā sustinens, pronā nonnihil atq; pendentē, vt stante extra intimā fossam, machina procubens, scala sese in muros, aut in turrim vsq; porrigeret, lata ab imo ad summū decem pedes, ita sublimis vt in ea centū armati possent insistere. Subterq; intra machinam, quasi in equo Troiano, totidē alii latebant, post illos priores, si turris obtenta esset, ascensuri cum ministris, rebusq; ad expugnationē, ad refectionē, ad curationē vulnerū plagarumq; necessariis. Duæ præterea minores vtrinq; machinæ, quali comites, senis innixæ carris, ex vtraq; singulis surgentib. trabibus, instar naualium matorū, quæ caueas in vertice, & vt nunc in nauib. fieri videmus, velut capita ferebāt, recepturas quaternos arcuballistarios, iam delectos, & inter omnes præcipue insignes, quorū singuli ictus singulis aureis donabantur, ita vt bini tenderēt per vices, bini sagittarent: ne quē in muris nō modo consistere, sed ne membrū quidem proferre permitterent. Fuit autē consilium ducis, non ad consummationem machinæ perducere, sed animos hostiū oculosq; fallere facta in speciē machinæ, vt cum cōpendio temporis, tum incolumitati suorū consulere alio genere expugnationis. Ideo enim ratio agendorū cuniculorum (hoc enim genus expugnationē præparabat) & breuis & tuta habetur, quod hostis nullā ex aduerso oppugnationē præparat, & incautus, & nonnunquā dormiens opprimitur. Sed acris est opus diligentia, ne insidiæ deprehendatur, vt tunc diligēter prouisum erat. Siquidē ædificatio turris auocabat hostis animū ab omni alia defensione, & hum⁹ e cuniculis egesta post eam lignorū molem commode latebat, & sonus suffodientium ad strepitū fabrorū non exaudiebatur. Et cuniculi quidē a principio vni erant, mox in diuersa tendebāt: vna via quæ ad turrim effodiendā, altera quæ intra mœnia euaderet, vt pariter succensa ac collapsa turri, & a cuniculis erumperetur, & ab exteriorib. irrumpertur. Sed vt quotidianis deprehendimus experimentis, maximas plurimasq; opportunitates corrumpi ac perdi vel minimis causis, ita ibi vsu venit. Nam quidā ex iis qui in statione ripæ excubabant, forte totum diē in defodiendis cuniculis insumpserat, intempesta autē nocte cum ad vicē vigiliarū excitaretur a socio, & quia surgere nolebat, increparetur, irato ac maiore sono vocis excusauit defatigationem, quia illo die solē non vidisset defessus, ac defodiens in sepulchro stans, non iacens, humatusq; cum nondū homo desisset esse, & cū effodit cuniculos, ipse cuniculus factus esset. Ea vox a quodā qui muros e regione custodiebat, excepta est, vt sunt acrioribus aurib. qui magis timent, statimq; ad magistratus delata. Nec mora, cæteris omissis summa cura, nunquā intermisso opere, ad cuniculos tertia nocte, quo tempore a nostris cessabatur, peruenerunt, eosq; quantū proxime caput ipsum poterāt, obstruxerunt, & adhibitis custodiis, opus subterraneū destitui coegerunt, & aliud vt sic dicā supramurale maiori studio peragi. Et iam peractū prope erat, cum barbarus

barbarus rex dicitur propediē non modo se obsessos liberaturum iactasse, sed etiā
 obsidētes oppressurū. Sic enim fore, vt nō modo quod e fide regis erga suos aqua,
 telis, & non nihil cibo defectos, sed etiā quod dignitate faceret, & venerat in spem
 hanc, propter immensam hominū quam præter aduectitiā ex omni regno colle-
 gerat. Nā satis constat eam ad decē millia equitum, & centum & viginti millia pe-
 ditū fuisse, vix vllis impedimentis, vllisq; calonibus ac lixis, compluriū mulierum
 comitatu: quæ cum in via castrisq; cibos, tum in prælio potū subministrarent. Ad-
 eo nemini virorū vacabat fere nisi pugnare. Addidit etiā facto superbiā barbarus:
 noluit ipse huic expeditioni præesse, quod diceret ab re esse, regē nisi aduersus regē
 exire in bellū. Quasi vero non sint non solū alii principes interdū maiores regibus,
 ideoq; regaliores, vt olim Romani imperatores. Sed certe qui obsidet alterius re-
 gnum, ipso rege obsesso nō inferior censendus est. Ferdinandū enim Infantem es-
 se Castellæ, ideo aduersus hunc duos Granatæ se mittere Infantes. Metu fortassis
 hoc fecit, quod videri voluit fecisse consilio. Semper enim vitia nostra honestatis
 aliquo velamento prætegimus. Infantes autē in omni Hispania regis filii vocantur.
 Quem morē, vt alia plurima, suspicari libet sumptū esse e vetusta Romanorum cō-
 suetudine, apud quos, vt Hieronymus prodidit, filii etiā grandes a parentibus in-
 fantes vocitabantur. Nisi forte referimus ad Græcos, quorū studia fuisse in Hispa-
 20 nia reperio, qui indistincto vocabulo filios puerosq; appellant παῖδας, sicut vxores
 quoq; atq; mulieres γυναῖκας: quod fieri in pleraq; Hispania agnoscimus. Hebræi
 quoq; filios iam adultos & viros, vt David Absalonem, appellabāt pueros. Et sane
 puer ab infante parū distat, cum infans etiā puer nominetur. Infantum igitur ad-
 uentu palam factō, per transfugas quosdā Christianos perculsi sunt animi nostro-
 rum, tum tanta multitudine, tum quasi fato datum esset, vt dum in eo esset, vt cape-
 30 rerur vrbs, tunc ipsi necesse haberent ab vrbe recedere. Quos imperator exhortā-
 res vobis commilitones mei sollicitudinem ac metum incutit, eadē mihi gaudium,
 siquid mihi creditis pariter & spem facit, spem inquam celerioris maiorisq; victo-
 riæ. Gaudium quidē, quod video nihil subesse proditiōnis in nostro exercitu. Nō
 enim tentaret fortunā belli hostis, si sperasset se, vt superiore bello, animos aliquo-
 rum posse corrumpere. Itaq; & meæ felicitati & vestræ virtuti gratulor, quod ve-
 40 stra pectora ne sollicitare quidē ausus est. Spem autem, quod deleta semel hostium
 acie, oppidum hoc continuo in manus veniet, cætera subsequenter, cursus victo-
 riæ ad Granatam vsq; perueniet. Neq; vero interest vestræ virtutis, quos ex omni
 mihi numero delegi, quosq; aduersus Cyri, aut Darii, aut Xerxis exercitū educe-
 re auderem, extimescere hanc regis Granatensis tumultuariā manum, & ex igna-
 50 uissimis quibusq; collectam, turbaq; non viribus aut scientia militari fidentē, atq;
 ex maxima parte inermem, neq; tam ad pugnandum, quam ad terrendum, aut ali-
 quid per occasionē faciendum missam, cui ne rex quidē ipse credere se ausus est,
 sine comœatu, sine impedimentis, sine bellicis tormentis. Quæ si nos triduum in-
 tra castra cōtineamus, dissoluatur ac redire cogatur. Sed deus prohibeat, vt illi nos
 in castris velut obsessos qui obsidemus cernāt, & terrere videātur. Neq; ego mul-
 60 tis mihi, sed fortibus ac bene armatis copiis opus esse duxi, cum liceret multis vti.
 Mihi credite, si aliā nunc domo nobis auxilio copiæ adueniant, & meo & vestro
 nomine aduentum earum, dolorem ausum dicere, etiam missas facerem. Quæ e-
 nim laus est imperatori, atq; eius locis qui gloriæ studeant, si non arte bellica vin-
 cant ac virtute, sed numero? Potitur is quidē imperator atq; exercitus in hunc mo-
 70 dū præda, sed quæ generosis animis multo dulcior est, gloria caret. At ego vos non
 modo ad maiorē gloriam voco, sed ad maiorē etiam prædā. Sicut enim cū maior
 numerus vincit, nonnulli exortes lucri sunt, ita cum vincit minor, omnes afficiuntur
 80 emolumento. Nam quod quidā dicunt, se moueri, quasi fatale sit nobis, cum ad
 expugnandam vrbe[m] ventum sit, expugnationem ipsam impediri. Id vero inane
 & ridiculum est, quasi vero res semper eodem ordine eant, cum plerumq; videamur
 90 ire diuerso. An non superiore bello expugnaui Zaram? non alia nonnulla op-
 pida? Ergo non eadem illorum quæ Setanillii fortuna, ita neque erit istius. Ecce

Ceterum milium pedum
 xv e quibus

quid simile in eo atq; in hoc bello: in quo plurimi affuerunt qui nunc absunt, affunt plurimi qui tunc aberant. Ad hæc in illo fames, proditio, item naues vtrinque multæ, terrestris hostium exercitus nullus fuit: in hoc est affatim ita victus, fides procerum militumque, naues vtrinque nullæ, & vtrinque terrestres copiarum. Quare siquid similitudo aut dissimilitudo facit, quoniã plurima hic atq; illic dissimilia sunt, diuersum finem hunc ab illo fore credamus, cõfidamusque in eo sub cuius imagine in acie stabimus. Ideo Setanillii potiendi spe nos frustratos esse, vt probata deo nostra cõstantia, aduetaque illorum superbia, aperto bello nobiscum congressos fundamus, cum summa & illorum calamitate, & nostra lætitia, vtilitate, gloria. Quæ cum ita sint, istum indignum virtute vestra metum, & istam superstitiosam opinionem deponite: nihilque aliud nisi de fortitudine, de laude, de victoria, de præda, & ante omnia de deo cogiteris. Ego quod ad me attinet, dabo operam ne in duce vestro consilium atque indultriam desyderetis. Hæc vbi dixit, animosque omnium alacriores factos cognouit, iubet vt in posterum diem parati sint ad expeditionem, ne quis castris longius exeat, donec de itinere hostium compertum sit. Nam vulgabatur iam hostem mouisse. Sub uenturum exploratores quoque uersum dimittit, qui renuncient, qua ex parte illum aduentare aut videant, aut audiant. Nocturnum nihil certi explorari potuit. Prima luce alii alibi quosdam equites se procul uidisse nunciãt, & ipsos vt credebatur, vel ad explorandum, vel ad fallendum destinandumque missos. Ascendente iam die ac calefcentibus, cum imperator cibum maturius capi præcepisset, vnus speculatorum, subditis calcaribus, anhelanti equo, & ipse anhelans castra intrat, & ut cuique obuius sit, nunciãt hostes aduentare, non quidem a se uisos, sed quos ex puluere venire intelligat, per buccam Asini (hoc nomen faucibus eius montis est) transituros. Ad quem nunciãt imperator signa canere iubet, & omnes in armis esse, & in sua queque statione, equitesque protinus ad vexilla cum equis præsto esse, simulque Petrum Pontium Marresanum, sane strenuum decurionem dimittit ad certius explorandum, quantæ copiarum, quo in loco castra positura, aut quid actura, & hæc renunciare episcopo, qui maxime obnoxius uenturis hostibus uidebatur, qui que secundus a duce habebatur. Ipse suspicatus aliquas hostium turmas longius in ipso aduentu excursuras, gratia prædandi uel iumentorum, uel pecora, uel homines, cum maiori equitatus parte circuit castra, ex idoneo loco illos aggressurus, interclusurusque, atque in tergibus hæsurus. Sed tanta celeritas hostium fuit, ut priusquam hic eo quo intendebat euaderet, ad superiora castra peruenerint. Nam simul ac Petrum Pontium uiderunt, siue continuato quem instituerant cursu, siue ob eum ipsum uelut exploratorem magis moti, laxatis habenis uirum insequuntur, aliique subinde atque alii, ut quisque maxime effuso cursu persequi poterat, ut ipsi pronuntians essent: usque adeo uix satis spatium Petro fuit ad se conueniendum in claustra portæ castrorum quæ petebat. Ibi pugna non iusta acie incipitur, decursantibus atque obequitantibus munitiones barbaris, siqua transitum facere possent, affidue aliis super non sinebat quempiam egredi equitum suorum, donec imperator aduenisset, aut iussisset. Sed cum aliquandiu nihil auxiliorum, neque a duce, neque ab inferioribus castris mitteretur, nihilque ei præciperetur, sibi per se præcipiendum putauit, sumptoque e presentibus equis, receptoque in medium peditatu, utraq; porta cum clamore erumpit, incautosque ac dispersos inuadit, & impetu ipso atque impressione loco non nihil mouet, mox etiam propellit: ibique paulum prælium hæsit, & iam prope æquo Marte dimicabatur, nec diu res Christianorum erat futura superior, nisi qui in inferioribus castris erant equites, cognito prælio, cum quinque cohortibus superuenissent, credentes & imperatorem ipsum uersari in pugna. Barbaris quoque non modo equites subinde auxilio ueniebant, sed iam pedites aderant, & uterque infans adesse uidebatur, alter peditum adhortator: collatoque pede copiarum pedestres manus conferebant, & contempta Christianorum paucitate, Maometam se in manibus habere uictoriam, ala-cri uociferatione testabantur. Interim accepto & clamore & nuncio, imperator iubet nunciari iis qui ad castra sunt, relicto quod satis ad præsidium esset, ceteros citissime ferre suppetias superioribus castris. Ipse eodem quo constituerat itinere,

itinere, sed maiore occasione quam sperauerat, quasi ex occulto in barbaros equi-
 tes, renouato clamore e latere incurrit, aciemq; ipso impetu auertit, & labentibus
 ab equo plurimis in fugam conuertit. Nostri qui modo laborabant, addito animo
 instant cedentibus, missisque a duce ad pedites auxilio equitibus, eadem illic for-
 tuna pedestris certaminis fuit. Proculcabantur iam pedites, non a nostrorum mo-
 do equis, sed etiam a suorum, cum in latus magis quam retro propulsi essent primo
 incursu. Iam omnis ex inferioribus castris exercitus se proiecerat, & alibi effusa,
 alibi confusa fuga, petentem tuta hostem inuenit. Hic vndique barbarorum in-
 gens cædes, passim arma abiicientium, siue vt leuius fugerent, siue vt minus ad
 cædendum prouocarent victorē. Ita arma quæ & ad protegendum dominum, &
 ad feriendum hostem inuenta sunt, in contrarium vsum mutabantur, quod ne-
 que dominos protegebant, & vt illi ab hoste ferirentur, nisi abiecta faciebant. Iam
 nemo aliorum de inferenda aliis morte, sed de sua vitanda cogitabat. Ipsi quoque
 Infantes vt Ferdinandum, omissis aliis, instare cum delecta equitum ala sibi solis
 cognouerant, eximia pernicitate equorum vsti sunt, in quam maxime utili re po-
 terant, non in quam maxime speciosa, salute laudi prælata, tanto turpius inter suo-
 rum fugam, anhelitum, lamentationes euntes, quanto splendidius paulo ante ad-
 uenerant. Erat operæ precium videre in tanta hominum multitudine, quæ terga
 dabat, aut prosternebatur, non vnum armorum colorem, sed vnum vestimento-
 rum, aut duos. Siquidem non alia veste amicti erant, quam rubra venetaue, aut ex
 ambobus discolor. Multi de rupibus vel a turba arctante deiiciebantur, vel ipsi
 se deiiciebant, quorum alii nuda humo diffracti, alii cotibus lacerati, alii veptibus
 confixi innexique visabantur. Multi se ferarum ritu in dumos abdebant, & cum
 manus hominum vitant, eo se immergunt, vnde sine hominum subsidio emerge-
 re non possint. Nullus in seruitutem acceptus, nulli pepercit ferrum, nisi mulieri-
 bus quæ cum in via, tum vero in castris, & vltra castra captæ sunt. Nam ipso victo-
 riæ cursu, castra nondum munitionibus cincta, capta direptaque sunt, licet parum
 plena essent. Nec longius illinc processum est, & quod angustix quædam subeun-
 dae erant, & quod plurimi in colligendis spoliis ferendisque captiuis equis sub-
 stiterant, & quod parum iam ante noctem profici poterat, & laborem extrahi in
 noctem multam, in media hostium terra, parum tutum videbatur. Nam sæpe oc-
 casio rei bene gerendæ victos ad spem victoriæ inuitat, & extrema victoriæ ne-
 gligentius administrata, calamitatem victoriæ afferunt. Id potius quod supererat
 temporis, visum est expugnationi dandum Coccix oppidi, quod in faucibus ipsius
 buccæ Asini situm est. Oppidani quibus denunciatum erat, nisi se dederent, ex-
 tremam passuros: si dederent, cum omnibus quæ quisque ferre posset, abituros: pri-
 mum se imperata facturos negauerunt, deinde vbi tantam manum circumfundi
 viderunt, se obtemperaturos dixerunt. Quibus responderi iubet imperator, quan-
 doquidem non statim paruerunt, se non relinquere eis nisi vestimenta: sin pun-
 ctum temporis in pertinacia perstiterint, ne libertatem quidem relicturum, nec de-
 necesse etiam fore securos. Hoc terrore permoti sese dederunt, oppidum vero mi-
 litibus ad direptionem concessum. Tunc semel data vitæ venia hostibus, & quia
 multum funiculi apud captiuas repertum erat, quoscunque iam barbarorum ca-
 piebant, præsertim aut latitantem, aut asperitate veptium circumuentum colliga-
 bant, poscentium misericordiam, & vltro manus in habitum eorum qui vincun-
 tur, componentium. Res mira dictu, quibus vinculis alligatum hostem se traditu-
 ros suis fœminis promiserant, iis vinculis ipsis inspectantibus eisdem fœminis al-
 ligati sunt. Ideoq; iuste videbantur, vt vincirentur, non trucidarentur, orare: quod
 etiam impetrauerunt, posteaquam iustitia suæ causæ innotuit. Dux profligato bar-
 bato exercitu, oppido recepto, præsidio imposito, illinc primis tenebris rediit, ac
 præeuntibus cereis & latera viæ passim incendit, vt qui vagi palantesq; per-
 sequendis hostibus abierant longius, vestigia nanciscerentur, in castra peruenit.
 Capta sunt signa militaria ad duo millia, cædida ferme omnia. Vnū præterea Gra-
 naræ, cuius in medio pictum erat granatum (ita enim malum punicum vulgo
 vocant) hians & phœnicea grana exerens. Numerus autem captiuorum cæso-

rumque magis a suis quam a nostris initus est, desyderataque sunt, vt eorum confessione compertum est, ad triginta millia virorum quingentasque mulieres, quæ ob contumeliam quæ illi sexui fit, magis illis dolere, quam totidem viri ex nostris. Nonnulli ex castris episcopi, vix plures ex aliis, nec sane multitudo militati. Cuius victoriæ cum magnam laudem episcopus, magnam fortitudo militum retulit, tum multo maiorem ipse imperator, qui & ante rem militem animasset, & in re nihil ad superandum hostem reliqui fecisset. Ipse tamen felicitati suæ suorumque, hoc est fauori diuino, victoriam se debere præcipue dicebat. Paucis postea diebus, cum odor cadauerum æstiuo calore adiutus, infestaret castra, non modo præsentis fastidio, sed etiam periculo impostero pestilentia, dux 10 præcepit, vt tracta vnco & in acervos collecta succenderentur. Ex quo intellectum est, quod diuturna desuetudine dederamus, non plurimis lignis opus esse ad cremanda humana cadauera, præsertim vt tum erant solibus incocta, & adipibus qui defluebant, nonnihil alimenti flammæ præbentibus. Offa tamen promiscua atque inhumata manserunt, ne rogum similem præscis hominibus fortirentur. Quorum ideo cremebantur corpora, vt ossa cum cineribus legitur ad sepeliendum. Horum vero is exitus fuit, vt primum vita, deinde vestitu qui deformitatem operit, tum carne, postremo sepultura, etiam apud inferos quiete viduarentur. Sed per eosdem dies quibus hæc ad Anticheram geruntur, dux aliæ pugnae diuersis in locis eodem prope modo gesta sunt, sed hoc diuerso, quod sicut hic castra nostra hostes, ita illic aliena oppida nostri adorti sunt, infelici & ipsi euentu, nisi fortuna affuisset. Sed quod aliquanto prius fuit, prius narabimus. Quatuor oppida sunt finitima Antichera, quorum nomina sunt, Humberda, Baieza, Graen, Chesada. Horum incolæ circiter ad tria millia, ex sexta parte equestres, cum fama exisset, non modo bellatores, sed omnes qui per artem arma ferre possent, etiam fœminas Granatenses ipse in expeditionem, constituunt in illorum agrum facere incurSIONEM, & a muris vsque prædas abigere: nunquam enim se tantam occasionem, nec habuisse, nec habituros: itaque laxi alacresque proficiscuntur. Res primo prospere ire, neminem prædatoribus obuiam cum armis ferre vident, pastores & eos raros ad primum incursum diffugere, pecora relinquere, vnum salutis suæ auxilium ponere in arduis murisque subeundis. Sichesterna calamitas (nam pridie profligati fuerant) omnes perterrefecerat. ita securius ingentem prædam cogunt, abiguntque retro qua venerant. Re autem palam facta in vrbe per eos qui euaserant, & ipsi Granatenses e turribus prospiciunt prædones, & quia in diuersam a castris viam abibant, non esse de numero victorum coniectura colligunt, sed finitimos per occasionem ad prædandum sollicitatos. Igitur ne finitimis quoque ludibrio essent, raptim armis sumptis, ad quinque milia peditum, quingentosque equites, hostem vestigiis insequantur, fessosque & ad radicem montis stratos, partimque dormientes sub noctem nanciscuntur, incautos aggrediuntur, non paucos trucidant. Cæteri semisomni, qua cuique proximimum est, diffugiunt, fere duo millia in montem ascendunt, a quo nusquam nisi eadem via descensus esset. Hostes quia & ipsi, & equi de via fessi erant, cum illuc cursu venissent, satius putarunt differre per noctis tempus, expugnare eos qui iugum montis ascenderant, cum præsertim sine pugna sese dedituros crederent: aut si hos vellent omittere, greges abactos non sinere per noctem pascere, sed defatigatos ad nouum laborem impellere, non erat ratio. Sicque dispositis qui obfessos, & qui pecora in pascuis distributa custodiant, cibum quem poterant, deinde quietem capiunt, lucemque expectant, tunc quid consilii ineundum sit, de liberaturi. Tubicines autem cum fremitus hostium ac tumultus ab altera parte misceri cœpisset, & cum iis multi alii ad trecentos numero infrenatis protinus equis fugam intenderunt, beneficio noctis elapsi sunt, sed aliorum quam in patriam versus. Verum cum equos inedia ac labore confectos, & præsertim nocturno ignotoque itinere adigere vix possent, delituerunt in colle quodam, equis in prato vt quiescerent pascereque alligatis. quibus de tertia vigilia receptis conscensisque, vbi longo ambitu montem circuissent, obuium habent quendam,

dam, nomine Petrus Mendociam, adolescentem, maioris quam p[ro] ætate, & animi & consilii & roboris, ut ipse declarat exitus. Hinc alii seu quod parcerent, seu quod disiderent ætati, secum educere recusauerant. eam contumeliam non tolerans adolescens, atque ira plenus, in sequenti nocte, adhuc intempesta, cum aliquot equitibus prædatum domo egressus est, affirmans se facturum periculum an illa in ætate vir esset. Qui cum ad montem ubi ciues obsidebantur, appropinquaret, iam iam prædatore futurus præda, deo amico obuius sit trecentis illis, cognitaque ex aspectu eorum fortuna, paucis rem gestam docetur: hortantes eosdem ut secum festinato rediret, ipse e contrario ut secum potius irent, huiusmodi oratione persuasit. Audite quæso amici pauca. nam rem vobis honestam, ut spero, atque utilem proponam, quam eligatis licet, si placuerit sociis. Ac ciuibus nostris nihil reliquum est, ut audio, quin aut fame absumantur, aut hosti se dedant. hoc detrimentum quantum sit, ipsi videtis. Quibus si opem non ferimus, cum liceat, mortis eorum aut seruitutis: sin ferimus, vitæ libertatisque autores erimus. At quomodo ferre opem licet? eodem quo patrem meum simili in casu sociis tulisse, ex ipso sæpe audiui, quod referre temporis angustia non sinunt: tamen similitudinem ex meo consilio cognoscetis. Circueamus hunc collem, unde a sociis videri, ab hostibus non videri possimus, & dum vicini erimus, ab ea parte quæ ad castra fert, tubæ atque cornua bellicum canent, sine vilo nostro clamore, ne paucitas fortasse prædatur. nostri intellecto dolo & ipsi auxilium ab imperatore missum venire simulant, quippe necessitas cogit omnia audere, præcipiti cursu ferentur. Quæ noua audacia fidem faciente has tubas esse aduenientium sociorum, illi ut spero terga dabunt, aut certe nostros abire permittent, retro se recipientes in tutum. Neque vero strenuos viros esse hos existimare debetis, etsi vos fugauerunt. Cuius rei hæc documenta habeo: quod soli omnium, tanquam minime strenui, in vrbe relicti sunt: quod nisi noctu vos, nisi incautos dormientesque inuadere ausi non sunt. At certe reliquæ sunt profligati exercitus. Namque heri propius solis occasum, rumor de victoria imperatoris domi maximus erat, quod iam istos, si de numero illorum non sunt, rescisse oportet. Vtrouis tamen modo tales sunt, quibus paruus terror maximum metum incutiat. quod si tantum ad descensum nostrorum summovebuntur, ciues nostros e pernicie eripuerimus, nullo nostro cum periculo, & ingenti cum gloria. Si, quod magis & opto & spero, perculsi metu atque exanimati, longius fugam capeissent, aut in prima fuga opprimentur, cum maiori gloria & gratia erimus socii prædarum participesque victoriae. Quare agite, quod bene vertat, & meum consilium, & me ducem sequamini. Hæc locutus pergit: alii, credentes non inuitatos, sed imperatos, vno omnes animo sequuntur. Ille antecedeat, fungens speculatoris officio, atque illis qui erant in iugo se ostendens. Non enim ea nocte præ sollicitudine illi somnum ceperant, mirabantur tamen quid rei futurum esset, & iam diluculum erat, cum ad exitum supinæ vallis quæ ad hostes ferebat, cernentibus sociis, circiter duo stadia ab hostibus, ventum est. Ibi tubæ cornuaque cecinere bellicum. Et socii iandudum dolo percepto, omnes strictis gladiis, reddito clamore, decurrunt, semisomnos attonitosque inuadunt. Illi duplici clamore & clangore circumuenti, prius quo fugiant, quam quo tela fumant, circumspiciunt, fugientium terga Christiani cædunt, simulque Mendocia ex vociferatione fugientium insequentiumque, quo in statu res sit coniectans, in apertum prodire festinat, magis ac magis tubis concrepantibus. ubi conspicatus fugientes, cum comitatu pariter insequitur. Tandemque multis mortalibus trucidatis, multis captis, maiorem calamitatem reddunt quam acceperunt, & prædam non modo desperatam, sed multo etiam spe ac voto maiorem reportant. Ita hominis quem ut necdum virum in societatem admittere noluerant, virtute liberati sunt, & victi victoriam consecuti. Nec vero maligni in agnoscendo beneficio fuerunt, facta illi potestate, quæcunque vellet eligendi, aut si mallet, omnia sumendi: qua tamen uti noluit, nisi prædam ad arbitrium suum partiendi. Ex qua tertiam partem sibi tubicinibusque ac sociis quos reuocauerat, distribuendam adiudicauit: reliquas virilibus partibus inter se diuidendas

censuit, quoniam par periculum, labor, audacia extitisset. Atque in hunc modum
 gnare acta opera, pleni prædarum, ac læti, præterquam quod aliquot e suis ami-
 ferant, reuertuntur. Sed tantus fuit propriæ salutis metus, ea recuperata, vt minor
 de aliena morte dolor sentiretur. At centum numero desiderati sunt, cæteri aut ad
 victoriam suorum e latebris prodierunt, aut, quæ minima pars fuit, per dumos,
 colles elapsi, tristem nuncium domum reportauerant, ita vt iam pro deploratis
 omnes essent. Quo magis & lætus & admirandus eorum reditus cum præda fuit,
 vnum Mendociam in cælum tollentium, quasi singularem ducem, quem do-
 mi pridie pro non idoneo adhuc milite reliquissent ac respuissent. Altera pu-
 gna non ab oppidanis, sed a castrensibus viris incepta est. Erat in castris eques qui-
 dam nomine Ioannes Mars Sceretenfis, quondam Agarenæ superstitionis, im-
 piger iuuenis, viribus animo respondentibus. Hic hortatus sodales suos, vt in a-
 grum Malacanum incurrentes agerent prædas, ad centum homines quos pauper-
 tas audaces faciebat, coegit. Profecti cum iam octo millibus passuum ab vrbe
 abessent, sub lucem trecentos, vt colligi poterat, equites ex aduerso se ferentes
 conspiciunt, moxque conspiciuntur inuicem, parua iam vtrosque dirimente in-
 tercapedine. Cæteros, quod se deprehensos arbitrarentur, fugere volentes, Ioan-
 nes oratione retinuit, & vt hostem quoque inuaderent, induxit. Socii, vt ipse ve-
 stri aduentus, & vt fors tulit, vestri periculi autor sum: sic meum est, vestri reditus
 ac vestræ salutis curam habere, non solum meæ. Si locus hic vbi sumus satis aper-
 tus ad fugam esset, si satis etiam distantia ab hostibus, nimirum non tam ferox te-
 merariusque sum, vt pugnam moramue suaderem. Nunc cum & locum ceperi-
 mus angustum, quo veniremus occultius, & hostis non absit longius quadringen-
 tis passibus, vt opinor recentioribus quam nos equis, quam spem salutis tantam
 ponimus in vna celeritate equorum? A fessis plus quinque & viginti millibus pas-
 suum remetiendum est. Quos isti incompósitos ac dissipatos infecuti, vt quem-
 que primum assequuntur, trucidabunt, & vt eorum habeo animum, vsque ad v-
 num. Non enim firmiores nostri equi, aut, vt dixi, recentiores sunt ad perferen-
 dum cursum. Modo tres quatuorue illorum qui plures nobis sunt, si pernicibus
 equis insideant, instabunt fugientibus, terga cædent, & aut morari compellent,
 aut ritu ouium caprarumque mactabunt singuli plurimos. Vt renouemus in no-
 bis ea quæ de Rolando Arnaldo in hac regione gesta memorantur, qualia fuisse
 Hectoris, Æneæ, Achillis, aliorumque præcorum, frequenter audiui. Ex quo non
 mortem defugiemus, sed honestam mortem refugerimus. Est autem honesta mors
 in pugna, non in fuga, ad quam mortem fortior vos hortari ausum, si nihil aliud sit
 reliqui: nunc etiam spes salutis ac victoriæ ostenditur, si fortunam belli tentemus.
 Sæpe enim pauciores vel consilio, vel virtute, vel quod maximum est, necessitate,
 ac desperatione vicerunt. Magna res est proponere animo, aut vincendum, aut
 mortem dedecusque atque omnia extrema patienda. Sæpe infirmiores feræ quæ
 in aperto singulas robustiorum ferarum fugissent, cum se inclusas viderunt, con-
 tracta rabie, aduersus plures insurgunt, & nonnunquam eiulare & fugere com-
 pellunt. Ego vidi vulpem vnam, vulneratis plerisque canibus, euasisse. Nos ergo
 tot vulpes cum rem nostram in angusto videamus positam, paulo plures canes ex-
 timescemus inuadere, si incolumes & cū laude volumus euadere? quid, quod no-
 strum adiuuat fortuna consilium? si inuadimus, speciem præbebimus, nos partem
 insidiatorum esse, non totam manum. Neque enim compertum habent numerū
 nostrum. videtis vt lente cunctanterque veniunt, vt duos longius præmiserunt ex-
 plorandi causa, & ipsos hæsitantes & circumspicientes. Audendum igitur antequam
 certum explorent, & tanquam fiducia sociorum qui lateant, feroces simus, ferociter
 irruamus. Victoria imperatoris nostri omnia facit eis formidolosa, nobis audenda.
 Vnde aut victores cū præda & gloria redibimus, aut certe honestissimam mortem
 oppetemus. Quam nefas est appellare mortem, fruituros apud parentem vitæ vi-
 ta æterna. Speroque in Iesu Christo qui me de pristina mortalitate ad spem æter-
 nitatis reuocauit, eū hanc meam spem non frustraturum, atque eius inuocato nomi-
 ne, feror in suos hostes. Hoc dicēs adacto equo, in duos antecursores, & iā proximi
 erant,

erant, infesta hasta dirigit cursum. Illi prope terga dāt, cæteri Christiani insequū-
 tur. At barbari qui ad responsum exploratorum suspensi erant, visa eorū subita fu-
 ga hostiumq; incursum turbantur, & inter pugnae fugaeq; consilium commiscuntur,
 & aliis terga dantibus, alii perterritur, atq; ita iam omnibus in fugam versis Chri-
 stiani irruunt. Sed postremi non tam cito vertentes terga, quippe qui rem non vi-
 debant, vt in locis non admodū latis, impedimento erant prioribus fugere volen-
 tibus. Sic data facultas est Ioanni sociisq; cædendi, sternendi, capiendi, quanquam
 nulli fere curæ erat capere, nisi prius bene multos ex maiore turba quā ipsi essent
 interemissent. Nec destiterunt insequi, donec & propius urbem erant, & plus di-
 midium hominū conciderant. Paucisq; captiuis, sed plerisq; equis captis, ad castra
 reuertuntur, equis qui aut saucii aut afflicti subsequi nequibant, ne hosti profuturi
 essent, subneruatis. Ad horum ingressum admirabantur omnium oculi, vnde tot
 sine vectoribus equos, tot eorum strata. Nam multi terna quaternaq; strata atq; e-
 phippiagestabant. Quærebant nonnulli, vel ioco, vel serio, an socios cum equis a-
 misissent. Respondit quidam, immo interrogate equos ipsos, & ornamenta ac ve-
 stes, quosnā socios amiserunt. Ioannes etiam facetius, vt sumus in victoria faceti &
 dicaces: Nos vero in nemore sumus venati, & quot animalia nostras man^o effuge-
 runt, non perdidimus, perdidimus quot nō effugerunt: hæc sola nec effugerūt, nec
 perdidimus. Et hæc quidem nostrorū in oppida hostium incursiones, totidē sunt
 illorum circa castra munitionesq; nostrorum aliquanto posteriores, quasi & ipsi
 audendum sibi eodem genere existimarent. Sed mirū profecto fit mihi cogitanti,
 omnem quæ per id tempus tentata est incursione, fuisse non minus infaustam quā
 temerariam. Sed temeritatem Christianorum in bonum, Maometanorum vero
 in malum deduxit Deus. Prior autem ad eos pertinet, de quib^o me promisi dictu-
 rum, Adelittos Almoganenoscq; ita hos appellat ea Hispaniæ pars, vbi hæc sciētia, si
 ita appellanda est, viget: quorum alteri sunt duces ac velut magistri, alteri comites
 ac discipuli. Horum ars ac peritia est, ex volatu auium, ex voce, ex ferarum occursum
 aliarumq; rerum plurimarum, ariolari quid boni maliq; sit euerturum: deq; augu-
 ris omnibus prognosticis habēt libros diligentissime scriptos, horum vt dixi ma-
 gistri. quæ opinio vsque ab Homero utiq; iam superioribus nata temporibus, apud
 plerosq; poetas, historicos, philosophos, sibi fidem vindicauit, multiq; de ea scri-
 pserūt, partim qui assererent, partim, quorum de numero ego sum, qui improbatēt
 atq; refellerent. Est alia horum peritia quam compertissimam probat experientia,
 inuestigare transitus, non equorum modo iumentorumq;, sed hominum quoq;, per
 vestitam, per nudam, per durā humum, per lapides, per saxa, per cotes, vt nec
 numeras eorum qui transierunt, vnquam fere eos fallat. Ideoq; nō segniter ac tar-
 de, sed vt venaticos canes dicas, quibus si Latine sit nomen dandum, nullum decē-
 tius dari queat, quam inuestigatores, cū in vestigiis vestigandis exercentur. Quos
 si mihi permittam ita appellari potius, quam eo prope rusticano nomine, non sim
 insolentiæ accusandus. Habenda enim ratio est decoris in loquēdo, cum utiq; ac-
 curate scribimus. Quod si hoc conceditur, illud multo magis concessum iri neces-
 sarium est, quos vulgo Caballerios vocant Græci (de his quoq; nunc pariter mihi dicē-
 dum est) eos vocare equerios, ne eorū sequamur errorem qui verba Vlpiani scri-
 bentis de iure ciuili, male accipientes, vocant milites. quod nomē eorum propriū
 est qui militāt, præsertim sacramento illo militiæ obligati. Nec id posset aliæ rei ad-
 aptari sine maxima perturbatione librorum qui & scripti sunt, & scribentur. Ideo-
 que eruditiores in hanc significationem eo nomine non vtuntur, quod tamen cū
 emendare conantur, in simile vitium incurrunt. Qui quia caballerius a caballo di-
 citur, quasi rusticitatem hanc soni reformidantes, pro eo equitem substituunt.
 Sed cum eques habeat suam significationem apud omnes autores, sicut miles in
 eandem quam modo diximus, si aliter accipimus, quam fert consuetudo libro-
 rum, incidemus in perturbationem. Quare quis non videt rebus nouis esse ac-
 commodanda noua nomina? vt veteres, a quibus præcepta habemus, & exempla
 sumimus, factitarunt. Nec nos non minimum operæpretium est esse præfatos:
 nunc equerios sine reprehensionis metu dicemus. Hi numero centum fuerunt,

inter primos eius ordinis, nonnulli aduenæ ex Africa, cæteri indigenæ, qui se apud regem deuouerant, nunquam reuersuros ad conspectum illius, nisi præclarum aliquid aduersus Christianos facinus edidissent: incitati, ut colligi potest, non modo regis charitate, sed æmulatione gloriæ quorundam ex Christianis, qui decem millibus passuum a castris stationē tuebantur, tum ne quis transeuntem commeatum interciperet, tum ne quis domum se reciperet, trecenti numero iureiurando adacti, se locum nullo terrore deserturos: & quia in mentibus militū, & fere omnium plus valet pœnæ metus quam religio, pœna addita, ut si eques desereret, armis equoque exueretur: sin pedes, certo plagarum numero inspectatibus sociis cæderetur. Hos barbari equei cum viribus freti, tum improviso aduentu, sperabant se oppressuros, interceptaque re frumentaria, stationem retenturos, donec aut rex auxilia misisset, aut sibi alias manere conducibile visum esset. Obseruato itaque tempore, per occultos transuersosque tramites, vno tantum contento cibum ferret mulione, veniebant. Cum inuestigatores eorum iter numerumque odorati, mittunt breuiori via ad stationarios nuntium, docētque quid acturi sint: ipsi coacto raptim suorum globo, vestigia in se qui instant, & vbi sub oculis fuit hostis, quam occultissime poterant subsequuntur, ut lateant credētem se latere alios, fallantque cum fallit. Iamque ad torrentem equei peruenerant, cū pauci in statione quæ supra vltiorem ripam posita erat, interlucere viderent. Hic ex composito ab iis qui a tergo & a fronte erant, velut in deprehensos, simul exclamatum est. Quocirca anticipati terrore consternati equei, quia conuertere retro cursum difficile erat, & plures sequi equites, quam in statione equestres esse vident, ire pergunt, & in aluum se demittunt, tanquam per aduersam ripam cum aliquantum processissent, viam inuēturi. quæ multum eos fefellit opinio. Nam vbi paulo plus quam iactum sagittæ per glaream procurrissent, offendunt rupem, ex qua torrens cursum quoties habet, in præceps cadit. Ibi subsistentes equei circumspectat attoniti, & consilii inopes, a fronte rupe, a tergo ponte qui inflato torrenti imponi solebat, per stationarios deiecto, ab vtroque latere ripis, & eas hoste premente interclusi, & ut se dederent, nisi perire mallent, vndique exaudientes, & infesta ac suspensa tela cernentes, dixerunt se dedere: iussique non descendere ab equis, sed se longa cunctos serie colligare fune quem victores deiecerant. Ita iuncti ex alueo processerunt, scutis ex corio factis, qualibus Mauri semper atque Afri sunt vsi, ad sinistra partem ephippiorum appensis, lancea subter dextrum femur iacente. Atque ita cum inauratis calcaribus, aliisque equeiorum insignibus, cum magna exultatione ducentium, quod hoc sua arte potuissent, ad imperatorem perducunt. Quo ille spectaculo ita magnos risus excitasse fertur, ut vix vnquam sit visus risisse hilaris, dixisseque circumfusis inuestigatoribus, ac præ victoria gloriabundis, quoniã puderet captiuos in illo cultu conspici, exuerent, & eum sibi haberent: significans per lusum, illorum spolia se dare dono iis qui cepissent. Venio nunc ad postremam barbarorum incursionem. Domuerat per eos dies imperator circumferendo arma, partim terrore, Cozam, Sebar, Alzanam, Maram, aliaque nonnulla oppida. Hostes ob id timentes Antidonæ, quæ abest ab Antichera millibus passuum decem, & ut illi loquuntur duabus leugis, magno cum comitatu militum illuc rem frumentariam supportauerat. Nec eo contenti, fiducia vicini receptus allecti sunt ad tentandam excursionem, si quid prædæ abigere possent, fortasse quod audiuerant viderantve multa iumenta pascere aliquot stadiis longe a castris. Pascebant autem illa, quod aut macriora, aut quod minus valida, aut quod minus necessaria dominis essent, aut releuandi sumptus, ut sit, gratia in loco herbido ad præterfluentem amnē nomine Gorzam. In hæc illi, & in custodes, si quos nacti sunt, impetū faciunt. Sed eos ut primum contendere in castra versus prospexit noster speculator, signum fumo fecit, quo nostri excitati, armis repente sumptis, prouolant. Insidebat speculator in petra, inter vtranque urbem pari interuallo, nomine Pegna amatorum, hoc est Petra amantium. Huius nominis causam, quia non iniucunda auditu est, satius est perstringere quam omittere. Iuuenis quispiam (nomen non traditur, nec patria, sed tantum natio, quod esset Hispanus) seu bello, seu latrocinio captiuus,

captius, Granatæ duobus tribusve annis seruitutem seruiuit, vtente domino sua
 opera in rebus vrbis atque domesticis. Filia capta tū forma, tum lepore linguæ,
 tum liberalibus moribus adulescentis, hominem illexit, & ipsum mutuo flagrantē
 specie puellæ & elegantia. idem cum viderent, nec in præsentiarū liberam sibi esse
 consuetudinem, nec diu futuram, cum alter seruus esset, altera nubilis: præterea
 periculosam vtrique rem atque capitalem: constituerant per occasionē ambo fu-
 gere. Sed adulescens honestius, quod ipse ad suos, a suis illa abibat, nisi religionis
 ratio constitit, quod ne credam, sequentia inducunt. Profecti cum ad petram per-
 uenissent, fessaque mulier requiesceret: ecce pater cū aliquot comitibus, omnes
 equis vecti, citato cursu in se quebantur. Amantes quod vnum ad tempus erat præ-
 sidium, per petræ cautes repēdo in cacumen euadunt. Pater puellæ cum applicuit,
 frendens atque terribilis, imperiosis, contumeliosisque verbis, iubere vt cōfestim
 descendant, non descendantibus minitari, extrema se in illos exempla editurum.
 Cæteri admonere, hortari, cum virum, tum præcipue puellam, vt ad pedes domi-
 ni, patrique se abiicerēt, misericordiā magis quam vltionem experturos, ne iratū
 magis exacerbarent. Illis nec imperata, nec admonita facientibus, delapsi omnes
 ab equis, in petram alius alia parte, non minus manibus quam pedibus enitebātur.
 Iuuenis contra e superno obmoliens saxa, & omnia arma aduocans, euulsis glebis
 stipitibusque, nunc huc, nunc illuc ab ascendēdo deterrebat. Eo metu ab incepto
 desistētibz, pater exæstiuans mittit vnum ex comitibus ad accersenda ex vicino
 vico auxilia, maximeq; sagittarios. Quibus continuo accurrentibus, videntes ob-
 sessi se captum iri, hoc est omnia suppliciorum contumeliarumque genera passu-
 ros: quid verborum lachrymarumque ediderint ignotum est. Certe arcto inuicē
 complexu, & vt credibile est, osculantes, sese deiecerunt ab ea parte quæ ad pa-
 trem familias spectabat, atque in eo complexu perlati extinctique sunt. Fertur om-
 nes qui aderant, præter senem illum, & qui mox audierunt, vtriusque fortunam
 fuisse miseratos, nonnullos etiam iacentibus amplexisque illachrymatos, quos nō
 prius amor quam vita defecisset, vt defuncti quoque volūtario illo complexu in-
 ter se adhuc amare testarentur. Ibi sene inuito, ambo, sicut erant vestiti constrikti-
 que, sepulti sunt, & petræ ob eam rem nomen inditum. Huius euētus etsi non nihil
 me quoque miseratio subit, tamen misericordia indignos ob id fuisse apud deum
 existimo, quod & puella amores suos videtur, non religionem secuta, & iuuenis
 audacior fuisse cum rapina ad se vendicandum in libertatem, quam prius sine ra-
 pina, quæ causa, vt iter sibi tardius, & persecutores acriores, & minorem spem ve-
 niæ pararet, extitit. Præterea neuter in extremis suis rebus bene de dei bonitate
 sensit. Ab hoc loco prædam agentes barbaros, nostri quicquid in medio spaciū &
 cursu emensī, premere incipiunt, vrgentque illos, sensim sese in tuta recipientes.
 Tandem non procul a muris, vndique aggressi fundunt, cæduntque ad duo mil-
 lia hominū, ac multis captis, receptaque præda, ita incolumes reuertuntur, vt duo
 modo desiderati sint, pauci vulnerati. Paucis post hæc diebus turris deambula-
 toria perfecta est: in qua eo plus temporis consumptum est, vt ne quid vlla ex par-
 te, quale alias contigit, accidere posset. Oppidani qui iam pridē muros ciliciis, sto-
 riis, centonibus, stragulis, culcitris ad medium vsque contexerant aduersus sagit-
 tas bombardasque, nunc etiam propugnacula contabulant, & omni humana ope
 verticem suæ turris muniunt, & contra aduentū nostræ hinc atque hinc tormen-
 ta disponunt. Sed aduersus quidem hæc, vt pote cum cernerentur, a nostris pro-
 uideri poterat. Verum non plus in apertis præsidiis spei ponentes oppidani quam
 in occultis, hunc in modum constituerunt fallere contignationem: quæ media in
 turri sua erant, diruunt, ac totum id quod vacui erat, sparto, stupa, cannabo, & aliis
 quæ facile ignis corripit, explent ac referciunt, relicto foramine instar fenestellæ
 paulo infra turris coronam, vnde erumpens incendium scalam nostram sese por-
 rigentem comprehendet. Et successit astutia, si succedere est, ad modicum tem-
 pus fauere fortunam, quo grauius rursus affligat. Imperator primum iubet, quāta
 erat latitudo machinarum, in fossam quæ castris proxima est (nam tres erāt) suum
 aggerem deuolui lignis, bidentibus, marris. Mox mediam lignis minutioribus

ad oras vsque compleri. Ea oppidani noctu egressi incendunt. In sequenti die, puluere ac ruderibus, non sine certamine, locus idem cætero solo æquatus, productisque musculis, multum de aggeribus tertiæ fossæ in ipsam deiectum, non propter machinæ commoditatem, quæ hanc fossam non erat transitura, sed quod pedites procurrere ad succendendas portas possent. Tertio quam hoc factum est die, imperator sub exortum auroræ signa canere imperat, & omnes in armis esse, ut die incipiente urbem, quo cuique loco præceptum est, corona cingât. Quæ hora ipse equo vectus, apparatus telorum instrumentorumque ad implendas iungendasque pontibus fossas, scalas, dolabras, aliaque huiusmodi recognoscit, milites nunc omnes, nunc nominatim aliquos adhortatur admonetque virtutis, cum obambulasset, iubet omnes, antequam machinæ promoueantur, bombardas icetus emittere, ne siquid propugnaculorum discusserint, hosti spatium sit ad reficiendum. Sub hæc machinæ promotæ sunt vsque ad laborem tertiæ fossæ, & dum scala iam iam, demisso ponte, tactura cacumen hostilis turris esset: oppidani ignem turri suæ immittunt, cæteraque spiracula obstruunt, ut omne incēdium per vnum illud foramen erumperet. quod incendium angusto exitu iaculatum, globosque flammarum longe, lateque, ac sursum spargens, in scalam pontemque turbinem suum fert, & eos qui insistebant, non modo ardore vexat, sed etiam superantibus flammis, prospectu priuat. Ibi triste spectaculum cum lymphati milites præfenti ardore amburerentur, & ne scala cremata, deorsum ruerent, timerent, & nec satis consilii ad redeundum esset. Ad hæc oppidani præter cætera missilia, lapides bombardarum nostrarum quos ex omni vrbe collectos in turrim subuexerant, deuoluebant, cum magna strage eorum qui in scala insistebant. Sed protinus cognito periculo machina retracta est, & cum pons a turri cui admotus erat, recedit, iam semiuistulatus excussus est, atque altera parte sese deflexit, nonnullosque incendium ac lapides armis non ruinam deuitantes, deiecit, cum magno inspectantium suorum gemitu. Quorum corpora nisi reciperentur, non se cibum imperator gustaturum iurauit. Sic nostri magno ardore inter tela ac saxa sub muris cadauera receperunt, eaque cum cæteris honorifice sepulta sunt, ipso duce comitante funeris pompam. Erant enim viri tum alias præstantes, tum vero eo tempore ob insignem animi magnitudinem delecti. Quod si post hæc acceptam calamitatem, copiarum illarum non antea subsidio urbis venissent, haud scio an dux suos a suscepra persuasione reuocare potuisset, non esse fatale, Anticheram ut Setanillium expugnabilem nostris esse: frustra tentata aquæ subtractione, cuniculis, turri, qualis fortuna aut peior in acie contra tot barbarorum copias timeretur. Nunc victoriarum superiorum dierum eos succumbere animo non sinebant, & vltro quidam alios timidius sentientes increpabant. Ad hæc honos ab imperatore defunctis habitus, & exhortatio, ac præmiorum pollicitatio erigebat. Paucos intra dies scala resecta est, & aduersus incendium tabulata, quibus scala substructa erat coriis crassioribus, amphimallisque aceto maceratis intecta, atque asseribus latera munita, interque scalam ac pontem, in modum cataractæ interposita ianua, quæ in tempore posset aperiri, claudique contra saxa, quæ superne deiecta per scalam deuoluerentur. Octauo die cum iterum producenda machina foret, hora diei tertia, dum iam cibum iussi cœpissent milites, Ferdinandus his verbis est adhortatus. Quod superioribus diebus impedimento fuit commilitones, id emendatum satis est, ut ipsi videtis. Quod reliquum est, non nisi in vestra manu positum est. Neque vero tantum in turri spem ponimus, quanquam in ea maximam, aliter non nisi qui per hanc ascensuri sunt, alloquerer. Sed ab omni parte vrbs capi potest, cum vndique oppugnatur, dum cæteri scalas muris admouebunt, dum portas aliumve locum subruent, si illuc recurret hostis, minus negotii iis qui in machinis sunt, exhibebitur, si aduersus hos vehementius pugnabitur, facilius aliis ad ingrediendam urbem erit occasio. Sic vniuersi mutuo auxilio eritis, & forte qua minime speramus, ut aliquando scimus euenisse, expugnatio incipiet. Raro eodem euentu res sequitur, ad quem consilia direximus. Ideo omnia in ipsa rerum administratione sunt exploranda, ut siquid in quo fidebamus spem destituat, id compenset aliud, in quo minus si-

nus fidebamus, vt venator facit, qui dispositis per diuersa loca retibus, interdum plus prædæ nanciscitur vbi minus opinabatur, vbi magis sperabat, ibi aut minorem spe, aut nullam venationem nactus. Vobis vero nunc minime præcipites fossæ sunt, iam semioppletæ superioribus diebus, multisque in locis pontibus strata, iam prope ad ipsos muros iter est. Vindicate ergo acceptam nuper turpitudinem, reddite hostibus vicem, vlciscimini socios quos incendium, saxa, ruina extinxit. Docete nullo in genere pugnae vos inferiores istis esse. Pauciores multo cum essetis, non dolo adorti, non noctu, non magna belli arte, tantum hostium exercitum qui vos adoriebatur, sola virtute superastis, nunc pauciores eorundem superare nequibitis? Hic videbitur ille vester ardor, quem multis in certaminibus iam ostendistis, hic operam suam is nauabit, cui dux, cui nomen Hispanum, cui laus, cui religio curæ erit. Non tanta res hic, quanta in acie nuper agebatur, agitur: sed ob famam, ob vindictam sociorum, ob satisfactionem iracundiæ prope dixerim maior. alio bello ad expugnandum Setanillium venimus, infecto negotio recessimus: nunc ad expugnandam Anticheram venimus, quam o si, quod horret animus, & lingua vix audet fari, non expugnauerimus, quid ni infecto negotio victi non victores discedemus? Auferte igitur tantum dedecus a vobis, a patria, a me, & quod præcipuum esse debet, a nomine Christiano. Nam si nullo periculo ac nullo sanguine nobis mors constaret, quid tandem meriti apud deum compararemus? Itaque quia nonnulli ex nostris perierunt, siue quis periturus est, non est quod deterreamini. Si enim isti in sua superstitione nixi, sicæteris in bellis homines mercede cõducti, propositis periculis non coercentur, eo deformius erit vos, tot aliis accedentibus causis, deterreri. Vos vero qui scalam ascensuri estis, sigillatim hortari habeo, a quibus maximus terror hosti est, & vnde principium victoriæ nasci debet, ne lapides obsint, ianua interposita obstat: ne incendium lædat, coriis, centonibus, asscribus prouisum est. Nunc vestrum est strenuitate ac celeritate vti, vt cum nostra machina superet hostium turrim, vos eos pro turri pugnantes superetis, facto in eam protinus impetu, ne illis vestra mora & animam addatis, & spatium detis ad tela in vos ingerenda. Tu Didade Ferdinandi Dechines cape hoc vexillum regium, quod tibi in manus trado, facitoque vt memor sis hoc a me suspiciendum esse, aut super hostilem turrim sublime, & ventilante aura vibrans, aut a turri eadem prono vertice suspensum, quorum altero nihil speciosius nobis, altero nihil deformius accidere potest. Hac oratione habita, omnes ad munia sua diuisit, dispositisque mox vniuersis, machina processit, & cum tempus affuit, deiecta cataracta, multos eorum qui pro turri stabant, ruina sua compressit, eodemque temporis puncto prorumpens flammaram e foramine procella (repleuerant enim eadem materia turrim) in scalam fertur, nec vulgari igni, sed incendiario agebatur, cui aqua resisti non potest. Is ignis coria ac cætera madentia adeptus, siue ipso humore aleretur, siue repelleretur, cum horrifono strepitu in cœlum quo sagittæ mitti nequeant, assidue ferebatur, conuoluens flammeas pilas, humano capite maiores. Interea Didacus vix bene delapsa cataracta, inauratum longeque refulgentem clypeum sinistra præferens, dextraque vexillum sustinens, crepitantibus toto corpore missilibus, in turrim primus desilit, vel fortior quam octauo die alii fuerant, vel felicior. Hunc alii a tergo insequuntur, strictisque telis in reliquos inuadunt. Illi tum casu suorum, tum nostrorum audacia territi, breui certamine edito per ligneum pontem qui turrim muro iungebat (nam lapideum diruerant) propere delabuntur, eumque vbi transiere, funibus suspensum soluunt, qui partim decidit, partim ad parietem turrishærens pependit, ne victores in muros, atq; inde in urbem possent descendere. Sic interclusis, nec hostē ledere, nec sociorū multos in angustū locum recipere dabatur, etsi assidue succedebant. Cæteri qui sequebātur, non cū viris, sed cum flammis pugnant, quas preparato ad hunc casum aceto cohibere nitebantur, subinde coria, cilicia, ligna perfundentes. Videres alios cum vasis plenis ascendere, alios cum inanibus descendere, alios implere, alios porrigere, vbi que festinari, vrgere, hortari vocibus clamoribusque, vt sit in domorum incen-

dio, cuncta misceri, cæteris prope ad tale spectaculum euentumque intentis. Nechos, ii qui in muris erant, magnopere infestabant, a nostris sagittariis prohibiti, adeo totus labor ad machinam erat, nec de vrbe, sed de machina expugnanda res esse videbatur, & qui obsidebant obsessi, & qui obsidebantur obsidere, & qui expugnabantur, expugnatores suos expugnare. Et iam nonnihil timebatur, ne durante incendio scala labeficeret. Iam etiam qui in turrim euaserant, sibi metuebant, ne calore solutus fornix decideret, utique ruina pontis concussus, & multitudine grauis eorum qui ascenderant, nescii nullum esse in muros a turri descensum, & reuerti per scalam flagitiosum sane existimabant, & in eos vndique ab oppidanis sagittabatur. Hoc vnum interim præstabant, ne prope turrim in muris hostis consisteret, ut non tantopere focii ab accessu portæ arcerentur: ne tamen clandestino aditu alimenta ignibus ferrentur, impedire non poterant. Imperator ob id anxius circuire muros, & hortari omnes, ut qua cuique proximum esset, ad mœnia succederent, quo certamen a machina turrique aliquantum auerteretur. Sed cum obequitat, animaduertit foramen quoddam in imo muro, paululum supra solum, quo ex foramine, ad magnitudinem pene hominis capacitatem, aquæ pluuiæ ex vrbe profluere solerent. Percontatus ex quodam qui in vrbe diu fuerat diuersatus, sit rei certior. Ergo impigris viris negotium dat, ut foramen refringant, ac subeant. Ipse in diuersum ab illo locum, quo hostem falleret, omnem transfert molem belli, & se de industria adhortatorem militum ostendit. Illi interim patefacto latius muro subeunt, aliosque furtim atque alios admittunt, donec conflato ingenti globo, per urbem ad portam turris procurrun, multos trucidant, fores refringunt, qui foris sunt & ipsi adiuuant. Sed vndique concurrentibus oppidanis, acerrimum intra muros prælium oritur, & dum de possessione vrbis certatur, muri deseruntur ab illis, a nostris occupantur. Tandemque reuulsis portarum foribus, victores Christiani infunduntur, atque vndique barbaros aggressi, in medio interimunt, domos diripiunt, easque dominorum sanguine aspergunt, nulli ex puberibus vita reseruata est, multi in templum, multi in arces confugerunt. Sed multo magis præses arcis, quam deus præses templi implorantibus opem tulit. Nam & auidius nostri rapinæ gratia ad templum properarunt, & locum illum magis consentaneum talibus victimis existimauerunt. Nartabat omne humano cruore pauimentum, & gemitu morientium templum mutabat, & a morientibus mortuisque vestitus detrahebantur. Multi nec opinantes domi sunt oppressi. Horum vnus etiam texens, qui cum audisset urbem expugnatam, non obserauit fores, non fugit, non etiam surrexit, sed tanquam fieri non posset, texere perseuerauit, atque ita sedens telam suam, antequam detexta esset, sanguine suo tinxit. Qui vero in turri stabant, ne expertes prædæ essent, accepto fune sese demiserunt. Imperator quoque simul atque patefactam portam vidit, cum prætoria cohorte infestis signis intrauit, adhuc durante prælio, cuius conspectu, siquid adhuc in oppidanis erat animi ad pugnandum, cecidit, nonnullique dum victorem fugiunt, ad pedes eius procumbentes vita donati sunt. Mulieres etiam complures cum paruulis liberis accurrentes, quod vitæ suæ timerent, certis hominibus commendatæ sunt: imperatumque præconi, ut cum tumultus direptionis resedisset, ediceret, nulli mulieri vim afferri, quæ Christianam se fore polliceretur. Quæcunque autem talis fuerit, daturum se operam, ne impudicam esse necesse esset. Sic stanti in media platea Ferdinando, obuiam venit Didacus Ferdinandi, scuto ita confosso, sagittisque hirsuto, atque ita iace- rato, ut vix nouæ plagæ locus foret, longeque grauiore pondere quam ab initio fuisset. Hic vltro porrigenti gratulabundam dextram imperatori, nominatimque compellanti: Ego, inquit, imperator, imperii tui memor, turrim occupavi, hostem deiecti, vexillum statui. Sed profecto mira res accidit, infestam hostibus turrim conscendimus, ea potiti descendere nequiuimus. Quod difficilimum factu putabamus, facile fecimus: quod autem facile ac pronum, ad id hæsimus, & interrupto, velut in fluuio, ponte, cursus victoriæ substitit. Verum ut hinc ex inopinato fortunatibi aduersata est, ita alia ex parte præter opinionem propitia fuit,

fuit, volens omnem hanc victoriæ laudem penes te vnum esse. Cui respondens
 imperator, Equidem victoriam hanc, vt decet nos sentire, refero deo acceptam,
 & secundum deum tibi, qui quantum abste expectaui, abunde præstitisti. Ideo-
 que tuum præmium suo in loco est: Direpta vrbe caduceatorem ad eos qui in ar-
 ce sunt, mittit, habere illos in oculis exemplum, qualia, ni se dedant, passuri sint.
 Eisdem petentibus triginta dierum inducias, & nisi intra eos rex auxilia misisset,
 dedituros arcem spondentibus, incolumi tamen libertate ac fortunis, non plus
 quam bis septem dierum induciæ impetratæ sunt. Ad quam diem cum nihil au-
 xiliorum ab rege summissum esset, arcem dederunt, fortunaque priuatas ca-
 pere permitti sunt, facta etiam eis potestas eundi quo vellent. Qui Granatam abi-
 ere, iis ducentorum equitum præsidium ad certum locum deducendis præfecit:
 si qui in Castellam mallent, iis non defuturam commodam conditionem promi-
 sit. Atque ita pars ad sinistram per medium equitum qui deducturi erant, Gra-
 natam versus abiit, pars in exercitu remansit, humane ab omnibus & benigne
 tractata. Antichera incepta obsideri, oppugnata, expugnataque, & arx dedita,
 atque omnia egregia facinora gesta sunt ab imperatore Martis die, quod eum di-
 em existimaret, Marti, hoc est bello, dedicatum, non exactissima quidem ille ac
 plane sapienti ratione, sed tamen vt rebus Martiis excusata. Oppidum a Chri-
 stianis sacerdotibus expiatum est, & nouis incolis qui modo Agarenam linguam
 nescirent, cum agro diuisum: datumque negotium vt muri resarcirentur, qui
 multo magis intrinsecus quassati, ad assiduos bombardarum ictus, quam foris vi-
 sebantur, sexto quam domo profectum est mense. Ibique certior fit de rebus A-
 ragoniæ. Nam antea de morte Martini regis nuntium acceperat, eamque rem
 sedulo suppresserat, ne quid aut hostibus spei, aut suis curæ iniiceret. Alfonso
 quoque filium post victoriam de Granatensibus, quotidie literis orantem vt se in
 castra accerferet, iussit expectare propediem aduentum patris, cum quo in Ara-
 goniam iturus esset. Igitur ex nuntiis intelligens res Aragoniæ, nisi eam propius
 accederet, non recte habituras, eo proficisci constituit, aduocatoque procerum
 consilio, in hæc verba disseruit. Re bene ac feliciter gesta proceres, exacta iam æ-
 state, appetit autumnus, vt quicquid ante hyemem agi posset, id non magni sane
 momenti esse censendum sit. At maximi momenti est curam in res Aragoniæ me
 intendere, meo pariter & publico nomine. Iam primum plærosque vestrum au-
 disse reor, auunculum meum Martinum regem diem suum obiisse, anno verten-
 te post mortem Martini filii, quem ego cum classe venturum ad hoc bellum, sicut
 vterque promiserat, sperabam. Ex quo primum præsidio, deinde cõsobrino, tum
 auunculo priuatus sum, duobus regibus, nulli principum nostra memoria secun-
 dis. Horum morte regnum Aragoniæ ad me, tanquam cæteris proximiorum, per-
 tinet, vt semper a consultis viris accepi. Sed id mea absentia ne vi occupetur, sum-
 mopere verendum est, & vt ad me perfertur, non via iudiciorum aut iuris, sed fa-
 ctionibus, potentia, armis agitur. Quod si pro iustitia sua annitentes qui litigant,
 tamen agre obtinent quod postulant: quid futurum de non annitente putandum
 est, inter tot competitores? & in aliis litibus plærumque satis est habere bonam
 causam, bonumque iudicem: & in lite de regno contra improbitatem aduersario-
 rum, male nobiscum agitur, si in sola & causæ & iudicis bonitate spem ponimus.
 Armis ac potentia contra hostem armatum potentemque opus est. Itaque siquid
 apud vos gratia mea valet, quæso mihi vestro consilio vires huius belli aliqua ex
 parte illuc transferre liceat, vt populos ad recte iudicandum nostra autoritate in-
 ducamus: cum præsertim hæc res non modo ad benevolentiam mei, ad hono-
 remque iustitiæ spectet, sed etiam ad amplitudinem regni, ad gloriam Hispa-
 niæ, ad incrementum religionis. Etenim si alius quam ego rex Aragonum
 creetur, inter quem ac regem Castellæ, vt memoria patrum scimus accidisse,
 discordia ex qua bella oriuntur, incidat: an speramus occupatos nos duplici
 Marte, ex vtrisque hostibus victoriam reportaturos? Hoc ego, ne si occulta
 quidem fuerint odia, nedum si aperta, sperauerim futurum. Quid si non si-
 multas, sed inuidia suberit? quæ nonnunquam magis ad nocendum valet, quam

vllus affectus: & odia conciliationem recipiunt, inuidia nullo pacto conciliari potest: & hoc peius nocere solet, quo magis ex occulto grassatur. Quid si metus? an aliquid est, quod maiores aut crebriores causas habeat ad male cogitandum? Castellæ regnum in omni Hispania maximum est: hoc cætera ne dicam oderunt, inuidentque, certe metuunt, & ab eo sicut infirmiores quadrupedes volucresve a leone aut ab aquila cauent. Nam rex Aragonum etsi præpotens est, ac maris, vt a iunt, dominus, tamen eius vires multo minores fama sunt. Quod enim Sardinia regnum male pacatum, ac prope nominis Catalani inimicum, adiuuaret Aragonia regem bella gerentem cum rege Castellæ? Quid Sicilia? quæ vix didicit iugum ferre alienigenarum, quæque, vt audio, iam nunc non satis quieta est. Omnis infra nequaquam est comparanda. ex quo necesse est humana imbecillitate metuat potentiorum. Ideoque inter eos reges fere conuenit, veluti conspiratos, & inter se ament, regem Castellæ vel destructum, vel diminutum vellent. Quid si accedat auaritia, omnium vitiorum magistra & parens? an si affulerit spes Aragoniæ regi aliquo portu oppidove regni Granatensis pro mercede potiendi, sperantis fore, vt non inueniat causas, cur ab hoste contra nos stet in bello? Quid si hæc omnia, aut certe plura subsint, odium, inuidia, metus, spes: quo tandem tempore existimatis regnum hoc in nostram potestatem esse venturum? Quod nostra atate hoc incommodi vsu non venit, propinquitatis regum Aragoniæ cum nostra domino, in causa fuit. Ea iam extincta, in pristinum dissidium primo quoque tempore redibitur: ne autem redeatur, vna ratione effici potest, vt hæc duo regna sanguine cohæreant, hoc est, vt ego rex illius regni declarer. Quod commodum nimirum tanto plus erit, quam fuit rege Martino, Ioanne, ac Petro, quanto ego coniunctior sum huic genti, quam illi fuerunt. Vnde consociatis viribus vtriusque regni, nullo negotio barbarum perdomabimus, vt breui tempore duo regna alia nostre genti subsint, quod nunquam fando est cognitum, nec de reliquis quoque duobus sit desperandum. Ita quod in primis opto, & quo nihil mihi videre est longius, omnibus Hispania Christianis principibus obtemperabit. Quare vestrum est probare sententiam meam, ac causæ fauere, quicumque publice quidem amplitudinem polaudemque & religionis & patriæ amatis, priuatim vero dignitatem meam, potentiam, gloriam iustitia & industria quæsitam, non sine aliqua ratione vestrorum commodorum, qui de me estis bene meriti, quos multo prolixius remunerare ac magnificentius potero rex quam priuatus. Nullum enim ex omni mea felicitate vberiore fructum percipere me arbitrabor, quam dum iis quibus debeo gratiam, & quidem cumulatissimam, referam. Hæc Ferdinandus. Cæteri pro se quisque approbare consilium & laudare. Tum Sancius Palentinus episcopus: Ego imperator adeo non aduersor sententiæ tuæ, vt nisi tu occupasses, istud ipse pro me in te fide & beneuolentia, tibi consilium daturus fuerim. Age igitur deo beneiuuante, regnum quod, vt ego quidem sentio, tuum est, cape. Castellæ regnum nullis ad te deferentibus, quia tuum non putasti, cape. Castellæ regnum multo labore nulloque periculo abstineri a nostro asserendo. Nec quicumque abiectus est homine qui paruo accedit animo ad vendicandum hæreditarium regnum. Quod si quid ob id laboris, difficultatis, sumptus, periculi subeundum sit, non obtinenti certe contendisse turpe non erit: obtinenti autem eo gloriosius, quod petente sua industria comparasse regnum iudicabitur. Et sane præstabilius est regem se facere, quam ab alio fieri, nec alteri fortunam suam, sed sibi debere: & cum patrum nominas regnum, nominare etiam regnum tuum, quod non per manus traditum sit, sed manu partum ac receptum. Quare si tuis vis esse similis, caue committas, vt nullum tempus interponas, quin regnum quod & successione, & quod in rege primum duco, virtute tuum est, ab iniustis hæredibus ac regnare indignis eripias, & tibi quantum humana ratio valet, asseras. Ad quod vires meas quantum læcunque sunt, meam operam, sedulitatem, studium, industriam, officium polliceor ac defero. Denique nunquam te ab isto proposito, dum de iure iudicatum sit,

lit, reuocare tentabo. Huius orationē aliis maiorem in modum laudātibus, & se ad similia præstanda singulis pollicētib; magis confirmatus Ferdinādus, discessum in diem tertiu edicit. Quo die cum iam milites præsidio vrbis imposuisset, vna cum armorū cibariorumq; copia, plenus gaudii ob victoriam, ac spei ob futurum regnum, ex Antichera recessit, tertiuq; castris cū parte copiarum Ispalim domūq; peruenit, cū quibus copiis propius Aragoniam iter, cæteras in sua domicilia redire iussit. Quæ autem posthac consecuta sunt, ne subnectamus facit, quod multa, vt tempore priora sunt, sic ordine præuertenda, quæ hætenus non attigimus, ne ferriem rerū cohærentium quæ eodem in loco gestæ sunt, interrūperemus, duo quodammodo historiarum corpora confundētes, idq; sæpius, si suis quæq; temporib; acta redderentur. Nūc peractis illius Hispaniæ gestis, ad alterius Hispaniæ narrationem animum conuertimus, & de Granata per Castellam, velut pedibus, in Aragoniam Cataloniamq; transimus, nouam materiam principiumq; sumpturi, non repetito temporis cursu, supra hunc ipsum, de quo nunc scriptum est, annum, sed annū nō eiusdē nominis. Quippe is de quo proxime locuti sumus, est post millesimū quadragesimū ab ortu domini decimus, a quo vero nūc ordiemur, nonus.

LAURENTII VALLÆ DE REBUS A FERDINANDO ARAGONIÆ REGE GESTIS LIBER II.

Hoc anno Martinus Siciliae rex, Martini Aragoniae regis filius, apud Calarim, post ingentē de Sardis victoriam, receptaq; complura oppida, paucis diebus febre extinguitur: febre non contracta ex æstiuo tempore, quo in omni Sardinia graue cœlū est, quia nondum media æstas erat: non aquarum noxio halitu, quia Calaris a stagnis quæ multa sunt in ea insula, nō admodum infestatur: nō ex intemperie cœli, aut contagione, quia nemo suorum ægrotauit. Quo magis inopinata mors eius tum sibi tum sociis fuit, eoq; luctuosior, vtq; in illo & virtutis flore & ætatis. Tertium enim & tricesimum annum agebat, æqualis Ferdinando, aut anno maior, infelici quodam omine, siquid omnia sunt, ante patrem factus rex, quasi ante patrem vita defuncturus. Nec magis nomine suo legendus, quam patris, cui vnicus erat iam senescenti: neq; tam ætate, vnum namq; & quinquaginta annos natus erat, quam habitu corporis, obesi nimium ac præpinguis, & veterno grauescentis. Accedebat his & ætatis & corporis incōmodis quaterna: malum in primis gaudio lætitiaq; curandum. Sic affecto nuntius de morte filii affertur, ex quo quātus patrem mœror dolorq;, quāta item perturbatio populos peruasert, sibi quique natura & experimento duce subiicere potest. Omnium tamen cogitatio ac sermo erat, quisnam regi futurus hæres destinaretur. Atii qui apud regem amplissimi erant, partim illius beneuolentia, partim vt suæ ipsorum potentiae consulere, quo tales apud filium, quales apud patrem forent, & forsitan tutores relinquerentur, non ita multo post exequias, suadent vt primo quoq; tēpore capiat vxorē. nā olim iā regina decesserat, quæ fuerat comes Iuriæ. Consulendū. n. regno, consulendū regio generi, consulendū etiā reliquæ ætati, quā cū vxore liberisq; traduceret iucūdiore. Rex autē et si multis rationibus aduersabat, quod senescens, quod inutili corpore, quod ægrotus esset: tamen vt potissimum obiiciebat, non esse opus coniugio, cum nepotem haberet Fædericū iam infantiae annos egressum, qui maturior ad successionem, quā qui postea nascerentur, foret, qui sibi non alio quā filii loco esset. Sed cum illi præferrent filium nepoti, legitimum illegitimo, plures vni, certum in multis liberis, quam incertum in vno, tandem acquieuit: nec præcepit, vt ab aliis vxor prospiceretur sibi, sed ipse per se, inter duas adulescentulas quæ sub vxore domi creuerant, aliquādiu hæsitauit, am-

bas forma insignes, & summo loco natas: Cæciliam Iacobi Comitis Vrgellenfis so-
 rorem, & Margaritam neptem Ioannis Comitis Pratenfis. nam Petrus pater mor-
 tem obierat. Sed vt erat prudentissimus rex, si cepisset vxorem Cæciliam, vidit fo-
 re, vt frater illius se viuo quidem regem agere veller, ita animo regnū conceperat:
 mortuo autem, per fas perq; nefas ad se populos contraheret. Præterea, nequid in-
 auū nepotemq; machinaretur. His rationibus vel solis, vel summis adductus, Mar-
 garitam præligendam putauit, non sola formę præstantia, vt quidam nimis iuue-
 nili animo & quasi amatorio opinantur, nec vt simulatum est, quod medici magis
 hanc ad conceptus idoneam iudicarent. Vix mensis a nuptiarum die intercesse-
 rat, cum legati ab rege Ludouico venerunt. Ludouicum etsi nonnulli regem fu-
 isse negant, tamen regem appellabo, quia multi fuisse regem affirmāt, cum quibus
 quam cum illis excusatius atque humanius est peccare, nescientem ab vtra parte
 peccetur. Hi legati ab rege Franciæ quoque venisse dicuntur, quo maior legationi
 adesset autoritas. Eorum primus fuit episcopus Conserranensis, qui orationem
 habuit, illa tempestate inter suos omnis iuris diuini humanique consultissimus,
 denique eloquentissimus. Nam ita constat inter eos qui affuerunt, nullum se lite-
 rate loquentem, eloquentiorem, nec ante nec postea audisse. Quam tamen ora-
 tionem, nemo eorum qui laudant, memoria tenet ad verbum, sed sententias ali-
 quas & præcipua capita, quæ commodius in oratione regis, ne bis dicantur, a me
 ponentur. Hic cum cerneret regem subinde orationi suæ, vt putabat, indormien-
 tem, oculis coniuuentibus, capiteque demisso sterteret, interstitebat. Rex contra,
 cognoscens cur interquiesceret, iubebat eum pergere: non enim se dormire, etsi
 clausis oculis sterteret, aut si corpus præ morbo dormiret, non tamen dormire a-
 nimum. Atque hoc sapius facienti, inquit: an tuæ orationi indormierim, an inui-
 gilauerim, & ex mea responsione intelligas licet. Itaque vbiloquendi finem fe-
 cit episcopus, *Quinque*, ait, capita continet tua oratio, quorum singulis eodem
 ordine respōdebo. Primum quod me salutasti verbis Ludouici regis tui, mihi affi-
 nis, agnosco egregiam erga me illius benevolentiam, quod profecto mutuum sit,
 nec minus eum mihi fateor esse cordi propter sua in me officia, fidem, amorem,
 quam propter affinitatem. Quod autem secundo loco nuntiandam mihi duxit vi-
 ctorem suam qua potitus est aduersus Ladislaum, in hoc quoq; fecit amice, cum
 sciret me non mediocre de suis prosperis voluptatem esse capturum, quam & il-
 li & mihi propriam perpetuamq; opto. Nec minus in eo quod tertium fuit, amorē
 suum erga nos declarauit, quod quemadmodū me victoria sua gauisurū sperauit,
 ita se meam cladem dolere ostēdit, misso ad me sapientissimo viro qui consolare-
 tur, quæ profecto consolatio talis est, vt quemuis paternum mœrorem mitigare
 posset, qui modo tantus non esset, quantus hic meus, qui filium, & virum, & vnicū,
 & regem, & cum omni virtute, tum in patrem charitate præditum, & orbem libe-
 ris, amisi. Vt cunque tamē & miseratio amici grata est, & consolatio sapientis non-
 nihil molestiæ leuauit. Precarique habeo cœlestem regem, vt regem amicū hoc
 vulnus quo ego laucius confectusque sum, non sinat experiri. Nam quod quarto
 loco posuisti, longa oratione executus, successionem, si sine liberis decessero, ad
 vxorem eius filiumue pertinere: istud vero mihi non constat: tu quoque velut in-
 dubia re, multa verba fecisti. Ideoque non est, vt accipiam puerum ac matrem e-
 ius, sicut postulasti, cum & ipse verbis euangelicis respondere possim, *Quod iu-*
 stum fuerit dabo vobis. Ais ideo mihi accersendum Ludouicum puerum, vt iam
 nunc in nostra regia, & inter populos velut futurus rex, assuescat, percepturus mo-
 res, linguam, discrimina personarum, ingenia regionum, ne postea cū res poscet,
 rudis ad gubernacula regni accedat. Hoc ego multis de causis, ne agam, deducor.
 Primum quia huiusmodi præiudicio non faciam iniuriam aliis qui vobis in suc-
 cessionis iure non cedunt. Si enim vobis acquiescam, quid aliud quam vobiscū ius
 nascatur potior vobis, qui tandem honor istum puerum consequetur quæ a vobis
 honoratū vultis, si ab adita atque administrata regni possessione dimittatur, & ve-
 lut expellatur? Non enim deest qui se potiorē vobis putet, nō deest qui fieri possit,
 non

non deest mihi spes suscipiendæ sobolis, confidoque clementiæ dei, quod sicut affixit me, faciens de patre orbem, ita vulnere meo medicabitur, de orbo faciēs patrem, ex hac dilectissima mihi coniuge (assidebat enim ei regina) & certe vterque, quantum in nobis est, enitemur ut parentes simus (ad quod verbum cum ambo surrexerunt, tum vero cæteri arriserunt) Medici quoque spem faciunt, qui aiunt facilius ex homine prouectioris ætatis, ac puella, quam ex vtroque adulescente filios gigni. Et nihilo minus quod gaudium oculorū huius meorumque erit, si in hac auditate atque in hac spe tollendæ prolis, videmus domi versari alienum puerū, quasi nostri versari regni, id est nostræ orbitatis hæredem, haud dubie infautum omen & acerbum augurium. In quo non parum miror affinem meum, eiusque subrequiro prudentiam, qui sub ipsis pene nuptiarum auspiciis de successore meo agendum putavit, nec de successore tantum, sed de adoptiuo, quasi nec duxissem uxorem, nec vellem ducere, aut ex ducta liberos (quod omen deus auertat) non essem sublaturus. Quod tamen si non continget, alienusque mihi successurus est hæres, quid mea magis refert, aut quid prius antiquiusve debet videri, quam prospicere regem proceribus ac populis meis, ex quo iustū imperium, firmum præsidium, perpetuā pacem nanciscantur: proceribus inquam meis ac populis, quorum sanguine partim in Sicilia, partim in Sardinia recipienda, ego & filii vsi sumus. Quorum plerique, aut liberos, aut parentes, aut fratres, aut alio modo propinquos desyderāt, pro domus meæ amplitudine amissos. Neque enim minus regiū puto, populos, suos & præsertim de principe optime meritos, post obitū suū recte gubernandos curare, quā viuētem recte gubernare. Ex quo testificatum relinquam apud omnes iudicium meum, ut si domesticus mihi hæres non fuerit, ii ad quos pertinebit, sequantur meā defuncti vel rationem vel autoritatem. Neque vero, quod vltimo loco posuisti, abnuo vestram postulationem, ut permittam causam de successione iam nunc quoque agitari. Non enim ita delicato animo ac parum forti sum in obeunda morte, ut de successore meo disputari, etiam tam recenter a nuptiis, pati æquis auribus nequeam. Filius meus facit, ut hæc pati possim, & mortem non multo plus timeam causa mea, quā optem. Nihilque est quod magis vitam meam oblectet, quam futuræ prolis solatia, siue mas siue fœmina futura est. Nam ut tu vis, quod facile passus sum te dicere, in paterno regno, si mas filius defecerit, fœmina potest succedere, & quidem ante omnes mares qui regem coniunctissimo gradu non attingant. Idque tu ita præsentis constantique animo affirmasti, ut præsentius atque constantius affirmasse viderim neminem. Si quidem de fortunis omnibus atque capite vis dimicasse, fœminam in regnum nō posse succedere. Istam ego te sponsonem facere non sinam, militaribus magis viris decoram, quam literatis, ne dicam pontificibus. Placet itaque in commune referri ad consultos, de iure competitorum, quidnam de successione regni mei diuinum ius humanumque decernat. Ipse quoque, dum per occupationes licebit, præsidebo huic causæ. Multo enim præstat me viuo sospiteque, ac disceptatore, discutilitem iudiciis ac verbis, quam me vel defuncto, vel morbo ætateque affecto, vi & armis. Hæc locuto rege, discessum est. Mox cum dum sermo haberetur, Utinam, inquit Guilielmus Moncada, rex ex te prolem siue marem, siue fœminam primo quoque tempore videamus, quæ & viuenti patri, ac diu sit iucunditati, & defuncto succedat. Cæterum, si (quod absit) aliter deo cordi sit, non video quin Ludouicus puer in succedendo primas habeat partes, qui nepos sit ex filia regis Ioannis fratris tui, hoc est, quin ipsa Iolans eius mater, regnum quod fuit patris assequatur. Non vereor enim loqui de iure competitorum apud te, non tanquam regem, sed tanquam disceptatorem ac iudicem, ut te ipse fecisti. Nam qui debent regis esse potius hæredes quam liberi? Atqui filia ex liberis est, & cum sola fuerit, locum liberorum implet. Hæc nisi tu frater extitisses, regnum paternum adipisci debebat. quod si quid sexus impedimento est, etsi nihil hoc impedire volūt, en filium pro se tibi nobisque offert, ex matre Catalanum, cui ius suum hæreditarium cedit. Atque dicenti, plerique, qui intermisso strepitu col-

loquendi, silentium tenuerant, assentiebantur. Tum Bernardus Centellias: Immo vero iustius multo debetur successio Iacobo Comiti Vrgellensi. Nam ista fœmina cum alleget nobis puerum, plane fatetur ad se regnum peruenire nō posse, eadē ratione qua nec patris potuit esse hæres, cum sola superstes extitisset. Quod ergo ius ipsa non habet, id profecto alteri tradere non potest. Itaque exclusis fœminis, inter mares est disquirendum, quis regi sit proximus. Is sine controuersia erit Comes Vrgellensis, cuius pater qui proxime est mortuus, eodem auo, quo tu progenitus es patre Ioanne, qui successurus Alfonso regi erat, nisi Perrus pater tuus maior natu fuisset. Nunc (quod tamen deus non sinat) deficiente Petri sanguine, ad fratrem seu fratris liberos redeat regnum, sicut ad te rediit paternum regnum, fratre defuncto. Quod si quid momenti habet fœmineus sexus, adest uxor Comitissæ, filia patris tui, vel patri successura vel fratri, quæ certe tibi coniunctior est, quam fratris filia. Itaque quod sexus adimit, id ex viro, cui & ipsi ius est, in successione supplebitur, atque ita ambo coniuges, mutuo auxilio innixi, iustitiam omnem hæreditatis implebunt. Tum Bernardus Villalicus, Recte, inquit, Bernardus Centellia locutus esset, si in eodem pares non haberet, atque ut ego sentio, superiores. Nam si placet ad priores patrum redire, certe prior est Alphonsus dux Gandiæ, & frater eius prolocer tuus rex, Comes Pratenfis, patre Petro, auo Ioanne rege, qui fuit tuus proauus patruo Alfonso, auo tuo. Ita eodem te illi contingunt gradu, quo tu Comitem Vrgellensem: sed tanto uenerabiliores quam ille, quanto propius accedunt ad tuos maiores, tantoque digniores qui succedant, quanto proximiores iis regibus sunt, unde quasi ex fonte regni origo emanauit. Eo quidem magis quod hi succedent Ioanni auo, ille uero Alfonso proauo. Nam quod ais de uxore, tantum tibi respondeo, eam non modo ex non regina, sed etiam ex nondum uxore genitam esse. Sibyllam enim qualis antequam regina fuerit, omnes scimus. Feret autem hæc rex me dicentem, vel quia, ut inquit Bernardus Centellia, in hac causa iudex est, vel quia loquor ea quæ grata debent esse nostræ reginæ, cū ob alia, tū uero ob hoc quod ago causam aui sui, vel fratris aui. Hæc dicenti Villalico, nemo audientium nec assensus est, nec contradixit. Tum rex, Equidem, inquit, si locus hic iudicandi est, iudicarem aliquid inter hos quorum causas egistis. Sed quid attinet de his pronuntiare, cum sit adhuc alius competitor, qui vereor ne istos omnes excludat. Ferdinandus Infans Castellæ, natus ex Helianora mea sorore, non dico natu maiore quam hæc est ex Sibylla nata, sed ex eadē matre, qua ego sum, genita. Dux autem Gandiæ, & prolocer meus, ac Vrgelli Comes, mares illi quidem sunt, sed eos in eadem pono conditione, qua fœminas. Nemo enim sic in regno, aut vlla in hæreditate succedit, quod de progenie sit illius a quo primum hæreditas profecta est. Nam hoc modo ad eos deferretur hæreditas regni, qui ex vetustis priscisque regibus oriundi sunt: sed non ita est. Verū sicut inter cisa fontis vena, atque alio deriuata, totus prioris cursus alueus aqua priuatur, ita rotæ progenies eius, qui semel a successione paterni fontis exclusus est, in perpetuū exarescit, nec nisi aliquo flexu redeuntem elatere aquam recipere potest, hoc est, dum cursus iterum interruptus, in proximū canalem deriuatur. Id fit, dum rex aut qui cunque rerum dominus sine liberis decedit, eius regnum ac bona lege naturæ ad proximum quenque defertur. Nam cum res sint vltimi domini, non autem superiorum, qui suum ius in alterum transmiserunt: nimirum ut quisque maxime coniunctus huic erit, ita plurimum iuris in succedendo sibi vendicabit. Quod cum ita sit, non quis proximus sit superioribus regibus Alfonso, Petro, Ioanni quærendum est, sed quis mihi cuius regnum est, & in cuius alueo postremus defluit regni riuus. Proximior autem mihi nemo est ea quæ ex eisdem parentibus genita est, & eius filius præponendus est mihi fratris mei nepoti, cæterisque qui me longiore propinquitate contingunt. Nam quod dicitur, fœminas non succedere, id intelligitur, quando & mares proximi sunt. Dux autem Gandiæ, & Comes Vrgelli, tot a me gradibus remoti, non sunt mihi proximi: & Isabella fratris filia, ac Isabella sorore, Helianora est mihi proximior. Ego illud vobis affirmare possum, nullum eorum quem cupitis, regem magis ex usu regni fore, quam Ferdinandum. Sed vos

Sed vos studia partium trahunt: quid autem conducibile vobis sit, non peruide-
 tis. Habetis igitur testificatum iudicium meum, si quid forte de me aliud factum
 sit, prius quam res disponantur. Verum magis quam pro valetudine corporis, ho-
 die & audiendo, & loquendo laboravi. Et hoc quidem grauissimi ac syncerissimi
 regis testimonium fuit, quod non modo per urbem Barcellonam, in cuius sub-
 urbano prædio hæc gesta sunt, sed per omnes nationes eius ac prouincias dema-
 nauit, magnamq; Ferdinando auctoritatem comparauit. Cæterum rex etsi hæc
 & sentiebat & dixerat, tamen omni diligentia, cura, auctoritate, gratia, precibus,
 pollicitationibus, nepoti suo studebat. Nam delectis iudicibus, per omne cogno-
 scendæ causæ tempus nihil reliquit, quin ius successionis Fœderici esse declarare-
 tur, & eo quotidie impensius, quod assidue magis ac magis liberos se gignere posse
 desperabat. Sunt enim qui dicant, nullo pacto, nec medicorum arte, nec multifa-
 tiis machinis, potuisse eum vel concumbere cum muliere, vel puellæ virginita-
 tem demere: licet mater aliæque nonnullæ fœminæ velut ministræ puellæ ades-
 sent, licet viri quoque aliquot auxilio regi essent, qui ventre quasi appensum per
 fascias a lacunari pendentes, quibus tumor proni ventris cohiberetur, demitteret
 eum sensim in gremium puellæ, ac sustinerent. Sed hæc verecundius forsitan in si-
 lentio reponuntur. Commendabat igitur Fœdericum memoria patris, studium
 20 aui: sed hæc omnia vitium natalium apud iudices corrumpebat. Ideoque longe
 30 fauorabiliores erant Ludouicus & Comes Vrgelli. Illum commendabat nomen
 patris, amicitiaque cum Rege Aragonum, & mutua hospitia vtriusq; gentis. Ad-
 hæc respectus matris, quæ proximi regis filia in oculis & consuetudine virorū mu-
 lierumque Cataloniae adoleuerat, auia cum regina Iolans, quæ præsens modo ve-
 teres amicos, pro filia, pro nepote, modo veteres amicos clientesque mariti obse-
 crabat, vt memores essent defuncti regis beneficiorum. Hunc gratiosum faciebat,
 quod ex virili stirpe regis domus, quod iuuenis, quod eximia specie corporis, quod
 præsens, ipse non pro alio, sed pro sese singulos prensabat, orabat, donis promif-
 sisque implebat. Itaque apud iudices, non minus ambitione quam disceptatione
 40 agebatur. Quod Ferdinandus vbi per suos comperit, legatos ad regem mittit, o-
 rans ne permitteret in iudicio suffragiis potius, quam legibus agi. Rex illum re-
 cte dicere, & æqua postulare, respondit, seque daturum operam, vt res ordine i-
 tum appellandum est, & non pietas, pro vnica spe familiæ suæ anniti, vt nepos in
 regno succederet. Qui postquam animaduertit nihil sibi spei fore in iudicio (nam
 hoc ei iudices confitebantur) iussit illos extrahere tempus, nec quicquam de iu-
 re competitorum palam facere, donec ipse alia ratione mentes populorum con-
 ciliaret. Alfonso rege præsidente lata lex fuerat, ne quis illegitimus in regno succe-
 deret, ita nunc se præsidente, per populos præsentis, quibus idem liceat quod su-
 50 perioribus, exceptionem vnus obtinere, non vi aut imperio aut auctoritate, sed cū
 miserabili aspectu, vtpote collocato ad gremium orbi regis populo, tum summis-
 sa oratione, darent hoc senectuti suæ, darent orbitati, darent precibus ac lachry-
 mis, si nerent se cum hac lætitia diem suum obire, quod relinquat nepotem hæ-
 redem, ne exulceretur hoc quoq; dolore altero vulnere, quo non minus afflicte-
 tur, quam ex illo quod filium perdidit. Illo enim amisisse filium, hoc amissurum
 esse regnum. Darent meritis suis qui Siculum regnū Aragonico adiecisset, darent
 vnico duorum regū filio: iuuenis, qui mortus est: senis, qui nisi impetrat, cito com-
 60 es illi futurus sit. Non enim præponi illegitimum legitimis se postulare, sed cū pro
 legitimo esse. Qui cū alii nulli potiores sint, nulli iniuriam facturus est, neque plane
 esse illegitimū ex patre cœlibe, ac matre innupta genitū. Hoc si in priuatis semper
 valuit, multo magis debere valere in regibus, quos sola contētos vxore esse, vix po-
 stulandum est, & in bellis aut longinquis regionibus agentes, vt vxores habe-
 ant, fieri non potest: neque exclusos a successione fuisse filios ancillarum Iacob,
 neque eandem causam Salomoni obstitisse, quo minus ad regnum tolleretur,
 cum tamen non modo non solus, qualis Fœdericus, sed ne primus quidem ex

Daud liberis esset, & alia plurima omnibus ex gentibus huius generis exempla. Atque quo facilius honestiusque peruinceret, ut est ingeniosa charitas, vidit operæ pretium fore, natales nepotis emendari per summum pontificem. Neque enim id difficile factu, & hoc effecto non ausuros, etiam si qui minus vellēt, populos aduersari regi roganti pro eo qui iam illegitimus nō esset. Erat autem summus apud eos pontifex, affinis pueri, matrisque consanguineus, Petrus de Luna, nomine Benedictus. Ad hunc rex Dertusæ agentem scribit, rogans ut Barcellonam, captato tempore, quasi per causam alterius negotii, ne res patefieret, se conferret. Inter ea Comes Vrgellensis e diuerso non minus & ipse laborabat, vel ob hoc sollicitior quam rex, quod ille alteri, hic sibi cōsultum volebat. Et cum Cataloniam iam suarum partium existimaret, quod in ea natales, domum, potentiam, clientelas suas ac patris auique haberet: Valentiam quoque multis officiis, largitionibus, studiis deuinctam sibi reddidisset, ut vix constaret, ab vtris magis obseruaretur, Villaragutis, atque Centelliis, quæ sunt duæ illic summæ atque diuersæ inter se factiones. Tamen nihil actum esse censuit, nisi idem in Aragonia, vbi caput rerum est, effectisset. Sunt autem in Aragonia nomina factionum, Luna, & Vrræ. Lunam iam sibi conciliauerat, ascito sibi Antonio Luna, qui tūc principatum factionis obtinebat: diuersam vero factionem non modo ob odia partium infensam habebat, sed etiam quia studeret Ludouico competitori in regno, autore ac duce Garzia Heredia archiepiscopo Cæsaraugustano (erat enim is beneficiarius domus Franciæ: hoc profecto pessimum est in petitione regni, quod nemo iuri, omnes amicitia fauent) secundum hunc propinquo eius Egidio Roizæ, Aragoniæ gubernatore: cuius filius Ioannes in Herediam familiam fuerat adoptatus. Ex quo fauor Ludouici propter summos magistratus in Aragonia plus pollebat. Hos Comes vbi blanditiis promissisque pellicere se posse desperauit, excogitauit quo modo illorum diminueret potentiam, suorum adaugeret, simul se dominum causæ constitueret. Postulat ab rege ut in Aragoniam gubernator delegetur, qui magistratus soli regis primigenio tribui solet: contēdit cum alia quædam esse ex vsu prouinciæ, tum vero illud ex vsu regii fisci, si rationes iam compluribus annis repetatur rerum administratarū. Rex etsi nihil minus volebat, quam Aragoniam velut arcem regni, ab hoc regnum affectante occupari, & quasi eum adoptasset hoc magistratu, exire famam, simulque sine causa syncerissimum ac prudētissimum virum a magistratu amouere: tamen admonito Comite, caueret quid ageret, postulata concessit, neque id magnopere inuitus, tum sperans illo absente, commodius cum papa confectum iri negotium nepotis, tum volens cōciliari maiora in Aragonia homini odia, quo minus temeritas prospera esset. Dat itaque ad gubernatorem atque archiepiscopum clandestinas literas, ut aduersus Comitem iure suo vtantur, nullam tamen de literis ipsis, ut saluus sit pudor regiæ synceritatis, mentionem habent. Comes diuulgato rumore, se iam pro indubitato haberi successore ab rege, cū magistratus qui soli primigenio regis indulgeatur, sibi indultus sit, cū magno apparatu Cæsaraugustam venit, stipatus omni factione Lunensi, poscitque se admitti in possessionem. Ei gubernator prætorque quem iustitiam vocant, atque archiepiscopus, cum cæteris suæ factionis intercedunt, negantque illi ex lege præsidem licere esse, nec regem velle reuocare legē quam non possit, sed impudicitia Comitis non ausum refragari, ne hominem odisse diceretur, ita tamen id concessisse, quatenus ratum lege esset, ac populi admitterent, nunc nec legem admittere, nec populos. Hic multa altercatio, mox seditio, dehinc res ad manum vocatur, quotidieque leuia prælia, prope ciuilia conferuntur. Ex quo sunt qui dicant, a quo homine primum excitatum est, & iis regionibus bellum intestinum, in eius domo subuertenda, tandem esse restinctum. Pauculis diebus superuenit Ioannes Ferrandis auxilio patri, auūculo, partibusque, cum magna armatorum manu: urbemque ingressus, ante pugnam commissam, Comitem e foro domum fugat, dumque expugnare domum aggreditur, ille per posticum quod ad flumen fert, cum cæteris abiit. Sunt qui habitu dissimulato, ac sine comite, nec equo sed pedibus fugisse dicant, quod falsum esse compertum habeo. Illud quoque non minus falso dici, ab rege

rege præceptum illis literis, vt Comitem interficiendum curarent, quod non modo abhorret a vero, sed etiam a regis ingenio mitissimi ac iustissimi, & qui sæpe dixerit, nolle se regni ius auferre ei cuius foret, nec si centum alia sibi regna adeptū iri existimaret, meminisse se Christianum esse, cuius æternum regnum foret, si recte egisset: rursusque æternum supplicium, si prauē. Si cito relicturus esset hoc regnum, petitorusque illud, cur insolito scelere cōmacularet manus pro alio quem vellet hæredem, cum ne pro se quidem commaculaturus esset? Regnum sibi eripi non posse, post sua fata, eius fore cui deus destinasset: prophetare tamen aude, qui non via iuris, sed factionibus dolisque regnum affectaret, eum ad regnum non esse peruenturum, Comitem significans. hæc respōdit iis qui suadebant: non enim deerant, qui suaderent vt Comitem tollerent. Ille ex Cæsaraugusta fugatus Aragoniaque, in Cataloniam Ballegierum domum suam sese receperat, non reuersus Barcellonam: siue ob euentus indignationem pudoremque: siue quod vitaret urbem non nihil pestilentem, quam rex quoque deuitauerat, primum habitans in prædio suo cui nomen Pulcher Aspectus, de quo supra dixi, deinde in habitaculis monasterii in Valle Donzellæ, non procul a muris: siue ne interesset pompa legitimationis Fœderici (nam & ab iis qui cum papa Barcellonæ erant, futurabatur, & Siculorum legati præ se ferebant, qui omnibus precibus obsecrantes regem, vt eis regem præficeret Fœdericum, ex Siculo rege, & de Siculis optime merito, & ex matre Sicula, & in insula ipsa genitum, confessionem ab eo expresserant voluntatis, qua erat auus in nepotem: siue vt vitaret suspicionem sceleris quod ab eo per vxorem & matrem creditur admissum. Referam non omnibus rem notam, nec passim diuulgatam ob Comitum, vt creditur, tanquam futuri regis vel metum vel gratiam: sed tamen inter domesticos, a quibus ego accepi, viris bonis & grauibus, agitaram, & prope compertam. Dicitur Comes pro deplorata habuisse spem suam, si legitimitio fieret per summum pontificem, deinde per Aragonenses, exceptio vnus Fœderici in lege quæ est cōtra illegitimos lata. Ad quod ipsum quasi de publico consensu venisse gubernatorem, proxime audierat. Omnium enim rerum certior quotidie fiebat per vxorem & matrē, quæ per causam propinquitatis ne pedem quidem ab regina discedebant: quam etiam studiosam causæ Comitum reddiderant, & ab ea Centelliā familiam vnde ipsa materno genere erat, conciliatam habebant. Hæ mulieres die Iouis, ante diem dominicum solennibus legitimationis destinatum, quæ erant futuræ Calendæ Iunii, vesperi dicuntur anferem saginatum quem opipare concinnarant, assum regiis ministris porrexisse, per speciem demerendæ reginæ, vt regem & ad ipas & quartana torpidum ad Venerem procreationis gratia excitarent. De quo anserē vbi comedit rex, statim vehementi dolore stomachi conflictari cœpit ac lamentari, moxque ardētissima febris insecuta, signaque & maculæ quædam in defuncti corpore (secundo autem die defunctus est) apparuerunt: quanquam potuerunt esse signa pestilentie. Nam quod dubium est in tanta re, id ego nolo fieri mea asseueratione certum. Omnes enim fere ex eadem domo, post regem vel peste vel febris extincti sunt, quales etiā plurimi ex ciuitate. Potest & id in causa regis fuisse, nō malitia, sed simplicitas mulierum atque stultitia, quæ quotidie citra medicorum conscientia, cibariis ad Venerem quam ad salutem aptioribus inferebant virum, vnguentisque oblinebāt. Siquidem defuncto rege, & domo, vt fit, a fœminis subito derelicta, est inuēta cellula his cibariis vnguentisque differta. Vt cunque res administrata sit, certe Comes in morte regis præter cætera hanc spem secutus dicitur, quod gubernatoris munus inuitis inimicis administrare posset, cum id per legem defuncto rege non prohiberetur: aut saltem impunius archiepiscopum cæterosque de medio tollere, vt nihil sibi posthac superesset impedimenti. Cui rei euentus ipse testimonium dedit. Vt autem ad rem redeam, vbi totam illam noctem rex per æstus atque cruciatus in somnem duxisset, cum illuxit, legati Barcellonæ multique proceres lectulum circumsteterunt, multi mortiferam sentientes, & inter se confusurantes, sed in horas magis ac magis ad extrema vitæ spiritus properare videbatur. Cum interca mater Comitum atque vxor regem adeunt, rogantque vt nunc saltem in ipso ex-

tremo vitæ tempore Comitem declararet regni successorem. Non respondentem, atque ut solebat, sed alio somno subdormitanti, apprehendit matrona vestem appetentem, atque inquit, filii mei est regni successio, filii mei, quem tu succedere vetas contra fas iusque. Ad quam ille inspiciens, Ego, inquit, ignoro istud, & ita esse non credo. Simulque Guilielmus Moncada, & vnus legatorum, retracta manu a brachio sceminæ, admonuerunt, ut reuerentius tangeret regem. Postridie deplorata iam eius salute, ne maturius præfocaretur, constituunt in sella amictum tenui tantum amiculo, ac dispectoratum. erant enim soles æstiuus. Illuc eum complures adierunt, ut iam quasi defunctum lamentabantur, & in primis Siculi legati, Federicum sibi regem dari, cum fletu lachrymisque poscebant. Quibus rex ingemiscens, verbis ac vultu quantum poterat, commendauit. Tum legati Barcellonenses nequid reterrogarunt, iuberetne eius regna esse cui iure deberentur: ita se iubere respondit. Præclarum profecto responsum, vel quod mulieribus, vel quod Siculis, vel quod Barcellonensibus reddidit. Primum quidem liberum, ingenuum, ac præfractum, sed sine bile atque indignatione: alterum vero molle atque affectus plenum, sed ita ut iustitiæ magis quam affectui se parere ostenderet: vltimum autem simplex ac solidum, ut nihil petendum sibi existimaret, nullo competitorum in succedendo populis proceribusque commendato. Iam omnis familia per domum propemodum lymphata ferebatur, iam cubicula illa quæ nuper ornamentis, mulierum symphoniis, atque omni iucunditatum genere exultauerant, deseruntur, denudantur, & velut ad hostium aduentum, aut si Erynnis inuasisset, lugubria videntur ac feralia, cunctis partim occultius, partim apertius emigrantibus. Quorum vnus fuit Egidius Aragoniæ gubernator, qui intelligens quam infestos haberet inimicos, per causam dormiendi, meridie cubiculum suum intrauit, & mutato habitu cum regio confessorum Barcellonam abiit, rumorque fuit, conatos esse quosdam in domo regis vincula ei iniicere. credo hanc opinionem ex eo ortam, quod Comes certis hominibus negotium dederat, ut ei vincula iniicerent, captumque ducerent, aut necarent. Nam Barcellona, cum eo venit gubernator, plena armatorum erat, ex maxima parte eorum qui Comiti studebant, & intrantes urbem, perque viam euntes, ciuitas profuscitabatur, an rex adhuc spiraret, an ibi gubernator Aragoniæ adesset: Quo maturius ille tantopere se queri ab inimicis cognoscens, sibi delitescendum putauit. Atque ea nocte, cum secus atque consuetudo ferebat, clausæ forent portæ, audiebat e domo in qua latebat, in propinqua vbi multi versabatur armati, colloquentes, admirantes, querentes, vbi est gubernator? quid de eo factum est? quo abiit? Hic autem vbi multa iam die apertæ iam portæ essent, non equum, sed nauigium conscendit, Paniscolamque quæ sibi amica erat, se contulit. Hæc retuli, ut quam uolento ad affectationem regni fuerit animo Comes Vrgellensis, appareat. Nunc referam id, quod an veneni, an pestis, an alterius rei signum sit, medici viderint. Quod ipse qui vidit, quid fuerit se scire negat, idemque regem veneno periisse non credit. Is est Borra scurrarum eximius, quatuor & octoginta hodie natus annos, necdum a scurrando vacans. De quo nequis miretur me facere mentionem. in tanta fuit apud complures semper reges dignitate dicam, an opinione, an beneuolentia, ut eum in libris meis fastidire non debeam, quem reges nullo quamlibet seueriorum in negotio fastidierunt: cum præsertim, quod apud vulgi opinionem valet, plurimum diues sit, adeo ut ad centum millia aureorum profiteri possit. Vir profecto natus ad exprobandum literarum scientiæque ac sapientiæ studiosis, qui doctrinam non veri contemplatione, non summi boni sine, non ipsa virtutum laude, sed pecunia, & vmbatili populorum honore metiuntur. Ad hos quotidianum Borra conuitium pertinet dicentis, plus se & pecuniæ & honoris comparasse, dum stultum agit, quam qui literarum & sapientiæ studiosi vocantur. Quod cum audiunt plerique literati, ornatumque hominis regalem vident, & erubescunt, & dolent, & si vera fateri volunt, etiam inuident: nimirum infra omnes scurras, histriones, mimosque detrudendi, male meriti de liberalibus artibus, quibus inuidiosam volunt esse vitam scurrilem. Hic igitur Borra de numero erat eorum qui suis rebus, non sibi timent,

timerent, in quibus absportandis cum aliquot horis districtus fuisset, tandem ad
 conspectum rediit regis. Cui ille vix suppetente voce, Vnde, inquit, domine Bor-
 ra, qui tã diu abfuiſti? Hic simul vt rem dissimularet, simul vt regem cupidum sua-
 nis alloquij, si posset, hilaritate afficeret: Ego vero, inquit, e vicina vinea redeo, vbi
 nescio qui hinnulum meum per caudam ad ficum suspenderant, quasi ficos furto
 edisset, qui nondum maturi sunt. Ad hanc facetam vocem rex cum arrisisset, mox
 animam celerius agere cœpit. Borra, vt erat ex aduerso, videbat vmbra quãdam
 breue loci spatium occupantem, paulatim a medio ventre ascendẽtem, prout ani-
 ma continenter inferiora relinquebat. Id viderit ne, an videre visus sit, an cõuexi-
 tas aliqua corporis obumbrauerit, fides penes oculos eius sit. Vbi ad guttur euasit,
 & ipsa euauit, & rex animam efflauit. Ita Martinus rex, vel diutinã quartanã lan-
 guore, vel tunc grassante morbo, vel incommoda habitudine corporis, vel infan-
 do veneno, vel inconsultis vxoris medicamẽtis, vel mœtore amissi filii, vel horum
 plerisque excessit e vita, omnium Aragoniã regum & potentissimus (nam nullus
 ante eum Siciliam tenuerat) & vltimus ex familia Comitis Barcellonã, in quem
 regnum Aragoniẽ transierat, filia regis quã patri successerat, in matrimonium ac-
 cepta. Ex quo mirari habeo, quid in mentem venerit illi regi atque Aragonẽsibus
 populis, velle non licere in regnum succedere fœminã, cum ex hac regina & vir
 Catalanus in regiam dignitatem conscenderit: quẽ res etiam nationi gloriosa est,
 & Aragonia maiorem in modum maiestatem suam propagauerit, adiecta ei quasi
 appendice Catalonia, quã viribus ad illam sesquialtera est. Siquidem cum rex A-
 ragoniã nuncupatur, Cataloniẽ quoq; princeps subintelligitur, hoc est quod am-
 barum vnus idemque rex, sed ab vna quã sit dignior, nũcupatur. Quare haud du-
 bitem dicere regem illum, suãque ætatis homines qui contra fœminam decreue-
 runt, fecisse quod sui maiores non faciendum existimauerunt. Mortis Martini
 nonnullã res, vt creduntur, prænuntiã fuerunt. Eodẽ mense fuit eclipsis lunã to-
 to sydere obductã, circiter horã spatium: item terrã motus semel, cum mane sur-
 geret, iterum cum poculum a pincernã manu accepturus esset. Cumque dixisset,
 Mors magni alicuius viri terrã motu significatur: inquit ex intimis quidam, Nũc
 nostrã timeo parti: ad eum rex, Ego non sum magnus, vbi adest maior? maior me
 papa est, de illo igitur terrã motus loquitur, non de me. Erat autem tunc Benedi-
 ctus Barcellonã, ipse vero eodem in prædio suburbano. Itaque visus est minus sol-
 uisse audientibus quãstionem terrã motus, quam innodasse. Ex quo animi suo-
 rum magis anxii esse cœperunt. Nam in tota Hispania non modo Benedictus qui
 sub vmbra regis latebat, sed nemo alius cum Martino erat comparandus. Corpus
 defuncti a medicis curatum, & ad tricesimum vsque diem in publico reseruatum
 est, vt ex omnibus regnis homines conuenientes agnoscerent. Sed maiore cura
 reginam Comes asseruandam curauit, vt vix miserã cubiculo pedem liceret ef-
 ferre: verbo quidem, quod diceret dubium esse, an grauida e rege foret: re autem,
 quod vereretur, ne ex altero postea concipiens, e rege se cõcepisse mẽtiretur. Si-
 quidem & apud iuris cõsultos, & apud phylicos recepta opinio est, incertũ tempus
 esse pariẽdi, & in vndecimũ vsque, & interdũ in tertiumdecimũ mensem extrahi
 partũ posse: & hæc quidẽ domestica sunt. Publice autẽ post defunctũ sepultũq;
 regem patefacta est magis apertis studiis ianua, & omisso iudiciorũ ordine, pro se
 quisq; impensius quotidie parare arma, cliẽtes contrahere, concire cuiusq; gene-
 ris homines, suas partes augere, cõsultare cũ suis, nec domestica tantũ, sed externa
 etiã auxilia accersere, donare, polliceri, nihil remittere: magisque ac magis in dies
 ad vim spectare res videbatur, & regnũ eius fore qui plurimũ posset. Poterat autẽ
 plurimũ tũc Comes Vrgellensis, Fœderico morte aui prope destituto, & per ætatẽ
 magis adhortando, quam adhortante, Duce Gandiẽ non per se, sed per alios auxi-
 lia rogante, Ludouico & Ferdinando extra regnũ proculque agẽtib;: vt Comes
 ex quatuor competitoribus, duorum qui aderãt iam victor esset, duorum qui ab-
 erant, alterũ nõ timeret, quem nemo fere priuatũ defenderet, alterius cuius adiu-
 trix factio Vrrea esset, propediem victor videretur. A deo iam de capiendis regiis
 insignibus, appellandoque se rege deliberabat. Quod vbi resciuere Cataloniã vr-

bes, summopere dissuaserunt, amissurum ea via illum omne suum ius, omne ho-
 minum studium, nec a Catalonia, sed ab Aragonia incipiendum esse. Cataloniam
 quidem studiosam eius semper fore, verum tantam labem minime subituram esse.
 se, ut regem ipsa & prima & sola faciat, contra suas & quidem maiores natu so-
 res. expectaret quid eligendi iudices pronuntiarent. Iam concilium, quod illi par-
 lamentum vocant, cōgi ex omnibus prouinciis in Calatauibio. Sed hoc illi mole-
 stum erat, quod res in Aragonia, quod archiepiscopo autore, quasi nauis guber-
 natore, administrarentur. Quid enim sperandū sibi de brachio ecclesiastico (qua-
 tuor enim brachia in Aragonia faciunt) cuius caput sit archiepiscopus, competi-
 toris studiosus, sui inimicus, cum quo Benedictus papa faciat, ut omnia communi
 abbatorum consilio geri videantur? Quid de nobilium equestrumque cum gu-
 bernator prætorque tam sibi infensi, quam archiepiscopo obnoxii sint, cum alter
 affinis, alter generi illi esset? Quid de brachio ciuitatum, quod vocant regale, quo-
 rum plærique superiorum vel auctoritatem vel gratiam sequuntur? Eo quidem ma-
 idque recte ac iure fieri per suos papa asseuerabat. Quod si fieret, multo meliores
 fore partes Ludouici intelligēs Comes, utriusque minatus est: archiepiscopo se pro
 pileo pontificali impositurum cassidem ignitam: papæ rasurum esse verticem nō
 aqua, sicut fieri solet, ante perfusum. Interea quotidie cædes seditionesque per
 prouincias fiebant, nec cuiusquam auctoritas aut potestas ire obuiā poterat: nemo
 satis alteri credere, nemo obtemperare, ipsa capita inter se dissidere, ac digladiari.
 Vsq̄ adeo iam in contemptum venerant exteris. Siquidē in Sicilia, de quo post-
 ea dicemus, Bernardus Caprea res nouas moliebat, & insulæ regnum affecta-
 bat. Cuius non minor metus incessit animos eorum qui bonum publicum & glo-
 riam Aragoniæ curam habebant, quam quis Aragoniæ rex esset, cum plus damni
 fieret, alienata Sicilia, quam quolibet competitorum rege factō. Igitur omnia ple-
 na motus, timoris, turbationum, ac periculorum, & velut in tempestate multorū
 ventorum, cum inter nautas non modo litigatur de gubernādo, sed etiam pugna-
 tur. Huc accedebat, quod Ludouicus suā archiepiscopi, quæ maior causæ suæ es-
 set & auctoritas & gratia, miserat ad fines Cataloniæ copias militum, nuntiosque ad
 concilium, qui hortarentur ad iustitiam, nihil metueret, præsto esse copias aduer-
 sus perturbatores ordinis iudiciorum & iuris, nec defuturas pecunias. Idem facit
 Ferdinandus, non ignorans a Ludouico non minus illa in fauorem fieri iuris pri-
 uati quam publici, & contra Comitum factionibus armisque celum ac terras mi-
 scentem, auctoritate armorum esse agendum. Ferdinandum quantum fauor in ad-
 uersarios propensus lædebat, tantum recens gloria rerum gestarum commenda-
 bat, quod mari terraque victor redisset, quod imperium Castellæ ampliasset, quod
 pro re Christiana fortissime ac scelicissime dimicasset, quod nisi ad expediendam
 litem de successione venisset, prope iam regem barbarū debellasset: & de eo quo-
 tidie magis ac magis homines fauorabiliter & sentiebant & loquebantur. Ex quo
 animaduertēs Comes, iam duos externos competitores in dies maiorem sibi au-
 toritatem comparare, idque archiepiscopi opera, facinus exequi festinat, & quod
 minatus fuerat, perpetrare. Itaque Antonio Lunæ negotium dat, ut hominem per
 speciem colloqui euocatum obruncet. Erat autem Antonius etsi diuersæ facti-
 onis, tamen per familiaris archiepiscopo, ac pene cliens. Nam annuis quasi stipē-
 diis ab eo donabatur, & eodem mense septingētos aureos Aragonicos acceperat.
 Id dicitur fecisse archiepiscopus, quod cum fuisset tutor Ioannis Ferrandis, frau-
 datat pupillum dimidiata hæreditate, eamque in Blascum qui gentilis atque agna-
 tus suus erat, transtulerat, indignum existimans tantam generis sui hæreditatem,
 totam in alienum deferri, nulla ei qui ex ipsa domo esset relicta portione. Is cum
 postea cerneret Ioannem erecto ac sublimi animo virum, Blascum vero seigniori
 ac longe imparem, vidit fore, ut se defuncto, ac nedum quidem defuncto, Ioannes
 Blascum hæreditariis bonis exueret. Ea re præsidium homini infirmiori aduersus
 potentiorum in diuersa factione comparauit, propinquum suum in cōtraria acie
 ponens, ducem hostium intra sua castra versari patiens ac volens, vnde mortis suæ
 origo

origo defluxit. Et postea cum rerum merita nesciamus, iudicia diuina mirari solemus. Enimuero hanc quam retuli causam, paucissimi notam habent. Neque ego nunc de iudicio dei in vniuersum pronunciasse intelligar. Scio equidem iustos sæpe multatos infortunio fuisse, & iniquos secundissima fortuna vsos. Sed nonnunquam sapientissimi non longe absunt a coniectanda dei volūtate, cum patrem ille aut dominum agere videretur. Archiepiscopum e Calatauibio reuertentem, atq; in oppido Almuma agentem, Antonius ait se adire velle colloqui gratia. Etenim sæpe eum pro familiaritate interuisebat, collocatisque ad insidias in proximo nemore ducentis equitibus hastatis, & ex parte magna loricatis, ipse cū paucis armatis procedit. Nam armati tum omnes fere qui ex factionibus professi erant, incedebant, ac præmittit e vicino ad archiepiscopū, qui dicat se ad colloquium venire. Eo hic nuntio lætatus, tanquam aliquid quo gauderet ab amico auditurus, cōscensomulo, obuiam egressus est, decem duodecimve comitibus: Nam festinantia plures vndiq; conuenire non fuerat. Ille tardius de industria iter faciens, plus duobus stadiis procul a muris archiepiscopum excepit. Cumque se mutuo salutassent, hic illum filii, ille hunc patris nomine: Ecquid, inquit Antonius, eritne rex Comes Vrgelli? Non me viuo respondit. Ego, inquit, aut te capto, aut mactato. Mactato respondit fortasse, captiuo nequaquam. Atque hæc dicenti frenosque flectēt Antonius colaphum in medio ore incussit, arreptoque protinus gladio, caput ferit, refugientem cæteri vulnerant, subinde caput muli, vt ab instituto cursu auerterent, percutientes. inter eos Antonii armiger, qui vnus lanceam gerebat, ea subtus brachium adducta, incurrens præcipitauit e mulo, atque ita iacentem contrucidarūt, manumque inter cætera vulnera amputarunt. Ita is qui diadema imponere regis debebat, imperio eius qui diadema sperabat, teterrima morte est affectus, vltores angelos relinquens, ne vnquam in fellam regiam illi daretur ascendere, per quem summi in regno antistitis corpus scēdissime cōfossū laceratumq; iacisset. Ideoque statim diuinum, si recte æstimemus, numen apparuit. Nam si tātum animi ad inuadendam vrbem illis, quantum ad aggrediendum facinus fuisset, haud dubie sublata lis erat, & oppressa factione Vrræ, Comes regiam dignitatem vel extorsisset, vel impetrasset. Nunc sceleris, non voti, compos effectus est, dum hostem debilitatum mancumque magis de fuga, quam de vltione cogitaturum putat, tam procul posito Ludouico, a quo peterentur auxilia: nec in mentem venit ei, plærifque animalibus auctiora arma in fuga esse, & ingenium ex necessitatib⁹ crescere. Dato hunc in modum spatio inimicis ad sibi consulendum, illi tamen illatæ iniuriæ dolore, tum inferendæ metu, ad proximum ac magis validum Ferdinandi, de cuius iure bene quoque sentiebant, præsidium confugiunt, longe decepta aduersariorum spe, qui a semel suscepta causâ in aliam descituros hostes nō suspicabantur: ignari plus posse odium quam benevolentiam, & dolorem quam gratiam, & cupiditatē se ab atroci iniuria vlciscendi, quam alieno honori inferuendi. Blasphus quoque qui ingressio Antonio opem tulisset, nunc ingressus cum potentia aliis opē ferre, nisi sceleratissimus videri vellet, & a bonis cadere, coactus est. Ferdinandus intelligens ex vna re tria sibi commoda fore, quod partes suæ roborarentur, quod competitorū qui validissimi erant, alter debilitaretur, alter hostes supra caput acerrimos habiturus esset, non grauate auxilia misit. Perit autē archiepiscopus anno circumacto, ab obitu regis eodem mense. Cuius morte solutū concilium est Calatauibii, & postmodum cōuentus prouinciales agi incepti, ab Aragonensibus in Alcamitio, a Valentinis in Tragera, a Catalanis Dertusæ, quod hæc oppida finitima sunt aliis duabus prouinciis. Quo difficilius fuit, inter distractos conuentus, mature deliberari, cū præsertim quotidie maiora confererentur in Aragonia certamina, gubernatore volente prouinciam in officio tenere ac quiete, Comite, acuersit e Vasconia & trans montes copiis, annitente reliquias aduersæ factionis euertere, & suam rebus gerendis præficere. Tandem post aliquot mēses, per conuētus vniuersos, hoc est, per terna brachia, Valētiæ & Cataloniæ, ecclesiastica, patritia, plebeia, vltra quatuor illa Aragoniæ quæ diximus, locus delectus est in Aragonia, oppidū Capla, mādaturq; gubernatori vt dispositis præsidiis armatorū, cu-

raret nequid respub. detrimenti caperet, quoad interregnum duraret. Ibi cum alia multa, tum vero de iudicibus deligendis tractabatur. Interea Comes non eadē qua in Aragonia, sed non multum dissimili iniustitia, par propemodum sui fauoris ac partium naufragium fecit, Valentia primū ab alienatis a se Centelliis, deinde suę factionis propugnatoribus Villaragutis profligatis. Materies calamitatis hinc ortum accepit. Ioannes Balliera præses quem & ipsum gubernatorem vocant, ita infesto ferebatur animo pro Villaragutis contra Centellias, ut non gubernatoris sed carnificis munus se crederet accepisse, nullum opportunius vel vltioni vel iniurię tempus ratus quam illud interregni demens atque insipiens, qui non intelligeret neminem vehementius delinquere magistratum, quam qui personam præsidis gerit, & quod multo magis est, etiam regis qui vita excessit: tunc etiam præses nulla ex parte suus, sed totus ciuium, totus reip. est, & quasi canis in ouili sine custode, cum magis vigilandum latrandumque pro grege est. At iste infito partium odio pro canelupus effectus, aut peior lupo canis, absente pastore partem gregis, qui colorem etsi Centellianum habebat, non tātum fugabat, sed trucidabat quoque, ad quadraginta numero, & eo amplius. cōstat honestos homines per fas perque nefas, vel suspendisse, vel securi percussisse. Adhęc vicis oppidaque Centelliarum, asperitate iudiciorum exhaurienda curauerat. Hęc cum ad Comitem deferret Bernardus Centellia, qui princeps familię erat, quotidieque comploraret: ille negligentius lentiusque ferre videbatur, nec curare, etsi videri volebat iniurię propulsandam, videlicet quod vereretur præsidē cui addicta plebs erat, offendere: atque eo remissius agebat, quod Villaraguti Lunis, & Centellię Vrrreis in Aragonia responderent. Sic expressa necessitas Centelliis, ab eodem implorare auxilium, a quo implorasse atque impetrasse Vrrreas videbant: eo facilius quod regina Margarita, conciliatrix fauoris, aliena a Comite erat, vel ob contumeliam acceptam, vel ob suspicionem regis extincti. Simulque indignum ducebāt, cum de iure competitorum ambiguum esset, Comiti contra alios adesse. Missis itaque ad Ferdinandum, item ad Vrrreas nuntiis qui auxilia implorent, Gilbertus Centellia Bernardi frater, cum bene magna clientum manu in agrum Valentinum in cursu onem facit, & ad sex millium capitum promiscui pecoris, quę erant Ioannis Villaraguti subgubernatoris, abigit, dicens illum per corruptelam iudiciorū, cum ex aliis, tum vero ex Centellianis vicis, eum pecorum quęstum fecisse. Ad hunc concurrendum Valentini magistratus tum publico tum privato nomine equitatum, quo ipsi non multo utebantur, a Comite accersunt. Ille confestim quadringentos equites Vasconum mittit, Raimundo Perelioso præfecto, inter primos Catalanorum procerum, forti ac strenuo. Sed ii fere sub idem tempus applicuerunt ad oppidum, cui nomen est Castellioni, ad flumen Borrianā, quo Ioannes Ferrandis applicuit, cum septingentis equitibus Saguntum, quod nunc vocant Murum veterem, quam urbem Centellię suę factionis studiosam tenebāt, pene mediam inter Castellionem atque Valentiam, hinc quatuor, illinc sex leugis distantem, atque veterinque transitu prohibentem. Nam a dextro latere perpetui montes ad mediterraneam Hispaniam porrecti, nisi plurium dierum circuitu Valentiam ire vetant: a sinistro oppidum Puteoli, & alia loca natura atque opere munita, facile transitum intersepiunt. Adhęc inter Saguntū Valentiamque interiectę paludes, vique hybernis auctibus laxiores, ut tum erant: vix tamen intercapedinem litoris ad transitum relinquebant. Quas angustias maris ac paludis obsidere aduersus Valētinum adtransituros, ut colligi coniectura poterat, constituerant. Horum vtrorumque aduentu percepto, præses Valētinus fremere ac furere, quod auxilia hostibus venissent, sua peruenire non possent, & quod inimicis non modo impune esset laxasse, sed etiam ad vltiorem iniurię animus facultasque accessisset, & quod gubernator Aragonię in alienam prouinciā aduersus alterum gubernatorem per contemptum arma misisset. Tot igitur irritatis causis, iubet in posterū diē omnes qui per ætatē valetudinemque possent, qui arma haberēt, præsto sibi essent in foro armati: ut primū socios ad Castellionē reciperēt: deinde vicos ac prædia Centelliarū atque sociorū igne ferroque vastarēt. Eadem nocte ad Ioannem Ferrandis atque Castellanos qui cum

qui cum eo erant equites, citatissimo cursu superuenit Comes Castri cum cohorte fortissimorum iuuenum a Ferdinando missus, ne quid factio atq; arma Comitis Vrgellenfis in Valentiaë finibus perturbarent. Vbi illuxit, populus Valentinus sub armis, ad duodeuiginti millia peditum ac ducentos equites, ad locum præsto fuit, maxima ex parte inuitus, quod & bellum ciuile detestaretur, & quod Centellianæ factionis pleriq; studiosi essent, quos præses præcipue arma sumere imperauerat, tum vt experiretur quam obedienter imperata facerent, animaduersurus in contumaces (nam capitale edixerat, si quis eorum non adesset) tum ne urbem diuersæ factionis hominibus relinqueret, si tantum suos eduxisset. Hæc est conditio tyrannorum, aut tyrannis similibus, vt suis ciuibus nec absentibus nec præsentibus satis confidant, etsi confidere necesse habent: ideoq; plerumq; cum res in periculum vocatur, ab alterutris cladem accipiunt, vt nunc videmus contigisse. Nam cum iis copiis gubernator sub signis vbi ad angustias venit, videt procul instructos ex aduerso hostes, magis illos quidem ad intercludendum iter paratos, quam inuadendum. Erant enim pauci, ac pene nulli ad tantam multitudinem, sed spes seditionis hostilis, & fiducia equitatus, & victoriæ pretium excitabat animos. Bernardus, iussis subsistere suis, progressus in medium, iubet aliquos e diuerso in colloquium mitti. His missis, ait: Nihil minus se cupere, quam aduersus patriam bellum gerere. Ideo nulla dum arma intulisse, vltum priuatas iniurias esse, etsi non satis pro indignitate vltum, vlturumq; si inimici iniurias facere pergant, cohibere vim, non asserre, velle rogare illos, vt a lædendo temperent, satis habentes quod ciuitatem arbitrio suo moderentur, parumper expectent dum rex declaretur. nolit esse ciuili belli causa, in quo vtrauis pars vincat, vtrisque si patriam amant, esse doliturum, se agnoscere ciues suos, amicos, propinquos. Deniq; cogitaret præses non tam hostiliter animo omnes qui secum essent, pugnaturus contra nomē Centellianum quam Castellanos, atq; Aragonenses contra Bellerianum, se quidem cum paucis domesticis esse, & sociis qui plures sunt ac pugnacissimi, vt e cæde reuocare non possit: illum vero cum multis etiam inuitis, quibus bello commisso, vt pugnent, imperare nequeat. Hæc vbi magistratus audire, signum timoris interpretati sunt, ob idq; ferociiores effecti, non pactionibus agendum esse respondent, aduersus exules & patriæ proditores, sed gladiis. Se regem esse, quoad regni controuersia est, proinde aut se permittant ei qui pro rege est, aut pugnam capebant. Ille tum magna voce exclamat, ne interpretarentur se diffidentia virium illa loqui, sed patriæ charitate, prouiderent prius quam gladii stringerentur, ne tristem eum diem & infaustum patriæ redderent. Et cum nonnulli a magistratu iussi obstrepere ac conuitiarentur, tanquam tempus terenti: Deum (inquit) qui ex alto intuetur, testor, & vos homines qui adestis, & te tabellio, vt mihi publicus testis sis, inuitum me ac coactum ad pugnandum descendere cum ciuibus meis. Vos tamen amici, quos istic mihi plurimos esse scio, quaeso ne committatis, vt amici vestri aut vos feriant, aut feriantur a vobis. Sunt qui opinentur illum dolo ad colloquium venisse, vt sereret inter hostes discordiam, plurimiq; a pugna se vel abstinerent, vel subducerent, prout factum est, sed ipsorum malo. Ego sicut doli incertus sum, ita illud certum habeo sacerdotum testimonio, Bernardum maluisse & amicis consultum esse, & patriæ, quam dimicatum. Post hæc verba ad suos regressus, renuntiat quid vltro citroq; dictum sit. Socii concepta ira atque spe venientibus occurrunt, & qua in parte volitare præsidem cernunt, cum robore equitum impressionem faciunt. Locus angustus pauciores adiuuat, aliquandiu acerrime, & præcipue inter equites dimicatur. Ibi duo ex primoribus Castellanorum equitum cadunt cum aliquot sociorum, sed eo acrius cæteri ingerunt, & præsidem ob regalia vestis insignia conspiciunt circumstant, atque obruncant, plurimosque comitum adiiciunt, cæteri in fugam vertuntur: pedites quoque qui circa ducem pugnant, quia hostem argero adoriri non poterant, & ab alia equitum manu confertisque peditibus distinebantur, aliquantum sustinere certamen, sed minus acri animo, quod multos sociorum non periculo, sed spectaculo adesse cernebant, quasi pugnandi eis propter angustias copia non esset. At vbi ducem cum multis obruncatum, cæ-

terosque equites fugientes cognouerunt, & ipsi in fugam vertuntur, miscentur-
 que cum aliis qui manus non conseruerant. Sed Castellani qui Centellianos &
 Villaraguros non internoscerent, vt in quemque incidebant, promiscue sine dis-
 crimine feriebant. Illi qui cum sociis stante acie ferrum non strinxerant, non fugi-
 fligatis sociis stringere cogebantur. Sed quis aut vincentium ferociam, aut fugi-
 entium ignauiam, reprimere potest? Cadunt igitur Valentini ex omni genere ac
 sternuntur, versisque in fugam omnibus terga cæduntur, nec fuga eis saluti erat,
 cum equitatum hærentem tergis euitare non possent. Videres itaque hos in al-
 tum mare, illos in limosam paludem, velut in castra penetrantes, & dum tutio-
 rum pondere emergentes. noua vbique facies, insolitus tumultus ac clamor.
 eodem tempore terrestre prælium tam angusto in loco gerebatur, ac cædes fie-
 bat, mari, palude, ac interiecta inter hæc terra, tribus diuersis locis continenter
 cruore imbutis. Nec omnes gladio mors absuuebat, sed etiam aqua multos, &
 vtroque genere. Quod nisi Bernardus & Ferrandis intercessissent, hinc ferrum
 suorum compescentes, hinc Valentinis iter fugamque patefacientes ac præeun-
 tes, insignis inter paucas calamitas eo die Valentinis accepta esset. Perierunt ta-
 men ex iis illo prælio, & postea ex vulneribus ad quatuor millia virorum. Cæteri
 quos neque mare, neque palus, neque gladius hausit, fuga se in urbem recepe-
 runt, & ni duo ii quos dixi obstitiissent, veriti urbem direptum iri, victores cum vi-
 ctis in portas irrupissent, & quod incredibile videatur, tanta ciuitas ac tam fre-
 quens a tantulis copiis direpta fuisset atque euerfa: eoque missis in urbem Bernar-
 dus aliquot ex suo numero principibus amicorum, ipse Saguntum se recepit, cum
 paucis captiuis aduersæ factionis. Cæterum neque hanc humanitatem in ciues
 suos, neque superiorem pugnae deprecationem, tantæ laudi tribuo Bernardo,
 quanto dedecori illam immanitatem atque sæuitiam, quod reuertens iussit am-
 putari caput præsidis, ac præfixum hastæ tradi filio puero quem ceperat, in vr-
 bem vsque gestandum, vt in altissimo postmodum trabe suffixum pro trophæo
 statueret. Neque enim sic crudelitas inimici vlciscenda est, vt crudelior ipse iu-
 diceris. Adeo minus immane facturum fuerat filium super paternum cruorem
 iugulasse, quam religiosum illud patris ac filii pignus polluisse, ac ludibrio habuis-
 se. In sequentibus diebus a populo Valentino acciti Centellia, magistratus ex
 corpore suo creant, remque publicam ad se omnem transferunt: mox Castella-
 nos accersunt, ire ad ciuitatem vt suspicabantur iratam formidantes. Sed ii ciues
 necesse habebant aliis veniam dare, qui sibi ipsis ab eisdem victoribus veniam pre-
 carentur. Raimundus audita pugna fertur dixisse, se agnoscere fortunam Com-
 itis, cuius ducum alterius tardum ac timidum consilium in Aragonia fuisset, al-
 terius repentinum ac præferox Valentia. Nam si diem horamq; certaminis cum
 Raimundo præses communicasset, in eam cladem ventum non esset. Sed videli-
 cet nimia fiducia, quæ frequenter potentiores partes euertit, præsidem in rui-
 nam impulit, & priuatam & publicam. Itaque Raimundus vnum præsidem in
 cusans ac detestans, infecto negotio rediit. Porro victoria hæc longe plurimum,
 nõ dico momenti, sed autoritatis contulit causæ Ferdinandi, coegitq; iudicia ma-
 turari, antequam omni ex parte intestinis bellis prouinciæ vexarentur. Delecti itaq;
 sunt nouem iudices, ex singulis prouinciis terni. Imparem enim numerum ad fi-
 niendas vel lites, vel consultationes, Hispani multo commodiorem existimant: &
 id temporis non poterat sententia pro aliquo competitorum ferri, nisi a sesqui al-
 tera parte iudicum, immo singularum prouinciarum: quippe cum necesse esset,
 duos ex singulis prouinciis iudices conuenire. Prouincias appello parum proprie,
 quæ sunt tantum gentes a populo Romano victæ, sed ego vsitatum vulgo mo-
 rem sequor, quia tria regna, vt mallem, dicere non possum propter Cataloniam;
 quæ regnum non est, par tamen duobus regnis. Non ab re fuerit, & nomina iudi-
 cum & qualitates referre, vt posteritas sciat, quos viros tantæ rei præficiendos ex
 suo quoq; corpore cõsilia tanta existimauerint. Ex Aragonia quidem delecti sunt,
 Dominicus Ramus episcopus Oscensis, quæ postea Ilerdensem, ad extremum archi-
 episco-

episcopum Terraconensem, eundemque cardinalem scimus nuper diem suum obiisse, post omnes collegas illius iudicii, in quo ipse sedebat primus: de cuius scientia, vita, autoritate dicere, parum attinet, cum iudicia hominum, hoc est honores habitus, testimonium dicant. Franciscus Aranda, vestitu ac barba horridiore, quod videlicet renuntiasset rebus humanis, alioqui ita accommodatus ad domos principum quibus diu præfuerat, moderandas, ut nusquam non & in consultandis, & in administrandis rebus ac maturandis, primas obtinuerit partes, idque sola naturæ bonitate atque ingenii dotibus, citra ullam scientiam, ac citra vllas propemodum literas, ut appareat ex homine natiuis bonis excellenti formari potius præcepta sapientiæ, quam ex præceptis sapientiæ formari hominem excellentem. In quo illud præcipue admirabantur, cum quasi pater esset, ut quasi tutor potentissimi cuiusque, tam modico exiguoque contentus foret: ideoque libertatis miræ, ac nemini obnoxius erat. Berengarius Bardesinus, quo neminem neque illius neque huius temporis iurisperitum in Hispania senes meminerunt maioris autoritatis fuisse, & perinde ad tantas opes peruenisse. Ex Valentia, Ferrarius dominus Cartusiarum, non tam scientia (erat enim in iure civili perdoctus) quam cōscientia optima, prudentiaque, ac grauitate singulari insignis. Vincentius Ferrarius eius frater, ordinis prædicatorum, cuius admirabilis in concionando laus ad exterarum vsque nationes est peruagata, princeps haud dubie sui temporis oratorum duntaxat illiterate loquentium, & si vera memorantur, miraculis clarus, & ante & post obitam mortem. Petrus Bernardus, iuris ita peritus, ut Valentia nemini postferretur, vita quoque casta & integra. Ex Catalonia, Franciscus Sagatriga Terraconensis archiepiscopus, cum doctus sane in civili ac pontificio iure, tum vero ita facundus, ut ei primæ partes in eloquentia tribuerentur, & qui non minora ornamenta naturæ ad facunde pronuntiandum, quam episcopus Conferranensis cum in contentionem venissent, iudicatus est habere. Bernardus Vallis sicca, quem non tanti faciebant, quod in iure civili nulli suorum foret secundus, & in dicendo sane admodum valeret, quanti quod plerumque causas gratis defenditabat: neque ex patrociniis potentiorum fauores, neque ex humiliorum gloriam captabat. Guilielmus Gnaspes vir, ut in Hispania literis satis eruditus ac cultus, atque ex omni Barcellona, cum prudentissimus tum syncerissimus iudicatus. Hi iudices quo primo die ingressuri iudicium erant, corpus domini inspectate populo communiter acceperunt. Deinde continuos triginta dies, præter feriatos, partium aduocatos audierunt, quoties & quandiu cuique libuit dicere. Libellos, disputationes, cæteraque in scriptis probationum genera seorsum singula accipiebant. Reliquam diei partem in consultando soli consumebant. Postea vero quam nihil cuiquam libitum est verborum ac scriptorum proferre, conclusi sunt in oppidi arce, hac lege ut illinc prodire fas non esset, nisi rege declarato. Qui sermones ab iis inter se habiti, vel ante quam includerentur, vel ubi inclusi sunt, an multum an parum, nihil ne dubitatum dissensumque sit, incompertum mihi est: quia nec aliquis deprehendit, & ipsi nihil intercessisse dissensionis significauerunt, siue quod ita fuerit, siue quod suæ grauitatis censuerint esse consiliorum arcana reticere, siue quod morem Hispanum custodierint, quo nefas habetur, post euictam a senatu sententiam mentionem de his facere qui ab ea sententia quæ superata est, steterint, & nihilo minus parui interest scire quid intus quesitum sit, cum sciamus quid popalam declaratum est. Octauo die quam se concluderant, qui fuit profestus diei qui celebratur in honorem principis apostolorum mense Iunio, conuocatis partibus ad sententiam audiendam, iudices in loco edito ante valuas templi confederunt. Gradus autem templi qui multi sunt, & statim plateam ac tecta omnia, vnde prospici iudicium poterat, omnis ætas sexusque repleuerat, clausisque portis armati muros ac vicos, nequid turbæ fieret, tuebantur. Tum Vincentius a cœteris collegarum surrexit, suggestumque pro gradibus positum, & ad populos obuersum conscendit, atque oratiunculam habuit qua dignitatem quandam sententiæ compararet, tum instrumentum in quo scripta erat sententia, capit aperitque. Pendebant ab vno omnium ora, mentesque inter spem metumque solici-

tā. Non sic ad expectationem pugnae suspensi sunt animi eorum qui de turribus
 domibusque populares suos cum hostibus decertantes prospectant. Nunquam
 post hominum memoriam tanta causa in iudiciis versata fuerat. Nemo non illuc
 suos affectus tulerat, nihil sane quisquam suspicabatur, nihil de futuro diuinare
 poterat, omnia prospera cupiditas, omnia improspera timor subiiciebat. Ipse quo-
 que pronuntiator cum partem primam sententiae recitasset, & ad nomen regis
 aduentaret, subinde magis expectationem hominum suspendebat, interro-
 quens: Ecquem putatis iam Regem vestrum esse? quo maxime gaudebitis, qui
 maxime optandus est. Et cum aliquoties interfatus ardentem attentionem ma-
 gis incendisset: Infantem Castellae Ferdinandum recitauit Regem declaratum.
 Ad quod nomen tantus exultantis turbae clamor excitatus est, praerisque assur-
 gentibus ac discursantibus, ut reliqua recitationis pars non fuerit exaudita, praer-
 tertim militaribus vndique vocibus, tubisque ac cornibus, praeterea bombardis
 obstrepentibus. Dicta sententia, ad tres conuentus nuntii cum literis quae rem
 docerent, missi sunt, ad Calatauibium, ad Tregeriam, Dertusamque. Qui simul
 vbi re cognouerunt Ferdinandum esse Regem, Accipe dixerunt, literasque pas-
 sim per vrbes dimisere, legatosque ad excipiendum Regem e Castella Aragoniam
 ingressurum delegere. Postridie quam Rex declaratus est, cum audiret Vincen-
 tius, ad eumque referrentur voces nonnullorum causantium, non indigenam Re-
 gem, qualis Comes Vrgelli futurus erat, sed alienigenam factum, eodem in loco
 orationem habuit, dicens: vbi de iure successionis quaeritur sit, ibi non esse cau-
 dolerent, tantum abesse ut comparandus fuerit cum Ferdinando, ut iure iuran-
 do interposito & teste conscientia collegarum iudicatus sit a duce Gandiae in suc-
 cedendo superari. Quod autem ad personam pertinet, esse Ferdinandum matre
 Catalanum, Comitem Vrgelli Lombardum, illum patre Rege ex eadem natio-
 ne, qua Reges Aragoniae, dignitate vultus ac corporis tanta, ut sit nulli secundus,
 & quasi ad regnandum natus. Animo autem ac virtute, siue inter suos, siue inter
 hostes, ut si morem prudentium quorundam populorum sequiliceret, non mi-
 nus eligendus ad regnum fuerit, quam per iudicium successionis declarandus,
 quae laus nequaquam vlla ex parte in Comite agnosceretur. Quare non modo ex-
 ciperent. Et alia in hanc sententiam plura, quae tamen inuitos atque impressos diu-
 affectus, & ab iis natam opinionem non potuerunt omnino excutere. Per vniuer-
 sas tamen vrbes tam libentibus auribus nuntius declarati Regis exceptus est, ut
 omnes fere sibi hunc inter competitores Regem optatum speratumque fuisse vi-
 deri vellent. Valentiae quoque vix bene obductis cicatricibus, vniuersi clausis ta-
 bernis officinisque laetitiam tot diebus celebrarunt, ut iubendi fuerint per magi-
 stratum, omissis feriis ad opera reuerti. Ferdinandus primum per publicas li-
 teras certior factus se Regem declaratum, deinde legatos ad excipiendum ingre-
 dientem regnum suum delectos, & ad se iter habentes Aragoniam versus conten-
 dit. Cumque ad fines regni aduentaret, legati Aragoniae Valentiaeque introgressi non-
 nihil Castellam obuiam Regi, ex equis delapsi sunt ac manum deosculati: Catalo-
 niae vero intra fines substiterunt, neque ingredientem Aragoniam Rege ex equis de-
 scenderunt, quorum ego neutros neque reprehendere, neque alteris praepone-
 re aui-
 sim. Nam priores illi officiosum existimarunt non excipere Regem suum, velut
 ex limine domus, sed prodire in viam, & obuiam progressos introducere, habito
 maiore honore, quam qui paribus haberi solet. Pares enim ex equis sibi dextras
 porrigunt. Posteriores vero magis consentaneum putarunt, non egredi in alie-
 num, sed ex solo patrio Regem in possessionem regni admittere, neque descen-
 dere ab equis nouo exemplo, quod superioribus regibus sciebant non fuisse fa-
 ctitatum. Sunt enim varii mores hominum variaeque sententiae, suis quaeque defen-
 sibus tutae atque honestae. Rex tamen horum nulli manum porrexit, sub humerosi-
 nistro admouit, praeterquam Francisco Clementi episcopo Barcellonensi, qui fuerat
 patriarcha Hierosolymitanus, quem quia nouerat suae partis cupidissimum fuisse,
 suauitatus

suauitatis est. Atque ita communiter legati cum ingenti ex omnibus regnis manu
 procerum Calatauibium, mox Cæsaraugustam deduxerunt. Vbi non multos die-
 es est commoratus, dum pacificaret interposita sua autoritate dissidentes, neque
 regis existimauit munus esse, meminisse iniuriarum quas priuatus accepisset, &
 odiorum quæ aduersus se nonnulligessissent. Nam qui priuato hostes extitissent,
 postea regi non hostes sed clientes esse, & quibus prius ipse infensus fuisset, post
 regium nomen, patronum, tutorem, patrem esse debere, nec præterita sed se-
 quentia delicta cognoscere. His in concordiam reuocatis, idem de Valentinis qui
 ibidem aderant, etsi nonnulli saluum sibi ius esse quo semper illa natio vsa est, in-
 ter se belligerandi postulabant, effecit. Nemo enim gerere inimicitias æquum si-
 bi censebat, cum videret regem suas deposuisse, & in neutros se propensio-
 ostendere, paratum & passos & inferentes iniuriam vlcisci. Est quidem hic apud
 illius gentis proceres mos, siue æqua siue iniqua ratione introductus, impune in-
 ter se certamina conferendi, quo pugnaciores reddantur, si belli terror a duo-
 bus potentissimis regibus ingruat, vtrunque latus prementibus Franciæ atque
 Castellæ. Sed regiæ potestatis fulgor quoties audet, ac iusta causa subest, gliscen-
 tia hæc simultatum certamina quasi nubila repellit & discutit. Forte iis diebus
 dum hæc geruntur, Alfonsus Regis primigenius, vix adolescentiam ingressus,
 cum isset venatum, nactus est eximia magnitudine aprum, quem, vt velocissimo
 equo vehebatur, præcipue vrgebat, cupiens aut solus occidere, aut primus ferire.
 nec procul aberat Iberus longe maximum Hispaniæ flumen, Cæsaraugustæ mu-
 ros præterfluens. Huc aper seu casu, seu vt in locum iam sibi antea notum, cur-
 sum intendit, perque ripas atque inuia se demittens, aquas ingreditur. Alfonsus a-
 tergo instans, ac iam iam feriens, eadem ripa & semita consequitur, ac ne tam in-
 signem prædam, hoc est tam insignem cum laude victoriam, quam in manibus
 habebat, amitteret, & ipse adacto equo flumen intrat, immemor quantum peri-
 cali adiret, natantemque feram natanti equo infesta vrget hasta, quasi illam pos-
 set in tam rapido fluuio capere. Hoc spectaculo Bernardus Centellia (eius curæ
 commissus adolescentulus erat) exanimatus, reuocare pergentem clamoribus
 cum non posset, ipse quoque cum aliis nonnullis aquas ineunt, magis verentes in-
 famiam destituti filii regis, quam vitæ periculum. Ille inter natandum quoad po-
 terat, ferire conatus, in vltiorem ripam euasit, atque illinc aliquandiu persecu-
 tus, strenue occidit, & maximi apri, & maximi fluminis victor. Rex vbi rescieuit,
 inter cogitationem periculi & admirationem facti, nec indignationem nec læti-
 tiam ostendit, nolens neque strenuitatem reprehendere, neque audaciam nimi-
 am adiuuare. Hac ex indole Alfonsus futuræ magnanimitatis specimen dedit, si-
 cut patientiæ ac mansuetudinis ex eo quod egit post ea diebus. Concesserat rex
 venatum, non tam ex more, quam vt Petrum ex filiis minimum circiter nouem
 annos natum, venationibus, vt sic dicam, initiaret. Atque vbi bona diei parte, &
 suos & filiorum oculos animosque multifaria venatione pavit, iussit filium ad te-
 nerum adhuc aprum, canis morsu retentum, fauciumque accedere, atque illum
 hasta ex equo ferire, vt tanquam præda a se capta lætus vigorem animo præsu-
 meret. Cum in hoc occupatus est puer, & multi cum risu hilaritateque exhortan-
 tes, vt fit, circumfunduntur, & vt spectaculo intersint immiscentur, indignissima
 res contigit. Equus cui insidebat Bernardus Centellia, Alfonso, vt diximus, da-
 tus custos, tanquam Achilli Phœnix, calcem magna vi incussit adolescenti in ex-
 teriori parte genu sinistri. nesciebat ille calcitrosus esse equum, quippe quem
 commodato forte eo die accepisset. Ad eum ictum Alfonsus non exclamans, ne-
 que ingemiscens (pudebat enim a dolore vinci) tantum ad plagam apposuit ma-
 num, & represso gemitu, dissimulare magnitudinem mali conabatur: sed pal-
 lor infecutus & rigor, & quod iam iam collapsurus videbatur, dolorem ingen-
 tem periculosamque plagam indicabant. Tum inter amplexus multorum qui
 accurrerant, ex equo humi depositus cum esset, pro loci opportunitate vulnus
 obligabatur, multisque in extremo adolescentulum esse mustitantibus, aliis cir-
 cumfremantibus, aliis nuntiatum regi qui nonnihil aberat, euntibus: fuerunt

qui Bernardo suaderent vt fugam capesseret, ne adueniētis iram Regis opperire-
 tur: solus frater ne faceret, dissuasit. Fore enim vt velut noxium ac sceleris consci-
 um, multi sequerentur etiam Regis iniussu. Nam quisquis fugit, alios quodammo-
 do inuitat ad insequendum, a quibus vel retrahendus esset cum dedecore, vel pu-
 niendus in fuga, ob facti vltionem. Siquidem impune est peccasse iis, qui vt Regi
 gratificarentur, alios offenderunt. Rex audita re cum attonitus accurrisset, fre-
 mensq; diceret, Vbi est qui primigenium meum mihi peremit? ille reluctans do-
 lori, vultu ac voce erectiore quam pro viribus, Nihil est, inquit, periculi pater, nihil
 mali erit, solent huiusmodi contingere, equus me non homo percussit. Hæc ver-
 ba velut pro amico timentis, extenuarunt & apud patrem & apud cæteros culpæ
 atrocitatem. Quanta autem hæc fuerit animi præstãtia fortitudoq; declarat quod
 aliquot diebus per extremos dolores sine vlla recreatione iactatus est, desperanti-
 bus iam medicis quin plagam facer ignis corripere, nisi superuenisset chirurgi-
 cus quidam Ferdinandus Alfonsi, vir dignus, vel hac vna curatione, qui literis me-
 moriæq; mandetur. Recepta salubritate filii, Rex Dertusa, vbi se tenebat papa,
 deinde Ilerda studiorum nutricula, Barcellonam peruenit, ibiq; concilium gene-
 rale prouinciæ Cataloniæ indicit. Necdum se Regem Siciliæ appellari volebat,
 priusquam illius possessionem recepisset. affectabat enim regnum Bernardus Ca-
 prera, nomen ac spiritus aui referens, qui ornatissimam Genuensium classem bel-
 lo vicit & cepit. Huic quidem spem faciebat, quod per mortem Martini Aragonia
 intestinis bellis laborabat, quod in Sicilia neminem neq; potentia, neq; factionis,
 neq; autoritatis maioris sciebat, adhæc quod erat prætor insulæ, quem magistra-
 tum iustitiarum vocant. Nam Blancam Regis Nauarrensis filiam, quæ fuerat vxor
 Regis Martini filii, vt sceminam contemnebat, eamq; vt spoliaret ac se augeter, au-
 toritate priuatam videri volebat. quod defuncto Rege cuius partibus fungebatur,
 exauctorata esset. Se autem cum antea, tum vero nunc esse summum magi-
 stratum, & ad quem spectet moderari prouinciam. Neque vero ob id modo ad-
 uersabatur reginæ, vt primus ipse ac solus magistratus esset, quo facilius regnum
 occuparet, sed vt illam quoque in matrimonium acciperet, quo maiorem sibi au-
 toritatem compararet, ad regium nomen assumendum. Faciebat præterea spem
 vicinitas Ladislai, autoritasque alterius summi pontificis, si plures eodem tem-
 pore possunt summi pontifices esse. Nam tunc de pontificatu contendebant, Be-
 nedictus, Gregorius, Ioannes. Colorem autem iuris præbebat, quod defuncta si-
 ne liberis Maria Siciliæ regina, regnum ad Martinum eius virum non potuerat
 peruenire, nec deinde ad Martinum patrem, eoque illum Regem esse debere
 quem sibi Siculi ipsi delegissent. Cogitabat & aliam apud se ipsum causam, quod
 si Blancam in matrimonium accepisset, vendicaret sibi ob hoc quoque regnum,
 quod Blanca Mariæ, vt propinquæ succederet. Siquidem Maria proneptis fue-
 rat Regis Nauarræ ex filia, quæ fuit prima vxor Regis Petri, vnde vxor Regis Fæ-
 derici mater eius genita erat. Ex quo intelligi licet, quod præpostere Bernardus
 iure regnum sibi destinabat asserere. Hac cogitatione qua fallere alios volebat, vt
 mea fert opinio, tam callidus, tam vaser vir non fallebatur. Neque enim cum fu-
 giebat, multo proximiorẽ Mariæ fuisse Martinum patrem, vt pote auunculum,
 vt modo ostendi, pariter & consobrinum, cuius mater, soror Fæderici Regis fu-
 issent, vtroque ex parente. Quod ius propinquitatis erat in Helianora regina Ca-
 stellæ, cuius filius Ferdinandus eodem gradu propinquitatis contungebat hanc,
 quo Martinus, qui fuit vir suus vere Rex Siciliæ non modo viua vxore, sed etiam
 mortua, cum præsertim Siculi Regem, & ante mortem vxoris, & ea mortua
 agnouissent. Sed Bernardo si regno reginaque vxore potitus esset, quantu-
 lumcunque ius satis sibi fore videbatur. Hoc in loco mihi consideranti Mari-
 am, quæ patri in regno successit, Martinum vel alterum, vel vtrunque, qui
 in ius sceminæ successor fuit, Bernardum qui tenui hæreditarii regni apud scæ-
 minam filo, velut anchora nauem spei suæ firmabat: subit admiratio de A-
 ragonensibus, qui nolebant propinquos Regis ex scemina in suo regno suc-
 cedere,

cedere, cum velint suos hoc eodem iure succedere in alieno. Itaque sic, ne alia
 repetantur, Ferdinandus in regno Aragoniæ potuit succedere, quo modo Marti-
 nus in Siculo. In hoc, sicut dixi, Bernardus non fallebatur, fallebatur in eo quod
 multo maioris haberi debet & erroris & detrimēti. Erat ei in optatis eximia singu-
 larisq; Reginę pulchritudo, & in tam dubiis rebus atque arduis amare vacabat, aut
 vacare videbatur: cum potius optandum foret, illā minus speciosam esse, hoc est
 minus superbam ac fastidiosam, utique viro nec iuveni nec formoso. Ea propter si
 propalam in matrimonium peteret, extimescebat ne respiceretur, neue factum su-
 um non satis idoneo colore tegere posset: quippe qui credi volebat, velle insulam
 in officio tenere, donec in Aragonia interregnum. Constituit itaq; dolo atq; insi-
 diis rem tractare, si id parum procederet, blanditiis ac promissis, ad extremum ad-
 hibere terrorem atque vim. Tenebat se per id tempus Regina in vrbe Catina, vbi
 arx inter primas tuta, & mari vicina est, sed diuersabatur fere in propinquo mona-
 stero cum sanctimonialibus, quod nullarum esset quam illarum consuetudo, vel
 aptior viduę sceminę, vel ad famam honestior. Hoc in loco Bernardus eam com-
 prehendere cum parasset, illa seu admonita a suspicantibus, seu certior facta a sci-
 entibus, in arcem furtim concessit. Qua de re Bernardus maiorem in modum do-
 ret inuidia, qui dolo in Reginam vteretur: misit ad eam qui de colloquio agerent,
 cupere enim se purgare inuidiam & suspiciōē ab illius animo adimere. Nec ab-
 nuit Regina. Verum quia parum fidei vterq; alteri haberet, conuentum est, vt illa
 de puppi triremis, hic de ponte, quo litroni naus iungitur, sermonem faceret. Ille
 post multa verba quę ad purgationem facti attinebant, dicitur intulisse coniugii
 mentionē, & ad ea turbato vultu Regina subiecit, Hui senex scabide, nec plura
 his, auertensq; se iussisse Raimundum Torres (is erat dominus triremis, solusq; ad-
 erat) retraheret longius a terra triremim. Is protinus imperans remigibus in altum
 referre nauim, coegit Capreram conantem excusare præsentem orationem, cum
 præterita facta male purgasset, prope de silire de ponte, ne in mare cū ipso ponte
 decideret. Hic vero pernegabat postea se de coniugio appellasse Reginam, ideoq;
 nec eam fastidiose respondisse: sed hanc sibi contumeliam ab inimico impositam,
 qui magis vt incommodaret ei quem oderat, illic triremim habuisset, quam vt Re-
 ginę gratificaretur. Quę dicenti non defuissent, qui crederēt, et si sciebant nauem
 adhuc stante eo in ponte reductam fuisse, nisi quę insecuta sunt indicassent, non
 modo affectasse vxorē, quo facilius honestiusq; regno potiretur, sed etiam corpus
 adamasse. Erat enim vir alioqui in primis mulierolus, vt nescires Martē ne magis
 an Venerem coleret. Lapsus hac iterum spe, & per contumeliam elusus abiit indi-
 gnans ac minabundus, se monstraturum illi quam inconsulte ageret, quę recusa-
 ret cum summo magistratu consilia in publicam salutem agitare, potiusq; cū aliis
 priuatis hominibus consultaret, & seorsum haberet cōciliabula, cū iam priuata es-
 set. Itaq; cōparatis copiis, partim vi, partim minis, partim auctoritate ciuitates plu-
 rimas ab illius ditione ad suam transfert. Idē propediem facturum de Syracusis vi-
 debatur. Quam vrbe non vt regiam, sed vt peculiarem, traditamq; sibi pro vitę
 dignitate, Regina cordi habens magisq; quā ceteras amittere verita, illuc se cōfert,
 accersitq; Sanciu Doris Egidii, de quo supra diximus, filiu præfectumq; classiariu,
 quem vulgo Admiracū vocant, quod sciebat simultates gerere cum Bernardo Ca-
 prera, vt rationem iniret, qua tam violento viro queat obistere. Is cum ad eam vnā
 cum subpræfecto in arcem venisset, Bernardus se ratus, vt dicebat, matrem cum
 pullis vnā capturum esse, eodem accurrit cū septingentis equitibus, ac mille pe-
 ditibus, arcemq; prætergressus vrbe inuadit, ac nemine repugnante, tū propter
 metum, tum propter gratiam ac factionē recipit: comitibus Sancii qua potuerunt
 fuga elapsis, quos Sancius in arcem admittere noluit, quod re cibaria admodū te-
 nui vtebatur. Vix recepta vrbe, Bernardus arcē obsidere atq; oppugnare instituit,
 præterdens vrbe quidem redigere se voluisse in suā potestātē, quo teneret in of-
 ficio, donec de iure Regis in Aragonia disquireretur: arcē vero obsidere, non tam
 ob Reginam quę non nihil ab officio recederet, quā ob Sanciu capitalissimū suū,

qui cum semper alias in se male cogitauit, tum maxime id temporis post rēconci-
 liatam gratiam arma contra se sumpsit, & aduersus præsidem consilia cum primo-
 ribus de administrando bello agit. Est autem arx, Marchettum vocant, in iis an-
 gustiis, quæ porthmos Græce dicuntur, quasi limite quodam inter continentem,
 vt sic dicam, & urbem pene insulam, & sic olim vocabatur, cum non vrbs, sed ter-
 tia pars vrbs esset. Has angustias duo portus coarctant, maior minorq; supra ma-
 iorem arx posita est, breui muro cum porta arcem portumque iungente, ab altera
 parte longiore muro, & sine porta, ad minorem portum producto. Ita nemo terrestri
 itinere urbem aut ingredi aut egredi potest, nisi per portam arcis subiectam. Eam portam
 cum repentino aduentu Bernardus occupasset, custodiri iusserat, dum urbem vel
 cepisset, vel desperasset, neue fortassis re infecta, confecta hostes commodam fu-
 gam nanciscerentur. Vtraq; itaq; fronte terræ occupata, arcem & ab vrbe, & a cō-
 tinente munitionibus cingit, stationes extruit, præsidia disponit, oppidanis seu vo-
 luntariis seu inuitis nunquam intermisso labore adiuuantibus, ac nequa nauis a portu
 maiori (nam id a minori propter angustum aditum non timebatur) subuenire pos-
 set, vtraq; castra ducto super aquas ponte committit, machinisq; erectis ac tormen-
 tis saxa iaculantibus, obsessos quotidie oppugnat, ne noctibus quidem ad quietem
 datis, & quod minime decebat amatorem (honus sit auribus) fimum ac peiora fi-
 mo, quæ teterrimum odorem remittunt, sæpius quam saxa in arcis tecta iaciebat,
 nolens deesse fortunæ, vt dictitabat, votis suis aspiranti. Et si paucorum dierum ci-
 bos esse obsessis ei compertum erat, tamen nihil longius videbatur, quam vt Regi-
 nam quam cupiebat uxorem, ac tantopere amabat, & Admiracum quem nec mi-
 nus oderat, & suis consiliis aduersum præcipue timebat, redigeret in suam potesta-
 tem, id est, antequam Rex in Aragonia constitueretur, ipse se Regem in Sicilia fa-
 ceret. Huic tantæ rei conficiendæ & liuor & perfidia, si ei credimus, impedimento
 fuerunt: si cæteris, auaritia: & vt ipse arbitror, irreligio. Siquidem laudes eius hæc
 duo præcipue vitia scædabant, sacrorum contemptus, ac tenacitas. Quorum alte-
 rum numinibus, alterum hominibus in primis inuisum est. Quamquam in eo non
 fuerunt illæ virtutes quæ amabilem reddunt, humanitas, affabilitas, comitas, cle-
 mentia, largitas, magnificentia: sed quæ venerabilem, atq; interdum horrendum,
 seueritas, austeritas, tolerantia laborum, inedia, alboris, æstus, vigiliarum, multatio
 fontium ac negligentium segniumq;, & his similia. Erat in eisdem castris Ioannes
 Moncada, frater Antonii Comitum Darnonis, cui postea in paterna hæreditate suc-
 cessit. Hic cæteris quidem in rebus Bernardi partes fouebat, sed in oppugnanda
 Regina dissentiens, cum verbis hominem a sententia reuocare non posset, clam ar-
 matis sociis, salutato duce, ac retinere conante, erupit e castris, nonnullis qui cæte-
 ros quoscunq; possent ad si militer agendum suaderent relictis. Ad eum se in tutio-
 ra insulæ loca recipientem, Sanciani confluunt, itemq; alii qui melius de re Cata-
 lana sentiebant, & rebus nouis Bernardi infensi erant: atq; paucis diebus ex com-
 posito sub exortum auroræ Raimundus cum sua triremi ante portum Syracusanum
 præsto fuit, & Ioannes Moncada cum trecentis equitibus, totidemq; peditibus li-
 gones dolabraque ferentibus, castra inuadit, fossas implet, vallum rescindit, præsi-
 dium deiicit, atque in ipsa castra irrumpit. Cumque vndiq; ad arma conclamatur
 ac discurritur, & vt quisque primum tela ceperat, ad periculum properat: Ioannes
 obuios quosque ipso impetu propellens ac sternens, ad pontem peruenerat, trire-
 mi ad tumultum excitata, atque ad constitutum locum festinante. Sed ii qui in vl-
 terioribus castris erant, raptim sumptis armis, cum auxilium alteris castris ferunt,
 in ipso ponte Ioanni occurrunt. Ibi pugna oritur, paucis ad prohibendum transitum
 sufficiētibus: & nox, & angustia loci, & suspensa super aquas machina, pedestribus
 quam equestribus aptior, ancipitem magis atque horribiliorem pugnam reddebat.
 Ad hæc a tergo magis ac magis atrox certamen accendebatur. Cum interim Bern-
 arduus in medio suorum volitans, alios vt arma capiant, alios vt dimicent exhortas,
 multos castigans atque increpans, nulli satis fidens, atque vbiq; insidias suspicans,
 omnia ipse munera obibat. Ioannes e diuerso, nunc ad primos, nunc ad medios,
 nunc ad postremos recurrebat, iam eos qui ad vltiorem partem pontis obste-
 rant,

rant, summouerat, ac multi suorum peruaferant: nec magno distabant inter se ipsi
 duces spatio, cum Ioannes Bernardum agnoscit. erat enim sine galea, & linteum,
 sicut e cubili surrexerat, circumdatum capiti gerebat. Tunc Ioannes exclamat ad
 socios, vt eum solum peterent, cuius caput linteo cernerent obuolutum. Atque ita
 a plurimis Bernardus petebatur, & fortasse summum discrimen adiiisset, nisi cog-
 nita re linteum abiecisset, paulumque donec galeam caperet, declinasset atque
 latuisset. Ibi reuersus ad pontem prælium maiore manu suorum iam senescens ac
 languidum redintegrat: & cum omnis moles belli in pontem contrahitur, pons
 ipse soluitur, multosq; mortales maiori quidē cum metu quam cum noxa in mare
 exposuit, sed maiori dolore damnoq; Reginæ, quam eorum qui deciderūt. Quip-
 pe eo ipso tempore quo trepida illa ad descendendum in pontem, & inde in trire-
 mim accingitur, pons interruptus est, atque ea præcipue parte qua descendendum
 erat. Sic enim tabulata ac trabes disiectæ atque euersæ sunt, vt quasi dedita opera
 exitum ad euadendum in triremim interseperint. Sed patefacta porta muri ab
 auxiliariis qui in vltiora transierant, vtique adiuuantibus nauticis, & iis qui in
 arce erant, cæteri per portam non fugiendo, sed se recipiendo ingressi, potiuntur
 vltioribus castris, in urbem aut quocunque poterant plerisque Capreranis mi-
 litibus qui in iis castris fuerant, fuga tendentibus. Cæteri aut capti sunt, aut ad ve-
 nitiam petendam, priusquam caperentur, se contulerunt. Simulque Syracusani su-
 perueniunt: qui vt Bernardum iuissent, si vincentem reperissent (nam superiores
 in bello adiuuare tutius est) sic meliorem nacti Reginæ conditionem, se illi (nec
 mentiebantur) auxilio venisse dixerunt. Atque ita soluta obsidio, recuperata vrbs,
 & Regina sine trepidatione in nauem imposita est: Sancierque ne quam ansam
 præberet Bernardo ad Reginam propter ipsorum similtates offendendam, cum
 Ioanne sociisque abiit ad suam & Reginæ iniuriam vlciscendam. Et dum hic at-
 que ille ad roborandas pro se quisque vires elaborant, legati interim e Catalonia
 Drepanum appulsi sunt, missi ad reconciliandum Bernardum cum Regina & San-
 cio, consulendumque regno, nequid tale in Sicilia, quale apud eos, aut deterius
 accideret. Venerat autem Regina iam Panormum, tenebatque se in domo regia,
 quæ dicitur illorū lingua Hosteriū, posita super littus maris, a fronte vero ad caput
 ingentis plateæ & fori, qua ad mare exitur, quondā aperto prospectu, nunc quan-
 tum ipsum forum ac campus est, fornicibus in speciem muri prospectum interse-
 pientibus, in quorum pene extremo porta est, quæ nonnunquam vehementi A-
 quilone vndis alluitur. Hac in domo, tantaque in vrbe, qua nulla populis in ea in-
 sula frequentior est, nihil sibi timebat Regina, præcipue post aduentum legato-
 rum. Atqui Bernardo ea vrbs maxime opportuna insidiis, quod illic nihil cauere-
 tur, videbatur: nec domus inopportuna, quod remota a frequentia vicinorum es-
 set, & legatorum aduentus securiorem & magis indiligentem redderet, & alioqui
 maturandum erat, antequam quod suspicabatur, a legatis iuberetur. Itaque com-
 positis insidiis, omnia itinera obsidet, nequis Reginā admonere, aut legati se prius
 adire possent. Nulli illo triduo ab oppidis Bernardi quæ illic multa possidebat, iter
 Panormum versus patuit: eoque Petrum Martini, qui postea fuit scriba portionis,
 nuntium legatorum iubentium triremim quæ ad Panormum esset, primo quoq;
 die ad se venire, duobus diebus & dimidiato apud se retinuit in oppido Alcamo.
 Sed nimirum fraudis ac sceleris plærunque comes est aduersa fortuna. Si nuntio
 per eum licuisset eodem die Panormum peruenire, proxima nocte triremis do-
 minus e statione soluisset: nunc ea triremis prædam e faucibus lupi hiantis ac iam-
 iam rapiantis eripuit. Enimvero tertia die sub meridiem profectus, intempesta
 nocte Panormum furtiuo aditu ingressus est, nec tamen ciuitatem fefellit. Nam
 ad eius aduentum, vt insolito tempore, strepitus tumultuantium excitatus est, &
 clamor aliorum alios inclamantium, & vbi erat plus timoris, vociferatio aut trepi-
 dantium, aut adhortantium, & necesse est maiorem videri sonum in silentio no-
 ctis. Multi nomen Capreræ compellabant, non ex suis, sed ex aliis qui hominis mi-
 lites agnoscebant. Ita notitia rei ad Reginam peruenit. Illa se magis, quam urbem
 inuadi intelligens, exanimata e cubili profilit, domus multo magis quam vrbs

muliebri metu ac lamentatione cōfunditur, ne spatium quidem illis vestiendi datur, cum pro sua, tum vero pro dominæ pudore sollicitis. Timor ipse ac festinatio fatagentibus ad celeritatem impedimento est. Seminudæ igitur atq; neglecto capillo e cubiculis erumpunt, & inter primas Regina, quod consilium ineant, quo se conferant, ignorant: & cum mature factò opus est, in ipsa calamitatis impendentis fuga hæsitant. Iamq; inter deliberationem ac festinantiam, velut ex incendio per gradus lymphatæ, in viam se proiecerant, cum in mentem venit vicinæ triremis. Nam arcium altera, quam longa vrbs est, distabat, altera mari adibat. Ibi capto consilio, & iam magis ac magis in vrbe tumultuari audiebant, succincte & reprefa lamentatione, cursum capeffunt, & campum quanta nunquam celeritate, & prope vno spiritu transmittunt, perque portam egressæ, inter quas velocissimam aiunt fuisse Reginam, vt quæ maxime timebat, aquas ingrediuntur, subductis supra genua vestibibus, nec reformidantes, aut vadi altitudinem, aut humoris algorem, cum tempus anni adhuc hybernum esset, sed vt quæque prima veniebat, securam cura maris & frigoris intrabat. Etenim fuga ipsa tam effusa, maiorem illis imaginationem hostis, velut in tergis earum hærentis, impresserat. Dignum profectò risu spectaculum, si cui ridere in tali casu vacaret, & alienum periculum turpitudinemque spectare voluptati foret. Mulieres crinibus pene passis, nocturna tantum veste indutæ, aut altera quoque circumuolutæ magis quam amictæ, & inter eas Regina vt dignitate, sic celeritate præcipua, quasi pro corona currentes in stadio, diuaticæque ad femora irrupere in mare pene glaciatum. Sed huius timoris, turpitudinis, risus, frigoris, & cuius avidus erat captiuitatis, Bernardus postea pænas vicemque persoluit. Ibant per mare non ausæ vocare nauarchum, ne ab hoste exaudirentur: pauci famuli quibus Regina nonnullæque aliæ innitebantur, vocatum nauarchum orabant, vt periclitantibus adesset. Statimque ille a vigilibus qui rem videbant, admonitus, obuoluta veste, e cubiculo stupefactus exiit, iussitque remigibus admouere triremim, & deiecta scapha Reginam ceterasque tantquam e naufragio attonitas exanguesque excepit. Cum hæc triremim, Bernardus in domum ingreditur, compertaque ad nauem fuga Reginæ, execratus diem, En, inquit, tertio manus meas effugit: atque ita indignabundus ad cubiculum Reginæ perrexit, intrauitque. Vbi cernens cubile turbatum, quale solet ad subitum timorem relinqui: Perdicem, ait, perdidisti, sed nidum teneo: protinusque depositis vestibibus, vt adhuc erat tepidum subit, ac per totum se volutans, & subinde spirito odore delectari. Tanta ei fuit inter maximarum rerum conatus cura amoris, tanta etiam intemperantia, vt quod in primis dissimulatum oportuit, & quod antea pernegauerat, id nunc detegeret atque fateretur. Sed opinor posteaquam prope iam deprensus esset, fauorabile sibi apud eam ducebat, si amator videretur. Illa sequentibus diebus ad Soloentum deuecta est, oppidum in dextro littore Panormi positum, decem millibus passuum remotum. Legati interim, quia triremis tardius opinione veniebat, terrestri itinere Panormum veniunt: quos Bernardus quotidie inani spe pascens, Reginam nunc blanditiis, nunc terroribus adoriebatur, adeo vt arce Panormitana, quæ palatium dicitur, castris circumdata, Soloentum se cōferret, ostentans se Reginæ vt strenuum in equitando, & amari dignum: cum tamen, vt constat, robustius equitaret quam decentius. Iam nemini pro ambiguo erat, eum & Reginam coniugem, & regnum petere. legati quoque, cauere quid ageret, monebant. Sed ille contumaces rebellesque cohercere, e dignitate sui magistratus esse respondebat, esse ex suis hostibus qui cum principibus Italicæ fœdus inierint. Ita quod suum crimen erat, quo magis abesse ab eo videretur, vt sunt peruersorum hominum artes, alteri prior obiectabat. Verum tunc animus regni affectator apparuit, vbi declarato Rege Ferdinando, ab incepto non destitit. Tandem Antonius Moncada cum suis, tum vero copiis Sanctii, sed vt dicebat, auspiciis Reginæ, tanquam summi in insula magistratus, obuiam venit, ac per nuntios agit, vt a Panormitanæ arcis obsidione discedat, quas vrbes, quæq; oppida recepit, restituat, eam superiorem agnoscat. Ille se responsurum per se ipsum, renuntiare

nuntiare iubet, legatosq; subsequutus, cum maiore copiarum parte occurrit, cum-
 que aliquamdiu instructa acie uterq; stetit, neutri incipere certamē, cum ambo
 in loco tuto essent, visum est. Paucis diebus, siue prodicione Vasconis cuiusdam,
 ut sui dicitant, siue calliditate hostis, dum partem valli qui extra muros est, circuit,
 ac stationes recognoscit, improuiso hostium aduentu circumuentus est, & cum
 aliquantisper gladio se in orbem tutatus esset, captus. Itaque qui capere Reginam
 conabatur, qui cōiugio, qui amori, qui regno acquirendo operam dabat, iam tan-
 tum de amittendis bonis, de seruitute sua, de morte cogitabat. Traditus enim in
 manus Sancii, ductusq; in castellum cui nomen Mota, atque ibi ab inimico in ci-
 sternam vacuum demissus est. Nec ita multo post ad immensam pluuiam laxatis
 cadurcis, tāquam fortuito id accidisset, cum ex imperio factum esset, riuus in cister-
 nam defluebant, eamq; replebant. Bernardo identidem vociferante, auxiliumq;
 implorante, nemo ei domesticorum respondebat, tanquam obstrepente eorū au-
 ribus pluuiā, ne audirent, & ad alium quendam locum quo imber penetraret, oc-
 cupati essent, donec innatante iam lectulo, non procul a vitæ periculo erat. Tunc
 quidam veluti tunc primum audisset, ab ore cisternæ respondet, ac festinabundus
 domino nuntiat, qui miserātī similis, prope succurri imperauit. Educitur e pro-
 fundo lacu, obscuraque testudine Bernardus, modo Siciliae regulus, veste, capillo,
 toto corpore madētī, & hoc, ut vix credibile videatur, ex pluuiā. Atq; hic fuit hor-
 rendi carceris exitus, sed in locum transitus omni carcere grauiorem, etsi non gra-
 uior esse videbatur, ita res ei abominanda contigit. Aliquot adulus diebus homi-
 ni a quo custodiebatur, vbi sibi factum esse familiarem beneuolūq; existimat,
 tentat pretio corrumpere, daturum se, si liberetur opera illius (ut solent qui vita
 periclitantur) montes aureos, in presentia antequam illinc pedes efferat, mille au-
 reos. Custos respondet, se ea nocte deliberare velle, idque spatium dari impetrat.
 Rem confestim ad Sancium defert, iubetur ut mane petenti annuat, pecuniamq;
 in manum tradi sibi curet, cæteraq; quæ agenda sint docetur. Mane deliberatum
 sibi esse ut adiuuaret calamitosum, iurat se, ut Bernardus excogitarat, e fenestra
 turtis eum per funes demissurum. Eo die pecunia per amicos clanculum affertur,
 pernumeraturq;. Proxima nocte, de tertia vigilia summissio fune caligis compli-
 catis, nulla amictus tunica demittitur, custode, ut validius conturbaret miseri con-
 silium, urgente ad descendendum, tanquam anxius esset, ne in fuga deprehende-
 retur. Ille noctis pariter & timoris tenebris confusus, dum celerius quam manus
 ferunt, lubrico fune delabatur, adaptatis ad id retibus induitur, & ritu feræ cassibus
 captæ, hæsit: ita ut nec sese deicere, etsi præceps casus erat, posset, nec receptus in
 fenestram vllus daretur. Si ferrum ad manum fuisset, mortem fortassis sibi ipsi cō-
 scisser, sed mors id loci pudenda quoq; erat, atq; inimico iucunda, & auiditas iniu-
 riæ aliquando vlciscendæ, contumacem vitam ad perpetiendā dedecora faciebat.
 Nocturnum frigus, & postea solem adurentem corpus non sensit, cum animū ma-
 gis dolor vreret. Non tam e tenebris cisternæ produci in lucem optauerat, quam
 nunc luce reduci in tenebras. Ita totum diem retibus inuolutus, ac plane irreti-
 tus, tanquam Mars in adulterio Veneris, ridiculum simul, ac miserādum plurimis
 spectaculum fuit. Cuius turpitudini hic quoq; cumulus accessit, ut cum ad transitū
 notorum atq; honestorum virorum faciem veller auertere, prohiberetur, ne illis
 posteriora ostenderet: nec quod cibo ac potu caruerit eo die doluit, sed quod ea quæ
 nisi remotis arbitris decore non fiunt, presentibus arbitris facere non licuit. Re-
 ceptus vesperi eodem vnde fugerat, si fugisse est e carcere in laqueum incidere,
 aliis quoque ludibriis non caruit: donec Rege Ferdinando poscente per legatum
 suum vinctus productus est, ac legato traditus, a quo solutus ad Regem protinus
 in Cataloniam Barcellonamq; se cōtulit, & in pristino apud illum honore habitus
 est. Hunc exitum habuit conatus occupandæ Siciliae Bernardi Capreræ. Cui si res
 prospere cessisset, haud minus inter Hispanos Italicosque bellum excitasset, quam
 olim pro eadem insula inter Pœnos atq; Romanos, aut Athenienses Lacedæmo-
 niosq; exarsit. Recepta itaq; insula, Rex Ferdinandus Siciliae quoq; Regem se no-
 minari voluit, quod antea noluisse, haud in postrema equidem magnanimitatis

parte posuerim. Nam quas res nec possidemus, nec possidere contendimus, eas nō belle, nec generose titulotenus vendicamus. Quas ubi adipisci contingit, tunc erectus atque sublimis animus, facti sui & apud se & apud alios percipit vberimum fructum.

LAVRENTII VALLÆ DE REBUS A FERDINANDO ARAGO- NIÆ REGE GESTIS LIBER III.

NTER competitores Caprera etsi non fuit numeratus, tamen numerari potest in vno duntaxat regno. Non enim minus est petere regnum bello, quam iudicio. In quo fortunam Ferdinando, sicut in cæteris, fuisse propitiam cognoscimus, quod Caprera victus, non victor fuit: haud tamen ex competitoribus aut primus aut postremus fuit, quem Ferdinandus ad genua sua procumbentem viderit, sed secundus. Siquidem primas partes, vt vir integer ac paci consulens, cum summa omnium laudatione præsumperat Dux Gandiæ. Nam quod Comes exemplum Ducis non imitaretur, amici excusabant morbum, in quem incidisse credibile erat, tum propter mœrorem frustratæ spei, tum quod se, quasi lucem inuisam haberet, assidue intra cubiculum tenebat, ubi per speciem mœroris ac morbi consilia coquebat. Quod Catalani suspicantes, veriti nequid ille rerum nouarum moliretur, consulendum & publicæ quieti & priuatæ hominis dignitati ac saluti putauerunt. Cuius vicem alioqui dolebant, quod infinitos sumptus fecisset, nec pro dignitate in posterum posset vivere, nisi ad dissoluendum æs alienum, & ad repigneranda oppida adiuuaretur. Hanc æquam atque humanam causam existimantes, ex communi Catalanorum voluntate primores Barcellonensium Regem adeunt, orantq; vt olim competitoris sui conditionis misereatur, non eum contra Regem, sed pro se omnino natu pugnasse, esse regiæ munificentia nobilissimum virum, quem non culpa, sed casus, aut potius virtus affligerit, & pecunia subleuare, & honore augere, & aliam hanc sententiam. In quibus faciliores aures Regis quam Comitum, vt contumax in agnoscendo Rege non esset, habuerunt. Miserant enim ad eum quoque legatos. Tandem grauib; amicorum consiliis obtemperans, dimisit ad Regem tres legatos, Raimundum Perillos, Franciscum e Villanoua, & Dalmaum Cicereram, qui pro absente iusurandum offerrent de fide Regi præstanda. Quibus vicissim Rex spondit, se habiturum in eo honore Comitem, vt medius inter regios filios sederet, primigenio ac secundo præcedentibus, magistro sancti Iacobi, & magistro Calatrauæ, Petroque eum sequentibus: indulta quam in primis poposcerat licentia, vt si nunquam in conspectum Regis veniret, fraudi non esset. Ad hæc iuramentum æs alienum quod ille contraxerat, & oppida quæ oppignerauerat, adiecturumq; in compensationem sumptuum quos fecisset, sexaginta millia aureorum, necnon alia & ornamenta & adiumenta. Parum constat, an integra fide Comes Ferdinandum Regem agnouerit, promissaque admouerit, an tempus extrahi voluerit, dum rei agendæ adesset occasio. Nam neque vllus honos satis se dignus videbatur, qui regnum animo conceperat, & hæc pecunia nihil esse ad illam quam erogauerat, quæ tanta fuit, vt eam nemo vnquam putasset tam cito faciendis sumptibus fuisse perituram. Habuerat ille a patre relicta scrinia aureis argenteisque pro regionum diuersitate numismatis referta: & quod fando vix cognitum est, malleo cuneata, idque non avaritiæ modo, sed lusus ac contumeliæ gratia. Hospites enim qui permulti ad eum familiariter diuertebant, sciscitabatur cuiusnam generis pecunia indigerent. Respondentes eius generis, vt in quam quisque provinciam iter haberet, adducebat ad scrinia, & quantum vellent, capere iubebat, frustra

traque conantes capere deridebat, & hos sibi de amicis iocos comparabat, nouo
 genere dissimulandæ avaritiæ, iactandarumque opum: quod haud ab re diuinitus
 esset castigandum. Successitque filius qui breui exinanitis scriniis obæratu viue-
 ret, & ex iis nihil sibi nisi curas mœroresq; contraxerit, & ad extremam quoq; per-
 niciem. Verum dum ita transactum esset inter Regem & Comitem, iamq; con-
 cilium fieri cœptum, Fœdericus puer qui & ipse fuerat competitor, idemq; Com-
 es Lunæ, urbem ingressus est, eo apparatu, ut vix elegantiori Martinum patrē, aut
 Martinum auum fuerit aditurus. Trecentos enim equites ad numerum arcium
 quibus singulos præfecerat, ducebat, & quod inuidiosus est, vexillum permixtis
 Aragoniæ ac Siciliæ signis, & ad regii vexilli magnitudinem, sericis quoq; simbriis
 Valentino artificio adornantibus. Hunc in modum per mediam urbem splendido
 velatus sagulo, lente ac triumphantis ritu equis euntibus ferebatur, quacun-
 que transibat maribus ei fœminisq; bona precantibus, nonnullis illachrymantibus, vl-
 troq; miserantibus desiderio parentum Regum, nonnullis etiam dicentibus: Hic
 erat, hic esse debebat, hic vtinā foret Rex. Ille apparatus pompæ apud mentes co-
 rum, atque illa ætas puerilis fauorem conciliabat. Res leuis atq; inanis, perinde at-
 que illa facerent ad promerendam regiam dignitatem. Sed vulgus ut ex imperitis
 atq; inconsultis plerisq; constat, sic imperite plerunq; iudicat & inconsulte, ut de-
 sumus mirari, siquid quod diuinitus accidat, mirandum est, quod sepe nos Deus
 plectitur nescientes quid petamus. Præsentibus nunquam contenti sumus, absentia
 ducimus potiora, eisdem vbi potiti sumus, diuersa desideramus. Hunc si auus in-
 stituisset hæredem, causarentur se pro Rege puerum sortitos, ut tutorum plurimum
 non principis vnus arbitrio seruiendum sit, eumque rescissis legibus illegitimum,
 matre Sicula, nec ea Regis cœcubina, sed vulgatissimo scorto, ne incredibile sit esse
 suppositum. Nec intelligebant se cōflare his vocibus inuidiam puero, sua alioqui
 sponte sibi inuidiam conflanti, eo factu apud Regē, cui ut in recenti regno, necesse
 erat omnia esse suspecta. Verum nō puerum (quid enim delinquere puer potest?)
 seuerus censor castiget, sed magistratos atque autores, qui dū populis ostentare regii
 pueri excellentiā volunt, principi prodiderunt, cui nihil æque inuisum est, ac mu-
 nus suum honoremque ab altero vlla ratione vsurpari. Neque id ad leniendam
 insolentiā satis fuit, quod filius Regis defuncti fuisset, quod præsentis propinquus
 esset, quod summo quoque pontifici affinis & charus. Nemo enim sic alieno ho-
 nore gaudet, ut illo iacturam sui facere velit. Ideoq; melius cū puero actum esse, si
 cætera sic summissè gessisset, ut ipsam Regis adorationem. Nam vbi ad ianuam re-
 giæ peruenit, ex equo delapsus, ante ipsam ianuam genu posuit, iterum ad aulæ ho-
 stium, tertio ad fores conclauis in quo Rex eum excepturus sedebat, postremo ad
 pedes Regis. Cui Rex assurgens dexteram porrexit, eumq; amplexatum ex oscula-
 tumq; ori suo admouit, osculumq; mutuum dedit. Deinde percunctatur, quid ita
 fero venisset. Ille, quod in apparando comitatu tempus triuisset, responderet. Nec
 multis verbis vltro citroq; habitis, iubet ut apud primigenium cœnaturus maneat.
 Ille inuitatum a propinquis fœminis in domum aui se esse, ac promississe ait: cum
 idem postridie excusasset, tertio die apud primigenium laute acceptus est. Cumq;
 secundum prandium omnes pueri Regi præsto fuissent, Rex sermonem intulit de
 sumptu domestico, quæ fuitque a puero, quid ita magnos sumptus faceret in tanto
 comitatu alendo. Ille ut puer responderet, nullum ob id se facere sumptum, sed eos
 pro se vnumquemq; cum sit singularum artium magistratus. tot enim, inquit, ha-
 beo oppida castellaque. Admiratus Rex tum tantam pueri potentiam, tum suas,
 ut Regis, tenues opes: Tu vero, inquit, fœliciter, honeste, atq; ipso Rege regalius,
 cæterique tui ordinis quibus sua iura constant, quorum nemo non ex tuis oppidis
 plus multo percipit quam Rex proportionem ex suis, ut haud dubie vectigalia no-
 stra ad nihilum redacta sint, idq; tum negligentia Regum, tum fraude ac perfidia
 subditorum. Olim Comes Barcellonæ percipiebat ex Catalonia librarū quadrin-
 gena millia, nunc piget ac pudet, quantū percipimus, dicere, pene precario regna-
 mus. Nec mihi in dubio est nostram autoritatem apud alios Reges non satis amplā
 haberi, & quodammodo contemni, cum auxilia bellorū aliarumq; rerū magnarū

a populis nostris corrogare habeamus, deque eorum arbitrio pendeamus. Certe
 cum paternum regnum, & hoc inuicem considero, illic regnum videtur, hic pro-
 curatio esse: & postea aiunt præter cæteras gentes, Catalani se fideles esse in Re-
 gem. Equidem nolim quicquam detractum de laude meorū populorum, sed vti-
 nam verius quam gloriosius dicerent, Nam si recte æstimemus, sibi fideles esse
 quam Regi, reperientur. non dico quia non est causa cur rebellent, vt sit apud illos
 qui onera ab Regibus imposita ferre nequeunt, veluti decem tribus Israel quæ a
 Salomone descuerunt, & alii multi, & hodie in Italia præcipue, sed quia Regem
 suum patrimonio extuunt, quod nulli alii populi faciunt, vt in hoc sint, pace Cata-
 lanorum dictum sit, fideles appellandi. Atque si qui rebellent, ideo rebellant, vt
 ius suū retineant: hi vero idcirco a rebellando abstinent, vt ius regium præcipiant.
 At enim aiunt se ab Regibus illa coemisse: taceo quantum fraude interceptum
 est. Quis ignorat nunquam Reges ea vendituros fuisse, nisi pecunia ad necessita-
 tes indiguissent, nec aliter a populis auxilia impetrare potuissent. En fides in prin-
 cipem admiranda. non habent aurum quo illius necessitates subleuent, habēt quo
 dignitatem exhauriant. Et ego de bonitate atq; humanitate populorum loquor,
 qui non vetiti sed sponte auctoritatem regiam nec imminuerent, nec pateretur im-
 minui. Nunc etiam vetantur lege, in quam iurauerunt, qua sancitum est, nequid
 Regi liceat de patrimonio alienare, & si quis ab eo quippiam vel emerit, vel pigno-
 ri acceperit, eū continuo proditoris crimen incurrere, vocariq; apud Aragonen-
 ses traditorem, apud Catalanos baram. Verum nisi propositum animi mei præri-
 piat mors, regni decus profligatum pessundatumq; instaurabo atq; restituum: nec
 desinam dum ostendam, absit inuidia dicto, non minore regio nomini per me qua
 mihi per regium nomē obuuisse dignitatem. Quid enim attrinet externa compa-
 rare, si interna non reparas: & alios redigere in seruitutem, si domum tuam non as-
 seras in libertatem? Ego pro ampliando filii fratris regno bellagesi, pro asserendo
 meo ipsius segnior ero? Sed nondum rescindendi vlceris tempus est, vt nuper Cæ-
 saraugustæ cognoscere licuit, cum in vectigali aduectitii vini tam acres, vt aiunt,
 publicæ libertatis exhibuere se defensores. Experiar apertius, vbi eorum tam cele-
 brata in Regem fides, vbi bonitas, vbi iustitia? Est quidem optandum, vt quod por-
 stulam, non grauentur: sin minus, & asperis & mollibus medicamentis vtentur.
 Certūq; est mihi, si ius meū neq; extorquere, neq; impetrare potero, paterni regni
 pecunia redimere, vt non imbecillior sim ego regni propugnator, quā ceteri op-
 pugnatōres. Hæc inter domesticos atque intimos locutus, vbi in alios sermones
 diuertisset, iubet Fœdericum, vt vexillum illud quod tulerat, afferri mandet. Nam
 cupere alterum simile fieri sibi, quod exquisito quodam modo elaboratum esset.
 Ille protinus læte atque hilariter afferri imperat, nihil vitii subesse suspicans. Alla-
 tum Rex contemplans, laudare artificium, laudare materiam, dicere non aliud si-
 bi velle. Denique accersito vexillario qui simile conficeret, impetrat a puero fa-
 ciliac volēte accommodari ad exemplar imitandum. Opifex vt erat iussus, eo ex-
 emplo vexillum fecit, sed transuersa fascia coloris Veneti, quæ indicaret, consue-
 to apud magnas familias more, illegitimos natales. Rex id ad se postea perlatum,
 tradi Fœderico præcepit, & quidem cum elogio, quod illud Ferdinando, hoc Fœ-
 derico dignum esset. Sed edoctus puer a suis, fasciam illam ignominia esse argu-
 mentum, nunquam postea nisi album gessit, & breue vexillum: haud clam testa-
 tus, ægro se ferre animo, Regis castigationem & contumaciam aduersus sum-
 mum imperium, vel præsumens vel detegens. quasi vero tolerandum id Regi fue-
 rit, quempiam sibi regios honores vendicare, & eum præsertim qui videri poterat
 hoc facto testari, ad se regni spectare successionem. Cæca omnino res est ambitio,
 & præposteris vitur plerumque consiliis. Nostram dignitatem anxie tuemur, re-
 tinereque ad vnguem, vt dicitur, volumus: alios, ne dicam tanto superiores, suam
 certe loco Regem egisse confirmo, magistris pueri qui peruerse docerent, magis
 quam puero reprehensis. Qui si sapuissent, non vlteriori contumacia iram Regis
 irritassent, nec animum tenerum atque obnoxium vanis opinionibus imbuissent. Ergo

Ergo qui ex nimio fastu populi studia plaususq; captauerat, ab ipso censore plausibus studiisq; spoliatus est, nemoq; non, præcipue prudentum ac bonorum, censuram probauit atq; laudauit. Paucis diebus dum hæc gesta sunt, alia censura Rex usus est aduersus Comitem Vrgellensem, quam nonnulli asperiores aliquãto fuisse volunt. Sed vt ita sit, profecto tantula res non impulisset animum ad rebellionem, nisi ægrotum atq; corruptum. Habebat hic odio capitali Ioannem Raimundum Comitem Cardonæ: occulte quidem, quod cum iureiurando se deuouisset, neminem alium se habiturum pro Rege quam Comitem Vrgellensem, tamē iurandum rescidisset: propalam autem cum alia multa, tum quod castella nonnulla occupasset, quæ Comitibus Vrgellensibus essent. Ea de re facialem, quem Araldum vocant, Barcelonam mittit, indutum veste, pictas cõscriptasq; habente proditiones inimici, qui vniuersam urbem perequitas passim, vt quosq; honestissimos haberet obuios percunctaretur, nunquid Ioannem Raimundum Cardonæ Comitē nosset. Respondentibusq; se nosse, oraret primum inspicerēt, perlegerentq; quæ ipse ferret, deinde renuntiarent homini, se vocari verbis Iacobi Comitibus Vrgelli ad singulare certamē, Rege cum cæteris principibus certamini præfessuris, & alia humilissimi ludibria. Quæ cum facialis exequeretur, fremere multi, alii gaudere, alii dolere, prout quisq; animo affectus erat, tota denique ciuitas mota rei nouitate, omnis sexus ætatis, conditionis, nihil aliud loqui ac quærere, & Regis expectare iudicium. Ille vbi rē rescieuit, iubet Araldum comprehendere, denudariq;, & quacunq; transfisset pictus inscriptusq;, eadem urbis parte virgis cedi, ipsum corpus pro veste pingentibus atq; scribentibus, talemq; remitti ad herum, siue rei indignitate motus, quod se præsentem tantum licentiæ temeritati daretur, pessimo in posterum exemplo, siue quod iniuriam Comitibus Cardonæ mallet vltam pœna leuissimi hominis, quam bellum inter duos proceres excitari, siue nollet, si forte ad certamen venirent, præsidere, cum eo quod hunc proditoris, id est iurisiurandi nõ seruati arguere videri poterat adhuc residere regis spiritus in pectore arguētis. Id ego etsi rei militaris periti quidam negent fuisse fas Regi facere, quia iure gentium sancti sunt faciales, tamē iure riteq; fecisse existimo. Non facialium numero hi homines habēdi sunt, qui pudore neglecto & alieno & suo, non certamē indicunt, sed ignominia afficiunt propter quam iure certamina committuntur. Verecunda debet actio esse iure prouocantis, vel ob hoc, ne iniuria prouocare videatur. Hanc contumeliam sui nuntii plus quã agro animo tulisse dicitur Iacobus, nõ æstimans quanto ægrius ferenda fuit ea quam ipse faciebat. Sed in affecto corpore atq; languido, exigua offensa magno mómēto est ad letiferum languorē. Quanquam faciebat ei an hunc colorem apud homines quæsierit ad rebellandum. Enimvero faciebat ei animos Henricus Regis Angliæ filius, vir iam tū bello singularis, qui nuper in Galliam intestino bello laborantē transferat, auxilio futurus partibus Comitibus Aureliani. Itaq; seu iam antea cum illo composuerat, seu nunc primum composuit, Herdã duodecim millibus passuum a Ballagerio distantē, improviso aduentu constituit noctu occupare, corruptis e plebe quibusdam, qui portam adulterinis clauibus aperirent. Fert autem ea porta ad Ballagerium, ab eoque, vt mos in plærisque urbis ædificiis sane infrequens est. Neque vero magna in potienda re dimicatio proponebatur, cum plurimas clientelas, multos ex nobilitate beneficiarios, non paucos e plebe obæratos haberet. Itaque constituta nocte cum duobus millibus peditum ex dimidio leuiter armatorum aduenit, certos hortos, vt sunt ibi ferre parietibus horti circumdati, adulterinis quoque clauibus apertos intrat, illinc missis qui proditores in muris stantes aduentus sui certiores faciant. Porta resecratur, ac longo ordine succeditur, & iam quadringentorum numerum, qui ingressi fuerunt, expleuerant: cum interim res incredibilis mirandæque nouitatis contigit, & quæ numen aduersum intercessisse testetur. Qualia quoties olim contingebant, Deum ipsum e cœlo delapsum esse poetæ fingebant. Tubicen quidam qui haud procul ab ea porta habitabat, loco parum celebri, quo licentius caneret, forte ea ipsa hora surrexerat eius rei gratia, qua solent qui sæpius bibunt, quod

genus est in primis tubicinum. Vtq; sunt leues atque improbi, per noctem inflare tubam cœpit, ita vt erat nudus (nam messis iam instabat) & socium qui in arce excubabat prouocare. Ille nihil moratus, ne probior sodale foret, prouocati respondet. Dumque ad huius cantum prouocator subinde requiescit, sentit e vicino tumultuari, & discursare armatos. Enimvero extimuerant qui erant introgressi, ne res deprehensa esset, & inconsulte atq; cum strepitu ad portam se recipiebant, volentes propius a suis quam ab oppidanis abesse. Nox, & sceleris conscientia, & timor si agnoscerentur, & fortuna vt videbatur aduersa, debilitabat animos. Re noua perturbatur tubicen, in locum vnde commodius prospici poterat porta, cōuolat, cernitque armatos, non tantum audit, & luna pernnox erat. Animaduertens itaque urbem suā, nisi iam iam succurratur, ab hoste captum iri, ac fortasse direptū: non ad ensem, lanceam, clypeumq; sed ad utiliora, vt in illo casu, arma, tubam recurrit, atque eum sonum quo populus exercitusve ad arma conclamatur, inflauit, eo quidem audacius quod sciret socium, eumque ex magis celebri loco ciuitatem excitaturum, prout factum est. Ad horum amborum terribilem sonitū ciues conclamant, punctoque temporis in vias procurrunt. Dalmaus quoque Murus cito agmine scholasticorum, cum multis luminib. de vertice vrbis in forum venit, ciuibsq; se iungit, & facto cuncti globo ad portam feruntur, sonum clangentis sine intermissione tubæ sequentes. Nemo fere Ilerdensium est, ac pene in omni Catalonia, quin propter intestinas etiam priuatorum discordias, arma domi habeat, saltem gladium, lanceam, pugionem, clypeum: nec domi modo, sed ad latus fere, atque in manu. Siquidem in concilia de communi re consulturis, & in templa oraturis, arma portare vitio non datur. Horum impetum non ausi sustinere qui introierant, repelluntur, cum interim Comes audito tumultu, raptō cetero agmine aduolat, & quia dolus improspere cesserat, vi conatur irrumperē, cumq; aliquandiu tentasset, frustra fuit. Tandem oratione blanda amicam ciuitatem appellās, ac merita cōmemorans, & plura pollicens, responsum accepit, se nihil nisi vt ab Ilerdensibus capi possit, loquendo manendove proficere. Sic ille veritus abiit, atq; præimpotenti ira messes Ilerdensium ferro igniq; corruptit, ex quo aerbissimum in se ciuitatis illius odium concitauit, credique meruit idem in vrbe si potitus esset, fuisse facturus. De proditoribus autem conuictis confessisque supplicium sumptum est. Proditione infeliciter tentata Comes eo frequentiores nuntios missitare ad principes confœderatos, vt quamprimum auxilia mittantur, occupandū esse, antequā Rex comparet exercitum. Et iam hæc res animos omniū nō modo Catalanorum, verum etiam finitimorū erexerat. Erant enim & ipsi finitimi sua sponte cupidi rerū nouarum, & ingentibus promissis a Comite pellecti. Et cōsistendum certe est, plurimum in hac re egisse fortunam, quæ & Comitis imprudentiā, & Regis virtutem redderet insigniorem. Per idem enim tempus defuncto Angliæ Rege, filius ad capeffendū regnum in patriam nauigauit, relictis quibusdā præfectis qui magis promitterent magnū quam mediocre in præsentia auxiliū ferrent. Ea de re finitimorū principum ardor atq; audacia refrixit, præsertim cum tantā e diuerso diligentiam Regis, tantū consilium, tantas vires animaduertent. Iam primum Rex cōperta defectione Comitis, bellum cæteris rebus præuertendum sibi existimauit, sed non ita vt concilium tanta cura coactum dissolueret, aut suspensum teneret. Verū cum & belli administratio, & pacis consultatio præsentiam suam desiderarent, maluit bellum sibi desumere, vbi non cum suis, sed cum hoste res esset, consultationi, vbi minus periculi versabatur, vicarium præficere Alfonso filium. Huic adolescentulo ad tantam rem magis deerat autoritas dignitatis, quam animi prudētia. Ideoque Ioanne Ferrandis, & Guilielmo Moncada ad concilium referentibus, vniuersi si Alfonso, quibus solennib. petierat, pro primogenio acceperunt, id quod nunquam Catalani alteri Regis filio duntaxat vniuersi & publico consilio præstiterāt. Rex interea dum maiores copias parat, Franciscum Herillum cū mediocri manu ad coercendos Comitis conatus præire iubet, simulque ad extrema regni, qua transituros hostes suspicabatur, expeditos milites dimittit, finitimos principes monet ac territat, ne quibus peregrinis copiis in regnum suum præbeant transitū.

Tanta

Tanta autem fuit diligentia in mittendis nuntiis, quo cuncta explorata, prouisa, cauta forent, vt eodem die responsa acciperet ab his qui longius sexaginta millibus passuum abessent, non ignarus antiquius esse atque præstantius arcere bella, quam gerere. Postquam de transitu hostium intercludendo, retinendisq; in officio finitimis, curam egit, post mediam ætatem, iam cæteris oppidis quæ Comitis erant, vel in fidem acceptis, vel in deditioem redactis, Ballagerium, vbi se hostis tenebat, castra mouit, oppidum situ & opere & arce tutissimum, præter oppidanos defensum mille & quingentis peditibus, trecentisq; equitibus. Qui quotidie nunc hac nunc illa porta egressi, cum obsidentibus, vel castrametantibus, vel castrametatis, certamina conferebant. Erant Regis copiæ ex Castellanis Catalanisque promiscuæ, ad octo millia peditum, quatuor equitum. Sed acrius certamen erat machinarum, præcipueque bombardarum, quæ vtrinq; prorumpabant: plurimum tamen e castris ac maiorum, quatum nonnullæ erant & vastitate & violentia mirabiles. Atq; quo crepitus horribilior, & ictus perniciosior foret, omnes non eodem momento, sed pene puncto temporis laxabatur, ad quarum impulsu puluereus ex discussis parietibus fumus diu in arce visebatur. Sunt qui vxorem Comitis per nuntium orasse Regem affirmant, prægnanti parceret: nam fœtum ex matris pauore ad sonum percussorum parietum atq; teñtorum in vtero subuerti, cum ambo-
10rum vitæ periculo: Regemq; respondisse, eligeret quam vellet arcis partem, in ea tuto mansuram, prohibitis illuc tendere ictus, qui machinæ temperarent, sed ea lege, ne cum viro communiter vteretur: nec illam voluisse accipere huiusmodi conditionem, velut impiam ac turpem, sibi omni periculo acerbiorẽ. Nõ enim in periculis modo, sed in morte quoq; viri nolle ab eo separari, nec quicquam sibi iucundum, nisi cum illo commune, cuius incolumitatem cuperet sua calamitate depacisci. Sunt qui dicant eos qui in muris erant, quotidie probra iecisse in Ferdinandum, nec eum, sed Iacobum Regem appellasse. Sunt qui velint per quosdam induciarum dies, in Regem transeuntem e muris multa missilia coniecta, duobusque confossum telis, cui insidebat equum cõcidisse, Rege supra collapso, illosque quasi victores exclamasse, extinctum Ferdinandum, Regemq; Iacobum regnaturum, nec vllis præterea verborum abstinuisset cõtumeliis. Ob quod tantum periculum, tantamq; iniuriam, simulque ob violatam fidem, iurasse Regem, Iacobum nõ impune esse laturum: statimq; cunctas intendi machinas iussisse, vt ne nocturnæ quidem quieti parceretur, licet purgante Comite per vxorem: quippe hæc ad Regem comẽare & tractare inter vtrosque cœperat. Nam postquam Comes ex multis qui ab Anglicis præfectis mittebantur internuntiis, vnum aut alterum ægre peruenisse ad se cognouit, eosq; fortius quam tutius hortantes, non putauit extremum sibi tempus, etsi pene extremum erat, expectadum, ne nullus relinqueretur apud hostem veniæ locus: cum præsertim in dies singulos, per causam dimicandi, sui milites ad Regem transfirent, tum eodem metu commoti, quo Comes ipse, tum quia stipendia, quod primum apud militum animos est, sponsonibus ac precibus magis quam rebus soluerentur. Multum etiam spei in vxore, quod matertera Regis esset, ponebat: multum in proceribus, & inter primos in duce Gandiæ, qui in castris aderat, apud Regem summæ & autoritatis & gratiæ, qui pro amico & propinquo, & nobilissimo viro officiose laborabat, ac mutua mãdata perferebat. Sed Rex intelligebat illum frustratum omni spe ad deditioem descẽdere, & aliquantum in alienis precibus, nihil in sua causa cõfidere, quod vrbem nocturnis insidiis occupare voluisset, quod finitimos principes ad arma sollicitasset, quod externos Reges, quantum in ipso esset, in Cataloniam adduxisset, quod denique se Regem facere, eiectoq; Ferdinando, constituisset, præter ea quæ ex Ballagerio, vel factis, vel dictis iniuriose fecisset. Nec immerito iram Regis summopere verebatur, maioremq; esse culpam, quam quæ facilem veniam, aut leuem pœnam mereretur. Impetratū tamen est, vt nihil in vita, membrorūq; iacturæ pateretur, cætera & ipsum conspectum, & ipsam diem impetraturū amici asseuerabant. Sunt qui addant, Regem promississe materteræ, proceribusq; oratibus, nec diutinam captiuitatẽ fore, nec extra regnum. id magis vulgatum est, quam constat, & ab Rege magis nõ de-

negatum poscentibus, quam promissum. Progreditur igitur Iacobus e natali oppi-
do, suaq; domo, sed iam non sua, qui suus iam ipsius non esset, equo sedens, moesto
magis quam demisso vultu, coma ac barba flaua, gladio, qualis heroum mos fuit,
pendenti ex humero, oculis omnium in eum intentis ac fortunam miserantibus.
Cui iam portam egredienti obuiam fit miles quidam, nondū obducta ingentis ci-
catrice vulneris quod pro illo pugnans in capite acceperat: & vt erat ipso corporis
habitu miserabilis, opem orat, ne militē suum plagæ morbo, fami, nuditati, tanquā
immanibus feris conficiendū, relinquat. Huic Comes, Tu quidem recte, sed ego
te miserabilior, qui non modo nihil quod dem, sed ne me quidē metipsum habeo.
Quid loquor? agedum miles, habeo quod dem. gerebat lorica hamis cōtextam,
non consertā, non parue pecunię, eam protinus sibi detractam militi dedit, cunctis
qui aderant, talem fortunā in tanta virtute prope desistentibus. Vbi ad conspectum
Regis venit, in angusta sedentis sella, extra iactū lapidis ex equo descendit, genuq;
posuit, paulumq; progressus, iterū adorauit, tertio nō procul ab Rege cū adorasset,
nec Rex assurgeret, nullumq; dum signum clementiæ in vultu ostenderet, erum-
pedant omnib. lachrymæ gemitusq; ac singultus, cogitantibus, qua e spe, & in quā
recidisset, cui genua submittenti ad pedes sedētis in regia sella paulo ante compe-
titoris, in tanto procerum amicorum cœtu, ne salutationem quidem aut clemen-
teram ad pedes sororis filii aduoluta, muliebribus precibus veniam marito precare-
tur. Rex commotos assistentium ac flentes vultus intuens, Prospexisset sibi, inquit,
mature, & nō ad vltimū obstinationis peruenisset, nunc postquam venenū in nos
omne consumpsit, ad clementiam venit, voluntas tamen eadem perstat quæ fuit.
Cui detur iterum grassandi materia, iam denuo de nostra pernicię cogitabit. Ne-
cessitas hoc ab eo officium expressit. Voluntati igitur quę nulla neq; erga nos, neq;
ad bonum & equum est, nihil debemus: necessitati, quę promissimus, abunde præ-
stabit. Vltioribus aut beneficiis nos ita subito in eum vti, mores sui dissuadet.
ne nobis iterū officiat bene fecisse, & anguem gelu enectū nostro lare resocillasse.
Meis tamē moribus quam istius potius vtor, & mihi quā ipsi ego similior. Tu vero
Aluare ducito tecum hunc in aliquod pro sua dignitate tētorium. Hic finis cona-
tum Iacobi Aragonii fuit, vt minus deformis quam Bernardi Capreriæ, ita multo
miserabilior: quippe ex tanta regni assequendi spe, ex maximis opibus, ex ingenti
populariū atq; optimatū fauore, vulgata iam fama velut Regis futuri, in perpetuū
carcerem ergastulumve coniecti. cuius calamitatis hæc quoq; accessio fuit, vt quē
adire nunquā, etiam si ab eo cū summo honore excipiendus esset, cōstituerat, Re-
gem videre nō sustinens, eū victus captiuusq; & quod extremū malorū est, omnis
spei vacuus adorauerit. Tertio mense quā obsideri Ballagerium cœptū est, & op-
pidū & dominus in deditiōne venerunt. Finisq; bellis atq; certaminibus, in omni-
bus quæ Regi Aragonū parent regionibus, impositus est. Eadem in castra maio-
rum in Italia rerum allatus est nūtius: Ladislaum Regem Neapoli vel febrī, vel ve-
neno paucis diebus quā illuc languens applicuerat, demortuū esse. Is simul ac Fer-
dinandum audierat declaratum Regem, legatos miserat, qui gratularentur: præ-
terea de fœderatione contra Ludouicum communem hostem agerēt.
Ferdinandus vbi gratias egit, quod legatos ad gratulandū ille misisset: quod ad fœ-
derationem attinet, amicitiam, inquit, Ladislai charam quidem sibi esse & expe-
tendam, fœderationem vero aduersus Ludouicū inire, non esse suę æquitatis. Filiū
illius competitorum suum fuisse, hostem eum nunquā: nunc sublata æmulatione,
agnoscere se vtrumq; & amicū & propinquū. Quorum pater consobrini vir esset,
filius ex consobrīna eadem natus, promptioremq; se esse ad amicitia inter ambos
Reges cōciliandam, quam ad inimicitiam fouendam. Suadere vtriusq; ne toties in
fortunarū vitæq; veniant aleam, ne vrbes suas absumi euertiq; velint potius, quam
aliquantulū de suo iure decedere. Nihil pace iucūdius, nihil bello esse tristius. Quæ
aut ad se ac regnum suū pertineat, magis e commodo suo fore vtrumq; Regē, aut
vtrūq; habere aut facere sibi amicū, neutri fauendo, hoc ipso, vt neuter offendatur,
quam alteri fauendo, alterum inimicum. De Ladislai virtutibus vitiisq; dicerem,
nisi

nisi res longius a proposito nos retraheret. Huic successit Ioanna fato quodam intra breue spatium, tot regnis ad fœminas recidentibus, quemadmodum paulopost contigit de regno Nauarrę, quod postea Ioannes Ferdinandi secundus ab Alfonso filius, matrimonii iure sortitus est, cum Neapolitanum sperauisset. Nam de coniugio cum Ioanna regina cõuenerat, ad quam cum se deferreret maritus, in ipso itinere vxorẽ nupsisse accepit Iacobo Comiti Marcię, viro in primis strenuo, & qui sub Ferdinando in vtraq; expeditione aduersus Granatenses militauerat. Huius facti culpam nescio an ipsi adscribã, aut suatoribus qui in Gallicanam quam in Hispanã gentem propensiores, Gallicũ virum præligere coegerunt, infausto atq; infelici euentu, tum ipsi coniugibus, tum reip. Neapolitanorũ. Hunc semper exitũ habet quæ ab infandis illicitisq; inceperũt. Verum id me maxime angit atq; afficit, quod iram diuinã aut non intelligunt homines, aut post interiectũ aliquod tempus obliuiscuntur. Vti nunc reginæ sui ciues suaserunt, moxq; dissuaserunt, vt Ioannẽ Regis filium virũ acciperet, sic iterum Alfonso vt adoptaret filiũ, deinde abdicaret. Magna tamen criminis portio penes ipsam quoq; fuit, nullorũ minus amanti, quã maritorum, aut filiorũ, in alterum fratrum fallacem vxorẽ, in alterum pessimã matrem. De qua cum multa in sequentibus libris dicenda sint, hæc pauca attingisse sitatis, ad significandã temporum memoriam. Nunc eodẽ vnde discessimus reuertamur. Confecto bello, Rex ex Ballagerio digressus, specie prope triumphantis in Aragoniã, Cæsaraugustamq; versus iter intendit, diadema accepturus, maior etiã ac venerabilior quã abierat. Nam prius populi sui strenuitatem eius tantũ audiuerant, nunc etiã præsentis cognouerant. Exoratus ab Ilerdensibus qui maxime victoria ea exultabant, vt illac transfiret, non transiuit solum, sed etiã apud eos mansit complures dies. Vbi Alfonso peractis iam conuentibus, patri occurrit, atq; ita Cæsaraugustam peruenerũt. Conuocati autem ad solennia coronationis sunt, ueneruntq; ex omni ferme Hispania proceres. Portugallenses soli, præter Granatenses, non affuerunt, quod alieno a Castellanis animo essent: quorum Rex alioqui haud dubie, sicut Rex Nauarræ, regalibus festis ceremoniisq; affuisset. Constat inter omnes qui illi festo vel præfuerunt, vel interfuerunt, nec vidisse nec audisse celebriores splendidioreq; pompas atq; ceremonias. Ideoq; de ea satius est tacere, quam parum dicere, ne aut longiores simus, aut non pro dignitate perstringamus. Augebant autem iucunditatem solennitatis, quod quinq; filii circa patrem visebantur, quorum medius inspectante omni cœtu, patrem, priusquam regali chrismate tingeretur, cinxit ense equeriatus, vtpote præditus illa dignitate, quod magister equestris sancti Iacobi esset. Nondum enim Rex equestris erat, quales alii multi, quorum & Rex Petrus auus eius, fuerunt, & talem priusquam Regem necesse est esse. Sed aiunt eum qui creatus est Rex, posse sibi suapte autoritate tribuere illam autoritatem. Hæc est recepta hominum opinio, hæc militarium virorũ velut sanctio, quasi quisquã sibi ipsi queat esse autor, ac se ornare dignitate, aut si habet, eam prærogatiua Regii culminis opus sit ab altero quoq; accipere, aut sacrosancta maiestas quæ ritu sacerdotũ vngitur, vnde Christi vocantur, necesse habeat post hæc titulo equestris decorari, exili, friuolo, & ex ignorantia nato ausim dicere. quod patre cum aliorum, tum præcipue regum dictum sit, contumeliam regiẽ maiestati faciunt, qui hanc dignitatem, si hoc nomen meretur, suscipiunt: non secus atq; si supra diadema fertum ex rosis floribusq; suspenderent. Postquam Rex ab episcopo Oscensi, quia Cæsaraugustana sedes vacabat, archiepiscopi partibus fungente, vnctus coronatusq; est, deducitur ab omni illa celebritate e templo per vrbem sub vexillis, primum in domum regiam, deinde in idem templum, in quo noctem illam peruigil armatusque iuxta vexilla, accensa ingenti vi cereorum, venerabunde religioseque permansit. Postridie Alfonso primigenium Gerundæ principem creat, quæ est peculiaris dignitas eius filii qui patri in regnum est successurus. Hic quoque die quidem cum mirifica pompa per populos suo diademate coronatus obequitauit: nocte vero iuxta vexilla peruigilium egit. Cæteraque haud admodum magna, nec ita digna memoratu, satius est omitti. Eodem anno legati a Sigismundo qui concilio Constantiensi præerat, vt Roma-

norum imperator, venerunt, postulantes vellet certum locum & tempus conti-
 tuere, in quo possent vterq; de republica Christianorum, quæ ad summum ponti-
 ficatū pertinent, communicare. Eadem mandata habebāt ad Benedictum, itemq;
 ad Regem Castellæ. Rex animaduertens totum pondus hoc suis humeris incum-
 bere, nō modo quod vtriusq; regni vnus ipse gubernaculum teneret, sed etiā quod
 Benedictum ad vnitatem ecclesiæ solus adhortari posset, & prope impellere, lega-
 tum ad imperatorem misit, quem habuit honoratissimum Ioannem Isceri domi-
 nū, ex vetusta regum stirpe, & in literis humanitatis ex omni Hispania nulli secun-
 dū: idq;, quod mirabile sit, sine præceptore. ea est vehementis ingenii, & immortalis
 memoriæ felicitas. neminē ne ex iis quidem qui omnē operam atq; omne tempus
 in studiis ponunt, videre mihi cōtingit, in quotidiano sermone abundantiorē vete-
 rū testimoniis præceptisq; referendis. Auget etiā admirationē, quod corpus athle-
 ticum, decorq; vultus ab omni eum studio reuocare debuisset, nisi ab ineunte ad-
 olescentia, nō excellere literis puduisset, quem nemo nec genere, nec opibus, nec
 corporis atq; animi dotibus, ex sua gente antecelleret. Huic mandatū est, non mo-
 do vt locū tempusq; atq; alia imperatori nota faceret, sed etiā vt eum eximio com-
 itatu deduceret Perpinianum. Hūc namq; locū delegerat, vbi certior factus esset,
 papā Regemq; illo se contulisse. Vbi legati imperatoris functi legatione apud Be-
 nedictum, in Castellā iter intenderant, Rex a papa per nuntios perit, quem ad locū
 diemq; libeat in colloquium vtrunq; conuenire. Responso accepto, Moreliam, id
 nomen est loco, sed anticipato die venit, quasi officii gratia papam excepturus. E-
 nimvero modestioris animi habetur præstolari nos eū qui par maiorve sit nobis,
 quam velle vt ille nos præstoletur. Id papa iniquo sane animo tulit, interpretatus se
 tanquam ad superiorē videri venisse, cum Rex ad papam vt inferior venire debu-
 isset, nec excusationē vel officii, vel ignorantiaē volebat accipere, vsq; adeo vt vica-
 rio eius qui dixit, Discite a me qui mitis sum & humilis corde, professa dominatur
 ambitio. Multæ sunt latebræ in pectoribus humanis, atq; abditi recessus. Id ipsum
 fortassis obtendebat papa, vt aliqua ratione postulatis Regis nō acquiesceret: itaq;
 re infecta digressi sunt. Iterū post dies complures, cum papa in oppido cui nome-
 est sancto Matthæo ageret, illuc eum adiit, persuasitq; vt Perpinianum vna se con-
 ferrent, ne causam suam absentia, veluti diffidentia damnare videretur. Contem-
 debant autē de papatu in tria membra lacerato, ac tria capita diducto: Benedictus,
 qui Clementi: Gregorius, qui Innocētio: Ioannes, qui Alexādro successerat. Sed
 cum prius celebrare nuptias primigenii decreuisset, impetrat ab eodem, vt Valen-
 tiam ad sanctificandos coniuges proficiscatur. Extructoq; mirifico apparatu atq;
 omnifaria pompa quæ cum die coronationis certaret, aduenit Sancius episcopus
 Palentinus ducens sponsam, pronubus & velut parens puellæ, cū Henrico Infan-
 te qui pro Rege Castellæ Perpinianum pergebat, cumq; omni nobilitate Castel-
 lana, eam benedicens & suo & matris, a qua vices acceperat, nomine, sponso tra-
 didit. Quos ambos dehinc summus pontifex, vt moris est sacerdotum, in templo
 multas cum ceremoniis sanctificauit atq; deduxit. Exornauit autem latitiam nup-
 tialem, tum anni tempus (sub extremum enim veris erat) tum natua soli cœliq;
 temperies, pene ad nuptias contrahendas nata. Siquidem liquet nusquam in omni
 Hispania vrbis situm esse clementiorē. Quod indicant cum alia multa, tum vero
 hori non tantū citris consiti, sed etiam citreis parietibus viuente materia conclu-
 si: vt dubites horti ne sint, an ædes. Nam cum nihil aliud insit quam arbores frugi-
 feræ atq; felices, manu positæ, institutæ, digestæ, quid nisi horti dicendi sunt? Rur-
 sus cum audis extrinsecus esse parietes, intus autem aulam, conclauia, curiā: item
 facella, altaria, sedilia canonicorum, thronum episcopi, & cætera huiusmodi, non
 aliud quā ædes esse succurrit. Sunt enim parietes ex truncis citriorū confecti, & ta-
 men frondibus vestiti, vt perspicui introrsum nequeant, ne dum intrari. Ita cum ra-
 mi adulescunt intorquentur atq; inflectuntur, ita insiti atq; inserti, consiti atq; con-
 firmati coalescunt, vt omnes rimæ expleantur, vt nihil vacui relinquatur, vt pariter
 firmitatis ex truncis, & decoris ex frondibus, ratio constet. Eodem pacto intror-
 sum quæ enumerari composita sunt, clericis per se, laicisq; deferuētia. Pauimen-
 tum la-

tum laterculo quadrato, vitreatoq; ac picto constratum est: ut non alias apud Ely-
 sum sedes beatorū, in nemoribus lucisq; poetæ sint imaginati: nec aliæ quodam-
 modo in paradiso terrestri innocentium hominū futurę fuerint. Hi horti intra mu-
 ros Valentia sunt: proxime eis amœnitate sunt, alteri extra pomerium, secundum
 regiam domum quam pons fluium amplectens, vrbi pene coniungit. Celebratio
 hæc per quindecim circiter dies extracta est. Post totidē ferme dies, nequa gau-
 dia sine calamitate aliqua traducatur, sicut raro tristia sine aliquo solatio sunt (sic e-
 nim nos deus admonet subinde, & nostræ fragilitatis, & suæ clementiæ) accidit vt
 Rex sicut sedebat cum domesticis colloquens, subita defectione corporis delabe-
 retur, & inter assistentiū succurrentes manus aliquandiu intermoreretur, rumorq;
 in vniuersa non solū domo, sed vrbe quoq; vulgaretur, repentina morte subtractū.
 Medici, vt in extremo casu opitularentur, acciti, dicuntur se occultasse præ metu,
 neve in præteritū negligentia, neve in præsens inscientiæ pœnas luerent. Labora-
 uerat quidē Rex ex renibus, vir alioqui prospera ac vegeta valetudine. Subitū au-
 tem morbū pituitæ volunt incurrisse ex assidua mansione sub dio per noctem: ad
 hæc frequentiore edulio cucumeris cuiusdā, quem vocant malignanum. Accitis
 tamen indigenis medicis, fomenta adhibita sunt aliæq; curationes: atq; ita reuixit.
 Postero die post acceptam potionē cum melius haberet, gratulabantur ei nōnulli,
 quod hunc in modum vaticinio defunctus esset. Etenim fertur quidā siue ex præ-
 gnosticis corporis prælagiens, siue oraculo aliquo instinctus (nam astrologiæ præ-
 dicere mortes non tribuo) dissipasse famam, nondū exacto quatriennio Regem vi-
 ta defuncturū. Rex tamen neq; prophetanti plane crediderat, neq; nunc magno-
 pere consolantibus acquiescebat: plus suæ conscientia de valetudine sui corporis
 fidei habebat, quā in vtrāq; partem aliorum verbis. Vbi aliquantulū conualuisse
 visus est, hærebat in dubio, an appetente atq; instante tempore Perpinianū se con-
 ferret: an Alfonso pro se mitteret. Atq; vt ipse ambigebat, ita diuersæ erant sua-
 dentiū sententiæ, vel potius voluntates. Pauci nāq; in consulendo quod sentiunt,
 præriq; quod cupiunt, loquuntur: vt non sine causa Regis prudentia præstare cæ-
 teris debeat, cui non satis sit displicere quæ dicantur, nisi etiā quo animo dicantur.
 Nam frequenter consiliū quod alioqui optimū videbatur, deprehensa consulentis
 obliqua voluntate, autoritatē perdit, ac velut inane cōtemnitur. Non attinet affe-
 ctus causasq; omniū qui consulebant, ac mysteria proferre: tantū quid suaderent,
 & quibus rationibus adduci se dicerent, satis est attigisse. Alii hortabantur ad con-
 stitutum locum ire, ne imperatorē, ne summum pontificē, ne concilium senatūq;
 Christianorum, ne gloriā suam contemptui haberet. Alii rursus adhortabantur,
 nunc rogantes nequid salutis suæ anteferet, parceret domui quæ ex sua vnius vita
 penderet: nūc admonentes nihil transigi, nisi incolumi salute posse, nemini magis
 quā pro viribus esse præstandū, excusare licere suā cuiq; incommodam valetudi-
 nē, cum præsertim id per alios recte administrari possit. Rex verecundia tactus, ne
 in tanto theatro vbi papa & imperator digladiaturi essent, incusaretur, quod filium
 adolescentē quam se interesse maluisset, honestatē salutis præposuit, si salus honeste
 negligi potest. Facto igitur profectiois suæ papa certiore per complures antea di-
 es, ne rursus quod in Morelia contigit, vsu veniret, cū omni familia mare ascendit.
 Nā neq; reginæ tam affecta valetudine virū non comitari fas erat, & cū pluraq; per
 Alfonso in patris vicē administranda essent, inhumanū videbatur vxorē puellu-
 lam nuper ductā, domi solam in vrbe peregrina relinquere. Profectæ autē sunt eo-
 dem aliæ duæ reginæ Iolanta & Margarita Glores, humane conditionis exemplū.
 Nullæ enim feminæ infelicius viris orbantur quā reginæ sine communibus libe-
 ris. Iunior grandiori comes iit veluti matri, cum Sigismundo acturæ de concilian-
 da amicitia, ineundoq; fœdere inter generum & Ferdinandum, ad recuperandū
 illi regnum Neapolitanum. Rex prope omnem suæ ditionis oram quam longa est
 emensus, pluribus diebus aduersa tempestate vsus est, & cum altum tenere nol-
 let, sed quo minus iactaretur, terram legeret, eo diutius iactatus est. Transierat au-
 tem iam æquinoctium autumnale, atq; ita vexatus, vt per omne tempus quo fuit
 Perpiniani, decubuerit, nec vnquam equo vectus sit, ægreq; aduenienti imperato-

ri obuiam processerit. Nam papa (vt diximus) anteuertit. Quod si Ferdinandus officiose & ex sua Cæsarisq; dignitate egit, vt certe egit, quod illum præuenit, prudentium relinquo iudicio, an idem sit de illa Moreliana antecessione sentiendum. Quantum autem certaminis fuerit Perpiniani inter multos canes ac vetulam vulpem, & prælongū est relatu, & a nostro non nihil opere alienū. Cuius viri quantus animo vigor, quāta viuacitas fuerit, hinc fides documentumq; accipi potest, quod iam ab omnib. fere destitutus quos sibi affuturos sperauerat, die quodam septem horis disputationem extraxit. Defatigatisq; audiēdo omnibus, ac plarisq; iam abeuntibus, dicere perseverauit citra signū vllum defatigationis, cum maior esset se-
 ptem & septuaginta annis. Nitebatur autē probare tum verum se papam esse, tum si renunciandum ob commune commodum foret, in se vno nonnullisq; Romanis canonicis quos ipse nuncupasset, consistere summi pontificis electionem. Nam se vnum omnium esse indubitatum cardinalem, ab indubitato creatū papam: cum cæteri qui se eodē nomine appellarēt, creati essent tempore schismatis, vt incertū sit, an veri sint cardinales, & ob id an rite deligere summū pontificem possint. Aduersus hanc orationē multis iam annis commentatam meditatamq;, cum Rex eodē recideret (quid enim intererat an nulla ratione vellet abdicare se papatu, an vlla hortabatur Rex vt concordia ecclesie, vt saluti animarū, vt conscientia ventitabat) ret: commonefaciebat Alfonsus (nam is quā pater ad eum frequentius futurā vt trepidationē animi, vt corporis periculū, vt præsentem & apud posteros futurā infamia deuitaret: minabatur imperator suā vniuersalisq; concilii censurā: obsecrabant amici ac familiares, vt certa cōmoda, quamuis minora, quā incerta quantumlibet magna, si qua modo magna supersint, præponeret. Non deesse spē recuperandæ dignitatis: quippe in tanta virtute ac literatura, qua nō modo præstaret iis qui de papatu secū contenderēt, sed prope nemini cederet. certe summū cardinalem, & secundū a papa futurū, si alius fieret. Post quem defunctū aliam spem fore, habiturū legationes perpetuas, quib. pene par summo pontifici esset. Afferrebat ab omnib. exemplū Gregorii ac Ioannis, quorū vterq; pontificatu se abdicare vel spondebat, vel cogendus esse dicebatur. At ille qui annuū papatum mallet, quam longissimā vitam priuatus viuere, quiq; iam dediscere non posset alium quā papā agere, cetera neglexit præ vmbra illius nominis. Itaq; infecto negotio, ac principibus legationibusq; desertis, Colibriū abiit, ibiq; mare conscendit, ac Paniscolā petiit. Hoc loco Rex insignē atq; maiorem multo quā videatur rem fecit, quod illum pro conuicto pronuntiarī præcepit, neminēq; ex suis & Regis Castellæ prouinciis ad Petrū Lunam, sed conciliū Cōstantiense rerum sacerdotaliū gratia pergere. Nā se autorē ille cogendi concilii de Rege declarando, se deligendorū iudicum principē, se iudicii maturandi ducē, se vt iudices ita sentirēt atq; auderent, effectorē fuisse, dicebat. Nec id omnino falso prædicabat. Qua spe fretus nō existimauit fore, vt ab eo Rege desereretur, de quo tam meritis esset. Sed is qui neglecta valitudine ad diē venisset, vt de iure papatus disquireretur, nō potuit animū inducere post cognitā huius vel iniustitiā vel obstinationē, vt criminis tanti particeps ei esset: voluitq; hominē huiusmodi veluti sectione aut adustione sanare, ne totus interiret. Duo quoq; familiarissimi illius atq; eloquentissimi viri, Vincētius Ferrarius, & Philippus Malia: alter Perpiniani decretū Regis aduersus Petrū quōdam Benedictū, notū populis fecit: alter pro legato Constantiā missus est. Quare ausim affirmare, Ferdinandū Regē ad vnitatē ecclesie plus quā cæteros principes, etiā quam ipsum Sigismundū contulisse. Ille vt conciliū in sua vrbe ad finē perduceretur, vehementer annexus est: hic (vt cætera transeā) pontificatū ex vrbibus suis exemit, amicissimū ac de se optime meritū virum a sede domoq; sua eiecit, & omnē prope Hispaniā concilio & ignoto summo pontifici donauit. Quarto demū mense ab omnib. Perpiniano discessum est. Qua in vrbe omni eo tempore victū gratuitum imperatori legatisq; præbitū, & cuncta non carius mercatos fuisse homines, quā prius cōsueuerant, minora sunt, quā vt in tantis rebus memoranda sint. Reuersus illinc Ferdinandus Rex itinere terrestri ob tædiū maris, nondū defæuiente hyeme, Barcellona peruenit, extenuato corporis habitu præ diutino morbo, cuius ortū ignota causa

ra causa attulit, incrementū nauigatio, accessionē cura laborq; rerū cum imperato-
 re ac papa componendārū, mœror quoq; ex discessu tā obstinato amici, & necessi-
 tate sua, qui primus eum quodāmodo ferire gladio regio coactus est. Addita sunt
 ad extremū ex ira atq; indignatione ægritudini alimēta, & morti calcaria. Orta est
 ira atq; indignatio ex re quam animo quidē iam pridem præuiderat, sed asperiorē
 opinione sua expertus est. Et alioqui ægroti hominis, ut corpus, ita animū grauius
 afficit omnis offensa. Paucis diebus quam Barcellonā venit, cum se nihil sane ex
 morbo conualescere animaduerneret, dixit inter domesticos se in animo habere
 Castellā petere: primum ut in cœlo ac solo natali maturius ad bonā valetudinem
 rediret: deinde ut negotia Regis pueri recognosceret, atq; ordinaret: tum ut Gra-
 natense bellum necessitate intermissum instauret, cum propter superiores cau-
 sas, tum vero ut eo parto, atq; in manus Ioannis Regis tradito, vicissim ab eodem
 grandi pecunia adiuuaretur ad luendū regni sui patrimoniū. Sed multo magis esse
 e sua tum dignitate tum utilitate, si citra alterius opem, & mutuo acceptā pecuniā,
 sola auctoritate a suis populis quod suum esset recuperaret. Itaq; aptius tempus esse
 ad rem tentandā, priusquam in Castellam iret, ne res ipsa diuturnitate obduresce-
 ret, neve pecuniam hanc nisi ea indigeret, cogendā curaret. Quæ cum cogi com-
 mode nisi se præsentē non posset, necessarium erat eodē iterum se redire, si obsti-
 natos ad restituendū gratis patrimonium regium populos suos intellexisset. Nam
 quod se absente, per alium isti ad hoc ipsum adducerentur, non erat sperandū. Vo-
 luit igitur a minimis tentare Barcellonensium animos. Siquidē ut minimum est, si
 pretium æstimes, Regem vectigal pendere ciuibus suis: ita maximū, si rei indigni-
 tatē, præcipue in emundis obsoniis, cuius vectigalis immunes sunt clerici, atq; olim
 nobiles erant. Quæ res adhuc in controuersia est. Et contigit forte prima pugna cū
 lano, a quo regius dispensator obsonium mercatus, in soluendo pretio cū portio-
 nem illam vectigalis non connumeraret, primū lis, mox clamor, postremo atrox
 tumultus exoritur. Res hinc ad Regem, illinc ad senatū magistratusq; defertur. O-
 mnia utrobique, ira, sollicitudine, querimoniis, minis implentur. Rex iubet accersi
 principē magistratuum senatorumve, quos consiliarios vocant, numero quinq;.
 Quorū princeps est, qui sapius cæteris eum magistratum gessit: vocaturq; consilii
 caput. Is erat Ioannes Ceuillerius, qui veluti ad mortē vocatus, cum detrectare nō
 posset, inito concilio inter primores ciuitatis, iussus est bene sperare: si periret ipse,
 se parentaturos ei sanguine omniū qui apud Regem essent. Neminē, si moriendū
 sit, honestius vnquā aut mortuum, aut vindicatū esse. præstaret patriæ generosam
 animi indolem, redderet cæteros suo exemplo ad capeffendam virtutem alacri-
 ores. Nullum veterum Romanorū præclarius fuisse facinus: hoc quoq; æternæ me-
 moriæ literisq; mandandum. Hæc tamen si excitabant animū, tamen magis ad non
 pereundum confirmabat, quod clausis tabernis videbat magnam partē populi in
 armis esse, & magistratibus operam suam polliceri. Disposita itaq; re familiari, cō-
 ditroq; testamento, occlusis hostiis ac fenestris domus, extincto igni, sedentibus in
 pauimento vxore atq; filiabus, prosequentibus aliquantulum collegis, ac cæteris
 veluti damnatarum destinatarumq; inspectantibus ac miserantibus, ad regiam pergit.
 Iam magis ac magis tumultus inualescebat, iā vulgus passim fremere audiebatur,
 & se inuicem acuebant, nec exhortatores ex primoribus vsquam deerant. Ipsi eti-
 am magistratus palam consiliariorum Regis culpam hanc esse dicebant, ideoq; si
 male consultum sit in principem consilii publici, neminem ex his qui cum Rege
 sunt, eadem vitaturum, præter vxorem ac primogenitum. Nam hæ tres perso-
 næ apud eos sacrosanctæ habentur: Rex, regina, atq; successor in regno: quan-
 quam ille Gerundæ per eos dies agebat. Vbi peruenit Ceuillerius ad ianuam
 conclauis, vbi ab Rege expectabatur, pulsat ianuam: nam ministros in prima
 aula (ut moris est) reliquerat. Ianitor semiaperto hostio, quis esset interro-
 gat, an Ioannes Ceuillerius. Hic aliquid fauoris ex nomine magistratus acqui-
 rere volens, consiliarius, inquit, sum ciuitatis. an Ceuillerius? ciuitatis in-
 quam consiliarius. Responde an Ceuillerius. Respondeo quod consiliarius. Re-
 sponde quod rogo: nam alium quam Ceuillerium intromittere iussus non

sum. An me intromittas, an excludas, in tua est manu: ego cōsiliarius vnus, sed pro
 omnibus sum. Ideoq; parui refert interrogare de nomine. Hęc cum ille ad Regem
 detulisset: Aperi, inquit, Ceuillerio. Ex pertinacia enim se Ceuillerium esse confi-
 tetur, & contumaciā qua mecum vsurus est, in istis verbis quę dixit hactenus, prę-
 fert. Cum ingressus est hic, & Regem adorauit: Quo mihi, Rex inquit, istam ado-
 rationem tanquam regi, quem cogis veluti subditum pendere vectigal, & quidem
 subditum tibi tuisq; collegis? Nam cui tributū vectigalq; penditur, nisi his qui pen-
 di cogunt? Vos ergo me ad hanc seruitutem cogere potestis? vos Regem vestrum
 tributarium vectigalemq; facere vultis? vos regiam maiestatem vestro, si nomen me-
 retur, magistratui obnoxiam additamq; videri non erubescitis? Quod (ni vos Re-
 ges, nō ego, aut superiores Rege estis) monstri profecto ac prodigii simile, Regem
 ciuibus suis pendere vectigalia. Episcopus, abbates, priores, canonici, & quicunq;
 sunt ordinis clericalis, immunitate hac fruuntur. Nobiles pro eadem recuperan-
 da litigant: nam olim fruebātur. Nos Reges infra nobiles, infra humilimos quoq;
 clericorum, quatenus ad immunitatem huius vectigalis pertinet, erimus: Non af-
 feram e regno patris mei, non ex aliis huius ætatis exempla. Certe Lacedæmonii
 apud quos bini Reges erant, & magis perpetui cōsules quam Reges, ita parum in
 vrbe, multū in bello poterant: voluerunt illos huius contumelię exortes esse. Ta-
 ceo gentilia. Quis vnquam Hebręorum regum aliquando vectigal audiuit pepen-
 disse, & non potius regi vectigalia esse pensitata? Non id nunc postulo, vt mihi illa
 pensitentur, quanquam & possem, sed vt regię dignitatis ratio constet. Neq; enim
 de pecunia res est, de qua si certaretur, pudendum vobis erat tantulum sumptū re-
 gi vestro nō gratificari: sed de pudore meo, de autoritate huius sedis, de fama apud
 exterarum nationes. Quibus reb. cum vos tantopere aduersumini, quid aliud nisi cu-
 pidos esse significatis nostrę turpitudinis, dedecoris, infamię, sine vlla vestra, si sa-
 peretis, laude ac dignitate? Et cum decorum vobis pulchrumq; ducatis Regem ve-
 strum afficere contumeliis, tamen de vestra in Regem fide atq; charitate apud nos
 aliasq; nationes gloriamini. Dedecus potius vestrum ac contumaciā perfidiamq;
 confiteamini. Licet & vobis persuasistis, hęc indigna mihi toleranda esse. Ego re-
 gnū filii fratris propagavi, ego statum clericalē, quantum per vnum Regē prę-
 stari poterat, direxi, schismate ex Hispania exploso, meum ipsius ius negligam: ac
 maiestatem regiā ab improbis, ne vi magis videar vos quam ratione velle coher-
 cere. Nec ignoro id vnū quod responsuri sitis: sed istud commodius vbi abs te pro-
 latum fuerit (vt spero) confutabitur. Quare datur tibi potestas pro te responden-
 di tuisq; collegis. Tum Ceuillerius, Recte tu quidem Rex, quod ais vnū esse quod
 responsurus sum, & id quod sit opinor diuinas. Sed hoc ipsum vnū magni sane mo-
 menti, & quod in te conformidasti attingere. Scis enim te iureiurando adactum
 promississe conseruaturum nostra priuilegia, nec aliquod eorum rescindere cona-
 turū. Idem superiores Reges vt promiserunt, sic excoluerunt. Quos cur nolis imi-
 tari Rex, sed potius damnare, iusiurandumq; tuum polluere, ac promissa tua face-
 re irrita, magnopere miramur, & tua pariter ac nostra causa dolemus: tua, qui (cū
 bona venia dictum sit) iniuste facis: nostra, quib. iniuria fit. Ex quo pariter optamus
 tuam honestatem & nostram vtilitatem incolumem esse. Neq; indignum duxeris
 Rex clarissime, te pro nostra in principem nostrum obseruantia a nobis vel admo-
 neri vel rogari, vt & pudori tuo & quieti tuorum populorum cōsulas. Sed ego plus
 quam vnum pergo dicere, nec de iure tantum loqui videor, sed etiam (quod absit)
 consilium dare. Quare id vnum quod inceperam dicere, pro nostro iure dictum
 sit, vectigalia reip. esse, non tua, eaq; conditione noster Regem accepisse, teq; iure-
 iurando interposito rata nobis hęc fore recepisse: ideoq; nos sanctius (iterum pa-
 ce tua dictum sit) certare quam te. Verum quid ad tuam honestatem pertineat, i-
 pse videris. Id tamen quod meum est, ac meorum collegarum, testatū apud te vo-
 lūmus, vt quantū coneris, intelligas, citius nos vitā quam istam libertatem tibi cō-
 cessuros. Neq; enim honestior ac gloriosior nobis obitus contingere potest quam
 pro libertate, pro ornamentis, pro amplitudine patrię. Nec minus nos defunctos
 celebrabunt ciues nostri quā suos celebrāt Athenienses atq; Romani: tamen si, qđ
 maximum

maximum est, merces nostra apud deum, veluti martyrū (martyres enim sunt qui
 veritati ac iustitiæ assunt) nobis proponitur. Quo magis, vt bonos & Christianos
 decet, quod facere volebam, admonere te habeo. Prospicito quo progrediaris,
 neue innocentiæ tuæ ciuitatis ac tuorū saluti male consulas. Non enim moriemur,
 si moriemur, inulti. Cum hæc rex audisset, conuerso ad assistentes vultu, Quanta
 versatur, inquit, in pectoribus humanis vesania: qui sub vmbra iustitiæ non intelli-
 gunt patrociniū se auaritiæ vanitatique præstare, & si pro ea pereant, non teme-
 rarie ac furiose perire, sed fortiter. Refers mihi nō modo Athenienses Romanos-
 que, sed etiam martyres: quasi tu pro honesto, pro vero, pro religione contendas,
 qui ne pro patria quidem verba facis, sed pro scelere, perfidia, superbia. Quo de pe-
 riculo nunc agitur? & propter quod tantas rerum verborumque procellas cietis?
 Credo templa spoliantur, innoxii homines ad necem suppliciumque rapiuntur,
 ærarium denique, ne dicam grauiora, compilatur: pro quo conseruando tantum
 concitari tumultum deformissimum erat. Vectigal carnis similiūque ne rex
 pendat ciuibus suis, id vos tantopere commouet? in hoc salus & amplitudo patriæ
 vertitur? pro hoc tibi mortem oppetere honestissimum ac gloriosissimum est? hoc
 te Atheniensibus, hoc te Romanis, hoc martyribus similem faciet? O rem inaudi-
 tam, regem suum in seruitutem ciuium suorum redigi velle! Id vero pulchrum,
 laudabile, & immortalī gloria dignum est? An non hæc abiectissimorum hominū
 contumacia est, atque ambitio, & Luciferi arrogātia? qui dicit, Ponam sedem me-
 am ad Aquilonem, & ero similis Altissimo. Iam posuistis vobis sedem ad Aquilo-
 nem, iam similes mihi estis, & nisi fallor etiam maiores. At enim iure iurando ada-
 sti sumus ad promittendum. Vos adegistis? an mihi erat integrum nolle iurare ac
 promittere, cui proponebatur conditio? Si regni possessionem vellem, iurandum
 pariter ac promittendum. Quid si non promittam? Rex non ero. Videtis quo nam
 modo promittere cogitis, ac iurare, immo peierare. Peierare enim est, non ex ani-
 mi sententia iurare. Cuius tamē rei penes vos culpa est, nulla penes me. Ego enim
 id me præstiturum promisi (neque aliter licebat) quatenus iustum sit. Nūc regni le-
 ges quas iuraui de conseruando patrimonio regis, hoc me præstare prohibent.
 Quas infringere, quam istud iusiurandum, maius crimē est. Nam de superioribus
 regibus quorum culpa aut necessitate in hoc deuentum est, nolo dicere. Nō enim
 regum nomina, sed egregia facinora habent autoritatem. Illi nauem hanc ad suum
 iudicium moderati sunt: ego qui nunc eius clauum teneo, non exemplum, sed ra-
 tionem sequar. Iuraui: si recte, seruandum est: si secus, corrigendum. Neque enim
 iusiurandum est, quod nec ius, nec iurandum est. Sed quid ego aduersus hunc di-
 spuro qui non modo rationibus, sed minis mecum agere ausus est, & tumultum ci-
 uitatis & cædem meorū ostendere? Hoc plus est quam vectigalis iura defendere.
 Secede paulisper in conclauē illud interius. Ille vbi introiit, vt postea retulit, circū-
 ferebat oculos, si quem laqueum, si quem gladium, si quem humorem vbi præfo-
 caretur, si quam fenestram qua præcipitaretur, videret. Omnia imaginabatur, om-
 nia timebat, omnem sonum strepitumq; horrebat, tanquam nex sibi iam iam in-
 ferretur: & verba regis apud se voluentem aduentus sui pœnitere inceperat. In-
 terea rex cum cæteris consultabat. Omnes obsecrabāt, præcipue Garaus Ceruel-
 lio præses Cataloniæ, Guilielmus Raimundus Moncada, Bernardus Caprera, ne
 quid in consiliarium ciuitatis male consuleret, neue præsentem furorē plebis im-
 peritiæ magis irritaret. daret rei spatium, nondum adesse maturitatem. Quod nunc
 negant, id vltro postea delaturos. Motum plebis esse torrenti similem, qui ad breue
 tempus inflatus perennibus aquis concitatus fertur, mox æstum ac feruorē perdi-
 turus. cogitaret quod ipse perspicere poterat, necdum tantum beneuolentiæ con-
 tractum esse inter se & gentem Catalanam, vt onus hoc libentibus animis possent
 accipere. Eius rei causam esse, quod aliter quam fert eorum consuetudo, parum se
 familiarem præbuerit, ob ingentes fortasse curas atque occupationes tot regno-
 rum. Additum quoque est, non esse tentandum quid facere audeant, qui primi-
 genio dicere ausi sunt die quodam in dissensione de supplicio fontis cuiusdam,
 nondum exiccatum esse atramentum, quo exarata sunt instrumenta declarationis

de successione, & præter leges moresque iam fieri. Ignorabat id rei ipse rex. Namque eo in tempore in castris agebat. Qua audita vehementer commotus iussit euocari Ceullerium, ad certam se mortem euocari opinantem. Atque ei prope exangui, & timorem ipso vultus habitu atque incessu declarati, inquit: Quid ita mortis metu apud te ipsum non videris esse, qui tibi pulchram ac gloriosam contra regem tuum mortem ducis? Ne timeto, viue, vt collegis tuis atque ciuibus respondeas, vestigalia vestra vobis incolumbia esse, meque cedente ab hac pugna penes vos quidem esse victoriam, sed non tamen de me triumphaturos. His dictis Ceullerius abiit, veluti qui de mediis hostium telis ægre elapsus est. Quem timorẽ magna apud ciues gloria compensauit. Et sane si pro patria contendisse dicendus est, eximiam magnanimitatis meruit laudem. Hunc subsecuti sunt Garaus præses, & Guilielmus Moncada, vestigalque ex suo pernumerauerunt, ne regem illi qui sibi solui vtique volebant, soluere coegisse viderentur. Postero die rex, nullis præter domesticos præmonitis, ex vrbe excessit, lectica vectus. Id cum palam factum est in ciuitate, partim lætabantur quod tanta tempestas sedata esset: partim vicem regiæ dignitatis dolebant, quod tali a suis ciuibus contumelia afficeretur, succensebantque superbiæ atque auaritiæ magistratum: partim, & hi plerique omnes, dolebant vicem suam, qui permagnis quæstibus ex regis absentia fraudarentur. Enimvero quemadmodum in præsentī certamine ciues fauebant causæ ciuitatis, ita postquam refedit feruor animorum, ad repentinum turbati regis discessum, æquam fuisse causam eius affirmabant. Mittunt ergo qui orent, ne discedat ab eorum solo, neue hunc in modum declaret infenso se in suam ciuitatem animo esse, futuros se in officio, pensaturos obsequiis aliis, si quid offendissent. Hic cum regem circiter sex millia passuum extra murum nati essent, breui responsione remissi sunt. Sunt qui dicant eum respondisse, si rediret, vt petebant, illorum malo redituum, & si viueret, Barcelonam castigaturum. Sed non perinde compertum est, vt pro vero queat affirmari. Et si dictum est, non nisi inter intimos dictum, vt aliquo potius familiarium vicem regis indignatum dictum est, atque ab aliis exceptum: ideo non ita pro magno habitum. Vbi ad Aqualatam venit, quod oppidum Barcello-
 cellona abest paulo plus itinere diei, grauius ægrotare cœpit. Quem ad locum accurrit Alfonso filius, nam Petrus aderat: duo, secundus ac tertius, in Castella cum patruuele degebant: Sancius paucis antea diebus, sed pater ignorabat, in alio seculo cesserat paterno morbo. Hunc deus ita præmisit, vt mortuum patrem in alio seculo exciperet, iucundus ac gratus post mortem, qui moriens nullum illi doloris vultum infixisset. Magnum itaque patri morienti solatium fuit, nescisse Sancium defunctum: sed maius, affuisse Alfonso. In huius ore, in huius alloquio, in huius pietate acquiescebat, huius se præsentia existimabat diutius viuere, huic illud mirabile, quod non ab omnibus æque ac magnum est ponderatur, testimonium reddidit: Ex septem liberis nulli magis obitum suum doliturum esse, quam Alfonso qui defuncto patre foret regnaturus, ideoque si non primigenius extitisset Alfonso, huic quantum in se esset, regnum relinqueret. Extracta est valetudo duos circiter menses, eoque omnis nobilitas suorum regnorum atque Castella non ad id modo oppidum confluerat, sed ad vicina quoque. Nam cuncti sedulitatem atque officium suum declarare studebant, non tantum regi, sed filio. Ibi testamentum condidit. Legata plurima reliquit, religiosa pleraque, ita vt non suppetere pecuniæ quas relinquerebat. Ante se mortuum stipendiorum quæ domesticis atque officialibus quocunque ex tempore debebantur, pernumerari voluit, & ab illis ipsis certior fieri annuatim pernumerata essent. Hæc atque cætera quæ ad animæ salutem, ad domus incoluitatem, ad regni stabilitatem pertinebant, vbi prouidit, inter suorum colloquia atque amplexus ad extremum vsque halitum plane loquens, velut in soporem soluere, animam efflauit, quarto nonas Aprilis anni sextidecimi post millesimum quadringentesimumque. Cuius obitu præmaturo magnam non solum Hispania illa, verum etiam nomen Christianum iacturam fecit. Nemo enim regum Ferdinando maturius Granatam, ne dicamus Africam, subegisset. Siquidem constituerat non magis numero quam delectu militum Aragoniæ atque Castella Granatam urbem obside-

obsidere, binis e regione positis castris, vnus Aragonum, alteris Castellanorum, vt
 certatim pro gloria gentis vel religionis dimicarent. Sed nonnunquã optimi prin-
 cipes culpa populorum ab æterno iudice subtrahuntur. Nam magis subditorum
 quam sua eũ viuere intererat. Cuius fere vita, sicut in plerisque licet, ex iucundis sane
 fuit tristibusq; permixta. Etenim Ferdinandus rege patre ortus fuit, sed illum ante
 tempus amisit. Ornamenta sortitus est animi corporisq; , sed ea apud fratrem mi-
 nus fauorabilia fuerunt. Felix fuit prouentu liberorum, sed ob hoc liuore proxi-
 morum perstrictus. Vidit filiũ regis generum, sed ne spelaberetur extimuit. Rur-
 sus, vt a malis incipientes in bonis desinamus, in administratione regni ac belli a
 fratre præteritus est, sed amicorum præsidio sua virtus non est destituta. Proditus
 ad Seranillium, sed aliis victoriis cladem compensauit. Ad Anticheram sæpe fru-
 stratus, ad extremum voti compos effectus est. Rursusq; regnum hæreditariũ spe-
 raui, sed multis difficultatibus est iactatus. Adeptus est possessionem regni, sed re-
 belles cum magno status sui periculo compescere necesse habuit. Diadema cum
 tanto pompæ splendore accepit, nuptiasq; celeberrimas filii vidit, sed subito mor-
 bo decubuit. Aspexit Cæsarem in domo sua & papam, regiam opem auxiliumque
 deprecantem, sed contumacia suorum exulceratus est. Ita quicquid ex iusto vitæ
 spatio supererat, vt multa læta, sic multa fortassis tristia fuisset expertus: veluti illud
 quod ex quinque filiis, quasi dexteræ digitis, vnum iam se perdidisse rescisset. Quod
 si quemadmodum a sapientibus dictum est, acerbiora sunt aduersa, quam iucundi-
 ora prospera, dicamus præclare cum Ferdinando esse actum, quod viridis adhuc
 & in media ætate excessit e vita: cum præsertim hoc secum gaudium tulerit, quod
 tribus regibus proximis denegatum erat, vt filio regnum per manus traderet, ne
 dicam tali filio, quali nemo vnquam meliore gloriatus est. Fuit autem Ferdinan-
 dus natura sane sublimi, ab omni tamen remota fastu: animo fidenti atque intrepidi-
 do, sed aduersus iustitiam veritatemque demisso ac pusillo. In contumaces nocen-
 tesque vehemens, sed erga eos qui allegarent necessitudines, paupertatem, mor-
 bum, ætatem, aliasque misericordiæ causas clementissimus. Amator bellicæ glo-
 riæ, sed ita vt pacem præoptaret. Liberalis inter primos, sed non nisi religionis ac
 meriti causa. in admittendis ad intima domus turbis procerum, & exercenda fami-
 liariter cum plurimis consuetudine non ita facilis, vt reges superiores extiterant,
 sed qui nunquã claudis fores voluerit his qui se indigerent, & in cœtu aut in itinere
 & ad loquendum hortaretur, comiterque & audiret & responderet. Ab obsceni-
 tate non factorum modo, sed etiam dictorum ita abhorrens, vt pene nimis puta-
 retur. Cibi vini que nullo paratu ad gulam, sed ob dignitatem personæ magnifico
 ac splendido. Veneris incredibili temperantia, & vt affirmabant, intra matrimonii
 sanctitatem. Nam vt incertum est, cum alia eum fœmina post coniugium habuisse
 vsum, ita nulla non nocte cum vxore cubasse compertum est. Neminem domesti-
 corum patiebatur scortum in domum ducere, licet cuncta vt resciret flagitia do-
 mestica, fieri non poterat. Si resciebat, præsentis pœna plectebat. Forte die quodã
 cum apud eum inter familiares controuersia foret atque altercatio, vter præstan-
 tior in bello extitisset, Hector an Achilles, interuenit Ioannes Ferrandis, quæ fuit
 que quænam tanta omnium altercatio esset: nemo enim non alterutri parti ade-
 rat. vbi controuersiam audiuit, Absit, inquit, optime rex in hoc apud te quæri pati-
 aris, & fortissimũ omnium & longe præclarissimum Hectorẽ cum fœdo ac flagiti-
 oso Achille cõparari. Qua admonitione adductus rex, edixit, si quis domi suæ A-
 chillem nominaret, continuo eum nunquam reuersurum exploderet. Caste qui-
 dem rex ac religioso: sed Ioannes imperite sane atq; indocte, homo quidem grauis
 probusq; ac strenuus, sed idiota. Apud Homerum quidem qui hæc scripsit, longe
 abhorrent Achilles ac Patroclus ab omni suspitione flagitii. Quorum alter non
 modo Hectorẽ, sed omnes Troianos, auxiliareq; principes atq; exercitus. solus
 fugauit, & nisi dii obstitissent, cõtrucidasset, ita vt ne vnus quidem fuerit superfu-
 turus: alter qui aliquãtulo maior natu erat, aut par Hectori fuit, aut fortior. Qualis
 fuit etiam Agamemnon. Nam Aiace atq; Diomedẽ fortiores Hectorẽ fuisse, qui

eundem poetam sumpserunt in manus, non ambigunt. Itaque in hoc errore non qui accepit, sed qui dedit consilium, reprehendendus est. Fuit enim Ferdinandus parum excultus literis, sed ut illo seculo, & ut in Hispana nobilitate, non indoctus: doctorum tamen mirifice fautor, & suorum ad studia hortator. Nulli domesticorum salarium numerari voluit, nisi qui testimonium a sacerdote attulisset eo anno se esse confessum, & corpus ac calicem domini communicasse. In honorem beatissimæ virginis ad Anticheram instituit, ut fasciam albam, quam stolam vocant, transversam ad pectus cum hydriala volentes ferrent ab institutore impostam, certa lege ieiuniorum ac precationum. Execrantium numina alevimus. Aleatores ut pestes exosus. Nihil enim boni viri adesse existimabat aleatoribus & blasphemis. Pro absentibus & quos ipse misisset, quam pro his qui aderant diligentior: quippe qui scripta eorum nomina in privato quodam libello habebat, & quoties quippiam vacaret, quod conferendum esset, ad illud tanquam ad ephemeridem se conferebat. Nec petentibus statim beneficia indulgebat, sed duo hæc prius animaduvertebat, an alteri indultum esset, & an alius dignior. Nihil intercedente pecunia contulit: nam eius minime avarus. Auxitque pecunia sua quam e Castella aduexerat, Aragoniam, Valentiam, Cataloniam. Ideoque ægre ferebat non posse munificentiam consuetam exercere in tanta proventuum exiguitate ex suis regnis: solitus dicere, non agere regem qui non plus quam polceretur, donaret. In patrimonio regali tuendo tenax: quod qui alienarent, aiebat inimicos potius sibi parare quam amicos, quia ex subditis illos quosdam regulos faceret, semper sollicitos ac suspicantes eorum iura licentiamque iri deminutum. Statura fuit supra iustam, aspectu graui ac suavi, colore candido, satis plenis membris ac satis robustis. Elatus autem est maiori funerum pompa quam quisquam omnium memoriæ Aragonum rex, inter proceres prope totius Hispaniæ, maiori que & tempore & viarum spatio. Plus enim triginta millibus passuum ab Aqualata remotum est templum sanctæ Mariæ ad Populetum, ubi reges Aragoniæ sepeliuntur. Ita Ferdinandus rex non in sepulchra regum Castellæ suorum maiorum, sed in regum Aragoniæ illatus est. Illinc nemo regum qui ex ea familia fuit, abest, præter Ferdinandum: & hic nemo rex adest, præter hunc eundem ex aliena familia.

LAURENTII VALLÆ HISTORIÆ DE FERDINANDO ARAGONVM REGE FINIS.

ÆLII

AELII ANTONII

NEBRISSENSIS, EX GRAM-

MATICO ET RHETORE HISTORIOGRA-

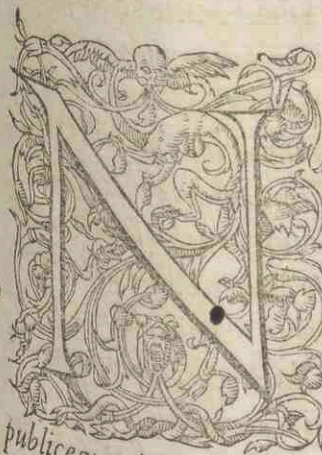
PHI REGII, RERVM A FERDINANDO ET

Elisabe Hispaniarum felicissimis regibus
gestarum, Decades duæ.

EIVSDEM AD CLARISS.

HISPANIARVM, ATQVE VTRIVSQVE

SICILIAE, INSVLARVMQVE MARIS NOSTRI

moderatore Ferdinandum diuinitio in
scribenda historia,

ON possum non magnifacere tuum de me iudiciũ,
clarissime Princeps, quod ex tanta doctissimorum
virorum copia, qui per omne ditiois tuæ imperium
diffusi sunt, me potissimũ delegeris, cui immortalia
tua gesta Latino sermone describenda mandares.
Vereor tamen ne hoc tuo delectu habendo tale ali-
quid tibi euenerit, quale Alexandro Macedonum
Regi. Ille namque, ut scis, post superatã omnem A-
siam & Egyptũ magni cognomen adeptus edicto
publice vetuit, ne quisquam ex coloribus imaginem suam pingeret, nisi Apelles,
nemo ex typis aream duceret, nisi Lysippus, nemo in anulorũ vsus gemmis in-
sculperet, nisi Pyrgoteles: cũ essent illi tres quisq; in sua arte eminentissimus. Hoc
nimirum famigeratus ille vir faciebat sapientissime, ne quisquã opifex artis im-
peritia quicquã ex vera facie deprauaret. Quod si fuisset Alexander tã solers in
nominandis autoribus qui literis mandarent res ab eo gestas & victorias, quibus
totum prope orbẽ terrarũ illustrauit, quã fuit in deligendis artificibus qui linea-
menta & corporis ductus effingerent, nihil profecto in tanto Principe desidera-
retur quod ad summam hominis conditionem pertineret. Sed quando ita fit, ut
nihil unquã natura omni ex parte absoluerit (tanquã ceteris non sit habitura, si
vni cuncta concesserit) ille cui neq; ingeniu, neq; doctrina, sed neq; rerũ vsus de-
fuit in cunctis artibus quæ sunt homine libero dignæ, vna tantum in re legitur
fuisse deceptus. Ex tanta nanq; poetarũ, historicorũ, oratorumq; copia, quibus
tunc abundabat Græcia, vnũ Chærilũ delegit qui res a se gestas carmine descri-
beret, cum esset omnium sui tẽporis poeta ineptissimus, inuitãs etiam illum propo-
sitã laboris mercede, pro singulis versibus aureo Philippo, magni pãderis moneta,
quam pater Philippus percuti iusserat. Hæc sunt a me clarissime Rex tã multis
repetita, non quo velim me Apelli comparare ad depingendos fortuna tuæ suc-

cessus incredibiles, non Lysippo ad exprimendas ingenii tui dotes innumeras, non
 Pyrgoteli ad scalpendas figendasque posteritatis memoriae animi tui virtutes.
 Non commemoro nunc illas quae sub fortuna dominio posita sunt, potentia, vi-
 ctoria, felicitas, in quibus nemo te fuit superior: non illas quae sunt hominis pro-
 priae, qua homo est, temperantia, fortitudo, mansuetudo, liberalitas, comitas, in
 quibus etiam priuatos excellis: sed illas quae sunt Regum propriae, magnificen-
 tia, magnitudo animi, clementia, iustitia, seueritas, grauitas, in cunctos morta-
 les beneficentia, rerum omnium sub fortuna positarum contemptus. Quod vero
 Celsitudo tua me praeter ceteris delegerit, cuius humeris tantam rerum molem im-
 poneres, non deerunt qui existiment, te non minori fuisse in errore, quam fuerit
 Alexander, cum nemo sit, qui non iudicet me multo esse Chæriilo inferiore, quip-
 pe qui fuerit posteritatis iudicio poeta non contemnendus. Sed Alexandrum in
 tanta doctissimorum virorum multitudine qui tempestate illa floruerunt, non de-
 legisse optimum, quis non possit iure reprehendere? Tu vero Princeps inuictissi-
 me, quos habebas Onesicritos, quos Callisthenes, quos Clitarchos, quos Aristot-
 eles, ut in deligendo historiographo non facilis esset ista deliberatio? Sed quod a-
 pud nos huiusmodi viri non facile reperiuntur, in Italiam puto eundem fuit, ut
 Angelus Politianus, ut Picus Mirandula, ut Hermolaus Barbarus, aut ex iis
 qui supersunt, ut Antonius Flaminius, ut Aldus Romanus inde adscisceretur.
 Non tamen opinor satis tuto peregrinis hominibus historiae fides concrederetur,
 Italis maxime, nullius rei magis quam gloriae auaris. Inuidet nobis laudem, indi-
 gnantur quod illis imperitemus, coniurarunt inter se omnes odisse peregrinos,
 nosque Barbaros opicosque vocantes infami appellatione fecerunt. Quodq; M.
 C. ad filium de Graecis scribit, possumus et nos de Italis dicere, quandocumque
 gens ista nobis literas dabit, omnia corrumpet. An qui Latinae linguae alterum lu-
 men Quintilianum, qui Silium Italicum, quos Hispanos fuisse constat, qui alios
 complures, non veriti legem Fanniam de plagiariis, extorquere conantur, pure ac
 syncere Hispanarum rerum historiam prosequuntur? Quid? quod res nostra non
 minus ignota sunt illis quam nobis Italicae, atque ut est in adagio illo vulgari:
 Multo callidior est insipiens domi sua, quam sapiens aliena? Sed esto, aequae illis ac
 nobis res Hispaniae sint nota, utri magis ex animo res ipsas scribet, illi qui simu-
 latae cuiusdam libertatis amore regum nomen odere, regumque imperia detre-
 ctant, an nos qui sine Regibus degere nescimus, qui religiose Reges salutare con-
 sueuimus, de quorum salute non minus quam de nostra solliciti sumus, quos non
 minori obseruantia colimus quam ducem suum apicula? Et quoniam, ut inquit
 poeta, vitius nemo sine nascitur, optimusque ille est, qui minimis urgetur, uter
 vitia mitiorem in partem nominabit, qui diligit, an qui negligit? Pater qui stra-
 bonem filium amat, patrum vocat, varum, eum qui sit vatia siue compernis. A-
 pelles ille nunquam satis in arte pingendi laudatus, cum Antigoni Regis imagi-
 nem pingeret, qui altero lumine orbatus erat, catagrapha, id est, obliquam fecit,
 ut quod corpori deerat, picturae potius deesse videretur, tantumque ab honesti-
 ori parte ostendit, cum posset totam ostendere. Erit itaque historia tanquam pi-
 ctura, pulchra extollet, turpia, si tolerabilia sunt, dissimulabit, si latere non pos-
 sunt,

sunt, mitiori vocabulo nominabit, fallatq; potius vitium specie virtutis & umbra, quam is qui sit fortis, a timido vocetur audax, ab audaci timidus. Atqui dicit quispiam, prima historia virtus est, ut vera narret. Sit ita sane: sed si paululum est a veritate declinandum, quia non est cuiusque medium assequi, tutius atque magis ingenuum in favorabiliorem partem declinare. Quando igitur ab Italia his rationibus excludimur, forsitan ex Pannonia, aut ex Germania, aut ex Gallia suppetias implorabimus? Quid si apud nationes illas non minus literatorum hominum penuria est, quam in Hispania? Quid igitur in tanta rerum difficultate faciendum fuit? Nimirum, ut si optimi non possunt, eligantur tolerabiles aut minus mali. Hæc forsitan causa te Princeps sapientissime in mediocris literaturæ hominem impegit. Qui si non sumus ex prima classe, possumus tamen in secunda censerī, & si non possumus magnitudinem rerum gestarum stylo exæquare, at certe conabimur, ut imbecillitatem nostram atque ingenii parvitatem studio ac diligentia compensemus: etsi Latinas literas in Latio non didicimus, nec in Sarmatia quidem, sed in Batica, quæ (ut inquit Strabo) prima omnium Hispanorum se in Romanos ritus & linguam transformavit: etsi Romanum sermonem Romæ non didicimus, nec Lilybei quidem, sed Bononiæ, urbe scilicet omnium bonarum artium altrice. Neque adeo a Musarum fonte abhorremus, ut non simus corruales Columella, Canio, Silio, Hæna, duobus Senecis, unicoque Lucano, aliisque poetis Cordubensibus, quavis scribat Cicero pingue quiddam illos & peregrinum sonare. Quid? quod his in rebus quas scripturi sumus, aut ipsi interfuimus, cum gererentur, aut ab iis qui interfuerunt, accepimus: & quasi diuinarem fore, ut aliquando hanc operam nauaturus essem, ita omnia inquirebam, omnia explorabam, omnia notabam. Vale Princeps clementissime, quo sospite nunquam res Hispana detrimentum patietur. Ex municipio Complutensi ad idus Aprilis, anno salutis Christianæ M D I X.

AELII ANTONII NEBRIS-
SENSIS, EX GRAMMATICO ET RHETO-
RE HISTORIOGRAPHI REGII, AD BENE-
uolum candidumque lectorem, ut Ferdinandi & Eli-
sabet Principum auspiciis præclare res
gestas legat, exhortatio.

NUNQUAM fuit tēpus, candide lector, in quo res Hispanæ ab idoneis scri-
ptoribus magis illustrari cuperent, quam illud in quo nostræ republica
Ferdinando & Elisabet Principibus administrata est. Nunquam enim
ad ætatem nostram Hispania finitimis, nunquam longinquis nationibus
arma circumtulit, quin potius e diuerso semper exterarū gentium præ-
da fuit. Atque ut a cataclysmo illo ingenti exordiamur, in quo totus
orbis terrarum aquis obrutus est, ac præter illas octo animas quas literæ
sacræ commemorant, omne mortale genus intercidit: Iubal siue Tubal (nam de nomine scri-
autores non satis constat) primus in Hispaniam venit missus a Noa, quem Berofus Chaldeus
Iānum patrē interpretatur, sub quo diluuius illa fuit memorabilis. Is Iubal regnare orsus est
in Hispania anno post diluuium circiter centesimo quinquagesimo, ante salutem vero Chri-
stianam supra bis millesimum centesimo septuagesimo, regnauit que annos centum quinquaginta
quatuor. Cuius anno cetero sextodecimo ipse Noa venit in Hispaniam, ubi duas ur-
bes cōdidit Noelam & Noegam, priorem in Gallicia, quam ex nomine nurus sue Iapeti ux-
oris cognominauit, alteram in Asturibus, dictā ex nomine alterius sue nurus Chami uxoris.
Iubali successit Iberus, ex cuius nomine dicta putatur Iberia atque Iberus amnis. Cuius
Iubaldi, a quo mons Iubeda cognominatus, qui postea dictus est Aucensis supra Burgos tri-
ginta millia passuum, in quo sedem regni sui fixisse autor est Berofus. Atque ita deinceps ex
eadem familia Reges alii successerunt, de quibus alibi differemus, & quo ordine apud Celti-
beros rerum potiti sunt. Curetes præterea Iouis educatores Gargoro duce ex Creta in Ibe-
riam uenerunt, qui Tartessus saltu occupato quatuor millibus passuum a Calpe Tartessi, quæ post-
ea cognominata est Carteia, regnauerunt, unde totam prouinciam moderati sunt. Eo in sal-
tu bellum contra gigantes per ea tempora gestum est, quod, quemadmodum poete dicunt, post-
ea in Thessalia fuit finitum. Gargoro deinde successit Abydus ex filia nepos, atque deinceps
alii Reges ex eadem familia, donec ad Arganthonium uentum est, quem regnasse annos octo-
ginta, uixisse autem centum quinquaginta autores sunt Anacreon, Herodotus, Strabo, & ex
Latinis Cicero, Valerius, Plinius, aliique complures. Ante excidium Troie annos prope du-
centos, quo tempore Israeliticum populum iudicabat Debora cum Baracho, qui fuit ante sa-
lutem Christianam annus millesimus circiter quadringentesimus, Dionysius, qui & Liber pa-
ter est cognominatus, cum exercitu in Hispaniam uenit, non tam dominationis cupiditate,
quam ut parem gloriam reportaret ei quam ex superata India retulerat. Itaque uictor nullū
aliud sui aduentus apud nos uestigium reliquit, quā quod in Bætica inter æstuarium Bætis flu-
minis Nebrissam patriam meā cōdidit, quodque ex Lysia itineris sui comite ac socio Lysita-
niam appellauit, atque ut in aliis multis, ypsilon uerso in u uocalem, postea cognominata est Lu-
sitania. Eodem præterea tempore Zacynthii & ipsi quoque Hercules comites ex Zacyntho
maris Ionii insula, non procul a Cephalonia quam superioribus annis exercitus noster expu-
gnauit, Hispaniam petiere, qui Sagunto urbe cōdita, Diana quam ex patria secum aduexe-
rant, templum in signo construxerunt. Cuius religione inductus Hannibal cum oppidum ex-
pugnaretur, iussit parci & templo & iis qui se in templum receperant. autor est Plinius, qui
etiam addit, adhuc suo tēpore durasse trabes ex iunipero, quibus templi contignatio erat con-
texta. Post Liberum patrem annos prope centum sub tempus Gedeonis iudicis Israel Her-
cules, quicumque tandem ille fuerit, Hispaniam illustrauit, qui superato Geryone uictor in
patriam rediit, Ceretanis uia sua comitibus relictis, qui Pyrenæi montis radices incoluerunt.
Nam quod de Pyrene nympha ab Hercule compressa Silius Italicus prodit, tanquam fabulam
Plinius excludit. Illa uero quæ de Caco siue Caio monte, & de Hispano, Liberia, Pyrrhoque di-
cuntur, a nugiuendo quodam fabulatore conficta sunt. Troia euerfa, ex Græcorum reliquiis
complures

complures eodem quoque tempore in Hispaniam nauigarunt, atque in primis Diomedes Tydei
 AEtolorum Regis filius, qui post excidium Troia cum comperisset AEgialam uxorem a Cille-
 boro Sibeneli filio adulteratam, praepudore in Italiam migravit, conditaque in Appulia vrbe
 Argirippa, atque inde in Hispania prouectus Tyden in Gallicia urbem ex nomine Tydei pa-
 tris sui dictam fundauit, populosque inter Minium & Lethen fluuios rexit, quos nomine cor-
 rupto pro Graiis, hoc est, Grecis, u litera interiecta Grauios dixerunt. Sub idem quoque tem-
 pus Teucer Telamonis filius atque Aiace frater, quos pater ad bellum Troianum miserat ea le-
 ge, ut alter sine altero non rediret, mortuo Aiace cum a patre in patriam non reciperetur, in
 10 Cyprium nauigauit, ubi Salamine vrbe condita in Hispaniam prouectus, Carthaginem nouam,
 quae & Spartaria cognominata est, a fundamētis excitauit, quam postea Hasdrubal Cartha-
 ginensium dux restituit. Teucris etiam comites Hellen & Amphiloehus in Galliciam inde pro-
 fecti duo condiderunt oppida ex suis nominibus appellata. Vlysses praeterea in decemali illo suo
 errore Hispania exteriores lustrauit oras, ubi Olyssiponem urbem ex suo nomine cognomina-
 tam fundauit, atque ibi Minervae quam peculiariter colebat, templum erexit. Auctor est A-
 sclepiades Myrleanus, qui in Turdetania prouincia Baetica litterarii ludi magister fuit. Is mo-
 numenta quaedam de Vlyssis errore in templo illo se uidisse commemorat, parmas suspensas, &
 aplustra, rostraque naualia. Per idem tempus, quemadmodum scribit Silius Italicus, Astur
 auriga Mennonis, quem Titonus ex Auriga genuit, in Hispaniam quoque nauibus est ap-
 pulsus, ubi Asturicae urbi a se condita atque Asturibus nomen ex suo nomine comunicauit.
 15 In eandem quoque Hispaniam Iberes Asiae populos Albanis Colchisque finitimos uenisse, au-
 tor est M. Varro. Sunt tamen qui dicant nostros in Asiaticam Iberiam penetrasse, quod est con-
 sentaneum ei quod in parte superiori de Ibero Rege scripsimus, ut in dubio relinquatur, utri
 populi alteris nomen indiderint. Ex Asia quoque in Hispaniam nauigare Phoenices octin-
 gentis annis ante Christianam salutem, quo tempore maris imperio potiti sunt. Causa uero
 huc nauigandi fuit mercium permutandarum ratio, auri maxime & argenti & aris, quae ex
 incendio Pyrenaei montis fluxisse auctor est Diodorus Siculus. Condiderunt etiam in ea nauiga-
 tione vrbes quamplurimas in insulis Hispaniae adiacentibus, utraque Baleares, hoc est maio-
 rem minoremque, utramque Pityusam, id est, Ebusum & Ophiusam, & in Oceano exteriori
 Gades Herculis cognominatas: in continēti quoque in nostri maris ora Mellariam, Malacam,
 20 Hexos, Abderam. Ex Phocide inter Atticam & Baeoticam regione penetrarunt in Hispaniam
 Graeci, urbemque in collimitio Baetica & Tarraconensis prouincia fundauerunt Castu-
 lonem, ex nomine Castalii fontis in monte Parnasso, a quo Musae Castalides cognominatae sunt.
 Ex eadem urbe Hannibal uxorem duxit Himilcen, ex qua natus est illi Aspar in obsidione
 Sagunti. Massilienses etiam a Phocensibus oriundi Emporias Indigetorum urbem, & a qua
 non longe Rhodii Rhodem, condiderunt. Lacedaemonii quoque Laconimurgos & Laconium
 in Baetica, & alterum Laconium in Lusitania posuere. Venere praeterea variis temporibus
 Persae, Massagetes, Sarmatae, Celtae, qui per omnem Hispaniam oppida complura excitarunt.
 25 Annos circiter tercentos ante Christianam salutem Gaditani cum terra marique florerent,
 atque illorum potentia inuidiosa foret, a finitimis bello lacesiti suppeticas a Carthaginensibus
 petierunt, qui non modo consanguineis supplicibus opitulati sunt, sed & Hispanis bellum in-
 tulere. Quo deinceps cum validiori exercitu Barcam, deinde Hamilcarem duces suos miserunt.
 Hic per annos nouem magnis rebus gestis in insidias ab hostibus illectus occiditur. In huius lo-
 cum Hasdrubal gener est substitutus, qui & ipse octo annis omnem Hispaniam usque ad Iberum
 30 annem Carthaginensium ditioni subegit, & foedus cum Romanis renouauit, ut Iberus finis
 esset viriisque imperii, Saguntinis qui in parte Carthaginensium erant exceptis, propterea
 quod eo tempore in societatem Romanorum fuerant recepti. Sed & Hasdrubal a seruo, qui ut
 mortem domini uisceretur, occisus est. In eius locum Hannibal Hamilcaris filius Imperator
 ab exercitu salutatus succedit, qui Sagunto expugnata, quod reliquum fuerat Romanorum, suo
 imperio adiecit. Circa ipsa belli Punici secundi initia, Cn. & P. Scipiones in Hispaniam cum ex-
 35 ercitu a Romanis missi, primo aduentu magnam prouinciae partem in studia partesque Roma-
 norum flexere. Sed illis occisis cum omnia essent incerta, nemoque inueniretur qui succedere illis
 uellet, P. Scipio P. Scipionis nuper occisi filius, qui postea Africanus est cognominatus, impe-
 rium sibi depoposcit, atque in Hispaniam profectus exclusis Carthaginensibus uniuersam po-
 pulo Romano restituit. Atque ita sub Romanorum dominatione fuit ad Gothorum, Vanda-
 40 lorum, Alanorumque tempora annos propemodum sexcentos. Hos Roderico ultimo Gotho-

rum Rege fugarunt, atque Hispaniarum possessione spoliare Pœni Maurique, qui totam fere aut magna ex parte per annos circiter septingentos quinquaginta tenuere, quoad nostra atate ductu atque auspiciis optimorum Principum Ferdinandi & Elisabes pulsati sunt, atque Hispania tota sibi ipsi restituta est. Quod vero Plato in eo dialogo qui Timæus inscribitur, atque iterum in volumine quod de bello Atlantico scribit, Atlantes ex Erythea insula Hispania adiacenti per Galliam Italiamque cum magno exercitu omnia populates inuasisse Athenas, atque tandem ab Atheniensibus fusos delectosque, totum hoc cōmentitium videri potest, quamquam Plato, non ut fabulam, sed quasi veram historiam se narrare testetur. Nam neque que sit Erythea insula Gadibus contigua ego video, neque alios Atlantes noui, nisi qui sunt in Africæ continenti, nisi forte, quod refert Plinius, in totum abstulit terras mare quod nunc Atlanticum dicitur. Illud præterea quod in historia quam vocant generalem, vulgo legitur, venisse in Hispaniam nescio quos Almonides, nemo arbitratur dicet mihi, qui sint illi, aut quid egerint, aut quo postea concesserint. Quin potius ausim affirmare, nunquam fuisse tale genus hominum, sed totum fuisse confictum ab aliquo fabularum concinnatore. Nisi forte quisquam velit dicere, sumptum esse illud ex Ouidio, qui in quintodecimo transmutationum volumine scribit Mycylum Alemonidem ex Græcia in Italiam penetrasse, ibique Crotonem urbem condidisse, licereque historico atque poetæ, undecumque accepta materia, suum opus contexere. Nam quod Diodorus Siculus scribit accolæ Sicoris fluminis Hispani qui agrum Ilerdensem rigat, venisse in Siciliam, atque ex suo flumine Sicania nomen illi indidisse, cui Seruius quoque Grammaticus astipulatur, quid? si magis credi oporteat Solino & Martiano, qui a Sicano Rege ante belli Troiani tempora eo nauiganti, ut regnaret, dictam fuisse putant? Sed esto, Hispani Sicoris accolæ venerint in Siciliam, hæc erit rara avis in terris, nigroque simillima cygno, quem admodum ab hinc annos ducentos aut non multo amplius Tarraconenses ad imperium eo acciti sunt, & ab hinc duo de septuaginta Alphonsus eorundem Rex fortunatissimus, huius nostri Ferdinandi Regis patruus, Neapolitanorum atque Appulorum regno potius est. Sed unde obsecro tanta ignauia nostrorum animos occupauit, ut per tot annorum volumina non modo non laceſierint bello exteræ nationes, sed neque se ipsos ab hostium incurſu tutati sint. Quo minus ignoscendum nobis est, quod non arma, non equi, non commeatus, non reliqua belli instrumenta, non denique animus ad propulsandas atque etiam ad inferendas iniurias deest. Quid? quod ea est regionis natura, ut ab omni latere munita sit, hinc mari nostro, illinc Atlantico atque Britannico, atque ubi cōinenti adnectitur, arduis præruptisque montibus inaccessibilis. Hispania, inquit Florus, nunquam animus fuit aduersum Romanos uniuersæ conſurgere, nunquam inferre vires suas libuit, neque libertatem suam tueri publice, alioqui ita undique mari Pyrenæoque vallata est, ut ingenio situs nec adiri quidem potuerit. Sed antea a Romanis obſeſſa est, quam se ipsa cognosceret, & sola omnium prouinciarum vires suas, posteaquam victa est, intellexit. Hæc Florus. Vnde igitur tam graui torpere passa est sua regna uertice? An quia gentes exteræ aut soli malignitate, aut finium angustia laborantes, cum nouas sibi quærerent sedes, audita cæli clementia atque terræ fertilitate eo se contulerunt, cum e diuerso indigenæ omnium rerum copia affluentibus nullam haberent causam que illos cogeret patriam deserere? An quia ceteræ nationes quantumuis liberæ, ducibus suis in bello haud grauate obtemperant, facillimeque sub disciplina militari continentur? Ex quo fit, ut milites neque tam crebros commeatus petant, neque sint aut emanatores, aut stationum suarum desertores. At Hispanis ea est animi pernicitas, ut neque cupiditate aliis imperitandi, neque communis libertatis defendendæ causa, neque uitæ dulcedine persuasi alteri quam Regi suo parere velint. Quare euocati non facile conueniunt, coactique diu perſtare nequeunt. An quia cæli vertigine impulsuque siderum ab ortu ad occasum lege quadam fatali regna transmutantur? idque experimento haud dubio videmus, quod cum ex paradiso voluptatis qui ad orientem Solem a Deo plantatus est, primi parentes egressi genus hominum propagassent, prima monarchia in Assyrios, & ab Assyriis in Medos, & a Medis in Persas, & a Perſis in Macedones, & a Macedonibus in Romanos, & a Romanis in Gallos Germanosque cum cæli conuersione translata est. Nunc vero quis est qui non intelligat, quamquam titulus imperii sit in Germania, rem tamen ipsam esse penes Hispanos Principes, qui Italiae magnæ partis atque maris nostri insularum domini iam moluntur bella in Africam transmittere, atque missis classibus cæli motum secuti iam pertingunt insulas Indorum populis

populis adiacentes. Neque eo contenti, alterius orbis magna parte explorata parum abest, ut Hispania atque Africæ finis occiduus cum orbis terrarum fronte orientali adiungatur. Sed ut ad nostri sermonis exordium redeamus, vides amice lector, quantæ se nobis res describendæ offerant, non modo bella, quæ fuerunt necessaria ad stabilien-
 da regnorum fundamenta cum Lusitanis, ut Hispaniæ daretur unum caput, cum Pæ-
 nis & Gallis ad consuendos resarciendosque sinus qui fuerant auulsi, cum Italis ad augen-
 das imperii vires, cum Indorum insularis ad propagandam Christiani nominis religio-
 nem. Quid illa domestica? repurgasse religionem, vindicasse reip. vectigalia, hoc
 est, regale patrimonium, ius suum cuique reddidisse. Vides, inquam, quam
 longe lateque pateat rerum scribendarum campus, ut quanquam
 natura neget, ipsa tamen materia amplitudo, indulgen-
 tissimique Principis nostri fauor, ingenii vires
 perquam exiguas excitare
 possit.

AELII ANTONII NEBRISSENSIS, REGII HISTORIOGRAPHI, EX-

CVSATORIA PRÆFATIO, IN QVA ENVMER-

rat difficultates quæ scriptorem rerum gestarum, tam Hispanarum, quam Hispaniensium, ex locorum personarumque & aliarum rerum temporis nostri nominibus consequuntur.

SCRIPTURO mihi res Hispanas atque Hispanienses, quæ Ferdinandi atque Elisabes Principum auspiciis gestæ sunt, ingens quædam sylua occurfat, immensumque aperitur opus, & quod ab vnus hominis integra ætate perfici nō possit, nedum ab homine præcipiti iam senio confecto. Et quanquã sunt multa quæ mentis meæ aciem perstringunt, nihil tamen est quod me magis a scribēdo deterreat, quam locorum atque hominum propria nomina, quæ maiori ex parte vsque adeo sunt aspera & dura, vt nullo cultu molliri, nulla diligentia possint mansuescere. Accessit altera nō minor difficultas in nominādis Latine publicis magistratibus, cum in plærisque alia sit nostro tempore forma reip. quam ea quæ

Hoc in loco in Nebrissensis autographis desideratur folium, quod ab improbo aliquo suffuratum non dubito.

rissima omnium sceminarum, atque proinde omni immortalitate dignissima huius nominis tertia Hispaniarum Regina. Franciscus Noianus in Sicilia Cephalce-³⁰ ditanus episcopus & Antonius Geraldinus Apostolicæ sedis logotheta, viri pandigedis carminibus omniumque qui apud nos peregrinati sunt (Petrus Martyrem meum semper excipio) eruditissimi, atque ingenio propemodum singulari, in epigrammatis ad eandem Reginam scriptis Elisabetam vocabant, quam appellationem ipsa non dissimulanter auersabatur. Baptista Mantuanus adhuc licentius aludens ad nomen Didus, Elisam dixit adiecto Bellæ cognomento. Alii ex Evangelio cognominem Zachariæ vxori Elisabet vocitabant. Quid si nos nō Elisabet, non forma declinabili extensione vnus syllabæ Elisabetam, non Elisam Bellam, non corrupto nomine Isabelam, sed Elisaben cum doctissimorum virorum vsu⁴⁰ ex declinatione Græca dixerimus. Nam cum sit hæc vox origine Hebraica, eius literatura ex Hebræo fonte petenda est. Duas omnino huius nominis sceminas in sacra scriptura legimus, alteram in veteri Testamēto, filiam Aminadab atque Aaron sacerdotis vxorem, alteram ex qua, vt Euāgelista scribit, Zacharias Ioannem Baptistam genuit, quæ prioris illius Elisabes quasi gentilis nomen referebat, cum præsertim fuerit ex eadem familia. Vxor, inquit, Zachariæ fuit de filiabus Aaron, & nomen eius Elisabe. Sic enim debere scribi, & non per t exile, vt Græci, vel per th aspiratum in fine, vt Latini scribunt, ex Hebraica literatura manifestum est. Interpretaturque Dei mei iuramētum, siue Dei mei septima, siue Dei mei saturitas. Sabe namque per sin scriptum, iuramentum siue septem significat, per fame vero, abundantiam, ex Hieronymo, Remigio, Samuele Talmudista, omnibusque Hebræis. Vnde tamen siue t exile, siue th aspiratum in hoc nomine irrepserit, aliubi⁵⁰ disputauimus. Nos vero interim cum plærisque viris doctissimis Elisabe accentu in penultima acuto eademque breui ex Græcorū regula proferemus, quæ etiam si sit breuis, ex Græcorum regula, vltima existente longa non patitur accentum in tertiam a fine syllabam transferri.

Tertia

Tertia difficultas a magistratibus.

TERTIA difficultas accessit a nominibus Principum, magistratuumq; & officiorum, ex eo quod apud antiquiores alix fuerunt rerum publicarum formæ quæ sint nostro sæculo, atq; proinde alii magistratus, cum præsertim ex aristocratia Romanorum Latinæ appellationes in regiam gubernationem sint trāsferendæ. Sed sunt quædā nomina Latina, quæ ex æquo Hispanis respondent, vt Regi, Rei: Duci, Duque: Comiti, Conde. Quædā, cum sint multa, atq; proinde videantur esse diuersa, in idem tamen recidunt, vt qui Regum temporibus fuit Tribunus celerum, sub Consulibus fuit Magister equitum, sub Imperatoribus Præfectus prætorio, is magistratus a nostris dicitur Capitan de la guarda, cum alioqui Præfectus prætorio sit prouocationum Iudex. E diuerso idem nomen aliquando variis accommodatur officiis, vt præses, ei qui præsidio tenet arcem, Alcaide vero Punico vocabulo Hispani vocat, & ei qui urbem, siue castellum, siue montium iuga, vel fauces, siue locum aliū armis tuetur, Capitan de guarniciō vulgo dicitur. Qui præterea Hispanæ dicitur Corregidor, si urbem siue municipiū præsidio tenet, præses est: si rem fisci agit, procurator: si tantū iuri dicēdo præest, prætor: si vice regis fungitur, pconsul. Sunt etiam vocabula, quibus nihil in altera gubernatione respōdet, vt ei quod est Dictator siue Cenfor apud Romanos, nihil respōdet apud nos, & ei quod est apud nos Marques aut Almirāte, nihil respondet apud Romanos. Quare in huiusmodi rebus nomina fingenda sunt, vt illum appellemus Marchionem, quasi a marchā, hunc classis præfectum, aut si te magis Græca delectant, Nauarchū siue Archithalassum dicere licebit. Nam Archimarinus, quo aliqui vtūtur, neq; Græce neq; Latine diceretur, cum nullum sit nomen quod ex duobus peregrinis componatur. Atq; idem de aliis rebus est faciendum quæ non constant natura, sed hominū arbitrio cotidie immutatur. Ex hoc genere sunt vestes, arma, naues, vasa, instrumenta, machinæ. Trecenti, aut non multo plures anni sunt, ex quo inuentū est hoc tormenti genus, quam vocat bombardam, & in eo genere multæ diuersitates. Sed cū res nuper inuenta nō possis Latine dicere, fingenda sunt nomina, vt quod vir quidam doctus nimis audacter de Ostia Tiberina dixit: Tunsia iacet bombis ardentibus Ostia, &c. Alii sulphurarias aut nitrarias machinas, aut aliquid tale fingere auserunt. Nam sclopetra quod a sono dicatur, hoc est, ab spiritu illo sonoro qui ex buccarum perflatarum compressu erumpit, haud dubium est. Cum sit igitur a nobis omnium quæ scripturi sumus, reddēda ratio, illarum maxime quæ possunt lectorum vel auditorum aures offendere, visum est, anteaquā rem ipsam aggrediamur, causas attingere, cur in eiusmodi nominibus præter aliorum communē vsum tantalicensia vsi simus, ne sit nobis necesse, in medio operis cursu in hæc, tametsi non penitus aliena, diuertere: atq; imprimis de iis quæ ad locorum rationem, hoc est ad cosmographiam pertinent.

Descriptio totius Hispaniæ.

HISPANIA ab omnibus lateribus pelago abluitur, nisi quatenus ab Oriēte, quæ est angustior, aquarū diuortis Pyrenæi montis a Gallia distinguitur. Is a Venetis templo, quod est promōtorium prope Illiberos, initiū capit. inde in ipsam Hispaniam, hoc est, in Caurū ventum incūbens porrigitur, desinit in ora septentrionalis Oceani ad OEasonem. Vnde ipsius Hispaniæ septentrionale incipit latius, tenditq; in Zephyrum, id est, occasum æquinoctialē per Vasconum, Cantabrorum, Asturum, Callaicorumq; littora, terminaturq; in Nerio Artabrorum promōtorio. Ab eo latus occidentale inchoatur, rectaq; in Austrum per Callaicam Lusitanamque oram ad sacrum promontorium tenditur, deinde per Bæticæ littora hyemalē ortum versus ad fretum Herculeum contrahitur. Inter Calpen Hispaniæ & Abilam Africæ promontoria Oceanus ab occasu influit terras, quæ ante Herculē, quem admodum est in fabulis, fuerant continentes. Atq; ita nouo Nostri maris nomine Hispaniam a læua, a dextra Mauritaniam Tingitanam relinquens, ortum æquinoctialem, & quo vltius procedit, magisque Europam vndis obruens, dum se p̄

Bæticiæ atq; Tarraconensis prouinciæ oram meridionalem explicat, Hispaniam
 contrahit ad promontorium siue templū Veneris, vnde paulo ante illam fecimus
 exordium capere. Atq; in hunc modum longior quam fuerit eius latitudo, & iu-
 xta Pyrenæum nō modo confini Gallia, sed angustior se ipsa, quemadmodum in-
 quit Strabo, exhibet nobis imaginem pellis vaccinæ in solo explicatæ. Interiora
 Hispaniæ in tres partes diuidūtur, in Bæticiam, Lusitaniam, Tarraconēsemq;. Hæc
 citerior, illæ ambæ vno nomine Hispania vltior vocitantur. Bætica a septentrio-
 ne terminatur Ana fluuio: ab occasu Atlantico Oceano, qui interiacet Anæ ostiū
 fretumq; Herculeum: a meridie mari Nostro, quod est inter fretum & Charidemi
 promontorium: ab oriente vero terminatur linea quæ protenditur a promontorio
 eodem per Castulonem, cuius vestigia hodie monstrantur, quindecim millibus
 passuum occidentem æquinoctialem versus a Biatia, deinde recta ad fluuium A-
 nam, vbi est oppidum quod Oretania vetus cognominatur. Lusitania a septentrio-
 ne terminatur amne Duria, ab ipsius ostio, qua erumpit in Oceanum Atlanticū
 flumine aduerso, ad pontē qui est e regione ad Septimancas. Ab occasu termina-
 tur pelago Atlantico quod est inter Duria atq; Anæ fluuium. A meridie habet la-
 tus quod diximus a septentrione Bæticiam habere. Ab oriēte terminatur linea re-
 cta, quæ ducitur ab Oretania veteri ad pontem Duria, qui nunc est contra Septi-
 mancas. Quod reliquum est Hispaniæ complectitur prouincia Tarraconēsis, quæ
 habet terminos a septentrione Oceanum Britannicum, ab OEasone ad Nerium
 siue Artabrorum promontorium: ab occasu littus quod est inter idem promon-
 torium & Duria ostiū in Atlantico Oceano, & latera orientalia quæ diximus Bæ-
 ticiam & Lusitaniam habere. A Meridie terminatur latere quod a septentrione de-
 diximus Lusitaniam, & nostri maris ora, quæ est inter Charidemi promontorium &
 Veneris templum. Ab oriente habet Pyrenæos montes, quibus diximus Hispaniā
 a Gallia determinari. Ex iis quæ dicta sunt, conuincitur error illorum qui eam
 quæ nostro sæculo Portugallia dicitur, Lusitaniam appellant: cum Lusitania latius
 pateat, quippe quæ cōplectatur Caurium, Castra Cecilia, Castra Iulia, Placentiā,
 Abilam, Salmanticam, & eam quæ nunc Ciuitas Roderici nuncupatur. Atq; e di-
 uerso pars illa Tarraconensis prouinciæ, quæ interiacet Duriam & Limiam, qui a-
 lio nomine Lethes quoq; vocatur, Portugallensium Regi contributa est, quam ta-
 men in historia Lusitanorum Regem nominauimus, ita tamen vt per totum eius
 potissimam partem intelligamus. Eadem præterea ratione qui nomine corrupto
 nuncupatur Aragoniæ Rex, Tarraconēsi Regem semper in historia diximus,
 cum alioqui Tarraconensis prouincia præter Bæticiam & Lusitaniam, omne quod
 reliquum est Hispaniæ contineat, apud antiquissimos tamen Romanos Tarracon-
 ensis tantum vocabatur portio illa breuis quæ citra Iberum amnem erat, dicta a
 Tarracone eiusdem regionis vrbe nobilissima. Neq; sunt audiēdi qui furore quo-
 dam Bellonæ perciti diuinant, aut illa quæ somniarūt, dicunt se pro comperto ha-
 bere, quod Aragonia dicta sit ab Arago nescio quo flumine, appellato sic ex eo, q̄
 Hercules quo tempore in Hispaniā venit, ad ripas eius amnis aras erexit, ad quas
 egit pecudes sacrificaturus: itaq; dictus Arago ab ara & agēdo, vnde sit postea du-
 ctum Aragoniæ nomen. Hæc speciosa dictu sunt, si autore aliquo vel mediocri de-
 fendi possent. Quæ vulgo nunc Andaluza, Gothorū temporibus a Vandalis ha-
 bitatoribus Vandalia nūcupata, ea putatur esse quæ fuerit apud Græcos & Roma-
 nos Bætica, & nos totam Bæticiam Vandalia contineri dicimus, sed nō idcirco tota
 Bætica est Vandalia. Nam Murgi, Mentesa, Vbeta, Biatia, Tarraconensi prouinciæ
 cedunt, quæ tamen sub Vandalia comprehendūtur. Portio illa quoq; Bæticiæ, quæ
 protenditur inter Anam fluuium montesq; Marianos, quæ Magistratibus diui Ia-
 cobi & Traiano ponti contributa est, a nemine in Vandalia cōnumeratur. Quare
 & nos nō omnia dabimus antiquitati, sed neq; semper incertum vulgus sequemur:
 fugiemus tamē, quoad fieri poterit, barbaras appellationes, sequemurq; voces ser-
 moni Latino vsitatas, etiam si tantundem non valeāt. Itaq; Portugallensium Regem
 Lusitanorum potius appellabimus, & Aragonensium Regem potius Tarraconē-
 sium, & Nauariorum potius Vasconum, & Castellanos potius Hispanorum, non
 ignoran-

ignorantes Lusitaniam & Tarraconensem & Vasconiam latius patere. Apud antiquissimos sub Hispaniæ nomine continebatur Narbonensis prouincia Neumafium vsq; & Auenionem, deinde sub Romanis principibus contracti sunt fines ad Pyrenæum. Atque iterum Gothi Reges ad terminos illam priscos extenderunt. Vnde & in conciliis quæ sub Gothorum principibus in Hispania sunt habita, Narbonenses, & Bessenses, & Carcaffenses, & Carpentoraçtenses, & Helenenses, & Beterrenses Episcopi nomina sua in decretis subscripserunt.

De montibus Hispaniæ.

INTER Hispaniæ montes Pyrenæi altitudine cæteros excedunt, cognominati, vt Silius Italicus in primo Punicorū volumine scribit, a Pyrene nympa Bebrycis Indigenæ principis filia, quam Hercules illac traiciens violato iure hospitii vitauit. Aut si quis non admittit poetarū fabulas, quemadmodum Plinius, qui tertio libro naturalis historiæ scribit totū illud de Pyrene fabulosum esse, credat Diodoro Siculo, qui libro sexto bibliothecæ prodit, dictos Pyrenæos esse a pyr vocabulo Græco, quod Latine vertitur ignis, quo montes illi diu conflagrarūt. Hæ, sicut in superioribus dictū est, posteaquam a templo Veneris ad OEasonem disternerunt Gallias ab Hispania, per Catabros & Astures maritimos porrecti occidentē æquinoctialem versus in Gallecia tandem euanescent. Idem præterea montes ab ortu solis in occasum porrigūt brachium per mediam Hispaniæ longitudinem paribus intreruallis, ad eos quos diximus protendi per oram maritimā ab OEasone in Galliciam. Hoc Pyrenæi brachium distinguit Hispanos, vt hi vocētur Citramontani, illi vero Ultramontani, terminaturq; ad in ora Lusitanæ occidentali. Est & Iubeda mons, quem Saltum Aucensem hodie vocāt, ab Auca vrbe antiquissima vnde incipit, cuius vestigia cum nomine adhuc visuntur iuxta Villā Francam, oppidum supra Burgos circiter viginti passuū millia. Dicitur autē hic mons Iubeda a Iubalda Iberi Regis filio qui a Beroso Chaldeo ibidem regnasse traditur. Hic mōs ab Auca protenditur meridiem versus æque distanter Pyrenæis montibus, arcens Iberum amnem ne fluat in occasum, quo cætera, Hispaniæ flumina maiora influāt in mare occidentale. Mons quoq; Orospea initium capit nō longe a noua Carthagine, tenditq; in occasum per nostri maris oram maritimam tangens Illiberos, Malacā, Arundam: deficitq; tandē in Atlantici maris ora contra Herculis Gades. Mariani montes incipiūt a Tygeni saltu, porrigunturq; occasum versus per mediā Bæticam, euanescentq; in mari Atlantico. Hos Ptolemæus corrupto nomine Temerianos vocat pro Marianis. Sunt & alii cōplures Hispaniæ mōtes, sed vt brachia siue articuli superiorum quatuor sunt, aut per se colles potius dicendi, quā montes.

De maximis fluminibus Hispaniæ.

FLVMINA, quemadmodum & mōtes, crebro memorātur in historiis, propterea quod sunt a natura posita quasi fines regionum æterni, per quos in cognitionem multarum rerum peruenimus. Quare visum est de omnibus Hispaniæ qui maxime principes sunt, aliquid delibare, & imprimis de quo Lucanus, *Qui ferit Hesperiam post omnia flumina Bætis*. Hic ortus in Saltu Tygeni nō longe a Castaone fluit in occasum, atq; ab Andugaro Bæticam mediam secat, & prouincię nomen imponens, eius vrbes nobilissimas Cordubam, Italicam, Romuleamq; quōdam Hispaniam vocitatam præterlabitur. Hæc a Pœnis deinde Ispilia, & a barbaris postea inuersis literis prioribus, & p in b mutata, Sibilia dicta, nūc Seuilla nominatur. Tandemq; per vnum ostium exit in mare iuxta municipium quod Luciferi templum ab antiquis dicebatur. Olim hic fluuius duo habuit ostia, quorum alterum quod erat meridionali, oblitatum est cum alueo eodem pertendente a Nebrissa per Astam coloniam ad Turrim Capionis. Ex quibus facile soluitur illa dubitatio quæ solet harum rerum curiosos mouere, & me ipsum plarumq; ambiguum reddidit. Cum Strabone, Ptolemæo, Mela, Plinio, omnibus cosmographis authoribus, Nebrissa & Asta colonia inter æstuaria Bætis positæ sint, qui potuit fieri, vt hodie non paucioribus quam octonis passuum millibus a flumine distent? Nimirum, quia vt

statim dixi, alueus ille qui Nebrissam & Astam præterfluebat, oblimatus est, sic ta-
 men, vt illius vestigia hodie visantur cum æstuariis atque diorygibus manu factis,
 vt inquit Strabo, ad exportandas scaphis & lincibus fruges ex agris in vicinas vr-
 bes. Sed quemadmodum a Bæti fluuio Bætica nomen accepit, ita ab Ibero amne
 vniuersa Iberia cognominata est, qui vn^o ex omnibus Hispaniæ fluminibus in Au-
 stros defluit, cum reliqui omnes ob ortu in occasum delabantur. Cuius rei causa
 altius mihi nunc repetenda est. Per medium totius orbis cogniti ab ortu Solis ad
 occasum porriguntur excelsi montes, quasi dorsum quoddam terræ, ex quo omnia
 prope flumina oriuntur partim ad septentrionem, partim ad meridiem. Hi montes
 dum per Indias tendunt, appellantur Caucasus: cum per Syrias, Taurus: cum per
 Ciliciam, Amanus. Tum duo porrigit brachia, alterum per Isthmon interiacentē
 sinum Arabicum atque mare Nostrum, deinde per mediam Aphricam procurres
 vsque ad † maris Atlantici promontorium. Alterū præterea brachium porrigit
 per montes incognitos, qui iunguntur montibus qui diuidunt Thraciam a Mace-
 donia, qui deinceps respondent alpibus Italiæ, a quibus per omnem longitudinem
 surgunt in Apœninum. Tum per Cemenos montes medias Gallias pertendentes
 applicantur Pyrenæo, a quo, quemadmodum paulo ante diximus, porriguntur
 montes qui Hispaniam diuidunt per mediam longitudinem, desinuntque in ora
 maris Atlantici iuxta † Lusitaniæ oppidum. Cum itaq; omnes fluuii capitales ex
 causa superius tradita partim in septentrionem, partim in meridiem delabantur,
 sola Hispaniæ flumina fluunt ab ortu Solis ad occasum, euntque recta in Atlanticum
 pelagus, præter Iberum amnem, qui, vt diximus, a Septentrione labitur in Austrū,
 ab Iubeda monte prohibitus ire occasum versus. Anas igitur in agro Laminitano
 prouinciæ Tarraconensis ortus, nunc se in terræ cuniculos mergens, nunc in sta-
 gna refundens, quemadmodum paulo superius dictum est, ab Oretania veteri se-
 cundo flumine Bætica a Lusitania determinat, præterlabiturq; Ceciliam Gemel-
 linam, Emeritā, Pacemque Augustam Lusitaniæ vrbes præclaras, factoque flexu
 anteaquam in Atlanticum pelagus exeat, per duo ostia nō procula † effunditur.
 Tagus in Celtiberia Tarraconensis regione ortus Carpetaniam secatur, deinde Ta-
 labricam præterfluit, & a ponte quem nunc Archiepiscopi vocant, Lusitaniā di-
 uidit mediam, atque non longe ab Olyssipone in Atlanticum erumpit Oceanum.
 Hic a Poetis aureas arenas in mare traditur voluere, quod nō omnino fabulosum
 est, cum cernamus nunc in eo bracteolas aureas per medias arenas interlucere,
 Durius amnis oritur in Pelendonibus prouinciæ Tarraconensis, fluitque in meri-
 diem quoad perueniat Numātiā urbem Celtiberorum clarissimam, deinde fle-
 ctitur occasum versus, præterfluensq; Cluniensis conuentus oppida nobilissima a
 ponte qui situs est e regione ad Septimancas, Lusitaniā a Tarraconensi deter-
 minat, per Turrem sellarum, Taurum, & Ocelum, tandem exit in Oceanum A-
 tanticum iuxta urbem quam vocat portum Callaicorum. In Lusitania flumen
 est Munda in eadem ortum, exitque in Oceanum quoque occidentalem. Est & in
 Bætica ciuitas eiusdem nominis, iuxta quā Cæsar Pompeii liberos superauit, bel-
 lisque ciuilibus finem imposuit, quamquam sunt qui accipiant urbem pro fluuio,
 & fluuium pro vrbe, cum inter flumen & urbem intersint centum parasangæ, aut
 non multo minus. Limiam Galliciæ flumen, quod antiqui Lethen, hoc est, obli-
 uionis appellauere, & Minium amnem quoque insignem eiusdem Galliciæ, quem

Poetæ dicunt voluere in pelagus arenas aureas, id quod de Tago dixi-
 mus. Et de amnibus Hispaniæ magis insignibus hæc dixisse
 sufficiat, nunc de regionibus, populis, urbibus
 que differendum est.

CÆTERA DESUNT.

ELI

AELII ANTONII
NEBRISSENSIS, HISPANA-
RVM RERVM FERDINANDO REGE ET
ELISABE REGINA GESTARVM, PRIMÆ
Decadis Liber primus.

Premittit quadam necessaria ad sequentis historia declarationem. Cap. I.

NRICVS huius nominis tertius Hispaniarum Rex, qui ex longa valetudine Valetudinarius est cognominatus, cum obiret diem suum, Ioannem bimulum fere puerum quem ex Catharina filia Ducis Ioannis ab Alencastro Britani susceperat, sub tutela eiusdem Catharinæ vxoris ac Ferdinandi iunioris natu fratris, heredem regniq; successorem ex testamento reliquit. Qui cum ad pubertatis annos peruenisset, vxorem duxit Mariam patruo atq; tutore suo Ferdinando genitam, ex qua Enriquem primogenitum procreauit. Hæc posteaquam vita functa est, alteram superinduxit Elisaben, Ioanne Ioannis Lusitanorum Regis filio natam: ex qua duos suscepit liberos, Elisaben matri cognominem, quæ postea Hispanorum auspiciatissima Regina fuit, & Alphonsum, qui inter ipsa statim regni exordia morte immatura interceptus est. Cum vero institutum nobis sit, Ferdinandi atque Elisabes vxoris historiam Latino sermone prosequi, pauca de Enriquo & Alphonso fratribus repetenda sunt, vt ostendamus quo iure, vel quo potius numine ad Hispaniæ reipublicæ moderationem peruenerit, & qua via Ferdinandum prouinciæ Tarraconensis atque insularum nostri maris Regem designatum coniugio sortita est. Enriqus ab Enriquo illo primo huius nominis quartus Hispanorum Rex, Ioanne patre defuncto regni administrationem iniit, qui sub ipsa regnandi initia optimum principem gessit. Nam & aliquot expeditiones in Mauros Bæticæ inquilinos fecit, & regni populos ciuitatesque in summa tranquillitate continuit. Hic cum adhuc princeps esset (sic enim vocant Hispani filium Regis primogenitum, qui omnium procerum & ciuitatum populorumque iureiurando futurus Rex designatur) Blancham Ioannis Nauariæ atque deinceps Tarracoenisum Regis filiam duxit vxorem, sed ab illius nuptiis se continuit, siue impotentia suæ conscius, siue ex alia quadam ratione incognita. vnde ingentes sequuntur querelæ atque dissensiones, altero in alterum sterilitatis causam reiicientes: donec controuersia ad summum Pontificem deuoluta est, qui facta partium disquisitione, illos ad certum tempus lege cõiugali soluit. Facto itaque diuortio Enriqus alteram superinduxit Ioannam Eduardi Regis Lusitanorum filiam, ex qua nihilo magis quam ex priore liberos genuit. Cumque apud omnes Hispanos atq; exterar quoque nationes constaret Regis infœcunditas, idque multis experimētis virginum corruptarum, natu grandiorum, atque mulierum etiam vulgo prostitutarum omnibus testatum esset, quinto anno postea quam conuenerant, Regina præter omnium spem deprehensa est concepisse: neque fuit qui dubitaret illam a quodam ex Regis amicis adulteratam, cuius nomen honoris causa etiam nunc tacendum esse decreui. Sunt qui opinentur Regem ipsum ex cacozelia per manus, vt aiunt, in manus amico potiundam tradidisse. Quæ res cum non solum apud regni primores, sed etiam apud infimæ conditionis homines certo certior esset, indignitate rei omnes permoti Regem aduersari detestarique: Reginam vero

*h. 10. 10. 9. 4
vult. folio 424
de h. 10. 10. 9. 4
A. 1454*

non dissimulanter odisse, quod virū tam insigni macula dedecorauerit: ipsum vero tāti sceleris autorem violatæ fidei publicæ atq; proditionis insimulare. Non defuerūt interea præsules & religiosi atq; ordinis equestris boni viri, qui tū sermone præsentibus, tū per literas absentes Regem hortarentur, suaderentque factum illum male ominatū turpique ex adulterio cōceptum ablegaret aliquo, vbi lateret æternum intercideret. At Rex secum reputans Reginæ conceptum non posse celari, atque proinde si partus cuiuscumq; alterius nomine exponeretur, magnū dedecus inde subeundū, nullū exhortationibus monitisque amicorū reliquit locū: quin potius quicquid Regina peperisset, decreuit tollere atque pro suo educare. Peperit itaq; filiam, cui inditum est nomen Ioannæ, quæ multorum postea malorum causa fuit.

Ioanna Enriqui designatur Princeps, eaque abiurata Alphonsus substituitur salutaturque Rex, ex partium dissidio pugnatur, vinciturque Alphonsus. Caput II.

REX cum putaret se turpitudini suæ quasi velum quoddam posse prætereundum, si puellam profiteretur ex se genitam, simul etiam vt suæ virilitatis argumētum aliquod relinqueret: ex primoribus regni alios pollicitationibus, quosdam etiam præmiis, nonnullos quoq; precibus, complures & minis, cū quibus etiam & ciuitatum municipiorumque procuratores inducēs eo rem deduxit, vt supposititiam illam recens natam pro vera filia iureiurando principem regniq; hæredem ex Hispanorum consuetudine designarent: id quod est Madriti gestū. Quæ res cum publice transigeretur, a plerisque tamen secreto reclamatum est, dicentibus se iusto terrore compulsos peierasse, propterea quod Regis potentia esset illis tūc formidolosa. Qui non multum post tempus conscientia tanti facinoris adacti, remque ipsam professi palam a Rege descuerunt, missis oratoribus qui dicerent illi, se noluisse stare iuriiurādo quod esset ab illis extortum, aut minis, aut illicitis pactioibus: quin potius illū per superiores, perq; maiorū suorum manes, & per ipsius regni maiestatem obtestabātur, puellā vel ipso teste atq; iudice ex fædo concubitu genitā abdicaret, ablegaretq; aliquo vnde nec nomen ad Hispanos vnquam redire posset. Pertere insuper vt Hispanæ reipublicæ prospiceret, ne quid detrimētī pateretur: quod fieri non posset facile, nisi Alphonsum fratrem natu minorē declararet principē hæredem regniq; successorem. At Rex permotus siue cōscientia, quæ valet pro mille testibus: siue quod verebatur, ne proceres atq; populi, nisi id faceret, se ab imperio subducerēt: siue quod intelligebat, vno omnium consensu fratrem expeti, qui sibi succederet: oratoribus respondet, quandoquidē iusta & honesta petebāt, se illorum precibus velle acquiescere: id quod est ab eo factū e vestigio. Nam & Alphonsum fratrem principē sibi successorē regniq; hæredē declarauit. Quæ res omnibus omnium ordinū viris qui modo erant pacis & quietis amatores, iucundissima fuit. Nā ex ea principis hæredisq; nuncupatione pax Hispanæ reipublicæ haud dubie promittebatur. Cum deinde Rex cœpisset omnia ex arbitrio paucorū agere, quippe qui erant illi voluptatū administri, idq; regni primores ægre ferrent, cū vellent alioqui rerū nouitatē experiri, publica vtilitate neglecta, & quisq; sua cōmoda secutus, diffidiū fecere. Nā & altera pars Alphōsum principē designatū salutauit Regē, dicēs non esse parendū homini tā molli & effeminato, tamq; rerū gerendarū negligenti & securo, & qui neq; proprio decori parceret, neq; publicæ tranquillitati prospiceret. Quare apium exemplo eum qui sit deterior ex duobus Regibus, neci dedendum, ignauumque fucos pecus a præsepibus arcendum. Altera vero pars Enriquē secuta excusare, quod esset Rex, & ab illo quidem vnctus in Regem, cuius manu cor Regis est, & per quem Reges regnant. Quodque si ex ea causa Rex esset abdicandus, quod male rem gereret, non esset tolerabilior illa gubernatio, in qua puer vndecim annorum, cuius ætatis tunc erat Alphonsus, regnaturus erat: attestante scriptura sacra, Vt terræ illi, cuius Rex est puer. His se vtraque pars rationibus tuebatur apud multitudinem, re autem vera secreto sua quisque commoda sequebatur. Nec tamen erat animus vtriusque bello decernendi, quam cunctando vtriusq; regis

regis potentiam infirmandi, quo facilius possent, deinde pro sua libidine regnum inter se partiri: id quod postea experimento compertum est. Sed cum vtraq; pars exercitus cogeret, atque opportunam castris sedem exploraret, Vmetum simul contenderunt: siue quod locus ille tali situ est, vt qui eo potiretur, meliorem esset belli conditionem habiturus: siue quod fatalis ille campus moliebatur tradere victoriam Regi qui potioem videbatur causam habuisse, exemplo illius pugne quæ eodem in loco Ioanni Regi de Ferdinandi liberis victoriam dederat. Congregatis igitur vtrinque copiis, cum de conditionibus pacis non posset conuenire, neque fieri, quin signis collatis dimicaretur, victoria penes Enriquem māsit. Quod vero ea pugna citra voluntatē primorū fuerit, ex eo facile coniectare licet, quod victores in persequendis belli reliquiis non perstiterunt. bellum namque nō tam finire quam protrahere volebant. Cum essent in procinctu acies, diceretq; quispiā, Nulane ratio inueniri potest qua prælium hoc possit dirimi? Optime, facetus quidam homo respondit. Qua nam inquit ille. At hic rursus, Si alter exercitus aufugerit.

Alphonsus obit, illiusque partes hortantur Elisaben sororem, vt regni sceptrum arripiat: quod illa recusat. Caput III.

ALPHONSVS acie superatus sub tutoribus illis qui sibi in bello fuerant adiutores, vixit annos tres, obiitq; diem suum Cardeniosæ agri Abilenis exiguo paggo, in pestilentia illa infami quæ per id tēpus grassabatur. Erant autem ea tēpestate cum illo qui suarum partium studia fouebant, Alphonsus Charillus Archiepiscopus Toletanus, Ioannes Patiequus qui ex Marchione Villenati Magister militiæ diui Jacobi Spathiferi fuit, Aluarus a Stunica Comes Placētinus, qui deinceps fuit Areuacorū Dux, Alphonsus Pimentellus Comes Beneuentatus, atq; alii cōplures omnium ordinū viri principes. Qui ex morte sui ducis animo consternati, formidantes Enriqui Regis auctam ex victoria potentiā, quem probris & maledictis per literas perq; acclamationes sæpe lacefferant, nullū aliud sibi præsiidiū ab irato Rege inueniebāt, quam si in demortui fratris locū Elisaben sorore quæ eodem tempore atq; in eadem erat vrbe, substituerent, Reginamq; salutarent. Sic enim posse & factionem suam confirmare, & cōmissorum impunitatē assequi, cum esset præsertim Regis filia atq; soror vnica, ad quam non minus hereditariū regni ius, quam ad Alphonsum fratrem germanū pertinebat. Adeunt itaq; illā, & dicta acceptaq; salute, Alphonsus antistes Toletanus cui reliqui omnes primas orandi partes dederant, huiusmodi fere sermonē habuit. Si apud Deū immortalē vota nostra valuerint, optima Princeps, & tu iucundissimo fratre tuo nunc fruereris, & nos haberemus regē quē sequeremur obseruaremusque. Sed quando superis ita visum est, vt ille raperetur, ne malitia forte mutaret mentē, aut quia placita Deo anima illius, tu sola nunc restas altera spes atq; vnica lux, quæ possit Hispanæ reipublicæ tenebras illustrare. Quāta reipublicæ labe ab Enriquo fratre orta est, ex eo tēpore quo supposititiā illam, & quam simulabat esse filiam, hæredē Reginamq; futuram etiā iureiurando procerū interposito designauit, optime nosti. Sed fuit tēpus illud primum tolerabile. Postea vero cum neglecta regni administratione, omni voluptatum genere affluens per quosdam impuratos contubernales vniuersa negotia exequeretur, iurisq; & iniurię nullum tum esset discrimen, coacti sumus quasi in demortui Regis locum Regem alterum nobis sufficere, qui illius negligentia rē perditam instauraret. At nunc illo acerba nec indigna minus morte preëmpto, quid reliquum est, nisi quod bonū, foelix, faustumq; sit, vt regni gubernacula suscipias, fessiq; rebus atq; luxatis operam tuam opemq; accommodes? Neq; est quod oblatam a nobis conditionē recuses, nisi maui te ipsam, tuosque ciues ire perditum. Nam si tu, ad quam regni successio ex iure manu confertum pertinet, non arripis occasionem, vide ne frater auctus hac quoque parte quam nos tibi tradimus, totā regni molem in subditiā illam tui æmulam transeat. Hæc Toletanus præsul, cui reliqui primores sunt assensu. At illa ex recenti fratris obitu in mœrore ac luctu degens, paululum lachrymis & cogitatione morata, paucis tandem respondit.

Ego venerande Præsul, vosque principes mihi charissimi, voluntatem istam quam geritis erga me, admodum laudo, atque proinde magnifacio, & si quædo mihi dabitur facultas, gratiam vobis cumulatissime referam. Sed qualis antehac mihi animus fuerit, quemque in præsentiarum habeam, quia, ut intelligo, vobis perspectum non est, breui ostendam. Quo tempore frater meus idemque germanus mihi dulcissimus vobis adiutoribus rerum potiebatur, quia discorditer cum Enrico fratre communi vivebat, nullo modo poterat mihi placere status ille reipublicæ. Nam quis sanæ mentis probaret fraternas acies, alternaque bella profanis decertare odiis? quis fas & nefas misceri, legesque & iura violari? Quæ omnia ex bicipiti gubernatione illa sequebantur. Sed quoniam sic fata voluerunt, ut ex duobus alter alteri cesserit, non censeo amplius repugnandum esse diuinæ voluntati, quæ bis iam manifestissimis argumentis declaravit, quid nos sequi debeamus, semel cum victoriam, atque iterum cum fratri vitâ abstulit. Quod si vos, o amici, Hispaniæ reipublicæ cura tangit, illud potius curate, ut res ad illius imperium deferatur, cui Deus ipse deferendum esse iudicavit. Sed quia non modo omnium ordinum consensu, sed etiam ipso qui ab aliquibus dicebatur esse pater, iudice, abdicata est illa quam dicitis mei æmulam, si me Ioannis Regis filiam, si dignam tanto nomine putatis, efficit per ipsum Regem, perque reliquos Hispaniæ proceres, ut res Hispana in alienam familiam illegitime non transferatur, sed post fratris obitum ad illam deuoluatur, cuius potior videbitur esse causa. 20

Agitur de concilianda Elisabe Regi fratri, & Archiepiscopus Hispalensis negotium suscepit. Caput IIII.

His rationibus commoti proceres abierunt, addubitâtes quam potissimum viam insisterent. Quos ancipiti consilio distractos Ioannes Patiequus Magister equestris ordinis sub diuo Iacobo merentis in hunc modum allocutus est. Quæ sit magnanimæ huius puellæ mens, sapientissimi viri, quod consilium videtis: quam non libido regnandi, non odia in partis aduersæ studiosos flexerunt, eam nos miremur oratione in sententiam nostrâ non potuisse impelli? Credite mihi o proceres, magnam quiddam hæc indoles promittit. Non est puellæ huius ingenium vulgare. Nam quis illius rationes quibus nunc vsa est, confutare aut refellere potest? Quis enim non videt reipublicæ, atque etiam nobis ipsis magis conducere pacem, ad quam nos illa hortatur, quam bellum quod vtrisque perniciosum est? Nam timor ille noster a Rege quem offendimus, facile sedari potest vel per ipsam regni participem factam sororem, cuius ea est prudentia, ut vel vno verbo nos possit facere illi beneuolos. Quid? quod ego pulcherrime noui Regis ipsius ingenium? in media iracundia, etiam minima excusatione placabilis est. Quare sententiam meam ego breui vobis ostendam. Sororem censeo fratri conciliandam ea conditione, ut ille solus imperio potiatur, illa vero si fuerit superstes, in regni administrationem succedat, idque ex gentis nostræ consuetudine, procerum procuratorumque totius Hispaniæ iureiurando sanciat. In Magistri sententiam omnes pedibus manibusque tunc ierunt, quod videbatur æquabilior, & cui nemo possit obistere, tametsi non erat illis ignotum ipsum iam pridem cogitasse de reditu in gratiam cum Rege, quippe qui cotidie apud omnes testaretur, prædicareturque illum vnicum benefactorem suum, seque omnium fortunarum suarum illius esse debitorem. Ex quo factum est, ut omnes factionis illius socii, atque ille imprimis, cœpissent agere de concordia inter fratrem & sororem. Is namque autor fuit, ut Alphonfus Fonseca Archiepiscopus Hispalensis, vir bonus atque dicendi non imperitus, & qui vtriusque partis esset amicus, Regem adiret, atque imprimis ab illo venia petita, de pacis conditionibus ageret. Qui ut erat homo ad res agendas natus, non grate uate negotium suscipiens regem adit, apud quem huiusmodi sermone vsus est. Cum in constituendo Rege, clarissime Princeps, omnia virtutum genera sint necessaria, & quæ possint illum, & bonum virum facere, & sapientem: dux tamen iure videntur primas sibi vendicare sedes, clementia & iustitia, quæ solæ possunt efficere mortales proxime ad Deum accedere, qui & ipse clementissimus iustissimusque est. 30 40 50

que est. His duabus ita moderatur orbem, ut in suis operibus nunquã altera sine altera reperiatur. Pars illa, optime Rex, quæ fratrem tuum sequebatur, forte sibi persuaserat se a tua Celsitudine duriuscule tractari, quod videbat te propensiori quodã modo amicis quos tibi priuatim delegeras, indulgere, quodque beneficia quæ consueverunt a regali beneficentia proficisci, non peruenirent ad illos pro dignitate. Sed esto partim inuidia, partim indignatio illos a te alienauerit, iam pudet eos pigetque facti, iam fatentur se & tuo Marte, & diuina sententia victos. Erit igitur clementiæ tuæ, & illos facere tibi obsequentes amicos, errata illis condonãdo, & iustitiæ, si regni tui vires sparsas recollegeris, cõposuerisq; rerum statum præsentem, & deinde futuræ tranquillitati prospexeris. Quod utrumque vno tuo singulari beneficio in temp. efficies, si sororem iam prope vno omnium consensu principem nõ modo expectatã, sed animo quoque designatã, tu tibi illam successurã, regniq; legitimã heredem declaraueris: atque eadẽ via te ab omni molestia liberabis, omnesq; primores obnoxios tibi facies, & rebus Hispanis quietem pacemq; in longum relinques, efficiesq; ut misericordia & veritas obuiant simul, & iustitia & pax osculetur se. At Rex tametsi erat illis non dissimulatim iratus, a quibus hæc petebatur, benigne tamẽ patieturq; Archiepiscopum audiuit, responditq; se die postero illi responsa daturum, atque ita illi in hæc verba dimisit. Erant familiares atque amici Regis secti in factiones duas, altera quæ studebat Regis sorori, altera quæ partis supposititiæ illius filiam sustinebat. Qui audita legatione cum intelligerent Regis ingenium flexibile, atque paruo momento posse huc vel illuc impelli, regem aggrediuntur, tentantque rationibus ad rem accommodatis, quæque pars in sententiam suam pellicere. Qui adulteriæ Regis filiam partes tuebatur, dicebant venisse tempus in quo Deus traderet hostes in manus suas, quando spoliati duce, atque consilii inopes, nesciebant quo se conferrent, nisi ad eum quem re & verbis læserant. Reuocaretque in memoriam, quo pacto ab imperio suo descuerunt, atque contra diuina & humana iura creato sibi Rege, armati etiam in acie contra suum verum Regem decertauerint. Meminissetque probra & maledicta in vulgus sparserint, atque etiam ad principes exterarum gentium scripserint ea quæ de maiestate regia confinxerunt prædicaueruntque, quibus etiam scorta & prostibula meretrices abstinerent. Quare huiusmodi hominum generi, non modo veniam non esse dandam, aut in gratiam recipiendos, verum etiam bello persequendos, exagitandosque ad extremas mundi oras, quo abluerent commissã, dignasque pro suis sceleribus pœnas reportarent. Exaggerabant præterea hominum superbiam, vel impudentiam potius, qui cum debuissent petere veniam supplices, postularẽt suo arbitrio designari debere principem regni que heredem, imponentes legem quam victores victis imponere consueverunt. At pars altera, siue quod diffidebat Regis ingenio, quod erat magis pronum ad ocium atque socordiam, quam ad decertandum vindicandumque bello iniurias, siue quod intelligebant regni hereditatem ad sororem pertinere, siue quod videbant mala impendentia nullum esse habitura finem, nisi frater & soror redirent in gratiam, obtestabantur Regem, ut ex hostibus faceret amicos illos qui antehac sibi obstiterant, simul etiam sororem sibi beneuolam faceret, declararetque illam principem regnorumque futuram heredem, si foret sibi aliquando superstes. Erant qui suaderent illi omnia superiora per simulationem esse faciendã, quoad soror in potestatem suam redigeretur. posse enim tunc illam alicui externarum gentium principi matrimonio locare, atque eadẽ via tradere filiam, siue putatiuam, siue ex se genitam, regnum quod a maioribus suis receperat.

Regem dubium in Elisabeth partes Andreas Caprarius promiorem facit: statuunturque pacis conditiones. Caput V.

EX tam variis sententiis Regem ancipitem, dubiumque quid faceret, Andreas Caprarius quem Magisterio domus præfecerat, & cui ex omnibus amicis magis fidebat quam nulli alteri, huc in modum est allocutus. Etsi intelligo, clarissime Rex, me apud Celsitudinem tuam non habere tantum autoritatis, ut audeam te aliqua de re admonere, est tamen fidei meæ & obsequii quod tibi debeo, testatum

apud te relinquere, quid ego sentiam de hoc negotio quo te implicitū esse video. Audiui nuper ex quodam viro doctissimo qui se philosophum profitebatur, scriptum esse apud Platonem, tantum quemq; in sua rep. debere contendere, quantum ciuibus suis persuadere posset. Nam quemadmodum patri, sic etiā patrie non esse vim inferendam. Omnibus regni primoribus simul & vulgo, atq; omnium ordinum viris persuasum est, hanc quā Regina vxor tua peperit, nō esse ex te genitam, idq; factum est illis probabile argumentis, quæ nos amici tui qui sæpe cum populo disceptamus, nulla ratione possumus dissoluere. Si tibi animus est, quā cupis creditam esse filiam, regni hæredem relinquere, tota erras via. Nam est nemo qui non indignetur parere illi, ad quem regni successio iure non pertinet. Quod si viderint te arces munitionesque & castella præsidio firmare, atque amicis tuis credere, ut post obitum tuum filiæ tradant, hoc est patriæ vim afferre, hoc est contēdere plus quam effici possit, hoc est Gigantum more cōtra superos pugnare, voluntati que diuinæ obsistere. Neq; imperio tuo subditi magis id patiētur, quam si velis illos in manus infidelium tradere. Si res publica Hispana loqui posset, non aliud opinor diceret, quam quod ego nūc sentio, esse videlicet ignoscēdum illis qui pro fratre tuo contra te arma sumpserunt, qui forte non tam offendendi tui causa, quam vtilitati publicæ prospiciendi id fecerunt. Deinde sororē tibi conciliandam, tractādamq; proinde ac si esset filia ex te genita, quandoquidē ita Deus voluit, ut tu sine prole decessurus esses, illiq; regni successionē volens nolensq; decernas. Hac enim via omnes tibi fatebuntur esse debitores, tibiq; libentissime obtēperabunt, tu summo ocio & tranquillitate frueris, res Hispanæ in dies magis magisq; efflorescent. Pro quibus in rēpublicam meritis illud præmiū tibi dabitur, quod omnibus qui commissum sibi imperiū cōseruauerint, adiuuerint, auxerint, a deo propositum est. In hanc sententiam quæ ex altera parte timorem intentabat, ex altera ocium pollebatur, Rex facillime acquieuit, iubetq; vocari Archiepiscopū, cui responderet, velle se reipublicæ & cōmunis vtilitatis causa cōdonare illorū errata qui ab imperio suo descuerint: velle præterea sororē sibi cōciliare, atq; in principē regniq; successorem cooptare, modo illa in sua verba persancte iuret suo iniussu nuptū ire mortaliū nemini. Suscipit Archiepiscopus se & illorum quibus est cōcessa venia, & sororis designadæ principis, & Hispanæ totius reip. nomine immortales gratias agere pro tā mansueto benignoque ingenio. Tum agi cēptū de conditionibus patris, iactumq; fœdus est in hæc pacta conuēta: Imprimis, ut soror princeps designanda, & Ioannes Patiequus Spatharius Magister, & ex reliquis qui in eadē causa fuerunt, qui vellēt, regalē curiā frequētarent, quo per omnē Hispaniā reditus in gratiam atq; cōcordiā illustrior esset: quodq; Rex intra quatrimestre tēpus Reginam ex furtiuo illo concubitu filiā dimitteret in Lusitaniā, curaretq; per pontificē cum illa diuortiuū facere, quandoquidē cum fœdus conjugale cum illa inierat, ad præfinitum tempus fuere legibus soluti, experiundi tantum gratia in vtro esset gignēdi defectus, cum alioqui permanēdum illi esset cum priori vxore: tum demum, ut in alimenta sumptusque nouę principis decerneret stipendiaria oppida cū iurisdictione, ex vrbibus Abilam, Optum, Molinam, Vbetam, ex municipiis Methymnam, cāpestrem, Vmetum, Acalonem. Ipsa vero Princeps iurauit stantibus his conditionibus, nisi per Regē fratrem liceret, se nemini mortalium nupturam. Constitutum est præterea ad præfinitum diem, ut Rex & soror conuenirent in æde ac cœnobio diui Hieronymi, quod est ad locum quod vulgus Guisandi tauros appellat.

Enriqus & Elisabes soror conueniunt, rursus designatur princeps, & Ioanna Regina fugit. Caput VI.

ERAT ea tempestate Rex in oppido quod ipse plurimum frequentabat, antiqui Carpetaniæ Mantuam vocabant, nostra ætas Madritum nominat. Soror vero Abilæ morabatur. Quæ accepto Regis responso conuocatis primoribus, cum primum potuit, venit Zebreros comitatu virorum principum frequenti, inter quos erant ex ordine ecclesiastico Toletanus & Hispalensis Archiepiscopi, & Enicus Manriqus

Manriqus præful Cauriēsis. Ex ordine vero militari Magister diui Iacobi, & Placentinus, Beneuentanusque, & Osorninus, Comites, aliique complures vtriusque ordinis principes viri. Rex vero ex Madrito profectus, venit ad Cadahalsum, qui in agro Ascalonitano pergrandis est vicus. Locus in quem constitutum est se conuenturos, distabat vtrinque interuallo pari. Quo posteaquam conuenerunt, seque inuicem salutarunt, Rex benigne ac comiter sororē longo post tēpore visam breuiter allocutus est. nam cætera dixit, se in aliud tempus referuare. Tunc accedens diui Iacobi Magister, genua Regis amplexus, pauca pro se atque pro ceteris qui in eadē causa fuerūt, est locutus, partim excusans, partim confitens suum atque aliorū errorē, pollicēs suo atque sociorū nomine cōpensaturos se obsequiorum crebritate pristinas offensiones, si quid fuisset in quo læserint regiā maiestātē. Erat in ea conuentus celebritate ad hoc ipsum inuitatus Antonius Venerius Apostolicæ sedis legatus, idemque Legionēsis Episcopus, & qui deinceps fuit Conchēsis præful, atque S. R. E. Cardinalis. Is petēte ipso Rege absoluit, atque relaxauit a priori iureiurādo illos omnes qui iā pridē Madriti iurauerāt principē regni que hæredē futuram illam quæ falso dictitabatur filia Regis. Atqui Rex ipse declarauit extēplo imperiū successionē, hæreditatēque, ac regni dominiū ad sororē pertinere, quemadmodū & antea Alphonsum fratrē futurū Regē designauerat. Quo intercepto in superstitem vnicam sororē hæreditarium ius esset deuolutum. Nam quæ sua dicebatur esse filia, illā abiurabat, abdicabatque perinde atque alienā. Iurauitque euestigio in Apostolici legati verba, se hanc vnicam sororē regni hæredē agnoscere, & præter eam neminē, atque hāc hæredis institutionē declarationemque sub eodem iureiurando affirmauit se nunquam per se aut per alium quempiam interpellaturum. Idemque coegit omnes omnium ordinum viros, summates & infimates, qui aderant, iureiurando sancire. Per edicta quoque præcepit, vt omnes ciues, oppidani, municipes, & populi suo imperio subditi idem secum iurarent, atque si contingeret, ipsum e vita priorem excedere, haberēt illam certam, legitimam, & indubitatam Reginā. Edixit præterea, vt omnes ciuitates, oppida, municipia mitterent procuratores suos Ocaniam, vbi futurus erat conuētus procerum, in quo de statu reipublicæ decerneretur. Per idem fere tempus Ioanna Regis vxor quæ mittenda fuerat in Lusitaniam, ex certis quibusdam causis posita est sequestro in potestate Archiepiscopi Hispalensis, qui tradidit illam adseruandam Petro a Castella ex sorore nepoti suo, in arce quam ipse ædificauerat munitissimam Alahegiis. Egregia interea coniux, quo mariti dedecus magis testatum esset cunctis, oculos in adolescente coniecit, & non multos post dies comperta est ex eo prægnans, neque eo contenta, ausa quoque est ingens facinus. Agit cum adolescente, vt illam per muros noctu deducat. Composita re cū sefellisset custodes primum, deinde circitores & vigiles, lapsa per funes, atque erepens, tandem veredo imposita duce ad altero postridie Butracum venit, quo in loco erat Ioanna filia quam ex furtiuo concubitu genuerat, obseruabaturque publice ab Enriquo Mendoza Tendillano Comite. Exactis diebus paucis, Rex cum sorore principe cæteroque procerum comitatu venerunt Ocaniam, procuratores quoque ciuitatum & municipiorum eodem conuenerunt, quemadmodum per Regis edicta illis fuerat imperatum, qui & ipsi procuratorio nomine iurarunt se habituros illius sororē loco principis hæredisque, & post eiusdem obitum pro vera, certa, legitimaque Regina.

Agitur de coniugio Elisabes principis cum Alphonso Lusitanorum Rege, & cum Ferdinando Sicilia. Caput VII.

ALTERA vero pars quæ Ulmetano prælio Enriquum Regem secuta fuerat, indignabatur, quod non fuisset habita ipsorum ratio in illa Regis Principisque cōcordia: nihilominus tamen partim illuc accessere, partim misere procuratores suos, qui vtrique illud idem iureiurando sanxerunt. Hi fuerūt Marchio sanctæ Iulianæ, Comes Pharius, Episcopus Secontinus, aliique complures eiusdem factionis. At Rex, siue Magistri Spatharii suafu, siue quod ipse per se natura erat varius &

mutabilis, nihil eorum exequatur, de quibus cum sorore transactum erat, quia diuerso per literas egit, ut Alphonsus Rex Lusitanorum qui tunc orbatum erat uxore, peteret coniugio sororem principem designatam, eoque venit Archiepiscopus Olyssiponenensis cum literis, & mandatis, & procuratorio ipsius Regis nomine. Archiepiscopus Toletanus econtrario laborabat illam iungere Ferdinando Regi Siciliae, ac Principi hæredi Ioannis Tarraconensis Regis. Qui, ut posset commodius atque citra ullam suspensionem peragere negotium, concessit Hyppemos ditionis suæ municipiū, cœpitque exequi rem per Gutterrium Cardeniū ipsius Principis structorem, ut spretis Lusitanorum Regis cōditionibus, acquiesceret potius Regi Siciliae. Rationes autem quæ possent illā in Siciliae Regem pellicere, atque e diuerso a Lusitanorū Principe deterrere, complures fuere, sed illa imprimis quod Enriqui fratris consilia eo tendere videbantur, ut sororem extra regni limites ablegaret, nulla dignitatis habita ratione, dum modo efficeret quod cupiebat, id est, quo posset commodius subdituam filiam in regni successionem substituere. Ex quo illud efficiebatur, ut quoniam Lusitanorum Rex haberet ex priori coniuge filium hæredem, si susciperet ex ea liberos, relinqueret eos ex hæredes: sin minus suscepisset, ipsa nihilo minus maneret indotata. At rex Siciliae idemque Tarraconensium Princeps designatus, qui necdum uxorem duxerat, neque liberos procrearat, non modo posset habere filium qui succederet in gubernationem, sed etiam posse fieri, ut auitum regnum cum regno dotali coniungeretur. Accedebat ætatis æqualitas, quæ ad animos conciliandos valet plurimum, cum alioqui Lusitanus esset natu grandior. Eo quoque accedebat, quod si res in discrimen esset ventura, ut inter duos Principes armis decerneretur de regni possessione, quod Rex Siciliae idemque Tarraconensium Princeps habebat in Hispania ex primoribus complures sanguinis propinquitate coniunctos, qui cuperent ipsum potius quam alium regnare, & qui si vires suas cum ipsius Principis viribus coniunxissent, facile possent submouere, atque semel ex Hispania æmulam illam atque in ipsius regni perniciem genitam eradicare. His suasionibus apud Elisaben Principem Gutterrius utebatur. Quas illa secum reputans, simul etiam quod videbat fratrem Regē nolle stare pactis conuentis, neque tradere illi vrbes & municipia, quemadmodū inter eos conuenerat, sed illud imprimis quod frater nihil aliud moliebatur quam ipsam ex Hispania pellere, atque perinde regni successionem spoliare, facile assentiebatur structoris admonitionibus: sed pudebat illam publice fratris voluntati obfistere, qui per se atque per amicos instabat, ut in hoc sibi obsequeretur, promittēs (ut aiunt) maria & auri montes. Quare vtriusque partis rationibus obtusa, & dubia quid potissimum sequeretur, tandem respondit se huius deliberationis curam omnem ad Hispaniæ proceres velle deferre, precata Deum imprimis, ut quod rei publicæ foret vtile, sibi que honestum, id illis animum induceret. Sed cum vtraque pars instantius vrgeret, atque intelligeret plerisque omnes ex proceribus atque infimæ mediocriusque conditionis hominibus in Siciliae Regem propensiores, Olyssiponenſi Archiepiscopo respondit, velle se hanc rem tam grandem, & quæ nō tam sua quam omnium communis esset, cum Hispaniæ primoribus commentari: atque ita demum re cum omnibus communicata, se per oratores summam totius negotii missuram Lusitanorum Regi. In hæc verba Archiepiscopus est dimissus. At illa secreto per structorem Toletano præfuli responderet, si per primores proceresque regni sibi liceret, se facturam quod ille tam instanter efflagitabat.

Enriqus a pactis conuentis discedit, atque in Baticam profecturus Comiti Placentino Arcuacum cum Ducis titulo dono dat. Caput VIII.

CÆTERVM Rex cum videret omnes conatus cogitationesque suas in cassum recidisse, veritus ne se inuito soror nuberet, cui minime ipse velleret, cœpit agere cum amicis quo pacto illā posset in vincula cōiicere: idque fecisset, nisi timeret ne proceres ab eo desciscerent, illamque bello vindicarent. At Toletano præfuli factus est infestior, tanquam auctori conciliatorique matrimonii sororis cum Rege Siciliae.

ge Sicilia. Succensebat præterea illi, quod ad pristina sua errata hic nunc cum-
 10 lus accessisset maximus, in re præsertim quæ sua omnia interturbaret consilia. Ita-
 que cum pararet cohortes quæ illum comprehenderent, suspicio fuit Magistrum
 Spatharium fecisse Præsidentem omni de re certior, monuisseq; vt caueret sibi. Id-
 que faciebat nõ tam quod Archiepiscopus erat sibi aut amicus, aut sanguine pro-
 pinquus, quam quod secreto fouebat alterius partis primores, vt ex illa cunctatio-
 ne discordiæ in dies crescerent, vnde sibi putabat magnas fieri posse fortunæ ac-
 20 cessiones. Quare cum ad conflictum erat veniendum, nunquam sinebat alteram
 partem euadere superiorem, sed subleuabat semper partem quæ esset abiectior.
 His artibus & alterutra pars & illius ope indigebat, & ipsius potentia cotidie auge-
 batur. Rex cum neq; blanditiis, neq; precibus, sed neq; minis posset forem in-
 sententiam suam atrahere, neq; auderet illam in vincula conicere, statuit ad tem-
 pus dissimulare, atq; in Bæticam proficisci, vt conciliaret sibi vrbes, & municipia,
 atq; illius prouinciæ primores qui Alphonfi fratris factionem aduersam secuti fu-
 erant. Et quo id facilius assequeretur, extorsit a sorore literas quibus significaretur
 cum illo reditus in gratiam, neq; alia ex causa ipsum illuc proficisci, nisi vt res vtriq;
 communes agerentur. Profectusq; est cum illo Magister Spatharius aliq; com-
 30 plures ex primoribus. Princeps vero vt daret inferias, iustaq; persolueret Alphon-
 fo fratri defuncto, profecta est Areuacum municipium illud ornatissimum, quod
 decretum erat in sumptus Elisabes Reginæ ipsius Principis & Alphonfi Regis ma-
 tri. Tenebatur autem præsidio a Placentino Comite, qui veritus ne Princeps illum
 excluderet, atq; municipium sibi præsidio muniret, egit per Spatharium Magi-
 strum, vt Rex donaret ipsum & municipio & Areuacorum Ducis cognomine.
 Magister vero reputans si rem perageret, eadem via & Regis potentiam debilitari,
 simul etiam & Comitem Placentinum qui eo tempore inter Hispaniæ proceres
 eminebat, apprehensa municipii possessione in ea tantum re implicitum fore, egit
 cum Rege, vt donaret illum & municipio, & municipii titulo sub Ducis nomine.
 Quod Rex fecit non grauate, siue vt forori negocium faceretur, siue quod erat in-
 40 genio facilis ad euertendum regale patrimonium. Hanc largitionem tam profu-
 sam omnes omnium ordinum viri ægre ferebant, partim inuidia, quod videbant
 Comitem Placentinum in dies fieri potentior, partim quod reginæ vires huius-
 modi largitionibus minuebantur, partim etiam quod Reginæ viduæ miserebantur
 calamitatem, cum illud vnicum suæ viduitatis subsidium eripiebatur. Princeps
 itaq; ab Areuaco pulsa, contulit se Abilam, vt defuncto fratri parentaret. Ludouicus
 interea Gallorum Rex factus certior regnorum Hispaniæ successionem ad
 Elisaben Ioannis Regis filiam esse deuolutam, simul etiam peti coniugio a duobus
 Principibus sibi ex factione publica infensis, quod illorum erat vterq; confcede-
 50 ratus Britannorum Regi, veritus ne ab altero illorum duceretur vxor, atq; proinde
 partis aduersæ vires auerentur, & suæ decreverent, statuit mittere legatos qui
 peterent illam coniugio Caroli fratris sui Aquitaniæ Ducis. Erat autem legationis
 eius princeps S. R. E. Cardinalis. Cum interim Princeps obtunde-
 retur cotidie rationibus, vt in alterutrum ex duobus competitoribus flecteretur,
 ecce legatio a Gallorum Rege aduentabat. Erat illa tempestate Elisabe Princeps
 in municipio Matricali, quod quemadmodum de Areuaco diximus, erat decre-
 tum Elisabes Reginæ matri. Quo posteaquam oratores accessere, dataq; est illis
 copia Principis aduendæ, cum assisterent aliquot ex optimatibus qui illam asse-
 ctabantur, Cardinalis hanc orationem habuit.

*Cardinalis oratio, in qua Elisaben Carolo Gallorum Regis fratri coniugem
 petit, cui excusans se illa respondet. Caput IX.*

NISI Gallia regnum atq; Principum Hispaniæ vetus amicitia & fœdus æter-
 num apud omnes nationes testatum esset, atq; iam inde a multis illustribus of-
 ficiis confirmata societas, poteram ego clarissima Princeps multa nunc comme-
 morare quæ ad eam rem pertinerent. Sed in hac causa de qua oratores adueni-

mus, nolo profit nobis fuisse Gallos Hispanis semper amicos atq; socios, idemq; semper de re communi sensisse. Non nobis profit Celsitudinis tuæ competitor. Non semper fuisse aduersæ factionis, semperq; Britannorum Regi confederatos. Nolo commemorare nunc immortales inimicitias & incurabile odium inter utrosq; populos confirmatum multis stragibus hinc inde acceptis. Illa tantum prosequar quæ sunt propria huius causæ, vt competitorum meritis detur tantum victoria. Petit connubia tua Lusitanorum Rex, petit Rex Siciliae, petit Aquitaniae Dux. Consultatio tibi est, quis ex tribus sit deligendus. Lusitanorum Rex omnino excluditur, & quod est natu grandior, & quod habet filium hæredem, vnde quot tuæ dignitati sequantur incommoda, facile est videre, querelæ propter ætatum disparilitatem, quod filii a patre futuri essent exhæredes, quod inter Lusitanos & Hispanos semper est simultas, atq; vtriusq; partis alterius contemptio. Atqui Siciliae Rex tametsi ætate florescit, noster tamen illi non cedit & corporis elegantia, & ingenii acrimonia, & animi sapientia. Sed neq; est illi potentia inferior. Neq; enim Aquitania aut soli benignitate, aut fortunis, aut tractu cæli, prouinciæ Tarracoenensi cedit. Esto tamen sint vtriq; omnia paria, non valebunt in electione hinc amicitia, illinc inimicitia paternæ & auitæ? non summus consensus maiorum huius cum Ioanne patre tuo, cum quo illius pater ingentes egit inimicitias? Quod si apud eos qui vita exceperunt, aliquis est rerum nostrarum sensus, nihil magis oblectabit vtriusq; Regis defuncti manes. Quare quemadmodum in vita se ipsi dilexerunt, ita & posteris sui in eadem maneat charitate. Quid quod hac via & frater iratus tibi reconciliabitur? idq; Rex Ludouicus curabit atq; conficiet. Aut si tibi pro regni possessione fuerit cum æmula disceptandum, vnde tibi certius, vnde firmitus subsidium putas venturum, a Lusitanorum Tarracoenensiumve principibus, an a Galliarum Rege potentissimo? Quare vt vno verbo legationis huius madata colligam, Rex Gallorum offert tuæ præstantiæ coniugio bellissimum fratrem, viribus ingenioq; præstantem, patrimonio amplissimo præditum, cuius maiores cum maioribus tuis vixerunt in summa concordia: quo pignore & antiqua fœdera renouabuntur, & vtriusq; regni vires cotidie magis magisque inualescent. Idq; vt facias, non solum te vehementer rogat, tibiq; oblitus se Regem, supplicat, atq; eo nomine omnia quæ possidet, non modo vtenda, sed etiam abutenda permittit. Ad hanc Cardinalis orationem illa respondet, recordationem auitæ amicitia atq; societatis antiquæ fuisse multo iucundissimam, & si quando rerum Hispanarum potiretur, se curaturam vt idem fœdus vinculis firmiter sanciretur. Simul etiam dicebat se agere Ludouico Regi gratias immortales pro eo animo quem erga se resq; suas ostendebat, quodq; dignam existimaret, cui fratrem matrimonio coniugi peteret: sed se ea de re omnem curam in regni proceres optimatesq; reiecisse, quandoquidem sibi non esset pater qui patrimonium fundaret, neq; frater qui vtriusq; parentis curam sustineret. Rogabat præterea Cardinalem, vt se apud Regem excusaret, quod non fuerit in potestate sua, vt illius voluntati obsequeretur, quoniam hæc deliberatio iam non ex sua, sed ex optimatum consultatione pendebat. In hæc verba oratores dimissi, re infecta domum redierunt.

*Elisaben quid faceret dubiam, structoris impellit oratio vt Ferdinando
Siciliae Regi nubat: celebranturq; nuptia.*

Caput X.

AT Princeps non tam a competitoribus iam efflagitabatur, quam ab ecclesiasticis ac familiaribus, vt ex tam longa deliberatione tandem decerneret, cui potissimum vellet nubere: quamquam plerisque omnibus videretur Siciliae Regem esse cæteris præferendum. Id etiam vt faceret, Enriqui fratris amici ac familiares clam admonebant. Adiurabant etiam obtestabanturq; illam, vt prospiceret rebus Hispanis, quæ proculdubio tendebant in interitum, nisi daret operam, quemadmodum ex se prolem relinqueret. Sed imprimis structor ille suus qui hac de re sapius cum

cum illa familiariter loquebatur, cogitans secum hunc esse virginum morem, ut
 præ pudore nolint facile connubio præbere assensum, his illam verbis adortus est.
 Scio ego, clarissima Princeps, cum de maritandis virginibus agitur, non ad ipsas,
 sed ad parentes, ad propinquos, ad tutores, atq; ad ipsos in quorum potestate sunt,
 adiri solere: tuæ vero Celsitudini omnia hæc propinquitatis vincula fors ademit.
 Pater qui hac de re imprimis consultare debuit, obiit diem suum. Mater quæ se-
 cundas post illum debuit obtinere partes, vni tantum viduitatis suæ dolori indul-
 gens in luctu ac mœrore degit. Frater qui debuit vtriq; succedere, te indotatam re-
 gno spoliare nititur. Familiares & amici restant soli, qui nō sine lachrymis tibi sup-
 plicant, ne stabiliendi regni quod tuæ posteritati relinquant, tantam occasionem
 oblatā amittas. Hoc te Prælati omnes ecclesiastici obsecrant, hoc primores popu-
 li, hoc regni proceres, hoc ciuitatum optimates, hoc omnes omnium ordinum
 Hispani, conscientiam tuam testantur, ne fraudes illos legitimis successoribus, ne
 finas regnum Hispaniæ in alienam transire dominationem, ne des locum, ut fra-
 ter a te vera indubitataq; hærede, in subditiā atq; ex turpi concubitu genitam
 transferat imperium. Vides te a tribus potentissimis Principibus peti, decerne
 quis illorum tibi magis animo sedeat. Quod si te pudor impedit, quo minus edas
 nomen, dicam ego quod sentio, ex illis omnibus magis tibi conducere Siciliae Re-
 gem, eundemq; Tarraconensium Principem, est tibi coæuus, est robore atq; ani-
 mi virtute præstans, habet regnum tuo confine, habet in Hispania tua propinquos
 a viribus & diuitiis præpollentes. Proh Deus immortalis, quid dubitas vno verbo
 tot bona, tot commoditates, non modo tibi ipsi, sed tuis omnibus atq; vniuersæ
 Hispaniæ reipublicæ præstare? His verbis Princeps iam victa, Quando, inquit,
 omnibus ita visum est, me debere assentiri coniugio, non credo id sine quodam
 numine atq; diuina prouidentia euenisse. Quare vos o amici efficite quod vide-
 bitur e reipublica debere fieri, neq; amplius hac de re sententiā meam expectetis.
 Quicquid enim de me statueritis, id ratum, firmum, gratumq; habebo. Sed huius
 meæ voluntatis facite imprimis certiorē Archiepiscopum Toletanum, qui hu-
 ius mei sensus semper mihi fuit autor. Quem ego certo scio, cum acceperit hunc
 nuncium, peculiari quodam gaudio gauisurum. Archiepiscopus certior factus
 his de rebus, venit Fontiueros Abilensis agri vicum pergrandem, quo se iam Prin-
 cepe Matricali oppido profecta receperat, atq; inde profecti sunt Valladolidum,
 vbi tunc erat Archithalassus Fredericus Regis Siciliae maternus auus, aliiq; com-
 plures ex regni primoribus, qui eo conuenerant ad sponsaliorum pacta conuenta
 nuptiarumq; lætitiā celebrandam. Rex ipse Siciliae idemq; Tarraconensium
 Princeps venit tandem comitatus Petro Manriquo Comite a Triuinio, qui dein-
 ceptus fuit Dux Naiarensis, atq; ex prouincia Tarraconensi aliis quamplurimis pro-
 ceribus optimatibusq;. Longum esset enumerare, qui complexus & quanta gau-
 dia vtriusq; partis fuere. Nihil illustrius illo die Hispania vidit, in quo nuptiæ tan-
 torum Principum celebratæ sunt. Nemo enim fere fuit qui non lætitiā gestiret,
 non exultaret, non Deo gratias ageret: non municipium, non ciuitas,
 quæ non supplicationes ludosq; publi-
 cos decerneret.

AELII ANTONII NEBRIS-
SENSIS, RERVM HISPANARVM ATQVE
HISPANIENSIVM HISTORICI, DECA-
DIS PRIMÆ LIBER
SECVNDVS.

De epistolis Ferdinandi & Elisabes Principum ad Enriquum Regem missis. Cap. I. 10

VPTIIS fœliciter peractis, instauratisq; repotiis, visum est Prin-
cipibus facere omni de re certiorum Enriquum Regem, atq; per
literas excusare, quod illius iniussu nupsit soror. Missa itaq;
per honestos viros literæ cum mandatis in hæc verba. Enriquo
Hispaniarum Regi, fratriq; pientissimo, Elisabe Princeps eadēq;
soror bene agere. Non sum ignara te mihi succensere, quod in-
iussu tuo Regi Siciliae nupsit. Sed cum audieris causas ratio-
nesq; quæ me id facere coegerūt, facile opinor placaberis. Nam si aliqua in re cul-
pa est, illam non mihi, sed tibi ipsi imputabis. Scis humanissime Rex (neq; enim te
latere potuit) quali animo fuerim erga te, cum Alphonsus frater regum sibi nomē
assumpsit, & quam mihi dissidium illud displicebat, quamq; detestarer inter duos
fratres decertari de regno quod alter possidebat, alter si foret superstes, possessurus
erat. Scis præterea post illius obitum, quam sine cunctatione vlla regnū quod mi-
hi ab aduersariis tuis offerebatur, abdicauerim, dicēs te superstite nō licere regna-
re. Adhuc nihil est in meis operibus quod tibi displicere possit. Iussisti me venire
quo tu volebas, declarasti me Hispaniæ Principem, fecisti quod iure debuisti face-
re, tamen ob id factum magnas tibi habeo gratias. Pollicitus es te intra quatuor
menses repudiatum vxorem, si vxor appellanda est, quam neq; per iura diuina
neq; humana tibi habere licebat, missurumq; in Lusitaniam cum filia tali matre di-
gna. Pollicitus quoq; es te mihi traditurum in sumptus oppidū quædā ve stigalia.
Acta transacta omnia, iuravi stantibus his conditionibus, te inuito me nupturum
nemini. Posses tu me eo nomine periurii accusare, si fecisses illa quæ te facturū mi-
hi promissisti. Nunquid repudiasti vxorem? nunquid ablegasti illam cum filia? nun-
quid tradidisti municipia & vrbes, vnde hoc inane principatus sustinerem? Omit-
to cætera quæ sunt omnibus nota, quo me nitebaris obtrudere, alteramq; quasi in
demortui locum substituere. Quando igitur tu mihi nō prospexisti, prospexi ego
met mihi. Conscientiam tuam recole, comperies me fecisse nihil cuius pudeat pi-
geatve. Sed omnia hæc omissa faciamus. Mihi nunc idem est animus qui fuit sem-
per, te diligere vt fratrem, te colere vt patrem, te obseruare vt Regem, precariq;
Deum immortalem, vt quam diutissime viuas. Quod si tu aliud cogitas, aut me cu-
pis regni hæreditate mihi per leges debita spoliare, iniurius es in me, conuerar
apud regni proceres, & apud optimates ciuitatum, cōtestabor vicinos Reges, de-
feram querelam meam deniq; ad Deum immortalem. Hæc sunt, quæ putauī ex
cordis mei penetralibus depromere, vt animi mei sensum tibi declararem. Quæ
sequuntur, meo atq; dulcissimi coniugis mei nomine rogo, vt quæ gesta sunt, bo-
ni consulas, probesq; nosq; ambos in filiorum numerum adoptes, vitæq; necisq;
ius penes te sit, perinde ac si ex te essemus procreati. Vale. At Siciliae Rex in hunc
modum. Etsi decretum mihi fuerat non dare literas ad illustrissimam Digna-
tionem tuam, quod mihi foret compertum, quali animo esses in me, coniugem
que meam, eandemque sororem tuam, non potui tamen non obsequi volunta-
ti illius, cui nihil denegare possum, quæ me admonuit, vt aliquid omnino ad te
scriberem. Sed impræsentiarum quid aliud debeam scribere non occurrit, nisi
vt petam ab humanitate tua obtesterque, vt quæ facta sunt te absente, æquiori a-
nimo feras, quoniam Deo imprimis auspice, & cunctorum deinde summa-
tum infirmatumque consensu facta sunt. Neque te iniquorum consilia transuer-
sum

sum agant, qui sua commoda, non tua & quæ reipublicæ sunt, requirunt. Scis, opinor, optime Rex, quos significem. Quod si tibi animo est alienos tueri, non idcirco tuos ab alienare debes, & si nobis volueris esse pater indulgens, & nos erimus tibi filii obsequētes, & si fueris nobis Rex mitissimus, & nos erimus tibi clientes obseruantissimi. Cætera per amicum ac familiarem meum Petrum Vaccam qui isthuc cū his literis ac mandatis proficiscitur, commodius loquemur. Cui vt Dignatio tua fidem habeat, vehementer oro. Vale. At Rex vt erat natura incertus animi, siue Magistri illius Spatharii suasu, cuius arbitrio agebat omnia, non literis, nō mandatis, non viris qui ad eum fuerunt missi, respondit aliud quicquam, nisi velle se ad eam rem consultandam conuocare regni proceres, vt ex illorum consilio daret responsum quid factururus esset.

*Magister Sancti Iacobi agit per literas cum Rege Gallorum, vt Carolus frater
Ioannam Enriqui filiam ducat uxorem. Caput I I.*

AT Spatharius Magister qui egerrime tulerat matrimonium illud, dies noctesq; nihil aliud moliebatur, quam quemadmodum impediret labefactaretq; successione illam Principum qui iam omnium ordinum consensu fuerant adiurati. Agebat callidissimi hominis spiritum, quod ex illarum nuptiarum fœdere dissoluebatur patrimonii sui fundamentum, quod ad illum deuenerat ex iactura Infantium. sic enim appellant Hispani filios Regum post primogenitū, qui posteaquam adiuratus est successor atq; regni hæres, dicitur Princeps. Filii namq; Ferdinandi illius qui Ioannis Regis fuerat tutor, atq; ex tutela fuit adscitus ad Tarraconensiu ac Siculorum insularumq; nostri maris imperium, Infantes sunt cognominati. vnde & Gentilitii agri qui hodie a Mendocinis possidentur, Infantatus appellatur. Igitur cum Enriqus Princeps adhuc ab Ioanne Rege patre suo diffideret, hic Ioannes Patiequus autor fuit, vt pater cum filio rediret in gratiam, vt ex ea concordia vtriusq; copiis viribusq; coniunctis Ioannes Nauariorum Rex, idemq; pater Ferdinandi huius Siciliæ Regis & Tarraconensium Principis, cum Enriquo fratre, qui & ipse fuit vnus ex Infantibus, regno pellerentur, spoliarenturq; Gentilitiis hæreditatibus, quæ illis ex testamento Ferdinandi patris obtigerant. His regno pulsus fugatisq; bello, bona publicata sunt, ex qua bonorum publicatione Marchionatus Villenensis Ioanni Patiequo cessit, quem deinde transtulit in filium primogenitum hæredem. Magistratus quoq; ordinis Cisterciensis a Calatraua cognominatus, quo fuerat multatus Alphonsus Ferdinandi Regis Tarraconensium filius, eodem iure, siue iniuria, ad Petrum Geryonum eiusdem Ioannis Patiequi fratrem deuolutus erat. Qui cum videret Hispaniæ regnum per illas nuptias ad Regē Siciliæ peruerturum, veritus ne postliminii iure Marchionatus & fratris Magistratus ab illo repeterentur, nihil omittebat, nihil intentatum relinquebat, quo minus omnia interturbaret, cœlumq; ac terrā misceret. Itaq; secreto mittit literas ad Ludouicum Galliarum Regem, hortans illum, vt mitteret petitum connubio Ioannā quæ dicebatur Enriqui Regis filia, fratri suo Carolo Aquitaniæ Duci, qui iam pridem fuerat repudiatus ab Elisabe Principe, quemadmodum in libro superiori diximus. Per idem tempus Enriqus Rex erat in oppido quod vocant Methymnam ad campū, emporium illustre Hispanorum. Atqui Rex Galliarū qui ex petitione illa passus fuerat repulsam, iratus Elisabe Principi, & quod sibi atq; fratri suo conducere videbantur huiusmodi nuptiæ cum Ioanna Principe altera designata, atq; iterū si opus esset designanda: mittit oratores, quorū princeps fuit idem Cardinalis S. R. E. quem superius dictum est venisse ex simili causa petitum Elisaben principem. Erāt cum Enriquo Rege Methymnæ complures ex regni primoribus, sed imprimis Magister Spatharius, Archiepiscopus Hispalensis, Episcopi Secontinus & Burgensis, Rodericus Pimentellus Comes Beneuentanus. Quo cum venisset Cardinalis, honorificeq; esset exceptus, vsus est eadem prope oratione qua in petenda Elisabe Principe antea fuerat vsus, commemorans Gallorum atq; Hispanorum Regum antiquam amicitiam, sociosq; penates, quod fœdus dicebat nunc

arctiori vinculo posse connecti, si Regis filia traderetur coniux Duci Aquitaniz. Ostentabat præterea Gallorum Regis potentiam, si inter duos Principes de regni possessione decernendum foret. At Rex Enriquus, & quod forori erat infensus, & a Magistro Spathario pulcherrime subornatus, non habita iurifiurandi ratione quo illam principem declarauerat, non curans quod ex tam turpi facinore multa sequerentur mala: respondet se libentissime velle facere, quod petebatur, seq; daturum operam, vt quam primum fieri posset, filia princeps regniq; hæres a cunctis iuraretur. Et ne res aliqua ex causa interpellari posset, dixit se statim velle exequi quod spondebat. Itaq; comitatus quibus dictum est proceribus, & Gallis oratoribus, cœpit tendere iter Butracum, vbi erat Ioanna iunior cum Ioanna matre. Quæ aduentante Rege profecta est in occursum cum filia virgine iam nubili, ad quatuor millia passuum, stipata ex primoribus Marchione sanctæ Iulianæ, & Comitib. Clunienfi, & Tendillano, aliisq; compluribus ex eadem familia viris nobilissimis. Atque ita in medio agro vtriq; consistentes, proh pudor Hispani sanguinis, illi idē qui ad Tauros Guisandi, atq; iterum ad Ocaniam Elisaben iurauerant Principem, nunc eandem abiurarunt, atq; in eius locum Ioannam antea abiuratam, regnorum Hispaniæ Principem hæredemq; iureiurando rursus sanxerunt, perinde ac si, vt clauus clauo, sic iuramentum periurio refrigeretur.

Sponsalia Caroli cum Ioanna celebrantur, & Enriquus literis Ferdinandi & Elisabes Principum incusatur. Caput III.

O tempora, o mores! strenui milites illi & duces qui sub priscis regibus fuere, & arma merebant, qui regni fines propagabant, pauca agri iugera quasi magnum virtutis suæ præmium assequebantur, sic Hispana respublica in dies crescebat. At nostri proceres pro iurifiurandi contempta religione præmia petunt. Alius perfidiæ suæ precium urbem paciscitur, alius municipium, alius arcis præsidium, vnde iniquam possit exercere dominationem agrosq; populetur, alius tertias decimarum ad commeatus limitaneorum decretas, alius ex decimis regalibus decies centum millia dipondium annua, alius vicies, alius tricies, alius Episcopatum, alius Magistratum, & quisq; pro sui sceleris magnitudine debitam mercedem. Quod nisi ciuitates & populi sibi ipsis consulissent, seq; integros venturis Principib. referuissent, actum erat de pulcherrima Hispanorum republica: nullam certe hodie haberemus. His tranfactis, Cardinalis procuratorio nomine Ducis Aquitaniz & noua Princeps se inuicem coemētes, ille promissis arris, hæc spe regni dotalis, ex more antiquo, & Romanæ ecclesiæ consuetudine, sponsalia contraxerunt, signatæ tabulæ, dictum fœliciter, ingens cœna sedet, nihil aliud defuit, nisi vt iaceret gremio noua nupta mariti: inde Segouiam regiam urbem profecti, vnde Cardinalis cum ceteris oratoribus collegis dimissus est. Et populi, ciuitatesq; & optimates, immo vero optimus quisq;, audita sponsaliorum celebritate, quasi iam Galli transcenderent Pyrenæum, & ex altera parte cogentur exercitus ad decertandum armis ciuilibus, ita miserabantur fortunam Hispaniæ, ita flebant omnes casus impendentes, & quæcunq; solent in bellis intestinis accidere. Erant tamen pleriq; omnes in Ferdinandum & Elisaben animo propensiores, oderantq; in dies & Regem & Magistrum, tanquam omnium impendentium malorum autores concinnatoresq;, sed Magistrum imprimis, qui nouam Aquitanorum Ducis sponsam curauit, vt in potestatem suam redigeretur, quo pignore vt atq; abuti posset regia potestate pro arbitrio suo. Quo nuncio ad Ferdinandum Elisabenq; Principes delato, cum intelligerent omnia iam ad arma spectare, constituerunt antea quam aliquid molirentur, obtestationibus ipsum Regem ab incepto deterrere. Qui si nolet absterere, illum diuorioris imprecationibus execrari, tanquam artificem & fontem malorum quæ inde proventura forent. Literæ autem in hunc fere sensum scriptæ. Superiori anno misimus ad Celsitudinem tuam literas cum mandatis, in quibus continebatur excusatio, quod te inconsulto iniimus fœdera coniugalia, quodq; id non est a nobis peractum

peractum eo animo, vt regiam Dignationem tuam læderemus, quin potius vt liberius illi obsequeremur, inseruiremusq; nõ tanquam alieni, sed vt filii obnoxii atque obæراتi, cuius animi nostri certa quædam pignora nos daturos esse pollicebamur. Responsum est certi nihil potuisse nobis retcribi, nisi re communicata prius cum quibusdam ex regni primoribus quos Celsitudo tua erat ad hoc ipsum conuocaturus. Quod responsum expectantes nihil interim omisimus eorum quæ probos atq; obtemperantes filios facere decuit, tum honorifice de humanitate tua, & loquentes, & sentientes, tum etiam alios ad illud idem faciendum exhortantes. Testes sunt complures ciuitates & municipia, quibus suasimus, vt tibi tuisq; iussis obsequerentur, atq; imprimis ornatissimum hoc oppidum Valladolum quod a Celsitudine regia plane descuerat. Quod si aliud officium nostrum desideratur, parati sumus illud crebritate obsequiorum resarcire. Erit itaque tuum iubere, nostrum vero iussis obtemperare. Cum vero supplicationis nostræ oraculum expectarem, non modo nihil responsum, sed etiam facti sumus certiores te animo in nos hostili excitare exteris nationes genti nostræ inuisas in perniciem euerisionemq; reipublicæ Hispanæ, quodq; ægrius ferimus, id non tam arbitrio tuo, quam suasu quorundam hominum, qui neq; tuum obsequium, neque publicam utilitatem, sed propria commoda sequuntur. Nam quæ alia potuit esse causæ nouitatis post iuratam a te imprimis, deinde a cunctis summatibus & infimatibus, regni successionem nobis per iura diuina & humana debitam, cum præsertim nihil omiserimus eorum quæ filios erga parentes facere oportuerit? Quod si nos, cum eo simus animo, non impetramus tanquam a patre, at liceat nobis obtinere tanquam a bono viro iustoq; iudice, vt ius nostrum non amittamus. Id autem quo pacto libere possit fieri, nos hanc rationem excogitauimus, nisi alia potius tuæ videbitur prouidentia. Constituatur municipium natura arteq; munitum, idq; teneatur præsidio quatuor ex regni primoribus, ex vtraq; parte duobus, qui sub fide publica præstent securitatem de suo iure disceptantibus, atq; etiam ipsis iudicibus de causa decernentibus. Eo conueniant omnes omnium ciuitatum Hispaniæ procuratores, & viri religiosi probatæ fidei, iidemq; doctissimi quotquot in regno parari possint, qui persancte imprimis iurati se decreturos quod ex iure decernendum esse censuerint, audiant rationes quas vtraque pars pro suo iure tuendo attulerit. Quorum sententiæ ex hoc tempore nos staturos pariturosq; neq; vnquam prouocatos pollicemur, cui discrimini causam nostram subiicimus, ne ciuilibus atque peregrinis armis diuini cultus obseruatio intermittatur, & regni tranquillitas perturbetur. Atq; vt ad breuiorem numerum iudices redigantur, simul etiam, vt suspecti reiciantur, liceat vtriq; parti quinquagenos, aut centenos, aut quotquot visum fuerit, ex omni numero reprobare. Quod si, vt plærunq; fit, inter ipsos iudices non conuenerit, est Petrus Verascus Comes Pharius vir bonus, idemque sapiens, vel vtriusq; partis, vel potius omnium consensu huiusmodi iudicatus. Is cum quatuor viris religiosi, quatuor ordinum prælatis, beatorum Francisci, Dominici, Hieronymi, Cartuxensis, qui & ipsi iureiurandi addicti pro arbitrio suo atq; conscientia decernant atque componant inter partes, quid sequi, aut quid fugere debeant. Quando igitur non sine vlla doli suspicione submittimus causam nostram iudicio talium virorum, petimus obtestamurq; per ipsum qui est iudex viuorum & mortuorum, scrutans corda & renes Deus, ne deneges nobis id quod nec infimo cuiquam ex tuis subditis denegare potes. Quod si neq; hoc quidem impetramus, ipsam cœli pietatem quæ talia curat, imploramus, quæ distribuit cuique pro meritis, his præmia, illis pœnam. Nos plane omni scelere immunes erimus, tibi omnia reipublicæ atq; diuini cultus detrimenta imputabuntur. Vale. Ad hæc omnia Rex nihil respondit aliud, quam ipsam potius sororem fuisse autorem omnium malorum quæ ex illo connubio prouentura erant, quando se inuito, immo etiam prohibente, ausa esset maritum sibi quærere. Mala igitur omnia quæ ominabatur, in se ipsam, atque in eos quibus talia placebant, potius esse retorqueunda.

*Sepulveda, Arunda, Agreda, Turdesella municipia Ferdinando & Elisabe
Principibus se dedunt. Caput IIII.*

AT Principes habito Regis responso, quo tutiore in loco essent, ex Domnis cō-
tulerūt se Methymnam ad flumen Siccum, quod municipium erat Hispania-
rum Archithalassi, ibiq; aliquot dies māserunt, expectantes quid Rex interim mo-
liretur. Magister vero ille Spatharius cui nihil vnquam satis fuit, petiit a Rege ar-
tis suę stipendium Sepulvedam municipium ornatissimum, quod sibi atque poste-
ris suis hæreditario cederet iure. Quod Rex non grauate, quemadmodum & alia
huiusmodi multa concessit, paratus etiam donare quicquid per improbitatem ille
ausus esset petere. Id fuit initium, vt vrbes, oppida, municipia, castella, & arces, non
habita vlla Regis ratione, desciscerent, quando videbant patrimonium regale tam
facili ex causa dissipari. Sepulvedani itaque facti certiores de municipii sui aliena-
tione, munire oppidum vallo & fossa, reficere muros & pinnas, disponere pluteos
& propugnacula, intendere tormenta & machinas, parati vitam pro libertate pa-
cisci, mañi virtute, quos non validissimus hostis, non iniqua Regis iussa & intermi-
nationes flectere potuerunt. Sed quia deerat illis tam præclari facinoris autor, ad-
sciuerunt sibi Principes, ad quos videbant eius oppidi quemadmodum aliarum om-
nium rerum possessionem ex iure peruenturam. Qui nuncio accepto, ne amit-
terent occasionem, accurrerunt. Itaq; in hunc modum oppido sunt potiti, atq; ex
eisdem oppidanis disposito præsidio profecti sunt Complutum, vbi erat Archiepi-
scopus Toletanus, ibiq; per aliquot dies morati sunt. Per idem vero tempus Arun-
dam ad Durium municipium pulcherrimum, quod erat decretum Ioannæ Regi-
næ sumptibus, pulsus qui eiusdē Reginæ nomine res administrabant, se quoq; Prin-
cipibus dederunt. In eorundem quoq; potestatem venit Agreda municipium
item celebre, quo Rex donauerat Ludouicū Cincinnatū Comitem Methymnæ
celi. At oppidani quanquā ex hoste detrimenta multa pertulerant populatis agris
& parte oppidi ambusta, nihilominus tamen se in libertatē vendicarunt. Per idem
quoq; tempus castri Inui præses, qui longe lateq; per vias publicas, perq; agros vi-
cosq; grassabatur, præsidio occupauerat oppidum Turdesellas ad Durium flumen.
Id hac ratione venit in Principum potestatem. Erat Alphonfus Quintanilla vnus
ex familiaribus Elisabes Principis, vir ingeniosus & prudēs, & cuius opera postea-
quam Principes rerum potiti sunt, fuit in repub. singularis. Is egit cum quibusdam
oppidanis, vt deceptis vigilibus & circitoribus, ostenderent aditus per quos Prin-
cipum milites auxiliares in munitiones penetrarent. Re composita Princeps ipse
cum Duce Albanorum intempesta nocte bipartito agmine oppidum adorti sunt,
alteri a Durii fluminis parte secreto scaphis cymbisq; inuecti, alteri a parte fluminis
aduersa, tandemq; admissi oppido sunt potiti. Præses vero per tenebras fugiens in
castrum Inui se recepit. Hæc quatuor municipia venerunt in ditionē Principum
anno a natali Christiano millesimo quadringentesimo septuagesimo secundo.

*De morte Caroli Aquitania Ducis. Laborat quoq; Enriqus, vt det filia sponsum Alphonsum
Lusitanorum Regem, & deinde Enriquum Enriqui filium. Caput V.*

ANNO insequenti Carolus Aquitaniæ Dux, cui auibus sinistris Ioannam filiam
putatiuam, immo nec putatiuam quidem, Enriqus Rex desponderat, vene-
no extinctus est, cū esset OEafone Vangionum Aquitanię municipio nobili. Fu-
erūt qui opinarentur a Ludouico fratre Gallorum Rege perpetratum id facinus,
propterea quod sentiebat cum Ducibus Britannorū Burgundiorumq;, acerrimis
hostibus Regis, aliisque quamplurimis qui in illius perniciem coniurauerant. Qui
nuncius cum ad Enriquum Regem peruenisset, doluit plus quā pro materia, cum
præsertim hominis ingeniū esset, vt ille doleret nihil quod soleat homini dolorem
incurere. Itaque exclusus illa spe aliam viam aggressus est. Agit per nuncios cum
Alphonso Lusitanorum Rege, vt conueniant ad Pacem Augustam, quæ ciuitas
est in collimitio vtriusque regni, commentaturi scilicet de rebus ad vtriusque Re-
gis vti-

1472

gis utilitatem spectantibus. Igitur constituto loco & tempore conueniunt ad præscriptum. Qui collocuti inter se quædam communia, paucaque ad rem pertinentia, cætera quæ ad sponsalia conducebant, egerunt per amicos & familiares. Petebat Lusitanorum Rex arraboni siue pignori earum rerum quæ spondebantur, certas quasdam vrbes, & municipia, & castella, arcesque in limitibus vtriusque regni: id quod Enriqus nullo pacto præstare poterat, propterea quod illius vires & potentia erat iam perexigua, atque multo minor autoritas, in alienandis maxime rebus quæ ad regale patrimonium pertinerent. Quare nihil est effectum iis de rebus propter quas eo conuenerant. Fuit suspicio Lusitanorum Regem declinasse coniugium illud propositis cõditionibus, quas intelligebat adimpleri non posse, re autem vera alias fuisse causas: siue quod diffidebat iuri neptis ex sorore, eo quod iam erat divulgatum Regine sororis adulterium, neq; poterat salua conscientia huiusmodi vxorem ducere, cuius dos iniuria foret repetenda: siue quod intelligebat dari sibi acerrimum competitorem Sicilia Regem, qui præter suas vires quæ erant aliqui satis validæ, haberet in regno de quo certandũ erat, complures ex primoribus sanguine & affinitate propinquos, atq; alios complures amicos, ad hæc ipsius Regis Sicilia propria. Quid quod iam præiudicata atq; adiurata erat regni successio Elisabæ Principi ab optimo quoque viro, atq; vrbium populorumq; procuratoribus: itaq; ex superioribus causis colligebat, non tam dari sibi eo nomine vxorem regno dotatam, quam bellum quod in perniciem suam suorumq; complures annos videbatur duraturum. Atque infecto negotio digressi sunt. Exclusus ea quoque spe Enriqus Rex, iniecit animum alio. Erat Enriqus Ioannis Tarracõnensis Regis ex Enriquo fratre nepos, quem posteaquam ex vulnere quod Vimetano prælio acceperat, diem suum obiit, perinde atq; filium ex se genitum educarat. Huic Enriqus Rex destinat despondere quam volebat nuncupari filiam, vt inter patruales de regno dotali disceptaretur, agitq; per Rodericum Pimentelum Beneuentanum Comitem, qui erat Enriquo propinquus arctissimo sanguinis vinculo, vt ascisceret illũ ex Tarracõnensi prouincia, exposita causa cur inde venturus esset. Factus igitur a Comite certior omnibus de rebus, nõ accepto, neq; petito a patruo Rege comite, properat ad regni spem, tamen si sciebat, cum patruale sibi fore decertandum, cuius aduentus Enriquo Regi fuit iucundissimus.

Magister sancti Iacobi disturbat Ioannæ sponsalia cum Enriquo Enriqui filio, obtinet Madriti arcem, petitque Segouiensem. Caput VI.

INTER Spatharium Magistrum & Comitem Beneuentanum illius generũ erat non obscura similtas ex eo, quod cum esset Comes in ipso articulo magistratum illum assequendi, focer quibusdam cauillis anteuertit negotium, ac veluti ex generi manibus extorsit dignitatem quæ post regiam in Hispania habetur omnium prima. Videns itaq; Magister Comitem fuisse autorem euocandi Enriquem alioqui propinquum suum, veritus ne si ad regni fastigium aliquando peruenisset, inde sibi labes aliqua suboriretur, contulit se ad artes consuetas, cœpitq; disturbare nuptias, cum præsertim sponsa foret in potestate sua. Cumq; Rex instaret perducere rem ad id quod iam diu concupierat, Magister causabatur inimicitias cũ genero, atq; proinde cum Principe futuro, petebatq; a Rege arcem Madriti, quo posset tuto in curia permanere, quandoquidem Rex municipium illud frequentare cõsueuerat. Arx illa tenebatur præsidio ab Andrea Caprario, quem Rex præfecerat domui suæ villicum, & cui ex amicis fidebat plurimum. Is semper fuerat autor reconciliandi Magistrum Regi, iam inde ab eo tempore quo descuerat, sequebaturq; partes Alphonfi fratris, & Magister ipse fatebatur se eo nomine multũ villico debere, sed in hac re quæ sibi esset tam conducibilis & opportuna, non debere illum, dicebat, sibi obistere, cũ præsertim aliis in rebus quæ ad illius utilitatem honoremq; pertineret, posset illi gratificari. Quod si animus erat, qualem se esse profitebatur, ex lege quæ de amicitia est a philosophis constituta, negociũ erat dimittendũ. Est, q; amicus debeat reddere amico, si ex ipsius paruo detrimento sequatur amico

577
 grandia commoda: & quæ poterant esse maiora quam sui capitis securitas? quæ
 proculdubio sponderi videbatur arce illa occupata, militisque sui præsidio muni-
 ta. Sed nihil villici preces, nihil officiorum commemoratio, nihil querelæ, atque
 parum grati animi inculpationes valuerunt, quin Magister ex præcepto Regis arce
 potiretur. Qui factus voti compos nihilominus nuptias interturbabat, causatus
 iterum pericula quæ sibi inde tam a genero quam a futuro Principe impendebant,
 neq; satis illi esse ad sui capitis incolumitatem tutandam Madriti arcem, nisi etiam
 Segouiensis adiungeretur, propterea quod illud quoque oppidum & maiori qui-
 dem anni parte Rex frequentaret, se autem non posse consistere, nisi ubi Rex se-
 natusque regius & curia esset. Quod si impetraret, se daturum operam polliceba-
 tur, quemadmodum ex Regis voto omnia conficerentur. Cæterum Rex intelli-
 gens se delusum Magistri dolis, & quod post traditam illi arcem Madriti, petebat
 rursus Segouensem, quam si traderet, suspicabatur pari ratione aliud quicquam
 petiturum, cœpit subindignari Magistro. neq; enim id palam facere audebat, veri-
 tus ne si beneficium beneficio non cumularet, omni sua spe fraudaretur, & amicū
 qualitercunq; fidum perderet, maxime cum in illius potestate filia esset, quam cu-
 piebat Enriquo Infanti quamprimum collocare. In ea igitur perplexitate positus,
 dubiusque quid faceret, secutus est tandem aleatorum perditum illud consilium:

Sic ne perdidit, non cessat perdere lusor.

Imperat præsidi, vt tradat Magistro arcem. Is erat idem Andreas Caprarius, qui
 cœpit illudere Regis iussa, dicens nihilo magis Magistrum effecturum quæ polli-
 cetur arce obtenta, eo argumento, quod qui vna in re fidem fefellerit, credibile
 esset & in altera simili paria facturum. Inde Magistri cum Regis villico inimicitia
 confirmata, neque id iam occultis odiis, sed palam, donec ventum est ad arma,
 Magistro nitente oppugnare arcem, præside non modo propugnare, sed ipsum
 oppugnatorem vrbe atque suburbio pellere: id quod factum est, nec difficulter
 quidem. Nam & portæ vrbis, & templa, cæteraque munita loca tenebantur a præ-
 side, in quem oppidani erant propensiores, vti in bonum ciuem, potioremq; cau-
 sam defendentem. Magister vrbe pulsus, se Madritum contulit. Per idem tem-
 pus Petrus Mendoza Episcopus Secontinus a Sixto Pontifice cuius nominis quar-
 to creatus est S. R. E. Cardinalis sub titulo sanctæ crucis, vocatusque est de-
 inceps Cardinalis Hispanus. Iisdem præterea diebus Michaelus cognomento Lu-
 cas, quem Rex Comestabilem creauerat, per tumultum a Mentefena plebear-
 mis obrutus est, in cuius locum sufficitur Petrus Verascus Comes Pharius, idem-
 que Regis cubicularius maximus.

*De aduentu Vicecancellarii Cardinalis in Hispaniam, & quod Enriqus redit
 in gratiam cum sorore Principe, & deinde frustratur. Cap. VII.*

ANNO insequenti, qui fuit quartus & septuagesimus supra millesimū quadrin-
 gentesimum, Rodericus S. R. E. Cardinalis Vicecancellarius cum pote-
 state legati de latere venit in Hispaniam. Qui primo suo aduentu cœpit agere de
 concordia inter Enriquem Regem, & sororem coniugemque illius Principes de-
 signatos, quibus imprimis curauit Magistrum reconciliandum, quod intelligebat
 illum esse inimicitiarum caput atq; interpellatorem pacis. Cæterum Rex cum vi-
 deret ex ea cum Magistro reconciliatione consilia sua impediri, & ipse per ami-
 cos egit, quemadmodum Principes in gratiam secum redirent. Qui cum eius ac-
 citu venissent Segouiam, eos benigne excepit, atq; verbo & opere illos honorifice
 tractauit. At Principes diuerso se posthac Regi obsecuturos, neq; ab illius volun-
 tate deinceps vnguem transuersum declinatos professi sunt, simul etiam se illi
 ostensuros dicebant, quibus præstigiis a quibusdam hominibus eluderetur, qui nō
 ipsius Regis decus, non reipub. vtilitatem, sed sua propria commoda sequerentur.
 Hic reditus in gratiam Magistro permolestus fuit, cœpitque & ipse nouas aliunde
 amicitias querere. Venit itaq; Collarium, quod municipiū erat Ducis Alburquer-
 queri (is erat qui putabatur a cunctis subditiuæ Principis alterius pater) agitque
 cum

Ab his quædam
 iuueni putat

cum illo de moliendis rebus nouis contra factionis aduersæ partes, sed imprimis contra Regis villicum qui conatus suos in obtinenda Segouienſi arce impediſſet. Interim homo callidus, & qui nihil vnquam intentatum, nihil inaufum relinqueret, ſecreto Regem ſolicitat, ſi vellet omnia ex voto ſibi ſuccedere, filiamque ſine controuerſia cui deſtinarat, matrimonio tradere, atque proinde dum viueret, nullo interpellante regno potiri, atque poſt obitum certam regni hæredem filiam relinqueret, vno factò hæc omnia facillime poſſe confici, ſi principes ſimul & Archiepiſcopus Toletanus cum Andrea Caprario in vincula conicerentur. Ex altera quoque parte Comes Beneuentanus qui ſummopere cupiebat propinqui ſui cum ſubditua Principe nuptias quamprimum confici, Regem ad properandum facinus extimulabat. Cæterum Rex homo natura quoquo verſus impelli leuiſſimus, ſimul etiam maturandi filiæ matrimonii cupidus, neq; minus Toletani præfulis puniendi audus, non veritus fidei atq; violatæ amicitia iura ſoluere, non abnuitt ſcelus oblatum. Ad quod peragendum conſtitutum eſt, vt milites clam intra urbem certis in locis diſponerentur, qui ſigno dato erumperent ex cõpoſito, remq; conficerent. Non deſuerunt qui Regi dicerent, tam peſſimi exempli facinus non attendendum. Poſſe enim fieri, vt ciuitates & populi indignitate rei permoti iudices aſſertoreſq; accurrerent, ipſuſq; Regis capite lueretur, quicquid conſiliarii peſſimi delirarent. Certiores facti Principes omnium quæ aduerſum ſe gererentur, Ferdinandus in caſtellum munitiſſimum Turocanum ſe recepit. Eliſabe vero vxor tamenſi admonebatur a cunctis, vt & ipſa quoq; ad tempus ſecederet, voluit potius fortunam ſuam atq; amicorum fidem experiri, magnoq; animo, magnaq; ſui fiducia perſtat in vrbe, curatq; per Regis villicum ceteroſq; amicos fidos, portas, & templa, & vrbis loca munitiſſima præſidio firmari, ne quid detrimenti ab aduerſariis capere poſſet. Rex cum videret ſe fruſtratum ſua ſpe, ceſſit urbem ſorori, ſeq; Madritum contulit, quem e veſtigio ſecutus eſt Magiſter, vt odii ſtimulos acriores ad-moueret in ſororem, coniugemq; ipſius, atq; imprimis in villicum Segouienſis arcis præſidem, tanquam in præcipuum excludendi ab vrbe Regis autorem.

*De caſtri Iulienſis arce Magiſtro ſancti Iacobi tradita, deq; illius obitu, & con-
certationibus inter competitores Magiſtratus. Caput VIII.*

INTER vrbes & municipia quibus Rex Magiſtrum donauerat, fuerant caſtra Iulia, quod oppidum vulgo dicunt Trogilium, & ingenio ſitus, & ciuium opulentia in Luſitania nobiliſſimum. Eius arcem ſub fide publica tenebat præſidio Gratianus quidã cognomine Seſſius, qui nolebat Magiſtro poſſeſſionem cedere, quamquam eſſet id ſibi a Rege crebro imperatum, cauſatus neſcio quos ſumptus quos in munitiones & milites præſidarios diſtribuiſſet. Qua de cauſa Rex eo proſectus non potuit alia conditione Gratianum arcis præſidio extrudere, quam ſi hæreditario iure concederetur illi caſtellum ſancti Felicis Callaicorum cognomento. Quo die tradita eſt arx cui Magiſter ſuo nomine tradi voluit, ipſe ex abiſſeſſu quodam pernicioſo in altera maxilla oborto diem ſuum obiit in vico ſanctæ Crucis, qui diſtat a caſtris Iuliiſ aultrum verſus duodecim millibus paſſuum. Cũ animam ſingultaret moriens, quærebat identidem ab adſtantibus, an Iulienſis arx præſidio ſuo iam eſſet tradita. Pulchra in morte cogitatio, atque vitæ exactæ ſimilima. Sed proh Deus immortalis, quam diſſimilis hic Epaminundæ illius Thebani, qui cum apud Mantineam quo prælio Lacedæmonios ſuperauit, pro patria pugnans vulnus illud letale accepſiſſet, noluit ferrum ex vulnere trahere, quoad audiuit victoriam penes Thebanos eſſe, quæres quo in ſtatu res Thebana foret: hic vero quærit moriens, an arx iniuria & contra rem pub. ſibi donata præſidio ſuo per manus, vti aiunt, tradita ſit. Sed neque qui precio arcem prodidit, ſuperuixit diu. Si quidem a ſancti Felicis ſui inquilinis, lapidibus per tumultum obrutus, pænas ſuæ proditiõnis debitas exoluit. Ex obitu Magiſtri aliquot ſecutæ ſunt ſimultates, atq; Spathiferorum ordinis diſſidium inter duos acerrimos Magiſtratus competitores, Rodericũ Manricum Parietinũ Comitem, eiufdem militiæ Commendatariũ a Secura, & Al-

phonsum Cardeniensem prouinciæ Legionensis commendatarium maximum. Cumque illius ordinis duæ sint prouinciæ, Legionis altera, cuius conuentus est sub primore diui Marci, altera Castellæ, cuius conuentui præfidet Primor Vclensis, vterque ex competitoribus curauit ab altero Primoribus fieri conuocationem tredecim commendatariorum, ad quos Magistri electionem ex ipsius ordinis cõsuetudine atque decreto pertinebat. Parietinus namque Comes conuocationem illam dicebat fieri debere ex antiquo ritu, a Primore Vclensi: Commendatarius maximus e diuerso, a Primore sancti Marci, cum præsertim in ipsius ordinis cõstitutionibus esset definitum, comitia debere fieri in illius prouinciæ conuentu, in qua Magister diem suum obiit, obiisse autem decefforem in agro Castroiulienfi, qui præcudubio ad Legionis prouinciã pertinebat. In hac controuersia suffragatoribus ab vtroque Primore conuocatis, vterque ex competitoribus eligitur, salutaturq; Magister, Comes Parietinus Castellane prouinciæ, Commendatarius maximus Legionensis. At parte ex alia Iacobus Patiequus Ioannis Patiequi decefforis Magistri filius, idemque Marchio Villenatum, dicebat patrem cum adhuc viueret, abdicasse Magistratum in manus summi Pontificis, spectaretque in dies Apostolicæ sedis confirmationem, habereque sui studiosos fautoresque nonnullos ex tredecim viris, atque imprimis Osornini Comitibus Castellane prouinciæ Commendatarii maximi suffragationem non contemnendam.

De institutione prima ordinis militia Sancti Iacobi, & quomodo deinde propagatus est. Caput IX.

SED quando in Spathiferorum ordinis, ipsiusque Magistratus, quæ dignitas post regiam apud Hispanos habetur prima, mentionem incidimus, neque satis constat inter autores, quo tempore, aut quibus initiis, & per quos fuerit tam insignis militia constituta, visum est hoc in loco quid hac de re pro comperto habeamus exponere. Sunt qui dicant hunc ordinem cœpisse sub Alphonso, cui foret cognomen Casto, Christianæ salutis anno circiter vicesimo supra octingentesimum. Sed neque produnt quis fuerit ordinis instituendi autor, aut quis illi tanta vectigalia donauerit, vnde tam numerosus exercitus ali possit, aut quid tam longo temporis spacio per ensiferos equites sit gestum, cum nulla ipsorum in historiã libris quos ego legerim, mentio sit habita. Quantum vero ex priuilegiis huic ordini concessis colligere possumus, hæc militia videtur initium habuisse sub Alphonso Hispanorum Rege huius nominis nono. Extat in monumentis Alexandri tertii Pontificis maximi, anno Pontificatus sui septimo decimo, salutis vero Christianæ sexto & septuagesimo supra millesimum centesimum, in fauorem ordinis priuilegium concessum. In quo refertur fuisse in Hispania temporibus illis viros quosdam nobiles ordinis equestris, qui se ipsos omniaque bona sua Christi militiæ deuouerunt, professi quoad viuerent, se gesturos bellum contra nominis Christiani hostes Saracenos, qui totam prope Bæticam magnamque Tarraconensis prouinciæ partem occupauerant, tenuerantque per annos circiter quadringentos. Fuerunt autem ea tempestate equitum illorum facultates perquam tenues, quippe qui non multo plura quam viginti castella, & ea quidem munitissima possiderent, quæ sub obscuris nominibus in ipso priuilegio numerantur. Per idem tempus Magister ipse cui Petro Ferdinandi nomen erat, cum plerisque sui ordinis equitibus Romam profectus, suo atque suorum omnium fratrum nomine rem omnem cum personis Apostolicæ sedi subiecit, supplicauitque vt ab eadem in proprios ac peculiare filios admitterentur, traderetque illis viuendi normam: id quod est a Pontifice factum. Nam & illos in filiorum suscepit locum, & bona omnia sub Apostolicæ sedis patrimonio reposuit, normamque viuendi tradidit, quam deinceps in ordinem cum monitorio pœnali Magister Albertus S. R. E. Cardinalis vir plane optimus, atque eiusdem militiæ admodum studiosus, quam nostra quoque ætate recensuit confirmauitque Iulius secundus Pontifex maximus anno Christianæ salutis septimo supra millesimum quingentesimum. Ex paruo itaque illo principio per quosdam

dam incrementi gradus eo potentia hic equestris ordo peruenit, ut nostro sæculo mille cataphractos equites bello armare possit, quas copias beneficio Principum acquisiuit, ob insignes res gestas in bello quod sine intermissione contra Mauros Baticæ iniustos possessores ad hæc tempora gessimus. Nam & pugna illa memorabili qua Miramamolinū superauimus, sub Petro Ario eiusdem ordinis Magistro singularem operam nauauit, quæ victoria parta est anno salutis duodecimo supra millesimum ducentessimum, Hispanorum Rege Alphonso nono. Atq; deinceps Ferdinando Rege in oppugnatione Vbetæ, & Cordubæ perquam strenue hic ordo militauit, sed præcipue in obsidione Hispalensi, vbi Pelagius Corrigia cognomento, ensiferorum equitum Magister, firmissimum tenuit præsidium. Fuere deinde huius ordinis Magistri viri splendidissimi, quorum insigni opera in bellis Reges vsi sunt, quæ contra nominis Christiani hostes Mahumetis cultores gesta sunt. Vnde militia hæc diui Iacobi nomine instituta, ex præda hostium, Regumq; beneficio, & Pontificum benignitate opulentiam, ex crebris victoriis immortalē gloriam cōsecuta est. Sed de ordinis huius origine atq; regulæ primordiis fortasse plura hoc in loco, quam oportuerit, dicta sunt, cum de magnis rebus satius fuerit omnino filere quam pauca dicere.

De Marchione Villenate comprehenso & absoluto, & de obitu Enriqui Regis, eiusque habitu & moribus. Caput X.

SED vt eo vnde digressi sumus, aliquando reuertamur, dum Iacobus Patiequus Magistratus obtinendi causa suffragatores ambit, simulans innocentia suæ fiducia, sed re vera cupiditate quadam præcipiti, Osornino Comiti qui & ipse eo dignitatis aspirabat, se satis inconsiderate credidit, a quo ex insidiis quas parauerat, comprehensus, & in arcem commendati sibi oppiduli Fontis dominæ cognominati perductus, custodiæ adseruandus traditur. Cuius rei nuncius cum ad Regem esset delatus, magis quam pro materia, & quam Regem decebat, ægre tulit. Amabat namq; præ cæteris omnibus amicis Marchionem, atque illa potissimum causa fuit Osornino Comiti eum comprehendendi, quod putabat illo pignore se habiturum magis propitium ipsum Regem ad magistratus consecutionem. Erat autem Rex licet natura & voluntate abstemius, lithanicus tamen & nephriticus & ileosus, quibus morbis eo tempore vehementius vrgebatur. Qui tamen a medicis prohiberetur iter facere, intentantibus imminens periculum quod inde sequebatur, nihilo tamen segnius iter arripuit. Quem affectati sunt Cardinalis Hispanus, Comestabilis, idemq; Comes Pharius, Marchio sanctæ Iulianæ, Comes Bencuentanus, Comes item Cluniensis, aliiq; complures ordinis equestris primores. Conuenerunt præterea eodem Archiepiscopus Toletanus, & Episcopus Burgensis. Qui omnes pro parte sua negotio insistentes, rem sic transegerunt, vt Marchio sub certis conditionibus tandem absolueretur. Cœptum est præterea ibidem agi, de cōcordia Regis cum Principibus, sed dum altera pars Regem placat, exulcerat altera, nihil est confectum. Rex vero cum in dies morbi conualescerent, nihil iam medicis promittentibus, Madritum rediit, vbi vita defunctus est, quinto decimo posteaquam eo concesserat die, qui fuit tertius ante Idus Decembris, anno a natali Christi quarto & septuagesimo supra millesimum quadringentesimum: regnavitq; annos viginti, menses quatuor, dies duos & viginti: vixit annos quingenta. Deposita est corpus in cœnobio diui Hieronymi iuxta Madritum, deinde non multos post dies translatum est in monasterium Guadalupi, vbi cum moreretur se humandum præceperat. Inferias duxit, curauitq; funus, & cum deponeretur cadaver, & cum transferretur, Cardinalis Hispanus, qui Mausoleum quoq; illi, vt benefactori suo, simulachrumq; faciendum locauit. Instituit præterea duorum sacerdotum collegium, qui bis illi cotidie parentarent. Testamentum quod cum solennitate, quemadmodum dicitur, fecerit, repertū est nullum, nisi quatenus cum moreretur, dictauit pauca voluntatis suæ verba, quæ notis excepit Ioannes Ouetanus, cui ex omnibus Secretariis maiorem habebat fidem.

*D. obito.
Iacobi 4to
1474
et ubi 50 annos*

est alio

Yutunq; h;

nebatur tantum dare se conficiendi testamenti facultatē atq; voluntatis exequen-
 dæ Cardinali Hispano & Marchioni Villenati. De Principe vero quæ diceretur
 ipsius filia putatiua, fieret quod ab eisdem testamentariis & insuper a Marchione
 sanctæ Iulianæ & Areuacorum Duce & Comite Beneuentano faciendum decer-
 neretur. Fuit statura aliquanto procerior, corpore bene compacto, facie latiuscu-
 la, nasoq; complanato, citra deformitatem tamen. Delectabatur plurimum in ve-
 nationibus, propter quas frequenter petebat solitudines & loca deserta. Insume-
 bat multum temporis in Musica, tum audiens cantores fidicinesq;, tum ipse per se
 fidibus accinens, & quidem cum vocis quadam suauitate. Erat mirum in modum
 ædificandi cupidus, vnde & arces complures muniuit, & desq; sacras a fundamen-
 tis excitauit, monasteriaq; construxit, locupletauitq; vectigalibus & donariis. Fuit
 natura clementior quam regnorum gubernatores decet, profusior in largitioni-
 bus quam Regum magnificentia postulat, sed præcipue in excipiendis exterarum
 gentium legationibus. Vtebatur vestibus, neq; ex preciosa materia, neq; figura ex-
 quisitori, sed qualibus mediocris conditionis ciues honeste uti possent. Exerci-
 tum pergrandem alebat, tum prætorianarum cohortium, quæ semper exuberat-
 rent in armis, tum etiam euocatorum, quibus vtriusq; summa fide stipendia statutis
 temporib. reddi curabat, & hæc omnia vsq; ad regni sui annum decimum, in dies
 conualuerunt. vnde nō subditis modo, verum etiam finitimis Regibus erat veren-
 dū, cum subito paulatim omnia defluere atq; deinde in præceptis ire cœperunt, al-
 teroq; decimo tantarum gloria rerum intercidit, vt ne vestigium quidem illius vl-
 lum relinqueretur. Nam & amicorum suasu, quæ prima labe mali fuit illi, præto-
 rianas cohortes emisit, quibus exarmatus cum voluptatib. suis indulget, primum
 ab iis quibus fidebat, deinde ab alienioribus contemptui simul & ludibrio haberi
 cœptus est, atque eo tandem calamitatis deuenit, vt ex publicis vectigalibus nihil
 aliud reciperet, quam quod per regni primores gubernatoresque ciuitatum lice-
 bat. Quæ omnia fortissime patiebatur, non tam ex insensibilitate, cum alioqui na-
 tura esset ingeniosissimus, quam ex quadam sibi innata animi æquitate, iocabatur-
 que sæpe in fortunam suam. nam fuit & in hoc emunctæ naris, ac perquã facetus.
 Cum aliquando insimularetur quibusdam de rebus quarum erat sibi conscius,
 Miror, inquit, cur me non insimulant quoq; quod monetam ferio, quod de falsa-
 riis dici consuevit. Cumq; illius iussis non obtemperaret quispiam, non abibit mi-
 hi impune dicebat. nemo enim me vnquam læsit qui non e vestigio debitas mihi
 pœnas exoluerit. Sed de vita & moribus plura, si contigerit nobis aliquando illius
 historiam latiori stylo prosequi.

ÆLII ANTONII NEBRIS- SENSIS, RERVM HISPANARVM ATQVE HISPANIENSIVM HISTORICI, DECA- DIS PRIMÆ LIBER TERTIVS.

*Elisabe cum Ferdinando coniuge Rex & Regina declarantur, & ex primoribus, qui
 obsequium exhibuerunt, qui restitire contumaces.* Caput I.

Vo tempore Enriqus Rex vita defunctus est, Elisabe Prin-
 ceptis agebat Segouia. Quæ cum primum facta est de obitu fra-
 tris certior, inferias illi iustaq; magnificentissime persoluit, seq;
 Reginam declarari salutariq; ab omnibus curauit. Nam con-
 iux ea tempestate aberat, ex bello Ruscinonensi multis nego-
 ciis in Tarraconensi prouincia implicitus. Paucis enim mensi-
 bus ante Ioannes pater Perpiniensis obsidione a Gallis oppres-
 sus, suppetias a filio implorauerat, qui comparato quam maximum potuit exerci-
 tu ex Hispanis Tarraconensibusque, tum grauis, tum leuis armaturæ militibus,
 patrem de facienda sub iniquis conditionibus deditione cogitantem, repentino
 suo ad-

suo aduentu obsidione liberauit. Segouientes ciues editissimo suggestu facto, quo
 omnium ordinum viri conuenerant, signa vexillaq; regia substulerunt, inclaman-
 tes identidem Ferdinandum Regem, Reginamque Elisaben iustos, legiuimos, &
 indubitatos hæredes ac dominos Hispaniarum naturales. Ipsi deinde Reginæ in
 subiectionis argumentum ex patria consuetudine manus exosculati, sub tude pu-
 blica iurarunt, se futuros illi atque suo coniugi subditos fideles, obnoxios, atque
 iussorum omnium obtemperantes. Comes deinceps Beneuentanus, Marchio
 sanctæ Iulianæ, Dux Albanus, Comestabilis, idemque Comes Pharius, Beltra-
 nus Dux Alburquerqueus, Comes Triuinius, Archithalassus quoque Alphonsus
 10 Enriqui ipsius Ferdinandi Regis auunculus, aliique complures regni proceres, o-
 ptimatesque ciuitatum. Ac præterea ex antistitum numero imprimis Cardinalis
 Hispanus, idemque Archiepiscopus Toletanus, aliique Præsules eodem conue-
 nerunt, qui Reginæ fidem quoque suam iureiurando simili obstrinxerunt. Qui-
 bus aliqua ex causa facultas veniendi non fuit, misere procuratores, qui suo no-
 mine idem munus exequerentur. Qui omnes postea eandem fidelitatem se præ-
 staturos Ferdinando Regi, per sanctæ polliciti sunt. Is namque accepto nuncio re-
 rum omnium quæ gerebantur, ad Reginam vxorem magnis itineribus contendit. *de Ioanna præstantina*
 Atqui alia ex parte Areuacorum Dux, Villenas Marchio, in cuius potestate
 adseruabatur Ioanna quæ falso dictabatur Princeps, Magister a Calatrâua, Vrenas
 20 Comes, Marchionis vterque patruelis, neque eodem venerunt, neque tuos misere
 procuratores qui obsequium debitum Regibusque nuper creatis exhiberi solitum
 deferrent. Areuacorum namque Dux petebat Areuaci titulum, atque Ioan-
 ni filio Magistratum a Traiani ponte confirmari. Marchio petebat Marchiona-
 tum, quo Ioannes Tarracónensium Rex fuerat superiori bello civili spoliatus, ve-
 rebaturque a Rege filio repetendum: insuper & vrbes, municipia, castella, vecti-
 galia, quæ pater suus Ioannes Patiequus ex patrimonio regali fuerat depeculatus.
 His adiungebat Magistratum diui Iacobi quo pater fuerat perfunctus, debere sibi
 30 reddi, cum reliquis omnibus quæ sibi hæreditario iure obuenerant. Neq; tantum
 ea efflagitabat quæ ad se pertinere diceret, sed quæ ad fratres, ad propinquos, ad
 clientes, ad amicos quæ omnia, si Principes illis indulgissent, magnum regale pa-
 trimonium, atque proinde respublica Hispana detrimentum pateretur. At Prin-
 cipes interim tempori cedere, responsa in longum protrahere, dubios præmiis
 pollicitationibusq; allicere, amicos honorifice alloquendo, comiterq; tractando
 in fide retinere. In perduelles nihil noui decretum. Creati sunt quæstores maximi
 Gutterius Cardenius, quem superiori parte diximus fuisse matrimonii concilian-
 di autorem præcipuum: Gondifaluus Caconius, & ipse quoq; Reginæ antiquus fa-
 miliaris: adiectus & tertius Rodericus Vlloa, qui & ipse Enriquo Regi fuerat quæ-
 stor quoq; maximus.

40 *Legati ad Regem Gallorum mittuntur qui de fœdere confirmando & de Ruscinone cum
 illo agant: interq; Regem & Reginam disceptatio. Caput II.*

AT QUI Rex & Regina vt aliquod specimen futuræ gubernationis ostenderent,
 scire iusserunt iustitiæ ministros in grassatores, latrones, homicidas, depe-
 culatores, reliquosque id genus facinorosos homines. Quæ res quemadmodum
 optimum quemque ad bene de republica sperandum erexit, ita criminosos alie-
 nauit, coegitq; scelerum suorum impunitatem quærentes se perduellibus adiun-
 gere. Horum cum esset magna copia, ex qua partes aduersæ videbantur inualesce-
 50 re, temperari iussum est ab hac iuris animaduersione, data maleficiorum impuni-
 tate ab ea die, in qua regni gubernacula inierunt. Ex antiqua præterea consue-
 tudine obseruata inter Hispanorum & Gallorum Reges, vt cum eorum quilibet
 decederet, alter de illius obitu fieret certior, missi oratores qui Ludouico Gallia-
 rum Regi nunciarent Enriquem vita functum, fœdusque & antiquam societatem
 renouarent, simul etiam Regem admonerent, vt si amici, si boni, si iusti Principis
 munere fungi vellet, restitueret Ioanni Tarracónensium Regi Comitatum Rusci-

nonis, quem illi Gothalanico bello sub certis conditionibus oppignerauerat, quibus non obseruatis ad pristinum dominum debere reuerti. At Gallus accepto nuncio de Enriqui obitu aliquot sui doloris argumenta monstrauit, atque e diuerso de noua Regis & Reginae successionem oratoribus est gratulatus, velleque se libentissime antiqua foedera instaurare respondit. Quod vero ad Ruscinonis Comitatum attinebat, dixit se nihil ex conditionibus oppignorationis immutasse, quin potius deberi sibi summam illam aureorum stipendii nomine quod bello Barcinonensi suus exercitus meruerat, velleque se mittere iuriconsultum qui suam causam tueretur, doceretque penes se debere pignus retineri, quoad stipendium sibi redderetur. Venit itaque consultus, cum Principes essent Valladoliti, disputataque est causa in senatu regio, cumque nihil inter partes ea de re conueniret, decretum ut tam ad iuris disquisitionem, quam ad foedera renouanda mitterentur vtrinque oratores ad vtriusque regni collimitium, qui procuratorio nomine rem omnem transigerent. Per idem vero tempus cum Rex & Regina Segouiae agerent, ceptum est inter virum & uxorem de iure successionis gubernationisque disceptari, non tam æmulationis diffidiique causa, cum alioqui omnibus in rebus esset inter illos tanta concordia, quanta nunquam inter alios binos coniuges fuerit, sed quod ea iuris disceptatione prospiceretur in futurum, ne regni administratio in alienam familiam transmutaretur, si filia superstite eademque hærede succederet ex propinquis is qui esset ex consanguinitate proximus, id quod in Gallia aliterque in nationibus obseruatur. Ex primoribus Hispaniae qui erant Regi sanguine ne propinqui, asseuerabant, quandoquidem Enriqus sine prole decesserat, successionem ad Ioannem Tarraconensem Regem esse deuolutam, quippe qui esset Ferdinandi Tarraconensis Regis filius, atque Ioannis primi Hispanorum Regis nepos, eodemque iure ad Ferdinandum huius Reginae coniungem pertinere successionem, regni que administrationem non quasi dotalis, sed quasi hæreditarii. E diuerso pro parte Reginae obiicitur ex legibus atque Hispanorum consuetudine, Castellanos præsertim, virili sexu ex stirpe regia deficiente, foeminas esse legitimas hæredes, regni que idoneas moderatrices, afferebanturque exempla iam inde ab Infante Pelagio reperienda, cuius filia Ormisinda cum virilis ille sexus liberos non haberet, in Legionensis regni hæreditatem successit, nupsitque Alphonso qui Catholicus est cognominatus. Ormisinda quoque Froila fratre defuncto sine liberis in eodem regno successit, nupsitque Siloni. Eodem præterea iure Xanthia Ferdinandi cognomento Magri vxor ad eiusdem regni successionem peruenit, Veremundo fratre sine liberis extincto. E regione etiam Castellae afferebantur exempla, quod Eluira ex Vasconum Regina hæreditario iure obtinuit Castellae Comitatum, cuius filius Ferdinandus primus Castellanos Rex fuit. Vrraca etiam quæ Ramundo Tolosatum Comiti primum, & deinde Alphonso Tarraconensem Regem nupsit, Castellani atque Legionensis regni hæres fuit. Berenguela quoque, Enriquo fratre immatura morte Pallantiae intercepto, regni hæreditatem adiit. Catharina præterea Britanni Ducis filia cum Enriquo primo Ioannis filio omnium ordinum consensu adiurata est Hispaniarum Princeps. Iidem e contrario asseuerabant, ex historiis nusquam exemplum reperiri in Hispania, quod relicta hærede foemina, ex laterali serie quisquam in regni gubernationem adscisceretur, quo iure Ioannes Tarraconensis Rex omnino excluderetur. Quod vero ad regni administrationem attinebat, pro parte ipsius Reginae obiectum est, ad eandem pertinere, ad quam & regni dominium pertinebat. Quod si quemadmodum legibus definitum est, regnum dotis nomine marito non potest tradi, neque gubernatio quoque. Nam quo iure qui rei dominus non est, aut regale patrimonium administrare, aut in bene merentes ex regio censu collocare beneficia, aut arcium præsidia sub publica fide alicui potest credere? Hæc partium concertatio, tandem hunc in modum composita est, regni hæreditatem successionemque ad ipsam Reginae pertinere tametsi foeminam, propterea quod esset vnica Ioannis Regis filia superstes a Regi-

a Regibus Castellæ & Legionis recto stemmate descendens, neque posse ad alium quemquam pertinere hæredem qui per lineam lateralem ab eisdem Regibus descenderet. Definitum præterea ad eandem pertinere regni administrationem, in tribus præsertim illis quæ in parte superiori memorata sunt. Hunc itaq; in modum rebus compositis, Regina his verbis Regem allocuta est.

Post disceptationis definitionem oratio Regina ad Regem. Caput III.

NIL opus fuerat o iucundissime coniux altercatione tam longa, vbi tanta est animorum coniunctio. Nam si quemadmodum audiui ex quodam antiquitatum peritissimo, in sponalibus hæc fuisse verba sponse ad sponsum, vbi tu Caius, ibi ego Caia, hoc est, vbi tu dominus, ibi ego domina, cur mihi non liceat inde mutuari, vbi ego Regina, ibi & tu quoque Rex? qui cum sis mihi coniux dulcissimus, idemq; dominus non modo meus, sed rerum omnium mearum, quidquid ab his legum cõsultis decretum sit, nihilo minus tu Hispaniarum Rex es, quam ego Regina, mihiq; hoc animo sedet, æternumq; sedebit, me atq; omnia mea tuo arbitrio administranda permittere, cum præsertim futuri sint nobis omnium rerum nostrarum communes hæredes. Sed quando ita visum est regni primoribus qui hoc negotium in controuersiam deduxerunt, non ab re fuerit hanc iuris ambiguitatem, quæ aliquando in dubium venire possit, ex legibus & consuetudine Hispanorum decidisse. Vides optime cõiux vnicam esse nobis filiam Elitaben, ad quam, nisi quicquam Deus interim prospexerit, regni successio ex Hispanorum legibus pertinebit. Quod si quispiam ex regia stirpe stemmate recto non descendens asferet rem Hispanam ad se pertinere, quia vir: non ad communem filiam, quia femina: labefactaret profecto, aut, quod Deus auertat, forsan posteritatis nostræ seriem conuelleret. Quæ res quam sit indigna vel miseranda potius, nemo est qui non intelligat. Sed esto, sine vlla controuersia rerum potiatur ex nobis genita, nubarque cuiuspiam externo Principi, num minus periculum inde sequetur, si regnorum gubernatio in illum transferatur? Fieri namque potest, vt ille quisquis est nobis futurus gener, arcium præsidia, publicorum vectigalium quæsturas, dignitates ecclesiasticas, atque publicos magistratus ad eos sit delaturus, non qui sint Hispaniarum indigenæ, sed qui exteri ac peregrini. Quare illa iuris decisio, quod ad nos attinet, nihil profuerit, nihil nocuerit, sed fuerit quasi quoddam præiudicium ad ea quæ possunt aliquando contingere. Atqui Rege intelligente quæ sunt ab vxore perorata, non solum veritati consentanea, sed esse quoq; iusta & æqua, imperatum est ab vtroq; vt hac de re impofterum non disceptaretur, constitutumque inter eos, vt diplomata, & dicta, literæque publicæ sub vtriusque nomine ederentur, quodque sigilli characteres sub Hispani Tarraconensisque regni insignibus fierent. In moneta quoque percutienda vtriusque imago cum nominibus in typis excuderetur.

Villenatum Marchio & Archiepiscopus Toletanus prætendunt causas a Regis & Regina obsequio discedendi. Caput IIII.

DVm hæc Segouix geruntur, Marchio Villenatum literas cum mandatis ad Regem Reginaq; mittit, quibus postulabat Magistratum sancti Iacobi sibi debere decerni, quo dicebat patrem suum Ioannem Patiequum adhuc viuentem se abdicasse, ea conditione, vt sibi traderetur, quodq; subditiva illa Princeps quæ suæ fidei credita erat, locaretur viro decenti, pro personarum dignitate constituta dote. Quorum vtrumq; si denegaretur sibi, se habiturum causam iustissimam, vt aliunde sibi rebusq; suis prospiceret, quasi vellet interminari se facturum dissidiũ cum reliquis primoribus earundem partium studiosis. Ad hanc Marchionis postulationem responsum est, tamen si Ioanna quæ falso diceretur esse Princeps, non erat iis natalibus procreata, cum qua homines rerum nouarum cupidi possent in Hispania dissidium facere, cum satis constaret non esse neque vnquam fuisse ha-

bitam Enriqui Regis filiam, quodque Magistratus iam esset partim in potestate Comitis Parietini, partim Commendatarii maximi Legionensis prouinciaz, quorum vterque fuerat de republica Hispana pulcherrime meritus: vt tamen res ad concordiam regni que tranquillitatem perduceretur, sibi placere Ioannam decenti marito collocare, libellosque supplices ad Pontificem maximum mittere, quibus peterent Magistratum eidem Marchioni a sanctitate sua decerni, sed interim Ioannam sequestro deponendam, ne ante aut post illius nuptias quicquam emergeret, vnde Hispana res publica aliquid detrimenti pateretur. Ad hæc Marchio respondit se non traditurum mulierem fidei suæ creditam mortalium cuiquam, nisi cui fidem ipse haberet, cumque de sequestre non conueniret, cœpit res in diffidium tendere. Marchioni accedebant omnes qui scelerum suorum pœnas extimescebant, quique erant rerum nouarum studiosi, sed imprimis eiusdem Marchionis fratres patruelēs, omnesque illorum clientelæ, quæ per Hispanias agebatur lateque patebant. At Marchio interim per fidos internuncios clanculum agebat cum Alphonso Lusitanorum Rege, eodemque Ioannæ auunculo, vt neptem ex sorore vxorem duceret, seque habere dicebat eiusdem consilii socios ex primoribus Hispaniæ tantam multitudinem, quæ sufficeret rem inceptam conficere. Archiepiscopus Toletanus qui vsque ad id temporis fuerat anceps vtras partes sequeretur, audita Marchionis rebellionē, cœpit prætere de causas quibus honeste posset a Regibus ad perduellium partes desciscere. Poscit ab illis munera quæ diceret sibi promissa iam inde ab eo tempore quo fuerant adiurati Principes, & quæ fuerant iam in benemerentes collocata, petit & alia complura, qualia solent ab iis qui occasionem quærunt ab amicitia discedendi. Atqui Rex memor obsequiorum, atque hospitalitatis, qua fuerat aliquando vsus apud illum, cœpit hominem placare, tum datis præsentibus, tum futurorum pollicitationibus, tum honorifice compellendo, tum communes mittendo amicos qui illum in fide retinerent, obtestarenturque ne vellet ab officio desistere. Ipse prætere Rex per seipsum eadem omnia exquebatur, etiam diuersorium adeundo, quem honorem ad ea tempora alteri præstiterat nemini. At ille nihilo magis flecti, aut sententia sua pel- li potuit, quin immo quo magis rogabatur, eo obstinatius in cœptis persistebat. Neque fuit qui dubitaret, pertinaciæ suæ causam extitisse æmulationem quam non dissimulanter gerebat cum Petro Mendoza S. R. E. Cardinale Hispano, cui ex omnibus Rex & Regina plurimum indulgebant, cum esset Archiepiscopus alioqui natura factiosus, & qui plurimum delectaretur armorum strepitu, familiarique nobilissimorum hominum ampliori. Atque ita cum neque blanditiis, neque precibus, neque pollicitationibus Principum vllum reliquisset locum, fremens, fremensque, & minabundus ex curia discessit, stimulosque perduellibus faccesque ad bellum ciuile concitandum admouit. Non multos post dies Rex & Regina Segouia profecti Methymnam campestem venire, petieruntque a Duce Albano eiusdem municipii arcem quæ ipsius præsidio tenebatur, id quod ille haud grauate fecit. nam continuo arcem tradidit, cui Principes tradi iusserunt. Deinde Valladolidum iter faciētes, ab oppidanis magnificentissime excepti sunt, vbi per aliquot dies omnigenis ludis atque celebritatibus operam dedere. Veniebant prætere eodem ciuitatum populorumque procuratores qui antea non venerant, obsequium debitum sub fide publica oblaturi, inualescebantque in horas causæ iustioris auxilia.

Marchio per literas Lusitanorum Regem ad bellum capeffendum hortatur, Regisque ad Marchionem responsum. Caput V.

INTEREA Marchio non cessat sollicitare quos secum ad studia Ioannæ Principis trahat, simulque mittit ad Lusitanorum Regem literas cum mandatis in hanc sententiam. Iam sibi exploratum esse, quemadmodum ex obitu Enriqui Regis hæreditas cum administratione deuoluta erat ad Ioannā filiam, quā omnes primores bis iam iureiurando declarauerant Principem, regniq; paterni heredem vnicam.

unicam. Quodq; Rex Siciliae atq; Elisabe coniux, humano atq; diuino iure contempto, rem Hispanam nihil omnino ad se pertinentem arripuerint. Ioannam ex sorore sua neptem, paterno atq; auito imperio spoliata, non habere alium quemquam ad quem confugeret quam ad ipsum, quippe qui esset sibi auunculus, & quidem potentissimus, & qui posset illam solus ab iniuria vindicare. Obtestabaturq; vt puellam omni praesidio destitutam, aut cum regno dotali vxorem acciperet, aut propinquitatis iure, vt legitimus tutor, non pateretur ab iniustis possessoribus bona illius occupari, idq; fore factu facilimum, si comparentur vtrarumq; partium vires. Habiturum illum ex primoribus Hispaniae belli firmissima robora, atq; imprimis se fratresq; suos patruales, Magistrum a Calatraua, atq; Comitem Vrenatem, nec non sororum suarum maritos, Gaditanum Marchionem, Alphonsum Aquilarium, Comitem Beneuentanum, Archiepiscopum praeterea Toletanum, Ducesq; Arenaci atq; Alburquerqueri cum suis appendicibus, & clientelis, atq; hi omnes hostes ex professo infestissimi: quatuordecim quoq; vrbes, quae nihil aliud expectant, nisi ducem quem in bello sequantur. Quod si semel Hispanorum Regis sibi nomen assumpserit, atq; in ipsum regnum potenter penetrauerit, complures alios ex Hispaniae Principibus futuros qui declarent odia sua in aduersarios, quae nunc futurae dominationis timore occultant. Adiungebat superioribus omnia Hispaniae oppida in duas factiones esse diuisa, quarum alterae necesse erat vt Lusitanorum partes sequerentur. Iam vero quod ad ipsos belli gerendi imperatores attinet, Regis Siciliae vires esse perquam exiguas, quippe qui esset in summa rerum omnium egestate, & in maximo aere alieno, & qui non modo non haberet, vnde posset stipendia militibus soluere, sed neq; ad sumptus cotidianos pecunias, nisi emendicatas, aut violenter extortas. E diuerso Lusitanorum Regem habere exercitum robore ac numero firmissimum: habere pecuniarum tantam vim, quae sufficiat ad alendum milites, quo ad res conficiatur: habere com meatus, caeteraq; alia belli adiumenta. Cumq; semel per Hispanorum agros vel vnam excursionem populabundus fecerit, fore vt ciues, oppidani, agricolae, mercatoresq; illum sequantur, seq; eius arbitrio ac fidei continuo tradant. Ad haec Lusitanus, tametsi animo secum verborum quantum facinus aggredere, quamque foret arduum cum possessore in ipsis regni penetralibus decertare, rescribit tamen velle se oblatam belli conditionem accipere, neq; tantum ex sorore sua nepti regnum asserere, sed & illam cupere matrimonio sibi complecti, seq; ad breue tempus cum exercitu quam maximo posset, intraturum per mediam Hispaniam, qua sibi via commodior videretur. Hortabatur praeterea Marchionem ipsum, vt ceptis insisteret, & quod maximo animo inchoauerat, multo maiori exequeretur. Simul etiam scribit ad regni primores, ciuitatumq; optimates, tam suarum partium, quam alienarum: ad illos, vt in fide retineret: ad hos, vt praemiis pollicitationibusque ad studia sua pelliceret. Stimulabat eius animum repulsa quam fuerat passus ex eo tempore quo Elisaben Principem coniugio petierat: regnandi praeterea immoderata cupiditas, imperiiq; terminos pulchritudo prorogandi. Obseruabatur illius animo, regni quod appetebat amplitudo, simul & opulentia, tantarumq; gloria rerum. Sed anteaquam rem ipsam adoriretur, placuit experiri sui regni proceres, & quali animo erga se forent explorare. Consilio itaq; ex omnium ordinum viris habito, suam illis mentem aperit. Qui omnes vno prope consensu pedibus manibusq; in Regis sententiam iere, siue quod intelligebant, id sibi animo sedere, neq; posse iam a proposito dimoueri, siue quod illorum quisq; sperabat, aut ex bello praedam ingentem, aut ex victoria dignitates amplissimas, aut ex rerum nouitate fortunarum suarum accessiones, quorum omnium esset in Hispania permagna facultas. Dicebant praeterea non esse amplius hac de re consultandum, sed cum primum fieri posset, rem exequendam, anteaquam hostium vires magis magisque inualescerent.

*Lusitani Regis per legatos obtestatio, ut Rex & Regina iuri suo cedant,
cui respondent. Caput VI.*

CERTVS propositi sui Lusitanus, compositis belligerendi conditionibus cum Marchione Villenate, cum Areuacorum Duce, cum Archiepiscopo Toletano, cum reliquis omnibus earundem partium studiosis, mittit ordinis equestris virum quendam nobilem, qui procuratorio nomine desponderet sibi Ioannam ex sorore sua neptem, cuius rei facit per literas certiores ciuitatum optimates, orbisque Hispani proceres atq; primores. Mittit præterea oratorem Rodericum Soffium equitem auratum, qui diceret Regi & Reginae eo ipso tempore Valladoliti commorantibus, iam debere illis esse compertum Ioannam ex Ioanna sorore sua neptem fuisse filiam Enriqui Regis legitimam, bisq; iuratam Principem, regniq; hæredem successtricemq; bis declaratam, eoq; iure post obitum patris regni gubernationem ad eandem pertinere. Se autem constituisse illam sibi coniugio copulare, rogareq; illos obtestariq; ut sibi regni possessione cedant, & ne se inuito rem ad illos non pertinentem attrectare vellent. Et quamquam suo iure atq; futuræ coniugis nomine posset autoritate propria, hæreditaria bona inuadere, se tamen velle tantisper a violentia temperare, quoad iure decerneretur, vtri debeat regni possessio cedere. Itaq; debere illos quoq; interim se regni administratione abdicare, & veluti sequestro deponendam, donec composita lite, ex iure daretur bonorum possessio, cui dandam esse leges iuraq; decreuerint. Quod si nihilominus perstare obstinate vellent, neq; ab incepto desistere, se ius suum armis vindicaturum, obtestabaturq; Deum immortalem, ut omnia mala in illius caput conuerteret cuius fuerit culpa perpetrata. Ad hanc Lusitani Principis legationem, Rex & Regina ex consultatione procerum qui eo tempore in curia manebant, responsum est se mirari, velle eum causam tam iniquam suscipere, atq; exulcerare vulnus antiquum, & quod iam cicatricem obduxerat, cum præsertim sororis ad ulterium esset illi compertissimū, neptisq; spurcos natales vel ipso teste per omne Christiani nominis imperium diuulgatos. Neq; tantopere mirarentur, si is qui huiusmodi causam defenderet, esset temerarius quispiam, & nullius consilii participans. Rogabant etiam obtestabanturq; ne violaret affinitatis propinquitatisq; rot pignora, ac præterea inter Hispanorum Lusitanorumq; Reges amicitiam, multis & illustribus officiis confirmatam: neq; auscultaret hominibus perditis, qui non æquitatis amore, sed propriæ utilitatis cupidine ducti, aut suorum scelerum impunitatem quærentes, non illi obsequium, sed negotium potius essent exhibituri. Meminisset etiam illos eosdem fuisse qui per omnes Hispanias perq; exterarum nationes diuulgarint, hanc Ioannam non modo non fuisse, sed neq; esse potuisse Regis Enriqui filiam, ob eamq; causam desciuisse a suo Rege, comparatoq; exercitu collatis signis contra illum depugnasse: homines perfidos, qui quod nunc tuentur, antea impugnarunt, quod nunc abiurant, antea iureiurando sanxerunt. Recordaretur quoq; illius temporis quo Enriqus Rex offerebat illi coniugio hanc eandem Ioannam cum successione dotali, seq; noluisse conditionem accipere, non ob aliam causam, nisi quod de regni hæreditate sibi non satis ex iure constaret. Quæ omnia si animo defæcato, omnibusq; mentis perturbationibus libero perspiceret, non aggredereetur negotium quod esset cum vtriusq; populi cædibus tot incommoda illaturum. Quod persistere veller, neq; ab incepto desistere, id potius iure ageret quam iniuria, se paratos esse ius suum bonorum atq; proinde sapientissimorum virorum iudicio submittere. Nam quod ille de possessionis cessione dicebat tantisper, dum de iure disceptaretur, neq; iustum neq; honestum quod Dei benigntate possident, viribus, & armis tueantur, imprimis Deum immortalem obtestantes, ut omnia mala quæ inde secutura sunt, in illorum autorem incendentiumq; retorqueat. In hoc responsum Lusitanus orator dimissus est.

*Rex & Regina Marchionem atq; Archiepiscopum frustra tentant in officio re-
tinere, atq; utraq; pars se bello parat. Caput VII.*

REX vero & Regina ex postulatione Lusitani respōsoq; illius oratori dato per-
spicientes omnia iam esse hostilia, & ad arma spectare, ne quid tamen intenta-
tum relinquerent, decreuerunt admonere perduelles, obtestariq; ne vellent ma-
la malis accumulare, atq; igni fomitem oleumq; addere camino, non quo timide
aut summissè agerent, sed vt ostenderent cunctis, sibi non placere bella ciuilia, ne-
que suorum ciuium sanguinis effusionem. Mittunt itaq; bonos atq; prudentes vi-
ros, imprimisq; ad Marchionem, qui suaderent illi, vt aliquando in sanio rem men-
tem rediret, reducerentq; in memoriam, fuisse patrem eius qui fuerit primus au-
tor desciscendi ab Enriquo Rege ad Alphonsum fratrem, vnde quot Hispanæ
reip. detrimenta sint secuta, neminem esse qui ignoraret. Nunc vero filium patris
vestigia insistendo, quid aliud esset, quam Patiequorum familiam ad Hispanorum
perniciem Principum lege quadam fatali fuisse ortam? Videret ne maiorum suo-
rum scelera ipse cum posteritate sua lueret, recordareturq; originis familiæ suæ,
quæ pari ex causa Lusitaniam amisit. Quis enim ignoraret Patiequos fuisse Lusi-
tanorum exules? Quod si res suæ in eo statu forent, vt reparari nullo modo pos-
sent, neminem mirari, si in occasu proprio decerneret omnia secum inuoluere.
Nunc autem si velit, posse illum rupta, conuulsa resarcire. Velle namq; ipsos publi-
cæ vtilitatis causa omnia errata illi condonare, atq; obliuione sempiterna delere.
Qui ad Archiepiscopum missi sunt oratores, nihil benignius retulerunt. Respon-
dissè namq; perquam superbe ac minaciter, seq; habere iustissimas desciscendi
causas, quod non sibi debitus honor haberetur, quodq; in alia fortuna promissis
pollicitationibusq; nunc in prospera fraudatus esset. Minabaturq; ostensurum se
nunc, quid esset Archiepiscopum Toletanum lædere. Exulcerabat hominis atro-
citatem Ferdinandus quidam Alarconius, cui Archiepiscopus nimium indulge-
bat, vir superstitiosus, ac plane impostor, & callidus, seu versare dolos, seu certè oc-
cumbere morti, quem Marchio subornauerat, præmiisq; corruperat, vt se in fa-
miliam illam insinuaret. Atqui Petrus Acunia Comes Hemerocalios, idemq; Ar-
chiepiscopi frater, cui fratris consilia non placebant, exhortabatur illum, atq; eti-
am liberius increpabat, quod ex causa tam leui tam insignem communi familiæ
vellet infamiæ notam inurere, quodq; iustissimorum Principum gratiam, tot an-
norum obsequiis collectam, occasione minima effunderet. Hoc ipsum familiares
& amici, hoc ipsum orabant omnes qui bene consultum illi esse volebant. Sed qui
obstinato animo semel obduruerunt, deteriores admoniti fiunt: quare neq; blan-
ditis Principum, neq; fratris exhortationibus, neq; amicorum consiliis locum re-
liquit vllum, neq; magis incepto mouetur, quàm si dura silex, aut steter Marpesia cau-
tes. Ex insolenti Marchionis & Archiepiscopi responso grandis amicorum secu-
ta est immutatio, nõ eorum modo qui suorum scelerum conscii nihil magis quam
rerum omnium perturbationem optabant, sed eorum etiam qui antea putabatur
esse pacis amatores. Nam viri religiosi, optimates, ciues, opifices, agricolæ, atq; fe-
re optimus quisq; spemq; metumq; inter dubii animo peiora verebantur. Omnes
itaq; in duas factiones diuisi, suum quisq; ducem insequi statuit, Lusitanum illi, hi
vero Regem & Reginam. Prima igitur prouidentissimis Hispanorum Principibus
cura fuit scribere ad ciuitates, quo in statu res esset, hortariq; vt vrbes, oppida, ca-
stella, muris, fossis, aggeribus, vallibusq; munirent, machinisq; instruerent, vigiles cir-
citoresq; adhiberent, excubias exploratoresq; dimitterent, qui hostis cõsilia, quid-
que moliretur, captarent. Ad primores quoq; regni literas dederunt, quibus facie-
bant illos, & de Lusitani legatione, & de responso illi reddito certiores. Hortaban-
tur etiam eosdem, rogabantq; vt ad belli expeditiones, quod proculdubio im-
pendebat, omnes essent parati. Interim Lusitanus audito Hispanorum Princi-
pum responso, simul etiam factus certior, quo animo in se forent Marchio, &
Archiepiscopus, Arcuacorumque Dux, atque eorum appendices, auxilia vnde-
cunque potest sibi contrahit, & quam maximum potest exercitum comparat;

Hispanorumq; perduelles admonet, ad certum diem sint in armorum procinctu, ut communi consilio atq; ex composito vno tempore rem gerant.

Rex Valladolidi manet, & Regina Toletum proficiscitur. Caput VIII.

ERANT illa tempestate Valladolidi Rex & Regina, qui nuncio accepto de hostium expeditione, nihil amplius cunctandū esse rati, constituere, ut Rex Valladolidi maneret prospecturus citramontanis regionibus, Regina vero Toletum proficisceretur, vnde Bæticas aliasq; vltromontanas Hispaniæ regiones in fide retineret, prospiceretq; ne quid detrimenti paterentur. Fuerunt in comitatu illius Duces Infantatus, atq; Albanorum, & Comestabilis idemq; Comes Pharius. Tenuit Regina ex medio itinere reconciliare sibi Archiepiscopum Toletanum, qui eo tempore Compluti morabatur, non quo putaret illius vires in alterutram partem magni esse momenti, sed familiaritatis antiquæ memor, atq; obsequiorum illius erga se in superiori fortuna. Voluit & ipsa præsens hominem conuenire, blanditiisq; ad pristinam familiaritatem reducere, sed verita est, ne ea res aut timori, aut maiestatis regiæ imminutioni tribueretur. Itaq; per Comestabilem decreuit experiri omnia, qui tametsi homo prudens, idemq; singulari quadã facundia præditus erat, nihilo plus ex eo potuit exculpere, quam qui ad illud ipsum antea missi fuerant, quam frater eius Comes Hemorocalius, quam alii propinqui & familiares, qui fere omnes, præter vnum Ferdinandum illum Alarconium quem diximus a Marchione subornatum, studebant ad iustiores causas ipsum reducere. Atqui Rex cum videret in huiusmodi temporum motibus omnia etiam tuta esse timenda, statuit ire Salmanticam, atq; deinde Zamoram, ut illarum ciuitatū optimates, decuriones ordinis equestris viri, atq; tribuni plebis iurarent iterum in sua verba, renouarentq; fidem publicam quam sibi atq; Regiæ coniugi obstrinxerant, cum primum regnare cœpissent: id quod omnes præstiterunt, atq; imprimitis Alphonsus Valentinus castrorum Metatus, qui Zamoranam arcem præsidio tenebat. Taurum urbem noluit adire, quoniam illic omnia erant incerta. Etenim arx oppidi tenebatur a Roderico Vlloa regio quæstore maximo, Regisq; & Regiæ perquam studioso: frater tamen illius natu maior, Ioannes Vlloa, disposuerat præsidia per loca urbis munitissima, obfirmaueratq; contra arcem stationes latronibus armatis perpulchre instructas. Idem sauebat in ciues quos putabat suæ tyrannidi obstaturos. Nam & Enriquo Rege suspendio adegit Rodericum quendam regium senatorem, atq; pari supplicio extinxit alterum ordinis equestris virum, aliosq; cōplures nobilissimos ciues quos dominationi suæ formidolosos existimabat, bonis spoliatos in exilium miserat. Is igitur timens scelerū suorū debitas peccatorum impunitatem affecuturum. Erat castri Inui præses & ipse quoq; parium facinorum conscius, atq; grassatorum latronumq; receptator, qui non satis fidens Regis & Regiæ fidei publicæ, atq; promissis quibus illum non solum patris criminibus donabant, sed etiam se multis illum beneficiis cumulatuos pollicebantur, deserta potiori causa Lusitano se adiunxit. Regina interim Toleti agens, ciuitatem populosq; finitimos confirmat, Bæticæ colonias & oppida quæ illi ab initio obsequia sua detulerant, ut in fide permaneant hortatur, suspectos & dubios partim minis, partim pollicitationibus ad studia sua trahere conatur. In eos vero qui se hostes ex professo declararent, inimicitias bellumq; gererent, Roderico Manriquo Comiti Parietino, qui se diui Iacobi militiae Magistrum profitebatur, rei administrandæ negocium commendat. Ipsa Valladolidum ad Regem proficiscitur. Alcaracium oppidum non ignobile, ex patrimonio regum Hispaniæ diuulsam, præsidio Marchionis oppressum tenebatur. Oppidani vero indignationem, de excutiendo ex ceruicibus suis iugo, deq; se in libertatem asserendo, seq; suis Principibus dedendo agere incipiunt, arma corripunt, arcem inpositam vrbis obsident, Marchionis amicos, & qui ab illo iuri dicundo, aut vectigalibus exigendis

gendis præfecti erant, vrbe fugant, Parietinum Comitem orant, vt auxilio veniat, aut copias auxiliares ad conficiendum negotium mittat. At ille non impiger cum præsentibus copiis accurrit, præclarum facinus illorum laudat, suamq; operam ad id pollicetur, oppidanorum animos erigit, atq; hortatur vt arcem obsidione arctiori premant. Qui nuncius cum ad Marchionem peruenisset, contrahit copias quam maximas potest, tam ex suis, quam ex amicis, quam etiam ex iis quas Magister a Calatraua in procinctu habebant paratas, vt se Lusitano coniungerent. Cumq; satis magno exercitu se ad soluendam obsidionem accingeret, iamq; aduentaret, oppidanos trepidantes ac dubios, iamq; incepti pœnitentes, Parietinus Comes, vt magno animo sint, neq; se duce quicquam timeant, hortatur. Confirmat illorum animos opportunus aduentus Alphonfi Fonseca oppidi Caucensis & Alahegiorum domini, cum altero Alphonso Fonseca Episcopo Abilensi, quos Rex & Regina miserant cum expeditis cohortibus in succursum illorum qui arcem obsidione cingebant. Quo auxilio aucti, stationes extra urbem, & in agrum spectantes, firmiori præsidio muniunt. Itaq; Marchio a dissoluendæ obsidionis cogitatione destitit, & in alias curas animum transtulit, atq; imprimis oppida, & castella, arcesq; suæ ditioni subditas munit, ne incolæ, Alcaracenorum secuti exemplum, ad hostes desciscerent. Ad Lusitanum præterea literas mittit, nihil esse actum scribens, nisi properet, atq; suo aduentu opem ferat, partesq; dissipatas atq; conuulsas confirmet. Arcis præses soluendæ obsidionis spe amissa, se cum arce Comitibus fidei ex pacto conuento tradit.

Marchio Lusitanum hortatur per literas, vt properet, & venit. Rex & Regina Lusitaniæ bellum inferunt. Caput IX.

MARCHIO cum intelligeret posse fieri, vt alia quoque oppida, castella, & arces quæ pro illo stabant, Alcaracenorum exempla sequerentur, literas ad Lusitanum dat, vt quam celerrime veniat, omnem bene gerendæ rei vim in celeritate positam esse scribit: quod si remissius agat, fore vt partium suarum feruor quem spes excitauerat, cum illius mora refrigesceret. Ioannam vero Principem quam Enriqus moriens illius fidei credidit, ab Ascalone in castra Iulia transfert, aut tutiori loco foret, aut si Lusitano nuptui tradenda esset, commodius inde duceretur. Lusitanus Rex etsi iam paratus erat, vt viam ingrederetur, hostiumque fines armis inuaderet, Marchionis tamen literis excitatus, rem exequi festinat. Veniebant cum illo omnes regni sui proceres, tam ecclesiastici, quam sæculares, quorum & ex ordine equestri elegantissimus & strenuissimus quisque, sed neque superioribus inferiores cedebant, & armorum, & equorum, & ornamentorum apparatu, alii agros vendebant, alii oppignerabant, alii pretio viliori locabant. Atque vt est hominum genus superbum & arrogans, ex sumptuosiori cultu facti arrogantiores, nihil non sibi pollicebantur, & imprimis Regis & Reginae fugam in suam Tarraconensem, neque spectaturos vel minimum fortunæ euentum. Partiebantur inter se profugorum spolia, deinde oppida, municipia, castella, vicos, agros eorum qui fuissent Siciliae Regem Reginamq; coniugem secuti. Atq; ita Placentiam perueniunt, quæ tunc sub Areuacorum Ducis ditione erat: eodemque Marchio deduxit, quæ se Hispaniæ Reginam profitebatur. Deinde in media vrbis area suggesto Rex & Regina resident, dataque & accepta fide sponsalia contrahunt, acclamant lictores, & omnes qui aderant, vna voce, Viuant, Viuant Alphonfus Lusitaniæ Rex & Ioanna Hispaniæ Regina. Tunc nouorum Principum ex Hispanorum consuetudine manus auersas exosculantur, fidemque suam illis iureiurando obstringunt. Habitaque deinde consultatione quo potissimum iter arriperent, Areuacum placuit, propterea quod & comœatu rerum omnium abundabat, & ad belli cum hostibus, pacisque cum finitimis res gerendas erat locus opportunus. Cæterum Rex & Regina cum accepissent nuncium earum rerum quæ Placentiæ gesta sunt, atque hostes Areuaci, hoc est, in mediis regni penetralibus consedis, seque Hispaniæ Reges iussisse appellari, & ipsi quoque se Lu-

*Ioanna pueratua
cum rege Lusitano*

Alphonfus

sitaniæ Reges appellari, atq; Limitaneis in ipsam Lusitaniam bellum inferri iussurunt. A Paceaugusta visum est Lusitaniam inuadere, atq; in ipsis regni penetrabilibus Nodarum castellum expugnant, & Regi Reginæq; Hispaniarû subiiciunt, qui arcs præsidium Martino cuidam Septempublicano ciuitatis Hispalensis Viginti quatuor viro credunt. Is triennio in fide permansit, Lusitanorum finitimos agros populatus, armenta pecudesq; in prædam agens, captos, nisi qui se redimerent, in vinculis seruans. Cumq; omnia hæc hostiliter exequeretur, nullius interim sceleris generi etiam inter suos pepercit. Tandemq; Lusitano accepto precio arcem prodidit. Cumq; patria extorris in exilio esset, alteramq; proditionem moliretur, deprehendi timens, nescitur quo profugus exilium mutauit. Alphonfus quoq; Monro-¹⁰ ius qui se Traiani pontis Magistrum profitebatur, alia ex parte Lusitanorum fines transgressus Alegretum cepit, biennioq; tenuit multa incommoda finitimis inferens. Tandemq; a Lusitanis obsessus, cum nõ potuisset mitti auxilium, quo ab obsidione liberaretur, coactus est deditionem facere. Alphonfus præterea Cardeni-²⁰ us Legionensis prouinciæ Commendatarius maximus, & qui se ex parte Magistrû militiæ sancti Iacobi profitebatur, sexaginta passuum millia intra Lusitaniæ fines pergrandi equitatu coacto excursionem maximas fecit, prædamq; ingentem reportans, domum se recepit. In ea quoq; Tarraconensis prouinciæ parte quæ inter Durium & Limiam flumina Lusitaniæ contributa est, & ea Galliciæ quæ e regione ad septentrionem adiacet, nihilo secius excursionem populationem & latrocinia vtrinq;³⁰ aguntur, atq; intra ipsos Galliciæ terminos, Petrus Aluarides a Sotomaiori, qui pro Lusitano stabat, Tyden urbem quæ ad Episcopum Tydensem pertinebat, non magno negotio capit, iussitq; se eius regionis Vicecomitem appellari. Atq; vt est genus illud hominum a labore in libidinem, & ab alienarum rerum abstinentia procliuè ad latrocinia & rapinas, post peractum bellum longo tempore apud eos mos ille perdurauit.

*Lusitanus Gallorum Regem fœderat, Taurum & Zamoram capit, Hispanus
 copias parat, Lusitanum obsidet. Caput X.*

173 Anglo
ALPHONSUS Lusitanorum Rex auctus amplissimis regnorum titulis, reputans secum quantam rem inchoasset, quodq; sine ignominia non posset iam ab incepto desistere, præter illos quos in Hispania habebat ex professo hostium suorum hostes, statuit a finitimis auxilia sibi asciscere, atq; in primis a Gallorum Rege, cum quo sciebat aduersarium suum pro Ruscinonis Comitatu repetendo belligerandi causas Tarraconensium Principem eundemq; Regem Siciliae habere necessarias. Mittit itaq; legatos ad Gallum, atq; per illos ostendit, quam iusto titulo Hispaniæ regnum dotale possideat, se habere in ipsa Hispania ex primoribus partem maiorem potioremq; & ad rem conficiendam nihil aliud deesse, quam fautorem moderatoremq; cuius auspiciis res tanta gereretur. Hunc esse vnum Gallorum Regem,⁴⁰ & præter eum neminem Hispanos omnes aestimare. Gallus suæ gentis vitio non satis cõstans in fœdere quod iam inde ab initio cum Rege & Regina cõtraxerat, in quo de Ruscinonis Comitatu mentio facta erat, quem nõ reddere statuit, iuratum fœdus abiurat, nouumq; cum Lusitano icit, & quo expeditior esset ad bellum Hispaniæ inferendum, cum Eduardo Britannorum Rege, qui bellum Galliæ illaturus ex Britannia ingenti classe cum exercitu quam maximo mare traiecerat. is namq; veniebat in primis vt Carolo Burgundionum Duci suppetias ferret, atq; deinde vt ipse per se auitas maiorumq; suorum antiquas inimicitias persequeretur. Transiit vero in hunc modum, vt induciæ in septennium proximum constituerentur, Gallus Britanno ceterum coronatorum aureorum millia statim daret, atq; deinceps quor-⁵⁰ annis quinquagenos millenos, quodq; Gallorum Delphinus (sic enim a Gallis appellatur quem Hispani Principem Regis regniq; hæredem vocant) Britannorum Regis filiam duceret uxorem. Liber itaq; in præsentiarum Gallus ab OEafone Aquitaniæ oppido in Barduliam Hispaniæ regionem bellum infert. Ioannes Villosa Taurum Lusitano tradidit, qui arcem expugnauit quæ pro Roderico Villosa fratre suo quæ-

suo quaestore maximo Hispaniæ stabat, eidem Ioanni credit. Ioannem deinde Por-
 rium qui Zamoranæ ciuitatis per partē populi facile princeps erat, pollicitationi-
 bus allicit, vt urbem sibi tradat, generumq; suum † Hispaniæ Metatum, qui vr-
 bis arcem præsidio tenebat, secum inducat, vt suam factionem sequatur. Magnam
 pecuniarum vim illico se daturum promittit, atq; deinde post rem peractam agri
 Zamorani ad certum incolarum numerum vicis & castellis se illos donaturum.
 Quod cum Rex Ferdinandus persensisset, mittit ad illos nuncium, rogās vt in fide
 permaneāt, neq; iusturādum quo se sibi Reginæq; consorti obstrinxerant, cū ma-
 gna ipsorū infamia violaret, fideiq; suæ ingentia præmia illos relaturos pollicetur.
 Quod si ad tenendam urbē grandiori præsidio erat opus, se missurū cohortes quæ
 illis viderentur sufficere. Ad quæ Porrius rescribit, satis præsidii in ciuibus esse, do-
 lere vero se perfidiæ infimulari, non se iis maioribus ortū qui talia facerent: nihilo
 minus tamen de proditionis conditionibus cū Lusitano agit, atq; accepto precio
 urbem illi prodit, secumq; in eandē proditionem Metatū arcis præsidē trahit. Lu-
 sitani vexilla cum suis vulturibus attollūt, Regemq; Hispaniæ cum vxore identidē
 inclamitāt. Vrbe Rex potitus arcem eidē Metato credidit, pontis vero præsidium
 Frācisco Valdesio Ioannis Porrii ex sorore nepoti committit, atq; Zamoranis re-
 bus compositis Taurū ad Reginam coniugem redit. E diuerso Rex & Regina co-
 pias suas recēsent, euocātq; omnes quos ante monuerāt, vt essent in procinctu, &
 parati ad bellum futurū, & qui equo merebāt, suas immunitates ex antiquo Hispani-
 arum more promittit, & alios quoq; propositis præmiis & honoribus prouocat.
 Conuenerūt præterea oēs ex omnibus oppidis, ciuitatibus, & municipiis totius re-
 gni, qui ab initio studia sua & obsequia obtulerūt, præterquā illi quibus alterius fa-
 ctionis duces negotiū facecebant. Ex primoribus regni adfuerunt Petrus Médo-
 za Cardinalis Hispaniarū cū illius fratre Iacobo Furtato Infantatus Duce, atq; ex
 eadem Mendozarū familia duo illorū fratres Enicus Lupus Tendillanus Comes,
 Laurentius Suarius Cluniensis Comes, Alphonsus Enriqus Archithalassus Hi-
 spaniæ, Garfias Aluarus Albanorum ad Tormim Dux, Enriqus Enriqui ad Ali-
 stam Comes, Petrus Verascus Hispaniarū Comestabilis idemq; Comes Pharius,
 Rodericus Pimentus Beneuetanus Comes, Petrus Manriqus Triuinius Com-
 es, Petrus Osorius Asturicensis Marchio, Iacobus Sarmentus Salinarum Comes,
 Petrus Mendoza Montis acuti Comes, Ioānes Manriqus Castaneti Comes, Ga-
 briel Manriqus frater eius Osorninus Comes. Alii quoq; summates & infimates
 Præfules, atq; ordinis equestris mediocriq; conditionis & opibus cēfiti viri supe-
 rioribus accesserunt. Dux a Methymna Alindica cum sibi affectis Hispalensibus,
 & Agabrensis Comes non venerunt, sed neq; fuerunt vocati, propterea quod al-
 teri cum Marchione Gaditano qui Alindum opprimebat, alteri cum Alphōso A-
 quilario qui per fauorem populi omnibus omnium ordinū ciuibus imperirabat,
 erat diffidium. Qui proculdubio diuersarū partiū habebātur, neq; dubitabāt, quin
 Marchionem Villenatē atq; totam factionē illam sequerētur, cum præsertim duæ
 illius sorores vtriq; essent nuptæ. Beltranus a Cueva dubius erat vtrā in partem tra-
heretur: hinc amor in supposititiā illam quæ vulgo putabatur esse illius filia, quod
neq; ipse inficiabatur: hinc timor, quod in huius belli discrimine victoria in Regē
& Reginam videbatur esse propensior. Hi omnes quos enumerauimus, Vallado-
 liti congregatis accesserūt, quos a Toledo Regina exciuerat, atq; obiter quos a Se-
 gouia & ab Abila locis finitimis coegerat, eumq; exercitum cū Regis exercitu cō-
 iunxit. Placuit debere lustrari militum numerū, cēsaq; sunt cataphractorum equi-
 tum quatuor millia, leuis armaturæ octo millia, peditū vero ex Callaicis, Asturib;
 & Bardulis, Citraq; montanis ad triginta millia. Tot tantisq; copiis Rex auctus di-
 stribuit exercitum in quinq; & triginta cohortes, motisq; signis ad Dorii dextrā se-
 cundo flumine Taurum petit, vbi eo tempore Lusitanus erat. Qui cernēs hostē &
 militū numero atq; robore & populorū fauore longe superiorē, continuit se intra
 muros vrbisq; munitiones, cessitq; tēpori, non ausus credere se campo Martiq; cō-
 muni. Hispanus ad quinq; horas in procinctu armorum ordinatisq; cohortibus in
 medio campo stetit, expectans an Lusitanus quicquā auderet, velletq; fortunam
 belli experiri.

AELII ANTONII NEBRIS-
SENSIS, RERVM HISPANARVM AC HI-
SPANIENSIVM HISTORICI, DECADIS
PRIMÆ LIBER QVARTVS.

*De nuntiis hinc inde missis, ac prouocationibus vltro citroq; ad pugnam factis,
deq; penuria quam exercitus noster est passus. Cap. I.*

FERNANDVS vbi se frustra in armis esse, neque ab hoste copiam pugnandi fieri videt, Gomezium Manricum ad Lusitanum mittit qui hæc illi nunciaret: Meminisse eum debere, Rodericum Sosiam domesticum suum nuper a se missum postulatum, vti Fernādus atque Isabella eius vxor ex iis regnis quæ ad Ioannam eius neptem quam vxorem sibi desponderat, attinere diceret, egrederentur. Per quem eundem eos benigne placideq; respondisse, mirari se, quod tantus Princeps, tot egregiis artibus præditus, rem tam arduam aggredi, tamque iniustam petere vellet. Rogasse etiam se ne tantam seditio-
nem cædium, incendiorum, non solum in Castellæ Legionisque regnis, sed in ipsa etiam Lusitania excitaret, vt armis relictis, æquitatis iurisque partes ample-
xus, ab eo incepto quod nulla ratione tutari poterat, desisteret. Quod eum minime facere voluisse, quin exercitu infesto eorum inuasisset regna, regioque titulo ab-
sum esse. Proinde Fernandum hæc in summa dicere, se instructis copiis ad oppi-
dum suum Taurum eo animo opperiri, vt laceffenti quouis modo responderet. Petere se, vt ex tribus vnum, quod malit, Alphonsus eligat: primum, vt ex ea parte regni quam vi occupasset, regio etiam nomine quod perperam sibi arrogasset, ab-
negato, quam primum egredietur: si quod autem ius sponsa eius sibi esse conten-
deret, causa coram summo Pontifice ageretur, quod is decreuisset, id vtrique par-
titaratum fore. Deinde, vt quoniam Alphonsus collatis signis cum Fernando se emicare velle, professus esset, ne cunctaretur in pugnam descendere, nullam per e-
um moram fieri. Quod si neutrum placeret, quoniam opibus & copiis impar esset, ne tot homines innoxii duorum causa præliis & cædibus conficerentur, singulari certamine cum eo de regno certaret. Sperare Fernandum Dei ope, quam iniuste Alphonsus id negotium aggressus esset, eo duello planū fore. Ad hæc Lusitanus per Alphonsum Ferreram respondit: Sibi ius esse Castellæ Legionisq; regna repe-
tendi, vtpote sponso Ioannæ Reginæ quam Enriqui Regis filiam hæredem esse constabat, cuiq; etiam tres regni ordines publico consensu simul & iureiurando patris regnum tradiderant. Quare postulare se iterum, vt Fernandus cum vxore
sua Regina Siciliæ a Castella quam occupatam habebat, primum discederet, de-
inde placere sibi, vt coram Pōtifice maximo ius suum vterq; persequeretur. Nam quod ad pugnam ad quam Fernandus prouocat, attinet, se regni sui proceres, vt cum copiis quas diuersis in locis diuisas haberet, quamprimum euocaturum, vt exercitu coacto in aciem descendat. Quod vero de singulari certamine Fernan-
dus proposuisset, se id pro statu & communi salute omnium nō detrectare, modo inter ipsos prius conueniat, qua ratione, & loci, & pugnæ inter vtrumque con-
rendę periculū præstari possit, ne victor suo frustretur præmio. aliter enim frustra alterutrum victurum esse. Cuius rei firmitudinem alio modo obtineri non posse, nisi ab vtroq; Rege Isabella simul & Ioanna, pro quibus ambo Reges in contentio-
nem de iure regni venissent, obsides darentur. Quæ vbi Fernando nunciata sunt, videri sibi respondit, Alphonsum verbis non armis de iure regni certare velle, fru-
stra etiam ea causari Lusitanum, cum iudex præsto non esset qui litē dirimeret, ne-
que sibi honestiores validioresq; causas de fore, quod Enriquus Rex cū regni sui proceribus, approbâte etiam rem summi Pontificis legato, Isabellam Principem hæredem

heredem declarasset. Accessisse item ex ciuitatibus Hispaniæ procuratorum omnium consensum iureiurando vallatum. Ad hæc Enriquum ipsum, paulo ante quam e vita decederet, conuentum Segouiæ agere decreuisse, vbi conuocatis totius regni magnatibus & ciuitatum procuratoribus, de more maiorum regnum Isabellæ confirmaretur. Eiusque decreti autores fuisse, cum proceres multos Castellæ Primates, virosque alios religione, consilio, litterisque præstâtes: tum Marchionem Villenatem qui nunc pro Lusitano staret. Conscium etiam sibi Alphonsum esse, si ex animi conscientia loqui vellet, quam nullo iure ad regni petitionem Ioanna niteretur. Iam vero quo liberius inter eos singulare certamen fieri, & victor victoria facilius frui possit, quando per alios Reges aut nationes securitas ea præstari nequiret, & res in longum protraheretur, hanc rationem iniri oportere: vt duos pro se Castellanos Alphonsus, duos item Fernandus Lusitanos eligant, notæ probitatis & fidei viros, qui solemnibus sacramentis astricti, pari equitum numero ab insidiis & violentia campum certaminis tutum liberumque reddant, vt in tali re fieri solet. Paratum esse se, intra triduum, quod sua inter sit, exhibere. Indecorum enim esse tantis Principibus, negocium id in longius tempus differri. Quod autem de obsidibus Alphonsus peteret, indignum nimis esse Ioannam cum Isabella conferri, longe maximum inter vtramque esse discrimen, quod cū omnibus, tum Alphonso ipsi ignotum esse non poterat: daturum se tamen Principem filiam obsidem, & alia insuper quæ ad præstandam fidem idonea forent. Rursum Lusitanus, nisi Isabella obses deponeretur, omnia irrita sibi videri respondit. Nam etiam si ipsi victoria obtigisset, bellum nihilominus aduersus eam iterum suscipiendum esse. Eo modo sæpe ab vtroque missis remissisque nunciis, vbi neque acie dimicare velle, & singulari certamini causas Lusitanum quærere Fernandus intelligit, prope oppidum Taurum ad Durium flumen castra locat: triduoque ibi statua habitus sunt. Quo tempore tanta comæatus inopia in castris fuit, vt ad decem denarios in eas mēsuras annona peruenerit, quæ pridie duobus aut eo minoris venundabantur. Quæ res indies magis ingrauescebat. Nullū enim frumentum aliūde in castra supportari poterat. Ex iis namque oppidis & castellis quibus circa Taurum Lusitanus præsidia imposuerat, eorum præfecti cum magna armorum manu egressi, frumentatum euntes prælio laceessere, prædas vndique agere, importata omnia intercipere, denique itineribus interclusis nostros frumēto facile prohibere. Quod cum Rex animaduertisset, de ratione belli cum Ducibus consultare cœpit. Nouerat enim, Lusitanum copia rerum omnium abundare, sibi non comæatum modo, sed pecuniam etiam deesse, vnde militibus stipendia persolueret, aliaque ad vsum belli necessaria compararet. Præterea hostem obsidione premi non posse. Nam neque Durium vado transiri poterat, & vltra eum magna vi militū opus erat quæ egredientibus oppido Lusitanis obsisteret, quorum magna manus cum Rege mœnibus continebatur. Nullasque denique ad impugnationē pontis machinas habere. Placuit igitur, ne maius in exercitu detrimentum indies fieret, castra moueri. Hoc autem cum militibus iis cognitum esset, qui ex ciuitatibus in auxilium Regis conuenerant, indignari primum quod cum tantis copiis Rex cœgisset quibus facile bellum patratum iri omnibus persuasum esset, ita discederet, quin aliquid memoratu dignum egisset. neque enim eam posthac tantam vim militum contrahendi copiam fore. Deinde culpam in magnates reliquosque Duces transferre, quod ea Regi consulerent, quæ non ex dignitate ipsius, sed ex vsu atque dignitate sua essent, qui non contenti seditionibus bellisque pristinis, nunc denuo protrahendi belli causas quærerent, vt interim ab vtroque Rege fauorem & præmia emerentur, suisque priuatis commodis consulerent, & potestatem regiam imminerent. Postremo aliquot eorum Regem ipsum adire, proceres criminari, quod fidem ei debitam non seruarent, quod aperte illi imponerent, quod suæ ipsorum vtilitatis potius quam dignitatis regiæ rationem haberent. Sibi ipsi Rex prouideret, se ad omnia quæ aggredi vellet, patrandam paratos esse, Regem suum nō deserturos, quoad bellum conficeretur. Quæ cum magnatibus comperta essent, tumultus in castris oriri cœpit, his indigne ferētibus, quod a vulgo militum

falsoque accusarentur, dum ex commodo Regis atque e republica cuncta prouiderent, illis in suspitione sua atque accusatione perseuerantibus. Denique Rex ut qui utrorumque fidem integram esse sciret, magnatum qui vrgenti necessitati & damnis imminentibus occurrerent, militum qui magna erga Regem suum pietate affecti nihil non formidarent, nunc hos, nunc illos seorsum allocutus, magnates apud milites defendere, commeatum, rerumq; aliarum inopiam excusare, belli deniq; difficultatem ostendere, ad hæc militibus gratias agere, fidem collaudare. Sic animis eorum sedatis, non amplius immorandum ratus, castra confestim mouere iussit.

Rex & Regina ex Segouienſi arce ararium accipiunt, ex ecclesiis argenti dimidium. 10
Villena & Requena capiuntur. Cap. II.

CONCLAMATIS vasis castrisque desertis, Hispanus Methymnam, atque ex Turdesellis Regina eodem tendit, coeptumque est consultari de conquirendis pecuniis vnde cunq; honeste possent. neque enim erat vnde militibus stipendia soluerentur. Nam in superiori militia iam exhaustum erat ignotum illud argenti pondus & auri, quod Enriqus Rex in Segouienſi arce deposuerat, quodq; Andreas Caprarius arcis Præses idemque eiusdem Regis villicus Lusitano postulanti denegauit, Regique ac Reginae vltro tradidit. Quo facto magnam ab illis gratiam iniit, & Marchionatu Moiano & perpetuo arcis præsidio atque aliis compluribus beneficium donatus est. Cumque ex superioribus bellis & ex præsentium rerum omnium perturbatione ciuitates & populi essent extenuati, non sunt ausi ab illis mutuo petere, aut imperata exigere, ne exactio illa eorum animos alienaret, atque a se in aduersarium transferret. Prærisque omnibus visum est, argentum quod erat in ecclesiis diuino cultui dedicatum, in præsentem vsus debere mutuo accipi, idque non esse nouum, sed iam inde ab antiquis temporibus atque etiam in lege veteri vsitatum: ut pecuniarum & templorum vasa quæ ornamenti causa fuerant donata, in huiusmodi necessitates conuerterentur, quando & in ipsam ædium sacrarum utilitatem erogatio illa esset cessura, neque minus emolumentum prouenturum esse ecclesiis & monasteriis, vnde argentum illud tolleretur, ex tranquillitate quam beneiuuante Deo sperabant omnes, quam ipsæ ciuitates & populi ex pace quæ victoriam sequeretur. Quid quod negotio confecto supererat tempus, in quo possent ablata multiplicato scenore restitui? Quod senatusconsultum cum ad Regem Reginaq; delatum esset, principio auersati sunt, atque a tali sacrilegio abstinendum esse censerunt. Sed cum illos præsens necessitas vrgeret, neq; instans periculum remedii moram pateretur, coacti sunt ad proverbium illud quod est frequens in ore Hispanorum: In extrema necessitate res Deo etiam dicatas non esse nefas ex sacrario tollere. Constitutumq; est, ut argenti dimidium tolleretur ex vasis quæ diuino cultui minus essent necessaria. Cautum est præterea ecclesiis, ut ex tricenis centum millibus dipondium, quæ in belli auxilium ciuitatibus & populis imperata erant, solutio fieret. Quod ecclesiarum Præfules atque omnis clerus habita ratione temporum & regiarum necessitatis non grauate fieri passi sunt. Primoribusque monasteriorum diui Hieronymi in sua cuique prouincia ea cura demandata est, ut sine vlla fraude argentum illud, aut tantum daretur, quantum fuerat acceptum. Interea Parietinus Comes qui se Diui Iacobi militiarum Magistrum dici volebat, & Egabrensis Comes iussu Regis & Reginae, Magistrum a Calatraua & Vrenatiu Comitem fratrem eius, & vtriusque patruelem Villenatum Marchionem bello laceſcebant. Atque in primis ciuitatem Regiam quæ grandi præsidio violenter a Magistro tenebatur, in libertatem asserunt, in obsequiumque Regis & Reginae reducunt. Deinde ex eo oppido municipia, vicos, agros & castella quæ ditionis Magistri erant, bello vastant, aut a tributariis vectigalia exigunt. Quod negotium impedimento fuit, ne a Magistro in auxilium belli Lusitano auxilia mitterentur, cum neque ipse ad Magistratus sui tuenda loca satis præsidii haberet. Comes deinde Egabrensis ex certis causis in Bæticam suam se recepit, in Comitem Parietinum omnem rei gerendæ curam reiciens. Ille vero ex ciuitate regia Vclesium se recipit, ut inde Marchiona-

chionatus incolas infestaret, aut tributa exigeret. Sed incolæ, quod Lusitanos totamque factionem illam oderant, libentius Magistro quam Marchioni suo tributa reddebant. Villenates oppidani cum cernerent finitimis in locis regium Præfectum qui sibi cum exercitu subsidio esse posset, arcem obsidione cingunt, Marchionis clientes & amicos partim trucidant, partim bonis spoliatos oppido fugant. Ex Tarraconensi prouincia venire auxilio copiæ, quæ obsessos adeo coarctarunt, ut paucis diebus se ipsos arcemque victori dederint. Villenatiū exemplum cæteri Marchionatus incolæ secuti, partim sponte sua, partim formidine in imperium se regium transtulerunt, sed omnes Rex & Regina in tutelam suam reposuere ea lege, ne vnquam a corona regia, ut aiunt, abalienarentur. Requenatis quoque arcis Præfectus, quam Marchionis nomine præsidio tenebat, cum intelligeret oppidanos de arce obsidenda cogitare, præuertit & ipse illorum conatus, arcemque Regi & Regine tradidit. His difficultatibus Marchio in angustias positus, nesciebat, quo se potissimum conuerteret. Angebant præterea illum reliquarum arcium suarum Præsides, ut mitteret pecunias, commeatus, & subsidia, quibus possent munitiones fidei suæ commissas propugnare. Coactus est igitur quidquid militum habebat per cætera municipia, castella, arcesque suas dimittere. Non minori rerum omnium difficultate laborabant Magister a Calatraua, eiusque frater Vrenatium Comes, & Dux Areuacorum, alique eiusdem sectæ fautores, qui ex eadem causa non poterant Lusitano auxilia promissa transmittere.

Agitur de concordia cum Lusitano, sed frustra. Burgensem arcem Rex obsidet, Regina Legionis Germanicæ tures. Cap. III.

AT QUI Lusitanus videns se ab iis destitutum quorum pollicitationibus moliri res nouas cœperat, simul etiam regni sui penetralia diripi, agros expilari, Nodarum & Alegretum teneri ab hoste, cogitans copiarum partem ad patriæ tutelam remittere, petit ab illis ex pactorum conuentorum formula, mittant quinque mille illos cataphractos equites quos se missuros ad cõmune bellum administrandum polliciti sunt, incusans etiã illos quod nõ ante miserint, cū sæpe fuerint ab ipso requisiti. At illi non minori perplexitate confusi respondēt, se habere in armis præmissum exercitus numerum, sed eo esse opus ad tuendas vrbes, oppida, castella, & arces, quæ pro illo stabant. Se quoq; ipsos multis periculis obnoxios, rerumq; suarum detrimenta cotidie pati, ut illum ad regni fastigium euehant. Quam temporis occasionem Cardinalis Hispanus arripiens, secreto litteras ad Lusitanum mittit, consulens, an placeret illi, ut cum Rege & Regina de concordia ageret, & quibus conditionibus ea de re vellet agi. Ad quæ Lusitanus, cum cerneret se desertum ab iis quibus maxime fidebat, respondet sibi placere cõcordiam, seq; in Lusitaniã suam rediturum, si cedatur sibi possessione Tauri & Zamore vrbiū quas obtinebat, & Callaici regni, quæ omnia Lusitaniæ suæ annexerit. Petebat insuper magnam pecuniarum vim, quas dicebat se in militum stipendia reliquosque expeditionis illius apparatus distribuisse. Ad hæc Lusitani postulata per eundem Cardinalem magno animo Regina respondet, tametsi omnia sub dubiã etiamnum fortuna belli penderent, se tamen nõ permissuram, ut vel minimus vicus ex regno a maioribus suis accepto imminueretur, cū e diuerso nihil magis animo sedeat, quã quem admodum imperii fines propagare possit: passurã tamen, ut pro redimenda Hispani orbis trãquillitate depēderetur illi tantũ auri, quantũ bonis viris vtriusq; partis æstimatoribus videretur. Sed cū ea de re vltro citroq; per honestos viros ageretur, neq; satis inter partes cõueniret, nũcius a ciuitate Burgensi est allatus, qui diceret Ioannẽ a Stunica qui pro Areuacorũ Duce patruo suo arcẽ præsidio tenebat, militũ auxilio ad id misso eruptiones in vrbe crebras diu noctuq; facere, ciues trucidare, prædas in arcẽ cõuehere, iamq; demolitũ ex armorũ vico ad tercentum domos, quæ fuerãt arcis munitionibus proximę, neq; posse iam erumpentium impetus sustinere, nisi quamprimũ sibi mittatur auxiliũ. Lodouicum præterea cognominatum Acunia Burgensem Episcopum, qui & ipse factionem Lusitanam

sectabatur, excursiones longe lateque per agros facere, ad quas compescendas equitatum implorabant. Ad hunc nuncium Principes grauer commoti, curam animi quam acerrimam intēdunt, vt ciuitati bene de se meritæ, & quæ totius regni caput esset, semperque habita fuisset, auxiliares copias quam primum mitterent, quas Rex cum grandiori exercitu mox sequeretur, qui arcem obsidione cingeret. Subsidiariisque militibus dati Duces Alphonfus Arellanius, Comes Aquilarius, Petrus Manriquus, Xanthus Rogius, Stephanus Villacrecentis. Qui cum primum in urbem venerunt, stationes quam maxime possunt arci admouēt, atque ædificiis diuæ genitricis proximæ, quæ vallo, fossa, ballistis, tormentis, machinisque munitæ erant, vnde facilius erumpere, commodiusque ciuibus detrimenta inferri possent. Ex arce præterea per musculos egressi agros populabantur, frumentatoresque interceptabant. Rex vero, quo in statu res esset, factus certior, cū equitatu, quem pro tempore contrahere potuit, subsidio venire maturat. Venit quoque eodem Alphonfus a Villa formosa Dux, ipsius Regis frater nothus: venit magnus Comestabilis. Iubet Rex ab intima extremaque vrbs parte muniri stationes, valloque ac fossa duplici arcem ædemque illā sacram cingi, ne cui aditus aut reditus pareretur. Interim Regina quæ Valladolidi manserat, a Germanica legione nūcium accipit, Alphonsum quendam cognomēto Blancam, secreto agere cum Lusitano de tradēdis turribus quas vrbi superimpositas præsidio tenebat. Illa vero nihil morata illuc proficiscitur, ciues conuocat, arcis præsidem accersiri iubet, petit ab eo sibi tradi munitiones, quoniam e republica id esset. At ille cum tradendi moram faceret prætextu sarcinulas exportādi, non antea permisit a se abire, quam imperata exequeretur, Xanthoque a Castella munitionem traderet. Ordinatis deinde rebus ciuitatis Valladolidum rediit. Interim Rex non cessat parare scalas, ballistas, tormenta, aliasque machinas quibus arcem oppugnaret, & quia ædes illa sacra videbatur oppugnatu facilior, simul etiā quod ea capta obsidio angustius premeretur, iubet intendi machinas, atque quantum fieri potest, ecclesiæ admoueri. Inuadunt ædis munimenta omni genere missilium, scalas applicant, gradusque per ipsos nituntur propugnacula muri prensare. At illi iam summa tenētes deturbāt, oppugnatur propugnaturque vehementer, vtrobique cadētium gemitus, & plurima mortis imago. At Rex cum videret suorum cædem, quam quā multo maiora damna inferebant obsessis, quam ab illis accipiebant, iussit tamen receptui canere, itaque ab oppugnatione desistere, vulneratos foueri, fessos recreari. Ipse vero pro concione omnibus collaudatis, Præclarum, inquit, facinus hodie gestum est a vobis milites fortissimi, quod hostibus intra munitionum septa circunualatis maiorem cladem intulistis quam vos acceperitis. Sed hoc vos cōsolari potestis, quod illi contra patriam impia arma sumpserunt, vos pro patria in proditores insurrexistis. Illos scelerum suorum grauissimæ pœnæ, vos pietatis vestræ debita præmia expectant. Illos indelebilis ignominia, vos egregium decus manet. Nūc igitur re bene gesta ite domos, curate corpora, vosque oppugnationi crastinæ parate, quam non opinor expectaturos, nisi illos rerum omnium desperatio agit præcipites. Erant in ædis præsidio viri circiter quadringenti, quorum magna pars cæsa, maiorem fouendis vulneribus medicamēta, sed etiam victui necessaria. Itaque timentes insequentis diei futuram multo acriorem oppugnationem, cœperunt de facienda deditio cogitare. Erat munitionis Præfectus Ioannes quidam Sarmentus Burgensis Episcopi frater. Is paciscitur cum Rege suisque vitam membrorumque integritatem, quod facile impetrauit, non quod Rex victoriæ diffidebat, sed quod natura erat clementissimus, & quod volebat rem conficere minori suorum sanguinis effusione.

Lusitanus parat se ad soluendam Burgensis arcis obsidionem, & Centifontani Comitum cum Lusitanis pugna tumultuaria. Caput IIII.

AEDIS munitione obtenta promouentur arci stationes, obsessi angustius laborant. Nostris accrescit potiundæ arcis fiducia, illis propugnâdi desperatio. Est in medio arcis impluuium profunditatis immensæ puteus, vnica obsessorum aquationis spes. In hunc Rex imperat a sex partibus agere cuniculos. Quos cum hostes præsentiscerent, cœperunt & ipsi tranuersarios effodere. Neque segnior in visceribus terræ oppugnatio erat, quam in subdialibus. Sed eorum qui obsidebatur, eo deterior conditio erat, quod numerus cotidie imminuebatur, crescebat rerum omnium penuria. Eos tamen vnica fouebat auxilii spes quod a Lusitano expectabant, idque cum viderent differri, mittunt litteras cum mandatis ad Areuacorum Ducem, significantes, in quanta rerum omnium difficultate versaretur, futurumque, vt nō possent diutius obsidionem hostium sustinere. Habebat Areuacorum Dux in ciuitate illa complures clientelas, tum per se ipsum partas, tum a maioribus veluti hæreditario quodam iure susceptas, ex eo tempore quo arx sub fide publica fuerat ab Hispano Principe Stunicarum familiæ credita. Erat illius arcis præfectura nō solum honorifica, sed etiam firmissimum sui patrimonii fundamentum, quod alioqui ab Aquilone in Austrum per totam Hispaniæ latitudinem diffunderetur. Is itaque cum accepisset, præfidiarios suos in tanta rerum omnium angustia versari, dat eidem Ioanni Sarmiento litteras cum mandatis ad Lusitanum, quibus facit illum omnibus de rebus quæ apud Burgos gererentur, certiolem: quodque si castellum illud, a quo, tanquam a capite, Hispaniæ regnū Castella est cognominata, in hostium potestatem deueniret, se non modo facturum grandem patrimonii sui iacturam, sed neque ipsum quidem facile regnaturum, si ex regni culmine deturbaretur: cum præsertim vtriusque partis fautores, & qui se indifferentes continebant, in hoc vnum certamen oculos coniecissent, spectantes, quem fortuna rerū sequatur euentum, haud dubium, inclinatueros omnes ad victorem studia sua. Quare ipsum orabat obtestabaturque, vt obsessis quamprimum ferret suppetias, nisi mallet hostibus cum regni possessione victoriam tradere. Stimulatus eo nuncio Lusitanus, reputans secum vera esse omnia quæ ab Areuacorum Duce dicerentur, tamen si habebat copias imminutas ex eo numero quæ a principio belli ex Lusitania secum adduxerat, quod pars suorum desiderio ex longa mora in patriam redierat, pars ex cæli mutatione morbo erat extincta, pars in tumultuariis quibusdam pugnis profligata, statuit tamen quantum posset exercitū contrahere, opemque obsessis ferre, anteaquam de facienda deditio cogitarent. Tauroque profectus Areuacum se cum præsentem exercitu contulit, cui se Archiepiscopus Tolitanus & Villenas Marchio coniunxerunt, perpulchre aliquot instructas cohortes secum adducenles, eidemque non modo auxiliares manus, sed etiam fidem suam iterum addixerunt, seque non agnitueros alium Hispanorum Regem attestati sunt. Erat illa tempestate Regina Valladoliti, quæ facta certior de aduētu hostis Areuacum mittit præfectos cum cohortibus ad loca finitima, Gutteriū Cardenium questorem suum maximum Methymnam ad campum, Ioannem Syluium Comitem Centifontanum Vlmetum, qui non paterentur Lusitanos libere per agros vicofque excursiones facere. At Centifontanus Comes iuuenili ardore commotus egregium aliquod facinus moliri nō desinit, rectaque Areuacum profectus, vbi se Lusitani continebant, in condenso quodam spineto insidias collocat, mittit excursores qui agros populentur. Quos ingētem præ se agentes prædam Lusitani facta ex oppido eruptione e vestigio insequuntur, quoad ventū est in insidias. Vnde Comes prodiens iubet signa inferri, anteaquam subsidio augetur hostium numerus, qui haud dubie erant adhuc multo plures. Militū sententia fuit anceps. erant enim qui dicerent cedendum esse tempori, propterea quod omnia essent hostibus superiora, numerus amplior, ex quiete peditum equitum equorumque recens alacritas, a tergo subsidia in horas succedentia: nostris vero militum paucitas, ex noctis hæsternæ laboribus corporum lassitudo, auxiliorū præterea nulla spes. Quare

canendum esse receptui censebant, anteaquam hostes ab exploratoribus cognoscerent, non esse dispositas, quas timerent, alteras insidias. Alii dicebant turpem esse fugam, neque committendum, ut Lusitani aliquando possent dicere, Hispanos ab ipsorum conspectu fugisse. Dum tempus consultando teritur, iam ultimis nostrorum excursoribus primi Lusitanorum instabant, neque poterat pauci multorum impetum sustinere. Missi qui ferrent opem laborantibus, crescut vtrinque paulatim auxilia, donec totis viribus pugnari ceptum est. Editur strages maxima. Comes vero cernens hostium auxilia increbrescere, suos vero partim occisos, partim vulneratos, partim ex multo labore defessos, in proximam se verrucam recipit, collectisque ex pugnis reliquiis Ulmetum contendit. At Lusitani non incruenta victoria potiti, cum erepta ex hostibus præda spoliisque Areuacum rediere.

Regina Lusitanum Burgos euntem subsequitur, Pallantiaque residet. Comes Beneuentanus Baltanasi capitur. Caput V.

LUSITANVS interim non cessat partium suarum fautores, ut ad præscriptum diem sibi adsint, conuocare, & quam maximis copiis ferre opem obsessis festinent, hortatur. Ipse cum Archiepiscopo Toletano & Marchione Villenati Pinnam fidelem, quod erat Comitis Vrenatis oppidum, proficiscitur, ut illic auxiliares copias exspectaret. At Regina eius rei facta certior Pallantiam ire properat. Erat in comitatu illius Cardinalis Hispanus, & Archithalassus, Comesque Beneuentanus, & alii complures Hispanorum viri principes. Dimittitque exploratores & excubias, qui captent hostis consilia, ut quum primum iter arripuerit, faciant se certiore, ut illum a tergo insequeretur, si Burgos ad soluendum obsidionem ire contenderet. Simul etiam, ut hostibus comatus intercluderet, disponit præsidia in locis Pinnæ Fideli finitimis, inter quos erat Baltanasi oppidulum neque arte, neque natura satis munitum, sed muro semiruto, fossaque non bene erudata. Hoc sibi Comes Beneuentanus præsidio suorum collocando deposcit, unde multa incommoda hostibus inferre posset. Stationes in locis iniuriæ obnoxiiis disponit, vigiles circitoresque distribuit, ne aduentu hostium repente opprimatur, alioqui erat animo tam excelso, ut nihil a partis aduersæ copiis omnibus formidaret. Socii vero, clientes, familiares, & amici Comitem hortabantur, ut locum non multo negotio munitum desereret. Neque enim Lusitanos quieturos quoad illud ex munitione tam propinqua deturbent, idque haud difficulter effecturos, quando tot aditus oppugnationi paterent. Sed ille neque precibus neque exhortationibus vllum reliquit locum, quin potius in incepto perstans, excursores cotidie mittit qui populentur agros, pabulatores, lignatores, frumentatoresque intercipient. Atqui Lusitanus videns se ab hostibus cõtemni, paucosque intra macerias parieteque potius quam muros se continentes comatus sibi intercludere, decernit castellum oppugnare, atque tam insigne opprobrium ex oculis tollere. Arripit nocte intempesta, atque sub lucem per ruinosas murorum partes castellum agmine ostitito iubet oppugnari. Muri erant fornacei ex terra sine calce, quos longa dies & ruina cæli deiecerant, magnaque ex parte per interualla nudauerant incolas. Eos aditus Lusitani inuadunt. Stationarii milites vigilum circitorumque clamore excitati ad loca sibi designata accurrunt, sequuntur ab hostibus non tam muro quam acie defendunt. At Comes hortatur suos, quemque nomine proprio cum honoris præfatione appellans stationes circuit, laborantibus auxilia submittit. Hinc spes oppidi capiendi, illinc desperatio, si hostis admittatur, utrorumque animos irritat, neutris pedem referentibus. Editur utrobique strages maxima, vis vi repellitur. Atque ita partim instando, partim cedendo pugnatum est ad horas vespertinas. Bis Lusitani fuerunt in munitiones recepti, bisque sublato clamore Beneuentani hostem in murorum ruinas deturbant. Sed tandem per muri partem diffractam irrumpunt Lusitani, obstates impellunt, fundunt, fugantque per vias, omnia disturbant. Comes cum paucis ex suorum numero angiportum quendam occupat, ubi fortiter pugnas vulneratur, capiturque.

Lusitanus

Lusitanus ea victoria spoliisque superbus, cum Comite aliisque principibus viris quasi in pompa triumphi præmissis, Pinnam Fidelem rediit. Eam calamitatē Rex & Regina magis quam pro materia ægre tulerunt. Nam præter id quod Pimentelorum familia est in Hispania facile princeps. Comesque ipse per se vir ingentis animi, atque rei militaris peritissimus, talem amicum tamque obsequentē suæ partis socium amisisse, non poterant non dolere. His duabus cladibus per præfectos acceptis, Regina secum reputans, hosti ex victoria elato creuisse animos, simul etiam quod rumor increbrescebat, illum habere iter ad Burgēsis arcis obsidionem soluendam, contrahit præsidia quæ per locos hosti finitimos disposuerat, vt cum primum ille castra moueret, ipsa e vestigio consequeretur, copiasque suas cum mariti Regis exercitu iungeret, aut ex communi consilio alter a frōte, alter a tergo hostem ancipiti pugna distraherent. Rex quoque non cessat interea obsidionem vrgerē, tormentis ac machinis munitiones pertundere, cuniculos in arcem agere. At Lusitanus videns nostrorum vigilantiam, alterius in obsidione premissa, alterius in auxiliariis copiis vndique contrahendis, seque duobus exercitiis futurum imparem, si foret illi collatis signis cum hoste decernendum: simul etiam, quod audiebat, Zamoranos velle ad hostes deficere, diuertit ab instituto itinere, vt Zamoram Taurumque validiori præsidio firmaret, putans illas duas vrbes esse regni futuri vel maxima fundamenta, propterea quod erant & ciuibus frequentes & Lusitanix suæ confines, eoque consilio Areuacum rediit. Erat Areuacorum Ducis coniux Leonora ex Pimentelorum familia, Beneuetani Comitissis soror patruelis, quæ illis temporibus non modo omnem Ducatus administrationem sustinebat, sed etiam coniugis affectus moderabatur. Ea cum Lusitano agit, quemadmodum Comes cum sociis qui in eadem fortuna fuerunt, ex fide quæ victi victoribus dederant, soluerentur, ea conditione vt partis aduersæ arma non iuuarent. Dantur obsides Comitissæ filius primogenitus, tria oppida ornatissima sequestro ponuntur, Maiorica, Portellum, Villa alba, quæ Lusitanus firmissimo præsidio instruxit. Comes itaque solutus fide, tametsi magnis conditionibus inuitaretur, vt studia sua in Lusitanum transferret, noluit acquiescere, sed in reliquum belli tempus medium sequestremque se exhibuit.

Marchio amissa Ocania quam præsidio tenebat, Lusitanum hortatur, vt traiectis montibus ad Carpetaniam veniat. Caput VI.

ANNO insequenti, qui fuit a salute Christiana sextus & septuagesimus supra milleimum quadringentesimū, in ipso statim anni exordio, Ocanienses quibus Marchio grauissimum imposuerat præsidium, cœperunt agere cum Cētifontano Comite, cumque Ioanne Ripario qui eo tempore Toleti commorabatur, de tradendo per illos municipio Regi & Regina, modo ipsi ad tempus adessent cum exercitu. Atque imprimis oppidanos ob suspicionem domo pulsos a Marchione reuocant, vnoque omnium consensu præfidiarios milites oppido pellunt. Accurrunt ex templo a Centifontano Comite subsidia, quem sequitur cum Toletanis cohortibus Ioānes Riparius. Regina eius rei facta certior oppidū Roderico Manriquo Spathiferorum Magistro tradi iubet. Hoc nuncio permotus Marchio, simul etiam vidēs opes maximas & patrimonium quod a patre acceperat amplissimum indies minui, com meatum a Lusitano petit, & quam maximis potest itineribus in Marchionatum suum peruenit, vbi comperit omnia multo deteriori conditione quam ex nuncio acceperat. Vrgebat illum omni ex parte hostis acerrimus diui Iacobi militiæ Magister, nitebaturque paucis oppidulis quæ supererant, spoliare. In qua rerum omnium difficultate positus dat literas ad Lusitanum, commemorans quanto studio & fide sit illius signa secutus, quodque sibi pollicitus fuerit eo tēpore quo illi vxorem nuptui tradidit, se pro illius capite ac fortunis dimicaturū, neq; passurū, vt quicquā detrimenti pateretur, non etiā si sciret oēs vires suas fortunæ belli opponere: addebat insuper, q̄ noluerit sequi partis aduersæ duces, quanquā magnis cōditionibus inuitaretur: nunc vero eo se calamitatis deuenisse, vt parum

absit, quin non omne patrimonium a suis maioribus acceptum amittat. Quam iacturam non tam esse suam, quam ipsius Regis, ad quem pertinebat suarum partium studiosos tueri, atque seruare incolumes. Itaque orabat obtestabaturque Regem, ut cum exercitu copiisque omnibus quamprimum Taurinos montes traiceret, conferretque se Madritum, quod oppidum cum arce ipse præsidio teneret. futurum namque, ut inde commodius assequeretur quod concupiebat. Erant namque in ea regione Madrito proximi Archiepiscopus Toletanus, atque Magister a Calatraua, qui essent in tota prope Carpetania facile principes, suas quoque vires non esse adeo exhaustas, ut ex cæde quam esset hostibus illaturus, non sequeretur sanguis. Quod si Madriti vellet confidere, fore ut Ocania imprimis recuperetur, atque deinceps Toletani, ac totius Carpetaniæ Lusitaniæque proximæ vrbes, municipia, & castella se illius fidei maiestatique dedant. Esse præterea in Bætica Marchionem Gaditanum, qui Asindum armis & equis oppidum perquam nobile firmissimo teneret præsidio, & Alphonsum Aquilarem, qui Cordubam, qua nulla est in Bætica ciuitas equitatu frequentior, quasi vnū e suis municipiis possideret, vtrūque duarum sororum viros, vtrumque rei militaris peritissimū. Esse alios complures, qui cum primū audierint ipsum cū præpotenti exercitu in Carpetania cōsedisse, declaraturi essent animi sui sensum quē antehac occultauerint. Quod si suis rebus afflictis vltimæque necessitati non opitularetur, neminem esse tam perditum, tamque consilii inopem, qui vellet sequi ducem cuius animum suorum cura non teneret. At Lusitanus exhortationes querelasque Marchionis ad proceres senatūque suum refert, illorumque sententiā exquirat. Omnibus visum nullo modo illi mōtes esse traiciendum, afferebantque rationes complures, cur illud neque cogitandum quidem esset, atque illam imprimis, quod semper is habitus est Hispaniarū Rex, qui possideret citerioris Hispaniæ oppida Valladolido & Methymnæ adiacētia, in qua ipse obtinebat duas vrbes, & situ & ciuium frequētia munitissimas, atque Lusitaniæ suæ finitimas, Taurum, Zamoramque, quas haud dubie videbatur ire perditum, si præsidia inde trāsferret, aut cum exercitu longius discederet. Quid quod omnes interpretarentur illam non discessionem, sed fugam, cum esset hostis in conspectu, iam iamque decernendum esset ferro, vtri Deus victoriam vellet tradere. Rescribit itaque Marchioni, ut cōsuleret interim rebus suis qua ratione melius posset, se daturum operam pollicetur, ut cum primum per temporis occasionem posset, omnia damna resarciantur, amissa restituantur, seque illum amplissimis beneficiis cumulaturum. Hoc Lusitani responso consternatus Marchio, cœpit animo fluctuare, occasionemque, modo honeste possit, ad Regem Reginamque desciscendi quærat, modo sibi amissa, ex quo Lusitanum sequi cœpit, restituantur. Erat eo tempore Tauri Lusitanus, qui cum accepisset Zamoranos de prodenda hostibus vrbe cogitare, eo profectus coniurationem patefecit, quatuorque ex primoribus oppidanis deprehensis non est ausus in illos iure suo vri, metuens ne per tumultum populus concitaretur. Regina quoque videns hostem a mittendis ad Burgensem arcem auxiliariis copiis destitisse, & ipsa Valladolidum rediit, præsidiaque, quam maxime potest, in vicinis locis disponit, ne libere per agros vicisque Lusitani vagarentur. Neque cessat interim blāditiis, donis, pollicitationibus, precibusque aduersæ partis sectatores pellicere.

Zamorani pontis atque vrbes præter arcem Ferdinando facta deditio. Caput VII.

ERAT Zamorani, pontis præfectus, quemadmodum in superioribus dictum est, Franciscus Valdesius, qui fuerat quondam ipsi Regi atque Reginiæ familiaris, & a quibus honoribus amplissimis atque muneribus fuerat donatus. Cū hoc agit Regina, ut sibi pontis munitionem tradat, aditusque in urbem patefaciat. Non abnuit ille conditionem, cum Petro Mazarieco quem ipse pontis præfecturæ substituerat, de re commentatur, qui cū esset vir bonus, idemque pacis amator, Franciscum impellit, ut Regine per omnia obsequatur. Constitutum est, ut Rex ab ob-
sidione

fidione Burgenſi adſciſceretur, ſine quo tantam rem non poſſe peragi exiſtimaba-
 tur. Neque enim ſola modo pontis munitio, ſed & tota ciuitas cum Luſitanorum
 Principe vna opera videbatur tradi. Huius conſilii per pauci fuere cōſcii. Rex eius
 negotii factus certior, ſimulat ſe minus recte valere, & quo valetudinem ſuā com-
 modius curare poſſet, velle ſe intra cubiculum ad paucos dies continere. Obſidi-
 onis curam fratri notho reliquiſque primoribus qui cum eo tunc erant, commu-
 nicata re commendat. Ipſe cum duobus tātum ex familiariffimis, de media nocte
 Valladolitum arripit iter. Nec latere potuit Luſitanum ea res, ſiue quiſpiam ſecre-
 tum prodidit, ſiue quod audiebat exercitus ab hoſtibus cōuocari, ſiue quod mul-
 10 tis ſuſpicionibus non nimium fidebat iam Frāciſco illi Valdeſio. Quem iubet Rex
 ad ſe accerſiri. Reſpondent ſui, abiſſe nescio quō. Statuit ea nocte ſiue dolo ſiue
 viribus pontis munitioe potiri. Mittit Ioannem Porrium qui erat Valdeſii pro-
 pinquus, atque omnium cōſiliorum ſocius, qui diceret Petro Mazarieco qui præ-
 ſidio pontem obtinebat, aperiret pontis aditus, ſimulans ſe ea nocte milites trans
 flumen velle mittere qui hoſtium fines popularentur, re autem vera, vt intra mu-
 nitionem recepti, præſidem cum præſidio loco deturbaret. At præſes id quod erat
 ſuſpicatus, reſpondet non eſſe illud tempus quo deberent armati intra arcem reci-
 pi, ſe tamen poſtridie ſub lucem imperata facturum. Quod reſpoſum tamen ſi vi-
 ſum eſt Luſitano ſuſpicionis aliquid habere, expectat tamen euentum rei prope-
 20 diem declarandum. Interea præſes ex immani lapide ducit alterum murum a par-
 te munitiois interiori, quæ ſpectat urbem, nunciumque ad Ferdinādum Regem
 mittit, qui dicat conſpirationem eſſe detectam, Luſitanoque eſſe in animo pōtem
 oppugnare. Quamobrem properaret ferre ſuppetias, niſi mallet cum ponte ſpem
 omnem potiundæ urbis amittere. Prima luce mittit Luſitanus Ioannem illū Por-
 rium cum equitibus centū cataphractis qui iuſſa exequerentur. Qui cum ad pon-
 tis primum acceſſiſſent caput, ſagittis, ſclopetris, lapidibusque pulſi, fugatiq; ſunt,
 inſclamatumque eſt a præſidiariis, Ferdinandum atque Eliſaben ſe agnoſcere Hi-
 ſpaniarum principes, at præterea neminem. Quæ vox cum ad Luſitanum perlata
 eſſet, ira percitus omnes ad arma vocat, ipſeque armatus aedeſt, pontemque omni
 30 tormentorum genere oppugnari iubet. Milites vero partim indignatione, partim
 ſui Regis pudore, partim formidine commoti, teſtudine adacta, munitiois por-
 tas incendio corripiūt, putantesque nihil eſſe aliud quod aditus intercluderet, nō
 ſine maxima clade irrumpunt. Cumque negotium ſibi iam conſectum exiſtima-
 rent, offendunt alterum murum a parte munitiois interiori. Pugnatur vtrinque
 vehementer, hi vt vallum quod obſiſtebat demolirentur, illi vt vallum cū vita pro-
 pugnant. Luſitanos tamen ab incepto arcebat fumus ex incendio quod ipſi por-
 tis admouerant, quodque ex tanta ipſorum multitudine cum pauci pugnarēt, plu-
 res vulnerabantur. nullum namque telum erat inane, cum ediuerſo Pontani præ-
 ter laborem ſudoremque defendendi, nullum aliud detrimentum ab hoſtibus ac-
 40 ciperent. Durauit ea oppugnatio a prima luce ad horam eius diei veſpernam, cū
 interim Luſitanus non ſuorum ſtrage permotus, non quod tanto diſpendio nihil
 proficiebatur, ſuos exhortari non ceſſat, quemque ex amicis nomine appellās, ſti-
 mulosque admouens, increpans etiam ſegniores, quæ res illos haud dubiā in mor-
 tem adigebat. Atque illum ſic affectum Archiepiſcopus Toletanus hunc in mo-
 dum alloquitur. Non eſt mihi ignotum clariffime Rex, indignationem iſtam in
 proditores illos eſſe iuſtiſſimam. Sed quid opus eſt tanta ſanguinis effuſione, vbi
 nihil proficitur? Quod ſi te in vltionem ira præcipitat, non minus commiſeratio
 in tuos reuocare debet. Audiui ego quendam ex numero illorum ſeptem quos
 Græcia iactat ſapientes, dicere ſolitam, victoriam non eſſe optandam quæ ſanguis
 50 ne conſtatura eſſet. Quid igitur ille diceret de pugna quæ ſine effectu cruore red-
 undat? Vides quanta fiducia, vel conſtantia potius, patientiaque, rebelles illi pon-
 tis munitioes tueantur. An putas id facturos fuiſſe, aut te præſente tale aliquid au-
 fueros, niſi expectarent quam celerrime ſibi auxilia miſſum iri? Noui ego hoſtium
 mores, neque omiſſuros tantam ſibi oblatam occaſionem. Quod ſi a me, Princeps
 optime, ſententiam exigis, cenſeo tempori cedendum, neque expectandū quoad

hostes robore ac numero plures intra mœnia recepti sint, neque arbitròr cum illis esse pugnandum per vr̄bis vias, per domos, perque religiosa Deorum templa, cum præsertim habeamus ipsos ciues nobis infensos, atque in partis aduersæ studia pronos. Lusitanus hac Archiepiscopi oratione persuasus iubet ab oppugnatione receptui canere, timēsque ne quid per tumultum populus auderet, conclamatis vasis imperat suos omnes in armis excubare, comportatisque in arcem sarcinis, omnique preciosa supellectili, de media nocte cum noua coniuge Taurum proficiscitur. Quem secutus est Porrius ille Ioānes, veritus iram Principum, quos iam pridem offenderat. Vix dum Lusitanus discesserat, cum euestigio Aluarus Mendozius cum exercitu per alteram portam vr̄bis ingreditur, Lusitanorumque reliquias per totam ciuitatem sparsas explorat, spoliat, comprehenditque, quorum bona pars se cum omni re sua in ædem recipit maximam. At Mēdozius templum obsidione cingit, summisque viribus oppugnat: illi contra se acriter defendunt. Adest sub lucem ipsam Ferdinandus ipse Rex, cum Archithalasso, Duceque Albano, aliisque principibus viris eiusdem causæ studiosis. Quos Lusitani cum cernerent intra mœnia receptos, cœperunt ipsi priores de deditiois conditionibus agere, vt sospites cum rebus quas possent comportare secum, dimitterētur. Quod Rex clementissimus haud difficulter indulgit, & quod natura mitissimus erat, & quod nolebat in tam parui momenti negotio tempus consumere, cum præsertim ad arcis oppugnationem cui potissimum intendebat, ecclesia illa, quod arci proxima erat, plurimum conducebat. Lusitani facultate abeundi data, se cum bonis suis omnibus ad Regem suum conferunt. Quos vt consolaretur, simulat fiduciam, simul etiam vulgo iactare cœpit, totum hoc regni potiundi negotium non constare capiendis amittendisque arcibus, castellis, aut vr̄bibus, sed vno prælio, in quo decernendum foret in Hispania regnaturis: mittitque continuo ad filiū Lusitanorum Principem designatum literas cum mādatis, quibus imperat, vt omne Lusitaniæ robur in vnum exercitum contrahat, sibi que quam cum maximis possit copiis, cum primum euocaretur, adsit. Rex vr̄be potitus, Metati bona Ioannisque Porrii aliorumque rebellium publicat, atque imprimis murum vallo fossaque munitum inter arcem & vr̄bem duci iubet. A parte quoque vr̄bis extrema vndecim munitissimas stationes disponit, firmissimisque præliis instruxit. Imperat præterea ex locis finitimis omnia tormentorum machinarumque genera comportari, & reliqua omnia parari quæ obsidioni oppugnationique futuræ sui forent.

Burgensis arcis obsessio continuatur, & qua ab vtraque parte fiunt, exponitur. Caput VIII.

DV M hæc ad Zamoram geruntur, Burgensis interim arcis oppugnatione cessat, sed neque præsidiorum crebræ in obseffores vr̄bemque eruptiones, vnde crebri ab vtraque parte milites cadebant. Sed cum viderent obseffi suorū numerū cotidie minui, hostium vero augeri, decreuerunt se intra munitiones continere, rem satis magnam se facere arbitantes, si fidei suæ arcē cōmissam tuerētur. Quæ res obseffores admonuit, stationes arci ad iactū lapidis admouere. Ex qua vicinitate orta est ab vtraque parte colloquendi familiaritas, illis iactantibus se in dies Lusitani auxiliū expectare, idque se pro cōperto habere, Gallorū quoque Regē aduentare cum ingentibus copiis, populaturumque Vasconū Cantabrorumque fines, tandem longa obsidione fessis opem laturum, quæ spes faciebat eos obstinatores, inclamitabantque diu noctuque, voce quadā Stentoria geminātes identidem Alphonſi atque Lusitaniæ nomen. At nostri contra, O stulti, dicebant, qui ab vsque Lusitania expectetis auxiliū in Cantabrorum finibus positi, qui in Gallorū leuitate spes vestras posueritis. O perituri, atque temeritatis vestræ pœnā propediē luituri, non pudet vos pro illis stare, quorum maiores maioribus vestris semper fuere hostes? Ecquis putaret Zamoranos Lusitaniæ finitimos paucorum potentia oppressos ad nos desciiuisse, Burgenses vero Castellanorum columnen a suis Principibus Castellanis

Castellanis ad Lusitanos deficere? Respicite miseri ciues, atque ad vos tandem redite, reuocate in mentem vestram vulnus quod vobis cotidie obiicitur, sub Ioanne primo horum Principum nostrorum proauo acceptum. Qui cum Beatricis vxoris dotali iure regnaturus esset, vsque adeo Castellæ Castellanorumque nomen illis fuit odiosum, vt potius sint passi Magistrum Auisum, quamuis nothum & ex professione fratrem religiosum, nihilque ad illum regni administratione pertinente, in Lusitania regnare, quam Regem Castellanorum ipsis præsidere. Nunc vero vos cum habere possitis Regem Castellanum Castellanisque Regibus procreatum, coniugaliq; fide cum vera indubitataque Ioannis secundi Regis filia, legitimaque hærede, potius sequimini generis inuisi Regem, præsertim coniunctum matrimonio vxori ex turpi adulterio conceptæ? Qui neque vobis auxilio esse potest, neque vestris laboribus quos ipsius nomine exantlastis, gratiam referre, qui ex medio itinere, cum ad vos laturus auxilium properaret, nostrorum Principum timore reuocatus Zamoram quasi ex limine ad sui regni latebras fugiturus se recipit, atq; inde iterum pulsus Taurum, hoc est ad latronum speluncâ, potentissimus iste Rex vester aufugit. Circumspicite demû o miseri ciues, & cernitis bonam murorum partem tormentis machinisque labefactum impendere, quæ si vos destituerit nudos, satiabit, opinor, sanguine vestro inimicorum hostiumque oculos, atque vxoribus, natis, cognatis, affinibusque spectaculum perquâ triste exhibebitis. Itaq; dum licet, ad victorum potius clementiam misericordiamque confugite. Mitissimi sunt, erroribus vestris ignoscent, neque vos solum vobis rei que publicæ vestræ, sed & opes, dignitates, & omnia ornamenta vestra restituent atque etiam fortasse cumulabunt. His vocibus obsessi visi sunt paululum acquiescere. Videbant namque propemodum vera esse quæ ab hostibus dicerentur, atque illud imprimis, quod muri pars maxima ruinam minabatur, quodque auxiliorum nulla spes certa esset, quodque commeatus in dies minueretur. Erant tamen qui dicerent, potius illis esse parendum, quam faciendam turpem deditio-nem. Alii non poterant adduci, vt putarent se auxilio ab Aeuacorum Duce destituendos, aut consilio saltem, aut admonitione quid esset illis faciendum. Plæ-ri-que tamen censebant non esse illis vltimam necessitatem expectandam, cum victor daturus esset, quas vellet condiciones, non quas victi peterent. Dum tempus consultationibus teritur, pars muri ad longitudinem passuum viginti repente corruit, alterumque patefecit, quem illud ipsum metuentes, in subsidium ex terra fecerant, qui & ipse cum tormentis pertûdi cœpisset, alterius muri collapsi pars impedi-ebat, quo minus solo æquaretur. At præses animo iam consternatus, quod neque muri possent illum ab hostibus dirimere, quodque præsidarii milites partim vulneribus, partim languore, partim lassitudine, atque simul omnes cunctarum rerum penuria laborarent, cœpit assentiri illis quorum sententia fuerat, agendum esse conditionibus quibus se victori dederent. Conuocatoque ad id Comestabili, cui Rex discedens fratrique notho summam belli commiserat, pacti sunt se tradituros arcem, si a Rege Reginaque vitæ incolumitate atque erroris venia & bonis amissis donarentur. Sub his pactis conuentis Regina ex Valladolido accersitur, illa properanter Burgos venit, arcem recipit, rebelles venia condonat, illisque bona restitui iubet. Compositisque ciuitatis clarissimæ rebus, Valladolidum redit, atque inde Tordesellas, vt esset hosti propior, ad incutiendum terrorem, captandumque quid ille consilii caperet, & qua ratione cum illo esset belligerandum. Per idem tempus venit eodem Petrus Stunica Ducis Aeuacorum filius primogenitus, qui dissidebat plurimum a via cui pater institerat. Nam & ipsius obsequia in Regem Reginamque fuerant non obscura, semperque de illis bene sentiebat, honorificeque loquebatur, quod ipsum Princeps non latebat. Is, cum primum facta est Reginam alloquendi copia, cœpit exponere quanto studio ac diligentia, quanta obseruantia & pietate regalibus iussis obtemperauerit, quodque nihil vnquam reliquerit faciendum quod putaret ad ipsius Reginæ Regisque statum pertinere, eaque fiducia venite dixit, vt peteret patri veniam, ne filio plecteretur patris culpa, si culpa dicenda esset, quæ senectutis delirio sit commissâ: addebat

quoque id quod omnibus erat compertum, iam pridem illum fragilitatis propriæ
 conscium, omnem rei domesticæ curam administrationis ad uxorem quæ sibi
 esset nouerca transtulisse. Ea quoque Ioannem filium ab Alcantara Magistrum
 ordinis Cisterciensis faceret, omne fas atque nefas, omnia iura diuina simul & hu-
 mana miscuisse, omne Ducis patrimonium, vt id consequeretur, dissipasse, om-
 nemque totius familiæ statum qui non ad illam, sed ad seipsum pertineret, sæpe
 maximis periculis obiecisse. Nunc vero dicebat se venisse missum a patre qui il-
 lius nomine sua omnia poneret in ipsius Reginæ potestate, vt omnibus rebus quæ
 ad se, quæ ad patrem, quæque ad nouercam pertinerent, pro arbitrio suo vte-
 retur. At Regina tametsi ad condonandos errores erat paulo duriuscula, tamen
 habita ratione ipsius Petri ad quem spectabat familiæ illius hæreditaria successio,
 quodque pater senio confectus omnem domus atque voluntatis suæ administra-
 tionem ad uxorem transtulerat, quæ cupiditate quadam omnibus parentibus in-
 genita filios extollendi viam illam inuasit, omnes venia condonauit, sibi quoque be-
 neficio reddidit impostero obsequentissimos. Areuacum eo pacto recupera-
 tum est, Ducatus titulo in Placentiam ciuitatem translato. Magistratus Ioanni fi-
 lio cum insignibus & titulo confirmatus, quem ob suffragatorum discordiam,
 ad sedem apostolicam conferendi iure deuoluto, summus Pontifex illi contu-
 lerat. Dicitur in superiori parte Ludouicum Galliarum Regem cum pri-
 mum Ferdinandus & Elisabe regni administrationem adierunt, renouasse cum il-
 lis antiquum fœdus quod fuerat a multis annis inter Gallorum Hispanorumque
 principes obseruatum. Sed cum postea vidisset inter Tarraconensem Lusitanum-
 que de regni successione disceptari, iniecit animum in Ruscinonis Comitatum
 quem Ferdinandus a Ludouico petebat debere restitui, repudiatoque priori fœ-
 dere cum Lusitano fœdus nouum percutit. Quos cum videret bello implicitos,
 ratus illud esse tempus rei bene gerendæ, bellumque hostibus inferendi, compo-
 sitis cum Britannorum Rege simultatibus, mittit OEasonem armatorum quadra-
 ginta millia, qui Vasconum fines Hispaniæ contributos ferro ignique vastarent,
 imprimisque castellum & loci situ & hominum structura munitissimum, fontem
 Rabiam nostro sæculo indigenæ appellant, quod in ipso Hispaniæ citerioris A-
 quitaniæq; Galliæ collimitio situm est, habens portum in secessu Britannici ma-
 ris, atque a latere flumē nomine Alduidam, quod in Cantabrorum iugis erūpens,
 castellumque præterfluens, in ipsum portum influit. Itaque Galli traiecto flumine,
 quod per æstus reciprocationem non erat difficile, vicis populantur, castellaque
 finitima diruunt. Erat ea tempestate Regina Burgis (nam Rex interea Zamoranā
 arcem obsidione premebat) quæ facta rerum omnium certior, mittit cum equita-
 tu Iacobum Sarmentum Comitem a Salinis, cum facultate habendi delectus, cō-
 uocandiq; ad arma finitimos, & comportandi commeatus, faciendiq; alia quæ fo-
 rent vsui ad bellum gerendum. Ipsa præterea mittit literas ad omnes Vasconū Ca-
 tabrorumq; & Asturum populos, vt cuncti ad regni fines ab hostibus tuendos cō-
 fluant, seque Salinarum Comiti agglomerent. Ioannem quoque Gamboam virū
 rei militaris peritum præsidio castelli præficit, qui cum mille delectorum militum
 indigenarum numero ingressus oppidum, fossas eruderat, vallum, stationes, tur-
 res & murorum propugnacula scorpionibus, catapultis, tormentis, machinisque
 instruit. Neque Galli segnius omnia quæ ad oppugnationem castelli erant neces-
 saria, vndique comportant. Erant cum Gallis ex Vasconum finitimis gregarii le-
 uis armaturæ pedites complures, qui per anfractus, deuiosque tramites, callesque
 occultos, in nostrorum fines penetrabant, multaque detrimenta inferebant. Ho-
 rum præfecturam gerebat Ioannes quidam cognomento Purgeta, vir strenuus
 atque regionum illarum peritissimus, qui cum in vico fonti Rabie propinquo
 cum Vasconibus ad mille numero consedisset, indigenæ stimulatī, partim detri-
 mentis quæ ab illo acceperant, partim quod videbant se a tam paucis contemni,
 collecta manu trium millium leuis armaturæ peditum, nocte intempesta illos ad-
 oriuntur, & somno vinoque sepultos, alios trucidant, alios fundunt, fugantq; in
 Gallorum castra quæ non procul aberant. Domum in quam præfectus diuerterat,
 cum

cum expugnare longum videretur, incendio corripunt, ipsumque præfectum cum ducentis qui erant cum eo, comburunt, seque in fontem Rabiam ad suos recipiunt. Tribus millibus passuum ab oppido aberant Gallorum castra. nam bombardis, colubrinis, serpentinis, aliisque sulphurariis machinis propius accedere prohibebantur. Itaque statuunt ducere fossam decem pedum altitudinis, non rectam, ne oppidanorum telis vulnerari possent, sed flectentes nunc ad dextram, nunc ad sinistram. Id oppidani prospicientes, & ipsi propugnacula contra fossam opponunt, constituuntque non ex loco superiori, sed ex æquo fossaque & vallo cum Gallis pugnare, quando loci angustia non his magis quam illis faueret. Murorum quoque altitudinem demoliuntur, ne ruinæ ex machinarum concussu labefactatæ, in ipsorum propugnatorum capita deciderent. Galli per fossam illam tortuosam, vallo & fossæ castelli admotam, non tam oppugnabant, quam in medio veluti campo cum oppidanis confligebant. Ex vicis populisque finitimis confluebat maxima hominum multitudo, qui ex arduis præruptisque montium iugis in plana descendentes, pugna laceſcebant eos qui tuendis castris relinquebantur. pugnatur vtrouque, Galli pro castris, Hispani pro murorum defensione, cadunt ab vtraque parte complures. Sed oppidanis crescebat spes, quod laceſſiti non referebant pedem: Gallis desperatio, quod cum maxima suorum clade parum detrimenti hostibus inferebant, quodque non poterant obsessis auxilia & commeatus intercludere, propterea quod per æstus pelagi, naues non poterant prohiberi ad muros accedere: ipsi e contrario victus omniumque rerum inopia laborarent, quod ab Hispanorum classe commeatus sibi importari vetarentur. Itaque cum dies nouem frustra, tumultuariis pugnis potius quam oppugnationibus consumpsissent, OEasonem redierunt, quod oppidum a fonte Rabia millibus passuum viginti abest.

*Gallorum Rex a fonte Rabia suo exercitu pulso, maiori apparatu
obsidionem repetit. Caput IX.*

GALLORVM Rex indignatus tantas copias nihil effecisse, addit milites ducesque, addit machinas omnium generum: iubet maiorem commeatus abundantiam comportari, ne ob eam causam, id quod antea fecerant, ab obsidione desisterent: imperat ne ab oppugnatione diu noctuque cessent, quoad negotium cõficiatur. Nec minus interea Fontetabiani reditum verentes hostium, fossas faciunt profundiores, muniunt vallos, propugnacula disponunt, & strenuissimum quemque militem adſciscunt. Regina quoque mittit eodem grauis armaturæ militum tres cohortes, quibus præficit Xanthum a Campo, Ioannem Lezcanum, Ioannemque Salazarum, sulphurariamque ingentis magnitudinis machinam, aliaque tormentorum genera, machinariosque præfectos, earum rerum peritissimos. Igitur cum nuncius attulisset, Gallos cum ingenti rerum omnium apparatu aduentare, oppidani magna spe attollunt animos, neque se intra munitiones continent, sed machinas & tormenta extra muros disponunt. Vtrinque igitur missilibus telis, machinarumque globis lapideis, plumbeis, ferreis, editur vtrisque cædes maxima, sed Gallis multo maior, quod ex aperto pugnabant. Qui videntes suorum coaceruatas caduerum strages, castra reduxerunt ad vicum illum in quo diximus Ioannem Purgetam cum sociis incendio conflagrasse. Is aberat a fonte Rabia quatuor fere millibus passuum. Die postero Galli negotium repetunt, volentes experiri, an possent castra propius oppidum metari. At oppidani anfractuum, diuerticulorumque, & tramitum peritissimi, magnam hostium partem circumueniunt, atque ex tutiori loco miseranda cæde conficiunt, compluresque cum spoliis machinas ceperunt. Galli ea clade consternati in hesternase recipiunt castra, dieque inſequenti cautius exercitum mouent, vitantque infidias, perque fossam illam machinas oppido admouent, castraque locant, neque potuerunt ab oppidanis arceri, propterea quod hostium numerus erat multo amplior, & ex lassitudine diei hesterni fatigati statuunt se intra munitiones con-

tinere, oppidumque modo tueri: atque ita per bimestre spacium, illi muros, hi castra machinis pertundunt, nonnunquam etiam tumultuariis se pugnis laceffunt.

Rex obsidionem continuat, neque a Lusitano laceffitus desistit. Tandem Regina suafu in certamen descendens, ille non sustinet. Cap. X.

REX interim Zamoræ non cessat hostes obfessos vrgerè, atque Metatum alia ex parte blanditiis pellicere, vt tradat sibi arcem, pollicens non modo erroris impunitatem, omniumque bonorum dignitatumq; restitutionem, sed etiam maximorum præmiorum accessiones: ex parte alia præconiis & acclamationibus declarabat illum eosque qui cum illo sentirent, infidelitatis, proditionis, læsæq; maiestatis reos. Illi vero contra suorum scelerum conscientia, nihil fidum sibi fore putantes, simul etiam quod in horas expectabant Lusitanum sibi auxilio venturum, perstabant inceptis, seq; in summa rerum omnium difficultate, patientia obdurabāt. Videns itaq; Rex tempus longa obsidione teri, iubet machinas validiores aliaque necessaria futuræ oppugnationi comportari. Lusitanus certior factus, ingētis magnitudinis bombardas, aliasq; sulphurarias, ligneasq; machinas Zamoram aduehi; omnes copias armari iubet, atq; ipse proficiscitur cōtra, vt illas intercipiat. Exploratum namq; habebat, hostis exercitum non esse tantum, qui obsidioni continuandæ, & machinarum subsidio posset sufficere. Itaq; alterum e duobus erat illi necessarium, aut machinas amittere, aut obsidionem soluere. Cumq; a Zamora non amplius quatuor millibus passuum distaret, nuncium accepit, machinas omnes iam in hostium castra receptas. Ea spe Lusitanus delusus, mittit caduceatores qui dicant Regi, se venisse vt cum illo armis decerneret, medioque illum campo expectare, nisi mallet sibi regni possessione cedere, seque in Tarraconensem suam cum coniuge recipere. Iuuenes, & strenuissimus quisque, ac bello viuida virtus, eam conditionem oblatam libentissime accipiunt, pugnamque alacri animo deposcunt. At Rex Lusitani mādata refert ad proceres, & quod responsum hosti redderetur, exquirat. Atque imprimis placuit rogare sententiam Comitem Albensem, cuius fides egregia in Principes, prudentia singularis, atque militaris disciplinæ admirabilis quædam solertia fuit. Is pro consuetudine sua, hac breui oratione est usus. Maluissim ego clarissime Rex aliorum sententiam hac de re prius audire, quam dicere meam. Sed quando præter ordinem a Celsitudine tua iubeor, paucis pro ingenio meo absolua, quid ego de præsentis negotio sentiam. Si nobis essent duo exercitus, optime Rex, vt altero posses obsidionem hanc cōtinuare, & altero colatis signis cum hoste configere, adhuc subdubitarem, an vtrumque certamen nobis esset subeundum, propterea quod victoria propemodum parta fortunæ belli committeretur. Nunc vero neque copiarum sunt tantarum, vt vtrique negotio sufficiant, neque vlllo modo semel incepta obsidio soluenda est. Tu Regum clarissimè cinxisti obsidionem hanc arcem quæ ad hostes descenderat: Lusitanus cunctis armibus nititur obsidionem soluere. De hoc est inter vos certamen, vt tu perstes inceptis, ille vero suis opem ferat, quod quia non potest recta efficere, aliam aggreditur viam. Laceffit te ad pugnam, quam si admiseris, ille assequitur quod vult, tu ab incepto desistis: ille fit voti compos, tu operam & impensam perdideris. Neque est quod quis posset obiicere, tibi non esse animum & vires ad decernendum cum hoste, quando quidem non audes credere te campo Martique communi. Immo vero tu, o Rex, in medio campo stas, hostemque in omnes horas illius arcem obfessus expectas. Quod si tu non inuadis illum, cur ipse non inuadit te? Iam vero ex disciplina militari satis constat, illum esse victorem qui perstat in eo quod semel cepit. Tu niteris arcem oppugnare, ille vero arci opem ferre: de hoc inter vos nunc omnis contentio. Tu igitur victor, si perstas, ille victus, si quod profitetur, non efficit. Atque vt vno verbo sententiam meam colligam, nullo modo censeo ab hac obsidione cessandum, quoad negotium conficiatur. Eo confecto, tunc poteris libere, quo velis, exercitum ducere, atque alias cohortes quæ ad intercludendos hosti com meatus nunc sunt in præsidia distributæ, vt se tibi adiungant euocare. Conue-

Conueniunt præterea ex obsidione Burgēsis arcis copiæ, & quas indies expectas
 ab amicis tuis auxiliares, & tunc bene iuuâte Deo poteris hosti facultatē pugnan-
 di offerre. In hanc Albenſis Comitis ſententiã, quia videbatur tempori accom-
 modatior, omnes pedibus manibusque ierunt. Per caduceatores vero reſponſum
 eſt Luſitano, ſi cordi illi erat acie decertare, veniret opem ſuis laturus, & a parte
 vr̄bis extrema experiretur armis, vter exercitus foret ſuperior. Nam Regi ſtatutū
 eſſe in obſidione perſiſtere quoad expugnaretur arx, pœnaſque ab iis qui illã præ-
 ſidio tenerēt exigere. Luſitanus vidēs ſe deluſum ea ſpe qua fuerat egreſſus, Tau-
 rum rediit, expectans Zamoreniſis obſidionis euentum, ſimul etiam & copias quas
 filius Princeps erat ex Luſitania ducturus. Complures interea frumentatorum,
 pabulatorum, lignatorum, exploratorumq; vtriuſque partis occuſationes atque
 pugnæ tumultuarię fiebant, in quibus nunc hi, nunc illi euadebant ſuperiores, nūc
 illatis acceptiſque vulneribus mutua cæde cōſiſtabantur. Vnum tamen præliū
 non eſt ſilentio diſſimulandum, quod ab Hiſpania duce Aluaro Mendoza, a Luſi-
 tania Comite Pinnamacorio commiſſum peractumque eſt. Nam cum ad interci-
 piendos hoſtium commeatus hi a Tauro, a Zamora illi fuiſſent progreſſi, atq; ſe in
 medio campo procul conſpexiſſent, tanta ferocia inuicem irruerūt, adeoque ob-
 ſtinate pugnam ad horas quatuor produxere, vt neque iam eminus haſtis & miſſi-
 libus, neq; cominus gladiis & pugionibus, ſed pugnis & lacertis rem gererēt neu-
 tri alteris cedentes, cum ex quingentis vix iam ducēti ſuper eſſent, qui poſſent ar-
 ma tractare. Luſitanis demum fuſis fugatiſque, Hiſpani ſpoliis potiti ſunt, ipſumq;
 hoſtium ducem cum aliquot ex commilitonibus captum, Zamoram victores nō
 inuolenti deportarunt. Regina quæ eo tempore Valladoliti erat, cum accepſſet
 Luſitani audaciam, vel potius temeritatem eo progreſſam, vt etiam Regem con-
 iugem fuerit auſus ad pugnam prouocare, verita ne ea fama ſtudia populorum er-
 ga ſe alienaret, quod laceſſitus ad certamen non deſcēderit, iubet euocari præto-
 rianas cohortes, & eas quæ fuerant ſparſæ per diuerſa præſidia ad intercludendos
 hoſtium commeatus, Cardinalem Hiſpanum rogat, vt cum præſentibus copiis ad
 Regem proficiſcatur. Ad quem dat literas, vt det operam quemadmodum nō in-
 termiſſa obſidione detur e diuerſo hoſti pugnandi copia: id eſſe magnū momen-
 tum aſſerens, ad retinendos in fide animos illorum qui leui opinione ducti huc &
 illuc impelluntur. E Gallicia interim Petrus Aluarus Oſorius Lemnius Comes
 miſit cataphraſtorum equitum cohortem, peditatumque pulcherrimum ad duo
 millia hominum belli peritiſſimorum. Venit præterea Comes a Monte regio cum
 alteris copiis ex eadem regione. Inſtructis itaque ſtationibus paratiſque reliquis
 quæ ad premendam obſidionem videbantur neceſſaria, placuit ire quæſitum ho-
 ſtes qui ſe in Tauri latebris continebant. Proficiſcebantur acies inſtructæ ſine vl-
 lis ſarcinis, ſine impedimentis vllis. Neque enim ibant ad ludicra feriati, ſed expedi-
 titi ad pugnam. Cumq; iam abeſſet exercitus a Tauro duobus fere paſſuum mil-
 libus, miſſi ſunt caduceatores qui offerrent hoſti pugnandi facultatem. At ille vi-
 dens ſe prælio imparē, conditionem oblatam noluit accipere, ſeque intra vr̄bis
 munitiones continuit, niſi quatenus quidam armaturæ leuis equites vr̄be egreſ-
 ſi, tumultuarias quaſdam pugnas proludentes inierunt. Hiſpanus vero cum per
 horas quatuor hoſtem in medio campo eſſet oppertus, iuſſit canere re-
 ceptui, ſeq; Zamoram ad continuandam arcis
 obſidionem recepit.

AELII ANTONII NEBRIS-
SENSIS, RERVM HISPANARVM AC HI-
SPANIENSIVM HISTORICI, DECADIS
PRIMÆ LIBER QVINTVS.

*Quod Ioannes Princeps ex Lusitania cum exercitu pergrandi ad patrem venit, qui
suis atque filii copiis, & Archiepiscopi cohortibus obsidionem Zamora
parat soluere. Caput I.*

V SITANVS cum videret se Burgenfi arce Zamoranaque ciui-
tate exclusum, atque proinde illorum studia qui sibi fuerant au-
tores alienos fines inuadendi, paulatim ad hostes deficere, euo-
cat filium Lusitaniæ Principem, quem antea iusserat habere mi-
litum delectus, imperatque, vt cū exercitu quam maximo pos-
sit, ad se venire festinet. Qui patris iussui obtemperās, coactis ex
omni regno equitum peditumque ad viginti hominum arma-
torum millia, qua potuit hostem fallere, magnis itineribus Taurum contendit, co-
re-
pialque suas paternis auxiliariisque & gregariis coniunxit. Auctus itaque atq; re-
creatus Lusitanorum recenti exercitu Alphonfus, putansque se habere satis viriū
ad decernendum acie cum hostibus, antequam belli fortunam experiretur, mittit
litteras ad partium suarum Duces, atque imprimis ad Aluarum a Stunica Ducem
Placentinum, quem nesciebat, aut se nescire simulabat, ad hostes defecisse, nunci-
ans venisse sibi ex Lusitania sua filium cum ingentibus copiis, velleque se hostem
ex latebris in medium campum elicere, aut si prælium recuset, arctiori eum obsi-
dione premere, quam ipse arcem obsideret. Sed quo firmiori exercitu rem confi-
deret, rogabat Ducem, vt sibi adesset, aut saltem cohortes suas mitteret. Venisse
namque dicebat tempus, in quo vel vno conflictu posset hostis profligari, & arx
Burgenfis cum reliquis suis ornamentis in suam potestatem redigi. Ad hanc Lu-
sitani postulationem, Dux, Non pudet, inquit, Regem vestrum ab eo petere auxi-
petias, vbi non sit cognitum quo pacto Burgenfis arcis præsidium reliquerit hosti
trucidandum, nisi victoris clementia præsidarios nostros, vt cumque meritos, ser-
uasset incolumes. Itaque se non agnoscere nūc alios principes, nisi a quibus acce-
perit beneficia, neque alios habere hostes, nisi a quibus acceperit tantam rei fami-
liaris iacturam. Accepisse autem a Ferdinādo Rege, atque ab eius consorte Regi-
na, non modo vitæ securitatem, sed etiam patrimonii sui certam firmitudinem: ab
illo autem venisse sibi complura detrimēta. Quare se illum pro hoste habiturum,
Lusitani dimissus est nuncius. A Marchione Villenate reliquisque vlttramontanis
nihil copiarum potuit accedere Lusitano, propterea quod & ipsi erāt eodem bel-
lo impliciti cum Regis & Reginae præfectis. Constituit itaque cum suo, atque ex-
ercitu filii, cumque auxiliariis Archiepiscopi cohortibus (nam is solus cum Lu-
sitano mansit) querere hostem, non qua debuit via. Nam cum ciuitas ciuitatisque
arx obsessa posita sit in ripa Durii, quæ pertinet ad prouinciā Tarraconensem, ipse
de prima nocte exercitum per aduersam ripam secundo flumine adducit, & po-
stridie a prima luce cum omnibus copiis ad pontis caput exercitus hostibus appa-
ruit, contra quod stationes opposuit, ne per pontem quisquam ad sua castra posset
accedere. Rex cum videret hostem interposito grandi flumine castrametātū, non
poterat perspicere quid sibi vellet illa castrorum dispositio, aut quid sibi detrimē-
ti, aut hostibus emolumēti afferre posset. Nam neque poterat illac arcem obsidi-
one liberare, neque suis com meatus intercludere, sed neque cum suo exercitu,
etiam si cuperet, decertare. Erant tamen complures ex nostris qui cuperent per
iplas

ipsas pontis angustias in Lusitanorum castra erumpere, sed ballistis & tormentis
 repellebantur. Cōsiliū autem Lusitani postea fuisse compertum est, quod cum
 perspiceret se imparem soluendæ arcis obsidione, volebat captare aliquid fau-
 ris ex rumore qui solet per vulgum spargi. Mittit namque literas ad partium sua-
 rum studiosos, atque etiam ad alieniores, quibus significabat se venisse Zamorā,
 cinxisseque Regem hostem suum obsidione, quē Deo propitio putabat se tenere
 conclusum, quoad caperetur, aut se in fugam proriperet. Neque solum fecit eum
 10 rumorem spargi in finib⁹ Hispaniæ suæque Lusitaniæ, sed & dimisit tabellarios ea
 de re ad Galliarum Regem, ad Italię Principes, ad Imperatorem, ad summum de-
 nique Pontificem, quasi posset ex mendacio illo credulitateq; falsa, quicquam vti-
 litatis sibi cōparare, aut verbis & inani fama, non viribus & armis res foret decer-
 nenda. Ea fama, tametsi vana, non nihil Hispanos mordebat, quod ea ex parte vel-
 let hostis honorem aucupari, vnde si cāpi libertas daretur, esset reportaturus malā
 crucem. Sed id multo ægrius Regina ferebat, quæ per id tēporis Tordebellis mor-
 rabatur. Mittit itaque Ducem a Villa formosa, & Comitem a Triuinio cum mille-
 nis equitibus, qui teneāt præsidio fontem Sabuci, & Alahegios, quæ oppidula di-
 stant a Zamora ex ea parte qua Lusitanus castra metabatur, vicenis millibus pas-
 suum, vnde commeatus hosti intercluderentur. Sed erat Lusitanorum cōditio eo
 20 deterior, quod per mediam hyemem erat illis agendum sub dio, nudoque sub æ-
 theris axe: nostris vero ex domibus & diuersoriis, si quādo esset opus, ad pugnam
 exeundum. Cœptum est per quosdam honestos viros agi de concordia inter duos
 Principes, constitutumque vt Lusitanus secreto per noctis tenebras cymba traii-
 ceret flumen, ad partem ripæ in qua Hispanorum Rex illum ad certam horam op-
 periretur, cumque hora constituta sefellisset vtrunque semel atque iterum, cessa-
 tum est ab ea commentatione, neque defuerunt qui interpretarētur, non sine di-
 uina quadam providentia rem interturbatam. Eratque alioqui Reginæ in animo,
 quo auerteret mala quæ solent in bello contingere, cum Lusitano decidere ingēti
 summa auri & argenti, qua & Ioannæ Principi dos constitueretur, & in Lusitani
 exercitus stipendium pars consumeretur. Sed fata aliam quærebāt viam, qua ho-
 30 norificentius & minori dispendio fieret tanti belli exitus.

*Quod Lusitanus de mutandis castris cogitat, petitque inducias, quod id
 commodius agat. Caput 11.*

CVM eo in loco Lusitanus castro labore quindecim dies consumpsisset, videret-
 que commeatus ab hostium præsidiis interceptos, quodque alia ex parte æ-
 ris inclementia vexabat suos hybernantes sub dio, statuit mutare castra, seque in
 Taurū suam in hyberna recipere. Idque quo posset cōmodius exequi, excogita-
 vit huiusmodi commentum. Mittit noctu clam Aluarum Brigātini Ducis filium,
 40 atq; Antonium Ninium iuriconsultum percelebrem, qui procuratorio nomine
 constituent cum Rege aliquot induciarum dies, sub eo prætextu, quod illo tēpo-
 re possit agi de concordia inter ipsos Principes: re autem vera, vt sine detrimento
 sui exercitus posset castra relinquere, seque ad hospitia nota conferre. Qui cymba
 per flumen traiecti adeunt Regem, mandata exponunt, offerunt, petūtque certas
 componendi belli condiciones. Rex defert negotiū ad suum illud augustius secre-
 tiusque cōsiliū. Omnibus visum est, neque iusta, neque honesta Lusitanum pe-
 tere. Tunc ventū est ad id cuius causa venerant, vt daretur tēpus quo posset agi de
 concordia: constituerūtque induciarum dies quindecim, quibus vtrique possent
 hinc inde libere commeare, conuentusque ea de re fieri, tum etiam ipsius Reginæ
 50 quæ tunc aberat, sententiam exquirere. Erant qui Regi suaderent concedēdas in-
 ducias, esseque opus regium hosti supplici petita condonare, cum vel eo ipso se in-
 feriorē fateretur. Quod si ea ex causa inducias petebat, vt ex eo loco tutius castra
 moueret, & illud quidem esse Regi perquam honorificum, si qui veniebat suis o-
 pem laturus, re infecta rediret. Addebant præterea Lusitanū esse in solo alieno,
 sibi que alioqui infesto: faceretque indies sumptus maiores quam sua vectigalia

censusq; paterentur. Quare necesse erat illius neruos indies debilitari, atq; aut illi
 tandē turpiter esse fugiendū in patriā, aut cladē maximam accipiendā. At Cardi-
 nalis Hispanus, & quib. erat melior sententia menti, nullo modo inducias esse cō-
 cedēdas decernunt, quas nō alia ex causa hostis peteret, quā vt eo tēporis interual-
 lo tuto posset vasa cōclamare, impedimenta colligere, & cohortes ordine suo cir-
 cuatas deducere. Quod vero altera pars dicebat, esse opus regiū supplici postulata
 hosti concedere: immo vero inquit esse animi degeneris atque demissi, ab hostis
 temeritate in tāta occasione pœnas nō exigere, qui sit ausus castra castris cōferre,
 non quidē medio in cāpo, iusto exercitu, Marteque communi, sed sola fretus loci
 commoditate, atq; dolis, quibus non virtus vera, sed simulata fortitudo confidit. 10
 Quod vero illi dicebant, si hostis re infecta discederet, vel eo ipso se inferiore, vi-
 ctumque fateretur, neque vnquā posthac vires resumpturū: immo vero isti subii-
 ciunt, iam hostis affecutus est quod ab initio concupierat, disseminare per omnes
 Hispanias perque totū nominis Christiani orbem, se habere copias quibus posset
 intercludere aduersariū, qui tamen si arcem obsideret, ipse arctiori obsidione pre-
 meretur? Qui rumor etsi vanus erat, non nihil falsæ opinionis apud homines cre-
 dulos rerumq; nouarum auidos generabat, qui ex leuibus huiusmodi causis, aut in
 officio perstant, aut a fide publica desciscunt. Quare non esse dissimulandam tan-
 tam hostis temeritatē, qui penetret in regna aliena, metetur castra, & tollat vbi &
 quando libuerit, atque dolo malo aucupetur honores falsos, vnde sit ignominiam 20
 reportaturus. Quod si hoc esset in ipsis imperii nostri limitibus dedecorosum, ne-
 que vilo modo tolerandum, quin totis viribus in tanti facinoris vltionem iretur:
 quid non faciendum est in illum quem non puduit tumultuaria castra statis legiti-
 misque castris opponere, non quidem campo explicito & aperto, & qua oportue-
 rat suis inopia laborantibus opem ferre, sed quasi latro ex insidiis rem gerens, oc-
 cupatis angustiis, atque medio flumine interiecto, ne posset cum illo æquo Marte
 conflagi? Quas ob res, inuictissime Princeps, si nos cōsulis quid aduersarii tui ora-
 toribus sit respondendum, non modo decernimus inducias non esse conceden-
 das, qui pro arbitrio suo huc atque illuc castra mouēdo nos deludat, sed in eo po-
 tius insistendum, quo pacto temeritatis pœnas debitas luat, simul etiam, vt qui ex 30
 falsis rumoribus ab illo sparsis acceperāt tuas copias ab illius tumultuario exercitu
 obsessas, cognoscant non impune id ab illo attentatū, atque stultitiæ suæ iusta præ-
 mia tulisse. Nam quid opus est, inquiunt, inducias illi concedere, cui velint nolint ca-
 stra deserere, seque in latibula sua, siue cedentem, siue fugientem cōferre necesse
 sit? Neq; enim diu possunt durare quib⁹ omnia sunt aduersa, castra in media hye-
 me sub dio, detrimēta ab hostibus in horas illata, & quod omnium est difficilimū,
 commeatus interclusi, atque proinde rerum omnium penuria. Quod si tibi o cla-
 rissime Rex, atque dulcissimē coniugi animo sedet, pro cōmuni vtilitate, id quod
 aduersarius petit, quodque tuis omnibus nō displicet, cum hoste decidere, modo 40
 transigatur, ea tamen lege ne liceat illi interim loco vsquā discedere. Quæ senten-
 tia quia videbatur conducibilior, cum Regi placuisset, iubet secundum eam per
 Cardinalem Hispanū oratoribus respōsum dari. Quos in secretius altiusque consu-
 litum est oratores nobilissimi, de componenda similtate hac inter Hispanos Lu-
 sitanosq; nō omnino displicet religiosissimis Principibus nostris, neq; illorum se-
 natui prouidentissimo, modo interueniant pacis condiciones honestæ, non quæ
 paulo ante sunt a vobis expositæ, sed quas vtriusque partis ratio exigit. Nā quis nō
 videt, quo in statu res Hispana, atq; proinde Lusitana sit? Nos numero plures, atq;
 robore præstantiores, arcem vestram obsidione premimus, cui vos infirmitatis ve- 50
 stræ conscii aperto Marte suppetias ferre non audent. Nos domi nostræ omnibus
 rebus abundantes rem gerimus, vos omni commeatus genere destituti in solo ali-
 eno fortunam lacestitis. Nos medio in campo expectamus hostē, vos veluti ex ar-
 ce tumultuarias eruptiones facitis. Sed hac disputatione in aliud tempus omittā,
 Princeps noster iubet impræsentiarum hoc breuiter vobis dari respōsum, Regi
 vestro

vestro referendum: Si illius animo sedet, ut de pacis cōditionibus agatur, & quoque sibi placere dicit, quando tam prope sunt, ut internuncii crebro commeare, atque in horas singulas ire & redire possint, constituatur breue induciarum tēpus, in quo negocium transigatur. Alioqui, si de pacis conditionibus inter eos non conuenierit, se nō permissurum, ut pro arbitrio suo castra mutet, bellumque de die in diem protrahat, quin prius experiatur, & sentiat vter illorum viribus & armis euadat superior. In hæc verba oratores dimissi, in castra redierunt.

Quod Lusitanus castra mutat, atque Hispani abeuntem persequuntur. Caput III.

HOC responso Lusitanus accepto, cernens omnia sibi aduersa, loci importunitatem, inclementiam temporis, commeatus interclusos, statuit medio noctis silentio castra mouere, seque in Taurū suā recipere, & quia hostium excubitores pontisque custodes non longe aberant, imperat omnia clanculum atque sine vllō strepitu expediri. Itaque præmittit calones, lixas, cocos, & alia exercitus impedimēta. Ipse interea equites peditesque in suos ordines redigit, ac tēpore noctis antelucano castra deserit, impedimētaque Taurum versus subsequitur. At vigiles excubitoresque sub primam lucem castra viris, equis, & iumentis vacua cernētes, Regi aunciāt hostes abiisse. Qui extemplo imperat omnes armari, atque per pontis angustias, qua maxima possint celeritate, in aduersa fluminis parte consistere, atque expectare, quoad dispositis ordinibus hostem insequatur. Obstabant erūpere volentibus non modo pontis angustia, sed & vallum fossæque, & aliæ munitiones tum castris, tum etiam ponti a nostris prætentæ, obstabat etiam ipsa erumpere volentium festinatio, qui quo magis properant, eo magis retardantur. Alii tā longas moras non passi, per fluminis lapideos obices euadunt, aut flumen tranāt, aut scaphis & lintribus traiciunt, tanta erat cum hoste congregiendi libido, sed non potuit fieri quin in tanta difficultate trāseundi bona pars diei laboretur. Et quia ut quisque prior eruperat, ita hostem insequatur, atque agmine incōposito procedebat, mittit Rex Iacobum a Castris Cæciliis cum bis centum equitibus qui præuertant immorenturque temere incedentium profectionem, ipse interim cohortes ordinari iubet, atque imperiis prætoriam instrui ex contubernalibus, & regiis amicis purpuratis, ac familiaribus, quibus adiungit copias auxiliares, quas a Gallia Comes Lemnius, quas Salmantica, Ulmetum, Methymna, Valladolidum, cataphractis equis atque equitibus insignes. Huic præfecit Enriquū Enriquez regis domus œconomū maximum. Instrui quoque imperat sex alias cohortes, quas ad dextram prætorianæ ordine suo disponit. Primam ducit Alvarus Mendoza, quæ Rex & Regina nuper Castri cognomento Xericii Comitem crearant, hanc quoque sequebantur duo quæstores maximi Gutterius Cardenius, & Rodericus Vlloa: alteram cohortem ducebant patruelles duo Alphōsus Fonseca Episcopus Abilensis, & Alphōsus item Fonseca, cuius oppida erāt Cauca & Alahegi: tertiam Petrus Guzmanus: quartā Bernardus Francus: quintam Petrus Verafcus: sextam Vascus Viuaris Gonsaluis Salmanticensis Episcopi frater, viri nobiles, strenui, atque rei militaris periti. Ad cohortis prætoris sinistram, Cardinalis Hispanus primam cohortem ducebat: alteram Garcias Albanorum ad Tormim fluuiū Dux: tertiam Enriqus, Enriquez Albēsum ad Alistem Comes: quartam Garcias Osorius, qui nepotis sui Marchionis Asturicēsis copias equestres pedestresque ad id bellū duxerat. Inter hæc duo cornua stlopetarios, sagittatores, hastatos, velites, omnemque peditatum collocat, atque sic totū exercitū seruat ordinibus iubet procedere, quoad vētum est ad angustias quæ media regione inter Taurum Zamoramque, hoc est, decem millibus passuū, vtrinque sitæ sunt. Has cliuorum arduitas flumini a dextra incumbentiū, atque alæua ipsius fluminis impetus facit, cum alioqui pars agrorum finitima ripe plana sit, latioresque vias admittat. Et quia posituri sumus ante oculos inter potentissimos Reges duos pugna illam memorabilem, ex qua victor regnandi auspicia erat reportaturus, non importune locus, vbi tāta res geritur, impræsentiarum est a nobis explicandus, cū præserim a nobilissimis historiarum scriptoribus huiusmodi locorū

descriptio nō solū particularis, verum etiā totius regionis nunquā sit prætermissa.

*Quod Numantia non est ea que vulgo dicitur Zamora, sed Soria, aut vicus
in agro illius. Caput IIII.*

POST exactam studiorum meorum rationem, cum primū in Hispaniam ex Italia redii, offendi opinionem disseminatam non modo inter homines omnium bonarum artium ignaros, verum etiam inter peritos, atque inuestigandæ antiquitatis curiosos, qui dicerent, asseuerateque stultitiam suam defenderent, Numantiam illam nobilē quæ per annos viginti Romanorum duces non solum sustinuit, sed pluries fregit profligauitque, eam esse quæ sit nostra tempestate Zamora: non alia ratione ducti, quam quod vulgus incertū & Neoterici quidam scriptores hoc dicunt, & quod antiquissimi cosmographi & historici scribunt Numantiā ad Dorium flumen esse sitam. Sed si perconteris, qui sunt autores illi quos isti suæ peruicaciæ testes citant, obiiciunt nescio quem Lucam Tydensē, & Fratrem quēdam Ægidium Zamoranum, atque alios eiusdem classis viros obscuros, quos ego nūquam legi, neque me non legisse pudet. Atque vt nos autoritate regia perterrefaciant, afferunt Historiam generalem, quæ sit ab Alphonso huius nominis decimo Hispaniarum Rege perquam illustri, aut illius iussu concinnata. Sed quantē sit autoritatis imperita multitudo, aliis quoque in rebus experimēto cotidie discimus. Nam quod ad nouos attinet scriptores, ego non magis illorū dictis credam, illorum qui meras fabulas fingunt, aut ægroti veteris imitātur somnia. Quod vero de Alphonsi afferebant historia, nemo reperiretur hodie qui operis illius patrocinium susciperet. Sed quid opus est in re tam manifesta verbis contendere? Stant contra probatissimorum autorū testimonia, qui manifeste ostendunt, neque sub vlla dubitatione relinquunt, quid hac de re tenere debeamus, atque huius artis princeps Ptolemæus, qui Dorii fontes ad occasum solis vergere facit, si ad Numantiā situm comparentur, cum sit Zamora illis occidentalior, atque per longitudinē distet a Numantia partibus quatuor, quibus in parallelo qui declinat ab æquinoctiali partibus duabus & quadraginta, in quo sitæ sunt Numantia & Zamora, respondent circiter bis centum millia passuum, quæ distantia nunc propemodum reperitur inter Zamoram, & Numantiam, quam nos Soriam interpretamur, vel Garrai potius in agro Soriano, vicum antiqui adhuc pontis vestigia seruātem. Est & alia ratio breuiter demonstrans Numantiam non eam esse quæ sit hodie Zamora, ex Strabone, qui Numantiam facit octingentis stadiis, hoc est centum millibus passuum, a Cæsarea Augusta distare, & Antonini Pii itinerario duobus & nonaginta millibus, hoc est, octo minus. Atqui Zamora, inquit, ad Dorium sita est, id quod omnes de Numantia dicūt. Esto, sed non ex eo colligitur eandem esse urbē, cum alia complura oppida idem flumen præterfluat, ad dextram Septimancas, Turdefellas, Taurum, & de qua nunc agimus Zamoram. Quod vel ex eo nouum esse putamus, quod neque Gotthorum temporibus, sed neque Romanorum vquam Zamoræ sit mentio, nisi forte, quod aliis compluribus oppidis accidit, in Occelum Dorii successit. Sed vt eo, vnde digressi sumus, tādē redeamus, qui Hispaniam in tres prouincias diuisere, per Dorium anem Lusitaniam a Tarracoenſi distinguunt, atque ita, vt fluuius ab ortu solis ad occasum incedens Lusitaniam ad læuam, ad dextram vero Tarraconensem relinquat, in qua posita est Zamora, numeraturque inter populos quos antiqui vocabant Vaccæos. Hos a Vetonibus Lusitanix populis Dorius amnis disternat, atque vtrosque per pontem, de quo dictum est, ad commercia peragenda coniungit. Cumque Lusitanorum statua Tauri residerent, atque Zamoranæ arcis obsidio ex eadem fluminis parte fieret, oportuit illum qui suis laborantibus opem ferre volebat secundo flumine, atque eadem rīpa exercitum ducere. Sed quia se, vel militum numero, vel robore, vel vtroque hostibus imparem putabat, Taurinum pontem transiecit, & quod ad dextram fluminis ripam faciendum erat, in læuam translatum est.

Deliberatur

*Deliberatur a nostris, utrum in castra sit redeundum, an potius hostis Taurum vsque
persequendus. Caput V.*

CVM itaque ventū esset in fauces illas, in quas paulo ante diximus coarctari viā
que a Zamora Taurū ducit, quia non admittebat amplius quam binos aut ter-
nos milites, substitit exercitus, atque in se conglobari cœpit. Regiq; nunciatum est
hostes iam eo progressos, vt prius se possent in Taurū suā recipere, quam nostros
angustias illas euadere. Iubet itaque vocari proceres, cohortiumque præfectos, &
quid pro tempore locoque faciendū sit, exquirat. Quibusdam videbatur redeun-
dum esse in castra & diuersoria nota, quoniam anteaquam tātus exercitus fauces
traiceret, iam foret nox, in qua nihil aliud ageretur, quā suos frustra vexare, & vi-
ros equitesque fame sitique cōfectos periculo exponere. Nam quod ad vulgi opi-
nionem attinet, nemo futurus erat qui non diceret, & Lusitanū fugisse, & Hispanū
eo vsque persecutū, quoad illum in latebras suas occultaret. Ad hæc Cardinalis,
Nondum, inquit, satis liquet Rex clarissime, hostisne fugiat, an agmine composito
proficiscatur, & quoniam adhuc neq; exercitus noster vidit hostem, neq; ille nos,
nō deerit qui dicat, neque hostes fugatos, neq; nostros fuisse ausos abeuntes pro-
sequi. Liceat itaque mihi per tuam Celsitudinem angustias illas euadere cū pau-
cis equitibus, vt colle hoc superato possim libere de hostium copiis iudicare, atque
inde ea de re meam sententiā dicere. Alioqui non ausim decernere, fugiant ne ho-
stes, an potius læti exultantesque se in tabernacula sua recipiant. Assensus est Rex
Cardinalis sententiæ, hortaturque illum, vt id quod decreuerat, exequeretur. At
ille Petrum Guzmanum cum parte cohortis quam ducebat, acciri iubet, cliuum-
que faucium illarū superat, ad verticemque montis peruenit, vnde Lusitanorū co-
pias æstimare posset quam facillime. Videt omnia per suos ordines incedere, nihil
turbulentum, nihil temerarium, nihil denique per tumultum fieri. Igitur ad Regē
redit, quæ viderit exponit, atque sententiam suam præter aliorū opinionem dicit.
Vidi (inquit) inuictissime Rex, atque meis oculis contemplatus sum Lusitanorum
acies ordinatas incedere, magisq; expectare insequentes quā fugere. An non Lu-
sitanorum superbia verbaq; magnifica sunt omnibus nota? Pudet certe magna lo-
cutos cedere, atque timidissimo cuiq; aliquādo redit in præcordia virtus. Estque
credibile veroque similitū Lusitanū animo extimare quantū subiturus sit dede-
cus, si hostē fugiat quē vltro ad certamen lacererit. Idque nūc agit pedetentim in-
cedens, vt possit aliquādo dicere, se non fugisse, sed medio in cāpo expectasse ho-
stem, cū præsertim nemo fugientē possit vere appellare ab eo quē nō videt. Quod
si hoc ex loco nostræ copiæ domū redierint, anteaquam hostē videant, atq; ab ho-
ste videantur, relinquetur in dubio apud absentes, eosq; qui nascituri sunt, vter ve-
strū ex hoc die victoriā reportauerit. Quid quod antehac ex militibus nostris stre-
nuissimis, quisque illū diē sibi dari optabat, in quo decerneretur quæstio illa inter
Hispanos Lusitanosque diu agitata, vtri foret viribus animisq; præstantiores? Quod
si nunc in tātā occasione subtrahantur a pugna, refrigescet profecto ardor ille, vir-
tusque in exercitata læguebit. Atqui dicet quispiam, si citra cruorē victoria ex ho-
stibus cōparari potest, quid opus est acies in pugnā committere? Immo vero Rex
optime, si hodie in fortunam prælii non descēdis, bellū hoc de die in diem protra-
hetur, neque vnquam tuto in Hispania solus regnabis. Nūquam Cæsar imperium
orbis obtinisset, si non cū Pompeio conflisset, nūquam Augustus monarchiā,
si non cum Antonio, atque vt est in fabulis, cœlum suo seruire tonāti, Non nisi sæ-
uorum potuit post bella Gigantum. Sed vt vetera illa omittamus, non hoc in Hispa-
nia nostra experimento sæpe didicimus? Si Ioannes socer tuus non cum patre pa-
truisque tuis ad Ulmetum conflisset, neque regnasset utique postea securus: ne-
que Enriqus coniugis tuæ frater regnum illud suum qualecumque continuasset,
si non cum Alphonso germano item fratre in eodem loco fortunam quoque bel-
li fuisset expertus. Quid igitur reliquum est clarissime Rex, nisi vt bene iuuante
Deo tuisque auspiciis hostem regni alieni affectorem inuadas? ex quo siue fuge-
rit, trophæum, siue expectauerit, triumphum haud dubiū sis hodie reportaturus.

Quemadmodum exercitus vterque se parat ad pugnam.

Caput VI.

ATQVI Rex cui non minus erat curæ salus & vita suorum, quam rei bene gerendæ voluntas, visus est aliquantulum Cardinalis sententiæ assentiri. Sed cū cerneret suorum omnium alacritatem, atque animi præstatiam, clamoresque dari sibi hostem deposcentium, iubet exercitum angustias illas euadere, atque rursus in suum ordinem redigi. Vocatisque ducibus cohortiumque præfectis, admonet illos, vt magno animo sint, meminerintque verborū quæ cotidie in aula iactabāt, quoties de Lusitanorum arrogātia temeritateque sermo exoriebatur, iubet deinde illos ad suam quemque provinciam bonis auibus ire, atque, vt rem bene gerant, hortatur. Illi in suam quisque cohortē profecti, quid cuique faciendum sit docent, atque ita euasis faucibus eodem in ordine quo prius steterant, consistunt, deinde agminatim hostem subsequuntur. Lusitanus cū intellexisset Hispanos aduentare, reputans secum quātum dedecus esset in fuga, potiusque pulcherrimam mortem esse obeundam, quam turpe aliquid committendum, iubet stare acies, atque in hostem conuerti, & collatis signis cum illo dimicare. Pollicebatur illi magnam victoriæ spem, quod equitum numero erat superior, atque hunc in modum disponit exercitum. Cohortem prætoriam cōstituit ex amicis, & familiaribus, atque aulicis purpuratis, ac præterea ex Hispanis viros quosdam non obscuros qui sub illo stipendia faciebant, adiūgit, quibus addit Comitem Pharium, qui & ipse turmam equitum ex suis adduxerat. His omnibus præfecit Pereiram cohortium prætorianarum ducem. Huius ad læuam erat cohors quam Ioannes Regis filius idemque Lusitanorum Princeps ductabat, in hac erat robur totius exercitus firmissimum. Hanc sequebatur Eborensis Episcopi cohors, quibus duabus accedebat ingēs stlopetariorum & sagittatorum numerus, atque diuerforum generū tormēta, & machinæ carris impositæ. Ad dextram cohortis regiæ erat Pharii Comitis manus, ex suis atque fratris Guimarani Comitis militibus structa. hęc sequebatur Archiepiscopi Toletani cohors, postquam villæ Regiæ montisque Sacri Comitum cohortes duæ. Peditatus omnis quatuor in partes distributus nō procul a prætoriana cohorte ad fluminis ripā dispositus erat. Tunc Rex acciri iubet duces, primoresque exercitus, quos in hęc sententiam dicitur allocutus. Quo in statu res nostræ sint commilitones videtis, venit dies in quo decerneretur quæstio illa inueterata inter vos aduersariosque vestros, vtri sint armis animisque potiores. Sumus numero non pauciores, superamus equitatu, habemus causam pugnandi iustiorē, decertandum est cum illis quorum maiores a maioribus nostris sunt ad Aliubarotam superati. Neque obstiterit, quod illi intra patriam, nos extorres: illi omnibus rebus abundātes, nos omni comœatu destituti sumus. Necessitas hęc debet facere vos ad pugnam alacriores, & rabie concitados in hostem ire præcipites, vt post victoriam bonis illorum iuste fruamur, quibus nunc illi iniuste abutūtur. Sic animati Duces a Rege discedunt, suos quisque hortatur, vt forti magnoque sint animo. Quæ præmia victores maneant, aut quæ victos detrimenta sequantur, illis ante oculos ponunt. In hunc igitur modum exercitus vtriusque cohortes militari gradu contra se inuicem tendunt, quoad ventū est ad spacium, vnde a ferētariis res agi posset.

De pugna inter Hispanos Lusitanosque ad Taurum.

Caput VII.

INTERIM Alphonfus Fonseca, quem diximus ad Regis Hispani dextram secundæ cohortis præfectum, petit a Rege dari sibi primas certaminis in eundi partes, idem petit Alvarus Mendoza, idem alii eiusdem ordinis, quibus erat incurrendum in Lusitanorum Principis aciem. Quibus Rex, Immo simul omnes, inquit, inuadite, cuius agmen video equitatu peditatuque confertissimum. Sex igitur illę cohortes quas diximus ad Hispani dextram positas, signo vtrinque tubarū dato, in Lusitani Principis atque Eborensis Episcopi cohortes signis collatis incurrunt, sed magna pars tormentorum globis stlopetarumque glandibus excepta, aut cecidit, aut ictibus saucia ex pugna discedit. Alii cum in hostium robur firmissimum incidissent,

incidissent, facile pulsi sunt, seque partim ad cohortem prætoriam, partim ad cornus
 10 sinistri cohortes receperunt. Igitur cornu nostrorum dextro fuso fugatoque, in si-
 nistro quod erat ad fluminis ripam, meliori euentu pugnatum est. Nam cohors
 prætoriam cum eiusdem cornus reliquis cohortibus, hostem sublato clamore inua-
 dit, editur hinc atque illinc magna strages, pugnatum est ad tres horas nusquam in-
 clinante victoria. Sed fortuna tandem cœpit aspirare nostris, atque hostem cedere
 cogit, quem neque pudor retinere, neque persequentium illata cædes, neque Princeps
 suus integro adhuc exercitu ad pugnam reuocare. Itaque fusi palantesque alii alia via
 Taurum petebant, alii se in flumen præcipites dabant, mortemque timore mortis
 20 oppetebant, quorum cadauera secundo amni deuecta, postridie eius diei cum ar-
 mis spoliisque visa sunt. Illud pro certo compertum est, ex Lusitanis multo plures
 flumine absorptos, quam ferro cæsos occubuisse. Lusitanus cum fusas fugatasque
 cerneret copias suas, hostemque fugientibus instare, neque subsidii quicquam a filio
 superuenire, ne in aduersæ partis armatos incideret, viam quæ Taurum ducebat,
 declinans, cum paucis dubia iam luce ad Castrum Inui tendit, vbi ab arcis præsi-
 30 de suarum partium fautore excipitur, magnificeque tractatur. Captum est Lusitani
 vexillum, cuius erat in signe vultur, sed Petri Verasci & Petri Vaccæ ignauia, qui-
 bus traditum est vt asseruaretur, ab hostibus postea est receptum. Vnde non sine
 causa inter Hispanos Lusitanosque in hunc usque diem disceptatur, captum ne fuerit,
 an non, vexillum illud regium. Illud certe inter utrosque satis constat, signiferum
 ipsum in prælio comprehensum, Zamoramque deuectum, armisque spoliatum, quæ
 Regis & Reginæ iussu in Hispanorum Regum conditorio, quod est Toleti in ma-
 ximo diuæ Mariæ, usque in hunc diem suspensa cernuntur. Capta sunt & alia quoque
 octo signa, & cum antesignano complures alii viri nobiles. Eorum qui ex alterutra
 parte desiderati sunt, non potuit certus numerus colligi: fuisse autem cæsos multo
 plures, quam toto huius belli tempore, nemo vnquam dubitauit. Ex nostris vnus
 tantum captus est, Enriqus Enriquez Albensium ad Listim Comes, qui putans se
 non deserendum a suis, dum persequendi fugientes ardore fertur, ad Taurini
 40 pontis caput exterius usque progressus est. Vbi circumspiciens an se quisquam ex
 suis sequeretur, a Lusitanis est comprehensus, Taurumque perductus. Atqui Lusi-
 tanorum Princeps cernens patris copias fusas profigatasque, contrahit suam cohortem,
 atque locum editiorem occupat, vt fugientibus subsidium præstet. Et quam-
 quam nocte iam aduentante dubiaque luce supererat animus quibusdam ex nostris
 Ducibus, cohortem illam inuadendi, non potuerunt in ordinem redigere equites
 peditesque, per omnem campum sparfos, partim in hostibus persequendis, partim
 in cadaueribus occisorum spoliandis, instabatque nox, in qua nihil in signe agi po-
 terat, cum præsertim in horas pluuia increbresceret. Tum Hispanus cum intelli-
 geret in campo nihil iam hostile, nihil infestum, sed victoriam penes suos manere,
 iubet receptui canere, atque relictis Cardinale atque Albanorum Duce qui cam-
 40 pum colligerent, ipse per noctis tenebras, pluuiaque urgente, ad inceptam obsi-
 dionem redire properat. Erat namque suspicio, Lusitanum per alteram fluminis
 ripam copiarum partem potuisse præmittere, quæ stationes raris custodibus mu-
 nitas disturbarent, & obsessis cum comœatu recentes armatos immittere.

Quid Lusitani fugati fecerunt Tauri Rege suo amisso. Caput VIII.

Quo tempore Lusitanus acies ducebat eo consilio, de quo in superioribus di-
 ctum est, reliquit Tauri Guimaranorum Ducem cum præsidio, ne interim
 50 oppidani ad hostem deficerent. Qui videns Lusitanos suos fusos fugatosque, iner-
 mes, cæsos, mutilatis membris truncos, atque interrogatos quo modo se Lusita-
 norum haberet, aut vbi esset, nihil certi respondere, suspicatus prodicionis aliquid
 ab Hispanis subesse, iubet portas obstrui, muros turreaque præsidio firmari, ne
 cum Lusitanis Hispanos quoque intra munitiones admitteret. Toletanus præ-
 sul, & qui sub illo militabant Hispani, & qui ex prælio fugerant Lusitani, Ducem
 orabant, ne de Rege suo bene meritos excluderet, simul etiam a persequentibus

imminere periculum dicitabant, si non intra mœnia reciperentur: vulneratique imprimis ad cœlum vsque clamores tollebant, crudelitatem in se a suis exprobrabant. At Lusitanus Princeps posteaquam ex suis quos potuit, in suam cohortem recipit, Taurum repetit, & intra muros admissus Archiepiscopum deducit secum, atque alios omnes in suum quemque diuersorium excipi iubet. Qui posteaquam partem suorum numero abesse comperit, vt erat ingenti animo, vix dissimulat Regis amissi damnum, premitque altum corde dolorem. Sed quod magis illum torquebat, erat præsulis Toletani fides suspecta, atque aliorum Hispanorum qui in partibus suis merebant. Nam quæ potest miserius esse conditio, quam illorum qui neque amicis audent confidere? Iubet itaque vulneratos curari, fessos recreari, mœstos bene sperare, atque in dubia fortuna ne deficiant, hortatur. At non Guimaranus Dux cui fuerat a Rege custodia vrbs credita, potest se continere, quin omnibus manifesta doloris signa depromat, prorumpit in lachrymas, pulsat pectus, comam vellit, vestes dilacerat, atque in quoscunque obuios deserti Regis inuidiam concitat. O degeneres, inquit, & ingrati, beneficiorumque immemores, vbi est Dux vester? vbi Rex? vbi Dominus? vbi specimen? vbi Lusitanæ reip. columen? Non potuistis seruare vnum, in quo salus omnium continebatur, vitæque omnium sita erat? Non pudet vos venire, postque Ducem vestrum desertum proditumque, hominum conspectum intueri? Ab apibus saltem condiscere debuistis obseruare Regem, quæ ductorem circumstant suum fremitu denso, stipulantque frequentes, & sæpe attollunt humeris, & corpora bello obiectant, pulchramque petunt per vulnera mortem. At non hæc illa sunt quæ in pace quondam pollicebamini, in Regis aula frequentes & officiosi, sed nunc in prælio ignaui & desertores. Itaque non solum facti estis læsæ maiestatis rei, sed etiam amicitia legem violastis, quæ iubet amicos in aduersis, antea quam vocentur, adesse, in prosperis non nisi vocatos. Hæc & huiusmodi mœstus ac lugubris Dux iactitabat. Illi vero præ pudore, scelerisque admissi conscientia, nihil respondebant, sed fortunam suam lamentabantur, quæ illos tali in tempore obcæcauit. Sed Hispanos, atque imprimis præsulem Lusitanum, non tam res male gesta damnaque in prælio accepta cruciabant, quam quod relicta potiori causa, pro transfugis ab omnibus habebantur, & quod ab iis in quorum partibus erant, suspecta fides haberetur. Dum hæc Tauri peraguntur, Lusitanus apud hospitem suum variis sermonibus noctem producit, quid de filio, quid de cohortium præfectis, quid de tanto exercitu sit actum ignarus: & quamquam animi dolorem vultu dissimulabat, stupor tamen illi omnem abstulit mentem, quippe qui non statim suos fecerit certiores, quo illum pugnae tempestas appulerit. Sed iam primo diluculo respiciens, omnibus de rebus dat literas ad filium perferendas, quas deinde subsequitur ipse, seq; suis expectatum reddit. Hispanus interim exercitum victorem laudat, gratulantibus se hilarem benignumque exhibet, atque Reginae literas tantæ victoriæ nuncias mittit, quæ Turdesellis eo tempore morabatur belli euentum expectans. Supplicationes itaque solennesque pompas decernit, puluinarumque in templis iubet sterni, ipsa nudis pedibus ex aula regia ad ædem vsque diui Pauli extra muros progreditur, laudans & magnificans Deum, atque gratias agens pro tantis in se, confortemque suum, omnemque exercitum collatis beneficiis.

Zamorana arx capitur. Magister a Calatrana, & Vrenatium Comes a Lusitano desciscunt, a quo Toletanus discedit. Caput IX.

INTEREA Rex imperat obsidionem arctari, stationes & machinas arci admoueri, utque se ad oppugnationem parent, voce præconis edicit. Quod Alphonsus Valentinus arci præfectus cum videret a Lusitano nihil auxilii amplius expectandum, quippe quem acceperat in acie profligatum, agit per Cardinalem cui erat consanguinitate propinquus, vt pristinis erroribus sibi condonatis, in obsequium famulitiumque regium restitueretur: dicebat velle se, omniaque sua, vitæ necisque arbitrium regis maiestati dedere. Cardinalis propinqui misericordia commo-

commotus, excusare apud Regem ætatis leuitatem, omnem culpam in Ioannem Porrium illius focerum conferre, respondere pro illo fidelem deinceps operam perpetuamq; in Reges Hispanorum obseruantiam. Annuit Rex Antistitis tam bene de se meriti precibus, condonat adolescenti erratum, omnia bona restituit, arce[m] recipit, in quam Lusitanus preciosas vestes, aurum, argentum, ac pulcherrima quæque domus ornamenta congefferat. Erant qui a Rege peterent illa omnia spoliis nomine in manubias redigenda, vnde refarcirētur damna in eo bello a multis accepta. At Rex neque sibi quicquam inde accepit, neque aliis habendum sibi permisit, sed omnia fide summa Lusitano reddi iubet. Accepta arce, validiorique præsidio comætuque munita, Methymnam ad campum proficiscitur, quo se venturam ad certam diem ex Turdesellis Regina constituerat. Comestabilis interea non minus apud Regem & Reginam laborat de reconciliandis obsequio regio duobus egregiis fratribus, altero a Calatraua Cisterciensis militiæ magistro, altero Comite Vrenati, quos Villenatum Marchio patruelis natu maior ad Lusitani partes illexerat, & quo citius rem conficeret, despondet Comiti filiam, atque a Principibus impunitatem erratorum pollicetur. Principes vero nostri tamen si duos iuuenes ætate florentes, armis instructos, opibus copiosos ab aduersario subtraherent, sibi que obsequentes redderent, magnum fore momentum in vtramque partem, & suas augendi vires, & hostiles debilitandi, Comestabilis precibus acquiescunt, errata condonant, illosque deinceps suorum numero esse iubent. Toletanus quoque Archiepiscopus cum fieret quotidie certior, omnia quæ ad ipsum præsulatus ratione pertinebant iura impediri, atque oppida, municipia, castella, & arces partim a circumstantibus præsidiis vexari, partim deficere, aut de defectione cogitare, petit a Lusitano comætum facultatemque ad suos abeundi, antea quam noui quicquam molirentur. Petit præterea turmam equitum quæ illum comitetur, quoad se ad suos reciperet. Id cum Hispano Regi compertum esset, mittit Petrum Manricum Comitem a Triunio cum sua cohortisque prætorianæ parte, qui illum persequeretur, præhensumque ad curiam perduceret. Sed ille antea se Complutum, quod erat suæ ditionis oppidum, recipit, quam Comes eum consequi potuisset. Ea itaque frustratus spe, ad Regem Reginamque redit. Inter illos qui Lusitani partibus fauebant, erat Attenciæ arcis præses, natura hominumque labore munitissimæ, qui non contentus regiis vestigalibus quæ ex salinis opima percipiebat, finitimos populabatur agros, atque in remotiores quoque excursiones faciebat. Erat præterea terræ illius indigena Garfias quidam Brauus ordinis equestris, vir acer & strenuus. Is agit cum famulo quodam præsidis, vt qua nocte sortiretur vigiliam, ex muro dmitteret funem, per quem scalæ sursum attollerentur. Quod cum ex voto processisset, scandit primus omnium Garfias ipse, tum alii centum instructi armis quos ad negotium peragendum duxerat, comprehensoque præside, vxore, omnique familia, potitus est optimis spoliis, quibus propter insignem viri operam in arce recuperanda, a Rege atque Regina donatus est. æstimata sunt spolia centum millibus ducalium aureorum. Idem Brauus paucis postea diebus oppugnat Camarenam. oppidulum id erat, quo se recipiebat Ioannes quidam Touarius, famosus alter latrunculus, atque viarum grassator insignis, qui & ipsi Lusitani partes sequebantur. Quibus duobus monstris e medio sublatis, pax regionibus illis restituta est.

*Lusitanus redit in regnum auitum, petiturus inde Gallia Regem: & qua
Madriti gesta sunt. Caput X.*

LUSITANVS cum videret se acie superatum, amissis duabus arcibus quibus plurimum fidebat, Burgensi ac Zamorana, debilem, & ab iis qui fuerunt autores tanti belli inchoandi, desertum, suarum quoque partium fautores indies minui, quid consilii caperet ignarus, huc atque illuc mentis aciem vertebat. Pudebat illum reditus in patriam quam iturus ad bellum peregrinum pecuniis exhau-

serat. Turpe putabat venire in conditiones quas victor hostis proponebat. Vires
 suas impares iam prælio expertus erat. Pecuniæ vnde nouum exercitum condu-
 ceret, aut stipendia præsentis solueret, non suppetebant. Placuit tandem ab exter-
 nis gentibus auxilium petere. Sed vnde peteret, nisi ab eo cum quo nuper fœdus
 inierat, & qui pro Ruscinonis Comitatu repetendo, iam bis nostros bello lacesse-
 rat: Sed antea quam in Galliam proficisceretur, statuit Lusitaniam suam repetere,
 vnde facilius tutiusq; nauigare posset. Itaq; partem copiarum per arces, castella,
 & munitiones, quæ adhuc pro se in officio perstabant, in præfidiarias cohortes dis-
 tribuit, partem secum in patriam reducit. Et quia interim Ioannes ille Vlloa qui
 sibi Taurum urbem cum arce ad futuri belli vsum tradiderat, diem suum obierat,
 Marialbanorum Comitem in vrbe cum validiori præsidio relinquit, præsidio-
 rumq; præfectis edicit, vt quam diu ipse abesset, hostium agros populentur, ferro
 & igni omnia vastent, seq; breui ex Gallia cum auxiliariis copiis venturum pol-
 licetur. Erant eo tempore Madriti, quod oppidum nos Carpetanorum Man-
 tuam interpretamur, erant, inquam, duæ factiones, quarum altera cuius caput e-
 rat Ioannes Zapata, vir qui inter indigenas nobilis & factiosus Machionem Vil-
 lenatem sequebatur, qui non modo arcem, verumetiam totum oppidum firmissi-
 mo præsidio tenebat, cui præfecit Rodericum Castanetum Cifontani Comitis
 fratrem, pulsisque alterius factionis principibus, propterea quod Regis & Regi-
 næ partes tuebantur, soli Marchionarii oppidum habitabant. Nam plebs sequi-
 tur fortunam, vt semper, & odit præsentem statum, & concupiscit nouum. Erat
 pulsæ factionis caput Petrus Nunius a Toletis, equestris ordinis vir. Is agit cum cli-
 entibus & amicis quos in oppido habebat quamplurimos, quemadmodum intra
 mœnia reciperetur, si maiores copias quam essent præfidiariæ conduceret. Com-
 municat rem cum Petro Ario, atque vterque cum Duce Infantatus. omnibus visa
 est res digna, in quam omnes intendant neruos, putantes se in eo singularem ope-
 ram non solum Regi & Reginæ, sed etiam vniuersæ Hispaniæ reipub. nauaturos.
 Dux Reginam consulit quid sibi in tali negotio faciendum esset. At illa, vt ad rem
 conficiendam totis viribus insistat, non modo hortatur, verum etiam atque etiam
 rogat obtestaturque. Mittit præterea ex cohorte prætoria tres cataphractorum
 equitum turmas, cum suis quamque præfectis, Iacobo ab Aquila, Ioanne a Robo-
 ribus, Ioanne item a Turribus: quibus imperat, vt Ducis iussa facessant, atque o-
 mnibus in rebus illi obtemperent. Dux igitur auctus copiis a Regina missis, si-
 mul etiam cum Petro Nunio, & Petro Ario, qui & ipsi magno poterant esse ad-
 iumento, cum omnibus suæ domus grauis & leuis armaturæ militibus rem ag-
 greditur. Id cum Marchionis præfectus sensisset (neque enim tantus belli appa-
 ratus latere potuit) fugat ex oppido quos suspicabatur partis aduersæ fautores,
 plebem in partes regias procliuem minis terret, muros portasque oppidi præsi-
 dio validiori firmat, subsidiarios milites opportunioribus in locis disponit. At-
 qui Dux ea spe frustratus in oppidi suburbio metatur, oppidum arctissima obsi-
 dione cingit, commeatus intercludit, vt quos non potuit viribus expugnare, ca-
 peret fame. Iubet præterea cuniculos agere ad portam qua itur Guadalaiaram,
 cui præsidebat Petrus Aiala ex ordine equestri diui Iacobi commendatarius, qui
 suspicatus id quod erat, portæ munitiones cum muri parte suffossas iam lignis in-
 cumbere, atque supposito igni non magno negotio ruituras, ne hostis irrum-
 pens oppidum diriperet, atque factio extorris quæ inter obsessores merebat, in
 aduersæ factionis partes acrius sæuiret, cœpit agere cum Duce de tradendo oppi-
 do certis conditionibus, quibus præcipue de oppidanorum indemnitate caueba-
 tur, illorum maxime quibuscum erant inimicitæ ex inueterato factionis ad-
 uersæ odio. Duce igitur cum suo exercitu intra muros recepto, Marchio-
 nis præfectus cum omni præsidio se in arcem recipit commeatu, armis, tor-
 mentisque munitissimam. Sed nihilo secius illam Dux arctiori obsidione pre-
 mit, musculosque duplices a parte arcis extrema ducit, atque viris, armis, machi-
 nisque munit, vt non modo quisquam ingredi aut egredi non posset, verum eti-
 am si grandior exercitus aliunde veniret auxilio, nihil obsessis vsui esse posset.
 Alterum

Alterum quoque murum duxit per partem quæ est inter arcem oppidanorumq; domos, intermissis quibusdam aditibus per quos tumultuariis pugnis se inuicem lacerarent. Ibi cecidit Iacobus ab Aquila, vnus ex tribus illis Ducibus, quem diximus ad hoc bellum misisse Reginam. Ceciderunt & alii complures viri notabiles, & obscuro, tam ex obsessis, quam ex obsessores. Ex munitionibus præterea quas in agro Madritano infederant Ioannes ille Zapata & Petrus a Corduba, cotidie fiebant excursions, incendia, cædes, populationesq; pecudum, & armentorum, vsque ad oppidi loca suburbana, quoad profectum est a Duce, vt certis in locis equitum præsidia disponderentur, qui latrunculos illos passim exultantes in latebras suas cogere se recipere, atque hunc in modum obsidio in duos menses protracta est.

AELII ANTONII NEBRIS-
SENSIS, HISPANARVM ATQVE HISPANIENSIVM RERVM HISTORICI, DE-
CADIS PRIMÆ LIBER
SEXTVS.

Matricali Panhispanion celebratur, vbi cæptum est de societate quam fraternitatem vocant, constituenda agi. Caput I.

M hanc Madritigeruntur, curia, hoc est, Rex, & Regina, senatusq; regius, Matricali citra montes in Vectonibus oppido celebrari erat. Ibi quoq; Panhispanion, id est omnium ciuitatum municipiorumq; Hispaniæ conuentus, agebatur, curias in numero multitudinis indigenæ appellant, in quib. cum aliæ res complures decretæ sunt, tū vel maxime quod Elisabe iunior vno omnium consensu declarata est Hispaniarum Princeps, atq; hæres regnorumq; successrix, quod & iureiurando sanxerūt ciuitatum municipiorumq; procuratores, si modo proles virilis Regi & Reginæ non contigisset. Cæptum est agi præterea de fraternitatibus, ita Hispani vocant populorum inter se societates, ad hoc potissimum institutas, vt latrocinia cædesq; in viis publicis & agris perpetratæ vindicarentur, quæ mala in vrbes quoq; & municipia vicofq; tyrannorum arcibus subiectos adeo serpebant, vt domi forisq; nihil esset tutum, sed vbiq; terror, vbiq; pauor, & plurima mortis imago, eoq; miseriarum deuentum est, vt grassantibus sceleratis hominibus, nemo iam esset vir bonus, & pie iusteq; viuendi cupidus, qui pro recuperanda libertate non libentissime dimidium fortunarum suarum non pacisceretur. Idq; cum omnes vellent, omnes cuperent, deq; nulla re alia frequentius alter ad alterum loqueretur, quam de inueniendo tantis malis aliquo remedio, nemo tamen erat qui negotium assumeret, atq; rem tam desperatam aggrediretur, & morbo tam pernicioso medicamentum aliquod inueniret. Primus omnium quasi signum aliquod ad bene de Hispana rep. sperandum sustulit Alphonsus Quintanilla, equestris ordinis vir nobilis, ingeniosus, acer, & vehemens, idemq; fisci rationumq; regiarū quæstor maximus. Hic ortus ex Asturibus montanis facile ostendit, summos viros in obscura quoq; patria plærumq; nasci, at e contrario ignobiles in patria illustri. Et quo maior tantæ rei peragenda accederet autoritas, assumit sibi socium Ioannem Ortegam. Ambo Regem Reginamq; conueniunt, quo in statu res Hispana sit, commemorant, quid in tanta rerum omnium perturbatione debeat & possit fieri, demonstrant, hoc bonos omnes, hoc in commune populos exposcere, nil aliud deesse quam regiam facultatem, vt bene iuante deo negotium perageretur. Placuit iustissimis Principibus opportunus sermo, ad rem exequendam hortantur, autoritatem suam omnibus in rebus decernendis pollicentur. At illi oppidorum procuratores adeunt, mala quæ sustineant

impræsentiarum, quæque in futurum expectent, ante illorum oculos ponunt, ex negligentia quot pericula impendeant, atque diuerso ex prouidentia quot bona sequantur, identidem repetunt. Sed quia de tanta re consulendi erant ii quorum procuratorio nomine res agebant, placuit constitui diem & locum, in quibus hæc disputanda essent. Locum in quem vndique confluerent, placuit esse Donias. Quo posteaquam ad constitutum tempus conuenerunt, coeptumque esset de re cuius causa venerant disceptari, alii aliud sentiebant, altercationibusque tempus consumebant frustra, & contentio illa eo tandem est deducta, ut omnes in eo iam essent articulo, ut quisque ad suos re infecta rediret. Quorum dissensionem cum Alphonsus Quintanilla sensisset, videns omnes suos conatus cessisse frustra, ne quid inexpertum relinqueret, hac, aut non multum dissimili oratione, illos in concionem vocatos aggressus est.

Alphonsi Quintanilla concio pro ineunda Hispanorum societate. Caput II.

SI quisquam ex vobis est, viri Hispani, qui miretur, cur ego qui neque ingenio, neque doctrina, neque multa rerum experientia præditus desumplerim mihi, vel potius arrogauerim hoc dicendi munus, desinet profecto mirari, cum vitæ meæ rationes institutaque ab ineunte mea pueritia suscepta cognouerit. Ego, viri optimi, cum staret inuidia, obsequium meum infœlicissimo Regi primum, ac deinde inuicissimis his Principibus meis præstitissem, nunquam destiti cogitare, si qua in re Hispanis meis accommodus esse possem. Habeo huius animi mei testes cum aliis quam plurimos, tum maxime ex vestro numero non paucos, qui ex me sæpe audierunt partim publice in huiusmodi locis verba facientem, partim priuate in sermone familiari, quam me hic status reip. non delectaret, in quo bonorum nulla aut certe perquam exigua ratio haberetur, malorum vero passim grassaretur impunitas. Neque id quidem Principum nostrorum vitio, quibus nihil iustius, nihil indulgentius, nihil humanius excogitari potest, sed temporum culpa, quæ non sinunt illos animaduertere in facinorosos, atque pro dignitate bonos præmiis afficere, & quod ad commutatiuam pertinet iustitiam, ius suum cuique tribuere. Itaque cum nuper ego cum hoc collega meo honestissimo viro retulisset ad illos de sermonibus quos de ineunda inter Hispanos societate Matricali habere coepimus, per quam omnia in meliorem statum reformari possent, incredibile dictum est, quanta sint voluptate affecti, quanta gestierint læticia, quanta nobis diligentia, studio, & cura commendarint, ut vobiscum de tanto tamque inopinato bono ageremus, operam omnem atque auctoritatem suam polliciti, si quibus in rebus opus esset. Sed ad rem cuius causa huc venistis, redeamus. Negotium est quod non modo animos vestros a summo excitare, verum etiam ad facinorosorum hominum ultionem inflammare debeat. Agitur de priuatis facultatibus vestris quas in agris, in possessionibus, in mercaturis, in vestris domibus habetis, quarum bona pars aut partitione aut vi ab his latronibus intercipitur. Agitur de amicorum oppressione, de filiorum integritate, de filiarum pudicitia, de vxorum castitate, de clientum vestrorum incolumitate. Agitur de fisco, regiiisque vectigalibus, quæ si non fide summa & sine fraude exigantur, necesse est per capita siue censum vestrum distribui omnia quæ ad illorum sumptus necessaria sunt. Agitur de vestra omnium securitate, qui neque per noctem domo egredi, neque per diem extra urbium munitiones prodire audeatis. Agitur de pietate, de religione, deque omni cultu diuino, quem videmus in dies refrigerari, atque in indubitatum tendere interitum. Quid igitur reliquum est viri Hispani, nisi ut bonis auibus ineatur societas quæ tot nobis calamitates propulsatura sit, totque commoditates paritura, quæ dabit vitam cum tranquillitate iucundam, restituet virtutes quæ nos Deo atque proinde hominibus faciant beneuolos, quæ nos ira atque proinde libidine superatis, duabus animi pestibus ingentibus, reddant nobis ipsis amicos? Et quoniam satis demonstratum est hanc societatem, siue illam libet fraternitatem appellare, debere fieri, superest ut ostendamus, an possit

possit fieri, & a nobis quidem fieri, ac præterea facile & a nobis fieri. Nam de im-
 possibilibus, aut simpliciter, aut a nobis fieri, quia in potestate nostra non sunt, ne-
 mo deliberat per se, neque alios in consultationem admittit. Quod autem id de
 quo est præsens consultatio, posset fieri, & a nobis quidem fieri, & facile fieri, notius
 est, quam quod demonstrari debeat. Suppetunt namque pecuniæ, neque deest
 plerisque omnibus conferendi, voluntas, abundamus viris armisque, neque opus
 est aliunde illa accersere. Habemus auctoritatem Principum qui nostris inceptis
 fauent. Habemus causam potiore, hoc est, iustam contra iniquos, quietis ama-
 torum contra seditiosos multos, & fortes viros contra paucos & ex scelerum con-
 sciëntia pauidos. Hoc experti sumus in ipso statim initio, quo iustissimi nostri Prin-
 cipes regnare cœperunt, cum iussissent in huiusmodi homines acriter animad-
 uertendum, id quod est Segouix gestum. Mirum dictu, vno atque altero ad sus-
 pendium adacto, repente omnes alii aufugere, neq; vsquam deinde visi sunt. Qui
 status in hunc vsque diem permanisset, si non Lulitanorum illa tempestas quietem
 nostram interpellasset. Nam quid ego de societatibus illis dicam quæ sub En-
 rico Rege fuerunt institutæ, cum omnes viæ latrunculis & grassatoribus essent
 obsessæ, cum viatores agminatim, ac nec sic quidem iter facere auderent, nonne
 ad primam præconis vocem subito latuerunt? Durauit certe mos ille, quoad ipsi
 administri suis legibus abusi sunt, atque ditionis suæ terminos transgressi. Ex quo
 necesse fuit ab Enrico societates illas dissolui, quod certe nobis accidere non po-
 test, quibus non est alia cura quam itinera pacare, latrocinia, furta, homicidia co-
 ercere, ac præterea nihil. Erunt fortasse nonnulli qui huic sententiæ meæ obsistant,
 dicantque non posse iis de rebus facile conuentus fieri ex tam longinquis regio-
 nibus, aut si fiant, in conferendis stipibus non fore concordēs. Erunt præterea qui
 dicant huiusmodi societates non posse diu consistere, quod in aliis quoque huius-
 modi societatibus factitatum sumus experti. Et quos interim æquo iure coegerimus
 viuere, aut illi in quos fuerit actius vindicatum, reddentur multo peiores quam
 antea fuerint. Immo vero si opus fuerit, non magna erit difficultas semel, aut bis
 in anno, per prouincias certis in locis conuentus aut nundinas fieri, quemadmo-
 dum pastores menses faciunt, quas vocant mestas, atque etiam nunc annuas,
 quæ sunt solenniores. Illi pro re tantum pecuniaria hoc faciunt, nos pro omni sub-
 stantia nostra, pro vita, pro libertate, pro religione non faciemus? Nam quod ad
 stipium collationem attinet, nemo est qui paruo ære mercari nolit, quod alioqui
 sit omni patrimonio redimendum. Nemo est qui cum hac de re sum locutus, qui
 non gestiat, qui non pruriat, qui non percupiat vnde cunque depromere, æstuare,
 extricare, quod sit tanto operi erogandum. Quod vero nonnulli timent, ne si ali-
 quando dissoluantur istæ societates, acrius insurgant arcium præfides in subiectos
 populos, in quos antehac exercebant iniquam dominationem, qui receptabant
 latrones, qui facinorosos tuebantur: quin potius si nos intra ditionis nostræ termi-
 nos continuerimus, si nos nobismet ipsis non defuerimus, si condiderimus leges,
 quibus sacrum hoc collegium sanciat, non modo non dissoluetur, sed manebit,
 æternumque durabit, quandiu pessima hominum seges suborietur. An inter ciui-
 tatis regiæ incolas Talabricensesque potuit per annos quamplurimos permanere
 qualiscumque illa fraternitas ab hominibus obscuris instituta, quæ tot commodi-
 tates per omnem regionem illam grassatoribus refertam attulit, & vos Hispani,
 proceres illos saltem imitantes, non facietis in toto, quod illi fecerunt in parte?
 Expergiscimini aliquando viri Hispani, & a maioribus vestris ingentes animos
 concipite, quam iustam habeatis causam recogitate, cum quo hostium genere vo-
 bis res gerenda est intelligite, in facinorosorum hominum vltionem insurgite.
 Pro quibus meritis non solum in hac vita mercedem opimam labo-
 rum vestrorum consequemini, sed etiam in beatorum
 numero vestra nomina tran-
 scribentur.

Hispanorum societatis leges, legumq; executores constituuntur. Caput III.

POSTEA QUAM dicendi finem Quintanilla fecit, visi sunt omnes propemodum illius orationi atq; sententiæ acquiescere, postulatamq; est vna omnium voce, ut conderentur leges, quibus sacra societas illa sanciretur, atq; stipis conferendæ statueretur modus, & militum numerus qui decreta exequerentur. Sed ne in ius regium contributio illa cederet, duraretque in æternum, cautum est, ut esset temporaria. Summa concilii ad Principes deuoluta est, & ab illis ad secretiorem illum augustumque senatum, quo res Hispana gubernatur. Principio quod ad con-¹⁰ dendas leges pertinebat, data est facultas optimis quibusdam viris ex ordine eque- stri, atq; vtriusq; iuris agendarumq; rerum peritis, numerus militum decretus bis mille equites, per classes vero stipibus distribuendis præfæcti sunt viri boni, suarum rerum frugales, alienarum vero abstinentissimi. Constitutum est præterea collegium ex bonis prudentibusq; viris, quos Hispani consueuere deputatos appella-²⁰ re. His præsidere voluerunt Lupum Riparium Carthaginensem Episcopum. Ne- mo vnquam a principio putauit societatem illam tandiu permanfuram, siue quod in primo illo triennio putabant a viarum latrociniiis grassationibusq; posse Hispaniam purgari, siue quod populi grauate ferrent tam crebras fieri exactiones, siue quod antiquarum societatum exemplo, aliqua ex leui causa hæc quoq; posset dis-³⁰ solui. Constitutæ itaq; sunt ab initio tumultuariæ quædam leges, quippe quas pu- tabant non longo tempore duraturas, sed qualescumq; illæ fuerint, nihilo minus confirmatæ sunt, additumq; robur, regiaq; autoritas, cum esset curia Matricali an-⁴⁰ no salutis sexto & septuagesimo supra millesimum quadringentesimum. Cumq; postea ex triennio in triennium & deinceps societas illa propagaretur, & ex nego- ciorum varietate cotidie noui casus emergerent, opus quoq; fuit nouo Principum remedio. Fuerunt autem casus, in quibus societas illa iuris dicendi exequendiq; iu-⁵⁰ dicii facultatem haberet, quinque: primus in illos qui furtum, aut latrocinium, aut mortem, vulnusq; aut vim aliquam in loco deserto intulissent: secundus in eos qui illa eadem facinorosa in populo commisisset, perpetratoq; scelere solum vertisset, in fugamq; se proripuisset: tertius in eos qui aut fores effringerent, aut domorum⁶⁰ parietes effoderent, aut incendia valuis apponerent, aut scalis admotis diuitas con- cū conscenderent: quartus in eos qui stuprum in cuiusq; ætatis, aut sexus, aut con- ditionis hominem inferrent: quintus in eos qui iuris iudiciiq; executores impedi- rent, quo minus rem demandatam exequerentur. Constituuntq; ut in omnibus⁷⁰ ciuitatibus, oppidis, municipiis, castellis, vicisque grandioribus, bini pedanei iudi- ces quotannis crearentur, & executor vnus, qui haberent facultatem iudicandi, determinandi, absoluendi, condemnandi, sententiamq; exequendi, in iis dunta-⁸⁰ xat casibus quinque. Si quid autem præter hos quinque casus legibus expressos emer- sisset, de quo merito dubitari posset, ad societatem ne illam, an ad ordinarios re-⁹⁰ currendum esset, placuit rem integram ad ipsos Principes deferri, ex quorum ar- bitrio ea de re aut nouæ leges conderentur, aut si videretur, iuri communi defi- niendum relinquerent. His itaq; ordinatis omnes ciuitates, oppida, populiq; san-¹⁰⁰ tos habebant, veriti ne inde sibi exactiones geminas exigerent, vnas quas frater- nitati, alteras quas priuatis dominis dependerent. Quæ res cum ad Comestabilem Hispaniæ delata esset, non modo non renuit, sed vltro illos qui dominationi suæ¹¹⁰ subditi erant, hortatus est, ne tam vtilem, iustam, honestamq; societatem recusa- rent. Huius exemplo reliqui omnes Hispaniæ proceres secuti sunt, neque secutos¹²⁰ fuisse postea pœnituit.

De Cantapetra Regis & Reginae iussu obfessa, deque Beneuentani Comitibus liberatione. Caput IIII.

POST victoriam partam ex ea pugna qua in agro Taurino Dorii fluminis pug-¹³⁰ natum est, Lusitani partes paulatim defluere, Regisque ac Reginae procedere in

re in melius cœperunt. Amissæ namq; munitiones quæ pro Lusitano steterant, ad
 Hispanos Principes accrescebant, & ii quibus autoribus ille tantum negocium in-
 choauerat, partim suis difficultatibus impliciti, partim fortunam secuti victoris, au-
 xilia promissa non mittebant. Sola itaq; Taurus cum paucis adiacentibus castellis
 & oppidulis in fide permansit, inter quæ fuerunt castrum Inui, Septem ecclesiæ,
 Cantapetra, vnde Lusitani excursions crebras in agros finitimos faciebant. Quas
 vt compescerent, visum est Principibus nostris Cantapetram in primis debere ob-
 sideri, propterea quod & captu facilius videbatur, & ad res deinceps gerendas lo-
 cus opportunior, & quod impræsentiarum latrones grassatoresq; plura nocumen-
 ta quam aliunde inferebant, non solum in vicos agrosq; finitimos Salmanticensium,
 Methymnatium, Matricalensium, sed etiam in longinquiora loca, excursions po-
 pulationesq; crebras facientes. Erat oppidum illud non ingenio loci, quippe quod
 erat in planicie situm, nō arte, neq; hominum cura munitum, cuiusmodi sunt epi-
 scopia, hoc est episcoporum prædia, quorum vsus fructus non perpetuus, sed tem-
 porarius est, & cum illorum vita terminatur, neq; tam futuris prospiciunt, quā præ-
 sentibus vtuntur fruunturq;. Hoc tamen Lusitanus quanta potuit diligentia mu-
 niuit, atq; aggere, vallo, fossaq; præcipiti, & cuniculis rectis, transuersisq;, & muro-
 rum cauis inexpugnabilem reddidit, ex equitibus peditibusq; addidit strenuissi-
 mum quemq;, quibus præfecit Alphonsum Petridem Viuarium, paris strenuita-
 tis & audaciæ virum. At noster ballistas, tormenta sulphuraria, machinasque eo
 comportari iubet, stationes a tergo & a fronte munitas disponit, militesque per il-
 las distribuit, præfectosq; accommodat, quid cuiq; sit agendum, præcipit. Contra
 castrum Inui Septemq; ecclesias certis in locis præsidia disponit, ad compescen-
 das latronum excursions per agros, ne pabulatorum, lignatorumq;, ac frumenta-
 torum ministeria interciperent, & quia necesse erat Regem ipsū Panhispanio
 quod Matricali agebatur, interesse, obsidionis curam Duci a villa Formosa fratri
 notho, & Comiti a Triuinio commendat, ipse itque reditque viam, toties quoties
 vtrobiq; illius præsentia opus erat. Nullum interea tempus ocio dabatur, quin sta-
 tionarii milites stationes muris promouerent, machinarii tormentis in cœnia qua-
 terent, stlopetarii glandibus, arcuarii sagittis, fustibularii lapidibus obsessos lace-
 ferent. At illi contra eruptionibus crebris non cessant ex improviso securos impe-
 tere, tumultuariisq; pugnis medio in campo cum illis decertare. Editur vtrinq; cœ-
 des maxima, sed in Lusitanos proportionem multo maior, quia ex paucis numerus
 minuebatur, qui suppleri non poterat, nisi auxilia mitterentur. Scribunt itaq; ad
 Regem suum, quo in statu res sit, certiore faciunt, nisi supplementū cohortibus
 reficiendis mittat, nō posse diutius obsidionem sustineri, neq; fieri, quin se aut vi-
 ctori dedant, aut ferro fameq; mors oppetenda sit. At Lusitanus recensitis copiis
 quas habebat imminutas, tum suorum habitu qui desiderio domus sine comœatu
 in patriam redierunt, tum morbis ex laboribus victuq; maligno, tum quod ex au-
 xiliariis nemo apud eum remanserat, cum nō auderet ad soluendam obsidionem
 recta proficisci, ad alias artes se cōtulit, exercitum statuit in Salmanticensem agrū
 ducere, vicos igni ferroque vastare, eo consilio, vt noster intermissa obsidione suis
 laborantibus opem ferret, & obsessis respirandi locū daret, & ad comœatus alia-
 que necessaria importanda, & ad permutandos bene valentibus ægrotos, vegetis
 integrisq; fessos atque vulneribus confectos. Erant qui Regi dicerent, huiusmodi
 populationibus insistere non esse opus regium, sed latronum grassatorumq; illud
 vero magnificum, generosum, atq; ingentis animi opus, suis laborantibus opitula-
 ri, in summis periculis positos media ex morte recipere. Quod si non suppetebant
 vires, vt cum hoste signis collatis decertare posset, vastationem illam vicorū, agro-
 rumq; populationem, honestius tutiusq; per præfectos fieri posse dicebant. Erant
 qui suaderent, vt ad Gallorū Regis pacta promissaq; recurreret, quando inclinatis
 rebus ac propemodū perditis non erat vnde subsidiū maius certiusq; sperari posset.
 Alii contra, leuitati Gallicæ nō multum esse fidendū, cum præsertim quo tempore
 fœdus illud initū fuerat, Lusitanis rebus fortuna aspirare videbatur, quæ nunc ad-
 uersa refragaretur. His sententiis Lusitanus incertus quid faceret, pergit, vt id exequere-

retur quod ab initio constituerat, in agrumq; Salmanticensem ducit exercitum. Quod ubi noster comperit, cum parte exercitus Comitem a Triunio mittit, qui Lusitani conatibus aduersetur, seq; cum Salmanticensibus iungat. Id cum Lusitanus ex interceptis exploratoribus accepisset, simul etiam & Hispanum, cui non erat par, Comitem subsequi, reputans secum non esse e dignitate regia cum Comite pugnare, neq; prudentis cum superiore configere, cœpit se paulatim in Taurum suam, hoc est in latebras notas, recipere. Sed ne suos in tanto periculo desereret, cœpit cum victore de permutandis captiuis agere, vt ipse Beneuentanum Comitem data fide absolueret, oppidaq; & castella quæ secreto data erant, redderet, noster Comitem Pinnamancorum liberum ex vinculis abire iuberet, obsidionemq; Cantapetre tolleret, ea lege, vt præsidarii milites anno ab armis cessarent: id quod Pharii Comitis interuentu peractum est. Beneuentano Comiti in damni accepti compensationem a Rege & Regina aureorum ducalium millia decem dono data, lacorunna quoq; ciuitatis cum portu iam pridem illi facta, rursus confirmata est, imperatumq; arcis præsidi, vt illam Comiti traderet. At oppidani tametsi seditionibus intestinis erant discordes, ad hoc vnum facta conspiratione, arcem in Comitis potestate positam videntes, seq; a regali corona alienatos, pro communi libertate acriter insurgunt, arcem obsident, terra mariq; oppugnant. Cæterum Comes ex familiaribus cognatisque, & amicis, ac gregariis militibus cohortes parat, quas in auxilium obsessis mittat. Oppidani vero ex instanti periculo facti acriores, obsidionem premunt, stationes a terra mariq; muniunt, diu noctuq; obsessis negocium faceunt. Comes deniq; cum eo quod semel intenderat, nihil proficeret, spe frustratus, cum oleum perdidisset & impensam, ab incepto desistit. At ciues magna cum sua lætitia ex Comitis seruitute in perpetuam se libertatem vendicarunt.

De profectioe Regis ad patrem, deque fontis Rabidi obsidione ab eodem Rege obiter soluta. Caput V.

CUM hæc apud Vectones in Hispania geruntur superiori, Ioannes Tarraconensem Rex, huius nostri Ferdinandi pater, per literas sepe cum mandatis filium pellegerat, vt cum sibi per instantium negociorum intermissionem liceret, veniret ad se commentaturus de rebus quæ ad vtriusq; commoda regniq; gubernationem pertinerent. Erant eo tempore Rex & Regina Valladolidi. Sed Rex vt patris voluntati obsequeretur, in Tarraconense regnum proficiscitur: Regina vero Turdesellas cum præsentis exercitu, vt se Lusitani conatibus, si quid interea moliretur, opponeret. Per idem quoq; tempus Gallorum Rex fontem Rabidum obsideri iusserat, atq; in Bardulos finitimos vicorum direptiones agrorumq; populationes fieri. Cuius rei accepto nuncio Rex noster posteaquam patris desiderio satisfecerat, & rebus propter quas venerat ordinatis, ad Cantabrorum urbem Victoriam venit, atq; ex Asturibus, Bardulis, Cantabris, Vasconibus, superiorisq; Hispaniæ populis, ad quinquaginta peditum millia diuersorum generum armaturæ coegit, omnique belli apparatu ad fontis Rabidi obsidionem proficiscitur. Iam Galli de aduentu Regis cum exercitu intellexerant, Regemq; suum quid illis faciendum esset, consulerant, illisq; responderat, vt cederent tempori, seq; OEalonem reciperent, ibiq; hibernarent, vere proximo eandem obsidionem redintegraturi: nec secus atq; sunt iussi, faciunt. Noster vero de Gallorum abitu factus certior, & ipse quoq; suas copias dimittit. Vtrosq; Bardulos, montanosque populos lustrat, imperio suo legibusq; obsequentes laudat, in criminosos animaduertit, totamque prouinciampacatam relinquit, atq; ad res inchoatas Reginamq; rediens, controuersias prouinciarum ex regno Nauariæ obiter componit. Nam erant ex illis qui Pompeiopolim urbem totius regni metropolim, aliaq; oppida & castella vellent illi tradere, atq; se ipsos omnesque fortunas suas illius fidei permittere. Quod Rex auersatus renuit, Phœboq; ex sorore sua nepoti adiudicauit. Inter Lermatem Comitem, Petrumq; Peraltanum simultates composuit, & cum æternam pacem non posset, inducias temporarias indixit. Cardinalis interea pontificalis officii partes esse ratus operam suam

suam interponere, literas cum mādatis ad Gallorum Regem mittit, Hispanorum Gallorumq; antiquam societatem amicitiamq; commemorat, Bardulorum officia in Gallos, inimicitias in Britannos ex professo narrat, in quos nunc sæuire armaq; inferre iubeat, in illorum fauorem qui quondam fuerint illi hostes acerrimi. Rogat, immo obsecrat, obtestaturq; vt a tanta rei indignitate se abstineat, neq; velit amicos veteres inimicis permutare. Nam quod ad Ruscinonis Comitatu pertinebat, non erat tanti, vt tam inueterata societas solueretur, cum præsertim si quid fractum aut dissutum erat, facile posset refici ac refarciri, si ad vtriusq; regni collimitium mitterentur vtrinq; viri boni & sapientes, quorum arbitratu & sententia lites contentionesq; sedarentur. Per eundem Cardinalis familiarem Gallorū Rex rescribit, non displicere sibi reditus in gratiam cum Principibus Hispanis, si conditionibus æquis negocium transigeretur, & Lusitani quoque qui se illi commendarat, ratio haberetur. Ad perficiendam rem inchoatā vltro citroq; internuncius com meat remeatq;, quoad ventum est ad illud, vt in annum induciæ constituerentur, quo tempore dissensiones inter Hispanorum Gallorumq; Reges transigerentur, ex qua transactione totus Lusitani conatus pendeat.

Parietinus Comes Vclesium capit, arcem obsidet, ac deinde in deditiōem accipit. Caput VI.

QV o tempore in Hispania superiori a Rege nostro hæc gerebantur, Dux Infantatus in Carpetania Madriti arcem quæ adhuc pro Marchione stabat, iussu Principum obsidione cingebat. Comes Parietinus qui, vt sepe dictum est, diu Jacobi Magistrum militiæ se profitebatur, Vclesium oppidum illius ordinis alterum caput proficiscitur, oppidoq; potitus arcis præsidem hortatur, quando ratione Magistratus ad se pertineret, eam sibi traderet, & cum sæpe antea precibus, blanditiis, & pollicitationibus nihil profecisset, minis agere cœpit, & nisi pareat, se arcem obsessurum, neq; quieturū, quoad illam expugnet, pœnasq; ab illo exacturum quas proditores solent pendere. At præses vir constans fortisq;, nihilo magis quam antea mouetur, arcemq; armis & omni com meatu genere munit, seque ad omnem belli fortunam aptat. Cæterum Magister hominis pertinaciam cernens arcem obsidet, perq; bimestre spacium obsessos eo angustiarum redigit, vt iam & ad victum necessaria, & ad ægrotantium medicamenta, & ad vulneratorū remedia, omnia quibus erat opus, deficerent. Quo in statu sit res, Marchionem præses certiore facit, & nisi quamprimum suppetias ferat, nullam esse morā quin qualicunque conditione faciat deditiōem. Erat eo tempore Marchio Compluti cum Archiepiscopo Toletano, cuius vtriusq; idem erat sensus de re communi. Qui videntes ex illa arcis cum oppidulo amissione, quam magnum detrimentum sequeretur, ad impendentis ac futuri belli opportunitatē, simul etiā quod Lupus Vascus Archiepiscopi frater, atq; eiusdem factionis perquam studiosus, qui præsidio tenebat Optum ciuitatem finitimam, reddebatur infirmior, ex familiaribus, & amicis, propinquisq;, & aliis eiusdem sectæ participibus cogunt grauis & leuis armaturæ equitum ad tria millia, qui numerus multo superabat obfessores. Non potuit Magistrū latere tantus belli apparatus qui contra se fieret. Rem ad commendatarios, cohortiumq; præfectos, ac primarios viros refert, quæ sit eorum sententia, exquirat. Omnibus visum tempori esse cedendum, neq; expectandum, vt tanta spes fortunæ belli committeretur. posse namq; alio tempore obsidionem illā commodius repeti & tutius continuari. At Magister, vt erat natura ingenti animo, & ex magnitudine rerum quas gesserat, magnā sui fiduciam habēs, fretus quoq; meliori causa, & cui non dubitabat diuum Iacobum cuius tesseram belliq; insignia gerebat, propitium fautoremq; fore, obfirmat animum, commilitonibusq; respondit se velle in obsidione perstare, vitamq;, si opus sit, pro laude atq; maiorum suorum dignitate pacisci. Cū vidissent illum commilitones animo tam obstinato, vt neq; passum ab incepto retrocedere vellet, alacres operi se accingunt, fossas murorum eruderant, aggeres vallosq; erigunt, propugnaculis mœnium pinnisque pluteos appendunt,

stationes vero crebras vallo fossaque munitas contra arcem disponunt, & fortissimo quoque milite complent. Nunquam putarant Archiepiscopus & Marchio, Magistrum tantas copias expectaturum. Sed cum ad oppidi muros accessissent, flopetarum glandibus, scorpionumque sagittis repulsi: per extrariam arcis portam, posticumque admissi, in stationes agmine facto irrumpunt. Pugnatum est utrinque vehementer ab ortu solis ad occasum. Cadebant ex utraque parte multi, sed a Marchionis & Archiepiscopi multo plures, propterea quod iniquitas loci hos impediebat, illos vero adiuuabat, & quia succincti venerant putantes Magistrum non expectaturum hostes, neque machinas ad oppugnandum, neque victum ad permanendum, neque commeatum & necessaria ad arcem instruendam: opus intermitunt, atque in tempus aliud differunt, receptisque vulneratis & ægrotis, atque in eorum locum validis robustisque suffectis, ad suos quisque reuertitur, intra paucos dies cum machinis, & tormentis, magnoque commeatu, grandiori que exercitu redituri. Eodem tempore, quemadmodum paulo ante diximus, Dux Infantatus Madritanam arcem Regis & Reginae iussu obsidebat. Qui factus certior Toletanum Marchionemque a Compluto Vclesium versus copias ducere, carrisque & plaustris numerosas grandesque machinas magnamque vim commeatus secum vehere, partem exercitus retinet ad continuandam obsidionem, partem Magistro mittit in auxilium ad distribuendos Marchionis, & Toletani præfulis conatus, copiasque; Furtatum fratrem præficit, monetque quid illum facere oporteat. Ille, qua hostes venturi erant, locum opportunum occupat, Magistrum de aduentu suo, & qua de causa venerit, certior rem facit. Ille vero refectus recreatusque; tam insperato auxilio, munitis stationibus tantum relicta obsidione cum reliqua exercitus parte auxiliariis se cohortibus adiungit. Iamque hostes aduentabant, iam se medio in campo mutuo conspiciebant, neque amplius inuicem aberant, quam quo telorum ictus poterant pertingere. Continuerunt se tamen, & neutri in alteros irruerunt: quia orto iam vespere non supererat lux ad decernendum armis. Itaque locum tutiorem ad pernoctandum utrinque sibi eligunt, ordinatisque cohortibus, in armorum propinquo utrinque expectant, quid alteri molirentur. Marchio vero & Archiepiscopus cum perspicere se non posse exequi id cuius causa venerant, nisi armis viam aperirent, veriti summam omnium rerum suarum fortunæ unius prælii committere, sub ipsum mediæ noctis silentium in castellum quoddam quod pro ipsis stabat, neque longe aberat, se recipiunt, posteroque die sine vlla spe arcis recuperandæ Complutum rediere. Atque præses præsidarii que milites cernentes se omni auxilio destitutos, neque in rerum omnium penuria posse diutius famem tolerare, deditonem faciunt, rebus propriis que ante obsidionem possederant, & vita que iam in potestate victoris erat, concessa.

Lusitanorum Rex Tauro relicta in regnum suum redit, atque inde ad Gallorum Regem proficiscitur, & quid illic egerit. Caput VII.

LVSIANVS Rex cum videret se delusum ab iis quibus autoribus tantum negotium susceperat, atque omnia cessisse aliter quam ab initio putauit, Marialbano Comiti arcis urbisque Tauri præsidium commendat (nam Ioannes Vlloa ille qui sibi urbem tradiderat, repentina morte interceptus erat) dispositisque præsidiis per castella & arces quæ pro illo stabant, ducta secum Ioanna ex sorore nepte sua, Lusitaniam suam repetit. Diuque secum reputans quam turpe illi foret non modo apud suos, sed etiam apud amicos & alieniores, quorum aures falsis rumoribus impleuerat, neque iam spes vlla esset reliqua, nisi in Gallorum Regis fœdere quod pepigerat, pollicitationibusque quas illi iureiurando sanxit, statuit iam non per literas, non per nuncios legatosque, sed per se ipsum res suas agere, ordinataque regni administratione classem armat, & omnibus ad viaticum necessariis implet, conscensa naue prætoria in Galliam Narbonensemque nauigat, Massiliæque urbis portum subit, Regemque Gallorum qui in Turonensibus turribus eo tempore morabatur, de suo aduentu certior facit. Gallus eo nuncio lætus, aut læticiam vultu simulans, honorifice hospitem excipi benigneque tractari iubet, & pro regia dignitate omnia

inna ministrari. At Lusitanus iter suum eo dirigit, vbi Rex Gallorum esse dicebatur. Rusticabatur aut̄ eo tempore non longe a turribus Turonensibus, qui factus certior Lusitanum aduentare, oppidoque propinquum esse, mittit in occursum qui roget dicantque, vt ex nauigationibus viæque laboribus in oppido quiesceret, seque ad breue tempus venturum dicit, & venit quidem, dataque & accepta salute, se comiter atque honorifice alloquuntur tractantque, & multis verbis vltro citroque habitis rerum suarum commentationem in aliud tempus differunt. Post aliquot dies Gallorum Rex Parisios proficiscitur, quem subsequutus est Lusitanus, qui videns Regem aliis negociis implicitum, sua vero quorum causa tam longam viam terra mariq; fuerat emensus, de die in diem protrahi, adhibet bonos & gratos viros Regisq; amicos, qui exponant illi causam sui aduentus in Galliam, commemorentque iustum fœdus spemq; auxilii quam sit pollicitus ad gerendum bellum contra communes hostes, ipsius Regis, quo Ruscinonis Comitatum repetere audent, suos, cuius dotale regnum contra omnia diuina & humana iura retinent. Esseque tanti Regis etiam si non de sua vtilitate ageretur, prohibere iniurias, subleuare lapsos, supplicibus opem ferre, atque regno expulsos in pristinum statum erigere: hoc esse Regum opus honorificētius quam regnare. Quare oblitus se Regem, genuaq; amplectens orabat obtestabaturq; ne in causa tam iusta & honesta desereret, fortunæque Regum misereretur, eorum maxime qui vim paterentur iniuste. Sed neq; fortunas suas tam esse perditas, vt non haberet regnum autum adhuc incolume, atq; in ipso vnde summoueretur, vrbes, oppida, castella, proceres, viros principes ac primarios, quorum idem sit cum illo sensus de repub. Hispana. Ad rem tamen conficiendam vnum tantum deesse caput, ducem, moderatoremq; cuius auspicii omnia gererentur, eum esse Regem Galliarum ac præterea neminem. Ad hanc Lusitani petitionem, ac potius promissi ac debiti exactiōnem, Gallus per eosdem internuncios respondet, non debere mirari Lusitanum, si homo tot tantisq; negociis implicitus ad res illius non respexerit. Sum (inquit) amici sollicitus bellorum que mihi (vt videtis) impendent, alterum hinc a Burgundionum Duce, alterum illinc a Britannorum Rege, quorum conatibus reprimendis binæ copiæ sunt comparandæ, quas iam oportebat fuisse conscriptas, præter eas quæ sunt OEasone contra Bardulos Hispaniæq; superioris incolæ, quibus erat sibi animus alias adiungere. Vt tamen causa pro qua bellum erat gerendum fieret iustior, debere ipsum imprimis neptem ex sorore iuxta cōsuetudinem Romanæ ecclesiæ vxorem ducere. Alioqui neq; ille posset esse Rex, nec se illi posse iure opem ferre. Et quia intercedat illi cum ducenda vxore propinquitas sanguinis, quæ esset impedimento quo minus iure posset fieri, supplicandum esse a summo Pontifice, vt illos a legibus solueret, quem prohiberent in iura connubii matrimoniumq; cōuenire. Hoc Regis Gallorum responso Lusitanus non multum lætus, exequitur tamen quod Gallus monebat. Literæq; supplices ab vtroque ea de re ad summum Pontificem datæ, cœptumq; in curia de negotio disceptari, neq; defuerūt vtriusq; partis aduocati qui rem in summam difficultatem deducerent. Urgebant Pontificem Regis & Reginæ Hispaniarum legati, dicentes ex illa dispensatione, si concederetur, sequerentur multa detrimenta per omnem Hispaniam, cædes, latrocinia, agrorum populationes, viarum grassationes, atq; dari materiam vnde religio mortalium & cultus diuinus minueretur. Cumq; dispensationes huiusmodi conciliandæ pacis & tollendarum litium contentionumque causa concedi debeant, nunc concederetur in seminarium discordiæ ac simultatis, non modo ipsorū Regū, sed etiam summatum, & infimatum, & mediocris conditionis hominum odia, inimicitia, dissensiones orirentur, & quæ bello implicitos sequi consueuerunt. Instabāt ex altera parte Gallorum Regis legati & procuratores, dicentes iniuste sibi denegari quod aliis concedi solet, neq; Regem suum ita meritum esse de sede Apostolica, vt eius petitiones in cassum cederent. Quibus Pontifex videbatur fauere, propterea quod opera Gallorū Regis indigebat ad certas quasdam res ad Cameram Apostolicā pertinentes. Tandem vicit vtilitas, dispensationem concedit, datq; Lusitano perferendā, secreto tamē, ne res aduersariis nunciaretur. Interea Lusitanus

ad Burgundiæ Ducem proficiscitur, cum quo erat illi arcta sanguinis propinquitas, experiri volens, si posset illum cum Rege Gallo in concordiam reducere, quo facilius auxiliares copias a Gallo posset habere. Erat eo tempore Burgundionum Dux occupatus in bello quod cum Lotoringia Duce gerebat. Locuti que inter se multa de conditione reditus in gratiam Ducis cum Rege Gallo, Lusitanus partes negotii peragendi suscipit, rediensque Parisios nuncium accipit de morte Burgundionum Ducis, in prælio quo pugnatum est cum Lotoringiorum Duce. Burgundiæ Ducatus propterea quod Dux sine liberis decesserat sexus vitilis, ex Gallorum legibus ad coronam corpusque regnorum Gallia deolvebatur. Rex occasione nem ex morte Ducis Ducatus capiendi arripit, hoc vnum agit, Lusitanum dimittit, in Hispaniam ut redeat hortatur, seque confecto Burgundiæ negotio missurum maiores copias quæ se limitaneis coniungant qui erant OEasone, pollicetur. Lusitanus omni iam spe fraudatus, eo miseræ fortunarum suarum devenit, ut de religione ingressu cogitaret, idque Hierosolymis, ut esset longius, quam quo rerum Hispaniarum nuncius peruenire posset, fecissetque, nisi a familiaribus, atque imprimis a Phario Comite qui illum in tota peregrinatione illa fuerat secutus, mutare sententiam fuerat coactus. Tunc abeundi copia a Gallorum Rege petita & obtenta, eadem via remenso mari in Lusitaniam suam qua venerat, reuersus est.

De Segouienfi arce dolo a Maledonato capta, & a Regina rursus in potestatem suam redacta. Caput VIII.

ANDREAS Caprarius, quem in parte superiori sæpe diximus sub Enrico Rege fuisse regis domus villicum, atque Segouienfis arcis præsidem, ex quo tempore Lusitanus in mediam Hispaniam irruerat, Regi & Reginae familiarissimus fuit, propterea quod fortuna belli adhuc ancipiti, Lusitano relicto partes illorum secutus est, thesaurosque Regis Enriqui quos in arce seruandos deposuerat, opportuno tempore illis tradidit. Quo facto ita Principum voluntatem demeruit, tantamque ab illis gratiam inierat, ut non modo nihil ex iis quæ antea possidebat, immutarent, sed illum postea multum beneficiis & honoribus accumularent, inter quæ arcis præsidium vrbisque tutelam, & quod grande pignus amoris erga illum & illius erga se fidei fuit, quod vnicam filiam Elisaben iuniorem iam Principem designatam (nondum enim Ioannes erat natus) illi ad seruandam educandamque commendarunt. Erat Alphonsus quidam cognomento Maledonatus, cui Caprarius arcem sui loco tenendam crediderat, quam postea Petro a Bouadilla focero suo Beatrix Bouadilla vxoris suæ patri tradi iusserat. Maledonatus sensit eam honoris diminutionem, indoluitque amplius quam pro materia decebat, habitaque temporum ratione, in quo non modo sceleris quod parabat, impunitatem assequeretur, verum etiam grande aliquod sibi prouenturum, cœpit cogitare quem admodum arcem prenderet, Elisabenque Principem in potestatem redigeret, quibus obsidibus cum Rege & Regina, si posset, proditoris precium pacisceretur: quod si non liceret, ad Lusitanum confugeret. Erat illi tanta familiaritas in ea domo, ut ingrediendi arcem & exeundi facultas semper pateret. Fingit sibi opus esse saxo quodam magno quod erat in arce. Id sibi Maledonatus petit, ad nescio quos domus suæ usus, & cum vix a pluribus versari posset, armat quatuor facinoris quod incipit conscios. Arma sunt erunt occulta, & quæ facile tegi poterant, cum præsertim ab illis nulla posset orti proditoris suspicio. In arcis portas irruunt, ianitorem trucidant, præsidem in vincula coniiciunt. Cuius satellites cum putarent tantum scelus non potuisse nisi a plurimis attentari, in turrim perpulchre munitam, vbi Elisabe Princeps erat, se recipiunt. Cum illam proditores oppugnarent, nihilque proficerent, reliquas arcis munitiones & propugnacula occupant, & quia pauci erant ad tantam rem tuendam, ex ciuibus qui alterius erant factionis, complures admittunt. Ioannes Aberat, ad rei actæ nuncium accurrit, seque vrbis primoribus agglomerat. Ciuitatis portas quæ a villico stabant, non magno negotio capiunt. Regina certior facta earum

earum rerum quæ Segouix gerebatur, eo iter arripit. Iamq; vrbi aduentabat, cum ciuitatis proceres, legatos ad illam in occursum mittunt, qui supplicent illi ne admittat secum in urbem Comitem Beneuentanum, quippe qui pedibus manibusque fauebat villico, eiusq; vxori Beatrici Bouadellæ. Quod nisi prohiberetur urbem intrare, posse fieri vt populus ira percitus aliquid auderet, quod in ipsius Regine offensam & villici atq; eius vxoris perniciem cederet. Ad quam petitionem Regina respondet, iniquum esse quod Segouientes ciues vellent imponere leges Principibus, quas subditis consueuerunt imponere Reges, victoresq; victis. Ite igitur (inquit) atque meis verbis dicite illis, vt desinant insanire, molianturq; aliquid quod postea in ipsorum caput retorqueatur. Hæc dicens, urbem cum vniuerso comitatu ingreditur, atq; deinde arcem petit. Cumq; arcis pars a ciuibus teneretur, pars ab iis qui in auxilium villici præsidisq; confluxerunt, neq; cessarent missilibus se lacessere: Cardinalis & Beneuentanus Comes, aliiq; quibus Regina auscultabat, suadebant illi vt arcis portas claudi iuberet, ne si furor populi frequentis arcem occuparet, pugna consereretur, quam nemo, nec ipsa quidem, posset dirimere. At illa contra iubet omnes portas aperire, populumq; admitti, quantum arcis impluium capere posset. Quos Regina ex superiori loco comiter allocuta, Dicite, inquit, o amici, quis furor agitat vos, aut quid sibi vult in media rerum omnium tranquillitate hic armorum tumultus? Si quid est quod in rem vestram sit, aut malæ tractationis aliquam habetis in villicum actionem, en ego adsum, quæ remedium ponam, neq; patiar a quoquam ex iis quibus iustitiam aut partem aliquam reipub. administrandam commendauit, iniuriam fieri. Omnes vna voce conclamant, Excludatur villicus, cuius insolentias atq; suorum pati non possumus. At illa iubet omnes qui a ciuibus stabant, & qui ab Andrea Caprario, ex munitionibus pelli, eiusque præsidium Gonsalo Aconi regix domus œconomo & quæstori maximo sub publica fide tradit. Ciuibus autem imperat, vt deputent certos, bonos, sapientefque viros, qui deferant ad ipsam, aut ad eos quibus ipsa causæ cognitionem commiserit, querelas illorum quos Caprarius aut suorum quispiam læserit. Ille vero innocentiam suam purgauit, & si quid obiectum est, & omnem culpam in suos reiecit. Nam comperit est postea, totum illud inuidia & maleuolentia quorundam nobilium esse constat. Quare Regina & arcis præsidium & alia ornamenta dignitatis illi restitui iubet.

*De Archiepiscopi Toletani & Marchionis Villenatis cum Rege & Regina
reditu in gratiam. Caput IX.*

QUANTA pertinacia & rebellione Archiepiscopus Toletanus & Villenatum Marchio Lusitanorum Regis partes secuti sunt, in libris superiorib. demonstratum est, eoq; fortuna illos deduxerat, vt nihil iam quærent, nisi honestam viam ab officio male promisso discedendi, seq; ad melioris causæ Principes transferendi. Spem vero omnem fiduciamq; rei cõficiendæ magnam in Rege Tarraconensium habebant, qui de illorum reditu in gratiam cum Rege & Regina sæpe egerat. Sed interim mittunt bonos prudentesque viros & religiosos, qui errata excusent, pœnitentiamq; errorum exponant, & petant veniam, voluntatemq; in posterum intermissa obsequia emendandi declarent. Acta est causa diligenter apud Regem & Reginam per amicos, quorum orationi & precibus accesserunt literæ a Tarraconensium Rege qui cõficiendo negotio plurimum studebat. At Principes nostri habita ratione temporis & fortunæ quæ in rebus bellicis plurimum dominatur, & paruo momento huc & illuc impellitur, deinde quod meminerant officiorum Archiepiscopi, quæ apud ipsos fuerunt illustria, quo tempore in multarum rerum difficultate laborabant, & quod Marchio trahebat secum multas nobilissimasq; familias propinquorum & affinium amicorumq; qui illum sequebatur: statuunt illos donare venia, vt hoc vno beneficio & Rex patri, & Regina socero obsequeretur, simul etiam vt illos ex hostibus amicos facerent, exequerenturq; Vergilianum illud quod fuerat Romanorum peculiare, *Parcere subiectis, & debellare superbos.*

Atq; vt beneficium beneficio cumularent, vectigalia & bona quorum vfu illis fuerat interdictum, restitui iubent. Sed & Lupus Vascus Archiepiscopi frater Optū urbem cum arce tradidit, tametsi ab Enriquo Rege hæreditario iure fuerat ea donatus. Madriti quoq; arcem quā Dux Infantatus longa obsidione premebat, Regis & Reginae arbitrio relinquit. Castrorum etiam Iuliorum arcem quæ Præside Petro a Beatia pro se stabat, sequestro tradendā Gonsalo ab Auila pollicetur, quoad sibi satisfiat quibusdā de rebus ex pacto conuento quod cum illo pepigere. His in hunc modum peractis iureiurando sanxerunt, se permanuros in fide atq; obsequio Regis & Reginae, seq; pro hostibus habituros quos illi hostes esse, & pro amicis quos illi amicos esse decreuerint. Archiepiscopus insuper ad summum Pontificem sedemq; Apostolicam dat literas de suo reditu in gratiam cum Rege & Regina, partim excusans se quod fecerit tot mutationes in exhibendo suis Principibus obsequio, partim accusans pœnitentiamq; agens quod abiurata Elisabe Princesse ac deinde Regina, quam antea iurauerat, Ioannam subdituam Enriqui Regis filiam iureiurando Principem Reginamq; postea designauerit. Nunc vero se bona fide redisse in ipsorum gratiam quos læserat, idq; affectum non tam suis meritis, quam illorum singulari humanitate atq; clementia. Quare a sanctitate sua precabatur supplicabatq; vt quod a se factum erat, boni consuleret, atq; in bonā partē acciperet. Per idem vero tempus Othomanus Turcarum Rex trecentarum & eo amplius nauium Eubœam insulam Bœotia adiacentem petit, & primo aduentu Storam & Basilicon oppida non magno negotio expugnat, captaque funditus delet, deinde Chalcidem urbem nobilissimam obsidet, atq; posteaquam triginta diebus oppugnat, tandem per totam noctem tormentis machinisque muros quatens, atq; vicissim militibus oppugnans, sub lucem acrius insistit, secundaque diei hora capit. Turci victores debacchati sunt in omnem sexum & ætatem, eo vel maxime irati quod in ea oppugnatione ingentem cladem acceperant.

AELII ANTONII NEBRISSENSIS, HISPANARVM ATQVE HISPANIENSIVM RERVM HISTORICI, DECADIS PRIMÆ LIBER SEPTIMVS.

Quaratione Taurus ciuitas qua pro Lusitanorum Rege stabat, pastoris cuiusdam industria recepta est. Caput I.

M adhuc per ea tempora Rex esset cum Ioanne patre in provincia Tarraconensi, Regina vero Segouia, quo venerat pacificandæ ciuitatis causa ex turbulenta illa seditione quā induxit Maledonatus, de quo dictū est in superioribus: venit ex insperato nuncius qui fecit ipsam ipsa lætitia lætiorem, Taurū urbem in potestatem præfectorum suorum venisse sine vllō militū sanguine, sine vllō dispendio, sine detrimento deniq; vllō. Quæ res in hunc modū gesta est. Pastor quidam ouium Bartholomeus nomine, ipsius ciuitatis incola, venit ad Alphonsum Fonscā Abilensem Episcopū, dixitq; daturū se viam qua vrbs illa caperetur, si ei auscultatū fuisset. Quonam, inquit, modo, Episcopus, aut vnde id compertū haberet? Ego, inquit, iā inde a puero pastor sum, qui in suburbanis pascuis semper oues meas pavi atq; obseruavi, frequēterq; illas egi pascuum in cliuum illū arduū, qua est ad murum ascensus adeo præceps, & anfractibus concisis interruptus, vt nemo vnquā attentarit, nec reptando quidē per eū ascendere. Sed neq; vnquā in vrbe fuit suspicio ea parte muros superari posse. Itaq; Lusitani ab illa murorū parte securi non vigiles, nō circitores, nō excubias adhibent.

Mittit

Mittit Episcopus armatos decem expeditos cum pastore qui illum sequerentur, viderentq; an esset credibile, posse fieri quod pastor promittebat se præstiturum. Eunt itaq; cum illo, & reptando ad murorum radices euadunt, ascendunt, descendunt, mediaq; in vrbe consistunt, non canis, non gallus, non anser, non deniq; vllus mortalium strepitus auditur. Neq; id mirum, quod illa pars vrbis erat deserta. Re-deunt itaq; ad Episcopum, quid viderint, quid senserint, immo quod nihil senserint, narrant. Episcopus munitio-
 10 nūm duces qui in locis finitimis erant, conuenit, qui in longin-
 quioribus, per literas facit certiores. Omnibus placuit rem debere experiri. Mittunt itaq; sexcentum armatos qui pastorem sequantur, & quid agere illos oporteat, monent. At illi duce suo præuio reptando per cliui ardua cunt, qua
 20 possunt. Sed inter eundem venit illis in mentem, posse fieri vt opportunitas illa tantumq; rerum omnium silentium ex composito cum pastore fuisset factum, neque committendum, vt vnus hominis dicto, siue simplicis, siue subdoli, tantæ copix periculo exponerentur. Tumultuantibus itaque omnibus, & quid facerent dubiis, Petrus Verascus, vnus ex iis qui partem copiarum ducebant, in hunc modum locutus est. Audite obsecro vos commilitones mei, esto, istam cautionem
 30 vestram laudo atq; probō. neque enim vnquam nocuit prospicere, vnde pericula possint ingruere, sed in hoc homine quo duce nunc vtimur, ego non video vnde suspicer dolum aliquem subesse. In eum statim res iam deducta est, vt non possimus nisi magna cum ignominia negocio inexperto redire. Audendum igitur est, & aliquid fortunæ arbitrio relinquendum. Nam audaces fortuna plærunq; iuuare solet, quemadmodum & timidum perdere, & ingens gloria sine magno labore atque periculo comparari minime potest. Cumq; omnes hærent inter spem
 40 metumq; dubii, nescirent quid facerent, Antonius Fonseca adolescens animosus ætatis feruore percitus in muros tendit, sequitur illum Petrus Verascus, atq; hunc Vascus Viuarius, puduit reliquos non suum quenq; ducem sequi, neque cessatum est, quoad omnes in vrbem sunt recepti. Fuerunt autem hi sexcenti milites, reliqui omnes iussi sunt tenere locum qui erat contra certam quandam ciuitatis portam, vt cum illi fuissent admissi, hi quoque fracta porta reciperentur intra vr-
 50 bē. Qui vrbem tenebāt, in partes duas distributi, altera forum occupant, altera portam vr-
 bis inuadunt, portarum claustra serasq; refringunt, suos qui expectabant, admit-
 tunt. Prima coitio fuit cum Lusitanis, qui vrbem circumibant armati. Sed cum cognouissent omnia teneri ab hostibus, & ciues omnes putassent eiusdem facti conscios, cum Comite ac duce suo in arcem se recipiunt. Qui cum vidisset totam
 60 vrbem in potestatem hostium redactam, arce deserta se cum suis in castrum Inui recipit. At Maria Sarmenti Ioannis Vllor vxor arcem occupat, cumq; notis & domesticis familiaribusque suis propugnat, non quo proposuerit sibi a Lusitanis aliquam spem, sed vt cum ipsa Regina meliori conditione arcis deditio-
 70 nem faceret. Ad huius rei nuntium Regina accurrit, vrbem magno omnium plausu atq; lætitia ingreditur, ciuibus qui exulabant, bona restitui iubet, pastori qui tam præclari facinoris autor fuit, in alimenta hæreditario iure & quod ad posteros illius transfiret, decreuit quantum ad honestum victum sufficeret, illum præterea omnemq; illius
 80 posteritatem ab omni exactione liberauit. Maria Sarmenti quæ arcē tenebat, erat soror Iacobi Sarmenti Comitis Salinarum, qui in toto illo bello Regē Reginamq; secutus, non vltimam operam nauauit, erantque multi alii affines & propinqui qui in eodem bello merebant. Hi susceperunt partes supplicandi pro illius vita fortunisq;. Causasq; supplicandi præferebant, quod erat scemina, quod vidua, quod mariti causa omnibus inuisa, quodq; omni tempore belli nunquā maiestatem regiam
 90 verbo læsisset. nam re qui poterat? cum esset in potestate mariti, quo nihil fuit im-
 portunius, neq; minus suorum amicus: non post illius mortem, cum arcem Lusitanus occupauit. Nunc vero cum munitio illa videretur esse in eius potestate, illamq; armis tueri, non esse causam, vt aliquid eorum quæ in hoc bello gerenda essent, impediret, sed vt fidei & misericordiæ illius se dederet. His precibus Regina commota, illius viduitati, & fratris Salinarum Comitis & affiniū propinquorumq; obsequiis omnem culpam condonauit, omnesq; illius clientes domesticosq; ac fa-

miliares scelere absoluit, arcem capit, munitionem molis quam in agro Taurino Ioannes Vlloa maritus vi atque iniuria tenebat, Iacobo Benaudio metatori regio iubet restitui. Atque in hunc modum ciuitate composita, omnibusque rebus in ordinem reductis, Valladolidum proficiscitur. Nam eo Rex dicebatur esse venturus, vt reliquias belli omnes in illis locis conficerent.

Mortuo Comite Parietino Ferdinandus Rex pro Magistro creatur, & Lusitanum bellum renouant. Caput II.

EO tempore Regina nunciū accepit de obitu Roderici Enrici Manrici Comitit Parietini, qui se Magistrum dici malebat diui Iacobi. Nam partem illam Magistratus quæ pertinet ad prouinciam Castellæ, possidebat. Accipit etiam, Alphonsum Cardenium prouinciæ Legionensis commendatarium maximum cum multis cohortibus Vclesium properare, vt a tredecim commendatariis qui ex instituto illius ordinis antiquo soli habent ius nouum creandi Magistrū, eodem iure & ipse crearetur, id quod ex ordinis instituto fieri deberet. At quia Regi & Regine omnes tres regni Hispani magistratus regio cę sui annumerare animus erat, quod & postea fecerunt: Regina vt instantis electionis comitia impediret, triduo Vclesium ex Valladolido venit, quo iam suffragatores illi tredecim conuenerant, quos Regina iubet aduocari, atque illos in hūc modū alloquitur. Scitis spathiferi immo vero cruciferi milites, quod Magistratus diui Iacobi ab initio cōstitutus est tuēdæ atque ex occasione ampliandę religionis causa, & ad hos vsus tot oppida, tot castella, tot arces, tot munitiones a regibus, prelatis, a bonis viris & honestis sunt concessę. Sed quoniā aliquando ad eisdē vsus hoc magistratu fuit opus, illis maxime qui cū Granatensibus Mauris bellum gerebant, autoritate sedis Apostolicę administrationē eius inierunt, aut concedi filiis Regū primogenitis, aut viris illustrib. procurarunt. Nūc vero cum sit nobis in animo, posteaquā Hispaniarū bella quieuerint, omnē armorū impetū in Mauros trāsferre, e repub. nostra esse duxim⁹, vt interim Magistratus iste collocetur in Rege, quo facilius ab vno imperatore viribus aucto vniuersa res bellica gubernetur. Quod vero ad commendatarium maximum attinget, ego curabo vt boni consulat, & pro fide quam erga me Regemque habet, non ægre laturus sit. Ad hoc vero perficiendum duas modo a vobis res peto: primum, vt suffragationem istam impræsentiarum differatis: alterum, vt ab Apostolica sede per libellos supplices petatis, vt pro Magistro, sine quo ordinis corpus esse nō potest, det vobis Hispanorum Regem, quod non modo erit vnicuique vestrum vtile, sed & vniuerso ordini honorificum. Consilii huius sui commendatarium maximum facit participem, idque vt æquo animo ferat, ab eo petit, seq; pollicetur si de iure suo experiri vellet, nō obstaturam, quo minus ius suum persequeretur. Commendatarii quod a Regina sunt iussi, faciunt libenter. nam & comitia dissimulant, & a summo Pontifice pro administratione ordinis Regem sibi deposcunt. Commendatarius vero maximus vt cumque Regine imperium acceperit, assensus est illi, & vultu hilari nihilo segnus ad bellum cum Lusitanis gerendum in suam prouinciam redit. Interim dum hæc Vclesii a Regina geruntur, Rex e Bardulia Taurum venit, recensitisque cohortibus que erant in stationibus & præfidiis contra castrum Inui, aliaque castella, & munitiones quæ pro Lusitano stabant, commendataque bellicę rei summa Duci a Villa formosa fratri notho, & Comiti Phario Hispanię Comestabili, ipse Ocaniam proficiscitur, vbi Regina erat, & inde vterque Toletum se cōfert, vbi pro victoria toties parta & periculis euasis in bello Lusitano concepta vota persoluūt. Diui Francisci cęnobium, & templum illi annexum sub nomine diui Ioannis ædificat, & omnia quidem magnificentissime & pro dignitate regia absolutata. inde Madritum profecti accipiunt nuncium, per fines Pacis Augustę & ciuitatis Roderici duobus exercitibus Lusitanos in Hispaniā rursus hostiliter irrue-re, atque omnia ferro ignique vastari. Scribunt itaque ad commendatarium maximum Legionensis prouincię, & ad Laurentium Suarium Comitem Emporitani, quibus

quibus commendant tuendorum finium custodiam, cum facultate, quoties opus esset, euocandi ad arma omnes qui aut stipendia regia merebant, aut ex ea causa immunitatibus fruebantur. Fiunt vtrinque in aliorum finibus excursions, agrorum populationes, mortalium captiuitates, vulnera, cædes, captiuorum venditiones permutationesque, & multo maiora facinora quam ab hostibus nominis Christiani fieri consueuerunt. Nec segnius in ciuitatis Roderici finibus res agitur. Nam ex munitionibus quæ pro Lusitano stabant, erumpebant latrones grassatoresque eo audacius frequentiusque, quod audiebant Lusitanos intra fines Hispaniæ versari. Negocio itaque in regium consilium misso, cum alii aliud sentirent, & a qualibet deliberationis parte pericula & incommoda sequerentur, placuit tandem, vt Regina in partem illam Lusitaniæ quæ ad Pacem Augustam pertinet: Rex vero traiecto monte Tauro, contra castrum Inui & eiusdem factionis reliquos proficisceretur.

Ferdinandus Rex castella quæ pro Lusitano adhuc stabant, simul obsideri iubet. Caput III.

CUM primum Rex Madrito in Methymnam ad campum venit, conuocatis fratre notho & Comestabili cum cohortibus, quibus illos præfecerat, de obsidendis castellis illis vnde tot mala oriebantur, animū intendit, & quomodo id fieri posset commodius, in consultationem mittit. Euocatisque equitibus peditibusque omnis generis armaturæ, ex ciuitatibus oppidisque finitimis, vno die quatuor castella, distributis cohortibus, obsidione cingi iubet, Alphonso Fonseca Abilensi Episcopo, & alteri Alphonso Fonseca Cauensium & Alahegiolorum domino, & Vasco Viuario Salmanticensis Episcopi fratri, Cantapetræ negocium mandat, Septem ecclesiarum munitionem fratri notho, Cappularum Petro Guzmano, Cæstri vero Inui Ludouico Hemerobii Comititis filio, & Frederico Manrico. Paucis post diebus Cappularum præses, concessa sibi & vita & fortunis, deditioem fecit, præfectusque obsidionis illius ad castrum Inui ire iubetur. Dux a Villa formosa posteaquam Septem ecclesiarum munitionem bimestri tempore tormentis, machinis, crebrisque oppugnationibus afflixisset, adeo concussit, eoque angustiam rem deduxit, vt tantum vita concessa cogeret obsessos in deditioem venire. Omnes latrocini infames, atque sceleribus insignes, quos interim poterant intercipere, Rex iubet patibulo suspendi. Quo terrore perculsi qui Cantapetram præsidio tenebant, & ipsi de deditioem facienda cogitare cœperunt, quod & factum est illis facultate libera in Lusitaniam suam redeundi. Solum restabat iam castrum Inui, in quod Rex transferri iubet totam belli & aliarum obsidionum molem, iussitque metari bina castra, altera ad Dorium flumen, altera in agro suburbano, quæ prohiberent ne terra aut aqua com meatus in oppidum importaretur. Post aliquot dies Regi videbatur oppidum debere oppugnari, quia ita erat omnibus necessariis instructum, vt longo tempore obsidio esset duratura. Erant qui oppugnationem illam in aliud tempus esse differendam censerent, quoad obsessorum vires & victui necessaria deficerent, & rumor ad eos perueniret, de sociorum deditioem. E diuerso alii instandum esse oppugnationi dicebant, propterea quod instabat hyems, in qua neque milites sub dio hyemare, neque equi pasci, neque machinæ puluisque nitrius defendi posset, quin corrumperetur. Capto vero oppido posse obsidionem arcis continuari, quoad caperetur a militibus facile tolerantibus sub tecto temporis iniuriam. Huic sententiæ Rex accedit, iubetque postridie sub primam lucem tormenta & machinas intendi, fossas ea parte qua oppugnatio erat ineunda, ruderatque materia compleri, testudines, pluteos, arietes, scalasque parare. Erumpunt obsessi hostesque accedere prohibent, missilibusque submouent. Pugnatur aliquando cominus, editur vtrinque cædes maxima, durat pugna per totum diem, quoad nox aduentans vtriusque dirimit. Postridie reperunt idem opus, atque deinceps idem faciunt vsque in decimum diem, quoad & fossæ sunt oppletæ, valli & propugnacula diruta, scalæ admouentur muris, quos præsidiarii fess-

si laboribusq; confecti deserunt, atq; in arcem moliuntur. Diu noctuq; pugnatur. Erant qui arcem præsidio tenebant, plures quam quadraginta strenui milites, & ex scelerum conscientia fortes, & qui nullum periculum formidarent. Rex hoc in statu obsidionem relinquens, cæteraq; præfectis commendans, Methymnam ad campum se confert res alias creaturus.

Rex Ferdinandus montis Leonis munitionem in agro Salmanticensi recuperat. Caput IIII.

ERAT Salmanticæ prætor maximus Garsias Oforius, is detulit ad Regem, Rodericum quendam Maledonatum ordinis equestris virū, eundemq; Salmanticensem ciuem, tenere præsidio arcem munitam quæ ad ciuitatem pertineret, cognominatum Leonis montem, vnde in finitimos agricolas, pastoresq;, atq; in viatores interdum longinquius, iniquam exerceret dominationem, quem nihil puderet iura diuina & humana violare, non æquo iure cum suis ciuibus viuere, nō maiores obseruare, non a minorum iniuria se abstinere. Accedebat his omnibus falsarii crimen, quod monetam autoritate sua feriebat, veraq; permutabat, fugitiuorū deniq; receptator erat, & facinorosorū omnium asylum. Quod vbi Rex pro comperto habuit, cum paucis comitibus Salmanticam iter arripit, ad prætorē clanculum diuertit, vbi sit Rodericus ille Maledonatus requirit. Domi suæ aiunt cum aliis ordinis sui esse. Conscendit equum Rex, prætorem cum executore officiali satellitibusq; ianuam obsideri iubet. Atqui Maledonatus interclusam sibi viam qua fugeret cernens, per solaria, tabulataq;, perq; tectorum imbrices elapsus, in diui Francisci ædem se recipit. Rex imperat monasterium obsideri, & nisi a fratribus dedatur, templi ianuas reuelli, atq; si fuerit opus, effringi. Egreditur cum fratribus sacræ domus custos, Regis genua complectitur, supplicat vt ignoscat homini, vel ob eam causam, quod ad religiosam domum confugerit. Atqui Rex, vt erat ingenio facilis naturaq; indulgentissimus, precibus fratrum commotus, hominem quantumuis criminofum, vita condonat, modo arcem quam iniuria tenebat, regiæ potestati traderet. Fratres Regis iussa exequuntur, fugitiuum ex latibus produnt, cum Regis ministris in vinculis ducunt: quo arcem tradat, ducitur ad Leonis montem. Cui Rex quid suis dicere debeat, præscribit. Ille suos ex arce sub fide publica egredi ad se iubet, & Vos, inquit, o amici, quo me mea traxerit fortuna, videtis, libertas mea in potestate Regis est, sed vita in manibus vestris. Nunc experiar an quo tempore vos mihi autorau, præstatis fidem quam mihi dedistis, iidemq; permanetis quos fore vos estis polliciti. Dicite hæc meo nomine vxori, atque vt Regi suam arcem, quia iam mea non est, sine mora tradat, nisi mauult & maritum perdere, atque omnem familiam nostram proditionis ignominia æternum notari. Cæterum illi in arcem recepti, siue vxore volente, siue nolente, clamant se nolle arcem tradere, nisi magnis atque insignibus donentur præmiis. Quod si Rex in præsidem sæuierit, se facturos minantur, vt ille non indultus ad manes descenderet. Nam Lusitanorum res non vsque adeo erant perdita, vt non possent redintegrare bellum in Hispania, seque non adeo parui esse momenti, vt quo ipsi inclamarent, non & eodem statera propenderet. Hæc & huiusmodi verba ex munitione homines perditū blaterabant. Cumque iam vinctis manibus, & lugubri veste, vultuque miserando, eo loci deduceretur Maledonatus, vnde crudele spectaculum ex arce videri posset, iam iamque carnifex gladium stringeret, iugulique partem tentaret qua ferrum immergeret, clamabat identidem miserabilis homo, perfidiamque suorum exprobrabat, sed præcipue in vxorem querelas suas referebat. Hæc est illa fides, inquit, o vxor, qua matrimonii fœdus iniuimus? hic amor, hæc pietas est illa quam te mihi exhibituram in prosperis & in aduersis pollicebaris? Nunc demum experior, quanti viuum feceris, cum sic morientem parui facias. Neque me Rex iubet occidi, cum suum repetit, neque carnifex hic qui iussus ligauit manus, mucronemque iugulo intentat, sed familiares & amici mei, sed tu simul cum illis, quibus fortun-

nas meas credidi. His vocibus qui munitionem tenebant commoti, deditionem faciunt, atque ex pacto præsidem suum a morte redimunt, sibi que libertatem abeundi quo velint a Rege impetrant. Arce tradita, & in Regis potestatem redacta, Rex Salmanticam, & e Salmantica Inui castrum regreditur obsidionis statum reuifendi causa.

Castrorum Iuliorum arcem quam præses adhuc pro Marchione tenebat, Regina tandem obtinet. Caput V.

10 **R**EGINA Madriti a Rege quo tempore digressa est, fanum illud in toto orbe famigeratum, quod est ad annum Lupi, religiose adit, atque inde mittit vnum
 20 secretariis suis ad Petrum e Biatia, qui castrorum Iuliorum arce pro Villenatum Marchione præsidebat, atque vt ex pacto conuento quod cum illo factum erat, munitionem Gonsaluo ab Abila tradere sequestro tenendam postulat, quoad
 30 Marchioni de certis quibusdam rebus fieret satisfactio. Præses per eundem secretarium respondet, se viuo nunquam in regiam potestatem arcem sibi creditam esse venturam, non si sciat se omnia perpessurum, quæ longo tempore obse-
 40 si perpeti consueuerunt. Ad hoc præsidis responsum Regina quid faceret dubia, ne frustra inciperet quod exequi non posset, arcemque sine effectu obsideret,
 50 mittit alterum qui blanditiis & pollicitationibus, præmiis & muneribus illum pelliceret. At ille multo durior factus non modo ab incepto non mouetur, sed orat hortaturque Reginam, ne ad urbem accedat, ne cogatur aliquid contra Celsitudinem suam committere, quod tamen sui defendendi causa iure suo possit facere. Regina hoc responso indignata, dignas tanta Principe iras concipit, omnis armaturæ milites conuocari, & ex eadem prouincia vbi res agebatur, finitimos acciri, parati omnia quæ ad obsidionem oppugnationemque forent necessaria, ipsaque ad castra Iulia proficiscitur. Vbi quia expectata veniebat, apparatu magnifico, sed maiori lætitia omnium est excepta. Igitur omnes qui e Bætica, & ex prouincia, locisque finitimis erant euocati, ad præscriptum tempus eo conueniunt. Quibus a Calatraua Magister qui cum Marchione patruale suo iam in Regis & Reginæ gratiam redierat, & Alphonfus Monroius qui se Magistrum a Traiani ponte profitebatur, se agglomerant. Accesserunt præterea proceres alii qui aut stipendia regia merebant, aut qui gratuitam operam in hoc bello nauare cupiebant. Machinariis quoque omnia tormentorum genera ex finitimis locis comportare iussi, cæteraque parari quibus erat opus. Tum Regina non iam blanditiis & pollicitationibus, vt antea, sed comminationibus terrorem incutiens præsidem aggreditur, atque nisi pareat, se non cessaturam minatur, quoad illum proditionis atque maiestatis reum peragat, pœnasque debitas scelerum suorum pendat. Ad hæc præses Reginæ supplicat, vt iubeat Marchionem acciri, quem non
 40 dubitabat, imperata facturum, si Regina iuberet. Nam se qui autoratus obnoxiusque illi esset, non debere nec posse facere, neminem esse quin fateretur. Placuit Reginæ consilium, dat literas ad Marchionem, vtque ad se veniat, illum rogat, idque quod e re vtriusque negotium futurum dicit. Marchio etsi non ignorabat, qua de causa vocaretur, tantumque præsidi suo fidebat, quod nisi suo iussu arcem traderet nemini, veritus tamen ne Reginæ indignationem in se concitaret, venit, & quod Regina voluit exequitur, præsidique præcipit, vt Reginæ iussis obtemperet. Regina arce potita cum potuisset illam cuiuscumque alterius fidei committere, nihilominus tamen Gonsaluo illi ab Abila, cui ex pacto cum Marchione, vt diximus, sequestro deponenda erat, credit, atque ex conuento cum Marchione vt satisfiat, certis quibusdam bonis viris facultatem concedit. Inde ad castra Cæcilia itinere vnus diei proficiscitur, vbi paucos dies immorata est, dum in oppidanorum iniurias animaduertit, læsisque satisfieri iubet, dumque ædilitates & decurionatus, villicatumque oppidi constituit, qui magistratus quotannis suffragatorum punctis creabantur, & in comitiis oriebantur contentiones, & ex contentionibus cædes, & vulnera: immortale odium, & non sanabile vulnus.

Statuit deinceps vt non annui, sed perpetui magistratus essent. Primi autem in hunc modum creati sunt. Ex vtraq; factione certi quidam viri ex ipsis nominati sunt, ex his sortiri iussi quis cuiq; magistratui cederet, & cui fors contingeret, eius officium cum vita finiretur, atq; deinde in eius locum is sufficeretur, quem Rex & Regina, atq; deinceps qui pro tempore regni culmen obtineret, sufficiens esse decreuerint. His peractis Regina Hispalim versus molitur viam, quo eundi necessitas urgebat.

Regina Hispalim adit, & quid illic egerit, multis verbis enumerat. Caput VI.

CAUSA tam longam viam adeundi Regine fuit, quod lumen illud non modo Bæticæ, verum etiam totius Hispaniæ propemodum erat extinctum bello cum finitimis urbibus, quæ alioqui sibi fuerant contributæ, & quasi urbis metropolitana, hoc est matricis, filia & partita membra, Asindum, Astygi, Carmonia, dissensionibus duorum eiusdem ciuitatis qui totum populum in duas partes distrahebant, a Methymna Asindica Enriquis Guzmani Ducis, Roderici Pontii a Germanica Legionis Marchionis Gaditani. Non erat plebis a patribus dissensio illa, non ordinis equestris a senatu & plebe, non sacrorum ordinum a profanis, sed omnia totius corporis membra in factiones binas quæq; partita, inter patrem & filium, inter virum & uxorem, inter fratres propinquos & affines discordiæ & simultates, hinc odia & inimicitia, quæ non sinebant illos esse quietos. Latius adhuc serpebat malum, quod se ad aliarum ciuitatum ditionem extendebat. Nam Cordubæ duæ quoque erant factiones, altera quæ Alphonsum Aquilarium Montillæ dominum, altera quæ Iacobum a Corduba Ægabræsem Comitem sequebatur, atq; hic ducem a Methymna Asindica, ille Marchioni Gaditano fœderatus. Igitur Regina partem illam Bæticæ quæ non solum vectigalia Regibus pendere consuevit ad belli supplendas necessitates, verum etiam ad ornamenta pacis extraordinariosq; sumptus sufficit, Hispalim venit. Quæ ciuitas ex gentis illius consuetudine ludos magnificentissime parat, urbem fertis & coronis, aulæis & tapetis, velis & caustis, fontibus aqua & vino scaturientibus ornat, magnaq; omnium ordinum lætitia excipitur Regina omnium votis expetita, omnium precibus a Deo immortali postulata. Deducitur deinde ad templum illud in signe virgini Deiparæ dedicatum, ex consortio cum diuo Clemente martyre atq; Pontifice Romano, cui ædes illa fuerat a Ferdinando dicata, propterea quod in die illius festi urbem illam ex Maurorum potestate ceperat, atq; ad Christianam religionem restituit. Diua igitur Deigenitrice eadēq; virgine salutata, habitisq; gratiis pro tot tantisq; erga se coniugemq; suum Regem beneficiis, ad palatia Regum perducitur, quæ fuerant a maioribus suis pavimento vermiculato, parietibus museacis, laquearibus cedrinis, in Pœnorum morem arte Punica constructa. Cumq; ex itinere laboris per aliquot dies quicuisset a negotiis, audissetq; ciuium querelas de ciuilibus criminalibusq; causis a multis temporibus non decisis, iubet institui septimum quemq; diem Veneris, in quo ipsa pro tribunali sedens ius diceret. Sedebant ex altera parte præfules qui curiam comitabantur, & ex altera regii senatores & ciuilibus pontificiisq; iuris peritissimi, ante se subsidebant tabelliones, scribæ, secretarii, & qui præerant a commentariis, astabant & qui insignia regia præferunt lictores. nullæ dilationes, nullæ nundinæ, nisi in diem perendinum tergiuersantibus reis conceduntur, si qualis adeo implicita quæ non posset breui tempore finiri, delegabat diffiniendam alicui ex iurisconsultissimis. Mirum dictum, intra bimestre tempus omnes quæ impendebant compositæ lites, aut per se ipsam, aut per illos quibus causæ delegabantur. In sceleratos facinorososq; que, in depeculatores decoctoresq;, in adulteros & stupratores, in grassatores & latrones animaduersum est, præterquã in eos qui vertere solum, aut in exilium timore aufugerunt. At ciues cum viderent urbem malefactoribus plenam, & esse neminem fere quem non labes aliqua tangeret, si iustitiæ rigor in vniuersos saureret, fore vt ciuitas desolaretur, adiungunt sibi Alphonsum Solisium Episcopum Gaditanum, qui eo tempore pro Petro Mendoza S. R. E. Cardinale atq; Archiepiscopo Hispalensi vicarium prouisorumq; agebat in illa ecclesia. Is cum magna populi

populi multitudine ex omnibus ordinibus collecta Reginam adit, proq; venia impetranda longam orationem habet, locisque communibus vitur in commendanda iustitia & misericordia, veritate & pace, ita tamen vt sit propensior in pacem & misericordiam; afferebatq; illud ex Psalmographo: Misericordia & veritas obuiauerunt sibi, iustitia & pax osculatæ sunt: & de Samaritano, hoc est, de Iesu Salvatore nostro, qui vulnerato a latronibus in quos inciderat, infudit vinum & oleum, sed plus olei quod leniret dolorem, quam vini quod excitaret: itemq; illud, Vt sitis filii patris qui in cælis est, qui facit solem suum oriri super bonos & malos. Quodq; etsi nulla hominum societas sine iustitia diu stare non posset, tamen cum iam flagitia & facinora crebrescant, iustitiæ munus restringendum est, nisi quatenus exemplo aliorum temeritas est coercenda. Sed quid facias cum omnes pariter in eandem labem trahuntur? quid cum in eodem sunt? Quid igitur faciemus, inquires, o Regina omnium mortalium clarissima atq; proinde indulgentissima? Nimirum vt confugas ad sententiam illam Poetæ quæ iam abiit in adagium, Quidquid multis peccatur, inultum est. Nam si iustitia (inquit) gladium non expresserit, omnia in antiquam solitudinem redigentur. Audacius aliquid dicam optima Princeps, quæ hanc mihi copiam dicendi concedere dignata es. Si in hoc lachrymabili bello in quo cum Lusitanorum Rege non de gloria, sed de summa imperii decertastis, inclinante iam ad vos victoria, omnia pro iure vestro persequi velletis, nonne incideretis in illud prouerbum etiam vulgo comprobatum, Summum ius, summa iniuria est? an non potius illam sequeremini sententiam Senecæ Poetæ tragici in Hercule furenti?

*Si eterna semper odia mortales agent,
Nec captus unquam cedat ex animis furor,
Sed arma felix teneat, infelix paret,
Nihil relinquent bella. Tum vastis ager
Squalebit aruis, subdita rectis face
Altus sepultas obruet gentes cinis.
Pacem reduci velle victori expedit,
Vt non necesse est.*

Adiecit tandem in peroratione miserationis fomenta, quæ Reginam faciendæ iustitiæ cupidam compescuit, eoq; deduxit, vt omnes donaret venia, omniq; a crimine absolueret, præterquam eos qui aut hæreseos impietate, aut æris alieni debito erant obnoxii.

*Ducis a Methymna oratio apud Reginam contra Marchionem, &
Marchionis excusatio. Caput VII.*

POSTEA QUAM priuatorum lites quieuerunt, duo illi principes duces, omnium malorum causa, inuicem se apud Reginam criminantur, altero in alterum omnem culpam reiiciente. Dux a Methymna Asindica occasione arrepta priorem locum occupat, atq; in hunc prope modum est allocutus. Quanta Guzmanorum domus obseruantia & fides erga Hispanorum Reges decessores tuos charissima Princeps fuerit, quam illustria in vniuersam Hispanam temp. beneficia extant, neminem esse opinor, quem lateat. Nam vt omittam illa vetera, non est silendum quod prodigio simile videtur, vnde familia nostra nobilitata est. Alphonfus Pettides Guzmanus, qui præsidio Mellariam (eam existimo esse quæ nunc dicitur Tarifa) pro Sancio Hispanorum huius nominis Rege quarto tuebatur, cum obsideretur a Ioanne Regis fratre exule auxiliariis copiis, Bellamarinorum Regis Abeniua copiis adiutus, admonereturq; vt munitionem traderet in Maurorū hostium potestatem, nisi mallet filium suum qui a Mauro Rege in vinculis tenebatur, ante ipsius patris oculos trucidari, non modo arcem non tradidit, sed & per muros pugionem proiecit, quo filius confoderetur. Quo miraculo stupefactus hostis & filium iugulari iussit, & deditionis spe sublata obsidionem soluit. Illud quoq; omnibus notum, quo pacto Enriqus Guzmanus Nebulæ Comes, secun-

dus Ioannis Alphonfi primi Comitis eiusdem oppidi filius, idemq; Alphonfi Pe-
 tridæ Guzmani nepos, cum terra mariq; oppugnaret Gebeltaricum, a terra Ioan-
 nes filius pater meus, a maris Oceani parte ipse pater idemq; auus meus classariis
 oppugnatoribus, æstu superueniente vndis obrutus est, cumq; se in scapham rece-
 pisset, potuissetq; incolumis euadere, dum misericordia pereuntiu plures admit-
 tit quam nauigiū potuisset sustinere, ipse cū omnib. periit. Quid de patre meo pri-
 mo a Methymna Afindica Duce Ioanne Guzmano dicā? qua fide, qua constantia,
 qua vigilantia bello plus quā ciuili quod pater tuus gessit cum fratrib. suis patru-
 libus Ferdinandiq; Tarracensium Regis patru sui filiis, hanc ipsam urbem de-
 fendit, cum reliquæ omnes ciuitates finitimæ ad illos defecissent? Qua scelicitate,
 immo qua celeritate Gebeltaricum illam familiæ nostræ fatalem post centum &
 triginta annos a Mauris possessam recepit, Christianæq; fidei reddidit. Sed nolo
 maiorum meorum obsequia in Reges suos debita commemorare (nam genus, &
 proavos, & quæ non facimus ipsi, vix ea nostra voco) sed tantum mea, quæ quia
 omnibus nota sunt, paucis perstringam. Quanta labes vniuersam Hispaniam in-
 uasit, posteaquam Enriqus frater tuus gubernationis habenas remisit, seq; to-
 tum paucorum amicorum arbitrio tractandum dedit, nosti clarissima Princeps,
 omnes ciuitates siue volentes, siue nolentes, aliquem sibi ducem ex primoribus
 finitimis ascuerunt, malueruntq; tyrannorum impotentiam pati, quam suo Re-
 gi seruire. Huic ciuitati duo imminabant qui de principatu parati erant decerta-
 re, ego, vt ingenue fatear, & Rodoricus Pontius Marchio Gaditanus, sed dispati
 ex causa: ego, vt patriam mihi charissimam conseruarem, atque in obsequio regi
 suo debito continerem, atq; in eo statu quo illam a maioribus meis accepi, persistere
 suaderem: ille vero, vt quacunq; ratione posset, eam labefactaret. Vterq; quidem
 nostrum ciuis & indigena, sed qua pietate fuerimus in remp. Hispalensem, non
 dico me & illum qui in hæc tempora incidimus, sed mei atq; illius maiores, qui fu-
 erant contemporanei ciues ipsi sunt testes, cum mei semper coluerint hanc vr-
 bem quasi matrem, illius vero tractauerint quasi nouercam. Et nunc vterq; no-
 strum in suo studio permanet, atq; maiorum suorum instituta persequitur. Omit-
 to Enriquo Rege quid vterque nostrum egerit, ego pro hac vrbe, ille contra. Sed
 posteaquam Celsitudo tua Hispanarum rerum potita es, facta regni diuisione per
 Marchionem Villenatem, ego prior pro vobis in hac vrbe signa acclamationemq;
 sustuli: ille vero siue scelerum suorum pœnas timens, siue quod est ingenio rerum
 nouarum cupido, statim adhæsit iis ducibus qui primi sumpserunt arma contra
 vos Reges clarissimi, atq; gubernationis vestræ initia interturbare sunt conati, &
 ipse quoq; per se cum Lusitanorum Rege cœpit agere, quemadmodum illi hanc
 urbem traderet. Habet Afindum equis & armis nobilem ciuitatem grandi præsi-
 dio oppressam, pulsus ciuibus qui illius audaciæ non obtemperabant. Habet arcem
 cum oppido Alcala ad fluuium Iram in agro propemodum suburbano huius ciui-
 tatis. Habet complures facinorum suorum adiutores & conscios, qui nihil magis
 spectant quam huius vrbis direptionē, atq; imprimis Ferdinandū Ariam metato-
 rem, qui Tarifam in freto Gaditano castellum munitissimum & Vtrariam per-
 grande municipium cum arce munitum tenet. Quid autem hoc tempore cogi-
 tet, argumento est, quod neq; per literas quicquam benignum ad Celsitudinem
 vestram scripserit quo se excusaret, neq; nunc quidem, cum sit tam prope, obser-
 uantiam suam erga vos declaraturus venit. Erit igitur iustitiæ tuæ Regina clarissi-
 ma, bene de te deq; patria sua meritos præmiis afficere, male vero meritos male
 perdere, atq; imprimis hanc ciuitatem vobis atq; maioribus vestris obsequentem
 malis perniciosiq; ciuibus purgare, bonis autem pacisq; amatoribus quietam re-
 linquere. Ad hanc Ducis orationem Regina comiter & benigne responder, 50
 obsequia sua erga regiam Celsitudinem & maiorum suorum benefacta in remp.
 Hispanam sibi esse gratissima, atq; eo nomine se habituram rationem, vt non fru-
 stra fecerint ea quæ ex officio boni viri facere tenebantur. Quod vero ad Marchi-
 onem pertinebat, se ea causa potissimum Hispalim venisse dixit, vt illius vrbis sta-
 tum componeret pacificaretq;. At Marchio videns se eo fortunæ delapsū, vt
 si quid

si quid antea simulauerat, iam simulare non posset, cum præsertim nihil vnquam palam fecerit, quod posset dici factum in quo regia maiestas imminueretur, Hispalim venit vno tantum familiari comitatus, atque a ianitoribus in conclaue admisus, quo se iam Regina receperat, suspicatus longa Ducis oratione & causa quæ videbatur esse melior persuasam, alia via se insinuauit, breuiterque illam sic allocutus est. En tibi Regina, præpotens Marchio ille Gaditanus quem aduersarii mei apud te criminati sunt, in manibus tuis est. Veni non vt crimina illorum in ipsos autores retorquerem, delicatissimas aures tuas obtundens, sed vt in me ab illis obiecta purgarem, atque innocentiam meam ostenderem, quæ me securum facit, vt sine vlla fide publica huc venirem: veni inquam, non vt alios accusem, sed vt me ipsum a suspitione de me concepta excusem. Dicunt aduersarii mei me tenere armis oppressam Asindum & Alcalá ad Iram fluuium, ex hoc loco faciam tradi cui Celsitudo tua iusserit. Quod si etiam iis quæ mei patrimonii sunt, opus est, ex hoc loco & tempore tibi trado, quâdo me ipsum quoque tibi tradidi. Quod vero ad suspicionem de me habitam attinet, si vllum fuerit repertum factum aut dictum in quo Celsitudinem vestram læserim, ecce me paratum vt læsæ maiestatis crimen tuæ Celsitudinis arbitrio luam. Quod si fui negligentior in declarando hunc animi mei sensum, hic ipse aduersarius meus fuit in causa qui mihi dominegocium facebat. Hac Marchionis oratione Regina placata ad tradendas munitiones illum omni crimine absolutum dimisit.

Quod Regina receptis munitionibus quæ ad Hispalim pertinebant, totam regionem illam pacauit. Cap. VIII.

NON QUAM putarat Dux a Methymna Asindica Marchionem Gaditanum eo venturum, sed neque familiares amici opinati fuerant, quod obsequium exhiberet Reginæ, arcemque Asindicam traderet cui Regina tradendâ esse iuberet. Nunc vero cum viderent omnia cecidisse aliter quam existimarant, omnes spes suas inanesque cogitationes abiecerunt, atque se paulatim ad alia studia transtulerunt. Nam antea tota spe belli gerendi contra Marchionem pendebant, seque locupletes facturos expectabant ex diuitiis agrestibus quas rustici, agricolæ, & pastores illius iussibus subditi possidebant. Nunc vero alios curare mercaturam, alios prædia colere, alios rem pecuariam exercere, & ex opificibus turbaque urbana prædia colere, alios rem pecuariam exercere, & ex opificibus turbaque urbana suam quisque artem repetere. Itaque arce Asindica a Marchione tradita Ioanni a Robreto & munitione Alcalá ad Iram fluuiû, imperat Duci a Methymna, vt Marchionis exemplo & ipse tradat munitiones quæ ad ciuitatem Hispalensem pertinebant, idque non est cunctatus facere, ne videretur in exequendis Reginæ iussis segnior quam fuerit Marchio. Fuerunt autem munitiones trans montes marinos Fraxinetum, Arechium, Aracena, Alanisum, Constâtina: citra montes Nebrissa, Capita sancti Ioannis, Ponticulus, quibus præsidere iussit bonos viros ciues Hispalenses, qui modo fuissent alterutrius factionis exortes. Iussit quoque nomine suo Ferdinando Ariæ metatori qui præsidio Vtrariam tenebat, vt oppidum cum arce Hispalensibus redderet: Mellariam quoque quam iuniores in Tarifam commutarunt, restitueret Alphonso Enriquo Hispaniarum Archithalasso, cuius præsidium hæreditario iure ad illum pertinebat. Ad hæc Reginæ iussa præmeditatus respondet, iniuste secum agi, si quod semel iure possedit, sibi inuito subripiatur, arces illas ab Enriquo Rege sub fide publica Gonsalo Saauedræ patri suo perpetuo iure traditas, seque illius hæredem esse indubitatum: simul etiam præsidi qui pro illo Vtrariæ arcem tenebat, iubet vt se muniat tueaturque, polliceturq; si Regina obsidionem tentauerit, se tempestiue suppetias laturum. Arcis præses non minori animo iussa metatoris accipit quam illi fuit imperatum, parat omnia quibus opus erat ad se comitesque suos propugnandos, qui & ipsi parati erant aut munitionem creditam tutari, aut indubitatam mortem oppetere. Regina hominum pertinaciã audiens iubet illos magna cum diligentia obsidione cingi. Cohortes prætorianas, & qui ex curialibus armari potuerunt, & eos qui sponte sua huic se necessitati ob-

tulerunt, eodem mittit, tormentis & machinis muros quati præcipit. Atque ita per dies circiter quadraginta nihil prætermittitur eorum quæ inter obsessores & obsessos in obsidionibus fieri consueverunt. Igitur Regina cum videret negocium in dies protelari, Guterrium Cardenium quæstorem suum maximum mittit, ut quo in statu sit res, inquirat, & quibus esset opus, cognoscat. Is cum primum Vtrariam accessit, præsidem hortatur ut deditioem faciat, antea quam Reginz indignationem in se conuertat: quod nisi faciat, atque potius fortunam quam rationem experiri mallet, se pro comperto habere illi breuiter esse pereudum. Ad hæc præses cum diceret nullas se deditioem conditiones velle audire, quin potius male omnia perpeti quæ victi a victoribus perpeti consueverunt, quæstor maximus 10 videns se nihil proficere, neque a peruicacia sua hominem posse reuocari, oppugnationem a quatuor partibus parari iubet, eo tormenta, machinas, stlopetras, & scorpiones, arietes, restudinesque intendi præcipit, atque sub primi lumina solis & ortus negocium incipi, quod sine vlla intermissione ad vesperam vsque perdurauit. Cum ex vtraque parte plures cecidissent, neque iam obsessi oppugnantium vires sustinere possent, cum recentes ex oppugnantibus fessis vulneratisque succederent, neque obsessis requies vlla daretur, tandem victi succubuerunt. Omnes cæsi, aut ad mortem vulnerati, præter duos & viginti, qui postridie Hispalim ad Reginam in vinculis transuecti suspendio vitam finierunt. Nam præses imprimis 20 gnans miserabiliter & digne iam perierat.

Quod Regina dum esset Hispali, Ioannem peperit, qui fuit deinceps primogenitus Princeps atque heres designatus. Cap. IX.

1474
DV M hæc administrantur a Regina Hispali, Rex non cessat castri Inui obsidionem interuifere, atque mittere in consulationem frequenter, si quo modo arx illa, siue dolo, siue pactione, siue quocunque alio modo sine viribus capi posset. Nam cum ratione situs oppugnatio foret periculosa, vellerque Rex nõ multo sanguinis dispendio negocium confici: reficit cohortes, præfectos instruit, stipendia militibus soluit, & cætera quibus se absente opus esset, imperat. ~~Seri~~, ipse ad Reginam 30 properat, in Bæticiis rebus occupatam. Vbi cum per aliquot dies fuissent immorati, Regina quæ ex longo temporis interuallo non pepererat, atque ea ex causa iam se inter effætas numerabat, ex inopinato prægnans est inuenta, peperitque filium suum primogenitum Principem regnum hæredem, expuncta Elisabe iam septenni, quam, desperata virili prole, futuram Hispaniarum Principem iurauerant, atque ab aliis iurari fecerant. Natus est igitur Ioannes Princeps anno a salute Christiana millesimo quadringentesimo duo de octogesimo tertio, Kal. Iulias. Ingens ex eo nuncio secuta est lætitia per omnes terras Hispanorum Principum imperio 40 subiectas, quoniam natalis ille tranquillitatem pacemque perpetuam omnibus pollicebatur. Illo eodem tempore Alboacen Granatensium Rex per legatos petiit inducias a Rege & Regina, responsumque legatis, induciarum conditiones placere, sibi modo soluerent censum a Granatensium Regibus Hispaniarum Principibus pendi solitum. Legati rursus missi eadem de re, quod ad exactioem census pertinebat, respondent, Reges illos qui soliti erant censum illum tributarium pendere, mortuos esse, neque iam in monetariis officinis cudebatur aurum & argentum, nunc vero non fabricari nisi ferreas cuspides & spicula, quæ præfigerent hostibus quibus se ab exactioe illa tributaria liberarent. At nostri, tamen si responsum illud superbia arrogantiaque plenum videbatur, quia tamen induciæ illæ virisque conducebant, & Lusitanorum temeritas & audacia pendebat adhuc, temporarias inducias concedunt. Restabat rebellionem vlcisci Metatoris Ferdinandi 50 Saavedræ. Principio illius bona publicantur, spoliatur honoribus, declaratur perduellionis reus, mittuntur cohortes cum præfectis qui illum quærant, quæsitumque vndeunque ad vltimum supplicium trahant. Sed cum esset vir nobilis, haberetque complures propinquitatis & affinitatis iure coniunctos quorum obsequia in Lusitanorum bello fuerant illustria, vtcumque merito venia donata, bona honoresque restituti,

restituti, præsidium Tarifæ cum arce Alphonso Enriquo Hispaniarum Archithalasso restitutum. Petro Godoi qui tres Carmonenses arces præsidio tenebat, imperatum, vt illas traderet, qui aliquandiu cunctatus dum rependi sibi nescio quos sumptus exigit, tandem Regis & Reginae iram veritus nulla conditione tradit, traditaque Guterio Cardenio quæstorî maximo sub fide publica credunt. Commendatarius quoque maximus Legionensis prouinciæ, qui Lusitano bello, quem admodum sæpe dictum est, insignem operam nauarat, obsequiorum suorum fiducia petit a Rege & Regina, supplicatque, velint ius suum in magistratus petitione sibi seruari, se fuisse tredecim commendatariorum suffragiis creatum, Magistratu atque totius ordinis consensu pro Magistro expeti, seque ita meritum de re publica Hispana vt repulsam pati non mereretur. Regina vero etsi cupiebat dignitatem illam in Regis capite collocari, tamen habita ratione commendatarii maximi tam præclare de se meriti, a Rege petit, vt illi cedat, neque vllam esse rationem, vt in tam obsequentem amicum ingrati esse viderentur. Iubent itaque illum a tredecim illis suffragatoribus & totius ordinis consensu & vna omnium voce Magistrum creari, mittuntque libellos supplices ad Pontificem Max. vt electio illa Apostolicæ sedis autoritate confirmetur, id quod est a summo Pontifice concessum. Quæstor vero maximus in locum Magistri in commendatarium maximum est suffectus.

Rex Victoriam proficiscitur, vt cum Ioanne patre quasdam res commentaretur, & inde Hispalim ad Reginam redit. Cap. X.

PACATIS Bæticæ contentionibus, munitionibusque receptis, Rex animo reuifendi patrem Tarraconensem Regem a Regina digressus, ad castra Iulia venit, quorum arcem quam Gonsalus ab Abila sequestro tenebat, in Xanthum ab Aquila, ciuem equitemque Abilensem transferri iubet, præsidioque & necessariis aliis rebus instruit. Inde Victoriam recta proficiscitur, quo iam pridem constitutum erat Tarraconensem Regem esse venturum, & quidem iam aduentabat. Cum filius in occursum patri progrediens, iam congregerentur, filius patris dextram manu prensans conatur illam exosculari, atque ille diu reluctatus manum subducit, seque ad filii sinistram locat. Cumque ad Tarraconensis diuersorium sic venissent, Hispanus equo descendens patrem volebat in domum deducere. At ille, Absit, inquit, a me atque a dignitate tua, fili charissime, vt cum sis Rex Hispaniæ, vnde mihi est origo, & cui omnes ex eadem stirpe propagati obsequium & obseruantiam debent, ego sim tibi dexter, & tu mecum sinister, hoc est exterior incedas, atque ita pater filium comitatus est vsque ad illius diuersorium, & inde ad suum redit. Ortus est deinde sermo inter Palatinos, vt fieri solet, an recte pater primas partes filio cesserit, & filius acceperit. Nam vterque Rex erat, & Tarraconensis hospes Hispani filii, atque idcirco maiori honore afficiendus, & iis accedebat, quod erat pater. At alii dicebant recte factum esse, quod tametsi Reges erant, sed tamen ita dispares, quod filius ex toto, ex parte vero pater erat. Erat eo tempore præsens † vir iuris consultissimus, & orator satis vehemens & probatus, atque antiquitatum & exemplorum memoria præclarus, qui ea de re consultus ab hominibus iis de rebus ignaris respondit recte fecisse vtrumque Regem, & patrem qui filio primas concesserit, & filium qui acceperit: atque imprimis afferebat illud quod Q. Fabius Maximus consul, cum pater proconsul equo vehens illi obuiam processisset, imperauit lictori, vt iuberet patrem ex equo descendere, qui iussus paruit, filiumque collaudauit. Atque hunc tenorem vterque in deferendis alteri honoribus, per totos illos viginti dies quibus Victoriam sunt commorati, in sedendo & assurgendo, in deducendo & reducendo, & cæteris in rebus omnibus, in quibus vita humana prioris & posterioris ordinem posuit, seruauit. Igitur cum primum de re communi cœpissent inter se commentari, primum de regno Nauariæ constitutum est, vt decerneretur Phœbo ex filia nepoti Regis Tarraconensis, conseruareturque in eo tanquam vnus familiæ Regum Tarraconensis

prouinciæ, tamen non per agnationem, sed per cognationem esset ex eadem familia ortus. Decreta quoque sunt multa alia ad regni Tarraconensis, & Siciliae, & insularum nostri maris administrationem pertinentia. Inde digressi, Tarraconensis Tarraconensem suam, & Hispanus castrum Inui obsidionem reuisit, quam offendit ex voto perpulchre instructam, & obsessos iam ad deditorem clamantes, & libenter iam de se dedendi conditionibus audientes. Erant enim iam & numero multo pauciores, & viribus exhausti, atque omnium rerum quæ ad victum pertinebant, copia defecti. Cum enim res in eo esset statu, ut facile transigi posset, ceptum est agi de arcis deditio, & Rege cupido ad maiora eundi, & illis vltimum exitum timentibus sic conuenerunt, ut præses cum suis satellitibus bonisque liberi abirent quocumque vellent, arcemque Regis arbitrio relinquerent, traditamque demoliri atque solo æquari iussit: illi vero in Lusitaniam transmigrarunt. His peractis Rex Hispalim ad Reginam proficiscitur, atque inde Cordubam ire constituunt, ut quemadmodum res Hispalenses, ita & Cordubenses, quæ eodem morbi genere laborabant, aduentu præsentiaque sua pacarent. Sed antea quam inde discederent, ut futuræ ciuitatis tranquillitati prospicerent, Marchioni postulanti ut liceret sibi per regiam potestatem æquo iure cum Duce a Methymna in patria communi viuere, responderunt non esse e republica Hispalensi, ut reditus in urbem illi pateret. Quod cum Marchio ægre tulisset, ut ipso exulante æmulus in vrbe maneret, Duci quoque a Methymna idem imperarunt. Illis namque absentibus facile poterat ciuitas esse quæta, cum causæ disceptandi tollerentur. 20

*Desiderantur
3 libri*

DECADIS PRIMÆ ET LIBRI
SEPTIMI FINIS.

Reliqui tres temporum iniuria desiderantur.

ÆLII

AELII ANTONII NEBRISSENSIS, AVTO-

RITATE REGIA HISPANARVM ATQVE
HISPANIENSIVM RERVM HISTORICI, IN SECVNDAM

10 Decadem, quæ est de bello Granatensi, PRÆFATIO, in qua ostendi-
tur, neq; Principibus Hispanis fuisse vnquam ad bellum in-
ferendum vires maiores, neque hostibus ad
20 pro pulsandum auctiores.

EQVITVR bellum Granatense, quod & temporis spacio, & expediti-
onum apparatu, & hostium robore, & locorum difficultate fuit maxi-
mum omnium quæ post deletas Gothorum opes in Hispania vnquam
gesta sunt. Superiorum namq; Regum in Mauros expeditiones partim
tumultuaria, partim intercisa multorum annorum intercapedine fue-
runt. At posteaquam semel Principes nostri bellum hostibus inferre de-
creuerunt, nūquam cessatum est, quoad per continentes annos prope de-

cem omnia sunt confecta. Nulla propemodum interea quies data militibus, non in domibus
suis, non in æstiuis, non deniq; in hybernis, quin potius prioris cuiusq; victoria finis, principii
erat sequentis. Quod si te ad belli apparatus conuertas, nihil defuit quod ad maxima potentie
vires ostentandas pertineret, non peditum, equitumque cataphractorum, non leuis arma-
tura numerus incredibilis, non carrucariorum, mulionum suffarraneorum, non calorum, li-
xarum, pabulatorum copiosa multitudo, non tormentorum machinarumque genus vllum,
non commeatus vsque ad satietatem terra marique aduecti. Nam quod ad hostes attinet, nū-
quam ad ea tempora res Maurorum fuerunt auctiores, & militum numero, robore, exerci-
tatione armorum, atque ad exercitus stipendiaque persolueda ditiores. Ad septies mille sti-
pendiarios equites e publico in belli procinctu semper habebant, præter euocatorum gregario-
rumque innumeram multitudinem. Nam peditum tantus erat numerus, vt Granata ipsa in
medio totius regni situ posita, neque ad bellicos tumultus parata, vti ferebatur, solita sit per
singulas vrbis portas, quæ numero erant septem, ferentiariorum sagittatorumque ternos mil-
lenos effundere viros. Quod vero ad publica vectigalia pertinet, ad stipendia militum per-
soluenda, arces muniendas, machinas aptandas, aliaque ad tantum bellum necessaria, si quis
tractus illius angustias, & soli malignitatem, præruptaque montium consideret, incredibile
quod sum dicturus videbitur: dicam tamen nihilominus, septies centum mille aureos patrios
Regi suo Granatæ regnum quotannis pendebat, qui numerus ratione ponderis in ducales no-
stros aureos in decies centum mille excrescit. Vnde igitur dicet quispiam sub Principibus no-
stis tanta fisci diminutio regni illius facta est? Quia nimirum alia tributorum ratio sub illo-
rum Regibus quondam fuit, quam nunc est sub nostris. Illorum imprimis agricola & pasto-
res frugum pecudumque Regi suo pendebant septimas, quemadmodum nostri sacerdotibus
& ecclesia, atque ipsi etiam tantum decimas. Illis quibus non erant filij, necesse erat Regem ex
asse relinquere heredem, & quibus erant, pro virili portione cum illis coheredem instituere.
Quo præterea die nouella pecudes aut armenta cuiusque signo inurebantur, tertiam partem
valoris quanti aestimabatur, fisco annotabant. Iam vero ex portorijs, vecturis, delationibus,
calumnijs, innumeris exactionibus, incredibile dictu est, quantum regius census augetur.
At vero apud nostros nihil tale, aut si quid est, perquam modicum est. Quare nihil miran-
dum, si tantis copijs tantisq; rerum omnium facultatibus hostes freti, tandiu po-
tuerunt Principum nostrorum potentiam sustinere. Sed bene
quod tandem penes illos victoria fuit, qui erant, quem-
admodum iure, ita & armis potiores.

AELII ANTONII NEBRIS-
SENSIS, RERVM HISPANARVM AC HI-
SPANIENSIVM HISTORICI, DECADIS
SECUNDÆ LIBER PRIMVS.

*Enumerat causas, cur iuste Hispani Principes bellum Granatensibus Mauris intulerunt:
& quemadmodum Zahara castellum in collimitio situm a Mauris
captum est. Caput I.* 10

COMPOSITIS Hispaniæ rebus, quemadmodum in superioribus
decem libris præscriptum est, iam Principum nostrorum for-
tuna laborabat in inueniendis causis quæ illos ocio ac longa pa-
ce indormientes excitarēt. Et si enim iam inde ab incunte regni
sui exordio illa maxima cura eorū animis infederat, quo pacto
delere possent dedecus illud Hispaniæ, atque proinde totius
Christianæ religionis insigne opprobrium, ingruentia tamen
negocia non sinebant illos de tanti belli magnitudine cogitare, cum præsertim ex
superioribus bellis atque rerum omnium perturbatione Hispana resp. esset peni-
tus labefactata. Et quamquam nulla belli iustior poterat videri causa, quam pro
religione contra nominis Christiani hostes arma corripere, cum aliqui philosophi
tradāt, eos qui intellectu vigent atque ratione, suapte natura Barbarorum esse do-
minos, atque eodem iure bellū illis iuste inferri posse: accedebant tamen aliæ pro-
piores causæ, quæ non tam patiebantur nostros tam longo tempore desiderere, at-
que illa imprimis, quod ab externis nationibus iam pridem probro nobis obiicie-
batur, quod non modo hostes in conspectu nostro, atque ante oculos positos non
submoueremus, verum etiam crebris nos iniuriis vltro laceffentes vix possemus
sustinere. Quis enim ab orbe nostro tam remotus, atque rerum nostrarum tam i-
gnarus erat, qui nesciret agrorum populationes, armatorum gregumque cum suis
pastoribus direptiones, vicorum, castellorū expugnationes ab immanissimis ho-
stibus illatas? Erat & altera causa quæ nos propensiori quodam modo stimulabat,
ea quæ maiorum nostrorum socordia fuerant ab alienata, quæque ad nos hæredi-
tario quodam iure pertinebāt, iusta clarigatione ac longi postliminii iure non re-
petere. Quid quod hostes cotidie magis magisque inualecebant, & in dies plura
minabantur, atque præclare nobiscum agi putabamus, si æquo cum illis iure Hi-
spanarum rerum imperio potiremur? Superioribus his causis accessit alia propin-
quior adhuc, quæ belli hostibus inferendi occasionem adhuc faceret iustiorē.
Nam Principes nostri dum student bella intestina dissensionesque ciuiles com-
ponere, atque piratarum grassatorumque latrocinia coercere, ac præterea leges
ferre quibus futuræ tranquillitatis pacisque fundamenta iacerentur, permiserant
temporarias cum hostibus inducias fieri. Erat ea tempestate Maurorum Rex Ha-
li Abenhazan, vir in bellicis artibus apprime doctus, nec minus rerum nouarum
cupidus. Is cum intelligeret nostros aliis in rebus occupatos, factus certior Zaha-
ram (castellum id erat media regione inter Asindum Arundamque situm) negli-
gentius custodiri, ac præsidio esse vacuum, arripit occasionem, & contra fas, iu-
raque fecialia, ac induciarum pacta conuenta castellum noctu oppugnat, ac non
multo negotio capit, arcis præsidem præsidariosque obruncat, matres, virgines,
viros, puerosque vinctos cum armentis & gregibus pecudum in speciem trium-
phi ducens, arce castelloque validiori præsidio munitis, victor se ad suos recipit.
Eo tempore Rex & Regina Methymnæ ad campum agebant, qui eorum quæ ad
Zaharam gesta sunt accepto nuncio, nihil cunctandum esse rati, omnia consilia
in hostes vertunt, arma parant, exercitus conscribunt, pecunias vndecunque ho-
neste possunt, magna cum diligentia cōquirunt, cum primum fieri possit, bellum
hostibus 40 50

hostibus illaturi, illa maxime fiducia læti, quod violati fœderis iurisque gentium nefas ab hostibus primum steterit. Et ne quid interea detrimenti limitanei paterentur, scribunt ad ciuitatum præfectos, ad arcium castellorumque præfides, & ad eos duces quibus prouinciæ Bæticiæ, atque Murgitani regni ex antiqua Hispanorum consuetudine finium tuendorum cura demandata est, vt excubent in armis, arces atque oppida muniant, limitesque summa vigilantia tueantur. Alphonso præterea Cardenio, equestris ordinis qui sub diui Iacobi nomine dicatus est Magistro, per literas imperant, vt quam maximo possit equitatu Astygitanam coloniam insideat: alterius quoque militiæ a Calatraua Cisterciensis Magistro Roderico Tellio Gironi, vt Mentefam præsidio teneat: omnibusque in commune edicunt, vt non modo hostium excursions per agros compescant, verum etiã ipsorum fines populentur, ac ferro & igni vastatos reddant. Quæ omnia nihilo secius quam illis sunt imperata, exequuntur.

*Quemadmodum Alama duce Marchione Gaditano, & Iacobo Merulo
ciuitatis Hispalensis præfecto, expugnata & capta est. Caput II.*

20 DVm hæc per vtriusque partis limitaneos aguntur, Iacobus Merulus quem Rex & Regina ciuitatis Hispalensis prætoribus senatoribusque assessorem dederant, atque impendentis belli necessitatibus præfecerant, agit per exploratores, ac semitarum diuerticulorumque viros peritos, vt pertentent oppidum aliquod, siue castellum hostile, si quo modo possit a nostris intercipi. Paucis post diebus referunt Malacam urbem maritimam segniter, atque mediterraneam Alalam negligentius ab hostibus obseruari. Merulus rem omnem ad Rodericum Pontium Marchionem Gaditanum refert, atque vterque Petrum Enriquez prouinciæ Bæticiæ præfectum in consilium adsciscunt. Cumque de alterutra vrbe petenda diutius consultassent, placuit tandem Alalam debere peti, propterea quod videbatur expugnata captuque facilior. Omnibus visum facinus præclarum, atque omni laude dignissimum, & in quod esset totis viribus incumbendum. Sed 30 qui grandiori exercitu opus erat, hortantur alios proceres arciumque præfides, vt veniant ipsi, aut auxiliares mittant copias. Enriquem Guzmanum a Methymna Asindica Ducem huius cõsili non fecere participem, ob antiquas similtates quæ illi cum Marchione Gaditano intercesserant. Coiere ad negocium peragendum leuis armaturæ equitum ad tria millia, peditum aliquanto numerus amplior, qui per montium anfractus, perque iuga valesque depressas, noctu magis quam die iter facientes, non sine magna difficultate perueniunt tandem nocte intempesta in conuallem quæ aberat ab Alama passuum circiter duo millia. Trecenti ex omni numero strenui milites iubentur sequi duces itineris. Cumque urbem pro- 40 pius accessissent, præmittunt excubias, vt captent quid apud hostes agatur. Referunt ab arcis parte omnia esse quieta, non circitorum exhortationes, non vigilum acclamations, non denique vllum audiri strepitum. Igitur per amicæ noctis silentium scalas muro exteriori admovent, scandit primus omnium Ioannes Ortega, qui se profitebatur scalarium, vir paratus in vtrumque facinus, siue rem conficere, seu certæ occumbere morti. Sequebatur illum Martinus Galindus paris audaciæ vir, ab Astygi vrbe nobilissimus eques, sed a quodam familiari suo instantis periculi admonitus locum cedit. Ille gradum occupat, qui ab scalario interrogatus, quis tu es qui me sequeris? Ioannes, ait, ille Toletanus. Subiicit Ortega, A Toletano in tanta realiquid boni? Perge, inquit ille, nam paulo post experieris. 50 Tum sequitur Martinus ipse Galindus, & post illos conscendunt alii triginta, qui occupato exteriori arcis pomærio transfiliunt murum interiorem, vigiles somno semisepultos trucidant, aliosque ex eadem arce auxilio subeuntes pari ratione conficiunt. In quo Toletanus ille, quemadmodum erat pollicitus, egregie rem gessit. Capiuntur mulierculæ cum pueris, præfidiarii ex muro deturbantur. Nostris arce potiti seras postici in agrum spectantis frangunt, socios in

arcem ad se recipiunt. Oppidani qui in media vr̄bis parte siti, summa in pa-
 ce securi agebant nihil tale formidantes, terrore subito percussi corripunt
 arma, vt arci quamprimum suppetias ferant. Quam ab hostibus occupatam
 videntes, murorum turres & propugnacula, ciuitatis portas & templa præsi-
 dio muniunt, vias ad arcem spectantes vallo, & fossa, beronibusque occlu-
 dunt, eoque ferreos arcus, scorpiones, ballistas, sclopetras, & alia tormen-
 torum genera comportant, sagittas, catapultas, phalaricas, glandes plum-
 beas, & saxeos orbis in arcis portam pariter intendunt, metuentes id quod
 erat futurum, vt inde hostes ad vr̄bem diripiendam erumperent. Angebat il-
 lis animum ad obeundos labores, quod ad paucas horas expectabant suorum ¹⁰
 auxilia, tum a castellis oppidisque finitimis, tum etiam a Granata ipsa equitum
 peditumque egregia altrice, quæ non amplius quam triginta millia passuum
 aberat, & quæ vnus diei itinere posset longe maiorem exercitum auxilio sub-
 mittere quam noster esset. Quod ipsum nostros vehementer angebat. Intelli-
 gebant namque, si eo die tota vr̄bs in potestatem suam non venisset, omnes
 suos labores frustra susceptos, atque postridie tantam hostium multitudinem
 superuenturam, vt neque arcem tueri, neque cum illis conflare, neque il-
 lorum impetus sustinere, neque se demum nisi maximo accepto detrimento
 posse ad suos recipere. Interim dum quid consilii capiant, duces exquirunt, ²⁰
 Xanthus ab Abila Carmonensis arcis præfectus, vir nobilis, atque animi præ-
 ceptor, qui & ipse insignem equitum cohortem ductabat, Est ne quisquam ex
 vobis, inquit, viri fortissimi, qui me in hostes erumpere volentem sequatur?
 Aderat forte pari magnitudine animi vir Nicolaus Rogius, & ipse Arcuensis
 arcis præses, qui ait, Ego te, mi Xanthe, etsi nemo alius, sequar. Vnum &
 commune periculum, vna salus ambobus erit. Qui alios vt sequerentur ex-
 hortati, vix prima portarum limina attigerant, & in medio statim eruptionis
 conatu hostium telis obruuntur. Eorum cæde nostri animo consternati diffi-
 dere rebus, incerti quid agant, quo se consilio ex tantis angustiis explicent.
 Visum est quibusdam arcem demoliri, seque ante quam hostes auxilio veni-
 ant, debere ad suos recipere. Sed Marchio, & prouinciæ Beticæ præfectus, ³⁰
 & Iacobus Merulus, & quibus erat animus præsens, ac bello viuuda virtus,
 arcem nullo modo deserendam esse censent. Causabantur illi imprimis diffi-
 ciles in vr̄bem aditus, hostium auxilio subeuntium in breui tempore aduen-
 tum, ac præterea rerum comæatus penuriam. Hi vero contendunt ab in-
 cepto nullo modo esse desistendum, & quando in arce capienda semel sibi
 bene cessit, vrgendos esse successus, atque viam inueniendam qua tota vr̄bs
 capiatur, & quo alacrius rem adoriantur, ciuitas diripienda militibus pro-
 ponitur, vt quod cuique ex præda cesserit, extra sortem possideat, neque
 in manubias redigatur. Itaque placuit demoliri partem muri qui arcem ab ⁴⁰
 vr̄be dirimebat. Per vr̄bis ruinas nostri duce Marchione agmine facto erum-
 punt, alii per arcis partem, alii per muros, qua parte erant arci continen-
 tes. Alii domorum culmina conscendunt, alii parietes communes suffodi-
 unt, pars viarum angustias obsident, pugnatur vndique vehementer, ^{eminus}
 telis, cominus gladiis. Hos prædæ atque victoriæ spes alit, illos vr̄bis amissi-
 sæ desperatio agit præcipites, vtrosque auxiliorum aduentus acuit, nostros,
 vt ante hostium aduentum rem peragant, illos, vt partem vr̄bis captæ in-
 tegram seruent, qua suos opem laturos receperent. Pugnatum est tota die
 ad vesperam. Mauri deinde paulatim pugna cedere, seque in templum quod
 non longe a muris erat recipere. At nostri, ne quid intra muros esset ho-
 stile, oppugnationem templi non differunt, testudines pluteosque parieti- ⁵⁰
 bus admouent, arietibus limina quatunt, apponunt incendia, obsessi tan-
 dem partim capiuntur, partim trucidantur. Atque ita nostri præda ingenti, &
 grandi captiuorum numero, & quod iam inde ab initio petierant, florentissi-
 ma vr̄be potiuntur. In Alama expugnata damnum Zaharæ ab hostibus illatum
 compensa-

compensauimus, præterquam quod ad futuri belli momentum plus detrimenti in eius expugnatione intulimus, quam in illius amissione accepimus, quod postea totius belli exitu intellectum est. Parua Zaharæ amissæ in limitibus præsertim accepta iactura, atque ingens Alamæ in hostilis regni visceribus illata, futuri euentus omen fuit, quod paruo nostrorum detrimento dira calamitas atque perniciēs erat hostibus accipienda. Quod & fanaticus quidam senex non dissimulauit, qui cum primum de Zahara expugnata nūcius Granatam est allatus, Aut me, inquit, mea fallunt oracula, aut de regno Maurorum in Hispania quod per tot annos possederant, actum est.

Quod Granatensium Rex ex Alamæ nuncio cum ingenti exercitu venit, atque oppidum a nostris captum oppugnat. Caput III.

EX Alamæ captæ nuncio ingens trepidatio Granatæ consecuta est. Principio nemo erat qui crederet nostros tantum facinus aggressuros, ut urbem in mediis regni penetralibus sitam attentarent. Sed postea quam vnus & item alter rem certiore facit, atque alius tantum arcem, alius partem quoque vr̄bis, alius totam urbem captam nunciat, omnes in commune fortunam suam lamentari, lugere regnum quod tanto tempore possederāt, breui periturum. Rex ipse tanti mali nuncio perculsus rem ad populi primores refert, quod possit esse tantæ calamitatis remedium exquiri. Placuit totis viribus incumbendum, ut quam primum suis laborantibus, atque in vltimo periculo constitutis, ex præsentibus copiis suppetias ferat. Deinde cum omni equitatu, peditatuque, atque tota regni mole laborandum, ut hostem in mediis regni visceribus exultantem abigant. Missi itaque subsidio mille armaturæ leuis equites, qui postridie eius diei quam vr̄bs capta est, sub primam lucem visi, muros bis terque obequitarunt, vidētēque omnia iam in hostium potestatem redacta, neque quicquam auxilii suis præstare posse, redierunt. Rex interea scribit ad omnes omnium præfectos atque arcium præfides, ut pro negotii magnitudine cogāt exercitus quam maximos possint, atque ad Alamā obsidendam quatriduo conueniant. Intelligebat nanque omnem spem vr̄bis recuperandæ in celeritate positam esse, antea quam hostes se validiori præsidio munitant, & maiores Christianorum copiarum confluant, atque tormenta & machinæ cum grandiori commætu eo comportentur. Qui nihilo secius quam sunt iussi, ad locum tempusque constitutum omnes conueniunt. Erat equitum ingens numerus, sed peditum incredibilis multitudo, inter quos sagittatores stlopetariique complures. Castris positis constituunt ab omnibus simul partibus urbem incessere, non diu, non noctu ab oppugnatione desistere, ut nostri ancipiti periculo distracti, atque vigiliis & laboribus defessi cederent. At duces nostri multitudine hostium commoti nihilo segnius agunt, milites per murorum pinnas propugnaculaque partiuntur, cohortes quæ laborantibus opem ferant, certis in locis disponunt. Ipsi per vr̄bis promœria propugnatores hortantur, ne in tanto discrimine rem somnulo se negligenterque agant. At hostes tametsi non venerant instructi machinis sulphurariisque tormentis, magno tamen animo, vel potius temeraria quadam desperatione, muros vndique adoriuntur, pluteos ac testudines murorum radicibus admovent, fundamenta suffodiunt, arietant portas, scalas admovent, nullumque tempus intermittunt in quo non hostibus obsessis negocium facessant. At nostri etsi numero pauciores erant, non modo superfuit animus ad deturbandum hostes, verum etiam ausu portas erumpere, oppugnantes vltro incessabant. Cadebant ex illis complures, propterea quod ausu temerario, vel potius præcipiti quadam rabie concitati ad muros accedebant. Oppugnatum propugnatumque est oppidum eo die summis vtrinque viribus. Sed Mauri cernentes nihil se ea oppugnatione proficere, statuunt flumen quod urbem præterlabitur, per inciles fossas diuertere. Nostri vero ne aquationis vsus interciperetur, cum alioqui non essent in vr̄be fontes, non putei, non cisternæ, coacti sunt pro aqua cum hostibus pugnam conferere. Cumque ex vtraque parte

complures caderēt, non potuit effici quo minus hostes magnam fluminis partem alio diuerterent. Erat cuniculus ex vrbe pertendens ad flumen, a quationis vsui iam pridem ab oppidanis comparatus. Sed cum ex diuersa fluminis ripa sagittis & missilibus aquatores summouerentur, non potuit euitari, quin pro vsu rei tam necessarix ab vtrisque diu noctuque pugnaretur, atque plures vtrinque caderēt. Laborabāt præterea nostri aliarum rerū multarum inopia. Nam cum iam inde ab initio vrbs capta diriperetur, multitudo ignara consiliorum, putās urbem non eo expugnata ut muniretur præsidio, sed ut direpta dirutaque desereretur, frumenta equis proculcanda spargunt, dolia & serias mellis & olei frangunt, atque corrumpunt alia quæ possent aliquando vsui esse futura. Duces nostri in tanta rerum omnium difficultate positi ab vrbibus finitimis per litteras auxilia petunt, proceres primoresque populorum ad ferendas suppetias hortantur, quanto in periculo sint exponunt. Ducem a Methymna Afindica ob memoratas similtates veriti sunt commonere, ne rogatum facerent deteriolem sibi implacatiolemque, cum præsertim de tanta re illum a principio non consuluerint. Ad Regem præterea Regiamque scribunt, quo in statu res sit, enarrant, atque ut copias auxiliares quamprimum curent mittendas, hortantur.

De auxiliariis copiis cum comœatu obsessis misso, & quod Rex ex Methymna profectus magnis itineribus properat, ut negotio interesset. Caput IIII.

NVNCIO eorum quæ ad Alamam gerebantur ad finitimas nostrorum ciuitates allato, omnes se incredibili studio ad arma capeffenda concitare, atque suis in tanto periculo positis ad auxilia ferenda cohortari. Sed imprimis Enriqus a Methymna Afindica Dux, similtatum quæ illi cum Marchione Gaditano intercesserant, aut obliuione sempiterna memoriã delens, aut ad tempus dissimulans, equites peditesque aut suæ ditionis, aut suæ æra merentes euocat, amicos rogat, omnes in commune ad ferendam laborantibus opem accendit. Exponit præterea publice apud mensarios ingentem pecuniarum aceruum, vnde stipendia gregariis militibus persoluerentur. Atque in hunc modum quam maximo exercitu comparato, accedunt alteræ copix a Corduba, Astygi, Hispali, Afindo, cæterisque oppidis & municipiis in hostium collimitio positis. Conueniunt præterea eodem Comes Ægabrensis & Alphonfus Aquilarius atque limitaneorum præfecti, qui omnes grandi rerum omnium comœatu, & qui posset sibi obsessisque sufficere, iumentis imposito, Alamam contendunt. Mirum tam breui tempore tantam equitum peditumque multitudinem potuisse vnum in locum conuenire, atque tanto omnium consensu tantaque animi alacritate ad præclarum facinus peragendum coniurasse. Erat ea tempeffate Rex & Regina Methymnæ ad campum, qui nuncio accepto de Alama a nostris expugnata, & deinde ab hostibus obsessa, nihil cunctandum esse rati, cunctis viribus opitulandum esse interclusis decernunt, ad Bæticæ prouinciæ ciuitates, oppida, castella, arciumque præfides, & ad limitaneorum præfectos scribunt, ut sint in armorum procinctu. Ipse vero Rex quo die nuncium accepit, a Regina digressus magnis itineribus Cordubam contendit. Erant in illius comitatu Beltranus Dux Alburquerquerus, Petrus Manriqus Comes a Triuino, Enicus Mendoza Comes quoque a Tendilla, quibus se deinde adiunxit Ioannes Siluius Cifontanus Comes, ex Toletto vrbe regia progrediens in occursum. Cumque peruenissent ad Amuzum (oppidum est id a Corduba distans septentrionem versus passuum circiter millia viginti) mittit litteras ad Ducem Methymnæ, ad Comitẽ Ægabrensem, ad Alphonsum Aquilarium, & ad alios cohortium præfectos, imperans illis ne properent, seque expectent, velle se dicere ferendo subsidio interesse. Atqui duces qui iam intra hostium fines exercitum ductabant, cum grandi armorum comœatusque impedimento, putantes iam non esse integrum, sed neque tutum retrocedere, tum quod obsessi laborabant in summa rerum omnium inopia, tum etiam quod tantus exercitus non poterat diutius contineri,

contineri, propterea quod ad paucos dies erat conductus, & paucorum dierum cibaria comportabantur, referunt ad Celsitudinem suam se voluisse illius iussis obtemperare, sed rem eo loci deductam, ut iam non sit in ipsorum potestate, ut salvis rebus possent repedare. Orabant obtestabanturque illum, quando aliud fieri non poterat, id quod fecissent, boni consuleret. At Rex nihilo segnius institutum iter peragit, quoad ventum est ad locum quem accolæ Pontonē magistri vocant. Vbi certior factus exercitum procedere, neque posse illum ob memoratas causas expectare, properabat tamen ut copias consequeretur, nisi periculi a finitimis hostibus imminentis admonitus fuisset. Itaque statuit Ramblæ rei eventū expectans immorari. Vbi vero postridie nūcium accepit de hostium fuga, deque Alame ob-
 10 sione soluta Cordubam rediit, quo venturam esse Reginam conuenerat, cum qua de futuri belli ratione consultaretur. Constat namque Granatenses Mauros, dum haberent hostem in agro propemodum suburbano, nūquam quieturos, sed neque cessaturos ab obsidione repetēda, quoad urbem amissam recuperarēt. Ex quo alterum e duobus erat necessarium, aut urbem relinquēdam, aut bellum esse continenter gerendum. Nam quod erat tertium, alternis mensibus tam grandem exercitum cogere, qui sufficeret ad com meatus importādos, infiniti cuiusdā erat sumptus, & vnde multo maius detrimentum nostri quam hostes acciperent.

20 *Soluitur Alame obsidio, com meatus in urbem importatur, Dux a Methymna cum Marchione ex antiqua similitate in gratiam redit. Caput V.*

MAVRVS deserta obsidione cum se Granatam recepisset, nostri summa rerū omnium inopia laborantes spem metumque inter dubii pendebant, cū speculatores nunciant auxiliares nostrorum copias aduentare. Erumpunt portis bipatentibus omnes, atque in occursum venientium hilares procedunt. Ruunt utri-
 30 que in amplexus & oscula, dicunt accipiuntq; salutē. Hi percontari, illi narrare pericula gestiunt. Hos iuuat beneficia in tam bene meritos collocasse, hi cōseruatores atq; vitæ salutisque suæ autores venerātur. Iam Gaditanus Marchio acceperat quanta animi alacritate Dux a Methymna se gessit principem in contrahendis auxiliis, quantaq; liberalitate in stipendio militibus persoluendo fuerit vsus, quātos præterea labores in ductādo exercitu subierit, cū alioqui potuisset iure suo in aduersarii calamitate, aut latari, aut saltem dissimulare. Ipse prior Ducem adit, atque post arctissimos amplexus dicta acceptaq; salute huiusmodi verbis est vsus. Hic
 40 dies, clarissime Dux, mihiq; imprimis obseruande, controuersis similitatibusque nostris finē imposuit, idemque spero initium dabit necessitudinis amorisq; inter nos sempiterni. Nam & ego semper meminero beneficii a te hodie accepti, atque salutis quam tibi vni acceptā refero, & tu e diuerso cū de me cogitabis, de tua erga me benignitate memineris, & te meæ salutis autorē fuisse latere. Sed quādo
 neque fortuna tua desiderat, ut tuis in me beneficiis gratiam referā, neq; pro tui animi magnitudine id a me exigis, reliquum est, ut Deus immortalis & mens sibi cōscia recti præmia digna ferāt. Ad quæ breuiter Methymnæus Dux, Missa, inquit, isthæc fac perquā illustris Marchio. Neq; enim decet in causā maxime religionis Christianæ bonos viros priuatarū similitatū meminisse, quin potius omnes of-
 50 fensas, si quæ hinc inde, aut illatæ, aut acceptæ sunt, cōdonemus patriæ atq; nomini Christiano, æternaque obliuione sepeliamus. Nūc quādo bene utrisq; cessit, genialis agatur iste dies, sitq; inter nos gratiæ recōciliatæ testis sempiternus. Iungūt itaq; hospitia, & quemadmodū est in adagio illo veteri, pares cū paribus facillime congregantur. Sed quid non mortalia pectora cogit auri sacra fames? Cernens auxiliaris miles hospitem suū seruis, ancillis, armis, omniq; preciosa supellectili adau-
 ctum, cœpit inuidere, atq; alius aliū mussans extimulare, Cur non, inquires, & nos quoque ex præda pro virili portionem petimus, qui non minus in ferendo auxilio quam isti in capiēda vrbe laborauimus? Neque enim minor est labor, quam quæ-
 rere, parta tueri. Itaque cum postridie de relinquendo in vrbe præsidio, deque re-
 ducendo exercitu a ductoribus ageretur, cœptum est non iam obscure, sed palam

atque pro cōcione publica disceptari de præda inter præfidiarios subsidiariosque diuidenda. Hi namque dicebant deberi sibi non modo partem spoliatorum, sed & omnem prædam, quando ut ait poeta,

Non minor est labor, quam querere, parta tueri.

An qui in summa rerum omnium difficultate atque angustia positi, iam iam in hostium potestatem venturi erant, aut eadem miserandam subituri, non dederent se cum suis omnibus bonis, vitæ salutisque suæ autoribus? pellem, inquit scriptura sacra, propelle dabit homo pro anima sua. Illud insuper addebant ex limitaneorum iure legibusque iam inde ab ipsa hominum origine obseruatis, qui in hostium potestatem deuenerunt, sui iuris omniumque bonorum suorum facultatem amiserunt, atque sui ipsorum dominium in victores transtulere. At vos, inquit, omniaque bona vestra, tam ea quæ antea iure possidebatis, quam ea quæ nunc ex belli huius manibus obuenerunt, vestri iuris esse desiere, cum iam iam in hostium potestatem ventura essent, nisi nos auxilium tulissemus. Quæ igitur inuidia est, non concedere partem illis qui vobis omnia reddiderunt, vitam, libertatem, fortunamque omnes, tam iure antea possessas, quàm nunc ex bello aduentitias? Illi vero contra, Immo, inquit, quæ æquitas, quod iure nostrum semel esse cœpit, quodque vigiliis, & laboribus, atque insuper vitæ periculo nobis accessit, atque in censum nostrum iuste numerari debet, nobis inuitis velle præripere? At liberaastis obsidione detentos, aperuistis viam qua ciuibus vestris in patriam reditus pateret, fecistis quod ex iure diuino & humano facere debuistis. Nunc vero pro eo mercedem exigere, quod vltro bene fecistis, quæ humanitas est? immo quis pudor atque inciuilitas, beneficium semel bene collocatum exprobrare? His se stimulis atque iurgis in rixam, & ex rixa se in pugnam prouocantes Dux a Methymna sic alloquitur. Quo pergitis o commilitones mei, quis furor iraque mentem præcipitat? hoc tantum obsecro prohibete nefas, ne velitis pro parua bonorum fortunæ accessione tantam rei bene gestæ gloriam commaculare. Et quid aliud hostes nostri contra nos facerent, quam quod vos facere incipitis? Nunquid ea ex causa huc venimus, ut cum ciuibus nostris pugnam cōsereremus, an potius ut ex periculo & obsidionis angustia explicaremus? Sinite igitur, rogo vos, habeant illi parua atque minuta fortunæ bona, quæ sibi forte sua obtigerunt, dum modo vos beneficentiæ vestræ conscientia fruamini, quæ sola bonis atque sapientibus viris præmium recte factorum semper fuit iudicata. Hoc clarissimi deque omnibus benemeriti Ducis sermone mitiores facti milites auxiliarii cesserunt, puduitque illos incepisse quod non fuerunt consecuti. Tum exercitus parte cum omni comœtu quem importauerant, in vrbe præsidio relicto, cæteri cum Duce & Marchione in domos quisque suas læti redierunt.

Maurus Alama obsidionem repetit. Regina Cordubam venit: bellum Mauris apparatu maiori decernitur. Caput VI.

GRANATENSIVM Rex audito Ducis & Marchionis ex Alama discessu, obsidionem maiore belli apparatu repetit, atque die noctuque omni ex parte oppugnari iubet. At Iacobus Merulus Hispalensis ciuitatis præfectus, & Martinus a Corduba ex familia Comitum Ægabrensis, & Ferdinandus Carillus vir nobilis, qui relicti fuerant vrbe tuendæ causa præfecti, stationes distribuunt, vigiles circitorumque partiuntur, & qua parte murus erat infirmior, strenuissimus quisque miles collocatur. Cumque per aliquot dies continuos omne tempus mutatis oppugnantibus nostros ad lassitudinem vsque oppugnando defatigassent, statuunt in matutino quodâ diei crepusculo, qua parte munitio nulla erat suspicio, scalas admouere. Iamque vigilibus trucidatis ad septuaginta intra urbem recepti erant, atque ascendentiū numerus magis magisque augebatur. Ad clamorem tesseræ nostræ excitati arma corripunt, admissosque intra mœnia hostes cædunt, fugant, atque impulsos ex muris deturbant. Actum erat de retinenda vrbe, deque omnibus qui illam præsidio tenebant, actum quoque de omni spe regni illius recuperandi quod per

per septingentos annos hostes possederant, si non Hispanæ reip. fortuna vnum ex militibus poliendi causa atque aptandi spicula sagittis pervigilem seruasset, qui hostium sciens strepitum, socios dormientes ad arma capienda excitauit. Fuit nobis tam fatalis sagittarum ille politor, quam Romanis anser ille Capitolinus, qui Senones mœnia subeuntes iamque pinnas murorum prensantes primus omnium sensit, atque clangore suo vigiles propugnatoresque excitauit. Maurus cernens se ea oppugnatione nihil proficere, obsidionem intermittit in aliud tempus, quo machinis, & oppugnatoribus, atque tota illius regni mole auctus, urbem amissam recuperet. Regina interea quam Rex Methymnæ reliquerat, cum ad bellum quod cum Mauris gerebatur in Baticam proficisceretur, ad primores regni, ad ciuitates, & municipia, vnde poterat exercitus comparari, & ad euocatos qui regia stipendia merebant, literas dat, quibus omnes hortatur, vt ad certum diem sint in armorum procinctu, & se cum Rege agglomerent, vt quam maximo fieri possit exercitu, hostium fines adorianur. Comestabilem quoque Hispaniarum accersiri iubet, vt superioris Hispaniæ citra Taurum montem pro se & pro Rege gubernationem commendet. Qui veniens & qua ex causa iussus sit venire factus certior, hac vna in re dicit se cogi non posse, neque debere, vt Rege suo militante, atque cum hostibus rem gerente, Comestabilis in pace quietus & extra fortunam belli positus vitam agat. Non potuit Regina illius ad obsequium pronam voluntatem non laudare, laudatumque vt suum in bello munus exequeretur, seque, vt ad Regem quamprimum fieri possit, conferret, hortatur. Prouinciæ deinde administrationem in Archithalassum Regis transfert, quem regii consilii iureconsultis præficit atque prætoribus maximis, quibus in locis opus erat, constitutis, quam magnis potest itineribus Cordubam ad Regem proficiscitur, nisi quatenus paucos dies dominicæ resurrectioni dedicatos Toleti immoratur. Quo tempore Regina Cordubam venit, nihil aliud fere ad regium senatum versabatur, quam de Alama capta quid esset decernendum. Erant complures ex ordine equestri atque senatorio viri rei militaris periti, quibus natura regionis & loci situs erat notus, qui Regi & Reginae suadebant, vt demolirentur urbem, quæ nisi magno totius Hispaniæ dispendio retineri non posset. Nam cum esset in medijs hostium penetralibus sita, esse opus quotannis quater aut quinquies commeatus importari, quod tuto fieri non poterat, nisi toties equitatus ingens cogeretur. Quare belligerendi ratio potior videbatur, vt euersa funditus Alama, consilia verterentur omnia, quemadmodum Loxa posset capi, quæ minori sumptu capta retineri posset. Sed quia ciuitas illa grandior erat, & quæ, vt obsideretur, maiore belli apparatu indigeret, quam pro tempore illo esset in promptu, in aliud tempus obsidionem esse differendam, cum præsertim illa tempestate Batica rei frumentariæ penuria laboraret, satisque esset quod Rex cum præsentis exercitu commeatum importaret Alamam, siue placeret urbem dirui, siue muniri, præsidarios milites omnium rerum egestate laborantes esse recreandos. At Regina quæ propagandi fines Hispaniæ ingenti cupiditate flagrabat, non probauit illorum sententiam qui dicebant Alamam esse diruendam, nec vlla ex causa cessandum a gerendo bello quod semel inchoauerat, & cuius causa quo tempore alijs rebus essent impliciti, ipsa cum Rege illuc venerant. Et quando illud oppidum fuit primum quod ex hostium potestate in suam conditionem venerat, & vnde totius belli futuri auspicia erant capienda, nullo modo esse deserendum, sed potius in eo laborandum, quemadmodum castella, & oppida, munitionesque finitimæ caperentur, vnde hostibus damna inferrentur, & Alamæ nostræ quies tranquillitasque perueniret. Huic Reginae tam piæ honestæque voluntati Rex accessit. Tum regni proceres & qui aderant, & qui absentes postea aduenerunt, assensu sunt, seque ad bellum quod impendebat, parant, atque alacri animo se ad arma accingunt. Rex cum proceribus qui aderant, & cum præsentis exercitu, A Stygitanam coloniam petit. Fuerunt in illius comitatu ordinis ecclesiastici Petrus Mendoza Cardinalis Hispanus, qui postea ex Archiepiscopo Hispalensi fuit Toletanus antistes, ex eadem familia Iacobus Furtatus, ex episcopo Pallantino Archiepiscopus Hispalensis, & Alexandrinus Patriarcha & S. R. E. Car-

dinalis: ordinis equestris Magistri, Alphonfus Cardenius militiæ diui Iacobi, Rodericus Tellus Cisterciensis militiæ a Calatraua, a ponte Traiani, hoc est ab Alcantara, Magister Ioannes Stunica non adfuit, quia ætate pupillari sub patre Placentini Ducis erat positus: ex sæculari militia Dux a villa formosa Regis frater nothus, Ludouicus Cincinnatus a Methymna cæli Dux, Ænicus Lupides Cardinalis Hispani frater Infantatus Dux, Beltranus a Cauea Alburquerqueus Dux, Petrus Verascus Hispaniarum Comestabilis, Rodericus Pontius a Legione Gaditanus Marchio, Iacobus Lupides Patiequus Villenatum Marchio, Alphonfus Tellus Vrenatum Comes, Iacobus a Corduba Ægabrensis Comes, Petrus Manriqueus a Triuinio Comes, Ænicus Lupides Mendoza Tendillanus Comes, 10
Ioãnes Siluius Centifontanus Comes, Guterius a Septo maiori Caietanus Comes, Alphonfus a Corduba domus Aquilariæ dominus: alii quoque ex equestri ordine viri principes, qui partim acciti a Regina, partim rogati, partim sponte, partim vltro venerunt. Nec defuerunt duo quæstores maximi, Ioannes Chaconius, & Rodericus Villosa: regii præterea census & fisci procuratores, domusque regiæ villicus maximus Enriqus Enriquides. Tum lustrato exercitu censi sunt equites ad octo millia, peditum vero numerus amplior, ordinatisque cohortibus ex Astygi colonia cum ingenti comœatu Alamam petit. Iacobum Merulum, aliosque duces & milites qui cum illo erant, laudat, laudatosque a præfenti militia soluit. 20
In Meruli locum Ludouicum Ferdinandum Comitem a Palma sufficit, & quadringentorum equitum cum suis ducibus præsidium illi relinquit, vrbes, quibus in locis erat opus, munit, atque omnium rerum copia quæ sunt ad victum necessaria, in trimestre tempus instruit. Erant in ea vrbe tria Maurorum fana, Mezquitas illi vocant, quas ex profano ritu expiatis Cardinalis Hispanus Regis & Regiæ iussu Christianæ religioni dedicauit: primam Dominicæ incarnationis nomine: alteram diui Iacobi Hispanorum patroni: tertiam Michaelis archangeli. Has Regina vasis aureis argenteisque, vestibus & aulæis, libris, cymbalis, tinnabulis, & omnibus quæ ad cultum diuinum necessaria sunt, adornauit. Ipsa quoque religionis ardore commota, suis digitis textilia quædam velamina laborauit, quæ adhuc in templo illo primo manuum suarum monumenta extant. 30

Rex Granatensium agros populatur, Loxam obsidet, atque obsidionem intermittit. Caput VII.

HIs ad Alamam peractis, Rex anteaquam Cordubam rediret, campos Granatæ adiacentes obequitat, agrorum fruges in herba metit, arbores succidit, & omnia vasta reddit. Interea Regina non cessat alios principes qui Regem non fuerant secuti, literis conuocare, vrbes, oppida, municipia, & populos, vt se futuro bello quod in Loxam parabatur, accingant hortatur. Ex omnibus quoque locis vnde-
cunque fieri poterat commodius, frumenta, vina, succidia, reliquumque omnem 40
comœatum in certum tempus locumque comportari, machinas quoque & tormenta, cæteraque omnia quibus ad obsidionem opus erat, aptari iubet. Interea Mauri cum intelligerent nostros omni bellico apparatu in illorum perniciem coniurasse, & ipsi vires & consilia quibus se tueantur arceantque nostros, excogitant, aggeribus, fossis, vallis, & propugnaculis, muris & pinnis, vrbes, oppida, & castella muniunt, in quanto sint periculo transmarinos Mauros faciunt certiores, atque auxiliares ab illis copias & ad victum necessaria implorant. At Principes nostri illorum consilia præuertunt. nam ingenti omnis generis nauigiorum classe in freto Gaditano comparata, vtriusque Mauritanie littora, portusque & stationes lustrari iubent, ne quisquam ex illis ad suos iuandos transmeare, aut aliqua in re opitulari posset. Igitur Rex cum exercitu quem Regina parauerat, dum ipse Alamam instruit, Granatensiumque agros populatur, cumque omni comœatu quem vnum in locum comportari iusserat, ad alterum exercitum proficiscitur, atque vtriusque exercitus ordinatis cohortibus Loxam petit, atque inter oliueta suburbana, que in vallibus & collibus confita Singilis amnis præterlabitur, castrametari iubet. Erat 50

Erat prope urbem cliuus ex Loxenſium religione ſancto Alboaceni ſuo dicatus, in quo propterea quod vrbi impendebat, & ſtationes in eo diſpoſitæ videbantur poſſe hoſtium eruptiones compeſcere, & caſtra reddere tutiora, iubet Rex conſidere Rodericum Tellium militiæ a Calatraua Magiſtrum, & Vrenatium Comitē illius fratrem, Gaditanum quoque Villenatemque Marchiones, & Alphonſum domus Aquilariæ dominum, ſtrenuos duces, & qui pulcherrimum equitatum pediatumque ductabant. Cæteros, pro commodo quemque ſuo, atque obſidionis quæ parabatur, tabernacula figere & tentoria collocare iubet. Erāt in vrbe ad tria millia armatorum ex omni Maurorum numero delecta ſub duce rei militaris experientiſſimo, Alatarum, hoc eſt Aromatopolam, illi vocabant. Hi eruptionibus crebris laceſcebant noſtros, multaque illis damna inferabant. Et quia caſtra erant anfractibus præruptiſque montium intercifa, non poterant ſibi inuicem auxilia mittere. Quarto die poſteaquam Mauri ſunt obſeſſi, bonam armatorum partem in inſidiis collocant, partem in eos mittunt qui ſancti Alboaceni cliuum inſederant. Committitur pugna cum ſtationariis, atque his militibus qui erant in præſidio poſiti contra ſubitas Maurorum eruptiones, accurrunt ſubſidiarii, hoſtesque ſubeuntes in fugam compellunt, fugientesque perſequentur immemores caſtrorum quæ ſine deſenſoribus & deſerta reliquerant. Interea ex inſidiis Mauri prodeuntes ex altera parte cliuum conſcendunt, caſtra oppugnant capiuntque.

20 Quod cum noſtris eſſet nunciatum, in caſtra iam capta redeunt, eos hoſtes ex vrbe inſequentur, noſtri ancipiti pugna diſtracti, cum illis qui caſtra diripuerant, ad horam integram pugnant, quoad ex aliis caſtris auxiliariis copiis ſubeuntibus hoſtes fundunt, fugant, atque intra ſua moenia includunt. In ea pugna complures primarii viri ceciderunt, ſed in primis Rodericus Tellius a Calatraua Magiſter duabus ſagittis confixus interiit. Cuius mors non modo Regi & Reginæ, ſed quia curialium iuuenum erat princeps, vniuerſæ iuuentuti flebilis fuit. Rex vero cum intelligeret, quanto in periculo eſſent, non modo ii qui Alboaceni cliuum, ſed etiam illi qui alia loca inſederant, cum neutri poſſent in hoſtium ſuperuentu aliis auxilium ferre, ſtatuit caſtra in locum tutiorem procul ab vrbe reducere,

30 quoad geminatis copiis bina aut terna caſtra poſſit vrbi admouere. Neque enim aliter poterat obſidio coarctari, quo minus obſeſſi ſocios auxiliares poſſent admittere, & ea quæ ad victum neceſſaria erant, in urbem importari. Itaque ſtatuit poſtridie eius diei caſtra mutare. Sed antea quam præconis voce conclamari caſtra iuberentur, plebei, & turbæ, & gregarii milites, & qui ſub nullo certo duce militabant, cum viderent procerum tentoria reuelli, ſarcinas & impedimenta in vehes aptari, cliuumque Alboaceni ab inſeſſoribus deſeri, atque ab hoſtibus occupari, ſuſpicati auxiliares copias nocte heſterna intra urbem admiſſas hoſtium numerum auxiſſe, omnem ſpem ſuæ ſalutis in fuga poſuerunt. Non illos pudor retinuit, non deſertorum caſtrorum ignominia, non timor, qui plerumque de-

40 generes animos arguit, quemadmodum generoſos fiducia ex periculo explicat. Supererat hoſti animus ad perſequendos fugientes, niſi Rex equum conſcendens procerum cohortes luſtraſſet, acies trepidantium ſtitiſſet, labentesque animos in pugnam reuocaſſet. In eo conſictu Comeſtabilis tria vulnera in facie accepit. Dux a Methymna cœli equo deiectus, ab iis qui illum obſeruabant, pugni reſtitutus eſt. Comes Tendillanus qui ſtationem habuit vrbis munitionibus proximam, præter modum telis hoſtium impetitus ceſſiſſet in interitum, niſi Franciſcus Stunica qui patris ſui Placentini Ducis cohortes ductabat, accuriſſet, atque in ſummopetico poſitum vitæ pugniæque reddidiſſet. Gaditanus Marchio illa die inſignem operam nauauit, qui cum ſuis pugnant non ſolum hoſtes repreſſit, verum

50 etiam eadē in eos ingentem edidit, atque in vrbis muros impedit. In hunc itaque modum mulionibus, & lixis, calonibusque ſpacium atque tempus datum colligendi ſarcinas & impedimenta, iumentis que & carris imponendi, niſi quatenus vehiculorum defectu magna rei frumentariæ copia eſt relicta. Regina earum rerum quæ ad Loſam non ſatis foeliciter geſtæ ſunt, facta certior, indoluit plus quam

pro materia decuit, sed premens altum corde dolorem, spem vultu simulat, seque maiori animo erigit ad ea quæ restabant peragenda.

*Maurus Alamam iterum obsidet, noster obsidionem soluit, urbemque
commeatu instruit. Caput VIII.*

QUI Alamæ præsidio cum Palmensi Comite aliisque ducibus a Rege sunt reli-
cti, cum audissent Loxæ obsidionem solutam, Regemque copias inde mouisse,
ex cuius captiuitate sperabant sibi faciliorem futuram militiam, nunc ex liberati-
one difficilem periculosamque, quod pro comperto habebant, hostes non quie-
tutos, quoad Alamam in suam redigerent potestatem: mussantes inter se dicebāt,
non esse expectandum donec hostes venirent, eosque obsidione cingerent, quin
potius urbem esse diruendam, ipsos cum spoliis atque omni præda debere se ad suos
tutioraque loca recipere. At Comes & qui cum eo duces in urbis præsidio erant, in-
telligentes quam ignominiosum ac turpe facinus esset, urbem suæ fidei creditam
deferere, dissuadent hortanturque ne tale aliquid cogitarent, nunc precibus orant,
nunc minis deterrent, nunc admonent, ut in Regis aduentum rem integram reser-
uent, neque quicquam interea ea de re statuāt. His rationibus milites confirmati
obfirmant animos ad se urbemque sibi commissam tuendam, aut mortem pulchrā
sibi oppetendam. Et ecce Maurus cernens Loxam obsidione liberatam, Regem-
que nostrum cum exercitu se Cordubam recepisse, cum duobus equitum milli-
bus, & ingenti peditum numero Alamam inuadit, diu noctuque oppugnat, nostri
propugnant, in eoque dies aliquot insistitur. Sed obsessos alimenta viresque defi-
cunt, atque in dies propugnantium numerus minui, vigiliarum laborumque vicif-
situdo crescere. Illos tamen recreabat reficiebatque vna, & ea quidem certissima
speres, quod breui Rex suppetias esset allaturus cum ingenti rerum omnium com-
meatu. Neque illos sua opinio fefellit. nam & ad constitutum diem venit, obsesso-
res impugnantisque fugauit, urbem alimentis & aliarum rerum copia instruxit,
duces militesque fessos recentioribus permutauit. Nam Palmensis Comitis in lo-
cum, Ludouicum Osorium ecclesiæ Asturiensis Archidiaconum, qui postea Mé-
tesanus Præsul fuit, virum probum succiecit. Hisque rebus peractis alteram per
Granatensium agros excursionem facit, prædiorum villas, speculatorumque tur-
res diruit, frumenta frugesque in herba corrumpit, pecora armenta que abigit, pa-
stores agrorumque cultores in speciem triumphi ante se captiuos agit, atque sic
cum integro exercitu Cordubam victor redit. Quanta esset Principum nostrorum
potentia, quantaque animi magnitudine bellum hoc inchoarunt, vel ex eo ani-
maduertit potest, quod hoc eodem anno quater coegerunt exercitum, quam ma-
ximus poterat ex vniuersa Hispania comparari, quater hostium fines hostiliter in-
gressi omnia illius regni penetralia proculcarunt. Vnde secuta est tanta rerum pe-
nuria quæ ad victum pertinent, ut nisi gens illa cibi parcissima, vini abstemia, fri-
goris calorisque patiens, propositique tenax fuisset, vel sola huius anni indigentia
potuisset illos in sui rerumque omnium suarum deditioem cogere. Sed neque
in aduersis deerat illis animus, non solum ad impetus nostrorum sustinendos, ve-
rum etiam cum magis afflicti esse viderentur, ad hostes laceffendos supererat au-
dacia. Ostenderunt hoc in obsidione Canneri, quod erat castellum nostrum in
collimitio vtriusque regni positum. namque dum hostes intra ipsorum fines o-
mnia vastant populanturque, illi intra nostros Cannerum oppugnant, capiunt, di-
ripiuntque, & cum præda vtriusque sexus, atque omnis ætatis conditionisque
mortalibus, in patriam victores redeunt. Quid quod eodem ipso tempore, cum
inter patrem & filium de summa regni certamen esset, omnesque ciuium popu-
lorumque vires in duas factiones essent diuise, quarum altera patrem, altera fili-
um sequebatur, neutra tamen a nobis in perniciem alterius auxilium petiit, sed i-
psi inter se priuatas inimicitias, nobiscum vero vno omnium consensu consilio-
que bellum publice gerebant? Nam cum pater in regni sui primores quosdam
nobiles sæuitiam exerceret, proximi & affines non ausi alium sibi Regem crea-
re, fili-

re, filium loco patris delegerunt, statueruntque in regni culmine, Granata vrbe metropoli cum suis munitionibus illi tradita: pater regno pulsus Bastam vrbe amicam se contulit. Inde similtates inter patrem & filium ortę, atque inde cędes, mortesque, & odia consecuta. Interea pater per temporis occasionem Alambram vrbe arcem quę pro filio stabat, admotis scalis intercipit, præsidioque munit, inde per vias publicas erumpit, ciues suas quisque partes secuti vrbe in media vbi que pugnant. Sed factio quę filium sequebatur, superior euadit, aduersariosque tota ex vrbe fugat, Alambram captam recipit, suoque Regi restituit. Et quamquam concordia illa discors hostium inter se victoriam nostram ex illis per aliquot annos remorata est, fuit tamen eis tandem exitio vltimo, quo sine multo sanguinis dispendio, minori que negocio se omniaque sua, tam sacra, quam profana, nobis tradiderunt. Sed quia iam tempus erat, vt Rex & Regina aliis quoque rebus prospicerent, quam illis quę ad insequentis anni bellum pertinebant, antea quam e Corduba discederent, limitaneos ducesque limitaneorum certis in locis disponunt, Petrum Comitem a Triunio, quem paulo ante Anagarensium Ducem creauerant, Mentefanis finibus præesse voluerunt, Alphonsum Cardenium diui Iacobi militiæ Magistrum in Astygitanis confidere. His duobus maximis imperatoribus iubent cęteros Duces, Comites, Marchiones, & præfectos ciuitatum oppidorumque prætores, & arcium castellorumque præfides obtemperare, commendantque non solum vt fines ab hostium incurfu tueantur, sed etiam vt pro temporis opportunitate hostem adoriantur, atque omnia ferro & igni populentur. His rebus ita compositis cum Regina conualuisset e partu quo Ioannam regnorum postea hæredem successricem fuerat enixa, cum Rege Madritum proficiscitur.

Rex & Regina Madriti Hispanas societates reformant, pecunias vndecunq; honeste possunt, aruscant, Nauariæ res nouas inchoant. Cap. IX.

PRIMA nostrorum Principum posteaquam venere Madritum, cura fuit reformandi atque in pristinum statum redigendi societates, siue (vt Hispanorum vulgus nunc loquitur) fraternitates, quę pro viatorum securitate fuerant in Matricensi Panhispanio constitutę. Legum autę illarum quibus societates illę fuerunt sancitę, transgressores violatoresque multandos, aut repetundarum damnatos cum ignominia eiiciendos imprimis esse iusserunt. Procuratores deinde illarum fraternitatum ex omnibus prouinciis iussi in vnum locum conuenire. is fuit Pinnum, quod est oppidulum dioceseos Toleranę. Ii detulerunt querelas earum rerum quę vsquam in Hispania perpetratę sunt. Quod facinus mansit impunitum: in eos vero præter modum est animaduersum, qui magistratus fraternitatis ararium depeculati sunt, qui partem administrationis sibi commissę negligentius exercuerunt. Dati quoque iudices qui repetundarum accusatos aut damnarent, aut absoluerent. Eisdem quoque data facultas rogandi nouas leges, atque abrogandi veteres, prout reipublicę vtilitas exigere videretur. Et quia reconditum ararium, neque fiscus regiisque census erat satis ad tantę maiestatis molem sustinendam, statuunt, vndecunq; honeste possent, pecunias aruscare. Ab Hispanę societatis procuratoribus petunt sedecim millia iumentorum, atque mulionum octo millia, qui iumenta omnigenere commeatus onusta agerent, quo Alama instrueretur. A sede quoque Apostolica auxilium implorauere ad stipendia militibus persoluenda, tam iis qui contra nominis Christiani hostes in limitibus gerebant bellum, quam iis qui in certis Hispaniarum partibus quę nondum satis erant pacatę, in præsidiis agebant, quam iis etiam quibus erat opus ad custodiam Principum, & quicquid decreuissent executioni mandandum. Ad supplendos hos sumptus missa est a Pontifice summo cum senatus Apostolici assensu facultas distribuendi centum millia ducalium aureorum per vectigalium ecclesiasticorum classes, vt in re ditibus onerandis ex iustitia distributiva nemini fieret iniuria. Ex ecclesię quoq; thesauro bullas mittit, quę cruciferis in Christianorum hostes euntibus concedi solent, ea lege vt stipēs ex fidelibus

emendicatæ, non alia in re quam in ipso bello cum hostibus gerendo infumerentur. Ad extraordinarios vero sumptus a mercatoribus, opitecentibusque, & assiduis ciuibus mutuo accipiunt, quod ad certum tempus esset reddendum. Et quia regiæ domus inopia omnibus erat nota, ea cōtributio nemini visa est iniqua, cum præsertim illud mutuum quod impræsentiarū dabatur, suo tempore ad dominos esset rediturum. Per ea tempora nuncius Regi & Reginæ allatus est Phœbum Phœbi Nauariensis Regis filium, atque Foxani Comitis pronepotem, ad quem regni successio pertinebat, in ætatis flore diem suum obiisse, ex cuius morte in Catharinam sororem regni hereditas est translata. Ea in matris erat tutela. Cumq; ad eas simultates quæ inter Gallos & Hispanos oriebantur, magnum esset momentum, in quas partes Nauariæ regnum cederet, quod dotis nomine tradendum erat ei quem Catharina maritum sortiretur, cœptum est in secretiori curiæ senatu agi, quemadmodum inter Ioannem Hispaniarum Principem & Catharinam Nauariæ Reginam sponsalia fierent, decretumque vt ad hoc peragendum mitterentur legati ad Reginæ matrem, qui illam de recenti obitu filii consolarentur, & de filiæ matrimonio cum illa agerent. Mittendas quoque censuerunt copias quæ Nauariæ vrbes, oppida, castella, munitionesque occuparent, firmarentque præsidis, vt pro nobis starent, si quod de matrimonio cœptum esset, transigeretur. Missus itaque ex senatu regio Rodericus Maledonatus a Talabrica iuris consultissimus, qui legationis summam Nauariæ Principi exponit, quot & quanta inde cōmoda sequerentur, enumerat, enarrat præterea quanta honoris accessio Nauariæ Reginæ fieret, si Hispaniarum Principi nuptui daretur. Ad quæ Nauariæ Princeps, tametsi affectu Gallis quam Hispanis erat propensior, comiter tamen oratori respondet, se eo nomine posse fœlicem appellari, si contingeret sibi Hispaniarum Principem sortiri generum, atque parentes illius Regem & Reginam, tot tatarumque rerum dominos, inter affines numerare. Sed ea de re incōsulto Rege fratre suo, quicquã certi respondere, non esse honestum: illo tamen cōsulto se missuram Regi & Reginæ responsum ad ea quæ proposita legatio continebat. Atque ita legatus re infecta rediit. Interea Ioãnes Riparius qui Hispanarum cohortium præfectus erat, missus in Nauariam, vt se iungeret Lerinatium Comiti cui Regis spuria soror nupta erat, Pompeiopolimque & magnam illius regni partem affectu præsidioque obtinebat, vtque communi vtriusque consilio rem gererent, seque ad excipiendos Gallorum impetus pararent, si forte aliquid interea molirentur. Et ne inchoatum in Mauros bellum refrigeraret, & res in Nauaria inchoatæ cessarent, Rex & Regina prouincias inter se diuiserunt. Hæc superiorem Hispaniæ partem quæ Nauariæ finitima est, ille Bæticam est sortitus.

Rex in Galliciam proficiscitur, contentiones inter Comites Lemnium & Beneuentanum componit. Caput X.

ANTEA quam Rex in Bæticam proficisceretur, res nouæ in Gallicia ortæ illius iter remoratae sunt. Nam cum Ferdinandus a Cunia cui Rex & Regina illius regni gubernationem commiserant, inter cætera oppida & castella quæ superioribus annis a corona regia fuerant abalienata, in censum regalem redegisset, arcem quoque Augusti Luco impositam, quæ cum oppido ad Lucensem ecclesiam pertinebat, siue iure, siue iniuria, ditioni regiæ subegit. Erat Episcopi frater Petrus Aluarus Olorius Lemni Comes, Põrisque Ferrati dominus, atque illius regni totius omnium facile princeps, qui spoliati fratris dolore commotus arcem obsidet, tametsi Regi & Reginæ præsidio teneretur. Quorum iussibus vt ab incepto desisteret, cum excusationes quasdam ineptas afferens nõ obtemperaret, ne illius audacia relinqueretur impunita, Rex magnis itineribus in Galliciam contendit. Et quamquam inter eundem accepisset nũcium de arcis obsidione soluta, nihilominus ire pergit, sed antea quam Asturicã urbem accessisset, de Comitis morte certior factus est, ibique per aliquot dies substitit, quoad tumultus quosdam sedaret qui ex illius obitu oriebãtur. Comiti Lemnio virilis sexus non fuerant liberi, præterquam

10 terquam vnus, qui viuo patre vnum tantum procreauit nomine Rodericum, & eum quidem spurium, quem auus hæredem instituit, isque viuēs in bonorum possessionē misit, oppida, castella, arces, munitionesq; tradidit. Mortuo igitur Comite Lemnio, Rodericus nepos aui titulum assumit, bonorum possessionem contineat, quem propinqui & affines, domestici & familiares, socii & amici quos auus habebat quamplurimos, atque vniuersa propemodum Gallecorum iuuentus sequitur. Erat altera ex parte Rodericus Pimentellus Beneuenti Comes, cuius filio ex Comitibus Lemnii filiabus vna erat desponsata, & quia filia erat legitima, Rodericus autem nepos spurius, & ex spurio filio natus, eodē iure asseuerabat omnia defuncti Comitibus bona ad nurum suam pertinere, idque se nō solum iure, sed etiam si opus foret, armis persecuturū. Comes Lemnius se iure potiori esse, & quod bona ex aui testamento possideret, & quod natalium defectus per apostolicę sedis literas iam esset suppletus. Itaque cū alter iam possideret, alter de perturbanda possessione certaret, non experiri legibus, sed armis potius decernere maluerunt. Vterque suos conuocat, ad arma omnia spectant. Atqui Rex quod ad bellum in Bætica gerendum properabat, ne inter duos illustres viros pugnandi occasionem relinqueret, paucos dies alios Asturicę immoratus est. Iubet imprimis, vt Comites, vterque suos quos habebant in armis, domum quemque suam remitterent, deinde vt ad se veniant, iusque coram ipso persequantur, interponit inducias in tempus, quo lis tota cōponi posset, se redditurum cuique quod suum esset, pollicetur. Comites non secus, ac iussi sunt, faciūt. nam & quisque copias dimittit, ad Regem venit, causamque suam apud illum defendit, aduersarii rationes impugnat. Rex litem arbitrio iudicum diiudicandam remittit, aliisque rebus ordinatis Madritum se ad Reginam confert, vt quod antea decreuerāt, alter ad bellum cum Mauris in Bætica, alter ad id quod in Nauaria inceperant exequendum, proficisceretur. Et ecce interim ab Italia negotium aliud exortum est, quod tametsi honeste poterant dissimulare, noluerunt tamen, quibus in rebus auxilio esse possent, operam suam non interponere. Erat in armis vniuersa Italia, propter ignominiosam mortem Archiepiscopo Pisano a Florentinis illatam. Erant præterea duæ factiones, altera Pontificis & Venetorum, Florentinorum & Ferdinandi Regis Neapolitanorum altera. His accedebāt reliqui omnes Italię principes, & ciuitates quę sub reipublicę forma gubernantur. Ferdinandi Florentinorumque copię in agro Romano castra metantur, ciuitatem eo angustię deducūt, quam obsessi perpeti consueuerunt. Superuenit deinde Pontificis Venetorumque exercitus, hostesque ex improviso adortus, fundit, fugatque, castra diripit. Ferdinandus copias suas recipit, bellumque instaurat. Hinc cædes, agrorum populationes, villarum incendia per totam Italiam fiunt, neque erat vnde tantis malis remedium afferri posset, nisi Principes nostri partim obseruantia erga Pontificem, partim Ferdinandi Regis cognatione, partim etiam populorum omnium misericordia permoti, componendę discordię curam suscepissent. Mittunt itaque oratores ad Pōtificem maximū, ad Venetos, ad Florentinos, & ad alios principes, & ciuitates quę illos sequebātur, rogantque vt relictis armis concordie potius & paci acquiescant, se velle inter vtrosque de pacis conditionibus agere. Missi igitur legati Ioannes Gerundensis Episcopus, & Bartholomæus Berrius iuris legumque peritus. Qui ab omnibus ad quos missi fuerant, comiter excepti, hos & illos ambiendo Principum nostrorum nomine, nunc exhortationibus & monitis, nunc precibus & promissis, ita omnium animos flexerunt, vt non solum concordie pacique faciendę sint assensu, verum etiam Regi & Reginæ eo nomine per literas gratias agerent, quod illos ex tantis molestiis curisq; liberauerint. Missæ hac de re literę breues a Pontifice, missæ & ab Apostolico Senatu, missæ quoque a populi Romani gubernatoribus, ex vrbe Roma postridie Calendarum Ianuarii datæ, anno a salute Christiana tertio & octogesimo super millesimum quadringentesimum. Paucis diebus postea quam negocium peractum est, in hūc modum, procuratoribus Principum vocatis in senaculum, Pontifex pacem pacisque condiciones pronunciate facit, Regis & Reginæ legatos cæteris omnibus nudis capitibus, genibusque flexis, sedentes pileatosq;

laudat, Principibusque a quibus missi sunt, pro tam benigna opera gratias agit. Inter pacis conditiones vna fuit, vt bello spoliatis ablata bona redderentur. Venetorum procurator neque venit vocatus, neque conditionibus acquieuit, ex quibus Ferraria Venetorum armis occupata Marchioni erat reddenda. Cæteri omnes in Venetos arma mouent, qui timētes in ipsorum excidium omnes Italiæ principes coniurasse, Turcarum societatem inire incipiunt, vt eorum auxilio & se tueantur, & reliquis omnibus nō modo Italis, sed etiam Christi nomine signatis bellum inferant. Eosdem Turcas Neapolitanorum Rex in Venetorum perniciem allicere tentat. Ad Regem & Reginam Treuentinum Comitem mittit, qui pro suscepto labore gratias agat, certioresque faciat, quemadmodum Veneti concordiam totius Italiæ auersati, cum Turcis societatem inire parant, vt Italiæ bellum inferant, atque imprimis Siciliae, insulisque adiacētibus, quæ periculo maiori essent expositæ. Quare huiusmodi homines pro publicis hostibus habendos, quippe qui ex aliorum iactura viuant, atque cum aliorum detrimento vires suas augere conētur. Ad hanc Treuentini Comitis legationem Rex & Regina respondent, se Venetos Venetorumque Ducem inter amicos numerare, neque illos adhuc fecisse quicquam, cur essent ex amicitia semel inita submouendi, se tamen missuros ad Venetorum ciuitatem legatos, qui suaderēt, vt modestius agerent, seque intra fines suos continerent. Quod si nollent assentiri, atque in meliorem viam redire, tunc se non modo illorum amicitiam abdicaturos, verum etiam illos pro hostibus habituros. Atque ita orator dimissus ad Regem suum reuersus est.

ÆLII ANTONII NEBRISSENSIS, RERVM HISPANARVM AC HISPANIENSIVM HISTORICI, DECADIS

SECUNDÆ LIBER SECVNDVS.

De Canaria insula Regis & Reginae auspiciis a Petro Vera duce expugnata. Caput I.

VASI deessent Principibus nostris domestica negocia quibus intenderent, ita nulli parcētes labori animum suum huc atque illuc diuidunt, in partesque rapiunt varias, perque omnia verfant. Nam cum esset in manibus, atque inter oculos haberent Granatense bellū, in quo tam de gloria, quam de summa imperii certandū erat, haberentque res in Nauaria inchoatas, quæ cū Gallorū Rege præpotenti erant implicitæ, curas tamen suas in alterū orbem mittunt, non modo sæculi nostri hominibus, verum etiam quātum suspicamur antiquis omnibus incognitum. Et quemadmodum in historiæ huius apparatu diximus, in oceano Atlantico qui Europæ atque Aphricæ latera occidētia abluit, cōplures sunt insulæ partim adiacentes continenti, partim in altū remota: atque rursus, adiacentes duplices sunt, alteræ ad Europam, alteræ ad Aphricam pertinentes. De remotis Hispaniæ adiacentibus alias diximus, & fortasse dicturi sumus, nunc de adiacentibus Aphricæ littori occidentali, inter quas numerantur Canariæ, de quibus hoc in loco scripturi sumus, pauca dicenda sunt. Canarias a canum magnitudine dictas fuisse Plinius in historia naturali autor est, ex quibus Iuba Rex duos perduxit huiusmodi canes. A Græcis Fortunatæ sunt cognominatæ, de quibus tam poetæ quam historici multa fabulantur ad hunc locum minime pertinentia. Earum nomina Ptolemæus, Martianus, Plinius, atque

atque alii autores, tam Græci, quam Latini explicant, sed quibus nō possumus nomina reddere, quibus nostro tempore nuncupentur. Nam & antiqui eas nouerūt, earumque ambitus & incolarum mores descriptos reliquerunt. Sed qua ex causa illarum celebritas ex memoria hominum oblitterata est, ignoratur, nauigationis defectu id esse factum credibile est. Illud certe constat, illarum notitiam ad nos peruenisse ab hinc annos circiter viginti supra centum, sub initium regni Ioannis huius nominis secundi, qui sub Catharina matre & Ferdinando patruo tutoribus regnare orsus est, anno a salute Christiana millesimo quadringentesimo quinto. Eo tempore Bethancor quidam Gallus, vt aiunt, natione, Infantis Regis tutores adit, ab illis impetrat facultatem explorandi maris Atlantici partem illam adhuc incognitam, quæ occiduum Aphricæ latus abluit. Is igitur siue quod ab iis qui ante illum nauigarūt, aliquid audierat, siue quod fortuna suam experiri voluit, paratis nauibus eo nauigare cœpit, atque in primam incidit, quam nostro tempore Lanzarotam corrupte, pro eo quod est lanceam ruptam, siue fractam, aut ipse ex facto vocauit, aut ab aliis sic antea vocatam acceperat, deinde illi proximam expugnauit Fortem fortunam. Nam inter cognomena fortunæ vnum est fortis, de qua Columella in horto:

Et celebres fortis fortunæ dicite laudes.

Varro quoque de lingua Latina, Dies, inquit, fortis fortunæ dicti a Seruio Tullo Rege, quod is fanum fortis fortunæ secūdam Tiberim extra urbem Romam dedicauerat. Has duas insulas Bethācorus in cultum vitæ melioris Christianamque religionem conuertit. Huius Bethancori heredes Hispalensibus quibusdam ciuibus precio manciparunt, ex his deinde in alios, & ex aliis in alios, dominium in Ferdinandum Perazam, & Ferdinādum Arium deuolutum est. Horum maiores Gomeram & Ferream non magno negotio expugnarūt, in eundemque cultum religionemque reducerunt, nunc Guillelmus Paraza illas sub Comitibus titulo possidet. Restabāt adhuc ex septem insulæ tres, Canaria magna, Teneriphion, & Palma, barbarorum quidem situ & inertia turpes, sed ingenio loci, & bonorum naturalium copia opulentæ. Has Rex & Regina cum vellent quasi prædia suburbana Hispaniis iungere, classem parari, armis comœtuque instrui iubent, Petrum a Vera, & Alphonsum Moxicam, viros strenuos, atque terrestres naualisque pugnæ expertissimos præficiunt. Insulam de repente inuadunt. Barbari se more suo præparant, non hastilibus ferro prætentis, sed sudibus præustis, non saxis & lapidibus ex fundis & fustibus, sed lacertorū viribus, quasi ex ballista, aut tormento aliquo sulfuratio contortis. Nullum oculis signum designabant, quod non telo cōtingerent. Iam vero ad excipiendos euitandosque ictus tanta erat dexteritas, vt teli venientis plagam sola corporis declinatione eluderent. Vidi ego Hispali, id quod mihi fuit miraculo, non ita cæteris qui illud fieri sepe viderant. Erat quidam ex ea insula Canarius, qui in eodem vestigio sinistri pedis insistēs, ab octo passibus volentibus illum saxo petere se exponebat, fugiens plagam, nunc facta in alterutrum latus parua admodum capitis declinatione, nunc totius corporis subtractione, nunc alterna crurum permutatione venientem ictum fugiebat, tãtoque periculo se toties percussori exponebat, quoties illi æreum quadrantem porrexisset. Quod ad victum vestitumque pertinet, tanta cibi potusque parsimonia, tanta omnium membrorum nuditas, vt facile & in promptu habere possent omnia quibus ad propulsandas naturæ iniurias hominum fragilitas indiget. Cum huiusmodi hominum genere ducibus nostris habendum erat negotium. Quibus accedebat altera difficultas, ex inopia comœtus, qui longa nauigatione ex Hispania vsque aduehendus erat, & quod bellum non collatis signis gerendum erat, vt ex vno prælio breui tempore victoria in alterutram partē declinaret, sed quod expectandū erat, quoad hostis pugnare vellet, ita se in cryptas & cuniculos, in caernas & ferarū latibula abdiderāt, vt nulla arte, nullis viribus elici inde possent. Sed Principum nostrorum fortuna, quorum auspiciis res gerebatur, occasionem attulit, qua negotium compendio finiretur. Erāt in ea insula Reguli duo, ex multis cædibus & iniuriis vltro citroque illatis ita discordes, vt nulla satisfactio posset illos in cōcordiā reducere.

Ex his alterum nostri duces sibi conciliant, eiusque opera vtuntur ad alterum Regem profligandum, atque ita paucis diebus tota insula in Regis & Reginae potestatem venit. Ciuitas qualiscumque tunc erat, in metropolim omnium septem insularum erigitur, in eamque ex Rubicone, quod erat Lanceæ ruptæ promontorium cum oppidulo, Episcopi sedes transfertur. Rex cuius ope nostri duces cum vxore Regina ad Principes nostros Madritum missi. Adhuc duæ aliæ restabant insulæ debellandæ, Teneriphion & Palma, de quibus suo in loco dicemus, & quo pacto Alphonso ab Augusti luco rem gerente aliarum quinque numero, & cultu & religione accesserunt.

Strages nostrorum in præruptis ad Malacham ingis accepta, Magistro diui Iacobi & Marchione Gaditano ducibus. Caput II.

REGEM & Reginam ex tot tantisque victoriis exultantes, ne ex continuis successibus arrogantiores fierent, fortuna, vel potius diuina quædam prouidentia, dignata est admonere illos, vt meminissent se mortales esse, atque iuxta illud Psalmographi, non in curribus, non in equis, sed in nomine Domini esse fidendum. Hoc Regem admonuit, cū ad Loxam castra metatus obsidionem vrbis parabat, & perturbato exercitu rem inchoatā reliquit. Hoc iterum in memoriam illis reduxit illa calamitas quam ad Malacham suis in ducibus experti sunt. Erat, quem admodum in libro superiori dictum est, in Astygitana colonia Alphonso Cardenianus, diui Iacobi militiæ Magister, quem Rex & Regina limitibus illis tuendis præfecerant. Erat præterea finitimis in locis Rodericus Pontius a Germanica legione Marchio Gaditanus. Hi ab exploratoribus facti sunt certiores, esse montes non procul a Malacha mari nostro impendentes, Axarquam Mauri sua lingua vocant, qui incolerentur ab agricolis & pastoribus, vnde magna præda ex hostibus auahi posset. Esse præterea Malacham equitibus exhaustam, & loca per quæ nofter exercitus permeare & remeare sine vlllo impedimento posset. Et quia ad loca penetranda exercitu grandiori opus erat, rem ad finitimos duces & præfectos rei militaris deferunt, hortanturque vt ad tam insigne negocium peragendum omnes coeant. Hi fuerunt Ioannes Siluius Centifontanus Comes, qui prætoribus decurionibusque populi Hispalensis assistebat, Alphonso a Corduba domus Aquilariæ dominus, Petrus Enriqui provincie Bæticæ præfectus, Gasias Manriqui Cordubæ, & Ioannes Roboreus Asindi prætores maximi, arcium quoque præfides, & regii exercitus duces. Qui omnes cum suis, & cum ciuitatum & oppidorum populis quibus præsidebant, ex composito ad diem certum Antiquariæ, quæ ciuitas est in hostium collimitio, conueniunt, partim armati, partim inermes. Neque enim omnes bellum hostibus inferendi causa coierant, sed alios res nouas videndi studium, alios emendi vendendique, aut merces permutandi causa deduxerat, paucos Christianæ religionis amor, aut ex re bellica honoris amplificandi cupiditas exciuit. Erat itaque non tam exercitus ad pugnam paratus, in qua plærunque pauci superat multos, quam hominum quædam multitudo inordinata, numerositas, & frequentia, quæ impedimento sibi esse solet. Et quamquam iam decreuerant, Axarquam esse petendam, denuo coeptum est consultari, in quas potissimum partes copiarum ducerentur. Nam erant qui dicerent Axarquam esse confragosam, atque præruptis montium anfractibus intercisam. Tandem placuit ire, quo illos fortuna sua trahebat, hoc est, quo illos exploratorum error impeggerat. Ordinatis igitur cohortibus primæ partes obtigerunt Alphonso domus Aquilariæ domino, & provincie Bæticæ præfecto, qui exploratores sequebatur, postremos tuebatur militia diui Iacobi Magister, mediæ Comiti Centifontano, quem Hispalenses multi ciues nobilissimi comitabantur, Marchionique Gaditano cui Asindenses accedebant. Cæteri omnes in ternas has copias distributi, ab Antiquaria inauspicatis auihus profecti, die insequenti ad vesperam locum destinatum attingunt, & quia tanta hominum turba in tam longo temporis interuallo non potuit hostes latere, iam receperant se cum pecoribus & armentis in loca tutiora. Pylas faucesque montium, & semitarum diuerticula

diuerticula occupant, armatisque muniunt. Copiarum nostrarum primi in finiti-
 mos locos sparguntur, villas vicosque cultoribus vacuos incendunt, saltus ab ar-
 mentariis pastoribusque desertos reperiunt. Extremorum equites quos Magister
 diui Jacobi ductabat, cū in contractuosa quædam loca incidissent, neq; se satis ex-
 plicare possent, ex castello proximo quod Moclinetum appellant, erumpētes ho-
 stes inuadunt, turbatos atq; quo se vertant incertos cædūt cominus, & saxis sagit-
 tisque & telis eminus perūt. Magister ab anterioribus auxilium implorat. Accur-
 rit Marchio cum equitatu quem habebat paratissimū, illosque ex angustiis in qui-
 bus hærebant, in patentiores expedit campos. Superueniunt etiam qui omnē ex-
 10 erciturum ductabant principes, quid consilii capiant in commune consultant. Inter
 omnes conuenit, se ab exploratoribus & itinerum mētoribus fuisse deceptos, qui
 in loca illa deduxissent, vnde plus detrimenti quam emolūmēti essent reportatu-
 ri, relinquendam esse prædam quam pertenuem & exiguam collegerāt, denique
 consulendum esse saluti, quocumq; modo possent. nam honeste iam non poterāt,
 cum illis tanquam in viuaria conclusis hostium arbitrio esset pereundum. Nā quid
 facerent bidui inedia confecti, diei noctisque laboribus & vigiliis defessi, ab hosti-
 bus vndique circumueniētib; interclusi? Superuenit aliud malum, quod fuit o-
 20 mnium perniciosissimum, quod in tenebris res esset gerenda, & in locis quos ipsi
 ignorabant, hostibus erant noti. Itinerum duces iussi vt exerciturum, qua melius rati-
 one fieri posset, ex illis angustiis in apertos campos perducerēt, vbi aut collatis si-
 gnis cum hostibus sit pugnādum, aut vnde reducibus in domū cuique suam esset
 redeundum. At illi contra, siue quod iter ignorabant, siue quod illis dei voluntas
 omnem mētem abstulit, incipiunt ducere per arduū & saxis dumisque cliuum in-
 æqualem, qua non pediti, nedum equiti patebat iter. Iamque oboriebantur tene-
 bræ, cū sentiunt iuga montiū, qua illis eundum erat, ab hostibus occupata. Regre-
 diuntur itaque, & in vallem quam mediam torrens quidam præruptus secabat, in-
 opes consilii descendunt. Erant a tergo præterea montes in præcipiti stātes, atque
 30 vallibus impendētes, quos iā hostes occupauerant. Nostri ancipites, & quo se po-
 tissimum verterent dubii, stabant attoniti, expectantes quid hostes facerent. At illi
 perpetem noctē clamoribus more suo montes & valles implent, crebros excitant
 ignes, saxa rotatilia rupeſque in hostes deturbant, atq; interim ausi cominus acce-
 dere, in illos, tanquam in signum positos, scorpionū sagittas, stlopetarum glandes,
 fundarū & fustibulorū saxa dirigunt, neq; veniebat telum quod in cassum mitte-
 retur, atque ita ad mediam vsq; noctem nulla quies data. Cum Magister, Quousq;
 degeneres patiemur pro hostium libidine, quasi pecudes ad lanienam victæ, ne-
 cari? At si desunt vires, o viri, non desit animus ad aperiēdam viam, qua nobis aut
 40 saltem salutem consequamur, aut honestam mortem oppetamus. Et simul hoc di-
 cens cliuum ascendere cœpit, quem signis præteris reliqui omnes qui sub illo me-
 rebant, secuti sunt, quoad ventū est ad montis iuga, quæ iam hostes insederant. ibi
 pugnatū est acriter, cōpluresque vtrinq; ceciderunt. In ea pugna cæsus signifer, si-
 gnūque cu eo amissum, cæsus quoq; Ioannes Ofornius ipsi Magistro arcta sangui-
 nis propinquitate coniunctus, cæsus & Ioannes Bazanus, & alii equestris ordinis
 cōplures viri nobilissimi. Marchio Gaditanus Magistri exemplū secutus duce ite-
 nerum altero, atq; alia ex parte eundem cliuum conscendit, atq; incolumis in alte-
 rum montis decliue latus euadit, in eoque locū eligit, in quo subsidiariā disponit a-
 ciem, qua & se tueretur, & eos qui sequebātur palantes sparfosque ad se reciperet.
 Magister vero ex montiū iugis repulsus, ad eos duces q se a tergo sequebātur, ad-
 50 glomerat, & quod reliquū erat noctis, in excipiēdis hostiū telis cōsumunt. Neque
 illis profuit in alterā se vallem recipere: nā & in eisdē iugis hostes se medios inter-
 posuerūt, ne se Marchioni cōiungerent. Qui tamen iuga montiū euaserat, ocio-
 sus non erat. Dū enim expectat illos qui a tergo sequebantur, nō potuit effici, quo
 minus cū hostib; esset pugnādū. Sed quæ potuit esse pugna, in qua ex altera parte
 vegeti & recētes, ex altera defatigati & lassī erāt? alteri alacres ex præfenti victoria,
 alteri ex accepta calamitate animo deiecti: In ea pugna Marchio tres fratres amisit,

Iacobum, Lupum, atque Beltrādum, duos quoque ex fratribus nepotes Laurentium & Emanuelum. Quibus vero superfuerant vires, non illas ad pugnam, sed ad fugam collegerunt: reliqui omnes aut cæsi, aut capti sunt. Magister militiae sancti Iacobi, & Alphonsus domus Aquilariæ dominus, & Beticæ prouinciæ præfectus, nacti priuos quisque suos itinerū duces per loca tesqua & inuia, & qua neque hostes quidem sequi poterant, incolumes euasere. Centifontanus Comes in angusto quodam loco deprehensus cum aliquādiu paucis comitatus pugnasset, victoribus tandem se dedit, captusque cum Petro Siluio fratre suo in urbem Granatā in vinculis est ductus. Capti quoque sunt præsides arcium Antiquariæ, Moronis, & Asindi, Bernardinus Manriquus, Ioannes a Pineto, & Ioannes Montifaluus, & alii cōplures viri nobiles, quos erat infinitum numerare. Illud quoque non omitendum, quod superat omnem fidem, binos aut ternos ex hostibus ante se duxisse in vinculis captos, senos, aut octonos. Quid memoro viros? Mulieres quoque ex vrbe Malacha egressæ ante se captiuos agebant, vt liqueat illud non hominū fuisse opus, sed Dei, cuius officium est deponere potētes de sede, & exaltare humiles. Id quod Lacedæmonius Chilon sciscitāti Æsopo quid Iupiter faceret, respondit, extollit mites, atq; supbos deprimat. Hic est Iupiter noster, id est, iuuās pater, hic & sol iustitiæ, qui vt ait Macrobius, fulgentia obscurat, & quæ sunt in obscuro illuminat. Idē est Nemesis, hoc est indignatio, qui virginis effigie cōtra superbiā colitur.

*Maurorum Rex iunior ab Ægabrense Comite, & regii ministerii præfecto
in pugna capitur. Caput III.*

EX tanto mœrore & luctu recreauit refecitque gentē Hispanam Dei benignitas, ne acceptæ calamitatis desperatione languescens ad inchoatum bellum fieret remissior. castigauit namque Hispanorum superbiam, non vt animos ad pugnam remitterent, sed ne per insolentiam hostes contemnerent. Nam & pro nobis diuinum stare fauorem, vel his duobus argumentis demonstratum est, quod, vt paulo ante diximus, ex vno atque simplici regno duos Reges excitauit, quodq; nūc dicturi sumus, alter illorum in nostrorum Principum venit potestatem. Quis enim nō videt, ex discordia illa patris cum filio factum esse dissidium, vnde victoria nostra de hostibus originem duxit? Saluatore nostro prædicente, Omne regnū in seipsum diuisum desolabitur. Quæ res in hunc modum est gesta. Ex duobus Maurorum Regibus, iunior qui patre potentior erat, cernens se apud suos, velex ea causa maiorem in modum amari, quod Christianorum nomini esset infensior, atque belligerandi cupidior, quam maximum potest equitatum peditatumque, tam ex sua, quam ex patris factione comparat. Neque ita enim diffidebāt animis, vt non maius odium in Christianos, quam ipsorum inter se esset. Itaque parato exercitu, quos potissimum fines hostium inuaderent consultantibus, placuit in Cordubēses & Astygitanos irruere, propterea quod ex superiori strage ad Malacham accepta, totus ille tractus erat equitum peditumque numero exhaustus. Lucenam itaque, & Aquilare, castellaque finitima petunt, agros populantur, arbores frugesque succidunt. Nuncius ad Ægabrensem Comitem venit, qui ex Vaena oppido suo pergrandi equitum peditumque semper habebat cohortes ad huiusmodi repentinos casus paratas. Is iungit se ministerii regii præfecto, qui Lucenæ oppidi erat dominus, qui duo comparato, nolo dicere exercitu, sed exercitus specie in hostes eunt. Non credet posteritas quod ego nunc scripturus sum, sed neque præsentis credent, si qui sunt ad quos scripta mea peruenient, sed neque ego crederem, si quis alius mihi narraret, sed habeo mille testes qui mihi attestabunt, quorum aliqui interfuerunt, alii ab iis qui interfuerunt, audierunt, aut si adeo sunt curiosi, ab ipsis audire possunt. Si acie iusta signisque collatis fuisset dimicandum, cuique nostrum cum denis, decem cum centenis, & centum cum millenis res fuisset peragenda. Mauri cum audissent nostros aduentare, castra tollūt, equos conscendunt, pedites Rex iubet ex armentis, pecoribus, & captiuis collectam prædam agere Loxam versus, ipse cum suis copiis expectat, an se hostes persequatur, interdum

interdum pedites quos præmiserat, subsequitur. Iamq; transferat locum quem indigenæ Martini Condifali torrentem appellant, qui sex passuum millibus a Lucena distat, cum se hostes inuicem conspiciunt, subsistunt vtriq; Mauri, quid nostri auderent (nam contemnebant illos, quia multo pauciores erant) nostri, quoad se pedites qui sequebantur, sibi adiungerent. Equites auxilio peditum aucti ex vtrifque agmine factis signis infestis inuadunt hostes, qui ex tribus equitum turmis vnam faciunt, quæ a tribus ducibus ordinaretur. Primus erat Rex ipse, alter exequendi iudicii prætor maximus, tertius quem Mauri lingua sua vocabant Alatar, hoc est Aromatarium. Qui barbaricum illud more suo in clamantes, quo etiam nos clamore, cum hostium vires extenuare volumus, vti solemus, excipiunt nostros ex aduerso venientes, tanto conatu, tantisque viribus irruentes, vt neque primos quidem incursum sustinere potuerint. Hoc est illud grande miraculum, & quod aliis incredibile visum iri præfatus sum. Versi deinde omnes in fugam dimissa præda vni tantum saluti prospicientes. Ast alia ex parte Alphonsus a Corduba domus Aquilariæ dominus, qui eo ipso tempore Antiquariæ morabatur, ad hunc nuncium cum præsentem equitatu superuenit, hostesque fugientes antevertit, seque venientibus opponit in angusto quodam loco. Quos ipse a fronte, Comes Ægabrensis atque regii ministerii præfectus a tergo ferientes, magnam in illos stragem edunt. In eodem loco inuenta sunt postea mille hostium cadauera, præter illos qui passim fugientes ceciderant. Rex ipse captus, Alatar & duces alii hostium cæsi, atque ita victores nostri ex eo conflictu redierunt in morem triumphi, cum captiuis & præda quam ex hostibus auerterant, quæ in manubias redacta in commilitonibus distributa est. Rex ipse captiuus extra sortem Comiti donatus, apud quem honorifice atque pro dignitate regia tractatus est. Et ne tantæ rei gestæ monumentum aboleretur, a Rege & Regina Comitis insignibus additum est coronatum regis caput catenis vinctum, & in ora clypei vexilla nouem, quæ in prælio fuerant ex hostibus capta. Et quia eiusdem victoriæ ministerii Regis præfectus fuerat particeps, eadem insignia atque insigniorum ornamenta ab eisdem Principibus & ob eandem causam illi communicata sunt.

Belli apparatus: census illorum qui cum Rege ad Granatensis regni populationem profecturi erant. Caput IIII.

INTER cætera negocia quæ ad senatum regium cotidie referebantur, nihil erat frequentius, quam quemadmodum in Mauros bellum inchoatum ordine procederet, & quæ belli gerendi ratio imprimis esset ineunda. Cumq; ea de re sæpe consultaretur, nulla potior inuenta est, quam vt ora maritima numerosa classe obsideretur, ne quid auxilii aut comæatus a Mauritania inueheretur, atque in finibus adhiberentur custodes, ne a terra aliquid alimenti ad hostes perueniret, aut per commercium, aut captiuorum redemptionem, aut furtim, aut alio quouis modo. Tertium restabat, vt per omnia regni hostilis penetralia fierent agrorum populationes, villarum vicorumq; incendia, arborum frugumq; succisiones, vt qui sine multa Christiani sanguinis effusione expugnari armis non possent, fame cogèrentur in deditioem venire. Dispositis itaque a terra marique custodibus, conuocantur omnes Hispaniæ principes, trium ordinum Magistri, Duces, Comites, Marchiones, Comestabilis, Metati, prouinciarum vrbiumque præfecti, arciumque præsides, vtque veniant cum suis cohortibus regia autoritate monentur, atque in diem locumque certum, vbi Rex esset, omnes conuenire iussi. Coierunt itaque in loco qui ab incolis appellatur Carectum, vbi factis censu, inuenta sunt equitum cataphractorum atque leuis armaturæ decem millia, peditum armorum ad pugnam, ad succidendas arbores frugesque instrumentis rusticis armorum triginta millia, fabrorum & machinariorum ingens numerus, mulionum, agalorumque, & carrucariorum, qui iumenta, asinos, bouesque agerent, quadraginta millia, præter lixarum, calonum, pabulatorum, frumentatorum, pistorum,

coquorum, dulciariorum numerosam multitudinem, meretricū prostibularūq; & eorum qui exercitu nulli sunt vsui, sed magno potius impedimento, magnam turbam. Exercitus vero a rege in hunc modum est distributus. Magistro militiæ diui Jacobi, & Marchioni Gaditano, & Alphonso domus Aquilariæ domino, & Ludouico Ferranti, qui postea fuit Comes a Palma, priores sunt commissæ partes: posteriores vero Hemerocallio Comiti, & Ioanni a Septo maiori Conchelli domino, & cohortium a Duce Infantatus missarum, & quas Dux a Methymna cæli misit, præfectis, & Martino Alphonso Montis maioris domino. Mediarū partium cohortes hunc in modum dispositæ. Primam ducebat Garfias Lupides Patellanus Cisterciensis militiæ a Calatraua Magister: secundam a monte regio Comes: tertiam Franciscus a Stunica præfectus copiarū quas Dux Placentinus pater, & quas eiusdem Ducis filius Cisterciensis militiæ a Ponte Traiani Magister misit: quartam Guterius a Septo maiori Caietanus Comes, & Fredericus Ducis Albanorum filius: quintam Dux Triciensis, cum iis qui sub illo merebant, & qui a Mentefa, & Vbeta, & Biacia venerant: sextam Dux Alburquerqueus, & Ioannes a Methymna Afindica Ducis filius, qui ducebat copias ab Enriquo patre missas. In subsidiaria cohorte quæ aliis omnibus maior atq; firmior erat, Rex ipse medius ibat stipatus mille equitibus, quingentis cataphractis, totidemq; leuis armaturæ, qui ex cohorte prætoria Regis & Reginae fuerant delecti. Hanc ducebat Iacobus Lupides Patiequus Villenatum Marchio. Signum vero regium præferebat Alphon-
 20
 sus Siluius. nam Ioannes Siluius cuius hæreditario iure illud erat munus, Granatæ in vinculis adseruabatur, ex clade quam ad Malacham accepimus, quemadmodū in superiori parte dictum est, captus. Ex alia quoq; parte pedites cum suis centuri-
 onibus in cohortes distributi locos opportunos tenere iussi, ballistas, & tormenta, aliaq; machinas obseruabant equites peditesq; ab Hispali, & Cordaba, atq; Asty-
 gitana colonia, & reliqua omni Bætica missi. Copiis hunc in modū ordinatis ven-
 tum est in locum quem Indigenæ Equitum collem appellant, vbi ea nocte substiti-
 terunt. Postridie eius diei hostium fines ingressi, prope Illoram oppidum arte & in-
 genio loci munitissimum castrametati sunt, oppidani ex munitionibus erum-
 punt, & cum primis ex cohortibus nostris tumultuariam pugnam prætentant. Sed
 30
 nostrorum viribus impulsus cedunt, insequuntur nostri, atq; vtriq; simul oppidi sub-
 urbia intrant. Inde quoq; hostes repulsi, in castellum arcemq; se recipiunt, vnde
 sagittis telisq; petebant eos qui frumenti areas mœnibus propinquas incendebat.
 Inde quoq; tormentorum saxeis orbibus, & stlopetarum glandibus, missilibusq;
 fugantur, atq; ita incendium peractum est. Et quia oppidum expugnari non po-
 tuit, incensa quoq; suburbia, missi quoq; a Rege Comes Ægabrensis, & domus A-
 quilarariæ dominus, qui cum parte exercitus Montis frigidi castellorumq; agros
 vastarent. Atq; ita non modo Illora & Illoræ finitima prædia igni ferroq; corru-
 pra sunt, sed & omnia quæ intra quatuor millia passuum erant, in cineres fauillaf-
 que abierunt. 40

*Tagara oppidum capitur, Alama commeatu instruitur, Tendillanus Comes
 presidio sufficitur. Caput V.*

His rebus ad Illoram Montemq; frigidū peractis, castra mutantur in locos, vnde
 de possent maiora detrimenta hostibus inferri. Nam quacumq; tantus exerci-
 tus procedebat, non solum pedites ad hoc munus designati, vt runcinis, falcibusq;
 messoriiis & scœnariis, atq; rusticis securibus, omnia arborū genera frugesq; vasta-
 rent, sed & ipse castrorum tractus omnia sternebat, & milites e castris egressi, vil-
 las, vicofq; finitimos, & molas aquarias, molendinaq; dolabris demoliebantur. E-
 rat Tagara oppidum non minus quam superiora munitum, quod inter Alamam
 & Loxam positum, nostris perniciosum, hostibus vero accommodum. Hoc iubet
 Rex oppugnari. Fabri lignarii & ferrarii operi se accingunt, testudines, arietesq;
 pluteos, vineas, turrefque ligneas aptat, oppugnatores ab omni parte machinas mu-
 ris admouent, atq; murorū fundamenta rutabulis & bidentibus subruere tentant.
 Extra

Extra muros, & intra mœnia vehementer laboratur, neq; vllum interea telorū cessat genus, oppugnatores ballistis & tormentis, propugnatores cæmenticiis lapidibus, & ollis sulfure ac pice plenis, & admoto igne ardentibus rem suam agunt. Obfessi tandem nostris instantibus cedunt, atq; deserta murorum defensione, in castellum arcemq; se recipiunt, oppidum hostibus diripiendum relinquunt. Capto oppido cœptum est deliberari de arce oppugnanda. Erant qui dicerent abstinentum esse ab oppugnatione, propterea quod muri erant crassiores, atq; signino opere ex calce & arena compacti, neq; aderant sulfurarię machinę ita grandes, quibus tam solida materia dirui posset. Alii dicebant ad mouendas esse machinas, atq; tentandum putres ne essent muri, an ita firmi, vt præsentis machinæ non possent illos demoliri. Placuit Regi arcem debere oppugnari, propterea quod tanta erat viriūq; sexus & ætatis multitudo, quę eo se receperat, vt deficientibus alimentis breui cogeretur se dedere. Iubet itaq; arcem a quatuor partibus oppugnari, Magistro militiæ diui Iacobi, & Marchioni Gaditano, & domus Aquilariæ domino primam commendat: Triciensi Duci, & Ludouico Ferranti Palmæ Comiti alteram: Garfiæ Ferranti Manrico cum copiis Cordubensibus tertiã: Ferdinando Veraasco qui Ducis Infantatus copias ducebat, alteram ex turribus quæ pro arcis porta stabat, oppugnandam committit. Quisq; illorum quibus ea cura demandata est, eodem temporis momento negocium capit, pugnatur, propugnaturq; pro viribus ab vtriusq;. Durat ea pugna ad horam diei nonam. Vulnerati ex vtraq; parte complures viri nobiles, inter quos Enriqus Enriqui Regię domus maximus OEconomus. Intermissa est ea oppugnatio, quod vtriusq; erant defatigati, vt amplius durare non possent. Postero die repetita est oppugnatio tam acri & vehementi conatu, ac tam frequenti grandine telorum, vt Mauri non valentes impetum sustinere cœperint cum oppugnatoribus de deditioe agere. Induciæ in paucas horas datæ, quoad negocium cum Rege transigeretur, & sub fide publica missus illorū sacerdos (Alfaqui vocant illi) qui ipsorum nomine Regi arcem traderet, si vellet miseris vitam atq; libertatem cum bonorum retentione concedere. Vitam Rex facile concedebat, libertatem & bona condonare noluit, propterea quod ausi sunt bis oppugnationem expectare. Et erant Mauri qui dicerent mortem potius oppetendã, quam vt se sine vlla conditione dederent: alii nihil excipientes, & Regis misericordiam spectantes, volebant se dedere. Interea nostri cum intellexissent hoc dissidio vires hostium atq; animos defecisse, instant oppugnationi, irrumpunt in arcem, repugnantes trucidant, nihil resistentes capiunt, bona diripiunt. Præda Regis arbitrio pro cuiusq; dignitate & rei bene gestæ merito distributa, arcem cum castello & oppido placuit dirui, atq; solo adæquari. Inde Rex cum exercitu Alamam proficiscitur, quam triginta mille iumentorum vehibus instruit quibus commeatus imporbatur, atq; vrbis præsidio milites mille, partim equites, partim pedites reliquit, quibus præficit Enicum Lupidem Tendillanum Comitem, commendatque vt non modo arcem tueantur, sed & pro temporum occasione hostibus etiam bellum inferant.

*Granatensium agrorum vastatio, atq; Regis in Cordubensem coloniam
reditus. Caput VI.*

INSTRVCTO Alamæ penario, & vrbis muniõibus refectionis, omnis cura Regis in vastandos Granatæ agros traducitur. Illa enim fuit causa, cur tanto exercitu, tantoq; rerum omnium apparatu, hostium fines ingressus est, vt urbem quæ erat totius hostilis regni caput, & ciuitatem metropolim ad alimentorum præcipue inopiam redigeret. Erat Granata quemadmodum in Decadis huius præfatione diximus, tanta equitum peditumq; armatorum multitudine referta, vt nisi pergrandi nostrorum exercitu illa vastatio agrorum sine magno periculo fieri non posset. Ex Alama igitur profecti, non modo sternunt obiter omnia quæ in via aut viæ proxima erant, sed etiam longinquiora, quæ a dextris sinistrisq; intra quatuor millia passuum ab vtroq; latere continebantur, vt erant vici, villæ, armentorum stabula,

magalia pecorum, speculæ, & turres, quo se pastores & agricolæ temporibus du-
 biis atq; suspectis recipiebant. Die tertia postea quam ab Alama discesserunt, in op-
 pidulo Alendino quoda Granata quatuor millia passuum distat, castra figunt. Est
 illud oppidum ad radices Orospedæ montis positum, contra collem Niuosum, ab
 eo sic dictum, quod niuibus semper obrutus est. Ager illius in circuitu oliuis, & vi-
 tibus, atq; omnium generum arboretis confitus, vbi non sunt arbores, sata omni-
 frumetorum genere, atq; leguminum, & panici, culta sunt. Hæc omnia Rex iubet
 succidi, & sterni, atq; lumariis & messoris falcibus meti. Dum hæc a peditibus fi-
 unt, equites, vt illos a quocumq; superuentu securos reddant, certis in locis dispo-
 siti tumultuarias pugnas cum hostibus exercent, qui deinde armatorum peditum
 auxilio aucti oppidum irrumpunt diripiuntq; & frumenti areas oppido propinquas
 igni corrumpunt. Die insequenti Rex cum omni exercitu cohortibus ordine suo
 dispositis suburbanos Granatæ agros populabundus inuadit, atq; proxime urbem
 cum subsidiaria cohorte tota die ad vesperam vsq; consistit, dum arborum messi-
 umq; strages conficeretur. Et quia totus ager ille fossis incilibus, atq; voraginosi-
 aquæ ductibus intercisus est, quorum diuerticula nostris incognita, hostibus ex-
 plorata erant, certis in locis prædiarias cohortes exponit, quæ vni succidendarum
 arborum messiumq; studio intentis pericula prohibeant, securitatemq; præstent.
 Populatione itaq; agrorum peracta hostes cum viderent se nulla ex parte calami-
 tatem illam prohibere potuisse, ad alias se vertunt artes, aquarum incilia pertur-
 rant, fontes veneno corrumpunt, pontones, & omnia quæ nostris vsui esse pote-
 rant, intercipiunt. Peracta igitur agrorum vastatione ex voto atq; Regis sententia,
 iubet mutari castra. Et cum adhuc tempus superesset, in quo aliquid fieri posset,
 quod ad bellum inchoatum nostris conduceret, hostibus nocumento foret, defi-
 ciente tamen comœatu earum maxime rerum quæ ad victum pertinent, coacti
 sumus domum quisq; suam repedare. Rex igitur Cordubam petit, vbi stipendia
 militibus, atq; arborum messiumq; succisoribus pactam mercedem persolui iubet.
 Mauri cum viderent se omni ex parte circumuentos a mari classe ingenti, a terra
 crebris prædiis, regni penetralia ferro igniq; desolata, mittunt ad Regem lega-
 tos, qui pollicerentur suo atq; regis ipsorum nomine se reddituros quotannis vim
 maximam Granatensium aureorum, atq; in eius tributum pignus impræsentiarum
 um in quo de re tanta agebatur, ad Reginam refert, quæ eo tempore in Cantabris
 Victoriæ morabatur, intenta rebus quas in Nauaria inchoarat, & quæ ad prouin-
 ciæ illius administrationem pertinebant. At Regina tametsi nihil magis optabat,
 atque ab immortalis Deo precabatur, quam vt videret diem, in quo vrbe Grana-
 ta & Granatæ regno potiretur, ad Regis consultationem respondet, non placere
 sibi vllas hostibus inducias concedi. Sed quia multa simul restabant peragenda,
 non modo in Hispania, sed cum finitimis Nauariensibus, & Gallis, cum quibus de
 Ceretaniæ deq; Ruseinonis Comitatu iam pridem lis pendebat, atq; de Nauaria
 quoq; spectabatur, non displicere tamen temporarias hostibus inducias concedi,
 dum modo sequestro deponerent arces & castella, quo pignore tributum illud
 quod se reddituros quotannis pollicebantur, esset certum, neque dubia fide sol-
 uendum. Nam quod de obsidibus dicebant, apud illos qui non multi obsides fa-
 ciunt, nihil certi afferebat. De castellis & oppidis sequestro deponendis non pla-
 cuit hostibus, sed neque Regi & Reginæ de dandis obsidibus conditio. Res itaq;
 infecta mansit, & Reginæ iussu quæ in huiusmodi rebus erat scrupulosior, impe-
 ratum, vt fines diligentius vtique obseruarentur, & quod in redimendis captiuis
 nullum fieret commercium, vnde aliquid alimenti hostibus accederet: quin po-
 tius ipsa patiebatur ex re sua pecuniarum partem contribui, quam
 huiusmodi in rebus collusionem aliquam cum
 hostibus fieri.

De reddenda libertate Maurorum Regi iuniori deliberatur, & primo quod non sit reddenda. Caput VII.

CVM adhuc Rex Cordubæ & Regina in Cantabris Victoriæ moraretur, Maurorum Regis iunioris mater, & qui factionem illius sectabantur, miserunt legatos qui agerent cum Rege nostro, quemadmodum Rex qui apud Ægabrensem Comitem in vinculis erat, donaretur libertate, quam non gratis, sed ingenti precio dicebant se velle redimere: imprimis perpetuo obsequio sui ipsius, & illorum qui se in Granatæ regno sequebantur: deinde certo aureorum vectigalium numero, qui tributum nomine quotannis Hispanorum Regibus penderetur: tum Christianorum qui in Granatæ regno captiui erant, certo quoque numero eorum quos Rex ipse nominaret. Rex audita legationis summa, dat literas ad Ægabrensem Comitem, utque ducat, aut mittat ad se Maurorum Regem, petit. At ille non grauate iussis Regis obsecutus, Regem captiuum deducit. Laudatur Comes, atque honorifice ab Hispanorum Rege accipitur, gratiasque illi agit, quod tam impigre illius voluntati obtemperarit. Regem captiuum Martino Alarconi Porcunatis arcis præfidi adseruandum tradit, ipsum Regem afflictum videre noluit, quoad decerneretur quid de illo statuendum esset, sed bene ut de se deque Regina coniuge speraret, illi nunciari iussit, utque interim hac vna spe captiuitatem suam consolaretur. Ad hæc tam benigna regis voluntatis oracula Maurus respondet, se non posse sub tantis ac tam beneficis Principibus in luctu atque mœrore esse, & quod vna tantum res in calamitate sua dolebat illi, quod videretur nunc necessitate compulsus facere id quod, cum esset liber, summopere concupierat, hoc est, subiicere se illorum potestati, ut ab illis acciperet regnum Granatense, quemadmodum auus paternus suus illud acceperat ab immortalis memoriæ viro Ioanne Hispanorum Rege secundo, socero suo, atque Regiæ suæ consortis patre fortunatissimo. Et quia Regis præsentia aliis compluribus in locis desiderabatur, non modo in rebus quas Regina in Nauariæ finibus inchoauerat, sed etiam in iis quæ in prouincia Tarraconensi per urbium præfectos atque ciuitatum gubernatores administrabantur, antea quam Rex ex Bætica proficisceretur, prospiciens bello quod cum Mauris acceptum atque deinceps gerendum erat, disposuit, quibus in locis oportebat, limitaneorum militum cohortes, quibus præfecit & duces qui fines ab hostium incursum tuerentur, & quoties illis videretur, bellum inuicem inferrent. Quod vero ad Regem Maurorum iuniorem attinebat, retulit ad senatum, qui tunc frequens erat, non solum ex togatis ciuibus, atque ciuilibus & pontificiis iuris consultissimis, sed ecclesiarum etiã prælatis, & totius Hispaniæ principibus viris. Mauri Regis procuratores pro libertate illius iudicanda offerebant, quemadmodum paulo ante diximus, perpetem Hispanorum Regibus subiectionem, & aureorum quotannis duodecim millia, & ex captiuis Christianis qui in Granatensi regno inuenirentur, tercentum eorum quos Rex noster nominasset. Datuos quoque se impræsentiarum pollicebantur obsides, filium vnicum Regis legitimum cum aliis Maurorum illustrium filiis, eorum scilicet qui essent factionis eiusdem studiosi. Postulabant etiam captiui Regis nomine auxilium ad ea expugnanda oppida & castella, quæ post captiuitatem suam ab illo desciuerant ad Regem seniore patrem suum, idque nisi mature fieret, alios ex desperatione suæ libertatis illorum exempla secuturos. Sententiæ procerum, atque infimatum etiam, ea de re fuerunt variæ. Alii dicebant nulla conditione reddendum esse qui semel in vinculis teneretur: alii contra, non modo reddendum esse libertati, verum etiam auctum præmiis & honoribus dimittendum, afferebantque utriusque rationes quibus sententiam suam tuerentur. Eorum qui priorem defendebant, princeps erat diui Iacobi Magister, qui post longam in senatu regio disceptationem huiusmodi apud Regem habuit orationem. Tria, inquit, sunt, clarissime Rex, quæ veniunt in dubitationem, quoties de bello hostibus inferendo deliberatur: primum de genere belli: alterum, quibus mediis conatus nostri victoriam consequantur: tertium, quo pacto ea quæ victoria nobis peperit, quam diutissime conseruari possint. Genus belli est ita iustum & honestum,

vt nullum magis esse possit, ita vtile & necessarium, vt nullo modo sit dissimulan-
 dum. Nam quid honestius excogitari potest, quam pro Christiana religione con-
 tra nomen Christiani hostes arma induere? Quid iustius, quam repetere armis ea
 quæ iniuste nobis fuerunt erepta? Quid magis necessarium, quam aduersarios no-
 stris iugulis intentos funditus perdere? Quid vtilius, quam fines nostros propaga-
 re, atq; hostium limites compescere? Sed hac de re nulla mihi cōtrouersia est cum
 iis qui huic meæ sententiæ refragantur, idem sentimus, in eodem statu causæ su-
 mus, de hoc omnis contentio est, sit nē reddendus libertati Rex captus, an potius
 æternum in vinculis retinendus. Ex his duobus vtrum sit impendenti bello con-
 ducibilis, nunc disceptamus. Est autem hoc bellum cui nunc insistimus, non ita
 difficile, vt sit extimescendum, non ita facile, vt sit contemnendū. Quare pro belli
 magnitudine non omnia, neq; ab omnibus auxilia sunt quærenda, sed ea tantum
 quæ nos honeste iuuare possunt. Nunc autem pensatis vtriusq; partis viribus, o-
 mnia sunt nobis potiora, militum numerus copiosior, corporis atq; animi vires
 multo alacriores, belligerendi duces præstantiores, machinæ & quibus hostes pe-
 tantur, & quibus nos ab hostibus tueamur, magnitudinis & multitudinis incredi-
 bilis apparatus. De exitu vero huius belli quid illi timeant, & quid nos speremus,
 vel hoc est argumentum maximum, quod sæpe tentarunt emere pacem, vel saltē
 inducias, pollicentes maria, & montes auri, atq; tributum nomine perpetuam serui-
 tutem. Quam oblatam conditionem quasi turpem reiecistis, quia vobis erat in a-
 nimo non per partes, sed totam simul extinguere gentem Mahumeticam ex Hi-
 spania. Et quid prodest, postea quam hoc bellum inchoatum est, tot fecisse belli
 apparatus, tot expeditiones, toties congregasse populos, tot adisse labores & peri-
 cula, si nunc in medio rerum conatu negotium infectum relinquitur? Quod si hūc
 Regem quem in vinculis habetis, iuri suo restitueritis, omnia hæc perdidimus, vt de
 nobis dici possit illud quod est in Græcorum prouerbio: Oleum perdit & impen-
 sam, qui bouem mittit ad ceroma. Atqui, inquiunt isti, pro libertate sua offert duo-
 decim millia aureorū annua. Dicant mihi obsecro, quanta portio est hæc ex sum-
 ma illorum millionum quæ in hoc superiori biennio exhausta sunt in huius belli
 sumptibus? non dico ex vectigalibus regiis & fisco, ex mutuis & exactionibus, im-
 positionibus & tributis, ex cruciatis & Apostolicæ sedis subsidiis, sed ex violenta con-
 uocatione & delectu ciuitatum, oppidorum, ex coactione angariarum & peran-
 gariarum, per omnes totius regni populos. Atq; vt iam veniam ad vltimum ex tri-
 bus illis quæ proposui me dicturū, quomodo possint quæ in bello parata sunt, quam
 diutissime retineri, quæro ab istis, si captiuo Regi libertas reddatur? an cum liberta-
 te etiam pars illa regni quam nunc possidebat, condonanda est? & altera pars con-
 tra quam gesturus est bellum, cui cessura est? illi ne, an vobis a quibus in auxilium
 belli copias petit? Respondebitis, opinor, quod vtraq; pars vobis est cessura, quo-
 niam semel seruitio suo libertatem emit, & vt iurisperiti dicunt, quicquid ser-
 uus acquirit, domino suo acquirit. Ita ne o cæci fidendum est libertati alicuius,
 quam necessitas dedit? Omnis seruitus violenta est. nihil autem est violentū quod
 diutius permanere possit. Cum viderit se liberum, dicet se non teneri reddere quæ
 necessitate coactus pollicitus est se daturum. Est igitur vero quam similitudine, quod
 libertus hic vester non nobis, sed sibi ipsi militabit. Quid quod neutra Maurorum
 factio isti obtemperabit? Non quæ patrem sequitur obseruantia suæ religionis &
 obsequii quod illi debent, non quæ ipsum sequitur, cum eum viderint deuinctum
 regibus qui alienam religionem sequuntur. Atq; vt vno verbo sententiam meam
 tibi, o clarissime Rex, ostendam, ita sentio, bellum hoc prosequendū esse, Regem
 captiuum retinendum esse in vinculis, ne ex hoste vno, & eo quidem senecta æta-
 te confecto, nobis faciamus duos integros, & geminatis viribus robustiores: neq;
 in libertate nomine tributum pendant vobis quantum & quandiu ipsi volent, sed in
 seruitute, & sub munitionibus vestro præsidio instructis, reddant quot-
 annis quantum Celsitudo vestra reddendum
 esse statuerit.

Marchionis Gaditani oratio, quod Rex Maurorum iunior sit reddendus libertati.
Caput VIII.

10
20
30
40
50
EORVM qui in senatu regio partem alteram tuebantur, sentiebantq; captiuum Regem libertate donandum esse, princeps erat Rodericus Pontius a Germanica legione Marchio Gaditanus, qui hac de re iussus a Rege sententiam dicere, huiusmodi habuit orationem. Ex tribus rebus quas Magister militiæ diui Iacobi vir perquam illustis proposuit, de prima nullum est mihi cū illo certamen. nam de bello hoc prosequendo quid ego in secretiori senatu vestro, atque hoc in loco publice, & aliis in locis cum familiaribus meis & amicis priuatim dixerim, tu es mihi testis clarissime Rex, & illi quibuscum hac de re sæpe sum locutus. De quo nunc disceptamus, videndum, atq; imprimis discernendum, an ex miserandi huius Regis captiuitate Celsitudini regiæ, si detineatur in vinculis, aliquid honoris accesserit magis, quam gloriæ & veræ laudis accederet, si libertate donaretur. Fuit quidem regiæ maiestatis vestræ, ab vno atq; altero ex subditis Regem hostiū prælio superari, captiuum in pompam triumphi duci, sed in vinculis detineri, per Deum immortalē obsecro, quid habet honoris? Quid quod apud genus hoc hominum non est ita sanctum ac venerabile nomen regium, quemadmodum apud nos: itaq; pro libidine atq; leui ex causa Reges abdicat, proscribunt, occidunt, atq; in eorum locum alios sufficiunt. Quod si in viuos & incolumes, atq; in sua potestate constitutos hoc audent, quid non in captiuos facient? Et vt ex eis exempla petamus, ab eo quod sæculo nostro fecerūt hoc ipso Rege capto, quem nunc in vinculis habemus, plæriq; omnes suæ factionis ad Regem patrem descuerunt, oblitæ & nominis, & fidei quam suo Regi obstrinxerant, vt Celsitudo vestra existimet, se non habere captiuum Regem, sed ex media plebe obscurū hominem. Sed videamus nunc, & æqua lance perpēdamus, quid utilitatis ex hac Regis captiuitate nobis accrescat, aut e diuerso quid detrimenti ex eius libertate. Dum inter se pater & filius diffidebant, atq; de principatu belligerabant, vterq; negocium nostrum agebat, vterq; nobis militabat. Neq; enim erant tantæ illorum vires, vt & nobis resistere, & inter se decertare possent. Nunc vero posteaquam iunior hic Rex captus est, & in vinculis tenetur, ex duobus ad monarchiam res est redacta, maius negocium nobis accessit quam prius erat, quoniam duplices illorum vires in vnum corpus coierunt. Quid igitur, inquires optime Rex, tu faciendum censes? nimirū vt rediret discordia inter patrē & filium Reges, & se mutuis vulneribus conficiant, vt non sit nobis cum vno duplici bellum gerendum, sed cū altero ex duobus, quorum alter pro nobis militans faciat aduersarii nostri partem debiliorem. Restat nunc suspicio illa & timor, ne pater & filius nomina pietatis, & naturæ pignora inter se redeant in gratiā. Hoc inter priuatos passim fieri solet, inter Reges vero nunquam, si semel regnandi dulcedine inescati sunt. Quoties legimus, non solum apud poetas, sed etiam apud historicos, partim externos, partim domesticos, patres a filiis regno eiectos in exilio vixisse? Nam fratres a fratribus vulgare est, vsq; adeo, vt, quod ait poeta, nulla vnquam potestas consortem patiatur. Quare pater & filius nunquam cessabunt inter se certare, ille de regni possessione tuenda, hic de patre ex regni culmine disturbando. Alenda est igitur inter eos discordia, atq; nō solum hic dimittendus, sed etiam si potest fieri, tertius aliquis submittendus, vt si vnum e tribus fors interceperit, nūquam desint regni competitores. Neq; multi faciendum est quod de rebellione isti formidant, si nō permanserit in officio. nā & ingrati crimen apud illum manebit, si fidē violauerit, apud te verō beneficentiæ, atq; magni animi opus immortale, cuius nunquam pœnitebit. Simul etiam & eodē facto apud omnes gentes potentiæ magnitudinem ostendes, cū audiuerint, Regi cum quo bellum gesseris, dedisse libertatem, & in regni partem restituisse. Duabus igitur in rebus vno opere te cæteris præstare monstrabis, quas antiquitas Ioui tribuebat, quas & nos Deo nostro viuo & vero tribuimus, optimum & maximū appellantes, optimū propter beneficentiā qua erga cunctos mortales vtitur, & maximū propter omnipotentiā quæ non per partes, vt cætera, sed per omnia se extēdit.

Per beneficentiam igitur captiuum donabis libertate, per potentiam non timebis rebellionem. Dicant igitur nunc isti qui huic meæ sententiæ aduersantur, vtra sit fauorabilior, & magis ad pulchritudinem honestatemque accedens, mea, in qua dico Regem captiuum libertate donandum, an sua, in qua dicunt in vinculis ac seruitute detinendum. Cumq; tria sint genera bonorum, propter quæ omnes omnia faciunt, vtile, iucundum, & honestum, quæ utilitas prouenit ex vnus non Regis iam, sed hominis in seruitute & vinculis positi captiuitate, cuius neq; tu possis vti opera, neque sui precio redimere? Quæ voluptas ex eius vinculis? an stridor ille catenarum, & manicarum, compedumq; strepitus deletat? Quæ pulchritudo & honestas, vt te iuuet benefecisse, & benefactorum frui conscientia, atq; vnde spectare possis gloriam immortalē? Hæc Marchionis sententia plerisque mouit, non solum ex partis suæ studiosis, sed ex iis etiam qui antea refragabantur, atq; imprimis Rex ipse visus est propensior in eandem sententiam. Sed quia Magistro aliud videbatur, & plures quoq; illi assentiebat, placuit rem integram ad Reginam referri. Quæ respondit, non displicere sibi quæ Marchio sentiebat, præsertim cum de captiuorum redemptione ageretur, & quod maiorum suorum exemplo multi Maurorum Reges olim illi fuerint subditi atq; tributarii. Iussus itaque Rex iunior venire Cordubam, Regis nostri ad genua supplex cum dextram manum auersam exoculari vellet, eamq; vt porrigeret, ab astantibus admoneretur, propterea quod subditus & tributarius, Facerem, inquit, Rex noster, si in illius regno mihi faciendum esset, nunc vero in nostro, quia hospes est, & libertate donatus, comiter atque honorifice tractari oportet. Factus igitur ex seruo libertus, conceptis verbis iurauit se staturum pactis conuentis rerum omnium quæ transacta fuerant, atq; intra certum tempus omnia executurum, atq; ita liber, & multa suppellectili & vestium ornamentis donatus, in regnum suum rediit, ex cohorte prætoria adhibitis custodibus qui illum in patriam prosequerentur, incolumemq; reducerent.

Maurorum Regis senioris copia a Palmensi Comite ad Lupariam turrim deleta.

Caput IX.

MAURORVM Rege iuniore dimisso, ordinatisq; rebus quæ ad limites Baticæ tuendos, & ad bellum hostibus inferendū pertinebant, Rex e Corduba profectus iter suum ad Reginam tendit, quæ per id tempus Victoriæ in Cantabris morabatur, atq; obiter illustrauit sanum illud per omnes Hispanias celebre, quod ad amnem Lupi diuæ matri Deiparæ dedicatum est, in quo nouendialibus vigiliis ex nostro religionis mote operatus est. Interea Mauri qui Regem senioresem sequebantur, cum audissent iuniorem impetrasse a Rege nostro non modo inducias & pacem, sed etiam copias in auxilium contra partes illas quæ patrem sequebantur, ad odium quod antea illius habebant ex publica simultate, accessit aliud ex religione, dicentes illum rem impiam atq; nefariam, & contra Mahumeti legem fecisse, quod cum Christianis fœdus percussisset in perniciem suæ gentis. Sed & pleriq; illorum qui eum antea sequebantur, suæ religionis amore ducti ab illo ad senioresem Regem defecerunt. Cumq; audissent Regem nostrum ad superiores Hispaniæ partes profectum, coegerunt totas Granatensis regni vires, & vno omnium consensu ex equitibus & peditibus facto pergrandi exercitu, statuunt Baticæ nostræ fines inuadere, populari agros, & ferro atq; igni omnia vastare. Erat genus hominum tam ex Christianis, quam ex Mauris, qui prædandi atq; homines capiendi studio semitas obsidebant, atq; inde in viatores, & pecudum armentorumq; pastores, & rusticos agrorum cultores grassabantur, Almoguares lingua Punica vtriq; vocant. Ex iis Christiani septem fines hostium transgressi, dum ex vertice quodam montis interdiu speculantur, quo in loco noctu grassarentur, ex specula prospiciunt Maurorum copias agminatim procedentes contra limites qui ad Hispalim & Asindum pertinent. Hi omnia speculatione cui erant intenti, partiti inter se locos, quo quisq; illorum esset iturus, vt nostros certiores faceret de hostium superuentu, alius ad Ludouicum Portucarrerium Palmæ ad Singilim dominū eo tempore,

pore, ac postea Comitem, alius ad Astygitanam coloniam, alius ad Asindum, alii ad arcium præfides & cohortium præfectos eunt, illosq; monent, quo proficiscantur, & quid essent facturi. Palmensis Comes eiusdem rei finitimos duces facit certiores, ut cum præsentibus copiis in certum locum coeant, ipse cum amicis, & familiaribus, atq; domesticis suis, & aliis qui se illi agglomerarant, pergit in occursum, eo quo suspicio erat hostes esse venturos. Qui tripartito exercitu pylas faucesq; montium peditum præsidio munierunt, ne postea occupatis a nostris, confecto negotio reditus in patriam intercluderetur. Equites in partes diuisi duas, altera ad agrorum excursiones populationesque missa, altera quæ firmior erat, in insidiis collocata est. Excursiones in Vtrariæ agros faciunt, per camposq; sparsi prædas agunt. In eos Portucarrerius cum sociis & commilitonibus exercitum mouet, in eosq; palantes irruit, ipsi se ad insidias recipiunt. Nostris cedentibus instant, quo ad ventum est ad insidias. Et quia in partes duas erant diuisi, in anteriore Moroni & Vrsinæ oppidorum præfides, & cohortium Magistri a ponte Traiani, & Hispanæ societatis præfecti, in hos insidiarum subseffores erumpunt. Pugnatur æquo Marte ab vtrisque, fractisq; hastis iam cominus gladiis & pugionibus res agebatur. Superuenit Portucarrerius cum recentibus copiis, & non magno negotio hostes in fugam vertit, atque in duas partes diuisos, alteram persequitur, altera in Marchionem Gaditanum casu incidit, cum ad huc nuncium auxilio veniret Asidensibus, & suis comitatus. Cæsi sunt complures ex hostiũ principibus, & capta signa quindecim, quæ Portucarrerius cum huius victoriæ nuncio misit ad Reginam, quæ eo tempore in Cantabris agebat. Fuit tanta omnium lætitia ex eo nuncio, ut publice sint decretæ supplicationes, candelæ, & funalia per vrbis vicos accensa. Regina vero tanti facinoris autorem, eiusq; victoriæ socios collaudat. Vxorem Palmensis Comitis veste auro intertexta donat, qua in festo Magorum quos vulgus appellat Reges, quotannis vteretur, ut illius diei in quo tanta res gesta est, sempiternum aliquod monumentum relinqueretur. Nec multos post dies Marchio Gaditanus cum ab exploratoribus accepisset, Zaharam castellum, quod in belli huius initio diximus a Mauris captum, exhaustum esse incolis, & negligentius obseruari, atq; non difficulter capi posse, Portucarrerium eundem adsciscit, & ex Asindo atq; finitimis vndecunq; potuit, equitatum sibi adiungit, perq; mediæ noctis silentium Zaharam proficiscitur. Iuxta muros secreto quodam loco armatos decem ponit, & post illos proxime alios septuaginta, ipse autem cum reliqua manu non longe in insidiis latet. Sub primam lucem dimittit aliquot ex peditibus qui per campos grassarentur. Ex castello erumpunt equites ad septuaginta (neq; enim plures erant) quos sequuntur vigiles, & circitores, & qui nocte hesternæ in stationibus fuerant, murorumq; custodiam deserunt. non enim putabant interdiu castellum oppugnari posse. Interea ex militibus nostris vnus scalas munitionibus admouet, murum scandit, quem decem illi sequuntur, quos diximus, partemq; muri occupant, pugnamq; cum castellanis conserunt. Accurrunt reliqui septuaginta, atq; vnam ex portis capiunt. Qui ex castello eruperant, cum audissent hostes intra munitiones admissos, ad mœnia se recipiunt, quos insequuntur qui latebant in insidiis, & cum fugientibus simul castelli portas intrant. Castellani in arcem coeuntes obsidentur, & quia plures erant, deficientibus alimentis diu in obsidione durare non poterant, ex pacto arcem Marchioni tradunt, ipsis autem abeundi quo vellent permissa libertas. Atq; ita castellum nuper amissum Marchionis industria receptum est.

Tendillani Comitis in vrbe Alama stratagemæ insigne, atque alia res ibidem gestæ. Caput X.

HOc in loco restat nobis narrandum stratagemæ illud insigne, quod non solum per omnem Hispaniã celebratur, sed per vniuersum nominis Christiani orbem circumfertur. Autor illius atq; inuētor fuit Enicus Lupides Comes Tendillanus, quem Rex & Regina præfecerāt cohortium præsidio quas ad Alamam tutandam reliquerāt. Is cum primum huius negotii administrationem suscepit, milites nimia

solutos licentia coercuit, atq; imprimis Scipionis Æmiliani, & Q. Metelli exempla
 secutus, aleatores & scorta, popinas & cauponas, & cætera exercitus impedi-
 ta e castris sustulit, ipsos milites in studiis equestribus pedestribusque exercuit, in
 Granatenses agros, quoties dabatur occasio, excursiones atq; exploratores mitte-
 bat, neq; vnquam ipse quiescebat, neq; hostes quietos esse patiebatur. Tantumq;
 terrorem Mauris finitimis incusserat, vt neq; suburbana prædia excolendi tempus
 locumque daret, neque saltem intra cubiculum somnos perpetes ducere liceret.
 Hyems illa quæ præcesserat, fuit pluuiosa, muriq; putres ebibebant imbres ex stil-
 liciis cadentes, cum subito compagibus saxorum solutis corruerunt, magnam-
 que vrbs partem nudam reliquere. Quod si casus tantæ calamitatis ad hostium
 aures peruenisset, actum erat iterum de Alama, multosq; per annos regni illius ex-
 cidium immoratum fuisset. Ex illa murorum ruina tantus terror milites præsidia-
 rios omnes inuasit, vt ex desperatione nihil iam nisi de fuga & de vrbe deserenda
 cogitarent. Sed bene quod Dei benignitas ducis mentem excitauit, atque, vt ait
 Poeta, Duris vrgens in rebus egestas, & illud: Ingenium mala sæpe mouent, & il-
 lud quoque: Et labor ingenium miseris dedit. Iubet itaq; Comes Tendillanus qua-
 parte murus ingentem fenestram patefecerat, confutis linteis prætendi muri spe-
 ciem, tam similem vero, vt procul aspicientibus nulla videretur esse differentia in-
 ter verum & assimulatum. Et ne quis transfuga proderet hostibus quid intra vr-
 bem accidisset, iubet diligentius portas & posticos custodiri, ne quispiam temere
 intraret, & egrederetur, aut mœnia transiliret. Iubet interea partem muri lapsam
 substrui non opere tumultuario, sed ex calce & cæmenticiis lapidibus multo fir-
 mius, quam antea fuerat. Sæpe hostium exploratores venerant captantes ex oc-
 culto quid apud nostros ageretur, sæpe etiam excursiones equites vrbs obequi-
 tabant, nunquam tamen senserunt quicquam in ea parte murorum fuisse immu-
 tatum, non colorem, non speciem, non quicquam aliud vnde ruina illa posset per-
 cipi. Cumq; rei pecuniariæ inter milites maxima esset difficultas, propterea quod
 stipendia suo tempore non soluerentur, neque de futura solutione certam habe-
 rent fidem, conuocatis omnibus dixit se habere pro certo, quod pecuniæ ad sti-
 pendia soluenda iam essent a Celsitudine regia decretæ, seq; non modo indies, sed
 in horas singulas spectare illas, quare vt bono animo forent, hortatur, polliceturq;
 se daturum interea non veras, sed imaginarias pecunias, quibus inter se rerum ve-
 nalium commercia exercerent, fidemq; suam interponit vmbrales illas pecunias
 veris se redempturum. Ex charta igitur p. nucca facit schedulas sua manu atque
 subscriptione signatas, quibus imponit nomina, precium quantum quæq; sit vali-
 tura, quasdam vocans numos aureos, quasdam argenteos, quasdam æreos, & in
 vnoquoq; genere plures differentiæ, puta asses, semisses, trientes, quadrantes. Iu-
 bet vt nemo supposititias illas pecunias recuset. Ex illis fictitiis pecuniis stipendia
 militibus persoluta sunt, & per illas emptiones vëditionesq; factæ: tanta fuit Com-
 mitis autoritas atq; reuerentia. Idem quoq; sumptu suo in Alcala regia vrbe Pharon
 erexit, constituitq; vt per noctem perpetem funalia arderent, quo captiui ex vrbe
 Granata elapsi fugam erigerent. Hoc anno Ludouicus huius nominis vndecim-
 mus Gallorum Rex Ambasiæ diem suum obiit, cui successit Carolus octauus.
 Hoc eodem anno Ioannes Lusitanorum Rex animaduerti iussit in
 Regis necem coniurasse. Tres illius fratres in exilium missi, Lusitano-
 rum Comestabilis, & Comes Pharius, & Aluarus
 a Lusitania, qui postea fuit Hispaniarum Regis
 & Regiæ senatus princeps.

AELII ANTONII NEBRIS-
SENSIS, HISPANARVM ATQVE HISPANIENSIVM RERVM HISTORICI, DECADIS SECVNDÆ LIBERTERTIVS.

De Ruscinonis & Ceretaniæ Comitatu reddendo, & legationibus hinc inde ea de re missis. Caput I.

LUDOVICVS, de quo in fine libri superioris diximus, cum moreretur, testamento suo iussit, Ruscinonis, & Ceretaniæ Comitatus Ioannis Tarraconensium Regis hæredibus restitui, & qui viuens nec Ioanni viuenti, neq; illo vita functo Ferdinando filio hæredi reddendum curauit, idem morti proximus, conscientia teste coactus, legitimis dominis reddi iubet. Fidemq; publicam soluens, mittit literas ad eos qui arces præsidio tenebant, vt

transferrent possessionem in illos quos Rex & Regina Hispanorum Principes nominassent. Interim Ludouicus moritur, quibus negocium demandatum erat accepto nuncio de Regis morte, executionem differunt, quoad Carolus Rex Ludouici successor consulere, an quicquam noui ea de re vellet decernere. Qui per literas iubet executionem testamenti & restitutionem illam debere protelari, quoad de integro eadem de re deliberaretur quid fieri iure deberet: mittitque oratores ad Regem & Reginam, qui patris obitum, & suam in regnum Galliarum successionem nunciarent, dicerentq; sibi gratam fore societatem atq; amicitiam maiorum suorum cum Hispanorum Regibus ab antiquis temporibus obseruatam, & vt ipsi quoq; si ipsis videretur, inuiolabiliter obseruarent. Cui legationi a Rege & Regina responsum est, se dolere, atq; ægre ferre obitum clarissimi Regis patris sui, tum quod erat amicus atq; fœdere sibi coniunctus, tum etiam quod erat vir bonus, atq; sociorum & amicorum socius & amicus, & quod magis in Rege laudandum est, iustus ac timens Deum. Quod tamen eum relinqueret filium, qui patris mores imitaretur, amicosq; & socios conseruaret, atq; in officio retineret, eo nomine se gaudere dixerunt, seq; breui missuros legationem oratorum, qui partim de obitu patris Regem cõsolarentur, partim congratularentur illi de noua regni successione, simul etiam, vt antiquum fœdus cum illo renouarēt, & vt quod pater moriens de Ruscinonis & Ceretaniæ Comitibus legauerat, executioni mandaret. In hæc verba oratores dimissi redierunt. Nec multo post missi legati duo, Ioannes Riparius vir domi & militiae insignis, & cū eo Ioannes Arius vnus ex regiis senatoribus, & qui postea fuit Episcopus Segobiensis, qui cum literis & mādatis, simul etiam & publicis instrumentis, atq; facultate faciendi omnia quæ Regis & Reginae nomine facienda essent. Erat eo tempore Gallorum Rex Turoni, quas nostro tempore vocant turres in Turonia, quo cum venissent, publice legatio exposita est, atq; omnia peracta quæ in mandatis habuerāt. Ad quam legationem Rex ex scripto responderi iubet, sibi omnia esse grata quæ Regis & Reginae Hispaniarum nomine fuerunt exposita. Quod vero ad Ruscinonis & Ceretaniæ Comitatus attinebat, quia inde videbatur instaurandæ societatis & amicitie fundamentum pendere, respondet sine vlla cõditione sibi placere fœdus cum Hispanorum Regibus, quemadmodū a maioribus suis semper fuerat percussum. De Comitibus vero Ruscinonis & Ceretaniæ reddendis, sibi non constare quo iure possideret, atq; si e possessione cedendum sibi foret, aliam rationem futuram cum Hispanorum Regibus, eorum scilicet qui Castellæ appellatur, atq; aliam cum Tarraconensium Rege qui per Reginam coniugem Hispaniæ dotalis regno successit. Quare ea de causa dicit se missurum legatos viros bonos, & legū iurisq; peritos, qui causam omnem cū Hispanorum iure consultis disputent atq; decident, quid vtriq; parti sit faciendū, quo

minus antiquum fœdus inter Hispanos Gallosq; violetur. Hoc responso nostris oratoribus dato, quia videbant negotium cuius causa venerant, in longum tempus differri, neq; vnquam habiturum esse finem, statuunt cōtestari Regem ipsum, regiumq; senatum, atque illius regni triplicem virorum ordinem, vt quoniam per ipsos stare, quo minus antiquum fœdus, & Hispanorum Gallorumq; societas instauraretur, neq; iustam esse causam, cur rei effectus impediretur, immo prætextū non reddendi Comitatus illos quos iure diuino & humano reddere tenebantur. Igitur coram omni populo, atque imprimis ipsius Regis procuratoribus obtestati sunt ipsum cœli numen, & si vsquam iustitia est & mens sibi conscia recti, deinde ipsum Regem, atq; alios omnes qui partem aliquam publicæ gubernationis ab illo acceperant, vt quicquid detrimenti ex ea causa alterutri regno accidisset, in caput illorum recideret qui tantorum malorum occasionem dederint. Simul etiam obtestati sunt reum fore mulctarum quæ sunt fœderis violatoribus impositæ, præter iurisiurandi contemptam religionem, quæ solum Deum habet vltorem. Ad hanc oratorum contestationem Gallorum Rex iubet responderi illud idem quod antea respōderat, cum primum ea de re fuerat postulatus, se velle & quidem libentissime stare pactis conuentis, & antiquo fœderi quod maiores sui pepigerāt cum Hispanorum Regibus, illis tamen quos appellant Castellanos, Ruscinonem vero & Ceretaniam quæ Gothalanix prouinciæ erant contributa, nō pertinere ad Castellam, cum qua fœdus ab antiquo percussum erat: nihilo minus tamen se missurū legatos pollicetur, qui in ipsius Regis & Reginæ curia quæstionem illam disceptēt decidantq;, atq; deinde fœdus sanciant atq; confirmet. Atq; ita oratores infecto negotio cuius causa venerant, dimissi sunt, atq; a Rege digressi redierunt.

Oratores a Gallorum Rege dimissi cum responso dubio de confirmando fœdere.

Caput II.

GALLORVM Rex reputans secum ex responso quod Hispanorum Principum oratoribus dederat, nihil aliud sequi, quam inter duos potentissimos Reges dissidium in vtriusq; regni perniciem, tentauit oratores placare muneribus, atque imprimis Ioannem Riparium, qui legationis erat princeps. Nam cum illa fœderis antiqui renouatio fauorabilior esset Gallorum Regi, propterea quod in regni nouitate nondum regnandi fundamenta iecerat, multaq; restabant illi peragenda, vt tuto regnare posset, rogabat illum, vt apud Regem & Reginam suum illud responsum quod dederat, leniret interpretareturq;, vt qui nihil aliud magis cuperet quam illorum beneuolentiam societatemq;: & quod de Ruscinone & Ceretania responderat, in bonam partem acciperent: & quoniam cum Rege & Regina gratia & autoritate tantum valeret, laboraret, quemadmodum fœdus illud instauraretur, atq; pro virili sua parte inter vtrosq; Principes autor esset pacis. Et quo magis illum oppigneraret, mittit laborati argenti tot vasa, quibus abaci plures instrui possent. Et per structorem suum qui argentū illud detulerat, rogabat, vt munuscula sua non sperneret, sed tanquam pignus & monumentum amoris sui erga illum seruaret, daturus multo plura si rem inchoatam perficeret. Ioannes Riparius reputans secum id quod futurum erat, nunquam fœdus illud bona fide percutiendū esse, remq; eo venturam, vt non bono & æquo, sed armis decernenda foret, noluit Regis munera accipere, non superbia, aut quod Regem contemneret, sed ne vltimum beneficium apud se maneret ab illo profectum, cum quo publicas inimicitias paulo post exerciturus esset. Hoc Gallorum Rex ægerrime tulit, neq; potuit vincere oratoris contumaciam, quamquam iterum atq; identidem misisset rogatum, ne munera sua sperneret. Rex & Regina cum ex responso Gallorum Regis intellexissent, rem omnem ad arma spectare, mittunt cohortes ad Gothalanix, & Ruscinonis, & Ceretaniæ fines, incipereq; iubent, ex ea parte bellum inferre Gallis. Pendebant adhuc ex alia parte inimicitiarum causæ, quod Gallorum Regis ex sorore Nauariæ Regina neptis, quam Hispaniarum Regina cupiebat matrimonio iungere Ioanni primogenito suo Principi, causata ætatum disparilitatem, nupsit Ioanni

Ioanni Labritensium domini filio. Natione & animi affectu Gallus erat, neq; dubium, quin bello Gallico inchoato Gallum sequeretur, atq; per Nauariæ fines daret Gallis aditum in Hispaniam hostiliter penetrandam. Visum est Regi & Reginae, atq; belli gerendi consilio præfectis, occupare, præsidioq; munire in ipso Nauariæ regno castella, & munitiones aliquas quæ pro illis starent. Munierunt itaq; Turelam, castellum arte & natura firmissimum, atq; finibus custodiendis præsidia disposuerunt, ne dum Ruscinonense Ceretanumq; bellum gereretur, aliquid detrimenti ex ea parte Hispania acciperet.

Rege & Regina absentibus bellum cum Mauris per Hispanos proceres continuatur. Caput III.

QVAMQVAM Rex & Regina cum eodem hoste duobus maximis bellis essent impliciti, altero Ruscinonensi pro vendicando Comitatu quem amiserat, & altero Nauariensi, quod putabant ereptam sibi partem illam Hispaniæ, quam ex corpore auulsam dotis nomine, pro certo habebant, in suum corpus rediturâ, magis tamen stimulabat illos, quod bellum cum Mauris inchoatum intermittebatur atq; refrigerescebat. Et ne duces per quos bellum postea erat gerendum, longa desidia torpescerent, scribunt, atq; per literas hortantur illos, ut aliquid agant interea quod ad bellum postea gerendum conducatur, utq; agrorum populationibus & incendiis intendant, neq; hostes in pace quietos esse sinant. Proceres itaq; Hispani se ipsos inuicem hortati cum quam maximis possunt copiis Cordubam conueniunt, atq; inde profecti Antiquariæ cæpos petunt. Vbi exercitu lustrato censa sunt equitum sex millia, peditum vero ad millia duodecim. Qui omnes vno omnium consensu belligerendi maximos duces deligunt Magistrum militiæ diui Iacobi, & Marchionem Gaditanum, & Alphonsum domus Aquilariæ dominum. Qui tres exercitus in cohortes distribuunt, & quid cuique sit agendum ordinant, castra nebulonibus, & scortis, aliisque impedimentis purgant. Partes exercitus priores sortiuntur domus Aquilariæ dominus, & regii ministerii præfectus, & Portucarrerius Palmensis Comes, & prætorianarum cohortium præfecti Ioannes Almaraz, & Ioannes Merulus: posteriores vero Commendatarius maximus a Calatraua militiæ cû Afindensium, & Astygitanorum, & Carmonensium Ducibus. Medias vero partes obtinebant Magister militiæ diui Iacobi, & Marchio Gaditanus, & Martinus a Corduba, & Ferdinandus Carillus. Hi tres cohortium prætorianarum duces, exercitibus hunc in modum ordinatis, campos Malacitanos populabundi inuadunt. Ex equitibus certis in locis præsidia disponunt, ne pedites, dum sata, segetesq; & messes sternunt, dum vineta, oliueta, ficeta, atq; aliorum generum arboreta succidunt, aliquid detrimenti paterentur. Hoc imprimis factum est in agris ad Aloram adiacentibus. Hoc deinde ad Choini, & Cazarabonellæ, & Sabineti, & Cartimæ vallibus, quibus in locis non defuerunt equitum peditumq; pugnae tumultuariæ, ad Cartimam præcipue, unde pro hortorum suburbanorum defensione equites cum peditibus ex castello erumpentes, cum priori exercitu nostro ausi sunt pugnam conferere, sed tandem repressi, castelliq; muris impacti, hortorum defensionem suburbanaq; ædificia hostibus diripienda reliquerunt. Inde in Pupianæ agros arboretaq; pergentes paria fecerunt ad Alauendinum usq; , cuius incolæ cum ducibus paciscebantur se daturos captiuos omnes Christianos quos in vinculis habebant, dummodo arboribus parceretur: fecissentq; duces, nisi quod arborum succisores per agros sparsi iam prope omnia corruerant, in humumq; deiecerat. Pars quoq; exercitus trans Cartimitanos montes traiecta, in Pupianæ, & Churianæ, & Tympanitidis turris agris quicquid frugiferum inuentum est, ferro igniq; vastauit. Dum hæc intra regni Granatensis viscera gerebantur, classis ex Hispali & Afindo e regione ad Malacã ad nostri maris oram maritimã accesserat omni genere commeatus onusta, unde refocillato exercitu tota belli moles in Malacitanos cæpos incubuit, omnia distabat, nihil relinquit intactum ex iis quæ agri procreant, quæ boues arant, quæ homines ædificant, omnia, inquam, humi strata iacent, totumq; negocium in-

tra dies quadraginta peractum est. Inde in Antiquariæ prata redierunt intra dies illos quadraginta, atq; inde domum quisq; suam repetit, admoniti tamen prius omnes, vt ad certum tempus locumq; conuenirent, vt cū Rege quem breui venturum esse expectabāt, Granatenſes agros populaturi redirent, simul etiā vt Alamæ penariū quod iam exhaustū esse putabatur, omni commeatus genere instruerēt.

Rex & Regina Turiaſſonam ad Tarraconenſium conuentum peragendum proficiſcuntur. Caput IIII.

DV M hæc in partibus diuerſis agūtur, Rex ex Bætica, & Regina e Bardulorum finibus profecti Victoriā eodē tempore conuenerunt. Et quia inſtabat dies, Turiaſſonæ celebrandus erat Tarraconenſium conuentus iam pridem inſtitutus, Rex & Regina ſimul eodem peruenerunt. Conuenerunt præterea omnes regni primores, ciuitatumq; & municipiorum procuratores, partim ſponte ſua, partim euocationibus admoniti. Pro Rege & Regina ſiſci procuratores in conuentu propoſuerunt, ærarium regium, & pecunias regiis ſumptibus decretas, exhaustas eſſe, impendere quoque multa quibus opus eſſet ad bella quæ neceſſario gerenda erant cum Gallorum Rege pro Ruſcinonis & Ceretaniæ Comitatibus, cum Mauris pro Granatæ regno vendicando, & vnde ſtipendia ſolui poſſent prætorianis cohortibus, ſine quibus regni ſumma conſtare non poteſt. Procuratores quoq; ciuitatum & populorum detulerunt querelas ex iniuriis a potentioribus illatis, & legibus in iudicio non ſeruatis, & fori conſuetudine obſoleta. Succreſcebantque in dies negocia, quæ non videbantur finem habitura, & bellum cum Mauris inchoatum ex populationum intermiſſione redintegrabatur, quæ ſuperioribus annis per Aprilem meſem fieri cōſueuerant, qui iam maiori ex parte lapſus erat. Statuunt itaque curialia illa negocia quæ ſuboriebantur, in aliud tempus differre, conuentumq; illum tantopere expetitum incipiunt ſoluere. Cumque duo maxima bella iam inchoata eſſent, alterum cum Gallis, & cum Mauris alterum: cœptum eſt in ſenatu regio deliberari, vtrum potius exequerentur, nam duo maxima bella ſimul adminiſtrari poſſe non videbatur. Regina quæ nihil magis præ oculis habebat, quam Mahumeticum nomē ex vniuerſa Hispania tollere, Bætiāq; prouinciam ex limitanea mediam facere, huic bello intendendum eſſe dicebat: Rex vero pro Ruſcinonis & Ceretaniæ Comitatu retinendo potius laborandū eſſe, quanto iuſtius videbatur, ſua repetere, quam inuadere aliena. Simul etiam dicebat, ſemper fore occaſionem Mauros bello lacēſſendi, at Gallos, nulla vnquā fuit maior, cum Rex puer, & ſub tutoribus eſſet, multiſq; in regni nouitate negociis implicitus. Pro vtraq; parte non deerant rationes, vtrum bellum foret proſequendum, ſed cum omnes cernerent Reginam tanto belli contra Mauros gerendi ardore inflammata, pleriq; illius ſententiæ acquieſcebant. Sed ne omnino videretur voluntati Regis aduerſari, hanc rationem excogitauit. Quid, inquit, o coniunx dulciſſime, ſi Deo iuante vtrumq; poteſt fieri? partiamur copias, tu cum tuis Tarraconenſibus, & Valentinis, & Gothalanis, & Hiſpanorum Caſtellanorumq; aliquot cohortibus Gallicum bellum procurato, ego bellum cum Mauris tanto ſumptu, & impenſis, & laboribus inchoatum proſequar. In hanc Reginæ ſententiam vtraque pars pedibus manibusq; abierunt. Rex ad peragendum Turiaſſonæ conuentum manſit. Regina vero Bæticam verſus iter tendit, quam Petrus Mendoza Cardinalis Hiſpanus eſt proſecutus. Qui cum Toletum aduentaffent, Toletanus Clerus Cardinalis Hiſpanus obuiam proceſſit, atq; illum admonuit, vt conſuetudinem ab antiquis temporibus obſeruatam non perturbaret. Ea erat, vt cum primum illius eccleſiæ antiſtes urbem ingrederetur, ſenatores, & equites, & ex ciuibus nobiliſſimi, & legum iudicijq; adminiſtri, illum equo, aut mula, aut alio vehiculo inſedentem pedites ſtiparent, atq; in templum vſq; deducerēt, vbi ſtipite crucis adorato in templi adyta penetraret. Regina intelligens negocium quod agebatur, Cardinalem pompā illam recuſantē rogat, vt munus ſuum exequatur, atq; per ipſam non eſt, quo minus conſuetū morē non perturbet. Abſit a me, inquit ille, o Regina omniū, quæq; fuerunt, clariffi-

clarissima, vt aliquis honor sit mihi alius potior, quam vt liceat Celsitudini tuę prestare obsequium debitum, & a tuis subditis exhiberi consuetum. Et quę potest esse perniciosior consuetudo, quam quę faciat me minus obsequentē illi cuius munere mihi constat quicquid habeo, quicquid possideo? Frangatur itaq; potius in epta hęc consuetudo, quę iubet me ingritudinis crimen incurrere, quam vt quispiā possit dicere, quod Cardinalis Hispanus vel vno temporis articulo fuerit Regina sui honoris autore vno gradu superior. Quod si opus est, in huiusmodi rebus consuetum morem obseruari, aliud tempus erit, in quo sine mea ignominia & pudore possit hęc ciuitatis consuetudo retineri, & simul hoc dicens regalis mulæ habenas prensat, atq; in vrbs portas agit. Tres igitur dies quib. resurrectionis dominicę Pascha celebratur, Toleti feriatos ducunt. Quarto deinde die iter in Bæticam cōtinuatur, in Oretaniamq; tandem perueniunt. Lustratisq; Mentesa, Biatia, Ybeta, Castulone, & Andugaro vrbibus, deprauatos illarum ciuitatum mores emēdauit, talos, & taxillos, tesseras, pyrgos, turriculas, fritillos, atq; huiusmodi fortunæ ludicra, aleatoresq; omniū generū sustulit, atq; in alea se exercentes a prætoribus & iustitiæ administris animaduerti grauiter iussit. Mirū dictu quod breui tempore vix reperiebatur, qui se vidisse talis quempiam ludere, diceret, cum antea in cauponis, in popinis, in tabernis, in cellariis viniariis nullus esset ludus frequentior. Inde Cordubā Regina proficiscitur, quo iusserat cōuocari omnes qui superioribus annis ad bellū hoc gerendū vocari consueuerant, & postea nomina sua dederunt.

Rex Turiaffonæ in conuentu manet, & Regina Cordubam proficiscitur, & Alora capitur. . . Caput V.

REX qui Turiaffonæ ad conuentum peragendum manserat, cum videret se nihil proficere in eo, quod postulauerat suppetias ad bellum pro Ruscinonis & Ceretaniæ Comitatu vendicando, intelligēs in bellum quod Mauris inferendum erat, præsentiam suam desiderari, deserto conuentu Cordubam ad Reginam proficiscitur, quo iam Hispaniæ proceres conuocarat. Machinas quoq; oppugnatorias, & sulphuraria tormenta parari iusserat, a Gallia vsq; & Germania machinariis accersitis. Erat præterea vehiculorum tanta multitudo parata, quāta opus erat ad onera importanda, tum commeatus, tum machinarum, & quia Rex non putabatur esse venturus, Regina Cardinali rei militaris summam commendat, ducemq; maximum creat. Sed cum Rex superuenisset, omnia consilia sunt immutata, cœptumq; denuo consultari, quod belli genus inchoandum esset. Alii dicebant insistendum esse in eo quod semel inceperant, in agrorū scilicet populatione, pascuorum direptione, vicorum villarumq; vastatione, quę iam hostes ad summam prope inopiam redegerant, atq; adhibita nostri maris acriori custodia, & a finibus prouiso ne quid alimenti ad eos perueniret, vt res breui conficeretur, nihil aliud opus erat, quam vt interiores agri vastarentur. Alii dicebant genus illud hominum non esse, quales cæteri sunt mortales, sed tenui victu, nullo vini vsu, inedię & sitis, frigoris & caloris, & aliarum naturæ iniuriarum patientissimi, & qui huiusmodi essent, longam obsidionem passuros cum longo obsessorum dispendio. Rex & Regina rationibus quę pro vtraq; parte referebantur perspectis, Alorā imprimis debere obfideri censent, propterea quod inde plura nocumenta nostris finibus ingruerant, & capto oppido tutius inde poterant regni illius interiora vastari. Posse autē facile capi, non erat dubium, considerata murorum & munitiois fragilitate, & machinarū numero & magnitudine. Et ne consilium hoc Aloram petendi ad hostes perueniret, secreto paucis communicū est, atq; rumor in vulgū spargi iussus, q̄ tota belli moles in Loxam parabatur. neq; enim putabant Aloram posse vllis viribus expugnari. Igitur cohortes more solito ordinatæ, simulantes atq; prædicantes se Loxam petere, subito in suburbanis Aloræ confederūt. Oppidani trepidantes nihil omittunt, quod ad se tuendos pertineret. Rex machinas certis in locis disponi iubet, turres & muros saxeis orbibus tundi, neq; cessatum est a tormentorū lusu, quoad turres duę cū parte muri intercepta repente corruunt. Interea Mauri citra

murum qui ceciderat, tentarunt alterum ducere, sed sagittis, & stlopetis, & minorum machinarum ictibus repulsi, non potuerunt opus perficere. Sed attoniti & amentes defensione deserta præsidem suum hortantur, contestanturq; ut se atque oppidum quam meliori possit conditione Regis misericordiæ dederet. Iamq; parabatur oppugnatio ea parte qua muri turrestq; ceciderant, iam plutei & scalæ, iam arietes & testudines, iam turre lignæ ciconiæq; muris admovebantur, cum tres Mauri perfugæ ad Regem veniunt, quo in statu sint hostes, narrant, si vita & bonis mobilibus donetur, nullam esse moram quin se atq; oppidum dedant pollicentur. Rex per interpretem iubet oppidanis conditionem se dededi: illi præsidem, velit, nolit, deditionem facere compellunt. Captum est oppidum vndecimo Kalendas Iulias, anno Christianæ salutis millesimo quadringentesimo octogesimo quarto, Christiani captiui qui erant in oppido, a Rege sunt redempti, fanum quod erat hostium Mezquita, in honorem atque nomen diuæ matris Dei incarnationi dominicæ dedicatum, præsidium oppidi cum ducentis equitibus totidemque peditibus armatis Ludouico Portucarrerio Comiti Palmensi commendatum est, murorum turriumque ruinæ instauratæ, Mauri sub fide publica iussi abire quo vellent.

Cartimitana vallis populationes, & ad Cazarabonellam clades accepta, & Caietani Comitis occisio. Caput VI.

CAPTA Alora Rex iubet inde castra moueri in vallem Cartimitanam, præmittitque Gaditanum Marchionem cum parte exercitus, in qua fuerunt equitum duo millia, peditum vero par numerus. Cui vallem ingresso incolæ oppidi Alozainæ occurrunt, se atque omnia sua bona profitentur velle Regi dedere, modo recipiat eos in fidem atque tutelam suam. Marchio negotium ad Regem refert. Rex respondet, ut illos suscipiat, fidemque publicam nomine suo cum illis interponat, modo stent promissis de fidelitate & obsequio Regi præstando. Rex cum vniuerso exercitu in eiusdem vallis oppidum munitissimum Cazarabonellam tendit, quam obsidione, quam potest arctissime, cingit. Equites ex oppido erumpentes inter prædiorum rusticorum macerias & diuerticula nota cum nostris locorum ignaris tumultuarias pugnas conserunt, cadunt ex nostris complures non magno hostium detrimento. Cohortium præfecti videntes suos extra ordinem palantes fusosque imprudenter ruere, iubent canere receptui, minusque audientes, atque nimio pugnæ ardore inflammatos, reducere in ordines cum velent, & ipsi quoque in idem periculum incidere. Atque imprimis Guterius a Septo maiori Caietanus Comes, qui dum suos colligit, atque in ordinem reuocare nititur, ex sagitta lethale vulnus accepit. Agebat annum ætatis quartum & vigesimum, dederatque sui magnum specimen, qualis futurus esset vir, cum in adolescentia fuerit iuuentutis facile princeps. Fuit eius mors cunctis lachrymabilis, sed præcipue Regi & Reginæ, non solum propterea quod in ætatis flore generosus adolescens cecidit, sed quia instantis belli successum retardauit. Nam & ex eius morte hostibus accreuit animus, & nostris imminutus est, tantaq; fuit vnius hominis iactura, ut qui paulo ante se dediderant, statim rebellarint, & qui se dedere parabant, deditionem facere recusauerint. Facta est tamen nihilo minus agrorum vastatio, ita ut per totam vallem Cartimitanam colligendæ frugis nulla spes relinqueretur. Cumque omnibus visum est, per id temporis nihil restare quod agi posset, placuit domum redire, & ipso quidem Rege non aduersante. At Regina, quæ tota pendebat ex spe atque nuncio rerum quæ in exercitu agerentur, noctesque & dies non cessabat mittere arma, com meatum, pecunias, & alia quæ ad bellum prosequendum videbantur necessaria, cum audisset Regem cum omni exercitu redire, iamq; in Antiquariæ campis castra metatum, mittit literas cum mandatis, scribens se mirari, cum anni tempus adhuc superesset, in quo aliquid agi possit, cur rei benegerendæ occasionem relinqueret: & quando exercitum haberet paratum, & machinas, & alia omnia quæ ad bellum continuandum erant necessaria, aut Gra-

aut Granatēses agros popularetur, aut oppidum aliquod obsideret, aut aliquid in-
 teneret, in quo milites exerceret, ne longa inertia torpescerēt. Puduīt Regem atq;
 proceres in studio belli contra nominis Christiani hostes gerendi superatos fuisse
 a Regina, turbatisq; iam ordinibus, atq; militibus ex parte dimissis, cohortes reuo-
 cant, in ordinemq; reducunt, atq; in Granatensium agros redeunt, & quod ex su-
 perioribus populationibus relictum fuerat, vicorum & villarum arbores frugesq;
 succidunt, domorum teetorumq; ædificia demoliuntur: Dilarumq; oppidum ad
 radices niuosi Montis positum, & Vrigarum, & Aciliam, in suburbano Granatæ
 ipsius posita, direptioni exponunt, frumenti atq; panici areas comburunt, molas
 aquarias, partim longinquas, partim vrbi proximas disturbant. Et ne ex vrbe e-
 rumperent qui in populatores agrorum arborumq; succifores grassarentur, Rex
 cum cohorte prætoria contra vrbis portas duobus ab vrbe passuum millibus ste-
 tit, quoad negocium confectum est. Ex alia parte Regina hortata fuerat, atq; ro-
 garat Ducem a Methymna Afindica, & Ægabrensem Comitem, vt dum Rex ad
 Granatam moraretur, non essent ociosi, sed hic contra Loxam, & ille contra Si-
 monam hostium fines inuaderent. Qui Reginæ iussis obtemperantes pro virili
 parte quæ illis contigit, nihil omiserunt intactum quod hostibus vsui esse posset.
 Atq; rebus vtrubiq; in hunc modum gestis, recētem comēatum, quinquies mil-
 le iumentorum vehes quas Regina miserat, Rex Alamam importari iubet, & pro
 Tendillano Comite Guterio Patellano præsidio vrbis supposito, Cordubam petit
 cum integro exercitu, quoad Regina consuleretur, nunquid vellet opus aliud in-
 cipi, antea quam in domum quisq; suam dimitteretur.

*Septenilum oppidum expugnatur, & Arundenses campi vastantur, atque Rex
 & Regina Hispali agunt hyemem. Caput VII.*

AT Regina cui nullum tempus erat gratum, siue iucundum, quod non in bello
 cum Mauris consumeretur, & cur, inquit, hæc anni pars vltima sic præteribit
 iners, quo minus aliquid agatur? Sed quid potissimum ageretur, nō satis constabat,
 visumq; est tandem plærisq; omnibus, Septenilum oppidum cum castello in fini-
 bus vtriusq; regni positū debere tentari, quo expugnato, & fines nostri ex ea parte
 pacabantur, & hostium interius fierent angustiōres. Igitur Rex cum exercitu, co-
 hortibus, quemadmodū superius dictū est, ordinatis, e Corduba profectus, Mar-
 chionem Gaditanum cum duobus equitum millibus & cōuenienti peditatu præ-
 mittit, qui vt fieret certior, quo in statu oppidani essent, curauit ex pastorib. & ru-
 sticis aliquos comprehendi, a quibus accepit, nullos esse hospites, sed castelli tantū
 incolas & habitatores, qui tamē putarentur ad mœnia munitionesq; tuendas pos-
 se sufficere. Fixis deinde tabernaculis, machinisq; & tormentis suis in locis dispo-
 sitis, machinarii & tormētorum præfecti opus suum aggrediuntur, perq; dies tres
 noctesq; continuas non cessant maioribus tormentis turres murosq; quatere, mi-
 noribus vero intra muros saxeos orbes passim intorquere. Principio cum obside-
 rentur, cœperunt cum nostris pugnæ simulachra conferere, sed cum viderēt se nō
 esse numero pares, & sagittarū ictibus, & stlopetarū glandibus ex paucis in horas
 pauciores fieri, statuunt continere se intra munitiones, portas oppidi non solum
 obserant, sed structili opere ex lapidibus & mortario claudunt. Cūq; intellexissent
 parari oppugnationem cui non poterant resistere, cum viribus & armis non suffi-
 cerēt, cœperūt de se dedendi conditionibus agere. Quod facile impetrarunt, quo-
 niam ex direptione præda tenuis erat, & non tanti æstimāda, vt vel vno die tantus
 exercitus vno in loco immorari oportuerit. Iussi sunt igitur ex cōditione, vt bonis
 suis suffarcinati abirent, datis custodibus qui illos ad Arundæ vsq; terminos dedu-
 cerent. Rex oppidum ingressus murorum ruinas instaurare iubet, oppidi præsidium
 cum ducētis equitibus Francisco Enriquez commendat, quos armis & alimentis
 instructos relinquit. Ipse cum exercitu, cohortibus ordinatis, Arundam quæ octo
 millibus passuum inde aberat, ciuitatem equis & armis nobilem, & quæ illo tem-
 pore Afindum, aut Astygitanam coloniam, animis & viribus æquabat, contendit.

Potuisseque urbem obsidere, sed quia instabat hyems, satius esse duxit, non tentare quod effici fortasse non posset, agros tamen & omnia prædia rustica & urbana populatus, demolitus est. Rex itaque ex Arunda, & Regina ex Corduba ad certum diem Hispali conueniunt, ubi hyemem illam totam permanserunt, non solum regi gubernationi prospicientes, sed etiam ad insequentis anni bellum quod eratum cum Mauris continuandum, expeditionem parantes. Sed neque limitanei qui Alama, & Aloræ, & Septenili in præsidiis erant relictæ, fuerunt interea feriatæ, in fines hostium excursiones cotidie populationesque faciebant, & quibus poterant in rebus Regi Mauro iuniori suppetias ferebant.

Hispanæ societatis conuentus Orgazii agitur, in quo aureorum triginta millia per tributarios sparguntur. Caput VIII.

SOCIETATIS Hispanæ non solum Alphonsus a Quintanilla, & prouisor a villa Franca inuentores, quibus Rex & Regina autoritate sua curam demandauerunt, ad omnia quæ ad illam pertinerent, sed & procuratores hoc ipso tempore instituerunt facere conuentum. Cumque de loco non conuenirent, omnibus tandem placuit esse Orgazium oppidum a Toledo distans Austrum versus passuum millia circiter viginti. Conuenerunt eodem Dux a Villa formosa Regis frater nothus, qui tunc dux erat maximus militum, illorum scilicet qui societatis Hispanæ stipendia merebant, & Alphonsus Burgensis Conchensis Episcopus, qui eodem tempore regii senatus erat princeps. Inter cætera quæ in eo conuentu ex primoribus institutis emendata sunt & de nouo sancita, Alphonsus Quintanilla nomine Regis & Regine exposuit, id quod omnibus erat notum, quam exhaustum esset publicum ærarium, & res fisci in quanta esset egestate, quot præterea sumptus emergerent cotidie, qui nulla euitari possent ratione, nisi totius regni summam perditum iri uellent. Quod si rem Hispanam saluam esse cupiebant, opus esse, ut non ægre ferrent, si per omnes Hispaniarum tributarios populos exactiones pecuniariæ spargerentur. Cumque de summa disceptaretur, quantum esset exigendum ad præsentem necessitatem supplendam, placuit aureorum ducalium triginta millia debere exigi, quibus opus erat ad persoluendas iumentorum diurnas mercedes, ad instruenda armis & alimentis oppida in mediis hostium penetralibus relictæ, quibus imprimis prospiciendum erat. A cæteris autem rebus quæ uidebantur impræsentiarum non ita necessariæ, iussit Regina supersederi, ne exactiones continuarentur, simulve exigenterent.

Quod Ioannes Lusitanorum Rex Ducem Auiseum patruelem suum occidit. Cap. IX.

SUB idem tempus Ioannes Lusitanorum Rex Ducem Auiseum patruelē suum propria manu confodit. Causa autem occidendi ex anno superiori pendebat, quo tempore iusserat exerceri quæstionem contra Ducem Guimaranensem læsæ maiestatis reum, quem damnatum iure capitali supplicio puniri fecerat, fratres & propinquos, amicos & familiares exilio mulctari. Ex eo inquam tempore Ducis propinqui & amici cœperunt minus familiares se Regi exhibere, obsequia consueta, & debita, minus obedire: Rex non ita beneuolū ac familiarē se illis præstare, inde querelæ & detractiones, atque in Regē maledicta passim disseminare. Nō potuit Regē latere, quæ illi minus prouide in vulgus spargebant, patefacta est illi tandē coniuratio, aut certæ cōiurationis suspicio. Ea erat de Rege occidendo, deque in eius locū sufficiendo Duce Auiseo, qui iam quasi Rex salutabatur, ambiebatur, neque immaturos honores adolescens imprudēs abnuebat, iā se coli, obseruari, atque adorari patiebatur. Neque deerāt adulescentes, hoc est blandi inimici, neque Astrologi, & Mathematici, qui ex geneleos horoscopo illi regnū portenderent. Harū rerū factus certior Rex, quæ alioqui adolescentē diligebat, quod frater illius erat patruelis, quod uxoris frater, quæ adolescens annos vnde uiginti natus, secreto apprehēdit illū, quasi filiū monet, ne assentatoribus credat, ne se decipi sinat, & tunc suā consideret, quæ

quæ tota pendet ex spe, cum pauca expertus nouerit. Sed cum ille in eisdē artibus permaneret, Rex magnanimus in adolescentē succensus, nō poterat iam iram a multo tempore dissimulatam retinere. Cum igitur aliquando vidisset illum familiariter, vt solebat, cubiculum regium ingredientem, stricto pugione bis terq; petiit, humiq; porrectum extendit, dicens: Siccine, o proditor, te putabas pro Rege tuo regnaturum. Nunc morere, atq; affer nuncium Guimaranensi Duci, quo in statu coniurationem ab illo inchoatam relinquant. Sæuitum est deinde in illius coniurationis socios, sepultæq; sunt conspirationis illius omnes reliquæ. Ad tanti facinoris nuncium quem Rex & Regina Hispali acceperant, non sunt facti penitus certiores, quo pacto res gesta est. Nam erant qui dicerent, Ducem non occisum, sed in vinculis asseruari iussu Regis, atq; de illo quæstionem exerceri, quemadmodum de Guimaranensi Duce Rex fecerat. Miserūt itaq; legatos qui Lusitani acerbiter in Ducem patruelem suum temperarent lenirentq; ac suaderent nullam vnquam de morte hominis cunctationem esse longam. Quod si iam de illo actum erat, nihilo minus Beatricem defuncti Ducis matrem suo nomine consolarentur. Oratores fuerunt Enicus Marricus Legionensis Episcopus, & Gaspar Fabra ex Tarraconensi prouincia ordinis equestris vir nobilis. Qui quamquam apud Regē oratorio nomine functi non sunt, alterū tamen quod in mandatis habuerunt, sunt executi, atq; mortui Ducis matrem pro tempore & pro materia sunt consolati.

Rex iunior ex Almeria fugatus ad Hispanos se recepit, & frater illius iunior inuentus domi trucidatur. Caput X.

IN superiori libro scriptum est, causam iunioris Regis dimittendi fuisse, vt cum seniore de summa regni certaret, vtq; mutuis odiis, cædibus se vterq; conficeret, & nobis inter se decernentes militarent. Sed multo aliter postea euenit, quam a principio putabamus. Etsi enim inter patrem & filium de principatu magna erat similtas, & quæ nullum esse habitura finem videbatur, maior tamen fuit suæ religionis amor, qui non passus est auxiliares Christianorum copias in alterius factionis partes admitti. Quare iuniore Rege libertati suæ restituto, quia videbatur non sibi, sed libertatis autoribus regni culmen affectare, ex beneuolo suis factus est infensor, neq; iam fidei quicquam apud suos habere. Sola Almeria, siue volens, siue nolens, in officio mansit, atq; inde auxiliariis copiis nostrorum adiutus, gerebat bellum aduersus alterius factionis partes, quod ipsum fecit illum suis magis inuisum. Interea Mauri cum viderent, Regem seniore annis & laboribus fessum, rem bellicam negligentius administrare, alium sibi ducem eligunt, ipsius Regis senioris fratrem Baadilum nomine, cui totius regni habenas commiserunt. Hic cœpit sollicitare Almeriæ sacerdotes quos illi vocant Alfaquies, atq; multa pollicitus per religionem suam rogare, vt sibi viam aperirent, qua possent iuniorem Regem capere, quippe qui iam non Mahumetæus, sed Christianus erat, Christianorumq; sectator. Sacerdotes conditionem accipiunt, atq; ex potentioribus oppidanis alios sibi adiungunt, tempus locumq; constituunt, quo & quādo Baadilus sit venturus. Venit itaq; cum equitatu peditatuq;, quanto ad rem perficiendam opus erat. Tradita est illi ciuitas. Rex iunior cum quæreretur, furtim elapsus est. Frater illius minor in domo regia est inuentus, qui cum aliis eiusdem factionis sectatoribus cæsus, trucidatusq; est. Atq; ita ciuitas in potestatem Regis senioris venit, sed coactus tandem est, se regni administratione abdicare, & Baadilus frater pro Rege salutatus habitusq; est.

AELII ANTONII NEBRIS-
SENSIS, HISPANARVM ATQVE HISPANIENSIVM RERVM HISTORICI, DE-
CADIS SECVNDÆ LIBER QVARTVS.

Insequentis anni millesimi quadringentesimi octingentesimi quinti apparatus belli. Caput I.

ETSI omne tempus illud quo Rex & Regina Hispali fuerunt, (fuit autem semestre) consumptum est in administratione reip. tum animaduertendo in eos qui partem sibi commissam negligentius administrarunt, tum in eos qui ob ius dicendum repetundarum postulabantur, in legationibus præterea audiendis quæ a diuersis partibus orbis mittebantur: nullus tamen in aula Principum frequentior erat sermo, quam de bello quod anno instanti, qui a natali Christiano erat millesimus quadringentesimus octogesima quintus, gerendum erat. Hoc in senatu publico, hoc in illo secretiori qui ad rem procurandam institutus est, hoc in tota curia agebatur. Iam in locis publicis, in priuatis, in ecclesiis, in monasteriis, in viis, in plateis, in compitis, in tabernis, & popinis, de nulla alia re sermo oriebatur, quam de belli expeditione quæ parabatur. Anno superiori cum exercitus dimittebatur, omnes fuerunt admoniti, vt in annum sequentem primo vere in procinctu armorum essent parati, atq; vt Cordubæ adessent iussi, hoc secundo ac tertio in huius anni initio factum est. Omnes ad prædictum tempus locumq; conuenerunt, perinde ac iussi sunt, & multo quidem quam antea instructiores. Iam machinæ, & tormenta sulfuraria, & lignea per omnem hyemem parata erant: iam carri & plaustra, boues & iumenta conue- nerant, neq; aliud deerat quam dux qui tantam belli molem moderaretur. Sed nõ defuit. nam ad præscriptum tempus Rex & Regina cum omni sexus feminei prole regia, & ex regni primoribus qui regiam curiam frequentabant, Cordubæ adfuerunt ad idus Aprilis. Exercitu in vnum locum congregato, in tanta procerum totius Hispaniæ celebritate maius certamen erat de ostentandis opibus, & potentia in corporis cultu, & sumptu cotidiano, in culina & penu, omnium generum epulis vndecumq; petitis, vt conuiuia sumptuosiora pararent, quam de armorum cura quis pulchrior in armis appareret, quis equum mollius agitare, quis cursu pedestri reliquis præstaret. Rex & Regina per honestos & religiosos viros procerum principes rogarunt, atq; obtestati sunt, vt ab eiusmodi inordinatis sumptibus temperarent, potiusq; intra modum, & parcius quam sumptuariæ permittunt leges se gererent, quam eos qui dignitate inferiores erant, malo exemplo corrumperent. Hoc Principes ipsi faciunt, imprimis vno aut duobus ferculis in cœna contenti. Hoc reliqui proceres imitantur, aut si affluentius conuiuia exercere volebant, luxuriæ suæ pudebat plures adhibere testes. Mirum dictu, omnes certatim frugalitati operam dare, modestius mensas struere, minores abacos apponere, exoletorum numerum minorem mensæ adhibere. eorum qui funalia per noctis tenebras præferrent, longus ille ordo ad duos, aut tres, vt multum, reductus. Hic mos præferendi funalia per multos dies durauit. Fuit deinde inter belli duces contentio, vt instantis anni bellum inchoaretur. Omnibus fere placuit Malacam debere peti, neq; Regi consilium displicuit. Sed prius alia oppida expugnari, opus esse, quo tutius itinere terrestri in castra commeatus importari possent, & pabulatores liberius per campos pabularentur. Tentatum est castellum Montis frigidi furtim capi, si quo modo per tenebras id fieri potuisset, sed frustra id tentatum est. Erant qui dicerent obsidendum esse castellum, ne quid a tergo relinqueretur hostile. Alii vero dicebant castellum illud non esse tanti, vt tantus exercitus in tam parui momenti

menti materia deberet immorari. Placuit itaq; Regi, totam belli molem inde promoueri in maioris negotii oppidum aliquod obsidendum.

1485

Cartima & Coinum castella munitissima obsidentur, & Benania quæ oppidum diruitur. Caput II.

CVMQVE duo essent castella inter se proxima quæ ratio exigebat debere oppugnari, anteaquam Malaca obsideretur, & proceres atq; rei militaris periti duces, vtrum prius oppugnandum esset, inter se decertarent (Coinum, & Cartima ea erant) Quid prohibet, inquit Rex, quando copiæ supersunt, vtrumq; castellum obsideri? Hoc placet omnibus, quia Regi placuit. Mittit itaq; Magistrum militiæ diui Jacobi, & Hispaniæ Comestabilem, & Alphonsum domus Aquilariæ dominum, & Portucarrerium Comitem Palmensem, qui Cartimam obsidione cingant. Simul etiam ex alia parte Marchionem Gaditanum, & Comitem Cluniensem, & Furratum Mendozam, cum Cardinalis Hispani cohortibus, & præfectum Baticæ mittit, qui eodem ipso temporis articulo Coinum obsideant. Rex ipse in vtriusq; castelli conspectu medius castra metatur, ynde vtriusq; obsessores quoties opus esset, posset auxilia submittere. Postridie eius diei obequitauit duo illa castella, captans vbi commodius castra collocaret. Cartimitanæ vallis incolæ qui anno superiori intercedente Marchione Gaditano Hispanorum Regum obsequio se dederant, deinde ad Coinum accepta clade rebellant, nunc fortuna iterum mutata, eadem qua prius perfidia se iterum dederunt, causati quod non in potestate sua fuerit in fide permanere. Benamaxichum vocabatur oppidum, quod huiuscemodi dedititii incolebant. Quos Rex benigne allocutus, muneribusq; affectos hortatus est, vt essent constantes in obsequio, neq; se, vt antea fecerant, tam cito mutarent. Quod si minus possent facere, saltem se medios atq; sequentes inter vtroq; seruarent, quoad omnis illa regio in Christianorum ditionem redigeretur. Agros illorum interea & saltus, fata & arboreta, rustica & vrbana prædia iussit non attingi, neq; aliter tractari quam si Christiani essent, atq; in hunc modum incolumes dimissi sunt, atq; proinde fœlices, si conditionem oblatam seruare voluissent. Sed non steterunt promissis, factiq; sunt multo quam antea deteriores, tum admittendo suos, tum arcendo nostros. Quod vbi Regi compertum est, iubet oppidum oppugnari, expugnatumq; dirui, in viros qui ex oppugnatione superfuerant, passim sæuiri, ex primoribus oppidanis octo supra centum patibulo suffigi. Cætera multitudo ex omni sexu & ætate sub hasta venum data, atq; in manubias redacta est. Quæ res quemadmodum Benamaxichi gesta est, per interpretes iussa denunciari Cartimæ, Coini, Mundæ, & in castellis omnibus & oppidis finitimis. Per eosdem quoq; interpretes totius vallis incolas omnes admonuit, vt se Regis clementiæ dederent, neq; vellent vltimam experiri fortunam, atq; omnia perpeti quæ victoribus in victos facere collibuisse. Benamaxitanorum exemplum poterat vicinos populos mouere, sed illi nihilo secius perstant, seq; pro vita ac libertate tuenda periculis omnibus exponunt. Rex igitur partem exercitus, & tormentorum, ac machinarum ad eos mittit qui Cartimam obsidebant, partem ipse ad Coini obsidionem retinet. Coinum præter munitiones quas arte ac natura validissimas habet, vndiq; cinctum est arborum densis atq; confragosis nemoribus, aggeribus & maceriis præruptas vias, incilibus fossis vorticosos riuulos facientibus, vt difficile sit peruium, nisi indigenis, & quibus itinerum diuerticula nota sunt. Huic Rex iubet admoueri stationes, quam potest arctissime, oppidani quam longissime possunt a muris arcere. Hinc ab vtraq; parte tumultuaria pugna conferta, mox & stataria. Tum stationes fixæ roborantur. Tormenta & machinæ suum opus exercent, murum ac turres extrarias crebris ictibus quatunt. Neque cessatum a murorum concussione, quoad magna pars cum suis turribus cecidit, latiusq; apertum hostibus reliquit.

Coinum frustra oppugnatur a nostris, Gomeritis adiuantibus Coinates, sed tandem utriq; se dedunt Caput III.

EST in Mauritania hominum genus bellicosum, qui non sibi, sed mercede conducti aliis populis bella gerunt, Gomerites appellant, nomen, ut videtur, deductum a Gomer filio Iapheth, de quo in libro Geneseos, & in Paralipomenis. Et nisi Iosephus in antiquitatibus, & Hieronymus in Hebraicis quæstionibus, posteritati Iapheth tribuerent incolatum Asiæ, & nominatos a Gomer Iapheth filio primogenito scriberent fuisse cognominatos Galatas, qui procul dubio populi sunt Asiatici, videri poterant Gomeritæ, a Gomer filio Iapheth fuisse cognominatos. Sed hi de quibus hoc in loco loquimur, non ad Gomer filium Iapheth, sed ad Phuth filium Cham filii Noæ referuntur, quibus partes Libyæ cesserunt habitandæ. quare hi Gomeritæ non a Gomer filio Iapheth, sed a Phuth filio Cham, sunt cognominati Phutei. Ab his Gomeritis quos diximus Libyam incolere, appellatur nostro tempore Velez la Gomera, & vna ex quinque insulis Fortunatis la Gomera. Eo igitur tempore quo obsidebatur Coinum, ingens multitudo Gomeritarum, quos diximus Mauritaniam incolere, fretum Herculeum traiecere, non tam ut stipendia inter suos mererent, quam amore religionis inducti, & Mundæ, quod diximus castrum Coino proximum, confedere, captantes occasionem obsessis Coinatibus se addere socios. Id quod Regem nostrum non latuit. Nam quid potuit latere vni tantum obsidionis curæ inuigilantem, ne quispiam ingrederetur, aut egrederetur? Quare custodiis alios custodes adhibuit, excubias extra castra per tramites & diuerticula semper habuit. Sed nihil est audaciæ atque temeritati imperium. Ex Gomeritis namque vnus, Si quis, inquit, est viri fortissimi, quem Coinatū fortuna moueat, me sequatur: & simul hoc dicens sequentibus aliis compluribus in medios custodes irruit, viamque vi aperit, & ad horam Coinates ex composito facta eruptione stationes nostrorum inuadunt, alios trucidant, alios fugant, suos intra mœnia recipiunt, atque tam præsentis opportunoque auxilio adiuti animum ad se acius tutandos erigunt. At Rex Gomeritis intra muros receptis nihilominus oppugnationem parari iubet, pluteos & testudines aptari, arietes & ciconias muris atque ruinis murorum admoueri. Primas oppugnationis partes Duci Anagarensi & Beneuentano Comiti mandat, atque alios qui succederent, ordinat. Dumque alia ad oppugnationem opportuna parantur, quidam ex prætorianis cohortibus milites impatientes moræ Duce Petro Alarconio ordinatam oppugnationem præuertunt, per murorum ruinas irrumpunt, intra muros recepti cum obuiis quibusque pugnant, omnesque in fugam conuertunt, quoad in late patentem quandam viam est deuentum, vbi se Gomeritæ cum plusculis oppidanis agglomerauerant. Ibi pugnatum est acriter, atque ex nostris complures ceciderunt redintegrante pugnam sæpius Petro Alarconio. Qui cum a suis admoneretur, ut se a pugna subtraheret, Non, inquit, ea de causa in hoc certamen descendi, ut quispiam posset dicere Alarconium vidisse terga hosti vertentem. Atque ita cum paucis circumuentus fortiter dimicans confossus est. Cecidit & Tellius Aquilarius vir nobilis, & qui se in armis sæpe ostentauerat. Cæteri in fugam conuersi adiuvante magna ex parte muliercularum manu, quæ ex solariis & fenestris iactu lapidum, tegularum, & vrceorum, singularem viris operam nauarunt. Atque hunc in modum hostes mœnibus exclusi sunt, oppidi oppugnatione deserta est, sed non cessatum interea a murorum concussione, & saxorum ingentium iactu per totum oppidum nihil intactum relinquentium.

Hactenus in Nebriffensis archetypis & protocollis inuentum est, cætera incuria quorundam, & furorum rapacitate, nihil aliud rimantium quam quomodo autorum lucubrationibus insidientur, perierunt.

AELII ANTONII NEBRIS-
SENSIS, EX GRAMMATICO ET RHE-
TORE HISTORICI REGII, DE
BELLO NAVARIENSI
LIBRI DVO.

10 Præfatio de antiquitate, nomine, & situ regni Nauariensis.

INTER Gallos Hispanosq; gentes belligerandi cupidas, natura ingenii
humani conscia Pyrenæi montis præcipitiæ posuit, ut vtriq; populi se in-
tra fines suos continerent. Sed quo non penetrat hominis ambitiosa teme-
ritas? Ecce Gotthi Narbonensem Galliam Hispaniæ annectunt, profugiq;
a gente vetusta Gallorum Celta permiscet nomē Iberis. Sed omitteremus
nunc illa vetera, nō videmus etate nostra partem Brachate Gallie Tar-
raconensi contributam? non vidimus nuper factionis Gallicæ principi
Nauariam seruientem? Tameſi diuerſa fuit ratio alteris in alterorum ſolo permutatis finibus
aberrandi. Neq; enim Gallia Narbonenſis ſub Gotthis tantū principibus Hispaniæ portio fuit,
20 verum etiam ſub Romanis, atq; ante Romanorum tempora totus ille tractus Hispaniæ annu-
meratus eſt. At Nauariam, quis æquus rerū eſtimator indicet, ab Hispania poſſe diſiungi? An
cum natura voluerit nos a Barbarorum incurſu præruptiſſimorum montium obiectu eſſe tu-
tos, pateremur hoſtes intra patriæ noſtræ regiones debacchari? Quā ob cauſam hæc cura ma-
gnanima illi viragini Eliſabæ Hispaniarum Regiæ ſemper inſidebat, quemadmodum angu-
lus ille a toto ſuo corpore diuiſus, vel permutatiōe, vel dotis nomine, vel alia quacunq; hone-
ſtatione in formam priſtinam redigeretur: ſemperq; Horatianum illud in ore habebat:

O ſi angulus ille Proximus accedat, noſtros qui cædat Iberos.

Nam præter iungendi pulchritudinem, verebatur ab ea parte nunquam Gallos eſſe quieturos.
Hoc bis per oratores egit, et quidem ſumma diligentia, atq; etiam iniquis conditionibus atten-
30 tauit, ut Catharina Phoxenſis Comitis filia vnica, atq; proinde illius regiſ heres Ioanni filio
Hispaniarum Principi nuberet, atq; eadem via dotale regnum in ſuum corpus rediret. Sed for-
tuna in omnibus aliis indulgentiſſima hoc vnū illius felicitati denegauit, quippe quæ alia via
tantæ rei gloriam dulciſſimo coniugi reſeruabat. Vtrunq; tamen Nauaria illa quæ antea fue-
rat abſciſſa, iam noſtra eſt, nobis ceſſit, in cenſu noſtro numeratur. Sed priuſquā dicamus quo
iure, quibusq; viribus in noſtram venerit potēſtatem, pauca nobis de nomine, de ſitu, de natu-
ra regionis præmittenda ſunt. Nauaria nomen eſt nouum, nuperq; excogitatum, dicta quā-
tum aſſequi poſſumus coniectura, quod Hiſpani vocant Nauas camporum areas planas, arbo-
ribusq; purgatas, quæ tamen habeant in circuitu ſyluas, dumetq; fruticoſa, & inde Nauaria
fortaſſe dicta loca quæ complures habeant huiusmodi Nauas. Hanc regionē ſere incolunt Va-
40 ſcones, in quibus iſta numerantur, Pompelo imprimis regionis caput, quam Strabo Pompeio-
polin vocat, ſic dictam, quod ſit a Pompeio Magno, aut eius nomine condita, quo tempore con-
tra Sertorium in ea regione bellum geſſit Meiello miſſus adiutor a ſenatu. Eſt & Ituriſſa, &
Alantona, & Caſcantum, & quæ iam pridem nobis ceſſerant Tricium, Lucronium, & Quin-
tiliani oratoris patria Calaguris. Terra tum pecori, tum agricolationi apprime fertilis, &
quamquam Pyrenæo appoſita, longe tamen Celtiberos, & Bardulos vtring; finitimos, & aeris
clementia, & ſolis benignitate ſuperat. Habet Nauaria in Galliam Aquitaniam duas tantum
pylas, hoc eſt portas, ſiue aditus, alteram per Runcatas Valles, alteram per vallem Runcetano-
rum. Ronzas, hoc eſt runcas, Hiſpani vocant veprea runcconibus instrumentis ſuccifa. Vnde
vtræq; valles illæ, quæ non aliam quam runcationis culturam admittunt, runceta poſſunt re-
ſte appellari, & populi huiusmodi locorum incolæ Runcetani. Vtrunq; aditum Benearnenſis
50 Gallie regiuncula excipit, dicta a Benearno oppido, quod Antonino Pio autore diſtat a Caſar-
auguſta millia paſſuum centum duodecim, atq; a ſummo Pyrenæo eadem via millibus paſſuum
ſex & triginta. Sed antea quam de bello Nauarienſi ſcribere incipiam, quia video complures
dubitare, frequenterg; diſputare, quo iure Hiſpani Nauariam inuaſerint, inuaſamq; ſubege-
riant, pauca de huius belli iure hoc in loco dicamus.

AELII ANTONII NEBRISSENSIS DE BELLO NAVARIENSI LIBER PRIOR.

De iure gentium, & diuino, atq; humano, quo Hispani orbis moderator Navariam obtinuit. Caput I.

S I regni propugnandi libido non omnino carer vitii suspicione, cum Reges magis debeant fines tueri suos, quam inuadere alienos: fit tamen aliquando, vt necessitate cogantur bellum suscipere, quod esset alioqui iniustum, atq; proinde nefarium. Hinc est illud Augustini in quarto de ciuitate Dei volumine, Belligerare, inquit, & perdomitis gentibus dilatare regnum, malis videtur foelicitas, bonis necessitas, sed quia peius esset, vt iniuriosi iustioribus dominarentur, non incongrue ista necessitas facit ex causa aliqua iniqua iustissimam. Vnde factum est, vt iniquitas illorum quibuscum bellum iusta sunt, regnum adiuuerit, vt cresceret. Itaq; Romani iusta bella gerendo imperium ita magnum acquirere potuerunt, quia sortiti sunt hostes iniustos, quibuscum bella iusta gererentur. Atq; ita causas ex causis trahendo, eo vsq; peruenerunt, vt totius nostri orbis imperio potirentur. Nunquam enim hostibus bellum indixere, nisi per legatum facta imprimis clarigatione, deinde per sacerdotem facialem deuotione, dirarumq; imprecatione. Quare nihil mirandum est, si rector, idemq; mundi arbiter, qui dat adimitq; regna, in cuius manu cor Regis est, & per quem Reges regnant, abstulit mentem Nauariorum Regi, indurauitq; cor illius, vt noster belli gerendi causam haberet iustiore, atq; proinde membrum illud abscissum in suum corpus restituere. Neq; iniuria id, quod aduersarii putant, sed per leges diuinas & humanas, pontificias & ciuiles, perq; ius ipsum quod natura omnia animalia bardoct, quodq; per omnes gentes ita disseminatum est, vt nulla sit natio tam barbara, atq; a communi sensu tam abhorrens, quæ non illi naturæ legi acquiescat, vt arma tenenti omnia det, qui iusta negat. Nam quid iniustius excogitari poterat, quam ad iustum bellum proficiscenti negare aditum, viamq; ex iure gentium cunctis mortalibus communem? Cum præsertim de regni indemnitate illi satis caueretur. Quid? non ex lege diuina quæ naturali consentanea est, Moyse præcipitur, vt inuadat, ac deinceps possideat regnum Seon Regis Amorrhæorum, propterea quod denegauit filiis Israel tendentibus in terram promissionis transitum per fines suos? Misit, inquit scriptura in libro Num. Israel nuncios ad Seon Regem Amorrhæorum, dicens: Obsecro vt transire mihi liceat per terram tuam, nõ declinabimus in agros nec vineas, non bibemus aquas ex puteis, via regia gradiemur, donec transierimus fines tuos. Qui concedere noluit, quin potius exercitu congregato egressus est obuiam in desertum, & venit in Iasa, pugnavitq; contra eum, a quo percussus est in ore gladii, & possessa est terra eius. Tulit ergo Israel omnes ciuitates eius, & habitauit in urbibus Amorrhæi. Eadem prope atq; eisdem verbis scribuntur in Deuteron. In primo quoq; Machabæorum volumine, Iudas, inquit, ex Galaaditis superatis rediens victor in terram Iuda venit vsq; Ephron, & hæc ciuitas magna, & munita valde in media via sita, & non erat declinare ab ea dextra, vel sinistra, sed per medium iter erat. Et incluserunt se qui erant in ciuitate, & obstruxerunt portas lapidibus, & misit ad eos Iudas verbis pacificis dicens, transeamus per terram vestram, vt eamus in terram nostram, & nemo vobis nocet, tantum pedibus transibimus. Et nolebant eis aperire. Et oppugnauit ciuitatem illam tota die, & tota nocte: & tradita est ciuitas in manu eius, & peremerunt omnem masculum in ore gladii, & eradicauit eam, & accepit spolia eius, & transiuit per totam ciuitatem super interfectos. His itaque huiusmodi exemplis manifeste ostenditur,

ostenditur, quæ sit Dei voluntas transformantis imperia, & mutantis regna, qui indurat cor Seon Regis Amorrhæorum & Ephronitarum, ut horum spoliis Iudas potiretur, & illorum ciuitates Israeliticus populus iuste possideret, sub illo præteritu, quod negauerunt id quod iure gentium erat commune, sicut fluminis aqua, aeris spiritus, solis lumen. Quid si ex causa aliqua nobis occulta voluit Deus Nauariam materno rem gerente auo, a Ioanne in Carolum, hoc est, a Gallis ad Hispanos reducere? & quæ alia potuit iustior esse causa, quam quod regnum iniuste acquisitum iuste amitteretur? Nam quis ignorat Blancam iuniorem Ioannis Nauariæ ac deinceps Tarraconensium Regis ex Blanca vxore filia Caroli procreatam, quæ fuit Enriquo huius nominis Hispanorum Regum quarto nupta, ac deinde repudiata, veneno intercepta a Leonora sorore, eiusque marito Foxensi Comite, ut ad ipsos regni successio perueniret? id quod in illos male vertit. Nam intra dies quindecim posteaquam sibi regium nomen adoptauit, miserabiliter & digne periiit. Sed ex ea & Comite Phoxensi natus Gastonus, & ex Gastono Phœbus pater non diu vixerunt. Sed & Phœbus Phœbi filius in ipso ætatis flore raptus est, superstita Catharina sorore, qua sinistris auibus Ioanni vltimo Nauariensium Regi nuptui dedita, dotale regnum ad Hispanos suos redactum est. Non vides quam veridice in hac familia expensum est, quod in Exodo Hebræorum legislator est interminatus? Ego, inquit, sum dominus Deus tuus fortis Zelotes, visitans iniquitatem patrum in filios vsque in tertiam & quartam generationem eorum qui oderunt me. Illud quoque ex libro Sapientiæ: Degeneres, inquit, stolonnes non agent radices altas, neque stabile firmamentum collocabunt. Per leges quoque Pontificias & ciuiles Ioannes Nauariæ Rex vere potuit regno spoliari, ex eo quod schismaticus, & schismaticorum fautor, atque proinde hæreticus læsæque maiestatis reus, atque eodem iure intestabilis ipse, & omnis eius posteritas gentilitio regno multanda, quod vtriusque iuris consultissimi doctores multis argumentis, & rationibus, exemplisque probant, ex eo quod in sequentis historiæ contextu narrabimus.

Quod Nauariæ Rex fuit schismaticus, quia Gallorum Regis schismatici fautor. Caput II.

LVDOVICVS Gallorum Rex more gentis suæ homo leuissimus, non contentus se intra pelliculam suam, hoc est intra regni sui fines, continere, animum in Italiam iniecit, & quia intelligebat cum multis negotium sibi gerendum, quærit ex Italiæ principibus amicos & socios, non optimates ex ciuitatibus, non iustos oppidorum dominos, sed quos audiebat violentam in subiectos exercere dominationem, quos rerum nouarum cupidos norat, quos denique ex professione hostes ecclesiæ Romanæ sciebat. Torquebat tamen illum talia molientem Iulius secundus Pontifex Max. patrimonii ecclesiastici vindex acerrimus, idemque fortissimus propugnator, quem solum videbat conatibus suis obstaturum, ac præterea neminem. Agit cum Georgio S.R.E. Cardinale Rotomagensi tempestate illa utcumque de Pontifice merito, in Gallia tamen legato a latere, homine ambitioso, nec minus res nouas moliendi cupido, ut cum reliquis apostolici senatus conscriptis patribus quos ambire posset ipse per se, quosque antea Rex ipse pecunia muneribusque corruerat, indicant Pontifici œcumenicum concilium, crimina intendant, testes subornent, qui dicant se vidisse quod non viderint, per quæ cogatur pontificatus se abdicare rigidus ille patrimonii ecclesiastici defensor, ut in eius locum adoptetur quispiam, qui omnia ex Galli Regis arbitrio faciat. Ex omni patrum numero quinque tantum ad se pellexit. Nam alii omnes in officio apud Pontificem permanserunt, quos prouentibus ecclesiasticis, si quos habebant in Gallia, multauit, Gallis omnibus qui sub ditionis suæ imperio erant, Romana curia interdixit, edito quoque iussit, ne apostolicis literis quispiam obtemperaret, ex ecclesiæ subditis amicis & sociis quos potuit sibi conciliauit, quos non potuit, pro hostibus habendos esse censuit, atque hunc in modum schismate, id est, diuisione facta, incōfutilem illam nostri Saluatoris tunicam, hoc est ecclesiæ vnitatem, lacerauit, quæ

neque satellites quidem & Christi carnifices soluere sunt ausi, seque publicum hostem professus ecclesiæ Romanæ apostolicoque senatui bellum indixit. Interim Bononia capitur a Pontifice, pulsa Bentiuolorum familia, quibus miseranda ciuitas miseram seruierat seruitutem. Flaminia quoque ciuitates ad ecclesiam pertinentes Venetis iniuste possidentibus detraxit. Ferrariam præterea, quam & Mutina sequebatur, ex manibus Alphonfi ducis per censuras apostolicas iam extorsurus erat, si non hæc dira pestis negocium interpellasset. Ferrarienses namque atque proinde Mutinenses nihil aliud sperabant, quam siue iure, siue iniuria dedere se Pontifici, atque ab Alphonso decidere, qui non modo in ciues sæuissimam tyrannidem exercebat, sed & tributum, & tributariam obediētiam Pontificibus denegabat. Sed cum iam securis ad arboris radicē admoueretur, ad quem Alphonfus confugeret, nisi ad fugitiuorum receptatorem, ad tyrannorum propugnatores, ad facinorosorum hominum singulare subsidium? Igitur Pontifex, quod iure non poterat, viribus affecuturus Bononiam venit, vt ex proximo remgerat. Eo senatum apostolicum conuocat. Adsunt omnes præter paucos illos nigri genii notatos cauterio. Et ecce Gallorum Regis præfectus qui Mediolanum præsidio tenebat, Bononiam venit cum exercitu, urbem obsidet cum suo Pontifice, tormentis machinisque oppugnat, atque fortassis rem peregisset, nisi exercitus Hispanus a Neapoli, duce Fabricio Columna Pontifici suppetias tulisset, coegissetque Gallos se in Mediolanum suam recipere. Sed alia ex parte Gallus ecclesiæ hostes fouere non cessat, Bentiuolis Bononiam extorribus exercitum tradit, qui, dum Pontifex Rauenzæ ageret, recepti in urbem a proditoribus quibusdam Bononiensibus, omnia sacra & profana, diuina & humana miscuerunt, arcem munitam a Pontifice sumptu immodico demoliuntur, statuam æream Pontificis nomine dicatam deturbant, subiectisque ignibus confundunt, ecclesiæ insignia rardunt, in quorum loco Gallica reponunt edicta, præconia, iudicia, omnia Galli regis nomine fiunt, in curiales amicasque Pontificis partes sæuiunt. Interea Cardinales illi qui ad ecclesiæ hostes transfugerant, non concilium, sed concilii umbram simulant. Nam quis appellarit concilium, quod capite, quod pedibus, quod corpore, quod anima, quod spiritu denique viuificante caret? Pontificem citat, alios nostri orbis Principes conuocant, terminos intra quos sint conuocaturi præscribunt, de summa vniuersalis ecclesiæ decernere statuunt. Locum placuit esse Pisas, tempus Kalendas Septembris, vtrunque tamen frustra. Nam & Florentini prohibiti sunt Pisas accedere, & cum loco tempus quoque. Pontifex interea non cessat illos ad ecclesiæ vnitatem hortari, ne sint tantorum causa malorum commonefacere, præscribit terminos, primo quinquaginta dierum, deinde quindecim, deinde octo intra quos resipiscerent, & ad meliorem sensum redire possent, & ne quid fraudis subesse suspicentur, interponit fidem publicam, cuius sponsorem offert ipsum senatus apostolici consensum. At illi admonitionibus his facti multo deteriores, Pontificis indulgentiam interpretantur timorem, & a crimine maiores sumunt animos, multoque pertinacius insistant cæptis. Igitur Pontifex ira percitus, quando longa patientia nihil proficit, gladium ex Petri manibus corripit, in rebelles contumacesque stringit, honorum insignibus expoliat, dignitatibus ecclesiasticis, beneficiis omnibus mulctat obtentis, & ad obtinenda posthac inhabiles & indignos facit: ipsos atque ipsorum fautores schismaticos, atque proinde hæreticos declarat, bona publicat, ad huius sententiæ executionem Christianos Principes inuocat, atque imprimis nostrum, vt ecclesiæ causam tueatur. Qui tamen eo tempore in Africi belli expeditione implicitus erat, atque in ipso Herculeum fretum traiciendi articulo intentus, nihilominus tamen respexit ad Petri nauiculam fluctuantem, & omissa in aliud tempus Africa, & exercitu quem in Mauros paraauerat, classe comparata, equitum peditumque bonam partem in Italiam mittit, seque vt Neapolitano præsidio iungant, ducibus atque cohortium præfectis imperat, vt si qua in re fuisset opus, voluntati Pontificis obsequerentur. Antea tamen Gallum, quocum non modo affinitas, sed etiam fœdus arctissimum erat, vt ab ecclesiæ iniuria se abstineat, ne hostes illius foueat, ne se sceleratis immisceat hominibus monet,

net, initam cum illo amicitiam commemorat, quæ necessario soluenda erat, si ille contra ecclesiam, ipse pro ecclesia staret. Itaque franguntur fœdera, rumpitur amicitia, affinitas, quia vinculo arctiori conglutinata erat, dissolui nō potuit. Bononia interim Pontificis iussu a nostris obsidetur, Galli Bentiuolis auxilia mittunt, & quia indices augebantur, cessere nostri, illi Rauenam obsident, nostri dum obsessis auxilia ferunt, non potuit euitari fatale illud, simul & lachrymabile præliū, in quo propius fuere periculo qui vicere. Nam & victoria tandem apud Gallos permansit, non illa quidem incruenta, sed vti aiunt Cadmea, quippe in qua multo plures ex hostibus quam ex nostris ceciderunt. Ex victoria Galli vitio gentis suæ facti insolentiores Rauenam oppugnant, expugnatamque diripiunt, in omnem sexum & ætatem bacchantur, non templis, non ædibus sacris, non Christo dicatis virginibus parcunt, tantumque Italiæ vniuersæ terrorem iniecerunt, vt de vrbe deserenda iam Romani agerent, idque fecissent, nisi magnitudo animi atque præstantia Pontificis, trepidantes & attonitos, & iam nihil aliud quam de fuga cogitantes in vrbe retinuisset, deque rep. Christiana bene sperare iussisset. P. Cornelius Scipio nō dum Africano similis, qui post Cannensem cladem, cum ex reliquiis Cantusium plures perfugissent, deque deserenda Italia nobilissimi quidam adolescentes deliberarent, stricto super capita consultantium gladio iurauit se pro hoste habiturum, qui non in sua verba iurasset, effecitque vt omnes iureiurando astringerentur, nunquam se Italiam deserturos. In hæc diuertimus, vt ostenderemus, quod præter ius illud naturale ac diuinum, etiam per leges pontificias & ciuiles debuit regno multari Nauariæ Rex, quod per literas apostolicas identidem admonitus Gallū schismatis concinnatorem noluit deserere.

Quod Hispanus Rex Christianos Principes hortatur ad bellum contra schismaticos gerendum, Regemq; Nauariæ dubium sollicitat. Caput III.

IGITUR Hispani orbis moderator, cernens Gallorum rabiem magis magisque scire, illorum furori nihil iam posse obsistere, cōcutit illud consiliorum pectus secundum, & qua via pestilenti occurrat morbo, dies noctesq; cogitat, statuit hostis vires quas videbat in dies augeri, in partes distrahere. Enriquum Britanorum Regem, eundemque charissimum generum, ad quem ex iure Aquitania Gallia pertinebat, vt Ducatum bello repetat, hortatur, auxilium pollicetur, vtque iustior esset repetendi causa, apostolica intercedit autoritas, qua Gallum Aquitania priuat, Britannoq; occupandam exponit. Ex alia parte Maximilianum Cæsarem confocerum suum, atq; Caroli maximi Burgundionum Ducis ex filia nepotis tutorem sollicitat, vt ab vtriusq; Germaniæ finibus Gallum adoriatur. Italiæ respublicas que belli euentum ancipites expectabant, ad societatem inuitat. Mittit itaq; Britannus copias suas, quæ in collimitio Bastulorum Aquitanorumq; considerent, quibus vt se Hispanorum exercitus iungeret commodius, per Nauariam iter aperiendum erat, cuius Rex in Gallorum partes videbatur esse propensior, siue quod natione Gallus erat, siue quod patrimonii sui bona pars in Gallia erat, quam, si sequeretur Hispanorum studia, videbatur amissurus, cum alioqui esset Principis nostri beneficiarius. Nam quis ignorat, cum inter Phoxenses dominos, primum patrem, ac deinde filium, ac ex parte alia Ioannem Labritensis domini filium, de Nauariæ regno, iure viribusq; certaretur, haberetq; vtraq; pars suos fautores, Phoxenses Gallum, Labritensis Hispanum, nostro studio Ioannem obtinuisse regnum? & eo nomine quæcumque fortuna sequeretur, adiuratissimus Hispanorum cliens esse deberet. Igitur ne quid detrimenti exercitus noster per alienos fines incedens pateret, petit a Ioanne certa quædam pignora, quæ siue volentem, siue nolentem cogant in fide permanere, & quæ ea essent quærenti, tres arces responsum est, Stellā, Amaiam, & ad Pyrenæi Galliam spectantis radices sanctū Ioannem, post negociū peractum reddendas: interea tamen apud sequestros deponerentur Hispanos, viros nobiles & ingenuos, qui fide publica interposita pacta conuenta seruarēt. pollicetur præterea noster, se redditurum Arcos & Guardiam oppidula duo, quæ

quondam Nauariæ regno fuerant contributa, indemnitate in super, quacumq;
regius exercitus progrèderetur, protectionem quoq; si Gallus bellum in Nauariã
intentasset vnquam. De arcibus illis tribus sibi placere Ioannes respondet, de se-
quentibus non placere, nisi facerent indigenæ, dumq; tempus de die in diẽ protra-
hit, secreto Gallũ omnibus iis de rebus facit certiozem, sibiq; vt auxilia mittat, quã
primũ etiam atq; etiam implorat, Hispanos esse in armorũ procinctu, sibiq; viam
ferro aperiendam, si non sit qui obstet, non esse dubium. Nuntius earum rerũ quæ
in Hispania geruntur, ad Pontificem perfertur, cogit conscriptorum patrum fre-
quentem senatum, bono animo vt sint hortatur, ex Hispania, vt quondam sæpe, ita
& in præsentiarum perditę rei spectandã esse salutem dicit. Quare iuuãdus est (in-
quit) optimus ille Princeps, in communes bonorum omnium hostes noster vterq;
stringendus est gladius, atq; dum sæcularem alterum acuumus, interim spiritualẽ
alterum in schismaticorum ceruices intentemus. Consultant itaq; patres conscri-
pti, quid nam sit de Nauariorum Rege decernẽdum, sit senatus decretum, in quod
omnes pedibus manibusque eunt, declaratus est schismaticus, atq; proinde hære-
ticus, quia identidem admonitus pertinacius agebat, & se iam non obscure Gal-
licum profitebatur, mulctatur regno, & omnibus fortunis, non modo ipse, sed & v-
xor, & filii cum omni posteritate sua, in Hispanum omne ius regnandi transfertur.
Gallus interim omnes copias suas contrahit, & quas in Italia in præsidiiis habebat
& quas in Statiuis, aliasque in Germania conscribit, Ioanni suo quamprimum pos-
sit auxilium laturus. Sed dum ille moratur, noster negocium peragit. Intelligens
namque belli momenta in celeritate magis quam in militum robore positam esse
se, Fœderico a Toledo Albanorum ad Tormim duci consobrino suo instantis bel-
li summam commendat, præfectumque exercitus maximum, siue (vt more no-
stro loquar) ducem generalem facit, quid illi faciendum sit edocet, vt quam celer-
rime Nauariæ fines inuadat hortatur, vt rem gerat strenue monet, & quia nullum
esse bellum iustum nouerat, nisi quod rebus petitis antea denunciatum sit & indi-
ctum, ne quid inexpertum relinquat, sæpe monitum, adhuc monendum esse di-
cit. Per Metatum qui in curia nostra pro Ioanne procuratorio nomine oratorem
agebat, nunciat, nisi e vestigio petitas arces, in quos vsus dictum est, traderet, se o-
mnia rapturum quæ citra & vltra Pyrenæum ad illum pertinent. Atque in hæc
verba orator dimissus est. At Nauarius his admonitionibus nihilo melior factus,
interea Gallum sollicitat, atque si vult saluis rebus adesse, properet auxilium ferre:
neque iam simulationi locum esse denunciat, se ab Hispano pro hoste haberi, ho-
stem cum ingenti exercitu in limitibus esse, neque inuadendi regni occasionem
intermissurum, quod omni præsidio vacuum esse optime nouerat.

*Nostrorum militum numerus censetur, & qua via Pompelo cum magna
regionis parte capta est. Caput IIII.*

ERANT in exercitu nostro, partim ex stipendiatis militibus, partim ab Hispanis
proceribus ad hoc bellum missis, cataphractorum equitum mille, & medio-
cris armaturæ mille quingenti, peditum vero ad sex millia, qui omnes ex imperio
Regis conuenere Victoriam. sic appellant Bastulorum urbem in Nauarię collimi-
tio sitam. Igitur Albanus iussu Regis qui tempestate illa Burgis morabatur, exerci-
tum educit, equites grauis armaturæ in centurias distribuit, singulis centuriones
præficit, leuioris armaturæ equites per suos duces partitur, pedites præterea in su-
os ordines dirigit. Hos comitabatur tormentorum machinarumq; vis maxima, iu-
mentorum quoq; ac commeatus pro militum numero copia satis magna, atq; hoc
belli apparatus Nauariæ fines ingreditur. Nauaria iam inde a multis sæculis in duas
factiones diuisa est, Agramontanorũ alteram, ex qua Ioannes ipse Rex erat, alterã
Beamontanorum, ex qua erat Ludouicus Comes Lerinas, idemq; Nauarię Come-
stabilis, atq; Regi nostro non modo affinitate, verum etiam quadã singulari bene-
uolentia coniunctus. Huic Albanus primas exercitus nostri cohortes tradit. Nam
eo tempore ob antiquas cum Rege suo similtates apud nos agebat regno extorris.
At

ALBANVS ciuitatis statu composito, præfidiisque quibus in locis opus erat dispositis, nuncios ad reliqua oppida, vicosque, & castella, & munitiones, ac pagos mittit, quid Pompelonenses fecerint, illis exponi iubet, ut matricis ciuitatis exempla sequantur admonet, idque per lictores, præcones, tibicines agit. At illi siue nunciorum cōtemptu, siue quod indies Regem suum cum auxiliariis copiis expectabant, siue quod nondum quid essent acturi constituerant, inducias cōsultationi tempusque petunt, nuncios inanes dubiosque remittunt. Dux vero instans dum esse ratus, dumque per hostes licet, nihil impacatum relinquere, alios auctoritatis maioris viros mittit, qui perduellibus nuncient, nisi se intra paucas horas dedant, obsidesque deditiois pignora mittant, proscripturum se illorum capita, publicaturum bona, omniaque direptioni daturum minatur: alioqui se non minori facilitate illos suscepturum quam Pompelonenses. Ad has Ducis minas pollicitationesque permoti omnes statuunt se dedere, sub eisdem cōditionibus quibus se metropolitanæ ciuitatis incolæ dederāt. Fuere autem oppida & municipia hæc fere, Elumberri, Sanguessa, mons Regius, Amaia, Olitum, Taphalia, Tutela, præter arcem & Runcitanos Escuanosque, qui præruptissimorum montium atque locorum ingenio freti, turpe duxerunt non spectare belli euentum, neque se venturo cum auxiliis Regi suo reseruare. Hispanus interea non cessat copias submittere, Nauariensemque exercitum augere, non modo ad præsidia municipatim distribuenda, tuendosque regni fines, verum etiam ad prosequendum Regem profugum, qui dicebatur ex Bearnensibus, Vasconibus, Transpyrenæis copias parare, aut quibus se tueretur, aut quibus amissi regni fines inuaderet, quando Gallorum suppetiæ immorabantur. Cum Runcetanis vallisque Salazariæ incolis agit, ut se muniant tueanturque, se velle apud eos Gallorum auxilia spectare dicit. Albanus a Rege suo admonitus Antonium a Cunia Zamoranum Episcopum ad Ioanem mittit, qui illi suadeat, ut respiscat tandem, atque Hispanis partibus adhæreat, neque omnem suam spem in Gallorum auxilio ponat. Quod si fecerit, se habere in mandatis, futurum ut regnum restituatur: sin aliter sit animatus, videat ne omnia quæ sua causa sint prouentura, in auctoris caput retorqueantur, & dum partem recuperare nititur, amittat & totum. Dum ad hæc peragenda orator properat, in media comprehensus via atque non satis modeste habitus est. Dubiumque fuit, iussu ne Regis, an Bearnensium perfidia sit factum, qui natura immanes non legibus humanis & diuinis, sed neque legi naturæ, atque proinde iuri gentium astricti sunt. Sed quod a Rege tam fœdum facinus sit imperatum, non caruit suspitione, quod iuris humani violatores clarigatione iusta postulatum non reddiderint, neque Episcopus in libertatem restitutus, sed precio ingenti redemptus est. Eratque in animo Duci exercitum in autores violati iuris inducere, nisi quod Tutela, Olitum, Taphalia, Stellatesque iam cum præfide suo consentientes, cum audissent Ioannem cum Valestribus quibusdam populis montium prærupta occupasse, cœperunt hæc rere, atque se ancipites in belli euentum reseruare. Sed noster nequid hostile a tergo relinqueret, substituit, vindictamque in aliud tempus distulit, conuersusque ad rebelles, siue dubios, omnia parauit, atque in statu firmiori relinquit. Antea vero quam exercitum duceret, siue in Regem profugum, siue in Runcitanos Escuanosque, siue ut se Britannis coniungeret ad commune bellum gerendum, libuit experiri Pompelonenses animos, & quali fide in absentem futuri essent, prætentare. Coactis itaque in diui Francisci æde, huiusmodi apud illos orationem habuisse dicitur.

Albani Ducis ad Pompelonenses oratio, atque iurisiurandi de futura illorum fidelitate extorsio.

Caput VI.

SI apud ignotos sermo mihi faciendus esset, ciues Pompelonenses, possem ego vobis nunc commemorare, non Principis nostri res præclare gestas, quæ adco
notæ

nota sunt, ut cum admiratione per totum orbem terrarum circumferantur: non pot-
 10 renti æmulo ac competitore superato, dotalis regni membra diuersa in suum cor-
 pus redacta: non bonam Hispaniæ partem a Pœnis per multa sæcula possessam, quasi
 longo postliminio Christianæ religioni redditam: non classes armatas in Perice-
 cos, in Antichthones, in Ascios missas, superatoque alterius orbis incolas, quos
 nemo vnquam attigerat, sed neque audierat quidem, aut suspicatus fuerat: non pur-
 gatam religionem, pulsas aut regeneratis Hebræis, Mauris reconciliatis, pseudo-
 christianis atque omnium ordinum simulatis falsisque fratribus in meliorem sta-
 tum reductis. Quæ adeo sunt illustria, ut non modo vobis qui propemodum adfu-
 20 istis, verum etiam cunctorum mortalium oculis sese cotidie ingerat, adeo stupenda,
 ut nulla vnquam ex hominum memoria delere possit obliuio. Sed hæc omnia fuere
 partim inaudita cuiusdam felicitatis, partim singularis ac pene diuinæ providen-
 tiæ. His tamen omissis, quod ad vos magis pertinet, quis vnquam fuit Rege nostro
 iustior? quis clementior? quis æquitatis bonitatisque obseruantior? Sed hæc virtute-
 res regiæ sunt: quid illæ priuatæ? liberalitas, comitas, affabilitas, cum maiestatis gra-
 uitate semper in vultu hilaritas. Quis igitur se non putet beatum a tali principe gu-
 bernari? atque etiam beatiorem, cui liceat conspectu propiore frui? De titulo for-
 san dubitatis, doctoribus ciuilibus ac pontificii iuris consultissimis credite, bonis vi-
 30 ris atque religiosis credite, ipsi denique vniuersali ecclesiæ atque Apostolice sena-
 tui credite, qui Regem vestrum schismaticum, hæreticum, Apostolicæ sedis hostem
 publicum, atque reum læsæ maiestatis declararunt, bona publicarunt, primo occu-
 panti, atque nominatim Principi nostro concesserunt. Aut igitur totum hoc ortho-
 doxæ fidei nomen est inane, aut Rex vester diis & hominibus inuisus, infamis, in-
 testabilis, ex Christianorum communionem segregatus est, cui si quis est qui adhæ-
 reat, qui faueat, qui Regem putet, qui Regem nominet, similis illi est, atque, ut A-
 postolus ait, communicat operibus eius. Atqui dicet quispiam ex vobis viri Põpe-
 lonenses, quis vnquam audiuit Regem, & eum quidem Regem qui superiorem non
 40 habet, vocari in ius, inauditum causaque indicta condemnari, regnoque spoliari?
 quasi nouum sit, & nunc primum ad aures vestras peruenerit a summo sacerdote
 Reges multari regno, atque imperio Imperatores? Non Zacharias Põtifex Chil-
 dericum Gallorum Regem abdicare se coactum, atque religionem ingredi com-
 pulsus, propterea quod in iure reddendo negligens erat, regni culmine detur-
 bavit, inque illius locum Pipinum substituit? Non idem Pontifex Desiderium Lon-
 gobardorum Regem nouissimum, eundemque ecclesiæ hostem regno priuauit?
 Non Stephanus secundus huius nominis Pontifex Constantinum, & Leonem or-
 rientis imperio deiecit, propterea quod in ecclesiæ causa imploranti auxilium de-
 negauit? Non Innocentius tertius Othonem quartum huius nominis Imperatorem
 imperio deturbavit, quod Fœdericum Sicilia Regem impotensius persequeretur?
 50 Non Innocentius quartus eundem Fœdericum vtraque Sicilia & imperio multauit,
 propterea quod Apostolicis præceptis non obedierit? Lõgum esset alios com-
 plures ex summorum Pontificum catalogo depromptos memorare, qui ex causis
 etiam leuioribus Imperatores, Reges, Principes, ex summo rerum fastigio deie-
 cerunt. Quid? non & in veteri testamento sacerdotes & prophetæ Reges impios,
 principesque iniquos, regnorum administratione aut multarunt, aut multandi
 causa fuerunt? Sic per Samuelem prophetam Saul Rex regno excidit, sic per Ioia-
 dam Pontificem Athalia Regina. Sic per Hieremiam Sedechias, sic per Heliam
 Achaz, sic per Danielem Nabuchodonosor, & Balthasar Chaldæorum Reges,
 sic alii complures ex causa simili non solum regno, sed & vita priuati sunt. Et dubi-
 60 tat quispiam omnem animam Deo esse subiectam, cui ipsomet testante data est om-
 nis potestas in cælo & in terra? an de successoribus ambigitur, deque potestate
 illis communicata? non est opinor quispiam ita demens, ut hoc dicat. Consulite igitur
 in medium ciues optimi, & quo in statu res vestrae sint, considerate. Rex meus
 tam armis, quam iure & causa potior est, ad vos non pertinet cum illo de iure cer-
 tare, curam hæc in diuos reiciite, arma deponere victori expedit, victo necesse est,
 cui semel vincas manus dedistis, eidem & animos dedite. Noluit Ioannes vobis

esse Rex, nolite & vos illi esse subditi. Nam quod de auxilio dicebat sibi a Gallorū Rege mittendo, cur non & hic vobiscum expectavit, & qui pro tali tantaque vrbe non perstitit, pro qua tandem se periculis exponeret? Et quoniam Principi meo est in animo se Britannis coniungere, & bene iuuante Deo communi bello arma in Aquitaniam transferre, atque, vt vos in medio Hispaniæ regno tranquilla pace fruamini, Benearnēses, atque Transpyrenēos, Vascones armis debellare, nequid interea per ocium moliamini, exigit a vobis fidem publicam iurisque iurandi sanctissimam religionem, vt quod vobis fœlix, faustum, fortunatumque sit, iam non Galli, sed Hispani, non solum amore, sed etiam pietate deuincti teneamini: quod erit vobis non minus vtile, quam iucūdam, Regi certe nostro quam gratissimum. Ad hanc Albani orationem postulatum est, vt in diem perendinum respōsum differretur, idque supplicibus est concessum. Igitur primores populi communicata re cum ciuibus suis, redeunt ad diem constitutum, referuntque in mādatis, placere omnibus in communi se victoris legibus subiicere, atque in illius verba iurare, se præstatorios omne obsequium quod subditi regibus debent, modo liceat illis infame vasallorum nomen effugere. Hispanorum namque vulgus inter subditum & vasallum hoc distare putat, quod subditus antiquis & consuetis tantum legibus moribusque obsequitur, atque iuris dicundi magistratibus paret: at vasallus quicquid domino suo libitū fuerit, sine vlla exceptione paratus est excipere. Ad has supplicum voces Albanus, Non æquum, inquit, postulatis viri Pompelonēses, qui victori modum imperandi præscribere vultis. Quod nisi extemplo abiurata pristini Regis vestri fide, in verba Hispani iuratis, vos illius fide permanēuros, quandiu rerum vestrarum potietur, experiemini profecto, & quidem breui, quid victor armatus idemque iratus possit. At illi videntes tergiuersationi suæ nullum locum esse relictum, abiurato priori Rege, conceptis verbis iurant, se deinceps Hispanos atque Hispanis Principibus dedititios fore, obtestantes ipsum Ducem, vt dictis promissisque staret, id quod est a Rege postea confirmatum.

Quod pacata vrbe Dux Albanus Pyrenæum transiit, vt se Britannis agglomeret. Caput VII.

DVX Albanorum cernens maiorem rei bene gerendæ vim in celeritate & occasione, quam in robore numeroque militum consistere, cum præsertim ex vultu verbisque omnium alacritatem videret, statuit trans Pyrenæum bella transmittere, vt totius negotii reliquias conficeret, seque deinceps Britannorum castris adiungeret, qui iam in Aquitanie finibus metabantur, vt omnium deinde consilio vterque exercitus Aquitanicū bellum administraret. Præmittit itaque equitum tres turmas, peditum vero ad tria millia, quorum præfectis imperat, vt Pyrenæi angustias, qua per Runcatas valles iter in Gallias patet, occupent, sanctique Ioannis castrum cum arce ad montis radicem positum, quod iam inde ab initio belli nostris cesserat, validiori præsidio firment. Castellani namque præsidariis non penitus obtemperabant, quin potius cum Transpyrenæis obsidere moliebantur. Erant præterea Escuanorum, Runcetanorumque, & Salazarensum valles, quæ aliquatenus culturam patiuntur, non satis pacatæ, ad quarum incolas, ne quid a tergo lateribusque detrimenti inferrēt, partem exercitus mitti iubet, qui non magno negotio rem confecit, & cum obsidibus in castra se receperunt. At in Garritanæ valles incolas acrius sæuitum est, tum quod Hispaniæ iugum non facile patiebantur, tum etiam vt aliis exemplo essent, quanta illos pericula manerent. Quo terrore finitimi omnes percussi pars in tutiores montium recessus fugerunt, pars victorum arbitrio paruere. Accessit quoque nostris castellum nomine mons Gelatus, opera & industria † Villalbani ceterionum præfecti. Qui cum audisset Gallorū copias aduentare, paulatimque Saluaterræ quod est oppidum † in dies increbrescere, vt hostem longius submoueret, castellum expugnat, validissimoque tercentorū militum præsidio, triumque centurionum præfectura munit. Quo cū auxiliares Galli accessissent, facile a præsidariis repulsi sunt. Erat in animo Hispanorū moderatori

toti confecto bello Aquitanico Ioanni Regi omnia restituere, si ad meliorem sen-
 sum quodcumque rediisset, qui cum Locronium venisset, vt futuri belli neces-
 sitatibus prospiceret, accepto nuncio de Zamorani præfulis præhensione, atque vi-
 contra ius gentium illata, digna tanto Principe cõcipit iras, totusque in vltionem
 iuris religionisque violatæ insurgit. Atque imprimis cõcionibus crebris imperat
 publicari, declararique schismaticos, Ludouicum Gallorũ Regem, illiusque im-
 pietatis adiutores fautoresque, ac nominatim Nauariorũ Regem, qui iam non dis-
 simulanter se hoste ecclesiæ profitebatur. Intelligensque omnia iam ad arma spe-
 ctare, bello prius hostibus indicto paulatim copias Albanorum Duci submittit, tũ
 10 ex euocatorum numero, tum ex curialium euocatorumque iuuentute, qui mira
 animi alacritate Gallorum vires experiri cupiebant. Igitur Albanus cum perspi-
 ceret copias suas in dies augeri, relicto in vrbe castelli que præsidio, quantũ esse o-
 pus intelligebat, exercitum Pyrenen versus mouet, primaq; castra die altero me-
 tatus est ad Burgetum, quo in loco fuerat olim pugna illa memorabilis, in qua sub
 Alphonso Hispanorum Rege cognomine Casto, cum Mauritanorũ auxiliariis
 copiis, duodecim illi Pares in toto orbe decantati cũ Imperatore suo Carolo Ma-
 gno profligati sunt. Vbi per aliquot dies immoratus, dum tormenta & machinæ
 per montium cliuos rupiumque anfractus præcipitiaque trahuntur, dũ comnea-
 tus & impedimenta vndique comportantur, dum ex militibus tardiores emanso-
 20 resque expectabat, tandem Pyrenæos saltus, atque aquarum diuortia transgredi-
 tur, quo die ad sancti Ioannis castellum peruenit. Postridie eius diei de suo aduen-
 tu Britannos certiores facit, quas ducat copias, bellique apparatus exponit, omne
 Nauarię regnum Hispanis cõcessisse, nihil restare peragendum, nisi quod ad Britan-
 nos ipsos pertineret. Hortatur illos, vt copias simul iungāt, Aquitaniamque inua-
 30 dant, Vaionamque imprimis, ne quid a tergo relinqueretur hostile. Erant in Bri-
 tannorum exercitu sagittarum ad octo millia, manus robore atque animo præ-
 stans. His accedebant ex auxiliariis Germanis hastatorum stlopetariorumque
 sexcenti, qui si se Hispanis agglomerassent, atque vno cõsilio rem gessissent, nemo
 dubitabat, nõ modo Vaionam breui tempore expugnari potuisse, sed victrices co-
 40 pias nihil prohibiturum, quin intra paucos dies in agro Burdegãlensi metarentur.
 At Britanni mandatorum sui Regis immemores, cœperunt inter se tumultuari, at-
 que in varias sententias abire. Alii nanque instantis hyemis inclementiam causa-
 bantur, in qua nihil memorabile agi poterat, aut quod futuro bello conduceret,
 alios redeundi in patriam amor rapiebat, alios futuri euentus belli sollicitabat. Erāt
 qui opinarentur, cohortiũ præfectos atque exercitus duces a Gallo pecunia cor-
 ruptos cõcessisse militum voluntati, alii suspicabantur ex incerta quadam causa a suo
 Rege clanculum reuocatos. Quare vno omnium summatum atque infimatum
 consensu respondent, temporis importunitati obsequendum esse, atque in patria
 commodius hibernaturos, quam sub pellibus, & in tabernaculis, in solo alieno:
 50 pollicentur tamen se cum primo vere ad inchoatum bellum redituros. Datoque
 responso naues conscendunt, seque in Britanniam recipiunt. Albanus vero audi-
 to Britannorum responso, statuit sancti Ioannis arcẽ castellumque munire: mon-
 tem vero Gelatum, quia non facile præsidio teneri poterat, ne eo hostes aliquan-
 do potirentur, dirui soloque æquari iubet. Post Britannorum nanque discessum
 erat illi in animo, non tam alienos fines inuadere, quam Nauarię regnum pacare,
 pacatumque tueri.

*Quod Gallorum copiis Ioannes Rex auctus ad vrbis se obsidio-
 nem parat. Caput VIII.*

50 **I**NTERIM Gallus accepto nuncio rerum quæ inter Hispanos Gallosque vltro
 citroque gerebantur, quodque Britanni se in patriam recepissent, quod præter-
 ea Hispani illius copias longe a Nauarię finibus submouerent, decernit maiori
 belli apparatu negocium facessere, turpe existimans Regem qui sua causa regnum
 amiserat, in pristinum statum nõ reducere. Igitur præsidia quæ variis in Cisalpinæ
 Galliæ locis disposuerat, ad se vocat, ex Alpinis quoque, Taurinis, Sueuis, atque

Germanis, ad octo militū millia conducit, leuis armaturę equites Epiroticos complures adiungit, machinas vndecūque potest comportari iubet, & quia Hispanus per præfectos rem gerebat, ipse quoque summam belli Delphino commendat. Delphinum Galli Regem designatum appellant, quemadmodum Hispani Principem, hoc est, qui in demortui Regis locum successurus est. Addit & alios duces qui Delphino obsequantur, Dñ. Palizam, Dñ. Borbonium, Dñ. Dilautre, viros nobilissimos, & qui copias ingentes ductare consueuerant. Quibus belli gerendi rationem in hunc modum præscribit, vt ad certum diem omnes ad limites conueniant, seque Ioanni Regi, copiisque illius quas ex Benearnensibus Vasconibusque contraxerat, ac præterea limitaneis qui regni fines tuebantur, aliisque earumdem partium studiosis adiungerent. Quibus in eundem locum ad constitutum diem coactis, visum est summo duci debere imprimis exercitum lustrari, censaque sunt grauis, & leuis, mediocrisque armaturæ peditum ad viginti millia, stlopetariorum, hastatorumque, & sagittariorum par numerus: ex equorum præterea trāsuectione probatorum equitum ad quatuor millia Gallorum consuetudine multiplicata. Tum copiarum ad hunc modum partitæ, Ioanni Regi, cui adhibitus est Dñ. Paliza Comes, Germanorum duo millia, Vasconum Benearnensiumque peditum quatuor millia, atque equites mille decreti. Dñ. Borbonio, atque alteri Dñ. Delautre decernuntur ex Benearnensibus Vasconibusque decem millia, quibus adduntur equites quadringenti. Reliquas vero copias Delphinus sibi retinuit. Rex igitur Ioannes per Runcetanorum valles copias sibi creditas ducēs, obiter castellum obsidet, cui præsidebat Valdefius cohortis prætoriarum præfectus, cum peditibus qui nuper in castris seditionem fecerant. Oppugnatur castellū vehementer ea parte qua facilius captu videbatur, sed non minori animo a præsidiariis propugnatur. Postridie vero eius diei maiori conatu, Germani præcipue, rem adoriuntur, & tripartito agmine muros inuadunt. Ibi Valdefius quid alios facere oporteret demonstrans, duabus tragulis per fossus occumbit. Ex cuius cæde negotio nō magno castellum capitur. Seditiosi milites illi passim trucidantur, præter paucos qui se in arcem receperāt, quin & ipsi facta deditioe armis spoliati euasere. Ex alia vero parte Borbonius cum suo consorte Bardulorum fines depopulantur, vicos ferro ignique vastant, atque sancti Sebastiani oppidanis & finitimis tantum terrore incutiunt, vt factis habuerint se defendere, nedum Hispano exercitui suppetias ferre. At Delphinus Ioannem regem per literas monet, vt quando semel illi bene cessit, Pompelonem recta copias ducat, se Albanorum Ducem, quocumque se receperit, obseruaturum, curaturumque ne suis laborantibus auxilio esse possit, ipse urbem obsidione premat, experiaturque an in suis quondam ciuibus pristinus amor obseruantiaque resideat. At ille metatus est castra duodecim prope millibus passuum ab urbe, ibique biduo moratus expectabat, ecquid ciues Pompelonenses causa sua mollerentur. Quod si euestigio urbem propius copias admouisset, quia non satis firmo erat præsidio munita, potuisset, & suis ad res nouas moliendas animum addere, & non magno labore hostem ex toto regno fugare, cum præsertim statim ad suum aduentum, Stella, Olitum, Taphalia, signa pro eo sustulissent.

Quod Dux Albanorum ex Transpyrenæis montibus Pompelonem se recepit.

Caput IX.

SEd interim Antonius Fonseca alter ex duobus maximis quæstoribus, vir domi militiæque peritus, & qui in rebellica fortunam semper habuit obsequentem, cohortibus aliquot Hispani Regis iussu comparatis, per noctis silentium miraceleritate superuenit, oppidaque iam ab alienata nobis restituit, atque obsidibus acceptis præsidio firmavit: ipse vero cum reliqua cohortium parte se in urbem recepit. Sed neque Stellates diu in fide permansere. nam & præsidio excluso ad Ioannem descuerunt, & acclamationibus crebris perfidiam suam testati sunt. Neque violati iuris poena fuerunt immunes. Franciscus namque Beamōtanus Nauariensis Comestabilis frater collecta indigenarum manu de repente superuenit, portā occupat,

occupat, oppidumque ferro, igni, & direptione vastandum exponit, defectionis
autores partim gladio cæduntur, partim se in arcem recipiunt, quam ille obsidio-
ne, quam potest arctissime, cingit, mœniaque firmiori quam potest præsidio mu-
nit. Albanus præterea cum videret Gallorum copias in dies augeri, suas vero quo-
tidie imminui, statuit non decernere cum hostibus æquo Marte, signisque colla-
tis, sed aut ex occasione, aut ex loco superiori. Itaque relicto præsidio in sancti Io-
annis castello, quod solum Transpyrenæum a nobis stabat (nam mōs Gelatus, ne
hostes eo potirentur, iam in flammam cineresque abierat) statuit iugo montis supe-
rato Pompelonem totius regni columnam se recipere, urbemque tutari, in qua vna
10 re totius belli summa victoriaque vertebatur. Quod sentiens Delphinus Ioannem
Regem monet, ut Hispanorum summo Duci, quem erat credibile per Runcatas
valles profecturum, se a fronte opponeret, seque a tergo persecuturum hostem
pollicetur, ut ancipiti discrimine circumvallatus, & dubius quo se potissimum ver-
teret, cum spoliis victoriam hostibus cedat. At ille tamen instans periculum intel-
ligebat, dissimulat tamen, ac spem vultu simulans, nullumque timorē præ se ferens,
cum magno tubarum, musicorumque instrumentorum, & bellicarum machina-
rum strepitu, sub meridiem castra mouet, ac primo noctis conticinio ad Burgetū
confidet, postridie vero duodecim millibus passuum confectis, altera metatur ca-
stra ad locum quem incolæ Risonam appellant. Vbi ab exploratoribus factus est
20 certior ab eo loco duobus tantum millibus passuum Regem cum Dñ. Paliza dista-
re, esseque illis in animo a tertia noctis vigilia copias mouere, atque montium por-
tas occupare, qua patet descensus ad agrum Pompelonensem. At vero Albanus in-
telligens periculum instans, eoque se necessitatis deuenisse, ut alieno tempore at-
que ex inferiori loco esset illi cum hoste maioribus copiis aucto decernendum, cū
præsertim Delphinum a tergo instaturum putaret, a secūda noctis vigilia magno
cum silētio castra mouet. Et ne abeuntes hostis persentisceret, recta via prætorias
per montium diuerticula, perque anfractus condensaque sylvarum, copias ducit,
donec superatis Pyrenæi iugis in loca plana descenderunt. Fonsæca interim factus
certior earum rerum quæ in vtrisque castris gerebantur, simulat se per noctem vel-
30 le eruptionem facere, atque Ioannis Regis castra de improviso inuadere. Horta-
tur secreto fortissimum quenque, ut se ad tam præclarum facinus parat, sic tamen,
ut simulatio ad hostes per exploratores perueniat, qui rem quasi veram Regi nun-
ciant. At ille superuentus hostium nocturnos reformidans, vigiles, circitores, ex-
cubitoresque maiori cum diligentia disponit, atque in statione omnes manere iu-
bet. existimabat nanque urbanas atque castrenses hostium copias ex cōposito ca-
stra sua inuasuras. Atque ita delusus de intercludendis hostibus portisque occu-
pandis oblitus est, tandem sensit dolos, cum intellexit Albanum Ducem copiasque
Hispanorum reduces se in urbem recepisse. Sub idem tempus Hispaniarum mo-
derator, regii ministerii præfectum, quem postea Marchionē Comariensem cre-
40 auit, cū cohortibus mittit, qui Stellatis arcis obsidionem premeret, atque diu no-
ctuque oppugnaret, quoad in deditionem veniret. Intelligebat nanque magnum
in eo belli momentum versari, si antea quam Ioannes posset obsidionem soluere,
in potestatem Hispanorum arx venisset. At præfectus rē non somniculose gerens,
tormentis, machinis, crebrisque armatorum oppugnationibus, eo angustiarum
arcis præsidem deduxit, ut coactus sit pacisci, nisi intra paucos dies a Rege suo ob-
sidione liberaretur, se arcem cum suis omnibus munimentis traditurum.

Ex pacto igitur arx tradita magnam nostris spem, maio-
rem hostibus desperationem
attulit.

quod fuit esse vero
deditioe hanc

AE LII ANTONII NEBRIS-
SENSIS DE BELLO NAVARIENSI
LIBER POSTERIOR.

*Quod Rex Ioannes spe sua fraudatus maiores copias
contrahit. Caput I.*

IOANNES Rex cum videret omnes suos conatus multo aliter
cessisse quam putarat, nō tam fortunam suam quam negligenti-
am propriā inculans, missis a Delphino duobus alteris Ger-
manorum millibus, ad vr̄bis se oppugnationem parat, copiasq;
suas vr̄bi primum ostēans, vt ciuibus animum adderet res no-
uas moliendi, non longe ab vr̄be castra disponit, interque me-
tandum nostri voluerant castra turbare, pugnaque tumultua-
ria quid hostes auderent experiri, nisi dux tuendis potius mœnibus, quam extra
muros pugnandi tempus illud esse admonuisset. Partitur itaque milites per statione-
nes, certisque in locis praesidia disponit, quibus fortissimum quemque ex proce-
ribus praeficit. Lumina per compita domorumque omnes fenestras accēdi iubet. 20
Ex factione Agramōtanorum quos putabat suspectos, vr̄be pellit, vtque hostium
fidem exploraret, sub medium noctis silentium, subornat tumultus simulati con-
scios, qui ad arma vocent, qui hostes iam murorum culmina prensare dicāt, atque
tota castra in vr̄bis oppugnationem ruere: iubet itaque signa moueri, tubas & cor-
nua bellicum canere. Accurrit quisque ad stationem sibi destinatam, ibi oppida-
ni quem animum apud res Hispanas haberent, facile ostenderunt, fideique suę ar-
gumentum ingens dederunt, quod armati Hispaniam identidem inclamitantes,
quid sibi faciendum esset a Duce flagitabant, nec ab armorum concussione cessa-
tum est, quoad tumultus simulatio est detecta. Postero die Ioannes Rex e castris
copiarum partem educit, ex vr̄be praeterea strenuissimus quisque eruptionem fa- 30
citur, ex quo nō potuit effici, quin animosi iuuenes cum paris animi iuuenibus con-
grederentur. Ibi Salmator quidam ex nostris, Gallum equitem cataphractum, qui
aliis duobus, altero equite, & altero pedite comitatus, sese in armis ostendebat, so-
lus inuadit, hastaque in sinistrum humerum impacta, illū equo deturbat. Ibi Pin-
nalosa ex cohorte praetoria eques nobilissimus, vnum ex equitibus Epirotarū ag-
gressus, cum se ille ad alios gentis suę decem recepisset, illo omisso alium ex eodē
numero, qui procerior videbatur, hasta medium transfixit, cumque instarent cæ-
teri, vt pudorem suum & commilitonis cædem vlciscerentur, noster ex illorum
medio elapsus paulatim se ad suos incolumem recepit. Die insequēti Ioannes ite- 40
rum cohortes per vr̄bis suburbana explicat, spectans an per seditionem factionis
suę ciues aliquid noui molirentur. neq; enim adduci poterat, vt existimaret ciues
suos in tam praesenti auxilio quieturos. Erat inter amicos regio ex Vasconibus vir
nobilis, idemque auratus eques, qui genere, diuitiis, animique ac corporis robore
praestantior aliis videbatur, sed vt in eiusmodi fortuna plerunque cōtingit, super-
bus, arrogans, iracundus, atque animi praecipuus facilius cedit, Baronem Alimacum
cognomine appellabant. Cumque Regis praesentia suos in pugnam accenderet,
nostrique impetum multitudinis non sustinentes, sub vr̄bis mœnia, vallum, mu-
nitionesque se reciperēt, puduit Vasconem digna modo atque indigna locutum,
non aliquid egregium de se praestare. Isque alios qui a tergo sequerentur hortatus,
equo calcaribus incitato, in medios hostes haud dubium periturus incurrit. Vbi a 50
duobus peditibus excipitur, equoque deturbatus facta deditioe tētauit se tribus
aureorum millibus redimere. At pedites vindictæ magis quam aureorum cupidi,
superbum illum atque arrogantem, & adhuc plura miserabiliter pollicentem tru-
cidarunt. Sunt qui dicant Nauariensis Comestabilis iussu propter antiquas cum
illo similtates occisum. Huius cæde alii deterriti paulatim pugna excessere, seque
iam

iam non patriæ assertores & vindices, sed hostes professi agros populantur, vicos diripiunt, omnia profana sacraque miscent.

De suburbani agri a Gallis facta vastatione, & de prima urbis oppugnatione. Caput II.

ERANT in suburbano agro sacrarum virginum templa duo, alterum Encratis martyris, alterum diuæ Claræ nomini dedicatum. In hoc potissimum Barbarorum impetus apparuit. Alii namque sponсарum Christi stupro incumbunt, alii cellarum penetralia rimantur, alii stricto ense necem ædituis virginibus minātur, nisi auri argentique de fossa vasa indicent, alii frangunt, diruunt, resupinant quicquid illis sit obuium. Sed illud sacrilegium non est silentio prætereundum, quod a trecentorum Germanorū præfecto commissum est. Neque enim contentus sanctuaria profanasse, adyti fores effringit, argenteum sacratissimi corporis Christi conditorium rapit, atque irreuerenter hostiam illam viuam Deoque placentem in medio altari sistit. Cumque ab æditua templi increparetur, quod tam inhoneste corpus domini Dei que nostri attrectaret, Hic, inquit, non Germanorum, sed Hispanorum Deus est. Sed piaculi huius vindiçtā iustum Dei iudicium in aliud tempus distulit, illud tamen non dissimulauit, quod ab altero Germano commissum est, qui cū sacrarii alterius fores effregisset, hostiamq; quasi profanum cibum deuorasset, conditorium ipsum auro argentoq; ad fabre cęlatū, in priuatos vsus conuertisset, non multo post distento paulatim ventre medius crepuit, communicata scilicet cum illo proditoris Iudæ pœna, quando quidem in mundi Saluatorem par fuit vtriusq; sacrilegium. Sed quid in hominibus obscuris, & sine nomine immoramur? audi facinus indignum clarissimi viri, qui erat filius nothus domini Labritensis, idemq; Ioānis Regis frater. Is quasi rem diuinam auditurus venit in templum, peractoque sacrificio accedit ad sacerdotem, sacerdotalibusq; vestibus illum spo-liat, vasa sacra quibus sanguis corpusque dominicū ministratur, diripit profanatq;. Meminerat, opinor, verbi domini quod in Exodo præceperat: Non apparebis, inquit, in conspectu meo vacuus. At hic qui ad rem sacram inaniter venerat, dum vacua pudet redire manu, vasa sacra, vestesque sacerdotales, quasi spolia ex hostibus refert. Hæc omnia in conspectu atque ante oculos ipsius Regis fiebant, qui tamen, siue volens, siue inuitus, dissimulabat. Cumque videret tempus tantum direptionibus dari, tentauit iterum urbem oppugnare, atque iterum experiri ciuium suorū fidem, expectans an in tali tempore aliquid pro se auderent. At illi siue præsidii metu quod suis capitibus imminebat, siue quod fortunam victoris secuti iam non dissimulāter, sed ex animo a Gallis ad Hispanos descuerāt, a fide his data nō discessere. Repulsus igitur inde non sine magna suorum strage, non ad priora castra, sed ad alia quæ longius ab vrbe aberant, se recepit. Vbi per aliquot dies immoratus fortunam suam lamentabatur. videbat namque milites tum auxiliares, tum etiam suos, non tam urbis capiendæ, quam prædæ cupidos diem ex die protrahere, magis tamen angebat rei pecuniariæ atque proinde com meatus difficultas, sed imprimis quod hyems impendebat, in qua si semel exercitus dissolueretur, non facile postea cogeretur. Statuit itaque semel de summa regni decernere, urbemque totis Gallorum Germanorumque viribus oppugnare. Quam ob causam alteras a Delphino copias machinasque oppugnationis implorat, ipse interim scalas, ligneas turres, pluteos, arietes, testudines, vineasque parat, totusque in futuræ oppugnationis imagine versatur. At dominus Paliza qui constantiam Hispanorum optime nouerat, quippe qui ex Neapolitano bello bis erat expertus Hispanorum robur animique vigorem, suadet Regi, ne adoriatur negocium, quod efficere nō possit, etiam si omnis Gallorum sudor in eo vno opere diffundatur: quod si aliter ille esset animatus, se tamen habiturum esse rationem militum qui suæ curæ demandati essent, neque permissurum, etiam si cupiant, vires suas in cassum effundere. His ducum altercationibus vltro citroque agitatis, conuenit inter eos, vt Rex cum ditionis suæ militibus, hoc est, Benearnensibus, Labritensibus, Pho-

xensibus, Transpyrenæisq; Vasconibus primas partes occupet, se autem cum Gal-
lis Germanisque subsidio futurum, siue obsessis animus supersit facta eruptione
in hostes ingruere, siue, quod erat credibile, Hispanus moderator suppetias ob-
sidione laborantibus suis mitteret.

*De apparatu partis utriusque ad dici insequentis oppugnationem pro-
pugnationemque. Caput III.*

FAMES interea non minus obsessores quam obsessos vrgebat, atque utrosque
præcipitabat negotium omne in compendium mittere, obsessos, ut se ex obli- 10
dionis expedirent angustia, obsessores, ut capta vrbe spoliis onusti se in patriam
aut in hyberna reciperent. Rex itaque alteris Germanorum copiis a Delphino au-
ctus, atque tormētis machinisque munitus, vrbis oppugnationem parat, totusque
in hanc vnam cogitationem fertur, non tam ut recuperata ciuitate potiretur, quã
ut animus ex ciuium suorū sanguine satiaretur. Agricolas, pastoresq; & omnem
rusticam iuuentutem in ciuium perniciem natura propensam conuocat, illisque
vrbis direptionem proponit. Quod oppidani formidantes ducem obtestabantur,
ne exponeret illos irato Regi trucidandos, neve vxores liberosque rapi, bonaque
distrahi sineret. Quare illius genibus obuoluti supplicabant Hispanum Regem fa-
ceret certiorē, quo in statu res Pompelonensium esset, mitteretque quampri- 20
mum suppetias quæ sufficerent hostem ex Hispaniarum finibus propulsare, hoc
ad illius fidem pertinere, quando semel se in illius potestatem patrociniūque de-
didere. Ad hoc Albanus, Ego, inquit, o amici, si fidem vestram exploratam habe-
rem, superest mihi animus præsentibus copiis vrbem hanc, vtcunque munitam,
non solum defendere, sed etiam in medio campo cū hostibus signis collatis decer-
nere. Nunc vero satis habeo propugnare, quod illi totis viribus oppugnare contē-
dunt. Sed vos interim bono animo este, quiescite, atq; defensores vestros pro vo-
bis mœnibusq; vestris de certatē spectate. Hoc Ducis sermone ciues confirmati,
nihilominus tamen ad Hispanum Regem literas dant, hostium vires & quid ab eis 30
timeant, exponunt, ut fortunarum suarum misereatur, orant obsecrantque. Igitur
Hispanus ne rem fortunæ beneficio relinquat, exercitum ex Cantabris, Bardulis,
Asturibus, locisque finitimis cogit, alios qui longius aberant euocari iubet, aut ut
in armorum procinctu sint, hortatur. Præsentibus copiis Triciensū Ducem præ-
ficit, atque superuenientibus, ut se illi agglomerent ad certum diem locumq; im-
perat, Ducem, ut quamprimum laborantibus opem ferat, hortatur. Qui quam ce-
lerrime potest, ad Reginæ pontem, quem locum ministerii regii præfectus præsi-
dio tenebat, recta proficiscitur. Dumque auxiliares copias expectat, nuncios Al-
bano Duci mittit, qui dicant se missum a Rege cum exercitu, laturum suppetias illi
pro vtriusque arbitrio, proinde faceret se certiorē de belli gerēdi ratione, modo, 40
loco, & tempore. Adhæc Albanus rescribit, ut coacto exercitu in eodem loco re-
sideret, se illi significaturum tempus, quando illius subsidio foret opus. Esse vero e
rep. Hispana expectare, quid interea hostes molirentur. Neque enim dubitabat
prope diem oppugnaturus vrbem, sed nihil inde periculi impendere. ea sibi erat
fiducia ex militum suorum alacritate. Cumque iam oppugnationis dies constitu-
ta instaret, comperit ex trāsugis & exploratoribus, qua ex parte hostes vrbem in-
uasuri essent. Ea erat statio Antonio Fonseca quæstori maximo decreta, propter
ea quod murus e vetustate putris, atque proinde ruinosus erat, neque in tam præci-
piti necessitate a quouis alio facile muniri posset, cum propter nimias illius opes,
amicos, & clientes, tum etiam propter singularem quādam viri solertiam ex re-
bus bellicis comparatam, in quibus iam inde ab ineunte adolescentia non solum 50
interfuit, verum etiam præfuit quam sæpissime. Is itaque partem muri quæ ab æde
diui Iacobi protenditur ad portam qua itur ad diui Francisci templum, aggere, fos-
sa, valloq; muniri iubet, atq; paris longitudinis latitudinisq; decē pedum alterum
murum opere tumultuario intra mœnia ducit, quem ex terra pauita trabibusq; cō-
texta, beronibusque harena oppletis, & culcitris præmunit. Hunc imitatus Petrus
Lupi-

*Parti magis
quib; fuerit rex*

Lupides Patellanus, in statione sua munitiōē alteram erigit inter flumen vrbisq; muros, complexus molam quæ faceret vrbis propugnacula firmiora. Alii præterea partem muri sibi designatam fulciunt, erigūt, instaurant, propugnaculisq; prætexunt. Igitur Rex coactō exercitu, infestisq; signis ad vrbem recta proficiscitur, & quā proxime potest castra metari iubet. Postero deinde die qui fuit festus, diuæ Catharinæ nomīne relatus in fastos, cum prima luce machinæ sulphurariæ, non contra quæstoris maximi stationem, vt putabatur, sed e regione ad murum qui Oformini Comitī filio Garfiæ Manrico fuerat demandatus, visæ sunt. Neq; toto eodie cessatum est a torquendis saxeis orbibus, quoad bona muri pars cum suis munitiōibus solo æquaretur. Sed pro muro putri, beronibusq; caducis, firmissima armatorum acies successit. Nam cum commendatarius maximus pro muris se hostibus ostendisset, puduit aulicos iuuenes non protegere virum, qui maiori negotio referuandus erat. Sed illos superueniens dux, e loco tam periculoso iussit secedere, atq; hostem potius inter muri ruinas expectare monuit, quam se tormentorū ictibus imprudēter obiectare. Sed nox superueniens certamē in aliud tempus dilulit, requiesq; data est, non tam somno, quam reficiendis muris, munitiōibusq; reponendis.

De secunda oppugnatione vrbis a Gallis facta, & e diuerso de Hispanorum propugnatione. Caput IIII.

DIe insequenti omne tempus in quatiendis mœnibus contritum est, non tanto impetu quanto superiori. Nox deinde quæ præcessit oppugnationis diem, barbaro more, tota conuiuīs, comotationibusq; ludis, iocisq; & iubilis, cantilenis, & clamoribus acta est, certatim omnes ad Regis prætoria concurrunt, & vicissim Dñ. Paliza tabernacula frequentat. Alii primos sibi scalarum ascensus deponunt, alii se signa posituros inter murorum ruinas pollicentur, alii ex Hispanorum manibus arma detracturos, alii denique nisi confecto negotio in castra non relatuos pedem. At Rex e diuerso iis qui primum signa in vrbem retulissent, millenos aureos spondet, qui primi, qui secundi, qui deinceps manibus ruinarum summa prensassent, gradatim præmia proponit. Dñ. Paliza barbam permulcens manu, At ego, inquit, prædico vobis o milites, neminem vestrum ad nos rediturum, si promissa tentatis efficere. Cum primum illuxit, præconis voce omnes ad arma citantur, seque, vt oppugnationi parent, edicto monentur. Quæ vox cum primum in vrbe audita est, omnis ætas, omnis sexus ad pomœria munitiōesque concurrunt. Neque enim armati solum stationes sibi decretas & designata subsidia occupant, sed & senes emeriti ac pueri imbelles contos & sudes conuehunt, atque pro viribus suis quisque saxa trabesque comportant. Mulierculæ ollas, ahenaque caldaria, feruētī oleo, resina, pice, ac ex lixiuio cinere plena parant, quæ propugnaturi in muros subeuntium capita fundant. Atqui Dux Albanus murū qui partim dirutus, partim conuassatus erat, ne qua pars ductoris præsentia testimonioq; orbareretur, tripartito diuidit, vnam Antonio Fonseca quæstori maximo, alteram Ferdinando a Vega diui Iacobi commendatario maximo cōmendat, tertiam ipse sibi retinuit. Cumque strenuissimus quisque primas instātis periculi partes sibi deposceret, ne præscriptus ordo turbaretur, iubet suum quemque locum, sibi iam inde a principio consignatum tenere, deinde tria disponit subsidia quæ vicissim laborantibus a prima frōte succedant. Prætoriam vero cohortem in medio collocat, quæ in vtranque partem prospiciat, a fronte si quo in loco esset opus subsidio, & oppidani aliquid a tergo molirentur. Quibus rebus ita ordinatis dum hostis incursum omnes expectant, vt forti, magnoque, & præsentī animo essent, hortatur. Aliis Hispanorum victorias de Gallis habitas narrat, quas nuper in Italia, quas annis superioribus in Bardulorum finibus ad Fontē Rabidum, & ad Salsulas in Gallia Natbonensi obtinuerant. Repetebat aliis Alfonso Rege cognomine Casto, Carolū Magnū cum suis duodecim Paribus in eo ipso loco fufos, fugatos, profligatosq;. Admonebat præterea, ne terrerent eos Germanorum vasta corporis moles vultusque truculenti, meminissentque potius, quod historici de illis produnt, habere

cognitionem quandam & similitudinem cum suis niuibus, quæ frigore rigentes calore resoluuntur, & quemadmodum primi eorum impetus maiores essent quàm virorum, ita & sequentes, posteaquam caluerint, esse minores quam fœminarum. Dum hæc intra muros geruntur, Ioannes Rex copias suas explicat, atque ex amicis, familiaribusque, & palatinis purpuratis tercentum deligit, quibus ex Gallorum primoribus in Regis gratiam complures annumerat. Hi sequebantur purpureum signum quibusdã aureis baltheis variegatum. Hos obseruabant ex Transpyrenæis Vasconibusque sagittatores, stlopetarii que, & velites ad octo peditum millia, post quos Germanorum sex millia procedebant. Extremas exercitus partes cum tribus cataphractorum millibus Dominus Paliza tuebatur, ne quid a tergo auxilia nostra molirentur, oppugnantorumque ordinem inturbarent. Ad utrunque armorum latus, Benearnensium, Labritensium, Phoxensiumque, & gregariorum hominum multitudo erat, quæ scalas, arietes, testudines, aliaque oppugnatoria instrumenta comportabat. Cumque bona diei pars iam esset peracta, armatique omnes in procinctu essent, machinarii simul tormenta in partem muri librabant, quæ in hoc fuerat reseruata, vt cum ictibus concussa rueret, nudata vrbe hostes irrumperent. Ea cum ingenti fragore subito cecidisset, tercentum illi qui se Regis obsequio deuouerant, antesignanum suum secuti fossam euadunt, munitionesque subeunt, & ruinarum fastigia manu prensant, pila, hastasque ferro acuto præfixas, contos, bipennesque secures in hostium ora prætendunt. Germanorum quoque altera cohors sequitur, non tam propositi a Rege præmissis, signa signis obuia conferunt, ferri aciem acie retundunt, manus manibus, brachia brachiis, pectora pectoribus impellunt. Nec vllum interea cessat telorum genus, non scorpionum sagittæ, non fustibulorum, fundarumque lapides, non stlopetarum glandes plumbeæ, non machinarum saxei orbes contorti. Erat stans in præcipiti turris propugnaculum, quod tormentorum ictibus concussum repente corruit. Huius fragmenta multos ex nostris obruunt, sed Commendatarium maximum imprimis, Villalbanumque Chiliarchum, quorum insignis opera huius diei fuit. Similis ruina oppressit Petrum Manricum, cui semianimi ex pugna subtracto Ioannes Ramirus Cisterciensis ordinis a Calatraua eques religiosus successit. Neque quæstoris maximi sudor latere potuit, qui nunc militis, nunc ductoris, nunc hortatoris officio functus, suam atque aliorum stationes lustrans, voce, manu, & autoritate multa simul faciebat, frequentius tamen requirens partem muri sibi creditam, in qua ingens erat fenestra, quæ vrbis penetralia hostibus denudabat. Eam igitur quia faciliores aditus ostendere videbatur, summis viribus oppugnant, sed non minoribus a nostris propugnatur. Cumque neutri alteris cedere statuisent, edebatur interim magna vtrunque cædes. Neque iam nostri pro mœnibus, atque superiori ex loco rem gerebant, sed intercepto muro quasi in medio posuit Deus omnia campo, daturus tandem victoriam causæ meliori. Tum Galli cernentes se nihil proficere, atque plura vulnera accipere quam inferre, paulatim pugna excedunt, atque in tabernacula pedem referunt humeris portantes duo de viginti insignium virorum cadauera relictis in media fossa duobus signis, quique illa obstinate pertinaciterque tuebantur numero prope centum immortui hærentes, atque illa complexi. Interea Rex accitis notariis distabat epistolas quas ad Reginam, ad finitimos principes, ad amicos tabellariis daret, quibus faceret illos certiores rerum omnium quæ ad Pompelonem gerebantur, neque restabat quicquam apponendum, nisi qua die, quotaque hora fuisset vrbs capta. Sed cum vidisset omnes negotio infecto se in castra recipere, alios fessos diloricatis armis, alios vulneratos, alios timore, aut morte futura pallidos, audissetque sua causa tot amicos, familiaresque cæsos, flens, eiulansque, pectusque plangens, Agnosco, inquit, fortunam meam, eoque miseriarum me adductum, vt nulla possit me fortuna facere fœlicem.

*De Germanorum pollicitatione Regi facta, & de duobus Germanis qui
minabundi ad Ducem venere. Caput V.*

REGEM sic afflictum affectumque Germanorum primores conueniunt, bono animo esse, deq; suo regno bene sperare iubent, pollicentur se die postero negotium suscepturos, effecturosq; quod aliorum ignauia non esset factum, ac tradituros se per manus urbem cum suis ciuibus, vt se de illorum sanguine ad satietatem vsq; vlcisceretur. His pollicitationibus recreatus refectusq; Rex, illis gratias agit, illorum fidei fortitudinique se atque fortunas suas commendat. Re omni per-
 10 dita, & complorata, quicquid acquisierit in illorum potestate futurum pollicetur. Igitur Albanus, cum cerneret hostes intermissa pugna secedere, quasi victor, vtq; suos animaret, alienisque terrorem incuteret, iubet tympana cum cymbalis tinnabilisque pulsari, tubas, cornuaq; ingensque classicum edere, & quasi victos ac fugientes clamoribus prosequi. Sed antequam in prætorium se ille reciperet, murorum interrupta minasque inuisit, ac refici instaurarique iubet, fossas & p-
 20 mœria eruderari, mœnia quoq; eo diligētius adseruari, quo propius hostes essent, atq; male gestæ rei pudore magis iratos. Vulneratos deinde consolatur, fortes laudat, atq; omnes comiter benigneq; affatur. Die insequenti qui fuit Christo a mortuis resurgenti dicatus, Hispani pro mœnibus in procinctu armati steterē, expectantes Germanos acrius quam in hesternā oppugnatione incessuros. Sed cum ad
 30 multam diem omnia in castris quæta vidissent, in alias curas animum conuertere. Alii munitiones reficere, alii arma infibulare, præpilare hastas, spicula producere. Pars iuuenum quæ pugnandi erat audior, portis erumpit, pugnasque tumultuarias conferit. Erant inter eos ex Hispani Regis amicis & familiaribus, Ioannes Albion ex Tarraconensi prouincia eques auratus, qui stlopetariæ glandis ictu perfossus subito corruit, magnumq; moriens amicis quos habebat quam plurimos, desiderium sui reliquit. Primis deinde tenebris ecce duo ex Germanorū primoribus,
 40 tibiçine militari præuio, ad Nauariensis Comestabilis stationem recta tendunt, velle se cum duce commentari non nihil dicunt, quod in rem communē exercitus vtriusq; foret. Albanus quamquam statuerat nullam conditionem audire quæ ab hostibus offerretur, iubet tamen illos admitti, atque dicendi quid sibi velint facultatem dat. Tunc alter illorum qui procacior videbatur, huiusmodi sermonem habuit. Credo ego, clarissime Dux, Germanorum mores, ex quorum numero nos sumus, dignationi tuæ notos esse, qui tametsi non sibi, sed illis militet, a quibus sint mercede conducti, non tamen fide minori ac diligentia bella gerant, quam si aut
 50 de imperio, aut de suo capite res ageretur. Venimus huc ad octo armatorum milia virorū conducti a Rege Gallorum in auxilium Nauariæ Regis. Quem maioribus Regis vestri viribus regno pulsum, viribus quoque restitui vult Gallorū Rex, cuius causa regnum amiserat. Quod vero antehac multa sunt facta quæ Regis vestri maiestatem offendunt, id nobis displicet, sed non aliter fieri potuit, quam factum est. Nunc vero cum res in eo sit articulo, vt Hispanorum audacia cum tuo duce pœnas suæ peruicaciæ mox sit luitura, venimus rogatum atq; admonitum, ne velitis experiri extrema illa quæ victi a victoribus armatis iratisque perpeti consueuerunt. Nam quid spei reliquum est Hispanis numero paucis, fame confectis, muro, fossa, valloque nudatis, omnique auxilio destitutis, contra Germanorum tot phalanges armis instructas, corpore vegetas, atque in hoc deuotas, vt aut rem inchoatam efficiant, aut obstinate mortem oppetant? Suscepimus vero legationis hoc munus non cuiusquam iussu, sed spôte nostra, vt animum nostrum vobis declararemus, & quod nos in simili fortuna positi faceremus. Quid illud esset
 60 quispiam diceret: nimirum cederemus tempori, atque victori herbam porrigentes veniam peteremus. Quo in statu res vestræ sint, videtis, quæ vos pericula maneant, circumspicitis. Vna salutis spes reliqua est vobis, si vos sine vlla conditione victoris arbitrio dedideritis. Mites atque benigni sunt duces nostri, ex fortuna suametientur vestram, omne ius belli vobis remittent, atque incolumes abire sinent, armis tantum aliisque ornamentis spoliatos, quæ vobis etiam (ea est illorum man-

suetudo) forte condonassent, nisi in prædam manubiasque Germanorum iam-
pridem fuissent ab ipso Rege designata.

*De Ducis responso Germanis dato, & de obsidione relinquenda Gallorum
consilium. Caput VI.*

ATQVI Dux noster, tametsi erat natura placidus, atque ineptiarum huiusmo-
di contemptor ac derisor potius, subiratus tamen his Germani verbis, Vana,
inquit, spes vos, o Germani, tenet, qui ex animo vestro putatis Hispanos, nisi cibo
potuque ad satietatem vsque refectos, languidius arma tractare. Nesciebatis Hi- 10
spanos in fame similes esse lupis, quos improba ventris exegit cæcos rabies, per i-
gnes, per tela, per hostes, cibum, si desit, quærere? Quod si numero pauciores, fa-
meque debilitatos, atque hostium cæde fessos, interceptisque muris nudatos nos
putabatis, cur cessastis hodie occasionem arripere, sociisque vestris cæsis, fufis, fu-
gatisque opem ferre, atque in oppugnationem inchoatam succedere? cum præ-
fertim bona diei pars superesset, in qua possentis auaritiæ vestræ cupiditatem ex-
plere. Quod si feriatâ vobis hæc dies fuit, crastina experiri potestis, an Hispanos
vires defecerint, idque vt faciatis rogo vos, sitisque primi, in quos, quicquid viri-
um nobis restat, effundamus. Hi nanque commilitones mei dedignantur iam i-
gnauos hostes sibi dari, neque præberi materiam, vnde possint egregium aliquod 20
facinus edere. In hæc verba illos dimisit, interminatus ne posthac, aut illi, aut alius
quisquam huiusmodi nugas ad se perferant, sed aut veniant armati perfidix suæ
pœnas luituri, aut victi supplicesque a victoribus veniam petentes. Nam quod e-
gregius Poeta de populo Rom. scriptum reliquit, Hispani possunt sibi iustius vsur-
pare:

Parcere subiectis, & debellare superbos.

Hoc responso ducis tristes, ac demisso animo Germani in castra redeunt, Hispano-
rumque alacritatem vigoremque animi sociis exponunt. Fames interea ma-
gna, magisque indices extra intraque muros crescere, vtrosque cogebat armis de-
certare, atque finem bello imponere, sed Regem acrius vrgebat, quem non mo-
do commeatus & pecuniæ deficiebant, quod hyemis impotentia instabat, verum 30
etiam quod ingentes copix ab Hispano Rege mittebantur, quæ suppetias Albano
Duci ferrēt: quæ si semel intra urbem reciperentur, omnis spes sua in ventos esset
abitura. Snpplex itaque Germanos rogat, vt stent promissis, fidem seruent, nihil
spei sibi iam esse relictum nisi in illorum fortitudine, hostium spolia ciuiumque
bona illorum potestati tradit, protestatur nihil sibi ex ea victoria nisi sanguinem
ciuium expetere. Pœnituit Germanos tam temere operam suam fuisse pollicitos,
tamque arduum ac difficile negotium suscepisse, puduit tamen illos promissa non
reddere. Respondent itaque perendinum in diem urbem captam se per manus il-
li tradituros, aut omnes ad vnum in medio opere pulchram mortem obituros.
Huius tam perniciosæ pollicitationis Dominus Paliza factus certior, in taberna- 40
cula Germanorum tendit, illorumque præfectos ac centuriones in vincula con-
iicit, atque insuper ignominiosis verbis increpat, quod se inconsulto rem tam in-
consideratam improuisamque attentarent, vnde non solum ipsi miserabiliter &
digne perituri essent, sed & suo duci imprudentiæ, atque rei male gestæ notam in-
urerent. Quod si tale aliquid posthac vnquam admiserint, per Galli Principis ge-
nium iurat, se in ipsos capitaliter animaduersurum. Deinde in Regis prætorium
tendit, quem cum se pugnx aptantem offendisset, acerbius quam regia dignitas
sustineret, increpat illum, temeritatique illi crimen obiicit, quippe qui tentet in
cassum vires effundere, atque florentissimas copias internecioni hostibus dedere.
Quod si tam præceps animi & consilii erat, vt suum tempus fortunamque non ag- 50
nosceret, idque penitus volebat, vt rei perditæ se suosque omnes adderet, se ta-
men non passurum, vt exercitum sibi a Rege commissum hostibus sine causa tru-
cidandum obiceret. Sed neque censebat diutius in obsidione permanendum, cū
iam hyems impenderet, famesque indices cresceret, nec esset vnde commeatus
in castra satis commode comportari posset. Multi sermones cum Rege Regisque
familiaribus

familiaribus in hac disputatione consumpti sunt. Sed Rex tandem inuitus cessit consilio Dñ. Palizæ, placuitque postridie obsidionem soluere, & sub primam lucem vasa conclamare, signaque tollere.

Quod Galli soluta obsidione discedunt, quo die Dux Triciensis cum auxiliariis copiis venit. Caput VII.

IGITUR nocte insequenti a quarta vigilia, dum tormenta machinæque carris aptantur, binæ acies factæ ex omni equitatu peditatuque, quasi ad pugnam paratæ in procinctu steterunt. Principio nostri putarunt Gallos se ad oppugnationem parare, quam erecto & alacri animo expectabant, sed cum illos vidissent in diuersum paulatim secedere, omnes subito portis, ruinisque murorum erumpunt, hostesque insequentes ad pugnam lacescunt. At illi relicta machinarum parte, & quicquid exercitus inualidum, vulneribusque aut morbo confectum erat, negligentes, compositis ordinibus beneficio noctis se in tuta receperunt, finemque insequendi nostri imposuere, qui propterea quod pauciores erant, & perturbatis ordinibus, quantum quisque poterat, hostes insequabantur, ne quid detrimenti per noctis tenebras paterentur, in urbem sunt regressi: id quod gestum pridie calendæ Decembris, qui est diui Andreæ nomine relictus in fastos. Postridie vero huius diei prima luce Galli copias suas in ordinem redegerunt, steteruntque in procinctu quasi pugnaturo, siue ut suos aberrantes ex fuga reciperent, aut si nostri perirentur, ut pugnarent, si ex loci opportunitate facultas daretur, vel ut tutiores in fines suos abirent. Eodem die paulo ante solis occasum Dux Triciensis cum auxiliariis copiis ad urbem accessit. erant in comitatu illius regalis ministerii Præses, quem diximus Reginæ pontem insedis, Dux Secobriensis, Hispani Regis fratris patruelis, Dux a Villa formosa, Dux Lunensis, Marchio Aquilarius, Comes ab Acuto monte, Comes a Ripa Gorza, & reliqua fere omnis regalis curiæ iuuentus. Quos sequebantur equites mille quingenti, armis, auro, purpuraque fulgentes. Peditum vero generis omnis armaturæ numerus fuit sex millium, quos ductabant Gometius Buitronus, Martinusque Auindanius, & Rengiphus. Credebant indies auxilium quod ad Reginæ pontem cogebatur. Sed Dux veritus, ne nostri fame, vulneribus, morbis, vigiliis, laboribusque confecti, Gallorum vegetam atque recentem multitudinem sustinere diutius non possent, cum præsentibus copiis, atque quam maximo potest comœatu, in auxilium properat. Cuius aduentus etsi omnibus in commune fuit iucundus, ciuibus tamen longe magis, qui Regis irati sæuitiam in se domosque suas pertimescebant: Albano tamen Duci non satis constabat, fuerit ne gratus, an potius molestus. Dolebat namque solidam sibi gloriam eripi, quam nemo cum altero quocunque libenter patitur esse communem: quique animi magnitudine præcellunt, libentius se fortunæ periculis exponunt, quam rei bene gerendæ gloriam cum altero participant. Itaque sæpe Ducem Triciensem per literas & nuncios hortatus est, ne ferret suppetias, ni accersitus, sibi satis præsidii esse, non solum ad propulsandas ex vrbe hostium oppugnationes, sed etiam ad erumpendum, atque medio campo collatis signis confligendum. Hos animos illi dabant Hispaniæ lumina, quæ in suo erant comitatu, & qui maioribus sæpe rebus non solum interfuere, sed etiam præfuerunt: atque in primis duo fulmina belli, Antonius Fonseca quæstor maximus, & Caucenium & Alahiorum dominus Fernandus a Vega Commendatarius maximus a Castella. nam alter a Legione Germanica tantum huic negotio interfuit. Coronarii quoque Centurionum præfecti Villalbanus & Rengiphus, quorum opera compluribus aliis in rebus fuit insignis, sibi ipsis hoc tempore non defuerunt. Sed neque Petrus Lupides Patellanus cum gentili suo Ioanne Patellano, Ludouicus quoque a Corduba Comarenis Marchionis filius, atque alter Ludouicus a Cauta, Petrus & Ioannes ambo a Cunta cognominati, Iacobus Rogius, atque eodem cognomento Rodericus Diaz, Petrus Manricus, & Manricus quoque Garfias Comes Ossormini filius, Iacobus Merulus Ioanis filius animos atque nomen cognomenque

auī referens, Ioānes & Garfias vterque a Vuloa cognominati, Comeftabilis Na-
 uarienfis, Francus Bramontanus, Ioannes Carrenus, Alphonfus Carrillus, Petrus
 a Tapia, Ioannes a Caftella, Aluarus a Luna, Iacobus a Vera, Sanctius a Leiuā,
 Manuel Benauidius. Nam quid ego Petrum Marchionem a Villafranca magni
 Ducis filium inter ceteros memorem? qui per veftigia patris idem hoc tempore
 filebitur, atque alias meritis laudibus nō fraudabitur. Quid alios complures eiuſ-
 dem ordinis viros? quos infinitum erat memorare, quorum fiducia nihil erat quod
 magnanimus Dux ſibi nō polliceretur, victoriam ex hoſtibus maxime, quam præ-
 manibus habebat. Vt cunq̄ue tamen erat animatus, agit hoſpitem lætum, Ducem-
 que aduentantem longe ab oppidi portis excipit, atque data acceptaque ſalute in
 templum Miſericordiæ, quod erat extra muros, quam honorificentiffime poteſt,
 illum collocat. Copias verō auxiliareſ eadem caſtrametari iubet, qua paulo ante
 Germani infederant. Hic dies, quo & Galli ſoluerunt obſidionem, & auxilium
 noſtris ſuperuenit, fuit calendarum Decembris.

*Quo pacto Galli in fugam conuerſi, iterum urbem obſidione cingere ſimulant,
 deque nuncio per feciales ab illis miſſo, Ducumque noſtrorum
 reſponſo. Caput VIII.*

POSTRIDIE vero eiuſdem diei, Galli qui noſtris inſequentibus trans fluminis
 pontem ſe in loca tutiora receperant, prima luce in campo radicibus montium
 adiacente cohortibus ordinatis apparuerunt. Cumque iam ab vrbe quatuor mil-
 libus paſſuum abeſſent, noſtrique putarent, illos nihil niſi de canendo receptui cog-
 gitare, derepente urbem verſus redierunt, incertum qua ex cauſa. Sed quia trahas,
 clauſtraque, & carros præmiſerant, non erat dubium, illos ſubſtitiffe primum, ac
 deinde reſgreſſos, vt ſui exercitus reliquias colligerent, atque præcedentium im-
 pedimentorum terga redderent tutiora. Interim Dux noſter non ceſſat Bardulos,
 & Vaſcones, Cantabroſque exhortari per nuncios, vt vias corrumpant, atque ar-
 borum ramis foſſiſque & aggeribus faciant imperuias, atque hoſtes fame ac fri-
 gore confectos ex ſuperiori loco inceſſerent. Sed Galli cum intelligerent noſtros
 non eſſe numero pares ad decertandum Marte dubio, puderetque illos huius bel-
 li principio magna pollicitos, nunc inglorios abiectosque diſcedere, decreuerunt
 ſubſiſtere. Atque vt velamen aliquod pudori prætenderent, diſponunt acies, co-
 hortefque in ordinem redigunt, mittuntque feciales ad Duces noſtros, qui decer-
 nendi locum tempuſque indicant, quod ipſum fuit argumento, illos non militum
 numero, non animi robore, non vlla alia re, quam commeatus victuſque penuria
 ab vrbis obſidione deſtitiffe. Ad hanc fecialium conteſtationem vterque
 terum rogat, vt reſpondeat, comiterque in collegam partes ſuas reiicit. Sed vicit
 tandem Albani Ducis urbanitas. Erat autem Dux Tricienfis, cum de rebus belli-
 cis ageretur, paulo liberior, ne dicam iactantior. is cum alias multa facere & ex
 more ſuo ſolitus eſſet arroganter dicere, in expeditionis huius initio, duo potiſſi-
 mum illius diſteria circumferuntur. Nam cum Gallorum Rex Hiſpanorum pau-
 pertatem exprobrās diceret, Non amplius illos in hoc bello duraturos, quam dum
 emendicatæ ſtipendii ſtipendio militum ſoluendo ſufficerent (hoc male ſaluſ Rex
 dicebat, alludens ad pecunias quas ex ſedis apoſtolicæ indulgentiis ad belli Mauri-
 tani ſumptus exigebantur) Quid, inquit Tricienfis Dux, noſtra reſert, armis an
 calathis hoſtium ora contundamus? Calathis nanque ſolent mendici ſtipendii, fru-
 ſtaque & quadras panis rogatas excipere. Cumque illi ruruſ Albani Ducis auxi-
 lio proficiſcenti Rex noſter multa benigne polliceretur, ſeque ſummiſſurum non
 ſolum copias commeatumque rerum omnium que ſunt ad bellum neceſſaria, ſed
 etiam pecunias ſtipendio militibus perſoluendo neceſſarias, cepit ſubcinere
 carmen illud quod eſt in ore omnium: *Vamos nos dixo el mi Tio a Paris eſſa ciudad.*
 Ac ſi diceret, niſi me copiæ militum, commeatus, ſtipendiaque deficient, nulla
 per me mora erit, quin victor Parisioſ vſque perueniam. Igitur nunc libertate vſus
 fecialibus reſpondet, ſe non ea cauſa veniſſe, neque id ſibi a Principe a quo mitte-
 batur,

batur, mandatum, vt collatis signis decerneret, sed ad hoc tantum, vt obsessam urbem firmiori præsidio muniret. Neque enim, inquit, de eo nunc certamen est, vter exercitus medio in campo sit armis superior, sed ex duobus Principibus vter Nauariæ regno potiat, in eoque nunc victoriæ momentum consistere, vt ille victor sit, qui semel parta defenderit possederitque: ille victus, qui prætedit hostem possessione deturbare, nec tamen quod aggreditur efficit. Quod si Gallis, inquit, tantum animi superest, vt velint nobiscum armis experiri, expectent aliquos dies, dum Hispanorum copiæ quæ me sequuntur a tergo, in vnum locum conueniant: tunc se cum collega suo non modo in agro Pompelonensi, sed in mediis campis pugnandi copiam duros. Hoc per faciales responso accepto, Galli e vestigio, vt erant in armorum procinctu iter arripiunt, rectaque se in patriam atque ad suos recipiunt.

Quemadmodum Dominus Paliza Ioannem Regem de regno recuperando diffidentem consolatur. Ducumque nostrorum de persequendis hostibus consultatio. Caput IX.

REX interim Ioannes qui vsque in tempus illud spem metumque inter dubius atque animi pendens fuerat, nunc iam, cum videret suos, atque illos maxime quibus plurimum fidebat, & in quibus omnem dignitatis recuperandæ fiduciam collocauerat, non solum urbis obsidionem deserere, sed etiam sic abire, ac si eo nunquam essent redituri: non vt antea spem vultu simulans, premens altum corde dolorem, non fortunam suam lamentis questibusque inculans, sed præ nimio dolore omnem tristitiæ imaginem facie ac vultu præferebat, urbemque nūquam amplius videndam, dotalesque agros identidem respiciens, attonito similis hærebat. Quem sic affectum Gallorum Dux maximus Paliza multis exemplis ex historia, multisque rationibus ex communi vita depromptis, consolari nitebatur. Sed ille tanquam ægrotus iam deploratus, ac de salute desperans, nulla medicorum fomenta admittebat, neque se aliqua ratione curari patiebatur. Nam quid faceret dotali regno expoliatus, atque rem male gesta patrimonio orbatus? idque non tam aduersa fortuna, quam sua culpa: quippe qui nescierit inter duos Reges potentissimos se medium sequestremque præstare, aut si non posset vtrumque, alterum ex illis saltem demereri. Atqui Duces nostri cum viderent hostes nihil iam nisi de reditu in patriam, domosque suos, atque diuersoria nota cogitare, quid in tali tempore factu opus esset, inter se consultant. Albanus palantes, fusos, & fame ac frigore confectos ad internecionem vsque persequendos esse dicebat, neque rei benegerendæ occasionem tam certam, tam facilem, tam honorificam, gloriosamque omittendam esse. Triciensi vero dissimulandam esse hostium fugam, neque illis instandum, ne ex desperatione cogerentur pugnam redintegrare, vnde est notum illud carmen: *Quondam etiam victis redit in præcordia virtus.*

Afferebatque multorum exempla, qui necessitate compulsi ex victis euasere victores. Referebat præterea Pyrrhi Epirotarum Regis præceptum illud memorabile: Hostibus fugientibus non esse pertinaciter instandum. Perebat Albanus a Triciensi ex exercitu quem vegetum recentemque ductabat, aliquot equitum turmas, peditumque cohortes, quæ hostem abeuntem insequerentur. nam suas causabatur partim vigiliis, partim morbis laboribusque confectas. At ille cui non placebat consilium illud de insequendis hostibus, dicebat se non ea causa venisse, vt medio in campo configeretur, sed vt obsessis, atque vltima necessitate & angustia positis opem ferret, idque a Rege sibi in primis fuisse mandatum. Atque hunc in modum alter ab altero digressi sunt, Triciensisque Lucronium cum suo exercitu ad Regem redit, Albanus vero in ciuitate iam quieta pacataque permansit, quoad illam ordinaret, atque per manus traderet, cui Rex tradendam esse decreuisset. Sed ne hostis intrepidus securusque sic impune abiret, mittit litteras ad viros principes qui erant finitimi his locis, per quos Galli Germanique iter faciebant, hortaturque illos, vt fugientibus negocium facessant, neque sinant illos sic quietos ab-

ire. Qui non segnius quam imperatum est, iussa exsequuntur. Nam & Gongoræ dominus trecentos ducens equites, agmina sequebatur, neque præ frigore ac fame consequi cessat. nam prima luce adortus, partim cæsis, partim captis, cum ducentis equitibus spoliisque militaribus per medias urbis portas viasque publicas victor regreditur. Ex altera quoque parte Lizari dominus cum tercentum peditibus expeditis extrema Gallorum agmina insecutus inuadit Germanos, quos machinis asseruandis Galli præfecerant. At illi cum viderent Bardulorum omnes populos in vnum coisse, imperumque illorum non posse sustinere, glandiaria tormenta in eos dirigunt, igneque iniecto instantes glandibus perturbant, ipsique per fumum sulphurariasque tenebras elapsi, per anfractus sylvarumque diuerticula fugiunt. Quos ubi Barduli aufugisse intellexerunt (nam in principio subesse insidias aliquas suspicabantur) machinas inuadunt, iumentisque tenuiores reportandas imponunt, maiores vero plaustris carrisque trahendas applicant. At non mediocri negotio in urbem aduehunt, non sine quadam triumphi specie. nam & armatorum peditum ingens multitudo præcedebat, & non minor sequebatur acclamantium vno ore: Io Triumphe. Quod gestum est idibus Decembris, hoc est, postridie eius diei in quo Diuæ Lucie festum celebratur, anno a salute Christiana millesimo quingentesimo duodecimo.

151214 J. J. J.

ANTONII NEBRISSENSIS HISTORIA-
RVM FINIS.

HISPA-

HISPANIA DA-
MIANI A GOES
EQVITIS LVSITANI.

DAMIANVS A GOES
EQVES LVSITANVS, PETRO NAN-
NIO, LATINO APVD LOVANIEN-
ses Profefiori digniffimo, amicoque
non vulgari, S. D.

QUM ſæpenumero rerum Hispanicarum mentio
inter nos, amantiſſime Nanni, incidiffet, mul-
tis argumentis cognoui, te nondum iſdem ſatia-
tum, ampliorem earum notitiam e ſcriptis noſtris
expectare. Quamobrem optatis tuis parentes,
hæc tali lege tibi cudere voluimus, vt ſi arriferint, legas, ami-
ciſque tuis huiuſmodi rerum notitiam cupientibus com-
munices: ſin minus, Vulcano tra-
das. Vale.

CLARISSIMO EQVITI, E.

RVDITIONE ET HVMANITATE INSI-

GNI, D. DAMIANO A GOES, PE-
TRVS NANNIVS S. P. D.

LIBELLVM tuum, amplissime Damiane, eo animo accepi, vt si mihi in-
gens thesaurus oblatuſ fuisset, nec alacrior, nec hilarior esse potuissem. 10
Sunt mihi a te alia preclara munera, sed nequaquam pari honore a-
stimanda, cum illa tantummodo precii magnitudine dignitatem habe-
ant, iste de ingenii tui prestantia venerationem mereatur. Admirabilis
ibi ordo, singulaq; res in suas classes distributa sunt, quam rationem scri-
bendi maxime videtur Suetonius adamasse. Habent in tuo libro singula
suam peculiarem stationem: hic Regnorum vires, illic Episcoporum & Satraparum opes de-
scribuntur. Habent suum catalogum Sancti Hispani, habent viri eruditi. Duces quoque bello
clari in sua a te legitima acie constituti sunt. Habent merces sua fora, quas Hispania vel ac-
cipit, vel donat. Denique Antipodum munera, qua duplici ratione Hispanoru sunt, vel quod
ipsi hunc orbem inuenerunt, vel quod soli inde omnia deportant, in suas apothecas a te dige- 20
runtur. Quid multa? nihil omitis quod ad laudem Hispania pertinet. Quamobrem, qua
olim de Hispania legebam, potius admiratione quam fide prosequer: nunc tua auctoritate
efficis, vt me non amplius admirantem solum, sed & credentem habeant. Non mihi iam fig-
mentum videtur, auro Tagum turbidum fluere, equas ex Fauonio subuentaneu scetum con-
cipere, meritoque mihi fecisse videtur Vespasianus, quod vniuersa Hispania ius Latii dona-
rit, rectumq; etiam iudiciu Plinii existimo, qui Hispaniam censuit proximam esse Italia lan-
dibus. Enumerantur enim a te innumerabiles opum frugumq; thesauri, vt Plutus & Ceres
non alibi quam in Hispania, aut certe peculiariter sedes habere videantur. Obstre-
pant hic quedam verba nouitia, sed fastidioso lectori. a quo enim aestimatori non venia, sed laude di-
gnus habebis, quod res nouas vetustate incognitas, nouis vocabulis, vt intelligi possint, ex- 30
plicueris. In apologia acrior es, sed stimulis de amore patrie profectis. amabit tuum pectus,
quisquis pietatem amat, & patrie studium inter virtutes adnumerat. Librum igitur tanta
utilitatis, quem tu aut Vulcano tradi, aut amicis tantummodo communicari iubebas, pro alo
subieci. Nefas enim putavi id intra paucorum manus contineri, quod tanto vsui publice esse
posset. Quod si singularum prouinciarum eodem modo vires & opes descriptae essent, magnu
profecto instrumentum haberent docti ad historias codendas, quum nerui bellorum pecunia
sint, earumq; inopia vel copia multiplices causas & cladum & victoriaru adferat. Fieri non
potest vt quis recte in historia versetur, nisi vtriusque partis opes & copias cognitas habeat,
& lectori exponat. qua in re vti nam aliquot Latini scriptores diligentiores essent, eaq; in parte
Thucydidem imitarentur. Tantum igitur mihi in rebus tuis, te inconsulto, permisi, nec offen- 40
sam timui ex hac mea audacia, qui quiduis in Nannio tuo & ferre & probare soles. Nec, vt
iniquior sis, ius habes expostulandi, si, quod meum esse voluisti, vtar pro meo arbitrio. Bene
vale ampliss. & eruditiss. Damiane. Louanii.

HISPA-

HISPANIAE, CVIVS NOMINA VARIIS NOMINIBVS AM-
PLECTVNTVR, HÆC SEQVENS EST
AMPLITVDO, POTENTIA,
VBERTASQVE.

DE eius situ, latitudine, longitudine, atq; poli eleuatione, cum id satis in-
ter Cosmographos constet, nihil hic dicturi sumus: ea autem quæ ra-
riora sunt, explicabimus: nec etiam id tacituri, quod antiqui scri-
ptores testatum olim reliquerunt, eam ad huc auri, argenti, cupri, stan-
ni, plumbi, ferri, omniumq; metallorum fodinis abundare, nec non
argenti viui, salis quoq; vberimam esse. De frugibus non est quod multum dis-
ceptetur, cum omnino ferax vini, olei, mellis, lactis, frumenti, fructuumq; omniū
sit. Abundat etiam ouibus, bobus, equis generosissimis, piscibusq; diuersorum
generum. Ferarum quoq; & auium miracopia. Sunt quoq; in ea diuersis in lo-
cis calidi & frigidi fontes, ad diuersos morbos efficaciam mirabilem habentes.

DIVIDITVR HISPANIA IN DVO-
decim regna, nempe:

1	Castella antiqua & noua.	Valentia.
	Leonis.	Toleti.
7	Aragonia.	Gallitia.
3	Portugallia.	Algarbiorum.
2	Nauarra.	Murtia.
1	Granata.	Corduba.

Quorum regnorū vectigalia, vt pro comperto habetur, magna sunt. nec enim
figillatim quid ex vnoquoq; regno Regibus Hispaniæ accrescat, auderem dicere,
cū dubitē, id ne eis gratum futurū sit, an nō. Sed hoc scito, Reges istius Hispaniæ,
quæ a nonnullis imperitis hominibus satis temere sterilis nuncupatur, annue vltra
quinquages centena millia ducatorū aureorū, præter exactiones, inde accipere.

DE regnis diximus, modo ad clerum veniamus. In cuius redituū computu Lu-
cium Marinaeum Siculum sequemur, qui feliciter id, quam Principum Hispa-
niæ prouentus, explicuit.

40	Archiepiscopus Toletanus, Castelle Cancel- larius, habet annue plus minus 150000 au- reorum ducatorum, habet etiam in suos fa- miliares conferendos circiter	100000	Episcopus Leonensis	8000
	Archiepiscopus Hispalensis	24000	Episcopus Calaborensis	12000
	Archiepiscopus S. Iacobi	20000	Episcopus Salmanticensis	10000
	Archiepiscopus Granatensis	10000	Episcopus Badaiocensis	6000
	EPISCOPI.		Episcopus Ouidensis	6000
	Episcopus Burgenfis	20000	Episcopus Carthaginensis	5000
	Episcopus Siguntensis	20000	Episcopus Asturgensis	4000
	Episcopus Cunquefis	16000	Episcopus Coriensis	8000
	Episcopus Placentinus	15000	Episcopus ciuitatis Rodrigensis	4000
	Episcopus Palētinus, Comes Perniensis	13000	Episcopus Malagensis	10000
50	Episcopus Iaenensis	10000	Episcopus Calixensis	8500
	Episcopus Segouiensis	14000	Episcopus Guaditanus	2000
	Episcopus Auillensis	8000	Episcopus Almeriensis	1500
	Episcopus Zamorensis	12000	Episcopus Mondonensis	1500
	Episcopus Cordubensis	12000	Episcopus Tuiensis	2000
	Episcopus Osnensis	10000	Episcopus Lugensis	1500
			Episcopus Orensensis	3000
			Episcopus Canariensis	8000
			Archiepiscopus Caragucensis	20000

MMm

<i>Archiepiscopus Valentinus</i>	13000	<i>Episcopus Vrgellensis</i>	7000
<i>Archiepiscopus Tarragonensis</i>	8000	<i>Episcopus Vicquensis</i>	2500
<i>Episcopus Tarracoenfis</i>	5000	<i>Episcopus Euniensis</i>	1500
<i>Episcopus Huescensis</i>	3000	<i>Episcopus Pamplonensis</i>	6000
<i>Episcopus Segorbiensis atq; Albarrazinensis</i>		<i>Sunt et alii permulti Episcopi nouarum pro-</i>	
<i>Episcopus Barchinonensis</i>	5000 (3000)	<i>uinciarū, Indiarumq; Occidentalium, nu-</i>	
<i>Episcopus Leridensis</i>	5000	<i>per inuentarum, ex collatione siue iure pa-</i>	
<i>Episcopus Tortosensis</i>	8000	<i>tronatus quoq; Regis Castellæ, quos hic non</i>	
<i>Episcopus Gironensis</i>	4000	<i>exprimo.</i>	

REGNORVM PORTVGALLIÆ ET Algarbiorum.

<i>Archiepiscopus Bracharensis, qui propter anti-</i>		<i>Episcopus Viseensis</i>	8000
<i>quitate cum Toletano Archiepiscopo ad</i>		<i>Episcopus Guardensis</i>	5000
<i>bunc diem usq; de primatu (vt vocant) to-</i>		<i>Episcopus Columbriensis</i>	12000
<i>tius Hispaniæ disceptat, habet</i>	24000	<i>Episcopus Portensis</i>	4000
<i>Archiepiscopus Vlyssipponensis</i>	16000	<i>Episcopus Lamecensis</i>	6000
<i>Archiepiscopus Funchalensis</i>	8000	<i>Episcopus Syluensis</i>	4000
<i>Episcopus Eborensis</i>	20000	<i>Episcopus Captenfis</i>	2000

Præter hos sunt adhuc alii Episcopi Indiarum Orientalium, Africae & Æthiopiae, & multarum insularum ex collatione Regis Portugalliae, quos hic prætereo. Volui autem hic omnes Episcopales ciuitates Hispaniæ mihi saltem cognitaspudem adhuc plures esse, propriis huius temporis nominibus, ob maiorem cognitionem, recensere. Sciendum quoq; omnis Hispaniæ cleri prouentus (Abbatibus excipio) duplo maiores, quam Episcoporum esse. Idq; præter aliquot decimas & primitias, quæ in multis locis Regibus atq; magnatibus, ex Pontificum indultis, colliguntur. Ex quibus quidem redditibus iure omnes simul tenentur vnicuiq; ecclesiæ suum animarum curatum, vt aiunt, siue pastorem alere, qui ex pacto & consuetudine, omnia ecclesiæ sacramenta populo gratis, siue in templo, siue extra templū, siue in priuatis domibus, administrat. Quod vtinā in cæteris prouinciis fieret, vbi ita pastoratus venduntur, vt pastores pro vitæ alimento, ac pensione soluenda, sacramentorum administrationem sæpe inuiti cogantur nundinari. Est præterea innumera Abbatiarum & monasteriorum copia, quarum prouentus non solum cleri redditus æquant, sed etiam superant, inter quas sunt nonnullæ habentes decem, duodecim, quindecim millia ducatorum annue: permultæ inter quatuor & decem millia fluctuant: innumerae rursus ab hac summa declinant: ita tamē, vt sine aliqua controuersia ii qui se cultui diuino dedere, habeant in Hispania singulis annis vltra quadragies centena millia ducatorum, præter id quod Commendatarii & eorum magistri possident, quæ summa etiā ingens est. Ex quo facile apparet, quam religiosi semper fuerint Hispani, & quam dediti cultui diuino, cū tam liberaliter suas eleemosynas Christi ecclesiis impartiti sint. Habet vltterius regnū Castellæ quatuor Magistros equitū, seu (vt vocant) ordinū, qui magnos admodū habent redditus.

Quorum primus S. Iacobi est.

Secundus, Calatrauæ.

Tertius, Alcantaræ.

Hæc tria officia dignitatum, temporibus Ferdinandi & Elizabeth catholicorum Regum Castellæ, cum consensu Pontificis ad coronā regni deuoluta sunt. Quartus est Magister equitum Rhodiensium, ordinis diui Ioannis. Ordo sancti Iacobi ornatur duobus commendatariis primis, quorum vnus dicitur Commendatarius maior Castellensis, alter Leonensis. Ordines Alcantaræ & Calatrauæ, habent singuli suum Commendatarium maiorem & suum clauigerum, sub quibus maioribus commendatariis ingens commendatariorum equitum est copia, habentiū magnos redditus. Aragoniæ, Valentiae, & Catelloniæ regna vnum habent equitum magistrum ordinis Montesiæ, magnos quoq; habent redditus.

ORDI-

ORDINES REGNORVM PORTV-
galliæ & Algarbiorum.

Primus est magister ordinis Christi, qui magister ipse Rex est, cuius ministerii prouentus admodum magni sunt, inde, quod huic ordini omnes prouinciæ inuentæ, tam in Africa, quam in Asia & Brisilia, cum omnibus insulis, atq; Orientalis Indiæ, annexæ sint.

Secundus est ordinis sancti Iacobi.

Tertius ordinis, qui de Auis dicitur.

10 Habent quoq; hi ordines suos maiores Commendatarios & Clauigeros, sub quibus etiam est magna equitum Commendatariorum copia, magnos redditus possidentium. Quartus est magister equitum Rhodiensium, ordinis sancti Ioannis, qui Prior a Crato dicitur, qui tres magistri magnos etiam redditus possident.

MAGNATVM HISPANIÆ INDEX.

Et primum de regnis Castellæ, Legionis, Aragoniæ, Nauarræ, Granatæ, Valentia, Toleti, Gallitiæ, Murtiæ, Cordubæ.

Princeps Asturiarum.

Dux de Arsona.

20 Comestabilis Castellæ, Dux Friensis, primus Regis cubicularius.

Archithalassus Castellæ & Granatæ, vulgo Amiraldu, & Dux de Medina, de Rio Sequo.

Dux de Beiar.

Dux de Scalona.

Dux de Medina cali.

Dux de Medina Sidonia.

Dux de Arcos.

30 Dux del Infantazgo.

Dux de Alua.

Dux de Naiara.

Dux de Maqueda.

Dux de Albuquerque.

Dux de Cardona, Comestabilis Aragoniæ.

Dux de Segorue.

Dux de Gandia.

Dux de Villaformosa.

Dux de Luna.

40 Archithalassus Aragonensis Marchio.

Dux de Sauiole.

MARCHIONES.

Marchio de Oristan.

Marchio de Gotiano.

Marchio de Villena.

Marchio de Astorga.

Marchio de Tarifa.

Marchio de los Velez.

Marchio de Zenete.

50 Marchio de Comares.

Marchio de Aiamonte.

Marchio de Gibrালেon.

Marchio de Moya.

Marchio de Logolludo.

Marchio de Zaara.

Marchio de Sentillana.

Marchio de Marchena.

Marchio de Coria.

Marchio de Elche.

Marchio de Cuellar.

Marchio de Lombay.

Marchio de Molina.

Marchio de Mondeiar.

Marchio de Poza.

Marchio de Denia.

Marchio de Alcanisfas.

Marchio de las Nauas.

Marchio de Tanara.

Marchio de Cerraluo.

Marchio de Cagnete.

Marchio de Villanova.

Marchio de Montemaior.

Marchio de Graial.

Marchio de Villa Franca.

Marchio de Monte Claros.

Marchio de Sarria.

Marchio de Aquilar.

Marchio de Barlangua.

Marchio de Camarassa.

Marchio de Pliego.

Marchio de Falces.

Marchio de Cortes.

Marchio de Valle.

COMITES.

Comes Catalonia.

Comes de Roisillon.

Comes de Lampurdam.

Comes de Pincerdam.

Comes de Vrgel.

Comes de Benaunte.

Comes de Vregna.

Comes de Feria.

Comes de Cabra.

Comes de Velalcacer.
 Comes de Miranda Castella.
 Comes de Salinas.
 Comes de Ribagorza.
 Comes de Lemos.
 Comes de Oropesa.
 Comes de Alcandet.
 Comes de Medellin.
 Comes de Syrnela.
 Comes de Real de Mancanares.
 Comes de Saldagina.
 Comes de Melga.
 Comes de Haro.
 Comes de Vaninares.
 Comes de S. Stephano de Gormaz.
 Comes de Niebla.
 Comes de Valentia.
 Comes de Treuigno.
 Comes de Ledesma.
 Comes de Altamira.
 Comes de Pallares.
 Comes de Ampurias.
 Comes de Lerin, Comestabilis Nauarrensis.
 Comes de Trastamara.
 Comes de Tendilla.
 Comes de Lerma.
 Comes de Villalua.
 Comes de Castaneda.
 Comes de Osorno.
 Comes de Ribadeo.
 Comes de Castro.
 Comes de Astudillo.
 Comes de Niena.
 Comes de Aquillar.
 Comes de Ognate.
 Comes de Saluaterra.
 Comes de Paredes.
 Comes de Montereí.
 Comes de Orgaz.
 Comes de Ribadania.
 Comes de Pliego.
 Comes de Luna.
 Comes de Monte agudo.
 Comes de Coregna.

Comes de Fuenzalida.
 Comes de Cifuentes.
 Comes de Aluadelista.
 Comes de Benalcazar.
 Comes de Sancta Martha.
 Comes de Buendio.
 Comes de Teua.
 Comes de Palma.
 Comes de Vagnares.
 Comes de Palamos.
 Comes de la Deleitoza.
 Comes de Miranda Nauarra.
 Comes de Baylen.
 Comes de Gelues.
 Comes de Oliuares.
 Comes de la Puebla.
 Comes de Sancto Stephano, del Puerto.
 Comes del Castellar.
 Comes de Cocentayna.
 Comes de Albaida.
 Comes de Aranda.
 Comes de Oliua.
 Comes de Gallada.
 Comes de Fuentes.
 Comes de Belchit.
 Comes de Sastago.
 Comes de Morata.
 Comes de Lagumera.
 Comes de Qurre.
 Comes de Aithona.
 Comes de Almenara.
 Comes de Puno enrostro.
 Comes de Chinchon.
 Comes de Baraias.

VICECOMITES.

Vicecomes de Altamira.
 Vicecomes de Chelua.
 Vicecomes de Peralda.
 Vicecomes de Ebol.
 Vicecomes de Bas.
 Vicecomes de Blanes.
 Vicecomes de Valduerna.
 Vicecomes de Gaiano.
 Vicecomes de Sterlie.

PORTVGALLIÆ MAGNATES ET
Algarbiorum.

Comestabilis, qui nunc est infans Ludouicus,
 Regis frater, ac Praefectus regnorum con-
 finium, qui vulgo Fonteiro maior dicitur.
 Is enim Ludouicus magister quoque
 quitum Rhodiensium est.
 Dux Brigantia.

Dux Colimbriensis.
 Dux Viseensis.
 Dux Trancoffensis.
 Dux Barcelensis.
 Dux Aueriensis.

MARCHIONES.

Marchio de Villa Real.
Marchio de Tores Nouas.
Marchio de Monte Maior.
Marchio de Ferreira.

COMITES.

Comites de Marialua.
Comes de Tentugal.
 10 *Comes de Penella.*
Comes de Alcontim.
Comes de Portalegre.
Comes de Feira.
Comes de Lonle.
Comes Monsancto.
Comes de Faro.
Comes de Arganil.

Comes de Abrantes.
Comes de Vimioso.
Comes de Villa noua.
Comes de Linhares.
*Comes de Vidigeira, Nauarchus, vulgo Amiral-
 dus.*
Comes de Sortelha.
Comes de Castanheira.
Comes de Prado.
Comes de Redondo.
Vicecomes de Lyra.
*Regni Archithalassus, vulgo terra Amiral-
 dus.*
Baro de Aluito.
*Rector, siue Prator, omnium regnorū, vul-
 go Regedor.*

Hi Hispaniæ magnates mihi tantum cogniti sunt, puto adhuc alios extra meam
 notitiam esse, quos hic adiungat, quisquis eos me melius nouerit. Quorum pro-
 20 uentus viritim nō exprimo. Id enim curiosus lector apud Lucium Marinæum Si-
 culum requirat, qui rem non omnino infeliciter tentauit. Ego autem perspicuus
 cum quibusdam istorum Principum plus, aliis minus diuitiarum, quam possidet,
 tribuere, & sciens quam difficile sit alienas facultates ad vnguem enumerare, vo-
 luit potius silere, quam rem non satis appensam euulgare: id etiam veritus, iisdem
 30 ipsis principibus non satis placitum iri huius rei singularem propalationem. Inter
 quos autem (nomina fileo) aliquot sunt (vt verissimum est) centum, octoginta, se-
 ptuaginta, sexagintaq; millia ducatorum aureorum annue possidentes: non pau-
 ci quinquaginta, quadraginta, triginta: multi viginti, quindecim, decemq;. Cæte-
 ri omnes hac summa inferiores, ad minimum trium millium redditus habent. Sic,
 vt sine mendacio asserere quis possit, Hispaniæ magnatum annuos proventus vige-
 30 sies centena millia ducatorum attingere, vel ultra. Sunt præterea in Hispania nō
 pauci nobiles titulis, vel dignitatibus obscuri, decem, quindecim millia ducatorū
 annue habentes, estq; aliorum ingens numerus, qui a millibus ad decem millia du-
 catorum vsq; annue possident. Sunt etiam Reguli, quos pastores Hispani vocāt,
 triginta, quadraginta, millia ouium, & magnam bouum, equorum, mulorūq; mul-
 titudinem possidentes, quorum familiæ amplissimæ sunt. Ex quo apparet nō fru-
 40 stra dictum, in Hispania talentari precio arietes admistrarios emi, asinos quoq; ad-
 ministrarios, & asinas ad foeturam, 40. sestertiis.

Ornatur etiam Hispania maximo Sanctorum numero, quorum Martyrū tan-
 tum Indicem hic scribere nobis non indignum visum est, cæteros propter proli-
 40 xitatem omittimus.

S. Vincentius.
S. Laurentius.
S. Victor.
S. Fronto.
S. Istitius.
S. Apodonius.
S. Linxius.
S. Successus.
S. Faustus.
 50 *S. Martianus.*
S. Urbanus.
S. Publius.
S. Matutinus.
S. Castianus.
S. Felix.

S. Ianuarius.
S. Primitius.
S. Quintilianus.
S. Enotus.
S. Cecilianus.
S. Frontonius.
S. Optatus.
S. Seruandus.
S. Germanus.
S. Facundus.
S. Primitius fratres.
S. Felix II.
S. Cericus.
S. Anastasius.
S. Faustus I I.

S. Ianuarius I I.
 S. Martialis.
 S. Speratus.
 S. Natalius.
 S. Cerinius.
 S. Beturius.
 S. Felix I I I.
 S. Aquilinus.
 S. Letarius.
 S. Ianuarius I I I.
 S. Florentius.
 S. Fructuosus.
 S. Augurius.
 S. Eulogius.
 S. Claudius.
 S. Lupercus.
 S. Victorius.
 S. Emetherius.
 S. Celedonius.

S. Eugenius, primus Archiepiscopus Toletanus.
 S. Zoilus.
 S. Eugratia.
 S. Leocadia.
 S. Eulalia.
 S. Christeta.
 S. Sabina, sorores S. Vincentii.
 S. Iulitta, mater S. Cerici.
 S. Digna.
 S. Generosia.
 S. Bessa.
 S. Donata.
 S. Secunda.
 S. Eurosia martyr & virgo.
 S. Centolla.
 S. Helena.
 S. Nunilonia.
 S. Alodia, sorores.

Hi omnes Christi Martyres, vt ex eorum vitis apparet, fuerunt. Est autem aliorum ingens copia, quam, ne lectoribus tædio simus, prætermittendam duximus.

Habet hoc tempore Hispania has vniuersitates, opulencia & professorum eruditione celebres:

1 Salmanticensem.
 2 Complutensem.
 3 Colimbriensem.
 4 Pincianensem.

5 Siguntinensem.
 6 Oscensem.
 7 Ilerdensem.

QVIBVS VIRIS DOCTRINA PRÆCLARIS Hispania quoq; fulget, accipe.

Fronto Præsul & Martyr.
 Fulgentius Præsul & Martyr.
 Audentius Præsul.
 Ioannes Præsul.
 Sanctus Isidorus Archiepiscopus Hispalensis.
 Sanctus Leander Archiepiscopus Hispalensis.
 Colimpius Præsul.
 Pacianus Barchinonensis Episcopus.
 Paulinus Præsul.
 Sanctus Victor Præsul.
 Vilerius Præsul.
 Antonius Præsul.
 Sanctus Vincentius Martyr.
 Zoilus Martyr.
 Sanctus Dominicus Calaguritanus, ordinis Prædicatorum author.
 Matorianus vir præclare doctus.
 Auitus presbyter.
 Sanctus Illesonsus Archiepiscopus Toletanus.
 Sanctus Iulianus Archiepiscopus Toletanus, cuius meminit Magister Sententiarum

libro quarto.
 Sanctus Antonius Vlyssipponensis, qui Paudanus dicitur.
 Paulus Episcopus Burgensis, vir præclare doctus, et Iudeus natione, sponte Christianus factus, scripsit non pauca Theologica, nec indocta.
 Tostatus Episcopus Ebulensis, scripsit in nouum & vetus instrumentum.
 Rabbi Abenezra doctissimus Iudeus, magnus Theologus.
 Rabbi Moyses Iudeus Theologus & Medicus insignis.
 Rabbi Dauid Chimhi, insignis Theologus.
 Moyses Cordubensis Theologus Iudeus.
 Rabbi Camora Theologus.
 Hugo de Folieto.
 Arnoldus de Villa noua, Raimundi Luli præceptor.
 Raimundus Lulus.
 Aquilinus Seuerus.
 Gualterus.
 Ioannes Toletanus.
 Iouentius Cardinalis.

Vincentius

- Vincentius Monachus.
 Duo fratres Coroneles, insignes Theologi.
 Franciscus Ximenus, Cardinalis, qui Academi-
 am Complutensem instituit.
 Sotion Philosophus Peripateticus.
 Auicenna Medicus præclarus & Philosophus.
 Auerrois quoque Medicus & Philosophus.
 Rasis Almanzor.
 Mesalac Medicus Astrologus.
 10 Habramus Astrologus.
 Albumazar Astrologus.
 Cacus Indæus Lusitanus, magnus Astro-
 logus.
 Foriunius Gratianus Iurisconsultus, cuius o-
 perarara, sed absolute scripta, extant.
 Alfonsus Rex Castellæ, huius nominis deci-
 mus, Romanorumque Imperator, magnus
 Astrologus.
 20 Henricus Infans Portugallie, Mathematicus
 insignis, qui primo nouas terras suo stu-
 dio & industria reperit.
 Seneca Orator magnus, & Philosophus
 Stoicus.
 Anneus Gallion Seneca, Seneca frater.
 Lucius Anneus Seneca Tragicus, Annei Gal-
 lionis Senecæ filius, Senecæque oratoris
 nepos.
 Columella.
 Dexter.
 30 Theodosius Casariensis.
 Iulius Higinus.
 Portius Latro, Orator insignis.
 Lentus Cornelius, præfectus Casaris.
 Paulus Orosius.
 Quintilianus Orator insignis.
 Pomponius Mela.
- Iustinus historicus.
 Lucius Latianus Orator.
 Seuerius.
 Silius Italicus.
 Henricus Marchio de Villena, magnus ma-
 gicus.
 Ioannes Ludonicus Viues Valentinus, Orator.
 Damasus Pontifex maximus, insignis Poeta.
 Aurelius Prudentius Poeta.
 Iuuenius Poeta.
 Arator Poeta.
 Sedulius Poeta.
 M. Anneus Lucanus, L. Annei Mela filius,
 qui Mela frater Seneca & Gallionis fuit.
 M. Valerius Martialis.
 Sextilius Hena Poeta.
 Ruffus Festus Anienus Poeta.
 Dec. Iunius Iuuenalis, oriundus ex Aquino
 Volscorum.
 D. Georgius Nanrique, Poeta insignis.
 Henricus Caiadus Poeta Lusitanus & Mene-
 sius, de quibus Erasmus in suo Ciceronia-
 no meminit.
 Laurentius a Caceres Lusitanus, Poeta &
 vir non vulgariter eruditus.
 Ioannes de Mena Poeta.
 C. Iulius Higinus Augusti libertus, Gram-
 maticus insignis.
 Antonius Nebrissenfis eximius Grammati-
 cus, & variæ eruditionis vir, ut Erasmus
 in suo Ciceroniano restatur.
 D. Garfias Lasso a Veza, Poeta insignis.
 Alfonsus Viruesius Episcopus Canariensis,
 Theologus insignis.
 Gomeffius peritus iuris, scripsit super Insti-
 tuta.

Hi omnes, præter alios nonnullos, quos, cum adhuc viuant, silentio prætereo, Hispani fuere: ex quo apparet, nostrates non tam infeliciter discere, nec verbositate & simulatione sapientiam ostentare, vel tam multis nominibus & consuetudinibus barbariem colere, quam Munsterus in suo nouo Ptolemæo prædicat, ubi ad imitationem cuiusdam Michaelis Villanouani, hominis mihi incogniti, & hac in re non mediocriter lapsi, Hispanorum & Gallorum comparisonem induxit. Puto eum, cum Basileæ profiteatur, Gallis, ad quos reliqua Basilea spectat, excepta tertia ferme parte, qua secundum Rhenum Germaniæ adhæret, potius quam Hispanis ad blandiri voluisse. quamobrem ut doceat ita esse, quod dicit, opus est, ut nobis depromat vel vnum Senecam, Quintilianum, Portium Latronem, Auicennam, Lucanum, Prudentium, Iustinum, Columellam, Orosium, Melam, Silium, Martialem, Iuuenalem, & alios istis similes, & tum damnet Hispanicam indolem, eamque Gallicis & Germanicis ingenis postponat. Quod si nec Germani, nec Gallicis istos, quos supra recitavi, viros adæquæt (Erasmum & Budæum excipio) quid est quod conuitium nostræ genti de stupore faciat? Fateor aliud seculum alio florentius, nec nunc esse laudem eam eruditionis quæ olim Hispaniæ fuit, non tamen bruta est illa terra, quæ talia ingenia produxit, nec quia aliquandiu talia non produxit, in omne æuum effœta habenda est. Quod si nunc non tot chartas oblinunt Hispani, quot nonnulli faciunt, nec edendis alienis libris plagium

committunt, nihilo deteriores illis qui se furtis librorum venditant, existimandi sunt. Edunt fortasse Hispani pauca, sed edūt sua, nec falsarii hac in parte, nec fures, estq; nobis ista modesta scribendi ratio cum Italis communis. Non incesso vllam gentem, quorundam vitia tantum attingo, & qui de vitiis suis, genti suæ gloriam, aliis nationibus probrum concinnant. Habuit hac tempestate Gallia Budæum, & Fabrum Stapulensem, & alios viros doctos, sed habuit. Conuixerunt etiam istis nonnulli Hispani illorum eruditione non plane inferiores, quorum nomina, cum cognita sint, prætereo. Habuit quoq; Germania Erasmus, sed habuit: habuit Longolium, ambos Batauos, quam prouinciam nonnulli nec in Germania, nec in Gallia constituunt. Sed sit Germaniæ vel Galliæ, fuerunt isti viri ornamenta incomparabilia suarum gentium, sed fuerunt, ita nobis quoq; Quintiliani, Senecæ, aliq; innumeri fuere. Præteriti temporis est, quod vtrobique pro gloria iactatur, nisi nobis allegent Philippum Melanchthonem, columnen Germaniæ. Fateor eum hoc tempore cum illis antiquis Hispanis in arenam descendere potuisse, si se Theologiæ ac fidei negociis non implicuisset, quibus dum incumbit, contabescunt studia illa, ob quæ nostro æuo inclaruit. Nec defuissent Hispaniæ ab hinc annis plus mille præclara illa ingenia, quæ semper enutrire solita fuit illa prouincia, si a Gothis, Alanis, Saracenisq; incultis hominibus, ab omniq; genere disciplinarum abhorrentibus, non fuisset tam diu occupata. nunc vero hac barbarie vtcunq; expulsa, non dubitet Munsterus, quin Hispani posthac, ad laudem eruditionis non segni gressu sint progressuri.

Longolius, vt ex quadam epistola Erasmi ad hunc nostrum Damianum a Goes apparet, purus putus Hollandus est, Scho-nonia natus.

INDEX DVCVM HISPANIÆ.

Viriatius Lusitanorum Dux, cuius facinora Romanorum historia late prædicant.

Megara Dux Numantinorum, Romanorum temporibus præclarus, vt testatur L. Florus lib. 2. cap. 18.

Rex Pelagius, qui ob vitæ sanctitatem, Dei miles vocabatur. Is enim Hispaniã Cantabricam a Maurorum incursionibus immunem fecit, eosque ex regno Leonis, ciuitate accepta, expulit.

Bernardus a Carpe, Dux præclarus & vir eximius, qui Carolum Magnum Imperatorem & duodecim Franciæ Pares apud Ronces valles deuicit, quanquam Gallorum Annales Hispanis hanc victoriam denegent.

Ferdinandus Gonzalues, Comes Castella eius quæ nunc regnum est, & antiqua Castella vocatur, in cuius historia late patet, quanta virtutis vir fuerit, atque filius eius Gartias Ferdinandus & Santius nepos.

Rodericus Diaz de Binar, cognomento Gid, qui bonam partem Hispaniarum ex tyrannide Maurorum liberauit, cuius nomen inter Mauros terribile, & magna venerationis fuit.

Ferdinandus cognomento Sanctus, Rex Castella, qui ex Vandalucia, mira virtute Mauros fugauit, prouinciamque sibi obtinuit.

Iacobus Rex Aragonia, qui regnum Valentia & Baleares insulas a tyrannide Maurorum liberauit.

Alfonsus primus Rex Lusitania, qui ex toto ferme regno Mauros expulit, cuius gesta magis videntur diuina, quam humana.

Ioannes huius nominis primus, Rex Lusitania, qui cum inops & abiectus esset, propria arte & virtute, Castellanis, maioreque parte Lusitanorum etiam reluctante, totum regnum sibi vendicauit.

Comes Nonius Aluarez Pereira Lusitanus, qui Regis istius temporib. vixit, cuius insignia gesta historia nostra late prædicat, vir sane magnanimus, & supra hominum vires in bello strenuus, ex quo duces Brigantia originem suam ducunt.

Ferdinandus Infans Castella, qui postea fuit electus Rex Aragonia, qui miras victorias contra Mauros in ipsa Hispania obtinuit, vt testantur historia.

D. Franciscus ab Almeida Lusitanus, qui ingenti classe Babylonia Sultani atq; multorum India orientalis Regum deuicta, Turcas ex ipsa India expulit, cuius Ludouicus Ro. in suo itineraio amplam facit mentionem.

Alfonsus de Albuquerque Lusitanus, qui ferme totam Orientalem Indiam sub imperium nostrum reduxit.

Ferdinandus a Vallo, Marchio de Pescara, qui Gal-

qui Gallos apud Ticinum debellauit, eosq;
ex Italia fugauit, quo in praelio Franciscus
Gallorum Rex interceptus fuit, & in Hi-
spaniam captiuus adductus.

Ferdināus Cortesius, Marchio de Valle, qui
in Indiis occidentalibus magnam Temy-
sitam ciuitatem & regnum, non sine in-
credibili admiratione regno Castelle e-
domuit.

10 Franciscus Picarrus, qui in ipsis Indiis occi-
dentalibus Imperatorem Atabalipam de-
uicit, & supplicio tradidit, eiusq; ditiones
atq; aliorum principum sub Castelle im-
perium redegit.

Antonius a Leina, vir præclarus, qui arte &
virtute Italos sepe armis superauit, &
pondus tuendi, contra ipsorum Italarum
ac Gallorum potentiam, Mediolanensem
Ducatum ad extrema usq; suspiria susti-
nere ualuit.

20 Antonius a Sylueira Lusitanus, qui postre-

mo apud Diu Turcas ex India orientali
iterum profligauit, & magnū Cambaiæ
regnum Lusitanis subiecit.

Goncallus Ferdinandus Cordubensis, qui re-
gnum Neapolitanum nostris temporibus
edomuit, idq; sub imperium Hispaniarum
redegit.

Eduardus Pachecus, vir Lusitanus, qui ad-
uersus Regis Calecutii potentiā, prolixum
cruentumq; bellum gessit, in quo diuersas
& incredibiles uictorias obtinens, ipsum
Regem fuga salutem petere coegit.

Habuit & habet Hispania alios præclaros
Duces, quos prætermitto, & hos tantum,
qui uirtute cum Casare & Alexandro
certare possint, pono.

Videtur etiam Hannibal potius Hispanus,
quam Pænus fuisse, si Floro fides aliqua
est, cum libro 2. cap. 6. asserat, ipsum Han-
nibalem alitum, educatū, & enutritum
fuisse in Hispania.

IMPERATORES GESTIS PRÆCLARI, nati & oriundi Hispani.

Vespasianus.

Tuus Vespasianus.

Nerua.

30 Traianus.

Adrianus.

M. Antoninus philosophus.

Theodosius Magnus.

Arcadius.

Honorius.

Theodosius Minor.

Alfonsus huius nominis decim^o Rex Castelle.

Maximilianus.

Carolus V. Rex Castelle.

Ferdinandus Infans Castelle.

PONTIFICES HISPANI.

Damasus historicus scriptor & Poeta.

Ioannes XXI. Medicus insignis, Lusitanus.

Benedictus XIII. doctissimus uir.

Calixtus III. Iuris prudentiæ peritissimus.

Alexander sextus.

40 Vernacula, quæ nostra tempestate ex Hispania in Galliam, & alias prouincias
adferuntur, hæc sunt, nec scitu indigna, præter non pauca, quæ cum in ipsa pro-
uincia his temporibus absumentur, ut puta frumētum, argentum, cuprum, plum-
bum, glastum, rubia tinctorum, gossipium, & multa alia, vel quod magni momen-
ti non sint, in ipso catalogo referre nolimus. Vehuntur nauigio Brugas ciuita-
tem Gallia Belgicæ, singulis annis quadraginta millia lanæ sarcinarum, quas sa-
quas uocant, quarum vnaqueque ut minimum precium viginti ducatorum au-
reorum, vel æquat, vel superat. In Italiam quoque ac in alias Gallia ciuitates,
viginti ferme millia sarcinarum uehuntur, quarum quæ in Italia consumuntur,
quod selectioris lanæ sint, quadraginta, quinquaginta ducatis aureis singulæ ven-
duntur. Sericum & panni serici, quæ tam in Galliam, quam in Italiam, Angliam,
aliasq; prouincias uehuntur, precio innumerabili constant.

50 Deferuntur etiam, ut summatim dicam, ex Hispania in Galliam Belgicam, &
alias prouincias uina multorum generum.

Oleum.

Saccarum.

Cera.

Mel.

Oriza.

Crocum.

Vna passa.

Ficus passa.

Sal.

Alumen.

*Murex, siue purpura.**Coccum.**Smegma, siue sapo.**Mala Medica, siue aurea.**Mala Citria.**Mala Granata, siue Punica.**Cydonites, siue (vt barbære dicitur) codigna-**Oliuæ conditæ.**(tum.**Limones.**Cappara.**Prunapassa.**Amygdala.**Pinei.**Castanea.**Glycyrrhiza.**Anisum.**Caruis.**Anethum.**Cuminum.**Corianon, siue coriandrum.**Thynni saliti.**Balena salita, atq; earundem oleum.**Suberum codex.**Galla.**Bacca laurina.**Hyacinthi.**Gagates.**Iaspis.**Alabastrum.**Corallum.**Coria hircina.**Spartum.**Pelles multorum animalium, ad vestes sus-**fulciendas.**Aurum.**Ferrum.**Chalybs.**Stannum.**Minium.**Argentum viuum.**Fructus quoque diuersorum generum, sac-**caro conditi.*

10

20

PRO HISPANIA ADVERSVS
MUNSTERVM DEFENSIO.

EX hoc, charissime Nanni, videre est Hispaniæ fertilitatem, quam hisce verbis Munsterus, egregius Michaelis Villanouani imitator, ad Galliæ comparationem ita describit. Qua in re facit, vt suspecti iudices, inuidia, vel muneribus, vel odio obcæcati, soliti facere sunt, qui vera cum intelligant, falsa nomen pronunciant, dum inquit in suo Ptolemæo, vt eius verba referam: Mercatores ex Hispania in Galliam defertunt sericum, & omnis generis pannos, lanas, crocum, saccharum, orizam, oleum, alumen, grana tinctorum, &c: ex Gallia in Hispaniam frumētum, lineas telas, filum, pastel, libros, & minutiora alia mercimonia plurima, vt gladios, specula, acus. Concedamus Galliam mittere frumentum (quanquam id raro contingat) cum potius id Germaniæ orientali debeatur, cuius frumentum nauibus Batavorum ad littoralem Hispaniam, eamq; oceano attiguam subuehitur. Hi enim inuectitia annona ab hinc annis 25. plus minus vsi sunt. Ad mediterranea Hispaniæ exoticum frumentum non peruenit, certe pro singulis culeis ex Gallia, singule holcades frumento onustæ ex Hollandia appulerunt. Tamen demus hoc Munsterus & præceptor suo Villanouano, vt vera sint quæ dicunt: quid, an non ex ipso verbo apparet, Hispaniam Galliæ plus impertire, quam Galliam Hispaniæ? Miror autem, cur, dum agrorum fertilitatem vtriusq; prouinciæ inter se confert Munsterus, asseuerat Hispaniam vini, frumenti, & carniū copia a Gallia vinci. Vbi (vt de hac Galliæ vbertate disceptemus) auditum est, aut visum, ex Gallia in Hispaniam vinum deportatum esse? nisi forte ad confinia Cantabriæ, & id raro, quippe cum ii magis amplectuntur Hispanicū, etiam dilutum, quam Gallicum merum. Prodeat nunc Gallia Belgica, ac Anglia, Irlandia, & Scotia, simul cum Noruegia, Dacia, Suecia, Moschouia, Ruffia, Liuonia, Lituania, Prussia, ac tota orientalis Germania, nec non Hollandia, & testentur quid vini Hispanici in ipsarum finibus absumatur. Deinde si iam ex Gallia in Hispaniam frumentum, vt vult Munsterus, inuehitur, id non ex natia malignitate soli, sed ex adpectu, vt aiunt, astrorum accidit, quæ hostiliter ab anno 1516. ad hunc vsque diem, morbis, cædibus, calamitatibus, prouinciam affligerunt, alioqui fertilis est Hispania, vt testatum antiqui scriptores reliquerunt. Et vbi hæc sæuities siderum mitigata fuerit, petent a nobis Galli frumentum,

30

40

50

mentum, vt antea soliti fuerunt facere. Hoc credo ignorasse Munsterum, Gallos
 a nostris crebrius, quam nos ab ipsis, olim frumentum expetisse. Nec hoc tempo-
 re peregrino frumento indigeremus, si omnes (vt in Gallia & aliis prouinciis sit)
 Hispaniæ partes quæ coli possunt, colerentur. cuius enim vbertas tanta est, vt ma-
 iori anni circulo mediastini atque plebei homines, ex syluestribus fructibus, mel-
 le, herbisque laute victitare possint: quæ res eos parum ad agriculturam propen-
 sos efficit. Accedunt ad hoc nouæ Orientalium Occidentaliumque Indiarum na-
 uigationes, continuum quoque bellum Africanum, atque Italicum, quæ nostri
 10 magis amplectuntur quam aratri labores. Vnde euenit non solum apud nos agri-
 culturam negligi, sed etiam metalla quorum venis adhuc Hispania abundantissi-
 me ornatur, ex visceribus terræ non effodi. Cætera quæ Galliæ sunt, veluti linææ
 telæ, filum, glastum, facile iudicabis an ea tanti sint, vt cum Hispanicis frugibus cõ-
 ferri possent, quanquam maior pars telarum & filii canabacei, quæ in Hispaniam
 20 apportantur, Batauiæ solum producat. Quod ad carnes autem spectat, verius ipsa
 veritate est, non tantum in Galliam ex Hispania boues, sed magnam quoque mu-
 lorum copiam educi, equos etiam, sed furtim, ob Regum edicta. Reliqua autem
 quæ sequuntur, futilia sunt, indignaque tanta comparatione. Nec hoc conten-
 tus Munsterus, vt per omnia suum autorem Villanouanum sequeretur, stomachũ
 in Hispanos euomit, credo re vera, eum nõnunquam ab aliquo Hispanorum in-
 iuria aliqua laceffitum fuisse, cum sic in eos verbis debacchetur. Ait enim, frugalis
 30 vitæ Hispani, sicut & Itali (etiam Italos noluit immunes a suo temerario iudicio)
 nec tantum cibi & potus, vt Galli & Germani, absumentes, nisi sint inuitati. nam
 tunc se ad saturitatem explent eduliis, quia rara eis & maiore auiditate accidunt
 conuiuia. Elegans scomma, & dignum quod topographiis prouinciarum insera-
 tur, quasi Gallorum & Germanorum conuiuia, splendida plane & opipara sint
 habenda. Satis ibi ciborum & potus, sed externi homines non de copia conqueri
 solent, sed de lautitia & elegantia. Sed sinamus vnumquemque patrio more viue-
 re, atrum panem, stipulis, furfuribusque vna pistis commistum, fœtidam cereuisi-
 40 am, carnesque salitas, ter quaterque recoctas, assasque, sibi suisque familiaribus ad-
 ministrare, vel aquam & herbarum placentas. Quod si de numero conuiuiorum
 disputandum est, vincunt Germani & Galli: si de magnificentia, splendore, lauti-
 tia, elegantia, multis modis Galli & Germani ab Italis & Hispanis vincuntur. Cæ-
 terum laudes conuiuiorum si quæ sunt, non ab Hispanis Hispaniæ, nec a Germanis
 Germaniæ vindicandæ sunt, sed id iudicium exteris hominibus committendum
 est. Exitus certe & finis conuiuiorum, honestior in Italis & Hispanis, quum Ger-
 mani & Galli eo animo conuiuia aggrediantur, vt vino se adimpleant, refarciant-
 que: quo feruente, animus, sensus, iudicium, ratio, reuerentia, grauitas, sedulitas,
 prudentia, & alia multa amittuntur: iniuriæ, cædes, luxus, stupra, clandestinæ lo-
 50 cutiones, consiliorum Principum amicorumque effutiones, vulnera, plagæ, insi-
 dia, prodiones, aliaque infinita perpetrantur. Itali & Hispani contra, sic ad conui-
 uia se ornant, vt bene saturi & cibis referti a mensa discedant. Hic tamen si corpo-
 ris salus repletionem grauetur, animus tamen & ratio, vt accidit in ebriis, minime
 læditur. Ita fit, vt qui vinum intemperanter ingurgitant, animum, conscientiam, cor-
 pus, honorem, vitam labe tingant. Qui autem cibi voraces sunt, corporis tantum
 salutis noxii sunt. Istis perpensis, iudicet æquus æstimator, penes quos laus istius rei
 consistere debeat. Nec mihi ideo ista dicta sunt, quod magni esse momenti putem
 hac in parte vel vinci, vel vincere, sed quod ferre non potui, Hispanos tanquam fa-
 melicos & cœnippetas, nunquam nisi de alieno saturos, a Münstero describi. Neque mea
 dicta a Münstero accipi volo, veluti recriminationem, sed admonitionem, vt cautius
 50 posthac & syncerius in suis scriptis agat. Virum enim eum bonum scio, & aliquo vsu fa-
 miliaritatis mihi cognitum habeo. Nec prætereundum puto id quod deinceps idem dicit,
 cum re non intellecta, multorum etiam sit opinio, quod duriter & inciuiliter apud Hispanos
 aduenæ excipiatur, adeo, vt itinere defessi, cibum sibi vicatim querere cogantur. Res
 sic se habet: Olim padochei Hispaniæ, ad quos viatores tam peregrini quam incolæ di-
 uertere solebant, fures atque latrones erant, sicut Germaniæ, Galliæ, aliarumque prouinciarum

hodierna die non pauci sunt: quales si non essent, nō tam subito in immensum di-
 tescerēt. Hæc perpendentes catholici Ferdinandus & Elizabeth Castellæ & Ara-
 goniæ Reges, lege sanxerunt sub magna multa, ne quis cauponum pandocheo-
 rumq; quicquam præter domesticum seruitium, & cibi coquendi operam, adue-
 nientibus præberet. Pro equis autem hordeum, auenam, fœnū, stramen tantum
 venderet, quarum rerum precium publica æstimatione ipsis foribus diuersorio-
 rum inscriptum est, ita vt barbarissimus, & simplex homo cuiuscunq; nationis, fa-
 cile intelligat, quid pro domestico seruitio, quid pro equorū alimento, sine aliqua
 licitatione hospiti dandum sit. Hospes præterea tenetur cum aduena in forum, &
 ad propolas procedere, vel aliquē ex suis eo mittere, cuius opera vtatur externus
 in eduliorum emptione, quæ empta in diuersorio parantur, parataque ipsis, strata
 mensa, apponuntur. Sic fit, vt discedente aduena, nihil rixarum oriatur, nihil ei au-
 feratur, nihil extorqueatur, cum ipsemet cibos sibi emat, sibiq; ex tabulis diuerso-
 rio affixis constet, quid hospiti annumerandū sit. Hæc autem in ciuitatibus & op-
 pidis tantū fiunt: in pagis & villis, vbi propolæ desunt, licet pandocheis edulia ven-
 dere pro arbitrio, cætera ex tabularum tessera indicantur. Hæc immanitas non tā
 fera videtur, quam a Munstero depingitur. Deinde si ad humanitatem Italorum
 Hispanorumq; respicias, hæc inuenies, cum ad eorum ciuitates veneris. Amicitia
 contracta, officiū suum vnusquisq; gratis offeret: quicquid dignum visu sit, ostendit
 det: circumspectis, visisq; omnibus, te ipsi in hospitium tuum deducunt. At si quen-
 quam illorum, dum gratus esse cupis, in prandio, vel in cœna retinere volueris, vix
 ab eis illud impetrabis, id præcauentibus ipsis, ne homini peregrino, & sumptui, &
 molestiæ sint. Tandem ex viginti, si tot comites habueris, vix vnum aut alterum
 retinebis, nec id efficies, donec clare intelligant, ex animo, & nō fite, eos tibi con-
 uuias velle. Galli contra & Germani, vt verum est, & experti sumus, humanissimi
 in peregrinos sunt: quicquid visendū in suis ciuitatibus habent, ostendunt, omne-
 que officium benigne exhibent. Sed peractis spectaculis, vbi diuersorium repe-
 titis, siue frigide, siue ardentem ipsos inuitas, faciles eos habes, nec opus est magna
 contentione precum, idq; laudo. est enim illud ingenuæ cuiusdā & candidæ sim-
 plicitatis, nihil fictū existimare in verbis inuitatoris. Sed sunt nonnulli improbio-
 res, qui se vltro tuæ mensæ ingerūt, idq; magno numero, quos antea nec noueras,
 nec videras, itq; non quia amici sunt, sed se amicos aliquando futuros sperant, pro
 Pythagorica lege omnia futurorum amicorum communia credunt, homines me-
 hercle non male ad ventrem philosophantes. Postremo in Italia, Hispaniaq; dum
 templa, arces, armamentaria, ædificia, huiusque generis alia inspexeris, vel a domo
 amici alicuius tui, apud quem hospitabaris, discesseris, si custodibus, vel operariis,
 aut amici famulis, aliquam gratuitā pecuniolam dare coneris, efficies pro amico,
 vt inimicus abeas. Tanta est eorum magnanimitas, vt peregrinis hominibus, gra-
 tis officium suum exhibere contendant. Et si aliquando talia munera istis accipe-
 re contingat, id vi coacti, & omnino reluctantes faciūt. At Germaniæ Gallia ve fa-
 muli arcium, armamentariorū, templorumq; custodes multo contra, nulla huma-
 nitate nec decore seruato, non tantum non recusant, quod facere non nouerunt,
 sed antea quam offeras, præbent ipsi manus, sic vt qui sub arcis præfecto meretur,
 iam inter se, antequam des, calculis diuidant. Pariq; modo in familiis amicorū sit,
 a quibus enim amicis antea quam discedas, omnes famuli inter se computatione
 lucrum aduētantis liberalitatis diuidūt. quæ res ita increbuit, vt pro dedecore iam
 non habeatur. Ad istum modum humanitate vrbānitateg; hæ nationes differunt.
 Nunc iudicet Munsterus, & ferat ipse sententiam, & dum mores gentium scri-
 bere conatur, edat ea tantum quæ ipse viderit, & certissima habuerit. Mutantur
 quotidie ciuitates, oppida, mores, viuendique hominum rationes, nec iam Ger-
 mania Galliaque tales, quales nobis a Cæsare depinguntur, nec tam barbaræ sunt,
 quod idem æstimare licet de cæteris nationibus. Quid enim hoc tempore minus
 verum, quod olim verissimum fuit, mercaturam Germanos ob ferocitatem non
 exercere, cum hoc tempore nullibi magis Mercurius colatur? Aut eis Solem, Vul-
 canum,

canum, & Lunam deos ascribere, eisdemq; ad annum vigesimum vsque pubertatem inuiolatam esse? Nonne si quis id dicat, vaniora dixerit, quam si quis etiamnum Druides adhuc apud Gallos sacrificia administrare, eosq; pro victimis, vel alios homines, vel seipfos immolare, aut Lusitanos lineis thoracibus in bello uti, aut ex intestinis captiuorum hominum futura prædicere, vel hordeaceum vinum bibere, & pro oleo butyrum in conuiujs consanguineorum vsurpare, cum hæc omnia iam euauerint, & alia viuendi ratio introducta sit? Demum si Munsterus nouos nostri temporis hominū mores describere velit, inuisat prouincias, ut ipsi fecimus, ac tunc ea quæ experientia viderit, scribat. Quod si fecisset, non oleo carere Baleares dixisset, non Hispaniam sterilem, non eius incolas immanes, atq; in discendo rudes, non Nerium promontorium Celticum vocasset, & in Algarbe, cum in Gallitia sit, pronunciaisset, nec multa alia vana, quæ prætermitto, suo Ptolemæo inseruisset. De his satis, ne videar incandescere, aut minutias rerum non satis minute tractare. Tamen sciat Munsterus, hanc ipsam Hispaniam, de qua nunc loquimur, eandem esse, quam ex omnibus prouincijs Cæsar ab initio quæsturæ suæ semper chariorem & electiorem habuit, in qua nullo tempore, ob hominum magnanimitatem, & militaris disciplinæ industriam, Romani deserunt legiones habere, teste Hircio. Quam etiam Vespasianus tanti fecit, ut ei ius Latii tribuere non formidauerit. Hæc numero deuicta a Romanis, ut Cicero de respons. Arusp. asserit, nunquam fuit, sed pietate & religione, quam Romani tunc temporis sibi soli tribuebant. Huic ut cederet terra Cretenfis, Iouis incunabulis elata, Plinius iunior in suo Panegyrico voluit. Cuius, inter alia, hæc verba sunt: Adde tot egregias ciuitates, adde culta incultaq; omnia vel fructibus plena, vel gregibus, adde auriferorum opes fluminum, adde radiantium metalla gemmarum. Scio fabulas poetarū auribus mulcendis repertas, aliqua nonnullis gentibus attribuisse miracula, quæ dum sint vera, sint singula, nec iam excutio veritatem: sint, ut scribitur, Gargara prouentu læta tritici, Meuania memoretur armento, Campania censeatur monte Gargano, Lydia prædicetur amne Pactolo, dum Hispaniæ vni, quidquid laudatur, assurgat. Hæc durissimos milites, hæc expertissimos duces, hæc facundissimos oratores, hæc clarissimos vates parit, hæc iudicum mater, hæc principum est, hæc Traianum illum, hæc deinceps Hadrianum misit imperio. Huic te debet imperiū. cedat his terris terra Cretenfis, parui Iouis gloriata cunabulis. De hac etiam maxima ductus admiratione Budæus lib. 4. de Assæ, cum multorum antiquorum auctoritates in medium attulisset, ista loquitur: Ingentia sunt hæc testimonia de opulentia Hispaniæ. Vterius ait: Multa adnotauimus quæ fide caritura sunt, ut opinor, præsertim apud eos qui omnia, & præterita, & futura, præsentis temporis motuissent, nisi timerem lectori molestam fore lectionis prolixitatem. Quod si quis latius intelligere cupuerit, legat id quod Posidonius, Polybius, Strabo, Iustinus, Solinus, vterq; Plinius, Liuius, P. Velleius, Paterculus, Vegetius, Florus, Pomponius Mela, Stephanus de Urbibus, Philostratus, Diodorus Siculus, Martianus Capella, Cælius de antiquitatibus, atq; Budæus testatū de Hispania reliquerunt, apud quos & alios nonnullos tales ipsius Hispaniæ laudes reperiet, ut facile iudicaturus sit, nos de hac re plura veraq; dicere potuisse: quod & fecissemus, nisi obiectiones nimii in patriam amoris, a maleuolis & infestis hominibus timuissemus.

AD VECTITIA, QUÆ EX ASIÆ, AFRICÆ, NO-
uaq; terræ prouincijs, Regibus Castellæ & Portugalliæ sub-
ditis, quæ innumera sunt, in Hispaniam aduehun-
tur, ac inde per totam Europam.

Primum in Castellam, ex nouis, vel occiden-
talibus Indiis, Hispaniam magna vis auri
deportatur.

Argentum.

Aurea vasa & argentea, mira dexteritate
operata.

NNn

Vniones.
Margaritæ
Smaragdi.
Cyanos, vulgo Turquina.
Casia.
Guaiacum lignum.

Dactyli.

Indidem ex insulis Canaria & aliis locis, sac-
carum, coria bubula & hircina, psittaci,
simia, atque vestes pennis auium miro
artificio contexta, & alia admiratione
digna.

QVÆ IN PORTVGALLIAM EX PROVINCIIIS
sibi subditis aduehuntur, hæc sunt:

Singulis annis ex Nigritarum regnis de-
ducuntur Vlyssiponem 10.12. millia manci-
piorū, præter alia ex Mauritania, India, Bri-
silia, aduecta, quæ singula passim decem, 20.
40. 50. aureis ducatis venduntur.

Præterea ex Nigritarum prouincia ap-
portatur magna auri copia.

Gospium.

Ebur, ex eodemq; vasa non ineleganter ex-
culpta, atq; imagines.

Hebanum.

Mala Getulica, vulgo paradisi grana, seu
mala geta.

Coria boum hircorumq;.

Panni, mira arte ex palmarum foliis cõtexti,
nec non ex gospio.

Piper longum.

Oriza.

Zibelli (vt vocant) musiones vel feles.

Dactyli palmarum.

Ex Brisilia, lignum quod Brisil vocatur, &
vestes auium pennis cõtexta, ac lecti pen-
siles, ex gospio, instar retium connodati,
& saccarum optimum.

EX INDIA ORIENTALI
& Cathaio.

Piperis annue tricies quadragesq; cente-
na millia pondo, cuius cõtum libra vendun-
tur Vlyssipone 34. ducatis, supra quartã du-
cati partem, quæ summa minimum est, duo-
decim, aut tredecim, aut quatuordecim cen-
tenum millium aureorum ducatorum.

Zingiber.

Muscata myristica, atq; eorum flores.

Cinamomum.

Gariophyllon.

Reubarbarum.

Ex Insulis Madeira Hesperidum, Sancti Thome, principis, atq; aliis magna sac-
cari copia. Glastum quoq; & gospium ac frumentum ex his insulis vehitur. Ex
Brisilia, ac Nigritarum prouincia, psittacorum, cercopithecorum, simiarum, alio-
rumq; miraculorum, ingens turba apportatur.

Hæc sunt quæ de fertilitate, opibus, nobilitateq; Hispaniæ, a me, Nanni doctif-
ceremus castigandi, mutandi, augēdi, quod mirifice exoptamus, haud ignari, plu-
rima esse a nobis omissa, quibus Hispania ornatur, & celebrari possit. Tu interim
viue, & vale, boniq; consule. Louanii 12. Cal. Decemb. Anno 1541.

GENEA-

Myrobalani omnium generum.

Casia.

Dactyli Indici, siue Tamarindi, & omnia
aromatum genera.

Crocum Indicum.

Lignum aloes.

Sandalirubri & albi.

Lacha.

Hebanum.

Item gemma omnium generū preciosissima.

Vniones.

Vasa aurea & argētea, mira industria facta.

Panni serici, & aurei.

Tele gospina.

Sericum.

Styrax siue styrace, storax vulgo.

Lasertium, vulgo Belzoi.

Ambar, gris, vt vocant.

Musculus.

Nuces Indicae.

Scutella mira arte ex calce concharum fa-
cta, quas porcellanas vocant, quarū nonnul-
la precio 50. & 60. & 100. ducatorum ven-
duntur, & alia infinita apportantur, quæ ob
prolixitatem omitto.

Elephantes quoq; quinq; vel sex tempore
felicis Regis Emanuelis inde allati sunt, quo-
rum, dum puer ipse prudentissimi Regis ab-
intimis cubiculis essem, treis simul vidi, at-
que Rhinocerotem vnum, qui omnes Regem
ipsum equitantem precedebant. Certamini
etiam vnus istorum Elephanum cum Rhi-
nocerote, interfui: spectaculum sane admi-
ratione dignum, in quo Elephas succubuit.
Quem ludum Rex ipse felicissimus Ema-
nuel Vlyssipone præbuit, anno (si bene memi-
ni) 1515. vel 16.

19

20

30

40

50

GENEALOGIA, SIVE LINEA SVCCESIONIS, REGVM HISPA-
 NIÆ, AB ADAMO VSQVE AD DILVVIVM, ET DEIN-
 cept per temporum seriem ad nostram vsq; ætatem deducta: recens ex
 Italico translata & in hunc ordinem redacta. Simul etiam
 diuersi Principum & Ducum militarium cata-
 logi continentur.

Geneleos cap. 5.	Anni vitæ.	Ab Ibero Rege nominabatur Iberia, Hispania nomen obtinuit, quod in hunc vsq; diem perdurat: nimirum quod præclarus & multis virtutum ornamentis insignis Princeps fuerit, suasq; ditiones plurimū illustrauerit.
1 Adamus, vixit annos	930.	
2 Seth	912.	
3 Enos	905.	
4 Cainam	910.	
5 Malaleel	895.	13 Hercules anno diluuij 640. reuersus ad imperium, regnavit 19.
6 Iaret	962.	14 Hesperus, an. dilu. 669. regnavit 11.
7 Enoch	365.	15 Atlas, an. diluuij 682. regnavit 13.
8 Matusalem	969.	16 Sicorus, an. diluuij 695. regnavit 46.
9 Lamech	777.	17 Sicanus, an. diluuij 726. regnavit 31.
10 Noe	950.	18 Siceleus, an. diluuij 757. regnavit 40.
Ab orbe condito vsq; ad diluuium elapsi sunt anni 1656.		19 Lusus, anno diluuij 801. regnavit 31.
1 Iaphet, tertius filius Noe.		20 Siculus, an. a diluuiio 832. regnavit 60.
2 Tubal, quintus filius Iaphet, & nepos Noe, primus Hispania cultor & Rex, anno post diluuium 143. regnavit annis 155.		21 Testa, an. diluuij 893. regnavit 74.
3 Iberus, anno post diluuium 298. regnavit 37.		22 Romus, anno diluuij 968. regnavit 33. Hic Valentiam urbem nobilem & Regni metropolim, Romam olim a se vocatam, condidit, circa annum diluuij 970.
4 Iubalda, anno diluuii 336. regnavit 64.		23 Palatuus, post dil. 1001. regnavit 24.
5 Brigus, an. diluuij 400. regnavit 52.		24 Cacus, a diluuiio 1025. regnavit 36. Duorum istorum regum temporibus venit in Hispaniam Hercules Græcus, patria Thebanus, & multa ibidē oppida, præcipue vero ciuitatē Gibraltarem fundauit, & Cadiz urbem, Gades veteribus appellatam, illustrem admodum reddidit.
6 Tagus, anno a 452. dilu. regnavit 33.		25 Erythreus, an. dilu. 1061. regnavit 88.
7 Batus, an. a diluuiio 482. regnavit 31.		26 Mellicola, an. a dilu. 1131. regnavit 74.
8 Deabus, an. a dilu. 514. regnavit 33.		27 Abidus anno dilu. 1292. regnavit 35.
9 Geryon, an. a diluuiio 549. regnavit 42.		
10 Hercules, cognomento Orus Libyus, in Hispaniam venit an. post diluuium 658.		
11 Hispalus, an. a dilu. 590. regnavit 17.		
12 Hispanus, an. a dilu. 608. regnavit 32.		
Ab hoc Hispano Prouincia ista, que pri-		

Hactenus enumerauimus præcos Hispania Reges, & primos cultores & fundatores, de quibus certo equidem constat, quorumq; res gestas non Ethnici solum pleriq; sed etiam Christiani Historici copiose descripserunt, quas nos breuitatis causa omittimus. Præter hos vero Reges quos supra recensuimus, nullos in Hispania regno Principes Regesve successisse comperimus, vsq; ad Carthaginensium & Romanorum ætatem. Magnas enim contentiones Romani cum Carthaginensibus & diuturna bella gesserunt de imperio Hispania. In quibus victores ad extremum Romani, pulsos Carthaginensibus, Hispaniam sibi vetricalem fecerunt: quam quidē ad Gotthorum aduentum vsque sub imperio semper habuerunt. Post Abidum Regem nullus in Hispania regnavit, ob ingentem que in ea fuit, & celeberrimam illam ariditatem: adeo vt P. Magister Petrus Medina, libro de præclaris & memorabilibus rebus Hispania, cap. 8. testetur, per 6. & 20. continuos annos nullam in ea pluuiam decidisse. Cuius quidē siccitatis omnes Hispanorum Historici constanter & diserte meminerunt. Quod cum nusquam terrarum amplius contigisse legatur, ob eximiam eius raritatem hic annotare libuit. Qui vero fusius

hac dere cognoscere desiderat, quoniam id pacto acciderit, is auctorem, quem dixi, legat, & Hispania præterea Chronicon, a D. P. Ant. Beut. primo editum, translatum deinde Italice, M. Alfonso Villoa interprete, c. 12. par. 1. Medina vero ille, quem dixi, c. 9. & Beut. exterarum nationes commemorant, quæ diuersis temporibus in Hispaniam migrarunt: quodq; Hispani sine ullo Rege variis cateruis & itineribus per 26. aut 28. annos ex Hispania discesserint. Destituta porro successore Hispania fuit, anno post vniuersale diluuiū 1332. ante natum vero Christū millesimo. Ingens illa quam supra narrauimus, multoq; nobilissima siccitas, circa annum a diluuiō 1332. contigisse legitur, & ante Domini nostri Iesu Christi natalem 1009.

POPVLI SIVE NATIONES EXTERNÆ, QVÆ
POST INGENTEM ILLAM SICCITATEM, IN HI-
spaniam migrarunt, eamque occupatam rexe-
runt vsque ad successionem Regum
Gothorum.

Celtarum sive Francorum in Hispaniam ad-
uentus. Vaseus.

Lydorum in Hispaniam aduentus. Franci-
scus Tarapha.

Thracum in Hispaniam aduentus. Franc.
Tarapha.

Rhodiensium aduentus. Franciscus Tara-
pha, Vaseus.

In hanc ætatem, vel paulo certe superio-
rem, incidisse legitur memorabile illud Pyre-
næorum sive Perineorum montium incen-
dium: quod a pastoribus factum esse, testis est
Diodorus Siculus lib. 6. Vaseus & alij.

Aduentus Phrygum. Franc. Tarapha.

Cypriorum aduentus. Tarapha.

Phœnicum aduentus. Franc. Tarapha, Vas.

Celtiberorum aduentus. Tarapha.

Ægyptiorum aduentus. Tarapha.

Milesiorum aduentus. Tarapha.

Carum aduentus. Tarapha.

Lesbiorum aduentus. Tarapha.

Phocensium aduentus. Tarapha.

Nabuchodonosoris aduentus. Tarapha.

Græcorum aduentus. Vaseus.

His successerunt irruptiones & bella Car-
thaginensium. Vaseus cap. 11. M. P. Medi-
na, Franciscus Tarapha & alij.

Aduentus Argantonij. Vaseus.

Opes reperta hoc tempore.

Consentiunt multi historici, &c.

Amilcaris Barcinonis aduentus.

Asdrubalis aduentus.

Annibalis aduentus.

Cn. Scipionis aduentus. Vaseus.

Consules a Romanis inuecti in Hispaniam.

Cuius deinceps imperium penes Imperato-
res sequentes fuit. D. P. Antonius Beuterus
parte 2. Vaseus cap. 12. M. P. Medina capite
11. Franciscus Tarapha & alij.

CATALOGVS IMPERATORVM, QVI DOMINA-
TVM ET IMPERIVM HISPANIÆ TENVERVNT, EAMQVÆ
per præfectos & præsides administrauerunt paulo ante Na-
talem Domini nostri Iesu Christi, donec tandem a
Gothis occuparetur, &c. Vaseus capite 13.
Franc. Tarapha, D. P. Antonius Beu-
terus parte 2. & complures alij.

1 C. Iulius Cæsar.

2 Octavianus Augustus, Cæsar.

Hic Saldubam instaurauit, & a suo no-
mine Cæsar Augustam appellauit, quæ nunc
Saragossa dicitur, ciuitas primaria, & iure
meritoque sancta cognominata, & insignis
Aragonum regni metropolis. Quod accidisse
potuit circa annum a diluuiō 2276. aut

2286. ut alijs placet: ante Christum vero
natum 42. Franciscus Tarapha.

NASCITVR CHRIS-
tus Dominus noster, creator & Saluator
mundi, anno imperij supradicti Imperato-
ris Octauiani Augusti quadragesimo secun-
do, diluuij anno 2305.

3 Tiber-

3 Tiberius Augustus.

Benedictissima Virgo, gloriosa & sancta Maria, Domina nostra, & Regina angelorū, in ripa fluminis Ebri, prope Cesar augustam Aragonum urbem, in columna marmorea, glorioso Apostolo Iacobo apparuit. Qui eodē deinceps in loco sacellum angelicū iussus extruxit, et eius honori ac nomini consecrauit, quod Dina virginis a columna Cesar augustana cognominant: ob pylam siue columnā, in qua videndam ipsa se prebuit. Quod quidem miraculum contigisse perhibetur circa annum Imperii Tiberii 20. Anton. Beuterus in Chron. cap. 23. Hoc de miraculoso casu multa in eadē S. Ecclesia tabula supersunt.

4 Caius Caligula.

5 Claudius.

Anno imperii huius Claudii primo, capite multatus ab Herode Ierosolyma fuit Sanctus Iacobus Apostolus, vna cum Iosia, qui in ipso necis momento conuersus fuit. Sanctū eius corpus in Hispaniam deinceps adductū est, & Compostella reconditum, vrbe Galliciae sic olim dicta, quae nunc sancti Iacobi nomen adepta est, celebrata plurimum continuo peregrinorum hominum concursu, qui religionis ergo eo commeant, vt sanctissimi simul & gloriosi Hispania protectoris & antesignani corpus inuisant. Factum autē hoc est anno nati Christi 43. Discipulos gloriosus Apostolus Sanctus Iacobus septem, aut vt alijs placet, nouum habuit: qui diuersis in locis Hispaniae, dum sanctā Catholicam Domini nostri Iesu Christi fidem feruenter ac sedulo propagant, martyrii palmam adepti sunt.

1 Athanasius.

2 Theodorus. Hi duo discipuli ad ministerium suprascriptae Ecclesiae, quae Dina Virginis in columna Cesar augustana dedicata fuit, remanserunt superstites.

1 Torquatus, Gadibus martyriū passus est.

2 Secundus, Alba.

3 Andalectius, Almeria.

4 Ctesiphon, Vergi.

5 Cacilius, Eliberi.

6 Euphrasius, in oppido Iacm.

7 Sicilius, Caçorla.

Hi septem, iis, quos dixi, locis martyrio vitam finiuerunt. Vincentius part. 2. libro nono, capite 6.

6 Nero. Anno Imperii Neronis supremo, eiusdemq. mandato, Diuis Apostolis Petro & Paulo caput vno eodemq. die truncatum fuit, anno Christi 70.

7 Sergius Galba.

8 Otho.

9 Vitellius.

10 Vespasianus.

11 Titus.

12 Domitianus.

13 Nerua.

14 Traianus.

15 Adrianus.

16 M. Antoninus Pius.

17 M. Antoninus Aurelius.

18 Commodus.

19 Helius Pertinax.

20 Seuerus.

21 Casianus, cognomēto Antoninus Car-

22 Macrinus Opilius. (calla.

23 M. Aurelius Antoninus, cognomēto He-

24 Alexander Seuerus. (liogabalus.

25 Maximinus Iulius.

26 Gordianus.

27 Philippus.

28 Decius.

29 Gallus Hostilianus & Volusianus.

30 Valerianus & Galienus.

31 Claudius II.

32 Aurelianus.

33 Tacitus.

34 Florianus.

35 Probus.

36 Carus vna cum filiis.

37 Diocletianus & Maximinus.

Horum temporibus quoniā instituta aduersus Ecclesiam tertia fuit persecutio, Cesar augusta, Deciano Praeside, martyriū subierunt, vna cum S. Engratia, equites decem & octo: quorum haec sunt nomina.

Sancta Engratia.

1 Sanctus Lupertius Tius.

2 S. Quintilianus.

3 S. Casianus.

4 S. Matutinus.

5 S. Publius.

6 S. Vrbanus.

7 S. Faustus.

8 S. Marianus.

9 S. Successus.

10 S. Felix.

11 S. Ianuarius.

12 S. Primitius.

13 S. Enotus.

14 S. Sicilianus.

15 S. Optatus.

16 S. Frontonius.

17 S. Apodemius.

18 S. Sicilius.

Qui quidem omnes Casaraugusta sepulti sunt, in quodam insignis Ecclesie Doctoris D. Hieronymi monasterio, quod S. Engratie nominant. Sunt ibidem sepulta corpora Sancti Lamberti & innumerabilium martyrum, qui Casaraugustani dicuntur, & in eadem Imperatorum persecutione quam aduersus Ecclesiam mouerunt, a Deciano martyres effecti sunt. Qui Decianus Valentie S. Vincentium martyrio affecit, & S. Valerium, Casaraugusta tunc temporis Episcopum, & senilem etatem exilio damnauit.

38 Constantius & Galerius.

39 Constantinus Magnus. Hic omnium Imperatorum primus Christianus fuit. Idem ille ciuitatem Romanam cum omnibus, que Pontifices Romani hodie possident, aliiq. pluribus que iam pridem amiserunt, ecclesie donauit. Sedem imperii Constantinopolim, urbem a suo nomine sic appellatam, cum olim vocaretur Byzantium, transtulit. Fuit bonus & praeclarus Princeps.

40 Constantinus, Constantius, Constans.

41 C. Iulianus Apostata.

42 Iouinianus.

43 Valentinianus & Valens.

44 Gratianus & Valentinianus.

45 Valentinianus & Theodosius.

46 Theodosius una cum filiis.

47 Arcadius & Honorius.

48 Honorius cum Theodosio.

De supradietis Imperatoribus multi scripserunt historici, ut & de ceteris qui ordine sunt subsecuti, usq. ad Catholicum & Christianissimum Imperatorem Carolum quintum, Hispania Regem, sanctae & benedictae memoriae: quorum nomina, cum a tot ac tantis eorum vita prolixè descripta sint, hic prolixitatis euitanda causa praetereo. Vnum excipio, quem placitum non dubito, si legatur, tam ob elegantiam stili quo usus est, quam ob historiae suae de Imperatorum vitis amplitudinem. Appellatur is Petrus Messias, Hispanensis, ex equestri ordine vir nobilis. Cuius opus, Hispanico primum idiomate conscriptum, non minori diligentia quam fide, M. Alfonso Villoa Italice vertit, frequenter a nobis supra productum in medium. Quo etiam authore conscriptam habemus Caroli quinti vitam, imperatoris gloriosissimi: cuius anima perenni gaudio fruatur in caelis.

Alanorum in Hispaniam aduentus. Vaseus cap. 14. Fran. Tarapha.

Vandalorum in Hispaniam aduentus. Vaseus, Franciscus Tarapha.

Sueuorum in Hispaniam aduentus. Vaseus cap. 14. Franciscus Tarapha.

Gothorum in Hispaniam aduentus, anno Domini nostri Iesu Christi 343. aut, ut alii videtur, 400. D. P. Ant. parte 2. Vaseus cap. 15. Fran. Tarapha. M. P. Medina c. 11.

CATALOGVS REGVM GOTTHORVM QVI

IN HISPANIA REGNARVNT, VSQVE AD INFANTEM
siue sanctum Regem D Pelagium. Vaseus, Franciscus Tarapha, D. P. Antonius parte secunda, & alii.

	Anno Christi.		
1 Radagaisus, anno D. N.	308.	17 Aquila, anno D. N.	549.
2 Attanaricus, anno D. N.	369.	18 Athanagildus, anno D. N.	554.
3 Alaricus, anno D. N.	382.	19 Luiba, anno D. N.	568.
4 Ataulfus, anno D. N.	411.	20 Leonigildus, anno D. N.	569.
5 Sigericus, anno D. N.	416.	21 Riccaredus, primus Gotthorū Rex Catholicus, anno D. N.	586.
6 Vallia, anno D. N.	417.	22 Luiba II. anno D. N.	601.
7 Theoredus, anno D. N.	439.	23 Vitericus, anno D. N.	603.
8 Turismondus, anno D. N.	453.	24 Gundimarus, anno D. N.	610.
9 Theodoricus, anno D. N.	454.	25 Sisebutus Rex Christianissimus,	612.
10 Enricus, anno D. N.	467.	26 Riccaredus II. anno D. N.	620.
11 Alaricus II. anno D. N.	484.	27 Suintilla. Primus hic Hispania Monarchiam obiit, expulsis inde Romanis, anno D. N.	621.
12 Sisalettus, anno D. N.	507.	28 Rechimerus anno D. N.	629.
13 Theodoricus II. anno D. N.	511.	29 Sisenandus, anno D. N.	631.
14 Amalaricus, anno D. N.	526.	30 Suintilla II. anno D. N.	636.
15 Theodius, anno D. N.	531.	31 Tulga,	
16 Theodiscus, anno D. N.	548.		

31	Tulga, anno D.N.	642.	nia, multaq; notatu digna in regno		
32	Cindasuindus, anno D.N.	644.	suo gessit, anno D.N.	672.	
33	Recefuindus, anno D.N.	650.	35	Eringius, anno D.N.	682.
34	Bamba. Religiosissimus hic Princeps fuit. Animaduertit in aliquot sibi rebelles, & reformauit in Toletano Concilio fines Episcopatum Hispania Catalogus hic e Vasæo desumptus est. Alii nonnihil in numero variant. Fuit hic Rodericus Gothorum postremus Rex, cuius atate Hispania fuit amissa, & Iuliani Comitibus prodicione a Mauris qui in eam inuaserunt, misere vastata atque direpta. Petrus Antonius Beuterus Chronici parte prima, cap. 28. Verum coeuntes in vnum Christiani, resumptis animis ac viribus, recuperare eandem cœperunt in Asturiis, Legionem, & Iaccetanis Aragonie montibus: vnde vim vi repellentes, infidelibus ab Hispania paulatim expulsis, quamuis longo post interuallo temporum, amissa tandem loca recuperauerunt, quemadmodum infra dicitur. Hinc illa regnorum Hispanie varietas, quæ hodieq; perseuerat, originem habet.	36	Egipta, anno D.N.	689.	
	Maurorum in Hispaniam aduentus, anno D.N.		37	Vitisa, anno D.N.	704.
	Restauratio Hispanie, anno Natalis D.N. Iesu Christi 721. M. P. Antonius Beuterus loco supradicto.		38	Costa, anno D.N.	707.
			39	Rodericus, anno D.N.	713.
					717.

CATALOGVS REGVM LEGIONIS ET CASTELLÆ, AB INFANTE SIVE SANCTO REGE PELAGIO, AD CHRISTIANISSIMI Regis Philippi, domini nostri, imperium vsq; deductus, sine vlla stirpis interruptione siue defectu, sed seruata semper serie successionis a patre ad filium aut filiam, nepotem, cognatum aut cognatam, nulla extra familiam ipsorum regni translatione facta. Vasæus cap. 16. M. P. Medina, c. 21. Tarapha, D. P. Antonius Beuterus 1. & 2. parte, & complures alii.

	Fasila, Cantabrie Dux, Infantis siue sancti Regis Pelagii pater.		tionum exercitu in Hispaniam venerat, ut Alfonso regno pelleret: sed fusus fugatusque fuit. In quo pralio ceciderunt duodecim Palatini, idq; prodicione ac dolo Gallici cuiusdam Comitibus, Gani nomine, qui in causa fuerat, ut Imperator in itinere diutius hæreret, quam ut suis qui commisso iam pralio valde periclitabantur, tempestiue posset succurrere.		
1	Pelagius Rex sanctus. Electus & proclamatus fuit in Regem anno D.N. 717. regnavit annos sedecim. Mortuus est in Cangas anno 732. Alii dicunt an. 737. Princeps hic fuit & religione & militari virtute clarissimus: ideoq; Mauris semper ad extremum vsq; vitæ spiritum fortissime restitit.		8	Mauregatus	* 780.
2	Fasila, anno D. N. 732. Regnavit biennium filius fuit Pelagii, discessit absq; liberis masculis: cui successit in regno soror Ormisinda, Pelagii Regis filia, quæ Alfonso Cantabrie Ducis filio nupsit. Cognominatus is fuit		9	Bermudus	780.
3	Alfonsus Catholicus, anno D.N.	734.	10	Ramirus	823.
4	Froila	753.	11	Ordonius	827.
5	Aurelius	766.	12	Alfonsus III. cognomento Magnus	838.
6	Silus	772.	13	Garcias	883.
7	Alfonsus II. cognomento Castus.	780.	14	Ordonius II.	885.
	Hic Carolum Magnum Imperatorem in Roncesualle, Bernardi Carpii nepotis virtute atque solertia vicit. Qui quidem Imperator cum magno Gallorum aliarumq; nationum exercitu in Hispaniam venerat, ut Alfonso regno pelleret: sed fusus fugatusque fuit. In quo pralio ceciderunt duodecim Palatini, idq; prodicione ac dolo Gallici cuiusdam Comitibus, Gani nomine, qui in causa fuerat, ut Imperator in itinere diutius hæreret, quam ut suis qui commisso iam pralio valde periclitabantur, tempestiue posset succurrere.		15	Froila II.	895.

* Hic aut vitium est, aut iidem numeri forte ponuntur, quia Maureg. & Berm. anni Alfonso II. adscribuntur.

Horum Regum temporibus quosdam sibi Iudices Castellani fecerunt, penes quos Castellæ esset administratio: Nonium videlicet Nunesium Rasuram, Lainum Caluum, auum Roderici Viariensis, quem alio nomine Cidum Ruidiazium appellare solent, Ducis Hispani fortissimi & inuictissimi, qui Valentiam urbem a Mauris

recepit. D. P. Ant. Beut. Chron. parte 1. cap. 34. Hos Iudices alii Lainum Caluum, & Flauium Caluum nominant.

16 Alfonsus 4. 895.

17 Ramirus 2. 901.

Huius etate floruit Comes Fernandus Gondissaluus, qui admirandis aduersus Mauros facinoribus editis, magnam nominis claritatem adeptus est.

18 Ordonius 3. 920.

19 Ordonius 4. 925.

20 Sanctius cognomento Crassus seu Pinguis 930.

Huius Regis etate, Castella Legionis dominatu, Fernandi Gondissalui Comitis dexteritate, liberata fuit. Hic Rex nobiles certo quodam tributo quod una cum oppidanis et rusticis in sumptus belli Maurici quodannis pendere solebant, exemit.

21 Ramirus 3. 940.

Regis huius tempestate mortuus est fortissimus Comes Fernandus Gondissaluus 940. & septem Infantium Lara historia, tempore Comitis Garcia Fernandi a Castella facta est. D. P. Ant. Beut. Chron. parte 1. cap. 34.

22 Bermudus 2. 965.

Hic Rex Archiepiscopi S. Iacobi tauro obiciendum curauit, a quo tamen ille se liberauit.

23 Alfonsus 5. 982.

24 Bermudus 3. 1006.

Huius Regis tempore Castella Nauarra coniuncta fuit, matrimonio Sanctii Nauarrae Principis cum Eluira filia Sanctii Fernandi Castella Comitis, cui ipsa successit, Garcia coniugis suae fratre defuncto. Coniuncta quoque Legio cum Nauarra & Castella fuit, per connubium Fernandi supradictorum filii cum Sanctia sorore Bermudi 3. cui mortuo illa successit in Legionensi regno. Habuit praeterea regnum Aragonia, quod frater eius Ramirus possidebat, qui sine herede legitimo decessit e viuis. Ideoque Magnus et Hispania Monarcha nominatus fuit. Regnare cepit anno Domini N. Iesu Christi, 1017. regnauit annos 40. Hispaniam tributo quod ei Henricus quartus imperator & Urbanus Papa imperabant, liberauit, idque opera, virtute, & solertia Cidi Ruidiazii, de quo supra diximus, quem ipse magnis honoribus affecit & equestri dignitate donauit, a quo Cido deinderes admiratione digna perpetrata sunt, ut ex ipsius historia constat. Rex iste Fernandus tres habuit filios, inter quos sua regna diuisit, Sanctium videlicet, Garciam, & Alfonsum. In quo quidem Alfonso regna simul omnia con-

iuncta manserunt.

Sanctia.

25 Ferdinandus, cognomēto Magnus 1017.

26 Sanctius 2. 1063.

27 Vrraca. 1107.

28 Alfonsus 7. 1126.

29 Alfonsus 8. 1146.

30 Sanctius 3. 1160.

31 Fernandus 2. 1177.

32 Alfonsus 9.

Rex iste Miramolinum Maurorum

Regem magno & memorabili praelio supera-

uit, in quodam Hispania loco quem Tolosa

Nauas appellant. Regno praesuit annos 53.

Festum diem sanctae Crucis inuexit, & per-

petuo seruandum statuit 1212. Hunc omnium

primum insignibus suis inseruisse perhibent

castrum aureum in campo rubeo, eo quod ma-

gno illo praelio victor extitisset. Ordine equi-

tum gloriosi Apostoli S. Iacobi instituit, quo-

rum insigne est. gladius sanguinolentus: pro-

pterea quod eodem praelii die, benedictus A-

postolus per aerem equo candido vectus, gla-

dium gestare conspectus sit in subsidium Chri-

stianorum, totum cruentatum & stillantem

Maurorum sanguine quos inter pugnandum

occiderat: quodque illi hoc pacto victoria obti-

nuerint. Hanc igitur ob rem, & ob alia co-

plura, ab eodem glorioso Apostolo Iacobo in

se collata beneficia, Hispani illum optimo iure

non solum olim in antesignanum, patronum

& Diuum tutelarem susceperunt, sed etiam

num habent & pro tali agnoscunt ac vene-

rantur.

33 Henricus 1213.

34 Fernandus 3. 1216.

35 Alfonsus 10. 1251.

Hic Rex Sapientis cognomen adeptus est.

Astrologus fuit excellentissimus. Septiparti-

tum opus Iuris Ciuilibus Hispanorum, Histori-

am generalem, Librum Theauri, Tabulas

Alfonsinas (opus sane mirabile) aliisque com-

plures libros in lucem edidit.

36 Sanctius 4. 1284.

37 Ferdinandus 4. 1295.

38 Alfonsus 11. 1310.

39 Petrus cognomento Crudelis 1350.

Hic supra modum crudelis fuit, & per so-

lam crudelitatem atque tyrannidem pleros-

que Hispania barones ac proceres capite

multauit.

40 Henricus 2. 1369.

41 Ioannes 1. 1379.

42 Ioannes 2. 1407.

43 Henricus 4. 1454.

Hic Arago-

Hic Aragoniæ Castella coniungitur, per matrimonium Ferdinandi cognomento Catholici Aragonum Regis cum Isabella Catholica, Henrici 4. Regis sorore. Nam cum Henricus prolem masculam & legitimū successorē non haberet, Castella Legionisq; regnorum hereditatem adiit Isabella Regina Catholica.

45 Ferdinādas Rex Catholicus 1471.

Fuit iste Fernandus bonus & præclarus Princeps: ideog; subditis suis charissimus. De quo confirmare hoc possumus, cum omnium qui Hispaniam huc vsque rexerunt, & fortissimum fuisse & Christianissimum. Nam præter ceteras felicitates quibus abunde cumulatus a Deo fuit, ipsius ætate novus Mundus repertus est (qui ob terrarum regnorumque magnitudinem, huius orbis respectu, id nomen obtinuit) tot antehac sæculis incognitus. Accidit autē id anno 1492.

Quo anno Granatæ regnum imperio suo adiecit, profligatis inde totaque adeo Hispania Mauris, qui eam per annos 778. peccatis incolarum ita merentibus possederant. Eodem illo anno, Hebræos uniuersos quorum ingens & infinitus prope numerus erat, Hispaniæ finibus excedere iussit. Et ut hereticos, Mauros, & Hebræorum reliquias e suo regno penitus euelleret, sanctum Inquisitionis officium instituit. Quod inuentum profecto saluberrimum & optimum fuit aduersus noxias illas plantas quibus grauius inficiebatur nobilis illa & Christiana Prouincia, iam inde a Diui Iacobi temporibus sanctæ Catholicæ fidei mysteriis inter primas orbis regiones imbuta. Quam fidem ac-

cepit ab illo benedicto sanctoque Apostolo qui gloriose virginis Mariæ, Angelorum regina mandato, eam ibi promulgaturus aduenit. Idem quoque Princeps Regum Hispaniæ sepulchrum Granatæ exstruxit, ubi cum Isabella coniuge, & aliis Hispaniæ Regibus qui post in regno successerunt, sepultus est. Regnum præterea Neapolitanum & Nauarræum, iniustis possessoribus eiectis, subegit. Aliaque multa commemoratione digna fecit, quæ breuitatis causa hic omittuntur.

Iohanna, Regum Catholicorum filia, (quod nulli parentibus filii successoresve legitimi superessent) Castella & Aragonum regnum accepit, mortuo iam fratre Ioanne, qui Margaretam Maximiliani Imperatoris filiam in uxorem duxerat. Quæ quidem Iohanna deinceps Philippo nupsit, Imperatoris eiusdem filio Archiduci Austriae. Eaque ratione omnes eius ditiones, principatus ac tituli, cum Aragoniæ Castelleque regnis, in illud corpus, quod hodieque videmus, uniti fuerunt.

46 Philippus 1506.

47 Carolus 1516.

Fuit hic Carolus Imperator & Princeps Christianissimus, optimus, atque fortissimus. Eius ætate reperta fuit ingens illa Iucatana Prouincia, quæ noua postmodum Hispania dicta fuit: item regnum Peruuicū. Alia præterea multa negotatu digna sub eius imperio contigerunt, quæ fuse satis ab Alfonso Vllloa conscripta sunt in eius vita, quæ quisquis voluerit, consulat.

48 Philippus 2. Caroli filius. Viuit etiamnum.

SOBRARBORVM, RIPAGORTIÆ, ET NAVARRÆ REGVM CATALOGVS.

1	Garcias Ximēnius, in Regem electus an. D.N. 724. obiit an.	758.	5	Ignicus Arista.	835.
2	Garcias Ennicus, an. D.N.	758.	6	Garcias Ignicus.	870.
3	Fortunus Garcias.	802.	7	Sanctius Auarca.	891.
4	Sanctius Garcias.	815.	8	Garcias Sanctius Abarca.	927.
			9	Sanctius Maior.	962.

CATALOGVS COMITVM ARAGONIÆ, QVI REGVM SOBRARBORVM TEMPORIBVS VIXERVNT.

1	Aznar.
2	Galindus.
3	Simenius Aznar.
4	Simenius Garces.
5	Garcias Aznares.
6	Fortunus Ximenez.

Quædam Regis huiusce filia, Vrraca siue Blanca nomine, Garcia Ennico sexto Sobrarbensium & Nauarræ Regi nupsit. Doct. Pet. Anton. Beuterus parte 2. de Comitibus his tractat.

CATALOGVS REGVM ARAGONIÆ.

1 Ramirus.	1018.	13 Alfonsus cognomento Benignus.	1327.
2 Sanctius.	1058.	14 Petrus 4. cognomento Cerimoniosus, si-	
3 Petrus.	1094.	ue Pugiunculus.	1335.
4 Alfonsus.	1108.	15 Ioannes, cognomento venustatis & ele-	
5 Ramirus 2.	1126.	gantiarum Amator.	1387.
Petronia, alias Vrraca, Ramiri Regis cog-		16 Martinus.	1396.
nomento Monachi filia, eo quod pater nul-		17 Fernandus, cognomento Honestus.	1410.
los liberos masculos, neque legitimum succes-		18 Alfonsus 5. cognomento Magnani-	
sorem haberet, in Aragonia regno successit:		mus.	1416.
que deinde Ramoni Berengario Barcinonē-		19 Ioannes 2.	1458.
sium Comiti nupsit. Atque hoc pacto Cata-		20 Ferdinandus 2. cognomento Catholi-	
launia cum Aragonia coaluit.		cus.	1479.
6 Ramon Berengarius.	1145.	Hic ille fuit, qui Isabellam Castella regi-	
7 Alfonsus.	1169.	nam uxorem habuit, ut supra narratum est.	
8 Petrus 2.	1203.	Ioanna eiusdem Ferdinadi filia, que Phi-	
9 Iacobus Victor aut expugnator, cogno-		lippo Maximiliani Imperatoris filio nupsit.	
mento Sanctus.	1213.	21 Philippus.	1504.
10 Petrus 3. cognomento Francicus.	1276.	22 Carolus, qui & Imperator fuit.	1516.
11 Alfonsus 3.	1286.	23 Philippus 2. Vniuit.	1558.
12 Iacobus 2.	1292.		

CATALOGVS COMITVM BARCINONENSIVM.

1 Bernardus, mortuus est an. D.N.	839.	7 Ramon Borellus.	1017.
2 Iofredus, mortuus est	858.	8 Berengarius Borellus.	1035.
3 Iofredus Villosus, obiit	912.	9 Ramon Berengarius.	1076.
4 Miron.	929.	10 Ramon Berengarius 2.	1093.
5 Godefredus aut Iofredus.	964.	11 Ramon Berengarius 3.	1131.
6 Borellus.	993.	12 Ramon Berengarius 4.	1262.

CATALOGVS NOVEM PRISCORVM EQVITVM,

QVI NATIONE TEVTONES, CATALAVNIAM INGRESSI SVNT,
viri non minus genere, quam virtutum ornamentis illu-
stres: quorum hæc sunt nomina.

Ottogerus Golantes, cognomento Cata-
launus, qui Guyenna Præfectus fuit, & no-
uem horum equitum caput ac dux.

1 Nopifer Moncada.	5 Hugo Mataplana.
2 Guilhelmus Cernera.	6 Petrus Alemanus.
3 Galceranus Gerai Pinus.	7 Ramon Anglefola.
4 Guilhelmus Ramon Cernellus.	8 Gisbertus Ribelles.
	9 Berengarius Rogerius Eril.

Quorum familia, variis multorum scriptis
celebrata, etiam nū in Catalaunia superest.

FINIS.

RERVM NOTATV DIGNI-
ORVM, IN PRIORIS ET POSTERIORIS
TOMI SCRIPTORIBVS CONTENTARVM,

Index vberimus.

A Baris, fluius	pag. 193, versu 51	Adham Hispania praefectus	582,37
Abbatiarum Hispania prouentus	1238,33	AEgabrensis Comitibus insignia ob Maurorum regem a se captum	1189,25
Abbatis senis sanctitas & miraculū	555,17	AEgyptij in Hispania imperant	688,1
Abdale Toleti regis damnatum coniugium cum Terasia Christiana	344,15	AElius Ant. Nebrissensis	443,39
Abdalia Arabum rex	572,6	AEmiliana ciuitas	692,29
Abdalia Miramolinus Hispanie	594,35	AEmiliani cōfessoris sanctitas	551,38.797,52
Abdelmon Arabum rex	253,19	AEra vocabulum antiquum, idque Latinum	502,54.505,22
Abdelmelich Arabum princeps a Garsia Fernandi Comite pulsus	221,50	AEra origo	502,49.503,11,49. etymon 502,51.504,28.505,18
Abdemelic Arabum rex	573,16	AErae computationis & annorum Christi differentia	134,7,25.502,22. vsus eius unde in Hispania caeperit, & quando sublatus
Abdemelic Hispanie Miramolinus	605,46		133,54.503,1
Abdera hodie que	490,21. Eius autor	Africanum bellum	467,5
Abderitanus episcopatus	490,20	Agabrensis episcopatus	490,34
Abderamen Hispanie imperium occupat, seg Cordubae regem vocat	585,13. Cordubensi Mesquita fundata moritur	Agapetus ex milite episcopus	561,7.791,39
	586,39,43	Agathensis episcopatus	490,35
Abderamen Halih filius, Hispanie Miramolinus	590,30. Cordubam lapideo pavimento sternit	Agila, sine Aquila, Gotthorum rex	172,28.319,11.551,17.626,39.665,54.703,33. impietatis pœnas lui
	592,48. filius 45 & 40 filiabus relictis moritur		551,18,30. Eius temporis Pontifices & Imperatores Romani
Abdulaziz Muza filius Hispalim mittitur	593,1		319,16.626,47
	197,32. Hispanie praescitur	Agragensis episcopatus	490,37
	581,24. a suis obruncatur	Agramontani qui	884,43
Abelox Carthaginensium dux	55,50. Bostari callido consilio illudit	Aiax Gallus Suenos Ariana heresi inficit	147,1.543,2
	55,52	Aiub Cordubae Rex	582,23
Abenaia CaesarAugustae princeps a Ranimir II. infestatur	216,17	Alahor Arabum dux	582,15
Abenbut contra Almohades rebellat	286,9	Alahor Hispanie praefectus	582,24
Abigaus presbyter	531,11	Alama opp. expugnatio	975,39.1171,15. obsessio
Abila ciuitas	756,29		1173,11.1176,42.1180,4. obsidionis solutio
Abius rex Hispanie	14,47	Alana fluius	24,27
Abraham Miramolinus	584,36	Alani Hispanias inuadunt	533,31. Vandalis iuncti deficiunt
Abubacar Arabum rex	562,47		536,39,53
Abubacar in Hispaniam ad sedandos tumultus missus	584,26	Alanorum origo	141,10. aduentus in Hispaniam
Abula passim martyres	521,54		141,49.165,12.533,31. regni sedes
Abundius Auitus presbyter	531,11		142,5.145,32.482,47.535,10. interitus
Acabat Sarraceni principis astutia crudelis	328,4		145,40.487,47
Academia Hispanie	1242,22	Alanquera etymon	537,1
Accitanus episcopatus	490,26	Alarcuris bellum	263,39
Acephalorum heresis	561,14	Alaricus I. Gotthorum rex	314,31.530,9.622,3.665,9.700,37. Hispanias Galliasq. obtinet
Acliulphi perfidia & pœna	542,16		533,50. Romā capit ac diripit
Acilia familia Cordubae	507,6		165,53.534,3. Eius erga sacra reuerentia
Adaifa Alcaza in Hispania praefectus	583,24		166,
Adensis episcopatus	490,30		

I N D E X

- 13.314,42. mors & sepulchrum 166,31.
 534,14,19. Eius temporis Pont. & Imp.
 Romani 315,1.622,24
- Alaricus II. Gotthorum rex 171,25.317,19.
 545,1.624,30.665,37.702,39. confoditur
 546,31. Eius cum Clodoueo Francorum
 rege bellum 546,8,25. vxor 545,6. Ipsius
 tēporis Pont. & Imp. Rom. 317,27.624,37
- Alaia prouincia 19,13
- Alboacenis Granatensium regis superbum re-
 sponsum 1166,40
- Alcaldes Hispanis qui 773,24
- Alcantara 755,46. Alcantara pons 751,20
- Alcaraciū opp. in libertatem se asserit 1114,50
- Alchala opp. 28,22. capitur 244,10
- Alchaman cum exercitu perit 199,33
- Alchoranus in Hispanam linguam translatus
 731,8
- Alcobaciensis monasterij laus 448,36. Alco-
 baciensis codicis annotationes 445,54
- Alcoraxis, siue Alcorrexis, Hispalensis regis pi-
 aculum punitum 219,14.604,48
- Aldefonsus Prouinciae Comes 228,33,42
- Alderedi seditiosi pœna 591,42
- Alexander Rom. Imp. Hispania dominatur
 696,6
- Alexander VI. Papa 734,23
- Alfaquies, Maurorum sacerdotes 1207,38
- Alfonsus a Carthagera, Burgensis episcopus
 443,15.662,38. Eiusdem error 527,43
- Alfonsus a Palentia Hispania scriptor 442,55
- Alfonsus Aragonens quis fuerit 892,54. E-
 ius praecleara gesta 901,22.907,17.919,13.
 920,26.935,10
- Alfonsus Gandia dux, Aragonia regni compe-
 titor 1036,17
- Alfonsus, Henrici IIII. frater, salutarur rex
 1086,33. obit 1087,19
- Alfonsus Hispalensis episc. 727,31
- Alfonsus Petri de Guzman ad prodigium vsq;
 fidelis & constans 380,26,45.1163,46
- Alfonsus S. alii Ildefonsus, Hispania scriptor
 441,31. Os aureum & Ancora fidei 569,10.
 Heluidij heresim restringit 568,30. veste
 sacra donatur a S. Maria 178,28.323,27.
 568,38.632,32. Eius natiuitas a Maria
 virgine prænunciata 786,31
- Alfonsus Venerus 445,12
- Alfonsus I. Aragonum rex 720,53.828,7.
 ob Vrracā vxorē Castellæ regno potitur 247,
 46.354,10. Vrracam bis repudiat 239,53.
 248,14. vxoris filio Castella regnū restituit
 249,50. Eius ob sacrilegium pœna 250,5.
 354,23. Alfonsum hunc quidam se fingēs,
 suspendio perit 250,9
- Alfonsus II. primus Aragonie rex & Barci-
 nonæ Comes 228,27.723,1.842,16. Eius
 vxor & liberi 842,29
- Alfonsus III. Aragonum rex, Largus cogno-
 mento & Castus 726,13.857,30,46. Eius
 amor erga bonos & odium in malos 857,50.
 mors 858,3
- Alfonsus IV. Benignus, Aragonum rex 727,
 34.860,45. vxores eius & liberi 861,25.
 obitus ibid.25
- Alfonsus V. Magnanimus, Aragonia & Si-
 cilia rex 731,33.868,9. Gerunda princeps
 creatur 1063,50. quinquagenarius Latinas
 literas discit 868,40. omnium librorum bi-
 bliothecam instituit 868,47. Eius audacia
 in persequendo apro 1049,17. eloquentia
 & eruditio ex aliquot eius orationibus 868,
 37.869,10.870,50.874,19.875,1. indol-
 es 1010,20. nuptia 1064,34. patientia
 1049,37. vxor & liberi 876,1. mors
 423,20.876,10
- Alfonsus I. cognomento Catholicus, Legionis
 & Asturiarum rex 201,7.330,30.583,53.
 638,9.667,35.709,50.815,6. Eius gesta
 201,16.330,40. vxor & libert 200,51.
 201,33.331,11. mors beata 201,35.584,47.
 Temporis eius Pōtiffices & Imperatores Rom.
 331,15.638,25
- Alfonsus II. Castus, Legionis & Asturiarum
 rex 202,20.333,30.586,22.640,1.668,3.
 711,21.815,26. maximis cladibus Sarra-
 cenos afficit 202,44.588,1.590,7,21. re-
 gno pellitur 586,24. restituitur, ibid.55.
 Sancium Comitem ob violatam sororem per-
 petuo carceri mancipat 203,29. Eius gesta
 205,39.333,36. legatio ad Carolum M.
 & victoria de eo 203,37.204,6,15. pia o-
 pera 202,50.587,16. mors 206,6.590,34.
 Temporis eius Pont. & Imperatores Romani
 333,54.640,14
- Alfonsus III. Magnus, Legionis & Asturū rex
 208,10.335,9.593,13.641,5.668,10.713,
 5.815,55. D. Iacobi ecclesiam exornat 593,
 35.594,37. filium rebellem coercet 211,
 12.595,21. fratres ob regnum affectatum
 excecat 209,19. regno se abdicat 211,24.
 Eius gloriosa praelia 208,8.209,5.593,23,
 38,54.584,11. liberi 593,27. pia opera
 208,36.209,5,36.210,54. mors 211,32.
 595,41. Temporis eius Pont. & Imp. Rom.
 337,10.641,15
- Alfonsus IV. Legionis & Asturiarum rex 215,
 14.338,54.597,40.642,26.668,29.714,
 28.816,28. fratri regnum tradit 215,20.
 adimere rursus conatur, ibid.28. Temporis
 eius Pont.

- eius Pont. & Imp. Rom. 339, 9. 642, 35
- Alfonſus V. Legionis & Aſturiarum rex 222, 21. 344, 10. 606, 14. 644, 42. 669, 30. 717, 1. 817, 12. Legionem inſtaurat 607, 12. ſororem inuitam Sarracenorum regi locat, eiusq; coniugij diuina improbatio 222, 27. 344, 15. 606, 19. Pia eius opera 223, 3. mors ex ſagitta ictu 223, 10. 607, 27. Temporis eius Pont. & Imp. Rom. 344, 43. 644, 55
- Alfonſus VI. primum Legionis, deinde etiam Caſtella rex 233, 35. 238, 35. 351, 43. 648, 46. 670, 44. 720, 1. 817, 31. Heſperia imperator 244, 20. ab Agarenis fugatur cum maxima ſuorum ſtrage 245, 29. a fratre regno ſpoliatus Toletum fugit 235, 30. 48, 53. 350, 27. ad regnum ſuum & fratris ſuſcipiendum reuocatur 237, 37. 42. 238, 29. balnea Toleti deſtrui inſit 353, 11. Iudaëum Cidellum egregie excipit 246, 40. qua regno adiecerit 240, 1. 245, 4. Toletum capit 239, 33. 240, 14. 352, 1. & prognostiçum de ea occupanda 236, 10, 29. Vrracam filiam Alfonſo Aragoniæ regi nuptum dat 246, 52. 353, 44. Eius ira ob ſædus Mauris violatâ, 240, 14. 241, 10. iuramentum a filia callide eluſum 352, 20, 35. mæror ob filiû in prælio amiſſum, & magnatum filium derelinquentium increpatio 246, 16. virtutes 239, 5. uxores & liberi 238, 39. 351, 49. mors & miraculoſum mortis præſagium 247, 5. 22. 354, 5. Temporis eius Pont. & Imp. Rom. 355, 28. 649, 24
- Alfonſus VII. Imp. Hiſpania dictus, Legionis & Caſtella rex 250, 19. 252, 18. 355, 39. 650, 39. 671, 6. 721, 24. 817, 54. de regno ſibi reſtituendõ ſupplicat vitrico 249, 43. filiis regna diuidit 252, 25. 355, 42. Eius magna- lia 250, 24. 34. 253, 48. uxores & liberi 252, 19. 356, 14. Zelus iuſtitia 356, 31. mors 254, 11. Temporis eius Pont. & Imp. Rom. 356, 45. 651, 1
- Alfonſus VIII. cognomine Bonus, Caſtella rex 256, 1. 358, 46. 652, 1. 671, 27. 721, 40. 723, 20. 818, 21. Eius bellum de Nauibus Toſoſa & victoria in ſignis 361, 1. diſidium cum Legionis & Nauarra regibus 264, 1. ſædus cum Petro Aragonum rege 264, 17. inſignia opera 258, 29. 262, 10, 45. 263, 17, 39. 264, 54. 265, 33. 266, 13. liberalitas 269, 10, 35. monaſteriorum & ſcholarum inſtitutio 265, 43, 54. 266, 7. oppida ab ipſo capta 252, 35. 262, 22. 362, 46. patientia mira 363, 23. perſecutio in infantia 256, 7. proles 359, 2. virtutum prærogatiua 269, 10. mors 278, 12. 363, 38.
- uxoris obitus 279, 15. Temporis eius Pont. & Imp. Rom. 363, 41. 652, 34
- Alfonſus IX. Legionis rex 261, 1. 364, 1. 653, 9. 671, 40. 721, 40. 723, 20. 818, 31. Caſtel- le regnum diripit 264, 10. Eius militia & opera 261, 1, 40. mors 261, 48. 286, 4
- Alfonſus X. Caſtella & Legionis rex 371, 23. 654, 40. 672, 1. 725, 18. 818, 50. Aſtologo- gus dictus 376, 36. grandi pecunia Con- ſtantinum Imperatorem redimit 373, 2, 23. Imperator eligitur 375, 45. multa caſtra & oppida a Mauris recuperat 374, 9, 27. regno excluditur a filio 376, 10. 377, 54. 379, 8. Eius arrogantia 375, 26. bla- ſphema verba in diuina opera & vltio diui- na 376, 54. 377, 16. Chronica 444, 7. cru- delitas 376, 14. diſcordia cum Ludonico Francia rege, & ſædus 376, 16. impruden- tia in tributo Portugallia regibus remitten- do, & mala inde ſecuta 374, 29, 54. liber- alitas & magnificentia 372, 28. animi magnitudo in contemnendis adulatoriis ſer- monibus 376, 41. ſolertia in condendis le- gibus 372, 1. verecundia ob Dacia regis fi- liam in uxorem petitam 371, 28. vxor & liberi 371, 26, 41. Eius temporis Pont. & Imp. Rom. 378, 14. 655, 10
- Alfonſus XI. Caſtella & Legionis rex 384, 37. 656, 39. 673, 7. 727, 12. ciuitates de las Algeziras recuperat 387, 8. ſpolia ex bello Rom. Pontifici transmittit 386, 55. Eius benignitas & munificentia 385, 41, 54. Chronica 444, 14. clementia erga Sarra- cenum vitæ ſua inſidiantem 387, 29. in- gratitudo 384, 50. 385, 2, 17. victoria de Granata & Africa regibus 386, 41. uxores & liberi 384, 41. morituri verba memo- rabilia ad ſuos 388, 37. Eius temporis Pont. & Imp. Rom. 390, 10. 657, 8
- Alfonſus I. primus Portugallia rex 251, 35. 720, 27. a Fernando Legionis rege in prælio captus 260, 13, 29
- Alfonſus II. Portugallia rex 251, 54. 720, 31. Eius impietas in matrem punita 309, 30, 49. liberi 251, 15
- Alfonſus III. Portugallia rex 720, 32
- Alfonſus IV. Portugallia rex 726, 36
- Alfonſus V. Portugallia rex 730, 47. præ- ter mentem procerum Ioannã Enriqui III. filiam ſibi deſpondet 951, 46. 952, 1. 953, 14. 115, 45. obteſtatur Catholicos reges vt ſuo iuri cedant 954, 1. 1112, 1. armata manu in Caſtellã ingreditur 956, 6. 1113, 52. 1116, 21. cum exercitu proſtigatur 1140, 45. pa- cem facit filij monitis 967, 21. 968, 45

I N D E X

Alfonſina tabula	376,39.672,31.	Imp. Rom.	318,24.625,26
725,39.819,16		Amalarici Comitatus cr̄a pu. rum regem ſides	
Algarbij Comitatus Portugallie regi datus		257,7,31.258,2	
725,29		Amalaſintha Gothorum regina	665,46
Alguaziles Hiſpania	773,45	Amali, Oſtrogothorum familia	483,48
Alhagib quid ſonet	220,13.605,2	Amazonum mulierum principes & geſta	158,
Alhagib rex Arabum	220,12	4.303,52	
Albama quere Alama.		Amilcar in Hiſpaniam mittitur	467,10.
Albata Cordubæ rex	583,28	689,26. occiditur	467,19
Aliulphus Sueuorum princeps	170,16	Amor velodium an arte magica induci poſſit	
Almanzor quid ſignificet	220,15.605,4	391,45	
Almāzor acerrimus hoſtis. bis & quinquagies		Amoris & fidei coniugalis exemplum rarum	
Chriſtianorum ſines ingreſſus	604,54.605,5.	297,15.600,55.601,12	
Legionis & Caſtelle puincias deuſtat	220,	Amphilochi gens quam partem Hiſpania ob-	
17.221,8. bis in ſigni clade a Ferdinādo Gū-		tinuerit	40,39
diſaluo afficitur	599,41.600,35. Compo-	Ampoſta ſitus	921,33.922,3. oppugnatio
ſtellā vaſtans punitur	221,19.343,5.604,19.	921,53.924,41	
605,33.669,10. Eius mors	221,39.605,41	Anas ſtunius	23,40,45.452,15.750,50.
Almariciu. 25,48.703,6. capitur	254,3	1084,23	
Almaricus Gothorum rex	665,44.702,52.	Anaſtaſius martyr	792,27
vide Amalaricus.		Andaletius ſiue Indaletius D. Iacobi diſcipulus	
Almenon Toleti rex Alfonſum VI. a fratre fu-		719,15	
gentē honorifice ſuſcipit	235,54. Eius ſæ-	Andaluſia prouincia	301,50.452,6.1082,44
cus cum Alfonſo VI. rege	238,17.239,21	Andeca Sueuorum rex	555,12. regno exui-
Almeria opp.	686,52	tur	147,19.555,51
Almogani qui	1025,25	Andeuarsens in Hiſpaniam venit	707,15
Almogauares qui	1196,49	vide Ardaſtaſtus.	
Almohades Arabum genus	579,14	Andrea Reſendii laus	450,21. epiſtola ad
Almohadum ortus	253,15	Vaſeum	504,12.515,5
Almohadi Mahometorum doct̄or	253,22	Angela Muſices peritiſſima	459,54
Almonidum in Hiſpaniā aduentus	463,46	Anna familia Cordubæ	507,4
Almonizi in Hiſpaniam	616,25	Annibal Hiſpaniæ dux	50,32.467,38,48.
Almoravidū in Hiſpaniam aduentus	245,1,10	689,52. Saguntum expugnat	50,39.467,
Almundi Hiſpaniæ Miramolinus	594,32	50. Eius iter in Italiam	51,46
Alodia martyr	713,51.790,39	Annibalis Scale	23,15
Aloisje Sygæ virginis multiplex linguarum		Antheri Papæ epiſtola ad Hiſpaniæ epiſcopos	
ſcientia	459,45	518,37	
Alora capitur	1203,22	Antichera ſitus	1017,49. expugnatio
Aluarus Comes inquieti ingenij exemplū	365,	Anticherenſium aſtutia	1027,47
38.366,16. Eius technæ	279,28,55.	Antiquarii fontis virtus	749,35
280,26.280,17. captio	282,43.283,5.	Antoninus Pius Rom. Imp. Hiſpanus	517,29.
366,20. mors	283,50	1002,15	
Aluari Anii ſcleratum facinus	987,47	Antoninus Verus Rom. Imp. Hiſpanus	518,
Aluari de Luna honor & virtus	413,44.414,	10.1002,29	
1.661,11. fuga	417,31. reditus ad regē	Antonius de Padua S.	725,1
ib. 53. insolentia	420,43. vaticinium	Antonius ſacrarum literarum Arca dictus	
deruina ſua	420,17. pœna	802,43	
421,2,40.	661,11	Appius Metellus in Hiſpaniam contra Serto-	
Aluari Nunij de Oſorio ingratitude & exitus		rium miſſus	100,35
peſſimus	385,55.386,17	Aprugius Pacenſis epiſcopus	550,21
Alzezira vrbs que ſit	25,31	Aqua ex ilice ſcaturit	791,9
Amalaricus Gothorum rex	318,19.546,52.	Aqua Votonis, oppidum	29,40
548.37.625,32. Clotildem Francorum		Aquilariorum domus	771,41
regum ſororem, uxorem ducit	547,23. oc-	Aquilius Seuerus	528,3.699,31
ciditur	549,28. Temporis eius Pont. &	Ara ſolis, nunc Compoſtella	28,8
			Arabes

Arabes Galliam Gothicam misere vexant		Astrubal, vide Hasdrubal.	
582,46		Asia terminatio	3,35
Arabes mixti qui	194,48	Asindonensis episcopatus	490,53
Arabum regni annus primus	561,6. ducē-	Asnar primus Aragonie Comes	586,1.710,
ta naues Hispaniam vastantes igni creman-		29,823,14	
tur 571,1. primus aduentus in Hispani-		Astæ passi martyres	522,38
am 191,41.576,27. secundus aduentus		Astapa urbis incolarū facinus tetrū	78,48
192,1. principatus in Hispania	327,52.	Astigi vulgo Ecia	491,6.750,24
stupenda clades	361,49	Astigitanus episcopatus	491,4
Aragonia Iustitia	592,55.823,52	Astur Mennonis auriga	463,17
Aragoniae situs	300,26.1008,44. ciuitates &	Astura fluius	685,45.759,25
oppida	765,25. etymon 487,54.1009,	Asturcones equi	746,9
15.182,40. factiones	1038,16. metro-	Asturia due	761,55. in Asturiis passi mar-
poles	7,42. pontifices 774,30. sedes	tyres	523,2
cathebrales	8,10. regum catalogus 487,	Asturica urbis origo	47,27.685,37
52.733,53.227,21. Regni origo	308,46.	Asturica Augusta, nunc euerſa, situs	30,47
608,53. unio cum Barcinonæ Comitatu		Asturicensis episcopatus	491,7
228,20. de ſucceſſione diſceptatio	1035,42.	Asturici populi	19,21.47,28
competitores post mortem Martini regis	411,	Atax Alanorum rex	535,15
15.865,51. regni finis	733,59	Athanagia a Scipione obſidetur	54,12
Aragonensium diſſenſio de regis electione		Athanagildus Gotthorum rex	172,43.319,23.
227,45		551,27.626,54.666,1.703,42. moritur	
Arca ab Apostolis fabricata, reliquiarum san-		552,19. Eius temporis Pont. & Imp. Rom.	
ctorum plena	804,25	319,32.627,13	
Arcadius Orientis Imp.	532,9.1003,12.	Athanaricus primus Gotthorum rex in Hisp.	
Hispanias tenet	700,13	163,11.314,8.527,41.621,12.665,5.	
Arcadius & Honorius Hispani idolorum tē-		Christianos perſequitur	527,48. Conſtan-
pla diruunt	532,10,32	tinopoli moritur	165,1.530,1. Temporis
Arcadius martyr	143,32.539,15.701,13	eius Pont. & Imp. Rom.	314,20.621,48
Archilochus diaconus martyr	518,21	Athanasius S.	508,2
Arcobricensis episcopatus	490,44	Athaulphus Compoſt. epiſc. tauro feroci obie-	
Ardauaſtus Eruiſy regis pater	187,10.	ctus, illaſus euadit	219,27.590,44.592,1.
e Græcia pulſus, Cindaſiunthi fidei ſe commit-		Eius inſula virtus admirabilis	594,15
tit	571,9	Athaulphus Gotthorum rex	166,41.315,11.
Arenacum Placentino Comiti cum Ducis ti-		534,23.622,37.665,15.700,50. Placidia	
tulo donatur	1093,21	Honorij ſororem uxorem ducit	535,2. Eius
Argantonius in Baticaregnat	14,55.465,9.	Victoria	166,44. mors
683,23		epitaphium	535,34. Athaulphi temporis
Argebadi epiſcopi ad Bambam regem legatio		Pont. & Imp. Rom.	313,18.622,42
184,19		Atlas Hispania rex	462,10.682,1
Argenteæ aquæ ductus autor	479,5	Atlantes tres	682,12
Argenteam viam qui ſtrauerit	479,4.516,26	Attila Hunnorum rex occidentale imperiū in-	
Argentona oppidum	683,30	uadit	540,42. Honoriam Valentiniani ſo-
Argimundus perfidie pœnas luit	558,16	rorem petit uxorem	140,41. Leonis Papa
Ariani Catholicos perſequuntur	525,36	precibus Italia excedit	140,30. Augurium
Arianorum concilium	526,25,41.554,38	eius ex ciconiis	140,16.316,30. pugna cū
Arianū dogma ex Hisp. exterminatur	558,6	Theodoredo & Aetio	168,9,38. terribilis
Ariano cuidam epiſc. miracula male ſuccedunt		mors	140,50.169,7.316,39
555,27		Attilanus, Zamorensis epiſcopus	716,15.
Ariano Epiſcopo baptizante, aqua diſparuit		de eo mira historia	795,20
546,1		Auca ciuitas	491,23.763,42
Ariminense concilium Arianorum	526,25	Audentius epiſcopus	531,18.533,7.701,49
Armenna oppidum	460,54	Auelensis episcopatus	491,9
Artabri	19,2	Auenabet Hispalis rex interſectus	245,13
Arundenses campi vaſtantur	1205,53	Aueniacob Arabum rex	253,40

I N D E X

<i>Aucerois Cordubensis claret</i>	721,51	<i>Baiona ciuitas</i>	28,18
<i>Augurius martyr</i>	519,15.798,46	<i>Baleares insulae</i>	28,27.84,42. unde di-
<i>Augusta episcopatus</i>	491,11	<i>Etæ</i>	33,46.687,45. a cuniculis infestantur
<i>Augustus Caesar quomodo imperium sumserit</i>	131,10. in Hispaniam proficiscitur 132,28.		29,1
<i>480,50. totam Hispaniam pacat</i>	132,7.	<i>Balearium insularum nomina antiqua & no-</i>	
<i>Hispanias regit</i>	690,28. ab eo quæ urbes	<i>ua</i>	28,29. incolarum in ducendis uxori-
<i>denominatae</i>	691,43	<i>bus consuetudo</i>	28,50
<i>Augusti edictum de orbe describendo Tarra-</i>		<i>Ballagerij obsessio</i>	1061,6. captio 1062,37
<i>conæ esse decretum</i>	132,51.133,8	<i>Balneole oppidum</i>	29,40
<i>Augusti nominis & Caesaris discrimen</i>	531,50	<i>Balthi, Vesegothorum familia</i>	483,47
<i>Augustinus libros de ciuitate Dei scribit</i>	533,	<i>Bamba, aliis Wamba, Gotthorum rex</i>	179,10.
<i>29. moritur</i>	143,4.539,6	<i>323,39.569,24.633,13.666,52.707,38.</i>	
<i>Auicenna Hispanensis claret</i>	721,50	<i>ab aratro ad regnum assumptus, secundum a-</i>	
<i>Anium multitudo</i>	1017,45	<i>liquos</i>	323,53. initia regni habet turbata
<i>Aurafius Toletanus episcopus</i>	559,50	<i>569,42. contra Paulum proditorem cum</i>	
<i>Aurelianus Rom. Imp. Hispanias admini-</i>		<i>exercitum mouet, & tandem compefcit</i>	180,
<i>strat</i>	697,20	<i>30.185,23,44.186,32. Arabum naues</i>	
<i>Aurelius Legionis & Asturiarum rex</i>	202,8.	<i>cremat</i>	187,5. Toletum reparat 186,40.
<i>331,50.585,49.638,54.667,42.710,37.</i>		<i>570,23. mente alienatur</i>	187,16.571,7.
<i>815,14. seruile bellum repressit</i>	585,51.	<i>relicto regno monasticam vitam proficetur</i>	
<i>Eius crudelitas</i>	331,29. <i>Quitum Pont. &</i>	<i>187,20.571,7. Seueritas eius in milites</i>	
<i>Imp. Rom.</i>	322,14.639,4	<i>grassatores</i>	181,10. <i>Temporis eius Pont.</i>
<i>Aurienfis siue Aurifinus episcopatus</i>	491,18	<i>& Imp Rom.</i>	324,27.633,39
<i>Aurifices angelici</i>	203,16	<i>Barcellonensium tumultus ob negatum a rege</i>	
<i>Ausonia urbs</i>	20,11.678,46.	<i>uectigal</i>	1067,21
		<i>Barcino ciuitas</i>	766,47. recuperata ite-
<i>Ausonensis episcopatus</i>	491,20	<i>rum a Mauris capitur</i>	590,27,33
<i>Ausony, Hispanie pop.</i>	684,54	<i>Barcinonæ conditor</i>	37,43.467,20.689,35.
<i>Authetani</i>	20,3	<i>varia etymologia ex varia nominis inflexi-</i>	
<i>Autorum a Vaseo citatorum index</i>	445,41	<i>one</i>	37,47. laudes 887,7. sius
<i>Autorum qui de rebus Hispanie scripserunt,</i>			907,55
<i>catalogus</i>	441,13	<i>Barcinonæ Comes primus</i>	834,23
<i>Autrigones</i>	19,22	<i>Barcinonæ Comitum origo</i>	712,9.831,7.
<i>Autuman Hispanie praefectus</i>	583,26	<i>epilogus</i>	722,30. Comitatus unio cum
<i>Autumar Arabum rex</i>	566,3	<i>Aragonia</i>	228,20.722,5.840,20
<i>Auus fluius</i>	452,33	<i>Barcinonæ praefectorum insignia</i>	833,49
<i>Auxitanus episcopatus</i>	491,21	<i>Barcinonensium passim martyres</i>	521,18
<i>Auzensis episcopatus</i>	491,30	<i>Barcinonensis episcopatus</i>	491,32
<i>Azaman Arabum rex</i>	566,3	<i>Barcinonenses Ioannem regem, hostem procla-</i>	
B <i>acchus fluius</i>	684,8.751,14	<i>mant</i>	900,47. Petrum Portugallie princi-
<i>Bacchi in Hispaniam aduentus</i>	462,34.	<i>pem eligunt</i>	913,1. ex Gallia sibi regem ad-
	683,54	<i>sciscunt</i>	927,18. oppugnantur 935,10.
<i>Badabos urbs</i>	27,40	<i>regi suo Ioanni se dedunt</i>	936,3
<i>Badaiocensis episcopatus</i>	499,47	<i>Barcinonensium legatio ad Ioannem regem</i>	
<i>Beihulus fluius</i>	679,54	<i>pro filii liberatione</i>	890,19
<i>Betis fl. 17,36.23,29,38.452,3.679,34.750,</i>		<i>Bardulia nunc Castella vetus</i>	499,21
<i>55.1083,43. Eius olim ostia duo</i>	1083,49	<i>Bargustani qui sint</i>	88,31
<i>Betici quæ hodie</i>	614,16. <i>Betice descri-</i>	<i>Bartholomæus Faccius historicus</i>	731,44.
<i>ptio</i>	4,48.17,36.299,28.451,53.753,41.		868,19
<i>1082,7. etymon</i>	4,50.452,2. oppida	<i>Basilienfis synodus</i>	423,39
<i>753,52. conuentus</i>	454,33. <i>longitu-</i>	<i>Basilianus Rom. Imperator Hispania imperat</i>	
<i>do & latitudo</i>	753,47		695,42
<i>Betulo fluius</i>	24,37.750,16	<i>Basitanus episcopatus</i>	491,34
<i>Betus Hispanie rex</i>	461,14.679,30	<i>Bastani montes</i>	752,39.972,17
		<i>Bastitanus episcopatus</i>	491,37
			Bastuli,

Bastuli, Hisp. populi	18,32.47,51	obsidetur 1051,52. Panormum petit 1053
Bastulia quæ	48,6	29. seminuda fugit ad auditum Bern. ad-
Beata capitur	253,48.276,7	uentum 1053,54
Belilla Christi serua	511,48	Boadinus futura prædicit 328,22
Bellaguerensium oratio ad regem	899,42	Bocchori populi 690,43
Bellamalacha oppugnatur	980,13	Boetij fontis vires 749,30
Bella ^z in Muzæ F. Hispania Rex	667,18	Borra scurrarum eximius 1040,41
Belli civilis inter Casarem & Pomp. initium		Borrellus Barcinonæ Comes 715,53.836,15
& causæ	107,50.109,15	Boscæ passî martyres 603,34
Belon vrbs, hodie Taripha	25,13	Bostar Carthaginensium dux 55,47
Benamaxichum diruitur	1209,23	Bracada fluius 46,44
Benauentum oppidum	763,14	Bracara Augustæ passî martyres 522,50
Benedictus XIII. papa	729,52.	Bracara conditor 46,39.465,54
Eius ambitio	1064,23.1066,29.	Bracarense concilium primum 550,24.
animi vigor	1066,5.	secundum 551,52. tertium 570,52
pertinacia	412,25,29.867,38	Bracarensi metropoli quæ ecclesiæ subiecta 8,
Beneuentanus Comes capitur	1124,29.	19.492,8
liberatur	1150,7	Bracarensis episcopatus 491,52
Berengaria reginæ solers cura erga filiū	284,	Bracari qui 466,5
13.287,28		Bracarij Hisp. populi 18,49
Berengarius Barcinonæ Comes	717,45.	Branlius Caesar angustanus episcopus 176,21.
837,15		553,3.704,27.788,43
Berga oppidum	29,47	Bzigentium ciuitas 762,5
Bernardus Caprera Sicilia regnum affectat		Brigus Hispania rerum potitur 460,46
1042,23.1050,18. Blanca regina con-		Britoleensis episcopatus 492,39
nubium expetit 1051,4. reginam ob-		Britonorum episcopatus 492,43
sidet ibid.38. furtim eam persequitur		Brutus Consul contra Viriatum mittitur 93,
1053,36. intemperantiam suam declarat		12. Galleciam occupat ibid.20
1054,28. capto egregie illudatur 1055,3		Bryga quid Hispanis 678,28
Bernardus Carpio, Alfonsi Casti ex sorore		Brygi populi 678,37
nepos 203,30.589,38. erga regem fidus,		Brygus Hispania rex 678,25
& in parentes pius 335,28. a fide regis		Buchar Valentia rex fugatur 244,26
deficit 590,14. arce spoliatur & in exi-		Buchar Sarraceni regis præclarum dictum
lium relegatur 593,38		349,31
Bernardus Compostellanus presbyter 725,5		Bulla Apostolica 827,30
Bernardus Toletanus præsul Maurorum Mez-		Burdini, alias Gregorij VIII. papæ schisma &
quitam in ecclesiam Christianorum conse-		depositio 243,10
crat 240,47.241,6. ex Galliis complures		Burdunellus tyrannidem in Hispania assumēs
viros doctos secum in Hispaniam ducit 242,		tauro æneo imponitur 545,41
45. Eius obitus 250,27		Burgæ fontis aqua feruida 748,42
Bernardi Centellie scuitia 1046,24		Burgensis ciuitas conditur 599,55. unde di-
Berones, Hisp. populi 19,35		ctæ 226,17. nouis colonis habitatur 713,
Besetani 18,40		22. Eius descriptio 763,41. nomen vetus
Besotium fluius 24,38		697,3. arcis obsessio 1121,48.1128,36.
Beterrensis episcopatus 491,41		deditio 1129,39. ecclesiæ conditor 654,22
Biclarieus monasterij conditor 558,31		Burgensis episcopatus 499,49
Bigastrensensis episcopatus 491,43		Burgensis sedis ortus & continuatio 649,53
Bigerrensensis episcopatus 491,46		Bysulduio oppidum 29,48
Bilbilis nunc Calataiud 31,46.512,7		C Acus Hispania rex 684,31. Osca vrbs
Birginium oppidum 29,47		fundator 13,47.14,8 ab Hercule supe-
Biscaia origo 47,48		ratur 153,35. cur semiuir & semifer dica-
Biscaia incole terram ubi episcopus constitit,		tur 153,44. ubi mortuus 40,11.154,11
crasam cremant 42,21		Cacimons 14,4.22,37
Blanca Sicilia regina 1050,23. Bernardi		Cacilius S. Iacobi discipulus, martyr 507,
Capræ coniugium respuit 1051,12.		48.693,16

I N D E X

<i>Caliticum promontorium</i>	752,16	<i>Calatraua militū ordo institutus</i>	255,16,39
<i>Cesar Augusta Celiiberiae caput</i>	19,39.	<i>Caliabrensis episcopatus</i>	493,8
<i>culis insignis</i>	805,5.	<i>Caligula ciuitas</i>	692,25
<i>a Childeberto Fran-</i>		<i>Calixtus III. Papa</i>	732,6
<i>corum rege obfessa</i>	550,34.	<i>Callectia descriptio</i>	761,8,28
<i>a Carolo Ma-</i>		<i>Calpe mons</i>	22,44.751,52
<i>gno obfessa</i>	586,14.	<i>Calpe, opp.</i>	754,7.
<i>fit metropolitana</i>	727,	<i>eius conditor</i>	37,18
<i>50. Eius conditor</i>	54,3.	<i>Canada massa martyrum</i>	Cesaraugustano-
<i>descriptio</i>	765,	<i>rum</i>	520,38.796,44
<i>26. etymon</i>	29,34.132,48.	<i>Candida massa martyrum</i>	Carthaginensium
<i>nomina an-</i>			519,18
<i>tiqua</i>	29,31.481,9	<i>Canarie insula acquisita</i>	758,5.1184,37
<i>Cesaraugusta passim martyres</i>	520,20.796,44	<i>Canarij cuiusdam dexteritas in euitandis icti-</i>	
<i>Cesaraugusta prima Christianorum ecclesia</i>		<i>bus</i>	1185,38
<i>dedicata</i>	506,39	<i>Canatus mons</i>	752,12
<i>Cesaraugustana metropoli quae subiecta eccle-</i>		<i>Canius poeta Hispanus</i>	512,13
<i>sia</i>	8,21	<i>Cantabria descriptio</i>	19,32
<i>Cesaraugustanum concilium</i>	548,3	<i>Cantabri ab Augusto debellantur</i>	132,28
<i>Cesaraugustanus episcopatus</i>	492,47	<i>Cantapetra obfessio</i>	1148,51
<i>Caius Caligula Hispanias obtinet</i>	506,48.	<i>Canus, mons</i>	8,39
	692,20	<i>Capaterae puellae erga regem fides</i>	937,34
<i>C. Calphurnius praetor in Hispaniam missus,</i>		<i>Capua a Romanis capitur</i>	62,28
<i>caeditur & caedit</i>	90,19,36,50	<i>Carassonensis episcopatus</i>	493,18
<i>C. Catinius in Hispania ex vulnere moritur</i>	90,12	<i>Cares Hispania imperium tenent</i>	688,18
<i>C. Flaminius in citeriori Hispania bella gerit</i>	89,7,37	<i>Caristi pop.</i>	688,21
<i>C. Hostilius Mancinus male contra Numanti-</i>		<i>Caroli Aquitania ducis sponsalia cum Ioanna</i>	
<i>nos pugnans mulctatur</i>	93,45.476,36	<i>Enrique regis filia</i>	1098,20.
<i>C. Iulius Caesar, quaestor in Hispaniam missus</i>		<i>mors</i>	1100,42
<i>105,43. praetor</i>	479,48.	<i>Carolus Gallorum regis frater Siciliae regnum</i>	
<i>bello Pompeium</i>		<i>occupare nititur, Mansfredo expulso,</i>	850,12.
<i>persequitur</i>	109,35.113,2.	<i>in Siciliam proficiscitur ad comprimendos</i>	
<i>Pompeij legatos</i>		<i>motus</i>	855,25.
<i>subigit</i>	119,54.121,10,48.480,19.	<i>eius duellum cum Petro re-</i>	
<i>Dyr-</i>		<i>ge & aduentus in Hispaniam</i>	856,42
<i>rachium obsidet</i>	122,27,42.	<i>mors</i>	857,13
<i>contra Pomp.</i>		<i>Carol⁹ Infans Nauarrae historiae autor</i>	444,37
<i>ad Pharsaliū feliciter pugnat</i>	124,7.125,26.	<i>Carolus Magnus Alphonso Casto bellum</i>	
<i>Pomp. filios insequitur</i>	126,31.	<i> mouet</i>	203,53.
<i>Cordubam</i>		<i>an ciuitates & oppida qua-</i>	
<i>obtinet</i>	128,22.29,54.	<i>dam in Hispaniis occupauerit, & an publicā</i>	
<i>ad Mundam acer-</i>		<i>stratam ad S. Iacobum direxerit</i>	204,29.
<i>rime cum Pomp. filio cōfligit</i>	128,49.129,4.	<i>205,17. Comites & Vicecomites in Tarra-</i>	
<i>ultimo Hispaniae res disponit</i>	130,16.691,2.	<i>conensi prouincia instituit</i>	832,37.
<i>Roma confoditur</i>	131,22	<i>in Hi-</i>	
<i>C. Iulij Caesaris origo</i>	104,35.	<i>spaniam ingressus aduersus Mauros</i>	823,37.
<i>foedum somniū</i>		<i>sub rege Toleti militia functus</i>	205,30.
<i>105,53. litera ad Cicer. & Opp.</i>	111,53.112,	<i>Pampilonem capit</i>	711,43.
<i>12,22. militia</i>	105,18.	<i>eius clades a-</i>	
<i>Alexandrinum &</i>		<i>puud Roncisuallem</i>	589,29
<i>Africanum bellum</i>	125,41.126,10,22.	<i>Carolus V. Rom. Imp. Hispaniarum rex</i>	734,
<i>A Caesare quae urbes in Hispania denominatae</i>	691,9.	<i>44. eius aduentus in Hispaniam</i>	1000,14
<i>C. Iulio Caesare consule & dictatore per quos</i>		<i>Carolus Viana Princeps ter patri rebellis, ter</i>	
<i>Hispania recta</i>	480,25,31	<i>captus, tertio liberatus moritur</i>	884,20.885,
<i>C. Iulius Hyginus Polyhistor claret</i>	481,14	<i>44,50.886,8,35.49.887,48.888,50.892,</i>	
<i>C. Marij origo & ad honores euectio</i>	95,26.	<i>41.895,4. eius virtutes</i>	886,27.895,9
<i>causa diffensionis inter ipsum & Syllā</i>	96,36.	<i>Carpentania vera quae</i>	14,1
<i>caedes eius quas in vrbe fecit</i>	97,16.	<i>Carteia vrbs</i>	25,32.
<i>interitus</i>	103,6,38	<i>eius conditor</i>	37,19
<i>C. Plantius a Viriato fugatur</i>	92,51	<i>Cartimitanae vallis populationes</i>	1204,22
<i>Calasi opp. situs</i>	914,18,27	<i>Carthago Africa quādo condita & destructa,</i>	
<i>Calaguris, Autrigonum caput</i>	19,22	<i>denuog, reparata & euersa</i>	45,14.143,15
<i>Calaguri passim martyres</i>	521,40	<i>Carthago</i>	
<i>Calagurritanus episcopatus</i>	492,54		
<i>Calatrauae expugnatio</i>	269,20		

Carthago noua 32,3.46,28. a quo condita	situs 55,16. conditor 688,51. euerfor 31,4.
32,3.467,25. capitur a Scipione 65,1.	oppugnatio & deditio 78,12
Carthagine noua passim martyres 521,33	Castulonensis episcopatus 493,21
Carthago uetus 31,49. eius situs, conditores,	Castulonensis saltus 752,37
nomina varia 46,6,8,10. euerfores 46,	Catalaunicum praelium 541,10
19. ruina 31,49	Cathalonia unde dicta 537,5.810,31.832,
Carthaginensis episcopatus 493,19	22.1008,50
Carthaginensis prouincia hodie qua 614,10.	Catholicireges 945,7. malis Hispania oc-
eius descriptio 299,25. ciuitates & oppida	currunt, & qua causa ac mysteria 989,14.
767,33	qua in conuentu Toleti, & qua in Methymna
Carthaginenses Graecis expulsis Hispania poti-	campi egerint 986,31.987,39
untur 45,41.689,8. Baleares occupant	Catholicorum regum animaduersio in Iudaeos
465,4. caduntur 58,13,34,41.62,19.	962,1. concordia & finis belli cum Portug.
Messanam obsident 48,54. pacem a Ca-	rege 967,21.969,49. fortitudo & patient-
tulo petunt 49,7. Siciliam inuadunt 466,7.	tia 995,17. humanitas & clementia 994,
quas urbes in Hispania construxerint 46,4.	43. munificentia & liberalitas 992,23.
quamdiu Hispania dominati 468,17. quo-	nouum iustitiae genus in delinquentes 957,25.
modo ultimo ex Hispania pulsati sint 76,11.	proceres 956,46. reformatio prouinciarum
468,51	960,1. & sacerdotum 965,4. tituli & in-
Carthaginensium origo 43,33. bellum in A-	signia 959,37. iustitia per eos restituta
frica 467,3. duces in Hispaniam missi 467,	992,1. ludi & blasphemiae prohibita 965,
9,21,38. exercitus tres 59,10	27. regna acquisita 997,1. templa adifica-
Carthellana femina fidelitas 937,29	ta & restaurata 966,33. dissectatio super
Cartusianorum domus praecipua 806,35	Castella regni successione & gubernatione
Carus Rom. Imp. Hispanias regit 697,43	950,1. quare Ferdinandus V. item Elisabe.
Casa Cereris, opp. 755,52	Catralencensis episcopatus 493,24
Casilda seu Casilla, uirgo 720,39.800,1	Caura ciuitas 756,14
Casiterides insula 17,25	Cauritensis episcopatus 493,27
Castella uastatur ab Arabibus 216,49.	Cazarabonella accepta clades 1204,19
a fœdere Legionensium liberatur 341,31.	Celta qui 12,26 in Hispaniam ueniunt
601,25. regnum fit 345,18.607,44	463,53
Castelle nobilitas aucta 603,25	Celtiberiae descriptio 19,38.765,22.
Castelle gubernatores usque ad Sancij Maioris	etymon 677,53
uxorem 646,45	Celtiberi qui 12,40.15,25. in Lusitaniam
Castella regni initium 307,40.607,44. di-	& Beticam ueniunt 464,32. a P. Manlio
gnitates 774,46. metropoles 7,43. pon-	Acinio funduntur 90,20. in Romanorum
tifices eorumque census 779,9. sedes cathe-	dras fide perstant 535,13
drales 8,13. situs 300,4,21.1008,21.	Celtici Hispaniae populi 18,43
unio cum Aragonia 828,8. separatio, ib.21	Celtogallatae qui 12,40
unio cum Legionibus 231,20.364,7.366,50	Census illorum qui ad Granatensis regni popu-
Castella & Legionis regnum Hispaniae nomine	lationem profecturi erant 1189,50
censeri 312,16	Centelliarum pugna cum Villaragutis 1044,23
Castella magnatum dispensatio super custodia	Centolla martyr 799,32
regis Castelle 256,41	Cerdubellus Castulonem urbem prodit 78,12
Castellana lingua elegantior quam ceterarum	Ceretani 20,14
prouinciarum 783,36	Ceruariae oppugnatio 920,22.921,1
Castellani populi 20,5	Cetubales primi Hisp. incolae 11,31.152,6,20
Castellani a subiectione regum Legionis se sub-	Chalybs fluminis 24,23.750,18
trahunt 338,7,23.213,35.338,7.597,30.	Chelidontius martyr 790,12
sibi iudices eligunt 597,30.714,34. se fidei	Christeta martyr 787,43
Legionensium reddunt 598,6. cum Galle-	Christiani cuiusdam cum Ariano per mira-
cis contra Alfonsum regem suum arma su-	cula de fide concertatio 555,39
mmunt 248,40. caduntur 249,6	Christiani Hispaniam occupantes ab Abdulaziz
Castrorum familia 770,39.846,34	repelluntur 197,29. tributarii sub Sarra-
Castulo hodie Castlona 493,21.754,39. eius	cenis uiuunt 578,54

- Christianorum persecutio sub Corduba rege
 603,28. sub Decio & Valeriano 519,3,12.
 sub Diocletiano 520,13. sub Domitiano
 512,21. sub Maximino 518,29. sub Se-
 uero 518,20. sub Traiano 512,37. 516,49.
 strages in Sacralis 245,24. ad Vclesium
 245,54. de Sarracenis victoria 274,14
 Chucarus fluius 24,30
 Cidellus Indeus Alphosi VI. medicus 246,41
 Cindasynthus, vel Cinda suindus, Gotthorum
 rex 176,40. 323,4. 566,7. 632,12. 666,48.
 moritur 177,33. 567,7. Eius temporis
 Pont. & Imp. Rom. 323,8. 632,16
 Cinga fluius 24,49. 750,17
 Cintila, siue Cinthilla, Gotthorum rex 176,
 14. 564,31. vide Suintila.
 Cisterciensis ordinis monasterij conditor 265,43
 Ciuitatensis episcopatus 500,1
 Cixlia Toletanus presul 584,14
 Claudianus poeta Hispanus 700,6
 Claudius Caligula Imp. Rom. Hispanias tenet
 692,37
 Claudius Nero in Hisp. missus 468,49.
 Hasdrubali occurrit 70,40. fugientem in-
 sequitur 71,30
 Claudius puer, martyr 789,47
 Claudius Rom. Imp. Hispanias obtinet 697,
 17. Gotthos vincit 161,45
 Claudius Vnimanus a Viriato vincitur 92,52
 Clauigeri Castella 774,54
 Clemens VIII. papa 731,51
 Clodianus fluius 686,36
 Clotildis Amalarici vxor ob fidem catholicam
 ab Arianis male tractata 549,24,35
 Clunia ubi sit 454,37
 Cluuianus fluius 24,41
 Coccia oppidi deditio 1021,35
 Comum obsidetur 1209,4. deditur 1210,1
 Colimbria, olim Munda 6,7. Eius expu-
 gnatio 232,52
 Columella Hispanus 509,35
 Colymbrium vrbs 27,49
 Comites Aragonia & Nauarra 777,6.
 Castella & Legionis, eorumq. census annuus
 775,10. 1239,46. Portugallia 777,26.
 1241,6
 Comites olim maioris dignitatis quam Duces
 567,19
 Commodus Rom. Imp. Hispania regit 695,21
 Complutum 28,22. Eius situs 760,11.
 nomen recens 493,30
 Compluti pasi martyres 521,44
 Complutensis episcopatus 493,30
 Complutense studium restituitur 734,12
 Compostella 28,7. 761,36. miraculis clara
 804,8. episcopali sede ornatur rogatu Ca-
 roli Magni 588,8. metropolitana digni-
 tate donatur 500,20. 595,8
 Compostellana historia 442,30
 Compostellanae ecclesiae consecratio 594,37
 Compostellana metropoli quae subdita ecclesiae
 8,24
 Compostellanus episcopatus 500,4
 Concaui populi 688,29
 Concha ciuitas 768,32. capitur 262,22
 Conimbricensis episcopatus 493,28
 Conradini Imp. aduentus in Italiam contra
 Carolum 851,33. aduentus in urbem
 853,34. praelium cum Caroli exercitu
 852,52. fuga & caedes 854,30
 Constantinus Magnus Rom. Imp. Hispanias
 administrat 698,39. Barbaros Hispania
 pellit 524,39. Catholicus & de Hispania
 bene meritus moritur 525,7,32
 Constantinus II. Rom. Imp. in Hispanis re-
 gnat 698,49
 Constantius Rom. Imp. Hispanias tenet 698,
 30. Ariana concilia celebrat 526,25,41
 Constantiense concilium 412,46.
 Eius effectus 423,31
 Consulium Hispania & procösulium catalogus
 468,3
 Contadores qui 773,47
 Contestani 19,42. 683,42
 Conuentus iuridici Hispania 773,18
 Corbilio rex capitur 89,38
 Corduba tanquam cor Betis dicta 23,36.
 Casari deditur 128,20. ab Arabibus occu-
 patur 195,47. Descriptio eius & situs
 127,24. 754,26. 961,41. conditor 53,44.
 493,42. 690,37. reges 607,15
 Cordubae pasi martyres 522,15. 603,32.
 696,34
 Cordubensis ecclesia restauratio & dos 288,32
 Cordubensis episcopatus 493,39
 Cordubensis Mezquita adificatur 586,39
 Cordubensis regni finis 607,24
 Corona panis azymi 842,53
 Coroneles, nobiles Hispani 771,20
 Corpus hominis, fluius 751,27
 Corsicanus episcopatus 493,50
 Contentionum inter Comites Lemnium & Be-
 neuentanum compositio 771,30
 Cortesia domus 118,2,38
 Cositani 20,11
 Costa Gotthorum rex 325,47. 635,11. 667,
 13. 708,41. non recte inter reges numera-
 tur 575,50. Eius temporis Pont. & Imp.
 Rom. 23,15
 Costa de Garaf, montes Cruce

<i>Crux aurea ab angelis confecta</i>	203,20	<i>Dominicus Calagurritanus ordinis predicatorum institutor</i>	723,41.803,19.	<i>puellā quandam calculo liberat</i>	803,37
<i>Crux Christi visibiliter opem tulit in bello de Naubus Tolose</i>	361,40	<i>Dominicus Silensis abbas</i>	719,50	<i>Dominici Firmani oratio pro pace Italiae concilianda</i>	871,51
<i>Cresiphon S.</i>	507,53	<i>Domitianus Imp. Rom. Hispanias regit</i>	694,5.	<i>Christianos persequitur</i>	512,20
<i>Cuniculorum capiendorum ratio</i>	29,8	<i>Donatus abbas miraculis claret</i>	553,26	<i>Donia oppidum</i>	763,3
<i>Curiae Hispanae</i>	773,8	<i>Dorius fluuius</i>	24,19.	<i>vide Durius.</i>	
<i>Cypriani epistola ad Hispanos episcopos</i>	518,	<i>Dracontii Hexameron</i>	566,55	<i>Duces Hispaniae praecleari</i>	1244,23
<i>43. Cypriani locus correctus</i>	498,41	<i>Duces Aragoniae & Navarrae</i>	776,53.	<i>Castella & Legionis</i>	775,29.1239,20.
<i>Cyprii Hispaniis imperant</i>	687,20	<i>Portugalliae</i>	1240,50	<i>Ducum quorundam virtus admirabilis</i>	938,4
<i>Dacianus persecutionis minister igni caelitus demisso conflagrat</i>	520,39.523,50	<i>Dumienfis episcopatus</i>	494,3	<i>Durius fluuius</i>	452,25.750,29.1084,34
<i>Dalcantara e pontis autor</i>	513,1	<i>E Bora ciuitas</i>	494,28.	<i>Eius primordia</i>	479,4.
<i>Damasus papa Hispanus, Vimarancensis</i>	527,30.530,21	<i>Eborense breuiarium</i>	446,14	<i>Eborensis episcopatus</i>	494,28
<i>Damianus a Goes Lusitanus</i>	443,44	<i>Ebullei montes</i>	22,34	<i>Ebusa insula</i>	29,15
<i>Daro ca ob hostiam in carnem conuersam memorabilis</i>	805,22	<i>Edictum Augusti a Luca Euang. nominatum, Tarracone decretum esse, pluribus probatur</i>	133,1.	<i>Edicti huius & Christi natiuitatis annorum differentia</i>	134,7
<i>Darrus fluuius</i>	972,37.973,30	<i>Eduardus Portugalliae rex</i>	730,8	<i>Egabrensis episcopatus</i>	494,13
<i>Deabus Hispaniae rex</i>	680,7	<i>Egarenfis episcopatus</i>	494,18	<i>Egica, alius Egypta & Egypta, Gotthorum rex</i>	188,1.324,51.573,22.634,18.667,6.708,
<i>Decianus Emeritensis poeta</i>	512,13	<i>Egita, alius Egypta & Egypta, Gotthorum rex</i>	188,1.324,51.573,22.634,18.667,6.708,	<i>II. moritur sapientis & patientis elogio decoratus</i>	189,3.574,52.
<i>Decius Rom. Imperator Hispaniis dominatur</i>	696,31	<i>Egitanus episcopatus</i>	494,20	<i>Pont. & Imp. Rom.</i>	324,55.634,25
<i>Dematum oppidum</i>	929,20	<i>Egobinensis episcopatus</i>	494,23	<i>Egidius Magnus, Hispal. episcopus</i>	728,15
<i>Dertose situs & descriptio</i>	921,31.926,32.	<i>Egilo Alauensium Comes rebellat</i>	208,21.	<i>593,19</i>	
<i>oppugnatio</i>	926,52.	<i>Eleona captio</i>	89,40	<i>Eleasmus, sanctus</i>	799,18
<i>deditio</i>	927,12	<i>Eliberitanus episcopatus</i>	494,37	<i>Eliocrotensis episcopatus</i>	494,47
<i>Dertosanus episcopatus</i>	493,52	<i>Elisa anunculo nubit</i>	44,28.	<i>fratrem fugit</i>	
<i>Dertosanorum legatio ad Ioan. regem</i>	925,38.926,13	<i>ib.33. in Africa Carthagine condit</i>	45,14.	<i>Mauritaniae regis nuptias fugiens mortem sibi consciscit</i>	ibid.20,30
<i>Deus dedit Pont. Rom.</i>	560,24	<i>Elisabe fratris regnum arripere recusat</i>	1087,	<i>16. fratri reconciliatur</i>	1088,22.
<i>Deuterio Ariano baptizante, aqua disparuit</i>	546,1	<i>designatur princeps</i>	1090,48.	<i>a pluribus contugio petitur</i>	1091,50.1093,34.
<i>Dexter, historicus</i>	700,45	<i>Ferdinando Siciliae regi nubit</i>	948,50.1094,44.		
<i>Deze, nobiles Hispani</i>	771,51				
<i>Dianensis episcopatus</i>	494,1				
<i>Dianiensis episcopatus</i>	494,1				
<i>Dicinius Gotthorum praestans philosophus</i>	160,31				
<i>Didaci de Haro inanis iactantia</i>	360,2				
<i>Didaci Ferdinandi strenuitas</i>	1029,30,41.				
<i>1030,47</i>					
<i>Didaci Lupi defectio a suo rege</i>	265,26				
<i>Didaci Neile laus</i>	451,21				
<i>Didaci Sygae laus</i>	459,51				
<i>Didymus cum Veraniano fratre, Vandalos & Alanos Hispania arcet</i>	141,39.				
<i>occiditur</i>	534,40				
<i>Dieghus a Valera</i>	444,28				
<i>Dieghus Henricus a Castello</i>	445,1				
<i>Digna martyr</i>	792,27				
<i>Diluuium quando fuerit</i>	460,23				
<i>Diocletianus Rom. Imp. Hispanias administrat</i>	697,50				
<i>Dionysii Papae epistola ad Senerum Cordub. episcopum</i>	519,53				
<i>Dionysius Portugalliae rex</i>	720,32.726,33				
<i>Dominguelli mimi facinus</i>	362,55				

I N D E X

- Elisabe & Ferdinandus coniux reges declarantur* 1106,44. *Elisabe regina castra Iulia obtinet* 1161,10. *Hispalim & totam regionem pacat* 1162,8. 1165,22. *Ioannem parit principem designatum* 1166,22. *Elisabes etymon & orthographia* 1080,37. *natiuitas* 948,20. *progenitores* 947,27. *mores* 990,51. *religio* 991,17. *obitus* 997,38. *vide Ferdinandus V.*
- Elnensis episcopatus* 494,53
Emanuel Portugallia R. 732,30. 734,14
Emetherius martyr 790,12
Emer Arabum rex 563,32
Emerita Augusta 481,7. 755,47. *conditur* 53,45. 130,36. *Muzæ deditur* 197,10
Emerita Augusta passi martyres 522,7
Emeritanus episcopatus 495,3
Eminiensis episcopatus 495,12
Emporia siue Emporium, urbs 32,17. *a quibus condita* 32,36. 42,32. 688,42. *in tres partes distincta* 32,30. 42,43. 87,4. *quando collapsa* 32,47
Engratia martyr 788,12
Ennicus Arista, quibusdā Enecus & Enecho, primus Nauarrae vel rex, vel princeps, quintus dux Christianorum contra Mauros 223,31. 592,52. 645,55. 714,47. 823,44. *Eius vexillum & insigne* 824,2
Enricus vide Henricus.
Ephesina synodus 200 episcoporum 315,55
Episcopus miracula sibi arrogans deluditur, 555,27
Episcopi excisis linguis loquuntur 544,1. 549,20
Episcopi Hispania eorumq; reditus 1237,34
Episcopatum Hispania catalogus tempore Rom. & Goth. 490,1.
Episcopatum Hispania recentiorum catalogus 499,42
Equerii nomen nouum 1025,43
Equeriorum lepida copulatio 1026,10,26
Equorum statio olim eodem loco ubi uxorum thalami 226,28
Ergast. 683,32
Ergauicensis episcopatus 495,18
Ermengaudus Vrgellensis episc. 715,33
Erminius mons 752,17
Eringijs, siue Eruijijs, Gotthorum R. 187,25. 324,30. 667,4. 708,1. *an regnum vi occupauerit* 571,7,22. *moritur* 573,22. *Eius parens* 187,10. *Temporis eius Pont. & Imp. Rom.* 324,36. 634,10
Erythrae seu Erythia insula nomen unde 462,54
Erythrus Hisp. R. 462,53. 684,40
Eugenius I. Toletanus episc. martyr 512,21. 564,41. 799,54
Eugenius II. Toletanus praesul 566,48
Eulalia virgo, martyr 522,8. 787,13
Eulogius martyr 519,16. 798,46
Euminium ciu. & fl. 495,13
Eunensis episcopatus 500,36
Euphrasius Pauli discipulus, martyr 507,48. 693,16
Euricus, siue Eoricus, etiam Enricus & Henricus, Gotthorum R. 171,1. 317,6. 543,31. 624,10. 702,24. *Gallias Hispaniasq; sibi subiugat* 171,15. 543,37. *primus Gotthis leges scriptas dedit* 171,19. 624,12. *obit* 544,46. *Eius temporis Pont. & Imp. Romani* 317,12. 624,24
Europa a quibus primo inhabitata 3,20. *in sulis annumeratur, & cur* 3,23,31
Europa diuisio 3,42. *etymon* 3,49. *terminatio* 151,2. 613,28.
Eurofia Bohemiae regis filia, martyr 798,24
Eutropius Valentinus episc. 705,8
Eutychiani Papae epistola ad Beticæ episcopos 520,9
Eutychius martyr 143,32. 539,16. 701,13
Eurypylus Gotthorum rex 159,32
F*acundus martyr* 801,13
Fafila Cantabriae dux, Pelagii regis pater, in exilium relegatur 574,45. *a Vitiæa occiditur* 189,1
Fafila, siue Fafilla, Legionis & Asturum rex 201,1. 330,17. 583,42. 637,53. 709,45. *ab urso laniatur* 583,53. *Temporis eius Pont. & Imp.* 330,25. 638,2
Falsus fl. 751,15
Fames Gotthorum 164,1
Fames ingens in Hispania 276,52. 277,20. *in Liguria* 137,49
Familiarum illustrium Hispaniae origo 770,31
Fauftus, martyr 793,28
Fecialis temeritas punita 1059,3
Felix presbyter, martyr 518,21. 792,27
Ferarum multitudo 1017,40
Ferdinandus a Pulgar 445,3
Ferdinandus Gundisaluus, primus Castellae Comes, D. Iacobi auxilio Almanzorem pene ad interuencionem cedit 599,41. 600,35. *bis ab uxore maximis periculis liberatur* 600,46. 601,8. *moritur* 217,1. 602,40
Ferdinandus, Ioannis Castellae regis filius, Aragonum R. & Barcinonae Comes 731,9. 865,12. *Setanillum oppugnans obsidionem solvere cogitur* 1012,24. 1015,43. 1016,13,51. *duos Granatae Infantes profligat* 1020,13. post

post multam oppugnationem Antichera po-
 titur 1017,49. 1030,15,25. Aragonum
 rex eligitur 411,32. 1048,10. a legatis
 excipitur 1048,42. Perpinianum profi-
 ciscitur 1065,24. patrimonium regium a
 subditis repetit, sed male succedit 1067,7.
 Eius aduentus in Aragoniam & coronatio
 866,46. 1063,19. censura aduersus Com-
 item Vrgelli 1059,3. expeditio contra eun-
 dem 1060,42. expeditio contra Mauros
 1011,39. 1016,53. fides erga nepotem ex
 fratre singularis 410,47. 865,32. indol-
 es 1009,48. magnanimitas in regno
 respuendo admiranda 1011,3. morbus
 subitus 1065,6. naualis victoria 1013,
 18. oratio ad milites 1019,26. 1028,44.
 ad proceres 1031,29. ad uxorem 1017,
 18. studium in extirpando ecclesie schi-
 smate 412,14. 1066,46. vexilla militaria
 1017,35. victoria de Mauris 410,22.
 vita brevis descriptio 1071,4. uxor & li-
 beri 405,41. 674,12. 731,17. 866,30.
 mors 413,10. 867,53. 1070,29. funus
 1072,24
 Ferdinandus siue Ferdināus, Castella princeps,
 Veremundi Legionis regis sororem uxorem
 ducit 230,25. ratione uxoris, Legionis
 regnum obtinet 231,21. Eius cum Vere-
 mundo socero dissensio 230,53
 Ferdinandus I. Legionis & Castella rex pri-
 mus, vltioris Hispania monarcha 232,32.
 346,43,51. 347,46. 647,40. 669,47. 670,
 20. 717,54. 817,19. Abbati S. Facundi,
 loco viri a se fracti aureum vas offert 234,
 30. Colimbriam obtinet S. Iacobi auxilio
 232,54. 346,54. Hispalim & Toletum va-
 stat 233,41,50,53. Portugallia regnum
 acquirit 232,30,38. liberis regnum di-
 uidit 233,33. 347,52. sanctorum reli-
 quias Legionem transferri curat 233,54.
 234,1,16. exercitus eius a monachis an-
 nona caritate leuatur 233,3. Eius cum
 fratre similtas 231,40. 347,19. religiosa
 opera 234,22. pia mors, ibid. 41. uxo-
 ris mors 235,7. filiorum post obitum pa-
 tris discordia 235,10. Temporis eius
 Pont. & Imp. Rom. 350,14. 648,9
 Ferdinandus II. Legionis R. 258,44. 357,
 34. 651,41. 671,20. 721,45. 818,17. fra-
 tri Castelle regi supplicat 254,44. Rode-
 rici ciuitatem condit 258,54. totam fe-
 re Extrematuram occupat 257,37. Eius
 bellum cum Alfonso Portugallie R. 260,13.
 cum Salamantinis 259,9. cupiditas ne-
 potem e regno pellendi iniqua 357,44.

uxores & liberi 260,47. mors, ibid. 52.
 Eius temporis Pont. & Imp. 358,37
 Ferdinandus III. Legionis & Castella R. 261,
 51. 262,5. 366,39. 653,37. 671,46. 724,
 45. 818,39. patri in Legionis regno succe-
 dit 286,38. 287,13. auunculo in Castella
 281,37. cum matre regnum turbatum
 quieti reddit 282,27. 283,18,32. cum
 sororibus paciscitur 287,16. campanas ab
 Almanzore ablatas ecclesie S. Iacobi resti-
 tuit 288,49. Cordubam occupat 287,
 53. 288,20. magnatum rebellionem com-
 pescit 284,49. 285,2. Mauros infestat
 285,6. 35,39,45. 286,3,32. Toletanam
 ecclesiam fundat 286,5. inter sanctos
 relatus 789,20. Connubium eius cum
 Philippi Imp. filia 284,17,40. matrimo-
 nium cum Ioanna Francorū regis filia 289,
 21. pietas & religio 367,11. 368,5. vi-
 ctoria, ibid. 8,50. virtutes 284,12. 367,
 3,10,20,33,55. uxores & liberi 289,28.
 366,52. obitus 369,7. Temporis eius
 Pont. & Imp. 368,54. 369,42. 654,14
 Ferdinandus IV. Legionis & Castella Rex
 381,35. 656,1. 672,47. 726,26. 819,48.
 regnum prudentia matris contra omnes a-
 mulos obtinet 382,8. die sibi a duobus in-
 iuste damnatis dicto obit 384,4. Eius
 bella 383,26. virtutes, ibid. 13. uxor
 & liberi 382,46. Eius temporis Pont. &
 Imp. Rom. 384,25. 656,21
 Ferdinandus V. Legionis, Castella, Aragonia,
 & Sicilia R. 675,13. 733,13. 945,7. qua-
 tuordecim annorum contra Lusitanum Bar-
 cinonensem principem missus, eum praelio
 fugat 914,12. 916,10. Elisabeth Castelle
 principem uxorem ducit 1094,44
 Ferdinandus & Elisabe Lusitaniae bellum in-
 ferunt 1115,53. 1113,45. 1115,53. 1117,
 18. frustra Marchionem & archiepiscop.
 Tol. in officio retinere tentant 1113,1. Lu-
 sitania regem frustra sibi reconciliare nitun-
 tur 1121,22. Ferd. Burgensem arcem ob-
 sidet, Elisabe Legionis Germanicæ turres
 1122,2,18. regina regem subsequitur
 1124,13. pecunias aruscant 1120,10.
 1181,25. conuentum Turiaffonæ agunt
 1202,10. bellum aduersus Mauros decer-
 nunt 1170,52. 1177,9. 1189,35. 1208,9.
 Nauarie res nouas inchoant 1182,6
 Ferdinandus V. Catholici nomen sortitur 675,
 20. deliberat an Lusitanum fugientem
 persequatur 1139,1. eum obsidet 1117,49.
 ad Taurum praelio superat 1148,45. ca-
 stella pro Lusitano stantia simul obsideri in-

- bet 1159,15. Ferd. V. ad patrem profici-
scitur 1150,26. 1167,21. Fontis Rabidi
obsidionem soluit, 1150,36. Granatensi-
um agros populatur 1178,32. 1191,43.
Christianos principes ad bellum contra schi-
smaticos gerendum hortatur 1215,25. Ma-
gister S. Iacobi creatur 1158,8
Ferdinandi V. conceptio & natiuitas 945,23.
natiuitatis prospera signa & iudicia 946,6.
pueritia & educatio 947,1. statura &
membrorum conuenientia 990,21. ho-
nor a patre exhibitus 1167,30. pericu-
lum a Ioanne Cagnamatio 996,1. pericu-
lum ab hostibus 929,35. mors 999,9
Ferdinandi & Elisabethae disceptatio de iure suc-
cessionis gubernationisque 1108,14. liberi
999,25. litera ad Enricum regem 1096,
10. 1098,53. vide Catholici reges.
Ferdinandus Lopes 444,45
Ferdinandus Perez a Guzman ibid. 30
Ferdinandus Portugalliae R. 726,37. 729,8
Ferdinandus Roderici ad Arabes deficit 259,
24. Castellanos inuadit ibid. 43
Ferdinandus Vngariae rex 1003,43
Ferdinandi Antolini pietas miraculo compro-
bata 602,48
Ferdinandi Nunii gesta 214,19
Ferdinandi Rebolleti fortitudo 912,17
Ferraria promontorium 751,50
Feruentia fons admirabilis 452,49. 453,1
Fidei seu fidelitatis commendatio 258,11
Filiorum multitudo regnis perniciofa 406,8
Firminus Pompelonenfis episcopus & martyr
508,46. 518,2. Eius corpus reuelatur
528,5
Fiteriensis abbas Calatruam a Sancio rege ob-
tinet 255,13
Flaccus Pompeius primus iuglandem in Hispan-
iam intulit 693,39
Flauinus Caluus Castella index 213,44. 597,
33. Eius progenies 213,47
Florentina virgo, 40 monasteriis praefecta
705,6. 787,21
Florentius martyr 794,43
Florentinorum exulum in signe 849,40
Florianus a Campo 445,17
Florianus Imp. Hispaniis imperat 697,31
Flumina Hispaniae praecipua 749,44. 751,22.
quibus nomina immutata 23,25. cur ab
ortu in occasum fluant 1084,7
Fluuius amnis 24,43
Faederici Aragoniae competitoris aduentus ad
Ferdin. regem 1057,5. eius castigatio
1058,34
Faeminae terra 159,10. 43. 618,20
Fontes Hispaniae 749,10. Fons omnia ab-
sorbens 452,49. omnia respuens 453,1
Fontes diuinitus ad baptizandum repleri sol-
ti 554,4
Foreo Augustani pop. 691,54
Fortunatus diaconus martyr 518,21
Fortunius Garfias, tertius Suprarborum Rex
589,15. 711,13. 823,22
Fraga oppidum 766,8
Franciscia Victoria laus 449,41
Franta, vel Franta, Sueuorum rex 146,39.
170,36. 542,37
Fresinus pagus 945,25
Fridericus III. Imperator 433,35
Fridigernus Gotthorum regulus Romanos du-
ces occidit 64,7. cum exercitu a Gratia-
no prostermitur 164,44
Frodoarius Accitanus episcopus 200,2
Froila I. Legionis & Asturiarum rex 201,40.
331,22. 584,51. 638,32. 667,40. 710,16.
815,11. insigni victoria contra Sarrace-
nos potitur 585,5. a suis interficitur 202,
3. 585,46. Eius insignia opera 201,43.
Tum qui Pont. & Imp. Rom. 638,44. 331,
43. 638,44
Froila II. Legionis & Asturum rex 213,25.
338,37. 597,23. 642,11. 668,25. 714,21.
816,24. lepra correptus vitam obit 213,32.
Eius crudelitas & poena 338,41. Tem-
poris eius Pont. & Imp. Rom. 338,45.
642,20
Froila Veremundi, regnum affectans interfici-
tur 208,14
Froyllanus Legionensis episc. 712,10. 789,38
Fructuosus Dumienfis, deinde Bracarenfis epi-
scopus 568,4,14
Fructuosus martyr 519,15. 798,46
Fructus S. 800,40
Frumarius Sueuorum rex 146,43. 170,39.
542,43
Fulgentius Astigitanus episc. 558,53. 705,
10. 789,4
Fulgentius Ruspenfis episc. 545,31
Gaditic Gotthorum rex 155,46
Gades, urbs, quibus olim nominibus ap-
pellata 25,3,5,10. 464,29. 753,53
Gaditanus episcopatus 500,40
Gaditani in Hispaniam 465,34. eorum
origo 43,28
Gadir Paenis quid 684,45
Galbertus monachus, Aragonum historiae scri-
ptor 444,34
Galatarum nomen & origo 41,1
Galindus Aragoniae Comes 586,3. 710,33
Gallecia quae hodie 614,14
Galla-

Gallaciae siue Galleciae provinciae ortus	12,44.	Gastorius Foxanus Comes Aragonum reginā	
153,20. descriptio	299,40.	obsidione liberat	899,17. Eius fœdus cum
52.19,1. reformatio	960,1	Ioanne Nauarræ rege	932,39
Gallus & gallina a sati reuiviscunt	805,45	Gauderit Gotthorum Comes Hispanias obtinet	544,18
Gallus Hostilianus Rom. Imp. Hispanias regit	696,40	Gayzaricus vide Gizericus.	
Gallus & Volustanus Imp.	161,30	Geberic Gotthorum rex	162,18
Galli populi in Lusitania	696,46	Gebelinorum & Guelforum origo	369,55
Galli Celtici Portugalliam occupant	465,51	Gebeltaric mons unde nomen trahat	192,8
Galli Celtici Portugalliam occupant	465,51	Gegio ciuitas, vulgo Gitan	200,42
Gallicanum officium quando in Hispaniis cœ-		Georgii Cœlii laus	449,14
perit seruari	240,42.242,18	Generalis historiae autor	372,16.672,9
Gargoris, Mellicola dictus, Hispania rex	463,4.685,1	Gerabricensis episcopatus	495,22
Garzia Gomecij pulchrum facinus	373,38.	Germani inuadunt Hispaniam	519,45.
819,23		696,54	
Garzia Ordonij Comititis fides erga filium regis		Germanorum pollicitatio de Nauaria regi re-	
sibi commissum	245,50.246,5	stituenda	1229,1
Garzias Enicicus, siue Ennicus, Nauarra rex		Germanorum præfecti sacrilegium	1225,12
223,41.593,55. idem Aragonia rex		Germanus martyr	801,1
715,12. dux Christianorum sextus contra		Geryon Hispania princeps	115,5,22.
Mauros	824,4	153,4.461,18. cur trigeminus fingatur	
Garzias Ennicus, vel Tnegues, Suprarbrorum		15,9. an in Hispania fuerit	461,37
in Nauarra rex	585,40.710,25.	Geryones in Hispaniis regnant	680,30.
dux		ab Hercule occisi	461,25
secundus contra Mauros	823,7	Gerunda, caput Authetanorum	20,4. Eius
Garzias Ferdinandus Castellæ Comes	602,43.	conditor	13,29. etymon, ibid.680,15.
moritur	222,41.606,43	oppugnatio	897,4.898,1
Garzias Ferdinandi I. filius, Gallecia rex	233,	Gerundæ passi martyres	521,23
38. in suos graßatur	236,47. a fratre	Gerundense concilium	548,1
carceri mancipatur	237,13. in carcere	Gerundensis episcopatus	495,20
obit	244,38	Gesalaricus, idem etiam Gisaleicus, Gesalari-	
Garzias Hispanus, iuris peritus	725,46	cus, & Gesalaricus, Gotthorum rex	171,
Garzias, siue Garcias, Legionis & Asturiarum		29.317,38.546,51.624,48.665,40. pri-	
rex	211,25,37.337,17.595,44.641,23.	us regno, deinde vita priuatur	547,1,10,13.
668,16.713,47.816,10. Eius bella	211,38.	Eius temporis Pontifices & Imperatores	317,
obitus, ibid.43. Pont. & Imp. Rom.	337,	43.625,2	
30.641,27		Gesericus Vandalorum rex pralio nauali su-	
Garzias Resendius	444,41	peratur	543,13. vide Gisericus.
Garzias Sanctij F. Castellæ Comes, uxorem du-		Gibel, Arabibus mons	22,48
cturus per prodicionem occiditur	225,41.	Gibeltarich mons	22,47
607,34		Gibraltar unde	576,30
Garzias, Sanctij Maioris F. Nauarræ rex	718,	Giennensis episcopatus	500,41
45. Ranimirum fratrem hereditate pater-		Gilimer Vandalorum regnum vi occupat	145,
na spoliat	230,39. fratri Fernando insidia-	7.548,8. cum fratribus funditur	548,
tur & tandem bellum indicit	231,40.	41. a Belisario capitur	145,21
inuidia pœnas luit	347,19,42. a milite	Giraldus presbyter	442,34
contra fratrem pugnaturus confoditur	232,21	Gisericus & Gizerichus, Vandalorum rex no-	
Garzias Tremulus & Abarca dictus, Nauar-		thus	142,50.537,32,40. Ariapus fit
ræ rex	224,29.31.600,7. Aragonia	539,12. Christianos persequitur	143,18.
rex	716,22. dux octauus contra Mauros	Imperii perturbationem procurat	543,42.
824,42. nascitur	223,54	in Aphricam transfretat	143,2. Siciliam
Garzias Ximenius Dux primus Christianorum		affligit	143.38.539,49. Romam per qua-
contra Mauros	822,50. in montibus	tuordecim dies dispolia	143,52.541,50.
Pyrenæis rex salutatur	578,44.710,2. mo-	Carthaginem dolo inuadit	539,40.
ritur	585,39. Eius insignia	Crudelitas eius in suos	540,2,49. mors
823,4.			
Gassaris a Castro laus	451,30		

I N D E X

- &* testamentum 144,26. 543,47
 Gladij figura in caelo apparet 562,46
 Gniua Gotthorum rex 161,16
 Gogidiscus Vandalorum rex 533,45.
 534,32
 Gomerita Mauritanii 1210,4
 Gomitius Comes ad Vrracæ reginae connubium
 anhelat 248,41. pro regno pugnant occi-
 ditur 249,2
 Gontharis Vandalorum rex palo infixus 537,
 30
 Gordianus Romanorum Imp. Hispanias regis
 696,19
 Gorgonius vel Gargoris Hispania rex 14,29
 Gothalanæ etymon 537,5
 Gothalanicum bellum decennale 895, vsque ad
 pag. 938
 Gothalanorum legatio ad Aragonum regem
 profugij liberatione 889,13
 Gotthi in factiones diuisi 135,10. in Ala-
 ricum & Radagaisum diuisi 165,15.
 532,28. in Athanaricum & Fridiger-
 num diuisi 163,18. 528,8. in Ostrogot-
 thos & Vesogotthos diuisi 161,4. 303,1.
 483,42. 619,55. Ariana heresi infici-
 untur 137,7. 163,32. 528,17.
 Catholicam fidem suscipiunt, Ariana ab-
 iurata 163,24. 174,20. 557,50. 558,6.
 Theodosio Imperatori se dedunt, sed mox de-
 ficiunt 165,7,21. 530,6,8. Valenti Im-
 peratori cui se dediderant, itidem rebellant
 528,53. 529,1. ab Hunnis pelluntur e suis
 sedibus 528,53. Vandalos & alias gentes
 ex Hispania profligant 302,50. 303,4. in
 Hispaniis sedes accipiunt 533,50.
 545,43
 Gotthorum aduentus in Hispaniam 302,18,
 45. 483,40. 699,6. 809,40. bellacum Do-
 mitiano Imp. 160,49. cum Constantino
 Imp. 161,50. 162,5. clades in Burdegal-
 ensium finibus 546,32. in Italia 533,15.
 551,1. clementia in occupatione Romæ
 166,1. consiliarij & sapientes 160,22.
 exercitus regimen 157,13,32. fœmina A-
 mazonæ 158,4. mos in successionem regni
 562,8. nomen quid sonet 156,27. origo
 155,10,35,43. 156,16. 303,32. 483,12. 617,
 43. 810,31. pax cum Romanis 539,38.
 principatus 303,46. pugna cū Decio Imp.
 161,20. sedestres 157,23,26,36. victo-
 riæ contra Græcos & Persas 159,45. virtu-
 tes & res gestæ 156,28. 302,30. 303,27,43.
 618,29. regum in Hispania catalogus
 484,1. 811,14. 812. 813. 814. reges quot
 interfecti 195,11
 Gotthorum regnum in Hispania quando cœpe-
 rit 147,45. quando deletum 193,10,52.
 576,39. 577,6,47. 636,53. excidij causa
 194,1. 195,4. quamdiu steterit 577,35,50
 Gracchuris oppidum 690,47
 Græci cuiusdam vaticinium de Petri primi
 Castellæ regis crudelitate 389,20. eiusdem
 præpnoia ibid. 51. 393,48
 Græci ex Sicilia in Hispaniam 464,49
 Granatæ regni initium 310,24. ciuitates
 & oppida 985,32. descriptio & situs
 300,40. 972,11. tributum annuum 1169,
 39
 Granatæ urbis etymon 25,40. 973,7,28.
 forma & situs 972,34. nomina 973,52.
 septem res memorabiles 973,11. occupa-
 tio ab Arabibus 196,19. oppugnatio
 Cathol. regum ductu 982,26. deditio
 cum suo rege 983,3. 984,32
 Granatense bellum a Catholicis regibus gestum
 971,3. 1169,15. Eius causa 974,40.
 1170,9. Granatensis conuentus 773,19.
 episcopatus 773,19
 Granatensium rex oppidum ab Hispanis ca-
 ptum oppugnat 1173,11
 Granatensium rex iunior capitur 978,5.
 1188,21. libertati redditur 1196,17.
 ex Almeria fugatus ad Hispanos se recipit
 1207,21. Senioris regis copia deletæ
 1196,28
 Gratianus Rom. Imp. in Hispania regnat 699,
 36. Gotthos prostermit 64,33. 44
 685,17
 Granij olim Gray dicti
 Gregorius Eliberitanus episcopus, ethnico in-
 dici formidabilis 527,2,17,53
 Gregorius S. Hispaniam a locustis liberat 797,
 18
 Griffæus, vel Goffredus, Barcinonæ Comitatus
 præfectus 833,46,52. dolo se interfici-
 tur 834,17
 Griffæus cognomento Pilo, primus Barcinonæ
 Comes 834,23. patris cadem ulciscitur
 834,49
 Grismons 752,18
 Grisaurus partem Hispaniæ tenuit 15,4
 Guadalaiaræ ciuitas 760,19. Guadalaiaren-
 ses non esse Complutenses 493,36
 Guadalchuir fluius 23,38
 Guadalupus oppidum 756. Guadalupi
 templum miraculis illustre 804,17
 Guadi, Arabibus aqua 23,45
 Guadiana fluius 500,50
 Guadicensis episcopatus 500,51
 Guardiæ episcopatus
 Gudestei episcopi captiuitas siccitatis causa
 222,3.

- 222,3.606,6
 Gudila episcopus Gothos legem Christianam docet 163,24.621,27
 Guimarani ducis indignatio ob regem desertum 1142,12
 Guillelmi Consalvi Galleciæ Comitis fortitudo admirabilis 220,51.605,11
 Gundabundus Vandalorum rex 544,36
 Gundemirus qui etiam Gundamirus & Gundemarus, Gotthorum rex 174,41.321,23.560,3.16.629,48.666,17.705,25. Sedi Apostolicæ & Imperio qui præfuerint ipsius tempore 321,28.629,55
 Gundericus Vandalorum rex 533,43. ob irreuerentiam erga sacra demone correptus interit 142,14.40.537,26
 Gundericus Toletanus Pont. 189,25.575,9
 Gundesindus Compostellanus præsul matris precibus ad electorum societatem admittitur 598,48
 Gundiſaluus Ferdinandus Ouetensis 445,6
 Guntamundus siue Gutamundus Vandalorum rex 144,47.544,34
 Gutis Ostrogotthorum rex exercitum contra Belesarium ducens capitur 137,35,50
 Guzmanorum origo 772,25
Habidus, qui etiam Habis, Hispania rex 463,28.686,14
 Habundus siue Auitus presbyter 700,8
 Hadrianus Rom. Imp. Hispania regnum suscipit 694,38. patria Hispanus 516,54.517,23.1001,39. insigne periculum adit 517,8
 Halibatan Hispania Miramolinus 588,5. astu Sarracenos rebelles imperata facere cogit 589,44. relictis 48 liberis moritur 590,28
 Halibatan Hispania Miramolinus 602,12
 Hannibal, vide Annibal.
 Hanno Pœnorum imperator in Hispaniã mittitur 72,39. castramouet aduersus Romanos 52,29. fugatur a Lucio Martio 81,16. capitur 52,40
 Hasdrubal Carthaginensium dux in Hispania 49,3.50,12.467,21.689,38. Placentiam obsidet 70,14. prælium cum Romanis committit 71,43. pugnans interficitur 72,8. 467,31. Eius prægrandis clypeus 62,21. 468,41. litera ad Hannibalem intercepta 70,24. Neronem per colloquium fallendi consilium 63,7. transitus ab Hispania in Italiã 69,1
 Hasdrubalis Gisconis filij cum Scipione pugna & fuga 74,22,50.76,1
 Hector an Achilles in bello præstantior 1071,41
 Hedetani 19,23
 Heldebatuſ Ostrogotthorum rex 138,5
 Heldefredus maritimis Hispania urbibus positur 544,19
 Helena ciuitas 9,32.494,53.686,21
 Helena martyr 799,32
 Helius Pertinax Rom. Imp. in Hispaniis regnat 695,28
 Helladius Toletanus episcopus 174,54. 560,47
 Henrici Cardinalis & Infantis Portugallia laus 448,18.458,27
 Henricus Comes Portugallia in dotem accipit 351,53.250,46.351,53. cuius fuerit 489,2
 Henricus Gotthorum rex 317,8.665,35. 702,24. quere Euricus.
 Henricus I. Castella rex 279,11.365,32. 653,21.671,43.724,7.818,33. ex tegule ictu moritur 281,1,10.366,12. Eius matrimonium cum Dn. Masalda 279,50. 280,11. tumulatio 282,15. Pont. & Imp. ipsius tempore qui 366,30.653,29
 Henricus II. Legionis & Castella rex 398, 41.658,8.673,38.729,1.820,24. Aragonum regis opem contra fratris sanuitiam implorat 395,33. in regem contra fratrem eligitur 396,17. fratrem confodit 397, 4. Eius calamitates post interfectum fratrem 399,14,47. uxor & liberi 399,7. Eius temporis Pont. & Imp. Rom. 658,21. 401,33.658,21
 Henricus III. Legionis & Castella rex 404, 43.659,39.674,6.730,1.820,31. Eius filie quibus nupserint 408,1. inopinata mors 408,22. morituri de fratris integritate oratio 409,1. prudens responsum, suis ob lenitatem ipsum arguentibus datum 405,8. sententia de ararij augendiratione 407,22. virtutes 406,27. uxor & liberi 403,53.405,3,36. Eius temporis Pont. & Imp. Rom. 409,15.660,12
 Henricus siue Enriqus IV. Legionis & Castella rex 424,30.662,44.674,47.732, 14.820,45.1085,33. abstemius 431,13. regni dissidia sedat 424,43. in Granata regnum infestis signis ingreditur 425,30, 45. oppida de Gibraltar & Archidona recuperat 428,22,31. Nauarra partem expugnat 426,33. fedus cum Elisabe sorore icit, eamque principem designat 1090, 32.1091,16. pacta sorori non seruat 1092, 48. literis Ferdinandi & Elisabes incusatur 1098,53. filiam Lusitanorum regi, deinde Enriquo Enriqui despondere cogitans frustratur 1100,42. cum sorore in gratiam redit 1102,37.

- Eius adificia 428, 53. habitus & mores
 1106, 5. magnanimitas in recusando re-
 gno sibi oblato 426, 36. 427, 26. nobili-
 um catalogus 425, 48. sobrietas 430,
 51. 431, 10. strenuitas 429, 47. vir-
 tutes 429, 47, 53. 430, 8, 20, 24, 44, 51.
 431, 10, 24. uxores & filia unica 425,
 39. obitus 1105, 42. Eius temporis
 Pontifices & Imperatores Romani 431,
 53. 433, 35. 663, 47
 Hercules plures 34, 33. septem 36, 1
 Hercules Aegyptius quando exiit 36, 27,
 39. in Hispania regnat 462, 3.
 Eius ibidem opera 461, 27
 Hercules Alcides in Hispaniam nauigat 33,
 30. 152, 42. Cacum superat 153, 35.
 Geryone interempto Hispania potitur 34, 21.
 quas urbes in Hispania condiderit 37, 5.
 153, 23. Eius bellum cum titanibus ubi ge-
 stum 27, 31. etymon ridendum 34, 46.
 opera 154, 38. patria 34, 49. pugna
 cum Geryone tricipiti 152, 42. 153, 17.
 scelera 35, 15. 615, 27. reditus ab Hispania
 in Graciam 38, 20.
 victoria in Hispania 153, 23. mors 35,
 48. 39, 53. 154, 41
 Hercules Graecus Iouis filius 36, 15. in Hi-
 spaniam venit 685, 9
 Hercules Libyus Hispaniae rex 681, 12
 Hercules Syrus qui XII. pericula superauit,
 quo tempore vixerit 36, 5
 Hermanaricus Gotthorum rex 162, 27.
 Eius obitus 139, 51. 162, 40
 Hermandatum siue Hermandatum, nouum ius-
 titiae genus 957, 44
 Hermannii Contracti loca emendata 521, 45.
 519, 26
 Hermengaudus Gerbus, Vrgelli Comes 719,
 18. 837, 16
 Hermenegildus tyrannus secundum aliquos
 554, 31. 555, 3, 14. secundum alios martyr
 556, 4
 Hermericus Suenorum princeps in Hispania
 145, 53. 533, 44. cum Gallecis pacem fa-
 cit 538, 34. moritur 538, 3, 54
 Hermigildi Compost. episc. in viduam quandam
 iniquitas & ultio diuina 599, 1
 Hermigius Gotthorum rex 633, 46. vide
 Eringius
 Hesihius S. 508, 1
 Hesperia vnde dicta 11, 17. 681, 51
 Hesperia duae 11, 11
 Hesperus Hispaniae rex 462, 7. 681, 45
 Hiae Toleti rex 239, 37
 Hiemen Hispaniae praefectus 583, 25
 Hieronymi opus de scriptoribus ecclesiasticis
 531, 37 145, 1.
 Hildericus Vandalorum rex 145, 4.
 Christianos ab exilio renocat 145, 18
 a Gilimerio interficitur
 Hildericus Comitis contra Bambam rebellio
 179, 30
 Hispalis, siue Hispalus, Hispaniae rex 461, 48.
 680, 48
 Hispalis Batica metropolis 17, 38. a Casa-
 re Iulia Romulea appellata 130, 39. a Ca-
 sarianis recipitur 130, 4. a Muzia Ara-
 be occupatur 197, 5. Eius descriptio 961,
 17. conditor 26, 1, 5, 37, 14. 680, 50.
 instaurator 53, 46. nomina antiqua &
 recentia 25, 55. 26, 2.
 Hominibus quos Deus amat, Hispali domum
 largitur & victum: Proverbum 961, 34
 Hispali passi martyres 522, 31
 Hispalense concilium primum 558, 44.
 secundum 561, 13
 Hispalensis episcopatus 495, 29
 Hispalensi metropoli quae subiecta ecclesiae
 8, 27
 Hispan, siue Hispanus, Hispaniae rex 461,
 54. 616, 1. 681, 1. Eius monumenta 154, 50
 Hispania Europa & orbis terrarum caput
 1007, 43. vnde dicta 292, 40. primum
 prouincia consularis 453, 51. deinde
 duas prouincias praetorias diuisa 453, 3.
 sub Constantino Pio in quinque 454, 51.
 524, 47. a Barbaris occupata & inter i-
 psos diuisa 141, 49. 535, 8. 536, 48.
 Latii iure donata 511, 41. per Comites re-
 cta 481, 52. a sex regibus possessa 454,
 54. quatuor plagis vexata 535, 6.
 nube candida illustrata, ea nocte qua Chri-
 stus natus 505, 48. quomodo administra-
 ta a Christi nativitate vsque ad Gothos
 481, 21. quando per unum regem aut per plu-
 res gubernata 301, 1. quibus rebus ab-
 undet 742, 12. quas merces exteris lar-
 giatur 1245, 37
 Hispaniae arbores & fructus 745, 20.
 balnea & thermae 748, 17. clades sub Ro-
 derico rege & eius cause 191, 46. 190, 10.
 326, 53. 576, 39. concilia 773, 8. con-
 uentus, 454, 32. defensio aduersus Mun-
 sterum 1246, 23. deploratio 194, 1.
 descriptio 451, 41. 1081, 40. descriptio
 per maritima litora & Pyrenaeum 5, 20.
 per mediterranea 6, 50. descriptio respec-
 ctu antiquarum in ea prouinciarum 299, 10.
 respectu ceterarum regionum orbis 298, 3, 23.
 respectu regnorum in ea erectorum 299, 54.
 diuisio

- diviso* 4,38.753,25. *figura instar corij*
 4,27. *ficilia* 749,1. *flumina* 749,
 44.1083,38. *fontes* 749,10. *fruges*
 & *vina* 744,14. *incole primi* 11,30.
 152,4,30.807,6. *latitudo & longitudo*
 4,20.6,52.741,49,51. *laus* 193,38.
 297,41.455,10.478,52. *laus ab aeris salu-*
britate 292,19,44.455,16. *a fidelita-*
te erga reges 458,53. *agentis strenuita-*
te & ceteris corporis & animi dotibus 295,
 20. *a literarum studiis* 459,25. *a me-*
tallorum copia 16,20.294,31.455,42.742,
 40. *a religionis antiquitate & vera fidei*
cultu 457,42. *a terra fertilitate* 293,
 22.455,20. *a virtute bellica* 456,42. *lo-*
careligiosa 804,1. *magnates & ponti-*
fices 773,1. *metropoles* 7,40. *mo-*
narchia & principatus antiqui 301,1.
montes 751,32.1083,8. *nomina* 10,
 6.613,48.615,55.714,11. *pecora & pi-*
sces 746,1,23. *primatus* 501,45.
populi 18,6. *provinciae tres* 451,52.
 1082,5. *provinciae sex* 299,16.613,55.
reges ante Herculem 14,20. *reges a Thu-*
bal usque ad Carthaginenses 460,12.
regnatia 142,41. *quinque* 664,53.
 1008,18. *duodecim* 1237,20. *re-*
gnorum origo 306,47. *salina* 747,28.
sancti & martyres 785,1. *sedes cath-*
edrales 8,8. *siccitas stupenda* 463,41.
situs 613,50.741,38. *terminatio* 4,1.
urbes ante Herculis aduentum 13,1. *ab*
Hercule condita 37,5.153,23. *a Car-*
thaginensibus 46,4. *a Romanis* 53,3.
venationes & aucupia 746,12.
Hispanie nomen in quo regno hodie resideat
 312,9
Hispanie due 614,1.4,42. *ulterior & ci-*
terior unde dicta 5,13. *citerioris populi*
 19,31. *provinciae quinque* 7,6. *ter-*
minatio 7,4.454,20. *ulterioris partes*
due 7,10. *populi* 18,10. *terminus*
 454,20
Hispaniola insula 733,27
Hispani cuiusdam in tormentis constantia
 506,22
Hispani Gotthis in patria sua remanentibus
prestantiores 620,31. *peculiari tempo-*
ris notandi modo vsi 502,13. *res novas*
aduersus Romanos moluntur 520,4
Hispanorum cultus & obseruantia in religio-
ne 297,28.784,28. *fides erga suos domi-*
nos 296,51. *erga uxores amor* 297,
 12. *legatio ad Alexandrum Magnum*
 465,43.689,16
Hispanorum veterum bellica virtus & for-
titudo 295,20.296,4.777,50. *constan-*
tia & fidelitas 780,25. *lingua* 781,5
Hispanorum nostri temporis militaris forti-
tudo 782,15. *ingenia ad literas capef-*
sendas 782,46. *lingua* 783,30.
sobrietas 784,12. *urbanitas & diligen-*
tia in educandis liberis 783,13
Hispanicarum rerum scriptores 441,16
Hissem Corduba rex 586,45
Hissem Corduba rex 603,47
Hitona urbs 29,41
Hizit Arabum rex 571,5
Homar Arabum Miramolinus 582,36
Homerus in Hispania peregrinatus 463,49
Honorichus siue Vgnericus Vandalorum rex
 543,53. *Christianos crudelissime perse-*
quitur 144,30,34.544,1,21.
Eius miserabilis exitus 544,28
Honorius Occidentis Imp. 532,9.1003,21.
Hispanias administrat 700,21.
Gotthis Gallias & Hispanias concedit 165,
 39.533,50
Hormisdæ Papa ad Hispanos episcopos epistola
 547,52
Hugnericus Vandalorum rex Arianus Chri-
stianos persequitur 144,30,34. *vide*
Honorichus.
Hugo Barcinonensis claret 725,11
Hugo Portugallensis episcopus 442,34
Humeie regnandi cupiditas 607,20
Hunnorum origo 139,10.306,11.
casus 167,50.168,10 *signa eum prece-*
dentia 169,29
Iaccensis moneta a Iacobo I. Aragonum re-
ge confirmata 847,30
Iacobus Apostolus in Hispania predicat 506,
 35.692,40. *in Iudeam redit* 506,46.
capite truncatur 506,8. *equo vectus*
in conflictu apparet 591,10.600,41.
Graculo se non solum piscatorem sed etiam
militem esse ostendit 233,18.347,2.
Eius in Hispania discipuli 506,36.507,48.
Corpus Apostoli quomodo in Hispaniam
translatum 507,11,20,27. *quomodo*
occultatum & deinde reuelatum 588,29,
 52. *Ecclesia eius dedicatio* 210,39.
D. Iacobo votum singulis annis soluendum
instituitur 591,14
Iacobus Hallensis 444,26.450,34
Iacobus I. Aragonum rex, Fortunatus &
felicitis memoria dictus 229,28.724,13.
 843,53. *Baleares insulas acquirit* 229,
 42.369,4.844,51. *Eius natiuitas, & qua*
ratione Iacobus fuerit nominatus 844,18.
 Ppp ij

I N D E X

accusatio apud summum Pont.	845,47.	mit	601,33	
discordia cum Alphonso filio	846,7.	Ihabea Hispania praefectus	583,8	
educatio & pericula in infantia	844,40.	Ilarqueones	19,44	
expeditio contra Mauros Granatenses	846,36. 229,46.	Ildefonsus abbas idem cum B. Alfonso histori-	567,16	
liberalitas erga milites	848,5.	co	178,21. 707,31.	
uxores & liberi	229,35,54. 845,11.	Ildefonsus Toletanus Pont.	178,21. 707,31.	
846,15.	mortis locus & tempus	848,15	vid. Alfonso.	
Iacobus II. Aragoniae rex	726,38. 858,13.	Ilderichus Vandalorū rex Christianus	547,34	
Eius pax cum Carolo socero de restituēdo ipsi	Sicilia regno	859,14.	Ilerda Valentiae mater	848,1.
privilegiorum regni confirmatio	858,50.	prelium nauale aduersus Fredericum fratrem Sicilia regem	860,4.	
860,4.	uxores & liberi	858,30,51.	mortis locus & tempus	869,34
Iacobus Patiequus Villenatum Marchio capitur & absoluitur	1104,14. 1105,22.	Eius arege Ferdinando defectio	1109,42.	
litterae ad Lusitanorum regem	1110,51. 1115,23. 1125,32.	reditus in gratiam cum rege & regina	1155,34	
Iacobus Teuius	443,50	Iacobus Urgellensis Comes, Aragoniae regni competitor	1036,2.	
Iacobus Urgellensis Comes, Aragoniae regni competitor	1036,2.	in conciliandis sibi partibus laborat ad obtinendum regnum	1038,8.	
partium naufragium facit	1044,2.	Ferdinandum regem agnoscit	1056,36.	
eirebellat	1059,36.	supplex fit	1062,34.	
1063,1.	in carcere vitam finit	867,4.	Eius scelera	1039,22. 1042,40.
ultio diuina	1043,27.	patris eius auaritia	1056,50	
Iacobi Theologi sophologium	730,12	Iamfredus I. Barcinonae comitatus gubernator	712,9,52	
Iamfredus II. Barcinonae Comes	713,1,27	Iamfredus III. Barcinonae Comes	715,25	
Iani portarum aperiendarum & claudendarum ratio	132,14	Ianuaris martyr	793,28	
Iapheti posterius quas gentes produxerint	151,15. 615,12	Iberia	12,16	
Iberia	12,16	Iberia urbs	677,51.	
Iberus Hispaniae rex	460,41. 677,37	Eius situs & ruina	31,40	
Iberus fluius	12,16. 460,42. 677,37,40.	quos amnes in se recipiat	750,1	
Idacius episcopus, scriptor Hispanus	441,18.	ad dominum conuertitur	536,26	
Idnabala Casaraugustae regulus	586,12	Idubeda Hispaniae rex	460,44	
Idubeda, montes	ibid. 752,33	Ierabrica ciuitas	495,26. 537,3	
Ignis e mari ortus multa Hispaniae oppida ab-				
		Imperatores quos Hispania dedit	1000,36.	
		Imperatrix Alemantiae adulterii accusata, a Ramundo Berengario liberatur	496,12	
		Impuritanus episcopus	760,3	
		Incendium miserabile	507,50	
		Indallentius S.	604,51.	
		Indibilis Hispanorum dux Scipioni se dedit	67,37.	
		Indica insula inuenta	20,20	
		Indigetes	1019,15	
		Infantes dicuntur Hispanis regum filii	220,10	
		mos iste unde sumptus	188,7. 550,47	
		Infantes de Carrion	452,31. 453,13	
		Inguinalis plaga per Hispaniam	1091,33	
		Interamnis Portugallia	1085,16.	
		Ioanna Henrici IIII. uxor fugit	1097,45.	
		Ioanna Enriqui IIII. filia designatur princeps, & rursus abiuratur	1098,14.	
		lorum regis fratre in coniugem petitur	Eius sponsalia cū Enriquo Enriqui F. disturbantur	

- bantur 1101,33
 Ioannes abbas, deinde episcopus Gerundensis 441,21. 558,24.
 Ioannes AEgidius Zamorensis 445,10
 Ioannes Annius Viterbiensis 443,26
 Ioannes Hierosolymitanus rex in Hispaniam venit 724,10
 Ioannes Genesius Sepulveda 451,13
 Ioannes Gerundensis episcopus, legatus Ferdinandi V. 1183,43. paralipomena Hispaniae scripsit 443,7. Eius error 452,38,42
 Ioannes I. Aragoniae rex 729,36. 863,13. tumultus compefcit 863,44. Eius indulgentia erga secundam uxorem 863,23. morum varietas, ibid. 23. mors repentina 864,1
 Ioannes II. Aragoniae rex 732,37. 876,20. Eius amor erga fratres 877,34. 879,1. bellum cum Carolo filio & Barcinonensibus 884. cum Ludonico Gallorum rege 938,39. bellum Gothalicum 895. benevolentia & cultus erga uxores & liberos 878,46. clementia & humanitas 878,12. clementia & seueritas erga reos 879,43. cultus circa parentes 879,1. cultus Christianae religionis & festorum celebratio 880,18,30. cura & ordinatio in litibus abbreviandis 880,49. fortitudo contra hostes, ib. 1. habitationes 879,36. gesta in Hispania 881,50. inclinatio in pulchras mulieres 879,21. leges & instituta 881,13. liberalitas & audentia 878,24. ludi & venationes 877,26. militia 881,32. natiuitas 876,27. oratio ad duces 927,55. ad filium rebellem 888,5. ad legatos 889,47. 891,13. 926,9,16. 939,3. ad milites 902,8. 905,12. 922,34. parentum, fratrum & sororum mors 879,12. periculum a Tarracensibus 900,24. ab hostibus 891,26. 931,20. statura & corporis forma 877,1. valetudo & corporis cultus 877,10. virtus bellica & militaris eloquentia, ibid. 54. uxores & liberi 876,40. uxoris & filij periculum ab hostibus 896,8. 898,17. uxoris infirmitas & mors 932,47. 934,16. ipsius obitus & acta in ea 943,5. 944,24. exequia 944,29
 Ioannes I. Legionis & Castellae rex 402,5. 658,41. 673,43. 729,12. 820,30. equo opprimitur 404,3. Eius bellum cum Alencastriae duce 403,24. & concordia per matrimonium, ib. 52. bellum cum Portugalensibus 402,27. virtutes 404,25. uxores & liberi 402,8,21. Temporis eius Pont. & Imp. Rom. 404,25,35. 659,23
 Ioannes II. Legionis & Castellae rex 409,33. 660,23. 674,25. 730,39. 820,35. Affectus eius mirus erga Aluarum de Luna 413,43. 419,1. amor erga Aluarum in odium conuersus, & supplicium de eo sumptum 420,24,53. 421,40. disidium cum Ioanne Nauarrae rege & Henrico Infante 413,20. 414,17,43. concordia cum iisdem 416,12. discordia iterata & exitus eius rei 417,11. 418,2,41. nobilitas summa 409,36. studium circa schisma ecclesiae extirpandum 412,10. victoria de Sarracenis 416,47. tutores a patre relictis 408,40. 409,54. 1010,53. virtutes 422,41. vitia 423,11. uxores & liberi 410,16. obitus 422,33. Temporis eius Pont. & Imp. 423,31. 662,11
 Ioannes I. Nauarrae rex a Castella rege fugatur 418,16,20. Eius disidium cum Carolo filio 426,19. uxores & liberi 413,33. 417,46. Idem est cum Ioanne II. Aragoniae rege.
 Ioannes II. Labritensis, Nauariae rex, schismaticus 1213,29. 1216,15. regnum deserit 1217,9. Gallorum copiis auctus ad Pompeionis obsidionem se parat 1221,48. spe sua fraudatur 1223,10. maiores copias contrahit 1224,10. urbem oppugnat 1225,4,44. 1227,21. obsidionem soluit 1231,1. de regno recuperando diffidit 1233,18
 Ioannes I. nothus Portugalliae rex omnibus admirabilis 729,9,22
 Ioannes II. Portugalliae rex 732,27. cum exercitu pergrandi ad patrem venit 1134,18. patruelem suum occidit 1206,39
 Ioannes III. Portugalliae rex 734,40
 Ioannes Mena, poeta Hispanus 732,9
 Ioannes monachus, Gerund. episcopus 705,55
 Ioannes Ortega 721,36. 792,53
 Ioannes Patiequus magister S. Iacobi 1087,23. Eius fraudulenta consilia 1097,13. 1101,33. obitus 1103,30
 Ioannes Vasaeus quo consilio Hispania chronicon scripserit 437,39. quibus de causis 439,11. quod non sine exemplo homo externus de Hispaniae rebus scribat 440,1. quos autores & quatenus sequatur 441,16. 445,32,40. quorum opera in suo Chronico sit adiutus 448,1. Eius obtestatio ad lectorem 451,1
 Ioannis Agullonis supplicis oratio 903,10
 Ioannis Ballierae tyrannis 1044,6
 Ioannis Ceullerij pertinacia 1067,31,49. trepidatio 1069,38
 Ioannis Ferdinandi laus 444,49
 Ioannis Gamboeae fortitudo 931,38
 Ioannis Martis magnanimum facinus 1024,

10. <i>facetia</i>	1025,16	<i>Arabes in Hispaniam traducit ob violatam</i>	
<i>Ioannis Papae litera ad Alfonsum Magnum</i>		<i>a rege filiam</i>	191,23.326,8,31.576,8.
209,50.210,20		<i>Eius scelerum deploratio</i>	327,12. & <i>pæna</i>
<i>Ioannis Sancij IV. regis Castelle fratris, vindi-</i>		200.35.327,25.577,29.	
<i>cta infelix</i>	380,9,18	<i>Iulianus Eborensis episcopus</i>	552,31.
<i>Ioannis Syluij Centifoniani Comitis pugnatu-</i>		<i>Iulianus Lucas, Toletanus diaconus</i>	441,50
<i>multuaria cum Lusitanis</i>	1123,45	<i>Iulianus Pomerius Maurus floret</i>	540,29
<i>Iouinianus Rom. Imp. Hispanias regit</i>	699,16	<i>Iulianus Pomerius Toletanus presul</i>	572,50.
<i>Iouis mons</i>	23,12.37,44.751,44	799,49. <i>ex Iudeo Christianus</i>	187,50.
<i>Irene martyr</i>	567,32	708,18. <i>Eius scripta</i>	441,46. <i>liber</i>
<i>Iria Flauia opp.</i>	761,30	<i>de tribus substantiis in concilio approbatus</i>	
<i>Iriensis ecclesie episcopi</i>	588,42	188,17.573,40	
<i>Iriensis episcopatus</i>	496,17	<i>Iulitta martyr</i>	696,8.792,1
<i>Iriensis sedes Compostellã transfertur</i>	589,9	<i>Iuncaria oppidum</i>	496,15
<i>Irreuerentia erga sacra punita exëpla</i>	346,22	<i>Iuuenalis an Hispanus</i>	512,1
<i>Isabella Ferdinandi V. uxor, vide Elisabe.</i>		<i>Iuuenus poeta, presbyter Hispanus</i>	524,25.
<i>Isabella Montania constantia & fides</i>	937,40	698,43	
<i>Ischan Miramolinus</i>	583,4	<i>Iuuenis suspensus incolumis mansit</i>	805,49
<i>Isidorus Hispalensis archiepiscopus</i>	441,18.	<i>Iuuenis & puella amantiũ miseranda fortuna</i>	
705,46.801,46. <i>contra Acephalorum</i>		1026,54	
<i>heresin synodum celebrat</i>	174,55. <i>mori-</i>	<i>Iustinianus Valentinus episc.</i>	550,28.703,10
<i>tur</i>	564,51.175,49.564,51. <i>Eius opera</i>	<i>Iustinus Historicus floret</i>	517,30
565,12.705,48.801,45. <i>a Theodisco cor-</i>		<i>Iustitia encomium</i>	987,41.992,10
<i>rupta</i>	566,14. <i>historia Gotthorum</i>	<i>Iustus Toletanus presul laqueo strangulatur</i>	
562,	25. <i>salutaria quadam precepta</i>	564,13	
801,52.	<i>locus emendatus</i>	<i>Iuzef, nobis Iosephus, in Hispaniam regnaturus</i>	
560,44		<i>mittitur</i>	584,41
<i>Isidori officium ubi hodie vigeat</i>	199,53	<i>Ixeca Hispania Miramolinus</i>	586,46.588,4
<i>Isidorus senior Cordubensis episc.</i>	536,25	<i>Ixit Arabum Imperator</i>	582,36
<i>Isidorus Pacensis episcopus</i>	442,6	L <i>Abienus a Cæsare deficit</i>	108,8.
<i>Italica situs</i>	555,10	<i>crudelis in Cæsariã</i>	123,35
<i>Italica passi martyres</i>	522,36	<i>in pralio occumbit</i>	129,30
<i>Italicensis episcopatus</i>	496,25	<i>Labrionensis episcopatus</i>	496,27
<i>Itani, Hispania populi</i>	18,37	<i>Lacobrica due</i>	ibid.29
<i>Ithacius episcopus Hispanus</i>	530,38	<i>Lacobricensis episcopatus</i>	496,29
<i>Iubal idem cum Tubal</i>	677,10	<i>Lacus miræ naturæ</i>	748,38.752,13
<i>Iubalda Hispania rex</i>	678,14	<i>Laetani populi</i>	20,1
<i>Iubalda mons</i>	460,45.678,16	<i>Laelius nauale pralium cum Pænis committit</i>	
<i>Iubeda mons</i>	1083,23	81,22	
<i>Iucef Almohadum rex Toletum obsidet</i>	264,	<i>Laini Calui Castelle iudicis progenies</i>	646,28
13,22		<i>Lagonius fluuius</i>	750,47
<i>Iudæi ritus suos abiurant</i>	564,25. <i>conuer-</i>	<i>Laletania puincia ciuitates & oppida</i>	766,38
<i>si rursus iudaizant</i>	963,25. <i>ex Hispani-</i>	<i>Lambertus martyr</i>	521,4.797,16
<i>niis pelluntur</i>	560,30.960,15	<i>Lamecensis episcopatus</i>	496,35
<i>Iudaorum synagoga in Hispania quamdiu fu-</i>		<i>Lampades in S. Maria templo miraculose ac-</i>	
<i>erint</i>	517,15. <i>Iudaorum ritus & mores</i>	<i>centuntur</i>	806,29
962,19. <i>obscenitas</i>	962,31.965,1.	<i>Lanificij & linificij palma penes quos in Hi-</i>	
<i>in regem conspirantium pæna</i>	574,32	<i>spania</i>	753,1
<i>Iudaicus mons</i>	23,14.37,46.751,44	<i>Largustanus princeps Catonem iuuat in occu-</i>	
<i>Iudices nouem ad eligendum Aragonum re-</i>		<i>pando Regio castro</i>	88,50
<i>gem delecti, eorumq; nomina & qualitates</i>	866,5.1046,44,52	<i>Latro Portius Hispanus</i>	508,40.693,17
<i>Iugastrensis episcopatus</i>	496,14	<i>Latronum domus origo</i>	824,28
<i>Iulianus ab Alba</i>	448,53	<i>Lauara oppidum</i>	28,2
<i>Iulianus Apostata Hispanias tenet</i>	699,12	<i>Laureanus Hispalensis archiepiscopus, martyr</i>	
<i>Iulianus Comes legatus Roderici regis</i>	191,15.	550,49.788,27	Lauren-

I N H I S T. H I S P A N.

Laurentius a Padilia	445,15	Libyca, vrbs	29,51
Laurentius martyr	519,5.697,5.785,51	Licianus poeta Hispanus	512,16
Laurentius Valla Alfonsi V. Aragonie regis praeceptor 868,43. historicus 731,44. 868,15.1063,17		Limba Gotthorum rex	319,40.703,53. vide Luiba.
Leander Hispalensis episcopus	556,48.704, 16.801,24. moritur 59,28.	Limia fluvius	452,37.680,40.750,26. 1084,44.
Eius opera	704,24	Liminus fluvius	24,11
Ledesma opp. cum thermis	748,19,31	Littorius Comes aruspicum responsis fidens perit	539,29
Legio Germanica, ciuitas 763,27. Gemina ne seu Gemina, an Germanica dicta	513, 52. a quibus condita 47,3.694,20. a Sarracenis capta 605,10	Liuii locus restitutus	466,16,20.471,5,22. 472,40
Legione passu martyres	523,4.697,11	Logonensis episcopatus	496,41
Legionis regni initium 307,1,22. unio cum Castella 231,20.307,54. separatio 355,42		Loxa obsidetur	979,17
Legionis & Asturum titulus quousque dura- rit	718,2	Lubricatus amnis	24,36
Legionis & Castelle regum catalogus	484, 39	Lucas Tudensis Hispaniae scriptor	442,36
Legionensis episcopatus	496,37	Lucanus Annens poeta	506,5.2.693,11. Senecam philosophum anumne an patrum habuerit 508,35. Eius epitaphium 509, 4,11.
Legionensis ecclesiae translatio	212,20	Lucense concilium	552,12
Legionenses, olim Vectones	19,16	Lucensis episcopatus	496,43
Legionum Romanarum nomina	514,45. 515,32	Lucinius Baticus	531,7
Lemacenorum vrbs deleta	30,23	Lucius poeta Hispanus	512,17
Leocadia virgo martyr	521,48.786,44.	L. AEmilius Paulus contra Lusitanos tumul- tuario exercitu pugnatur	90,4
Leocadiae tria templa Toleti dicata	521,49	L. Belus aut Bebius praetor exercitu caso fugit	89,51.471,8
Leo III. Papa	588,8	L. Flori lapsus	468,22.474,14.477,7
Leonis Papae epistola ad S. Turibium	540,19	L. Flori locus restitutus	472,42
Leonigildus aut Leonogildus Gotthorum rex	172,52.319,50.552,42.627,34.666,5. 705,55. hereticus 554,39. Christia- nos persequitur 173,12. filios regni consor- tes facit 553,53. Hermegildum filium ob Catholicam fidem interimit 173,7. 320,11. Hispalim expugnat 555,3,14. plurima loca in suam potestatem redigit 553, 17,20,42,50,52.554,13. primus folio & purpura regali usus 557,16. Sueuorum regnum occupat 555,51. moriens Recaredum fi- lium de Christianis ab exilio reuocandis monet 173,29.557,4. Eius uxores 552,43,46. Pont. & Imp. qui fuerint ipsius tempore 320, 18.628,17	L. Martineus Siculus	443,32
Lerientis episcopatus	500,55	L. Martius rem perditam in Hispania resti- tuit 468,36. milites ad pugnamhorta- tur 61,10,26,48. Paenorum castra expu- gnatur	62,2.
Lesbij in Hispania regnant	688,26	L. Scipio Ortigem urbem obsidet	73,40. capit 74,7
Letus Neptensis episcopus martyr	144,39	Lucij Papae epistola ad Hispaniae episc.	518,41
Lethe fluvius	452,38	Ludos & lusores quae mala sequantur	965,30
Liber foliis ligneis & tribus descriptus lin- guis inuentus	369,26	Ludouicus Gallorum rex, Barcinonae Comes	833,42. Barcinonensis renunciat 835,19
Liberatus abbas martyrium sustinet cum sex fratribus	544,13	Ludouicus Gallorum rex fontem Rabiā ob- sidet 1130,19. exercitu pulso, obsidionem repetit	1131,30
Liberalitatis exempla	994,9	Ludouici Francorum regis aduentus in Hispa- niam 252,48. eius encomium de curia Toletana	253,2.356,26
Liberi Patris in Hispania aduentus	462,34	Ludouicus Neapolis rex, regni Aragoniae com- petito	1034,10.1035,47
		Luiba sive Limba I. Gotthorum rex	172,47. 319,40.552,20.553,11,50.627,22.666,3. 703,22. Eius temporis Pont. & Imp. 319,43.627,28
		Luiba II. Gotthorum rex	174,30.320,52. 559,19.629,12.666,13.705,1. Eius tem- poris Pont. & Imp.
			321,1

I N D E X

Lupercus puer, martyr	789,47	Manrici Comitis de Lara singularis erga domi- num suum fides	357,47.358,3,28	
Lupus de Oliueto, ordinis D. Hieronymi instaurator	730,51	Manricorum ortus	772,23	
Lupus Francorum dux Bambam contra se uenientem fugit	185,47	Mantua conditor	686,40	
Lupi de Arenis peditio peditione punita	362,52	Marcelli filij martyres	523,23	
Lusitani qui	884,43	Marchiones Aragonia & Nauarra	776,2.	
Lusitania 913,11. hodie qua	614,11.	Castelle & Legionis	775,47.1239,42.	
Specialius dicta qua	24,7	Portugallia	1241,1	
Lusitania descriptio 4,51.5,54.17,41.299,33.452,7.755,1.1082,13. conuentus 454,34. etymon 4,51.5,54.17,44.34,16. 153,28.452,11.462,44.683,9. fluuij 452,13. longitudo & latitudo 755,10. montes 453,3. oppida & populi 755,12		Marcus Antoninus Rom. Imp. in Hispanis regnat	695,10	
Lusus Hispanie rex	462,24.683,7	Marcus Aurelius Rom. Imp. Hispanias regit	695,54	
Lycabrum expugnatur	89,37	M. Fuluius Celtiberos fundit	89,11	
Lydi in Hispanis imperant	686,27	M. Portius Cato cum exercitu in Hispaniam uenit 86,45. Hispaniam citeriorem domat 88,5. Hispanis arma adimit	88,33.	
Lynca, olim Iulium oppidum	20,17	Romam triumphans intrat	89,26	
Machinae militaris descriptio	1018,19	M. Aunius Syllanus, praetor, in Hispaniam mittitur 64,19. Eius praelium cum Hannone	73,6	
Macrinus Opilius Rom. Imp. Hispanos regit	695,49.	Magoneque	73,6	
Madritum oppidum	759,38	Marci Guterry Castellani fides & praclarum facinus	364,15	
Madriti factiones	1144,14	Marci Reguli fides & mors	49,15	
Magalonensis episcopatus	496,48	Maria uirgo B. Alfonso apparet	568,30	
Magnatum Hispania index	1239,14	Mariae uirginis festum octauo die ante Christi natalem celebrari solitum	567,49.568,8.	
Magnatum Aragonie & Nauarra numerus censusq; 776,51. Castelle & Legionis 775,8,20. Portugallia 777,19		Mariae custodientis ades	1017,15	
Mago Paenoru dux Hispania fugatur	84,18	Mariae Aragonum reginae pulchrum stratagemata	844,3	
Mago urbs	84,54	Mariae Santij I V. uxoris cura de filij regno singularis 382,5. parsimonia	382,18.	
Mahometes Miramolinus Hispania 593,2. eius de morte apophthegma 236,49.594,29		Summa pudicitia	381,43	
Mahometes nascitur 554,49. Cordube virus suum spargit 559,38. rex a suis salutatur 560,55. primum tres uxores, mox octodecim habuit 560,10. sectam suam inchoat in Arabia 175,19.561,20. ueneno hausto moritur	562,38	Mariani montes	752,38	
Mahometismus decem Iudaorum commentum	561,31	Marinus homo uisus	694,32	
Maiores Hispania	773,55	Marius Aretius	443,24	
Maiorianus Imp. in Hispaniam uenit	542,47	Maroan Arabum rex Constantino Pogonato Imp. tributum soluit	572,6	
Malace conditores 46,36. captio	196,18	Maroan Miramolinus	584,36	
Malace passi martyres	522,37	Martialis martyr	793,28	
Malacitanus episcopatus	496,50	Martialis poeta Hispanus	512,6.694,7	
Malacha 12 stationibus cingitur	980,31.	Martianus Barcinonensis episcopus	700,10	
deditur	981,33	Martiel martyr	787,1	
Mancius, Christi discipulus, martyr	512,46	Martinus Aragonia rex	730,15.864,10.	
Mandonius socios Romanorum inuadit	55,20.79,41. Scipionise dedit 67,77. deficit 85,23. ad supplicium Romanis traditur	85,49	regnum nepoti tradere studet	1037,7,34.
Mandonij & Indibilis pugna cum Scipione	82,5.690,26. fuga	83,1	Eius ad legatos responsum	1034,9,25.
			oratio de iure competitoru Aragonia	1036,30.
			responso de regni successione in morte	1039,51.
			uxores	864,13,41.1033,43.
			mors	864,50.1039,22,51.1041,6.
			mortis	
			praeuincia	1041,25.
			obitum secuta de regno contentio	411,12
			Martinus Dumienensis episcopus	494,6.551,49,55.
			Sueuos ab Ariana heresi deducit	147,6
			Martinus V. Papa	412,54.423,35
			Martini	

I N H I S T. H I S P A N.

Martini ab Azpilcueta laus	449,29	Milesi Hispania imperium tenent	688,11
Martini Sicilia regis obitus	864,50.	Mindoniensis episcopatus	501,4
1033,25		Minus fluvius	750,21.1084,45
Martyres Hispania	520,13.698,1.785,1.	Mirandensis episcopatus	501,10
Martyres octodecim	788,17	Miro Sueuorum rex	147,11.553,18. bellum
Masdra Sueuorum rex	146,38.170,35.	contra Aragoones mouet	553,45. mori-
542,25		tur	555,6
Masiniſa Rex Numidarum, Carthagenſi-		Mirobrica qua ſit	461,2
um ſocius 59,47. Romanorum petit ami-		Miron Barcinona Comes	714,51.835,45
icitiam 76,6. Eius cum Scipione colloqui-		Mneſthei portus	463,22
um	83,31	Moabias Arabum rex	567,36
Matrimonia ſepe turbarum in regnis cauſas		Moclinum oppugnatur	979,29
eſe	366,3.402,11.413,22	Modigiſclus ſeu Modogiſilus Vandalorum rex	
Maula Arabum rex	572,4	305,53.533,49	
Mauregatus, quibusdam Mauracatus, Legio-		Mogei Arabum dux Cordubam occupat	195,
nis & Aſturiarum rex	202,21.332,43.	41	
586,24. 639,25.667,47.710,50.815,20.		Molena oppidum	25,34.769,1,11
virginum tributo auxilia Barbarorum redi-		Monachi ducenti vno die paſſi	712,35
mit 202,28.332,53.586,27. Eius tem-		Moncaio, Hispania mons	22,37
poris Pont. & Imp.	333,9.639,33	Mons ſigni	23,19
Maurus ſe Mahome nunciū ſimulans	981,20	Mons ſubmergitur	319,27
Mauri cuiusdam temeritas	820,11.981,5	Mons ululat	319,26.551,44
Mauri Hispaniam vaſtant	518,14	Montis Serrati domus S. Mariae dicata, mira-	
Maurorum aduentus in Hispaniam	814,14	culis inſignis	805,10
Maurorum reges 12 tributarij	837,37	Montes, dorſum terrae	1084,8
Maurorum reges breui tempore quindecim		Montes Hispania	751,33.1083,8. quibus
in Hispania	667,19	nomina mutata	22,10
Mauritania Tingitanae deſcriptio	299,45	Montani epiſcopi caſtitas miraculo probata	
Maximinus Rom. Imp. Hispanis dominatur		549,10	
696,12. Chriſtianos perſequitur	518,29	Morella oppidum	909,17
Eius monumenta Bracara	518,31	Mozarabes Chriſtiani	579,15
Maximus Caſar auguſtanus epiſcopus	441,	Mozarabici officii deſcriptio	579,17
26.560,13		Mugay cum 70000 Arabibus caſus	202,45
Maximus martyr	696,34	Munda opp. 23,52.128,46.1084,41. nunc	
Medina Arabibus quid	595,30	Colymbrium 27,50. a Caſare expugna-	
Medobrigae ſitus	460,50	tur	129,48
Melciadis Papae epiſtola ad epiſcopos Hiſpa-		Munda fluvius	452,40.1084,39
nos	524,4	Munio Mindoniensis epiſcopus	442,33
Mellaria vrbs	25,31	Muniza Gegionis praefectus Pelagii ſordrem	
Mendalia oppidum	25,13	vitiat, & qua inde ſecuta	198,25.578,25.
Mendozae familiae origo	670,35.718,14	interſcitur	200,40
Menſa viridis ex lapide precioſo	196,35	Murtia ſeptem coronarum inſignia gerit	672,
Menſa oppidum 754,46. Chriſti ſuda-		34. capitur	196,21
rio celebris	805,27	Muſcarum plaga in exercitu	374,11
Mentesanus epiſcopatus	496,51	Muza Abenheazim ab Ordonio victus	592,27
Merulorum domus vnde	771,12	Muza Arabum dux exercitum in Hispaniam	
Metalla Hispanie	16,20.742,40	mittit duce Tarif	191,39.192,6.576,9,27.
Methymna Campi ciuitas	756,50.876,33	ipſe in Hispaniam venit	196,44.578,16.
Methymna caeli	760,39	plurima occupat	196,49. Iulianum Comi-
Methymna Roſeca	763,20	tem interſcitur	200,43. a Tarif in Hispania
Mezquita quid Mauris	586,40. Mezquita	aetorum rationem poſtulat	197,38. in A-
Maurorum in eccleſiam Chriſtianoru conſe-		fricam reuocatur	581,22. a Tarif
cratur	240,40.352,14	apud Miramolinu delatus mulctatur	582,9
Michael Leerma	450,15	Mygdoniorum in Hispaniam aduentus	40,43
Michael Ritius Neapolitanus	443,18		

N Abuchodonosor II. Hispanias occupat 689,1
 Napifer Montecatinus dux contra Mauros 831,12
 Narbonensis episcopatus 497,1
 Natum fluius 24,20
 Navarra vel Nauaria etymon 1211,36.
 historia 444,37. interregnum 596,7.
 592,47. nobiles in duas partes diuisi 884,
 18. pontificum census 774,30. populi
 764,50. regni origo 308,11.670,3. re-
 gum genealogia 223,28.224,34,46. regu
 catalogus 486,30.719,31. sedes cathe-
 drales 8,12. situs 300,29.1009,30.
 1211,9. unio cum Aragonia 826,37.
 secessio ab Aragonia 828,50
 Nauaria regnum cum Pompelone pacatur
 1218,1. Nauariam iure diuino & humano
 ab Hispanis teneri 1212,9
 Neapolis regnum Gallorum ignauia amissum
 675,46
 Nebealmonus fluius 24,21
 Nebis amnis 452,37
 Nebriſſe conditor 462,38.684,3. etymon
 754,8. situs 462,41
 Negangesia flumen 24,22
 Nelus amnis 24,21
 Nemaufensis episcopatus 497,2
 Nepotiani Palatii Comitis rebellio & pœna
 206,14.590,40.712,26
 Nepotum domus 771,53
 Nereis in Olisiponaſilitore viſa 506,11
 Nero Rom. Imp. Hispanias tenet 692,50
 Nerua Cocceius Rom. Imp. in Hispaniis impe-
 rat 694,15. natione Hispanus 512,27.
 1000,48
 Nerua fluius 24,24
 Nicena ſynodus prima 524,9
 Niuoſi montes 973,46
 Noa, cognomento Ianus ſiue Ogyges, in Hispa-
 niam venit 677,23. Eius poſteri quas or-
 bis partes poſſederint 150,50.151,15.807,
 20
 Nobiles Hispani unde cognominati 772,13
 Nona martyr 523,7.787,1
 Nonij Aluari Comitis historia 444,47
 Nontinus ſiue Nonnicus Gerundenſis episcopuſ
 564,6
 Norbæ Auguſtæ ſitus 30,33
 Normanni Hispaniæ maritima depredantur
 207,53. Galleciam vaſtantes opprimun-
 tur 591,37.602,14
 Normannorum 70 naues ſuccenſæ 206,23.
 ſtrages 216,36
 Nouenſis episcopatus 497,3

Numantia hodie quæ ſit 1138,3
 Numantia exurit a ſuis ciuibus 94,1.690,
 29.477,13
 Numantiæ ſitus 31,19.93.30.477,27.
 conditores 46,53
 Numantinorum fides 475,55
 Numantini belli cauſa 475,38
 Numidicæ montes 23,7
 Nunilo martyr 713,51.790,39
 Nuniuſ Raſura Caſtelle index 213,43.597,32.
 Eius poſteri 214,1
 Nunii Comitis de Lara ſingularis fides erga
 ſuum regem 357,47.358,23. ſtrage-
 ma 259,53
 20,10
 497,14
O Ccetani
 Ocelum Durii
 Octauianuſ Imperator, quare Auguſtuſ. 29,41.115,55
 Octogefima oppidum 721,19
 Odo Vrgellenſis episcopuſ 721,19
 Odoacer Herulorum rex a Theodorico inter-
 mitur 136,5,23
 579,17
 Officij S. Iſidori & Leandri deſcriptio 775,8
 Officia Caſtelle magnatum 773,1
 Officia in curia regum 722,42
 Oldegariuſ Tarraconenſis archiepiſc. 772,10
 Olana familia 806,29
 Oliana oppidum 89,43
 Oliba capitur 696,34
 Olimpiaduſ martyr 531,16
 Olympus Hiſpanuſ episcopuſ 1008,26
 Oliſippona etymon 522,46
 Oliſipone paſſi martyreſ 497,6
 Oliſiponenſis episcopatuſ 836,8
 Oliuanuſ Capella dictuſ 545,47
 Olympiuſ blaſphemuſ cælituſ punitur 5400 An-
 Omar Cordubæ dux a Froila cum 5400 An-
 bibuſ caſuſ 201,48
 Oppaſ Hiſpalenſis epiſc. in Toletanam ſedem
 intruditur 190,24.575,32. Mauriſ ſe
 iungit contra Pelagiuſ 581,29. Pelagiuſ
 a deſenſione ſui contra Arabes dehortatur
 198,49.199,7. a Pelagio capitur 199,38.
 582,3
 Oppia lex quas contentiones in vrbe mouerit
 86,19
 Opportunitateſ plurimæ minimiſ cauſiſ per-
 duntur 1018,43
 18,42
 Orantia vrbs 3,26.34.613,15
 Orbis terræ parteſ treſ 497,11
 Orceleſ ciuitaſ 726,31
 Ordo Ciſtercienciſ 724,11
 Ordo mercediſ 727,24
 Ordo militiæ Chriſti 591,
 Ordo militiæ S. Iacobi quando inſtitutuſ 27.1104,21
 Ordo

I N H I S T. H I S P A N.

Ordo militum de Calatraua	255,16	Ostrogothorum reges	135,28. nomen & imperium in Italia deletum	551,25
Ordo militum de la Banda	727,21	Ouantius Toletanus archidiaconus	199,55	
Ordines Castella	774,47.1238,42.	Ouetum, metropolis	47,45. ciuitas episcoporum olim dicta	210,53.594,48
Ordines Portugallie	775,3.1239,1	Ouetense concilium	210,54	
Ordonius I. Legionis & Asturiarum rex	207,7.334,42.591,51.640,45.668,8.712,41.	Ouetensis episcopatus	501,16	
815,50. adulatoribus deditus innocentem episcopum tauro obicit	592,1. Cauriam & Salmanticam expugnat	Ouetensis ecclesia metropolitana fit	210,36.	
592,33	592,44. Sarracenos fundit	211,1.595,1. quas Sanctorum reliquias custodiat	804,23	
Ordonius II. Legionis & Asturiarum rex	211,49.337,40.595,49.641,35.668,18.714,1.816,14. a Sarracenis victus praelium cum ingenti hostium cade redintegrat	Ouetensis ecclesia sancti Saluatoris autor	587,6	
596,21.	597,12. Comites Castella per fraudem occidit	Otogerius Golantes cum nouem suae gentis viris in Hispaniam contra Mauros proficiscitur	831,24.709,21	
213,3.597,16. Eius crudelitas & vindicta cupiditas	337,50.338,7. in Sarracenos res gesta	Othomanus Turcarum rex Chalcidem expugnat	1156,19	
211,50.212,1.6,36,40.	595,40. uxores & liberi	Oxomensis episcopatus	497,25	
212,52.597,19.	mors	Pacensis episcopatus	497,28	
212,12.597,21. Eius temporis Pont. & Imp. Rom.	338,28.641,54	Pacianus Barcinonensis episcopus	525,49.700,12,43	
Ordonius III. Legionis & Asturiarum rex	217,18.340,37.599,35.643,8.668,39.715,4.	Pacicori	19,20	
Eius dissensio cum Castellanis	217,20. victoria de Arabibus	Padilla domus origo	770,55	
217,33. Eius temporis Pont. & Imp.	340,44.643,14	Palatuus Hispania rex	462,48.684,16	
Ordonius IV. dictus Malus, Legionis & Asturiarum rex	217,52.340,49.600,18.643,23.668,45.715,20.816,39. Eius temporis Pont. & Imp.	Palendones	19,20	
341,7	341,7	Palentia ciuitas	763,4.684,18	
Oretani	18,41	Palentina ciuitas & ecclesia qua occasione adificata	609,12	
Oretanus episcopatus	497,17	Palentinensis episcopatus	497,45	
Oriola urbs, olim Orontia	29,27	Pallariensium Comes, Gothalanorum princeps contra Ioannem regem, Gerundam obsidet	896,3.897,1.909,18	
Orius mons	751,55	Palma oppidum	754,37	
Orospe da mons	752,35.1083,30	Pampelona olim Athanagia	54,12.	
Orithosadae, montes	22,52	Eius conditor	53,50	
Ortigis urbis obsidio & captio per Scipionem	73,40	Pampelonensis episcopatus	497,47	
Orus Hispania dominatur	462,14. quare Sicorus.	Panhispanion celebratur	1145,21	
Osea ciuitas	765,46. Eius conditor	Pannus in arca repertus Hispaniae destructionem Roderici regis tempore factam significans	190,51	
Oscensis episcopatus	497,20	Pantaleon martyr	522,47	
Osis 680,17. primus idololatriam induxit in Hispaniam	461,22	Parmenius presbyter martyr	519,17	
Osius Cordubensis episcopus	699. interest concilio Niceno	Parthorum ortus, & nominis etymon	157,52	
524,20. Gangrensi, ib.32. Illiberitano, ib.54. Sardinensi	526,13.	Partita, Hispanorum leges	372,13.672,7.725,26	
Arianis subscribit	526,31,43. Exitus eius terribilis	Pascha an recte celebratum, inter Francos & Hispanos contentio	554,4	
526,48	526,48	Paschasius martyr	143,32.539,15.701,13	
Osset oppidum	750,15	Passa ciuitas	27,38	
Osobobensis episcopatus	497,22	Paulillus martyr	143,33.539,21.701,17	
Ostrogottha Gotthorum rex	161,10	Paulina Senecae uxor	509,32	
Ostrogothi	303,2.483,51.620,1. unde dicti	Paulinus Nolanus episcopus omnia sua in captiuorum redemptionem impendit	144,13	
135,10. Hunnis subiecti	140,2.	Paulinus poeta in Hispaniam, monasticam vitam professurus, se confert	529,27	
162,47				

I N D E X

- Paulus Apostolus in Hispaniam nauigat 692, 45. an fuerit & prædicarit in Hispania 509, 40. 510, 31. Eius discipuli in Hispania 796, 27
- Paulus confessor, D. Pauli discipulus 510, 55
- Paulus Gracus a Bamba contra Hildericum rebellem cum exercitu mittitur 179, 46. a Bamba rege deficit 180, 8. 707, 41. a rege in Nemauso vrbe obsidetur 182, 32. ferme desperat 183, 34. 184, 2. veniam per legatum petit 184, 15, 20. ad regem vinctus ducitur, ibid. 53. iudicio legitimo condemnatur 185, 31. prodicionis pœnas luit 569, 49. corona picea insignis in triumpho ducitur 186, 34. 570, 16. Eius complices 182, 38. literæ ad Gerundensem antistitem 181, 23
- Paulus II. Pontifex 432, 33
- Paulus Orosius 532, 10. 315, 27. 532, 70. 700, 16. Tarraconensis fuit, nõ Cordubensis 532, 18. S. Stephani reliquias in Africam affert 536, 15. Hormestam suum scribit 533, 30
- Pauli Orosii locus deprauatus 466, 55
- Pauli AEmilij de vxore repudiata ad amicos responsum 92, 27
- Pax Augusta oppidum 497, 39. 754, 42
- Pax Iulia vbi hodie 497, 28
- Pegna amatorum, petra: & nominis non iniucunda causa 1026, 52
- Pelagius Compostellanus episcopus 604, 8
- Pelagius, Legionis & Asturiarum R. primus 329, 27. 578, 22. 637, 16. 667, 24. 709, 10. 814, 47. mirabiliter a Deo ad Hispania instaurationem seruatus 198, 8. 329, 53. animũ ad liberandam Hispaniam adiicit 197, 35. 578, 22. cum sorore & Christianis in Auseua montis caueam fugit 198, 29, 54. rex salutatur 198, 40. 578, 41. in cauea Sarracenis oppugnatus, Dei auxilio hostes fundit 199, 27. 581, 26, 52. Legionem Mauris eripit 582, 54. insignibus Gotthorum dimissis, alia capit 307, 22. 583, 2. quando regnare cœperit 307, 11. Eius genus 329, 29. liberi 330, 9. obitus 200, 54. 583, 39. Qui tum Pont. & Imp. fuerint 330, 10. 637, 40
- Pelagius martyr 713, 25
- Pelagius Ouetenensis episcopus 442, 1
- Pelagij obsidis loco dati martyrium 596, 34
- Peralte familiae ortus 836, 42
- Peraltum oppidum oppugnatur 931, 17
- Perpenna a Pompeio ad Sertorium profugit 101, 1. in mortem Sertorij conspirat ib. 40. contra Pompeium male pugnat 102, 12
- Perpignanum siue Perpinianum 9, 40. 767, 7. 940, 4. obsidetur 938, 37
- Perpignanensium Gallorum iugum recusantiũ oratio 941, 12. tolerancia in obsidione 942, 24
- Petrus Antonius Beuter 445, 22
- Petrus Barchus, Sanctus 787, 51
- Petrus Cantabriae dux, Alfonsi Catholici patris 201, 11
- Petrus Casaraugustanus orator 527, 28
- Petrus de Lara Comes ad Vrraca regine conubium anhelat 248, 46
- Petrus de Monforio Compostellanus episcopus 604, 13. 717, 42
- Petrus de Perpiniano 727, 51
- Petrus I. Aragonia rex 228, 52. 720, 41. 826, 45. Arabibus pulsus, Oscam recuperat 227, 31. beneficia iuris patronatus accipit 827, 24. in pralio occumbit 229, 13. Eius insignia 827, 9
- Petrus II. Aragonia rex 723, 46. 842, 40. Eius profectio ad summum Pont. & coronatio 842, 50. res Roma gesta 843, 5. expeditio contra Simonem Montis foris Comitum 843, 21
- Petrus III. Aragonia rex, primus ex Aragonia Siciliae rex 725, 48. 849, 10. Eius duellum cum Carolo Gallorum regis fratre 856, 42. profectio in Siciliam & gesta in ea 855, 51. 856, 33. liberi 857, 18. mors 857, 15
- Petrus IIII. cognomento Ceremoniosus, Aragonia rex 728, 26. 862, 52. ex aureis & argenteis vasis pecuniam constat 862, 52. Eius bellum contra Petrum Castellanos regem 861, 49. indulgentia & obsequium erga Sibiliam reginam 862, 38. morositas 862, 50. profectio in Sardiniam 862, 10. vxores & liberi 862, 21. mortis tempus 863, 6
- Petrus Legionis & Castelle rex cognomento Crudelis 390, 26. 657, 24. 673, 16. 728, 1. 820, 20. a concubina fasciatus vxore repudiat 399, 50. 391, 14, 23. Aragoniam rapstat 395, 40. fratres & regni nobiles proscrit 396, 9. contra Henricum fratrem pugnat 396, 29. a fratre confoditur 397, 4
- Petri Legionis & Castelle regis crudelitas in fratres, nobiles, & subditos 392, 39. 393, 5. 14, 16, 37, 40. 394, 50. 395, 17. in filium pro patre sene supplicentem 395, 4. in Graena regem hospitem & supplicem 394, 10. 20. 673, 22. impietas in matrem 395, 14. scuitia in matertera & consanguineas 393, 24. tyrannis in Iudeum 394, 45. morientis ad histriõnem verba 397, 40. Vatinium cuiusdã Graci de eius crudelitate & insidia eidem structa 389, 20, 47. 393, 45. Qui

I N H I S T. H I S P A N.

Qui tum sedi Apostolica & Imperio prae- fuerint	398,18.657,50	Piscorij qui	19,11
Petrus Martyr Mediolanensis	443,35	Pityusa insula	29,11
Petrus Mendocia miri consilij & roboris adolescens	1023,1	Placentia ciuitas	756,15. Eius conditor
Petrus Portugallia rex	726,37	263,17	
Petrus Portugallia, seu Lusitanus, Marcio- nensium princeps contra Ioannem regem	914,35.916,11.	Placentinus episcopatus	497,50
913,2. praelio superatur	917,45.	Plinij error	17,47. locus emendatus
fortunam iterum tentat	918,12. magna clade affi- citur	452,50	
919,6,49. moritur	927,3	Plutarchilapsus	470,33
Petrus Portugallensis medicus, deinde Papa Ioannes XXI.	725,41	Poeni Hispaniae populi	19,45
Petrus Pulcher Toletanus episcopus	584,21	Poeni in Hispaniam	616,28
Petrus Osomensis praesul	791,7	Polancorum origo	770,53
Petrus Tarasia ob insolentiam regno Arago- nia excidit	227,48.354,27	Polybij locus emendatus	466,40
Petri a Medina laus	445,28	Polypus stupenda magnitudinis in Hispania captus	746,41
Petri a Villalon laus	450,14	Pompeius in Hispaniam contra Sertorium mis- sus	100,20,40.478,38. unde Magnus sit appellatus
Petri Asurij facinus audax	237,49.	99,38,50.100,16,21. Casa- ris filiam uxorem ducit	107,17. ab ami- citia Caesaris discedit
Petri Ateres insolentia	248,5,23	ib.52. Brundisium proficiscitur	111,43. Dyrrhachium nau- gat
Petri Didaci fidelitas	828,30	112,30. Caesarianos cedit	123,22, 33. contra Caesarem ad Pharsalum pugnat
Petri Fernandi de Castro vindicta cupidi- tas pulchre delusa	363,10,21	124,7.125,26. fugit in Aegyptum ibiq; interimitur	125,43
Petri Margalli Lusitani laus	359,40	Pompeij origo & successus	98,24
Phasilla Legionis & Asturum rex	450,9	Pompeij legati Hispaniam omnem obtinent	113,3,14. Caesari se dedunt
32.8.15,4. vide Fasilla.	667,	121,48	
Philemer Gothorum rex	155,48	Pompeij filij in Hispaniam se a morte patris re- cipiunt	126,42. Sextus Cordubam cum praesidio tenet
Philippus I. Archidux Austria, Hispania- rum rex	675,35.734,29.998,9	ib.45.127,14.129,49.	
Philippus II. Hispania rex, rerumq; ab eo ge- starum breuis descriptio	735,15	Gneus Vllam oppidum obsidet	126,49. Cor- dubam fratri subsidio venit
Philippus Rom. Imp. in Hispaniis regnat	696,23	128,24. castra in Caesarianos grassatur	128,24. castra ad Mundam locat
Philippus Melanchthon, columen Germa- niae	1244,13	ib.46,50. ex pugna fugiens a Caesonio occiditur	129,38
Phocenses in Hispania	42,26.465,22.	Pompelon 764,52. cum magna regionis parte capitur	1216,41
688,39		Pompelonis conditor	479,27.690,41
Phaebus Nauarra rex	733,7	Pompelonensis episcopatus	497,47
Phaenices in Hispaniam veniunt	462,33.	Pompelonenses suo rege abiurato Hispanum regem iurant	1218,51.1220,24
464,18. ibidem imperant	687,27	Pomponius Mela floret	508,10. Eius er-ror
Phroilla Legionis & Asturum rex	667,	31,29	
40. vide Froila.		Pontifices Hispaniae	773,1.774,9
Phryges Hispanias tenent	687,10	Pontifices summi, Hispani	1245,31
Pii II. pontificis laudes	432,5	Populetum	935,1
Pimentelorum domus	770,36	Potamij Bracarensis praesulis integritas	567, 55
Pincia oppidum	762,44	Potestates Cathaloniae	832,39
Pincianus conuentus	773,18	Portalegrensis episcopatus	501,25
Piniolus seditionis penas dat	591,41	Portugallia Interamnis quae	452,31
Pipinus Iunior partem Hispania capit	710,10	Portugallia Transmontana	453,26
Piscis mule magnitudine captus	746,51	Portugallia improprie Lusitania dicitur	453, 8.1082,26
Piscis Hispaniae	746,23		
Piscis capti quibus anni era inscripta	545,26		

I N D E X

- Portugallia etymon* 28,1,6.720,25.
 913,14. diuisio 453,11. metropoles 7,44.
pontifices 774,40. regni initium 250,46.
 309,19.351,46. regum enumeratio 309,
 20.488,49.821,1. historia 444,39. re-
 gum genealogia 251,6. reges unde Ala-
 garbi dicti 672,12. sedes cathedrales 8,
 17. situs 300,34
Portugallensis episcopatus 497,51
Portus ciuitas 28,1.40,48.755,22
Praelium pugnis & lacertis gestum 1133,13
Praetorum Hispania catalogus 468,4
Primatus Hispania penes quem 501,45.
 ab ecclesia Hispalensi in Toletanam transla-
 tus 566,22. an ab illa in hanc translatus
 200,20. Eius priuilegium 566,11
Primitius martyr 801,13
Principes monentur 343,46.399,50.405,
 20.429,11,28
Principum amicitia non nimium fidendum
 419,28,44.421,45
Principum seuitia & alia facinora a subditis
 toleranda ne an vindicanda 400,1.401,4
Priscillianus Abulensis episcopus haresin con-
dit 529,37. damnatur 530,29
Probus martyr 143,32.539,15.701,
 13
Probus Romanorum Imperator in Hispania
 regnat 697,36. Hispanis vites & vi-
 num habere permittit 520,3
Prodigia dira Romae visa 64,47
Prodigia in bellis non timenda, & ex quibus
causis proueniant 342,25
Proditio nunquam impunita 351,10
Promontoria Lusitaniae tria 752,4
Prosperi Aquitanici loca restituta 529,16,39.
 530,28.535,50.536,45.539,36
Prouerbum, Quo vadunt reges, vadunt leges
 242,18
Prouincia Hispania quae nomina mutarunt
 17,31
Prudentius episcopus 699,38
Prudentius S. 523,52
Prudentius poeta nascitur 525,52. claret
 531,43
Prudentij locus restitutus 525,53
Ptolemaei error 19,53.454,49
P. Manlius Acinius cum Celtiberis confligit
 90,20
Pugna inter Hispanos Lusitanosque ad Taurū
 1140,45
Punici belli primi tempore quae gesta in Hispania
 48,24. Eius causa 48,34.
 & quamdiu id durarit 49,11.466,
 12
Punicum bellum secundum 51,27.468,3
Pygmalion auunculum auaritia incensus in-
terimit 44,33
Pyrenaei montes 1083,10. Eorum descri-
 ptio 16,20. etymon 16,29.22,23,28,
 30. incendium 464,11. ortus & termi-
 natio 5,20.22,16. situs 751,35
Q *Vencaciuuitas* 696,53
Quinti Fuluii Flacci praelium cum Cel-
tiberis 91,14
Quintilianus martyr 520,29,698,16
Quintilianus rhetor Romae scholam instituit
 511,37,52.693,36
R *Achimirus Gotthorum rex* 666,25
Ragadaius Gotthorum rex a Stilicone cum
exercitu interficitur 165,5,29.533,15
Raimundus Berengarius I. cognomento Vetus,
Barcinonae Comes 718,24.837,28. Eius
 epitaphium 718,36
Raimundus Berengarius II. Caput supra di-
ctus, Barcinonae Comes 719,18.837,47
Raimundus Berengarius III. Barcinonae Co-
mes 720,53.838,21. Imperatricem Ale-
 mania a morte liberat memorando facinore
 838,24. Eius expeditio in insulam Balea-
 rem 839,44. uxor & liberi 840,14
Raimundus Berengarius IV. Barcinonae Com-
es & Aragoniae Princeps 722,5.829,17.
 831,9.840,32. Deriosam capit & Ilerdam
 841,5. Ranimiri monachi Aragonum re-
 gis filiam uxorem ducit 228,14. & qui-
 bus conditionibus 841,29. Mauros Ara-
 gonia pellit 841,51. fratris mortem ul-
 ciscitur 842,5. ecclesias trecentas edificat
 841,53. obit 842,10. Eius insignia
 841,38. liberi 228,23.840,41
Raimundus Borrellus Barcinonae Comes 716,
 27.836,51
Raimundus de Penya forti 725,8
Ramirus, siue Ranimirus & Ranimiris I. Legi-
onis & Asturiarum rex 206,10.334,10.
 590,35.640,24. 668,6. 712,20. 815,42.
 ingente strage Sarracenos afficit D. Iacobi au-
 xilio 206,39.334,25.590,46. Eius amor
 singularis erga fratrem 334,16.591,49.
 victoria varia 206,10. mors 591,46.
 Temporis eius Pontifices & Imperatores
 334,34.640,38
Ranimirus II. Legionis & Asturiarum rex
 215,30. 339,18. 597,50. 642,44. 668,36.
 714,39.816,29. fratres rebelles excacat
 215,44. Sarracenos cadit 216,1,10,25,
 38,53.599,19. plurima monasteria condit
 599,21. Eius erga rebelles clementia
 339,45,53. continentia in non appetendis
 hostium

hostium spoliis 339,38. pia opera 217,2.	
victoria de Arabibus 339,21,30,45.	
obitus 217,5 599,29. Eius temporis Pont.	
& Imp. Rom. 340,18.642,50	
Ranimirus III. Legionis & Asturiarum rex	
216,31.341,45. 602,13. 643,52.669,3.	
716,6.816,44. Gallicie Comites contra se	
exacerbat 603,50. Eius intestinum bellum	
cum Veremundo Ordonij regis filio 217,8.	
mors 217,13.604,37. Eius temporis Pont.	
& Imp. Rom. 644,3.342,42.644,3	
Ranimirus I. Sanctij Maioris filius, primus	
Aragonie Rex 227,20.609,25.718,	
14.825,49	
Ranimirus II. monachus, Aragonie rex 227,	
54.228,8.354,47.721,52.828,27. pro-	
ceres ad tininnabulum faciendum euocatos	
obtruncat 830,3. post elocatum filiam mo-	
nasterio restituitur 228,13. Eius crudeli-	
tas 355,7,23. instrumentum, quo Raimū-	
do Barcinona Comiti regnum Aragonie in	
dotem dat 829,20. faceta simplicitas	
354,53	
Raphael Volaterranus 444,1	
Recaredus siue Ricaredus I. Gotthorum rex	
173,37.320,30.553,54.557,21.628,27.	
666,10.704,39. Catholicus fit 557,25,48.	
Arianos ex Hispania extirpat 320,33.	
a Gregorio papa munera accipit 558,38.	
insidia domestica ei tenduntur 557,36.	
558,16. obit 559,11. Eius corona an-	
rea Gerunda ad altare D. Felicis 185,21.	
559,17. magnanimitas in respuenda pecu-	
nia 558,33. victoria de Gallis 556,43.	
557,31,40. uxores 559,4,25. Eius tem-	
pore qui viri claruerint 558,48. qui	
Pont. & Imp. Rom. 320,45.629,2	
Recaredus II. Gotthorum rex 175,20.322,	
1.561,52.630,45.666,22.706,14	
Recessuinthus, quietiam Recensuindus, Recin-	
suindus, Recisuindus & Risuindus dicitur,	
Gotthorum rex 177,49.323,21.566,42.	
632,50.666,50.707,21. moritur 569,	
19. Tempore eius qui Pont. & Imp. 323,	
31.633,5	
Recciarus, Rechiarius, & Rheciarius, Sueo-	
rum rex 146,20.540,10. magnam His-	
pania partem vastat 540,14. a Theudo-	
rico profligatur 170,11. occiditur 542,6,	
11.146,34	
Recchimundus Sueuorum rex 542,38	
Rechila siue Recila Sueuorum rex 146,3.	
538,55. plurimas Hispania ditiones subi-	
git 146,12. Andenotum cum copiis fundit	
538,39. pacem cum Romanis firmat 540,7.	
moritur 540,9	
Rechimirus Gotthorum rex 175,44.	
cum patre regnum administrat 562,50	
Recopolis conditor 173,25	
Redoam Hispania praefectus 584,34	
Reges omnes omnium Hispania regnorum ex	
regum Castella & Legionis trunco originem	
ducere 311,30	
Regum Hispania titulus quomodo in Castella	
& Legionis regno resideat 312,16	
Regni vocabuli significatio duplex 614,43	
Regna Hispania quando & qua ratione erecta	
306,47	
Regna impulsu syderum ab ortu in occasum	
transferri 1078,46	
Regnorum diuisiones ex qua causa contingant	
355,44	
Reguli Hispania 1241,33	
Reliquiarum arca Ouetensis 203,6	
Reliquiae sanctorum & libri sacri Toletum in A-	
sturias translata 199,45.200,15	
Remensani qui 833,42	
Remismundus Sueuorum rex 146,40.170,	
37,41.542,55. Gotthorum regis filia du-	
cta Lusitaniam diripit 543,24	
Rerum summa quibus Hispania abundat 742,	
12	
Resplandianus Alanorum rex 533,44	
Rhoda urbs deleta 32,54.687,4. Eius	
situs 86,52. reliquiae 464,8	
Rhodii Hispaniis imperant 464,5.687,1	
Rhodius fluuius 687,6	
Rhosuita virgo Saxonica S. Pelagij martyrimum	
carmine scripsit 596,48	
Rodericus a Pina 444,40	
Rodericus Maledonatus, latro & falsarius	
1160,10	
Rodericus Santii Palentinus episcopus, Hispan-	
ia scriptor 443,4. quibus honoribus	
functus 423,50.425,19.432,50. Eius	
opera edita 423,53.433,4	
Rodericus Toletanus archiepiscopus, Hispania	
scriptor 442,42. regem in praelio sola-	
tur 274,24. castrum Miraculum con-	
dit 277,41. febris vexatur 285,51.	
Sarracenos Caseata pellit 287,37.	
Eius liberalitas erga egenos tempore famis	
277,25,46	
Roderici Toletani error 527,43.945,10:	
550,7.572,55.592,19	
Rodericus Velasquus Sarracenos in Galliciam	
enocat 604,17. Eius in leuirum suum e-	
iusq. filios detestanda perfidia 605,16	
Rodericus Viuaris Cidus 718,11.817,27:	
Valentia a Mauris recuperat 244,21.349,1	

I N D E X

Roderici Cidigenus 348,16. gesta clarissima 348,26. honor ipsi ab Alfonso rege praestitus 349,50	Sacelli regii ornamenta 991,28
Rodericus ultimus Gotthorum rex in Hispania 190,44. 326,12. 575,55. 635,35. 667,14. 708,47. cur ultimus rex Gotthorum appelletur 327,40. Iuliani Comititis filia vitium infert 191,20. 576,3. stupro suo causa est miserrimae cladis in Hispania 326,16. octo continuos dies contra Arabes dimicans, tandem cum Christianis ceditur 192,21,31. 576,39. 635,34. quod praesagium habuerit Hispania suo tempore destruenda 190,51. Eius crudelitas 576,1. epitaphium 193,3. 577,13. vindicta de Vitiza 575,40. Pontifices & Imperatores tunc qui 328,16. 637,8	Sacer mons 40,52. 752,20,25
Roderici Diaz historia 444,21	Saci in Hispaniam irrumpunt 343,8
Roderici Didaci genus 213,47	Sacrilegiorum poena 27,43
Roderici Guterrij sagacitas 259,50	Sacrum promontorium 677,30
Rodofindus Compostellae episcopus 602,27	Saga filius Chus in Hispania
Roma quando condita 464,44. ab Alarico capta 165,55. 166,20. 314,39. 534,4. ab Athaulpho 534,24. a Giserico 144,1,8. 541,52	Sagittarum politor Hispanis fatalis 1177,3
Romani Hispaniae partem occupant 689,21. Hasdrubalis exercitum vincunt 57,21. vincuntur 60,17	Saguntum 29,23. 768,12. capitur ab Hannibale 51,3. Eius conditor 37,24. 685,12. situs 51,5
Romani tota Hispania potiuntur, pulsus Carthaginensibus 690,10	Sagunti passi martyres 521,10
Romanorum aduentus in Hispaniam 616,35. coloniae 769,26. comitia 63,41. legatio ad Hannibalem 50,44. apparatus belli contra Hannibalem 51,38. metus ob Hasdrubalis aduentum in Italiam 69,43. res gestae in Hispania 48,25. 468,3. 809,47	Salinae Hispaniae 748,2
Romus Hispaniae rex 683,49	Salis virtutes 747,28
Rubinati oppidi obsessio 903,45	Salmantica origo 40,33. 463,13. 756,32
Rubicata vrbs 32,6. Eius origo 47,22	Salmanticensis episcopatus 497,54
Rubicatus fluvius 24,36. 750,15	S. Domini Calciatensis oppidum singulari miraculo clarum 805,45
Ruffus Festus poeta Hispanus 524,1	S. Ioannis oppidum, Pedis portus dictum 765,11
Rufus S. Dertosanus episcopus 511,6	Sancti Hispaniae 785,1. 1241,38
Rupes Gallica, mons 752,27. 805,42	Sanctiae, Navarrae regis filia, admirabilis in maritum pietas & fides 600,46. 601,8
Ruscilionis terra an sit in Hispania 8,31,9,44. Eius descriptio 767,6. etymon & situs 842,52	Sanctius abbas martyr cum ducentis monachis 603,18,43
Ruscionis Comitatus repetitur 1107,40. legationes ea de re hinc inde missae 1199,9	Sanctius Aragoniae rex 719,6. 826,17
Ruscion, fluvius 8,45	Sanctius Castellae Comes, patris mortem vlciscitur 222,50. Eius filia 223,22
Ruscium, metropolis 8,50	Sanctius Fernandi Castellae Comes matrem venenum haurire cogit, quod ipsi parauerat 215,3. 606,50. Eius gesta 214,45. mors 215,10
Sabina martyr 787,43	Sanctius Garcesus, dictus Abarca sine Auarca, Navarrae rex 223,47. 596,7. 646,4. unde Abarca dictus 224,4. dux septimus Christianorum contra Mauros 824,30.
Sabinus Hispanensis episcopus 542,32. 702,32	mirabilis eius natiuitas 223,44. 594,1. 824,10. liberi 715,45
	Sanctius Garcias Aragoniae rex 719,31
	Sanctius Garciae Navarrae rex 719,31
	Sanctius Garcias Suprarbrorum rex & Aragoniae Comes 590,10. 711,32. dux quartus Christianorum contra Mauros 823,31
	Sanctius Gondisalvus Castellae Comes 716,18
	Sanctius I. Sancius & Santius quibusdam Legionis & Asturiarum rex, Crassus dictus 217,43. 341,13. 600,22. 643,32. 668,51. 715,37. 816,36. ab Abderamenis Cordubae principis medicis ad maciem reductus 217,46. 341,16. Castellam a subiectione regum Legionensium liberat 341,31. 601,25. Gallicos discordes domat 216,17. veneno in pomo dato obit 216,23. 601,37. uxoris precibus & purgatorio liberatur 601,48.
	Temporis eius Pont. & Imp. 341,36. 643,41. Sanctius

Sanctius II. Castella rex	235,28.350,	candum missus	508,42
20.648,30.670,36.718,54.817,31.		Scave centurionis Caesaris admiranda fortitudo	123,10
Cartham fratrem Gallecie regem in prelio capit	237,11	Scalabius vrbs	13,9
bus bello aggreditur	235,30,36.	Scale Annibalis	23,15
regnis spoliat	235,29.236,44.350,26.	Scandiae insula descriptio	155,16
aproditore interficitur	237,26.351,7.	Scipio AEmilianus Numantiam obsidet	94,24.
Temporis eius Pontifices & Imperatores Romani	351,24.648,37	Eius genus & adoptio	92,15. mors 94,41
Sanctius III. cognomento Desideratus, Castelle rex	254,18.356,51.651,24.671,17.722,50.818,12.	Scipio Publ. Cornelius, imperium in Hispano petit	63,53.
nobilium clypeus	357,6.	in Hispaniam proficiscitur	64,19.
magnatibus Legionis suos honores restituit	254,37.	Carthaginem nouam capit	65,1.
Eius laus	254,26.	Illiturgum expugnat	77,30.78,30.
pietas in fratrem	357,16.254,46.357,16.	cum Syphace faedus init	77,13.
mors	255,50.	cum Hasdrubale caenat & eodem lecto dormit	77,4.
Eius temporis Pont. & Imperatores Romani	357,25.651,34	Castulonem obsidet	78,12.
Sanctius IV. Castella & Legionis rex	378,39.655,34.672,37.726,7.819,41.	patri patruog, exequias facit & diis vota reddi pro vindicta	78,23.
Rigor eius in disciplina militari	379,29.	Penos Hispania pellit	468,48.
sanctia, & mala inde orta	380,1,10.	Romam reuertitur	85,1.
Victoria	378,53.	Eius clementia erga Mandonium & Indibilem	83,19.
mors	381,15.	erga Masiniam captum	68,40.
Eius temporis Pontifices & Imperatores Romani	381,22.655,46	erga obsides	66,17.
Sanctius I. Portugalliae rex	251,12,45.	comitas	77,5.
720,30		infirmetas & quae mala inde in exercitu secuta	79,32.
Sanctius II. dictus Capella, Portugalliae rex	720,31	mirra liberalitas erga sponsum & sponsam	66,36.
Sanctius Maior Navarra rex, Castella regnum ob uxorem obtinet	226,11.345,52.607,45.	praelium cum Mandonio & Indibili	82,5.
Hispaniae Imperator dictus	609,26.717,29.820,52.	pugna cum Hasdrubale	67,43. 74,22,50
filiis regnum diuidit	227,1.609,22.	Scipionis Patella oratio ad regem	923,55
Palentiam amplificat	230,20.	Scipionum Gnei & Publij fratrum res gesta in Hispania	52,20.55,24.
brachium ei obrigit ob loci irreuerentiam	230,14.346,13.	amborum cades una cum exercitu	60,13,53.468,32
609,15		Scylus fluius	759,24
Sanctij Maioris domestica calamitas ob uxorem a filio adulterij accusatam	226,23.	Scythiae situs	157,15
607,51.825,8.		Sebastianus Salmanticensis electus, Hispaniae scriptor	441,53
uxores & liberi	224,38.	Secabur fluius	24,29
mors	230,32.	Secundus sanctus	507,50
Tempore eius qui Pont. & Imp.	346,38	Seditio militum Romanorum	79,46.
Saphyrius Asturicensis episcopus	441,55	Eiusque autores puniti	80,45
Sardicense conclium	526,11	Segga poena ob tyrannidem	557,33
Sardinia Aragoniae iungitur	860,49	Segeticus Gotthorum rex	535,41.
Sarraceni cuiusdam senis faceta oratio ad Fernandum IV. Castella regem	383,30	Sigericus.	
Sarraceni unde dicti	561,24.	Segobienensis episcopatus	498,8
Castellam inuadunt	222,38.	Segobricensis episcopatus	498,19
Auenionem occupant	583,43.	Segonia descriptio	757,36
tota Hispania potiuntur	577,7,37.	Segoniae dua	464,34
a Ranimiro Legionis rege male mulantur	598,19	Segoniensis aquae ductus	751,18.
Sarracenorum strages	274,14,44.275,13.	Eius autor	155,2.461,55.513,43.616,3.
583,11,17,46		firmetas	616,4
Sarraceni proditores caduntur	898,48	Segoniensis arx dolo capitur	1154,20
Saturinus a D. Petro in Hispaniam ad praedi-		Segontinus episcopatus	498,21
		Seguntia ciuitas	760,36
		Segura fluius	24,28
		Sembroca amnis, hodie Cambucha	24,44

I N D E X

<i>Sementaria insula</i>	29, 19	<i>Aragonia regem</i>	1063, 55
<i>Seneca Philosophus, praetor & consul Romanus</i>		<i>Signorum mons</i>	23, 19
508, 14, 26. 693, 5. <i>tenax eius memoria</i>		<i>Silingi Baticam insident</i>	535, 11
508, 23. <i>mors & aetas</i>	509, 18, 27	<i>Silinguorum in Hispaniam aduentus, successus, & exterminium</i>	147, 30. nomen a Re-
<i>Seneca Tragedus</i>	508, 32	<i>chilane in Batica extinctum</i>	539, 10
<i>Septem Comitum locus</i>	353, 10. 720, 10.	<i>Silius Italicus poeta Hispanus</i>	511, 9
817, 49		<i>Silo siue Sillo Legionis & Asturiarum rex</i>	
<i>Septenilum expugnatur</i>	1205, 30	202, 13. 332, 18. 586, 4. 639, 10. 667, 45.	
<i>Sepulveda oppidum</i>	757, 24. <i>Ferdinando deditur</i>	710, 45. 815, 17. <i>ubi sepulchrum</i>	586, 22, 36.
	1100, 1	<i>Eius monumentum Oueti in ingressu basilicae sancti Saluatoris</i>	587, 25. <i>Qui tunc Pontifices & Imperatores Romani</i>
<i>Sergius Galba Imperator salutatur in Hispania</i>		31. 639, 18	332,
511, 26. <i>Hispanias regit</i>	693, 27	<i>Silvia gens</i>	770, 42
<i>Serpentes in castra repunt</i>	922, 16	<i>Sindasundus Gotthorum rex</i>	707, 10.
<i>Serratus mons</i>	762, 1	<i>vide Cindasium thus.</i>	
<i>Sertorius Hispaniam contra Romanos armat</i>		<i>Sinderedus episcopus Toletanus</i>	189, 27.
100, 31. 478, 28. <i>in conuiuio occiditur</i>		575, 19	
101, 26. 478, 28		<i>Sindericus Toletanus praesul, mercenarius</i>	
<i>Seruandus martyr</i>	801, 1	576, 19	
<i>Serui cuiusdam in tormentis constantia</i>	467, 33	<i>Siricij Papae epistola ad Himerium episcopum</i>	
<i>Seruorum contra dominos rebellio & poena</i>		530, 24	25, 35
43, 55. 44, 20		<i>Sisapo oppidum</i>	762, 39
<i>Seruile bellum in Hispania</i>	331, 53. 585, 51	<i>Sisapona ciuitas</i>	
<i>Seruitani monasterij auctor</i>	553, 92	<i>Sisebutus siue Sisebutus Gotthorum rex Christianissimus</i>	174, 47. 321, 33. 560, 16. 561, 48. 630, 14. 666, 19. 705, 32.
<i>Setabiensis episcopatus</i>	498, 25	<i>Hispania pellit</i>	560, 30. <i>Eius clementia</i>
<i>Setanilly situs</i>	1012, 25	175, 14. <i>leges duae</i>	561, 42. <i>mors</i>
<i>Seueriani Carthaginensis ducis proles</i>	319, 53. 548, 36. 552, 53	17. 561, 40. <i>Temporis eius Pont. & Imp.</i>	321, 51. 630, 38.
<i>Seuerus Barcinonensis episcopus</i>	706, 30	<i>Sisenandus, idem etiam Siseccundus & Sisenandus, Gotthorum rex</i>	176, 1. 322, 32.
<i>Seuerus Romanorum Imperator</i>	518, 17.	563, 28. 631, 25. 666, 28. 706, 38. <i>Eius temporis Pont. & Imp.</i>	322, 37. 631, 31
<i>Hispanias regit.</i>	695, 35	<i>Sisibertus Toletanus praesul episcopatu mouetur</i>	568, 48. 574, 7, 13
<i>Sextilius Hana poeta</i>	505, 55	<i>Sisnandus Compostella episcopus</i>	594, 20.
<i>Sibariensis episcopatus</i>	498, 27	<i>praesul, tyrannus, occiditur</i>	598, 32
<i>Sic, olim dignitate praenomen</i>	462, 19	<i>Sitalensis episcopatus</i>	
<i>Sic Plus Hispaniae rex</i>	462, 25	<i>Sixti papae epistola ad episcopos Hispanos</i>	519,
<i>Sicanus Hispaniae rex</i>	462, 17. 682, 32	50	
<i>Sicani Hispaniae incolae</i>	11, 41	<i>Sobrarba regum epilogus</i>	711, 40
<i>Siccitas ingens in Hispania</i>	606, 6. 616, 18	<i>Societatis Hispanorum institutio</i>	1145, 21.
<i>Siceleus Hispaniae rex</i>	462, 21. 682, 48	<i>eius leges legumque executores</i>	1148, 1.
<i>Sicilia Aragoniae coniungitur</i>	856, 28	<i>reformatio</i>	1181, 28
<i>Sicilia oratorum querela apud Iacobum regem</i>	859, 30	<i>Societatis Hispanae conuentus Orgazii habitus</i>	
		1206, 11	
<i>Sicoris fluiuius</i>	11, 52. 24, 49. 682, 22. 750, 8	<i>Solis eclipsis</i>	178, 17. 216, 32. 568, 28. 598, 17.
<i>Sicorus Hispaniae dominatur</i>	462, 14	<i>defectus per duas horas</i>	582, 31
<i>Siculus Hispaniae rex</i>	683, 20	<i>Soles tres Cordubae visae</i>	584, 18, 42
<i>Siculatorum defectio a Gallis</i>	854, 46	<i>Solomonis supellex Carcasone adseruata</i>	546,
<i>Sidon Phoenicibus piscis</i>	43, 51	<i>Solorius</i>	
<i>Sidoniorum ortus</i>	43, 25		
<i>Sigeberti Gemblacensis locus restitutus</i>	536, 10		
<i>Sigericus Gotthorum rex</i>	167, 17. 315, 21. 535, 41. 622, 49. 665, 20. 701, 8		
<i>Sigismundi Imperatoris aduentus in Hispaniam ad ecclesiae schisma tollendum</i>	731, 24. 867, 9.	<i>legatio ad Ferdinandum</i>	

Solorius mons	752,20	Tacitus Romanorum Imperator Hispaniis prae- est	697,28
Sorienses	19,23	Tagara oppidum capitur	1190,51
Sosii oppidi descriptio	946,40	Tagus quid significet	679,2
Speratus martyr & socie eius	794,20	Tagus Hispaniae rex	461,12.678,52
Stabulum oppidum	9,40	Tagus fluvius	23,46.452,21.679,7.750, 38.1084,29
Stelle mons	453,3	Taio sine Talo Caesar Augustanus episcopus Ro- mam ad beati Gregorii Moralia quarendam missus, ipsius Gregorij indicio voti compos- fit	176,53.566,33
Stelle oppidi obsessio	265,34	Tamarus fluvius	24,17
Stilico a Gothis vincitur	165,44.633,55.	Tanais Gothorum regis gesta	157,45
interficitur	167,12	Tarasia Alfonsi V. soror a nuptiis Sarraceni diuinitus liberatur	606,19.669,30
Stipendia exercitui chartaceis pecuniis soluta	1198,27	Tarif Arabum dux in Hispaniam cum exer- citu missus	191,39.576,27. Hispaniam totam vastat
Stratagema ingeniosum	975,50	exercitum contra Pelagium mittit	198,33,48.581,26.
Stratagemam in signe Tendillani Comitis	1197,48	Muram apud Miramolimum deserit	582,9
Succaris fluvius	193,51	Taripha oppidum	25,14.576,31
Succon vel Succo fluvius	24,30	Tarnum fluvius, nunc Tordera	24,28
Suelum oppidum	25,34	Tarraco ciuitas	453,40.766,39
Sueui Vandalis & Alanis se iungunt	141,16.	Tarraconis conditores	53,10,18.677,18. 688,7. etymon 53,37. oppugnatio 908,34
in factiones diuisi	146,38.170,34.	Tarracona passi martyres	697,8
a Vandalis obsesi	537,9.	Tarraconense concilium	547,44.723,15
Ariana haeresi insciuntur	543,2.147,4.	Tarraconensis episcopatus	498,46
soli Hispania potiuntur	538,3	Tarraconensis provincia hodie quae	614,10.
Sueuorum in Hispaniam aduentus	141,49.	Eius descriptio & terminatio	4,55.17,50. 299,23.453,34.765,20.1082,19. conuen- tus 454,35. ecclesiae cathedrales 832,30
sedes	142,165,12.482,47.533,31.	Tarraconensi metropoli quae ecclesiae subiectae	8,20
reges	7,145,54.482,47.535,11.	Tartessus quae vocetur	25,5,10,18
Sueuorum regnum in Hispania quando & a quo deletum, & quam diu durarit	147,19, 26.320,16.555,51	Taurus ciuitas	762,32. pastoris cuiusdam industria occupatur
Suffetulensis episcopatus	498,40	Taurus ferox in episcopum immisus	219, 28
Suintila, sine Suintilla & Cintila, Gottho- rum rex	175,26.322,10.562,2.630,52. 666,24.706,20. primus totius Hispaniae monarchiam inter Gotthos obtinet	Telephi Gotthorum regis gesta	159,18
175,31.	322,12. Vascones domat	562,14. mo- ritur	562,53. Eius temporis Pont. Imp. Rom.
Suintila II. Gotthorum rex	176,13.322,40.	322,20.331,16	176,13.322,40. Eius tempore qui Pontifices & Imperatores Ro- mani
564,32.631,38.666,31.706,49.	322,46.631,46	1208,38	1208,38
Sumptus inordinati prohibentur	1208,38	Sunnatyrannidem spirat	557,33
Sunnatyrannidem spirat	557,33	Susana vrbs	686,49
Susana vrbs	686,49	Sycorus Hispaniae rex	682,19
Sycorus Hispaniae rex	682,19	Syllae origo & conditiones	96,1.
Syllae origo & conditiones	96,1.	disensi- onis inter ipsum & Marium causa	76,36.
disensi- onis inter ipsum & Marium causa	76,36.	mala quae Roma operatus est	97,41.
mala quae Roma operatus est	97,41.	obi- tus eius horrendus	103,46.104,10.
obi- tus eius horrendus	103,46.104,10.	epi- taphium	104,20
epi- taphium	104,20	Syluensis episcopatus	501,32
Syluensis episcopatus	501,32	Syphax rex Massylorum	76,42
Syphax rex Massylorum	76,42	Syrmiense concilium Arianorum	526,41
Syrmiense concilium Arianorum	526,41	Tabetanus episcopatus	498,44
Tabetanus episcopatus	498,44	Tabule Alfonsinae	672,31
Tabule Alfonsinae	672,31	Terra motus in Hispania	728,12

- Testa Hispania rex 462,28.683,36
 Teiricus Hispanias inuadit 520,1
 Terrum, flumen 9,6
 Teucris in Hispaniam aduentus 40,21,30.
 463,10
 Theodiscus Græcus, Hispalensis præsul, lupus
 rapax 506,14
 Theodomirus, primus Compostella episcopus
 588,21,49
 Theodomirus Sueuorum rex 147,5.551,
 46
 Theodoricus Ostrogottorum rex 135,41.
 Italiam a Zenone Imperatore obtinet 135,
 51. Francos cedit 547,6. pro Amal-
 arico nepote in Hispaniis regnat annis quin-
 decim 136,42.317,51. 547,15.625,8.
 in Italiam reuertitur 136,47.548,29.
 Eius hæresis, tyrannis, & mors 137,11,18,
 22. Pontifices & Imperatores Romani ip-
 sius tempore imperantes 318,14.625,
 23
 Theodoricus siue Theudoricus, Gottorum rex
 169,52.316,50.541,44.623,50.665,26.
 702,12. primus in Hispania regnum obti-
 net Suenis sibi subactis 170,7.542,4.
 Emeritam depraedaturus sancta Eulalia o-
 stentis terretur 170,25.542,26
 a fratre interfectus 170,52.543,28.
 Eius temporis Pontifices & Imperatores 317,
 2.624,1
 Theodorius sanctus 508,3
 Theodosius Comes, Theodosii Imperatoris pa-
 ter, ante mortem baptizatur 528,43
 Theodosius senior Imperator Constantinopo-
 litanus 1002,40. magister militum fa-
 ctus 529,21. Hispanias gubernat 699,
 50. Honorium filium Casarem creat 531,
 48. Thesalonica baptizatur 529,54.
 Mediolani moritur 532,1
 Theodosius iunior Imperator Constantinopo-
 litanus 1003,27
 Therma Hispanie 748,17
 Thetis, amnis 8,53
 Theudemirus Ostrogottorum rex 135,38
 Theudiscus, siue Theodiscus & Theudiselus,
 Gottorum rex 172,20.318,50.551,11.
 626,21. Eius, ab uxore de extraneis libi-
 dinibus castigati, responsum 318,55. Pont.
 & Imp. Rom. 319,5. Idem etiam Tende-
 silius dicitur 665,51.703,27
 Theudius siue Theuta Gottorum rex 171,42.
 550,1.625,44.703,13. a quodam demen-
 tiam simulante interfectus 172,15.551,5.
 Eius in Amalasuentam ingratitude 172,2.
 mors singularis 318,38. Eius temporis
 Pontifices & Imperatores 318,43.626,10.
 Theodoredus, quibusdam Theodoredus &
 Theodoricus, Gottorum rex 167,50.538,
 15,20.623,30.665,31.701,40. dicitur
 etiam Tederedus 316,18. fœdus cum
 Romanis rumpit 538,48. cum Auila
 congregatur 168,9. vulneratus in pralio
 obit 168,43.541,19. Eius filij 541,5.
 Pont. & Imp. Romani 623,25
 Thoaba Hispania præfectus 584,39
 Thormis fluius 452,30.750,34
 Thraces in Hispania regnant 686,45
 Thrasamundus Vandalorum rex crudelissi-
 mus Catholicorum persecutor 144,50.
 545,16,45
 Thubal primus Hispania princeps 460,32.
 677,10. quas vrbes in Hispania condiderit
 677,19
 Thurismundus siue Torismundus Gottorum
 rex 169,23.316,43.541,22.623,38.665,
 29.702,1. occiditur, inque ipsa morte se
 ulciscitur 169,47.541,35
 Tiberianus Baticus 530,54
 Tiberius Cæsar Hispanias obtinet 692,11.
 Cantabros coercet 506,5. templum sibi
 ab Hispanis fieri non vult 506,17
 Ticer, amnis 24,39
 Tingitania, Hispanie pars 614,19,33
 Tintinnabulum Ranimiri regis 830,16
 Tirasonensis episcopatus 498,51
 Titus Antoninus Imp. Rom. Hispanias regit
 694,54
 Titus Romanorum Imperator Hispanias ad-
 ministrat 693,54
 Tiberius Gracchus in Celtiberia trecentas
 vrbes euertit 30,11
 Tlepolemus Baleares insulas inhabitat 686,
 7
 Toletum, umbilicus Hispanie 755,8. a M.
 Fulvio capitur 89,44. ab Alfonso VI.
 occupatur 240,14. Mauris proditur a
 Iudæis 578,14
 Toletus & descriptio 758,2. conditores
 53,53.152,38.690,34.759,24. fora ve-
 nalia 758,55. reparatio a Bamba facta
 186,40. templum 758,23
 Toletipassi martyres 521,48
 Toletum subiectæ ecclesie 8,23
 Toletana litera 163,30
 Toletana ecclesie antiistes, secundus a rege
 758,33. ecclesia dos 240,28. fundatio
 286,5
 Toletana ecclesie redditus annuus 758,38
 Toletana regionis oppida 757,48
 Toletanus

I N H I S T. H I S P A N.

Toletanus episcopatus	498,54	Tuccitanus episcopatus	499,4
Toletanus primatus quando institutus	720,35.177,36	Tudela ciuitas	677,23.721,29
Toletanum concilium primum	532,35.	Tudensis episcopatus	499,7
secundum	549,1.	Tudenses martyres	523,1
tertium	174,15.	Tulgas siue Tulcas Gotthorum rex	176,30.
quartum	176,6.563,35.		322,51.565,51.631,52.666,33.707,1.
quintum	176,15.564,35.	Eius temporis Pontifices & Imperatores	
sextum	176,42.566,24.		323,1.632,6
septimum	178,1.567,8.	Tullicensis episcopatus	499,9
nonum	178,8.	Tur Phœnicibus vacca	687,49
octauum	178,1.567,8.	Turdetania Turdulis diuersi	18,26.58,47.
decimum	178,11.567,46.		75,32
duodecimum	186,53.570,30.	Turdetania	18,20
decimum tertium	187,32.571,35.	Turdetania laus a bonitate & vbertate	20,
decimum quartum	187,37.572,16.		45. a metallorum copia
decimum quintum	188,42.572,27.	Turditanorum rebellio	21,21
decimum sextum	188,35.	Turduli qui	88,18
decimum septimum	574,21.	Turduli qui	18,22
concilium Arianum	554,38.	Turia fluuius & oppidum	687,46.750,36
Toleti concilium	554,38.	Turiasensis episcopatus	498,51
plura concilia celebrata quam quæ vulgo extant	535,18	Turibus Asturicensis episcopus	701,53.
Toletanum officium	240,42.		783,34
Eius commutatio	241,30.	Turolium oppidum	723,4
modus & ordo breuiter descriptus	579,24	Turris Cremata	763,10
Toletani officij liber in ignem coniectus, illesus mansit	242,1,8	Turris fumi	763,23
Tomyris Gotthorum regina famosa	159,36.	Turris Iulia	756,1.760,7
	618,5	Turris Lacuna	760,23
Tonantius Palentinus episcopus	565,45	Turris Lobatonia	763,11
Tordesyllani	762,38	Turris Syllana	762,39
Tordesyllas	690,40	Turruptia oppidum	723,6
Torquatus Pauli discipulus, martyr, episcopus	693,16.796,16	Turtur piscis	747,10
Accitanus	691,46	Turtur viginti librarum captus	ibid.22
Torquemada oppidum	691,46	Tydenunc Tny	499,7. Eius conditor
Torquis aureus Barcinonensibus concessus	841,7		463,16.685,25
Totila Ostrogotthorum rex Italiam impugnat	138,10	Tyria'sona siue Turiaso ciuitas	498,52.765,
	138,10		47. Eius conditores
Totila flagellum Dei dictus	812,36		37,30.153,48.
Totila a Narsee interficitur	139,30		684,52
Traianus Romanorum Imperator Hispanus	1001,7.	Tyriorum origo	43,25,46
Hispania regnum tenet	694,28.	Vaca fluuius, hodie Voga	452,47
Christianos persequitur	512,37	Vaccai	19,15
Traiani opera in Hispania	512,55.513,43	Vaccam viduæ auferens, diuinitus punitur	
	43		599,4
Transmontana Portugallia	453,26	Valamer Rex Ostrogotthorum	135,29
Translagana Portugallia	453,12	Valens Imp. Hispanias administrat	699,21.
Trastagana Lusitania in religione antiquitas	552,37	Gotthis Arianos episcopos pro Catholicis mittit	163,32.528,11. necromanticus multos occidit
Tributorum ratio sub Granata regibus	1169,41		528,38. a Gotthis viuus exurit
	41		529,2
Triciensis ducis dicteria duo	1232,42	Valentia ciuitas	1008,35. Ilerda filia
Triton prope Olisiponē canere auditus	506,8		848,1. Eius conditor
Trogus Pompeius an Hispanus, & quo tempore exiit	517,41.695,4		462,31.683,51. descriptio
Tubal, vide Thubal.			767,44
Tubicinis facinus	1059,53	Valentini caduntur	1045,3.1046,6
		Valentinus episcopatus	499,12
		Valentinum concilium	548,20
		Valentinianus Imp. cum Valente Hispanias regit	699,21

- Valentinianus cum Theodosio Rom. Imperatore 699,43. occiditur 541,46
 Valeria domus 772,2
 Valerianus Caesar aug. episc. martyr 789,31
 Valerianus Rom. Imp. Hispaniis praest 696,50
 Valeriani Imp. ignominiosa seruitus 519,20
 Valeriansis episcopatus 499,18
 Valerii Maximi lapsus 468,25
 Valladoliti oppidi descriptio 762,43
 Vallis apud Antiqueram salem mirabili modo progignens 748,8
 Valia Gothorum rex 167,29,315,40,536,1. 623,1.665,21.701,22. primus Alanos in Hispania infestat 142,19. Vandalos oppugnat 537,46,50. cum Honorio pacem firmat 536,18. Alanos & Vandalos Silinguos delet 145,40,536,38,41
 Victoria eius in Hispania 167,33. mors 167,47,538,14. Eius temporis Pont. & Imp. Rom. 623,10,315,53,623,10
 Valuasores 832,41
 Vandali unde prodierint 141,6. cum Alanis & Suenis a Pannonia in Gallias transfugiunt 141,25. Hispanias inuadunt 141,49,165,12,533,31. in Beticam transeunt 537,15. in Africam nauigant 143,2,317,46,483,1,537,53,538,16. Christianos persequuntur 540,37. ex Africa in Siciliam nauigant 143,36
 Vandali quando & ubi in Hispania regnarint 142,6,482,47,535,10. quamdiu regnarint, & quando extirpati 145,27,548,48
 Vandalis in Africa pax data 538,43,539,54
 Vandalorum origo 305,31
 Vandalorum reges ibid.53
 Varduli 19,34
 Vascones 19,34
 Vasconum sermonis exempla 781,48
 Vbeda montes 23,5
 Vbeta Alfonso Castelle regi deditur 276,10
 Vclesium cum arce deditur 1151,18
 Veranianus cum fratre barbaros Hispaniis arcens, occiditur 534,40
 Vectigal Hispanorum regum 1237,28
 Vectones 19,16
 Vellensis episcopatus 499,20
 Venatio qua principibus conueniat 431,33
 Veremundus I. ex diacono Legionis & Asturiarum rex 202,31,333,12,586,49,639,39,667,51,711,8,815,23. Eius temporis Pont. & Imp. Rom. 333,25,639,51
 Veremundus II. Podagricus, Legionis & Asturiarum rex 219,1,342,49,604,39,644,14,669,8,716,30,816,52. delatoribus deditus multa mala perpetrat 219,26,222,3,343,39. Eius expeditio contra Alanzorem 220,28,221,27. victoriae de Maurorum rege 342,53,343,32. uxores & liberi 219,54,604,46. obitus 222,11,606,10. Pont. & Imp. Rom. 344,5,644,34
 Veremundus III. Legionis & Asturiarum rex 223,18,344,50,607,29,645,16,669,44,717,36,817,18. in acie contra Castellae regem cadit 330,53,231,13,609,38. Eius temporis Pont. & Imp. Rom. 345,37,645,29 282,36
 Verengaria regina largitio 155,36
 Veric Gothorum rex 585,44
 Verus Hispanensis archiepiscopus 499,22
 Vesciensis episcopatus 135,15
 Vesegethi siue Westgoti unde dicti 15,620,2. Eorum in Hispania regnum 483,49
 Vespasianus Imp. Rom. Hispanias tenet 693,44. Latius Hispania tribuit 511,41,24,16
 Vias, amnis 1240,35
 Vicecomites Castelle & Legionis 1240,35
 Vitericus, etia Vintericus & Vitericus, Gothorum rex 174,34,321,8,559,32,629,25,666,13,705,19. inter epulas occiditur 559,53. Filia ipsa Mediomatricum regem mittitur 559,44. Eius temporis Pont. & Imp. Rom. 321,10,629,35
 Victimiri rebellis poena 181,46,182,15
 Victoris martyrium 603,37,712,36,788,1
 Victoria ciuitas 762,23,1216,44. capitur 264,52,265,3 789,47
 Victorius puer, martyr 20,10,29,43
 Vicus vrbs, olim Ausonia 24,19
 Vicatus fluminis 699,27
 Vigilantius presbyter Hispanus in sanctorum reliquiis debacchatus 531,22
 Villa Franca, vrbs 19,45. Eius conditor 52,44,54,4
 Villa Francae quadringenti oppidani ob eadem nobilis cuiusdam interfecti 908,31,280,52
 Villa alba obsidio 749,20
 Villa noua fontis natura 1120,44
 Villena capitur
 Vimaranus Alfonsi Catholici F. a fratre interfectus 201,55,730,29.
 Vincentius Theologus Valentinus 803,1 785,10
 Vincentii martyrium 327,12
 Vindicta detestatio 744,54
 Vina Hispania praestantiora 24,18
 Vir fluminis 507,54
 Virgi situs 1242,30
 Viri praclari Hispaniae
 Viriatus Lusitanus, Hispaniae dux, Romanos sapius

I N H I S T. H I S P A N.

<i>sepius profligavit</i>	92,45.474,23,27.690,	<i>qua quondam florentissima, nunc deleta</i>	
20. <i>suorum insidiis interfectus</i>	93,15.475,20	30,1. <i>qua a quibus acquisita</i>	204,40
<i>Virtus Iulia</i>	691,13	<i>Vrci oppidum</i>	499,29
<i>Viseum a Ferdinando I. occupatur</i>	232,41	<i>Vrcitanus episcopus</i>	499,29
<i>Visenfis episcopus</i>	499,27	<i>Vrgelli conditor</i>	153,53
<i>Visigothi</i> 303,3. <i>quare Vesegothi.</i>		<i>Vrgellitanus episcopus</i>	499,33
<i>Vitellius Imperator</i>	692,27	<i>Vrraca Alfonso VI. filia, Castellæ regina</i>	650,
<i>Vitericus, vide Vietericus.</i>		14. <i>Alfonso Aragoniæ regi nuptum datur</i>	
<i>Vitiæ Gothorum rex</i>	189,4.325,8.574,43,	246,30. <i>Castellanos in maritum concitat</i>	
54.634,34.667,8.708,25 <i>Fasilam occidit</i>		248,11,20. <i>Eius impudicitia</i>	353,49.
574,47. <i>Theodofredum excacat</i>	575,4.	<i>irreuerentia erga sacra & pœna</i>	354,14,22
<i>Hispaniæ oppida muris nuda & armorum</i>		<i>Vrsonianum adfundum passi martyres</i>	522,40
<i>usum tollit</i>	189,54.575,21. <i>ecclesiarum</i>	<i>Vxaæa oppidum</i>	497,27. <i>Os omnium dictum</i>
<i>privilegia violat</i>	575,32. <i>oculis & regno</i>		757,21
<i>privatur</i>	190,31.575,47	<i>Wallia, vide Valia.</i>	
<i>Vitiæ dicta quadam suo autore digna</i>	325,	<i>Wamba, vide Bamba.</i>	
7,33. <i>effrenis impudicitia</i>	189,37.325,19.	X <i>Anthus Nebrissenfis</i>	442,44.439,19
575,10. <i>scelera & fraudes</i>	189,13,34.	<i>Xantippæ frons Pauli aureis literis perscri-</i>	
190,20. <i>filij cum Arabibus contra Rode-</i>		<i>pta apparet</i>	510,11
<i>ricum regem pugnantes, demum a Muza</i>		<i>Xatina oppidum</i>	498,26.691,45
<i>interfecti</i>	192,33.200,54. <i>obitus</i>	<i>Xeres oppidum</i>	25,36
35. <i>Pont. & Imp. tum qui fuerint</i>	325,38.	<i>Xiffrens Barcinonæ Comes</i>	836,1
635,2		Z <i>Acynthus Hercules comes</i>	685,21
<i>Vinacitatis exempla</i>	465,9,16	<i>Zahara oppidum a Mauris capitur</i>	975,
<i>Vldila episcopus regi insidiatur</i>	557,36	1.1170,45. <i>Gaditani Marchionis indu-</i>	
<i>Vlid Miramolinus</i>	584,25	<i>stria recipitur</i>	1197,27
<i>Visbona, antiquis Scalabus</i>	13,9,27,40.	<i>Zamolxes Gotthorum philosophus</i>	157,27
755,15		<i>Zamora que hodie sit</i>	477,30
<i>Visbonensi metropoli que subdita ecclesie</i>		<i>Zamoreno nomen & etymon</i>	209,40.595,25.
8,26		<i>obsessio</i>	237,17. <i>instauratio</i>
<i>Vlit Arabum rex</i>	575,29	<i>Zamorani pontis & urbis præter arcem dedi-</i>	595,24
<i>Vlle ciues Casari se dedunt</i>	126,50	<i>tio</i>	1126,46. <i>arcis obsessio continuata</i>
<i>Vlphilas Gotthorum episcopus & Gotthica-</i>		1132,7. <i>tandem arx capitur</i>	
<i>rum literarum inuentor</i>	528,32	1142,49	
<i>Vlus siue Siculus Hispaniæ rex</i>	462,2.	<i>Zamorenfis episcopus</i>	501,34
<i>Vlyses in Hispaniam</i>	685,32	<i>Zatus Barcinonensis præfectus</i>	711,48
<i>Vnicus, poeta Hispanus</i>	512,19	<i>Zenon Romanorum Imperator Theodorico O-</i>	
<i>Voalamber Hunnorum rex</i>	139,53	<i>strogotthorum regi Italiam tradit</i>	135,51
<i>Voconius Victor poeta</i>	516,46	<i>Zeutha Gotthorum philosophus</i>	157,27
<i>Votum D. Iacobo soluitur</i>	591,14	<i>Zoilus martyr Cordubensis</i>	791,31
<i>Votus Casaraugustanus eques</i>	822,30	<i>Zoili martyris corpus inuentum</i>	561,7
<i>Vrbanus Toletanus episcopus</i>	191,53.576,20.	<i>Zuleima Arabum rex</i>	582,14
<i>libros sacros & sanctorum reliquias Toletò</i>		<i>Zuleima cum Abdalia in Hispaniam transit</i>	
<i>in Asturias transfert</i>	199,45	589,20	
<i>Vrbani II. Pontificis bulla</i>	827,30	<i>Zulema Arabum Miramolinus</i>	606,40
<i>Vrbes Hispaniæ que nomina mutarunt</i>	24,51.	<i>Zuritanum castellum</i>	760,39

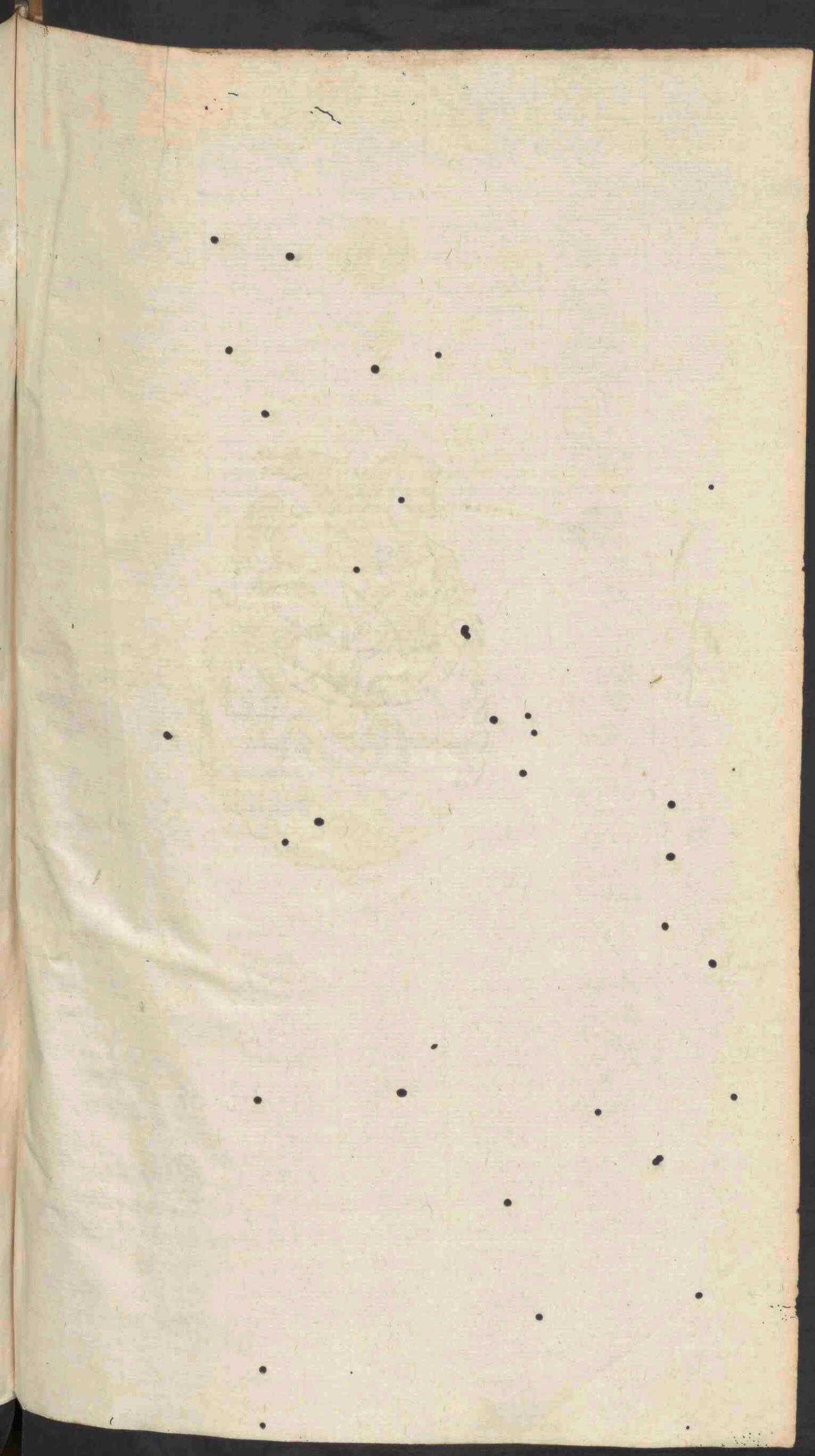
INDICIS IN HISTORIAS
HISPANICAS FINIS.

Errata sic corrige.

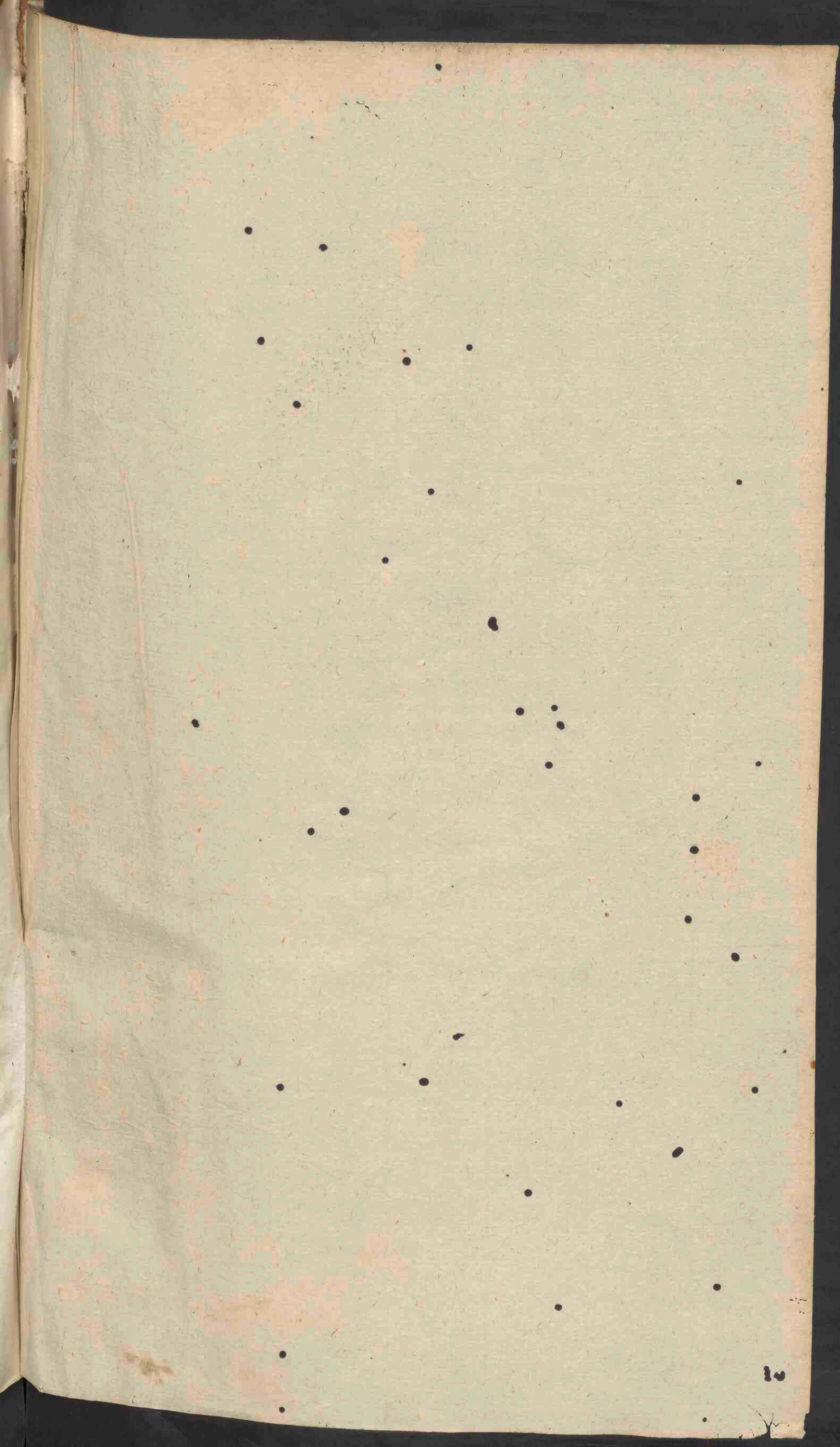
Pag. 619, versu 14, lege *Attyro*, ex Orosii lib. 2, cap. 8. P. 633, v. 29, *Eringidium*, aut rectius, *Eringium*. P. 649, v. 53, *Hec*. P. 690, v. 3, legitur *iactauerunt: nam*, prout erat in libro quo sumus vsi: sed particula causalis aliquid deesse subindicat. Proinde ea quæ in Antverpiensi exemplari reperiebamus, addenda sunt, vt hoc pacto legatur, *iactauerunt, ne hostis illo potiretur: in quem ignem multi etiam ciuium se miserunt: nam*. P. 778, v. 7, vide vtrum rectius, *potior an fortior*. P. 824, v. 2, *insignibus*. P. 999, v. 39, *Ioannis*. P. 1001, v. 16, *regiones trans Euphratem & Tigrim sitas, provincias fecit*. Sic enim est apud Orosium. P. 1230, v. 33, *supplex*. *Leuiora si quæ sunt, quiuis facile emendauerit*.

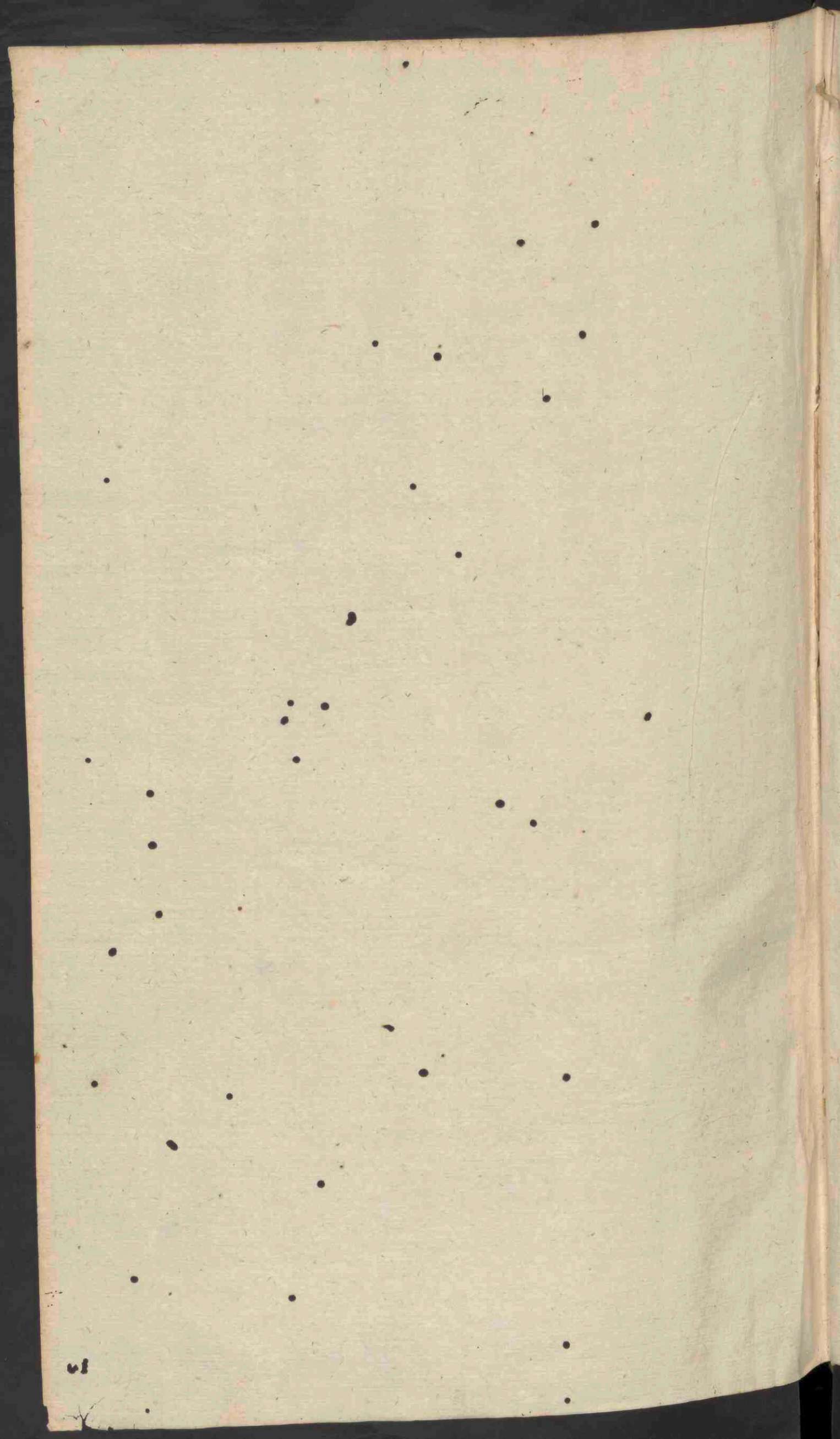
FRANCOFVRTI AD MOENVM
EXCVDEBAT ANDREAS WEHELVS,

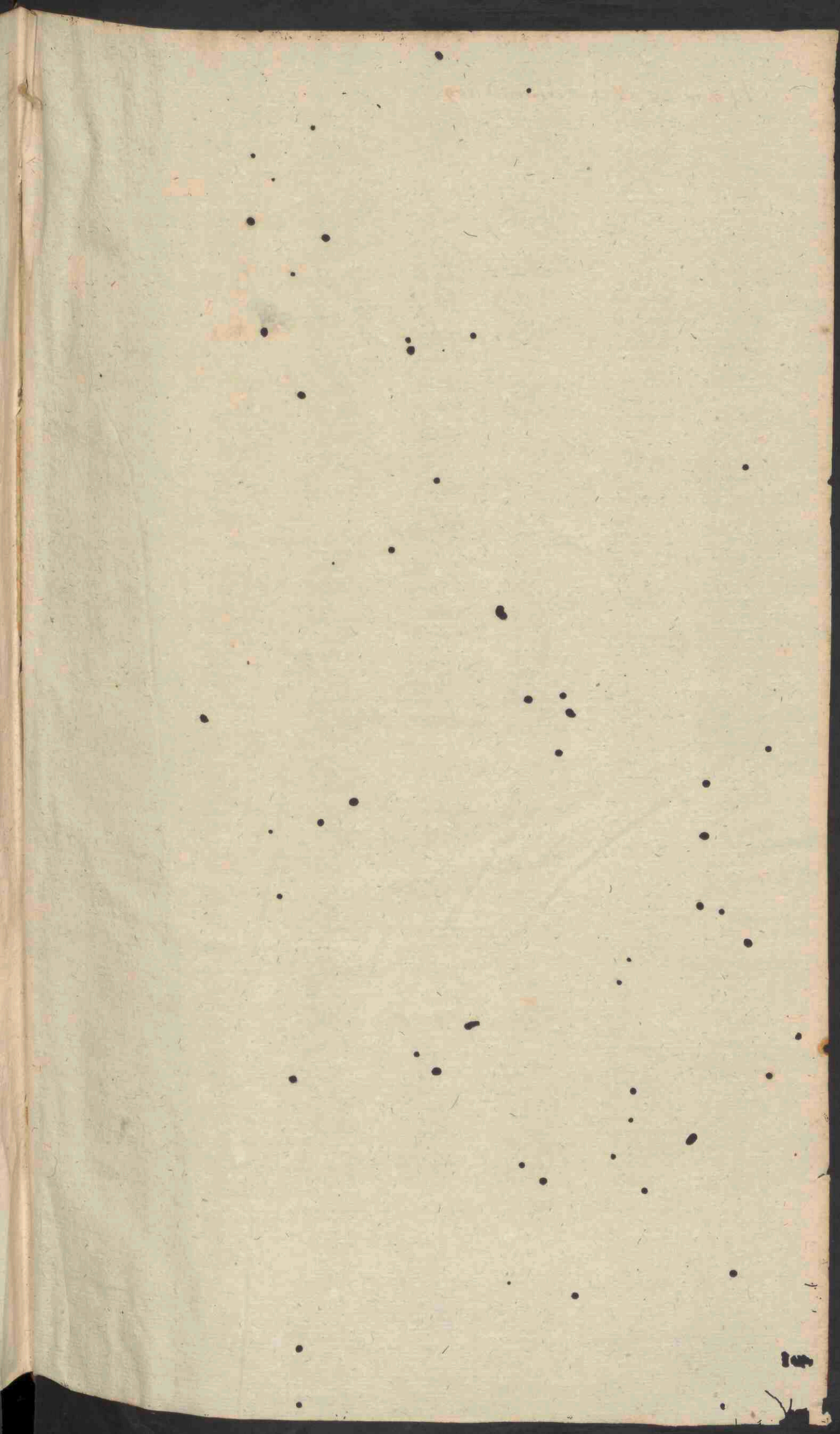
ANNO SALVTIS M D LXXIX.

Ligustrum 25 alt of Kermanshah 109

